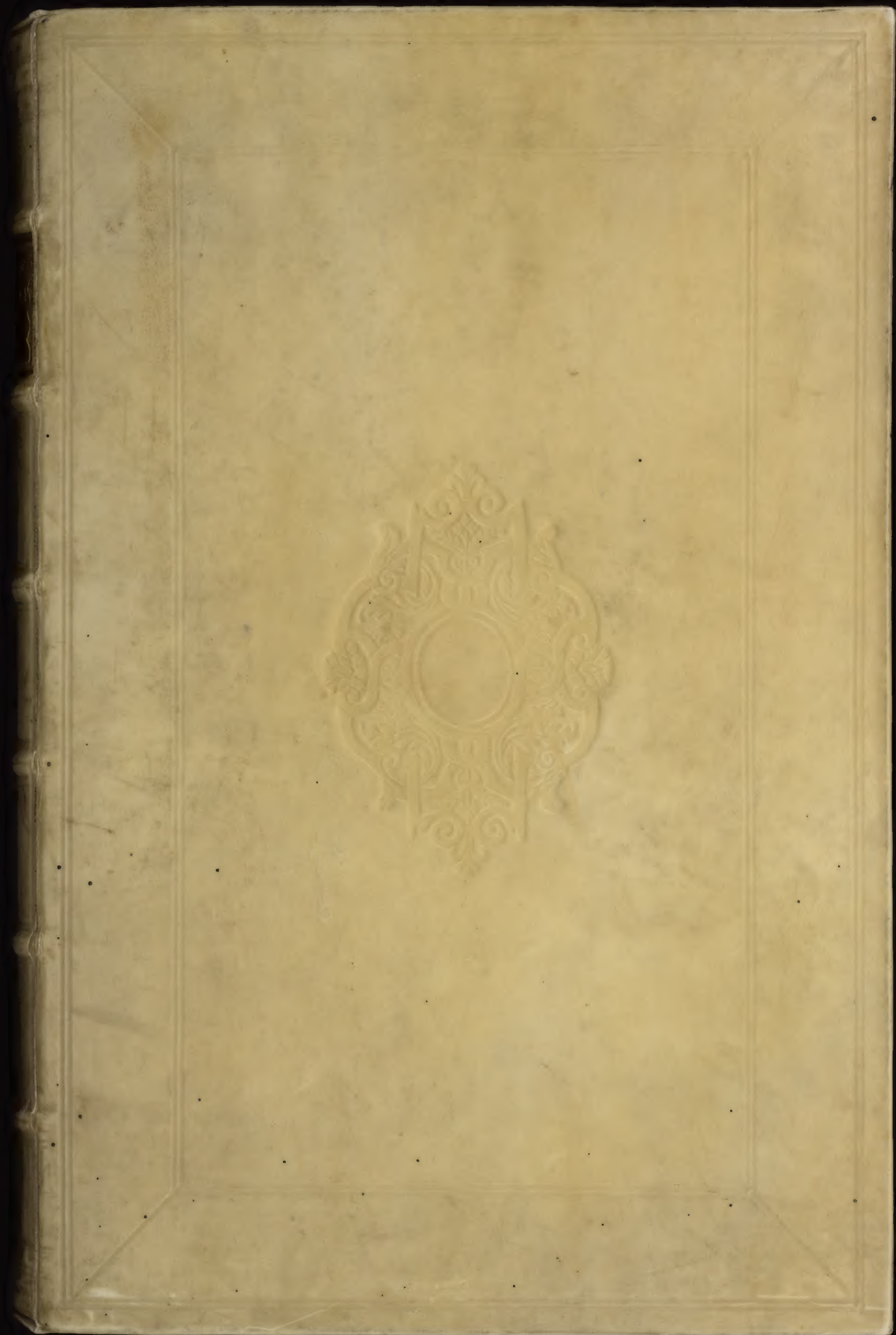

BESCHRYVING.
van't Gesandschap der Nederlandsche
Oost-Indische Compagnie
aen
Den Grooten Tartarischen Cham,
nu KEYSER van CHINA.
met Previlegien.

HET
GEZANDTSCHAP
Der Neêrlandtſche Ooſt-Indiſche Compagnie,

AAN DEN

GROOTEN

TARTARISCHEN CHAM,

Den tegenwoordigen

KEIZER VAN CHINA:

Waar in

DE GEDENKWAERDIGSTE GESCHIEDENISSEN, die onder het reizen door de Sineeſche Landtſchappen, Quantung, Kiangſi, Nanking, Xantung en Peking, en aan het Keizerlyke Hof te Peking, zedert den jaare 1655. tot 1657. zyn voorgevallen, op het bondigſte verhandelt worden.

BENEFFENS

Een naauwkeurige Beſchryvinge der Sineeſche Steden, Dorpen, Regeering, Weetenſchappen, Handwerken, Zeden, Godsdienſten, Gebouwen, Drachten, Scheepen, Bergen, Gewaſſen, Dieren, &c. en oorlogen tegen de Tarters.

Verçiert met over de 150 Afbeeldtſels, na 't leven in Sina getekent, en beſchreeven

DOOR

JOAN NIEUHOF,

Toen eerſte Hofmeeſter des Gezandtſchaps, tegenwoordigh Opperhooft in COYLAN.

Tot AMSTERDAM,

By WOLFGANG, WAASBERGE, BOOM, van SOMEREN, en GOETHALS. 1693.

O P D R A G T

Aan de Wel-Edele , Grootachtbare , Geſtrenge , Voorzienige , en Welwyze Heeren ,

D E H E E R E N

H E N D R I K D I R K S Z. S P I E G E L,

Raadt, en Regeerend Burgermeeſter der Stadt Amſterdam, en Bewindthebber der Ooſt-Indiſche Compagnie;

E N

C O R N E L I S W I T S E N,

der beide Rechten Doctor, Raadt, en Oudt Burgermeeſter der Stadt Amſterdam, en Bewindthebber der Weſt-Indiſche Compagnie, nu Gecommitteerde ter Vergadering van de Hoogh Moogende Heeren de Staaten Generaal der vrye Vereenighde Nederlanden.

Wel-Edele , Grootachtbare , Geſtrenge , Voorzienige , en Welwyze HEEREN,

Et is niet zonder reden, dat veele uitſtekende vernuften, en vermaarde en hoog-geleerde Perſoonen, met een zonderlinge vuurige begeerte zyn ingenomen, om den aart en eigenſchap van een Landt te mogen zien en opſpeuren, 't welk tot noch toe in haar voornaamſte ſtukken en deelen voor de wereldt in een dikke en diepe duiſternis ſchynt geſteken te hebben, en waar in nooit eenig vreemdeling, op hoope van daar weder uit te keeren, uit kracht van zekere ingevoerde wet, zynen voet zetten dorſte. Want het ſchynt den aart der ſterffelyke menſchen eigen te zyn, dat hunne gedachten, door een zekere drift tot het zien, onderzoeken en opſpeuren van duſdaanige dingen, geduurig gedreeven worden, die, of ten aanzien van haare verre gelegentheit, groote zwaarigheit en moeite veroorzaakten; of die de natuur, uit nydt, zo te zeggen, voor weetgierige volken in den eenen of anderen verre gelegen oort des aardtbodems als opgeſlooten houd, en den onderzoekers d'ervaarnis, en het zien en bezichtigen daar af geweigert heeft. Tegen deeze hinder-paalen, en zwaare beletſels, hebben evenwel zedert eenige weinige eeuwen d'Europiſche volken, in ſpyt der oude Grieken en werelt dwingende Romeinen, met grooten arbeid geworſtelt, en gezocht dien hoek, en nydt der natuur, boven te raaken. De volken in Europe houden zich niet langer, in 't opſpeuren en onderzoeken van natuurlyke dingen, binnen hunne oude grens-paalen

beslooten, maar springen na het Oosten, Westen, Zuiden en Noorden, zeer verre daar buiten. Het geen 't vruchtbare Europe voort brengt en verschaft, dat leit nu byna als verschooven, en schynt veelen tot een walging en afkeer te strekken. Deeze zonderlinge begeerte, en lust na de schatten der uitheemsche Gewesten, heeft ook zoo veel in zommigen konnen uitwerken, en zoodanigh eenen yver ontsteken, om hunne landtsluiden daar aan deelachtigh te maken, dat zich de zelve niet ontzien hebben aan d'uitterste einden des wereldts te trekken, en aldaar, hoewel niet zonder gevaar van lyf en leven, d'aart en eigenschap deezer Landen, en alle hare vreemdigheden, t'ontdekken en op te speuren.

Onder meenighten van andere Gewesten, die buiten Europe zyn gelegen, en verhaalwaerdige vreemdigheden in haren schoot besloten houden, heeft zelf Sina, 't vermaardtste, gezegentste, vruchtbaarste en uitterste gedeelte van geheel Asie, eindelyk meê hare poorten voor den Europer moeten ontsluiten, en alle haar gedenkwaerdigste geheimenissen (waar na zoo veele eeuwen d'Europische volken vruchteloos gestaan hebben) ten toon stellen en ontdekken, hoewel by beurten en met een ongelyke uitdeyling, zoo wel van waarachtige als onwaarachtige dingen, waar door veele naauwkeurige onderzoekers tot op deezen dagh van verscheyde zaken des Sineeschen Ryks versteken zyn gebleeven, en nooit de keern van alle hare vreemdigheden recht hebben konnen smaken. Want dewyl eenige, die voor deezen van dit uitterste Gewest van Asie iets hadden op het papier gebraght, veel meer de waarheit met ydele beuzelingen, en buitenspoorige verzierselen, verdonkert en verduistert hebben, zoo schynt dit d'eenigste oorzaak te zyn, waar door veele, die door eigen ondervinding niet verlicht waren, en zich op het verhalen van andere verlieten, achter de grondige kennis van 't geen het Ryk Sina in haar besluit niet zyn gekomen.

Dewyl nu verscheide geleerde Mannen verstaan hadden, dat myn Broeder, in de jaren 1655. en 1657. het Sineesche Gezandtschap (uit last van de Neêrlandtsche Oost-Indische Compagnie, door den E. Heer Generaal Johan Maatzuyker, van Batavie aan den Grooten Tartarischen Cham of Keyzer van Sina afgezonden) mede hadt helpen bekleeden, en een bondigh Werk van alles, 't geen op de reyze was voorgevallen, op zyn vertrek van zynen tweeden tocht na Oost-Indiën, my in handen (om deeze dierbare schatten niet aan de woeste zee en holle golven te betrouwen) hadt gelaaten, dat eenige weinigen maar ten deele en ter loop hadden gezien; zoo hebben deeze Mannen dikwils, en, zoo te zeggen, zonder ophouden my aangepord, om dat Werk onder de Druk-pers te brengen: welk ernstigh verzoek op my zoo veel vermoght, dat ik eindelyk besloot, 't zelve op het spoedigste te doen vervaerdigen.

Myn Broeder, die, zonder roem gesprooken, den grooten Oceaan tot vyf maal over gescheept, en in den tydt van meer als vyf-en-twintigh jaren verscheyde plaatzen in Europe, Asie, Afrika en Amerika, te water en te lande bezocht heeft, alwaar hem veele verhaal- en gedenkwaerdige zaken

zyn

zyn voorgevallen, heeft niet alleen, behalven het beſchryven van het verrichten des Gezandtſchaps, alle vreemdigheden, en verhaalwaerdige dingen, die hem op de reys zyn voor gekomen, met een bezondere vlyt aangemerkt, en hier beſchreeven, maar ook de Steden, Pagoden of Afgodenkerken, Dorpen, Dieren, Gewaſſen, Drachten der Inwoonders, Scheepen, enz. in meer dan 150 Schetſen, (die van niemandt tot noch toe, dan van myn Broeder, uit Sina gebraght zyn, en waar van d'Afbeeldtzels in dit Werk vertoont worden) zelf aldaar na 't leven, als medė een Kaart van de gantſche reis door Sina, afgetekent, en met haare bygaande beſchryving op het bondigſte en naauwkeurigſte verklaart, neffens het geen de geloofwaerdighſte Schryvers daar af op het papier gebragt hebben.

Indien ik my niet door een zonderlinge drift van genegentheidt vond aangeport, en als gedreeven, om aan haare Hoogh Edele Heeren dit Boek op te dragen, en het zelve met haar Edele doorluchtige Naamen te doen blinken, de nootzaakelykheidt evenwel zou my daar toe aangemaant en als gedwongen hebben. Want het is billyk, dat een beſchryving van een uitheemſch Geweſt onder de naamen van die geenen uitgaat, die met het bekleeden der voornaamſte ampten in d'Ooſt- en Weſt-Indiſche Compagnie, den handel op deeze en andere vreemde Geweſten tot beſcherming ſtrekken. Haare Hoog Edele zyn niet alleen, door haare hooge verdienſten en kloek beleit, op den throon der hoogwichtighſte beſtieringen in deeze Vereenigde Nederlanden verheven; maar haare Ed: zyn ook deelachtigh aan het opperſte gebied, en de heerſchappyen over de Landen die na den op- en ondergang der Zonne gelegen zyn. Daar-en-boven heeft myn Broeder de beginſelen van zyn reizen buiten 's Landts ten dienſte van d'Ed: Heeren Bewindthebberen der Weſt-Indiſche Compagnie, in verſcheide aanzienelyke bedieningen, in Braſil (alwaar ook myn Oom Alexander Picardt c. c. d. &c. in het bloeijenſt zyner jaaren, in 't hoogſte van zyn eer, en in het heetſte van den oorlog zyn leven voor het Vaderlandt gelaten heeft) aangevangen, en is daar na, ten dienſte van d'Ed: Heeren der Ooſt-Indiſche Compagnie, na Sina, Japon, Perſien, &c. getrokken, bekleedende noch tegenwoordig 't ampt van Opperhooft van Koylan.

Ik heb my dan dus verre verſtout, en eerbiedelyk de vrymoedigheidt genomen, om aan haar Hoogh Ed: in deeze weinigh bladen een verhaal des Gezandtſchaps aan den Grooten Tartariſchen Cham, en de Beſchryving van een Ryk (niet twyffelende of zulks zal U E. aangenaam zyn) op te dragen, dat eertyds was en ook noch is het uitſtekenſte en heerlykſte Ryk, niet alleen van geheel Aſie, maar byna van alle Koningryken en Vorſtendommen die op den gantſchen aardtbodem gelegen zyn: een Ryk dat noch zoo heerlyk bloeid, (hoewel het by wylen van Opperhooft verandert is, en veele oorlogs-rampen uitgeſtaan heeft) en zedert veele eeuwen altydts gebloeid heeft, daar in tegendeel de magtigſte Monarchyen zoodaanig verandert en uitgeroeit zyn, datze ook het minſte van haaren voorigen glans en heerlykheidt niet behouden hebben.

Wel

O P D R A G T.

Wel is waar dat ik aan haar Ed: opoffere eens anders arbeidt, en dierbaare Paerlen en Juweelen, die U E. hier in een kleene bundel van bladen ziet opgeslooten, en gehaalt uit de verre gelegenste Plaatzen des aardtbodems, kome aanbieden, om my daar door in haare Edele goede gunst en genegentheidt (indien my die eere gebeuren magh) te wikkelen; maar plichts halven vindt ik my, dewyl ik de Broeder des Auteurs ben, benootzaakt, myn oogen te slaan op het geen hy my ter trouwe te bewaaren hadde gegeven; hoewel dat alreeds buyten zyn oog en goede voorzorge zo verre was gekomen, dat het noodtwendigh eens anders raadt en hulpe van nooden heeft, tegen het berispen der geenen die alles zonder aanschouw verachten, zonder zelfs ooit het minste werk van eenig belang aan den dagh gebragt te hebben; gelyk Karel Vermander, in zyn uitlegging over Ovidius Nazo, zeer wel aldus gesproken heeft:

Berispers, hart genekt, gy moest ook overleggen,
Dat al te grooten bergh leit tusschen doen en zeggen,
Eer gy een vry gemoedt vertzaagt met snappen koen.
Veel hebben mondts genoegh om iemands werk te laken,
Maar niet wel handts genoeg wat beters zelfs te maken.
Het zeggen is maar windt, ik houde veel van doen.

Dit is 't dat ik aan u Hoog Ed: te zeggen hadde; biddende voorts met een innerlyke en hertgrondige genegentheit den almogenden Schepper, dat hy haar Hoogh Ed: gelieve te verleenen een langduurigh leven, op dat, neffens andere Voorstanders en Opperhoofden deezer Landen, door haare magt en kloek beleit, ons Vaderlandt bezitte een heilzaame Regeering, onzen handel in voorspoedt en vreede magh gedreeven, en ons volk eer en ontzagh toegedraagen worden; en dat alzoo de Gewesten na den op- en ondergang der Zonne, die onder de heerschappy van deezen Staat buigen, en Godes zegen, zo in geestelyke als wereldtlyke zaken, rykelyk genieten, ons wederom zegenen mogen.

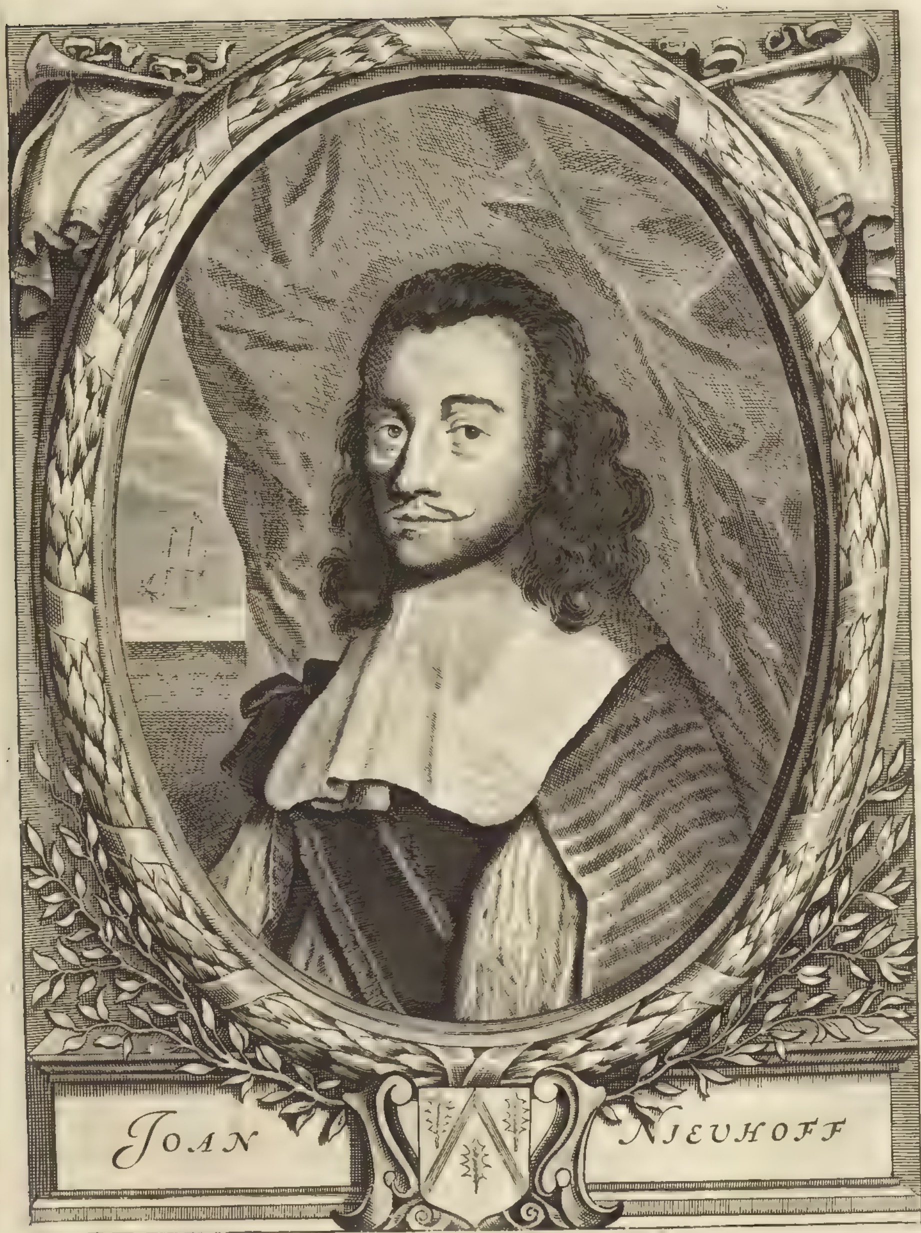
Dat wenscht uit gront zyns herten,

Wel-Edele, Grootachtbare, Gestrenge Heeren,

U Ed: allerootmoedighste en onderdaanighste dienaar,

HENDRIK NIEUHOF.

Naauw-

JOAN NIEUHOFF

Back of
T-Hinge
Not Imaged

No

TANYN TARTARIÆ PARS.

Sept

RE

Woestyne

Sandige

Xamo desertum

Murus 300 Milliaria longus

Muur 300 mylen langh

P E

X A N

S I.

X E N S I.

Geele Rivier

Flumen Croceum

Flumen Croceum

Geele Rivier

40

H O N A N.

35

S U C H U E N

Kian flu.

H U

Q U

A M.

K

West-

Occidens.

30

Q U I C H E U.

S

J U N A N.

Q U A N G S I.

25

C A

N T O

Ta flu

Canton

T U NGK I N G.

Tropic

Ilhas des Ylyades

Makao of Makou

Regnum

Gannan

20

A Y N A M.

Milliaria Ge

Meric

Zu

oord

ntrio.

GNUM NIUCHE

KIN.

LEAOTUNG.

COREA.

XANTUM.

MARE

EOUM.

JAPON

CHEUXAN

NANKIN.

CHE

KIANG

IL. FORMOSA.

FOKIEN.

LUCONIA

Oost

Oriens.

cus Cancri.

yd

Back of
T-Hinge
Not Imaged

Naauwkeurige Beschryving

VAN

't GEZANDTSCHAP

der Oost-Indische Maatschappy,

AAN DEN

Grooten Tartarischen Cham, of Sineeschen Keizer, na Peking in Sina;

Gedaan door de Eed. HEEREN

PIETER DE GOYER,

EN

JAKOB DE KEYZER,

Door last van den Eed. Heere, den Heer Generaal

JOHAN MAATZUIKER,

En de E. Eed. en Groot-Achtbare Raden van Indiën.

Vertrokken van Batavie, den veertienden van Hooimaand, des Jaars 1655.
En daar weder op gekeert, den een-en-dertigsten van Lentemaand, 1657.

Den Lakoners was verboden buiten 's Lands te reizen.

HET reizen buiten 's Lands, en 't bezoeken van vreemde Gewesten, was den Lakoners, om geene uitheemsche zeden aan te nemen, en zich niet tot het plegen van een ongeregelt leven hier door te begeven, uit kracht van een zekere ingevoerde Wet, ten hoogsten verboden. Men dreef ook by hen alle vreemdelingen, op dat d'Ingezetenen aan der zelver zeden en manieren niet zouden deelachtig worden, ter Stadt uit; en welk Burger zyne Kinderen na 's Lands wetten niet opbragt, en hen daar in niet onderwees, dien beroofdenze van het recht des Burgerschaps. Zoo genegen waren deze Volken tot hun eigen Vaderland, en hadden van 't reizen, uit hun Vaderland, zo eenen schrik, datze tegen zekeren Jongeling, alleen om dat hy den weg wiste, waar hene men na *Pylea* kon reizen, met bittere scheld-woorden zeer hevig uitvoeren. Maar deze wet en vreemde gewoonte hebben d'oude Grieken en Romeinen, die zich voorstaan lieten, dat het reizen buiten 's Lands, en wetenschappen uit vreemde Gewesten te halen, hen tot roem van eenen onsterffelyken naam by de Nakomelingen zoude strekken, met recht verworpen. Want by d'aal-oude Schryvers, door wien de daaden van 't Grieksche en Romeinsche volk op 't papier zyn gebragt, vind men aangetekent, dat zich, van aller geheugenis her, hooge en laege stants Persoonen, tot het bezoeken van buiten-

Groote genegentheit der Grieken en Romeinen in 't bezoeken van uitheemsche Gewesten.

landsche Gewesten, en 't onderzoeken van zeden en manieren der uitheemsche volken zonderling genegen getoont, en geenen arbeid, nochte gevaar van lyf en leven daar voor te wagen, ontzien hebben.

Als Keizer Trajaan, na den Partischen oorlogh, met het navorsschen van de natuur en eigenschap der Zee, zeer bezig was, en door storm en onweêr, op Zee, heen en weder geslingert wierd, zag hy, by geval, eenige Scheepen na Indiën varen, 't welk in hem, tot het reizen, en 't onderzoeken van de natuure der uitheemsche volken, zoo een vierige begeerte ontstak, dat hy luids keels, met deeze woorden, uitborst, *'K wenschte dat ik noch een Jongeling was, en myne voorige krachten en sterkte had; gewisselyk ik trok noch tot aan d'uitterste grenzen van Indiën.* Zulk een groote begeerte had deeze Keizer, om grondige kennis van de natuur der Indianen te hebben, en op wat wyze deeze volken gekleed gaan, en leven, te mogen weten. En hy zouw te dien einde, buiten twyffel, ook daar heene getrokken hebben, indien hem zulks, door het muiten der veroverde volken, niet belet was geworden.

Na dat Koning Mitridates, met wien de Romeinen lang in 't oorlog waren, op den Stoel des Ryks was geraakt, en voor nam het zelve niet alleen wel te bestieren, maar ook, met het inlyven van andere Ryken, te vermeerderen, veroverde hy ('t welk noit eenig Vorst voor zynen tyd had gedaan) de nabuurige Schyters, een volk dat met geen wapenen te dwingen was. Eindelyk, na 't veroveren van deeze volken, trok hy, in onbekend gewaad, door de Landschappen Pontus, Kappadocie, en geheel Asie, om den aard en de gelegentheid van Landen, Steden, en volken, t'onderzoeken.

Sab. Lib. 2. en 6.

Tacitus, de doorluchtigste der Historie-schryvers onder de Romeinen, verhaalt, dat Keizer Germanicus met een zonderlinge begeerte tot reizen ingenomen was, en, om aaloude en vermaarde plaatzen te bezoeken, door Griekenland, Tracie, de Kust van Asie, en eindelyk geheel Armenie ging doorreizen. Ook hield zich deeze Vorst niet vernoeght met het Gewest van Asie bezocht te hebben, maar hy begaf zich ook na Egypte, onder schyn van 's Ryks zaken gade te slaan; daar hy in der daad alleen maar uit inzicht van eenige 's Lands oudheden op te mogen vorsschen was heene getrokken.

Tot het reizen, en uitheemsche Gewesten aan te doen, had de Filosoof Demokrites meê zo een vierige genegenheid, dat hy, na 't overlyden van zynen vader Damasippus, alle de vaste goederen aan zyne twee gebroeders weg schonk, om alleen hier voor eenige gereede penningen, tot reis-geld, te mogen krygen. Dees reisde eerst, om kennis van alle wetenschappen te bekomen, na de Egyptische Priesters, daar na trok hy tot de Chaldeeên, en hier van daan raakte hy in Indiën by de Gymnosophisten, of naakte Filosofen.

Plato, eindelyk, (om niet te reppen van ontelbare andere Grieken en Romeinen, die zich in dien arbeid ook niet weinig hebben afgesloofd) de wyste, volgens d'uitspraak van 't Orakel te Delphis, en leerling van Sokrates, liet zich aan 't onderzoeken van verre gelege Gewesten, en aan 't navorsschen van de natuur en den aard van uitheemsche volken, zo veel gelegen leggen, dat hy zyn Vaderland hierom verliet, en geheel na Egyptenland trok.

Geen minder trek en genegenheid heeft men, zedert ruim twee eeuwen herwaards, in d'Europische volken, niet alleen in 't bezoeken van buitenlandsche Gewesten, maar ook in 't ontdekken van vreemde en onbekende Landen, bespeurt,

Amerika of West-Indiën, de nieuwgevonden Landen onder den Noorden na den Zuid-Pool gelegen, en meer andere ontelbare Landstreken en Eilanden, daar d'Ouden misschien noit af hebben hooren reppen, verstrekken klare bewys-tekenen, hoe verre deeze volken d'oude Grieken en Romeinen, in dat stuk, te boven zyn gegaan.

Terwyl ik deeze loffelyke daden, en dit stout bestaan van deeze vermaarde

Man-

Mannen, die hier door eeuwig op de vleugelen der Fame zullen zweven, vast gestadig overpeinsde, vond ik my niet min aangeprikkelt, en gemoedigt, om, waren het geen heele Landschappen, ten minsten iets, dat den aart en eigenschap van eenige verregelegen Volken, Landen en Steden mogte betreffen, tot stichting en nut der Nakomelingen aan den dagh te brengen. Hier toe besloeg wonder wel, dat (na dat ik my een geruimen tyd in West-Indiën had opgehouden, en van daar in myn Vaderland, en van hier na Oost-Indiën was vertrokken) ik my juist te dien tyde op het Eiland Batavie bevond, als by d'E. E. Heer JOHAN MAATZUIKER, en de Weledele en Groot-achtbare RADEN van INDIEN besloten wierd, d'Ed. Heeren PIETER DE GOYER, en JACOB DE KEIZER, als Hooft-Gezanten, met een aanzienlyk gevolg, en brieven van gelooffenis, te zenden na *Peking* in *Sina*, aan den Grooten Tartarischen Cham, of Sineeschen Keizer, om aan dezen Monarch (door dien onlangs het Ryk van Heer verwisselt, en onder gehoorzaamheid van dezen Grooten Cham geraakt was) het dryven van den onderlingen Koophandel op deze Gewesten, te verzoeken.

Last dan ontfangende, om dit Gezantschap mede te helpen bekleeden, kreeg ik hier door ook gewenschte gelegentheid, tot het opspeuren en ontdekken van den aart, natuur en eigenschap van deze Volken, en dit Ryk, dat by alle Land-beschryvers voor het gezegenste Gewest des Aerdbodems is gehouden, en daar in eertyds noit eenig Vreemdeling eenen voet dorste zetten, op hope van daar weder uit te keeren. En hier in, zonder roem gesproken, heb ik my ook zodanig gequeeten, dat ik niets onaangemerkt heb laten voorby gaan, zo in 't onderzoeken van de zeden en manieren dezer Volken, en den aart van 't Land, als ook, en dat voornamelyk, in 't aftekenen van Landschappen, Steden, Dorpen, Dieren, Kruiden, en meer andere vreemdigheden, 't welk tot noch toe, myns wetens, niemant gedaan heeft.

Maar om de Nakomelingen van de vrucht van dezen mynen arbeid, dien ik, in het onderzoeken van 's Lands eigenschappen, heb aangewend, niet te versteken, vind ik my ten hoogsten genoodzaakt, al het gene ons, in 't verrichten van dit Gezantschap, op de heen- en weerom-reis is voorgevallen, op 't kortste en bondigste, der gedeugenis over te leveren, en door den Druk gemeen te maken. Doch eer ik dit gae verhalen, acht ik niet ongevoeglyk te zyn, met weinig woorden, de verdeeling van de gantsche vlakte des Aerdbodems, als ook de naamrede van 't woord *Sina*, des zelfs gelegentheid en grootte te verklaren, en eindelyk de tien Landschappen van de vyftien, (daar in geheel *Sina* verdeelt word) en der zelve Steden, die ik niet door-reisde, tot opening en meerder klaarheid van onze Reis-beschryving, voor af te handelen, en ten toon te stellen.

Verdeelinge des gantschen Aerdbodems.

De gantsche klomp des Aerdbodems (met de Zeën, Poelen, en Revieren daar onder gerekent) word van de huidendaagsche Land-beschryvers in twee deelen gedeelt; te weten, in een oude en nieuwe Werelt. d'Oude Werelt begrypt onder zich Europe, Asie, en Afrika. En deze laatste verdeeling des ouden Werelts willen eenigen dat haren oorsprong zoude genomen hebben van het getal der drie Zonen van Noach, als Sem, Cham, en Japhet: want den eerste, zeggenze, viel, na den Zuntvloet, Asie, den tweede Afrika, en den derde Europe ten deel.

Het nieuwe gedeelte, dat, na den tweeden Ontdekker, eenen zekeren Florentyner, Amerikus Vesputius, Amerika, en, dewyl het op eenen zelven tyd met Oost-Indië gevonden is, West-Indië genoemt word, verscheelt in grootte weinig van Europe, Asie, en Afrika. Deze nieuwe Werelt, of Amerika, wierd allereerst ontdekt in den Jare veertien-hondert twee-entnegentig, door Kristophorus Kolumbus, geboortig van Geneve, en dat uit last van Ferdinand, Koning van Kastilie en Arragon, en des zelfs Huisvrouw. Maar vyf jaren daar na voer de gemel-

de Amerikus Vesputius, de Florentyner, hooger op; zulks ook ná dezen laatsten, (een eere, die met recht den eerste toequam, en noit eenig Koning te beurt is gevallen) dit gantsche vaste Land, zoo wel het Noorder- als het Zuider-gedeelte, Amerika geheeten wierd.

Onder de nieuwe Wereld kan ook, ten opzicht van d'ontdekking, gevoeglyk gerekent worden het vaste Zuid-land, of Magellanika, zo geheeten na den eersten Ontdekker Ferdinand Magellanus, die in den Jare veertien-honderd en twintig, op zyne Schipvaart om den gantschen Aerdbodem, het zelve aller-eerst ontdekte. Vyf-en-veertig jaren daar na wierd dit zelve Land aangedaan van Fransois Draak, een Engelsman, en twaalf jaren na dezen laatsten, van Tomas Kandisch, mede geboortig van Engeland; en in den Jare zestien-hondert, van eenen Hollander, Olivier van Noord. Maar voor eenige weinige Jaren heeft een zekere Spanjert, Ferdinand de Quier, het zelve veel verder, dan d'eerste Vinders zich oit dorsten onderwinden, ontdekt.

Grenzen van Asie, en desselfs verdeeling.

Asie, om niet te reppen van alle d'andere deelen des Aerdbodems, als verre buiten ons voorgestelt bestek en oogmerk, word ten Noorden met de Tartarische Zee, ten Oosten met de Groote Indiaansche Zee, *Eous* geheeten, ten Zuiden met het Roode Meir, ten Westen met den Arabischen Golf, en de streke lands tusschen dezen Golf en de Middellandsche Zee gelegen, besloten. Op haar langste, te rekenen van de Hellespont tot aan Malakka, d'uitterste Koopstadt in Indiën, is Asie dertien-hondert Duitsche mylen, en in de breedte, te rekenen van den Mont des Arabischen Golfs, tot aan de Kaap Tabin, twaalf-hondert en twintigh Duitsche mylen groot.

Geheel Asie, dat d'Ouden in Groot en Kleen Asie verdeelden, wort ten huidigen dage in vyf deelen, als in Persie, het Turksche Ryk, Indiën, (daar onder d'omleggende Eilanden begrepen zyn,) Tartarye en Sina, verdeelt. Dit Asie is het gedeelte des Aertryks dat van Godt voor alle andere verkooren is; hier in is d'eerste Mensch geschapen, gevallen, en weder herbooren. Deez' leefde in 't eerst onsterffelyk, maar daar na maakte hem de Val aan de sterffelykheid onderwaerigh. Eindelyk hier van ontslagen zynde, in het beloofde Zaat Jesus Christus, wiert hem d'onsterffelyke Zaligheit, waar aan een ieder, door het waare Geloof, ook deelachtigh is, beschooren. Gelukzalig Land, dat onzen Verlosser voortgebracht, en dien aan ons vertoont heeft. In dit land begosten de menschen het allereerste te sterven en te leven. Hier heeft het gebruik en de verwerring der verscheide Talen haren oorsprong genomen. Dus veel en verre zy in 't kort van Asie gesproken; alleen te dien einde, om te weten in welk gedeelte des Aerdbodems, 't Ryk *Sina*, dat ons nu te verhandelen staat, gelegen is.

Benaming van SINA.

Wat aangaat den Naam van dit *Sina* of uitterste gedeelte van Asie, die is hier zo duister van oorsprong, veranderlyk en verscheiden tusschen de oude en hedendaagze Schryvers, en tusschen 't Lands Ingezetenen en Vreemdelingen, dat iemant misschien, die des zelfs oorsprong wil ontdekken, en alle de namen, daar meê dit *Sina* by de Ingezetenen en uitheemschen, in voorigen tyde is, en noch ten huidigen dage wort genoemt, optellen, tydt en moeite zal vergeefs gespilt hebben.

Dat deze volken de geenen zyn, die Ptolomeus *Sinen* noemt, geeft de gelegentheit des Lands, als ook de naam *Sina*, daar dit Land ten huidigen dage meê bekent is, duidelyk genoegh te kennen. Want dat op Spaansch *China*, dat wordt op Italiaansch *Cina*, op Hooghduitsch *Tschina*, en op Neêrduitsch en Latyn *Sina* geschreven; alwaar in het uitspreken, tusschen het woort *China* en *Sina*, tusschen ons en de Spanjerts weinig onderscheids te hooren is. Maar uit onkundigheit der Spaansche spelling, en uitspraak die in de *Ch* is, heeft de spelling van de Grieksche letter *x* onder die volken de overhand genomen; invoegen de bekentste naam en spelling ten huidigen dage onder de Europers *China* is, als of men *Gina*,

en niet *Sina*, behoorde te zeggen. De Tarters noemen dit Ryk *Catay*, en zomtyds ook *Mangin;* maar deze leste naam *Mangin* beteekent veel meer d'inwoonders zelf, dan het Landschap; want *Mangin* is op hunne taal zo veel gezegt, als wilde en ongemanierde menschen; met welk woord de *Tarters* dikwils de *Sinezen* bespotten. Van eenen zekeren Venetiaan, Markus Paulusz., die allereerst ten deele den Europers dit Ryk ontdekt heeft, en in den Jare veertien-hondert en zes, als de Tarter gantsch *Sina* afliep, mede in dit Ryk doorboorde, word dit *Sina* ook *Catay* geheeten; maar de beruchtste en voornaamste naam, daar dit Ryk ten huidigen dage meê genoemt word, is *China*, welken naam de Portugezen, die, na lang varen, daar allereerst aan quamen, en noch tegenwoordigh in 't Landschap *Kanton* koophandel dryven, allereerst den Europers hebben bekent gemaakt.

Maar in deze verscheidentheid der namen heeft men zich nergens meer over te verwonderen, als dat den *Sinezen* alle deze namen onbekent zyn, en zy daar af noit gehoort hebben, vermits men by hen gene kentekenen van deze benamingen vind, noch veel minder weet uit wat oorzaak dezelve zo dikwils verandert zyn; daar nochtans de *Sinezen* zelfs hun Ryk vele andere namen gegeven hebben, en wel ligt in 't toekomend noch geven zullen. Want het is by hen, van aller geheuchenis her, een gebruik geweest, dat, zo dikwils het recht der heerschappye, volgens 's werelds beloop, van den eenen Stam op eenen ander over gaat, de gene ook, die de Heerschappye aanvaert, het Ryk met een nieuwe en zeer schoonen naam, na zyn welgevallen, beschenkt. Onder anderen leest men, dat eertyts dit uitterste gewest van Asie of *Sina*, *Than*, *Tu*, *Tha*, *Sciam*, *Cheu*, als ook *Han*, genaamt is geweest. *Than* beteekent *breedt zonder maat; Tu, rust; Tha, groot; Sciam, çieraat; Cheu, volmaakt; Han, den Melk-weg aan den Hemel.*

Trigautius.

Eenen geruimen tyd te vooren, eer de Tarters, in dezen lesten inval in *Sina*, het Ryk bemachtighden, en den Sineeschen Keizer af-handigh maakten, (te weeten als de Heerschappye des Ryks aan 't geslacht van *Ciu* stond) wierd *Sina* by de *Sinezen* met den naam van *Min*, 't welk op Neêrduitsch *doorluchtigh* of *klaarheid* betekent, genoemt. Daar na voeghdenze by het woord *Min*, de lettergreep *Ta*, en noemden het toen *Tamin*, of zo andere schryven, *Ta'iming*, dat zoo veel gezegt is, als *het Ryk van groote klaarheid.* Voor drie honderd jaren wiert dit zelve Ryk ook *Ta'i-juen*, en ten huidigen dage van de Tarters, die dit Ryk tegenwoordig onder den Grooten Cham bezitten, *Ta'ic'ing* geheten.

Schoon dit Ryk van *Sina* gemeenlyk dus van Heer en Naam teffens verandert, zo is 't evenwel by de *Sinezen* zelfs, van aller geheugenis her, gedurig met twee andere byzondere namen, als *Chungchoa* en *Chungque*, genoemt geweest; waar van de eerste zo veel gezegt is als *Middelryk*, en d'ander zoo veel als *Middeltuin.* De reden, waarom de *Sinezen* hun Ryk deze namen gaven, is deze; dewylze eertyds voor vast geloofden, dat de Hemel rond, 't Aerdryk vierkant, en in des zelfs middel-punt hun Ryk gelegen was. Weshalven, alsze in 't begin de Europische Landkaarten zagen, namenze het zeer qualik op, dat men hun Ryk niet in 't midden des Aerdbodems, maar in het uitterste van 't oosten vertoonden. Hierom, als zeker Jesuyt, Mattys Riccius, in *Sina* alle de landen des gantschen Aerdbodems in een Kaart met Sineesche namen had afgebeeld, schikte hy die zodanig in orde, dat het Ryk van *Sina* in 't midden quam te leggen; maar de meeste *Sinezen* bekennen zelfs nu hunne grove dwaling, en lachchen die niet weinig uit. En hoewel de *Sinezen* zelfs hun Ryk dus met verscheide namen by wylen genoemt hebben, (na dat de Stam, die over hen heerschte, quam te veranderen,) zo geven evenwel de Grens-buuren daar weinigh achting op, nochte zy volgen de *Sinezen* daar niet in; want die van *Kouchenchina* en *Siam* noemen dit Ryk *Cin*; d'Eilan-

ders van *Japon, Than;* de Tarters, *Han;* en de Turken, Saraceners en andere Westersche volken, *Kataium.*

Waar uit nu het woord *Sina* of *China* haar oorsprong gekregen heeft, daar in komen de Schryvers niet met elkandre overeen.

Naam-rede van't woort SINA.

Zommigen dryven, dat deze naam oorspronkelyk is van de *Sionem*, dewyl *Sina* op Sionisch een voortreffelyk en uitstekend Landschap betekent. Andere, in tegendeel, willen dat het geheele Ryk zynen naam van d'Inwoonders der stad *Chincheu* genomen heeft; dewyl deze luiden het allermeeste met hunne Schepen op alle plaatzen van geheel Asie gedurigh varen, en de Portugezen en Indianen met het weg-werpen van eenige letteren uit het woord *Chincheu*, den naam *China* lichtelyk hebben kunnen smeden.

Maar verre zyn de geenen op den dool-weg, en het spoor byster, die dryven dat het woord *Sina* herkomstig zy van zeker woord *C'inch*, dat by de Sinezen doorgans zeer in 't gebruik is. De valscheid van deze oorsprong blykt hier klaarlyk uit, dewyl de Sinezen, die met d'Indianen of Portugezen op die plaatsen handelen, en met hunne Schepen Indiën aandoen, gewoon zyn, eerbiedigheids-halve, elkandre niet met den naam van *C'inch*, maar *Sia*, in hun moeders tale te eeren en te groeten; zulks de geleerde en zedigste luiden, alleen *C'inch*, en niet *Sia* zeggen.

In dit verschil der Schryvers, schynt wel het waarschynlykste te zyn, 't geen de Jesuit Martinus Martini, (een man van uitstekende geleertheid en overvlieger in de kennis der Sineesche Oudheden) daar van in zyn zeste boek der Sineesche Historien, der geheugenis met deze woorden heeft overgelevert.

Ik zal (zeid hy) *dit niet onaangeroert laten voorby gaan, dat my zeer waarschynlyk dunkt te zyn, dat niet alleen by d'Indianen, maar ook by d'uitheemsche volken, de naam* Sina *van den stam* Cina, (die in het tweehonderd en zes-en-veertigste Jaar, voor Christus geboorte, over *Sina* heerschte) *haren oorsprong genomen heeft; invoegen men niet* Sina, *maar veel meer het Ryk der* Sinen *of* Cinen *behoord te zeggen. Want ten tyde dezer Koningen, die uit dezen stam voortgekomen waren, wierd eerst de naam der Siners by d'uitheemsche volken, en voornamelyk by d'Indianen, ruchtbaar en bekent. By d'Indianen raakte daar na de naam* Cina *in 't gebruik, die daar in van de Portugezen, na 't veroveren van Indiën, gevolgt wierden. Want deze stam* Cina *regeerde over het grootste gedeelte der Siners, die na 't westen woonden, en voerde met d'uitheemsche volken gedurig oorlog. Als daar na de stoel des Ryks aldaar geplant wierd, gaf men het den naam van het* Cinische *Ryk. Deze stam* Cina *tot den top van alle voorspoet verheven zynde, deed daar na den uitheemschen zeer veele oorlogen aan; invoegen het geen wonder is, dat by deze uitheemsche volken de naam van* Cina *in 't gebruik raakte, en de overhand nam. En schoon de Sinezen dit uitterste gedeelte van Asie of* Sina *met verscheide namen noemen, na dat de heerschende Huizen komen te veranderen, zoo hebben evenwel d'uitheemsche den eersten naam, dienze hoorden, behouden. En dit is myn gevoelen, noopende d'oorsprong van den naam van* Sina. *En schoon, volgens dit gevoelen, de voorste letter van het woord niet met een* S, *maar met een* C *behoorde geschreven te worden, zoo heb ik evenwel, om de lichtigheid van den uitspraak, de letter* S *daar voor doorgaans gebruikt.*

Geheel *Sina* wierd in voorigen tyd van den Sineeschen Keizer *Xunus* in twaalf Landschappen verdeeld. Daar na bragt Keizer *Tva*, die na de dood van Keizer *Xunus* de heerschappye aanvaarde, omtrent twee-en-twintigh honderd en zestig jaren voor Christus geboorte, geheel *Sina* tot het getal van negen Landschappen, die alleen te dien tyde de noordelyke deelen van *Sina* begrepen, en tot haren uittersten grenspaal de Revier *Kiang* hadden. Maar na dat de zuiderlyke deelen allengs overwonnen, en d'Inwoonders in hunne woest- en ongebondentheid wat getemt waren, is eindelyk het gantsche Sineesche Ryk in vyftien Landschappen ver-

Sina word in vyftien Landschappen verdeelt.

verdeelt. Onder deze vyftien word mede gerekent het Landschap *L'eâotung*, dat ten Westen van *Peking* gelegen is, daar de groote Muur haar begin neemt; als ook het hangend Eiland *Korea*, die beide aan den Sineeschen Keizer schattingen betalen. Noch zyn 'er verscheide naburige Eilanden die schatting aan dit Ryk betalen, waar onder 't Eiland *Hainan*, dat in zee ten Zuyden tegen over het Landschap *Quangsi* leidt, het voornaamste is. Onder d'Eilanden, die schatbaar aan dit Ryk zyn, word ook getelt het Eiland *Formosa*, dat van de Sinezen *Lieukieu* genoemt word, en tegen over het Landschap *Fokien* gelegen is, als ook het Eiland *Cheuxan*, dat tegen over het Landschap *Chekiang* leid, en een vry vermaart en neeringryk Eiland is. Doch hier van zullen wy daar na breder spreken.

Zes van de vyftien Landschappen leggen aan zee, als *Peking*, *Xantung*, *Kiangnan* of *Nanking*, *Chekiang*, *Fokien*, en *Quangtung*. Hier van daan, na 't Noorden, leggen de middellandsche Landschappen, als *Quangsi*, *Kiangsi*, *Huquang*, *Honan*, en *Xansi*, en na 't Westen d'overige vier, *Xensi*, *Such'uen*, *Queicheu*, en *Iunnan*.

en in Noord en Zuid SINA. Ten laatsten is dit *Sina*, dat vyftien Landschappen onder zich begrypt, ook in Zuid- en Noord-*Sina* verdeelt. Zuid-*Sina* noemen de Tarters het Ryk van *Mangin*, en Noord-*Sina* het Ryk van *Katay*. In het eerste leggen negen Landschappen, en in 't laatste zes of acht, indien men het Landschap *L'eâotung*, en het hangend Eilandt *Korea* daar onder wil tellen.

Deze zes noordelyke en negen zuidelyke Landschappen, worden door de groote Revier *Kiang*, die de Sinezen niet ongerymt den Zone der Zee noemen, (dewyl alle Rivieren uit de zee haar oorsprong nemen) van elkander gescheiden.

Dwaling in het stellen van Kattay buiten het Ryk van SINA. Uit het boven verhaalde blykt klaarlyk de dwaling en groven misslag der genen, die voorby *Sina* noch een ander Ryk, datze *Katay* noemen; als ook verscheide Steden, als *Quinsay*, *Kambalu*, en meer andere verzieren, daar in der daat voorby die groote Muur zich geen andere volken onthouden dan Tarters, die geen vaste woonplaatzen hebben, maar op wagens door het gantsche land om her zwerven, en van d'eene plaats op d'ander trekken; gelyk zulx breder in 't wederleggen dezer dwaling by verscheide geleerde Schryvers, als Trigautius, Martinus Martini, in zynen Sineeschen Atlas, te lezen is. Onder andere hebben ook de Jesuiten bevonden, dat buiten het Ryk *Sina* geen Ryk van *Katay* te vinden is, zulks dezelve Volken die wy Sinezen heten, van de Persianen *Kataiers* genoemt worden. Met bondige bewys-redenen word de zelfste dwaling ook van den zeer geleerden Heer Jakobus Gool, een man van zonderlinge kennis in alle wetenschappen, en Oostersche talen, en tegenwoordigh Professor der Arabische Tale in de hooge School tot Leyden, in zyn byvoegzel, achter den Sineeschen Atlas, zeer geleerdelyk wederleid.

Het Ryk *Sina* word ook van d'omleggende landen zodanig omringt, en ten Oosten en Zuiden met de Zeën bekabbelt, dat'et byna in een vierkante omtrek te leggen komt. Alleen steken twee zee-bergen zeer verre zeewaarts uit, die op Sineesch *Tung* genoemt worden. d'Eene leid by de Stadt *Ningpo*, daar af men in veertig uuren op 't Eiland *Japon* kan komen, d'andere uitsteekende zee-berg is in 't Landschap *Xantung*, by de Stadt *Tengcheu* gelegen. *SINA is vierkant.*

Sina, in het uitterste gedeelte van Asie gelegen, word ten Oosten, Zuiden en Westen, van de groote Indiaansche Zee bespoelt, die by de Sinezen *Tung*, dat Oosterlyk betekent, geheeten is. Ten Noorde wort 'et door de beruchte en wydvermaarde Muur, die van de Sinezen tegen het invallen der Tarters gesticht is, van 't oud Tartaryen, de Koningryken *Niuche*, *Niulhan*, en een gedeelte van *Taniju* afgescheiden. Wat hooger op na 't Noorden heeft'et tot grens-plaatzen het zelfste Ryk *Taniju*, en zekere woeste wildernis *Samo*, die de Noord-zyde van dit *Sina* van de Ryken *Samahan* en *Kaskar* afzondert. Aan d'overige lan- *Scheidspalen van SINA.*

landen, na 't Zuiden gelegen, grenzen de Ryken van Priester Johan, *Geo*, (die van de Sinezen met een gemeenen naam *Sifan* genoemt worden,) als ook *Tibet*, *Laos* en *Mien*. Voorts komt *Sina* aan dezen kant aan *Bengale*, en een gedeelte van Tartarye, en de Damasische Bergen, waar door het van Tartarye en Indiën afgescheiden word, te grenzen.

Haar grootte.

Admirand.

Het uiterste van *Sina* (in de breedte genomen) begint in 't Zuiden op 't Eiland *Hainan*, dat op de hoogte van achtien graden leit, Noorder breedte; van daar strekt het zich na 't Noorden tot op twee-en-veertig graden, invoegen *Sina* in de breedte de grootte van twee-en-twintig graden, dat is, drie hondert en dertigh Duytsche mylen, heeft. Hare lengte begint in het Landschap *Junnan*, van de hondert en twaalfste graat, en eindigt in 't Oosten aan de Zee-berg van de Stadt *Ningpo*, by de Portugezen *Nampo* geheten, op de hondert en twee-en-dertighste graat, zulks dit gewest vier hondert en vyftig mylen, of twee-en-dertig graden, ieder graat gerekent op vyftien mylen, in de lengte groot is.

SINA is met zeer sterke grens-vestingen omringt.

Trigautius.

Niet weinig verheerlyken dit *Sina*, ten opzicht van de rontom omleggende Ryken, hare natuurlyke en met de hant gestichte Vestingen, waar door dit gantsche Ryk zoo wel tegen alle buiten-gewelt schynt beschut te zyn, dat 't et hier in alle gewesten des Aerdtryks verre komt te overtreffen. Want gene toegangen vind men tot dit Ryk, of dezelve zyn alle zoo wel bewaart en gesloten, dat 'et een Werelt op zich zelf, en van d'andere Ryken schynt afgezondert te zyn. Zoo wel ten Zuiden, als ten Oosten, daar het met de Zee bekabbelt word, leggen zo vele Eilanden, Banken, Platen en blinde Klippen, dat 'et zeer gevaarlyk is om met eenige groote oorlogs-schepen van dien kant *Sina* aan te doen. Ten Westen, wat na 't Zuiden, verstrekken de Bosschen en hooge Damasische Bergen, die door een onophoudelyke ry van Bergen aan elkandre gehecht zyn, en *Sina* van het naast aangrenzende Asie, en de naburige kleene Ryken afscheiden, tot veiligheid en bescherming van dit Ryk, mede geen versmadelyke grens-Vestingen. Na 't Noord-Westen word 'et door de zandige en drooge vlakte *Samo*, (daar op alle uitheemsche Krygs Heiren, die hier langs in *Sina* zouden willen doorboren, door gebrek van leeftocht nootzakelyk moeten versmachten,) tegens alle invallen ook genoeghzaam beschermt. Eindelyk heeft dit Ryk na 't Noorden de groote Muur, die de Stam *Cina*, twee-hondert en vyftien jaar voor Christus geboorte, tegen het invallen der Tarters, van hem in verscheide neêrlagen overwonnen, liet stichten. Doch in welke gestalte deze Muur zich bevind, en hoe verre zich de zelve uitstrekt, zullen wy hier na breder in het beschryven van 't Landschap *Peking* verhalen.

Getal der steden.

Author Admirand.

Dewyl de Heerschappye, over de vyftien Landschappen van dit *Sina*, aan een eenigh Opperhooft, den Grooten Tartarischen Cham, tegenwoordigh staat, zal ik het getal van alle de groote en kleene Steden, die in de zelve Landschappen leggen, ten toon stellen. Voor eerst telt men in dit gantsche Ryk hondert en vyf-en-veertig Hooftsteden, die in grootte en vermaartheid uitmunten. Onder het gebied van deze staan dertien-hondert een-en-dertig kleene Steeden, waar onder hondert en acht-en-veertig genoeg in grootte en volkrykheit tegen verscheide hooftsteden op mogen. Behalven deze, heeft men twee-en-dertig groote Steden, die wel onder het gebiedt van andere Steden geensins staan, maar evenwel de waerdigheid en den naam van Hooftstadt niet voeren mogen, schoon datze over drie-en-tsestig kleene Steden gebieden, en dezelve wetten voorschryven. Buiten d'ordening leggen 'er noch drie Steden, daar in de Veld-Oversten hunne woonplaatzen hebben. De Krygs-Vestingen, die door het gantsche Ryk verspreit leggen, zoo wel binnen als buiten de groote Muur, en in de Muur zelf, belopen ten getale van hondert en negen-en-vyftig. Boven al deze hooft- en kleene Steden, als ook de Krygsvestingen, zyn 'er noch seventien krygs hooft-Steden, en zes-en-zestigh kleene krygs-Steden, die hier in alleen

van

van d'andere Steden verschillen, om dat de krygs-luiden in de krygs-steden onder de Burgers woonen.

Indien men alleen op de grootte en ruimte der Steden wil letten, zoo is by wylen het onderscheid tusschen de hooft- en kleene steden niet zeer groot; want dat bestaat gemeenlyk veel meer in de waardigheid en achtbaarheid der Overheden, en verscheide stads-vryheden en Wetten, dan in de menigte der Inwoonders, en overvloet van Rykdommen. De Karspels, Vlekken en Dorpen, schoon datze dikwils in grootte en volkrykheid tegen de gemeene steden, die op Sineesch *Chin* genoemt worden, op kunnen, mogen evenwel den naam van Stad niet voeren, dewylze met geene muuren omringt zyn, en niet van hare eigene, maar van d'Overheden der naast-omleggende plaatzen wetten ontfangen en bestiert worden. Wyders staat aan te merken, dat alle de Steden, die in geheel *Sina* leggen, byna van een zelve fatsoen en maakzel zyn, en elkandre alleen in grootte en neering-rykheid van koophandel overtreffen; want de meeste leggen in een vierkante omtrek besloten; hebben breede en hooge Muuren, die langs heen met vierkante Torens (een zeekre breedte van elkandre) versterkt, en met wyde Grachten, en daarenboven noch met aarde Wallen omringt zyn. Ieder stad is ook met een dubbelde Poort en twee dubbelde deuren voorzien; waar van d'eerste zoodanig tegen de tweede over is gelegen, dat men in de laatste niet zien kan, schoon men in d'eerste staat. Tusschen deze twee stads-poorten komt ook gemeenlyk een breed en ruim plein te leggen, daar op de krygs-knechten in de wapen-oeffening afgerecht en geleert worden. Boven op de Poorten staan mede veeltyds hooge en konstig gebouwde Toorens, die op Sineesch *Muen Leu* genoemt worden, en wapen-plaatzen en wacht-huizen der krygs-knechten verstrekken.

De Sineesche Steden zyn meest op eenerlei wyze gesticht.

Ook vertoonen zich hier in 't gemeen buiten de Poorten zeer groote en breede Voor-steden, daar in dikwils zoo veele menschen woonen, als in de Steden zelfs. Buiten de Wallen van ieder hooft-stad en de kleene steden ziet men ook, op een vermakelyke plaats, en die veel begaan word, ten minste eenen Tooren, ter gedenkenis van den genen aldaar gesticht, die by den volke voor een voorspook van geluk en ongeluk gehouden wierd.

Menigte der menschen.

Gelyk nu deze vyftien Landschappen doorgaans in menigte van treffelyke, welbebouwde, en neering-ryke Steden, byna alle andere gewesten des Aerdryks verre schynen t'overtreffen, zo muntenze ook niet min uit in volkrykheid. Want niet alleen vind men in de Steden, Vlekken, en aan de Revieren, maar ook buiten op 't land en aan de gemeene wegen, gedurigh zoo een groote menigte van menschen by heele zwermen, om zoo te spreken, by elkandre, dat 'er van verre heele heiren schynen aan te komen trekken, en nauliks hier te lande in Europe op de drokste Jaar-markten meer verschynen. Die de Sineesche Reeken-boeken wil opslaan, daar in het getal der menschen van ieder Landschap in 't byzonder (zonder die uit Koninklyken bloede gesproten zyn, d'Overheden, Gelubden, Krygs-luiden, Priesters, Vrouwen en Kinderen daar onder te reekenen) zeer net staat aangetekent, zal bevinden, dat die ten getale van acht-en-vyftig millioenen, negen honderd en veertig duizend, twee honderd en vier-entachtig Persoonen belopen. Niemand heeft zich ook hier over te verwonderen, op wat wyze zulks kan uitgevonden worden: want ieder Huis-vader is, op pene van zwaare straffe, gehouden een bortje aan de grootste deur van zyn huis te hangen, daar op hy 't getal zyner huis-genoten, hunner staat, en wat des meer zy, aan te teekenen heeft. En om alle bedrogh voor te komen, is over alle tien huizen een zeker Persoon gestelt, dienze *Titang* noemen, dat zoo veel op Neêrduitsch gezegt is, als *Tienman.* Zyn ampt bestaat in 't opschryven van 't getal der Personen, op het bortje aangetekent; en indien 'er in de bekentmaking van dit getal gemist is, zulks den Stadthouders der plaatzen aan te dienen.

Dus verre van *Sinaas* benaming, verdeeling, grootte, en wat des meer

zy, gesproken hebben, zal ik in 't kort hier by voegen, wat de vyftien Landschappen jaarliks aan schattingen en tollen aan den Sineeschen Keizer met elkandre hebben op te brengen, als ook hoe veele Hooft-groote, kleene en krygs-Steden in ieder Landschap van de tien, die ik in deze reize niet aandeed, gelegen zyn, en eindelyk wat ieder Landschap aan schattingen jaarliks aan den Keizer heeft op te brengen.

Author admirandos. Niemant bezit in dit gantsche Ryk eenen voet breedt lands, zonder schatting aan den Koning te betalen; invoegen zich niemant behoeft te verwonderen, dat'er boven de gemeene onkosten, die aan de kleene Koningen, Landvoogden en Krygs-luiden gedaan worden, noch meer dan zestig millioenen kroonen jaarliks in 's Konings Schatkist gebragt worden, zulks de gantsche som aan de kant van hondert en vyftig millioenen kroonen bedraagt; doch van alle deze penningen mag de Koning niets na zyn welgevallen aanleggen, maar alles wort in de gemeene Schat-kist gebragt. Verzoekt de Koning onderstant by geschrift van d'Oversten der Schat-kist, zo wort hem evenwel zulks noit afgeslagen.

De Landschappen brengen jaarliks aan schattingen op, 32207447 zakken Rys, waar van hondert menschen aan eene zak een gantschen dag genoeg hebben; 409949 ponden ongewerkte Zyde, 712436 rollen hennippe Lakenen, 630770 balen Katoen, 191730 rollen gemaakte Zyde. Maar de Stadt *Hucheu* koopt deze schatting jaarliks af, met vyf-hondert-duizent kroonen.

Schattingen der Landschappen. Noch brengen de Landtschappen jaarliks op 1794261 gewichten Zouts, ieder gewicht gerekent op honderd en vier-en-twintigh ponden, bedragende in alles 187688364 ponden; 32418627 bundels Hooi of Stroo, tot voer voor 's Konings Paerden, zonder d'andere tollen daar onder te willen rekenen.

D'overige tien Landtschappen van *Sina*, die ik op onze reis niet aandeed, en welker groote en kleene Steden, en wat ieder jaarliks aan den Keizer op te brengen heeft, ik hier vervolgens zal ten toon stellen, zyn deze, als *Xansi*, het tweede Landschap van de vyftien, *Xensi* het derde, *Honan* het vyfde, *Suchen* het zeste, *Huquang* het zevende, *Chekiang* het tiende, *Fokien* het elfde, *Quangsi* het dertiende, *Queicheu* het veertiende, en *Junnan* het vyftiende.

Het tweede Landschap

XANSI.

Dit Landschap leit ten Westen van *Peking*, is wel kleender en min Volk-ryk, maar evenwel vruchtbaarder en ouder dan *Peking*, dewyl (zoo men geloof aan de Sineesche Historien wil geven) de Sinezen aldaar hunne eerste wieg en geboorte-plaats vinden, en zich hier aller-eerst met der woon hebben neêrgezet.

Ten Noorden heeft dit Landschap *Xansi* (dat zoo veel op Neêrduitsch gezeid is, als naar de West-zyde der Bergen, namelyk zo geheeten ten opzicht van de plaats daar in het gelegen is, want door de Bergen *Heng* word'et van 't Landschap *Peking* afgescheiden) tot scheids-palen de groote Muur, die zich van 't Oosten tot het Westen door 't geheele Landschap strekt. Achter deze Muur komt het Koningryk *Tanyu*, en de zandige woestyne *Samo* te leggen. De West-zyde van dit Landschap leid met de Geele Rivier, die van 't Noorden na 't Zuiden loopt, besloten; en word door de zelve van 't Landschap *Xensi* afgescheiden. *Grens pal[en] van Xans[i]*

Dit Landschap brengt de zoetste en schoonste Druyven van geheel Asie voort, hoewel de Sinezen daar uit geen wyn perssen, maar zy drogen die alleen, en worden dan zo gedroogt door geheel *Sina* te koop gebragt. In dit *Xansi*, 't geen zeer wonderlyk en aanmerkens waerdig is, zyn door 't geheele Landschap vuur-putten, even eens als hier te lande water-putten, die tot het koken der spyze in dezer voegen gebruikt worden. De mont van de putten word dicht toegesloten, en alleen maar een opening gelaten om de pot of ketel daar in te zetten, door welk middel de spys zonder eenige moeite aan 't koken raakt. Men graaft hier te

lande ook steen-kolen uit het gebergte, even eens gelyk in Engeland en te Luyk in Neêrland; daar d'Inwoonders meê koken en vuuren. De stoven of kagchels zyn in dit gewest even eens als in Duitsland, van gebakken steen, in form van kleene Bedsteden, gemaakt, en schynen veel eer Bedsteden dan kagchels te zyn.

Getal der steden. In dit *Xansi* leggen vyf Hooft-steden, twee-en-tnegentig kleene Steden, en verscheide Krygs-vestingen. De vyf Hooft-steden zyn, TAIYVEN, PINGYANG, TAITUNG, LUGAN, en FUENCHEU.

I. TAIYVEN gebied over vyf-en-twintigh Steden, als *Taiyven*, *Taiyven*, *Iucu*, *Taco*, *Ki*, *Siukeu*, *Cingyven*, *Kiaoching*, *Venxui*, *Xeuyang*, *Tu*, *Cinglo*, *Hokio*, *Pingting*, *Loping*, *Che*, *Tingsiang*, *Tai*, *Utai*, *Kiechi*, *Cofan*, *Fan*, *Hing*, *Paote*, en *Hiang*.

II. PINGYANG gebiedt over vier-en dertigh Steden, als *Pingyang*, *Sianglin*, *Hungtung*, *Feuxan*, *Chaoching*, *Taiping*, *Toiang*, *Ieching*, *Kioyao*, *Fuensi*, *Pu*, *Pu*, *Lincin*, *Tungho*, *Txi*, *Vanciven*, *Hocin*, *Kiai*, *Ganye*, *Hia*, *Venhi*, *Pinglo*, *Juiching*, *Kiang*, *Ciexan*, *Kiang*, *Tuenkio*, *Ho*, *Kie*, *Hiangning*, *Cie*, *Taning*, *Xeleu*, *Tangho*. Onder deze zyn *Pu*, *Kiai*, *Ho*, *Kie* en *Cie*, de voornaamste.

III. TAITUNG gebied over elf Steden, als *Taitung*, *Hoaigin*, *Hoenyven*, *Ing*, *Xaning*, *So*, *Maye*, *Guei*, *Quangling*, *Quangchang*, en *Lingkieu*. Waar van *Ing*, *So*, en *Guei* de vermaardste zyn.

IV. LUGAN gebied over acht Steden, als *Lugan*, *Chancu*, *Tunlieu*, *Siangheng*, *Luching*, *Huquan*, *Liching*, en *Pingxun*.

V. FUENCHEU gebied mede over acht Steden, namelyk *Fuencheu*, *Hiaoy*, *Pingjao*, *Kiaihieu*, *Ninghiang*, *Lingxe*, *Jungning* en *Lin*.

Behalven deze groote Steden zyn'er noch drie Gemeenten of Karspels in dit Landschap, als *Sin*, *Leao*, en *Ce*. De Karspels worden van de Sinezen *Cheu* genoemt, en zyn tot de waerdigheid van Steden niet verheven, hoewelze ook over eenige andere Karspels te gebieden hebben. Want onder het gebiedt van *Sin* staan twee andere Karspels, als *Sin*, *Siniven* en *Vuhiang*; onder het gebiedt van *Leao* staan mede twee kleene Karspels *Iuxe* en *Hoxun*. De derde Karspel *Ce*, gebied over vyf anderen, als *Ce*, *Caoping*, *Iangching*, *Linchuen* en *Sinxui*.

Tot bevryding der wegen, en bescherming van de groote Muur, heeft men in dit Landschap tien sterke Vestingen, die rontom in Wallen besloten leggen. De namen, waar mede de zelve by de Sinezen genoemt worden, zyn deze, *Gueiyven*, *Ieuguei*, *Coguei*, *Maye*, *Vanglin*, *Jangho*, *Caoxan*, *Tienching*, *Chinlu*, *Cingyven*, *Pinglu*, *Chungtun*, *Gentung* en *Tungxing*.

Het Sineesche Reeken-boek telt in dit Landschap vyf honderd negen en tachtig duizend negen honderd en negen en vyftig huisgezinnen; en vyf honderd vier en tachtigh duizend en vyftien Mannen. Het gene dit Landschap aan den Keizer voor schattingen opbrengt, bestaat in twee en twintigh honderd vier en tzeventig duizend en twee en twintig zakken Rys of Geerst; in vyftig ponden fijn Lywaat; in vier duizend zeven honderd en tzeventigh allerlei opgemaakte zyde Lakens; in vier honderd en twintig duizend gewichten Zouts, en in vyf en dertigh honderd vier en veertig duizend acht honderd en vyftig bundelen Hooi of Stroo; zonder d'andere schattingen en tollen daar onder te rekenen. *Getal des volks.* *Schatting.*

Het derde Landschap

XENSI.

ONder de Noordelyke Landschappen is dit *Xensi*, dat zeer groot is, allermeest na 't Westen gelegen, op de hoogte van dertig graden, en grenst aan de Koninkryken van Priester Jan, *Kaskar* en *Tibet*, die alle met een gemeenen naam op Sineesch *Sifan* genoemt worden. Ten Westen strekken des zelfs grenzen zich al voorby het Tartarische Ryk *Taniju*, tusschen het welk en dit Landschap de groote Tartarische Muur en eenige Vestingen tot scheitspalen leggen. Deze Muur strekt zich niet door dit geheele Landschap, *Scheidspalen.*

maar alleen tot aan den oever van de Geele Revier. Het overige geweſt van dit Landſchap, over de Revier gelegen, word met geen muur beſchermt, dewyl de dorre en drooge Zand-velden, als ook de Geele Revier, daar in het beſloten leid, de ſterkſte Veſtingen voor het zelve verſtrekken.

Ten Ooſten word dit *Xenſi* mede met de Geele Revier, die 't Landſchap doorklooft, en byna drie zyden van het zelve bewatert, bepaalt. Ten Zuiden leggen tot grenzen een onophoudelyke ry van hoge en dikke Bergen, die dit Landſchap van de Landſchappen *Honan*, *Suchen* en *Huquang* ſcheiden.

Het land is zeer droog. Door gebrek van regen-water valt dit Landſchap zeer droog; het brengt niettemin zeer veel Tarruw, Geerſt en Turks Koorn, maar weinig Rys voort. De Beeſten eeten den gantſchen winter over Tarruw. Het land is zeer ryk van Beeſten, voornamelyk van Schapen en Geiten, die zy driemaal in 't jaar ſcheren, eens in 't Voor-jaar, eens in den Zomer, en eens in den Herfſt; maar d'eerſte is de beſte ſchering. *Semedo.* Van deze afgeſchooren wol worden daar te lande zonderlinge aardige lakens en kleederen gemaakt. *Levert Muskeljaat,* In dit Landſchap valt ook zonderling Muskeljaat, 't welk in den navel van zeker beeſt groeit, dat niet qualik na een hoornloos Hert gelykt, en word des zelfs vleeſch van de Sinezen even eens gelyk ander vleeſch voor ſpyze gebruykt. Als dit dier ritzigh word, zoo zwelt zyn navel op, even eens als een verheven buil die vol bloed is. Deze gezwollen buil, die in fatſoen zeer wel met een navel over een komt, en uit een dunne hairige beurs beſtaat, word dan met deze dierbare ſtoffe uitgenomen. Wel is waar, dat niet de gantſche beurs, die tot ons gebragt word, zuivre en oprechte navels zyn; want de archliſtige Sinezen weten, met het ledig maken van de gantſche beurs, en de holte weêr met vervalſchte Muskeljaat en andere dingen te vullen, de zelve te vervalſchen. *en Gout uit.* Men vind in dit Landſchap ook Gout, dat niet uyt de Mynen gehaalt, (want die wil de Keizer, ſchoon dat 'er ryke goudt- en zilver-Mynen zyn, niet laten openen,) maar in de Revieren, en aan de Oevers gevonden word.

In dit Landſchap leggen acht Hooftſteden, hondert en zeven kleene Steden, behalven de krygs-Veſtingen en Kaſteelen, waar van de voornaamſte negentien zyn.

D'acht Hooft-ſteden zyn SIGAN, FUNGCIANG, HANGCHUNG, PINGLEANG, CUNGCHANG, LINIJAO, KINGYANG, en JENGAN.

I. SIGAN gebied over zes en dertigh Steden, als *Sigan*, *Hienyang*, *Hingping*, *Linchang*, *Kingijang*, *Caoting*, *Hu*, *Lantien*, *Livo*, *Xang*, *Chingan*, *Tung*, *Chaoye*, *Hoyang*, *Chingching*, *Pexui*, *Hanching*, *Hoa*, *Hoayn*, *Gueinan*, *Puhing*, *Conan*, *Xanijang*, *Xangnan*, *Yao*, *Sanyven*, *Tungquon*, *Fuping*, *Kien*, *Fungciven*, *Vucung*, *Jungxeu*, *Fuen*, *Xunhoa*, *Xanxui*, *Changvu*. *Getal der ſteden.*

II. FUNGCIANG gebied over acht Steden, als *Fungciang*, *Kixan*, *Paoki*, *Fufung*, *Mui*, *Linieu*, *Lung*, en *Pingijang*.

III. HANCHUNG gebied over zeſtien Steden, als *Hanchung*, *Paoching*, *Chingcu*, *Tang*, *Sihiang*, *Fung*, *Mien*, *Ningkiang*, *Lioyang*, *Hinggan*, *Pingli*, *Xeciven*, *Sinijang*, *Hanijn*, *Peho*, en *Cuijang*.

IV. PINGLEANG gebied over tien Steden, als *Pingleang*, *Cungſin*, *Hoating*, *Chinyven*, *Kuyven*, *King*, *Lingtai*, *Choangleang*, *Lungte*, en *Cingning*.

V. CUNGCHANG gebied over zeventien Steden, als *Cungchang*, *Ganting*, *Hoeining*, *Tungguei*, *Chang*, *Ningyven*, *Fokiang*, *Sibo*, *Ching*, *Cin*, *Cingan*, *Cingxui*, *Li*, *Kiai*, *Ven*, *Hoei*, *Leangtang*.

VI. LINIJAO gebied over vyf Steden, als *Linijao*, *Gueiyven*, *Lan*, *Kin*, *Ho*.

VII. KINGYANG gebied over vyf Steden, als *Kingyang*, *Hoxi*, *Hoan*, *Ning* en *Chinning*.

VIII. JENGAN gebied over negentien Steden, als *Jengan*, *Ganſai*, *Canciven*, *Ganting*, *Paogan*, *Ychuen*, *Jenchuen*, *Jenchang*, *Cingkien*, *Feu*, *Cochuen*, *Chungpu*, *Ykiun*, *Suite*, *Miche*, *Kia*, *Upao*, *Xinmo* en *Fuco*.

Be-

Behalven deze groote en kleene Steden heeft men noch in dit Landschap verscheide wapen-plaatzen, die eensdeels buiten, en eensdeels binnen de groote Muur, en hier en daar door het gantsche Landschap leggen. De voornaamste van deze Vestingen zyn deze negen, als *Socheu*, *Xacheu*, *Xancheu*, *Iungchang*, *Leangcheu*, *Choanglang*, *Sining*, *Chiny*, *Culang*. Deze volgende veertien zyn kleene, als *Ninghia*, *Ninghiachung*, *Taocheu*, *Mincheu*, *Hocheu*, *Cinglu*, *Yulin*, *Chinfan*, *Xetu*, *Hantung*, *Pinglu*, *Mingxa*, *Guei* en *Sengqui*. En zelf in de Muur leggen deze zes voornaamste, als *Semuen*, *Kintang*, *Hoama*, *Pecho*, *Taxum*, *Pukive*.

Getal des volks. Het Sineesche Reeken-boek telt in dit Landschap acht honderd een en dertig duizend een en vyftigh huisgezinnen, en negen en dertig honderd vier en dertig duizend honderd en zes en tzeventig weerbare mannen.

Schatting. Het opbrengen der schattingen aan den Keizer bestaat in negentien honderd negen en twintigh duizend, en zeven en vyftigh zakken Geerst of Tarruw; in drie honderd tzestig ponden fyn Lynwaad; in negen duizend twee honderd en achtien ponden bereide Zyde van allerlei slag; in zeventien duizend honderd twee en tzeventig ponden Katoen; in honderd acht en twintig duizend zeven honderd en tzeventig ponden Katoen-doek. Daar en boven brengt dit Landschap noch op, tot voer voor 's Konings paarden, vyftien honderd en veertien duizend zeven honderd en negen en veertig bundelen Hooi, zonder verscheide andre schattingen daar onder te rekenen.

Het vyfde Landschap HONAN.

Grens-scheiding. Het Landschap *Honan* leid ten Oosten en Zuid-oosten met *Nanking*, ten Noorden en Noord-oosten met *Peking*, en eenige landen van *Xantung*, en ten Zuiden en Zuid-westen met *Huquang* besloten; maar na 't westen grenst het aan 't Landschap *Suchen*, en met het overige aan *Xansi*.

In dit vyfde Landschap vind men acht groote Steden, honderd kleene Steden, behalven de Vestingen en Kasteelen. D'acht groote Steden zyn CAIFUNG, QUEITE, CHANGTE, GUEIHOEI, HOAIKING, HONAN, NANIJANG, en JUNING. *Getal der steden.*

I. CAIFUNG voerd het gebied over vier en dertig steden, als *Caifung*, *Chinlieu*, *Ki*, *Tunghiu*, *Taikang*, *Gueixi*, *Gueichuen*, *Ienlin*, *Fuken*, *Chungmeu*, *Ianguu*, *Iuenuu*, *Fungkieu*, *Iencin*, *Laniang*, *Chin*, *Xangxui*, *Sihoa*, *Hiangching*, *Xinkieu*, *Hiu*, *Liniju*, *Siangching*, *Iencbing*, *Changio*, *Ju*, *Sinching*, *Mie*, *Ching*, *Iungyang*, *Iungce*, *Hoin*, *Suxui*, *Ifung*.

II. QUEITE gebied over negen Steden, als *Queite*, *Ningling*, *Loye*, *Hiaye*, *Jungching*, *Juching*, *Ciu*, *Hiaoching*, *Xehing*.

III. Onder CHANGTE staan zeven Steden, als *Changte*, *Tangin*, *Linchang*, *Lin*, *Cu*, *Vugam* en *Xe*.

IV. GUEIHOEI gebied over zes Steden, als *Gueihoei*, *Coching*, *Sinhiang*, *Hoekia*, *Ki* en *Hoei*.

V. HOAIKING gebied over zes Steden, als *Hoaiking*, *Ciyuen*, *Sievuu*, *Vuching*, *Mong*, *Ven*.

VI. HONAN gebied over veertien Steden, als *Honan*, *Iensu*, *Cung*, *Mengcin*, *Yyang*, *Tengfung*, *Iungning*, *Singan*, *Mienchi*, *Cao*, *Xen*, *Lingpao*, *Xeuhiang*, *Luxi*.

VII. NANIJANG gebied over dertien Steden, als *Nanijang*, *Chinping*, *Tang*, *Pieyaug*, *Tungpe*, *Nangchao*, *Tengo*, *Nuihiang*, *Synije*, *Chechuen*, *Yu*, *Vu*, *Vuxang* en *Ye*.

VIII. JUNING gebied over veertien Steden, als *Juning*, *Xangcai*, *Siping*, *Sincai*, *Siuping*, *Chinijang*, *Sinijang*, *Loxan*, *Kioxan*, *Quango*, *Quangxan*, *Cuxi*, *Sie*, *Xangching*.

De groote Stad *Ju*, die evenwel by de Sinezen tot de waardigheid van een Hooftstad tot noch toe niet verheven is, gebied over vyf kleene steden, als *Ju*, *Luxan*, *Kia*, *Paofung* en *Yyang*.

Het jaarlikse Sineesche Reeken-boek telt, dat in dit Landschap vyf honderd negen en tachtigh duizend twee honderd zes en tnegentig huisgezinnen, en een en vyftig honderd duizend zes *Getal des volks.*

 dui-

duizend twee honderd en tzeventigh weêrbare mannen zyn.

Schatting. Het opbrengen der ſchattingen beſtaat in vier en twintig honderd duizend veertien duizend vier honderd en zeven en tzeventig zakken Rys of Tarruw; in drie en twintig duizend vyf honderd en negen ponden fijn ongewerkt Lynwaat; in negen duizend negen honderd en negen en vyftig ponden Zyde van verſcheide ſoorten; in drie honderd een en veertig ponden Katoens, 't welk echter daar te lande heel ſchaars is; en eindelyk in twee en twintig honderd acht en tachtig duizend zeven honderd en vier en veertig bundelen Hooi, tot voer voor 's Konings Paerden.

Het zeſte Landſchap
SUCHEN.

Grens-ſcheiding. Dit Landſchap *Suchen*, als of men de vier wateren op Neêrduitſch wilde zeggen, is zeer groot en vruchtbaar. Na 't Ooſten grenſt dit Landſchap aan *Huquang*, na 't Zuiden aan *Queicheu*, na 't Noord-ooſten en Noorden aan *Xenſi*, na 't Noord-weſten aan Prieſter Jans land, na 't Weſten aan *Tibet*, en ten Zuiden aan 't Landſchap *Junnan*.

Getal der ſteden. In dit geheele Landſchap leggen acht Hooft-ſteden, honderd vier en twintig zo kleene als groote ſteden, vier Krygsſteden, zonder de kleene plaatzen daar onder te rekenen.

De acht Hooft-ſteden zyn, CHINGTU, PAONING, XUNKING, SIUCHEU, CHUNKING, QUEICHEU, LUNGGAN en MAHU.

I. CHINGTU gebied over dertig kleene ſteden, als *Chingtu*, *Xoanglieu*, *Venkiang*, *Sinfan*, *Sintu*, *Kintang*, *Ginxeu*, *Cingping*, *Pi*, *Cu*, *Nuikiang*, *Quon*, *Peng*, *Cungning*, *Gan*, *Kien*, *Cuyang*, *Cungking*, *Sincin*, *Han*, *Xefan*, *Miencho*, *Teyang*, *Mien*, *Changming*, *Lokiang*, *Mieu*, *Venchuen*, *Guei*, *Pao*.

II. PAONING gebied over tien ſteden, als *Paoning*, *Cangki*, *Nanpu*, *Quangyven*, *Pa*, *Chaohoa*, *Tungkiang*, *Kien*, *Cutung*, *Nankiang*.

III. XUNKING heeft onder haar gebied tien ſteden, als *Xunking*, *Sike*, *Fung*, *Iungxan*, *Ylung*, *Quanggan*, *Kin*, *Tacho*, *Gochi*, *Linxui*.

IV. SIUCHEU gebied mede over tien ſteden, als *Siucheu*, *Kingfu*, *Fuxun*, *Nanki*, *Hinguen*, *Changning*, *Iunlin*, *Cung*, *Cao*, *Lungchang*.

V. CHUNKING gebied over twintigh ſteden, als *Chungking*, *Kiangcin*, *Changxeu*, *Taco*, *Iungchuen*, *Iankiu*, *Iungchang*, *Kikiang*, *Nanchuen*, *Kiukiang*, *Ho*, *Tungleang*, *Tingyven*, *Piexan*, *Chung*, *Fungtu*, *Tienkiang*, *Feu*, *Vulung*, *Pengxui*.

VI. QUEICHEU gebied over dertien ſteden, als *Queicheu*, *Coxan*, *Tachang*, *Taming*, *Iunyang*, *Van*, *Cai*, *Ta*, *Sinning*, *Leangxan*, *Kienxi*, *Tunghiang*, *Taiping*.

VII. LUNGGAN gebied over drie ſteden, als *Lunggan*, *Kiangyeu*, *Xeciven*, en over verſcheide veſtingen.

VIII. MAHU is alleen op haar zelf en heeft geen ſtadt onder zich.

De groote ſteden zyn zes, *Tungchuen*, *Muicheu*, *Kiating*, *Kiung*, *Liucheu*, *Tacheu*. En ſchoon deze zes groote ſteden, ten opzicht van grootte en volkrykheit, den naam en waardigheid van Hooft-ſtadt wel verdienen, zoo bezittenze evenwel die waardigheit niet, ten einde dit Landtſchap geen meer Hooft-ſteden en Land-voogden zou hebben, als *Peking* en *Nanking*.

De eerſte groote ſtadt *Tunghuen*, gebied over acht andere ſteden, als *Tunchuen*, *Xehung*, *Ienting*, *Chunkiang*, *Suining*, *Fungki*, *Ganyo*, *Lochi*.

De tweede groote ſtadt *Muicheu* gebied over vier ſteden, als *Muicheu*, *Penxan*, *Tanleng*, *Cingxin*.

De derde groote ſtadt *Kiating* gebied over zeven ſteden, als *Kiating*, *Gomui*, *Hungia*, *Laikiang*, *Kienguei*, *Jung*, *Gueyven*.

De vierde groote ſtadt *Kiung* gebied over drie ſteden, als *Kiung*, *Taye*, *Pukiang*.

De vyfde groote ſtad *Liucheu* gebied over vier ſteden, als *Liucheu*, *Naki*, *Hokiang*, *Kiangan*.

De zeſte groote ſtadt *Tacheu* gebied mede over vier ſteden, als *Tacheu*, *Mingxan*, *Iungking*, *Luxan*.

De vier Krygs-hooft-ſteden zyn *Tinchuen*, *Vniung*, *Vſa*, *Chinhiung*.

De

De kleene krygs-steden en vestingen zyn vyf-en-dertig in getal, als *Po*, *Iungning*, *Yenyang*, *Xequei*, *Yemui*, *Tienciven*, *Ly*, *Pinchai*, *Sungfan*, *Tieki*, *Kienchang*, *Cienguei*, *Ningpo*, *Tvesui*, *Iencing*, *Hoeichuen*, *Hoangchuen*, *Ielung*, *Hiugin*, *Le*, *Vugan*, *Lungyo*, *Sungguei*, *Cinci*, *Techang*, *Macu*, *Kiungpu*, *Chungco*, *Hoangping*, *Hia*, *Chin*, *Tantang*, *Chaohing*, *Hieu*, *Xesie*.

Dit Landschap, dat door de groote Revier *Kiang* byna in 't midden doorklooft wort, levert zeer veel Zyde, en treffelyke genees-middelen uit; is zeer groot en vruchtbaar, en op zommige plaatzen bergachtig, hoewel het ook geen gebrek van weelige Akkers en vlakke Velden heeft. In dit Landschap komt alleen de oprechte Radix Sina, of Sineesche wortel, voort; want die op andere plaatzen door geheel *Sina* groeit, is wild.

In dit gewest komt ook zeer treffelyke Rhabarber voort, die de volken van *Tibet* en *Mogor*, die in dit Landschap handel dryven, van daar na Europe zenden. Men vind hier ook tweederhande Ambersteen, namelyk roode en geele, welke laatste ook aan de Pomersche kust gevonden word. Zeer behendig weten de Sinezen in dit gewest van Pek of Hers ook Amber te koken, die in schoonte en deugt geensins voor de beste behoeft te wyken, en veeltyds ook daar voor verkocht word. Het Yser, als ook Tin en Loot, word hier in groten overvloet uit het gebergte gehaalt. In de Bergen, 't geen een wonder is, heeft men ook hier te lande Zoutputten, van hondert schreden diep, daar uit zoo veel Zout gehaalt word, dat d'Inwoonders van dit Landschap het derde deel niet weten te vertieren.

Getal des volks. Het Reeken-boek, daar in al het Sineesche Volk van alle de Landschappen staat opgeschreven, telt in dit Landschap *Suchen* vier honderd vier en tzestig duizend een honderd negen en twintig Huisgezinnen; en twee en twintig honderd duizend vier duizend een honderd en tzeventigh Mannen, zonder de krygs-luiden, die by duizenden in dit gewest zyn, daar onder te rekenen.

Schatting. Het geen dit Landschap voor schattingen aan den Keizer opbrengt, bestaat in een en tzestig honderd duizend zes duizend zes honderd en tzestigh zakken Rys; in zes duizend drie honderd en negen en dertig ponden bereide en onbereide Zyde; in vier en tzeventig duizend acht honderd een en vyftig ponden Katoens; in honderd en negen en veertig duizend een honderd zeven en tzeventig gewichten Zouts; zonder de tollen, die in dit gewest op twee tol-plaatzen ontfangen worden, daar onder te rekenen.

Het zevende Landschap
HUQUANG.

Grens-scheiding. DIt Landschap *Huquang* grenst ten Noorden aan 't Landschap *Honan*, ten Noord-Westen aan *Xensi*, ten Westen aan *Suchen*, ten Zuiden aan *Quangsi*, ten Zuid-Westen aan *Queicheu*, ten Oosten aan *Kiangsi*, en ten Zuid-Oosten aan *Quantung*.

Getal der steden. In dit Landschap leggen vyftien treffelyke Hooft-steden; over de honderd kleene steden, en ontelbare dorpen en vlekken, zonder de krygs-steden en vestingen daar onder te rekenen.

De vyftien Hooft-steden zyn, VUCHANG, HANIJANG, SIANGYANG, TEGAN, HOANGCHEU, KINGCHEU, YOCHEU, CHANGXA, PAOKING, HENGCHEU, CHANGTE, XINCHEU, JUNGCHEU, CHINGTIEN, CHINGYANG.

I. VUCHANG gebied over tien Steden, als *Vuchang*, *Vuchang*, *Kiayu*, *Puki*, *Hienning*, *Cungyang*, *Tungching*, *Hingque*, *Taye*, *Tungxan*.

II. HANIJANG gebied over twee Steden, *Hanyang*, *Hanchuen*.

III. SIANGYANG gebied over zeven Steden, als *Siangyang*, *Iching*, *Nanchang*, *Caoyang*, *Coching*, *Quanghoa*, *Kiun*.

IV. TEGAN gebied over zes Steden, als *Tegan*, *Iommung*, *Hiaocan*, *Ingching*, *Sui*, *Ingxan*.

V. HOANGCHEU gebied over negen Steden, als *Hoangcheu*, *Lotien*, *Maching*, *Hoangpi*, *Hoanggan*, *Kixui*, *Ki*, *Hoangmui*, *Hoangci*.

VI. KING-

VI. KINGCHEU gebied over dertien Steden, als *Kingcheu*, *Cunggan*, *Xexeu*, *Kienli*, *Sungki*, *Chikiang*, *Iling*, *Changyang*, *Itu*, *Juengan*, *Quei*, *Hingxan*, *Patung*.

VII. YOCHEU gebied over acht Steden, als *Yocheu*, *Linsiang*, *Hoayung*, *Pingkiang*, *Fung*, *Xemuen*, *Culi*, *Ganhiang*.

VIII. CHANGXA gebied over elf Steden, als *Changxa*, *Siangtan*, *Siangin*, *Ninghiang*, *Lieuyang*, *Liling*, *Ieyang*, *Sianghiang*, *Xeu*, *Ganhoa*, *Chaling*.

IX. PAOKING heerſcht over vyf Steden, als *Paoking*, *Sinhoa*, *Chingpu*, *Vuchang*, *Sining*.

X. HENGCHEU gebied over negen Steden, als *Hengcheu*, *Hengxan*, *Luiyang*, *Changning*, *Gangin*, *Ling*, *Queiyang*, *Linuu*, *Lanxan*.

XI. CHANGTE heerſcht over vier Steden, als *Changte*, *Taoyven*, *Lungyang*, *Iuenkiang*.

XII. XINCHEU voert de heerſchappye over zeven ſteden, als *Xincheu*, *Luki*, *Xinki*, *Xopu*, *Iuen*, *Kiuyang*, *Mayang*.

XIII. JUNGCHEU gebied over zeven ſteden, als *Jungcheu*, *Kiyang*, *Tau*, *Tunggan*, *Ningyven*, *Iungning*, *Kianghoa*.

XIV. CHINGTIEN gebied over zeven ſteden, als *Chingtien*, *Kingxan*, *Cienkiang*, *Mienyang*, *Kingling*, *Kingmuen*, *Tangyang*.

XV. CHINGYANG gebied over zeven Steden, als *Chingyang*, *Fang*, *Choxan*, *Xancin*, *Choki*, *Chingsi*, *Paokang*.

Noch heeft men in dit Landſchap twee groote ſteden, als *Cingcheu*, *Chincheu*. D'eerſte gebied over vier kleene ſteden, als *Chincheu*, *Hoeitung*, *Tungtao*, *Suining*. De tweede over deze zes, *Chincheu*, *Iunghing*, *Ychang*, *Hingning*, *Queiyang*, *Queitung*.

De Krygs-ſteden zyn elf in 't getal, als *Xi*, *Iungxun*, *Paocing*, *Nanguei*, *Xiyung*, *Xangki*, *Lankiang*, *Sanping*, *Iungting*, *Tienkia*, *Iungmui*.

Getal des volks. Het Sineeſche ſchat-boek telt in dit Landſchap vyf hondert een en dertigh duizend zes honderd en zes en tachtig Huisgezinnen, en acht en veertig honderd duizend drie en dertig duizend vyf honderd en tnegentigh weerbare Mannen, behalven alle de geenen die van 't Koninklyk geſlacht zyn, en wel ten getale van drie honderd duizend (te weten in geheel *Sina*) belopen. Deze zyn alle nakomelingen van een zekeren *Hunguvus*, den Stichter des Stams *Taiminga*, die, na 't verdryven der Tarters voor twee honderd en tnegentigh jaar, het Ryk veroverde; doch is voor eenige weinigh jaren (gelyk ons daar na breeder te verhalen ſtaat) deze Stam *Taiminga* van de Tarters weder heel uitgeroeit.

Schattingen. Het opbrengen der ſchattingen van dit Landſchap beſtaat in een en twintig honderd duizend zeven en tzeſtig duizend vyf honderd en negen en vyftig zakken Rys; en in zeventien duizend negen honderd en zeven en tzeventig rollen gewrochte Zyde.

Het tiende Landſchap CHEKIANG.

Grens-ſcheiding. TEn Ooſten leit dit Landſchap met de Zee, daar men van het vaſte Land na het Eiland Japon over ſteekt, beſloten; ten Zuiden en Zuid-Weſten grenſt het aan 't Landſchap *Fokien*, maar het overige is aan de Landſchappen *Kiangsi* en *Nanking* gehecht.

Getal der ſteden. In dit Landſchap leggen elf Hooftſteden, byna zoo goet als veele Landſchappen; want d'aller-eerſte Hooftſtadt *Hangcheu*, is bequaam om een Koningryk daar af te maken. De elf Hooft-ſteden voeren heerſchappye over drie en tzeſtig kleene Steden, die weêr een ontelbaar getal van Vlekken en Kaſteelen onder zich hebben; zonder de Dorpen, die vol van menſchen zyn, daar onder te rekenen.

De elf Hooft-ſteden zyn deze, HANGCHEU, KIAHING, HUCHEU, NIENCHEU, KINHOA, KIUCHEU, CHUCHEU, XAOHING, NINGPO, TAICHEU, en VENCHEU.

I. HANGCHEU, dat gemeenlyk *Kingsai* genoemt word, gebied over acht Steden, als *Hangcheu*, *Haining*, *Fuyang*, *Iuhang*, *Lingan*, *Yucien*, *Sinching*, *Changhoa*.

II. On-

II. Onder KIAHING ſtaan zes Steden, als *Kiahing*, *Kiaxen*, *Haiyen*, *Pinghu*, *Cungte*, *Tunghiang*.

III. HUCHEU gebied mede over zes Steden, als *Hucheu*, *Changhing*, *Gankie*, *Teching*, *Hiaofung*, *Vukang*.

IV. Onder 't gebied van NIENCHEU ſtaan mede zes Steden, als *Niencheu*, *Xungan*, *Tunglui*, *Suigan*, *Xeuchang*, *Fuenxi*.

V. KINHOA gebied over acht Steden, als *Kinhoa*, *Lanki*, *Tungyang*, *Yu*, *Iungkang*, *Vuy*, *Pukiang*, *Tanki*.

VI. KIUCHEU gebied over vyf Steden, als *Kiucheu*, *Lungyeu*, *Changxan*, *Kiangxan*, *Caihoa*.

VII. CHUCHEU gebied over tien Steden, als *Chucheu*, *Cingtien*, *Cinyun*, *Sungyang*, *Suichang*, *Lungcinen*, *Kingyven*, *Iunho*, *Sivenping*, *Kingning*.

VIII. XAOHING gebiedt over zeven Steden, als *Xaohing*, *Siaoxan*, *Chuki*, *Iuyao*, *Xangyu*, *Xing*, *Sinchang*.

IX. NINGPO gebiedt over vyf Steden, als *Ningpo*, *Cuki*, *Funghoa*, *Tinghai*, *Siangxan*.

X. TAICHEU gebied over zes Steden, als *Taicheu*, *Hoangnien*, *Tientai*, *Sienkiu*, *Ninghai*, *Taiping*.

XI. VENCHEU gebied over vyf Steden, als *Vencheu*, *Xuigan*, *Locing*, *Pingyang*, *Taixun*.

De voornaamſte Veſtingen zyn vyftien in 't getal, als *Chinxan*, *Kinxan*, *Tinghui*, *Quo*, *Niughai*, *Cioki*, *Sinho*, *Xetie*, *Puontun*, *Cumuen*, *Tunchi*, *Haigan*, *Sining*, *Haifung*, *Nan*.

Getal des volks. In het Boek, daar in het Sineeſche Volk ſtaat opgetekent, vind men twaalf honderd duizend twee en veertigh duizend een honderd en vyf en dertig huisgezinnen; en vyf en veertig honderd duizend vyf en twintigh duizend vier honderd en tzeventig weêrbare mannen.

Schatting. Het opbrengen der Schattingen aan den Keizer beſtaat in vyf en twintigh hondert duizent tien duizent twee honderd negen en negentig zakken Zouts; in drie honderd en tzeventig duizend vier honderd en zes en tzeſtig ponden ongewrochte Zyde, en twee duizend vyf honderd vier en tzeventigh rollen gewrochte Zyde. Daarenboven varen noch de groote Keizerlyke Schepen, *Jungychnen* geheeten, met Zyde geladen, die heel koſtelyk en kunſtigh gemaakt is, na 's Keizers hof. Deze Zyde is met gout, zilver, vederen van verſcheide vogels en draken doorweven, en met menigerlei kleuren geſchakeert. En dusdanige klederen mag niemant dan de Keizer en zyne Hovelingen dragen. Noch brengt dit Landſchap op aan Hooi en Stroo zeven en tachtig honderd duizend vier duizend vier honderd een en tnegentig bundelen, en aan Zout vier honderd vier en veertig duizend zeven honderd negen en tzeſtig gewichten. Ook zyn 'er twee gemeene Tol-huizen, die in d'eerſte Hooft-ſtadt van dit Landſchap zyn; op d'eene word de tol van de waeren in 't Noorder-deel van de Hooft-ſtadt, en op d'ander de tol van 't hout in 't Zuider-deel betaalt. De jaarlikſe ſchatting van dit Landſchap word van zommigen begroot op vyftien millioenen kroonen.

Het elfde Landſchap
FOKIEN.

Grens-ſcheiding. Dit Landſchap, dat het minſte van alle Landſchappen is, word ten Ooſten, Zuid-ooſten en Zuiden met de groote Indiaanſche Zee bekabbelt; ten Zuid-weſten grenſt het aan *Quangtung*, ten Weſten en Noord-ooſten aan *Kiangsi*, en met het overige aan 't Landſchap *Chekiang*.

Hier in leggen acht Hooft-ſteden, acht en veertig kleene Steden, en een groote menigte van Krygs-veſtingen, die tot beſcherming der Zee en Havenen gebouwt zyn.

D'acht Hooft-ſteden zyn FOCHEU, CIVENCHEU, CHANCHEU, KIENNING, JENPING, TINCHEU, HINGHOA, en XAOUU.

I. FOCHEU gebied over acht Steden, als *Focheu*, *Cutien*, *Mincing*, *Changlo*, *Lienkiang*, *Loyuen*, *Iungfo*, *Focing*.

II. CIVENCHEU heeft het gebied over zeven Steden, als *Civencheu*, *Nangan*, *Hoeigan*, *Tehoa*, *Ganki*, *Tunggan*, *Iungchung*.

III. Onder het gebied van CHANGCHEU ſtaan tien Steden, als *Changcheu, Changpu, Lugnien, Nancing, Changtai, Changping, Pingho, Caogan, Haicing, Ningyang.*

IV. KIENNING gebied over zeven Steden, als *Kienning, Kienyang, Cunggan, Puching, Chingho, Sungki, Xeuning.*

V. JENPING gebied over zeven Steden, als *Jenping, Cianglo, Xa, Tenki, Xunchang, Junggan,* en *Tatien.*

VI. TINGCHEU gebied over acht Steden, als *Tingcheu, Ninghoa, Xanghang, Vuping, Cinglieu, Tienching, Queihoa,* en *Jungtung.*

VII. HINGHOA gebied over twee Steden, als *Hinghoa,* en *Sienlieu.*

VIII. XAOUU gebied over vier Steden, als *Xaouu, Quangce, Taining,* en *Kienning.*

In 't Landſchap *Fokien* leit ook een groote Stadt *Foning* geheten, die over drie Steden gebied, als *Foning, Fogan,* en *Ningte.*

In dit Landſchap zyn ook verſcheide en treffelyke Veſtingen en Koop-ſteden, als *Ganhai, Hiamuen, Pumuen, Foning, Tinghai, Muihoa, Xe, Haikeu, Vangan, Chungxe, Tungxan, Hiuenchung,* en *Jungting.*

Onder dit Landſchap hoort ook het Eiland *Formoſa*, of Schoon-Eiland; en het dicht daar by leggende Eiland *Teiwan*, dat de Hollanders bezitten, die daar een Veſting, *Nieuw-Zeeland* genaamt, hebben opgeworpen. Doch van dit Eiland en andere omleggende, zullen we hier na breeder ſpreeken.

Getal des volks. Het Reeken-boek van het Sineeſche volk meld, dat in dit Landſchap vyf honderd duizend negen duizend en twee honderd huisgezinnen, en achtien honderd duizend twee duizend zes honderd zeven en tzeventig weerbare mannen zyn.

Schatting. Het opbrengen der ſchattingen van dit geheele Landſchap, beſtaat in acht honderd drie en tachtig duizend honderd en vyftien zakken Zouts; in honderd vier en tnegentig ponden fyn Lynwaat; en zes honderd rollen gewrochte Zyde. Maar de voornaamſte ſchatting beſtaat in Schepen, die na de grootte en laſten betalen.

Het dertiende Landſchap QUANSI.

Grens-ſcheiding. QUanſi, het dertiende Landſchap, word belent ten Ooſten en Zuid-Ooſten met het Landtſchap *Quantung*, ten Zuid-Weſten met *Tungking* of *Ganan*, ten Weſten met het Landſchap *Junnan*, ten Noord-Weſten met het Landſchap *Queicheu*, 't overige leid met het Landſchap *Huquang* beſloten.

Getal der ſteden. In dit Landſchap leggen elf Hooft-ſteden, een Krygs-hooft-ſtadt, en een groote Stadt. De dertien Hooft-ſteden zyn *Queilin, Lieucheu, Kingyven, Pinglo, Gucheu, Cincheu, Nanning, Taiping, Suming, Chingan,* en *Tiencheu.*

I. QUEILIN gebied over negen Steden, als *Queilin, Hinggan, Lingchuen, Tangso, Jungning, Jungfo, Tning, Cinen,* en *Quonyang.*

II. LIEUCHEU gebied over twaalf Steden, als *Lieucheu, Coyung, Loching, Lieuching, Hoaiyven, Tung, Laipin, Siang, Vuciven, Pin, Cienkiang,* en *Xanglin.*

III. KINGYVEN gebiedt over negen Steden, als *Kingyven, Tienho, Sugeu, Hochi, Hinching, Nanchuen, Lypo, Tunglan,* en *Pangti.*

IV. PINGLO gebiedt over acht Steden, als *Pinglo, Cunching, Fuchuen, Ho, Lipu, Siengiu, Junggan,* en *Chaoping.*

V. GUCHEU gebiedt over tien Steden, als *Gucheu, Teng, Tung, Cengki, Hoaicie, Tolin, Pope, Pelieu, Lochuen,* en *Hingye.*

VI. CINCHEU gebied over vier Steden, als *Chincheu, Pingnan, Quei,* en *Vucing.*

VII. NANNING gebied over zes Steden, als *Nanning, Lunggan, Heng, Tunhiang, Xangsu,* en *Sunning.*

VIII. TAIPING gebied over drie en twintig Steden; als *Taiping, Taiping, Ganging, Tangli, Vanching, Co, Civenming, Suching, Chinyven, Sutung, Kielun, Mingyng, Xanhia, Kiegan, Lunging, Tukie, Cungxen, Iunkang, Loyang, Toling, Lun, Kiang,* en *Lope.*

IX. Su-

IX. SUMING gebied over zes Steden, als *Suming*, *Suming*, *Xangxe*, *Hiaxe*, *Pingciang*, en *Chung*.

X. CHINGAN is op haar zelf, heeft geen Stadt onder haar, noch staat onder geen andere Stadt.

XI. TIENCHEU gebied over vyf Steden, als *Tiencheu*, *Xanglin*, *Lung*, *Queite*, en *Cohoa*.

De Krygs-hooft-stadt is *Sugen*, en gebied over drie Steden, als *Sugen*, *Vuyuen*, en *Funghoa*.

De groote Stadt, die tot de waerdigheid van een Hooft-stadt niet verheven is, is *Suching*, en gebiedt alleen over eene Stadt *Ching*. Daar zyn ook noch andere Steden in dit Landschap, als *Sucheu*, *Siping*, *Suting*, *Fulao*, *Fukang*, *Funy*, *Li*, *Queixum* en *Hiangun*.

De Krygs-vestingen zyn twee in 't getal, als *Xanglui* en *Ganiung*.

Getal des volks. In het Sineesche Reeken-boek staan aangeteekent honderd zes en tachtigh duizend zeven honderd en negentien huisgezinnen, en tien honderd vier en vyftig duizend zeven honderd en tzestig weerbare mannen. Het opbrengen der schattingen bestaat in vier honderd een en dertig duizend drie honderd negen en vyftig zakken Rys.

Het veertiende Landschap
QUEICHEU.

Grens-scheiding. DIt Landtschap *Queicheu*, grenst ten Oosten en Zuid-oosten aan 't Landtschap *Quangsi*; ten Noorden en Noord-westen leit 'et met het Landtschap *Suchen* besloten. Ten Noord-oosten komt 'et aan het Landtschap *Huquang*, en met het overige gedeelte aan het Landtschap *Junnan* te leggen.

Voor dezen wierdt dit Landtschap niet onder de tegenwoordige vyftien Landschappen gerekent, maar een gedeelte daar af hoorde onder *Suchen*, een gedeelte onder *Huquang*, en 't overige bezaten de gebuurlanden. Eindelyk maakte de Stam *Taiminga*, vermits *Ivena*, de voorgaande Stam der Tarters, daar in veele Kasteelen en Krygsvestingen had laten stichten, een bezonder Landschap daar af.

In dit *Queicheu* leggen acht Hooftsteden, die niet zeer groot zyn; tien kleene Steden, vier Krygs-hooft-steden, en vier kleene Krygs-hooft-steden; maar Kasteelen en Vestingen vind men in dit Landschap by groote meenigten. *Getal der steden.*

D'acht Hooft-steden zyn, QUEIYANG, SUCHEU, SUNAN, CHINYVEN, XECIEN, TUNGGIN, LIPING, en TUCHO.

I. QUEIYANG gebied over negentien Vestingen in plaats van Steden, als *Qeiyang*, *Kiukiun*, *Moqua*, *Tahoa*, *Cingfan*, *Gueifan*, *Fangfan*, *Hungfan*, *Golung*, *Kinxe*, *Siaolung*, *Lofan*, *Talung*, *Siaoching*, *Xangua*, *Luxan*, *Lufan*, *Pingfa*, en *Mohiang*.

II. SUCHEU gebied over vier Vestingen, als *Sucheu*, *Tuso*, *Xiki*, en *Hoangtao*.

III. SUNAN gebied over twee Steden en vyf Vestingen, als *Sunan*, *Vuchuen*, *Inkiang*, *Xuite*, *Manii*, *Langki*, en *Ieuki*.

IV. CHINYVEN alleen over eene Stadt en vier Vestingen, als *Chinyven*, *Xikien*, *Kinyung*, *Pienkyao*, *Inxui*, en *Taiping*.

V. XECIEN gebied over drie Vestingen, als *Xecien*, *Miaomin*, *Lungciven*, en *Coihang*.

VI. TUNGGIN gebied over zeven Vestingen, als *Tunggin*, *Sengki*, *Tiki*, *Vaxan*, *Vlo*, *Pingten*, *Pingnan*, en *Pinchai*.

VII. LIPING gebied over vier Steden, en elf Vestingen, als *Liping*, *Iuncung*, *Tanki*, *Pakheu*, *Hung*, *Caotie*, *Cu*, *Sixau*, *Huul*, *Leangsai*, *Geuyang*, *Sinhoa*, *Chunglin*, *Cheki*, en *Lungli*.

VIII. TUCHO gebied over drie Steden en negen Vestingen, als *Tucho*, *Toxan*, *Maho*, *Cingping*, *Panxui*, *Pinglang*, *Pingcheu*, *Lotung*, *Hokiang*, *Loping*, *Pingting*, en *Tungning*.

De vier groote Steden zyn, *Pugan*, *Iungning*, *Chinning*, en *Ganxun*.

Pugan is de sleutel van de drie Landschappen; *Iungning* gebied over drie kleene Vestingen, *Iungning*, *Muyo*, en *Tinging*.

Chinning gebied over twee Vestingen, als *Kangco* en *Xeul*.

Ganxun gebied mede over twee Vestingen, *Ningco* en *Sipeo*.

De vier Krygs-hooft-steden zyn *Puting, Sintien, Pingyve* en *Lungli*.

I. *Puting* is op zich zelf, en gebied over geen andere Steden.

II. *Sintien* gebied over vier Vestingen, als *Pingfa, Paping, Cheuping*, en *Cheuing*.

III. *Pingyve* gebied over twee Vestingen, als *Yangi* en *Loping*.

IV. *Lungli* gebied over twee Sterkten, *Pingfa* en *Taping*.

De Vestingen, die hier en daar door het gantsche Landtschap leggen, om 't roven der Bergh-luiden te beletten, zyn, *Picie, Gueieing, Ganchoang, Cingping, Pingpa, Gannan, Usa, Hinglung, Cherni*, en *Kaili*.

De voornaamste plaatzen in dit Lantschap zyn *Junguing, Xuitung, Lokeu, Xanglang, Vatien, Hoanglien* en *Cugin*.

Getal des volks. In het Sineesche Reeken-boek vind men aangetekent, dat in dit Landschap vyf en veertigh duizend drie honderd en vyf huisgezinnen zyn, en twee honderd een en dertigh duizend drie honderd en vyf en tzestigh weerbare mannen.

Schatting. Het opbrengen der schattingen bestaat in zeven en veertig duizend zes honderd en acht en vyftig zakken Rys, en in vyf duizend en negen honderd stukken Lakens, die van Hennip en andere stoffen geweven zyn. Maar dit alles mag niet toereiken om de bezettingen t'onderhouden, zulks de Keizer genootzaakt is daar toe andere middelen te verschaffen.

Het vyftiende Landschap JUNNAN.

TEn Oosten en Zuid-oosten grenst dit *Junnan* aan het Landtschap *Quansi*; ten Zuiden aan de Koningryken *Laos* en *Tungking* of *Gannan*; ten Westen paalt 'et aan d'uitterste grenzen van 't Koningryk *Mien* en *Pey*; ten Noord-westen aan de Koningryken *Sifan*; ten Noorden aan 't Landtschap *Suchen*, en ten Noord-oosten strekt het zich tot aan d'uitterste palen van 't Landschap *Queicheu*.

Getal steden. In dit Landtschap telt men twaalf groote Steden, acht Krygs-hooft-steden, acht en tachtig kleene Steden, en verscheide Krygs-vestingen.

De twaalf Hooft-steden zyn, *Junnan, Tali, Lingan, Cuhiung, Chinkiang, Munghoa, Kingtung, Quangna, Quangsi, Chinyuen, Jungning* en *Xuning*.

I. JUNNAN voert de heerschappy over dertien kleene Steden, als *Junnan, Funun, Yleang, Caoming, Cynning, Quihoa, Chingcung, Ganning, Loco, Lofung, Quenyang, Sanpao*, en *Ymuen*.

II. TALI gebied over zes Steden, als *Tali, Chao, Junnan, Tenchuen, Langkiung, Pinchuen*.

III. LINGAN beheerscht tien Steden, als *Lingan, Kienxui, Xeping, Omi, Niug, Sinping, Tunghai, Hosi, Siego, Mungcu*; als ook over negen Krygsvestingen, als *Naleu, Kiachoa, Vanglung, Hieynug, Kichu, Sulo, Coneng, Locung*, en *Gannan*.

IV. CUHIUNG gebied over zeven Steden, als *Cuhiung, Quantung, Tingyven, Tingpien, Okia, Nangan* en *Chinnan*.

V. Onder het gebied van CHINKIANG staan vyf Steden, als *Chinkiang, Kiangcheu, Sinhin, Tangcung*, en *Innan*.

VI. MUNGHOA gebiedt over twee Steden, als *Munghoa* en *Tinglung*.

VII. KINGTUNG is alleen en heeft geen Stadt onder haar.

VIII. QUANGNAN gebied over de Stad *Fu*.

IX. QUANGSI heerscht over vier Steden, als *Quangsi, Sucung, Mile*, en *Vimao*.

X. CHIYUEN gebied over de Vesting *Loco*.

XI. JUNGNING gebied over de Vestingen *Jungning, Lacu, Ketien, Hianglo* en *Valu*.

XII. XUNING gebied over geen andre Steden, en leid rontom in 't gebergte.

De acht Krygs-steden zyn deze, *Kiocing, Yaogan, Cioking, Vuting, Cintien, Likiang, Juenkiang*, en *Jungchang*.

Kio-

Kiocing gebied over zes Steden, als *Kiocing*, *Yeko*, *Chenye*, *Loleang*, *Malungo*, en *Lochiung*.

Yaogan voert de heerschappye over drie Steden, als *Yaogan*, *Yao*, en *Tayao*.

Cioking regeert over drie Steden, als *Cioking*, *Kienchuen* en *Xun*.

Vuting gebied over vier Steden, als *Vuting*, *Hokio*, *Yuenmeu* en *Lokiuen*.

Cintien heerscht alleen over zeven Dorpen.

Likiang gebied over vyf Steden, als *Likiang*, *Paoxan*, *Lan*, *Kiucin* en *Linsi*.

Iuenkiang gebied over de Vestingh *Lopie*.

Iungchang voert de heerschappye over zeven Vestingen, als *Iungchang*, *Laye*, *Lukiang*, *Iungping*, *Fungki*, *Xitien* en *Lukiang*.

Krygs-steden zyn'er twee, als *Pexing* en *Sinhòa*, die onder geene Steden staan.

De Vestingen, die onder haar eigen gebiedt staan, zyn veertien in 't getal, als *Chelo*, *Tengheng*, *Cheli*, *Laochua*, *Lungchuen*, *Gueiyven*, *Vantien*, *Chincang*, *Taheu*, *Nieuki*, *Mangxi*, *Lancang*, met de Stadt *Langkiu*, *Mopang*, en *Mien*.

MOPANG gebied over negen plaatzen, als *Mopang*, *Mengyang*, *Mengking*, *Menglien*, *Mengli*, *Mengting*, *Mengtien*, *Mengco*, en *Menchang*.

MIEN voert de heerschappye over zes andere plaatzen, als *Mien*, *Pape*, *Santihiung*, *Sochung*, *Mungyang*, en *Mitien*.

Getal des volks.

Het Sineesche jaarlikse Reeken-boek telt in dit geheel Landschap *Iunnan*, twee en dertig duizend negen honderd acht en vyftigh huisgezinnen, en veertien honderd drie en dertigh duizend een honderd en tien weêrbare mannen.

Het opbrengen der schattinge bestaat in veertien honderd duizend vyf honderd acht en tzestig zakken Rys; en in zes en vyftig duizend negen honderd vyf en tzestigh gewichten Zouts, zonder van d'andere ontelbare schattingen der Landeryen en Waren te willen reppen.

Dus verre, by maniere van voorreede, verhandelt hebbende 't geen ik, tot opening en meerder klaarheid van onze reis-beschryvinge, in den beginne had voorgestelt, zal ik nu vervolgens gaan verklaaren, wat ons op de gantsche heên- en wederom-reize van *Kanton* tot *Peking* is voorgevallen. Doch nademaal de Hooge Regeering tot Batavia, een zekeren tyd te voren, eer by de E. Ed. Oost-Indische Maatschappy in Neêrland besloten wierd, een bezending aan den Grooten *Cham*, na *Peking* te doen, verscheide reizen eenige Persoonen met geladen schepen na *Sina* had afgezonden, om vryen handel op die gewesten te verzoeken; zoo dunkt my ook niet ongeraden te zyn, eerst in 't kort te verhalen, wat hen op deze reizen te vooren is gekomen.

Neêrlanders hebben noit in Sina mogen handelen.

Sedert de Volken van Neêrland verscheide gewesten van Indiën met hunne schepen hadden aangedaan, hebbenze meenighmaal aan de Sineesche Volken verzoek gedaan, om met hen in de Waaren, en Koopmanschappen, in *Sina* vallende, op 't Eiland Japon te mogen handelen; maar in dit hun heilzaam voornemen en deughdelyk verzoek zynze t'allen tyde voor 't hooft gestooten, en uit den Ryke gehouden.

Eenigen leggen d'oorzaak van dezen afkeer in 't handelen met de Neêrlandsche volken, op zekere oude voorspelling, die diep in de herten der Sinezen was gewortelt; te weten, dat een vreemt volk, wit van kleur, en zoo wel aan handen als aan voeten, en over 't gantsche lichaam gekleed, uit verre gelegene Landen herwaarts zou komen, om 't Ryk van *Sina* te veroveren, en dat als eigen te bezitten.

Maar by verloop van tyd is de Jesuit Martyn Martynsen, die zich tien jaren in *Sina*, tot voortzetting van 't Roomsche Geloof, had opgehouden, met een zeker Portugeesch Jacht van *Makassar* tot Batavia gekomen; verhalende dat de groote *Cham* of Keizer van Tartarye 't Ryk *Sina*, met 't ombrengen van eenige honderd duizend zielen, en 't veroveren van alle de Landschappen, bemachtigt, en in de Zee-stad *Kanton* de deure van vryen Koophandel, (daar de Neêrlanders zoo

C 3 lang

lang na gestaan hadden) voor alle uitheemsche volken geopent had.

Hier op wiert by de Hooge Regeering tot Batavia, na voorgaande beraadslaging, beslooten, dat men met het zenden van een geladen Jacht, van 't Eiland *Taiwan*, een verzoek en proeve zou doen, wat van deze zaak worden wilde.

Schedel trekt na Sina, om vryen handel te verzoeken;

Ten dien einde dan vertrok, den twintigsten van Louwmaant, de Koopman Fredrik Schedel met 'et Jacht de Bruinvis, en een ryke lading van allerlei Waaren, van *Taiwan* na *Kanton*, en lande, na negen dagen zeilens, in den mont van de Kantonsche Reviere, aan zekere plaats *Heytamon* geheten.

De Mandoryn *Haitouw*, die 't ampt van Commandeur ter Zee, en dat van Commissaris over alle vreemdelingen bekleede, liet zich hier op met twee vaartuigen aan boort roeien, om Schedel uit den naam en van wegen de gantsche Kantonsche Regeering te begroeten en t'ontfangen. Maar als hy na 't begroeten weder van boort, (vergezelschapt met Schedel en zyn gevolg,) en voor de stad was gekomen, begaf hy zich met een groote pracht en staaci, zonder dezen Schedel een woort toe te spreeken, naar landt. Terstont hier op wierd Schedel met zyn gevolg en geschenken (die voor den Koningh waren mede-gebragt) in een ander verachtelyk en zeer slecht Jacht overgescheept, en daar meê tot aan d'ander zyde der stadt gevoert. Zeer nauw wierd hy hier van eenen zekeren Emanuel de Lucifierro, geboortigh van Portugaal, bezocht, en met bitse schimp-woorden bejegent. Met de zelfde wederwarigheidt bejegenden hem eenige geschooren Officianten, die voorgaven datze van den onder-Koning gezonden waren, om hem een logement, buiten de stadt gelegen, aan te wyzen.

Tegen den avont quam de Tolk *Tienqua*, dien de boven gemelde *Haitouw* met zich naar land genomen had, en eenige andere Tarters by Schedel, en bragten hem uit zyn vaartuig binnen de stadt in een afgodischen Tempel, alwaar de Priesters den gantschen nacht over met schellen en bellen het zeer drok hadden, om den uitgang zyner komste te voorzeggen.

Hier en tusschen verschenen, uit last van den onder-Koning, eenige Mandoryns in dezen Tempel, die de kisten, daar in de geschenken lagen, lieten openen, en het goet verachtelyk en zeer spottelyk heên en weder slingerden. Zy namen ook den brief, die aan de twee onder-Koningen geschreven was, daar uit, en gingen daar meê na buiten, maar brachten den zelven terstont weder binnen, en smeetenze voor Schedels voeten onwaardelyk neder; invoegen deze Mandoryns zich eveneens aanstelden en te werk gingen, als of de Hollanders land-verraders waren; te meer, dewyl deze Schedel zich had laten ontvallen, dat de brief maar aan eenen onder-Koningh hoorde, daar nochtans het opschrift van dien aan de twee onder-Koningen hieldt. Want twee Stadhouders zyn in de Hooft-stad *Kanton*, die even groote macht en gezag hebben, en den tytel van onder-Koningen voeren; 't welk de Schryver van den brief, als ook de Tolk *Tienqua* wel geweten, maar niet geopenbaart had. Voorts wierd hem een papier, dat met Sineesche letteren beschreven, by den Landtvooght en Raadt tot *Makoa* ondertekent en verzegelt was, wel trotselyk voor d'oogen gehouden, met bybrengen, dat men nu al lucht daar af gekregen had, wat voor een volk de Hollanders waren; wat zy in hunnen boezem broeiden, en tot wat einde zy daar gekomen waren. Meer andere ongerymde stryd-redenen en valsche lasteringen, die de Portugezen met hunnen aanhang den onzen aldaar voornamentlyk berokkent hadden, voerdenze in. Weinigh mocht hier tegen zyne ontschultbetuiging gelden, dewyl hy den opgemelten Tolk *Tienqua* niet by zich had, en de Portugeesche Tolken na zyne wille niet gebruiken kon. Maar na dat Schedel zekeren Mandoryn met het schenken van vyf of zes roemers wyn lustigh onthaalt had, wierd zyne zaak zoodanig met ernst by de handt genomen, (door dien de Mandoryn heftig met dreigementen en opgesteeken vingers tegen de tegen-spreekers uit-

Maar wo[rdt] daar qua[lyk] bejegent.

uitvoer) dat ieder zich byna ontschuldigde van 't gene hy gezeid had, en de tegen-partyen de zaak vry omzichtiger dreven.

Schedel word ten Hoof ontboden,

Des anderen daags 's morgens met den opgang der Zonne, wierd Schedel zeer schielik ten Hove ontbooden, om voor den ouden onder-Koningh *Pignamon* te verschynen.

By duizenden volghde het graauw hem achter na, tot voor de poorte van 't Hof, niet zonder de versmadelykste hoonen hem aan te doen; want d'een wees hem van verre na, hoe braaf hem d'yzere kettingen om de beenen zouden passen; een ander bood aan zyn gevolg eenige luizen tot schenkkaadien, &c. Eindelyk wiert hy evenwel van twee Mandoryns noch binnen gehaalt. De onder-Koning, om hem gehoor te verleenen, zat op zynen Throon, die in 't midden van 't Paleis op een verheven vierkante plaats stont, en met Alkativen bedekt was. Rontom hem stonden over de twee honderd Edel-luiden, (daar onder zich ook de boven gemelde *Haitou* bevond) die alle na de Tartersche wyze zeer kostelyk gekleed, en ter weder-zyde van zynen Throon, ry aan ry, plat op d'aerde neêrzaten. Zyne Majesteyt den brief, met de bygevoegde geschenken van Schedel ontfangen, en des zelfs verantwoordinge tegen d'uitgestroide valsche lasteringen gehoort hebbende, nam daar in zodanig genoegen en welgevallen, dat hy hem neffens zynen Throon by d'Edel-luiden deed neêrzitten, en op een heerlyke maaltyt onthaalde.

En treffelyk daar onthaalt:

Voor Schedel en zyn gantsche gevolg, zonder zynen zwarten Jongen daar buiten te sluiten, wierd zoo wel, als voor zyne Majesteit en alle d'andere Tartarische Heeren, een byzondere tafel, met twee-en-dertig zilvere schotelen gedekt, en lustigh in de rondte uit goude bekers gedronken. Hier en tusschen liet de onder-Koningh aan Schedel eenige vragen doen, nopende de gelegentheid en Regeering van Holland; en na dat hy die den onder-Koning beantwoord, en tot nader gelegentheid oorlof bekomen had van te vertrekken, wierd hy door den Mandoryn *Haitouw* met den boven-gemelden brief en de geschenken van daar na den Jongen *Kantonschen* onder-Koning *Signamong* geleid. Deze onder-Koning, die mede op een verheven plaatze, met gelyke staaci en gezelschap als d'oude onder-Koning zat, ontfing Schedel wel eenigzins vriendelyk met fatsoen en ter maaltyd, maar scheen wat meer na de Portugeesche zyde te hellen.

Zyne Moeder, die in 't jaar te vooren uit Tartarye was gekomen, en neffens dit Paleis nu haar woonstede had, was zeer nieuwsgierig om de Hollanders te zien, en liet Schedel met zyn gevolg, niet tegenstaande hy in 't midden van zyne reden was, voor haar ontbieden. Schedel zich derwaart spoeiende, vont haar met hare Staat-Juffers in een open Zaal staan, en wierd zeer beleeft en vriendelyk bejegent. Hy liet, 't welk deze Juffers niet weinigh vermaakte, lustigh eens op de Trompetten blaazen, en keerde, na 't nemen van een behoorlyk afscheid, weder by den Jongen onder-Koning, haren Zoone, die dus lang na hem had staan wachten. Na dat hy by dezen zyne reden hervat, die ge-eindigt, en van hem ook oorlof van te vertrekken genomen had, wierd hy van daar door den opgemelten *Haitouw* ten huize van den grooten Mandoryn *Toutang*, die de derde plaats in de Regeering van *Kanton* bekleet, zeer statelyk gebragt. Maar als deze *Toutang* heimelyk door een venster of andersints Schedel gezien had, liet hy hem, zonder met hem in mont-gemeenschap te willen komen, onverhoort weêr wegh gaan; invoegen hy met zyn gevolg in een ander logement, dat aan de Revier-kant stont, gebragt wierd. Hier in namen zy hunne nachtrust, en lieten hun reistuigh naderhand uit den afgodischen Tempel, en 't Jacht de Bruinvisch voor *Hautaymon* halen, en de goederen daar uit lossen.

Maar kan met den Toutang niet te woorde komen.

De Landvoogt en Raden in *Makoa*, om den voortgangh van dezen handel in zyn geboorte te smooren, hadden niet alleen gezocht den opgemelten *Haitouw* door geschenken en overredingen om te koopen, maar ook een aan-

Die van Makoa leveren een vertoog in, om den Neerlandschen handel in Sina te stooren;

aanzienlyke bezendingh naar *Kanton* gedaan, en aldaar wydloopigh in geschrift vertoont, hoe de Portugezen in *Makoa* verwittigt waren, dat zeker vreemt volk, in 't gemeen Hollanders geheeten, een schip na de Hooft-stad *Kanton* had afgezonden, om den vryen handel in *Sina* te verzoeken; maar dat zy uit schuldigen plicht zich genootzaakt vonden de Regeering bekent te maken, dat deze luiden hart van aart, in alles zeer bedrieghlyk, zonder eigen land en woonplaatzen waren, en daar boven zich met rooven en strroopen te water en te lande erneerden; datze door hun menigte van schepen en yzelyk geschut zeer machtig waren geworden, en nu alleen zochten een bequamen voet in Sina te krygen, om by die gelegentheit ook eenen grooten roof daar uit te mogen halen. Datze *Taiwan* verovert, en ingehouden, op *Manilha* en *Makoa* eenen aanslag, ja zelf *Aunui* met veele schepen belegert hadden. Zy bragten ook in, dat deze Volken de geene waren, die over drie en twintig jaren zich met twee schepen en groote geschenken voor de Kantonsche Reviere vertoonden, maar wel wyslelyk door de Magistraat, die hunne schelmstukken kende, toen waren afgewezen; datze de plaats *Hautaimon* geheel en al hadden verwoest, de huizen aan koolen gelegt, en hierom ook nooit by eenige Koningen in *Sina* waren ingelaten; maar by alle wyze en geleerde luiden als een bederf en pest van 't Ryk gehouden. Datze zich met den Zee-roover *Koxinga* bevreedigt hadden, en by gevolgh ook voor vyanden van de Tartarische Kroon moesten aangezien worden. Eindelyk verzochtenze, dat men niet denken wilde dat deze hunne trouwhertige vermaaning uit een quaade, maar uit een oprechte genegentheit, die zy den gantschen Ryke toedroegen, voortquame, en de zelve by de Regeering toch in achting mogte genomen worden.

Als ook de Sineesche Filosofen;

De Kantonsche Sineesche Filosofen bragten te dien einde ook een vertoog in, waar by zy vertoonden, hoe den Hollanders van alle eeuwen her een zeer quaade en haatelyke naam was nagegaan, en nooit vergunt om in 't Ryk te mogen handelen. Dies vonden zy zich genootzaakt zulks der Regeering bekent te maken, of dezelve misschien de zaak nader in bedenken mogte nemen. Maar beide de onder-Koningen, door aanradingh van den meergemelten *Haitouw*, dien Schedel op zyne zyde gekregen had, gaven op dit vertoog tot antwoort; dat hare Majesteiten deze zaak geheel anders opnamen, en oordeelden dat de Hollandsche Koopluiden den Ingezetenen van gantsch *Sina* groot voordeel en winst zouden aanbrengen; dewyl door den onderlingen handel van beide deze Volken, 't gebrek van 't Land zou geboet, en d'overvloet weg genomen worden, 't welk nootzaakelyk den Koophandel geweldig moeste voortzetten, en 's Lands inkomsten vergrooten. Verklaarden voorts, datze niet konden bevroeden dat de Hollanders zodanige luiden waren, als men hen tot noch toe in *Sina* had afgeschilderd, maar datze in tegendeel treffelyke Koopluiden moesten zyn. En by aldien den Hollanders voor dezen een quaade naam was nagegaan, men wilde hen nu eenen goeden naam geven, die hen tot in *Peking* zou volgen. Eindelyk begeerdenze in allen gevalle een proef van der zelver omgang te nemen; bedankten niettemin den vertoonders voor hunne gedane vermaning.

Maar w[...] den by d'[...] der-Ko[...] gen afge[...] zen:

Die de[...] Hollande[...] eerst den handel toestaan.

D'opgemelte onder-Koningen deden hier op plechtelyk by geschrift afkundigen het toestaan van den vryen handel, en gaven voorts verlof tot het vast-stellen van een geduurig komptoir aan Schedel. Zy namen ook zelf een goet deel van zyne meêgebragte lading in koop aan, daar af geen kleene winst quam, en die buiten twyffel noch grooter zou geweest zyn, indien de gemeene Koopluiden aan den koop mede deel mogten gehadt hebben. Wyders werd beraamt, dat tot het verhandelen van 't overschot der waaren d'onder-Koopman Pieter Bollê met noch vier Neêrlanders in *Kanton* zou verblyven. Maar na dat Schedel zyn afscheid van den ouden onder-Koning verkregen, en te dien einde zich meê by den jongen onder-Koning vervoegt had, quam hem een zaak voor, daar

hy

hy in 't minste niet op dachte, en die hem een donderslagh in d'ooren was. Te weten; zeker ([a]) Gevolmagtigde, die onlangs uit de Keizerlyke Hooftstadt *Peking* te *Kanton* was aangekomen, hadt den Onder-koning het toestaan van vryen handel aan de Hollanders ten hoogsten afgeraden; bybrengende, dat het heel wat anders in had, iemant eenen toegang te vergunnen, en heel wat anders, iemandt zonder kennis der hoogste Overheidt een vaste wooning in 't landt toe te staan: in welk laatste de Keizer, om geen ondank te behalen, eerst behoorde gekent te worden. Dit bragt in den Onder-koning zoo groot een omdenken, dat hy eerst Schedel ried, daar na gebiedender-wyze het vertrekken aan zeide. Ook zagh hy voor oirbaar aan, dat Schedel al het volk voor deze reize met zich te nemen had, op dat de Koningh tot Batavie (daar hy den Heer Generaal door verstondt) niet mogte denken, dat het zelve in *Kanton* gevangen wierd gehouden: daar by voegende, dat zulks alles om byzondere reden, en t'hunnen beste gedaan wierd. Hier op vertrok Schedel twee dagen daar na, zynde den negentienden van Lentemaand, met al zynen omslag, in 't Jacht de Bruinvisch, na Batavie, met zich brengende twee brieven van de opgemelte Onder-koningen aan Niklaas Verburgh, Opper-hooft op *Taiwan*. In deze brieven boden d'Onder-koningen den Heer Generaal hunne vriendschap aan, en rieden hem, indien hy op de gewesten van *Sina* een vryen handel verzocht, in 't toekomende eenen Gezandt met ryke geschenken aan den Grooten Cham te zenden.

([a]) *Commissaris.*

Schedel vertrekt weêr.

De hooge Regeering tot Batavie, het goedt beginsel van deze bezending bemerkende, vond raadtzaam het zelve aan hare Heeren Principalen in Neêrland by brieve bekent te maken, en daar op haar E. E. last, nopende het zenden van eenen Gezandt aan den Grooten Tartarischen Cham, af te wachten; mitsgaders, om het werk midlerwyle wakker te houden, noch eene bezending aan d'Onder-koningen of Bestierders van *Kanton* te doen. Hier toe wierdt de koopman Zacharias Wagenaar verkooren, die met twee geladen Jachten, de Schelvis en Bruinvisch, van Batavie vertrok, en na een maandt zeilens aan 't Eilandt *Heytamon*, in den mont der *Kantonsche* Reviere, aanquam, en voer van daar tot voor het dorp *Wangsoe*, drie mylen beneden de Stadt *Kanton*. Maar als zy van verre geen gewagh vernamen, en door het langduurigh wachten moeielyk wierden, zond d'opgemelten koopman Schedel, die Wagenaars reisgenoot was, tegen den raadt der Tolken, en zonder verlof van *Kanton* te hebben, aan landt. Schedel te lande komende, vervoegde zich terstont by den *Heytou*, die hem na den *Toutang* wees; doch als hy dezen *Toutang* en zynen Secretaris niet t'huis vondt, keerde hy weder tegen den avont naar strant, zonder te weten waar hy dien nacht zyn verblyf zou nemen. De Tolken quamen hier na met groote verbaastheit op strandt na hem toe lopen, met verzoek, dat hy zich toch terstont na boordt wilde begeven, dewyl zy anders lyfloos waren; maar als Schedel dit afsloegh, en liever onder den blooten hemel wilde vernachten, bood de Tolk *Tienqua* Schedel zyne wooningh aan, en voer met hem de revier op. Dan als Schedel onder weegh op hem quaat vermoeden kreeg, deed hy den Tolk tot onder de Stads muuren wederkeeren, om aldaar neffens eenige andre vaartuigen den dagh te verwachten. Komende 's anderendaags 's morgens weêr in de stadt, verkreeg hy, met bewilliging van den Onder-koning, een logement, en vervoegde zich voorts by den Sekretaris van den *Toutang*, daar hem niet veel goets ter ooren quam. Te weten, de Portugeezen met hunnen aanhangh hadden in de Keizerlyke Hooft-stadt te *Peking* zoo veel te wege gebragt, dat van daar aan de Magistraat in *Kanton*, aangaande de Hollanders, schryving was gekomen, inhoudende, dat men zedert de jongste brieven aldaar bericht was geworden, dat de Hollanders een trouwloos en leugenachtigh volk was, en dat, uit vreeze van in *Sina* bekent te worden, in *Peking* niet zou durven verschynen; invoegen die van *Kanton* naauw achting

Zacharias Wagenaar word weder met twee geladen Jachten na Kanton gezonden.

Schedel trekt aan landt.

daar op hadden te geven, inzonderheit indien men vernam, datze geenen Gezant aan den Grooten Tartariſchen Cham meê bragten.

Ter zelver tyd was ook zeker Kruisheer van *Makoa* te *Kanton* gekomen, met verzoek, om by voorraad, en tot nader beſcheid uit *Peking*, de ſchepen der Ooſtindiſche Maatſchappy, aldaar leggende, te mogen beſlaan; voorwendende, dat de Hollanders die van hen voor dezen gerooft hadden. En om dit hun voornemen (te weten, het ſteuren van den Hollandſchen handel in *Sina*) des te bequamer te kunnen uitwerken, hadden de Portugezen hun achterſtal van drie jaren ſchatting, wegens het erf-recht van *Makoa*, aan de boven-gemelde Regeering betaalt. In 't kort, het gantſche werk ſtont op loſſe voeten, en ſcheen een ſlechte uitgangh te zullen nemen; hoewel men Schedel aldaar noch al met goede hope voede, en hem wilde wys maken, dat dit dralen en lang ophouden nergens anders door veroorzaakt wierd, dan door de groote onruſt en bekommering van zeker Veldt-overſte, die aldaar met eenige duizendt Krygs-knechten uit *Peking* was gekomen, om den jongen Onder-koning (die tegen eenige muitelingen, in 't zuiden, al over lang te velde had gelegen) te verwellekomen en t'ontfangen.

Wagenaar word naau bewaart.

Midlerwyle de koopman Wagenaar den uitſlagh van 't werk vaſt met groot verlangen te gemoet zagh, wierd hy van twee of drie wacht-barken, uit 's Koninks naam, zoo naauw bewaart, dat geen ander vaartuig van noch aan zyn boordt kon koomen. Na langh wachten quam eindelyk Schedel, en na een kleene wyle de Sekretaris van den *Toutang*, met de Mandaryns *Taykoetſin* en *Thiapang*, aan boordt, om de ſchepen tot op een half myl voor de Stadt te brengen, tot dat de gemelde Veldt-overſte (dewyl hem de komſte der Hollanders uit zekere reden niet mogt worden bekent gemaakt,) zou vertrokken zyn. Wagenaar wierd van ieder in 't byzonder, tot teken dat de Hollanders als vrienden aangenomen wierden, met eenige verçierde bloemen en takjes, en daarenboven met eenige zyde ſtoffen vereert. Hy vereerde daar tegen, tot vergelding van deze weldaadt, een ieder van hen met Guineeſch lynwaat, eenige fleſſen met rooze-water, en met meer andere geſchenken. Alsze nu 's anderendaaghs de ſcheepen een ſtuk weegs de revier hadden opgebraght, voerenze gelykerhandt met den koopman Schedel, met hun Vaartuigen (want het jacht de Schelviſch raakte vaſt) naar land, latende twee Tartariſche Krygsknechten aan boordt, om Wagenaar op de rechte anker-plaats te brengen. Hier quamen weder eenige nieuwe wacht-barken omtrent de Schepen, om het aanbrengen van ververſſing te beletten.

Schedel komt weêr aan boord.

De He[...] touw kom[...] aan Wa[...] naars bo[...]

Daar na quam de Mandaryn *Heytouw*, met een grooten ſtoet en aanzienlyk gevolgh aan boordt verſchynen, om Wagenaar aan land te halen. En als Wagenaar door twee Mandaryns in de Hollandſche Logie zeer ſtatelyk en met behoorlyke plechtigheden ontfangen, en van den opgemelten *Taikoetſin* bezocht was, wierd hem aangedient, dat hy zich gereed te maken, en ten Hove te vervoegen had. Voor de Logie ſtonden twee magere paerden, doch als hy op een van de zelve meende te ſtygen, quam de gemelde *Heytouw*, vergezelſchapt met noch twee andere Hovelingen, weder in de Logie, met een onverwachte boodſchap, en eenige vreemde vragen; namelyk, waarom de gemelde Wagenaar juiſt begeerde met den Koningh in mondgemeenſchap te treden? wat zyn verzoek was? en of hy geene brieven en geſchenken voor den Grooten Heer in *Peking*, als ook voor den Mandaryn *Toutang* in *Kanton* met zich braght? verklarende voorts, (daar hy zyne reden meê eindigde) dat de Portugezen hen al deeze moeielykheden aandeeden; en voeghde eindelyk daar by, datze op geen gelt moſten zien, en diep in de beurze taſten, indienze voor den Onder-koning perſoonlyk wilden verſchynen, en met hem mondeling te woorde komen. Als Wagenaar hem hier op antwoort gaf, dat hy niet genegen was, de brieven en geſchenken van zyne Heeren en Meeſters den Ko-

Koning met gewelt op te dringen, en noch veel min daar voor groot geldt dachte te geven; maar niet te min noch wel een goede som penningen voor de genen ten besten had, die hem den vryen handel in *Kanton*, voor dit jaar, of ten minsten gehoor voor den Koning zouden te weeg brengen, was d'opgemelte *Heytou* daar op uitgegaan, en terstont met den Sekretaris van den *Tontang* weêrgekeert, met bescheidt aan Wagenaar; te weten, dat hy zelfs voor den Koningh niet verschynen mocht, maar dat zyne Hoogheit evenwel den brief wel eens wilde lezen. Op dit bescheidt leverde Wagenaar hem den brief over, die voorts door hem weg genomen, doch korts daar na, zonder dat hy geopent was, door den gewoonlyken Tolk des Konings, met dit antwoordt weder te rugh gebraght wierdt: *Dewyl de Hollanders geen brieven noch geschenken aan den Keizer in Peking hadden meê gebragt, daar nochtans zulks wel duidelyk by hem na Batavie was geschreven, en ten hooghsten bevoolen, zoo mochte hy dieshalven hen, hoewel tot zyn groot leetwezen, geensins zien nochte hooren spreken.* Als Wagenaar zagh dat hier voor hem niet was op te doen, en niet als water te dorsschen viel, vertrok hy van *Kanton* met beide de Jachten, en quam, zonder iets verricht te hebben, weêr te Batavie; hebbende deze baatzuchtige Menschen zich niet geschaamt tien duizend toel zilvers t'eisschen, alleen om den meêgebraghten brief, en de geschenken by den Koningh aangenaam te maken, eer dat d'onzen van eenige handeling zouden moogen spreecken.

Wagenaar trekt weer na Batavie, zonder iets uit te rechten.

De Bewinthebbers te Amsterdam besluiten, een Gezantschap aan den Grooten Cham te zenden.

Na dat nu, op 't voorstel van den Heer Generaal Johan Maatzuiker, en de Raden van Indiën, de E. Heeren Bewinthebbers der Oostindische Maatschappy, ter vergadering van de Zeventienen tot Amsterdam, besloten en verordent hadden, van Batavia een Gezandschap na *Peking* aan den Grooten Tartarischen Cham te doen, wierden daar toe van wegen de gemelte Maatschappy gekooren twee Koopluiden, de Heeren Pieter de Goyer en Jakob de Keizer, om als expresse Afgezanten, en beide van even hooge qualiteit, na dezen Grooten Cham te trekken. Voorts wierd hen bygevoegt een gevolgh van veertien persoonen; te weten, twee onder-Koopluiden, Lenard Lenardzen, en Hendrik Baron; zes Lyf-schutten, als ook eenen Hofmeester, een Chirurgyn, twee Tolken, een Trompetter, en een Tamboer. Daarenboven namenze noch twee andre Koopluiden meê, die, gedurende hun opreize na *Peking*, den handel in *Kanton* zouden waarnemen; namelyk François Lantsman, als hooft, en Hendrik Cramsbergen zyn noodthulp. Tot de reize wierden vervaerdight twee Jachten, Koukerken en Bloemendaal, om daar meê van Batavie na *Kanton* te zeilen, en voorts na de Keizerlyke hooft-stadt *Peking* op te reizen. De schenkaadjen, die de Gezanten met zich namen, om aan den Grooten *Cham* te vereeren, bestonden in verscheidene kostelyke Stukgoederen, als in Lakenen, Karzaien, en andere wolle handwerkzelen, in wit Lynwaat, &c. In Speceryen, als Foli, Kaneel, Nagelen, Nooten, als ook in Barnsteen, roode Kralen, Zandelhout, Verlakte Koffers, Verrekykers, groote en kleene Spiegels, Pluimen, een Kurassiers Wapen, en in meer andere vreemde Rarigheden. Hun berichtschrift hield in, datze ten principalen hun verzoek in te dienen hadden, ten einde tusschen den Keizer van Tartaria en Sina een vast verbont mogte gemaakt worden, om door zyn gantsche Ryk met een ieder zyner onderdanen zonder onderscheidt te mogen handelen, en dat het zelve met vaste brieven mogte verzegelt en bevestigt worden.

Als nu alle de koopmanschappen, geschenken, en andere noodtwendigheden, daar af wy ons op de reize konden dienen, gescheept waren, traden de Gezanten, met hun gantsche gevolg, den veertienden van Zomermaandt, des Jaars zestien hondert vyfen-vystigh, te scheep, en staken noch dien zelven avont met een Zuid-oosten windt van de Reê van Batavia af in Zee, en zetten hunne koers Noordwaarts aan. Maar eer ik vervolgens ga verhalen, 't geen ons op de Reis, tze-

Pieter de Goyer en Jakob de Keizer trekken na Sina, 1655. den 14. Juny.

dert wy 't vaste landt van *Sina* in 't gezicht kregen; is voorgevallen, zal ik met weinig woorden, en in Prent, deze vermaarde en uitstekende Stadt, die ik voor myn vertrek aldaar na 't leven aftekende, ten toon stellen.

Het Eiland Java is vruchtbaar.

Deze Stad BATAVIA (die haren naam bekomen heeft van het Neêrlands Gewest, dat by d'oude Romeinen *Batavia*, en ten huidigen dage met den naam van Holland bekent is) leit op het Eiland Groot *Java*, dat, in 't voortbrengen van allerlei Aard-gewassen en Dieren, zodanige vruchtbare Landsdouwen bezit, dat de groote en diepzinnige Scaliger dit Eilandt voor een *kort begryp* des gantschen Aardbodems heeft uitgeroepen: want op dit Eiland komt niet alleen de Peper, Gember, Kaneel en andere Speceryen in grooten overvloet voort; maar ook allerlei zoort van tam en wilt Vee, dat van hier na andre plaatzen verzonden wort. Men heeft op dit Eilandt zeer ryke Gout-mynen, en dierbare Gesteenten, en allerlei Zyde stoffen in groote meenighte. Hier en tegen is dit Eiland veel storm en onweer onderworpen; invoegen het zelden daar af bevryd is.

Aart der Inwoonders van 't Eiland Java.

d'Oude Inboorlingen van dit Eiland zyn herkomstig van de Sinezen, die eertyds, uit vreeze voor den Tarter, voor het meerdeel uit hun land vluchtten, en zich op dit Eiland *Java*, en andere omleggende Eilanden, begaven, en die voor hun schuil- en verblyf-plaatzen uitkozen. De huidendaagze Javanen, die eindelyk den naam van dit Eiland aangenomen hebben, vallen middelmatigh van lengte, vierschootigh, en root van aanzicht. De meeste onder hen gaan naakt, of hebben alleen maar een slecht zyde of katoene kleed aan, dat hen niet laeger dan tot op de knyen komt. Zy worden gehouden voor de zedigste en gemanierste volken van alle d'Indianen; maar zy vallen schacherachtig, stout, hovaerdig, en houden weinig van hun woord: want als zeker Javaansch Koning zyn woord en beloften niet gestant had gedaan, en hy daarom berispt en vermaant wierd, gaf hy tot antwoort: *Dat's menschen tong niet van been gemaakt was:* willende daar meê zoo veel te kennen geven, als dat de mensch zyne tong moste buigen, en die tot zyn wil hebben.

Men zeid ook datze wreet van aart zyn, bloetgierigh, en zich niet licht laten neerzetten en verzoenen, indienze zich eens verongelykt vinden; als ook datze eertyds de Lyken of doode Lichamen van hunne Vrienden plachten t'eten. In 't stuk van den Godsdienst omhelzen zy alle de Leere van Mahomet, of den heidenschen Godsdienst, na het verscheiden gevoelen hunner Koningen, die op dit Eiland in grooten getale zyn. Van deze twee valsche Godsdiensten heeft zich het Heidendom, als het oudste, wel het verste verspreid, maar de Leere van Mahomet is eerst in den jare vyftien hondert en tzestigh by de Inwoonders aangenomen, die evenwel zedert dien tyd zoo weelig looten heeft geschooten, datze nu de heidensche Leere verre overtreft.

De voornaamste Hooft-steden op dit Eiland zyn *Bantam*, dat door hare Koophandel zeer vermaart is, *Choribon* en *Iapara*, daar de Engelschen en Hollanders in grooten overvloet de Peper van daan halen. Eertyds lagh ter plaatze, daar nu de stadt *Batavia* is gelegen, (welke plaats de Hollanders met de Wapenen verovert, en tegen d'Eylanders, daar meê zy gedurig in Oorlog zyn, met byna onwinbare Vestingen versterkt hebben,) een Stadt, *Kalappa* geheten, dat daar na *Iakatra* genoemt wierd, en ten tyde van Kornelis Houtman (die de voornaamste aanleider der Oostindische Schipvaart is geweest) met meer als 3000 Huizen verrykt, en met vry sterke Buiten-werken en Palissaden verstcrkt was. Maar d'Engelschen, die den handel op dit Eiland alleen na zich zochten te trekken, kreegen een deel trouwlooze Inwoonderen op hun zyde, en lieten door hulp der zelve deeze Stadt ten gronde sloopen, en vernielen. De Hollanders in tegendeel, om dezen toeleg in hun geboorte te smooren, wierpen hier tegen twee Sterkten of Forten op, waar van het eene *Mauritius*, dat langs den oever der Reviere gesticht lagh, en 't ander *Nassou* geheeten

Batavia was eertyds Kalappa en Iakatra geheeten.

La vil
vrb

Château ,
'T CASTEL

15.

heeten was. Beide deze Plaatzen waren, tegen het aanvallen en gedurigh bespringen der Javanen (die altyts zochten de Hollanders van dit Eiland af te dryven,) met Bolwerken, Ravelynen, en meenigte van heele en halve Kartouwen, vry sterk gevestigt en voorzien. Eindelyk na verloop van tydt, om dies te bequamer de stormen der Javanen te kunnen af-staan, wierd ter zelver plaatze, daar eertyds het oude *Kalappa* of *Iakatra* lag, (dat de Hollanders daar na den Javanen ontweldigden,) een nieuwe Stadt gesticht, en *Batavia* genoemt. Dit *Batavia*, dat op de hoogte van zes graden en tien minuten is gelegen, leid in zyn vierkant, en word in 't midden door een zekre Revier, die diep uit het landt komt schieten, in twee deelen verdeelt. Het kleenste deel overtreft het grootste in sterkte, dewyl dit met een byna onwinbaar Kasteel versterkt is; 't welk rontom, tot meerder versterking, in vier Bolwerken (daar diepe en wyde grachten rontom loopen) beslooten leid. De Stadt is zeer volkryk, zoo van Javanen, Sinezen, &c. als Neêrduitschen, en is met prachtige Gebouwen, die alle op de royingh zeer ordentelyk zyn gesticht, verçiert. Door de zelve loopen ook verscheide heldre grachten, waar af de wallen langs heenen met Kokes- en andre Indiaansche boomen bezet zyn. Aan de Zee-kant, die zeer naauw bewaart word, vertoont zich een veilige haven en reede voor de Schepen. Haar Wapen is een bloot Swaert, met een Laurierkrans. In deze Stadt heeft ook de Generaal (die, uit den naam der Vereenigde Neêrlanden, over al de Sterkten in Indiën gebied) zyn verblyf en Hof. Deze Generaal is met geen minder gezag verzien, dan eertyds de Stadthouder en Veldheer der gemelde Gewesten. Ja hy gebruikt geen mindre pracht dan de Europische Koningen. En deze prachtige staat en heerlykheit word hem uit geen andre inzicht toegevoegt, dewyl, door schyn van dusdanigen luister, de volken van deze Gewesten hem grooter eerbiedigheid en gehoorzaamheit toedragen. Te weten, slaafachtige gemoeden worden niet beter bestiert en onder dwang gehouden, dan door strenge Scepters; en noit diendenze gewilliger, als wanneer zy tot verbaastheidt gebragt worden door den kostelyken praal des Bestierders. Doch dit Opperhooft worden Raden toegevoegt, die zich met hem van zaken, betreffende de vrede, oorlogh, bescherming der Landen, en koophandel, beraden. Het Recht staat hier aan een President, en aan Schepenen. Hier is ook het hooghste Komptoir, of Reeken-kamer, daar aan alle de andere Neêrlandtsche Kamers, van geheel Indiën, gehouden zyn rekeningh te doen. De gantsche Stadt leid in dertien over-sterke punten of bolwerken beslooten, die in voorigen tyde verscheide maal het stormen der Javanen verduurt en uit-gestaan hebben. Onder andere is de gene wel de voornaamste, die in den jare zestien honderd negen en twintigh aldus zynen op- en voortgang nam.

Sterkte van Batavia.

De Hollanders hadden met de Koningen van deze plaatzen, op *Java*, een zeker verbond opgerecht in 't stuk van den Koophandel. Maar als deze Koningen nu reis op reis trouwloos handelden, en tegen 't verdrag de Tollen verhoogden, wierd goet gevonden een Kasteel of Slot in de Stadt op te werpen. De Engelschen hielden op dien tydt met de Hollanders een nauwe en vaste vriendtschap; doch tusschen deze beide quam geen kleene onlust te ontstaan; zulks dat (na een bloedigh gevecht van elf Engelsche schepen, tegen zeven Hollandsche schepen, dat van den middag tot den avont duurde) de Hollanders gedwongen wierden de vlucht te nemen, en na *Amboina* te wyken, om grooter macht by een te rukken. De Koningh van *Iakatra* deze gelegentheidt waarnemende, rechtte met de zeegpralende Engelschen een verbond op, en belegerde zeer vast de nieuwe Sterkte. De bezettelingen, die binnen de sterkte lagen, weerden zich zoo mannelyk, datze tot zes maanden toe de gedurige aanvallen en 't geweldigh stormen der vyanden zeer kloekelyk af-keerden. Middelerwyl braghten de Hollanders, uit de *Mollukker Eilanden*, hun macht by-

Batavia word van de Javanen belegert.

een, die in achtien schepen bestond, en begaven zich derwaarts, om hunne belegerde lands-luiden t'ontzetten. De Engelsche, van hun komste verwittigt, braken het leger op, braghten het geschut aan boordt, en zeilden door de Straat *Sunda* weg. De Generaal Jan Pietersz. Koen, die toen eerst met een vloot uit Holland quam, (niet twyffelende aan de meinedigheit des Koninks, hoewel deez' de schuldt op de Engelsche leide, en zich zelven zocht te zuiveren) heeft zyn volk, beloopende ten getale van elf hondert man, met goet beleit en orde doen landen, en uit de ontzette Sterkte tot den storm op de Stads wallen aangevoert, dewelke geen half roers schoot daar van af lagh, en na eenigh tegenweer terstont ingenomen wierd. De Koning deze onverwachte veroveringh vernemende, begaf zich ter yl met al zyn volk op de vlucht: want behalven de vrouwen en kinderen, wierd niemant verschoont; ja de Stadt *Iakatra* zelf wierd aan koolen gelegt, en de wallen geslecht. Na het bevechten van deze zege, hebben de Hollanders zich aldaar zeer versterkt en groot gemaakt. Doch de Keizer van 't Eiland *Java*, de vastigheit van d'onzen, op zynen bodem, met nydige oogen aanziende, (dewylze niet alleen *Iakatra* bemachtight, maar ook den koophandel aldaar vast geplant hadden, en niet zonder groot profyt de Tollen van de Sineezen, Japonners, Siammers, en andre volken, ontfingen,) heeft beslooten de nieuw-gestichte Stad *Batavia* te belegeren. Hy begaf zich dan in den jare zestien honderd negen-en-twintigh zoo dicht onder de Stad, dat men met een roer zeer licht in 't leger konde schieten. Het stormen en de hevige aanvallen der vyanden keerden d'onzen met hun Bateryen, Bolwerken, Vuurwerken, Kartouwen en Granaden af. Het meeste geweldt deden de Javanen den twintigsten van Wynmaand des nachts, doch wierden door 't grof geschut en musketten met groot verlies weder afgeslagen. Onder alle andere zwarigheden, waar meê de bezettelingen te stryden hadden, was niet een van de minste de vergiftige stank, ontstaande uit de verrotte lichamen, dewelke in de Revier geworpen wierden, die met palen toegeheit was, op datze niet zouden afdryven. Tegen dit ongemak gebruikten die van binnen een nieuwen vond, gravende diepe putten, om versch water te bekomen. Onder de aanmerkenswaerdige voorvallen, die zich, gedurende de gantsche belegering, toedroegen, heeft men zich ten hoogsten te verwonderen over den storm, die de Wilden deeden op *Magdaleens* Reduit, gelegen op de uitterste hoek der Stadt. Deze Reduit was bezet met zestien Soldaten, die meer machts betoonden in 't tegenweer te bieden, dan de aanvallers in 't bespringen met een ontallyk leger: want de vyand omcingelde hen rontom, en viel over de neêrlaag van zyn eigen volk zoo lang aan, tot dat de bezettelingen hun kruit en loot verschooten hadden. Zy, beroofit van het noorzakelykste geweer, wierden niet te min in dit gevaar niet beroofit van kloekmoedigheidt en omzichtigheidt. Met steenen en pannen van 't Reduit wierden de Javanen een geruimen tydt afgedreven; maar dit ook ten lesten ontbrekende, bestondenze noch (niet zonder klucht) hun onverwinnelyke kloekmoedigheidt te toonen in 't aankomen van de doodt. De menschen-drek wierdt met potten geschept uit een heimelyk gemak, die op de naakte huit der stormers geworpen wierd, wanneer die van de Stadt een uitval deedén om de hunne te ontzetten. Doch de Javanen hadden genoeg beproeft, op zestien man, de dapperheit der Hollanders. Zy bestonden dan de uitvallers niet in te wachten, maar braken terstont op, en riepen in hunne Taal: *O Seytang Orang Hollanda de backalay sammatay*; dat is: *O ghy Hollandtsche Duyvels, ghy vecht met stront.* Door dusdaanige proefstukken begosten eindelyk de Javanen te wanhopen aan een goede uitkomst van hun voornemen, zulks zy van 't beleg opbraken, en den eersten van Slacht-maandt het leger op drie plaatzen aan brand staken. d'Onze den vyand niet veel vertrouwende, hielden zich binnen tot den morgen, wanneer eenig ros- en voet-volk uit gezonden wierd, om na de gelegentheit te vernemen.

De Ja[…] nen brek[…] van 't b[…] op.

nemen. Deze bevonden dat de vyand zich op de vlucht begeven had, achterlatende meer als acht honderd man, waar van zommige onthooft, andere doorsteken, in orde ry aan ry op een groot vlak veldt neffens malkandren lagen. De oorzaak van deze moort is dusdanig: De Keizer had in 't voorige jaar (want dit was de tweede belegering) een van de voornaamste Vorsten des Ryks met een machtig leger na *Batavia* afgevaerdigt, 't welk een groote tegenweer vindende, onverrichter zaak was wedergekeert. De Prins van *Madura* (dit Eiland leit omtrent een half myl van *Java*, staande onder 't gebied des Keizers) had zich beroemt, niet zonder versmading van d'andere, dat hy met zulke heirkrachten (want het heir, naar men zeid, beliep ten getale van twee honderd duizend man) iet anders op de gemelde Stadt zou uitrechten, of niet levendig daar af trekken. De Keizer, dit ter ooren komende, liet hem ontbieden, en maakte hem over een nieuw by een geprest heir Veltheer, neffens den voorigen, die in het voorleden jaar het opperste gezag alleen hadt gehadt. Deze, die zachtzinnigh van aart, wel bemint onder de Soldaten, en een man van grooten aanhang was, heeft over den Vorst van *Madura*, (door dien hy zyn woordt niet na-quam) als ook over alle zyn aanhangers, op staande voet wraake genomen, zeggende: Uw woort moet waar worden, gy zult van *Batavia* niet levendigh trekken. En zyn ontschuldigingh, over dit bedryf, wierd ook ten Hove by den Keizer ten vollen aangenomen.

Ter liefde en gedenkenis van deze vermaarde Stadt, vind ik myn geest geport, om haar met deze onderstaande Vaerzen te beschenken:

> *Zo leit* Batavia, *de Roem der Batavieren,*
> *En spiegelt haar Paruik in d'ongebaande Zee.*
> *O glori-ryke Stadt, zoek leven in Laurieren,*
> *Zoo leeft ons Vaderlandt, door u roemruchtig, meê.*

Na verloop van acht dagen kregen wy op den twee-en-twintighsten het Eilandt PULO TYMON in 't gezicht. Zeer vermakelyk, schoon, en wonder aangenaam (gelyk ten deele uit deze boven-staande Prent ooghschynlyk te bespeuren is) doet zich dit Eilandt, met haar boom-ryk gebergte en lustige valeien, van verre op. *Krygen het Eiland Pulo Tymon in 't gezicht.*

Wy

Wy voeren hier met de boot te lande, en haalden brandt-hout en versch water, daar wy ons, in 't weg-trekken, niet wel af verzien hadden. Op dit Eilandt groeit in groote meenigte het blad *Betel*, in 't wilt, waar van daan het de Javanen met heele Sloepen vol halen. Niet lang hielden wy hier ons op, maar staken, na dat wy ons wel verzorgt hadden, in 't kort weder in Zee, om onze Reize te vervorderen.

Krygen Kouchinchina in't gezicht.

Den eersten van Oogstmaand kregen wy het vaste landt in 't gezicht, hadden *Kouchinchina* Noord-noord-west van ons leggen, en 's middags de hoogte van twintigh graden en zes minuten, Noorder-breedte. Wy liepen dicht langs de Kust heenen, die zich zeer vermakelyk opdeed', op veertien vademen zand-grond. Dit *Kouchinchina* is een gedeelte van zeker Koninkryk *Gannan*, dat een van de gebuur-landen is, die buiten het Ryk *Sina* zyn gelegen; maar evenwel onder de Sinezen staan: want onder dit *Gannan* is gelegen het Ryk *Tungking* en *Kiaochi*, of *Kouchinchina*, die beide eertydts *Nankiao* genoemt wierden, en ten tyde des Stams *Cina* alleen maar de Heerlykheden van *Siang* waren. Keizer *Hiaonus*, uit den Stam *Hana* gesprooten, die een zeer strydbaar en zeeghaftigh Vorst was, veroverde allereerst deze landen, voerde daar volk-plantingen in, en regeerde d'Inwoonders na de Sineesche wetten en manieren. De zelve Keizer was ook d'eerste, die deze Landen en d'Inwoonders *Kiâochi* noemde, dat zoo veel als *Kruis-toonen* gezeght is; dewyl hun grootste teen ('t geen voor het meerder deel dit volk eigen, en in den aart is) kruislings over den teen naast de grootste gebogen is: maar daar na gaf de Stam *Tanga* deze Landen den naam van *Kiaocheu*. Het schynt evenwel dat de Sineezen nooit veel werks van deze Landen gemaakt hebben, dewyl d'Inwoonders, zoo de Sineezen voorgeven, al te woest en ongemaniert van leven waren; hoewel men zou kunnen zeggen, dat de Sineezen dit meer uit vreeze deeden, dewylze wel wisten dat d'Inwoonders hen in krachten en sterkte des lichaams verre te boven gingen, en zy liever na hunne eigen rechten en wetten in vryheidt wilden leven, en hunnen eigen Koning hebben, dan onder de Sineezen te buigen.

In den beginne van den Stam *Taiminga*, ontrent voor twee hondert en tnegentig jaren, wierden deze volken van Keizer *Hunguus* onder sweep gebragt; maar dit Landschap wierd daar na aan zeker Koninkje *Chin* te leen gegeven, die niet lang daar na van zyne drie Landvoogden (die uit den geslachte *Ly* gesprooten waren, en 't Ryk bemachtigden) om 't leven gebraght wierd. Als Keizer *Junglous* de beroerte van dit Ryk vernam, liet hy twee van deze wederspannige Landvoogden om 't leven brengen, maar de derde ontquam het met de vlucht, en de Keizer maakte weder het Koninkryk *Gannan* tot een Landschap: maar naauwliks had hy zyne wapenen ter neêr gelegt, of de vluchteling *Ly* quam weder te voorschyn, en bemachtigde het Ryk; na dat hy eerst de Sineesche Landvoogden daar uit gedreeven, en 's Keizers gramschap (door het zenden van Gezandten) zeer wysselyk ter neder gezet had. Te dien tyde was *Siventeus* Keizer, die een rust-beminnend Vorst, en veel meer een slaaf van wellust, dan een Heer van 't Ryk was. Deze Keizer, verdriet scheppende in zoo veel muiteryen en oproeren, gâf deezen weêrgekeerden *Ly* dit Landschap weêr te leen, en maakte hem Koninkje; op die voorwaarde, dat hy alle drie jaren eenen Gezandt met groote geschenken aan hem te zenden had. En in dezer wyze wierden deze gewesten van het Sineesche Ryk, ontrent den jare veertien honderd acht-en-twintigh, afgescheurt. Doch weinig raakte het Land hier door in rust, maar wierd door inwendige tweespalt en oneenigheden in drie deelen verdeelt; waar van het eene het Ryk *Laos*, het tweede *Tunking*, en het derde dit *Kouchinchina* is; daar het evenwel niet als deelen van de Landtschappen *Quangsi* en *Junnan* zyn.

d'Inwoonders van deze drie Ryken, *Laos*, *Tunking*, en *Kouchinchina*, houden zich by den Sineeschen Godsdienst. Zy gebruiken ook mede de Si-

Sineesche Charakters, hoewel zy in tale en uitspraak (gelyk ook andere gebuur-volken, die de zelve Charakters gebruiken) van de Sineezen zeer veel verschillen. Deze landen zyn zeer weeligh in 't voortbrengen van allerlei dingen, die tot 's menschen onderhoud van noden zyn. Onder meenigte van andere veld- en boom-vruchten, druipt hier ook zekere aangename vocht of olie, die van de Portugezen *Rosamalia* genoemt wordt, uit de boomen. In grooten overvloet komt hier ook het Arents-hout voort, dat purper van verruwe, en by de Spanjerts met den naam van *Lacca* bekent is, en door geheel *Sina* tot het verwen van zyde stoffen gebruikt word. Hier valt ook zeer veel fyn Lynwaat, Zyde en Katoen. Onder menigerlei slagh van Apen vind men hier ook zeker slag *Singsin* geheeten. Als men deze Apen in de losschen wil vangen, zoo zet men hen Wyn voor, daar op zy zoodanigh verzot zyn, datze zich daar aan smoor-dronken zuipen, en in die dronkenschap zich vangen laten. Hun bloet verstrekt een zeer kostelyke purper-verf. In deze gewesten onthoud zich ook zeker dier *Fefe*, daar af wy hier na, in 't beschryven der dieren, breeder zullen spreken.

Op den tienden der zelve maandt beliep ons een zeer groote en zwaare storm, die ons in het uitterste gevaar bragt. Het Jacht Bloemendaal wierd in de windt opgeworpen, en raakte voorts van ons af. Onder dit stormen en bulderen der winden verhief zich ook by wylen de donder en blixem, met slag op slag, zoo geweldigh, dat alles daverde en dreunde wat aan 't gantsche Schip was. In groote bekommering, moeite en onrust, bragten wy dien nacht (doch niet zonder gevaar van schip en goet te verliezen) over. Onderweegs zagen wy een masteloos schip dryven, maar konden het zelve niet bekennen. Tegens den middagh ging de wind leggen, en 't weer quam toen eerst tot bedaren; invoegen wy 's avonds onze Schover-zeil weder byzetten, en zagen doen van verre een groote Jonk dryven, die zoodanigh van dezen storm getroffen was, dat hy mast, zeil, en byna alles door dit geweldigh waaijen was quyt geraakt. By deze Jonk komende, die wy verpreiden, verstonden wy van d'Opperhoofden datze van *Kamboye* quamen, om na *Teywan* over te steken; maar zeiden ons, dat de storm hen zoodanig vervoert had, datze heel van hunne koers geraakt waren; zulks zy aan ons verzoch-

Storm,

waar door het Jacht Bloemendaal van hen raakt.

zochten om te recht geholpen te worden. Wy wezen hen derhalven de ſtreek, die op het Eiland *Formoſa* aan liep, waar voor zy ons ten hoogſten bedankten, en ſcheiden doen voorts van ons af. Ondertuſſchen vervorderden wy ook onze reize, na dat alles weêr klaar gemaakt was, en gingen met een Weſten windt Noord-noordooſt aan.

Komen onder Makao. Op den veertienden kregen wy d'Eilanden van *Makao* in 't gezicht, en hadden de hooghte van een-en-twintigh graden en tien minuten Noorderbreedte, en vier-en-twintigh vademen ſteek-grond. Wy zetten het tegen den avondt onder een der ooſterlyke heuvels, op zeven vademen, en gingen met den dageraat weder tzeil. Wy zagen wel aan ſtrant allerlei ſlag van kleen en groot Vaartuig, maar koſten niet een (wat moeite wy ook aanwendden) aan ons boordt krygen, nochte met de boot bezeilen; zoo geweldigh vreesachtigh zyn deze luiden hier voor den Zee-rover *Koxinga*, die te dien tyde die Zee-kuſten in een gedurigen alarm hield, en daar voor zy ons ook buiten twyffel aanzagen.

Twee dagen zeilden wy onder deze Eilanden, eer wy, op den zeſtienden, de wydvermaarde Stadt MAKAO (gelegen op de hooghte van een-entwintigh graden en tien minuten, Noorder-breedte) voorby zeilden. En ſchoon wy deze Stadt niet aan deeden, en hier niet te lande traden, zal ik evenwel, 't geen ik daar af van anderen heb kunnen vernemen, den Lezer voor oogen ſtellen, en de Stadt, die ik uit der Zee affchetſte, in Prent vertoonen.

Makao. Deze Stadt (die al voor eenige eeuwen de neering-rykſte en vermaardſte Koopſtadt van geheel Aſie is geweeſt) leid op een kleen hangend Eiland, dat aan een grooter Eiland vaſt is, en is geſticht op eenen zeer hoogen Bergh, die uit der Zee opryſt. Rontom word deze plaats van de Zee bekabbelt, uitgezeid aan de Noord-zyde, daar zy met een ſmalle ſtreek lands aan 't land vaſt is; invoegen aan d'eene kant de Zee, en aan d'ander kant de hoogte en ſteilte der plaats, deze Stadt byna voor 's menſchen krachten onwinbaar maakt. De Zee, die rontom deze plaats vloeit, is niet zeer diep, zulks men daar met geen groote ſchepen (die hier niet vlotten mogen) aan kan komen, dan alleen langs de haven, die met een zeer ſterke Veſting bewaart is. Deze Plaats munt zonderlingh uit in meenigte van grof geſchut, dat byna nergens beter als hier, van Sineeſch en Japonſch koper gegooten, en door geheel Indiën (tot groote winſt der Inwoonders) verzonden wordt. Aan de Land-zyde leggen alleen maar twee Kaſteelen op de naaſt-gelegen heuvels, die de Stadt evenwel geen kleene ſterkte, tegen het invallen der vyanden, by zetten. Zoo verre men aan de Land-zyde zien kan, verneemt men geen boomen, heeſters, of eenige andere beletzelen, maar de Stadt heeft hier een vrye en ruime uitzicht. Eertyds ſtond te dezer plaatze, daar nu deze Stadt geſticht is, een Afgodt, *Ama* geheeten; en dewyl hier een veilige haven voor de ſchepen is, die by de Sineezen *Gao* genoemt word, zoo hebbenze uit deze twee woorden, *Ama* en *Goa*, een koppel-woord *Amacao* geſmeedt, hoewel men de Plaats nu by verkorting *Makao*, of, zo zommige willen, *Makou* noemt. Deze Plaats (die woeſt en onbebouwt bleef leggen) hebben de Portugezen daar na, met bewilligingh der Sineezen zelfs, beginnen te bouwen, en te bewoonen; zulks de zelve in korten tydt zoodanigh in menigte van Inwoonderen en Koophandel toenam, datze een volkryke en zeer vermaarde en neringhryke Koopſtadt is geworden. Niet weinigh hulp hier toe en ſtyfde dezen voortgangh het verſchiet van allerlei Koopmanſchappen, die uit Europe en geheel Indiën te ſcheep door de Portugeeſche volken derwaarts gevoert, en ook uit *Sina* daar in gebraght wierden. Ook hebben alle de Portugezen in *Makao* ('t geen hun handel niet weinigh doet aanwakkeren) die vryheid van de Sineezen verkregen, datze jaarliks tweemaal in de Hooft-ſtadt *Kanton* op de Jaar-markten mogen komen, en hun koophandel dryven. Een groote meenighte van Waaren voerenze dan gemeenlyk uit *Kanton* na *Makao*: want men vind aangetekent,

datze

MA

O U

datze (toen de koophandel daar bloeide, en in haar volle kracht was) met zich bragten over de dertien honderd kisten met allerhande zyde stoffen, leggende in ieder kist honderd en vyftigh zyde stukken Fluweel, en diergelyke zyde stoffe meer. Noch bragtenze daar van daan vyf-en-twintigh honderdt klompen Gouts, waar van ieder klomp de zwaarte van tien Toel, en ieder Toel de zwaarte van dertien zilvere Dukatons heeft; invoegen ieder klomp ontrent dertien oncen in 't gewicht is. Zy voerden daar ook gemeenlyk uit over d'acht honderd pond Muskus, zonder het Gout-draat, fyn Lynwaat, d'ongewrochte Zyde, en dierbare edele Gesteenten en Paerlen daar onder te willen rekenen.

Zeilende dus voorby de stadt *Makao*, quamen wy onder GOYERS EILANDT (zoo geheeten na den Heer Pieter de Goyer) op de Reede en ten anker.

Op den achtienden der zelve maand quamen wy met den ondergangh der Zonne, alleen met het Jacht Koukerken, (want Bloemendaal was acht dagen te vooren voor het Land van *Kouchinchina* door zwaren storm van ons afgeraakt, en quam eerst acht-en-veertigh dagen daar na by ons te *Kanton*) zeer gelukkigh in de Haven van HEYTAMON, en lieten het anker midden in de Bay, op zes en een half vadem steek-grond, vallen. Wel ter neering, en zeer vermakelyk leid deze Plaats aan de waterkant, en is van achteren (naar uitwyzing van deze bovenstaande Prent) met aangename Bergen en vermaakelyke Valeien omringt. Naauliks hadden wy het anker laten vallen, of kregen terstont een Bark met Soldaten aan boordt, die uit den naam van den Gouverneur d'oorzaak onzer komste quamen afvragen. Hier op wierd d'Onder-koopman Hendrik Baron (om den Gouverneur onze komste bekent te maken, en hem van alles mondelingh te verwittigen) aan land gezonden. Deez' daar komende, wierdt by den Gouverneur tot in zyn slaapkamer gebragt, en van den zelven met alle minlykheit bejegent. Hy vroeg hem echter, Wat zy Hollanders daar weder quamen doen? en of hen niet voor twee jaren uitdrukkelyk verboden was, niet in *Kanton* te mogen komen.

Komen te Heytamon.

Zes dagen daar na, namelyk den vier-en-twintighsten, quamen twee Mandaryns van *Kanton*, om de (a) Geloofnis-brieven (die de Gezanten met zich aan den Grooten Cham bragten) te

Twee Mandaryns komen van Kanton om de Geloofnis-brieven te zien.

(a) Credentialen.

te bezien, en lieten te dien einde de Gezanten ten huize van den Gouverneur ontbieden. De Gezandten trokken hier op met hun gantsche gevolg de Revier op, en quamen met den middagh in 't vlek *Lammê*, daar zy voor des Gouverneurs huis te lande stapten, en wierden in goede orde met hun gantsche gevolgh, door den gewoonlyken Ceremony-meester, in een groote en ruime Zaal by den Gouverneur gebragt.

De Gezanten treden te landt.

De Gezanten vonden den Gouverneur, tusschen beide deze Mandaryns, aan een hoogen Tafel zitten, en rontom omringt met gewapende Soldaten, die ons geweldigh onthaalden, en zeer gedienstig waren. Na dat de gewoonlyke plicht-plegingen (daar de Sinezen zonderlingh in uitmunten, gelyk ons dat daar na breeder te verhalen staat) ter weder-zyde waren afgelegt, vertoonden de Gezanten hunne Geloofnis-brieven van verre, daar meê zich de Mandaryns (zonder de zelve te willen aanvaerden) vernoegt hielden. Voorts wierd eenen ieder van de Gezanten een stoel gezet, daar op zy zich ter zeet stelden. Als de Mandaryns en Gouverneur den Gezandten verscheide dingen (nopende den handel en gelegentheidt van onze Landen) hadden afgevraagt, en zy hen daar op in alles voldaan hadden, keerdenze eindelyk, na het nemen van een behoorlyk afscheid, weder na hunne sloepen, en voeren met hun gantsche gevolg aan boordt.

Twee Gecommitterden komen by de Gezanten.

Den negen-en-twintighsten deezer quam weer een nieuwe *Heytou*, met een onder-Admiraal ter Zee, (als Gecommitteerden van *Kanton*,) om de Gezanten plechtelyk in te halen, en tot in *Kanton* te geleiden. De Gezanten vervoeghden zich met hunne Geloofnis-brieven by de opgemelte Gecommitterden, op hun ontbieding, aan land, in een Pagode of afgoden Tempel. En na dat zy aldaar van de Gecommitterden zeer vriendelyk ontfangen, en neffens hen op stoelen gezeten waren, en hunne Geloofnis-brieven op den Tafel hadden neêrgeleght, nam de gemelde *Heytou* het woort op, en stelde hen verscheidene punten vraags-wyze te vooren; namelyk: Of zy niet voor twee jaren uit *Kanton* gezeilt waren? Wat voor koopmanschappen zy met zich bragten? Wie op het ander schip, en hoe het zelve van hen geraakt was? Hoe veel volks en geschut een ieder schip op had? Waarom zy voorleden jaar niet waren weder gekoomen, en een jaar tusschen beiden hadden laten loopen? Wanneer, van wien, en aan wien, als ook tot wat einde de brieven geschreven, en de Gezanten daar meê gekomen waren? Wat geschenken zy inzonderheidt voor den Keizer bragten? Zich ten hoogsten verwondert houdende, dat zy aan den *Tutang* in *Kanton* geenen brief hadden, en dat de brieven van zoo een slechte toestel waren: want zy lieten zich voorstaan dat de brief, die aan den Keizer hield, ten minsten in een goude bus of lade behoorde te steken. Eindelyk gavenze tot besluit, van op morgen aan hunne schepen te zullen komen, om de meêgebraghte schenkaadjen op te nemen. Hier op vertrokken d'opgemelte Gezanten met hun gevolgh, en quamen weder aan boordt.

die hen ve[r]scheide di[n]gen afvra[a]gen.

'S Anderen daags quamen de meergemelte Gecommitteerden met een grooten stoet Hovelingen, en ontrent twintigh Vaartuigen, (die alle op 't kostelykste en çierelykste met zyde wimpels en vlaggen prachtigh waren uitgestreken) aan boord, en namen de geschenken, zoo voor den Keizer als voor de Kantonsche Onder-koningen en den *Tutang*, met groote beleeftheidt op. De *Heytou* quam ons zelfs aan boordt verwellekomen, en bragt (vergezelschapt met den onder-Admiraal) de Gezanten, die van hunnen Secretaris Hendrik Baron, en vier Dienaars uit ons gevolgh vergezelschapt wierden, met een van hunne Vaartuigen tot voor de stadt *Kanton*. Hier van daan begaven zich de Gecommitteerden, zonder een woord tegen de Gezanten te spreken, in de Stadt. En als de Gezanten daar byna twee uuren gewacht hadden, wierdenze, uit last van den ouden onder-Koningh, buiten de Stadt in het Logement (daar voor dezen Schedel in gehuisvest was) geleid, en

De Geza[n]ten word[en] van de G[e]committeerden a[an] land gehaalt.

en door den Balliuw der Stadt bewaart en verzorgt.

e Gecommitteerden verschynen weder by de Gezanten. 's Daags daar na, den een-en-dertigsten, verscheen met de gemelde Gecommitteerden in ons Logement zeker Mandaryn *Poetsiensin*, die des Keizers Tresorier was, en de vierde stem in de burgerlyke regeeringh hadt. Hier stelden zy den Gezanten weder verscheidene vragen te vooren, en vroegen hen na hunne jaarlikze wedde, namen, en voorige bediening; als ook of zy van den brief, die aan den Keizer hield, geen afschrift hadden; en of de zelve brief op ander papier was geschreven, dan die aan d'Onder-koningen? Waarom, en tot wat einde zy voornamelyk gezonden waren? Hoe hunne Prins of Koning geheeten was? met meer andere diergelyke vragen. Voorts mordenze, en waren niet wel te vreden over de slechte toestelling van de Geloofnis-brieven. Op het verzoek dat de Gezanten deeden, om met d'eerste gelegentheit gehoor by d'Onder-koningen, en voorts verlof tot d'opreize na *Peking* te moogen krygen, gavenze geen antwoordt; maar gaande met de brieven na de gemelde Onder-koningen, quamenze ontrent den middagh weder. Hier bestondenze weêr te vragen: Of de Prins of Regeering van Holland geen Zegel had, waar meê zy hunne Zend-brieven bezegelden, en wat Jaar-getal zy gebruikten? En nopende het verzoek der Gezanten, daar op gaven zy hen tot bericht, dat noch d'Onder-koningen, noch de *Tutang*, nochte iemandt anders in *Kanton* de macht had, om aan eenige Gezanten gehoor te verleenen, voor aleer zy op den brief, dies aangaande van hen na *Peking* gezonden, antwoord bekomen hadden. Zy gaven evenwel last, dat het Jacht Koukerken zoude mogen boven komen, en beloofden dat de Onder-koningen (om de Gezanten na behooren te verwellekomen, en de geschenken aan den Grooten Cham met een te bezichtigen) zich alsdan persoonlyk in hun Logement verschynen zouden laten.

Het Jacht Koukerken rekt de Revier op. Wy kregen derhalven dan op den tweeden van Herfstmaant last, om met ons Jacht de Gezanten te volgen; waar toe vier groote Oorlogs-jonken van de Onder-koningen verordineert wierden, die ons de Revier zouden op geleiden. Tegens den avond lieten wy het anker vallen by zeker kleen Kasteeltje, alwaar de Revier meer als twee mylen breed is, en langs heen ter wederzyde van den oever met zeer vele Eilandjes bezet is. Aan de linker-zyde van deze Revier staat op een heuvel een hooge Toren, die met negen transsen of omgangen zeer kunstigh verçiert is. Diergelyke Toren vertoont zich ook op zeker Eiland tegen over de Hooft-stadt *Kanton*. De Lantsdouwen, die ter wederzyde van deze Revier gelegen zyn, munten uit in volkryke Dorpen, en vruchtbare Velden, die den naerstigen Landman jaarliks tweemaal eenen ryken oogst van Vruchten verschaffen.

Den vierden der zelve maand quamen wy voor de vermaarde Hooftstadt *Kanton*, die van zommigen ook *Quancheu* genoemt word, en d'eerste Hooft-stadt van 't Landschap *Quantung* is. Na het storten van gebeden tot Godt, en het stellen van goede orde op alles, begaven wy ons noch dien zelven dagh na land, by de Gezanten. Wy vonden hen gehuisvest in zeker çierlyk gebouw, dat op den oever van de Revier stond (daar recht tegen over ook ons Jacht ten anker lagh) en wel eer een Pagode was geweest. d'Onderkoningh had last aan twee Mandaryns gegeven, datze met een goet getal Krygs-knechten de Poorte van de Pagode (tot bevryding van alle gewelt) zouden bewaren. *en komt voor Kanton.*

Maar zoo dra en was het Jacht niet voor het Logement gekomen, of de Gezanten moesten (hoewel tegen hunnen dank) weder aan boordt gaan; onder schyn, dat geene Gezanten, die aan den Keizer gezonden wierden, zonder uitdrukkelyke last van zyne Keizerlyke Majesteit, binnen *Kanton* aan landt mogten gehouden worden. Zy braghten noch tot hun verschooning by, dat de Kantonsche Regeerders het quaadt ofte ongeval, 't welk den Gezanten aan landt mogte overkomen, by den Keizer niet zouden kunnen verantwoorden. Hier na brag- *De Gezanten moeten weêr aan boordt.*

bragten de Mandaryns *Poetſienſin* en de *Heytou* de Geloofnis-brieven geopent aan boord, met aanzegging, dat d'Onder-koningen niet vermoghten die t'aanvaerden, en onder hen te behouden, voor dat 'er beſcheidt uit de Keizerlyke Hooft-ſtadt *Peking* was gekomen. Voorts namen zy voor de tweede reize de geſchenken, die aan den Grooten Cham vereert zouden worden, op, en vertrokken weêr na landt.

Gelyk ik in 't begin, tot meerder openingh en klaarheid van onze gantſche Reis-beſchryvingh, een algemeene Beſchryvingh van geheel *Sina*, en vervolgens alle de groote en kleene Steden van de tien Landſchappen, die ik niet door-reiſde, in 't kort den Lezer voor oogen heb geſtelt; alzoo vind ik my hier ook genoodzaakt, tot grondiger kennis van 't gantſche Sineeſche Ryk, d'overige vyf Landtſchappen, als *Quantung*, *Kiangsi*, *Nanking*, *Xantung* en *Peking*, die ik door-reiſde, ieder op zyn behoorlyke plaats in 't kort te beſchryven, en 't getal der ſteden, daar in ieder Landſchap verdeelt is, ten toon te ſtellen.

Grenzen van 't Landſchap Quantung, Het Landtſchap *Quantung* (dat het twaalfde in 't getal is onder de vyftien, daar in geheel *Sina* verdeelt is,) wordt ten weſten met het Landtſchap *Quangsi*, ten Noord-weſten en Noorden met dat van *Kiangsi*, door een onophoudelyke rey van Bergen beſlooten. Ten Noord-ooſten heeft 'et *Fokien* leggen, daar van het door zeer hooge en ſteile Bergen, en de Revier *Ting* geſcheiden wordt. De gantſche overige Landſtreek wordt van de Zee bekabbelt; 't welk te weeg brengt, dat men in dit Landtſchap zeer veele havens en veilige Reên voor de ſchepen heeft. Het landt valt op zommige plaatzen vlak en effen, en op andere rou- en bergachtigh, voornamelyk na het Zuiden, gelyk wy zulks onder het reizen, tot ons groot ongemak, dikwils bevonden.

Het Landtſchap verſchaft alles, 't geen tot onderhoud van 's menſchen leven noodigh is. Het brenght ook allerlei koſtelyke Waaren (zoo die door kunſt gemaakt, als door de natuur geteelt zyn) zeer rykelyk voort.

en des zelfs Vruchtbaarheit. De Landtsdouwen vallen in 't voortbrengen van Rys, Koorn, en andere Veld-vruchten zoo vruchtbaar, dat 'er jaarlyks tweemaal gezaait word: want dit geheele Landſchap is den gantſchen Winter over geen groote koude onderworpen; zulks de Sineezen dit voor een ſpreekwoord hebben, dat 'er drie zeer ongewoone dingen in *Quantung* zyn; te weten, *De Hemel zonder Sneeuw, de Boomen Winter en Zomer even groen, en bloed-ſpuwende Inwooners.* Want voor eerſt ziet men hier geen ſneeuw, de boomen noit van bladen ontbloot, en de Inwooners bladen van *Betel* en *Areka*, met kalk toebereid, geduurig knauwen, 't welk het ſpeekzel root maakt. Het levert ook uit eenen grooten overvloet van Gout, Paerlen, edele Geſteenten, Zyde, Quikzilver, Koper, Stael, Yzer, Zalpeter, Arents-hout, en meer andere welriekende houten.

Aart der Inwooners. Het volk valt in dit geweſt heel geeſtigh, arbeidzaam, en vaerdig, en kan (hoewel het zoo heel ſchrander van herſſenen niet ſchynt te zyn) alles zeer kunſtig na-maken, dat van anderen gevonden is. Naauliks zullenze iet vreemts, dat van Gout of Zyde geweven, of van eenige andere ſtoffe in Europe gemaakt, en daar te lande door de Portugezen gebragt is, zien, of zy weten het terſtont na te maken. Hunne vaerdigheit, in iets te maken, beſpeurde ik hier aan als ik te *Kanton* by zekren Zilverſmit eenige doorluchtige zilvre knoopen beſteed had te maken, dat hy my terſtont des anderen daegs, zeer kunſtigh doorwrocht, en net gemaakt, vaerdig leverde.

Onder ander Gevogelt, dat zich hier in dit Landtſchap onthoud, ziet men hier ook een ongelooflyk getal van Endvogels, die d'Inwooners op een zonderlinge wyze weten aan te queeken. Het is hier te lande, ('t welk in Europa wat vreemts is) ook een gebruik, de Eyeren der Eenden met Zout, dat met krytachtige aarde vermengt is, te zouten, en eenen tyd-lang te bedekken. Want door 't toedoen van deze aarde, is dit Zout zoo krachtig, dat 'et door de ſchaal van d'Eyeren

heenen

heenen dringht, 't welk het bloote zout of pekel alleen niet uit kan werken; En deeze Eyeren verstrekken dan zoo een aangename en gezonde spys, datze ook van de Artzen daar te lande den kranken voorgeschreven worden.

Quantung word door Onder-koningen bestiert.

Het Landtschap *Quantung*, gelyk ook ieder van al d'andere Landtschappen, word bestiert uit 's Keizers name, door zekere byzondre Landvoogden, die van d'Europers (dewyl hun Ampt met dat van de Viceroys of Europische Onder-koningen over-een komt) Onder-koningen genoemt worden, en houden gemeenlyk in d'eerste Hooftstadt van 't Landschap hun Hof.

Toen wy ons te *Kanton* bevonden, wierd *Quantung* door twee Onder-koningen bestiert, waar van men den eenen, ten opzicht van jaren, den ouden, en den ander den jongen Onder-koningh noemde. Van de Portugezen word den jongen Onder-koning *El Ry Mancebo* geheeten.

d'Onder-koningen van *Quantung* bekleeden d'eerste plaats onder de Landvoogden van d'andre Landschappen, uit oorzake dat dit Landschap op d'uitterste grens-palen van 't Ryk, en zeer verre van de Keizerlyke Hooftstadt *Peking* is gelegen, en daarenboven aan de eene kant van de Zee bekabbelt word; waar door de wegen dikwils met Struikroovers, en de Zee met Zeeroovers onveiligh worden gemaakt. Uit deze reden is ook by den Keizer vastgestelt, dat d'Onder-koningen van *Quantung* over 't Landschap *Kiangsi* te gebieden zouden hebben; hoewel dit laatste, gelyk d'andere Landschappen, ook zynen byzonderen Onder-koning heeft.

Quantung was eertydts een Koninkryk, Nanive geheeten.

Dit Landtschap was eertydts een Koninkryk op zich zelf, *Nanive* geheeten, en raakte eerst op het einde des Stams *Cheva* onder gehoorzaamheidt der Sineesche Keizeren. Niet lang bleef het evenwel onder het gebied der Sineezen, maar het viel van hen af, en wilde zich onder niemandt dan onder de Koningen van *Nanive* begeven. Keizer *Hiaouus* eindelyk (uit den huize van *Hana*) veroverde dit gewest; zedert welken tydt het ook den Sineeschen Keizeren is onderworpen geweest.

In dit Landtschap leggen tien voorname Hooft-steden, en drie-en-tzeventig kleene steden, zonder de wyd-vermaarde Koopstadt *Makao* daar onder te rekenen.

Getal der Hooft-steden in Quantung.

De tien Hooft-steden zyn deze, als *Quancheu* of *Kanton*, *Xaocheu*, *Nanhiung*, *Hoeicheu*, *Chaocheu*, *Chaoking*, *Kaocheu*, *Liencheu*, *Luicheu* en *Kiuncheu*.

Getal der groote en kleene steden van 't Landschap Quantung.

De Hooft-stadt *Quancheu* of *Kanton* gebied over vyftien kleene steden, daar ik *Makao* (schoon het zelve in het gebied van deze Hooft-stadt is gelegen) niet onder reken. De vyftien kleene steden van deze Hooft-stadt zyn deze, als *Quancheu* of *Kanton*, *Xunte*, *Tunguon*, *Cengching*, *Hiangxan*, *Sinhoei*, *Cingyven*, *Sinning*, *Cunghoa*, *Lungmuen*, *Sanxui*, *Lien*, *Jangxan*, *Tienxan*, en *Singan*.

De tweede Hooft-stad Xaocheu voert de heerschappye over zes kleene steden, als *Xaocheu*, *Lochang*, *Ginghoa*, *Juyven*, *Ungyen* en *Ingte*. Het gewest van deze Hooft-stad valt voor het meerderdeel zeer bergachtigh, en wort de Noord-poort van het Koninkryk *Ine* geheeten.

De derde Hooft-stadt Nanhiung, of *Nanhung*, gebied over twee steden, als *Nanhiung* en *Xihing*.

De vierde Hooft-stadt Hoeicheu voert het gebiedt over tien kleene steden, als *Hoeicheu*, *Polo*, *Haifung*, *Hoiuen*, *Lungchuen*, *Changlo*, *Hingning*, *Hoping*, *Changing* en *Junggan*.

De vyfde Hooft-stad Chaocheu heerscht mede over tien kleene steden, als *Chaocheu*, *Chaoyang*, *Kieyang*, *Chinghiang*, *Jaoping*, *Tapu*, *Hoeilai*, *Cinghai*, *Puning* en *Pingyven*.

De zeste Hooft-stadt Chaoking voert de heerschappye over elf steden, als *Chaoking*, *Sinhoei*, *Sinhing*, *Tangchun*, *Tangkiang*, *Caoming*, *Genping*, *Teking*, *Quangning*, *Fuchuen* en *Kaikien*.

De zevende Hooft-stad Kaocheu gebied over zes kleene steden, als *Caocheu*, *Tiempe*, *Sing*, *Hoa*, *Vuchuen*, en *Xeching*.

De

De achtſte Hooft-ſtad LIEUCHEU voert de heerſchappy over vier kleene Steden, als *Lieucheu*, *King*, *Lingxan*, en *Xelien*.

De negende Hooft-ſtad LUICHEU gebied over drie kleene Steden, als *Luicheu*, *Suiki*, en *Siuven*.

De tiende Hooft-ſtad KIUNCHEU, op 't Eiland *Hainan* gelegen, gebiedt over dertien kleene Steden, als *Kiuncheu*, *Chingiju*, *Lincao*, *Tingan*, *Venchang*, *Hoeitung*, *Lohoei*, *Chen*, *Changhoa*, *Van*, *Linxui*, *Tai*, en *Cangen*.

In dit geheele Landtſchap vind men tien Sterkten of Krygs-veſtingen, die tot beſchermingh en bewaringh van 't gantſche Landtſchap en de Zee dienen. Hare namen, daar meê zy by de Sineezen genoemt worden, zyn deze, als *Taching*, *Tung*, *Hanxan*, *Cinghai*, *Kiacu*, *Kiexe*, *Ciexing*, *Hiung*, *Jungching*, *Ciungling*.

Getal des volks in 't Landſchap Quantung.

Het Sineeſche Reken-boek (daar in het getal des volks van ieder Landſchap aangeteekent ſtaat) telt in dit Landtſchap vier honderd drie-en-tachtig duizend drie honderd en tzeſtig huisgezinnen, en negentien honderdt acht-en-tzeventig duizend en twee-en-twintig weerbare mannen.

Aan Schattingen brengt dit Landtſchap jaarliks aan den Keizer op tien hondert zeventien duizend zeven honderd en twee-en-tzeventig zakken Rys, en zeven duizend drie honderd en tachtigh gewichten Zouts.

Voorts ſtaat hier aan te merken ('t geen van d'andre ſteden, te vooren vermelt, ook te verſtaan is) dat een kleene ſtadt by de Sineezen *Hien*, een groote of middelbare *Cheu*, en d'allergrootſte *Fu* genoemt wordt. Daarenboven wordt onder den naam *Cheu* of Hooft-ſtadt niet alleen de Hooft-ſtadt zelfs, maar ook een gantſche landſtreek (daar in de Hooft-ſtad gelegen is) verſtaan. De landſtreek van zo een Hooftſtadt is dikwils eenige mylen in zyn omtrek groot, en overtreft by wylen in meenighte van Steden en volkrykheit meenigh groot Landtſchap in Europe.

Gelegentheit van Kanton.

Kanton, d'eerſte Hooft-ſtad van dit Landtſchap, leid op de hooghte van drie-en-twintigh graden, Noorderbreedte, is ten Ooſten, Weſten, en Noorden met zeer vruchtbare en vermakelyke Bergen omringt, en grenſt ten Zuiden zoodanigh aan de Zee, dat 'er van die kant te ſcheep allerlei Waaren, uit alle geweſten des werelts, in gebragt, en aldaar met groot gewin verhandelt worden. Daarenboven zet deze waterkant, als ook het gebergte van achteren en ter zyde, de Stad (tegen 't invallen der vyanden) geen kleene ſterkte by. Zy is op de rechter-zyde van de Revier *Ta* gelegen, daar deze Revier begint ſmalder te worden: want wat laeger na Zee toe isze zoo geweldigh breed, datze veel meer een Zee, dan Revier ſchynt te zyn. Drie uuren gaans langs deze Revier is dit *Kanton* doorgaans bemuurt, en op zommige plaatzen met zoo groote en volkryke Voor-ſteden verçiert, dat de zelve gemeene Steden in grootte en volkrykheidt niet verre ontloopen.

Kanton met verſcheiden Veſtingen verſterkt.

Aan de waterkant word de Stadt beſchermt met twee ryen hooge en dikke muuren, die doorgaans met Wacht-toorens, Bolwerken en andere Veſtingen verſterkt zyn; hoewel, behalven deze werken, noch twee Water-kaſteelen (zeer ſterke gevaerten, en die in 't midden van de Revier uit het water opgehaalt zyn) deze Stad byna onwinbaar maken. Een van deze twee Kaſteelen, die niet veel van elkandre verſchillen, en ik zelf aldaar na 't leven afteekende, zal ik u hier (om hare eigentlyke ſterkte, en op wat wyze datze gebouwt zyn, des te klaarder te kunnen beſpiegelen) in Prent ten toon ſtellen. Daarenboven wordt de Stadt noch aan de land-zyde rontom met een ſterke muur en vyf ſterke Kaſteelen (waar af eenige binnen, en andere buiten de muren, en op zeer ſteile toppen van 't omleggende gebergte gelegen zyn) beſchermt; zulks deze plaats, zoo aan de landtals water-kant, tegens alle vyandlyke invallen bevrydt, en, menſchelyker wyze geſproken, onwinbaar ſchynt te zyn. Wat aangaat de Pagoden, Heeren Hoven, en andere koſtelyke en aanzienlyke Gebouwen, (die zich in deze Stadt vertoonen) daar in overtreft

K A

O N.

treft zy verre de meeſte Steden in gantſch *Sina.*

iumf-en. De Stadt is ook van binnen met kunſtigh gewrochte en uitſteekende Praal-bogen (die den geenen ter eere opgerecht worden, die 't Landt eenige dienſten hebben gedaan) zoodanigh verçiert, datze hier in meenigh voorname Plaats verre te boven gaat. Want van de Water-poort, recht uit te gaan na 's Konings Hof, vind men alleen op dien wegh dertien çierlyk opgetoide ſteene Praal-bogen, die met allerlei gehouwen beeld- en loof-werk zoodanigh doorwrocht zyn, dat een ieder in 't beſchouwen over dier aangenamen zwier tot ſtommens toe verwondert ſtaat. En dewyl dit een der grootſte en treffelykſte Cieraden is, daar de voornaamſte Sineeſche Plaatzen meê pronken, (gelyk ons dat daar na breeder te verhalen ſtaat) vind ik my genootzaakt, tot meerder opening van 't werk, en om het zelve des te gevoeglyker in alle zyne leden te kunnen bezichtigen, een dezer Praal-bogen, na 't leven uitgebeeld, zoodanigh voor oogen te ſtellen, dat een iegelyk alleen uit deze eene lichtelyk zal kunnen vatten, op wat wyze d'andere geſticht zyn. Deze Praal-bogen zyn doorgaans zoodanig geſticht, dat hare kap, die gemeenlyk met drie tranſſen of ommegangen (gelyk in 't volgende af-beeltzel te zien is) prachtigh om hoogh ryſt, met ſtrikken, loof- en ander çier-werk zoo is opgetoit, dat de kunſt, noch 's menſchen vernuft daar niet aan vergeeten ſchynt te hebben. Recht boven hare ingangen, als mede aan alle kanten, na bovenwaarts, vindt men de zelve vol met geheimryke Sineeſche Charakters beſchreven, en doorgaans met diepzinnige Zinne-beelden (die alle op het werk, des zelfs Meeſter, plaats, en diergelyke dingen ſlaan) zeer kunſtigh afgemaalt. De neffensſtaande zuilen en pilaren zyn met Feſtoenen van bloemen of kruiden, als ook met beeſten, vogel-werk, en allerlei andere çieraadjen, na des Stichters wel-gevallen, zeer kunſtig en heerlyk uitgeſtreken.

In Scheeprykheidt overtrof eertydts dit *Kanton* zoodanig alle andre Hooftſteden, dat geen andre Plaats in gantſch *Sina* in meenighte van allerlei Vaartuigh tegen haar op moght. Ook overtroffen hare ſchepen die van andere plaatzen in ſnel- en vaerdigheidt van zeilen zeer verre: want zoo ſterk en gezwint deeden d'Inwoonders hunne reizen ('t welk niet weinigh hunnen Koophandel voortzette) na d'Eilanden *Kanton is Scheepryk.*

F *For-*

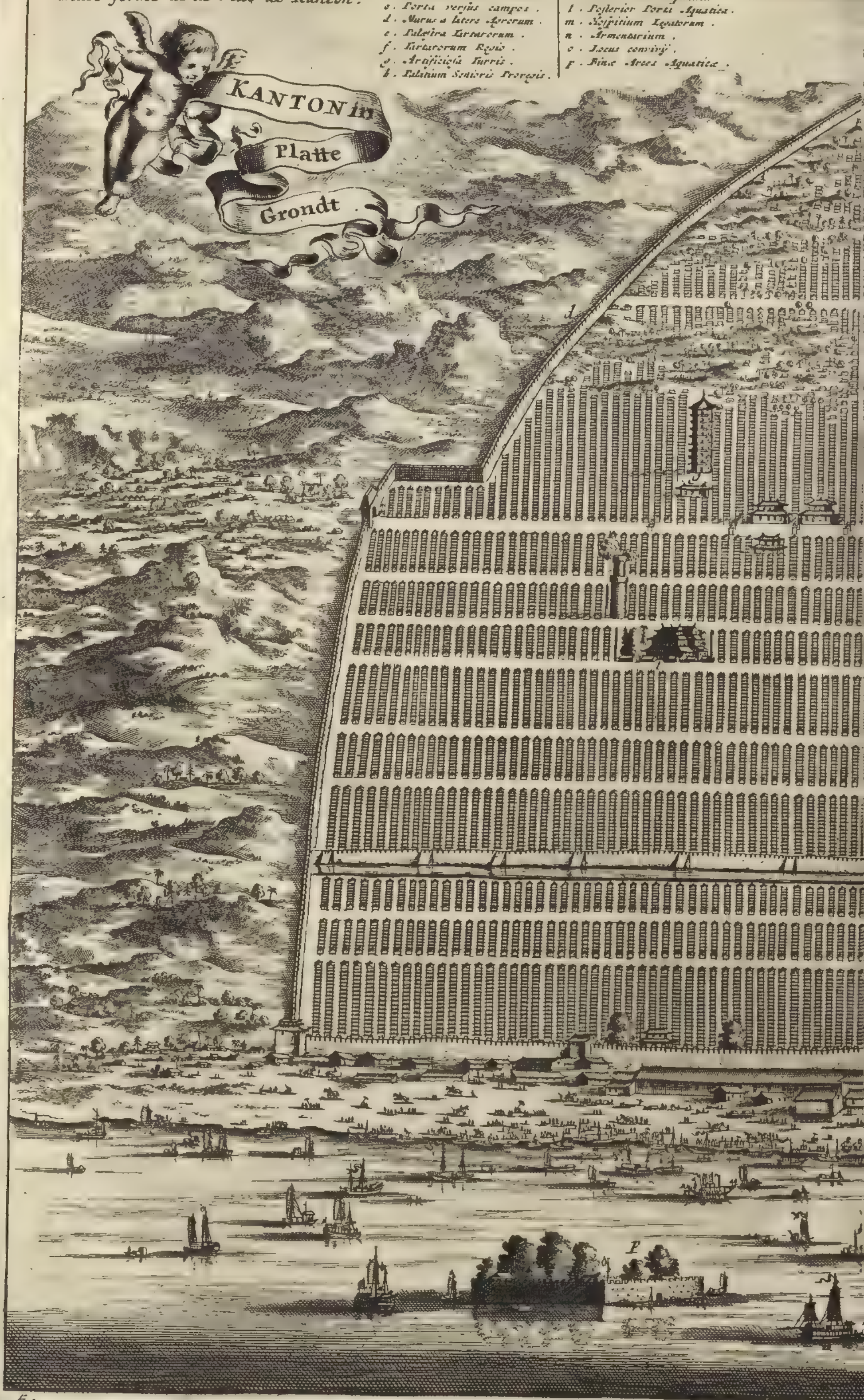
Formosa, *Japon*, en andere gewesten, datze alle andere Sineezen daar in te boven gingen.

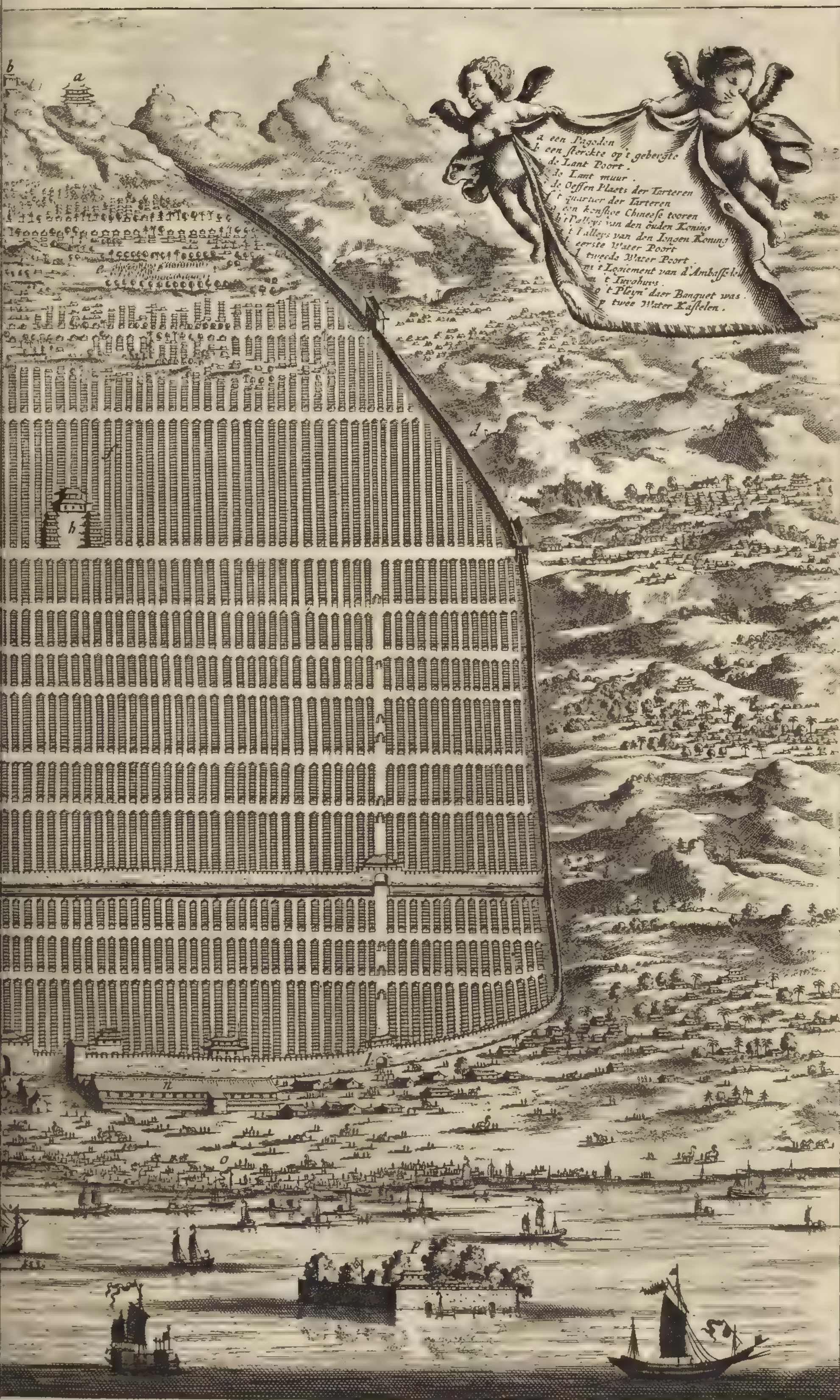
Om de gelegentheit van deze vermaarde Hooft-stadt des te beter te kunnen bezichtigen, heeft my raadzaam gedacht de zelve op tweederlei wyze in Prent ten toon te stellen. In d'eene wordtze in 't verschiet vertoont, zoo als de zelve zich aan den waterkant opdoet, en in d'andere in haren platten grond, met hare Straten, Pagoden, Muuren, Huizen, Kasteelen, &c.

Meenigte van menschen in Kanton. Men zegt dat deze Stadt voor den laatsten Tartarischen Oorlog zoo volk- en neering-ryk is geweest, dat'er dag voor dag, door den drang, in de Poorten wel vyf of zes menschen doodt bleven; 't welk ook zoo heel ongelooflyk niet schynt te zyn, als men op de groote menighte der omleggende Dorpen en Gehuchten wil achtingh geven. Tweemaal isze met het geweld der Wapenen overwonnen; en men zeid dat in 't laatste belegh meer als tachtig duizend zielen gesneuvelt zyn. Ik zal het geene dat deze Stadt in dien schrikkelyken en bloedigen Tartarischen inval is overgekomen, en hoedaanigh dit belegh was, dat de zelve uitstond, en my juist ter hand is gekomen, om eenige byzondere voorvallen, hier in 't kort laten volgen.

Kan... de T... bele... Na dat de Tarters byna het gantsche gewest van *Sina* verovert en bemachtight hadden, (uitgezeid eenige aanzee-gelegen Plaatzen) vielenze met zoo een geweldigh sterk Heir in dit Landschap *Quantung*, dat byna geen Stadt, hoe sterk en volkryk de zelve ook was, hen weerstand dorste bieden; maar elke Stadt, in tegendeel, arbeide vast om (tot vermyding van den uittersten ondergang) op de gevoeghlykste wyze en billyke voorwaarden, zich met den overwinnenden Tarter te verzoenen, en zyne genade af te smeeken. Dit *Kanton* (steunende op zyne bovengemelde onwinbare Vestingen en sterke bezettingen) beet alleen van zich, en dorst halstarrigh den Tarter tegenweer bieden. Het sterkte en gaf den Sineeschen Inwoonders ook niet weinigh moeds datze zekeren *Iquon* met een groote macht van schepen op hunne zyde hadden, die hen gedurigh van alles, wat datze ook begeerden, verzag, zonder dat zulks de vyand eenigzins kost beletten: want het beletten van toevoer aan de belegerde Sineezen moste met schepen verricht worden, daar de Tarters gantsch niet van voorzien waren; en schoon datze al schepen gehadt hadden, zy en zouden die evenwel

Plate forme de la Ville de Kanton.
KANTON in Platte Grondt
a. Pagoda.
b. Fortalitium in Monte.
c. Porta versus campos.
d. Murus a latere Agrorum.
e. Palæstra Tartarorum.
f. Tartarorum Regis.
g. Artificiosa Turris.
h. Palatium Senioris Proregis.
i. Palatium Junioris Proregis.
k. Prior Porta Aquatica.
l. Posterior Porta Aquatica.
m. Hospitium Legatorum.
n. Armentarium.
o. Locus convivij.
p. Binæ Arces Aquaticæ.
P
5.

a een Pagoden
b een sterckte op 't gebergte
de Lant Poort.
de Lant muur.
de Oessen Plaets der Tarteren
't quartier der Tarteren
een konstige Chineese tooren
't Palleys van den ouden Koning
't Palleys van den Jongen Koning
eerste Water Poort
tweede Water Poort.
't Logiement van d'Ambassadeurs
't Tuyghuys.
't Pleyn daer Banquet was.
p twee Water Kastelen.
a
b
h
n
o

wel na behooren niet hebben weeten te gebruiken. Dewyl evenwel de beleggers meester te velde waren, ontzagenze moeite noch kosten, om de Stadt met het geweldt der wapenen tot opgeven te dwingen. Drie maal gingenze tegen de Stadt ten storm, maar wierden t'elkens, met groot verlies van volk en storm-geweer, van de bezettelingen mannelyk afgeslagen. Dit mannelyk tegenweer bieden der Sineezen deed het belegh op een rond jaar uit komen. En deeden de bezettelingen (die een groote meenighte van Krygsknechten binnen hadden, en dageliks na hun welgevallen noch meer in de Stadt kregen) zoo veele en verscheide uitvallen op de beleggers, dat die zich eindelyk genootzaakt vonden alles op een bof te wagen, en met hun gantsche heir ten storm te trekken, indienze van het belegh niet wilden opbreken, en hun voorgenomen werk vruchteloos doen uitvallen.

ee Hol- ze Kon- ls doen Tarters belegh e af- t.

Maar onder het geen dat den beleggers den grootsten af-breuk deed, munte uit de gaauw- en schranderheit van twee Hollandsche Konstapels, die aldaar Sineesche Vrouwen getrouwt, en zich met der woon daar ter neder gezet hadden. Door het beleidt van dit paar volks leden de Tarters aan hunne werken zeer groote schaade, 't geen den bezettelingen niet weinigh te stade quam, het overgaan ettelyke maanden deed' verwylen, en de zege eenen geruimen tydt in de weeg-schaal houden. Tot bewys hier van, gebeurde het onder anderen, dat de Tarters op een zekere voordeelige plaats een Schipbrugh (om hier door te beletten dat geen bystandt noch toevoer meer van beneden na de Stadt zou gebragt worden) over de Revier zochten te brengen, 't geen zy met een groote macht van volk, en zwaare onkosten eindelyk volbraghten, zonder daar in van de belegerden, die op hunne luimen lagen, belet te worden. Na het overbrengen der Brugh over de Revier, wierpenze ter zyden van de Stadt een sterke halve Maan op, om hier van daan deze Schipbrugh veiligh te kunnen beweeren en beschermen. Als deze Konstapels nu gelegentheidt en kans zagen, om tot hun voor gestelt ooghmerk (daar zy langh op geloert hadden) te komen, vielenze met een groote macht van volk den Tarters onverziens op 't lyf, en ontweldigden hen niet alleen de Brug, maar dreven hen ook uit de halve Maan. Terstont hier op vielen d'uitvallers aan 't breken, scheuren, en sloopen, en leiden de Schipbrugh en alle de ponten aan koolen; vernielende alles in korten tydt, daar de Tarters eenige maanden aan gearbeidt hadden. De Tarters eindelyk, hoewelze hier dus raauw onthaalt, en in hunne hoop te leur gestelt wierden, maakten, met het donderen uit groove stukken, zoo een wyde opening in de muur, (op een voordeelige plaats) datze oirbaar vonden, gelyker en gewapender handt weder op een nieuw ten storm te trekken. Dewylze evenwel van de belegerden zoo dikwils, met groot verlies van volk (waar door hun Leger niet weinigh gedunt was) waren afgeslagen, en wel wisten dat 'et alzoo ruim in de Stadt als in hun Leger met volk omquam, vondenze geraden niet eer opentlyk ten storm te trekken, voor datze eenige van de voornaamste Hoofden in de Stadt omgekocht, en zoodanigh een verraadt daar binnen gebrouwen hadden, dat hen een wisser uitkomst van stormen deed' beloven.

De Tarters zoeken den Stedehouder van Kanton met gelt om te koopen,

De Onder-koningen, die tegenwoordigh, als wy ons daar bevonden, de heerschappye over dit Landtschap voerden, hadden toen het opperste gezagh over het Tartersche Leger; deze gingen den Stede-houder van *Kanton*, die zich daar binnen bevond, met hooge beloften aan, en lieten hem deze woorden voor houden: *Hy hadt te beseffen in wat uitterste gevaar hy gebragt was, en wat ongeval hem over 't hooft hing. Hy zou de Stadt, zoo hy zich zelven en de zynen wilde redden, hen goetwillig over geven. Deze weldaadt zoudenze hem (dit bekrachtigdenze met hooge Eeden) met een eeuwige vriendschap, hooger Ampt, en veertigh duizend Toel Zilvers vergelden.*

dat hen gelukt.

De meineedige en trouwlooze Sineesche Stedehouder, 't zy hem het hert

te zeer in de hielen zakte, of het gelt en hooge beloften den man bekoorden, overquam (daar hy nochtans de Stadt genoegh konde beschermen, indien hy eer en eed had willen betrachten) met de Tartarische Veld-Oversten, en beloofde hen de Poort, beramende tydt en uuren, voor de beleggers open te zetten, gelyk ook geschiede.

De Stadt gaat over.

Het was dan den vier-en-twintighsten van Slachtmaand des Jaars zestien honderd en vyftigh, als de Tarters by deze gelegentheidt met hun gantsche heir in de Stadt stortten, en die in korten tydt afliepen en veroverden, zonder dat de belegerden, hoe sterk in getal datze waren, eenigh weêrstand konden bieden. Want zo dra en waren de Tartarische Ruiters niet in de Stadt gevallen, of zy reden met groote gezwindigheidt straat op straat neêr, de gantsche Stadt door, om de Sineezen het by-een-verzamelen te beletten. En schoon de Sineezen wel zoo sterk van volk waren als de Tarters, zy richtten evenwel niet met allen uit, doordienze ongeschikt en zonder orde gins en weder liepen, en meer hun lyf met vluchten zochten te bergen, dan den Tarters (die zich in een goede slagorde hielden, en alles ter neder matsten wat hen tegen quam) met vechten tegenstant te bieden.

Deerlyke moort daar binnen.

't Geheele heir der Tartaren hadt men nu byna binnen de muuren, en het wee in de Stad, gaande 't onderste boven met runnen, rukken, breken, scheuren, slepen, en weg torssen; en 't gehuil van wyven, kinderen, en stokoude luiden klonk tot aan den Hemel toe. Zulks men van den zes-en-twintigsten van Slachtmaand, tot den vyfden van Winter-maandt niet anders hoorde, als dat yzelyk geschreeuw van *Sla dood, en verdelgt die wederspannige Barbaren;* en anders niet zagh als moorden en dootslaan. Zommige, die, uit vertwyffeltheidt, hunne huit ten dierlten trachtten te verkoopen, stelden zich ter weer, maar wierden, als zy niet meer moghten, als visschen gekorven, en langzaamelyk gewentelt in een taaie doot. Een kleen getal geleerde Luiden, en Konstenaars, wierdt te lyve gehouden, en eenige groote en sterke gasten (om tot het over brengen van den buit gebezight te worden) het leven geschonken. De Onder-koningen en Veld-oversten lieten eerst op den zesten van Wintermaandt het plegen van dit gruwelik moorden en dootslaan verbieden. En my is aldaar voor de waarheidt van d'Inwoonders vertelt, dat in die weinigh dagen over de tachtigh duizendt menschen om 't leven raakten. Andere (waar onder de Jesuyt Martinus, in zyn Boek van den Tartarischen Oorlogh, een is) vergrooten dit getal op honderd duizend, 't welk ik op zyn beloop laat staan; hoewel zulks niemant vreemt zal schynen, die op de groote meenighte der menschen, die zich voor dezen neêrlaag in de Stadt bevonden, letten wil. En schoon deze Stad dus jammerlyk in dezen lesten oorlog geschonden wierd, zo isze evenwel door de goede voorzorg der Onder-koningen allengs weêr herstelt, en in aanzien geraakt. Op het veroveren van deze vermaarde Stadt, en deze Onderkoningen, paste ik deze Vaerzen:

> *In* Kanton *word het volk bescheenen*
> *van twee Zonnen,*
> *Wiens dapperheit en deugt de groote*
> *Faam vermelt.*
> *Zy hebben 't gantsche Ryk met Wapens overwonnen,*
> *En d'oude Heerschappy van* Tamerlan *herstelt.*

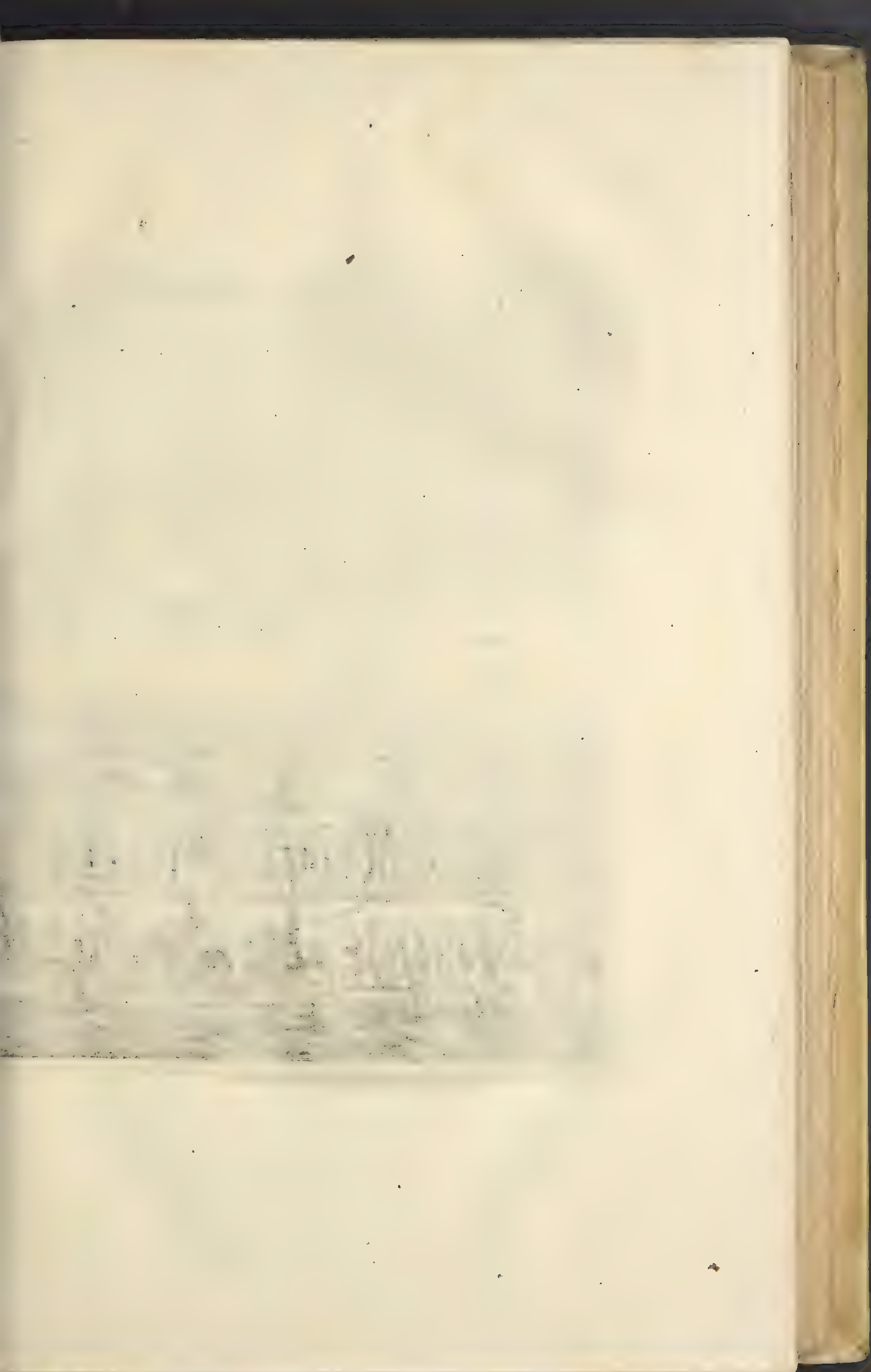
De G... ten l... weder lands 26 S...

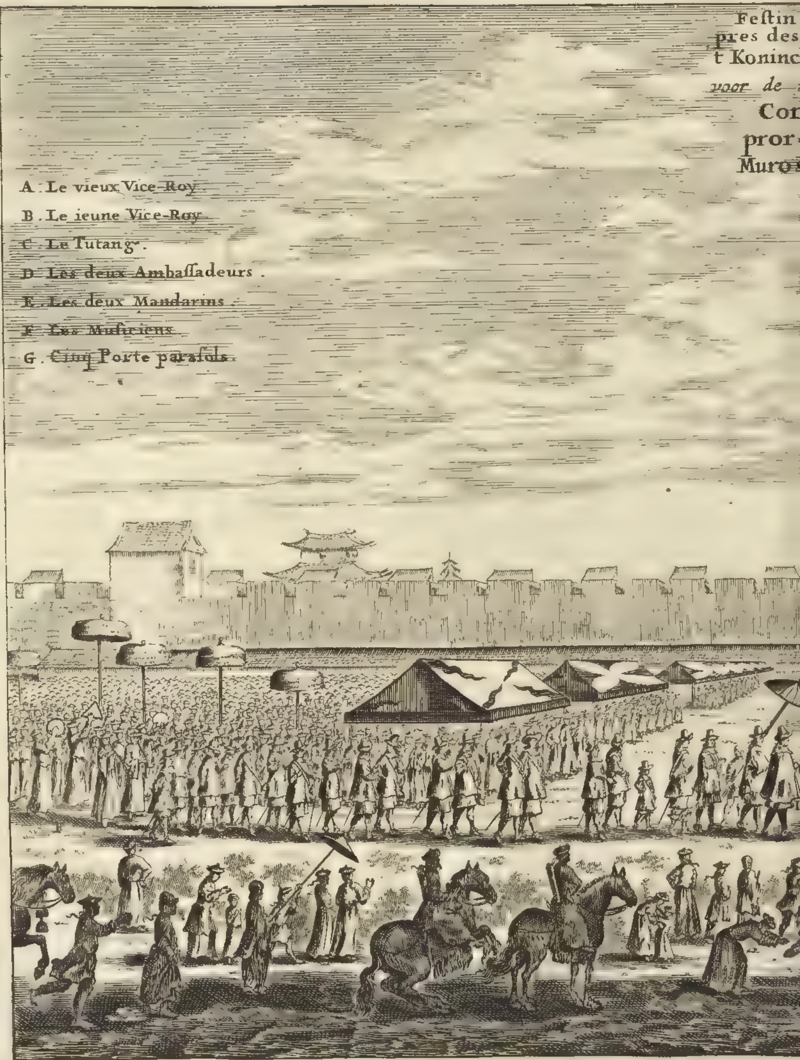
Na dat de Gezanten ontrent drie weken aan boord waren geweest, zonder eenen voet in al dien tydt aan landt te zetten, kregenze weêr last om met al hun omslag aan landt te mogen komen, en wierden weêr zeer heuslyk en met groote beleeftheid in hun voorige Logement ontfangen; maar daar in met een goet getal Krygs-knechten zo naau bewaart en beslooten gehouden, datze geen vryheit hadden om op de straat te mogen kyken.

By h... schyn... Man...

Na het verloop van twee dagen quam by hen, uit den naam en van wegen de Onder-koningen, een Mandaryn verschynen, die, na het afleggen der groetenissen ter weder-zyde, hen

voor

Festin
pres des
A. Le vieux Vice-Roy.
B. Le ieune Vice-Roy.
C. Le Tutang.
D. Les deux Ambassadeurs.
E. Les deux Mandarins.
F. Les Musiciens.
G. Cinq Porte parasols.

Viee-Rois
de Kanton
Bancquet
van kanton .
um
n ante
tonis ,
A . Den ouden onder Koninck.
B . Den jongen onder Koninck.
C . Den Tou-tang .
D . De twee Ambassadeurs .
E . twee Mandaryns .
F . 's Konings Musikanten .
G . Vyf Konincklycke Sonne
Schermen .
B A C
E
G
G
F
13 .

voor ſtelde, datze (om tot hun oogmerk in *Sina* te komen) niet minder aan de Ryks-raden te *Peking*, en aan de Regeerders te *Kanton* zouden mogen vereeren en geven dan 300000. *a* Toel zilvers, zonder de geſchenken (die zy aan verſcheidene andere Mandaryns of Raadsheeren te doen hadden) daar onder te begrypen. Doch als de Gezanten hem tot antwoord gaven, dat hun meening nochte voornemen niet was, het toeſtaan van den vryen handel in *Sina* te koopen; en beter voor hen was, by aldien zy dat door geen ander middel zagen te weeg te brengen, weder op ſtaande voet uit *Sina* te trekken, ſcheide hy met groot misnoegen van hen, zeggende geenen laſt daar toe te hebben, en dat zy in allen gevalle ordre en nader beſcheid uit *Peking* zouden moeten afwachten.

a [...]en Toel [...]ntrent [...]zilvere [...]catons.

Als nu de Gezanten, tot voldoening van dezen zwaaren en ſchrikkelyken eiſch, dag op dag zeer hart wierden aangemaant, vondenze eindelyk raadzaam aan de Onder-koningen te belooven honderd vyf-en-dertig Toel zilvers: doch bevindende dat men hen intereſt van verſchooten penningen begon af te eiſſchen, maakten zy gelaat van te willen vertrekken, lieten de zeilen klaar maken, en eenige goederen weêr ſchepen; 't welk hen door ordre der Koningen belet wierd: met aanzeggen, datze met beide de ſchepen, tot de komſte van nader beſcheid en ordre van *Peking*, blyven moſten.

d'Onder-[k]oningen [n]ooden de Gezanten [o]p een koſte-[l]yk Banket.

Maar dewyl 'er tzedert dien tyd van de gemelde intereſt niet meer gerept wierd, verleenden de Gezanten van de honderd vyf-en-dertig Toel zilvers een handſchrift; waar in de Koningen zich zoo wel vernoegt hielden, datze ontrent de wooning der Gezanten, buiten de Stadt, een overkoſtelyk Banket op den vyftienden van Wyn-maand lieten aanrechten, en hen daar op nodigden en verwellekomden. Op een vlak en effen plein ſtonden, uit laſt der gemelde Onder-koningen, tien koſtelyke en heerlyke Tenten, naar uitwyzing van dit Afbeeltzel, opgerecht, en uitgeſpannen. In de Tent, die hier in 't midden, en, gelyk ook al de andere, rontom open ſtaat, hadden zich beide d'Onder-koningen en den *Tutang* neffens malkandre, op een zeer koſtelyk en kunſtigh gewrocht Tapyt, ter neder gezet. d'Eerſte Tent, die zich aan de linker zyde vertoont, was verordent voor de Gezanten, en d'ander, op de rechter zyde, voor de Muzikanten. Daarenboven vertoonden zich noch op de hoeken van den Tent der Gezanten verſcheidene Konſtenaars en Speel-luiden, met Bazuinen en andere Blaas-inſtrumenten; die daar op zoo een geweldigh geraas en ſchor geluit maakten, dat daar door een ieders ooren verdooft wierden. De toeloop van hooge en laege Perſoonen (die zich uit nieuwsgierigheidt uit de Stadt en d'omleggende Dorpen hier na toe begeven hadden) was zoo groot, dat de gantſche Stadt hier op een ſcheen gedrongen te zyn. De Gezanten wierden met groote pracht en ſtaaci door twee van de voornaamſte Mandaryns uit hunne Tent in tegenwoordigheidt van d'Onder-koningen gebraght, en, na 't afleggen van heuſche plicht-plegingen en behoorlyke eerbiedigheên voor deze Onder-koningen, door de zelve Mandaryns weêr in hunne Tenten gebragt.

Hier-en-tuſſchen quam de Hofmeeſter van den oudſten Onder-koningh, door den drang des volks, voor den dag, waar op ieder voor hem plaats maakte, en ter zyde week, een teeken dat deze Man daar geen kleen gezag moſte hebben. Hy had eenen ſchoonen en blaauwen zyden Rok aan, daar op van onderen tot bovenen Draken en andere Land gedrochten, met gout geſtikt en geborduurt, ſtonden; en om zynen hals hingh een keeten van groote Barn-ſteene kralen. En dusdanigh is de draght van meeſt alle de Mandaryns en andere Grooten. Ook ſtaat niemand, die van laeger ſtaat is, vry, die kleur en dragt te gebruiken. Deze Hof-meeſter gaf terſtondt aan twee van zyne mindre Dienaars, die met meenigte om hem her zworven, laſt, de ſpyze aan te brengen, en op te diſſchen. Hy liet ook voor ieder Majeſteit, als ook voor den *Tutang*, eenen byzonderen Tafel dekken, daar over een koſtelyk en kunſtigh gewrogt

Tafel-kleed van Karmozyn-root Taffata ſpreien, en daar op allerlei koſtelyk toegemaakte Gerechten, door de Dienaars, die zulks met groote gezwindigheidt volbragten, ordentelyk zetten. Met gelyke gezwindheit wierd daar na ook voor de Gezanten een Tafel gedekt, en daar op allerhande Spyze en Suiker-werk geſtelt, dat alles op een bezondere wyze zeer aardigh gebakken, en zoo wel-ſmakend was, dat Apitius zyne luſt daar aan zoude geboedt hebben. Op ieder Tafel zag men meer als over de veertig ſchotelen ſtaan, die alle van maſſif Zilver gemaakt, en konſtigh doorwrocht waren, en in ieder ſchotel een gerecht. Middelerwyle wierd 'er onder het opdiſſchen, en den gantſchen maaltydt over, zeer zoet op allerlei ſlagh van Inſtrumenten geſpeelt, en by beurten met een zoet geluit van ſchelle keelen daar onder gezongen, 't welk eenen aangenamen en lieffelyken toon gaf. En om te toonen dat wy ook geene Leerlingen in dat ſtuk waren, en mede met diergelyke Inſtrumenten meeſterlyk wiſten om te gaan, lieten wy voor hare Majeſteiten op de Klavecimbaal ſpeelen, dat haar wonder aangenaam in d'ooren klonk. Het voornaamſte Speeltuig, dat de Sineezen gebruiken, word gehandelt met de hand-greep op zyde Snaren; want Snaren van ſtaal, koper of pezen, zyn daar te lande niet in 't gebruik. Dit Speeltuig komt wel eenigzins in fatzoen met onze Klavecimbaal over een, maar loopt boven veel ronder toe, en geeft nergens na zoo een aangenaam geluit. De Guiterne, daar zy ook wonder wel weten meê om te gaan, is by hen zeer gemeen; als mede een ander, datze met de ſtryk-ſtok handelen. Ook vind men daar te lande een Speeltuigh dat in maakzel, doch niet in geluit, niet qualik na een Viool gelykt. Behalven deze, hebbenze ook een Klaag-Inſtrument, *Zunga* geheeten, daar meê zy de gemoeden der menſchen niet weinig weeten t'ontroeren, en te bewegen. Maar boven al zyn de Sineezen wonder wel afgerecht op het ſpeelen met hunne Klap-beentjes of Klap-houten, die zy zoo aardigh en geeſtigh weten te handelen, dat weinigh potzemakers hen dat zullen weten na te doen. Op het geluit van alle deze ſpeeltuigen, en ieder in 't byzonder, wetenze ook hunne levendige ſtem in 't zingen zoodanigh te paren, en zulk een aangename over-een-ſtemming te maken, dat een iegelyk in 't aanhooren als opgetoogen, en tot ſtommens toe daar over verwondert ſtaat. En in het zingen met de levendige ſtem, zonder andere ſpeeltuigen daar onder te gebruiken, kunnenze die zoodanigh draien en dwingen, dat de Natuur hen hier meê boven andre volken zonderling ſchynt begaaft te hebben.

In 't begin der Maaltydt wierd aan de Gezanten (gelyk de Grooten, 's Lands en hoogh-getytelde Heeren aldaar gewoon zyn te doen, alsze iemant op 't heerlykſt willen onthalen) het Boonen-zop, of zekre drank, die de Sineezen *Cha* of *The* noemen, geſchonken. Deze drank word van het kruid *The*, daar af wy hier na breder zullen ſpreken, aldus bereid: Zy laten een halve handt vol van het kruid *The* of *Cha* in ſchoon water luſtigh opzieden; by het doorgeklenſte afziedzel, zoo heet alsze dat verdragen kunnen, gietenze warme zoete Melk, omtrent een vierde gedeelte, met een weinig zouts, datze dan met elkandre zoo heet inſlurpen. De Sineezen roemen immers zoo zeer op dezen drank, als de Alchimiſten op hunnen *Lapis Philoſophorum*, of *Aurum Potabile*. *Dran.*

Na het drinken van dezen drank, wierden de Gezanten van den Hofmeeſter genoodigt om te eeten. Recht tegen hen over zaten beide de Koninklyke Majeſteiten, en de *Tutang*, die hen een zeer vrolik en vriendelyk gelaat toonden, en door haren Hofmeeſter zeer naauwkeurig de gelegentheit van ons Holland, den aart van 't volk, hunne zeden, manieren, koophandel, Regeering, en meer andre byzonderheden, t'elkens naerſtigh den Gezanten lieten af vragen; waar op de Gezanten met zoodanige beleeftheidt en bondige reden antwoordden, dat men merkelyk uit het weezen der Majeſteiten beſpeuren kon, datze daar in ten hooghſten ſcheenen vernoeght te zyn. *d'Ona koninge vragen Gezant verſcher dingen*

zyn. Geduurende de Maaltyd, wenktenze t'elkens den Gezanten toe met hare goude koppen, die zy reis op reis schoon af veeghden; en noodighden hen hertelyk datze zich vermaken en vrolyk zouden zyn. In 't midden der Maaltyd lieten de Gezanten aan ieder Koninklyke Majesteit een glas met Spaansche Wyn brengen, die haar zoo wel smaakte, datze haren gewoonlyken drank, *Samzou* geheeten, lieten staan, en daar af niet meer drinken wilden.

ank zou.

Deze drank *Samzou*, die zeer aangenaam-amper, en zoo lieffelyk en geurig van zmaak valt, datze geenzins onze Wynen behoeft te wyken, word van Rys gekookt, en meest van groote Heeren daar te lande gedronken: want de gemeene man drinkt voor zynen daaglykzen drank het bovengemelde Boonen-zop. En blykt uit de wel-gesteltenis en gezondheidt der genen; die deze dranken drinken, dat 'et gezonde dranken moeten zyn. Beide, zoo wel de *Samzou* als de drank van *The* gemaakt, worden gedurigh warm in gedronken, zonder men verneemt datze eenige walgingh of ontsteltenis veroorzaken, schoon men in tydt van vrolikheidt by wylen daar wat te veel van in neemt; gelyk in tegendeel hier te lande gemeenlyk onze Wynen en Bieren doen.

nderlinge e in de eesche enaars.

Wy stonden alle tot stommens toe verwondert, en als voor 't hooft geslagen, over den pracht en praal dezer Heidenen: maar dat ons noch het allermeeste deed' verwonderen, was de goede orde, die onder dit volk doorgaans gehouden wierd: want zoo hooge als laege Dienaars, die tusschen de twee en drie duizend sterk waren, deeden (zonder datze van iemant aangesproken of voort gedreeven wierden, zonder datze ergens eenen misslag in begingen, of elkandre beletzel gaven, of in den wegh liepen) hunne dingen zoo vaerdigh en knap, dat zulks qualik na behooren met de penne te beduiden is. Men zag eenen iegelyk in alle eerbiedigheit en stilte zich bewegen, en zyn ampt zoo net en onberispelyk verrichten, datze met hunne zeden en manieren byna de zedighste Europers in orde en gehoorzaamheidt verre te boven gingen.

Eerbiedigheit van de Kinderen der Onderkoningen.

In eerbiedige onderdanigheit, en geschikte ordentelykheit, die men onder dezen zwerm der Dienaars bespeurde, vielen ook eenige 's Konings kinderen, die mede ter Banket verscheenen waren, geenzins te kort: want deze toonden zich hier zoo heusch, wel-gemaniert en eerbiedigh, dat ik nooit kinderen zag, daar af meer beleeftheits te verwachten was. Dit bleek onder ander, als aan eenen ieder, van wegen de Gezanten, een glas Spaansche Wyn wierd toegebragt, dat zy met zulk een heusheit en eerbiedigh gelaat aanvaerden, als oit van eenigh Europischen Koninklyken Spruit geschiên kon. Een weinigh te vooren, eer de maaltyd geëindight was, en hare Majesteiten van Tafel waren opgestaan, stondenze mede zeer manierlyk op, gingen voorby de Tent der Koningen, vielen met een nedrigh en eerbiedigh gelaat op hunne knien, en bogen met hunne hoofden driemaal na d'aarde.

De Gezanten trekken weer na hunne Logementen.

Na dat de maaltydt dus met groote pracht was geëindigt, namen de Gezanten, met plicht-plegende plechtigheden en behoorlyke eerbiedigheidt, van hare Majesteiten hun afscheid, bedanktenze op 't vriendelykste voor de genooten eere, en vertrokken weêr met een statelyk gevolgh (onder 't geleid van zommige Hovelingen, en een groot getal Tartarische Ruiters) na hunne Logementen, en bragten voorts dien dag in blydschap over.

Op dit Koninklyk onthaal, en ter gedachtenis van deeze bewezen weldaadt, voeghde ik de onder staande Vaerzen:

Hier bruist een bare Zee van gout
en zyde Kleder,
Het blinkende Metaal trotst allerhande Spys.
Apollo *daald gewis, met al zyn*
Muzen, neder.
Is dit in 't Heidendom? Wy zyn in
't Paradys.

De Tutang schryft na het Keizerlyke Hof over de Gezanten.

Ondertusschen deed' het boven-gemelde handtschrift zoodanige werkingen, dat de *Tutang* of *Toutang*, over d'aankomste der Gezanten aldaar, by brie-

brieve aan 't Keizerlyke Hof te *Peking* geſchreven hadt, en laten weeten, dat de Gezanten den Keizer hun verbond quamen aanbieden, en met geſchenken manſchap en hulde doen zouden. d'Onder-koningen ſchreeven ook ten tweeden male over deze zaak na 't Hof, en gaven wel duidelyk te kennen, dat d'opgemelte Gezanten aldaar gekomen waren, niet alleen om zyn Keizerlyke Majeſteit te begroeten, maar ook om in het Ryk met hunne ſchepen te mogen handelen, en aldaar als eigen Onderzaten hun verblyf te nemen.

Twee Mandamenten komen van den Keizer, waar by den Hollanders den vryen handel wort toegeſtaan.

Op deze twee brieven quamen, na vyf of zes maanden wachtens, twee Keizerlyke (*a*) Bevel-brieven. d'Eerſte hield in: Dat de Hollandſche Gezanten, om met zyn Keizerlyke Majeſteit, aangaande de meenigte der ſchepen, by hen in *Kanton* te brengen, en, nopende den tydt van hun komſte, te handelen, met twintigh Perſoonen van hun gevolg, en vier Tolken, zouden mogen boven komen; doch met dat beſprek, dat het overige volk, zonder eenigen handel te dryven, tot de wederkomſte der Gezanten, zoo langh te *Kanton* in de ſchepen te verblyven had. Maar de tweede Keizerlyke Bevel-brief was van een aangenamer inhoud; want die luide: Dat zyn Keizerlyke Majeſteit alreê in 't verzoek der Gezanten, te weten, in het toeſtaan van den vryen handel in *Sina*, bewilligt had; doch dat de Gezanten zyn Majeſteit, dien aangaande, in *Peking* moſten komen bedanken. Hier na wierden de Gezanten in een ander groot Huis, bequaam om hunne Waaren daar in te brengen, en te verhandelen, geherbergt, en maakten zich voorts gereet tot d'opreize na *Peking*.

(*a*) Mandamenten.

De... van... kom... verſ... Vaa... by d... zan...

Op den tweeden van Slacht-maandt quam de *Tutang* van *Heryn*, als hy van het boven-gemelde Koninklyk onthaal te lande verwittight was, en de Hollandſche Achtbaarheit, zoo veel in zyn vermogen was, met diergelyk onthaal (tot roem des Hollandtſchen name) te water wilde verheerlyken, met een aanzienlyk getal van kleene en groote ſchepen, die alle zeer heerlyk met zyde vlaggen en wimpels waren uitgeſtreken, de Revier af zakken, en recht voor het Logement der Gezanten ten anker leggen. Hier op begaven zich de Gezanten terſtont in een Sloep, en lieten zich met een aanzienlyk gevolg aan de Jonk van den *Tutang* voeren, die zeer kunſtigh van binnen en buiten was opgetoit, en met verſcheide byzondere vertrekken voorzien. Dees' brave Heer gebood terſtont, met een

een heusch gelaat en vriendelyk aanschyn, de Gezanten neder te zitten, betoonde in alles dat hunne komste hem wonder aangenaam was, en vroeg hen zeer heusselyk, en met groote nieuwsgierigheidt, na alle voorname byzonderheên en gewichtige zaken; waar op hem ook van onze kant, in alles met beleefdelyke heusheidt, in 't kort zoodanig geantwoord wierd, dat men uitterlyk aan hem niet als alle teekenen van vernoegen bespeuren kon. Als de Gezanten met een afscheid, vol eerbiedenis, weder na hunne Logementen waren vertrokken, wierdenze korts daar aan van dien zelven Heer, verzelschapt met een treffelyk gevolg van Edelluiden, achter na geroeit, en met een zeer statelyk verwellekomen in hunne Logementen geleidt. Deez' *Tutang* hier alles bezichtigt hebbende, gaf last dat men ter yl zynen drank, dien hy met zich in massyf zilvere flesschen van boordt na landt gebragt had, binnen in ons Logement zou brengen. Hier op onthaalde hy de Gezanten met zoodanigh een genegentheit, als of 'er een eeuwige vriendtschap tusschen beide deze volken bevestigt wierdt. Eindelyk liet hy zich weder, na 't nemen van een vriendtlyk afscheid, aan boord roeijen.

Van dezen tyd af, tot den dertigsten van Winter-maand, waren de dingen, die 'er voorvielen, zoo aanmerkens waerdigh niet, dat ik het der pyne waerd zou achten om die te boek te slaan; maar zal alleen verhalen 't geen ons op dezen dag bejegende.

De jonge Onder-koning trekt na 't Landschap Quangsi, om aldaar de muitery te dempen.

Als d'Inwoonders van het Landschap *Quangsi* halsterrigh en wrevelmoedigh tegen den Grooten Tartarischen Cham, of Sineeschen Keizer, aan 't muiten waren geslagen en opgestaan, wierd, om deze opstendige muitelingen weder onder gehoorzaamheid te brengen, en te bedwingen, hier te *Kanton* (dewyl, gelyk te vooren gezegt is, d'Onderkoningen van *Quantung* ook over 't Landtschap *Quangsi* te gebieden hebben) een sterk heir verzamelt, en daar over het opper-beleid den jongen Onder-koning aanbevoolen; die, als een ervaren en verstandig Veld-heer, alles, wat zoo een aanzienlyk Leger te water en te lande mogte vereisschen, hadt laten vervaardigen. En dewyl ordre gegeven was, dat de macht van 't heir te water zou vertrekken, hadt deze Majesteit langs den oever der Reviere verscheide kostelyke en uitmuntende Paveljoenen en Tenten doen planten, om daar in aan den ouden Koning, en andere voorname Heeren en Luiden

van Adel het ſcheid-maal te geven, en een ſtatelyk affcheidt van hen te nemen. In 't ryden na den waterkant, beſchreed deze jonge Koning een braaf appel-graauw Ros, en zoo wel hy, als zyn Ros, was met Pyl-koker, Sabel, en ander Krygs-geweer, zoodanig uitgeſtreken, dat ik het der pyne waerd acht, dezen Ruiter te paerd, na 't leven afgeteekent, in prent u hier ten toon te ſtellen. De Rok, dien hy aan had, was met Sabel gevoert, en 't ruig na buiten gekeert. Op zyn hooft hadt hy een roode Muts, daar een Sabele randt van drie vingeren breedt om zat, en achter af (dit gaf de Koninklyke waerdigheid te kennen; want geen gemeen perſoon is geoorloft zulks na te doen) hingh een end van eenen Paauwen-ſtaert. Het kleed, daar het Paerd hier meê behangen is, ſtond ſtyf van goudt, en was doorgaans zeer konſtigh met allerlei ſteek-werk geborduurt; diergelyke drie uitmuntende Quaſten, die op de grond inkarnaat-root waren, ſlingerden by den hals van het Paert neder.

Dus koſtelyk toegedoſt, reed hy na de groote Jonk, om aldaar zyn afſcheid te nemen. Dezen aardigen toeſtel van dezen Onder-koning beſchonk ik met deze Vaerzen:

Zoo praald de jonge Prins te paerd met Pyl en Booge,
Wanneer hy's vyandts macht in 't vlakke veld braveert,
En ziet haar ruſtig Heir kloekmoedig onder d'ooge:
Wie dan zyn eer betracht, die word nooit overheert.

Dit ſcheiden wierdt met groote vreugt en ongemeene pracht volbragt; en was eenen ieder der Grooten, na zynen ſtaat en waerdigheidt, in een byzondre Leger-tent geplaatſt, gelyk mede de Gezanten in een byzondere Tent zeer treffelyk onthaalt wierden. Onder dit onthalen en feeſteren quamen de vrienden en gunſtelingen van dezen jongen Prins, die onder een ruim en prachtigh Paveljoen van rood Taffata of Armozyn, op het verdek van een treffelyke Jonk (met een Kovreſol of Zonne-ſcherm van de zelve ſtoffe boven zyn hooft geſpannen) zeer heerlyk zat uitgeſtreken, by beurten, met groote eerbiedenis en beleeftheid, op het nedrigſte affcheid nemen, en wenſten hem, dat hy zeegbaar en in goede gezontheidt weder by de zynen mogte komen; waar op hy weder eenen ieder zeer heuſſelyk, en met alle tekenen van beleeftheidt, op 't vriendelykſt deed' bedanken.

Weinigh dagen voor zyn vertrek, terwyl men noch met het toeruſten des Heirs bezigh was, had deze jonge Onder-koningh aan zyne voornaamſte Prieſters, en verſcheidene Wigchelaars, Voorſpellers, droom- en tekenbedieders (tot welke konſtenarijen de Sineezen zonderling genegen zyn) om raadt laten vragen, wat uitkomſt de Sterren, 't ingewandt der vogelen, en diergelyke dingen (daar uit de Sineeſche Waarzeggers d'aanſtaande dingen te vooren ſpellen) beloofden; en of zyn Veld-tocht gelukkigh, dan of de zelve ongelukkigh zou uitvallen. De Wigchelaars, na 't bezien van 't ingewandt der Vogelen, en 't gade ſlaan der Sterren, gaven den Koning te kennen, datze niet als beduitzelen en voorteekenen van onheil in 't ingewandt der dieren zagen, en dat de dwaal-ſterren den Lande nooit met grimmiger gezicht beſcheenen hadden; zulks zyn Heir-tocht buiten alle bedenken ongelukkigh zou uitvallen. Maar deez' jonge Vorſt, die te vierigh ontſteeken was, en wiens hert in den lyve brande, om zich door de wapenen vermaart te maken, ſtaakte evenwel dezen Veldtocht niet, maar ſloegh alle deze voorſpellingen van zyne Prieſters en Wigchelaars in de windt, en begaf zich, hoewel tegen hun dank, op wegh, en veroverde ook het gantſche Landſchap voor den Tarter. Tegen zyn wederkomſt hadden zich alle deze Prieſters en Wigchelaars op de vlucht begeven, uit vreeze van den zegepraal van hunnen Veldtheer te verwachten, en hem (dewyl hunne voorzegging valſch bevonden was) onder d'oogen te komen. Hier door ontſtak hy ook zoo geweldigh van toorn, en wierd dit zoo qualik by hem opgenomen, dat hy hunne Pagoden of Afgoden-tempels ten gronde liet

Den koni... door Prie... Velde af ...

dat i... wind...

liet sloopen, en zommige Beelden aan koolen leggen. Ondertusschen vertrokken wy met de Gezanten weder na ons Logement, en zagen den gantschen sleep des heirs, dat in een ongeloofslyk getal van groot en kleen Vaartuigh bestond, voorby zeilen, om den Onderkoning te volgen.

...komst en ...ervaren ... beide ...er-koningen.

Beide deze Onder-koningen ('t geen hier in 't voorby gaan staat aan te merken) waren uit doorluchtige Huizen gesprooten, en in de Keizerlyke Hooftstadt *Peking* gebooren en groot gemaakt. Wy meenden in 't eerste dat de jonge Onder-koningh de Zoon van den ouden Onder-koningh was; doch verstonden daar na dat zy geene bloetvrienden, maar alleen groote vrienden en Vorsten van eenerlei macht waren, en dien beide ook een zelve ramp wedervaren was: want de Sineesche Keizer had hunne beide Vaders (uit wat reden, daar af zou ik met geen zekerheid weeten te spreken) doen onthalzen. Deze Zoonen derhalven, om diergelyk onheil, dat hen buiten twyffel meê te beurt scheen te vallen, t'ontgaan, begaven zich op de vlucht na dit Landschap *Quantung*, alwaar te dien tyde de Groote Cham met een machtig heir was ingevallen, en alles onder gehoorzaamheidt begon te brengen. Wel slaagde hen dit, en zochten zich by deze gelegentheit over hun rampsalig ongeval aan den Sineeschen Keizer te wreeken. Om dit uit te werken, arbeidden zy vast om aanhangh by de Tarters te krygen, en deeden aan den Grooten Cham, over het ongeval van hunne doorluchtige Huizen, hunne klachten, zoekende met een hulp en bystand om de zelve gewapender handt te mogen herstellen. De Cham vondt zoo veele getuigenissen en blyk-stukken van trouheid in deze Vorsten, dat hy hen beide met hooge en aanzienlyke waerdigheden beschonk; te weten, den oudsten verheerlikte hy met den eer-tytel van *Pignowan*, en den anderen met den eernaam van *Synowa*; 't welk by de Sineezen namen van de hoogste en aanzienlykste Ampten zyn, die in 't Ryk te bekleeden zyn. En zoodanige hooge Ampt-luiden heerschen en gebieden aldaar te lande byna met gelyke macht en gezagh over eenige Landtschappen, als de Vicerois of Onder-koningen in Europe. Dat deze strydtbare Vorsten zich over het ongelyk en den val van hun doorluchtige Huizen, die hen en hun Vaders te beurt was gevallen, tzedert dien tyd gewrooken, en den Sineezen die wel dubbelt betaalt hebben, is wel te gelooven; gemerkt men in dit Landtschap *Quantung*, op zommige plaatzen eenige mylen weegs over puin van kalk en steen reist, en niet weet of aldaar Dorpen of Steden gestaan hebben, daar deze plaatzen te vooren doorgaans vol neringh-ryke Steden en volk-ryke Dorpen lagen. Zoo verschaffen ons ook de Heidensche volken lessen en leer-stukken! te weten, dat Koningen en Vorsten zich in het verongelyken van manhaftige zielen, en Luiden uit Adelyken bloede gesprooten, te matigen hebben.

De Gezanten gaan na 't Hof van den ouden Onder-koning.

Middelerwyle bleven wy alhier, zonder iet meerders of aanmerkenswaerdigh te verrichten, aan den kant van zes weken stil leggen: want het Jaar van zestien honderd vyf-en-vyftig had niet alleen de ronde gedaan; maar van het volgende waren alreê, eer dit navolgende voorviel, byna twee maanden verstreken. Dan zoo dra en brak de twee-en-twintighste van Sprokkelmaand niet aan, of de Gezanten gingen (na voorgaande beraadtslagingh) gehoor, en brieven van vry gelei aan den ouden Onder-koningh, niet tegenstaande hy met zeere oogen gequelt was, verzoeken, om hunne opreize na *Peking* voort te zetten. Ieder ging op een Paert zitten, en reden zoo, verzelschapt met den Mandaryn *Poetsiensin*, en den ouden en nieuwen *Heitou*, na 't Hof. Wy, hun gevolgh, wierden belast, in goede orde, met zyd- en hand-geweer voorzien, op 't statelykste voor uit te treden. En na dat de brief, door den Heer Generaal Johan Maatzuiker aan den Onder-koning geschreven, door hem ter loop over gegeven, en voorts aan den ouden *Heitou* gegeven was, om door den zelven aan den Grooten Heer behandight te worden, met ontschuldiging van dat zyn Majesteit de zelve niet mogt aanvaarden, voor aleer de Ge-

zanten zyn Keizerlyke Majesteit in *Peking* begroet hadden, begaven zich de Gezanten, alsze daar wel ontfangen waren, en een afscheid, vol eerbiedenis, genomen hadden, met hun gevolg na het Hof van den vertrokken jongen Onder-koning, om ten minsten voor zynen Koninklyken Troon, die in de Voor-zaal van 't Hof zeer çierlyk opgestelt, en met een Tygers-vel overtrokken was, na 's Lands gebruik, tekenen van eerbiedigheit te toonen. Van daar vervoeghden zy zich by de Moeder van dezen jongen Onder-koning; doch als deze Tartarische Vrouw hen met de boven-gemelde Mandaryns vergezelschapt zagh, (die zy niet wel zetten mocht, om dat 'et Sineezen waren) quam zy niet te voorschyn. Voorts begaven zy zich na den *Tutang*, die een doodt-vyand van den Nederlandschen Staat scheen te zyn; want hy liet hen onverhoort weêr wegh gaan, met aanzegging, dat hy hun voor hunne genomen moeite deed' bedanken. Eindelyk trokken de Gezanten hier van daan, noch al in de zelfste orde, na het Huis van den Keizerlyken Commissaris, die aldaar een kleene wyle te vooren uit *Peking* was gekomen. Hy liet de Gezanten door de middelste en hoogste Poort van zyn Hof binnen komen, en had een bonte muts op, daar een Zabele rand om zat; zulks hy beter een Sinees als Tarter scheen te zyn. De Gezanten wierden na de rechterzyde van de plaats geleid om te zitten; middelerwyle ging de Tolk, met neêrgebogen knien, zeer eerbiedigh voor hen zitten, en zeide alles wat hem van de Gezanten belast wierd te zeggen; waar op deez' groote Commissaris, gebruikende weinigh woorden, met een beleefde stemmigheidt, en gelaat vol eerbiedenis, zeer deftig antwoorde. Voorts hield hy zich zoo styf en onbeweeglyk, als een tweede Nyleus, toen Perseus hem, met het toonen van het Hooft van Meduza, in een steen deed' veranderen. Alle zyne Dienaers, die een groot getal uitmaakten, en aan de linker-zyde geplaatst stonden; waren op het winken zyner wynbraauwen (want met woorden belast hy hen niet met allen) zoodanigh afgerecht en geleert, dat alles zonder spreeken toegingh. Na dat de Gezanten op 't eerbiedigst een vriendelyk afscheidt en verlof van te vertrekken van dezen grooten Commissaris genomen hadden, wierdenze hier van daan met onzen geheelen sleep en trein in zeker Huis, dat dicht aan de Stads muuren stond, gebragt; alwaar verscheide groote Mandaryns dageliks de Gezanten gingen bezoeken, en met hen over verscheiden dingen, van kleen belangh, in mond-gemeenschap traden.

De Ond… ning… de C… ten … Schei… in z…

Op den zeven-en-twintighsten der zelve maandt wierden de Gezanten, uit last van den ouden Onder-koning, (als hy verstaan hadt dat alles na behooren tusschen zynen Opper-Commissaris was af gehandelt,) van hem in zyn Hof, om 't Scheid-maal t'eeten, genodigt. De Galderyen, Wandel-plaatzen, Zalen, en andre vertrekken van dit Hof waren zeer konstigh en net gebouwt, en met allerlei vonden van overdaad zeer prachtig verçiert; doorgaans zagh men ook alle de Galderyen met allerlei slagh van Oorloghs tuigh, dat een wonder om te zien was, behangen. De Koning, om dit onthaal des t'aanzienlyker te maken, had meê op dit Scheid-maal de voornaamste Magistraats-persoonen, of Mandaryns van *Kanton*, laten noodigen. Deze wierden alle op een kostelyk en kunstigh gewrocht Tapyt, op een lange ry, ieder na zynen staat en gelegentheid, vlak op de vloer neder, nessens elkandre, geplaatst. In 't inkomen aan de rechter-handt namen de Gezanten, met hun gevolgh, hunne zitplaatzen, en recht tegen over de Gezanten zat zyne Majesteit alleen, met het aanzicht na hen toe gekeert, op een breede en vierkante Zit-bank, die met een kostelyk kleed (gelyk in de volgende Prent vertoont wordt) overdekt was. Het kleed, dat zyne Majesteit aan had, was geel op de grond, en doorgaans geborduurt met goude Draken en diergelyke Land-gedrochten. Het topje van den Paauwe-staert, die hem achter van de Muts af hangt, en den gemeenen man verboden is te dragen, geeft by deze volken den Koninklyken staat

en

en achtbaarheit te kennen. De kralen van de Keeten, die hem hier om den hals hangt, waren van wit Barnſteen gemaakt, die by de Sineezen in groote waerde gehouden word; invoegen deze ſteen, om haar dierte en koſtelykheit, daar te lande voor den gemeenen man geen draght is. Voorts hadt hy aan zynen duim eenen yvoren Ringh zitten, een teeken, myns bedunkens, der Tartariſche manhaftigheid: want deze volken gebruiken een Ring, tot beſcherm van hunnen duim, in 't aanhalen en ſpannen der Booge.

Geduurende de Maaltydt, die met groote pracht toe gingh, ſpeelde en troetelde zyne Majeſteit met zyn liefſte kinderen, die hem zeer minvallig en lieftaligh wiſten te vleien en te liefkozen, klimmende hem by wylen tot boven op zyne ſchouderen. Het waren alle zeer ſchoone en lieftalige Schepzelen, en ſtaken in zeer koſtelyk en Koninklyk gewaat; d'oudſte van hen allen (want zy waren negen in 't getal) mogt naauwliks vyf jaren halen. Een teeken, zou men zeggen, datze van geen zelfde Moeder (indien 'er geene Tweelingen onder liepen) waren voort gekomen. De Tolk verhaalde ons, dat deez' oude Onder-koning veele getrouwde Vrouwen onderhield, en by de zelve tegenwoordigh zes-en-vyftig levendige kinderen hadt. Dit onthaal dus in alle min en vriendtſchap volbragt zynde, namen de Gezanten op 't eerbiedigſte en met een dankbaar gelaat hun affcheid, en begaven zich voorts, wel vernoegt, in goede orde weder na hun Logement.

Tot teeken van een dankbaar herte, en ter eeuwiger gedenkenis van dit treffelyk onthaal, paſte ik op dien braven Heer, en voortreffelyken Vorſt, die hier na 't leven, zo als hy ter maaltyd zat, ſtaat uitgebeeld, deze onderſtaande Vaerzen:

Hier ziet gy de geſtalt, het aanſchyn,
en het weezen,
Waar op den Grooten Cham zyn hope
heeft geſtelt:
Maar 't glori-ryk Gerucht, van iedereen
geprezen,
Paſſeert de Kunſt, en 's tyds ontzagchelyk
gewelt.

Tegen den volgenden dagh waren alle deze zelfde Heeren (als of *Kanton* het zich tot roem wilde rekenen de

De Gezanten worden by den Secretaris van den Onder koning onthaalt.

de Gezanten wel onthaalt te hebben) op diergelyk Scheid maal in het Hof des jongen Onder-konings zeer hertelyk genoodigt. En ſchoon deze Onderkoningh (als boven vermaant ſtaat) na *Quangsi* was vertrokken, om aldaar den vervallen ſtaat en luiſter van zynen Heer en Meeſter, onder dien opſtandigen hoop, in hunnen ouden glans te herſtellen; zoo was niet te min zynen Secretaris laſt gegeven, de Gezanten op het heerlykſte t'onthalen. En zeker, deez' Heer liet ook niets achter weeg, dat eenighzins zynen plicht betrof: want behalven het onthalen met allerlei koſtelyke gerechten, en geurige dranken, wierd 'er een Schouwſpel van nagebootſte wilde Dieren (dat wonderlyk om te zien was) na de maaltyd aangerecht, en vertoont. Te weten, ettelyke Tooneel-ſpeelders (rapze gaſten) hadden zich in Leeuwen, Tygers, Luipers, en andre wreede en wilde dieren-vellen geſteeken; en wiſten der zelver gebaeren, tred, geluit, en manieren zoo natuurlyk en levendlyk na te bootzen, datze den gaauwſten (indien hy geen kundtſchap van dit bedrogh gehad had) lichtelyk daar inne zouden hebben bedroogen. Dit vervaerlyk geſpuis quam zoo ſchrikkelyk op elkandere toe-ſchieten, wiſt haar muilen zoo yſſelyk op te ſperren, hare ſcherpe klaauwen elkandre zoo vinnig in de huit te zetten, en daar op zoo een naar geluit te maken, dat een ieder over dien nagebootſten zwier tot ſtommens toe verwondert ſtond.

Spel van nagebootſte wilde Dieren.

In de Binnen-zaal, ter plaatze daar de maaltyd geſchiede, was een zeker venſter, hier voor quam de Moeder des jongen Konings reis op reis zich ter ſluip vertoonen, en zag het gedoen harer gaſten met een luſtigh en fier gelaat over en weder over. Zy was, na de Tarterſche wyze, zeer net gekleed, en heerlyk uitgeſtreken; ſcheen kleen van geſtalte, tenger van lyf en leeden, bruinachtigh van verruwe; maar van gelaat zeer minvalligh, en vriendelyk te zyn. In het inkomen, eer wy ter tafel gingen zitten, vonden wy voor haar eenen çierlyk geſchilderden ſtoel ſtaan, daar voor wy, ter eere van deze groote Vrouw, zeer beleefdelyk alle eerbiedigheidt betoonden; desgelyks deden wy nu ook ten einde der maaltydt. De groeteniſſen en plicht-plegingen ter weder-zyde afgelegt zynde, gingen de Gezanten weder te paerde zitten, en keerden na hun oude Logement.

De Gezanten zich ... om na Kanton ... treren.

Als nu de zaken der Gezanten te *Kanton* dus eenighzins na wenſch waren uitgevallen, en zy van den ouden Onder-koningh, en andere Magiſtraats-perſoonen in *Kanton*, hun afſcheidt genomen hadden, en met brieven van vry gelei na behooren voorzien waren, ſloftenze ook niet om op het ſpoedighſte hunne reis na *Peking* te vervorderen. Zy reisden verſcheide mylen te water, langs de Revieren, tot ontrent vier mylen aan de Stadt *Peking*, uitgezeidt daar zy te lande over 't gebergte *Namhung* trokken. De Gezanten huurden een aanzienlyk Vaartuig voor zich zelven, en bequamen noch ontrent vyftigh andre Vaartuigen van de Stadt, op 's Keizers koſten, daar in de geſchenken, 't gevolg, en al ons omſlag over gevoert wierden. En dewyle men ongeraden vond, met onze zwaare ſchepen de Revier hooger op te ſteeken, lieten zy die, tot onze wederkomſt, met een gedeelte van ons volk bezet leggen, onder het bevel van den Opper-koopman François Landsman; maar 't overige volk wierd 'er uit gelicht, om zich op de reize daar van te dienen. Zeker Mandaryn *Pinxenton*, (die ons, als te vooren verhaalt is, onder den naam van den ouden *Heitou*, van *Heitamon*, door laſt van den Onder-koning, na *Kanton* bragt,) had nu meê, uit laſt van den *Tutang* van *Kanton*, over deze gantſche Vloot en naſleep het opperſte bewint; doch waren hem tot mede-hulpers, (behalven de geene die te vooren noch eenmaal, ter zaake van de Hollanders, na *Peking* gezonden waren geweeſt) van wegen den ouden en jongen Onder-koningh, noch twee Mandaryns by gevoegt. Boven de Roeiers, Trekkers, en ander Boots-volk, was deze Vloot (die ontrent vyftigh Vaartuigen ſterk was) noch bemant met een goedt getal Tartariſche Krygs-knechten, daar over twee voorname Perſoonen,

nen, om dezen trein des te bequamer tegens alle gewelt en overlast te mogen beschermen, en ons vry en veiligh na *Peking* te geleiden, het opper-bevel hadden. Zoo dra de Gezanten al hun reis-tuigh en geschenken te scheep hadden laten brengen, en in de Jonk, die voor hen reedt gemaakt was, getreden waren, lietenze terstondt de Prinçe-vlagh boven van de stengh af waaijen, en door hunne Trompetters het aaloude en vermaarde Lietje, *Wilhelmus van Nassouwe, &c.* lustigh opblazen, dat de lucht daar af weergalmde. Daar wierden ook eenige Post-boden ('t geen in *Sina* een gebruik is) voor uit gezonden, om de Magistraat van Stadt tot Stadt van de komste der Neêrlandsche Gezanten te verwittigen; met last, dat men hen wel en beleeft hadt t'onthalen, gelyk ook op de geheele reize, tot in de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*, geschiede, als uit het vervolgh der Reize blyken zal.

Gezanten trekken Kanton Maert. Wy staken dan met de Gezanten, en ons gantsche gevolg, den zeventienden van Lente-maandt, van de Hooft-stadt *Kanton* af, en wrikten en roeiden de Revier *Tai* op, dicht langs den oever van de Stadt heenen, daar de zelve haar zeer heerlyk op doet, en een schoon verschiet geeft. De Stedelingen, die zich op ons afvaren by duizenden op en onder de wallen vertoonden, wenschten ons zoodanigh geluk en behouden reize, met het lossen uit 'et grof geschut en handbussen, dat de lucht in de lichte brandt scheen te staan, en d'aarde daar af daverde en dreunde.

Als wy deze groote en breede Revier een end' weegs dus met roeijen waren opgevaren, verlieten wy deze Revier, en sloegen een andre Revier (die een tak of arm van deze groote Revier is, en in haar rechter zyde komt storten) Noordwaarts op. De Sineezen noemen deze arm *Xin*, maar d'Europers d'Europische Revier.

Komen in 't Dorp Sahu. Wy hadden dien dag zoo veel weegs gespoet, datwe met het vallen van den avond het aan zeker Dorp bragten, SAHU geheeten. Dit Dorp, hoewel het niet zeer groot en vermaart is, vertoont zich zeer çierlyk en vermakelyk, en is ontrent zes uuren van *Kanton* gelegen. Het leidt in een vruchtbare vlakte, en is rontom met geboomte, heuvelen, rys-akkers, en andere vruchtbare en weelige Landtsdouwen omringht. Men vindt in het zelve, na gelegentheit der plaatze, verscheidene vry groote gebouwen, hoewel de meeste gemeene Boeren huizen

zyn.

zyn. De meeste Luiden, die dit Dorp bewoonen, zyn Zy-wevers, die hier jaar in jaar uit een groote menigte van allerlei Zyde stoffen (dat een groote neering in dit Dorp veroorzaakt) bereiden en weven. Wy bleven hier den gantschen nacht over met al ons Vaartuigh stil leggen, en voeren hier toen, zoo dra de Zon het Aardryk quam beschynen, weder van daan.

Komen te Xanxui. 19 Maart.

Den negentienden quamen wy met veel sukkelens voor de Stadt XANXUI (de elfde kleene Stadt van de Hooft-stadt *Kanton*, en ontrent honderd en vyftigh *Ly* van de zelve Hooftstadt gelegen,) ten anker.

Eer het werk meerder aanwast, zal ik in 't kort dit woordt *Ly*, dat een gemeene Sineesche maat beteekent, en wy doorgaans in onze Reize in 't afmeeten der Plaatzen zullen gebruiken, uitleggen. Een *Ly* dan strekt zich, na 't zeggen der Sineezen, zoo verre als men de stem van een mensch kan hooren, wanneer hy op 't vlakke veld, en by stil en klaar weder luits-keels roept. Andere rekenen *Ly* ruim zoo groot als een stadië, een stadië gerekent op honderd en vyftigh schreeden; van welke stadiën twee-en-twintigh een gemeene Duitsche myl uitmaken.

Deze Stadt leit op de rechter-zyde der Revier, in een lustigh en zeer vermakelyk Dal, en is rontom aan de land-zyde omringt met zeer aangename heuvelen en bergen. Zy munt in grootte niet zeer uit, maar overtrof eertyds in volkrykheit en neering meenigh groote Stadt. Deezen gantschen wegh waren wy, nu met roeijen, dan met trekken, tegen stroom op gevaren; 't welk de Sineezen en Tarters, die zich tot dezen arbeidt lieten bezigen, zoo moede en mat hadt gemaakt, dat 'er beslooten wierd, een weinigh te vertoeven, om deze luiden hunne vermoeide leden wat te laten uitrusten, en verfrisschen. De Magistraat der Stadt liet den oever der Reviere met twee Vaendelen Krygs-knechten bezetten, om de Gezanten te verwellekomen, en op 't heerlykste t'onthalen. Zy boden de Gezanten ook eenige kleene geschenken voor de Keuken aan; dan alzoo de Gezanten verstaan hadden, dat zulks alles op 's Keizers rekening gestelt, en hem daar voor wel tien maal zoo veel in rekeningh gebragt wierdt, vondenze goet, de zelve, zo wel hier als op andere plaatzen, daar hen zulks moghte te vooren komen, met alle beleeftheidt en heuslyk af te slaan. Hier op begaven wy ons ook te lande; en dit was d'eerste reize, dat wy onze Ten-

Tenten een weinig buiten de Stadt, aan den oever van de Revier, in een open en vlak veld hadden uitgeſpannen. De Tarters, die dezen tydt niet vergeefs noch leedigh wilden laten voorby gaan, maar ons met hunne vreemde manieren van oeffeningen en ſpeelen onthalen en vermaken, vertoonden hier, om ſtryd, met hunne Wapen-oeffeningen, verſcheiden aangename en aardige Spiegel-ſtryden.

...ligheit ...zeke- ...arta- ...n Hop- ...in't ...en met ...ogh.

Onder anderen wiſt zeker Hopman met Boog en Pyl zoo wis en vaerdigh om te gaan, dat hy op de lengte van zes-en-vyftig treden, drie maal achter een, door een wit, zoo groot als een palm van een handt, kon ſchieten, (daar door hy ook zeekre prys gewon, die de Tarters voor de Schutters hadden opgehangen,) zonder eens te miſſen. Ik acht het niet ongerymt te zyn, deezen uitheemſchen en vreemden zwier van ſchieten, en waar in datze van d'onze verſcheelt, hier met weinig woorden aan te wyzen. In plaats wy de pees van onze Flits (want diergelyke Bogen gebruiken de Tarters daar te lande voor hunne gewoonelyke Wapenen) recht op ons oogh aanhalen, en onze Pylen regel-recht op het doelwit laten afloopen, zoo bewegen deze volken de Flits gedurigh in de kromte, boogs-wyze, van onderen na bovenen; en dezen boogs-wyzen zwier wetenze in hare nette vereiſchte kromte, met niet te hoogh te ryzen, noch te laeg te dalen, zoo net te beſtieren, datze daar in onze wiſte Schutters te boven gaan, en veel wiſſer het doelwit treffen, als wy met de Boog ſtil te houden, en recht uit te mikken. Ook zullenze in 't mikken op de rechter- of linker-zyde, veel minder mis ſchieten, dan andere volken.

...Secre- ...s van ...ouden ...er-ko- ...h ver- ...t van ...Gezan- ...en geeft ...Scheid- ...l.

Als de Secretaris des ouden Onderkonings (die, meerder veiligheids halven, en om dezen tocht zoo veel te grooter aanzien te geven, dus verre ons verzelſchapt hadt) dien volgenden dagh weêr na *Kanton* moſte keeren, noodigde hy de Gezanten des avonds te vooren op een inkoſtelyk en heerlyk Scheid-maal. En hebbende hen in alle min en vriendtſchap dus heerlyk onthaalt, nam hy daar op een afſcheidt vol eerbiedenis, wenſchte hen veel geluks en heils op hunne reis, en vertrok des anderen daags weder na *Kanton.* Wy, in tegendeel, maakten alles weêr gereedt, en zetten, met goet en bequaam weder, onze reize weêr voort de Revier op na bovenen; doch gingen zeer langzaam voort, dewyl wy ons tegen ſtroom, met een goet getal volks, moſten laten op trekken: want hier begint de Revier enger te worden, en ontfangt in haren boezem veele Beeken en Watervallen uit het om gelegen geberghte; waar doorze ook met veel grooter gezwind- en ſnelheidt haren loop voortzet, dan om laeg, daar zy breeder en meerder ruimte heeft. Om dan tegen dezen ſnel-gaanden en gezwint afſchietenden ſtroom met eenig zwaar Vaartuigh opgetrokken te worden, daar aan is geen kleene arbeidt en moeite vaſt, en kan zulks naauwliks dan met een groot getal arbeids-volk volbragt worden.

De Sineezen worden jammerlyk geplaagt.

Hier zagen wy, helaas! in welk eenen deerlyken en jammerlyken ſtaat de Sineezen door dezen leſten Oorlogh vervallen waren: Want in dit trekken moeten zy de minſte Tarters, als lyfeigen ſlaven, ten dienſte ſtaan; en worden, zonder aanſchouw van jonge of oude perſoonen, erger als beeſten, in de trek-lyn geſpannen, om hun Vaartuigh tegen ſtroom de Revier op te trekken. Dikwils zyn de trek-wegen, die zy langs den oever gemaakt hebben, zoo eng, oneffen en ſteil, datze, by aldienze daar af quamen te ſchieten, gevaar zouden loopen van den hals te breeken. Dikwils trekkenze ook tot den middel toe in 't water, daar in zy evenwel weinigh verſchoont worden, maar moeten met het natte lyf al hygende en zwoegende voort; der maten datze dikwils den geeſt geven, en in de lyn neder zygen. En gebeurt 'et dat iemant door flaauwhertigheit wat te traag in 't trekken valt, en zyne krachten hem bezwyken, daar zit terſtondt een Tarter (die in een paar dikke en grove Laerzen ſteekt) achter her, en touwt 'er met een ſtuk houts, zonder eenigh meêdoogen, luſtigh op. En hoe men hooger op komt, hoe deze arme menſchen dezen ramp meerder onder-

 wor-

worpen zyn; maar nergens wordenze ellendiger geplaagt, als in het volgende gevaarlyke en steile Gebergte van *Sang-won-hab;* waarom hier ook misschien geene menschen willen of durven woonen: want wy zagen daar alleen maar een arm Dorpje, dat zoo ellendigh gestelt was, dat 'et hierom alleen aanmerkens-waerdig was. En allermeest was dit aan de Inwoonders te bespeuren, die 'er zoo jammerlyk en deerlyk uit zagen, dat de manlykste herten zich daar over zouden ontfermt hebben. Om dezen staat en arbeidt van deze ellendige Luiden des te duidelyker uit te drukken, schetste ik de zelve onder 't trekken, na uitwyzen van deze boven staande Prent, na 't leven af.

Deerlyke ramp en onverzettelyke hert-wee voor deze ellendige menschen, die in hunne vaderlyke gewesten, en eertydts weeligh bloeijende Landtschappen, dus ellendigh met allerlei vonden van de bitterste en onverdragelykste wederwaardigheden en smerte geplaagt en mishandelt worden.

d'Aal-oude Grieken en trotze Romainen, die eertyds zoo veel wereldts af-liepen, hebben nooit hunne overwonnelingen en ondergebraghte volken met zoo veel jammernissen, en den oogen onverdragelyke ellenden, gefoolt en geteest, of deze ruwe en onbarmhartige Tarters (van wien deze gewesten in den laatsten inval zoo jammerlyk mishandelt, en byna alle Steden, Dorpen en Vlekken tot den gronde gesloopt, en tot puin-hoopen en nestel-plaatzen der Vogelen en wilde Dieren gemaakt zyn,) hebben hen hier in niet alleen gelyk geweest, maar ook zeer verre te boven gegaan.

Het wordt by eenen ieder voor de aller-gevoelykste en grootste ellende en droefheidt gerekent, dat schat-ryke en wel-gegoede Luiden, door hunne vyanden in den Oorlogh van hun landt en goederen gejaaght, het Vaderlandt moeten derven, en buiten 's landts in arremoede en ellende zukkelen en omzwerven. Maar met hoe veel te grooter en zwaarder wonde van wee en hertzeer deze ellendige en bedrukte menschen (die in hun eigen Vaderlandt dus onlydelyk afgemartelt worden, en zich uit hunne goederen vinden gezet, en andere in 't bezit der zelve gestelt zien) in hun herte gekorven worden, kan een iegelyk by zich zelven genoegh afmeeten.

Op

nen te *uum.* Maart. Op den een-en-twintighſten deezer, als de nacht byna ten halven was verloopen, quamen wy met onzen gantſchen ſleep aan het Stedeken SANYUUM. De Magiſtraat van deze plaats quam ons met eenig vaartuig te gemoet varen, en begroette en verwellekomde ons zeer vriendelyk. Zy booden ons eenige geſchenken voor de Keuken aan, die, om de bovenverhaalde reden, niet wierden aangenomen. Deze plaats is niet zeer groot, maar kleen in 't begrip, ontrent twee hondert en twintig *Ly* van het boven gemelde *Xanxui* gelegen, en was eertyds, dewyl het zeer gelegen aan den oever van de Revier leit, zeer neeringen volk-ryk. In dezen leſten Oorlogh hebben de Tarters, dat ruwe volk, dit Stedeken ellendig vernielt, geſloopt, en byna tot een puinhoop gebragt. Dit lot, van dus jammerlyk en ſchendig, als een tweede Troje, verwoeſt en geſloopt te worden, viel byna alle uitſtekende doch kleene Stedekens en hare Inwoonders, die tegen de onwederſtanelyke macht der Tarters niet op mogten, te beurt.

Hier waren onze Trek-luiden afgemat, en begaven zich derhalve wederom na huis; wy zagen terſtont weder na andere Trekkers uit, en kregen die des anderen daags, om ons verder tegen ſtroom, de Revier op, en langs den ſteilen en klippigen kant van het wonderlyke Geberghte *Sang-won-hab* te trekken. Teffens, zoo wel het Stedeken als deze ſteile en vervaarlyke Bergen, daar ontrent gelegen, tekende ik, om myne Landts-luiden deze Sineeſche zeltzaamheden, en den aart en de eigenſchap van dit Geberghte des te duidelyker bekent te maken, na 't leven af. Munt iets in gantſch *Sina* uit, is 'er iet uitſtekens in dit gantſch Geweſt te vinden, dat verhalens en beſchryvens waardigh is, zoo is het dit Gebergt van SANG-WON-HAB, *Gebergte van Sang-won-hab.* dat zyne ſteile en Hemel-hooge toppen ter wederzyde zoo hoogh na de wolken ſteekt; dat de wegh beneden duiſter valt, en van 't licht des Hemels niet kan beſcheenen worden. Aan de kant van dit eenzame en ongangbaar Gebergte ziet men noch een Afgoden Tempel of Pagode ſtaan: een wonder kunſtigh en aardig maakzel is deze Pagode, en zoo net (want diergelyke Pagoden op 't koſtelykſte toe te maken, daar aan laten zich deze verdoolde menſchen wonder veel gelegen leggen, en meinen dat hier in al hun heil en welvaren gelegen is) naar 's Lands wyze geſticht, dat kunſt en natuur bei-

de hier hand aan 't werk ſchynen geſlagen te hebben. Wonderlyke en zeldzame droomen ſtooten ook deze Sineezen, hier te lande, nopende den Afgodt, dien deze Heidenen op dezen Altaar offer-giften brengen en aanbidden, uit hunnen kruin. Want d'Inwoonders dryven ſterk, en zyn met zoodanigh een valſch gevoelen ingenomen, datze voor vaſt geloven, dat deze Afgodt in 't midden van eenen zekeren nacht aldaar (zonder te weten van waar,) gekomen zy, en door verſcheidene duidelyke tekenen den Ingezetenen bekent gemaakt hadt, datze hem deze Pagode ſtichten., daar op offergiften brengen, en eeren en dienen zouden. Men klimt na deze Pagode (die, gelyk gezegt is, dicht aan den oever van deze Revier, en aan de kant van dit eenzaam geberghte geſticht ſtaat) eerſt by trappen op, van daar komt men aan deeze ſteile bergen, daarze wat vlakker en ganghbaarder worden, en eensdeels door de natuur zoo gegroeit, en eensdeels door kunſt met de handt gemaakt zyn. Hier van daan komt men eindelyk aan deze Sineeſche Pagode, die doorgaans, behalven datze zeer kunſtigh gemaakt is, met een deel Sineeſche Charakters en Zin-teikenen beſchreven ſtaat; daar deze volken wonderlyke en onoploſſelyke geheimeniſſen, die, quanſuis, alle op deezen Afgods verborgentheden ſlaan, mede zoeken uit te beelden. Zoo veel vermogt dit Gebergte van *Sang-won-hab* en des zelfs nevenſtaande Pagode, met hare onderlinge vreemdigheden, dat ik, ter gedenkenis, daar op deze Vaerzen rymde:

By ons helpt Herkules den Hemel onderſchragen,
Dat wonderbaar gebouw valt Atlas al te zwaar,
Maar hier moet Sang-won-hab *de laſt alleenig dragen,*
Zyn hert, en grof gebeent bevrydt ons van gevaar.

Men vind wel in verſcheidene Geweſten van *Sina* meenigerlei vreemde en wonderlyke Bergen; maar geene die, ten aanzien van geſtalte en wonderlyke vreemdigheden, met dit Gebergte van *Sang-won-hab* op eenigerlei wyze te vergelyken zyn. Zelf in dit Landtſchap *Quantung* vind men doorgaans niet min zeltzame, als vermakelyke bergen; maar die evenwel in ſteilte en onaankoomelyke toppen tegen deze Bergen van *Sang-won-hab* niet op mogen. 'k Zal hier eenige Bergen, die in dit Landtſchap gelegen zyn, om

Sang-

Sang-won-hab des te meer te doen uitsteeken, in 't kort laten volgen.

[..]scheide- [..]ergen in [..]andt- [..]k van [..]erste [..]ft-stadt [..]ton ge- [..]n.

By *Xunte*, de tweede kleene Stadt van de Hooft-stad *Kanton*, leit de Berg *Lungnien*, daar een Bron uit komt vloeijen, die zoo klaar als Kristallyn is. Op dezen Bergh worden zeekre ruwe steenen gevonden, die vreemde en wonderlyke gedaanten by zich hebben, en van de Sineezen aan de Konstbergen verbezigt worden. By *Tunguon*, de derde kleene Stadt van de Hooft-stad *Kanton*, leit de Bergh *Tahi*, aan de Zee-kant, daar zes-en-dertigh kleene Eilanden leggen. By de zelfste kleene Stadt *Tunguon* leit de Berg *Huteu*, die zich in Zee in een groot en hoogh Eilandt vertoont, en verstrekt den Schippers, die te scheep na 't Landtschap *Quantung* trekken, een baak in zee. By *Cingyuen*, de zevende kleene Stadt van de Hooft-stad *Kanton*, leit een groote Berg, *Talo* geheeten, die van daar na 't Landschap *Quangsi*, tot aan 't land van de Stadt *Hoaicie* zich uitstreckt. In dit Gebergte, dat rontom met steile toppen en spitzen omringht is, en daar in van binnen weelige en lustige Landtsdouwen leggen, onthouden zich woeste, wilde, en ongemanierde volken, die dikwils uit dit Gebergte komen vallen, en uit d'omleggende plaatzen een roof halen. Deze luiden, die dus een woest en ongeregelt leven leiden, leven by hun eigen en byzondre wetten, en willen zich ook onder de heerschappy der Sineezen niet buigen. By de zeste kleene Stadt, van de boven-gemelde Hooft-stad *Kanton*, leit een Berg, *Taimuen* geheeten. Van dezen Berg storte zich de leste Keizer des Stams *Sunga* (als de Tarters van den Stam *Iuena* hem overwonnen, uit den lande gedreven, en tot d'uitterste noot gebragt hadden) met zynen voornaamsten Landtvoogt, uit wanhoop en mistroostigheidt, in Zee, en verdronken zoo met elkandre in onderlinge omhelzing.

Drie dagen waren wy doende, eer wy uit dit onguure en eenzame Gebergte raakten, en zagen ook in al dien tydt geen bewoonde plaatzen, dan alleen zeker dorp QUANTONLOU: dat zoodanig alleen lag, dat het wonder is, hoe daar op menschen dorsten woonen. Rontom leit dit Dorp, dat hier en daar met eenige kleene houten Hutten en arme Boeren huisjes bezet is, tusschen steile klippen en Hemel-hooge kruinen; hoewel ('t geen vreemt is) op zommige plaatzen, tusschen deze klippen, vruchtbare Koorn-akkers en weelige Landtsdouwen te leggen komen.

Koomen t'Yngtak. 24 Maart.

Den vier - en - twintighſten quamen wy voor een zeker Stedeken, YNGTAK of *Ingte* geheeten, de zeſte kleene Stad van de tweede Hooftſtadt van 't Landſchap *Quantung*, Hier wierden wy genootzaakt ons anker in den grond te laten vallen, door dien de Revier hier geweldigh ſterk en ſnel van bovenen komt afſchieten, 't welk de Trek-luiden zoodanigh afmatte en machteloos maakte, dat veele der zelve hunnen adem niet halen konden, maar in de lyn van flaauwte neder zegen. Dit bragt onder de anderen zoo groot eenen ſchrik, dat zy meeſt alle weg liepen en door-droopen; zulks hier over verſcheiden van ons vaartuigh achter bleef, en wy gedwongen wierden 't zelve alhier in te waghten. De ſnel- en geſwint-gaande ſtroom dezer Reviere, die ter wederzyden met luſtige en vermakelyke Lantsdouwen bezet is, hadt de Jonk der Gezanten hier ook met zoo groot een vaert tegens een blinden klip aangejaagt, dat daar in een groot gat, dat geweldigh veel waters in nam en verzwolg, was geraakt. En wy hadden zonder twyffel in de Revier neêr gezonken, hadt de draai-ſtroom, daar toe wy ook zelfs met duwen en voortzetten geen kleene naerſtigheidt deeden, ons aan de wal niet gezet. Dit Steedje leit (gelyk u dat in de boven ſtaande Prent na 't leven vertoont wordt) zeer vermakelyk op zekeren uitſtekenden hoek der Reviere aan de rechter zyde, tegen over 't Gebergte *Sang-won-hab*, en twee honderd en twintig *Ly* van *Saxin*. Het is ontrent een vierendeel uurs in 't vierkant groot; met hooge en vry ſterke muuren rontom op gehaalt, en van binnen met treffelyke Huizen en kunſtige Pagoden verçiert: rontom heeft het luſtige en vermakelyke Bergen leggen, en is daarenboven ook met een redelyke groote Voor-ſtadt, die eertydts zeer volkryk was,) en met een veilige Haven, tegen 't ſterk ſtroomen der Reviere, voorzien. Het ſchynt dat de Natuur het gebrek en misval van deze Revier, die zoo een ſterke ſchuringh voorby deze Stadt maakt, met deze veilige Haven heeft willen vergelden en boeten: want in tydt van nood, en by eenig onweer, kunnen de geene, die met hunne ſchepen de Revier op en af willen, zich vry en veilig tegen alle gevaar in deze Haven beſchermen en vertrekken. In het inkomen van de Haven, aan de rechterhandt, vertoont zich ook een hoogen Tooren, die met negen tranſſen zeer konſtigh is opgehaalt en gebouwt.

Des

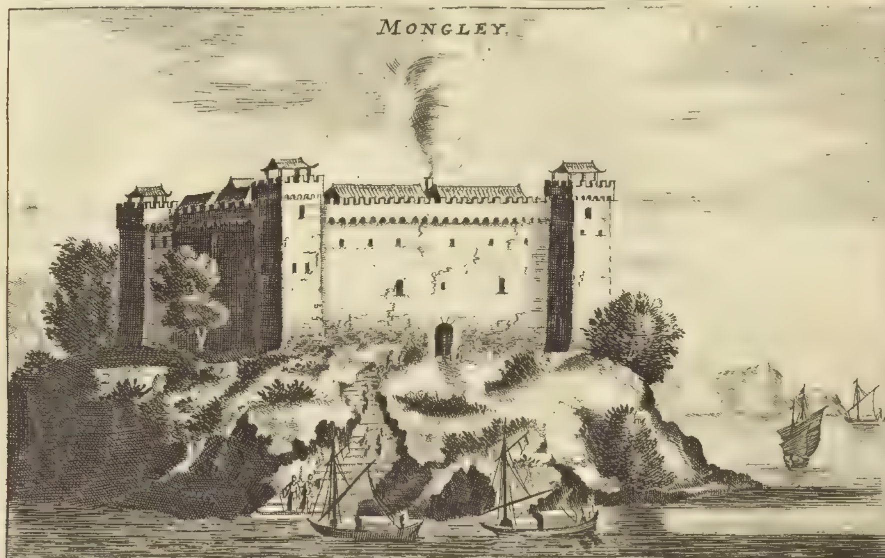
ygen de odeKon-sjam in zicht. Maart.

Des anderen daaghs, den vyf-en-twintighſten, na datwe van *Ingte* of *Yngtak* vertrokken waren, kregen wy die wonderlyke en vreemde Pagode, KON-JAN-SJAM geheeten, in 't gezicht. Deze Pagode houden de Sineezen in zeer groote waerde, en brengen aan de zelve immers zoo ryke en vette offer-giften, als aan die van *Sang-won-hab.* Zy leit mede (gelyk uit deze boven ſtaande Prent duidelyk genoegh is af te meeten) aan de kant der Reviere, in een eenzaam en woeſt gebergte. Om hier by te komen, heeft men eerſt by een lange ry ſteene trappen op te klimmen; daar na gaat men door verſcheide hoolen en kuilen (daar aan teffens zoo wel natuur als kunſt geen arbeidt ſchynen geſpaart te hebben) na dezen afgodiſchen Tempel. Het ſchynt deze ellendige menſchen met deze dwalingh zyn ingenomen, datze zich inbeelden hunne Afgoden hier meê grooter eere aan te doen, indienze hunne Pagoden en Heidenſche Tempels dus op zeer eenzame en onwoonbare plaatzen, dan ofze die op gemeene en volk-ryke plaatzen ſtichten. Wy hielden hier een tyd langh met de gantſche Vloot ſtil, tot dat de Sineezen voor d'Afgoden dezer Pagode geoffert, en hunne gebeden geſtort hadden. Daar na gingen wy met de Gezanten in deze Pagode, en zagen aldaar veele Beelden op een zolder ſtaan, als meê verſcheidene Sineeſche Schriften in de muur van de Pagode gedrukt en uitgehouwen, die de namen der menſchen, die te vooren aldaar geoffert hadden, te kennen gaven. Met welk een waan-geloof en zonderlinge yver van Heidenſche godvruchtigheidt deze verdoolde en blinde menſchen aan hunne Afgoden hier gemeenlyk allerlei vruchten en beeſten komen opofferen, gaat allen geloof te boven.

Op deze afgodiſche gruwelen van *Kon-jan-sjam*, daar af met recht een rechtzinnigh Chriſten een af-keer en ſchrik behoorde te hebben, voegde ik deze onder ſtaande Vaerzen:

Hier ſpiegelt zich de Droes in Kantons *klaare ſtroomen,*
En lokt het volk van landt met Afgodts heiligdom.
Ai, blyf maar aan de wal, hy zal wel by u komen;
Of vreeſt gy Kon-jan-sjam? *daar lacht de duivel om.*

Den

Komen te Mongley.

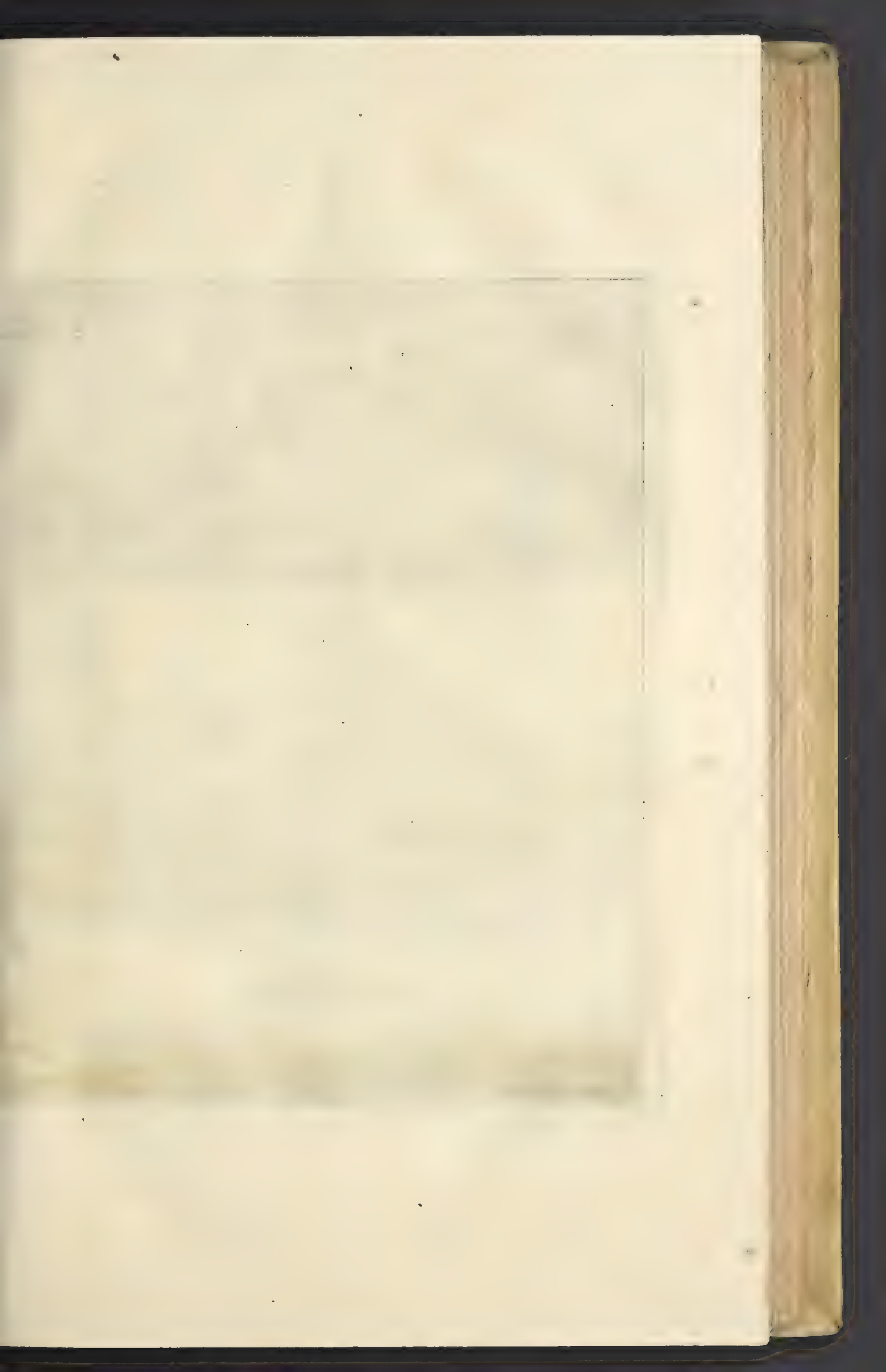
27 Maart.

Den zeven-en-twintighſten landden wy tegens den avondt aan zeekere Plaats, die by de Sineezen MONGLEY geheeten wordt, en zich wonder vermaakelyk en aangenaam rontom van verre in 't oog vertoont. Men klimt hier by eenen çierlyken trap van beneden uit het water na bovenen; hier van daan gaat men in de Stadt door een geweldige ſterke poort. Deze Plaats is rontom omringt met hooge en ſterke muuren, die doorgaans met wacht-torens en bolwerken redelyk verſterkt zyn. Het is een luſt om te zien, hoe vermakelyk en luſtig, indien men op de wallen ſtaat, de omleggende landeryen, beemden en boſſchen, zich op doen, en met welk een aangenaamheit de zelve u toelagchen. En dewyl onze oude Trekkers, door het geſtadigh trekken en arbeiden tegen den ſtroom op, die hier ongemeen ſnel gaat, zeer moede en afgemat waren, of zich gelieten afgemat te zyn, en niet langer voort wilden, veranderden wy hier van trek-volk, en kreegen nieuwe Trekkers. Naauwliks was de Zon onder de kimmen t'ſchuil gegaan, of het vaartuig, daar op de Gezanten waren, raakte op een ſcherpe klip, dat hy door den boodem heen ſtak, waar door 't ruim terſtondt zoo vol waters raakte, dat de Gezanten met ſchip en goedt zouden gezonken hebben, indien Godt de Heer hen niet wonderlyk geholpen hadt. En na dat wy 's anderen daaghs voorby eenige Dorpen waren gevaren, en aan een luſtige en vermakelyke plaats ten anker waren gekomen, onthaalde ons de Mandaryn *Pinxentou*, met den gewoonlyken *Thee*-drank. Des nachts, zoo als wy ons effen geruſt te ſlapen hadden begeven, beliep ons een zeer zware en yſſelyke ſtorm, niet anders als of hemel en aarde vergaan wilde. Onder dit yſſelyk bulderen der winden weerlichte en donderde het ook zoo ſterk, reis op reis, of alles aan ſtukken wilde ryten, en de jongſte dag op handen was. Een van onze Barken, daar 's Keizers geſchenken in waren, raakte driftig, en ſtiet tegens den wal aan, dat de maſt over boord viel; en zou, menſchelyker wyze geſproken, aldaar van een geborſten zyn, indien men die met moeite en naerſtigheidt daar niet weder had zoeken af te arbeiden. Met het krieken van den dagh vernamen wy, tot ons groot hertzeer en droefheid, hoe deerlyk het met zommige Schepen, die zich op de Revier bevonden, geſchapen ſtond, en in welk een gevaar datze dien nacht geweeſt

Kryg... ſtorm...

waar ... verſch... Vaart... verga...

waren:

2.

waren: want op den dagh zagen wy hier en daar verscheide mastelooze en schadelooze Schepen, als ook ettelyke wrakken, die tegen den oever gestrandt lagen en aan stukken waren gestooten, (daar af het volk en goet voor het meerderdeel vergaan was) hier en daar dryven.

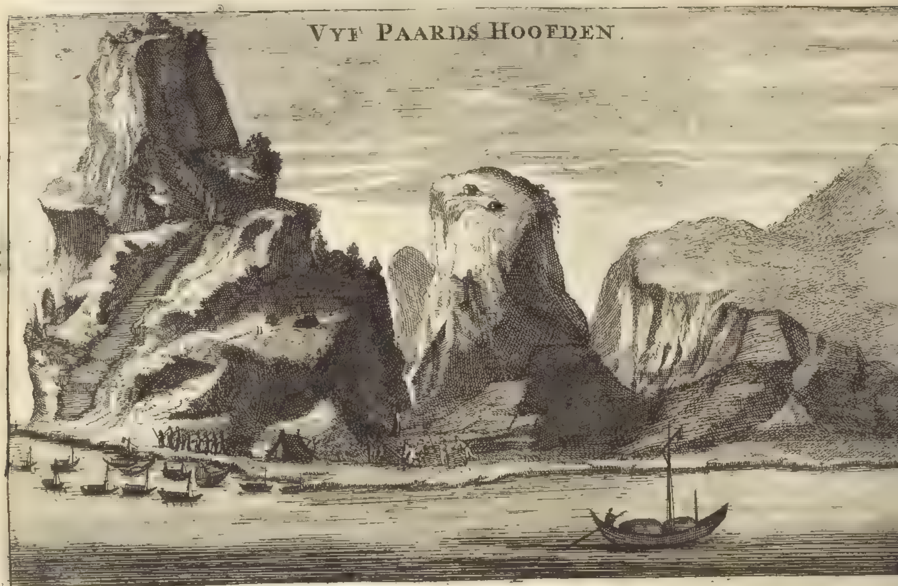
Het was op den negen-en-twintighsten, als wy met onze gantsche Vloot en gevolgh voor de tweede Hooftstadt XAOCHEU quamen. Deze Stadt is drie honderd *Ly* van *Yngte* gelegen op eenen uitsteekenden hoek, en dicht aan den oever van de Revier. Haar goede en bequame gelegentheidt aan de Reviere, en veilige reede voor de Schepen, maakt dat hier geduurigh een sterke groote Schipvaart is. Na 't Zuiden heeft deze Revier, die wy tot aan deze Stadt zoo verre waren opgevaren, verscheidene namen, en word nu *Siang*, dan *Kio* genoemt; en neemt haren oorsprong uit de Revieren *Chin* en *Vu*, die beide niet verre van deze Stad hare waters vermengen. De plaats daar deze twee Revieren in een loopen, is by de Sineesche Schippers zeer vermaart; dewyl hier zeer sterke stroomen gaan, en veele blinde klippen leggen, waar door de Schepen by storm en onweer veeltydts schip-breuk lyden. De Sineezen, om dit gevaar (na hun waan) voor te komen, hebben aan den oever een Pagode of Afgoden-tempel laten stichten, dien de geene, die deze plaats voorby willen, eerst gaan bezoeken, en daar in aan den godt dezer plaatze, om zyne zoen en een gelukkige reize te verkrygen, offer-giften brengen. De Stadt leit (na uitwyzing van de neven staande Prent) van achteren met hooge en zeer vermakelyke Bergen omringt; en aan de Oost-zyde over 't water isze met een Voorstadt voorzien, die zeer volkryk, en op een wonderlyke en zeltzame wyze gebouwt is. Daarenboven ziet men in 't midden van de Reviere, recht tegen de Voorstadt over, op een kleenen heuvel, eenen Toren met vyf transsen of ommegangen verçiert, die mede zeer kunstigh en aardigh na d'oude wyze gesticht is, en daar aan men niet als te water met vaartuigh komen kan. De Jesuit Niklaas Trigautius, in zyn Verhaal van *Sina*, beschryft deze Hooft-stad *Xaocheu* in deze volgende woorden: *De Hooftstadt* Xaocheu *is tusschen twee Revieren gelegen, die met allerlei Vaartuig kunnen bevaren worden, en hier haar waters vermengen; d'eene* (a) *van deze Revieren bewatert ten Oosten de landtstreek van de Hooft-stad* Nanhiung, *en d'ander* (b) *bespoelt het Landschap* Huquang, *en strekt zich ten Westen na de Hooftstad. De gantsche stad, met huizen en wallen, is op 't midden van 't landt gelegen, dat ter weder-zyde van deze twee Revieren bespoelt word. En dewyl deze plaats, tusschen de Revieren gelegen, niet zeer breed is, zoo vallen hier door ook de huizen daar niet zeer groot en ruim; zulks d'Inwoonders genootzaakt zyn, willenze groote huizen hebben, die ter weder-zyde van d'oevers der beide Revieren te stichten. Aan de West-zyde (aangezien die met meenigte van huizen bezet is, en het meeste bewoont wordt) vertoont zich een groote Brug van schepen, die aan elkandre gehecht zyn, om van d'een tot d'andere zyde te kunnen over gaan.* Dus verre Trigautius.

(a) De Revier Chin.

(b) De Revier Vu.

Dicht by deze Stadt, in een lustige en vermakelyke vlakke lantsdouw, (die ter weder-zyde met heuvelen en allerlei vruchtdragende boomen omcingelt is,) vertoont zich ook op den bergh *Nanhoa* een Klooster, en daar by een groote Kerk, daar in meenighte van afgodische Priesters woonen. Zeeker persoon, *Luzu* geheeten, (die door zyn vasten en een streng leven zoo veel by den gemeenen man te weeg gebragt had, datze hem na zynen doodt voor heiligh eerden) heeft dit Klooster aldaar op zyn eigen kosten laten stichten. Deze *Luzu*, naar men verhaalt, droeg nacht en dagh op zyn bloote huit een yzere keeten, en besteede daags zoo veel arbeids aan 't builen en ziften van Rys, daar af duizend Monnikken dagelyks leven kosten. Zo diep had zich deze keeten in zyn vleesch gezet, en daar in zoodanig een verrotting en bederving gebragt, dat zich by duizenden van wormen daar in vertoonden. Quam een dezer wormen op d'aarde te vallen, die nam hy weêr op, en sprak die

De Godtvruchtige Luzu.

aldus toe : *Vind gy niet te byten en te knagen? Uit wat oorzake verlaat gy dan myn lyf, en vlucht weg?* Zyn doode ligchaam, zoo my d'Inwoonders aldaar verhaalden, word noch op deze plaats bewaart. En ter gedenkenis van d'overgroote godtvruchtigheid van dezen Man, is hem de gemelde Kerk gesticht; daar heenen uit alle gewesten de Sineezen ter Beêvaart komen.

Dat dit eertyds een heerlyke Stadt was, en die in treffelykheid van gebouwen en andre cieraadjen tegen de beste op moght, geven de overblyfzelen der zelve genoegh te kennen. S' is van buiten ook noch redelyk met vestingen gesterkt; maar van binnen leitze voor het meerendeel als een puin hoop. Wy hadden hier weder onze tenten dicht onder de Stadts muuren uitgespannen; alwaar de Magistraat en de Stadthouder, die in een kostelyken draag-zetel zat, de Gezanten, met een aanzienlyk gevolgh van verscheide Edelluiden en Hof-jonkers te paerd, en alle eerbiedenis, quamen verwellekomen, en met eenige geschenken uit de keuken vereeren, die de Gezanten aannamen, dewyl deze niet op 's Keizers rekeningh gestelt wierden. Na datze met elkanderen in mondt gemeenschap getreden waren, en van eenige gewichtige zaken gesproken hadden, wierdenze treffelyk onthaalt, 't welk hen ook zoo groot een genoegen gaf, dat zy ons met alle eere en eerbiedige plicht-plegingen weder bejegenden, met beloften van de genooten eere en vriendschap ter gelegener tydt te zullen vergelden. Zy namen hier op met groote vriendschap en heusheit hun afscheid, en vertrokken eindelyk weder na de Stadt.

Zoo haast begon het volgende morgen-licht niet door te breeken, of wy vervaerdighden ons weder ter yl tot de reize; zulks wy hier heel vroegh van daan raakten, en, zonder lang gevaren te hebben, by zeker wonderlyk gebergte quamen, dat de Tarters, om haar vreemde gestalte en fatsoen, de VYF PAERTS-HOOFDEN noemen. Boven op de toppen dezer Bergen, die hunne kruinen zeer hoog in de lucht steken, en tot aan de wolken verheffen, zag men hier en daar, naar uitwyzing van deze boven staande Prent, verscheidene vreemde, zoo kleene als groote, gebouwen staan, die ten deele noch heel en gaaf, en ten deele door ouderdom en den tyd geheel en al gesloopt en vervallen waren. En waren zommige van deze gebouwen, die zich op dit Gebergte vertoonden, op zoodanige steile en onaankomelyke

lyke ſpitzen geſticht, dat men zich ten hoogſten te verwonderen hadt; en niet wel bedenken kon, op wat wyze deze Luiden het hout, en andere ſtoffe tot deze gebouwen, daar op hebben kunnen krygen. Wy waren zeer nieuwsgierigh, en door begeerte in onzen geeſt als opgetogen, om het maakzel dezer gebouwen, en den aart en zeden dezer Bergh-luiden, die zich in deze huizen ophielden, wat nader te bezichtigen; maar wierden in 't beklimmen van deze ſteile en ongangbare wegen zoodanigh in 't kort afgemat, dat wy ons genoodzaakt vonden de hertret te nemen, en den zelven weg af te klimmen, dien wy op geklommen waren.

in ... lyke ... ten.

Naauwliks waren wy dit wonderlyk Gebergte der vyf Paerds-hoofden voorby geraakt, of wy quamen in zeeker ander Gebergte, daar wy met groot gevaar van Schip en goet te verliezen door voeren: want de Revier is tuſſchen dit Gebergte zoo vol blinde klippen en ondiepten, dat naauwliks het tiende vaartuig, zonder Schip-breuk te lyden, behouden daar door raakt. Te dezer oorzake noemen d'Inwoonders en rontom leggende Gebuur-volken dit Geberghte, de VYF LELYKE DUIVELS.

Wy raakten noch eindelyk, zonder eenigh letzel of ſchade aan ons vaartuigh te lyden; door dit Schip-breukryke Gebergte, en quamen van daar aan zekre landſtreek, SUYTJEEN geheeten. Het Geberghte van de vyf Paerds-hoofden deed zich wonderlyk op; maar vry vreemder en wonderlyker vertoonde zich deze plaats, met hare recht-opgaande bergen, kruinen, toppen en ſpitzen der bergen. Deze ſpitzen van deze landtſtreek *Suytjeen* ſtonden, langs de Revier en diep landwaart in, in zoodanigh een aangename orde en wonderlyke zwier, als of de zelve daar niet uit de natuur gewaſſen, maar door kunſt en arbeidt van menſchen handen geplaatſt waren. De heuvelen dezer Bergen, en dieper neerzinkende valeyen en effen vlakten, tuſſchen de heuvelen in gelegen, gaven van alle kanten zoo een aangenaam verſchiet, en deden zich met hun groente en ruigte zoo vermakelyk in 't oog op, datze ons in 't aanſchouwen als opgetogen en verbaaſt hielden. In de valeyen en vlakten, als mede op de heuvelen, zagh men ook meenigerlei ſlagh van kruiden, heeſters en boomen groeijen, dat alles met elkandre zich zeer genoeglyk op deed, en ons wonderlyker-wyze ſcheen toe te lagchen. Zoodanigh wierd ik door dit gezicht

Komen in de luſtige lantſtreek Suytjeen.

 van

van deeze plaats verrukt, dat ik dit *Suitjeen* (om haar eigentlyke gelegentheidt des te duidelyker te kunnen uitdrukken) van twee kanten ging afteekenen, en daar af de afbeeldzels in deze Prenten ten toon ftellen.

Op dit vreemt Gebergte pafte ik deze Vaerzen:

Wyk Memfis met den praal van al
uw Piramyden,
Door Faraonis laft, ten Hemel opgebouwt.
Dit luftig Landfchap kan u lof niet
langer lyden;
't Is billyk dat Natuur de Bouwkunft onder houdt.

Komen te Nanhung. 4 April. Op den vierden van Gras-maandt kreegen wy de treffelyke Stadt NANHUNG in 't gezicht, (de derde Hooft-ftadt van dit Landfchap,) daar wy, zonder lang te toeven, aan land traden. Deze Stadt leit drie honderdt en tnegentigh *Ly* van *Xaocheu*, en is de grens- en uitterfte plaats van het Landtfchap *Quantung*, dat wy dus van 't Zuiden na 't Noorden midden waren door getrokken. De Stadthouder en de Magiftraat van dit *Nanhung* waren zoo dra niet van de komft der Gezanten verftendigt, of zy lieten de zelve op 't vriendelykft en met groote beleeftheid door een groet-briefje verwellekomen. Korts daar na verfcheen de Stadthouder en de Magiftraat zelfs in perfoon by de Gezanten, die, na het afleggen der gewoonelyke groeteniffen ter wederzyde, aan dezen Stadthouder en Magiftraat zeer ernftelyk en ootmoedig verzochten, dat 'er goede ordre moght geftelt worden, waar door zy hunne reize op 't fpoedigfte en veiligfte mogten vervorderen. 's Avonds keerde de Stadthouder en de Magiftraat, als de Gezanten hen wel onthaalt hadden, weder in Stadt; en wierden de Gezanten met ons gantfche gevolgh den volgenden middagh by den Stadthouder in zyn huis op een koftelyke maaltyt onthaalt, na datze alreê te vooren door zeker briefje tot twee malen genoodt waren. Door des Stadthouders Hovelingen wierden wy tot dicht voor de poorten van des zelfs woonigh geleidt, en toen voorts van den gemelden Stadthouder, onder 't geluit van Bazuinen, Trompetten en ander Speeltuygh, zeer prachtigh ingehaalt, en in een ruime zaal gebragt. By ons verfcheenen ook terftont, uit laft en op 't ontbieden van den Stadhouder, de boven gemelde Magiftraats-perfoonen, en eenige andere Krygs-

N

UN.

Krygs-hoofden, uitgezeidt den President van de Magistraat, die zich ten hoogsten liet ontschuldigen, ter oorzake misschien, om dat hy een Sinees was. Deze maaltyd ging op een byzondre wyze toe, en wy alle, als ook de Stadthouder en de gantsche Magistraat, zaten alleen aan de eene zyde des tafels, op dat de Schenkers en Opdisschers, dies te bequaamer en t'onbelemmerder, de spyze zouden kunnen opdisschen en den drank over reiken. De gerechten wierden ook niet teffens (gelyk by de Sineezen wel gebruikelyk is) op den tafel gezet; maar voor een ieder Persoon wierden eerst twee schootelen te gelyk op gebraght. En als de Hofmeester, die geduurigh aan des Stadthouders zyde bleef staan, met een woord te spreeken het teeken hadt gegeven van t'eeten, viel men gelyker hand aan 't toetasten. Als daar na de Hofmeester zagh dat men van die kost niet meer wilde eeten, deed hy weder twee tekenen kort achter malkandre, gevende met het een het inschenken, en met het ander het omdrinken te kennen. Hier na quam het tweede gerecht in schootelen, gelyk te vooren, op tafel, insgelyks het derde, en zoo voorts al d'andere gerechten, wel ten getale van zestien; waar in t'elkens de zelve ordre gehouden wierd als in 't eerste gerecht. Geduurende de maaltydt wierden ook eenige vermakelyke spellen en kluchten, dat de Sineezen gemeenlyk op hunne gastmalen laten doen, door zekre Tooneelspeelders vertoont. Na dit speelen stonden wy alle van den tafel op, en gingen na buiten, om ons in den tuin, midlerwyl het zuiker gebak of banket op tafel wierd gezet, wat te gaan vertreden en te vermaken. Eindelyk, na een korte wyle, keerden wy weder, en gingen weêr aan tafel zitten, als te vooren. Voor het scheiden zagh men de gasten elk in zyn beurze tasten, om de speelders en de huis-dienst-boden, naar 's Landts gebruik, met een drink-penning te vereeren; 't welk aan des Stadthouders voeten gelegt wierd, die zulks zonder tegen-spreeken aannam. Maar als de Gezanten hem ook met een geschenk van zes Toel zilvers, in een verzegelt papiere zakje, en eenige Europische en Indiaansche goederen wilden vereeren, sloegh hy zulks in 't eerst beleefdelyk af; dan bewilligde eindelyk daar in.

Dit *Nanhung* is in zyn omtrek anderhalf uur groot, en leit treffelyk, vermits het een grens-plaats van dit gantsche Landtschap verstrekt, in zyn muuren, die doorgaans met sterke borstweringen en wacht-torens versterkt zyn, inzonderheit langs den waterkant, besloten. Aan dezen waterkant is ook over de Revier, om gevoeglyk van den eenen tot den anderen kant te kunnen komen; een groote Brugh geslagen, die zeer hoogh uit het water is opgehaalt, en des nachts, om d'Ingezetenen tegens alle buiten-gewelt te beschermen en in veiligheidt te stellen, met het spannen van een zware yzere keten toegesloten wordt. Van binnen is de Stadt vry treffelyk verçiert met afgodische Pagoden, Stadts gemeene gebouwen, en Burgers huizen, waar onder wy verscheide zagen, daar aan de Naam van onzen Zaligmaker met gulde Letteren boven de deuren en poorten gespelt stond. Men heeft hier ook 's Keizers Tolhuis, daar op van alles, wat dat het Gebergte in of uit wil, de tol betaalt wort. Een ieder, die hier eenigh goet wil aangeven of vertollen, word hier by zyn woordt en schrift gelooft: en die maar zeid, of met een Register toont, dat hy zulke en zulke Waaren by zich heeft, word daar op, zonder kisten, kassen, of pakken te openen, of te bezichtigen, gelyk in Europe en op andere plaatzen wel gebruikelyk is, na het betalen van den gezetten en behoorlyken tol, vry door gelaten. Nergens valt beter steenachtige aarde, die wy Oost-Indische Inkt noemen, als in de landtstreek van deze Hooft-stadt. Hier ontrent is ook een Revier, *Mekiang* geheeten, dat op Neêrduytsch zoo veel te zeggen is, als *Ink-vloedt*: want het water van deze Revier ('t geen misschien by de zwarte grond toe komt,) ziet 'er zoo zwart als Inkt uit. De Sineezen houden ook zeer veel van de Visschen, die in deze Revier gevangen worden; en deze vallen, ten opzicht van het water,

zeer wit. Het reizen te landt valt, van wegen de omleggende en hooge ſpitze Bergen hier te lande, zeer moeijelyk en verdrietigh; maar de aller-moeijelykſte Bergh hier omtrent gelegen, en die naauwliks van de Inwoonders zelfs te bereizen was, wierd eertyds by hen *Muglyn* geheeten. Dezen liet zeeker Gouverneur of Landtvooght, die zy *Chankieuling* noemden, met het wegkruijen van kroſten en heuvelen op zyn eigen koſten, zoodanigh ſlechten en effen maken, dat men nu zoo wel te voet als te paerde, ja zelfs in Palekyns of draagh-zetels, (want de gantſche wegh is langhs heen, zoo verre het Gebergte zich ſtrekt, zeer effen met kegel-ſteenen beſtraat,) met groot gemak en zeer ſpoedigh daar door kan reizen. De dankbare Inwoonders gingen, tot vergelding van deze weldaadt, en ter eeuwiger gedenkenis, ter eere van dezen Landvooght een treffelyke Pagode oprechten, en quamen hier den Man noch na zyn doot, ́als hunnen hooghſten weldoender, dagelyks met het opofferen van reuk-werken en andere vette Offerhanden vereeren. Neffens deze Pagode vertoont zich ook een cierlyk en kunſtig gebouwde Toren, die negen tranſſen of ommegangen hoog is, en byna van een zelve fatſoen en maakzel, als alle de boven gemelde torens. Vier dagen waren daar verlopen eer wy van dit *Nanhung* te lande over 't Gebergte na *Nangan* trokken. Eindelyk, na dat alles klaar gemaakt, en al het reis-tuig wel gepakt was, maakten de Gezanten zich ook reis-vaerdigh, en vertrokken met een gedeelte van 's Keizers ſchenkaadjen den achtſten dezer. Maar eer de Gezanten op weg ſloegen, holpen zy eerſt de dragers en paerden op wegh, en zonden ook den Mandaryn, die hen van wegen den jongen Kantonſchen Onder-koning was meê gegeven, over 't Gebergte, na de Stadt *Nangan* voor uit, om een Logement tot hun nachtruſt, en vaartuigen tot hun voorder opreize gereedt te maken. Wy, hun gevolg, met den Onder-koopman *Hendrik Baron*, en den Mandaryn *Pinxentou*, wierden gelaſt tot den volgenden dagh te blyven, om met het overige

De Gezanten trekken over 't Gebergte.

reis-tuigh, dat by de gemelde dragers niet kon meê genomen worden, te volgen. Daar wierdt ook ordre gegeven, dat ieder dragt een geele vlagge, met des Keizers en der Gezanten namen beſchreven, zou voeren; ten einde zich niemant vreemts by de zelve quam te vervoegen. De Gezanten lieten zich in draagh-zetels dragen, om des te gemakkelyker over 't Gebergte te raken. Deeze en d'andere Dragers, die hun omſlag en reis-tuig over 't Geberghte braghten, beliepen ten getale van vier hondert en vyftig; en kreeg ieder Drager voor zyn moeite, in de op- en af-reize, acht Maas Fyn, dat in Hollandſche munt ontrent vieren-tzeſtig ſtuivers bedraagt. En dewyl de Gezanten eenige gevaarlyke en eenzame plaatzen hadden door te reizen, verzagh de Landtvoogt hen noch met een troep van honderd en vyftigh Soldaten tot lyfwachten, om hen tegens alle geweld van Struik-roovers en Landlopers, die zich by wylen op dit Geberghte onthouden, te beſchermen, en vry en veiligh te geleiden; zy waren daarenboven vergezelſchapt met over de tzeventigh, zoo Kapiteynen, Zoldaten, als Dienaren, die met hen uit *Kanton* vertrokken waren. Den volgenden anderen dagh, te weeten, den negenden, maakten wy ons mede reisvaerdigh, en vertrokken ontrent des ochtens te negen uuren van *Nanhung*. De Gezanten namen hunne nacht-ruſt ten halve wege op dit Gebergte, in zeker groot Dorp, *Suſan* genaamt; maar vonden daar niemant, dan alleen een zekeren Krygs-overſten, die aldaar het gezagh hadt. Naauwliks konde hy hen wat Rys en ſterken drank, en Varkens-vleeſch verſchaffen; dewyl de Dorp-luiden, uit vreeze voor de Hollanders, uit het Dorp gevlucht waren, en hadden hunne huizen voor de Hollanders ten beſten gegeven. Des anderen daags gingen zy met den dagh weêr te paerd zitten, en quamen met den middagh in dat vreemt en nare Geberghte, dat tuſſchen 't Landtſchap *Quantung* en *Kiangsi* leit, en beide deze Lantſchappen van elkandre ſcheid. Men vond op dit hoogh Gebergte, dat wonder aangenaam en zeer vermakelyk

lyk om te zien was, een groote meenighte afgodiſche Pagoden, die alle zeer kunſtigh en antyks toegeſtelt waren. Onder deze was een van de voornaamſte, en wel het kunſtigſte en prachtighſte gemaakt, die juiſt in 't midden op de plaats ſtont, die een ſcheids-paal tuſſchen beide deze Landſchappen verſtrekt. Zelf dit Gebergte, hoewel daar op byna geene menſchen woonen, en een Wout vol wilderniſſen is, munt niet weinig uit in vermakelyke ryzende heuvelen, en aangename neerſchietende valleyen.

...en te ...an. Dien dagh ſpoeiden wy zoo veel wegs, dat wy tegen den avond, twee uuren voor den ondergangh der zonne, in de Stadt NANGAN quamen, de dertiende Hooft-ſtadt van het achtſte Landſchap *Kiangsi.* Maar eer ik de voorvallen van onze Reize vervolg, zal ik hier, gelyk te vooren in 't Landſchap *Quantung*, 't getal der groote en kleene Steden, en den aart der Inwoonders van dit Landtſchap *Kiangsi* in 't kort ten toon ſtellen.

...ns-pa- ...an 't ...ſchap ...gsi. Ten Ooſten en Zuid-ooſten heeft dit Landtſchap tot Grens-plaatzen de Landtſchappen *Chekiang* en *Fokien:* ten Zuiden en Zuid weſten *Quantung* en *Quangsi;* ten Weſten *Huquang*, en ten Noorden *Nanking* of *Kiangnan* leggen. Ten Zuiden vertoonen zich in dit Landtſchap zeer breede en hooge Bergen; want de Bergen van drie Landſchappen, als *Kiangsi*, *Quantung* en *Fokien*, vereenigen zich hier. In dit Gebergte onthoudt zich een wildt en woeſt volk, dat dikwils op de Sineezen ten roof gaat, en onder der zelver heerſchappye niet buigen wil.

...acht- ...heid. Dit geweſt verbergt in haren ſchoot een grooten overvloet van gout, zilver, loodt, yzer en tin, is byna rontom omringt met zeer hooge Bergen, en wordt van verſcheide Beeken, Poelen en Revieren doorgaans bewatert en doorſneden. Het is zeer vruchtbaar van allerlei aard-gewaſſen, en zonderling Viſch- en Volk-ryk: want zoo een groote menigte van menſchen onthoud zich in dit Landtſchap, dat het landt byna (om zoo te ſpreeken) voor d'Inwoonders te kleen valt. Gemeenlyk worden d'Inboorlingen van dit Landſchap, van wegen deze overgroote menigte der menſchen en vruchtbaarheidt der Vrouwen, door geheel *Sina* Muizen genoemt.

En door dien d'Inwoonders hier te lande door dit vruchtbaar aantelen zich zodanig vermenigvuldigen, datze naauliks aan woonplaatzen en de koſt kunnen geraken, zoo gaanze gemeenlyk na andere plaatzen in *Sina* trekken, en erneeren zich aldaar met verachte en onaanzienlyke hand-werken, als met ſchoen- en kleer-maken; andere geven zich uit voor Waarzeggers en Tovenaars. Uit de natuur zyn deze Volken deun, en, tot ſpot der Sineezen, zeer waangeloovigh, en leiden een ellendigh leven. Zy zyn des niet tegenſtaande ſpitsvondigh, en ſchrander van herſſenen; en worden door hunne geleertheid (daar op zich veele onder hen leggen) tot de hooghſte waardigheden verheven. Eenighzins hebbenze de Leere van 't verhuizen der zielen in gezogen: want zy houden het voor dood-zonde eenigh levendigh gedierte te dooden, of van het geene, dat alreê gedood is, te eeten. *Aart der Inwoonders.*

In dit Landſchap *Kiangsi* leggen dertien Hooft-ſteden, die in grootte en volkrykheidt tegen gemeene Landtſchappen op mogen, en over zeven-en-tzeſtig kleene Steden de heerſchappye voeren. Het geheele Landſchap, dat de Revier *Can* in 't midden, van 't Zuiden tot het Noorden, doorklooft, word byna met Poelen en Revieren bewatert; zulks men door dit gantſche Geweſt te ſcheep kan komen. *Getal der groote en kleene Steden.*

De dertien Hooft-ſteden zyn deze, als *Nanchang*, *Jaocheu*, *Quangsin*, *Nankang*, *Kieukiang*, *Kienchang*, *Vucheu*, *Linkiang*, *Kiegan*, *Xuicheu*, *Juencheu*, *Cancheu*, en *Nangan.*

NANCHANG gebiedt over zeven ſteden, als *Nanchang*, *Fungching*, *Cinhien*, *Fungsin*, *Cinggan*, *Ning*, die de vermaardſte van alle zeven is, en *Nuning.*

JAOCHEU gebied over zeven ſteden, als *Jaocheu*, *Tukan*, *Loping*, *Feuleang*, *Tehing*, *Gangin*, en *Vannien.*

QUANGSIN gebied over zeven ſteden, als *Quangsin*, *Joxan*, *Jeyang*, *Queiki*, *Jenxan*, *Jungfung*, en *Hinggan.*

NANKANG voert de heerſchappye over

over vier steden, als *Nankang, Tuchang, Kienchang*, en *Gany*.

KIEUKIANG gebied over vyf steden, als *Kieukiang, Tegan, Xuichang, Hukeu*, en *Pengce*.

KIENCHANG gebied over vyf steden, als *Kienchang, Sinching, Nanfung, Quanchang*, en *Luki*.

VUCHEU gebied over zes steden, als *Vucheu, Cunggin, Kinki, Thoang, Logan*, en *Tunghiang*.

LINKIANG gebiedt over vier steden, als *Linkiang, Sinkin, Sinyn*, en *Hiakiang*.

KIEGAN heerscht over negen steden, als *Kiegan, Taiho, Kiexui, Jungfung, Ganfo, Lungciven, Vangan, Jungsin*, en *Jungning*.

XUICHEU gebiedt over drie steden, als *Xuicheu, Xangcao* en *Sinchang*.

JUENCHEU gebiedt over vier steden, als *Juencheu, Fueny, Pinghiang*, en *Vancai*.

CANCHEU gebied over twaalf steden, als *Cancheu, Vtu, Sinfung, Hingque, Hoeichang, Ganynen, Ningtu, Xuiking, Lungnan, Xeching, Changning*, en *Tingnan*.

NANGAN gebied over vier steden, als *Nangan, Nankang, Xangyen*, en *Cungy*.

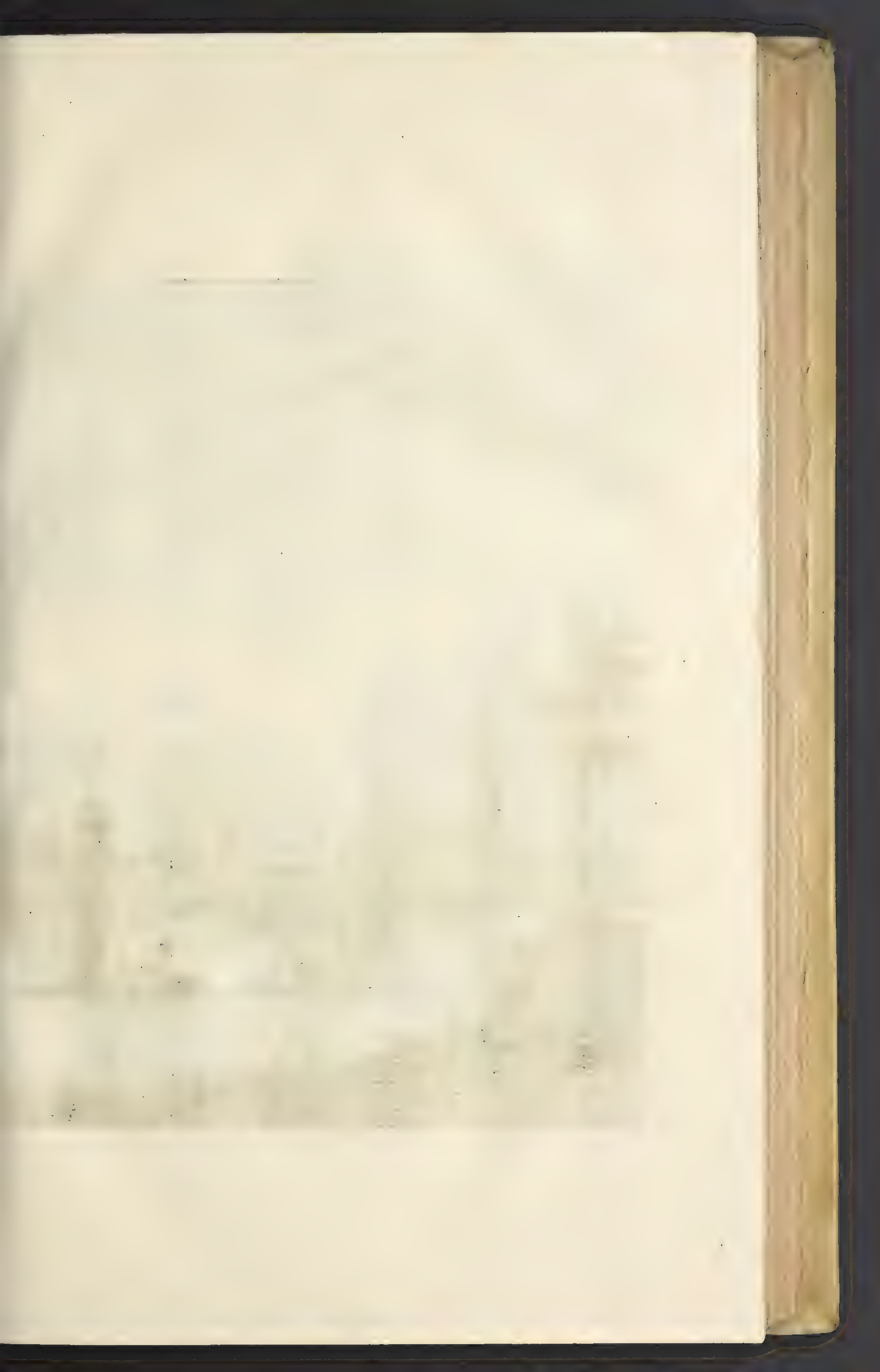
Getal des volks. Naar uitwyzing des Sineeschen Reeken-boeks, zyn in dit Lantschap dertien honderd duizend, drie-en-tzestigh duizendt zes honderdt negen-en-twintigh Huisgezinnen, en vyf-en-tzestig honderd duizend, negen-en-veertig duizent en acht honderd weerbare Mannen.

Schatting. Het opbrengen der schattingen aan den Keizer bestaat in zestien honderd duizend, zestien duizend en zes honderd zakken Rys, in acht duizend twee honderd en dertig ponden rollen ruwe, en elf duizend vyf honderd en zestien rollen gemaakte Zyde; zonder de Tollen en Schattingen van andere dingen daar onder te begrypen.

Dus verre zy van 't Landtschap *Kiangsi*, en 't getal der groote en kleene Steden, &c. gesproken; 't is tydt ik my weêr begeef tot het vervolgh van 't geen ons in onze Reize door dit Landschap, tot aan het Landschap *Nanking*, is voorgevallen.

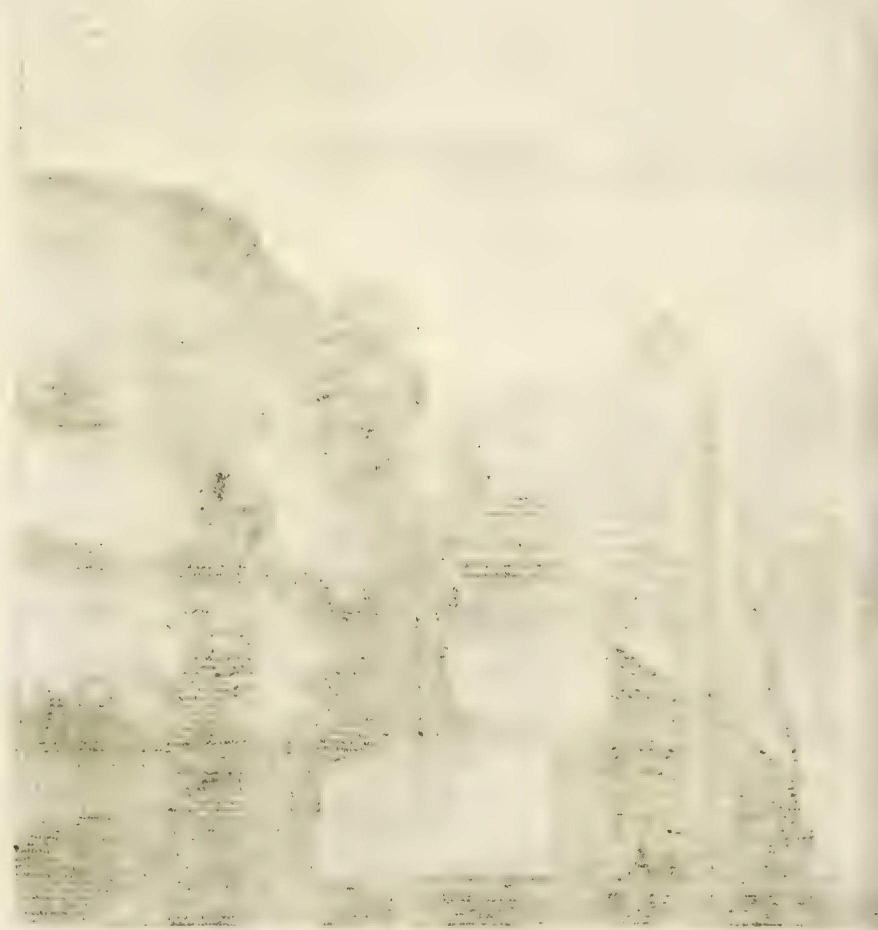
De[...] ten[...] van[...] gift[...] van[...] gan[...] Zoo dra en waren de Gezanten voor de buiten-poort van deze Hooft-stadt *Nangan* niet aangekomen, of zy wierden door zekeren stadts Dienaar van wegen de Magistraat zeer heuslyk en met groote plicht-plegingen begroet en verwellekomt. Daar na braght de zelve Dienaar hen in zeker groot huis, dat voor hen gereed gemaakt was, en op den kant van de wal stond. Korts hier na verscheenen ook by hen de Stadt-houder met eenige van de voornaamste en grootste der Stadt, die, na het afleggen van behoorlyke en statelyke groetenissen ter weder-zyde, met de Gezanten over eenige zaken van kleen belang in montgemeenschap traden. Hier op, na het nemen van een behoorlyk afscheidt, vertrokken deze Heeren weêr des avonds, en zonden hen op Stads onkosten een goet avontmaal toe. Naderhand verscheenen by ons twee Tartarische Heeren, die aldaar uit de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* een weinig te vooren aangekomen waren, zonder ergens anders in een Stadt geweêst te hebben. En na dat deze Heeren de Gezanten statelyk begroet, en hen ook bekent gemaakt hadden, datze gezonden waren, om de Kantonsche Onder-koningen over de zege, by hen in 't voorleden Jaar in het Landschap *Quangsi* op den Sineesch bevochten, en over de zege-praal van dertien Olifanten, by de zelve na *Peking* opgezonden, met hooge eer-tytelen en een kostelyk eeren-kleet, met gout en geele zyde doorwrocht, uit den naam en van wegen den Keizer, plechtelyk te verheerlyken, vertrokken zy weder na genomen afscheid, en toonden zich zeer verheugt, dewyl zoodanige lustige Luiden, als zy oordeelden de Gezanten te zyn, van het einde des werelds quamen, om hunnen Keizer te begroeten; voorts daar by voegende, dat zyne Keizerlyke Majesteit de Gezanten met een zonderlinge genegentheid en hertelyk verlangen te gemoet zagh. Gedurende ons verblyf alhier wierden wy van de voornaamste en grootste Heeren der Stadt zeer vriendelyk begroet en bezocht.

De Gezanten hadden zonderlinge groote moeite, eer zy hier vaartuig konden

den bekomen, om daar meê van hier langs de Revier *Chang* na *Nanking* te varen. Want schoon zy gedurigh aan prestten, om hunne reize te vervorderen, zoo kon evenwel de Commissaris, die hier toe gestelt was, zoo haast, als hy wel wenschte en de tydt vereischte, geen vaartuigen verschaffen. Waar over de Mandaryn *Pinxentou* met bitze scheld-woorden tegen hem uitvoer; 't welk den Commissaris zoo na ter herten nam, dat hy uit vertwyffeltheit zyn mesch trok, en zich zelven zou doorstooten hebben, indien een van *Pinxentous* Dienaars hem zulks niet belet had.

De landtstreek van de Hooft-stadt *Nangan* (die de zuiderlyke en uitterste Stadt van dit Landtschap is) ziet men rontom in lustige en vruchtbare landsdouwen leggen; hoewelze des niet te min ook met hooge Bergen en Steenrotzen op zommige plaatzen beschermt wordt. Een dezer Bergen munt boven d'andere in vermakelykheit en aangenaamheit verre uit, waarom de zelve ook van de Sineezen *Siboa*, dat zoo veel als westerlyke Bloem gezegt is, genoemt wordt.

...n is ...ryk. Deze Hooft-stadt word met een tak van de Revier *Chang* (die aan de Westzyde van *Nangan*, op de grenzen van het Landschap *Huquang* zyn oorsprong neemt, en uit den Noord-noord-westen na deze Stadt komt schieten) in twee deelen, te weten, in een zuider en noorder gedeelte gescheiden. Dat deze Stad dus aan de Revier is gelegen, brengt te weeg, dat daar in zeer groote koophandel gedreven wordt: want alle de Waaren, die uit geheel *Sina* na het Landtschap *Quantung*, of uit *Quantung* na d'andere Sineesche Landschappen hooger op gevoert worden, moeten hier aankomen en gelost worden; dewyl de Waaren, alsze uit het Landtschap *Quantung* over 't Gebergte zyn gekomen, alhier in de Schepen gedaan worden, om de zelve langs de Revier *Chang* met een voor-ty hooger op te voeren. Andere Waaren worden voor deze Hooft-stadt uit de Schepen gelost, en van dragers en arbeiders door de Bergen *Muillin* na d'uitterste plaatzen, en voornamelyk na de Hooft-stadt *Nanhung* gevoert.

Het Zuiderlyk gedeelte van deeze Stadt is met verscheide treffelyke huizen dicht betimmert, en valt zeer neering- en volk-ryk. Aan de Noord-zyde vertoont zich een niet min kunstigh, als kostelyke afgodische Pagode, die in 't hangen van den Bergh zoo wonderlyk gebouwt staat, dat een tweede Dedalus zyn kunst aan het stichten van dit gebouw schynt getoont te hebben. In grootte en sterkte mag dit *Nangan* evenwel tegen de Stadt *Nanhung* niet op; hoewel hare Gebouwen uitwyzen, dat de Tarters in dezen lesten Oorlogh het zelve al vry verschoont, en daar tegen zoo fel niet als tegen *Nanhung* gewoed hebben. De groote koophandel en volkrykheit der wel gegoede Burgers vermogten ook zoo veel tot het herstellen van den vervallen staat dezer Stadt, dat de lidtekens van dit sloopen en schenden hier al vry meer verdweenen zyn dan in *Nanhung*.

Na dat nu den Onder-koopman *Hendrik Baron*, met de rest van ons reistuig, en den Mandaryn *Pinxentou*, mede over 't Nanhungsche Gebergte en by de Gezanten te *Nangan* was gekomen, gingen wy weder (als wy hier vier dagen versleeten, en al ons Reis-tuigh en Schenkaadjen gescheept hadden) met de Gezanten en ons gantsche gevolgh, op den dertienden, met vyftien Vaartuigen op de reize, tredende de Gezanten elk in een bezonder Vaartuig. Van de Stad *Kanton* af tot aan *Nanhung*, hadden wy ons dien gantschen wegh met grooten arbeid, en dikwils niet zonder gevaar van schip-breuk aan lyf, schip, en goet te lyden, door Trek-luiden tegen stroom laten optrekken, 't welk ons by wylen niet weinigh deê zammelen en marren; maar nu dreeven wy, doch evenwel niet zonder grooten arbeidt en gevaar van schip-breuk te lyden, voor stroom af. En door dien de Revier *Kan* hier zeer snel en gezwint, even als een pyl uit de boog, afschiet, en doorgaans in de zelve hier en daar banken, platen en drooghten leggen, die in 't varen geen kleene vlydt en naerstige zorghvuldigheidt vereischen, zoo gebeurde het onder anderen, dat de Bark, die den Heer *Jakob de Keizer*, en de Schenkaad-

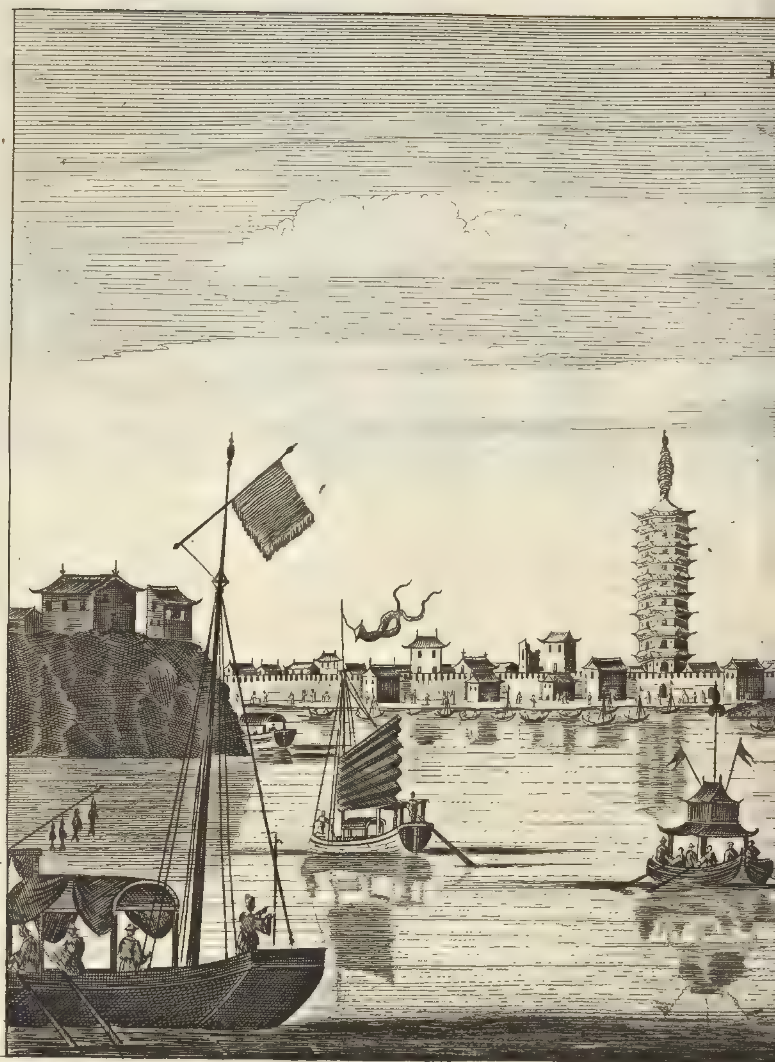
De Gezanten vertrekken weer van Nangan.

De Bark van Jakob de Keizer raakt op een droogte.

kaadjen, die aan den Grooten Tartarischen Cham zouden vereert worden, in hadt, in een draai- of wel-stroom raakte, en met het draaijen en weêrdraaijen eindelyk tegens eenen zekeren blinden bank of drooghte aan ſtiet, en onder in den bodem twee groote gaten kreegh, die in een ogenblik zoo veel nats in zwolgen, dat de bark aan 't zinken raakte. Alle de goederen wierden ter yl uit de bark gelicht, en te lande gebraght, om des te bequaamer het lek te vinden en te ſtoppen; 't welk ook in 't kort geſchiedde; zulks d'uitgeſcheepte goederen terſtond, na het ſtoppen van 't lek, weder te ſcheep gebraght wierden, en wy onze reize vervorderden. De Mandaryns lieten het Boots-volk van de Bark met een dikke leere zweep luſtigh afſlaan, en zou de Stuurman, een man in de zeſtig jaren, dien zelven gangh gegaan hebben, indien de Gezanten voor hem niet geſprooken hadden.

Komen te Nankang. 14 April. Daags daar na, op den veertienden, ſcheepten wy de tweede kleene Stadt NANKANG dicht voorby; doch deeden de zelve voor dien tydt op onze heen-reis niet aan, maar op onze wederom-reis; als wanneer ik hare gelegentheid en geſtalte na 't leven aftekende, en na eenige harer byzonderheden en eigenſchappen, die ik nu verhalen ga, vernam. Dit *Nankang* is dicht aan den oever, op de linker zyde van de Revier *Chang* gelegen, en was eertyts een neringryke Stad. Het leit in een vierkante vorm, is omringt met een ſterke en dikke muur van vyfen-twintigh voeten hoogh. De Stads poorten, die zich rontom in deze muur vertoonen, zyn vier in 't getal; die byna voor het meerderdeel toe gemetzelt zyn, en ontrent de wydte van een vierendeel uur gaans van elkandre ſtaan. Deze ſtadt, die eertyds zeer net en wel bebouwt was, heeft mede geen kleenen ramp in den leſten Oorlog uitgeſtaan; de puinhopen, vervallen muraadjen, en half opgehaalde gebouwen, wyzen uit, en geven noch genoeg te kennen, hoe wreed en verwoed de Tarters alles hier vernielt en geſloopt hebben. Aan de rechter zyde van den oever der Reviere ſtaat een ſterke en vry hooge Toren; wat verder op te gaan een andere, die zeer ſchoon en kunſtigh gebouwt is. Diergelyke Toren, als deze twee, vertoont zich ook aan den anderen kant der Reviere, die alle drie zoodanigh tegen elkandre over ſtaan, datze eenen netten driehoek uitmaken of beſluiten. In 't wederkeeren lagen wy met ons vaartuigh voor *Nammon*, dat op Sineeſch

neeſch zoo veel als *Zuider-poort* te zeggen is. Van deze poort gaat men door een rechte ſtraat, na het huis van den Stadthouder: en aan het eind der ſtraat ziet men een çierlyk en koſtelyk geboude Sineeſche Triumf-poort ſtaan, die de Tarters noch al vry gaaf en ongeſchonden hadden gelaten. Aan het einde van deze ſtraat vertoont zich ook een vry groote en ruime Markt, daar op dageliks allerhande eetwaaren, als vleeſch, viſch, allerlei fruiten en aardgewaſſen in grooten overvloet te koop gebragt worden.

Op den vyftienden quamen wy aan KANCHEU, de twaalfde Hooftſtadt van 't Landſchap *Kiangsi;* daar wy onze nacht-ruſt namen, en dien nacht over verbleven. 's Anderen daags wierden wy van eenige groote Mandaryns, niet tegenſtaande het regenachtigh weêr was, in onze vaartuigen bezocht, en, na 's Lands gebruik, zeer ſtatelyk en met groote plicht-plegingen verwellekomt.

Hier op gingen de Gezanten terſtond, met ons gantſche gevolg, na den grooten *Tutang* dezer Stede, om hem plechtelyk te begroeten. Hy ontfingh de Gezanten met zonderlinge genegentheit, en liet hen in zyn binnenſte vertrek by hem komen, en aan zyne linker zyde neffens hem zitten. Voorts, na 't afleggen der groeteniſſen, vroegh hy hen na veele omſtandigheden van Holland. Te weten, uit hoe veel Landſchappen het zelve beſtond; hoe verre Holland van Portugaal gelegen was; hoe langh de Hollandſche Regeeringh geſtaan, en wanneer zy haar begin genomen hadt; en of de Hollanders een en den zelven Godsdienſt en 't gebruik van Pater-noſters hadden, als de Portugeeſche Volken, en voorts diergelyke dingen meer. Daar op de Gezanten hem ook in 't kort met bondige redenen vervolgens antwoordden. Genoegh kon men aan deze vragen beſpeuren, welk een onderlinge handel en groote gemeenſchap deze Heer met de Portugezen hadt; ook verſtonden wy naderhandt, dat zyn Vrouw van de zelve gedoopt was. Hy liet onze Trompetters, onder het ſchenken van den drank *The* of Bonen-zop, luſtigh in de Zaal opblazen, daar in hy groot vermaak nam, als ook in onze wapenen. En gemerkt deze *Tutang*, (die in de deze Hooft-ſtadt zyn Hof en Zetel hieldt) het gezagh hadt over de Landtſchappen *Kiangsi*, *Fokien*, *Huquang* en *Quantung*, en dien volgens wel rykelyk voor eenen Onder-koning mogt verſtrekken, (gelyk hy ook in de Sineeſche Tale, boven den tytel van *Tutang*, met den eer-tytel van *Louconquangnuo* verheerlykt wordt) en dat, ten anderen, de Schepen van d'Ooſt-Indiſche Compagnie, die na *Japon* en *Taiwan* willen, dikwils door gebrek van drink-water 't Landtſchap *Fokien* (dat aan Zee tegen over 't Eilandt *Formoſa* gelegen is) aan doen, zoo beſlooten de Gezanten, hem eenige geſchenken aan te bieden; maar hy ſloegh die met groote beleeftheidt en eerbiedigheit af; met verſchooning, dat de Tartariſche Regeering niet toeliet geſchenken van eenige uitheemſche Volken t'ontfangen, voor al eer zy zich voor zyne Keizerlyke Majeſteit ten Hoove vertoont hadden. Hy bragt ook t'zyner verſchooningh in, dat zulks niet geſchiede uit een Sineeſche geveinſtheit; maar alleen om 's Lands gewoonten t'achtervolgen en t'onderhouden; en voegde eindelyk daar by, dat den Gezanten in 't wederkeeren van *Peking* niet als alle vriendtſchap geſchieden zou. De Gezanten zonden naderhand noch eenen Tolk aan dezen *Tutang*, om hem tot het aanvaarden der geſchenken te verſpreken; maar hy quam onverrichter zaake wederom. Onderweegh begon het te donderen en te blixemen, waar op een groote ſtortregen uit de wolken quam neder vallen, die ons zoo door-nat maakte, dat wy naauwliks een drooge draat aan ons lyf hielden.

Dit *Kancheu* is, ten opzicht van de groote inkomſten der Schattingen en ſterken Koophandel, byna een van de vermaardſte en uitſteekenſte Steden van 't geheele Landtſchap *Kiangsi*, en voert de heerſchappy over twaalf andere kleene Steden. Zy leit honderdt en vyftigh *Ly* van de Stadt *Nankang*, dicht aan den oever van de Revier *Kan*, en recht op den hoek, daar de

Revier *Kan* in de Revier *Chang* vloeit, en beide deze Revieren met dit vereenigen zoo een wydt en breedt water maken, dat het zelve veel meer na een Meir als Revier gelykt. Deze twee Vloeden, die hier dus hun water onder malkandren vermengen, doorkloven byna 't geheele Landſchap *Kiangsi* in 't midden, en, na datze voorby d'eerſte Hooft-ſtadt *Nanchang* zyn geraakt, ſtortenze hun water in den poel *Poyang*. De Revier *Kan* neemt zyn oorſprong by de achtſte kleene Stadt *Xuikin*, en vloeit van daar Noordwaart op na deze Hooft-ſtadt *Cancheu*, die hy dezen naam geeft, en daar, gelyk gezegt is, de Revier *Chan* ontfangt. De Stadt leit zeer net, eveneens als *Nankang*, in een vierkante vorm beſlooten, en is rontom omringt met geweldigh hooge en ſterke muuren, die doorgaans van gebakken ſteenen zyn opgehaalt, en twee uuren gaans in haren omtrek vereiſchen. Langs heen ziet men, na den regel der Bouw-veſt-kunſt, in de muren ronde ſchietgaten, die alle, veiligheids halve, met blinden voorzien, en met het beeld van een grimmenden Leeuwskop beſchildert zyn. Men heeft hier, even als in *Nankang*, ook vier Stadtspoorten, te weten, in het midden van ieder zyd-muur een, waar van elk na een van de vier hooft-winden genoemt is. Wy vernachtten met ons vaartuig voor de Weſter-poort, die de Stedelingen op hunne taal *Symon* noemen, dat zoo veel als Weſter-poort gezegt is.

Na deze Poort klimt men uit de Revier by zeer breede en groote ſteene trappen opwaarts, en gaat, eer men in de Stadt kan komen, door twee kunſtigh gebouwde ſteene boogen of verwulfzelen. Tuſſchen beide ſtondt een yzer ſtukje, dat in dikte, lengte en fatzoen niet qualik na een veld-ſlangh geleek, en was daar geſtelt, om den weg tegens allen onraat en geboefte veiligh te kunnen beweeren, en vry te houden. De ſtraaten zyn doorgaans binnen in de Stadt vry zindelik en zuiver, en voor het meerderdeel met breede en groote Zarken beleid. Aan het Ooſteind der Stadt vond ik een treffelyken en çierlyken Toren ſtaan, die (gelyk u in de neven ſtaande Prent vertoont word) zyn top-punt vry hoogh in de lucht ſtak, en met negen kunſtig gebouwde tranſſen verçiert was. Van dezen Toren, daar ik boven op klom, kan men over de gantſche Stad, omleggende Landeryen, en zeer verre langs de Reviere (dat een wonder aangenaam gezicht, en verſchiet gaf) heene zien. De burgerlyke huizen en wooningen, die zich in deze Stadt met groote meenigte vertoonden, ſtonden in een redelyke goede orde, bouwkunſtigh en wel gerooit, neffens elkandre geſticht, en onder de zelve waren 'er verſcheide die vry net en prachtigh gebouwt waren. Maar het Huis of Hof van den Stadthouder muntte boven alle andere Gebouwen uit.

Onder andere uitſteekende Gebouwen zag men hier ook geen kleen getal van afgodiſche Pagoden, die alle niet min kunſtigh als koſtelyk toegeſtelt waren. Dan de Pagode, die zynen kruin boven alle andere opſtak, en zoo prachtig in deze by ſtaande Prent haar hooft opſteekt, is de geene, die de Sineezen *Kuil Kiaſti Miao* noemen, en met recht onder de voornaamſte Pagoden van geheel *Sina* magh gerekent worden. Het woordt *Miao*, dat zoo veel als Kerk of Kapel wil zeggen, voegen de Sineezen al hunne Pagoden toe; en was deze Pagode na haren Afgodt, die daar in geviert en aangebeden wordt, *Kuil Kiaſti* gebynaamt. Van binnen in deze Pagode ('t welk aanmerkens-waerdigh is te verhalen) vond men ook een ongemeen groot Beeldt ſtaan, en zag de muren rontom met Sineeſche Schilderyen behangen, die verſcheide Reizigers, die hier ter beêvaart getrokken waren, tot erkentenis en dankbaarheid, aldaar vereert hadden. Om laagh was deze Pagode rontom met Bedſteden, daar in de reizende Luiden en Offer-Prieſters gemeenlyk hun nacht-ruſt nemen, afgeſchut: want niet alleen doen de Sineezen in deze Pagoden of afgodiſche Tempels hunnen Afgoden offerhande en dienſt; maar de zelve zyn ook byna in plaats van Herbergen, zulks de reizende man altydt daar goede huisveſting kan bekomen. In het inkomen

van deze Pagode stonden, in 't eerste gebouw ter weder-zyde, twee Reuzen, van Pleister-werk, dat sterke en groote gevaerten waren. D'een was bezigh met een grooten en yslelyken Draak te nypen, dien hy zoo geweldigh slingerde, en zoo styf gevat had, dat hy hem, niet anders als een tweede Herkules, (die van diergelyke Landtgedrochten in de wiegh besprongen en aangeranst wierd,) scheen te zullen te pletteren duwen. Het ander Reuze-beeld, dat onder zyne voeten een kleenen dwergh hadt leggen, dreighde, met een vervaarlyk en grimmend gelaat, en een bloot rapier, dat het in de hand had, zoo fel op d'aanschouwers, dat de bloohertige Sineezen naauwliks, dan met groote schroom, in deze Pagode treden, en deze twee gevaerten genaken dorsten. D'uitlegging van deze twee Reuze-beelden, en wat de schrandre Sineezen daar meê bedieden willen, zal een ieder lichtelyk vatten kunnen, die in de Sineesche geheimryke Charakters en Zinnebeelden een weinigh ervaren is. Diergelyke twee Beelden, die van een zelve stoffe gemaakt zyn, maar in grootte verschillen, vond men noch in de zelve Pagode te pronk staan.

Zoo dra de dageraat het Aardryk quam verlichten, begaf ik my in een van onze vaartuigen over 't water aan de rechter zyde van de Reviere, om zeeker groote Pagode, die aldaar op een zeer hoogen Berg stond gesticht, te bezichtigen. Zeer lustigh en vermakelyk, (gelyk uit deze boven staande Prent te bespeuren is,) leit deze Pagode in het hangen des Bergs, en men klimt daar by aan den water-kant langs breede steene trappen. Een stuk weegs van deze Pagode, op den top-punt van dezen zelven Berg, vertoonde zich een kleen Kapelletje, dat na de Sineesche Bouw-kunst zonderling geestig gesticht was. De rontom leggende Inwoonders en Reizigers, die met hunne Schepen de Revier op en af varen, komen hier te bieght, en offeren, en brengen geschenken aan den Afgodt van deeze plaats, om door dit middel, na hun inbeeldingh, door de blinde klippen, droogten, platen en banken, (die ontrent deze plaats in de Revier *Kan* met groote meenigte leggen,) zonder schip-breuk te lyden, hunne reize te vervorderen, en vry en veilig ter gewenschter plaatze te komen. Indien het nu gebeurt, datze door deze blinde klippen en over deze ondiepten schadeloos met hun vaartuigh raken, zoo beelden zy zich vast in, datze zulks, met hun biegten en geschenken

aan dezen Afgod te brengen, te weeg gebragt hebben; maar komt hun reize ongelukkigh uit te vallen, en jaagt de snel afschietende stroom of eenigen storm hun vaartuigh tegen de klippen en droogten aan, die schult schuivenze dan op zich zelven; datze, of geen oprechte biecht hebben gedaan, of al te kleene geschenken den Afgodt opgeoffert.

Schip-brug. Ter plaatze, daar de twee Revieren *Chang* en *Can* hun water in malkandren storten, vertoont zich een ongemeene lange Brug, daar onder ontrent honderdt en dertigh Schepen leggen, die met yzere ketenen aan elkandre gehecht, en met zwaare balken, daar dikke planken op leggen, overspreit zyn. Boven op de Brugh heeft men een Tolhuis; en leggen deze Schepen zoodanigh aan malkandren gehecht, dat een van de zelve lichtelyk kan verschoven worden, op dat de Schepen, na het betalen van den Tol, kunnen door varen.

Varen voor-by Vannungam. 18 April. Op den achtienden voeren wy de verwoeste en deerlyk gesloopte Stadt VANNUNGAM, die by zommige ook *Vangan* geheeten wordt, en ontrent twee honderd *Ly* van *Kancheu* gelegen is, met een voor-stroom voorby. Deze Stadt leit dicht aan den oever van de Revier *Can*, aan de rechter zyde, en is rontom omringht met vruchtbare lantsdouwen, die zich lustig en zeer vermakelyk in 't oog opdoen. De woedende Tarter heeft tegen deze Stadt zoo ysselyk in den lesten Oorlogh gewoed, en die zoo jammerlyk, met het sloopen, vernielen en verbranden van meest alle de voornaamste gebouwen, geschonden, datze weinig of niets van haar voorige aaloude heerlykheit heel en ongeschonden heeft behouden. De Stadt munt wel in grootte zoo zeer niet uit; maar het bleek genoegh, dat 'et eertyds een zeer cierlyke en net bebouwde Plaats is geweest. Dit *Vangan* overtrof (dat de zevende kleene Stadt van de negen kleene Steden is, die onder het gebiedt van de negende Hooft-stadt *Kiegan* leggen) eertydts niet alleen in aanzienlyke en prachtige Gebouwen, maar ook in verscheiden Keizerlyke vryheden en voorrechten, byna al d'andere acht overige kleene Steden. En niet alleen was zy eertyds uitstekend in bouwerk; maar ook vallen hare boven gemelde omleggende velden, akkers en landeryen zoo vruchtbaar, datze den naerstigen Bouwman jaarliks tweemaal een ryken Oogst van allerlei veld-vruchten verschaffen. Ontrent een half myl van deze Stadt leit ook zeker hoogh Gebergte, daar in, zoo ons d'Inwoonders verhaalden, een groote meenigte van Zilver verborgen leit, dat evenwel de Sineezen, uit kracht der ingevoerde wetten, niet vermoogen daar uit te halen. Aan d'Oost-zyde van deze Stad zagh men ook een stuk weegs daar van daan zekeren Bergh *Chao* leggen, die met zyn kruinen en hemel-hooge toppen zich tot in de wolken verhief. Hoe hoogh deze Bergh was, noch was hy evenwel, van den voet tot boven aan den top-punt, met menigerlei slag van boomen, heesters en kruiden bewossen, 't geen van verre een aangenaam en schoon verschiet gaf. Een half myl ontrent van dit *Vangan* zagh men ook de zeste kleene Stadt *Lingciuen* leggen, die met eenen tak van de Revier *Can* ten Zuiden bewatert en besproeit word. Aan alle kanten en hoeken verheffen zich noch d'overblyfzelen en puinhopen van de vervallen en neer gesmeeten Gebouwen; zulks men hier aan licht bespeuren kon, dat eertydts in deeze Stadt zeer kunstig gebouwde gevaerten moeten gestaan hebben. Men vind hier ook noch een niet min kunstigh, als kostelyke Triumf-poort, die deze Stad ook niet weinigh glans en cieraat byzet. Maar tegenwoordigh, als wy ons daar bevonden, lagh alles van binnen en buiten zeer deerlyk overhoop, en was naauwliks d'eene steen op den anderen gebleven. De gemeene wegen en straten, die eertyds van menschen leefden, en den gantschen dagh door met een groot gedrang van volk betreden wierden, verstrekken nu schuil-hoeken en nestel-plaatzen voor 't wild gedierte, en lagen met allerlei onkruit, dikke kreupel-bosschen en ander ruichte zoo dicht en wilt begroeit, dat 'er naauwliks doorkomen aan was, en men niet bekennen kon, waar langs de wegen en straten

wel

19.

wel eer haren loop hadden. Wy verlieten eindelyk deze ellendige Stadt, en dreeven voor ſtroom af voorby zeker uitſtekend Dorp, PEKKINSA geheeten. Dit *Pekkinſa* is een zeer vermaard en neering-ryk Dorp, en mag in neering- en volkrykheid tegen meenig kleen Stadje op. Hier ter plaatze komen gemeenlyk de Schippers, die de Revier op en af varen, zeilen, touwen en allerlei ander Scheeps-gereedſchap, dat hier alles voor een redelyke prys te krygen is, voor geld koopen. Een groote neering en welvaart brengt dit in dit Dorp, en erneren zich d'Inwoonders, die het zelve zeer volkryk bewoonen, voornamelyk met het maken en verkoopen dezer Scheeps-gereedtſchappen, die men hier jaar in jaar uit na wil en wenſch bekomen kan. Al van verre, eer men in dit Dorp komt, vertoonen zich voor aan verſcheide geeſtige en ouwerwetze Klippen of Rotzen, die door kunſt zoo wonderlyk en kunſtigh gemaakt en doorwrocht zyn, dat natuur hier meê hant aan 't werk ſchynt geſlagen te hebben. Maar 't Oorlogh, helaas! dat al verſlindend gedrocht, en dat Koningen, Vorſten en Onderzaten om land en luiden helpt, heeft de zelve zoo ellendigh geteiſtert en toegeſtelt, datze voor het meerderdeel gantſch bedorven zyn, en alleen d'overblyfzelen noch eenighzins weten uit te wyzen met welk eenen glans en cieraadt zy eertyds pronkten en praalden. Het ſchenden en ſloopen van deze Kunſtklippen en aardige Steenrotzen geven duidelyk genoeg te kennen, met welk een verwoedheidt en uitzinnige baldadigheidt de Tarters, in dezen laatſten Oorlog, door het gantſche Ryk huis gehouden hebben, die niet alleen de grootſte Steden en andere kleene Plaatzen, met branden, breken en ſchenden, verdelghden en ten gronde toe ſloopten; maar konden ook niet lyden dat eenige ſlechte Plaatzen en geringe Dorpen met zoodanige uitſtekende praal-werken zouden pronken. Want met recht zou iemant kunnen by brengen en zeggen, dat de Tarters het ſloopen, ſchenden en weg-breken van zoodanige Kunſt-ſtukken op onvermaarde plaatzen, alleen te dien einde aldaar in 't werk hadden geſtelt, om d'andere groote Steden, en Plaatzen van meer belang, daar in zoodanige kunſt-ſtukken zich noch ten huidigen dage vertoonen, des te grooter luiſter en glans by te zetten. Gelyk zulks blykt aan de geene, die zich in de Keizerlyke Hooft-ſtadt *Peking* vertoonen, die de Tarters, in 't veroveren

dier

dier Stadt, heel en ongeschonden lieten staan, en tot de welke tegenwoordigh niemant byna dan zyne Keizerlyke Majesteit, en zyne voornaamste Ryksraden, toegang vergunt word.

De aanzienlykste van allen, en die noch iets van haren ouden glans behouden had, en het weinigste geschonden was, stak haren cierlyken top en kruin meer als veertigh voeten in de hooghte opwaarts. Door twee cierlyke en kunstig gewrochte verdiepingen, die recht boven elkandre bouwkunstig quamen te leggen, word dit meesterstuk in twee gelyke deelen van elkandre gescheiden. Na deeze verdiepingen klimt men opwaarts by eenen wendeltrap, die mede niet min kunstigh als kostelyk gebouwt is, en zoo wel onder als boven de breedte van vier treden heeft. Al dit gantsche gevaerte, dat iemand niet zonder reden voor 's werelds achtste wonder zou kunnen rekenen, bestaat uit klai, pot-aard en diergelyke stoffe, die alle zoo kunstigh en net in eenen gevoeglyken vorm gebakken zyn, dat men over de kunst, vinding en aangenamen zwier van 't gantsche werk, als opgetogen en tot stommens toe verwondert staat, dat menschen handen hier de natuur zoo natuurlyk hebben weten na te apen. Om des te duidelyker uit te drukken, in welk een gestalte en fatzoen deze nagebootste Steenrotzen zich in 't leven vertoonden, schetste ik de grootste en ongeschondenste na 't leven af, (want uit deze eene is lichtelyk af te meten hoedanig d'andere gestelt waren,) om u de zelve hier in Prent ten toon te stellen. Diergelyke kunstige Steen-klippen, en die in heerlyk- en kunstrykheid wel rykelyk tegens de boven verhaalde op mogen, heeft men ook in 's Keizers Hof te *Peking*, daar meê de groote Tartarische Cham zyne Lusthoven en Waranden zoo cierlyk en onnadoenlyk heeft opgetooit, dat de Poëten den kunstigen Dedalus nooit zoo veel schranderheids hebben durven toeschryven, als de spitsvondige Sineezen daar aan getoont hebben. En schoon ik de zelve te *Peking* niet te zien kon krygen, (gelyk ons daar na breeder te verhalen staat) zal ik evenwel verhalen, 't geen ik van eene der zelve van geloofwaerdige luiden aldaar vernam; te weten, dat elders in *Sina* zoodanig een van deze gemaakte Steen-klippen was, die niet alleen bezondre kamers en verscheide vertrekken in zich beslooten hield, maar ook met verscheide trappen en verdiepingen voorzien was, en, 't geen noch meer te verwonderen is,

is, meenigte van boomen, en door de kunst gegraven beekjes, vertoonde.

Dusdanige Steen-rotzen zeid men dat de Grooten daar te lande, om zich tegens de hitte der Zonne te beschermen, en hun geesten te verquikken, op het prachtigste laten stichten. Op dit Kunst-stuk voegde ik deze Vaerzen:

Kan't menschelyk vernuft iet zeltzamer verzinnen,
Waar meê de Kunst Natuur zoo eigentlyk verbeeldt?
Aanschouwt dat geestigh werk van buiten en van binnen,
En zegt eens of het een van't ander veel verscheelt.

Wy vertrokken eindelyk uit dit Dorp *Pekkinsa*, en quamen laat in den avond in het Stedeken TAIKO, of *Tayho*, dat de tweede kleene Stadt van de negende Hooft-stadt *Kiegan*, en honderd *Ly* van *Vannungam*, op de linker zyde van de Revier *Can*, gelegen is.

Als het licht des dageraats begon door te breken, zag ik, hoe heerlyk dit Stadje aan den waterkant met hooge en sterke muuren omringt was. D'omleggende Landeryen vallen hier zeer vruchtbaar, en doen zich wonder vermakelyk en lustig in 't oog op; maar de Stadt, dewyl de Tarter die al meê in dezen lesten Oorlogh zeer jammerlyk en schendigh voor een groot deel mishandelt en vernielt heeft, vertoont zich vry wat slecht, en valt veel te kort, ten opzicht van het weelderige rontom leggende Landtschap. De straten zyn doorgaans zeer net met keizel-stenen geplavait, maar vallen vry smal en eng. Van de Noord-zyde gaat men in de Stadt over een sterke steenen Brugh, die, van den eenen oever tot den ander, over de Revier geslagen is, en op een enkele boog te rusten komt. En schoon dit *Tayko*, ten opzicht van haren voorigen heerlyken staat, tegenwoordigh, als wy ons daar binnen bevonden, zeer deerlyk gestelt stondt, zoo vertoonde zich evenwel, ter wederzyde, als men in de Stadt komt, noch verscheide treffelyke en kunstigh gebouwde huizen, doch stonden meest alle woest en ledigh, en wierden van geenen mensch bewoont; maar verstrekten schuil-hoeken en nestel-plaatzen voor 't wild gedierte en gevogelt. Hier stonden eertydts ook twee Torens, waar van d'eene, als uit deze boven staande Prent te zien is, noch heel en ongeschonden staat; maar d'ander wierd op een zeekren tyd zoo fel met den donder en blixem getroffen, dat den bovensten kruin met groot ge-

druis quam in te ſtorten, en een deerlyken puinhoop maakte. De Stadt was van binnen ook met verſcheidene Pagoden verciert, die zich noch vry luſtigh opdeeden, en hunne kruinen om hoog ſtaken. Wy wierden hier van een zekren Mandaryn bezocht, die aldaar onlangs te vooren met twee duizendt Paerden (voor rekeningh van den jongen Kantonſchen Onder-koningh) uit *Peking* aangekomen was; dees verhaalde ons, dat de Keizer met meer andere groote Heeren in *Peking* na de komſte der Hollanders grooteliks verlangden.

Komen by de negende Hooft-ſtadt Kinnungam.

29 April.

Op den negen-en-twintigſten quamen wy aan de zeer vermaarde Stadt KINNUNGAM, die by zommige ook *Kiegan* genoemt wordt, en voor de negende Hooft-ſtadt van dit Landtſchap *Kiangsi* gerekent wordt. Deze Hooft-ſtadt, die tnegentig *Ly* van *Tayko* is gelegen, is geſticht op den weſterlyken oever van de Revier *Can*, ter plaatze daar de gevaarlyke en ſchipbreukryke klippen, *Xepatan* geheeten, haar begin nemen. Deze Stadt, die ontrent anderhalf uur in haar omtrek groot is, leit rontom in vry hooge en ſterke muuren beſlooten, die in dezen leſten Tartariſchen oorlogh meenigmaal het beſpringen en beſtormen der Tarters, hoewel te vergeefs, hebben uitgeſtaan.

De Stadt was eertyds wel betimmert.

Binnen in de Stadt vertoonen zich aan alle kanten verſcheidene groote en koſtelyke Gebouwen, doch die meeſt alle, uitgezeid eenige weinige, door het woedende geweld der Tarters, met breeken, ſchenden en branden, geſloopt en tot puinhoopen gebragt zyn; zulks de vervallen en neer geſtorte overblyfzelen van 't metzel-werk, die zich zoo binnen als buiten de Stadt vertoonen, genoegh te kennen geven, hoedanig deze Stadt in allerlei prachtig en kunſtig bouw-werk eertydts uitmuntte, boven andere omleggende Steden van dit Landtſchap hare kruin verhief, en die in rykdom en heerlykheit overtrof. Gelyk deze Stadt dus met burgerlyke huizen en prachtige wereltlyke gebouwen eertydts verciert was, en noch ten deele daar meê pronkt, alzoo vertoonen zich ook in de zelve verſcheidene groote en kunſtigh gebouwde Pagoden of Afgoden-tempels. Aan de linker zyde, tegen over de Stadt, ziet men een Eilandt leggen, daar op een ſchoone en cierlyke Pagode ſtaat, die voor weinigh jaren eerſt nieuw geſticht was, en rontom van binnen met groote en kleene beelden ter weder-zyde bezet ſtondt.

De landtſtreek, daar in deze Hooft-ſtadt gelegen is, valt niet effen en vlak; maar doorgaans zeer oneffen, gemerkt de zelve op verſcheide plaatzen met aangename bergen en luſtige heuvelen bezet is. De meeſte van deze bergen verbergen in hun ingewandt een groote overvloet van gout en zilver, dat evenwel de Sineezen daar niet mogen uit halen; dewyl zulks eenen iegelyk, uit kracht der Sineeſche wetten, verboden is, daar nochtans elk vry ſtaat het gout en zilver aan de Revieren te zoeken. D'omleggende landeryen en velden vallen zeer vruchtbaar en wonder aangenaam, dewyl men in deze landtſtreek, ('t geen zelden op andere plaatzen gebeurt) Winter noch Zomer gebrek van water, of al te groote droogte heeft.

By *Ganto*, de vyfde kleene Stadt van deze Hooft-ſtadt, vertoont zich een zeer groote en hooge Bergh, *Nucung* geheeten, die een plaats van acht honderd ſtadiën beſlaat.

De meeſte Sineeſche Revieren vallen, ter oorzake van hare blinde klippen, platen, en banken, op zommige plaatzen zeer gevaarlyk, zulks de zelve in 't bevaren wel een tweeden Argus van nooden hebben; maar zonderlingh gevaarlyk is het ontrent deze Hooft-ſtadt, langs de Revier *Can*, die deze Stadt ten Ooſten voorby ſpoelt, op en af te varen; dewyl'er overal veele platen en ſcherpe klippen, *Xepatan* geheeten, onder water leggen, daar de Revier zeer ſnel en gezwint over heen ſchiet. Achtien plaatzen zyn 'er, daar de Schepen het meeſte gevaar loopen van ſchip-breuk te lyden, waar van deze klippen ook den naam van *Xepatan*, 't welk achtien watervallen beteekent, bekomen hebben. Gemeenlyk nemen de meeſte Schepen, die de Revier af willen, uit deeze Stadt een ervaren Loots-man in, die kennis

KI

GAM.

nis van de diepte en gelegentheit der gronden heeft.

d'Inwoonders van deze Stadt, en ook hunne Gebuur-volken wisten ons niet genoegh te verhalen, hoedanigh de Tarters in den laatsten Oorlog hier huis gehouden, de gebouwen met branden en omver rukken ten gronde gesloopt en vernielt, en de Luiden (daar aan zy niet, zonder beeken van tranen te schreijen, konden gedenken) ten deele gevankelyk in een eeuwige slavernye weg gevoert; en andere, die wel den grootsten hoop uitmaakten, met d'uitgezochtste vonden van allerlei onmenschelyke wreedtheit om 't leven gebragt hadden, zonder de jonge en onnozele kinderen, weerlooze vrouwen, en stok-oude luiden te verschonen. Als dit woeden uit hadt, en zy hun moed aan de gebouwen met branden en sloopen gekoelt hadden, was d'ellende en 't wee op jonge dochters en eerbare vrouwen aangekomen, die met de vuilste en snoodste onkuisheden van hen onteert, en tot aas van hun geiligheid gebruikt en mishandelt wierden. De Sineesche Inwoonders, en zelfs de Tarters aldaar, beleden alle uit eenen mont, dat de Tarters in den lesten inval over de vier duizendt vrouwen en jonge dochters, van de voornaamste en grootste der Stadt, arm aan arm aan elkandre gekoppelt, als een deel ossen, met zich na bovenen hadden gesleept. De Tarters hadden deze vrouwen aldaar aan zeekre Roffianen en Bordeel-houders voor een geringen prys verkocht, van wien zy gedwongen wierden, tegen wil en dank, haar lyf te verhuuren, en haar eerbaarheid voor eenen iedet, tot profijt van hare Meesters, te koop te zetten.

Ten zelven dage vorderden wy noch zoo veel wegs, datwe voorby KIEXUI, of *Kiſſuwen* quamen, de vierde kleene Stadt van de negende Hooft-stadt *Kiegan*. Wy voeren met al ons vaartuigh dicht voorby dit Stedeken heenen, dat wy op den rechter oever van de Reviere *Chan* vonden leggen. Het is in zyn omtrek ontrent anderhalf uur groot, leit van achteren, naar uitwyzing van deze boven staande Prent, met lustige heuvelen en aangename bergen omringt, en is zonderling geestigh gesticht en met antyksche Huizen en Pagoden betimmert. Men telt in dit Stedeken, dat in een ongelykzydigen driehoek beslooten leit, vier sterke Poorten, die met yzere deuren bewaart, en ter weder-zyde met steene Rondeelen beschermt worden. Neffens de Revier is deze Plaats zeven hon-

Varen voorby Kiexui.

hondert treden lang, en langs heen aan den waterkant met een ſterken muur van vyftien voeten hoogh opgehaalt. Van binnen in de Stadt vertoont zich een Pagode of Afgoden Tempel, die van binnen met meenigte van afgodiſche Beelden ter weder-zyde bezet ſtont, en wel groot en prachtig geſticht was; maar de langheit des tyds, die alles doet veranderen, had de zelve van haren luiſter voor het meerderdeel berooſt. Onder andere aanzienlyke gebouwen en cierwerken, die zich in dit Stedeken vertoonden, pronkt deeze Plaats ook met drie cierlyke en kunſtigh geſtichte Triumf-poorten, die zich in het inkomen in een lange ſtraat vertoonden, en, na 's Lands gebruik, zekere Landvoogden, die den Lande eenige dienſten beweezen hadden, opgerecht waren.

Komen by Hiakiang. 20 April. Den volgenden dagh, den twintigſten van Gras-maand, voeren wy voorby KYAKYA of *Hiakiang*, de vierde kleene Stadt van d'achtſte Hooftſtadt *Linkiang*. Deze Stadt leit ontrent tachtigh *Ly* van *Kiexui*, aan den voet van 't Gebergte, (dat zich met zyne kruinen en heuvelen na 't Landtſchap *Honan* ſtrekt) en aan den Noordelyken oever van de Revier *Can*, die door verſcheidene waterleidingen, tot groot geryf der Ingezetenen, in deze Stadt geleit word. De landſtreek van deze Stadt valt zeer vruchtbaar in 't voortbrengen van Oranje-appelen en allerlei andere leef-middelen. Voorby deze Stad is ook een groote vaart van Schepen, en alle de Schepen, die langs de Revier *Can* varen, komen gemeenlyk voorby deze Stadt. Zy leit, naar uitwyzing van deze boven ſtaande Prent, zoodanig aan den voet van het boven gemelde Gebergte, dat ook hare muuren een groot gedeelte daar af beſlaan en beſlooten houden. Dit Gebergte, dat in den omtrek van deze muuren beſlooten leit, is aan akkers afgeſtoken, die van de Stedelingen bezaait worden, en hen jaarliks eenen ryken oogſt van vruchten verſchaffen. In de Stadt vertoont zich een zeer oude Pagode; en de ſtraten, die doorgaans heel net met kaien beleid zyn, loopen heel geeſtig en met een zonderlinge zwier na 't Gebergte. Men ziet hier ook twee zeer ſchoone Cierpoorten, die van graauwe ſteen geſticht zyn, en zich noch heel en ongeſchonden vertoonden; maar de huizen, dier puinhoopen hun ouden ſtaat en glans noch te kennen gaven, zyn meeſt alle van de Tarters verdelgt en aan kolen gelegt. D'Inwoonders verhaalden, dat deeze Stadt, in de laatſte beroerten,

drie

drie maal van de Roovers (behalven het geweld datze van de Tarters in den Oorlogh hadt uitgeſtaan) beſprongen en deerlyk mishandelt was geweeſt. Toen wy deze Stadt in 't wederkeeren aan deeden, en aldaar aan den Gouverneur verzochten, om nieuwe Trekkers te hebben, verklaarde hy, dat 'er zoo veel volks in de gantſche Stadt niet te bekomen was. Niet verre van dit *Hiakiang* leit zeekre Berg *Mung*, die zyne kruinen en top-punten zoo hoogh in de lucht verheft, datze van de wolken bevochtigt werden: op de zelve vertoonen zich evenwel luſtige boſſchen, en weelige en vruchtbaare velden en koorn-akkers.

y de ...kin. Den zelven dagh raakten wy noch tegen den avondt aan de Stadt SINKIN, de tweede kleene Stadt van d'achtſte Hooft-ſtadt *Linkiang*, en tzeſtig *Ly* van het boven gemelde *Hiakiang* gelegen. Wy vonden dit *Sinkin*, in deeze onze opreize, aan de rechter zyde van de meer gemelte Revier *Can* leggen; en lagh (zoodanigh als het zelve in dit boven ſtaande afbeeldtzel vertoont wordt,) van achteren met vermakelyke heuvelen en vruchtbare valeijen omringt. In grootte en aanzienlykheidt verſchilt deeze Plaats niet veel van het boven gemelde *Hiakiang*; hoewel de zelve, tuſſchen de heuvelen in, op een effender vlakte, en zoo na aan het Gebergte niet gelegen is. Aan den waterkant vertoont zich in 't midden van de muuren een zeer hooge en ſchoone Poort, die, na de Sineeſche wyze, zeer kunſtigh en aardigh geſticht is. De Gebouwen, die wy binnen in de Stadt zagen, waren doorgaans gemeene en kleene getimmerten, en nergens na zoo aanzienlyk als die van *Hiakiang*. Wy namen onze nacht-ruſt tegen over de Stadt, op de linker zyde der Reviere, by zeekre Pagode, alwaar de Stadthouder met zeker klein vaartuig, niet tegenſtaande het geweldigh waaide, over quam, en de Gezanten hertelyk gingh verwellekomen, en hen met eenige geſchenken voor de keuken vereerde.

Den twee-en-twintighſten trokken wy met den opgang der Zonne hier weder van daan, en deeden noch voor den middagh de Stadt FUNGCHING aan; die de tweede kleene Stadt van d'eerſte Hooft-ſtadt *Nanchang*, en tzeſtig *Ly* van *Sinkin* gelegen is. Deze Stadt, die zich in een effen vlakte vertoont, leit recht in 't vierkant beſlooten, aan de rechter zyde van den oever der meergemelde Reviere *Can*, en is *Komen by Fungching. 22 April.*

rontom met vry hooge en ſterke muuren omringt, die in haren omtrek meer als een uur gaans groot zyn.

Aan de noortzyde der Stadt vertoont zich een zeer volkryke Voorſtadt, die met prachtige en aanzienlyke Gebouwen (volgens d'afbeeldingh van deze boven ſtaande Prent) doorgaans heel dicht en net betimmert is.

Men zagh hier ook twee groote en hooge Triumf-poorten ſtaan, die na de Sineeſche bouw-kunſt zoo kunſtigh en aardigh toegeſtelt, en met allerlei vonden van overdaat uitgeſtreken waren, dat hier aan niet duiſterlyk te beſpeuren was dat deze Plaats, voor den laatſten bloedigen Oorlogh, niet een van de minſte naburige Steden is geweeſt. By deze tweede kleene Stadt leit zeekre Berg, *Pechang* geheeten, waar van het water, met een groot gedruis en val, hondert roeden komt afvallen. Van dit afvallen des waters heeft de zelve Bergh ook den naam van *Pechang* bekomen: want *Pechang* is op Neêrduitſch zoo veel gezegt als honderd roeden. By de zelve Stadt leit ook de Berg *Xifung*, die in de boeken van zekeren *Taoſu* voor den negen-en-dertigſten Bergh van dit Geweſt gerekent word.

Des anderen daaghs, den drie-en-twintighſten, kreegen wy de eerſte Hooft-ſtadt NANCHANG in 't gezicht, die van zommigen ook met den naam van 't gantſche Landtſchap, daar in deze Hooft-ſtadt gelegen is, *Kiangsi* genoemt wordt. Wy hadden naauwliks het anker voor deze Hooftſtadt, om aldaar te vernachten, in den grondt laten vallen, of de Magiſtraat zond terſtont vier groote en aanzienlyke vaartuigen op ons af, om daar meê des te bequamer in de Stadt te roeijen: want de vaart van 't Nanhungſche Gebergte, tot aan deze Hooft-ſtadt, is zoo klippigh en ondiep, dat die met geen groot, maar alleen met kleen vaartuigh kan bevaren worden. De Mandaryn *Pinxentou* nam terſtondt twee van de beſte en aanzienlykſte vaartuigen voor zich zelven, 't welk de Gezanten zeer qualyk opnamen, en zich daar over ook heel misnoegt toonden. Na een kleene wyle quam de Magiſtraat zelfs de Gezanten verwellekomen, en deed *Pinxentou* een van de vaartuigen, dat hy voor zich zelven genoomen hadt, aan de Gezanten overgeven, die daar in gingen.

Ko... de ſta... ch... 23

Des anderen daags ging een der Gezanten, te weten, de Heer Pieter de Goyer, (want de Heer Jakob de Keizer bevondt zich niet wel) met den Sekre-

P... Goy... by... ta...

Sekretaris Hendrik Baron en ons gantſche gevolg, den *Tutang* of Stadthouder dezer Stede bezoeken. Hy ontfing ons met zonderlinge en groote genegentheidt, en was op de Tolken zeer verſtoort, dat de Gezant met zyn gevolg hem te voet quam bezoeken, zeggende, dat zoodanige Perſonen, die uit zoo verre en vreemde Geweſten quamen, om de Keizerlyke Majeſteit over zyn bevochte zegegeluk te wenſchen, met grooter pracht en ſtatelykheidt behoorden onthaalt te worden. Tegen de Mandaryns van de Kantonſche Onder-koningen voer hy ook met bitze ſcheld-woorden uit, en ſcholdt hen voor plompe ezels. Toen de Heer de Goyer buiten op het Voorhof quam, om weêr te vertrekken, wierd hem en Baron ieder een Paerdt gegeven, daar meê zy na de Vaartuigen reden. In 't weg-ryden wierd ook, den Gezanten ter eere, drie maal het Kanon los gebrand. De Gezanten, om de weldaadt van dit vriendelyk onthaal eenigzins te vergelden, boden den *Tutang* eenige kleene geſchenken aan; maar hy ſloegh die af, met bybrengen, dat geen Perſoon in *Sina* vermocht eenige geſchenken van uitheemſche Gezanten t'aanvaarden, voor al eer zy den Keizer gezien en begroet hadden.

Deze Hooft-ſtadt *Nanchang* is ontrent twintig *Ly* van *Funching* gelegen, ter plaatze daar de groote poel *Poyang* ten zuiden haar begin neemt, die deze Stadt rontom beſpoelt, zulks de zelve als een Eilandt in dezen poel te leggen komt. Zy leit in een vierkante vorm beſlooten, en beſlaat in haren omtrek ontrent zes-en-tzeſtig *Ly*, daar af evenwel geen twintigh *Ly* bemuurt waren. Men zagh hier zeven poorten, waar onder vier zeer heerlyk gebouwt en kunſtig geſticht waren; en wy lagen met ons vaartuig buiten de Voorſtad, voor een van deze poorten, die de Sineezen *Quarul* noemden. Men vindt in deze Hooft-ſtadt ook vier Pagoden of Kerken, die alle zonderling koſtelyk en heerlyk geſticht zyn; maar onder alle vier munt de geene uit, die van d'yzre Kolom haren naam bekomen heeft, en op Sineeſch *Thiſiking* genoemt wordt. Deeze Pagode, die met blinkende groene verglaasde pannen heel ſchoon overdekt is, heeft in 't inkomen drie gebouwen neffens malkandre ſtaan. In 't eerſte gebouw vertoont zich zekeren Afgodt, die van de Sineezen *Kouja* geheeten, en voor den Beſchuts- en Beſcherm-heer van dezen Tempel gehouden wordt. Hy zit onder meenigte van andre Beelden, die eens zoo groot als 't leven zyn, op een koſtelyken zetel, is na d'oude wyze der Romeinen gekleed, en heeft om de ſchouders een rooden armozynen mantel hangen. Ter weder-zyde hebben de Sineezen hem een Piek opgerecht, waar om zich twee vreeslyke en yſſelyke Draken (welk landgedrochte by de Sineezen zonderling vermaart is) gekronkelt en geſlingert hebben, die met uitgerekten halze hem zeer wreet en vervaarlyk toe grimmen. In het tweede gebouw vertoonen zich twee breede trappen, die recht tegen malkandre over ſtaan. Rontom dit gebouw gaat men door een breede en ruime galdery, die ter weder-zyde met allerlei ſlag van vreemde afgodiſche Beelden bezet is, die van de Sineezen met een zonderlinge yver van Heidenſche godtvruchtigheidt geëert en geviert worden. Met diergelyke Beelden en andere Sineeſche ydelheden ziet men ook het derde gebouw bezet.

Afgodt Kouja.

In 't inkomen van het eerſte gebouw ſtaat aan de rechter zyde ook zeekre Put, die twaalf treden in 't vierkant groot, en met rigchelwerk van graauwen uitgehouwen ſteen zeer kunſtigh verciert is, en tot boven aan den rand vol graauw water ſtaat. Wonderlyke en vreemde beuzelingen ſtooten de waangeloovige Sineezen van dezen Afgodt *Kouja*, en deze Put, uit hunne kruin. Want zy dryven ſterk, dat eertydts hier zeeker man (door wien zy buiten twyffel dezen Afgodt *Kouja* verſtaan) is geweeſt, die veele behoeftige en arme luiden in hun armoede te hulp quam, en zyne goederen mildelyk aan hen uitdeelde; dewyl hy in d'Alchimye zoodanig ervaren was, dat hy van andre ſlechte Metalen oprecht Zilver kon maken. Ook verdichten zy, dat de zelve *Kouja*, door Godts beſtieringh en kracht, eenen afgryzelyken Draak, die

Wonderlyke Put.

die de Stadt den ondergang dreighde, met aarde overſtolpt hadt, en die daar na, aan eenen yzeren Kolom gebonden, in deze Put zou geworpen, en den Inwoonders aldus van dit Gedrogt, als een tweede Sint Joris, verloſt hebben; en dat hy eindelyk met zyn gantſche huisgezin ten Hemel was gevaren. Te dezer oorzake hadden deze verdwaalde menſchen, die dit voor een godvruchtig werk hielden, den man na zynen doodt dezen Tempel geſticht. Zoo veel andere diergelyke ſprookjes en beuzelingen wiſten d'Inwoonders van dezen Afgodt te vertellen, dat Ferdinando Mendos, met zyne vertellingen van het groote Huis des Rooks, wel aan de wind mag loopen. Behalven deze vier Tempels vertoonden zich eertyds in deze Stadt veel andre heerlyke en koſtelyke Gebouwen, doch die nu meeſt door den Oorlogh geſchonden en ten gronde geſloopt waren. Men ziet hier ook een Toren, die, gelyk in de neven ſtaande Prent vertoont wordt, zeven tranſſen of omgangen hoogh, en zeer net geſticht is.

De landeryen en akkers vallen in de landtſtreek van deze Hooft-ſtadt zeer vruchtbaar. Nergens vind men een hoek lands onbebouwt leggen; ook is het land doorgaans zoo vol Land-bouwers, dat men naauwliks eenige plaatzen vind, daar op groot of kleen Vee geweid word. Zwynen, evenwel, worden buiten en binnen de Steden van de gantſche landſtreek, met groote meenigte gehouden. Ja zelfs in deze Hooftſtadt ziet men die in zoo groot een overvloet, dat men de ſtraten naauwliks gebruiken kan. De ſtraten vallen evenwel niet drekkigh noch vuil; dewyl de Sineezen de drek en meſt van de Verkens met groote naerſtigheid vergaderen, en die voor meſt op de landen verkoopen.

Veel ramps en ongevals heeft deze vermaarde Stadt in verſcheide tyden uitgeſtaan; maar de grootſte verwoeſting en ondergang quam haar in den laatſten Oorlog over, die hier uit haren oorſprong nam. Zeker vermaart Veldoverſte *Kinus*, geboortigh uit het Landſchap *Leaotung*, was van den Tartariſchen Cham tot Landvooght over dit Landtſchap *Kiangsi* geſtelt; want de Tarters betrouwen de Volken van dit *Leaotung*, dewylze het dichtſte aan Tartarye leggen, zeer veel. Maar deze *Kinus* viel, uit zeekre oorzaak, (gelyk ons dat daar na breeder te verhalen ſtaat) met dit gantſche Landſchap *Kiangsi* den Tarter af, en erkende zekeren *Junglieus* voor Keizer.

Kinus valt van de Tarters af.

De Tarter, om het voornemen en d'aanſlagen van dezen afgevallen Veltheer in zyne geboorte te ſmooren en te dempen, en het afgevallen Landſchap *Kiangsi* weder onder gehoorzaamheid te brengen, deed hier op een ſterk heir vergaderen, onder het beleid van verſcheide vermaarde Veld-overſten. Hier en tuſſchen hadt *Kinus* verſcheide zegens op den Tarter bevochten, en den opperſten Landvoogt der Zuiderlyke Landtſchappen, die met een ſterk Heir hem quam beoorlogen, verjaagt en in de vlucht geſlagen. Hier op ging *Kinus* de Stadt *Kancheu* belegeren; maar als hem ter ooren quam, dat de Tarter met het boven gemelde Heir quam afzakken, brak hy van 't belegh op, en begaf zich, om den Tarter het invallen te beletten, na de Grensplaatzen van de Noordſche Landſchappen. Zeer gelukkigh en voorſpoedigh vocht *Kinus* in 't begin, dewyl hy een groot Heir by zich had, dat op de wapens en 't vechten der Tarters wonder wel was afgerecht; maar als hem het geweld der aanvallers te machtig wierd, vond hy zich genootzaakt te deizen, en begaf zich, veiligheids halve, in deze Hooft-ſtad *Nanchang*.

De Tarters, hoewel zy een machtig Heir by zich hadden, waren evenwel zoo ſtout niet, datze de Stadt ſtormenderhand dorſten aantaſten; maar beſlooten de zelve te belegeren, en met uit te hongeren tot overgeven te brengen. Om dit hun voornemen des te bequamer uit te werken, ontboden zy van alle kanten de Sineeſche Boeren op, en lieten die een breede gracht rontom de Stadt aan de landzyde graven; maar de Revier hieldenze met Schepen beſlooten, om hier door allen toevoer van leeftocht te beletten. Deze Stadt, gelyk boven vermelt ſtaat, was zeer volkryk, en lagh daar in te dien tyde een groot

getal

getal bezettelingen ; zulks *Kinus*, schoon hy veel leeftochts in de Stadt by een vergadert hadde, als 't belegh eenige maanden geduurt hadt, met de zynen tot d'uitterste hongers-noot gebragt wierdt. En schoon 'er dageliks veel van honger storven, zoo wildenze evenwel tot het overgeven der Stadt geenzins verstaan, dewylze vast vertrouwden dat *Junglieus* hen zou komen ontzetten. Als *Kinus*, in dit gewicht der zaken, en tot d'uitterste hongers-noot gebragt was, sprak hy zyne Krygsknechten aldus aan: *O Spitsbroederen, wy hebben nergens geen hoop te verwachten, dan die de degen en onze manhaftigheidt ons wil verschaffen. Hier meê moeten wy eenen wegh door de Tarters banen. Ieder stelle zyne krachten in 't werk, en volgh my na.* Hy dit zeggende, en alles wel beschikt hebbende, valt terstondt met zyne Krygsknechten ter poorten uit; maar kreeg de gracht voor de borst, daar hy groote zwarigheidt zag, op wat wyze hy daar over zou raken. Eindelyk, hoe groot een weêrstandt de Tarters ook boden, raakte hy daar over, en sloeg zich door de Tarters, daar af veele verslagen bleven. *Kinus* quam hier levendig af, en ging zich met zyn volk op 't Gebergte verschuilen. Toen nu *Kinus* met het Heir op de vlucht was geraakt, vielen de Tarters in de Stadt, en sloopten die byna te gronde. Na het omver halen en sloopen der Gebouwen quam het woeden op de Burgers aan, die deerlyk mishandeldt en ellendigh omgebragt wierden. En wierd my voor de waarheit aldaar bericht, dat in dezen inval over de veertigh duizendt menschen om 't leven quamen. Want het is by de Tarters een gebruik, datze de Steden, die zich vrywillig overgeven, geen quaat doen, de geene, die weêrstand bieden, wat harder handelen; maar de Steden die opstaan, en stormender handt verovert worden, verdelgenze zonder verschoning.

Op den negen-en-twintighsten quamen wy aan zeeker schip-ryk Vlek, UCIENJEN. Wy zagen hier een groote meenigte van kleene en groote vaartuigen leggen, die alle uit verscheidene gewesten van *Sina*, om den Porcelein-handel te dryven; (daar af in dit Vlek de voornaamste stapel van heel *Sina* is) derwaarts komen. Dit Vlek leit dicht aan het Meir *Poyang*, op de linker zyde van de Revier *Can*, en is meer als een uur gaans in de lengte. Het is een zeer neeringryk Vlek, en doorgaans met cierlyke gebouwen betimmert. *Komen by het Vlek Ucienjen.*

Ter rechter zyde op eenen Bergh

vertoont zich ook (gelyk uit de voorgaande Prent te zien is) een groote en net gebouwde Pagode, die van binnen ter wederzyde met kleene en groote beelden opgepronkt ſtondt. Ik vondt ook in deze Pagode, daar ik in ging om de zelve te bezichtigen, een groote meenigte van zwarte lampen hangen, die de Sineezen daar nacht en dag lieten branden. De Sineezen en Tarters, die het Meir *Poyang* over willen, doen eerſt aan den Afgod of Duivel van deze Pagode, om een gelukkige en voorſpoedige reize te hebben, offerhande. Het offeren, dat ik zelfs daar zag, en daarom ook der pyne waart achte zulks hier te verhalen, doen deze verblinde menſchen aan dezen Afgodt in dezer wyze: Slechte Luiden nemen gemeenlyk een Hoen; maar Ryke een Verken, datze voor het Afgoden-beeld, dat in deze Pagode zeer yſſelik en met opgeſperden bek te grimmen ſtaat, den ſtrot afſteken, en laten het warme bloet van dezen ſlacht-offer over des zelfs klaauwen (want met Griffioens-klaauwen aan handen en voeten ſtaat hy daar uitgebeeldt) heenen loopen; zulks dezen Afgodt doorgaans heel morſſig en ſlordigh met bloet, daar hy dus meê beſprengkelt word, beklat is. Zy offeren ook (een wonderlyke en ellendige verdoolthei van deze menſchen) dien zelven Afgodt de klaauwen van 't doode Verken, als ook de klaauwen, ſporen en kam van het Hoen. Het overige ſlacht-offer houdenze voor zich zelfs, en maken zich daar meê, ter eere van dezen Afgodt, onder elkandre vrolik.

Op wat wyze de Sineezen offeren.

Door dit koop-ryk Dorp loopt een zeer lange en breede ſtraat, die ter weder-zyde met winkels van allerlei Sineeſche Koopmanſchappen bezet is; maar de ſterkſte handel, die in dit Dorp gedreeven word, is met Porcelein, dat hier in veel grooter overvloet te bekomen is dan in de boven gemelde Hooftſtadt *Kiegan*. De Gezanten gingen eens in het Dorp, om te zien ofze niet eenig raar Porcelein, tegen hun wederkomſte, zouden kunnen laten maken; maar het was 'er zoo drok, datze door den drang des volks aan de kramen niet komen konden; en in de winkels daar om te gaan, zou hen, als Gezanten aan den Grooten Tartariſchen Cham en Sineeſchen Keizer, niet wel gepaſt hebben. D'Inwoonders verhaalden ons (dat wy met groote verwondering aanhoorden) dat dit Porcelein in 't geheele Ryk nergens beter gemaakt wordt dan in zeker Dorp *Sinkteſimo*, dat ontrent vier honderd *Ly* na 't Ooſten hier van daan lagh, by de Stadt *Feuleang*, de vierde kleene Stadt van de tweede Hooft-ſtadt *Ioacheu*. Zy verhaalden ook, daar over wy noch meerder verwondert ſtonden, datze d'aarde, daar af dit Porcelein gemaakt wierd, niet uit het Landſchap *Kiangsi* haalden, daar in dit Dorp gelegen is, maar uit de Hooftſtadt *Hoeicheu*, van 't Landſchap *Nanking*, deeden komen, en dat d'Inwoonders het aldaar niet maken konden, hoewel d'aarde daar in grooten overvloedt gegraven word; en dat zulks nergens anders by toe quam, dan by het temperen van 't water. En ſchoon ik deze Steden *Hoeicheu* en *Iaocheu* in onze reize niet aan deed, en zelfs niet, op wat wyze op de eene plaats deze aarde gegraven, en daar af op d'ander het Porcelein gemaakt word, gezien heb, zoo zal ik evenwel in 't kort hier laten volgen, 't geen my geloofwaardige ooggetuigen in het Dorp *Vcienjen* daar af verhaalden.

Uit het Gebergte, dat ontrent de boven gemelde Hooft-ſtadt *Hoeicheu* in 't Landſchap *Nanking* is gelegen, word d'aarde, daar af het Porcelein gemaakt wordt, in groote meenigte gegraven, en op vierkante brooden of klompen gevormt, die ieder omtrent de zwaarte van drie katti wegen. De gravers voeren de klompen niet zelfs na het boven gemelde Dorp; maar zy verkoopen het ſtuk gemeenlyk voor een halve konderyn aan andere Luiden, die niet anders doen, als deze klompen na het gemelde Dorp te voeren; hoewel niemandt vermag, om alle bedrog te weeren, een eenigen klomp hier van daan te voeren, die met 's Keizers wapen niet gemerkt is. D'uitgegraven aarde is niet vet, gelyk klai of kryt, maar ſchraal, even alleens als fyn zant, die zy met water mengen en wieken, en dan, gelyk gezegt is, tot vierkante brooden of klompen maken. Zy ſtampen en ſtoo-

Op ... ze ... cele... ma... wor...

ſtooten ook het gebrooken Porcelein, en maken daar af weder nieuwe vaten; hoewel de ſchootelen en koppen, die van dit gebrooken Porcelein gemaakt worden, nergens na zoo ſchoon van glans en kleur zyn, als de geene, die van verſche aarde gebakken worden. De over gebragte aarde wordt bereid en gefatſoeneert byna op de zelve wyze als de klai, daar af de Potte-bakkers hier te lande allerlei ſteene vaten maken. Op de vaten, die van deze aarde gemaakt zyn, wetenze allerlei ſlagh van dieren, bloemen en boomen zeer aardig en kunſtig met Indigo of Weed (dat in de Zuiderlyke Landtſchappen in grooten overvloet voortkomt,) te ſchilderen. En deze kunſt, van op Porcelein te ſchilderen, houdenze ook zoo verborgen, datze die aan niemant, dan aan hunne kinderen, vrienden of nakomelingen, willen leeren. De Sineezen zyn ook zoo vaerdig en gaauw in dit ſchilderen, dat men hen geen gedaante van dier of kruidt vertoonen zal, of zy weten dat op het Porcelein na te bootzen. Doch hier ſtaat aan te merken, dat zommige terſtont de verſche klompen, zoo dra de zelve over komen, gebruiken, en daar af de porceleine vaten maken; maar dat andere de zelve eenen tyd lang laten leggen, tot datze zoo hart en droog als ſteen worden. Deeze gedrooghde klompen worden daar na, alsze die gebruiken willen, even alleens als het oude gebrooken Porcelein, fyn geſtooten. Het fyn geſtoote word door een zeef gezift; 't welk daar na met water gemengt, en tot klompen gekneed word; waar af dan, gelyk van de verſche klompen, allerlei vaten gemaakt worden. Op een zonderlinge wyze worden deze vaten hart gemaakt en in den oven gebakken. Te weten, alle de vaten, die van deze aarde gefatſoeneert en gemaakt zyn, worden eerſt een tyt langh in de wind of zon te droogen gezet, eerze den oven betrouwt worden. Als nu deze wint-drooge vaten in den oven zyn geſteeken, word de zelve dicht toe gemaakt, en vyftien dagen lang zeer ſterk geſtookt, en zoo dicht toe gehouden, dat 'er de minſte lucht niet uit kan komen. Na vyftien dagen ſtookens blyft de oven noch vyftien dagen dicht toe geſlooten, zonder datze geopent word; maar zy laten die allengs met de gebakken vaten verkoelen: want indien de gloeiende vaten terſtont, eer datze dus allengs verkoelt zyn, uit den oven en in de koele lucht gebragt wierden, zy zouden, eveneens als glas, dat terſtont uit het vuur in de lucht komt, zeer bros vallen, en dikwils aan ſtukken ſpringen. Na het verloop van dertigh dagen word het forneis, in tegenwoordigheidt van zekeren Bevelhebber, die van 's Keizers wegen daar toe geſtelt is, geopent. Deze Bevelhebber onderzoekt daar na ook al het bak-werk, en neemt van elk ſoort het vyfde ſtuk voor den Keizer, 't geen, volgens Ryks wetten, van ouds her by deze Volken in 't gebruik is geweeſt. Het overſchot verkopenze daar na aan d'Inwoonders van *Ucienjen*, daar, gelyk gezegt is, de ſtapel van den Porceleinhandel is, 't welk niet alleen uit dit Dorp door geheel *Sina*, maar ook door de gantſche wereldt verhandelt en verzonden wordt.

Uit dit Dorp vertrokken wy noch dien zelven dagh, en ſcheepten van daar, om na de derde Hooft-ſtadt *Nankang* over te ſteken, over zeker Meir *Poyang*, dat ook het Meir *Pingli* genoemt wordt. *Varen over 't Meir Poyang;*

Den zes-en-twintigſten quamen wy voor deze Hooft-ſtadt NANKANG, die aan den Weſterlyken oever van dit Meir is gelegen. Daar dit Meir aan de Zuid-ooſt-zyde van de Stadt leit, is het ontrent veertig ſtadiën breedt, en heeft in de lengte, na het zeggen der Sinezen, drie honderdt ſtadiën. Deze Stadt leit op een bergachtigh en heuvelachtigh Veldt, ontrent honderd en tachtig *Ly* van *Nanchang*. In 't aankoomen vertoont zich een Toren, die zeven tranſſen hoog, en door ouderdom vry vervallen en bouwvallig is. Op dezen Toren, die zyn gezicht over de Revier en omleggende Landeryen heeft, klimt men by een wendeltrap door de muur na bovenen. De muuren der Stadt, die nu recht en dan met een bocht op en neer, langs het hangen der heuvelen, wel een uur gaans ver zich uitſtrekken, zyn doorgaans vry hoog en ſterk, *En komen te Nankang.*

en onder met gehouwen en boven met gebakken ſteenen opgehaalt, en met bolwerken doorgaans verſterkt. Gelyk de muuren dus krom en bochtigh loopen, op de zelve wyze loopen ook de ſtraten, die binnen de muuren zyn gelegen, langs de heuvelen in bochten op en neer; zulks de zelve zeer moeijelyk te begaan zyn. Aan de Weſt-kant, daar wy aan quamen, vertoonden zich twee ſteene bogen, alwaar wy over een ſteene Brugh, door een ſterke ſteene Poort, in de Stad gingen. d'Eerſte ſtraat, die in 't inkomen aan de linker handt is gelegen, praalt en pronkt met een groote meenigte van Triumf-poorten, die alle, na de Sineeſche bouwkunſt, zeer kunſtig geſticht, en met allerlei vonden van overdaat cierlyk uitgeſtreeken waren. Zoo veel luiſters en glans als door deze Praal-poorten de Stadt wierdt by gezet; zoo veel wierd, in tegendeel, hare glans en luiſter, door den ſlechten ſtaat der gebouwen, die zich in deze Stadt zeer bouwvallig en vervallen vertoonden, vermindert.

In de landſtreek van deze Hooft-ſtadt zyn verſcheidene Kerken.

Men vind evenwel in de landſtreek van deze Hooft-ſtadt veele kunſtigh gebouwde en prachtige Kerken; waar van de grootſte en voornaamſte op de Bergen *Quangliu* en *Iuenxiu* gelegen zyn. De rondtom leggende Inwoonders aanbidden, uit een groot waangeloof, deze Bergen, daar op ontallyke Kluizenaars en Prieſters zich onthouden. Ieder Prieſter en Kluizenaar heeft hier een hutje verkooren, daar in hy zich met zoodanige quellingen des ligchaams plaagt en afmat, dat men zich ten hoogſte daar over te verwonderen heeft. Zy dryven, datze na dit aardſche leven in een ander leven zullen komen, en een zaligen ſtaat verkrygen: want zy gelooven dat de zielen van deze in andere ligchamen verhuizen zullen. Deeden deze verdoolde en blinde menſchen zoo veel voor den waren Godsdienſt, en warenze zoo yverig in het aanbidden van den waren Godt, zy zouden niet alleen de oude Europiſche Kluizenaars, die vrywillig uitterlyk veel hebben uitgeſtaan, gelyk zyn, maar hen ook verre overtreffen. De Inwoonders zeiden ons, dat op den Berg *Quangliu* zoo veel kluizen zyn, als men dagen in het jaar telt. Zy zeiden ook, dat deze Berg altyd met nevelen en wolken bedekt lag, ſchoon het rontom helder en klaar weder is: en dat deze wolken dikwils daar zoo dik op lagen, dat men uit het Meir *Poyang* den zelven Berg niet zien kon, hoewel hy daar dicht by leit. In de landſtreek van deze Hooft-ſtadt groeit ook een groote meenigte van Hennip, daar af d'Inwoonders Zomer-klederen maken, die zonderling de hitte en het ſteken der Zonne wederſtaan, en het zweten beletten.

Wo... Br...

Ten weſten van deze Hooft-ſtadt heeft men ook een Bron, die op Sineeſch *Kien* geheeten word. Het water, dat uit dezen Bron komt ſtorten, vertoont in 't vallen een laken van zilvere draden, en levert dertigh beken uit. De Sineezen houden dit water in groote waarde, en voor een zonderling genees-middel tegens verſcheidene ziekten. De Poel *Poyang* doorklooft de landtſtreek van deze Hooft-ſtadt in 't midden, en deilt het in twee deelen. Deze landſtreek wordt by de Sineezen zeer hoog geacht, zoo wel ten aanzien van de vruchtbaarheit der Bergen, als van de Koorn-velden: want de landen vallen zeer vruchtbaar in 't voortbrengen van Rys, Koorn en Aardvruchten. Niet alleen zyn de vlakke landeryen, maar ook de bergen en heuvelen bebout, en ter plaatze daarze niet bebout zyn ſtaanze met boomen bezet. Het land is ook zonderling met visryke Meiren en Revieren gezegent, zulks men hier een overvloet van alle dingen heeft.

H... ...

Den negen-en-twintighſten deeden wy, om ons van leeftocht en hout te verzorgen, en d'achter gebleven vaartuigen in te wachten, de Stadt HUKEU aan, de vierde kleene Stadt van de vyfde Hooft-ſtadt *Kieukiang*. Deze Stadt leit veertig myl van de voorgaande Hooft-ſtadt *Nankang*, aan de engte van het Meir *Poyang*, en op de rechter zyde van de Revier *Kiang*, die zich met dit Meir vermengt, en daar uit ook zeer veel waters ontfangt. Aan de Noord-zy van deze Stadt vertoonde zigh een zeer aardige en antykſche Klip, die (gelyk in deze neven ſtaande Prent vertoont wordt) met een zonderlinge bevalligheit

heit en geeſtigen zwier over de Revier hing, en met ruighte en kreupel-boſch doorgaans vermakelyk bewoſſen was. Men zagh hier ook aan den voet des Bergs een zeer groote en ſchoone Pagode ſtaan, en daar rontom verſcheidene huizen. De muuren, daar meê deze Stadt omcingelt is, loopen, (voornamelyk aan de kant van het Gebergte,) om en over verſcheidene heuvelen, bochtigh en krom. Vry ſterk en dik zyn deze muuren, en, tot meerder veiligheit en beſcherming der Stadt, op verſcheidene plaatzen met ſterke en groote wacht-huizen bewaart. Deze Stadt, die voor den laatſten Tartariſchen Oorlogh vol neeringh en welvaart was, is noch zeer volkryk, en met groote en aanzienlyke ſteene Gebouwen doorgaans dicht betimmert. Men vind hier ook een groote meenigte van winkels, daar in allerlei Sineeſche koopmanſchappen en eetwaren t'allen tyde te bekoomen zyn. Gelyk de gantſche landtſtreek der boven gemelde Hooftſtadt, in 't voort brengen van allerlei veldvruchten, zeer weeligh en vruchtbaar is, alzoo munt deze Stadt in den ſtapel van allerlei eetwaaren boven al d'andere vier Steden uit. Viſch, van allerlei ſlag, is hier in grooten overvloet te bekomen, en voor zoo een geringe prys, dat zulks byna allen geloof te boven gaat. Tonynen en Bruinviſſen, die de Sineezen voor een groote lekkernye houden, Steuren en Zalmen, en diergelyke meer andere Zee-viſſen, worden ontrent deze Stadt met groote meenigte gevangen. D'Eb en Vloed van de Zee word men ook voor deze Stadt gewaar, inzonderheid als 't nieuwe en volle Maan is. De Revier *Kiang* ſtroomt van deze Stad, en van de Hooftſtadt *Kieukiang* tot aan Zee, (dat ontrent vyftig mylen is) zoo langzaam en traag, dat de ſtroom naauwliks met de oogen kan bemerkt worden, zulks zy ook hier door overal te ſcheep met uitgeſtrekte zeilen tegen en voor de windt kan bevaren worden.

ke Ontrent deze Stadt vertoont zich een Bergh, die in de Sineeſche Tale *Xechung* geheeten word, dat zoo veel te zeggen is als een Steene klok: want de golven, die uit het Meir *Poyang* by ſtorm en onweer tegen deezen Bergh worden aan gejaagt, veroorzaken een ſchrikkelyk en vervaarlyk geluit, dat eenigzins na het geluit van een Klok zweemt.

Zoo dra wy hier het anker in den grond hadden laten vallen, bragt de komſte der Hollanders zoodanigh een gerucht in de Stadt, en vervulde eenen ieder met zoo groot een blydſchap, dat de gantſche Stadt, om zoo te ſpreeken, byna leedigh liep, en zoo jonge als oude Perſoonen op den oever van de Revier zich vertoonen quamen, om ons en al ons vaartuig te bezichtigen. Met een zeer groote verwonderingh hielden deze Luiden het oog op ons, en zouden zeer gaerne met ons in montgemeenſchap getreeden hebben, indien de verſcheidentheidt der beide Talen hen zulks niet verhindert hadt. Wy lieten onzen Trompetter, om hen wat te vermaken, het oude deuntje *Wilhelmus*, &c. opblazen; maar hier door wierden deze arme menſchen met zoodanigh een ſchrik bevangen, dat hunner veele uit ſchrik en met groote verbaaſtheidt zich op de vlucht na de Stadt begaven, en zoo geweldigh ter poorte in drongen, dat 'er verſcheide onder de voet raakten en overloopen wierden.

Als wy ons van leeftocht en brandhout wel voorzien hadden, vertrokken wy weder van deeze Plaats, en quamen op den achtienden te PENGCE, de vyfde kleene Stadt van de Hooft-ſtadt *Kieukiang*. Dus verre waren wy van *Kancheu* tot aan *Nanchang* de Revier *Can* opgevaren, en van daar over 't Meir *Poyang* tot aan dit *Pengce*, en in de Revier *Kiang* gekomen: die wy, om onze reize na *Peking* te vervorderen, Ooſtwaart moſten op varen. Deze Revier *Kiang*, die ook *Yangcu Kiang*, dat op Neêrduitſch zoo veel als de Zoone der Zee gezegt is, deilt geheel *Sina* in een Noorder en Zuider gedeelte, vloeit van 't Weſten na 't Ooſten, en krygt verſcheidene namen van de Landſchappen die zy bewatert; gelyk zulks breeder in het twaalfde Hoofdſtuk van onze algemeene Beſchryving verklaart ſtaat. *Komen te Pengce.*

Deze Stadt *Pengce* leit tnegentigh *Ly* van *Hukeu*, achter een Eilandt, aan de Ooft-zyde van de Reviere *Kiang*, en is van achteren rontom met hooge en antykſche heuvelen omringt. Hare muuren, daar in zy aan de kant van 't Gebergte beſlooten leit, loopen meê op en neêr langs de heuvelen in verſcheidene bochten en kromten. Van binnen isze met vry groote en aanzienlyke Gebouwen verciert, die alle zeer vreemt en op een zonderlinge wyze geſticht zyn. Dit *Pengce* is wel kleender als *Hukeu*, maar overtreft haar verre in Gebouwen, die in *Hukeu* meeſt vervallen, en door den Oorlogh geſchonden zyn.

Berg Siaocu. Niet verre van dit *Pengce* vertoont zich een Bergh, *Siaocu* geheeten, die zoo ſteil, hoogh en onaankomelyk is, dat geen menſch daar op kan komen. Zy leit in eenen poel, is rontom met water beſlooten, en heeft aan de Zuid-zyde een kleene, doch zeer veilige reê, daar op de ſchepen by ſtorm en onweer zich in alle veiligheit verbergen kunnen.

Berg Makang. Aan den Zuidelyken oever van de Revier *Kiang* heeft men ook eenen Berg *Makang*, die door geheel *Sina* zeer vermaart is, en dat ter oorzake van het ſchip-breuk lyden der ſchepen. Komen de Schippers een weinigh van den oever af te dwalen, zoo gebeurt het zelden of de ſchepen worden door het geweldt der golven weg gevoert, en tegen deze klippen aan gejaagt, datze aan duizendt ſtukken ſtooten.

De Gezanten gingen met eenige van ons gevolg (dewyl het een aangenaam weder was, en zy hunne Leidsluiden hier wat moſten inwachten) op het boven gemelde Eiland, dat vol riet en willige-bomen ſtond, zich wat vertreden; doch wierden genootzaakt terſtont weer te rugh te keeren, dewylze het ſpoor van een Tyger, die zich in deze landtſtreek by meenigte onthouden, gewaar wierden. Als hier de Sineeſche Boots-luiden of Barkiers den Hollandſchen Kok zagen te vuur gaan, quamenze by de Gezanten in de kajuit, vielen voor hen met gevouwen handen op de knien, en verzochten met veel ſmeekens en biddens, dat zulks mogte achter weegh gelaten worden; dewyl, zoo zy zeiden, zeker Onderwater-duivel, die zich in ſchyn van een Draak of groote Viſch ontrent dit Meir onthield, en 't gebied over deze landſtreek had, van zoodanigh een natuur was, dat hy de lucht van gebraden Hoenderen, gekookt Spek, of eenige wel-

welriekende spyze in zyn neus niet konde verdragen; maar stelde, zoo dra hy zulks quam te rieken, het water met al de visschen tegen het vaartuig, daar in deze spyze bereid wierd, zoodanig in rep en roer, datze daar niet dan met verlies van hun vaartuigen, en doodelyk gevaar zouden afkomen. De Gezanten lieten, op dit hun ootmoedelyk en lang bidden, eindelyk den Kok berusten, en beleeden zich voor dien middag met een drooge maaltydt. Midlerwyle vertoonden zich, na gewoonte, twee of drie Tonynen, die in 't water buitelden en tuimelden; 't welk deze menschen zoo groot een angst aanbraght, datze byna de beroerte op 't lyf kregen; dewylze zich vast inbeelden, dat de gemelde Waterduivel alreê last gegeven had, tot het bestormen en omver werpen van hun Bark.

Tot dus verre waren wy noch door het Landtschap *Kiangsi* getrokken; maar tegen den middagh kreegen wy voorby deze Stad *Pengce* twee Kolommen in 't gezicht, die in 't midden van de Revier stonden, en het Landtschap *Kiangsi* van het Landtschap *Nanking*, daar wy nu in quamen, van elkandre scheiden. 'k Zal, eer ik de voorvallen van onze reize vervolg, de Grens-scheiding, 't getal der groote en kleene Steden, &c. hier voor af in 't kort laten volgen.

Ten Oosten en Zuid-Oosten wordt dit Landschap *Nanking*; dat voor het negende Landtschap onder de vyftien gereekent wordt, met de Zee bekabbelt. Ten Zuiden paalt 'et aan 't Landschap *Chekiang*, ten Zuid-westen aan 't Landschap *Kiangsi*, ten Westen aan *Huquang*, ten Noord-westen word 'et met het Landschap *Honan*, en 't overige met *Xantung* beslooten.

In dit Landschap wierd eertyds het Hof (voor het vervoeren des Keizerlyken Stoels na *Peking*) van d'oude Sineesche Keizeren gehouden. En schoon de Stoel en Zetel des Ryks dus na *Peking* vervoert was, zoo zyn evenwel tot aan den lesten Tartarischen Oorlogh het Hof des Keizers en alle Overheden, gelyk tegenwoordigh in de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*, in de Opper-hooftstadt van dit Landschap, nu *Kiangning* geheten, gebleven. Maar de Tarters, in dezen lesten inval, hebben niet alleen de Koninklyke Paleizen en de Keizerlyke Graften, die alle zeer prachtigh gebouwt waren, verdelgt, en tot den gronde gesloopt; den naam van 't Landtschap en de Hooft-stadt verandert; te weten, 't Landschap, dat eertyts den naam van *Nanking* voerde, *Kiangnan*, en de Hooft-stadt, die voor dezen *Ingtien* geheeten was, *Kiangning* genoemt, maar ook deze Hooft-stadt van haren Koninklyken luister, en van alle hare Overheden berooft.

Groote koophandel te Nanking.

Gelyk dit Landtschap in voortreffelykheid en vermaardheid alle d'andere Landschappen verre te boven gaat, alzoo munt het zelve ook uit in vruchtbaarheit van weelige Akkers, en groote Koophandel: want in dit Landschap leggen de voornaamste Steden van geheel *Sina*, en ieder Stadt verstrekt een treffelyke Koopstadt. Zoo groot een zwerm van Koopluiden, en zoo groot een meenighte van Koopmanschappen vindt men door dit gantsche Gewest, dat zulks byna allen geloof te boven gaat. Niet min munt dit Gewest ook in scheeprykheidt boven d'andere Landtschappen uit: want het getal van allerlei vaartuigh is hier zoo menigvuldigh, dat het schynt dat hier alle de schepen van de gantsche wereldt by een vergadert zyn. Doch geen wonder, indien men op de gelegentheit der Revieren, daar dit Landschap meê bewatert wordt, wil achting geven; want dewyl men door middel van deze Revieren hier van daan na alle Gewesten van *Sina* te scheep kan varen, en alle schepen, die verder op willen, hier by een moeten komen, wat wonder dan, dat zich in dit Gewest geduurigh zoo een groote meenigte van schepen vertoonen. En komt al het vaartuigh na dit Landschap uit de Revier *Kiang*, door breede vaarten, die met handen of door de natuur gemaakt zyn, en gemeenlyk Koninklyke Vaarten genoemt worden.

Scheeprykheidt.

Aart des volks.

's Lands Inboorlingen vallen zeer zedig, spitsvondig, schrander, gedienstigh, en gemaniert. Het Landtschap levert ook zeer goede en naerstige werk-luiden uit, die in 't oeffenen hunner

ner handwerken zeer vlytigh en kloek zyn. Men vind in dit Landſchap veele geleerde Luiden, die aldaar in de ſcholen ter toetze geſtelt worden.

Menigte van Zy-wevers.

In dit Landſchap, dat niet zeer bergachtigh dan in 't Zuiden is, valt een groote menigte Katoens en Zyde. Hier door zyn in dit Geweſt zoo veel Wevers, (want in 't weven beſtaat de hooftneering der Inwoonders) dat men zeid, dat de Stadt *Xanghai* alleen, met haar omleggende Dorpen, wel twee honderd duizend Wevers, dat meeſt alle Katoen-wevers zyn, kan uitleveren. Dit weven, 't geen aanmerkens-waerdigh is, wordt voornamelyk door het Vrouw-volk gedaan: want de mannen bemoeijen zich met den land-bouw en andere werken. En dat meer is, de mannen nemen dikwils de kinderen waar, terwyl de vrouwen op 't getouw zitten. Dit Landſchap *Nanking* is ook wegens hare kunſtige handwerken door geheel *Sina* zoo vermaart, dat al het geene hier gemaakt is, zonderling hoog geacht, en boven alle andere dingen, die op andre plaatzen gemaakt zyn, geſtelt wordt.

Getal der Steden.

In dit Landtſchap leggen veertien Hooft-ſteden, die wel tegen gemeene Landſchappen op mogen, en over honderd en tien kleene Steden de heerſchappye voeren, zonder d'andere kleene Plaatzen, die ontelbaar zyn, daar onder te rekenen.

De veertien Hooft-ſteden zyn deze, *Kiangning*, *Fungyang*, *Sucheu*, *Sungkiang*, *Changcheu*, *Chinkiang*, *Tangcheu*, *Hoaigan*, *Lucheu*, *Ganking*, *Taiping*, *Ningque*, *Chicheu* en *Hoeicheu*.

KIANGNING, anders *Ingtien* en *Nanking* geheeten, gebied over zeven Steden, als *Kiangning*, *Kiuyung*, *Lieyang*, *Liexui*, *Caoxun*, *Kiangpu* en *Loho*.

FUNGYANG gebied over achtien Steden, als *Fungyang*, *Linhoai*, *Hoaiyven*, *Tingyven*, *Vhu*, *Hung*, *Xeu*, *Hokieu*, *Mungching*, *Su*, *Hiutai*, *Tienchang*, *So*, *Lingpi*, *Ing*, *Tacho*, *Hao* en *Ingxan;* onder deze zyn *Su*, *So* en *Ing* de voornaamſte.

SUCHEU gebied over zeven Steden, als *Sucheu*, *Quenxan*, *Changxo*, *Vkiang*, *Kiating*, *Taicang* en *Cungming*.

SUNGKIANG gebiedt over drie Steden, als *Sungkiang*, *Xanghai*, *Cingpu*.

CHANCHEU gebied over vyf Steden, als *Changcheu*, *Vuſie*, *Kiangyn*, *Gniking* en *Cinkiang*.

CHINKIANG gebiedt over drie Steden, als *Chinkiang*, *Tanyang*, en *Kintan*.

YANGCHEU gebied over tien Steden, als *Tangcheu*, *Tchin*, *Taihing*, *Caoyeu*, *Hinghoa*, *Paoyng*, *Tai*, *Jucao*, *Tung* en *Haimuen*. Onder deeze zyn *Caoyeu* en *Tai* de voornaamſte.

HOAIGAN gebiedt over tien Steden, als *Hoaigan*, *Cingho*, *Gantung*, *Taoyven*, *Moyang*, *Hai*, *Canyu*, *Pi*, *Sociven* en *Ciuning*. Onder deze zyn *Hai* en *Ci* de voornaamſte.

LUCHEU gebied over acht Steden, als *Lucheu*, *Xuching*, *Lukiang*, *Vuguei*, *Cao*, *Logan*, *Iugxan* en *Hoxan*, waar van *Vuguei* en *Logan* de vermaardſte zyn.

GANKING gebiedt over zes Steden, als *Ganking*, *Tungching*, *Cienxan*, *Taihu*, *Sofung* en *Vangkiang*.

TAIPING over drie, als *Taiping*, *Vuku* en *Fachang*.

NINGQUE over zes, als *Ningque*, *King*, *Taiping*, *Cingte*, *Ningque* en *Nanling*.

CHICHEU meê over zes, als *Chicheu*, *Chingyang*, *Tungling*, *Xelai*, *Kiente* en *Tunglieu*.

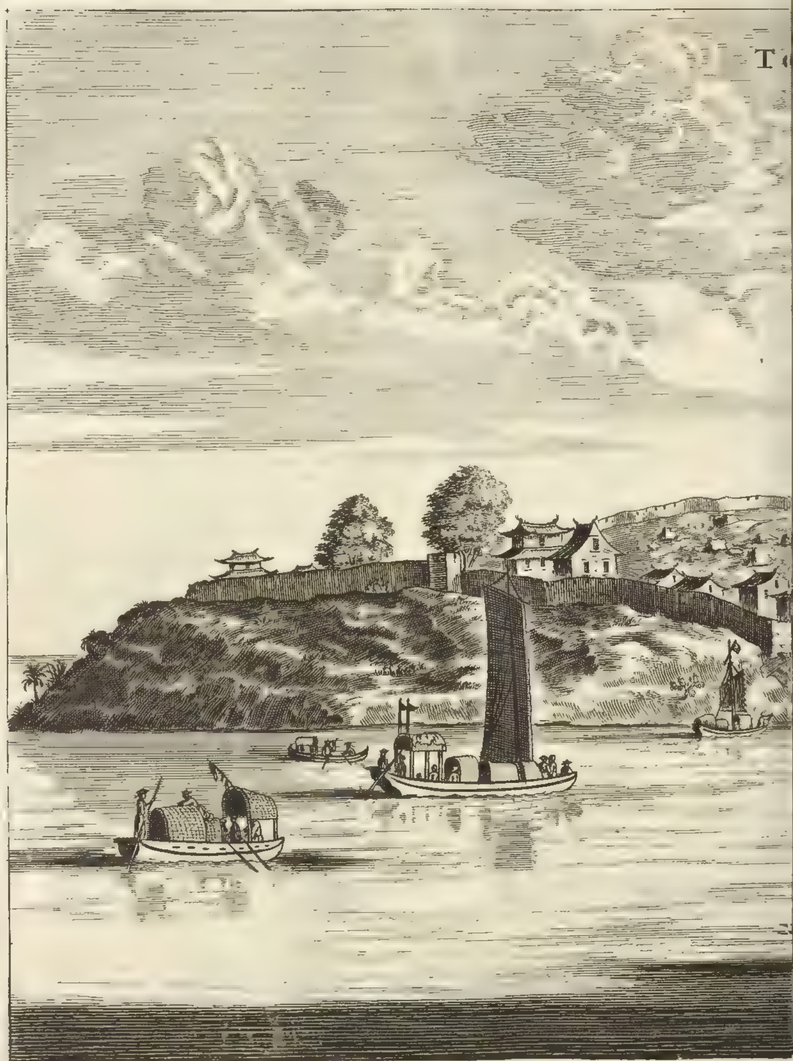
HOEICHEU meê over zes, als *Hoeicheu*, *Hieuning*, *Vuyven*, *Kimuen*, *In* en *Cieki*.

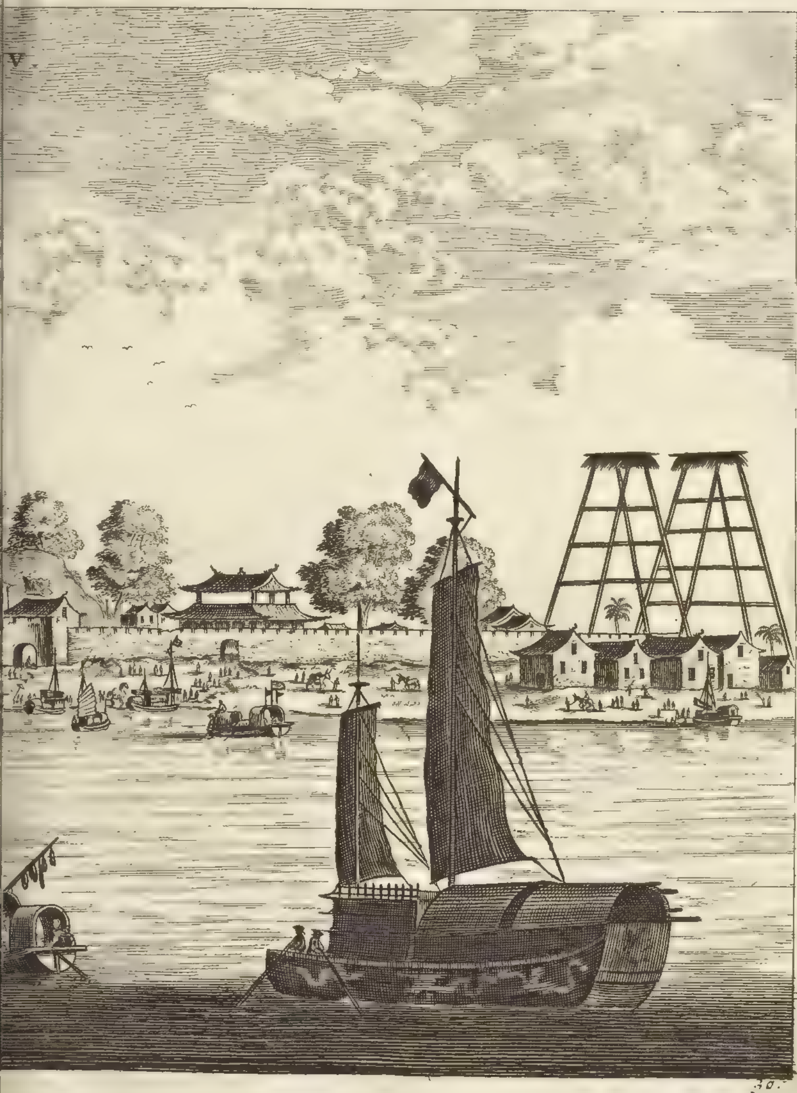
Noch leggen in dit Landtſchap vier gemeene Steden, die op Sineeſch niet *Fu*, maar *Cheu* genoemt worden, en andere mindre Steden (die de Sineezen *Hien* noemen) onder zich hebben. Deze vier Steden zyn *Quangte*, *Hocheu*, *Chucheu* en *Siucheu*.

Quangte gebiedt over een eenige Stadt *Kienping; Hocheu* over *Hanxan; Chucheu* over twee andere, *Civenczao* en *Taigan; Siucheu* over vier, *Siao*, *Tanxan*, *Fung* en *Poi*.

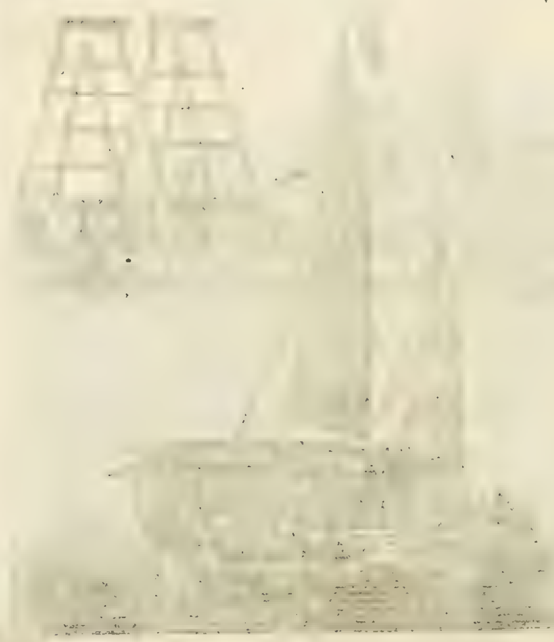
Het Sineeſche Reeken-boek telt in dit Landſchap negentien honderd duizend, negen-en-tzeſtig duizend acht hon-

30.

honderdt en zestien Huisgezinnen; als mede ontrent negen-en-tnegentigh honderdt duizendt, zeven-en-tzeſtigh duizend, en vier honderd en negen-en-twintigh weerbare Mannen.

Het opbrengen der ſchattingen van dit Landtſchap aan den Keizer beſtaat ontrent in negen-en-vyftigh honderdt duizend vyf-en-tnegentig duizend vieren-dertigh zakken Rys; en zes duizend acht honderd en drie-en-tzeſtigh ponden ongemaakte Zyde; in acht-en-twintigh duizend vier honderd en twee-en-vyftigh ſtukken allerlei ſlagh van bereide Lakenen; en in twee duizend zeven-en-tzeventigh rollen geweven Hennip-doek. Maar in plaats van Katoen word hier Geldt opgebragt. Daarenboven brengt dit Landſchap noch op, tot voeder voor 's Koninghs paerden, acht-en-vyftigh honderdt duizend vier duizendt twee honderdt en zeventien bundelen Stroo of Hooi; en zeven honderdt duizendt vyf duizendt en een honderdt pondt Zouts. 't Welk alles, t'zamen gereekent, byna een onberekenlyke ſom penningen aan geldt bedraagt. En my is ook van zommige 's Lands Opper-hoofden voor de waarheit verhaalt, dat dit Landtſchap jaarliks aan de kant van twee-en-dertigh millioenen dukaten aan den Keizer opbrengt. Doch dit klinkt niemandt vreemt in d'ooren; want behalven het opbrengen der boven gemelde ſchattingen, zyn 'er noch vyf Tol-plaatzen in dit Geweſt: ook moeten alle Waaren, die uit de Hooft-ſtadt *Nanking* gevoert worden, zekeren tol betalen. De Stadt *Xanghai* alleen betaalt aan den Keizer, voor den tol van de Wol, de ſom van twee honderd en vyftigh duizend dukaten. Geen wonder, dewyl de tollen en inkomſten in dit Koninkryk zeer groot en menigvuldigh zyn. 'k Heb in *Nanking* op verſcheidene plaatzen gezien, daar de Borgery zeer jammerlyk over de zwaare ſchattingen klaagden. Alle groote Winkels en Herbergen moeten 's maands vyf-en-twintig *Fanga*, of dertigh *Toel* zilvers opbrengen, of lyden dat de Tarters in hunne huizen komen vallen, en hen ongenadigh handelen; ook worden d'in- en uitgaande Luiden aan de Poorten vaſt gehouden, en zeer naauw bezocht. En gebeurt 'et dat 'er eenige betrapt worden, die hunne koopmanſchappen niet hebben aangegeven, daar valt dan de Wacht gelykerhandt op, en ſlaat die zoo lang af, tot datze den tol betalen, indienze hunne goederen niet willen verbeurt gemaakt hebben, 't welk wy menighmaal in *Nanking* gezien hebben, daar de Sineezen nochtans grooter vryheit hebben als elders.

Op den negen-en-twintigſten landen wy aan TONGLOU, of *Tonglieu*, de zeſte kleene Stadt van de dertiende Hooft-ſtadt *Chicheu*, en d'eerſte Plaats die wy in dit Landtſchap *Nanking* aandeeden. Dit is een kleen Stedeken, leit dicht aan de Zuid-zyde van de Revier *Kiang*, op een zeer vermakelyke en aangename plaats, die rontom met ryzende heuvelen en neêrdalende valeien omringt word. Het leit rontom, zoo aan den waterkant, als na het gebergte, in vry ſterke en vaſte muuren beſloten, die met de valeien en heuvelen op en neêr ryzen en dalen, en doorgaans met hooge Bolwerken, tot meerder ſterkte, beſchermt worden. Zeer heerlyk en treffelyk vertoont zich deze Stadt van verre, als men langs de Revier daar na toe komt varen; maar als wy daar binnen quamen, vonden wy de zelve deerlyk geſtelt, en jammerlyk mishandelt: want de Tarter heeft ook tegen deze Stadt met branden, breeken en ſchenden zoo fel gewoed, datze byna niet met allen van haar voorige luiſter behouden heeft. Alleen vertoont zich noch een eenige ſtraat, die met verſcheide Gebouwen doorgaans bezet is; al 't overige is een woeſte romp en puinhoop van kalk en ſteen, en een deel vervallen en neêr geſmeeten Gebouwen, die de Stads ouden glans en vorige heerlykheit noch te kennen geven. Onder de Gebouwen, die noch in wezen, en de ſchrikkelyke razernye der Tarters ontgaan zyn, munt in grootte, koſtelykheit, en Sineeſche Bouwkunſtige orde, het Hof van den Stadhouder uit, dat zonderling aardigh en antyks geſticht is. Men ziet hier noch, hoe deerlyk de burgerlyke huizen verdelgt zyn, in 't inkomen twee hooge

Landen te Tonglieu,

dat deerlyk van de Tarters geſloopt is.

en kunstig gebouwde Cier-poorten of Triumf-boogen staan, die, en dit Hof, d'ongeschondenste van alle de gebouwen zyn, die zich in deze Stadt vertoonen. Dit Hof is ook met een breede en visryke Vyver verciert, die uit de Revier door de muur is geleid.

De Magistraat of Regeerders van de Stad *Tunglieu* deeden de Gezanten met een groet-briefje (dat in *Sina* heel gebruikelyk is) zeer heuslyk en hertelyk begroeten. Zeeker ander Persoon bood hen eenige Geschenken voor de keuken aan, maar die wierden met groote beleeftheit en op het vriendelykste afgeslagen. Men zagh in deze Stadt geen andre waaren te koop als Sparren, zulks de zelve beter een Noorweegsche als een Sineesche Stadt geleek. Op twee mylen na aan deze Stadt zagen wy onder 't varen ook zeeker Eilandt in 't midden van de Revier *Kiang* leggen, dat de Sineezen *Sanglo* noemen.

Ontrent dit *Tunglieu*, niet verre van den oever der Reviere, leit een zeekre Bergh *Kieuhoa*, of de Bergh der negen Toppen, die de gedaante van een neêr gebogen Bloem vertoont.

Ganking. Twee mylen van dit *Tunglieu* zagen wy in 't voort varen (want wy voeren dien zelven dagh noch van deze Stadt af) aan d'oever, of Noord-zyde van deze Revier *Kiang*, de tiende Hooftstadt *Ganking* leggen; dat een van de vermaardste Steden van dit geheele Landschap is, en in koophandel en rykdommen zonderling uitmunt; dewyl geene Waaren uit andre Landschappen na de Hooft-stadt *Nanking* gevoert worden, of zy moeten eerst door deze Stadt komen.

Varen voorby Anhing. Den dertighsten, na dat wy van het boven gemelde *Tunglieu* vertrokken waren, voeren wy met onze gantsche vloot voorby de Stadt *Anhing*, die van zommigen ook *Chicheu* genoemt wordt, en de dertiende Hooft-stadt van dit Landtschap *Nanking*, en tnegentigh *Ly* van *Tunglieu* gelegen is. Wy vonden deze Hooft-stadt aan den Zuiderlyken oever van de Revier *Kiang* leggen, en is, na giffinge te spreken, ontrent twee uuren groot. Langs de Revier zagen wy een schoone en treffelyke Voorstad leggen, die doorgaans met heerlyke huizen en Pagoden verciert was. De muuren, die de Stadt rondtom omcingelden, en in dikte en sterkte zonderling uitmunten, waren meer dan vyf-en-twintigh voeten hoog, en rondtom met tigchel-steenen cierlyk opgehaalt. Na de land-zyde vertoonde zich een heuvel, die wonder vermakelyk, en doorgaans met groente bewossen was. Op dezen heuvel zag men een Pagode of Heidensche Tempel staan, daar d'omleggende Inwoonders met een zonderlinge yver te biechte quamen, en den Afgodt der plaatze met het slachten van Vee, en vereeren van allerlei vruchten, offerhande deeden. Op deze Pagode stondt een cierlyke en net gebouwde Toren, die met zeven transsen of ommegangen naar om hoog rees.

De landstreek van deze Hooft-stadt valt zeer bergachtig, en heeft weinig vlakke velden, maar vloeit evenwel over van alle nootwendige dingen, die tot 's menschen onderhoudt van nooden zyn. En 't geen 'er ontbreekt, kan langs de Revier *Kiang* van alle kanten daar in gebragt worden.

Den zelvigen dagh leiden wy noch zoo veel wegs af, dat wy tegen den avondt aan TUNGLING of *Tongling* quamen, de derde kleene Stadt van de boven gemelde Hooft-stadt *Chicheu.* Dit *Tungling* leit twee honderdt en twintigh *Ly* van *Anhing*, in een lustig en wonder aangename plaats, die met heuvelen en bergen rondtom omringt wordt. Het leit ook zoodanig rontom in zyne muuren beslooten, dat het beslag of bestek van binnen de gedaante van een klaverbladt vertoont; en is vry kleen, en alleen maar een half uur in haren omtrek groot. Voor dit Steedje leit een Inham of Boezem, daar in by storm en onweêr, of als de Revier sterk komt afschieten, de schepen, die de Revier op en af varen, in alle veiligheit zich verbergen kunnen; 't welk deze Plaats zeer neering-ryk maakt. Op den hoek van dezen Inham stondt een vry sterk Kasteel, dat aldaar gesticht was, om deeze Stadt voor alle gewelt en vyandlyke aanvallen te beschermen, en deze Haven veiligh te houden. Behalven het snel afschieten

G.
27.

GH.

ten en ſterk ſtroomen der Reviere (waar door hier meenigh ſchip te blyven komt, en noch veel meer zouden blyven, indien deze Stadt met deze veilige Boezem niet verzien was) leggen hier ter plaatze zoo veel blinde klippen, dat wy zeer bevreeſt en met groote angſt bevangen wierden, als wy de zelve in 't wederkeeren (dewyl het water hier by Winter-tydt veel laeger is) zagen bloot leggen. Terwyl wy hier aan land lagen en deze Plaats bezagen, zeiden ons d'Inwoonders, dat op zeekeren Bergh, daar ontrent gelegen, een wonderlyke weêrklank te hooren was, indien men daar op eenigh geluit maakte. Wy, uit nieuwsgierigheit om dezen weêrklank te hooren, klommen op dezen Bergh, die zynen kruin boven de Stadt verhief, en lieten daar luſtigh op de Trompet blazen, waar door zoo een aangename weêrklank ontſtond, dat wy daar over ten hoogſten verwondert ſtonden. En niet alleen beſtond deze weêrklank in aangenaamheit van toon, maar hy wierd ook tot verſcheiden reizen zoo levendigh en ſterk wederom gekaatſt, datze de levendige ſtem in duidelykheidt ſcheen t'overtreffen.

By dit *Tungling* leit ook de Bergh *Hing*, die den naam van de Abrikozen, die daar in grooten overvloet voortkomen, gekregen heeft. Na dat wy ons hier met het bezichtigen van deze Plaats een weinigh vermaakt en uitgeruſt hadden, vertrokken wy des anderen daaghs van daar, en zagen onder 't varen ter weder-zyde verſcheide vermakelyke Landeryen en meenighte van volkryke Dorpen leggen. Eindelik deed zich den derden van Bloei-maand zeeker Kaſteel UPUN op, dat dicht op den oever van de Revier *Kiang* geſticht ſtond. Dit Kaſteel, dat niet verre van de volgende Stadt *Vfu* is gelegen, leit in een vierkante vorm (naar uitwyzing van de boven ſtaande Prent) zeer bouwkunſtigh beſlooten, en is met een ſterke en vaſte muur van gladde gebakken ſteenen rontom opgehaalt. In haren omtrek is deze muur ontrent twaalf honderd treden groot, en wel twintig voeten hoog boven 't water, zoo net en na de regels der Bouwveſt-kunſt opgetrokken, dat dit Kaſteel d'Europiſche Oorlogs-werken daar in te boven ſchynt te gaan. In 't midden vertoont zich een ruim en breed plein, daar op een vry hooge Pagode ſtaat, die de toppen van haar gevels en hooge daken zeer prachtigh naar om hoog verheft.

Kaſteel Upun.

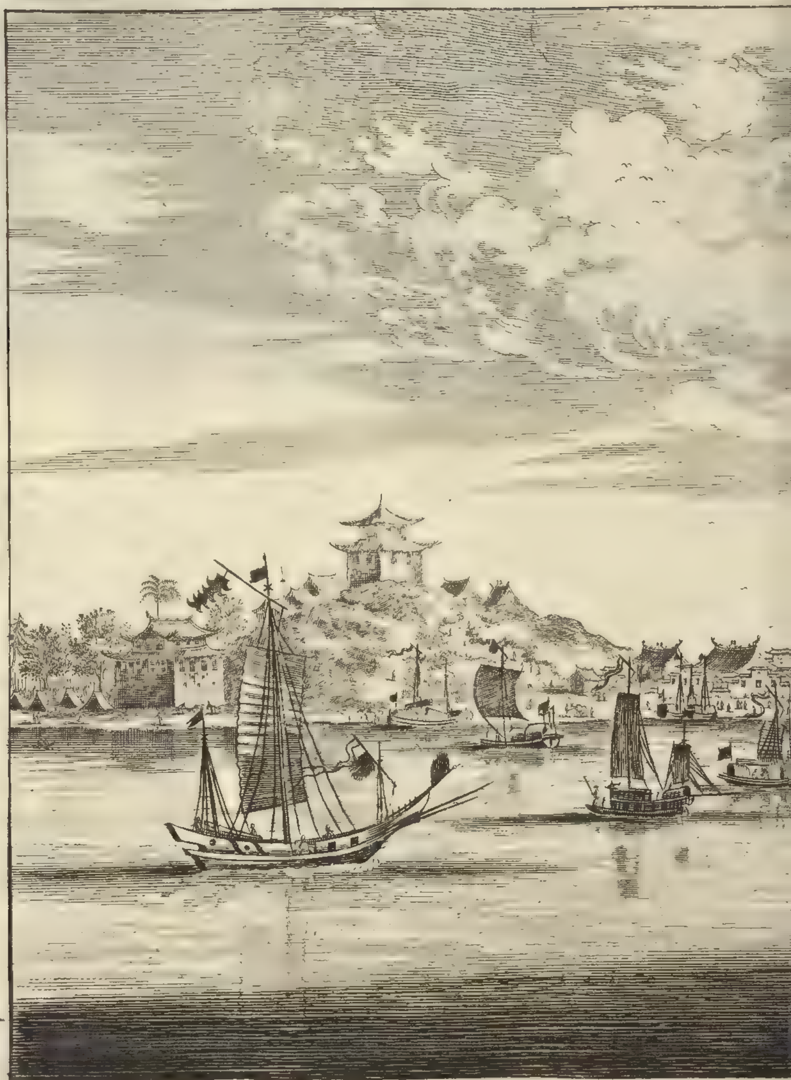
Op den zelven dag quamen wy noch

Komen by Ufu. met al ons vaartuigh aan zeeker Stadt U F U of *Vuhu*, de tweede kleene Stadt van de elfde Hooft-ſtadt *Taiping*, daar wy dicht aan de Voor-ſtadt onder een ſtompen Toren gingen leggen, en onze vaartuigen aan de wallen der Stad vaſt maakten. Deze Stadt leit op een Eiland van de Revier *Kiang*, die zich daar in twee takken verdeelt, en dit Eilandt ter weder-zyde bewateren; maar na de Stadt *Nanking* vereenigen zich beide deeze takken weder, en mengen daar hunne waters onder malkandre. Hare Voor-ſtadt is zoo volk- en neering-ryk, datze veele Steden, die wy tot noch hadden aangedaan, verre in neering en welvaart overtreft: want in deze Stadt heeft men een Tolhuis, alwaar alle vaartuigen, die de Reviere op en af willen, vertollen moeten. Op ieder hoek of punt van dit Eilandt leit ook een ſterk Blokhuis, dat met Borſtweeringen en andere Oorloghswerken zeer verſterkt is; maar men zagh, 't geen wonder was, in het zelve geen Krygs-tuig of Oorlogs-gereedſchap. Zonderling is deze Stadt door geheel *Sina* ook vermaardt van wegen het maken der wapenen: want d'Inwoonders hebben zoodanigh een handeling van allerlei wapenen te maken, dat geen Stadt in 't gantſche Landt hier in tegen dit *Vuhu* op magh. Daarenboven worden hier ook zeer aardige en kunſtige Sineeſche *Sampſou*-kopjes gemaakt, die hier (daar af in deze Stadt de ſtapel is) opgekocht en door alle Gewesten van *Sina* met groote meenigte verzonden worden. Zonderlingh vaerdig zyn ook deze Inwoonders in 't maken van groote en kleene Lampen.

Den vierden voeren wy voorby de derde Hooft-ſtadt T E Y T O N G, die by andre ook *Taiping* genoemt wordt. Deze Hooft-ſtadt leit ontrent tnegentig *Ly* van *Vfu*, aan de rechter zyde van de Revier *Kiang*, op zeeker Eilandt, dat van de Revier *Kiang*, die rontom dit Eilandt loopt, gemaakt wordt. De landſtreek van deze Hooftſtadt, of dit Eiland, daar op deze Hooftſtadt gelégen is, valt op zommige plaatzen zeer oneffen en bergachtigh; maar op andere zeer vlak en effen. De vlakke Landeryen vallen hier ongemeen vruchtbaar, en verſchaffen den Huisman jaarliks eenen ryken ooghſt van vruchten.

Aan de Zuid-ooſt-zyde van deze Hooft-ſtadt (die wel twee mylen van de Revier af landwaarts in lag, en van ons daar over ook niet aangedaan wierd) zagen wy van verre een hoogen Bergh leggen, die van de Sineezen *Tienmuen*, dat

9.

dat is, Hemels-poort, genoemt word; dewyl de Revier *Kiang* hier door twee heuvelen van dezen Berg, gelyk door een poort, heenen vloeit. In 't voorby varen vonden wy in de Revier, recht tegen deze Stadt over, een Eilandt leggen, dat van de Sineezen HIAO genoemt wordt, en uit een enkelen Steen bestaat, die den Turf-steen niet ongelyk is. In dezen Steen vertoonden zich zeer veel kuilen en hoolen, waar in zich met groote meenigte zekre nachtvogels onthielden en nestelden, van de welke ook dit Eilandt den naam *Hiao* bekoomen heeft. Niet verre van deze Hooft-stad, na 't Zuid-oosten, leit ook zeeker Meir, dat van de Sineezen *Tanyang* genoemt word, en ontrent drie honderd stadiën groot is. Zoo wel dit Meir, als de Revier *Kiang*, doorkloven en bewateren de gantsche landtstreek van deze Hooft-stad, waar door de Landen en Akkers, die tusschen de takken van deze Revier en 't Meir *Tanyang* te leggen komen, niet weinigh vruchtbaar gemaakt worden. Wy verstonden hier van de Sineezen, dat deze Hooftstadt eertydts een zeer schoone Plaats was geweest, en daar in, schoon de zelve wat diep in 't landt lagh, met allerlei Sineesche Waaren groote koophandel gedreeven wierd; maar zy verhaalden ons daar by, dat de Tarters de zelve meer als eenmaal verovert, en jammerlyk met branden en sloopen der Gebouwen verwoest en verdelgt hadden. Men ziet in dit Gewest, onder 't varen langs den oever, noch drie zoodanige overschoone Torens, als hier na 't leven in de neven staande Prent (daar in de zelve met hunne omleggende landeryen staan afgeschetst) vertoont worden. Deze Torens, die etlyke transsen hoogh, en hunne toppen zeer cierlyk in de lucht staken, gaven noch duidelyk te kennen, in welk een welvarenden staat en heerlykheid eertyds dit Gewest gebloeit heeft.

Den zelfden dag deed zich noch de wyd vermaarde, overtreffelyke en Koninklyke Stadt NANKING op, die met recht voor d'eerste Hooftstadt van dit Landtschap *Nanking* gerekent wordt. Wy quamen door een gracht, die zich wel een half uur verre in de lengte uitstrekte, in de gemeene Haven, en smeeten aldaar voor de poort *Suisimon*, dat op Neêrduitsch zoo veel als Water-poort zeggen wil, het anker in de grondt.

De Gezanten gingen des anderen daags 's morgens de drie Stadthouders van dit *Nanking* bezoeken, en lieten zich in Palakyns, of Draag zetels, met ons, ieder op een Paert gezeten, achter zich, daar heenen torssen. Sy wierden daarenboven door den Agent, die van wegen den jongen Kantonschen Onder-koning zich in deze Hooft-stadt ophield, als ook door twee Mandaryns, die van *Kanton* meê gekomen waren, in 't afwezen van den Mandaryn *Pinxentou*, die noch achter was, met groote statelykheit geleid. *De Gezanten gaan by de drie Stadthouders.*

D'eerste Stadthouder liet de Gezanten in zyn binnenste Zaal voor zich komen, en deed hen, na het afleggen van onderlinge eer-bewyzing en heusche plicht-plegingen, aan zyne zyde neêr zitten. Hy was wel een Sinees van afkomst, geboren in de Stadt *Leqatung*, maar toonde zich evenwel uit der mate nedrigh en beleeft. De Gezanten toonden aan hem een Briefje van de Geschenken, die hem toegeleit waren; maar hy begeerde die niet t'aanvaarden, ter oorzake zy den Keizer noch niet gezien hadden. Alsze met dezen eersten een tydt langh van eenige zaken gesprooken hadden, vervoeghden zy zich, na het nemen van een behoorlyk afscheid, by den tweeden Stadthouder, die meê een Sinees, en van *Leoatung* geboortigh was, doch toonde zich, niet min als d'eerste, zeer minzaam en beleeft. Hy deed de Gezanten, zonder veel groote plicht-plegingen te gebruiken, nevens hem neêr zitten, en nam het Briefje van de Gezanten, daar op de Geschenken, die hem toegeleit waren, geschreven stonden, met groote beleefstheidt aan, en liet het door een van zyne Kryghs-oversten lezen, gemerkt hy zelf niet lezen kon; doch de Geschenken, om de zelfste boven verhaalde reden, wilde hy niet ontfangen. *Komen by den eersten; By den tweeden;*

Van dezen, na het nemen van een behoorlyk afscheidt, begaven zy zich na den derden Stadthouder, die zyn woo- *By den derden.*

wooning binnen de muur van het oude Keizerlyke Paleis had. Deze Stadhouder liet de Gezanten, zonder eenigh vertoeven of lang op te houden, binnen by hem in een kamer komen, hebbende zyne Vrouw neffens hem zitten. Het was een vierkante groote en breede kamer, die met vaſte en breede ſlaap-banken, (daar op koſtelyke roode gevilte zit-kleeden lagen) en een Kagchel of Stove, die des winters geſtookt wierd, voorzien was. Deze Kagchel, daar neffens na de venſters een zitplaats ſtondt; van kley opgemaakt, wierd van onderen geſtookt, (dat meeſt met lang riet geſchied, dewyl het hout in dit Geweſt zeer ſchaars valt) en het rook- of tocht-gat ſtrekte zich na buitenen; hoewel de rook ook noch van binnen door de kamer trekt. De gemelde Stadhouder, die een Tarter van geboorte, en een jong en vetlyvigh Perſoon was, verſtond zelfs de Sineeſche tale niet; zulks hy zyne Zoonen tot Tolken of Taal-mannen moſte gebruiken. Zyn Vrouw, die ſtout en moedigh van inborſt was, en meer ſprak als de Man zelf, vroeg den Gezanten na alle dingen, en ontzag haar niet hun geweer, dat zy met groote verwondering aan zag, als een Soldaat uit te trekken. De Zaal raakte terſtont vol Tartariſche Juffers, die, als Staatjuffers en dienareſſen van deze Vrouw, een grooten zilveren Ketel vol Theedrank, met melk en zout gemengt, in 't midden ſtelden. Zy ſchepten dezen drank met pol-lepels uit den ketel, en gooten die uit de pol-lepels in houte kopjes van drie mutskens groot, die den Gaſten in de rondte geſchonken wierden. Deze kopjes zyn van bruin hout gemaakt, dat hier te lande en in Europe Koladuur-hout genoemt, en uit *Siam* in *Sina* (daar het in groote achting is) gebragt wordt. De Sineezen zoo wel als de Tarters drinken de Thee, met melk en zout gemengt, (dat wy den naam van boonen-ſop gaven, dewyl deze drank in dikte en kleur niet qualyk na boonen-ſop gelykt) uit de boven gemelde houte kopjes; maar de klaare Thee (te weeten, zuiver water, daar in alleen het Theekruit te zooden heeft gelegen) drinkenze uit porceleine kopjes; en andre dranken, als Sineeſch bier, en de drank *Zamſou* geheeten, die van Rys gemaakt wordt, uit zilvere, en by gebrek van dien, uit porceleine kopjes.

Sineeſche Kagchel.

Worden met den Thee-drank onthaalt.

Als de Gezanten hier dus wel, en in alle min en vriendtſchap onthaalt waren, begaven zy zich, op het vertoog van den Kantonſchen Agent, na zeekeren Tartariſchen Edelman, die ter zelver tydt uit *Peking* hier aangekomen was. Hy was een jong en ruſtigh Perſoon, en hadt zyn Logement in een oudt vervallen Hof, dat meê aan het boven gemelde Keizerlyke Paleis hoorde. Maar alles lagh hier ongereddert en ongeſchikt overhoop, en men zagh daar anders geen huisraat, als twee of drie oude zit-banken, en wat gereedſchap om de *Thee* daar in te koken, en om te ſchenken. Zyne Paerden, Muilen, Ezels, met vier Drommedariſſen, en Kameelen met bulten, liepen, zonder ſtalling, over 't plein heen en weder in 't wild.

Na dat de Gezanten van dezen Edelman met den Thee-drank luſtigh onthaalt waren, wierdenze, als ook ons gantſche gevolg, door den boven gemelden Agent, met zonderlinge ſtatelykheit, na zyn huis geleid, om aldaar het middagh-maal met hem te doen. Een koſtelyke en heerlyke maaltydt had deze Heer hier laten bereiden, en onthaalde ons met allerlei ſpys en drank zeer treffelyk; zulks wy tegen den avondt met groot genoegen van hem ſcheiden, en hem voor de genoten eere bedankten. Tegen den avondt begaven wy ons weder in onze vaartuigen, om aldaar onze nacht-ruſt te nemen; want de Gezanten zoo wel als wy hebben in al dien tydt, zoo wel in d'opreize na *Peking*, als in d'afreize, nergens anders hun verblyf genomen als in hunne vaartuigen, uitgezeidt te *Kanton*, te *Nangan* en te *Peking*.

Deze prachtige Hooft-ſtadt en Stadt zonder weêrga, ja paerel en kroondraagſter van *Sina*, leit tnegentig *Ly* van het boven gemelde *Taiping*, aan d'Ooſt-zyde van de Revier *Kiang*, en op de hoogte van twee-en-dertigh graden Noorder-breedte. Zy leit ook op een zeer vermakelyke en vruchtbare

plaats

plaats; want de Revier *Kiang* dryft hare stroomen door middel van een gracht niet alleen voorby deze Stadt, maar zy is ook met grachten zoodanigh doorsneden, dat men met vry groote schepen door de Stadt varen kan. In deze Stadt heeft eertydts het Hof der oude Sineesche Keizeren geweest; want hier hebben de Koningen *V*, *Cyn*, *Sung*, *Ci*, *Leang*, *Chin* en *Tanga* hunnen Zetel en Troon gevest; hier heeft ook een tydt langh de Stam *Taiminga* geheerscht, ter tydt toe hy den Stoel des Ryks van hier na *Peking* vervoerde, om des te beter van naby het invallen en poogen der Tarters te beletten. De Stichter van deze Stadt is een zekre *Gneus* geweest, Koningh van *Cu*, die haar *Kinling* noemde, 't welk Goude Landtschappen te zeggen is. Daar na noemde d'eerste Spruit van den Stam *Cina* haar *Moling*. De Koningen van *V*, die eertyts in deze Stadt hun Zetel hadden, gaven haar den naam van *Kienye*. De Stam *Tanga* beschonk haar met den naam van *Kiangxing;* maar de Stam *Taiminga* noemde haar *Ingtien*. Doch de Tarters, die voor eenige weinigh jaren geheel *Sina* veroverden en afliepen, hebben haar weêr met den naam *Kiangning* beschonken.

Daar deze Stadt zich na de kant van de Revier *Kiang* uitstrekt, heeftze een breede en diepe gracht leggen, waar langs men uit de Revier *Kiang* na de Stadt komt opvaren; zulks deze Stadt ontrent zes *Ly* van de Revier *Kiang* landwaarts in leit. In deze gracht leit voor de Stadt een Schip-brug van veertien groote Ponten, waar over men gevoeglyk in de Stad kan komen. D'Ooftzyde der Stadt, die diep landwaarts in loopt, leit in een vlakke Valei, die eenighzins heuvelachtigh, en hier en daar met breede grachten zoo diep doorsneden is, dat men ook dit deel der Stadt met allerlei vaartuigen, na wil en wensch, bevaren, en aldaar, zoo wel als aan de zyde na de Revier *Kiang*, met vry groote schepen laden en lossen kan. Over deze grachten leggen verscheide steene Bruggen en Sluizen, die alle zonderlingh bouwkunstigh gesticht, en op verscheidene welfzelen en boogen te rusten komen. Na 't gevoelen der Sineesche Landt-beschryvers, overtreft deze Stadt alle Steden des gantschen aardbodems, niet alleen in grootte, maar ook in heerlykheidt en schoonheit. Zy is ontrent vyf uuren gaans in 't rond wel betimmert; maar d'omtrek van hare muur strekt zich zoo verre als een Landtschap van zes Duitsche mylen, daar in evenwel hare Voorsteden, die zich byna zonder eind uitstrekken, niet beslooten leggen. Behalven deze muur, leit de Stadt noch in een andre grooter muur beslooten, die niet doorgaans aan malkandre vast gehecht is, maar alleen op die plaatzen, daar de Stadt het meeste gevaar loopt, en het zwakste is. De Sineezen beschryven de grootte en omtrek van deze muur, alsze zeggen, dat twee Ruiters, des morgens door een zelve Poort uit gezonden, om van elkandre rontom deze muur te ryden, eerst des avonds elkandre ontmoet hebben; waar uit lichtelyk de grootte en wydte der Stadt is af te meeten.

De eerste Stads-muuren en Vesten zyn meer als over de dertigh voeten hoogh, en onder van gehouwen, en boven van gebakken steen heel vlak en bouwkunstigh opgehaalt. De Borstweeringen van deze muuren zyn boven rondtom heel aardigh en net met kunstigh kanteel-werk verciert, en doorgaans met sterke Wacht-huizen bezet. *Stadts-muuren.*

Men telt in deze Stadts-muuren dertien Poorten, wiens deuren met yzere platen beslagen zyn, en van binnen en buiten met een groot getal van Krygs-knechten nacht en dagh bewaart worden. Zommige deezer Poorten komen op vier, en zommige op vyf sterke en kunstigh geslagen Boogen te rusten, daar men onder heeft door te gaan, eer men binnen de muuren der Stadt kan komen. Wy lagen (gelyk boven verhaalt staat) met al ons vaartuig voor de Poort *Suisimon*, of Water-poort. Zoo een groote meenighte en zwerm van menschen gaat den gantschen dagh over uit en in deze Poort, dat men naauliks, dan met dringen, (gelyk my zulks zelfs dikwils wedervoer) daar in of uit kan gaan. Hare voornaamste straten, die ontrent achten- *Heeft dertien Poorten.* *De straten lopen recht.*

en-twintigh treden in de breedte hebben, en in 't midden met breede blaauwe Zarken belegt, en ter weder-zyde aan de kanten met kaien geplaveit zyn, loopen niet krom en bochtigh, maar linie-recht. Op alle honderdt treden ziet men ook een zeer ſterk klinket ſtaan, dat des nachts, om alle ſtraatſchendery, huis-braken, en alle andere ongebondenheden van dieven en ſtraatſchenders voor te koomen, geſlooten word. Over elk beſtek of parket is ook een byzondere Hopman geſtelt, onder wiens gehoorzaamheit de gantſche buurt van ieder beſtek zich buigen moet.

Op wat wyze de gemeene huizen geſticht zyn.

De gemeene burgers huizen zyn niet koſtelyk en prachtig; maar zeer ſlecht, en zonder eenigh gemak of geryf gebouwt, en ſtaan alle met de dwarsgevels langs de ſtraten. Zy hebben maar een eenige deur, daarze in en uit gaan, en alleen een eenigh vertrek, om daar in te ſlapen en te eeten. Aan de ſtraat boven het venſter (daar op de geene, die neering doen, hunne koopmanſchappen te koop leggen) vertoont zich alleen een vierkant langwerpigh gat, om licht daar door te ſcheppen, dat met riete matjes, in plaats van glaze ramen, gemeenlyk bezet is, om van den voorby gaanden man niet bezien te worden. Van buiten zyn deze huizen, die gemeenlyk maar eene verdieping hoogh, en met een dak van witte pannen bedekt zyn, van onderen tot boven met zeer ſyne en ſneeuwitte kalk beſtreeken. D'Inwoonders van deze gemeene huizen dryven gemeenlyk met allerlei ſlechte waaren en geringe vodden, die zy voor de koopers op de venſters ten toon leggen, hunnen handel. Maar wat de winkels van de voornaamſte Winkeliers en Koopluiden aangaat, die zyn met allerlei Sineeſche Waaren, als allerlei ſlag van Katoen, zyde Stoffen, Porcelein, Paerlen, Diamanten, &c. zoo koſtelyk en ryk geſtoffeert, dat een ieder zich daar over ten hooghſten te verwonderen heeft. Voor ieder winkel, 't geen aanmerkens waardigh is, ſtaat een cierlyke plank of bord, zomtyds ook wel twee, daar op met gulde letteren de naam van den geenen die daar woont, als ook wat Waaren hy te koop heeft, geſchreven ſtaat. Nefſens deze borden ziet men (gelyk uit deze neven ſtaande Prent te zien is) gemeenlyk ook een ſtaak of paal ſtaan, die hoog boven 't huis uitſteekt, daar boven aan wimpels of vlaggen, of eenigh ander ding, is vaſt gemaakt, daar meê (even alleens gelyk wy met onze uithang-borden) een ieders woonplaats te kennen word gegeven. Zy hebben hier, gelyk ook door heel *Sina* niet, geen geſlagen munt; maar zy geven in betaling voor de Waaren die zy koopen zeekre zilvere ſchuitjes of ſtukjes zilver, die van onderſcheidelyke waardye en zwaarte zyn. En hoe weinigh men koopen wil, zoo moet men altydt een ſchaaltje by zich hebben, indien men van de archliſtige Sineezen, met het wegen op hun eigen ſchaaltjes, niet wil bedroogen worden: want gemeenlyk hebbenze tweederlei gewichten by zich, en zy vallen zoo bedrieglyk en gaauw in 't wegen, dat men met honderd oogen wel diende toe te zien.

Deze groote Stadt is ook zoo volkryk, datze van meer als over de tien honderdt duizendt menſchen bewoont word, daar in evenwel alle eet- en andere waaren in zoo grooten overvloet en voor zoo een geringe prys 't geheele jaar door te bekomen zyn, dat zulks byna allen geloof te boven gaat. Die evenwel op de vruchtbaarheit van d'omleggende landeryen, en het edele Gewest, daar in deze Hooft-ſtadt zoo heerlyk, als het geſteente in 't gout, ten toon leit, wil achting geven, zal haaſt het verwonderen ſtaken, en geloof aan het boven verhaalde geven. Wy hadden ook in dit *Nanking* van allerlei eet-waaren vol op, en onder meenigerlei andere fruiten, die wy hier in grooten overvloet hadden, kregen wy ook dageliks veele Kerſſen, die hier zonderling ſmakelyk vallen, en voor een geringe prys te bekomen waren. Behalven het boven gemelde getal der menſchen, leit hier noch een ſterke bezetting van veertigh duizend Tarters in de Stadt. Hier heeft ook de Landvoogt der Zuiderlyke Landſchappen, uit den naam van den Tartariſchen Keizer, zyn Hof en verblyf.

De

De Stadt pronkt en praalt ook, boven alle andere Steden, met veele heerlyke Pagoden, Torens, kunſtigh gebouwde Triumf-poorten, en menigte van uitſtekende burgerlyke Gebouwen. Maar boven alle andere Gebouwen muntte eertyds hier uit het Keizerlyke Hof of Paleis, daar in voor dezen de Sineeſche Keizers met geen minder ſtaaci en pracht Hof plachten te houden, gelyk dat naderhant van hen, en nu tegenwoordigh van den Grooten *Cham* ei- te *Peking* gehouden word. Dit Paleis of. lagh aan de Zuid-zyde der Stadt, in een vierkante vorm beſlooten, binnen het beſtek of begrip van een muur, die tegenwoordigh het grootſte en voornaamſte deel der Stadt omvangt. Ieder zyde van den vierkanten omtrek, daar in dit Hof beſlooten lag, had de lengte van een Italiaanſche myl en honderdt ſchreeden, of drie derde deelen van een gemeene Duitſche myl. En zoo veel ik zelfs uitterlyk aan de vervalle muuren en puinhoopen bemerken, en van d'Inwoonders aldaar vernemen kon, was dit Hof, met zyn toebehoren, ontrent zoo groot geweeſt als de Stadt Haarlem in Holland. Op de binnenſte plaats vertoonde zich noch een breede wandel wegh, die 't gantſche vierkant kruis-gewyze door ſneed, en met een vlakke vloer van graauwen Arduin-ſteen beleid was. Ter wederzyde zagh men noch ſlecht richchelwerk van gehouwen ſteen, dat ontrent drie voeten hoogh was opgehaalt, en met een kleen beekje bewatert wierd. De Tarters hadden zich na de zyde van zeekre Pagoden *Paolinxi* gelegert, en aldaar meenighte van ſlechte hutjes van d'afgeſmeten puinhoopen tot hunne woon-plaatzen opgerecht en gebouwt, latende de Sineezen in de Stadt woonen, om hunnen handel te dryven. Als wy in d'afreize van *Peking* hier weder aan quamen, nam ik, gelyk ook verſcheiden andre van onze reis-genooten deeden, een ſtuk van 't puin der daken met my, dat ik niet alleen op Batavie, maar ook in Holland bragt, om te toonen van welk een onvergankelyke ſtoffe dit Hof geſticht was. De ſtukken van deze daken, of de pannen, was een harde ſoort van ſteen, die met draken bezet, en gout-geele verruw overſtreeken waren; zulks de zelve in de Zon als gout blonken en glinſterden.

Boven de Poort van het tweede *Sineeſche* plein van dit Paleis zagh ik een zeer *Klok.* grooten Klok hangen, die ontrent de hoogte van twee mans lengte, in zynen omtrek drie vademen en een half, en in de dikte ruim een vierendeel van

een elle had. De Sineezen hadden op den klank van deze Klok wonderlyk gepocht en geroemt, en ons daar af zoo veel wonderen verhaalt, als of zyns gelyk niet alleen in heel *Sina*, maar ook in de gantsche wereld niet te vinden was; maar als men daar op sloeg, bevondt men dat de klank heel dof en doof was; ten anderen was het Metaal nergens na zoo goedt als dat van onze Europische klokken; invoegen deze Klok in helderheit van klank en toon geenzins by onze Europische klokken halen mogt.

De Tarters hebben het Paleis gesloopt.

En hoewel de Tarters deze vermaarde Hooft-stadt in den lesten Oorlogh weinigh of niet van haren ouden luister en glans beroofden, en byna tegen geen Stadt minder, als tegen dit *Nanking* haar gal uit gebraakt en gewoedt hebben, zoo hebbenze evenwel dit eertyts prachtige Keizerlyke Hof, dat haar weêrga onder de Zon niet wist te vinden, met branden, breeken, schenden en omver rukken, ellendigh ten gronde gesloopt en tot deerlyke puinhoopen gebraght. Het is gelooflyk, dat de Tarters dit uit geen andre oorzaak gedaan hebben, als uit een zonderlinge oude haat en wrok, dien zy den Huize van *Taiminga* toedroegen, dat aldaar, ter tyd toe het Hof van hier na *Peking* vervoert wierdt, de heerschappye heeft gehad.

Op dit eertyds zoo bloeiend Paleis, maar dat nu van de Sineesche Keizeren verlaten, en voor het meerendeel vervallen en ten gronde van de Tarters gesloopt was, voegde ik deze onder staande Vaerzen:

Bloed-dorstige Belloon, wat blyft'er ongeschonden,
Wanneer uw zwarte toorts in't oorlogs onweêr gloeit;
Een ander Troja is hier van de vlam verslonden,
En 's Konings gantsche Huis verjaagt en uitgeroeit.

Schoon dit *Nanking*, met het vervoeren van het Keizerlyke Hof na *Peking*, dus van haren ouden glans en luister wierd beroofd, zoo toont noch evenwel deze Stadt, met het zenden van eenige uitmuntende Geschenken, haar oude en voorige gehoorzaamheit, zonderling boven andere Steden, aan den Keizer.

Voor eerst worden uit deze Stadt alle drie maanden vyf scheepen, die met kostelyke zyde Stoffen en allerlei Lakenen geladen zyn, na de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* aan zyne Keizerlyke Majesteit verzonden. Deze schepen worden in de Sineesche Tale *Lungychuen* genoemt, dat zoo veel op Neêrduitsch gezegt is, als schepen met Draaks-kleederen; dewylze aan den Keizer, wiens wapen met Draken word uitgebeeld, gestuurt worden. 'k Moet rondt uit bekennen, dat ik nooit schepen op den gantschen Aardbodem gezien heb, die in heerlykheit, kostelykheit en alle prachtige toestellingen by deze schepen te vergelyken zyn. Rondom zynze zoo sterk vergult, en met Vermiljoen-roode verf geschilderdt, dat d'oogen in't aanschouwen daar op scheemeren. Van binnen zyn de zelve ook met verscheide kunstige en net gebouwde vertrekken afgedeeld, en van buiten zoodanigh met allerlei slag van beeldwerk zoo prachtigh uitgestreeken, dat hier aan niet duisterlyk de schranderheit en spitsvondigheit der Inwoonders van dit Landtschap te bespeuren is.

De Stadt zend ook, tot een vereering en geschenk aan den Keizer, zekre Visschen, die hier in de Revier *Kiang*, dicht voor de Hooft-stadt, in Gras- en Bloei-maand gevangen, en van de Sineezen *Siyu*, maar van de Portugeezen daar te lande *Sauel* genoemt worden. By dit vangen der visschen wordt van wegen den Keizer een van de grootste en voornaamste Gelubde gestelt, die deze visschen, zoo dra alsze gevangen zyn, levendigh onder 't Ys (dat in den Winter vergadert, en den geheelen Zomer hier toe bewaart word) begraaft, en in schepen, die te dien einde van *Peking* afgevaardigt worden, met groote naerstigheit en zonderlinge zorgh aan den Keizer na *Peking* verzend. En schoon de weg van *Nanking* tot aan *Peking* meer als twee honderd Duitsche mylen ver is, zoo word evenwel deze Visch in zeer korten tydt over

gebragt,

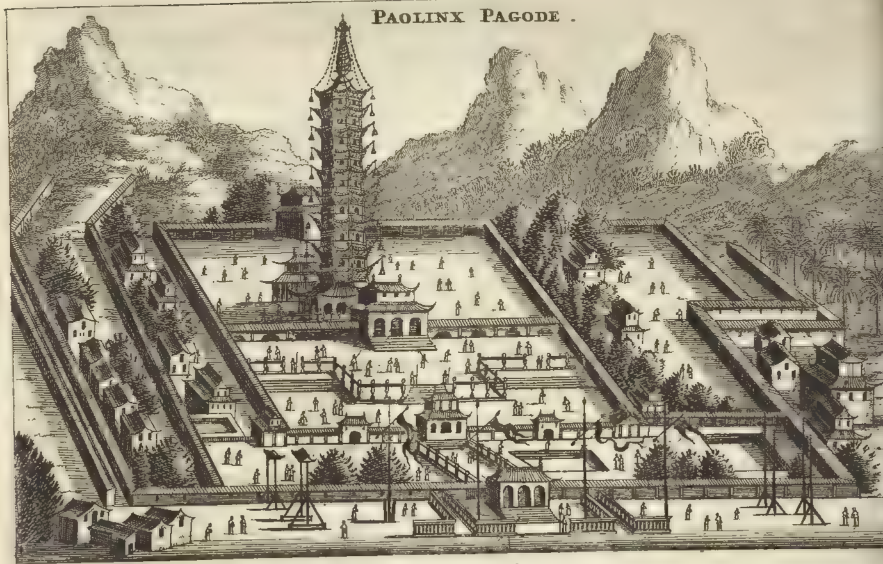
gebraght, en de reize in acht of tien dagen volbraght. Want deeze schepen worden niet alleen des daags zeer snel met een groot getal van menschen, die daar toe verordent zyn, voort getrokken, maar ook by nacht. En als d'een troep trekkers moede en afgemat is, zoo komen in plaats van deze, terstondt weêr versche trekkers, die zich op zeekre plaatzen (gelyk in Europe de Posten) altyd gereed en vaardig houden. Men laat ook by brieven, van plaats tot plaats, d'uur van den dag weeten; wanneer de schepen op ieder plaats zullen aankomen. Ook zouden de Landvoogden gevaar loopen van aan den halze gestraft te worden, indien ieder Landvoogt ter plaatze, daar deze schepen aankomen, geen nieuwe trekkers gereed hieldt. En in dezer wyze worden alle weeken, zoo lang het vangen van deze visschen duurt, twee schepen afgezonden, daar aan ook geen onkosten gespaart worden, indien slechts de Keizer in deze visschen, die hy ook onder zyne Ryks-raden omdeelt, smaak kan vinden.

Als wy naderhand op zekeren dagh met den Heer Keizer, die in een Palakyn zat, te paert waren uit gereden, om de Stadt te bezichtigen, quamen wy voorby de Poort van 't oude Keizerlyke Hof, daar voor een Tartarische groote Juffrouw, van in de veertig jaren, met hare dienaressen zich vertoonde, die door onze Tolken vriendelyk liet verzoeken, om by haar te komen. De Heer Keizer trad hier op onder de poort uit zyn Palakyn, waar op ook deze Tartarische Vrouw zich by hem vervoegde. Zy was zeer vrypostigh, bezagh ons zyd-geweer, en kon zich niet genoegh verwonderen, dat onze Degens zich zoo buigen lieten, en dan weêr te recht sprongen. Zy nam den hoet van den Heer Keizer in hare hand, zette die op haar hooft, en ontknoopte een stuk van zyn wambas, tot aan den broek. Daar na ging deze Tartarin voor uit naar huis, en verzocht den Heer Keizer met zyn gevolgh te willen volgen, gevende hem te dien einde eenen Leidsman meê. Ontrent twee honderd treeden van de poort af, quamen wy (de Heer Keizer in de Palakyn en wy te paerd) op een groot plein, of de binnenste plaats van het Hof, daar zich de boven gemelde breede wandel-wegh vertoonde, die met een schoone vloer van graauwe steenen beleid was, en het gantsche begryp kruis-gewyze door sneed. Hier had deze Tartarin haar Logement, en stond daar met haar dochter, die ontrent twintigh jaren oudt was, ons met groote pracht en staaci te verwachten.

Kleeding van twee Tartarinnen.

De dochter was gekleed in violet damast, met groote bloemen, en de moeder in zwart damast, en hadden beide d'ooren langs heen met goude ringen behangen. Het hair, dat gevlochten en rondtom 't hooft geleit was, haddenze onder verciert met een snoer Paerlen; maar droegen daar boven op een fyn rond gevlochten mutsken, dat van biezen of gespleeten bamboes scheen gemaakt te zyn, daar een bosje of quast van roode vlok-zyde (hoewel het gemeen Vrouw-volk deze bosjes van roode geverfde Paerds-hair draagt) boven uit stak. De kleeren, die tot op de voeten hingen, en in 't midden met een zyde lint omgordelt waren, zaten los en ruim om 't lyf, en waren met kleene knoopen over de borst toe geknoopt. De schoenen waren van zwart leer, maar 't aanzicht was haar niet opgetooit nochte geblanket. Zy leidden ons in een groot vertrek, daar in geen huisraat, nochte eenigh cieraat was; daar wy met malkandre op een breeden bank, met roode vilten bedekt, zitten gingen. Zy schonken ons lustigh het Boonen-sop, en zetten eenige Confituren op; verschoonden voorts ten hooghsten dit slecht onthaal met het afwezen van hare mannen.

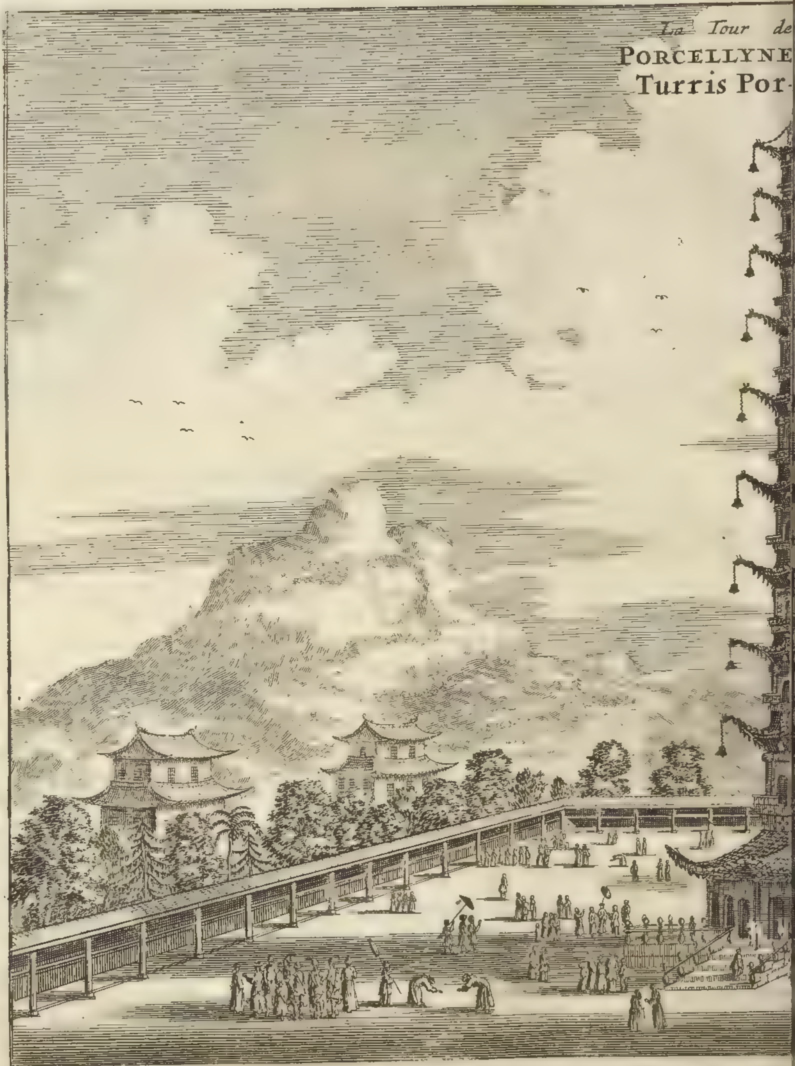
Hebbende ons afscheidt van deze Tartarische Juffers genoomen, reden wy van daar na de Buiten-cingel der Stadt, aan zeekre wyd vermaarde Pagode, die van de Sineezen *Paolinxi*, maar van anderen ook *Paulingjing* genoemt word. Onder den naam van *Paolinxi* wordt hier geen eene Pagode verstaan, maar zeker groot Plein, dat zich (naar uitwyzing van de volgende Prent) in 't hangen van 't Ge-

bergte buiten den Cingel van *Nanking* vertoont, en verscheidene Gebouwen, Pagoden, Porceleinen Toren, en andere gevaerten, die alle met verscheidene muuren omringt zyn, beslooten houd. Alle deze Gebouwen, die zich in dezen omtrek of op dit plein vertoonden, (waar op men by twaalf breede steene trappen van onder op klom) waren na de Sineesche bouw-kunst zoo wonderlyk en antyks gesticht, dat, myns oordeels, in geheel *Sina* geen gevonden worden, die by deze te gelyken zyn. De Heidensche Priesters ontfingen de Gezanten (want de Heer de Goyer hadt zich daar na ook by ons vervoeght) met zonderlinge beleeftheit en hertelykheit, en slooten al hunne Tempels voor ons open. Onder andere Gebouwen, die ter weder-zyde van dit plein in groote meenigte stonden, vertoonden zy ons een zeer groot Gebouw, dat in kunst en kostelykheit verre boven al d'anderen uitmuntte; en daar in effen tien duizend Beelden ten toon stonden. Alle deze Beelden waren van pleister gemaakt, en van onderscheidelyke kleuren; doch zommige vergult. De grootste hadden de lengte van eenen man; maar de kleenste waren niet grooter als een handt lang; en stonden, zoo wel de kleenste als de grootste, in verscheidene gangen of galderyen, rontom de muuren, vier of vyf ryen hoogh boven malkandre; te weten, de kleinste onder, en de grootste boven.

In het midden van het zelfste plein vertoonde zich een hooge PORCELEINE TOREN, die in kostelykheidt en allerlei prachtigh kunst-werk zoodanigh boven alle andre Sineesche kunst-werken uitmuntte, dat hier aan de Sineezen hebben doen blyken, wat schrandre en spitsvondige Kunstenaars hun Vaderlandt uitlevert.

Deze Toren, die negen verwelfde verdiepingen en honderd en vier-en-tachtigh trappen hoogh is, gaat niet van buiten, maar van binnen op. Ieder verdieping is rontom met een galdery of omgang verciert, die met allerlei beeldt-werk en venster-poorten zoo kunstigh opgetooit en uit gestreeken is, dat een ieder in 't aanschouwen als opgetogen, en tot stommens toe daar over verwondert staat. Ter zyde van deze venster-gaten vertoonen zich (gelyk ook in des zelfs neven staande afbeeldzel oogschynlyk te zien is) vierkante lucht-gaten, die met witte yzere tralien, dat wonder en geestigh te zien is, doorgaans bezet zyn. Van buiten is dit werk glad of verglaast, en met

La Tour de
PORCELLYNE
Turris Por-

PORCELAINE
TOOREN.
cellanea.
32.

met verscheide verruwen, als groen, root en geel, geschakeert en afgemaalt. Het gantsche werk bestaat uit verscheide stukken, die zoo kunstig in malkandre zyn gevoegt, als of het doorgaans uit een eenigh en geheel stuk bestond. Rontom aan alle de hoeken van de daken, die tusschen de galderyen in komen te leggen, en groen van kleur zyn, hangen kleene kopere klokjes; die, (zoo dra de wind daar onder speelt) met zich te beweegen, een aangenaam en lieflyk geluit geven. Zyn opperste toppunt, daar men niet, dan van buiten om te klimmen, kan by komen, was gekroont met eenen grooten Pyn-appel, die, zoo de Sineezen verhaalden, uit zuiver en klaar massyf gout bestaat. Als men op de laatste en hoogste galdery staat, zoo kan men niet alleen de gantsche Stadt, maar ook d'omleggende landeryen, tot aan den anderen kant van de Revier *Kiang*, overzien; 't geen zonderling vreemt en wonderlyk vermakelyk te zien is, inzonderheidt indien men op den grooten omloop der Stadt wil achting geven, en hoe zy haar arm buiten de muuren tot aan de gemelde Revier uitstrekt.

Dit werk is wel van de Sineezen, doch tot hun groot leetwezen, gemaakt en hier opgerecht; gemerkt de Tarters, zoo ons d'Inwoonders aldaar verhaalden, ter gedenkenis van hunne zegepraal, (toenze, gelyk tegenwoordig, geheel *Sina* over zeven honderd jaren verovert en onder gehoorzaamheit gebraght hadden) dezen Toren op deze plaats hebben laten oprechten. Dan dewyl deze Tarters zich op het maken en schilderen van Porcelein geenzins verstonden, hadden zy de veroverde Sineezen gedwongen (ter eeuwiger gedenkenis) hen dezen Toren hier op hunne eigene kosten te stichten. De Tarters, 't zy dat de schoonheidt en overtreffelyke heerlykheidt van dit meester-stuk hen verbood dit werk te sloopen en te schenden; of dat hen in de gedachten speelde, dat dit eertyds tot teeken van hun eerste zege-praal was opgerecht, en nu tot grooter luister van hun tweede wapen-praal kon strekken, hebben in de laatste beroerten dit bouwzel zoo ongeschonden en heel laten staan, dat men daar aan geen verandering noch het minste letzel bespeuren kan.

Op dit overkunstig meester-stuk, en praal en pronk van alle werken, voegde ik deze volgende Vaerzen:

Al trotst dit trots Gebouw de zeven
Wonderwerken,
Waar meê den ouden tydt deez' nieu-
'we wereld tart;
My gruwelt voor den glans van uw
vergulde Kerken,
O Nanking! *daar Gods Naam niet*
aangeroepen werdt.

Rontom dit plein vertoont zich ook veel Bosch van Pyn-boomen, daar in eertyds de Graftsteden der oude Keizeren, die de Tarters tot den gronde gesloopt hebben, zeer prachtigh en met groote kunst en onkosten gesticht waren. Van zeker ander heerlyk Gebouw, dat zich in dit Bosch vertoont, is in het vyfde Hooftstuk van onze algemeene Beschryving gesprooken.

Na het verhalen der aanzienlykste en voornaamste gedenkwaerdigheden, die zich in deze Stadt vertoonden, zal ik hier met weinigh woorden iets van den aart en inborst der Inwoonderen by voegen. *Aart der Inwoonders van Nanking.* Na alle schyn en uitterlyke teekenen bevonden wy, dat deeze Luiden in openhertigheit, oprechtigheit en beleeftheit alle andere Sineezen, die wy tot noch toe hadden aangedaan, verre overtroffen. Zy zyn ook door geheel *Sina* vermaart en beroemt, datze in schranderheidt van hersenen, wetenschap en kunsten, zonderling boven hunne Gebuur-volken uitmunten. Van hunne beleeftheit en openhertigheit weet ik zelfs te spreken, en kan hen daar over ook niet genoegh roemen: 'k ben by verscheidene Grooten in hunne huizen geweest, die my alles, wat ik begeerde, openhertigh en gewilligh lieten zien. Men ziet hier ook veele aanzienlyke en groote Luiden, die ryk van middelen zyn, en zeer prachtig gekleed gaan; zulks zoo wel d'Inwoonders als de Stadt geen kleene lof en roem verdienen.

Zoo veel ik uitterlyk bespeuren kon, hebben de Sineezen in deze Stadt veel

grooter vryheit, als op andere plaatzen, daar minder menschen zyn, en die zich by gebrek van volk tegen de wreedtheit en heersch-zucht der Tarters niet kunnen beschermen. Want het schynt dat den Tarter ook heel wel bewust is, dat veroverde volkryke plaatzen, indienze te zwaar met het jok van slavernye geplaagt en getergt, en te zeer van den Overwinnaar onderdrukt worden, lichtelyk tot opstaan en muiten overslaan, om door dit middel het opgelegde jok van hun hals af te schudden.

Een Jesuit is den Hollanders gunstig.

Wy vonden ook in deze Stadt *Nanking* zekren Jesuit, met name Manuël van Lissebon, die de Gezanten met zonderlinge genegentheidt in hunne vaartuigen quam verwellekomen en begroeten, en aan hen zeer ernstelyk verzoeken, om d'eere te moogen genieten van hen ter maaltydt t'ontfangen; maar dit sloegen hem de Gezanten uit zekre reden beleefdelyk af. Ik, met de Secretaris Baron, bewillighde evenwel in zyn verzoek, daar meê hy zich vergenoegt hield, en onthaalde ons daags daar na zeer heerlyk en met groote genegentheit. Hy had ook verscheidene aanzienlyke en voornaame Sineezen meê op het zelfste maal genood, die zich met ons gezelschap zeer verheugt toonden, en, om te toonen datze Christenen waren, op de borst sloegen, en 't kruis maakten. Het scheen dat deze Jesuit een goetaardig en openhertig Man was, en groote genegentheidt hadt, dat den Hollanders mogte toegestaan worden in *Sina* den vryen handel te dryven. Hy quam dikwils de Gezanten bezoeken, zond hen by wylen eenige geschenken voor de Keuken, en liet weten, dat hy daar op by de Heeren Gezanten te gast wilde komen.

De Gezanten mogen niet na Japon schryven.

De Gezanten hadden zeer gaerne van hier na *Japon* overgeschreeven; maar men zeide ons, dat die vaart verboden was, 't welk by deze volgende oorzaak was toegekomen. De Sineezen hadden drie jaren te vooren aan den Keizer geklaagt, dat d'ongeschooren Sineezen van *Suitjien* en *Amey* (die onder den vermaarden Rover *Koxinga* stonden) hen in *Japon* verongelykt hadden, zulks zy daar over recht aan den Keizer verzochten; maar zyn Keizerlyke Majesteit had hen tot antwoordt gegeven, datze voortaan uit *Japon* te blyven, en niet meer derwaarts te varen hadden. D'ongeschooren Sineezen zyn de geene, die zich onder de gehoorzaamheit van den Grooten *Cham* niet willen buigen, nochte hun hair na de Tartarische wyze scheeren laten. Want als den Grooten *Cham* het Ryk *Sina* verovert had, liet hy een gebod uitgaan, dat alle de Sineezen het hair van 't hooft (behoudende alleen maar een tuit of vlecht aan 't achter-hooft, na de Tartersche wyze) te scheeren hadden; waar over ook (gelyk zulks in het zeste Hoofdstuk van onze algemeene Beschryving breeder verhaalt staat) eenige duizenden Sineezen, die zich hier tegen stelden, dewylze eertydts groote hovaerdye met hun hair bedreeven, van de Tarters om 't leven zyn gebragt.

Als wy nu veertien dagen in deze Stadt, met verscheide Grooten te bezoeken, hadden versleeten en toegebragt, vertrokken wy weder met de Gezanten en ons gantsche gevolg, na dat op alles ordre was gestelt, op den achtienden van Bloei-maandt, in den morgenstond, uit deze overtreffelyke Hooft-stadt *Nanking*.

De Gezanten hadden tot aan *Nanking* altydt maar gemeene Barken en vaartuigen gehadt; maar nu wierden hen van de Stadthouders van *Nanking* 's Keizers eigen vaartuigen, om daar meê hooger op te varen, verschaft. Deze vaartuigen, die zeer groot en prachtigh uitgestreeken waren, hadden veel gemaks en verscheidene vertrekken van binnen. Aan beide de zyden, die vlak zonder barkhouten neêrgingen, vertoonden zich geele geschilderde Draken, met open monden en vyf klaauwen. Voor aan hadden deze schepen ook geel geschilderde Galderyen, daar in zeekre Muzikanten onder 't varen geduurigh staan te blazen; doch de Gezanten begeerden geen Muzikanten, om zich niet te prachtigh en trots te toonen, mede te nemen, en lieten de Sineesche Soldaten, die met hen van *Kanton* getrokken waren,

ren, daar in slapen. Niemant in 't gantsche Ryk vermag, op lyf-straf, deze geele kleur, en deze geel geschilderde Draken, aan eenige schepen, of aan eenige andre dingen, voeren of dragen, dan alleen de Keizer, en de geene, dien de Keizer zulks uit een zonderlinge weldaad vergunt en toestaat. Zoodanige twee groote Keizerlyke vaartuigen wierden den Gezanten gegeven, te weten, voor eenen ieder een. De Sineesche Ministers, als *Pinxentou* en de twee Mandaryns, kreegen ieder ook zoodanigh een vaartuigh; voorts wierden de Kantonsche Soldaten verdeelt onder de schepen der Gezanten; ook vervoegden zich onder de vleugels van deze vyf Keizerlyke schepen veele byzondere Persoonen uit *Nanking*, om den Gezanten te verzelschappen.

In 't uitvaren, na het neemen van een behoorlyk afscheidt van de Stadthouders en de gantsche *Nankingsche* Magistraat, voeren wy weêr voorby de boven gemelde Schip-brug van veertien Ponten. Aan den uittersten hoek van de Stadts buiten-muuren, ontrent twee uuren gaans van de Water-poort *Suisimon* (daar wy met onze vaartuigen aan quamen en voor geleegen hadden) vertoonde zich in 't voorby varen een zeer schoone en uitsteekende Pagode, waar voor de Mandaryn *Pinxentou* met de gantsche vloot ging aanleggen, om aan den Duivel, of Afgodt van deze plaats, Verkens, Bokken en Hanenbloedt op t'offeren, ten einde ons (en dit beelde hy zich vast in) een gelukkige en voorspoedige reize moghte te beurt vallen. Dit opofferen ging alhier op deze wyze toe. De Verkens en Bokken wierden eerst gedoodt en schoon gemaakt, en daar na op den Altaar gebraght. Ter zyde van dezen Altaar stonden verscheidene kleene Beelden, en achter den Altaar het voornaamste Beeld, die voor Beschuts- en Bescherm-heer van deze Pagode gehouden wordt, en aan wien ook de zelve gewyd was; maar d'andre kleene Beelden worden voor dienaars en mindre Goden gehouden. De Hanen, die ik daar zag opofferen, wierden levendigh gekeelt, en met hun bloet de Beelden, die ter zyde stonden, besprengt en bespat, die de Sineezen daar na weder schoon afwossen. Onder dit offeren deeden de Priesters verscheidene kerkelyke gebaeren, en mompelden en prevelden (niet anders als ofze met hunne Afgoden in montgemeenschap waren) op hun knien voor den Altaar, daar op altyd groote kaerssen te branden staan. Men zagh hier ook (gelyk zulks breeder in 't negende Hooftstuk van onze algemeene Beschryving verhaalt staat) een zeekere Bamboes-doos staan, daar in eenige riete pennetjes staken, die met Sineesche Charakters beschreven waren, en daar uit de Sineesche Priesters de aanstaande dingen belooven te vooren te kunnen spellen.

Na het offeren zetten wy onze koers Oostwaart op, en voeren de Revier *Kiang* met eenen voor-stroom zeer spoedig af; zulks wy tegen den avond aan zeker vermaart Dorp quamen, van de Sineezen *Wanksien* geheeten, daar wy dien nacht over tot aan den morgenstondt verbleven. Naauwliks quam de dageraad het aardryk verlichten, of wy maakten ons weder, zonder lang te zammelen, tot de reize vaerdigh, en quamen op den twintigsten van Bloeimaandt aan de Stadt JEJENJEEN, die by anderen ook *Loho* genoemt word. Dit *Jejenjeen*, de zeste en laatste kleene Stad van de Hooft-stad *Nanking*, leit honderdt en twintigh *Ly* van *Nanking*, aan den Noorderlyken oever van de Revier *Kiang*, die hier ontrent hare stroomen na 't Oosten, door een mond van eenige mylen breed, in de ruime en openbare Oostindische Zee uitbraakt. Wy kregen hier verscheidene Bedelaars aan boort, die vreemde kluchten bedreeven, en wonderlyke potzen aanrechtten. Onder andere zagh men hier twee zoo geweldig met de koppen tegen elkandre stooten, dat een ieder onder ons in 't aanschouwen verschrikte. Dit stooten hooft tegen hooft houdenze zoo lang gaande, tot datze eenige aalmoessen van d'aanschouwers krygen: want zonder dat, zullenze niet van stooten ophouden, al zoudenze doodt op d'aarde neder vallen, gelyk ook menigmaal gebeurt. Ik zagh eenen ande-

Komen te Jejenjeen. 20 *May.*

Vreemde potzen van Bedelaars.

anderen Bedelaar in deze Stadt, op zyn knien leggende, die tegen zich zelven ſcheen te morren; voorts ſloeg hy met het bloote hooft op eenen zwarten ſteen, die rond, ontrent vier vingeren dik, en van een zeer lichte en onbekende ſtoffe was, zoo fel en geweldig, dat het aardryk daar af dreunde en daverde. Wat voor andere vreemde porzen de Bedelaars in *Sina* aanrechten, om den Luiden het geld af te troggelen, is wydloopigh in het derde Hooftſtuk van d'algemeene Beſchryving, of Pag. 32. en 33. beſchreven.

Gelegentheit van Jejenjeen.

Dit Stedeken *Jejenjeen*, dat zeer vermakelyk en dicht aan den oever van de gemelde Revier *Kiang* is gelegen, is kleen van beſtek binnen zyne muuren, die niet zeer hoogh zyn opgehaalt; maar vallen evenwel ſterk en dik. Het is doorgaans (gelyk uit de boven ſtaande Prent te zien is) dicht betimmert, en met verſcheide Pagoden en aanzienlyke Gebouwen verciert. Het is ook verrykt met een Voorſtad, die wel en dicht betimmert, en zeer neering- en volkryk is; zulks de zelve genoeg voor een tweede Stadt verſtrekken mag.

Koxinga zoekt Jejenjeen te overrompelen,

Terwyl wy hier in de Stadt waren, zoo verhaalden ons de Tolken, dat de vermaarde Zee-rover *Koxinga* aldaar, over een zeekre wyle, uit der Zee met een ſterke vloot ſchepen geland was, om de Stadt op 't onvoorzienlykſte t'overrompelen en onder zyn gehoorzaamheit te brengen; maar hadt ('t zy dat d aanſlag van hem t'onvoorzichtelyk in 't werk was geſtelt, of dat Fortuin hem in zyn boos voorneemen niet ſtyven wilde) met ſchande en groot verlies van volk (dewyl de Burgers by tyds op hunne hoede waren) moeten wyken; en weder onverrichter zake in Zee gaan. Om zyn gal evenwel op de Stadt uit te braken, en zyn moed, zoo veel in zyn vermoogen was, aan de arme Burgers te koelen, had hy een groote menigte van hunne vaartuigen, die voor de Stadt ten anker lagen, met zich geſleept; en andere, die hy door 't uitvallen der Burgers niet meê kon krygen, in de brandt geſtoken. Zy wiſten ons ook te verhalen, dat ontrent twintigh mylen van deze Stadt, Ooſt-waart op na Zee toe, vyf groote en vruchtbare Eilanden in de gemelde Revier *Kiang* lagen, daar op zich deze Rover met zyn volk veeltyds onthield, en dat hy die Eilanden tot zyn ſchuil- en verblyfplaatzen gekooren had.

Na dat wy voor deze Stadt onze nachtruſt hadden genomen, vertrokken wy weêr des morgens vroeg, en vonden daags daar aan, op den Noordelyken

oever

oever van de Revier *Kiang*, by zeker Kasteel *Quancheu*, een groote en sterke steene Sluis, voor zeker Gracht of Water-leidinge leggen, die zich Noordwaarts voorby de zevende Hooft-stadt *Yangcheu* tot aan 't Meir *Piexe* strekte. Deze Water-leiding was een Gracht, die met de spa recht door 't landt gegraven was, om te scheep uit de Revier *Kiang*, (die hier geen takken na 't Noorden van zich smyt, maar recht uit, gelyk in onze algemeene Kaert te zien is, na 't Oosten in Zee rolt,) langs deze gegraven Gracht, tot in de Geele Revier te kunnen over schepen, en niet genootzaakt te zyn een verre weg, om van d'eene Revier in d'ander te komen, door Zee om te varen.

Wy gaven deze gegraven Grachten, als ook d'andere daar wy naderhand in quamen, (om haar breedte en zonderlinge heerlykheit; als ook om datze op 's Konings of 's Lands onkosten gegraven worden, na den voorgang der Sineezen) den naam van Koninklyke Vaarten. Diergelyke Koninklyke Vaarten (waar van eenige in het elfde Hooftstuk van onze algemeene Beschryving onder den naam van Water-leidingen beschreven staan) vind men in verscheidene Gewesten van dit Ryk, die meest alle, om te scheep van d'eene Plaats tot d'ander te kunnen komen, tot geryf der Inwoonders, midden door de landen, die van geen Revieren bewatert worden, op 's Landts onkosten gegraven worden.

Wy begaven ons door de boven gemelde Sluis in deze eerste Koninklyke Vaart, om langs deze, en de volgende, in de Geele Revier te raken. Zeker, deze Koninklyke Vaart doet zich zoo Koninklyk en vermakelyk ter wederzyde op, datze met recht en zonder eenige opspraak dezen naam van Koninklyke Vaart verdient. Zy was niet alleen ter weder-zyde van den oever met zindelyke en nette trek-wegen opgehaalt, maar ook langs heen met allerlei slagh van groene bomen zoo vermakelyk en wonder kunstigh bepoot, dat zulks naauwliks met tongen is uit te spreken. Ten Westen en Oosten van deze Koninklyke Vaart (want zy strekt zich van 't Zuiden na 't Noorden) zagh men ook vruchtbare Akkers, Vee-ryke Weiden, en zeer aangename Beemden leggen; invoegen ik zelfs moet bekennen, dat ik in geheel *Sina* nergens lustiger, aangenamer en vermakelyker Gewest met oogen aanschouwde, als deze Koninklyke Vaart, en hare omleggende Landeryen. Volkryke Dorpen en Vlekken, prachtige Lust hoven en Waranden, die in kunst en kostelykheit uitmunten, vermaakten het oogh onder 't varen zoodanigh, dat kunst en natuur hier beide om strydt den aanschouwer zochten te vermaken, en elkandre 't veldt af te winnen. Aan de linker zyde van deze Vaart vertoonde zich in 't voorby varen een vermaarde en wyd beruchte Pagode, van den Afgodt *Kinkang*, die aldaar by de Sineezen zonderling hoogh geviert wordt. Zyn Beeldt (dat in 't achtste Hooftstuk van onze algemeene Beschryving op pag. 87. in Prent vertoont wordt) staat in deze Pagode, neffens veel andere kleene Beelden, ten toon; en wordt van de rontom leggende Inwoonders met zonderlinge aandacht aangebeden.

Op zekeren driehoek, die meê het oog in 't voorby varen met geen kleene aangenaamheidt en vermaak streelde, zagh men een stuk weegs hier van daan noch een andere zeer groote en kunstig gebouwde Pagode staan, die met een zeer schoonen Toren van zes transsen of ommegangen verciert was, en by de Sineezen *Quangguamiao* genoemt wierd. Zeeker byzonder Persoon, een Mandaryn, hadt hier, uit een verkeerden godvruchtigen yver, zekeren Afgodt ter eere, deze Pagode op zyne eigen kosten laten stichten. *Pagode Quangguamiao.*

In een lustige en vermakelyke landsdouw staat deze Pagode, en is rontom omringt met een groot getal van Boeren huizen. D'Inwoonders der zelve, als ook d'omleggende Gebuur-volken, komen dageliks, en 't geheele jaar door, met zonderlingen yver aan dezen Afgodt, (wien ter eere de boven gemelde Mandaryn deze Pagode had laten stichten) met allerlei Vruchten en Beesten, als Hennen, Hanen, Verkens en Bokken, offerhande doen, om voorspoed in hun Landbouw te hebben, en een ryken oogst van vruchten te mogen ver-

gaderen. De reizende Luiden, die met hun schepen langs deze Vaart na de Noordsche of Zuiderlyke Landtschappen komen op en af varen, brengen gemeenlyk ook aan dezen Afgod, die de Beschuts- en Bescherm-heer van deze Pagode is, om een gelukkige en behouden reize te hebben, vette en ryke offerhande. Onze Sineezen en Tarters, die ons van *Kanton* tot *Peking* verzelschapten, hadden ook zeer gaerne hier wat blyven leggen, en aan dezen Afgodt, na 's Lands gebruik, met Hennen, Verkens en Bokken offerhande gedaan, om zyne zoene te verwerven, en een gelukkige en behouden reize te hebben; maar zy konden, dat spytigh was, tot hun voornemen niet komen, dewyl de Gezanten gedurigh zoo voortvarend in 't vorderen van hun reize waren, datze naauwliks ergens een oogenblik tyds, voornamelyk tot zoodanige ydelheden, vergeefs verspillen wilden. Om deze heerlyke en uitsteekende Pagode, die met zyne transsen en aardige Sineesche dakken zich zeer cierlyk van verre vertoont, van binnen te bezichtigen, trad ik met onzen Tolk alleen aan land. Ik zag daar van binnen een groote meenighte van groote en kleene Beelden, (want onder alle andere Heidensche Volken, die afgodische Beelden eeren en dienen, munten de Sineezen zonderling uit) twee en drie ryen hoogh langs de muuren te pronk staan: in 't inkomen zagh men ook recht uit een grooten Altaar staan, daar op de Sineezen gewoonlyk hunne offerhande aan den Afgodt opofferen, die op dezen Altaar, met veele kleene Beelden nefsens zyne zyde, levens grootte vertoont wierd. Rondtom hingen (gelyk zulks gemeenlyk in al de Sineesche Pagoden te zien is) meenigte van zwarte Lampen, die aldaar, den Afgodt en den gestorvenen ter eere, nacht en dagh branden.

Op den vier-en-twintighsten quamen wy aan de voortreffelyke Stadt JANCEFU, die by zommigen ook *Tancheu* genoemt, en voor de zevende Hooft-stadt van dit Landtschap *Nanking* gestelt wordt. Deze Stadt, die tnegentigh *Ly* van *Jejencien* af leit, vonden wy op de linker zyde van de boven gemelde Koninklyke Vaart leggen. Zy leit in een vierkant bestek besloten, en is rontom met hooge muuren en sterke Bolwerken, die de Stadt geen kleene sterkte by zetten, na de regels van de Bouwvest-kunst omringt en opgehaalt. Deze Stadt, die dus rontom met muuren versterkt is, munt ook

ook uit in grootte: want drie uuren heeft men vandoen, eer men de zelve in de rondte kan om gaan. Zy overtreft ook meest alle d'omleggende Steden zoodanig in neering, rykdommen en welvaart, datze hier af ook door geheel *Sina* haren roem heeft. D'Inwoonders van deze Hooft-stadt dryven met verscheidene Waaren koophandel; maar hun voornaamste handel en hooft-neering bestaat in den handel van Zout, dat van daar in grooten overvloet na verscheiden middelandtsche Gewesten vervoert word. Dit Zout word hier van Zee-water gemaakt, even alleens gelyk op verscheidene plaatzen in Europe: want aan d'Oost-zyde der Stadt zagen wy een groote meenighte Zout-pannen staan, daar in nacht en dag van zee-water Zout gekookt wierd. Deze Zout-handel alleen veroorzaakt zoodanigh een welvaren en rykdom onder de Burgers van deeze Hooftstadt, datze tot allerlei vonden van overdaat uitbarsten, en aan het bouwen van kostelyke en aanzienlyke Gebouwen (daar in deze Stadt zonderling uitmunt) veel geldts verspillen en te koste hangen.

Op geen plaats in geheel *Sina* heb ik schoonder, minvalliger en aangenamer Vrouw-volk gezien, als in deze Hooft-stadt: want in aardige bevalligheit, en aanlokkende geestigheit munten daar de Vrouwen boven alle andere zoodanigh uit, dat zulks niet wel met de pen te beduiden is. De jonge dochters, en ook bedaarde vrouwen, vallen hier ongemeen kleen van voeten, (dat by de Sineezen voor een zonderlinge schoonheit wordt gerekent) tenger van lyf en leden, bruin van oogen, en zyn, in't kort gezeidt, van top tot teen met zoodanig een schoonheit begaaft, datze in lichamelyke schoonheit de kroon spannen.

Maar een groot misbruik en lasterlyk werk wort hier met het Vrouw-volk bedreeven: want men vind hier verscheidene Luiden, die jonge en kleene dochtertjes van de gemeene Luiden voor een zeeker stuk gelds kopen, en de zelve in alle dertelheit en zeer teeder en tengerlyk opvoeden. Zy leeren deze jonge dochters, om by het Manvolk des te aangenamer te vallen, kunstigh schilderen, op snaren speelen, zingen, gedichten maken, dansſen, en diergelyke meer andere kunsten. Alsze nu wel op alle deze kunsten zyn afgerecht, zoo veilenze die aan groote Heeren voor een groote som gelds op, om voor Boelinnen by hen gebruikt te worden. Dit verkopen van't Vrouw-volk is hier zoo gemeen; en wordt zoo sterk gedreeven, dat verscheidene Luiden ter wereld niet anders doen, en zommige ook groote rykdommen daar uit halen. De Stadt is hier over ook zoodanigh vermaart, dat vreemde Luiden uit andere plaatzen hier na toe trekken, om de schoonste jonge dochters op te kopen. Zelf trekken ook d'Inwoonders met deze jonge dochters na verscheidene Gewesten, en bieden die aan de Grootste des Lands te koop tot Boelinnen.

Pinxentou begroet de Commissaris.

Zoo dra wy aan deze Stadt gelandt waren ging de Mandaryn *Pinxentou* den grooten Commissaris (onlangs te vooren aldaar verscheenen, om den Keizerlyken tol in te vorderen) zeer statelyk en plechtelyk begroeten; en vereerde hem met vier stukken root laken, quansuis uit den naam en van wegen de Gezanten; maar hy deed zulks buiten twyffel, ten einde hy voor het naauw onderzoeken mogte bevryd worden. Terwyl wy hier na *Pinxentou* met ons vaartuigh mosten leggen wachten, gingen alle de Mandaryns in de Stadt, om zich met het Vrouwvolk te vermaken, en hun lusten daar aan te boeten.

Tolhuis.

De Keizer heeft in deze Stadt ook een Tolhuis, daar op van alle Waaren, die te scheep deze Koninklyke Vaart op en af gevoert worden, de tol betaalt wordt. Tegen over dit Tolhuis leit in de zelve Vaart een Schip-brug van zes Ponten aan malkandre gehecht, die geen vaartuigh door laten, voor dat de tol der goederen betaalt is. Men gaat hier door drie Poorten, waar van de middelste met yzere deuren geslooten wort, in de Stadt. De straten binnen de Stadt zyn zeer net en zindelik met klinkers geplavait, en loopen niet krom en bochtigh, maar linie-recht. Deze Hooft-stad is ook op verscheiden plaat-

zen met Grachten of Burg-wallen doorsneeden, daar in het water, dat zoet en klaar is, uit de Koninklyke Vaart geleid word. Doorgaans ziet men over deze Grachten steene bruggen leggen; waar van de voornaamste, zonder de kleene daar onder te rekenen, wel ten getale van twintigh belopen, die alle op verscheidene steene boogen te rusten komen.

Voorstadt. Over 't water (dat een gracht is, die met de spa gegraven wierdt) leit aan de West-zyde der Stadt een treffelyke en wel bebouwde Voorstadt, die zoo groot is, datze zich meer als een myl verre langs deze gracht uitstrekt. Deze Voorstadt was eertydts wel bebouwt, en zeer neering- en volk-ryk, maar in den lesten Tartarischen Oorlog isze voor het meerderdeel verwoest en aan koolen gelegt. De Hooft-stadt zelf ging toen ook niet vry, maar wierd meê deerlyk van de Tarters, met branden en omver smyten van meest alle de voornaamste Gebouwen, gesloopt en geschonden. De groote koophandel en wakkerheit der Burgers heeft evenwel zedert dien tydt weêr zoo veel te weegh gebraght, datze tegenwoordigh van haren ouden luister en voorigen glans weinig verscheelt: want men ziet niet alleen de Winkels met allerlei Waaren vol gepropt, maar ook de Stadt met uitsteekende en prachtige nieuwe Gebouwen pronken. Onder andere Gebouwen vertoont zich in 't aankomen aan de rechter hand een Pagode, en een kunstigh en net gebouwde Toren, die met verscheidene transsen verciert is. Van deze Toren, die wonder vermakelyk zich vertoont, en de Stadt geen kleenen luister by zet, kan men over de gantsche Stadt en omleggende Landeryen zeer verre zien en 't oogh laten spelen. Over de boven gemelde Gracht, die met de spa gegraven wierd, en de Stadt van de Voorstad affscheid, leggen ook verscheide bruggen, die van gehouwen steen zonderling schoon en hoogh gemaakt en opgehaalt zyn.

Berg Heng. Dicht by deze Stadt vertoont zich ook een zeer hooge en schoone Berg, die op Sineesch *Heng* genoemt word.

Des anderen daaghs, den vyf-entwintigsten, vertrokken wy, om onze reis op 't spoedigste te vervorderen, uit dit *Yancheu*, en zagen in 't voorby varen op de rechter handt, of Oost-zyde van de Koninklyke Vaart, twaalf Steen-ovens staan. Na een weinigh varens, deed zich ook aan de linker zyde de vermaarde Graf-stede van den Grooten *Sultan* op, die aldaar by de Sineezen als heiligh geviert en aangebeden wordt. Tegen den middagh landden wy aan zeeker Dorp SAUPOO, daar te dien tyde de Sineezen het wonder drok hadden met het Feest van 't nieuwe Jaar, op den eersten dagh van de nieuwe Maan, plechtelyk te vieren en in te wyen.

Het is een oudt gebruik by de Sineezen, datze den intreê van 't nieuwe Jaar, op den eersten dag van de nieuwe, en op den eersten dagh van de volle Maan, met groot gejuigh, en het ontsteeken van kaerssen, vieren en inwyen. En zoo groot een meenigte van kaerssen ontsteekenze op deezen Hoogtydt in hunne huizen, datze dikwils in de lichten brant schynen te staan. Zy loopen ook in dezen tydt by nacht langhs de straten als uitzinnige menschen, met kaerssen, die draaks-gewyze in malkandre zyn gevlochten, in de hand. Wy mosten hier, tot ons groot leetwezen, ter wille van *Pinxentous* Vrouw, die met hem getrokken was, een wyle stil leggen en vertoeven, ter tydt toe zy meê dit Feest hadt helpen vieren.

Wy vonden ontrent dit Dorp, in deze Koninklyke Vaart, een groote menighte van allerlei vreemdt vaartuigh leggen; maar de vreemdste en wonderlykste, die wy onder dit overgroot getal zagen, waren twee zeekre scheepjes of sloepen, die by de Sineezen *Longschon* genoemt worden, als of men op Neêrduitsch SLANG-SCHUITEN wilde zeggen. Beide deze Slangschuiten waren op een zonderlinge wyze, en wonder geestigh en aardigh toegemaakt, en met allerlei slag van kleuren zoo net en kunstigh beschildert, datze de Koninklyke schepen, daar in de visschen *Sauel* van *Nanking* na *Peking* overgevoert worden, schenen te tarten en braveeren.

Het

Het hol of de buik van deze cierlyke Scheepjes of Schuitjes geleek wonder wel na een levendige Waterslang, die met wier, mos en ruichte bewossen en begroeit is. 't Achterschip, of achter-steven, vertoonde een groote meenighte van vreemde Slangen, die boven met hair bewossen, en met breede yzers beslagen waren. Zy waren daarenboven ook met zwachtels en banden van meenigerlei kleuren t'zamen gehecht, en slingerden met zoo een aangenamen en geestigen zwier door en weêr door malkandre, dat wy alle daar over ten hoogsten verwondert stonden. In den bocht van de staert, daar meê d'achter-steven eindighde, hing een kleene Jongen, die onder en boven water zonderlinge vreemde kluchten en geestige potzen wist aan te rechten. Op den top-punt van ieder mast, die drie in 't getal, en met zyde Vlaggen en Wimpels zeer cierlyk en prachtigh behangen waren, stond een Afgoden-beeld. Op de zelve wyze vertoonde zich ook op de snuit van de voor-steven een Afgoden-beeld, daar by een heele vlucht levendige Endvogelen neêr hing. Achter aan den staert stonden ook meenigten van Standerden, die alle zeer prachtigh en kostelyk met bossen van hair, zyde Vlaggen, en zekre lange veeren behangen waren. Het gantsche vaartuig was ook rondtom met zyde goude Franje zeer kostelyk en prachtigh behangen. Onder een hagel-wit verdek, daar op twee Zonne-schermen met allerlei Wimpels en Standerden waren vast gemaakt, zaten twaalf fluxe en kloeke Matrozen, die alle vergulde kroonen op 't hooft, en een armozyn kleed aan hadden, maar waren met d'armen bloot. Deze wisten op de maat van een Gommet hunne Sineesche riemen lepels-gewyze zoodanigh te scheppen, en die in 't water te slaan, dat het vaartuigh als een blixem door het water vloog. En om 't volk wat te vermaken, vlogen zy geduurigh met hun vaartuigen zoo gezwint en vaerdigh van 't een Jacht tot het ander, dat men daar nauwliks oog kon op houden. Zy leiden den Gezanten aan boord, en riepen met groot gejuigh en luidruchtigh, datze ter goeder uure uit zoo verre en vreemde Gewesten daar waren aangekomen. De Gezanten vergolden hen deze gedienstigheidt en genegentheidt t'hunwaart met een vereering, die zy zeer gaerne aannamen, en wenschten voorts den Gezanten met alle hertelykheidt geluk en voorspoet op hunne reize, en datze gezont en behouden

mogten wederkeeren. Voor op stondt ook zeeker Sineesch met een bootshaak in de hand, en lange veeren op de muts, die gedurigh met zyn haak de boven gemelde Eenden stondt te quellen en te steeken; zulks de zelve met het klappen der wieken en quaken een groot gewelt maakten. Deze overkünstige en cierlyk uitgestreeken vaartuigen beschonk ik met deeze Vaerzen:

Help Herkules! dit zyn twee kronkelende Slangen,
Of Draken, die de droes in 't naarste van de Hel
Met Vlaggen, en gezwaay van Wimpels heeft behangen;
Viert Sina *Baals feest, of is 't een guichelspel?*

Komen te Kaoyeu. 26 May.

Des anderen daags, den zes-en-twintighsten, deeden wy de Stadt KAJUTSIU aan, die by zommigen ook *Kaoyeu* genoemt, en voor de vierde kleene Stadt van de Hooft-stadt *Tancheu* gereekent wordt. Deze Stadt vonden wy in 't aankomen op de rechter zyde van de gemelde Koninklyke Vaart leggen, dicht aan de kant van een groot Meir, dat van de Sineezen *Piexe* genoemt word, en daar uit deze Koninklyke Vaart veel waters ontfangt. Eertydts mosten alle de schepen, die van *Nanking* langs de Revier *Kiang* en deze Koninklyke Vaart na *Peking* en de Noordsche Landtschappen hooger wilden opvaren, over dit Meir schepen, tot groot ongeryf en verzuim der schip-vaart; dewyl by storm en onweêr de schepen gedwongen wierden eenen tydt lang voor dit *Kaoyeu* stil te leggen, ter tydt toe het weêr tot bedaren quam. Maar naderhandt, om dit ongemak voor te komen, en op dat de schepen t'allen tyden hare reize zouden kunnen vervorderen, en niet genootzaakt zyn over 't Meir te steeken, wierdt, tot geryf der schipvaart, aan den Ooster-oever van dit Meir een Vaart gemaakt van tzestigh stadiën lang, en doorgaans met vierkante witte gehouwen steen opgehaalt. Deze Vaart is een zonderling heerlyk en voortreffelyk stuk werks; en heeft men zich ten hooghsten te verwonderen, van waar zoo veele en zoo groote witte steenen gekomen zyn, nademaal in d'omleggende Gewesten geen Steenklippen vallen.

Dit *Kaoyeu* is een zeer volk-ryke Stadt, en heeft schoone en treffelyke Voorsteden, die dicht betimmert en met aanzienlyke Gebouwen verciert zyn. Al 't land, rontom deze Stadt gelegen, bestaat uit een zeekre slag van aarde, die leemachtigh is; en daar in het Rys-gewas, dat in deze landstreek in grooten overvloet gewonnen wordt, zeer weeligh tiert en voort komt. De landstreek, ontrent deze Stadt gelegen, is overal met Boeren huizen (die zich alle Oostwaart op strekken, zoo verre het oogh afzien en reiken magh) zoo dicht bezet, dat de zelve maar een eenigh en doorgaans Dorp schynt te zyn. Na 't Westen leit het landt gemeenlyk blank en onder water, doch heeft zyne kanten en boorden met riet bewossen, 't welk hier jaarliks tot profyt van 't gemeen verpacht wordt, en in plaats van turf of hout (want bomen ziet men in deze gantsche landstreek niet groeijen) op den haert gebrandt wordt.

Wy zagen hier op 't landt een groote meenigte Wind-moolens staan, die alle op een zonderlinge wyze zeer vernuftigh waren opgestelt, en met zeilen van matten op een spil omgedreeven wierden, en 't water verleiden. In 't kort zal ik hier iets van den Rys-bouw, zoodanigh de zelve daar te lande toegaat, laten volgen. Het zaat van 't Rysgewas wordt aldaar op Akkers, die leemachtigh van aarde vallen, en aan Vooren of Grippen doorsneden zyn, ter gelegener tyd in d'aarde gesmeeten. Naerstigh heeft de Landtman op te passen, dat deze Akkers na behoren genat worden, op dat het gewas door d'overtollige vochtigheit niet komt te verrotten, noch door al te groote droogte te verdorren en uit te gaan. Het gewas van d'overtollige vochtigheit t'ontlasten, wetenze door middel van de boven gemelde Wind-molens, die zy na de gelegentheidt der landen hoog of laeg stellen, met een zonderlinge vaerdigheit te volbrengen. Desgelyks

10

gelyks wetenze ook de droogte (wanneer by drooge tyden het gewas door de hitte uitgemergelt en gezengt wordt, met het water uit de Koninklyke Vaart in de Grippen te leiden) voor te komen. Zoo vaerdigh weten de Sineezen beide deze gebreeken te helpen, dat hunne Akkers, die door de veranderlykheit des weders, (daar dit Land veel gebreks af heeft) nu te nat en dan te droog zouden vallen, hen twee maal 's jaars een ryken oogst van vruchten verschaffen.

Den zeven-en-twintigsten, na dat wy uit het boven gemelde *Kaoyeu* (daar voor wy onze nacht-rust genoomen hadden) vertrokken waren, vervielen wy aan de Stadt PAOING, die ik aldaar van zommigen ook *Pauncien* hoorde noemen, en voor de zeste kleene Stadt van de zevende Hooft-stad *Yangcheu* gerekent wordt. Dit Stedeken, dat wy aan d'Oost-zyde van de boven gemelde Koninklyke Vaart vonden leggen, en met vry sterke muuren omringt is, leit in een rondtachtige vorm van anderhalf uur gaans besflooten, en ontrent tachtig *Ly* van *Kaoyeu*. Na 't Oosten heeft het den poel *Xeyang* leggen, en na 't Zuid-westen komt het dicht aan 't Meir *Piexe* te grenzen. Het blykt aan de puinhopen en muuraadjen der vervalle Gebouwen, die hier eertyds zeer prachtigh en ten hemel waren opgehaalt, hoedanig deze Stadt eertyds in weelde en voorspoet gebloeit heeft. Het schynt ook dat deze Plaats, gelyk zulks ook de half neêrgesmeeten en omver gehaalde Gebouwen niet duisterlyk te kennen gaven, in de laatste beroerten, en dien bloedigen Tartarischen Oorlog, niet weinigh ramps en ongevals heeft uitgestaan. Onder verscheidene wereltlyke Gebouwen, die zich binnen de Stadt vertoonen, ziet men ook aan de Noord-zyde buiten de muuren der Stadt een Afgoden Tempel staan, die van binnen en buiten zeer prachtigh na de Sineesche wyze gesticht, en zeer schoon om aan te schouwen is. De meer gemelte Koninklyke Vaart loopt door 't landt regel-recht (naar uitwyzing van de boven staande Prent) op de Stadt aan; en des zelfs water word op verscheidene plaatzen door Verlaten, of Schut-sluisjes, langs Slooten in 't landt geleid, om de Velden en Koorn-akkers te bevochtigen. Men zagh hier ook op de Velden verscheidene Water-molens, die de landen van overtollige vochtigheidt, met het geduurigh malen, ontlasten.

Op den acht-en-twintighsten quamen

Komen te Hoaigan.
28 May.

men wy aan de vermaarde Zee-ſtadt HOAIGAN, die by anderen ook *Hoaynungam* genoemt, en voor d'achtſte Hooft-ſtad van dit Landſchap *Nanking* gereekent wordt. Zy leit aan d'Ooſt-zyde van de boven gemelde Koninklyke Vaart, ontrent honderd en twintigh *Ly* van *Paucien*, in een vlakke en moerasachtige landsdouw. Deze Hooft-ſtadt is met een muur door geſneeden, of, om beter te ſpreken, dit *Hoaigan* is geen eene Stadt; maar het beſtaat uit twee Steden, die even wel zoodanigh in een andre muur, die rondtom beide deze Steden loopt, en doorgaans met vaſte Bolwerken verſterkt is, beſlooten leggen, datze, ten opzicht van deze muur, maar een eenige Stadt ſchynen uit te maken. D'een dezer twee Steden, die na 't Zuiden is geleegen, is eigentlyk met den naam van *Hoaigan* bekent; maar d'ander, die zich na 't Noord-ooſten ſtrekt, wordt *Tengching* genoemt. *Hoaigan*, de voornaamſte van deze beide afgeſchooten Steden, is verciert met een volkryke Voorſtadt, die hare armen ter weder-zyde van de Vaart drie Duitſche mylen ver uitſtrekt. Ter rechter zyde van deze Hooft-ſtadt zagen wy 't gantſche veldt met Graf-ſteeden of Dood-graven bezet.

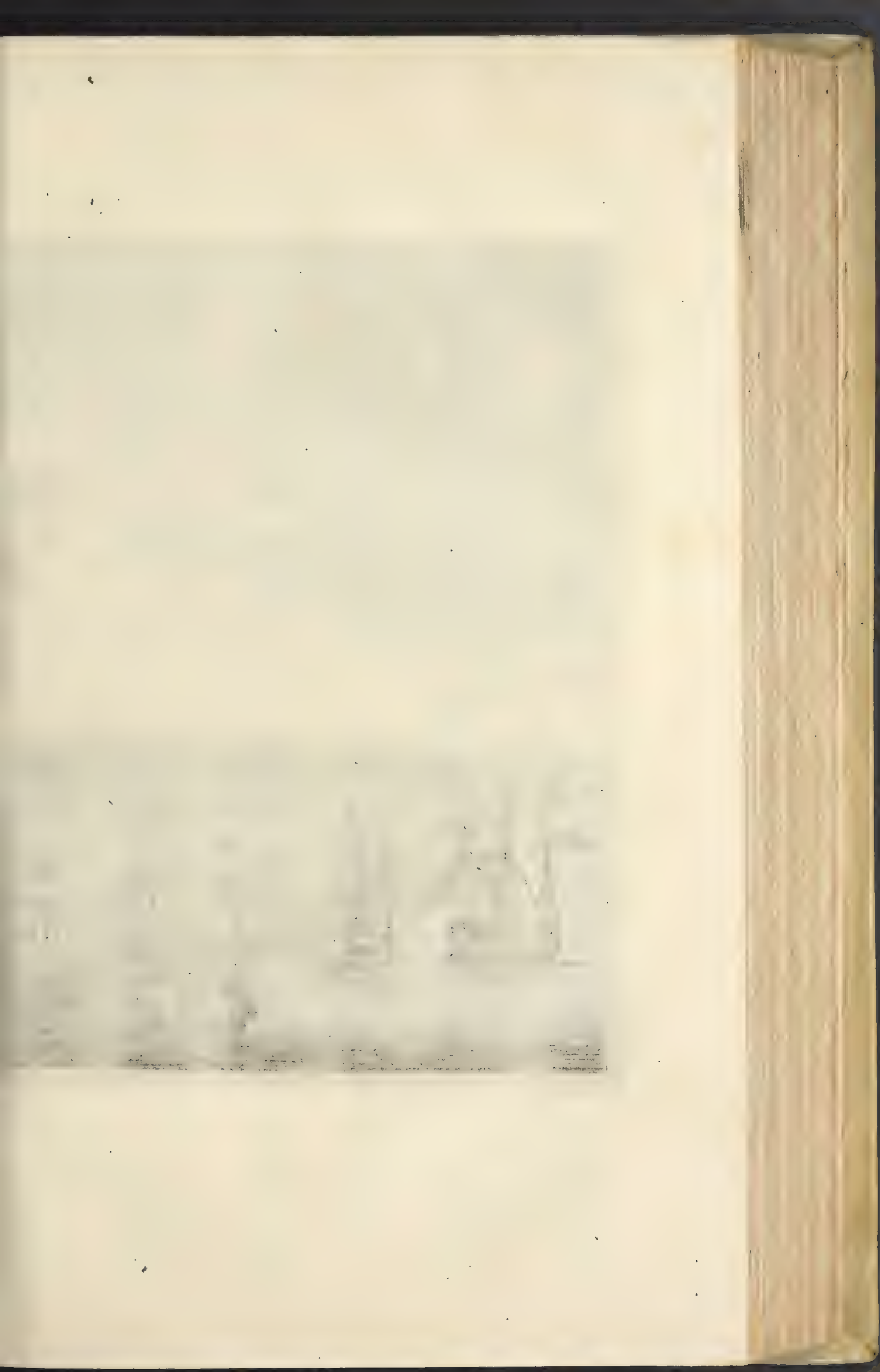
In Hoaigan is een Onder-koning.

In deze Hooft-ſtadt houdt d'Onderkoning, die het bewint over d'inkomſten der Keizerlyke goederen heeft, en, als Opper-heer, met een groot gezag en volkomen macht (erkennende alleen den Keizer voor zynen eenigen Opper-hooft) over de zeven Zuiderlyke Landtſchappen de heerſchappye voert, zyn Hof en verblyf. Zyn ampt, dat hy van 's Keizers wegen bedient, beſtaat voornamelyk in 't invorderen van alle levens-middelen ter gelegener tydt uit de Landtſchappen, welke Waaren dan met 's Keizers ſcheepen na *Peking* gebragt worden. Deze Onder-koningh, als de ſchepen aan deze Hooft-ſtadt *Hoaigan* landen, (daar zy noodtzakelyk voorby moeten om na *Peking* te varen) onderzoekt en geeft achting op de ſchepen, wat Waaren datze voeren; en verzend die voorts, na het onderzoeken, naar 't Keizerlyke Hof te *Peking*.

Aan de Noord-zyde der Hooft-ſtadt vertoonen zich drie ſnelle en groote Water-vallen. D'eerſte van deze drie, die het dichtſte aan de Revier *Hoai* (die uit het Weſten voorby deze Stadt komt loopen, en daar na in de groote Ooſtindiſche Zee ſtort) komt te leggen, is wel de gevaarlykſte en ſchadelykſte, gemerkt het water hier met een groot gedruis en geweld uit de gemelde Revier *Hoai*, die hooger leit, af komt ſtorten. Deze Revier, op dat hy alle d'omleggende landen niet zou overwateren en blank zetten, word ter weder-zyde met ſterke en zwaare dyken in toom gehouden en bedwongen. Behalven deze heeft men wat hooger op noch een andere Water-val, dien de Sineezen *Tienſi* noemen, dat op Neêrduitſch zoo veel gezegt is, als uit den Hemel ſtortende; met welken naam zy het groot geweld des waters, en den ſnel neêrſchietenden val van bovenen willen te kennen geven: want *Tien* is Hemel, en *ſi* neêrſtortende of neêrvliegende, op Neêrduitſch gezegt. De ſcheepen, die deze Vaart op en af varen, zyn dikwils in groot gevaar van ſchipbreuk te lyden, om voorby deze gevaarlyke plaatzen te raken. Te dien einde worden hier eenige honderd mannen op des Keizers onkoſten onderhouden, die t'allen tyde zich gereed houden, om met behulp van raden de ſchepen over te winden. En zou 't geweldt van 't water niet kunnen overwonnen worden, indien door een andere Sluis, daar ontrent geſticht, het volgende water niet opgehouden wierdt.

In de Voorſtadt *Hoaigan* zag ik ook twee Tolhuizen ſtaan, op het een der zelve wordt de tol van de koopmanſchappen, en alle andere Waaren betaalt; maar op het ander wordt de tol van de ſchepen, die de Onderdanen, en niet den Keizer toekomen, ontfangen. Met dit geldt worden de Sluizen en Grachten ontrent deze Water-vallen onderhouden; hoewel des Keizers Schat-kiſten daar meê ten deel ook verrykt worden.

Schoon de landtſtreek van deze Hooft-ſtadt *Hoaigan*, gelyk te vooren vermeldt is, in een broekachtige en moeras-

8.

moerasachtige plaats te leggen komt, zoo iszé evenwel, in 't voortbrengen van Rys en Kooren, zonderling weelig en vruchtbaar. De Stadt zelf overtreft niet alleen in vermaardheit en edelheit, maar ook in rykdommen veele voorname omleggende Hooft-steden, en pronkt noch daarenboven met overheerlyke gemeene en byzondere Gebouwen.

In de landstreek van deze Hooft-stad *Hoaigan* leit ook een aanmerkens-waerdige Berg, die by de zeste kleene Stadt *Hai*, aan Zee, zyn kruin ten hemel verheft, en met den naam van *Tocheu* by de Sineezen bekent is. Op dezen Bergh vertoont zich een zeer kunstigh gebouwde en wonderlyke Pagode, of Afgoden-kerk, met een Klooster, daar in de geene woonen, die dageliks offerhande in deze Pagode doen. Van wyd en zyd komen de Sineezen hier op deze plaats te zamen, om aan den Afgodt, die de Beschuts- en Bescherm-Heer van deze Pagode is, offerhande te doen. Verscheidene meer andere vreemde en zeldzame Bergen vind men doorgaans in dit Landtschap *Nanking*. Want in de landtstreek van de tweede Hooft stadt *Fungyang* leit by de zevende kleene Stadt *Xeu* een Berg, die *Cukin* genoemt word, daar op een groote klomp gouts gevonden is, die naderhandt tegen veele ziekten gebruikt is. Eenige willen dat deze klomp, dewylze zoo veel ziekten kan geneezen, door de Chymie zou gemaakt zyn. In de zelfste landstreek, by de Stadt *Hintai*, leit een Berg *Moyang*, die de Herdersberg genoemt word, dewyl men zeid, dat een zeer schoone Maagt eertyds dit ambacht daar op geoeffent heeft.

De geheele landstreek van dit *Hoaigan* word ook met Revieren doorklooft, en doorgaans met Meiren en Poelen bewatert. Onder andre Meiren heeft men hier het groote Meir *Xeho*, dat na 't Noorden dicht aan de groote Indiaansche Zee gelegen is, en verscheidene gewesten van deze landstreek besproeit, en zeer vis-ryk valt.

Ten Oosten van de Hooft-stadt leit ook de groote Poel *Hung*, daar in zeer hooge Riet-gewassen voortkomen, die door 't gantsche Landt in steê van hout gebruikt worden. Men vind in dit Gewest, dat doorgaans heel vlak is, geen ander hout, en, dat meer is, ook byna geene boomen. D'Inwoonders verhaalden ons ook, dat in de zelve landstreek na 't Oosten, aan de Zeekant, meenigte van Zout-pannen waren. *Zout-pannen.*

Bedryf der Gezanten aldaar. Zoo dra en waren de Gezanten voor deze Hooft-stadt niet aan gekomen, of zy hadden al Paerden, en Palakyns, of Draag-zetels, aan de vaartuigen laten komen, om den Onder-koning en de gantsche Magistraat te gaan begroeten. Maar deze Regeerders lieten zich, dewyl het zeer regenachtigh weêr was, door zekeren Bode, voor de bezoeking en begroeting bedanken, en ten hoogsten ontschuldigen. De Mandaryn *Pinxentou*, na zyne gewoonlyke heusheit, onthaalde ons dien zelven middagh treffelyk ter maaltyd. 's Avonds quam zeker Gaskonjer, een Jesuit, die in deze Stadt woonachtig was, de Gezanten in hun vaartuig met alle plichtplegingen begroeten, en toonde een zeer minnelyk gelaat; maar hy hield zich zeer vreemd, en stond zoo geweldigh over hunne komste verwondert, als of zy uit den Hemel waren komen vallen; niet konnende begrypen nochte bedenken, hoe zy zoo verre in *Sina* verdwaalt waren, en wat zy daar quamen doen. De Gezanten ontfingen dezen Gaskonjer, die hen dus vriendelyk, en met zonderlinge hertelykheit quam begroeten en verwellekomen, weder met groote beleeftheit en alle teekenen van uitterlyke genegentheit. Deze Jesuit scheen een openhertigh persoon te zyn, toonde groote genegentheit t'onswaart, en bood zynen dienst aan, zoo die den Gezanten ergens en op eenigerlei wyze moght te stade komen. Hy gaf ook den Gezanten niet duisterlyk te kennen, datze in 't verzoeken van eenige dingen, of den vryen handel, (welk verzoek hem by geval ter ooren was gekomen) geen kleene tegenspoet, en niet weinig vyanden te *Peking* zouden vinden; 't geen hen inzonderheit van de Portugeesche zyde (dewyl hier door de Portugeesche handel te *Makao* t'eenemaal zou gedaan zyn) zou gebrouwen worden:

gelyk d'uitkomst ook daar na geleert heeft. De Gezanten, voor deze trouwe vermaning en waarschouwing, onthaalden dezen Jesuit zeer vriendelyk ter maaltydt; Daar op hy, na het nemen van een behoorlyk afscheid, ook vertrok, en hen een gelukkige en behouden reize wenschte.

Wy hielden ons niet lang in deeze Stadt op, maar vertrokken daags daar aan, met den morgenstondt, de Koninklyke Vaart op, en zagen, onder 't varen, ter weder-zyde zeer schoone en wel-bebouwde Lantsdouwen, als ook een ontelbaar getal van allerlei groot en kleen vaartuigh doorgaans in deze Koninklyke Vaart leggen. Tegens den avondt, als de Zon aan 't onder gaan was, quamen wy aan zeeker vermaard Dorp SIAMPU. In 't inkomen voeren wy door een van de boven gemelde Schut-sluizen, die met dikke en zeer zwaare schut-deuren geschut wierd, en daar door een sterke water-val van bovenen met groot gedruis in 't openen quam in storten. De *Heytou* en andere Sineezen hadden ons van deze Sluis groote zwarigheden te vooren gespelt, en wys gemaakt, dat in het door varen, indien zulks met geen zonderlinge opmerking en toeverzicht geschiede, meenigh schip te blyven quam; zulks wy niet anders dochten, of 't zou hier gehapert en geklemt hebben; maar wy vonden in 't door varen zoo groot een gevaar niet, zulks alles noch wel afliep.

Komen aan het Dorp Siampu.

Dit Dorp leit (gelyk zulks uit onze algemeene Kaart te zien is) tusschen de Koninklyke Vaart en de Geele Revier, en strekt zich met hare huizen zoo verre landwaarts in, dat wy dien gantschen dag het niet ten einde konden gaan. Het is met heerlyke huizen en prachtige Pagoden verciert, die alle ter weder-zyde van 't water, (naar uitwyzing van de boven staande Prent) zeer net en bouw-kunstigh gesticht zyn.

Dit Dorp heeft ook stads Privilegien of Voorrechten, en een Koninklyk Tolhuis, daar op drie Tol-meesters van 's Keizers wegen gestelt zyn, om van al de Waaren en Scheepen, die uit de Geele Revier in de Koninklyke Vaart, of uit de Koninklyke Vaart in de Geele Revier, als ook die uit het Landschap *Honan*, en andre Gewesten, na bovenen of beneden gevoert worden, den tol t'ontfangen. Een van deze Tol-meesters, die een gebooren *Suicheeuwer* was, en daarom ook op verre na de redelykste niet, wilde al de vaartuigen, uitgezeidt de twee, daar op

de

de Gezanten waren, bezoeken; dewyl hy niet kon gelooven, dat zulke acht groote vaartuigen alle met 's Keizers goederen geladen waren. Op andere plaatzen was alles noch onder den dekmantel van het Hollandtsche Gezandschap tol-vry door gegaan; maar deeze Man, die zynen Meester al te trouw zocht te dienen, wilde zich hier meê niet laten verzetten en paaijen. En schoon men hem vertoonde dat d'oude Kantonsche Onder-koningh twee vaartuigen daar onder hadt, het mogt ons niet helpen: want hy zeide stoutelyk en rond uit, dat zy naar 't Hof gingen; en indienze oordeelden verongelykt te zyn, zy konden hem daar beklagen. Wat hem aanging, hy had liever zyn ampt neêr te leggen, dan zyn last en ordre, die hy van wegen zyne Keizerlyke Majesteit ontfangen hadt, te breeken.

Wy vernachtten in dit Dorp, en vertrokken 's morgens met Zonnen opgang, en quamen tegen den avont in zeeker ander Dorp NEYNEMIAO, door een groote en sterke Sluis, die met twee ryen schut-werken achter malkandre voorzien was. d'Inwoonders verhaalden ons, gelyk zulks ook noch aan de vervallen en neêrgesmeeten puinhoopen te bespeuren was, dat in dit Dorp een zeer sterk en groot Kasteel gestaan had, dat drie Revieren, als de Geele Revier ter weder-zyde, en de Koninklyke Vaart van achteren kon beschermen. Maar de Tarters, die binnen in 't landt alle vaste Plaatzen, Sterkten en Kasteelen afbreeken en ten gronde sloopen, tot verzwakking der binnenlandsche Volken, hadden dit Kasteel in de laatste beroerte meê ten gronde verdelgt en gesloopt. Wy hielden in dit Dorp onze nacht-rust, en vertrokken daags daar aan met het opgaan van de Zon, en quamen in een gedeelte van de groote Geele Revier, welks water zoo dik, drabbig en modderig is, dat het byna onbruikbaar valt.

Komen op de Geele Revier.

Deze Geele Revier, die van anderen ook de Saffrane Revier, en op Sineesch *Hoang*, dat is, *geel*, genoemt word, heeft dezen naam bekomen van de geelheit des waters, dat zich geelachtigh vertoont, en misschien door de geelheidt der grondt veroorzaakt word. Zy schynt van verre wel een dikke en drabbige Moeras te zyn; maar als men daar op is, wyzen de snelheit en 't groot geweldt des stroomenden waters genoegh uit, datze met recht den naam van een lopende Reviere voeren mag: want zoo ongelooflyk snel komt

hy af schieten, dat de schepen tegen den stroom niet kunnen opzeilen, maar moeten met een groot getal Trekkers opgetrokken worden. Op eenige plaatzen is deze Revier een halve myl breed, en op zommige wat breeder; maar in de lengte strekt zy haar tot over de acht honderd mylen verre. De Sineesche Boots-luiden, die op deze Revier varen, maken dit water, alsze het willen gebruiken, met Aluin daar in te smyten, zeer klaar en helder: want als dit water met Aluin gemengt wordt, zoo zakt de slik terstondt na onderen op de grondt. Waar van daan deze Revier haren oorsprong neemt, en wat landen zy doorvloeit en bewatert, staat in 't breede in het twaalfde Hoofdstuk van onze algemeene Beschryving verhaalt.

Komen te Taujenjeen. 1 Juny. Den eersten van Zomer-maand landden wy aan 't Stedeken TAUJENJEEN, dat van anderen ook *Taoyuen* genoemt, en voor de vierde kleene Stad van de achtste Hooft-stadt *Hoaigan* gereekent wordt. Dit Stedeken, dat wy aan de linker- of Zuid-zyde van deze drabbige en onguure Geele Revier zagen leggen, leit in een breede en sterke aarde Wal, die boven met een vry dikke steene Borstweering versterkt is, zeer net beslooten. Binnen deze aarde Wallen, die rondtom dit Stedeken liepen, vertoonden zich vry groote en aanzienlyke burgerlyke Gebouwen, die alle na de regels der Bouwkunst zeer cierlyk en zindelyk gesticht waren. Dit Stedeken munt in grootte niet zeer uit; maar het is evenwel zeer volken neering-ryk. Het is rondtom omringt met vruchtbare lantsdouwen en weelige koorn-akkers, die den Landman zynen arbeidt jaarliks met een ryken oogst van vruchten vergelden. De landstreek, ontrent deze Stadt gelegen, overtreft ook verre al d'andere naby gelegen plaatzen in 't voortbrengen van allerlei Boom-vruchten, als Peren, Appelen, Pruimen, Kerssen, en diergelyke andere Boom-vruchten, die hier zonderling smakelyk en geurigh vallen. Wy kochten hier eenige vruchten voor de Keuken, die ook niet duur, maar voor een geringe prys te bekomen waren. Men vind in dit Gewest, als ook in de gantsche landstreek, daar in de boven gemelde Hooft-stadt *Hoaigan* gelegen is, een overgroote meenigte van allerlei Gevogelte, inzonderheit van Quakkels, Faizanten en Velthoenders, en diergelyke andere welsmakend kleen gebeent.

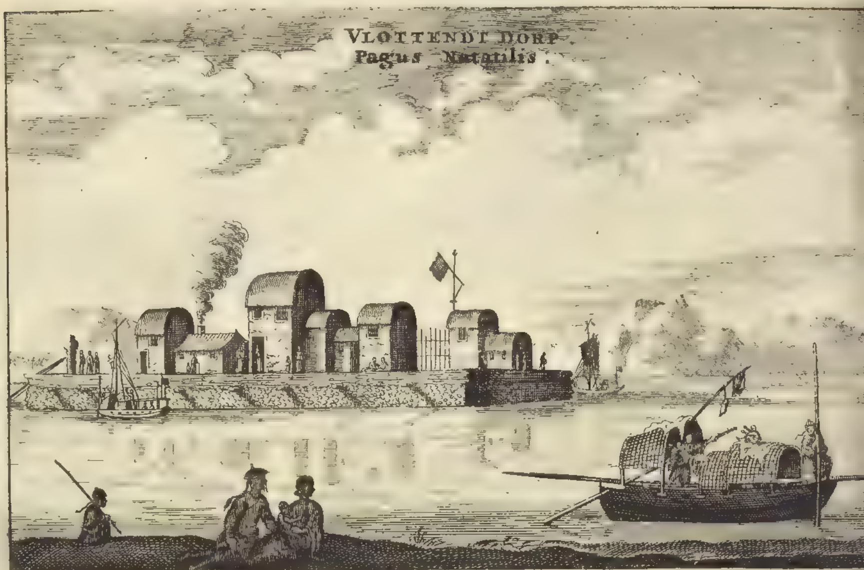
Wy vertrokken, zonder hier lang te blyven, noch dien zelven dagh, en voe-

voeren drie dagen op deze Geele Revier, eer wy eenige plaatzen van eenig belang aan deeden. Eindelyk deed zich den vierden der zelfste Maand het Stedeken TSISANG op.

Wy vonden deze Plaats aan de rechter of Noord-zyde van de meer gemelte Geele Revier leggen, in een vermakelyke en aangename oort, en aan den voet van een hoogen heuvel. Dit Stedeken, dat tachtigh *Ly* van het boven gemelde *Taujenjeen* gelegen is, heeft geen zonderlinge voorname Sterkten en Gebouwen. Het leit ook in geene Muuren of aarde Wallen beslooten, en heeft alleen maar een eenigh sterk en vast Kasteel; waarover, en dewyl het geene stads Privilegien heeft, het van zommigen met recht voor een Dorp gereekent wordt. Het is evenwel een zeer volk- en neering-ryke Plaats, en die wel ter schipvaart gelegen is, zulks meenig groote Stadt in *Sina* in neeringen volk-rykheit tegen dit *Tsisang* niet op magh. In 't aankomen aan de rechter zyde ziet men een schoone Pagode staan, die zich van verre zeer heerlyk en hoog op doet.

Wy zagen ook op deze Geele Revier, die gedurigh met een groote meenighte van allerlei slagh van groot en kleen vaartuig bevaren word, ontrent dit Dorp, een zonderling slagh van driftige Schepen, of, om beter te spreken, van Vlottende Dorpen, die na de Sineesche wyze zoo geestigh en kunstigh t'zaamen waren gestelt, dat de schranderste Europers werk zouden vinden, om diergelyke Vlotten met de zelfste stoffe zoo gevoeglyk en kunstigh aan elkandre te hechten. De stoffe, daar uit deze Vlottende Dorpen bestaan, is een zeker soort van ongemeen dik riet, dat driftigh op 't water is, en van de Portugeezen daar te lande *Bambu* of *Bamboes* genoemt word, gelyk zulks breeder in het vyftiende Hoofdstuk van onze algemeene Beschryving op pag. 131. te leezen is. Deze Bamboes-rieten wetenze zoodanigh met dikke houten aan een te hechten, en met touwen, van zeker gewas *Rotang* gemaakt, zoo dicht aan elkandre te woelen, dat ook de minste vochtigheidt daar door niet trekken kan. Op deze dus te zamen gehechte rieten stichtenze hutten en kleene huizen van planken en andere lichte stoffe, die met matten overdekt zyn, en daar in de Sineezen met vrouw en kinderen zich onthouden en erneeren, niet anders, als ofze op het vaste land hunne woon-plaatzen hielden. En zoo groot zyn eenige van deze Vlottende

Dorpen, dat by wylen zich daar op aan de kant van twee honderdt Huisgezinnen onthouden kunnen. Voornamelyk dryven de Luiden, die zich op deze Vlotten onthouden, koophandel met allerlei Waaren en Koopmanſchappen, en gaan daar meê van d'eene plaats na d'ander, langs de Revieren, overſteken. Om nu deze Vlottende Dorpen voort te krygen, gebruikenze geen Zeilen van matten, (daar af meeſt alle de Zeilen van de Sineeſche ſchepen gemaakt zyn) maar zy dryven langhs de Revieren voor ſtroom af, indien het voor ſtroom is; of boomen en trekken de zelve tegen ſtroom op, indienze den ſtroom tegen hebben. Ter plaatze daarze aan komen, om hun koophandel te dryven, ſteekenze ſtokken in de grondt, daar aan zy deze Vlottende Dorpen vaſt maken. Om de geſtalte en 't maakzel van deeze Vlottende Dorpen den Lezer des te duidelyker voor oogen te ſtellen, dunkt my de pyne waert te zyn een der zelve, die ik onder 't varen op deze Geele Revier na 't leven afſchetſte, hier in de boven ſtaande Prent te vertoonen.

Scheeps-ſteden. En niet alleen onthouden zich eenige Sineeſche Volken geduurigh op deeze Vlottende Dorpen met wyf en kinderen, zonder ooit hun woonplaatzen aan landt te nemen; maar men vind 'er ook die (een wonderlyke en zeldzaame wyze van leven) geduuriglyk met wyf en kinderen in gemeene vaartuigen blyven woonen, en langs de Revieren, met vlooten van vier en vyf honderd Jonken teffens, door het gantſche landt varen en koophandel dryven; zulks het niet anders ſchynt, wanneer deze vlooten weg trekken en van plaats veranderen, als of 'er heele Scheeps-ſteden, om zoo te ſpreken, opbreeken. Zy houden en voeden ook op deeze Scheepen allerlei tam Vee; maar inzonderheit Verkens. Ter plaatze daar deze Luiden met hun Jonken aan komen, blyvenze gemeenlyk etlyke maanden leggen, en maken aldaar een gemeene tale, ſchoon datze Volken van verſcheidene tale zyn: want ('t geen hier ter loop ſtaat aan te merken) door geheel *Sina* word geen een tale geſproken; maar d'Inwooners van ieder Landſchap ſpreken een byzondre tale; hoewel, behalven deze verſcheide tale, door geheel *Sina* een algemeene tale is, die de Mandaryns of Hof-tale genoemt wordt, om datze ten Hoof en van al de Grooten voornamelyk gebruikt wordt; gelyk zulks breeder in het tweede Hoofdſtuk

van

van onze algemeene Beschryving te lezen is.

Na een weinigh varens quamen wy des namiddags aan een zeekre andere Koninklyke Vaart, die *Jun* genoemt word, en zich uit de Geele Revier na 't Westen door 't Landtschap *Xantung* strekt. Deze Vaart, die wy met ons vaartuig, om door het Landschap *Xantung* in het Landtschap *Peking* te komen, moften op varen, word geduurig met een groote meenigte van allerlei slag van groot en kleen vaartuig bevaren. Het Landschap *Xantung*, daar in wy nu haast begosten te komen, zou nergens na zoo een uitsteekend en neering-ryk Landschap zyn, indien deze Vaart door het zelve niet gegraven was: want alle Waaren, die byna uit geheel *Sina* na *Peking* gevoert worden, moeten langs deze Vaart te scheep opgevoert worden. Deze groote en breede Vaart neemt haar begin ten Noorden van de negende kleene Stadt *Socien*, aan den oever van de Geele Revier, waar uit de schepen, die van alle kanten aan komen, in de Geele Revier geraken. Van hier strekt zich de zelve tot aan de Stadt *Cining*, en van daar tot aan de Stadt *Lincing*, daar zy in de Revier *Guci* stort. Langs heen in deze Vaart leggen over de tzestigh Schutsluizen, die alle van gehouwen steen en zeer sterk gemaakt zyn, om het water, dat op veele plaatzen zeer laeg is, en daar de groote schepen anders niet zouden kunnen vlotten, op te houden en te schutten. Al deze Sluizen worden met zeer groote en zwaare schot-deuren of planken gesloten, die met wielen en zeker ander gereedschap opgewonden worden, om doorgang aan 't water en aan de schepen te vergunnen, tot datze aan de tweede Sluis komen, daar zy even alleens door gearbeid worden, tot datze alle de Sluizen door getrokken zyn. Doch eer men ten halve wege aan de Stadt *Cining* komt, word uit den Poel *Cang* zoo veel waters door een groote Sluis in deeze Vaart getapt als 'er van nooden is: waar na de Sluis, op dat de Poel niet zou droog loopen, weêr gesloten word. En dewyl het water in dezen Poel veel hooger dan het omleggende landt is, zoo heeft men acht Sluizen dicht by malkandre leggen, op Sineesch *Tungsea* geheeten, die het overgroot gewelt des waters, dat uit den Poel komt af schieten, ophouden en bedwingen. Ter zyde van den oever des Poels is een Vaart gegraven, die ter weder-zyde bedykt is, waar langs de schepen, alsze aan den Poel gekomen zyn, in veiligheidt, zonder den Poel over te schepen, hooger op varen. Gewisselyk, quamen d'Europische Bouwmeesters en Waterleiders de lengte van deze Koninklyke Vaart, de hoogte en dikte der dyken ter weder-zyde, en de sterke steene Sluizen t'aanschouwen, zy zouden zich niet genoegh over de naerstigheit der Sineezen en hun werken kunnen verwonderen. Om nu de schepen aan te halen en door de Sluizen te helpen, zyn aan ieder Sluis acht mannen gestelt, die van de gemeene lands middelen betaalt worden.

Komen in het Dorp Kia-Kia. 6 Juny.

Komende nu deze Vaart op gevaren, quamen wy terstont uit het Landschap *Nanking* in 't Landtschap *Xantung*, en op den zesten der zelfste Maand aan zeeker vermaard en naamhaftig Dorp *Kia-Kia*. Eer ik dit Dorp en de volgende plaatzen, die wy in dit Landschap aan deeden, ga beschryven, zal ik, op den ouden voet, de Grensscheiding van dit Landtschap, 't getal der groote en kleene Steden, &c. voor af ten toon stellen.

Grens-palen van het Landschap Xantung.

Het Landtschap *Xantung*, dat het vierde in 't getal onder de Noordsche Landschappen is, wordt ten Zuiden, Oosten en Noorden van de Zee bekabbelt, en aan de West-zyde rondtom met Revieren omcingelt; invoegen men van alle kanten te scheep gevoeglyk daar aan kan komen. Ten Noorden van *Xantung* leit het Landtschap *Peking*, en na 't Zuiden het Landschap *Nanking*, daar van het door de Geele Revier gescheiden word. Het overige leit met de Vaart *Jun* en de Revier *Guei* besloten.

Vruchtbaarheit.

Dit Gewest brengt overvloedigh Kooren, Rys, Garst, Boonen en allerlei andere Aardgewassen voort, daar toe de groote meenigte der Revieren en Poelen, die het geheele Landschap bevochtigen, niet weinigh helpen.

Zoo vruchtbare Akkers en Beemden leggen in dit Landschap, dat men zeid, dat d'Oogst van een eenigh jaar den Inwoonderen tien jaren levens-middelen verschaffen kan. Alle eet-waaren, inzonderheit Eyeren, Kalkoenen, Faizanten, Veldhoenders, Hazen en ander wild Gedierte, zyn hier overvloedigh, en voor een geringe prys te bekomen; door dien d'Inwoonders in het jagen zeer groot vermaak scheppen. De Revieren, Poelen en andere wateren vallen hier ook zoo vis-ryk, dat men by wylen tien pond visch voor een halve stuiver kan kopen. De Zyde (een klaar bewys-teken van de vruchtbaarheit van dit Gewest) word hier niet van de gemeene tamme Zyde-wurmen, maar van andere Wurmen, den Ruspen niet ongelyk, op lange draaden, met het uitlaten van eenige dunne vochtigheit uit de mond, aan de boomen gesponnen. Deze Zyde is wit, en hangt even-eens als spinrach aan de boomen en heggen, die dan van d'Inwoonders, om daar zyde Lakenen af te maken, vergadert word. Dit Gewest levert ook zeer rykelyk verscheide soorten van Peeren, Kastanien en andere vruchten uit. En zoo groot een meenigte van Pruimen groeijen in dit Landschap, datze gedroogt van hier na d'andere Landschappen verzonden worden.

Aart des volks. Het volk valt hier zeer grof en bot van geest, en weinige onder hen bereiken den top der geleertheit. Doorgaans zynze sterk van leden en overgeven stout, en kunnen den arbeid en koude zeer licht verdragen. De kinderen speelen niet alleen in de koude des winters moeder-naakt, maar zy springen ook van boven neder in 't kout en killende water; daar in zy ook, zoo dra alsze ter werelt komen, afgewosschen worden. Veele onder hen erneeren zich ook met roven en stelen, en rotten by wylen in zoo groot een getal t'zamen, datze geheele heiren uitmaken. Zeer veel onheils en ellende heeft dit Gewest ook in den lesten Tartarischen oorlogh uitgestaan; ter oorzake zich dit volk overgeven stout en ontemmelyk aanstelde, en voor dezen nu den Tarter was af en dan weêr toe gevallen.

In dit geheele Landtschap *Xantung* leggen zes groote Hooft-steden, ook twee-en-tnegentigh kleene Steden, en dertien Vestingen. De zes groote Hooftsteden zyn, *Cinan*, *Yencheu*, *Tungchang*, *Cingcheu*, *Tengcheu* en *Laicheu*.

CINAN gebied over dertig Steden, als *Cinan*, *Changkieu*, *Ceuping*, *Chagxan*, *Sinching*, *Cibo*, *Citung*, *Ciyang*, *Chihuen*, *Iuching*, *Linye*, *Changcing*, *Fiching*, *Cingching*, *Ling*, *Taigan*, *Situtai*, *Laiuu*, *Te*, *Teping*, *Pingyven*, *Vuting*, *Yangsin*, *Haifung*, *Loling*, *Xangho*, *Pin*, *Licin*, *Chenhoa* en *Putahi*: waar onder *Taigan* en *Vuting* de voornaamste zyn.

YENCHEU gebied over zeven-en-twintigh Steden, als *Yenchen*, *Kioheu*, *Niuyang*, *Ceu*, *Teng*, *Te*, *Kiuhiang*, *Yutai*, *Tan*, *Chinguu*, *Cao*, *Cao*, *Tingtao*, *Cining*, *Kiaciang*, *Kiuye*, *Kiunching*, *Tungping*, *Venxang*, *Tungo*, *Pingyn*, *Iangco*, *Xeuchaug*, *Y*, *Tanching*, *Fi* en *Suxui*. Onder deze zyn *Cao*, *Cining*, en *Tungping* de voornaamste.

TUNGCHANG gebied over achtien Steden, als *Tungchang*, *Tangye*, *Poping*, *Choangping*, *Kieu*, *Sin*, *Cingping*, *Keu*, *Lincing*, *Quontao*, *Caotang*, *Gen*, *Hiancin*, *Vuching*, *Po*, *Fan*, *Quonching* en *Chaonching*. Onder deze zyn drie, *Lincing*, *Caotang* en *Po*, de voornaamste.

CINGCHEU gebied over veertien Steden, als *Cingcheu*, *Linchi*, *Pohing*, *Caoyven*, *Logan*, *Xeuquang*, *Changlo*, *Linkiu*, *Gankiu*, *Chuching*, *Mungin*, *Kiu*, *Yxui*, (die de voornaamste van allen is) en *Gechao*.

TENGCHEU gebied over acht Steden, als *Tengcheu*, *Hoang*, *Foxan*, *Leuhia*, *Chaoyven*, *Laiyang*, *Ninghai*, (die de voornaamste is) en *Venteng*.

LAICHEU voert de heerschappy over zeven Steden, als *Laicheu*, *Pingtu*, *Vi*, *Changye*, *Kiao*, de voornaamste *Caomie*, *Cieme*.

De dertien Vestingen zyn, *Ningcing*, *Cinghai*, *Chingxan*, *Gueihai*, *Sanxan*, *Kixan*, *Civenxan*, *Mauan*, *Siaoye*, *Haicang*, *Punglai*, *Cin* en *Xechin*.

In dit Landschap leggen ook etlyke Eilanden, waar onder drie de voornaamste zyn, als *Feuxeu*, dat na 't Westen is gelegen, en niet zeer groot, maar

maar wel bebouwt is; *Tenheng*, by *Caomie*, in Zee gelegen: dit Eiland is zeer vermaard door een droevig ongeval van vyf hondert Sineesche Filosofen, die zich hier zelfs in Zee verdronken, ter oorzake Keizer *Xuis* alle Geleerden als dood-vyanden haatte. Het derde is het Eiland *Xamuen*, dat het grootste van allen en zeer volk-ryk is.

Het Sineesche Reeken-boek, dat het getal der menschen, die in ieder Plaats zyn, vervat, telt in dit Landschap zeven honderdt tzeventigh duizend, vyf honderd en vyf-en-tzestigh Huisgezinnen, en zeven-en-tzestigh honderd duizend negen-en-vyftig duizend zes honderd en vyf-en-tzeventigh Mannen.

Het geheele Landtschap brengt aan schattingen voor den Keizer op acht-en-twintigh honderdt duizendt twaalf duizend een honderd en negentien zakken Geerst, Rys en Tarruw; vier-en-vyftig duizend negen honderd en tnegentigh rollen gesponnen Zyde; twee-en-vyftigh duizend vier honderd negen-en-veertigh ponden Katoen. Daarenboven verschaft het noch tot voer voor 's Konings paerden, acht-en dertigh honderd duizend vier-en-twintigh duizend twee honderd en tnegentig bundelen Stroo en Hooi, zonder de Tollen, die op drie plaatzen van de Vaart *Jun* (waar langs alle scheepen na *Peking* varen) ontfangen worden, daar onder te rekenen. Want schoon op de doorvarende goederen geen zwaare tollen gestelt zyn, en de Waaren zelfs van kleen belang zyn, zoo brengt evenwel de meenigte der zelve zoo een groote som penningen op, dat die jaarliks aan de kant van tien millioenen goude kroonen beloopen.

Gelegentheit van Kia-Kia.

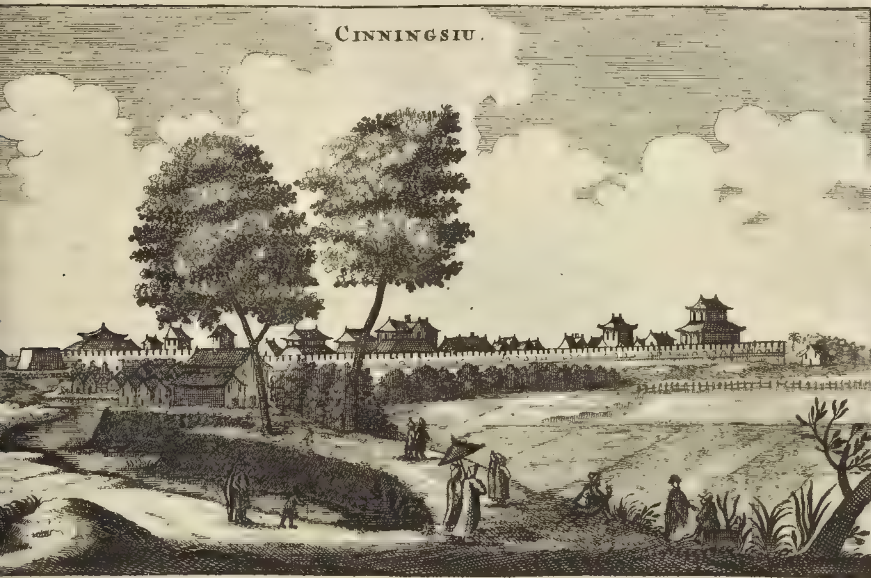
Het boven gemelde Dorp KIA-KIA leit rondtom omringt in lustige en vruchtbare Lantsdouwen, die zich zonderling vermakelyk en aangenaam in 't oogh opdoen, en van verre als u schynen toe te lagchen. Het is een zeer volk- en neering-ryk Dorp, en doorgaans wel betimmert, en met redelyke groote Gebouwen, na gelegentheit der plaatzen, verciert. Alle de rondtom leggende velden vallen hier vlak en effen, zoo verre het oog afzien kan, tot aan het hooge Gebergte, daar in deze velden, voornamelyk ten Oosten, beslooten leggen. Men zag in deze landstreek de Rosmaryn overal op de velden in 't wild in zoo groot een overvloed groeijen, als de heide op de Veluw, of in het Bergsche of Soerlandt, 't welk niet alleen wonder aangenaam en vermakelyk om

te zien was; maar verspreide ook zoodanig een reuk en geur van zich, datwe die van verre gewaar wierden, eer wy noch dit welriekend en geurig gewas in 't gezicht kregen. Wy zagen hier ook veel wild Gedierte loopen, inzonderheit Herten en Hinden, en ook meenigerlei slagh van Gevogelte in 't wild vliegen; waar onder de Faizanten zich in zoo groot een meenighte vertoonden, als de Leeuwerken hier te lande. Een groot vermaak schepten wy hier in de Herte- en Hinde-jacht; maar konden, dewyl ons de gelegentheit van 't Land niet bekent was, veeltydts niet opdoen. De Tarters liepen heele velden door, en wendden groote moeite aan om iets te vangen, en ons daar meê te gerieven en te beschenken. Zy stonden ook ten hoogsten verwondert, en als voor 't hooft geslagen, alsze zagen dat wy zomtyds een lopende Hinde of Faizant in de vlucht schoten. Zonderling geurigh en smakelyk was het vleesch van de Herten en Hinden, en kon men de smaak van de Rosmaryn zoo natuurlyk eenighzins daar uit proeven, niet anders als of het vleesch daar meê gekookt hadt geweest. Drie dagen voeren wy langs deze gemelde Koninklyke Vaart *Jun*, en ter weder-zyde voorby dusdanige vermakelyke en lustige Lantsdouwen, eer wy eenige andere plaatzen van eenigh belang onderweegs aandeeden; maar op den elfden der zelfste Maand, quamen wy aan zeeker vermaard en uitsteekend Dorp, dat van de Sineezen JAX HINNO genoemt wierd, en dicht aan den oever van de gemelde Koninklyke Vaart gelegen is. In en ontrent dit Dorp vertoonde zich zes-en-dertigh zeer schoone en hooge Torens, die ter weder-zyde van de Koninklyke Vaart stonden, en zeer kunstigh en prachtigh gesticht waren. Wy namen onze nacht-rust voor dit Dorp; maar vertrokken des volgenden morgens, zoo dra de dageraat op het aardryk quam verschynen, en zagen op den dagh, als ook den volgenden dagh, ter weder-zyde van de Koninklyke Vaart, onder 't varen, zeer veel lustige en vruchtbare Kooren-velden leggen.

Hoewel dit Landtschap *Quantung*, ter plaatze daar wy langs deze Koninklyke Vaart Noordwaarts op trokken, zeer vlak en effen valt, en lustige en vruchtbare lantsdouwen bezit, zoo is het evenwel, ten Oosten van deze Koninklyke Vaart, met zeer hooge en groote Bergen bezet; waar van ik hier eenige van de voornaamste zal laten volgen.

By

By *Taigan*, de zestiende kleene Stad van d'eerste Hooft-stadt *Cinan*, leit een Berg, *Tai* geheeten, die zeer hoog en groot is. De Sineesche Landtbeschryvers zeggen, dat hy met zynen kruin tot de hooghte van veertigh stadiën ryst, en men op des zelfs top, in 't eerste Hanen-gekray, de Zon kan zien ryzen. In dit Gebergte heeft men veele hollen, zeer hooge toppen, en veele Pagoden, of Afgoden-kerken, als ook een groote meenigte van Priesters, die daar byna op een zelve wyze leven, als de Kluizenaars in Europe. Niet verre van *Laiuu*, d'achtiende kleene Stadt van de boven gemelde Hooft-stadt, is een Berg, die de Sineezen *Taxe* noemen, daar uit yzer in groote meenigte gegraven word.

By *Kioheu*, de tweede kleene Stadt van de Hooft-stadt *Tengcheu*, leit een Berg, *Fang* geheeten, daar d'ouders van den zeer vermaarden Sineeschen Filosoof *Confutius* hunne Graf-steden hebben, daar af deze Berg door geheel *Sina* ook zeer vermaard en beroemt is.

By de vierde kleene Stadt *Ceu* leit een Berg, *Changping* geheeten, op den welken, na 't zeggen van zommige Sineezen, de gemelde Filosoof *Confutius* zyn wiegh en geboorte-plaats vind; te weten in een Stadt, die meê, als de Berg, *Changping* geheeten was, en daar af de puin-hoopen en vervalle muuren noch gezien worden.

By *Tungping*, d'achtiende kleene Stadt van de boven gemelde Hooft-stad, leit zeker groot Gebergte, *Fung* geheeten, zoodanig aan Bosschen en Akkers afgedeelt, dat het een zeer schoon schildery vertoont, en van de Sineezen by zyde Damast vergeleken word. *Berg Fung.*

Op den dertienden der zelfste Maand bragten wy 't aan CINNINGSIU, of *Cining*, de veertiende kleene Stadt van de tweede Hooft-stadt *Tengcheu*. *Komen te Cining.*

In dit *Cining* wierden de Gezanten, by afwezen van den Stadthouder, die met zynen Raad uit de Stadt was, om een dyk tegen het inbreeken der Geele Revier t'ordonneren, door de Agenten van den jongen Kantonschen Onderkoning, t'hunnen huize zeer treffelyk onthaalt.

Deze Stadt, die rontom met vlakke en moerasachtige Landeryen omringt word, en vyf honderd en vyf-en-tzeventigh *Ly* van *Taujencien* leit, is in 't midden van de Koninklyke Vaart *Jun* gelegen; zulks alle de scheepen, die deze Vaart op en af willen, deze Stadt door varen moeten, en aldaar vertollen. Zy overtreft niet alleen in grootte,

volkrykheit, grooten koophandel, en in vermaardheit en edelheit, al d'andere zeven-en-twintigh kleene Steden, in de landſtreek van de boven gemelde Hooft-ſtad gelegen, maar ook de Hooftſtadt *Tengcheu* zelf. De Stadt is ook zonderling antyks geſticht, en van binnen zeer dicht met heerlyke Gebouwen betimmert. Onder andere Gebouwen vertoonden zich ook binnen de Stadt twee hooge en heerlyke Pagoden, of Afgoden-kerken, die van binnen, na 's Lands gebruik, vol kleene en groote Beelden ſtonden. Zy is ook ter wederzyde van de Koninklyke Vaart met een Voorſtadt verrykt, die zeer groot en volkryk is, en in neering, welvaart, en meenighte van Inwoonders tegen meenig voorname Stadt op mag. Ter weder-zyde van de Vaart leggen ook twee ſterke en groote Schut-ſluizen, die het buiten-water ſchutten, dat dikwils zes voeten hooger, als het binnenwater, ryſt.

Poelen. De landtſtreek rondtom deze kleene Stadt *Cining* gelegen, als ook de gantſche landſtreek van de Hooft-ſtadt, is zeer waterig en broekachtig, en word met verſcheidene Poelen en Revieren bewatert. Dicht by dit *Cining* leit een Poel *Nannang*, die eenige mylen groot en zeer vis-ryk is. By *Cao*, de twaalfde kleene Stadt, leit een Poel, *Lui* geheeten, dat op Neêrduitſch zoo veel gezegt is, als de Poel des donders; dewyl in 't midden een ſteen is; wiens lyf een Draak, en 't hooft een Menſch uitbeeld. De Sineezen noemen den zelven den Geeſt des donders, en ſchryven, dat uit den buik, als men daar op ſlaat, een geluit als van den donder ontſtaat.

Bron Tao. By de derde kleene Stadt *Ninyang*, die mede onder 't gebied van de boven gemelde Hooft-ſtadt *Tengcheu*, en ontrent twee mylen van *Cining* leit, is een zekre Bron, *Tao* geheeten, dat is, de Bron des Rovers. Uit dezen Bron, zoo de Sineezen verhalen, wilde eertyts de groote Filoſoof *Confitius* niet drinken, hoewel hy byna van dorſt verſmachtte, ten aanzien de zelve het Rovers water genoemt wierd. Zoo groot een ſchrik had deze Heidenſche Filoſoof van den naam der zonden!

Wy zagen ontrent deze Stadt *Cining* een zonderlinge en vreemde maniere van viſſchen te vangen, door middel van zeekeren Vogel, dien zy LOUWA noemden. En dewyl dit een recht wonderlyke en aardige vond is van te viſſchen, en die nergens by andere Volken, myns weetens, dan in *Sina* in 't gebruik is, acht ik noodigh de geſtalte van den Vogel in ſchrift en Prent, en op wat wyze de zelve de viſſchen weet te vangen, in 't kort te laten volgen. Deeze vogel *Louwa* is wat kleender dan een Gans, en den Rave niet zeer ongelyk; heeft een langen hals, en een bek als een Arent, die op het einde zeer krom is omgebogen.

Het vangen gaat in deze maniere toe. De Viſſchers, of eigenaars van deze viſch-vangende Vogels, hebben kleene Schuitjes, die van rys-takken of riet zeer kunſtigh en dicht t'zamen gevlochten, en ter weder-zyde met dikke Rieten of Bamboezen bezet zyn, daar op deze Vogels, alsze uit varen om te viſſchen, gaan zitten. Met deze Schuitjes, en Vogels op de Bamboezen, varenze na de Revieren en Meiren, en zetten de Vogels buiten boord, die terſtond onder duiken, en zoo ſnel en gezwint onder water voort zwemmen, als de Sineezen hun licht vaartuigh met een ſtok kunnen voort zetten. Zoo dra nu de Vogel een viſch onder water achterhaalt en gevat heeft, dan komt hy zeer ſchielyk daar meê boven water, en ſlokt hem terſtond op; maar zoo haaſt heeft hy de viſch niet in geſlokt, of de meeſter van 't vaartuigh vat hem aan, helpt hem in de ſchuit, en breekt hem den bek met geweldt open, en duuwt de viſch of aas zeer behendigh, en met een zonderlinge hand-greep, uit den krop. Daar na zet hy den zelven Vogel weder buiten boord, om meer viſſchen op de zelve wyze te vangen; een ding dat zeer zeldzaam en vermakelyk om te zien is. Doch op dat deze Vogels, die zeer gaarne viſch eeten, de zelve niet zouden door ſlokken, zoo ſluitenze hen eerſt den krop, of hals, met een yzere ring toe, die belet, datze de viſch niet na binnen kunnen in ſlingeren, maar

maar voor deze ring zitten blyft. De visschen, die zoo groot zyn datze in den krop van deze vogels niet kunnen, halenze by den sneb uit het water, 't welk zy den Visscher met groot geluit te kennen geven, om hen die af te halen.

Als'er nu, by gelegentheit, eenige Vogels achter blyven, of niet datelyk, zoo dra alsze buiten boord gezet zyn, onder water duiken, dan slaanze, om hen die traagheidt af te leeren, met stokken en bamboezen zoo ongenadigh en fel daar op, dat de pluimen hen van 't lyf stuiven. Wanneer nu deze Vogels een tyd lang en een goet deel visschen gevangen hebben, zoo word hen deze yzere ring af gedaan, om visch voor hun zelven, en tot hun eigen voedzel te vangen, 't welk hen zeer gewilligh in 't vangen voor hunne meesters maakt. De Visschers moeten ook voor ieder vogel jaarliks zeekre schatting aan den Keizer opbrengen. Deze Vogels worden aldaar van de Sineezen in groote waarde gehouden, en zyn zommigen, die wat gaauw in 't vangen zyn, zoo dier, dat dikwils een eenige Vogel voor vyftigh Toel zilvers (dat ontrent honderdt en vyftigh gulden in Hollandsche munt is) verkocht word. Wy vroegen aan den Opperften van deze Visschers, die een stok-oud en grys man was, of hy een paar van deze Vogels wilde verkopen; waar de zelve van daan quamen; en op wat wyze zy hen dit visch vangen geleert hadden; maar wy kregen tot antwoort, datze hem niet afstandigh waren, dewyl hy daar meê zyn vrouw en kinderen moeste onderhouden. En belangende hunne afkomst, en op wat wyze deze Vogels dit geleert was, wist hy niet anders te zeggen, dan datze hem van ouders tot ouders aanbestorven en nagelaten waren. Wy vroegen hem meê, ofze ook aanteelden en veel jongen kregen; waar op hy tot antwoord gaf, datze wel aanteelden, maar zeer langzaam en traag.

By zekeren Schryver, Jan Gonzales van Mendoza, in zyne Beschryving van 't Ryk *Sina*, worden deze Vogels Scholfers genoemt; maar deze Schryver verhaalt de visch-vangst, die met deze Vogels gedaan word, op een heel andre wyze. 'k Zal zyne woorden, op dat het onderscheid des te klaarder blyke, hier laten volgen. *De Sineezen*, zeid hy, *hebben een zonderlinge maniere van te visschen, die zeer vernuftig en fraai is. De Koning houd in alle Steden, die op de oevers der Revieren gebouwt zyn, zommige huizen, waar in*

alle jaren veel Scholfers opgebraght worden, met de welke men vischt, in de maanden als de visch hun kuit geschooten heeft, in dezer wyze. De meesters van deze Vogels nemen die uit de kooien, en brengenze op den kant der Revieren, alwaar zy veel schuiten houden om te visschen, en vullen die half vol water. Daar na bindenze de Scholfers met een lang koordeken onder de vleugelen, en den krop zoo dicht toe, datze de visch niet kunnen door slingeren, en werpen daar na deze Scholfers in't water om te visschen; 't welk deze Vogels zeer gaerne doen, en schieten met zoo groot een snelheit in't water, dat zulks te verwonderen is. Alsze nu zoo lang onder water zyn geweest, tot datze, 't geen tusschen de neb en krop is, gevult hebben, zoo komen zy weder boven, en vliegen met de zelfste snelheidt na de schuit, en schieten de gevangen visch in 't water, dat in de schuit gedaan word, op dat de kleene visch niet zou sterven. Zoo dra hebbenze de visch niet uit gebraakt, of zy keeren terstond wederom om een nieuwe roof te halen, en volharden in dit visschen wel vier uuren achter malkandre, tot dat de schuiten vol visch zyn, en dat met zulk een behendigheit, dat d'een den ander niet belet. Daar na ontbindenze de koordekens van den krop, en laten de Vogels wederkeeren op de Revieren, om voor hun zelven te visschen, juist te dien tyde als zy daar groote begeerte toe hebben; want daags voor de visching onthouden zy hen de gewoonlyke spyze, 't welk een zekere maat Geers is, op datze des te gewilliger ten vangst zouden trekken. En na datze deze Vogels een wyle hebben laten visschen, zoo nemenze die uit het water, en brengenze na de gemelde kooien. Dus verre Mendoza. Wy kochten van deze Visschers de versche zoode, die meest uit Karpers bestont, waar onder zommige de lengte van anderhalf span, en de zwaarte van drie vierendeel ponds hadden.

Ieder Herberg heeft zyne Comedianten.

Alle Herbergen en Teer-huizen hebben hier hunne eigene en byzondere Comedianten of Tooneel-speelders, even alleens gelyk hier te lande ieder kroeg, op de Dorpen in de Boeren kermissen, een byzondren Speelman heeft. Deeze Comedianten speelen, om de Gasten te vermaken, over de maaltydt allerlei aardige kluchten en bly-speelen, en zyn, zoo wel de mannen als de vrouwen, zeer prachtigh met allerlei kleederen en andere behoorlyke toestellen uitgestreeken en voorzien. Deze Speelders hebben altydts eenige van de gemeene speelen gereed; invoegen zy deze speelen, na het welgevallen der Gasten, terstont vertoonen kunnen. Ook toonenze den Gasten zeker boek, daar in alle de speelen op Sineesch geschreven staan, om daar uit een te kiezen, datze gaerne zien willen. Het gantsche spel wordt byna al zingende uitgesprooken, en naauwliks komt 'er iets door de gewoonlyke en gemeene maniere van spreeken voor den dagh. Alles was hier zonderling goet koop, en men gaf ter maaltyd, voor kost en drank, niet meer als twee maas, dat zoo veel als twee schellingen in Hollandsche munt is, daar d'onkosten van de Speelders noch meê onder gerekent waren; zulks wy ten hoogsten verwondert stonden, waar meê deze Speelders d'onkosten van hunne kostelyke kleeren en andere toestellen konden betalen, daarze voor hun speelen zoo weinigh gelds krygen.

Wy vertrokken des volgenden morgens van deze Stadt *Cining*, en quamen, na een weinigh varens, voorby zeeker Dorp, NANWAIG geheeten, dat wy op de linker zyde van deze Koninklyke Vaart vonden leggen, ter plaatze, daar deze Vaart en de Revier *Luen* in malkandre loopen, en hare waters vermengen. De Tarters en Sineezen wisten ons wonderlyke en vreemde dingen van deze Revier te verhalen, en onder andere, dat zes stokjes (wanneer men negen stokjes in de zelve quam te werpen) om 't Zuiden, en drie om 't Noorden zouden dryven. Ik, die my ten hoogsten over dit zeggen der Tarters verwonderde, en niet wel konde gelooven, dat zoodanige diepe verborgenheden in de natuur verborgen lagen, nam hier af een proef, en bevond zulks ook in der daad waar te zyn: want zoo dra en smeet ik geen negen houtjes in de Revier, of ik zag 'er zes na 't Zuiden, en

29.

:n drie na 't Noorden dryven; maar
iit wat oorzaak zulks toequam, wisten
ny de Tarters en Sineezen, noch d'In-
voonders niet uit te leggen, hoe naau-
eurigh ik hen d'oorzaak, en alle om-
tandigheden van deeze wonder-daadt
oor onzen Tolk liet afvragen. Dit diep
eheim der natuure onderzocht ik recht
:gen over zeekre Pagode, die de Ko-
inklyke Serpent genoemt wierd, daar
f de Sineezen ook veel wonderheden
n zonderlinge geheimenissen wisten te
erhalen.

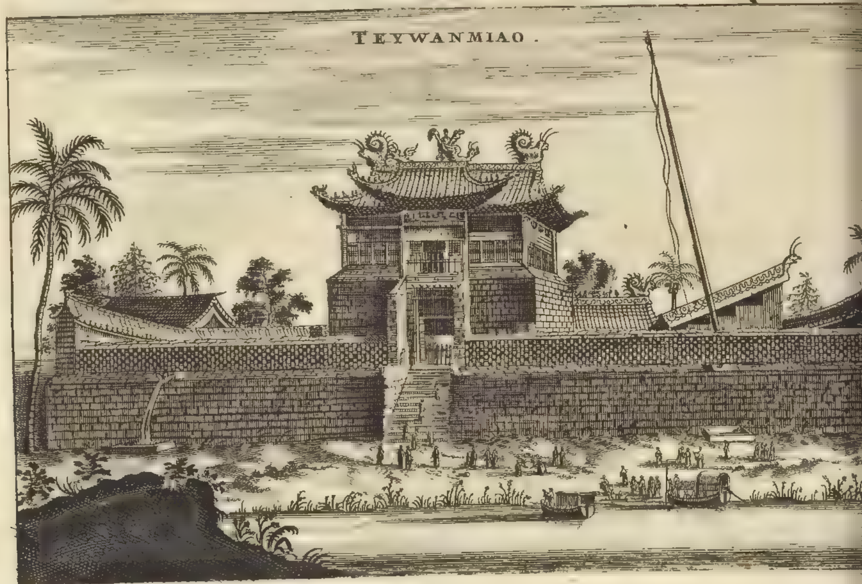
Den negentienden der zelfste Maand
uamen wy aan zeeker Stedeken
. A N T S U I, dat van andere ook
'euchang genoemt, en voor de drie-
1-twintighste kleene Stadt van de
ooft-stadt *Tengcheu* gerekent wordt.
it *Xantsui*, of *Xeuchang*, leit honderd
1 tzestigh *Ly* van het boven gemelde
ning, en strekt haar armen, ter rech-
r- en linker-zyde langs de Konink-
ke Vaart, zeer verre uit, die ook
orgaans met sterke Vestingen en by-
onwinbare Kasteelen bewaart en be-
iermt worden.

De Stadt, die in een vierkante om-
:k, van anderhalf uur gaans groot,
er net beslooten leit, is rondtom
nringt met Muuren, die, tot meer-
t versterking en weerbaarheit, met
:ke en sterke Borstweeringen ver-
:n zyn. Van binnen vertoonden zich
:scheidene treffelyke en aanzienlyke
bouwen; maar die, by gebrek van
voonders, leedigh en onbewoont
en, en voor het meerderdeel door
derdom vervallen, en in de laatste
oerte gesloopt en verdelgt waren.
Sineezen toonden ons buiten de
uren der Stadt een staand water, of
el, en zeiden voor de waarheit, dat
aar een zeekre vermaarde Pagode
l gestaan, die teffens met Priesters
Papen verzonken was, zonder dat
n ooit heeft kunnen weeten waar
: of steel gebleven was. Doch dit
: ik op zyn beloop staan; altyd het
t zeker, dat dit omleggende Gewest
r het overlopen der Geele Revier,
by wylen ten bedde uit ryst, en
r Land en Akkers heenen spoelt,
merlyk bedorven word: want voor
ige weinigh jaren, zoo ons d'In-
woonders wisten te verhalen, had deze Geele Revier al 't laege land onder water gezet, en niet alleen dyken en dammen, maar ook heele Steden en Dorpen weg gespoelt en met zich gesleept; waar door het landt hier overal gebroken en bedorven is. Des volgenden morgens vertrokken wy weder van dit *Xantsui*, en zagen onder 't varen, ter weder-zyde van deze Koninklyke Vaart, zeer veel schoone en treffelyke Dorpen en Kooren-akkers leggen. Wy vonden ook een groote meenigte van zeer sterke en zwaare Schut-sluizen doorgaans in deze Vaart leggen, die ons niet weinigh overal in 't varen met het schutten verletten en ophielden: want van *Xantsui* tot aan *Lincing* voeren wy door acht-en-vyftig Sluizen.

Pagode Teywan Miao.

Buiten dit *Xantsui*, na een weinigh varens, vertoonde zich ook zeker vermaarde en uitsteekende Pagode, die T E Y W A N M I A O genoemt wierd, en by hen in zoo groot een achting is, datze die onder de vermaardste Pagoden van geheel *Sina* rekenen. Zy ryst, als aan deze volgende Prent niet duisterlyk te bespeuren is, met haar Bouw-werk vry hoog in de lucht, en is rondtom met sterke en cierlyke muuren omringt, die onder van graauwe gehouwen steen, en boven van roode en groene verglaasde tighel-steenen zyn opgehaalt, en heel kunstigh na de Sineesche Bouw-kunst in malkandre gevoeght. De Pagode zelf was ook met graauwe gehouwen steen opgehaalt, en had boven een kap, of dak, dat zonderling kunstigh, na de Sineesche wyze, met Draken en allerlei ander beeld-werk (daar meê de Sineezen zonderlinge geheimenissen weeten uit te beelden) verciert en opgepronkt was. Dit dak was binnen zeer schoon vermiljoen-root, en van buiten met geele (een kleure die alleen den Keizer en eenige Grooten eigen is te dragen) verglaasde pannen overdekt, als ook de geheele muur, daar in deze Pagode besloten lag. Als de Zon zyne stralen op dit dak quam te smyten, gaven deze pannen zoo sterk een glans en luister van zich, als ofze van gout en vergult waren geweest. Aan de voorgevel en ook van binnen zagh men

ver-

verſcheidene Sineeſche Charakters ſtaan, waar van zommige eenige verborgene geheimeniſſen en diepzinnige ſpreuken uitbeelden, en andere (voornamelyk die van binnen in de Pagode) de namen der geene, die aan den Afgodt dezer Pagode geoffert hadden, te kennen gaven. Zy praalde en pronkte ook van binnen met meenigte van groote en kleene Beelden, die zeer ordentelyk langs de muuren opgeſtelt waren. Achter deze Pagode lag ook, in den omtrek van de zelfſte muur, een luſtige en vermakelyke Thuin, of Luſt-hof, die met allerlei ſlag van boomen, heeſters en kruiden, zeer cierlyk beplant was.

Komen te Tungchang. Den twintighſten quamen wy aan
20 Juny. TUNCHAM, of *Tungchang*, de derde Hooſt-ſtadt van dit Landtſchap *Xantung*. Deeze Hooft-ſtadt, die in een vierkante vorm beſlooten leit, en een vak beſlaat, dat in haren omtrek een uur gaans vereiſcht, is tnegentigh *Ly* van *Xantſui* gelegen.

Zy leit rondtom in zeer ſterke en vaſte muuren beſlooten, en die met Borſtweeringen, Wacht-toorens en andere weêrbare Oorlogs-werken zoodanig tot Stads beſcherming verſterkt zyn, dat wy noch op de gantſche reize geen Stadt ontmoet hadden, die vaſter

en beter na de regels en maat van de
Veſt-bouw geſticht was. Onder ver
ſcheidene andere dwars en rechte ſtra
ten, vertoonden zich binnen de Stad
twee voorname breede ſtraten, die d
Stadt kruis-gewyze doorſneden. In
midden zagh men een hoogh en cierly
Gebouw ſtaan, dat met vier verwelf
bogen zeer prachtig na om hoog ree
die alle zeer bouw-kunſtigh na de Sine
ſche wyze geſticht waren, en een ied
met een byzonder dak, d'een bove
d'ander, overdekt en afgedeelt wa
De Stadt is ook voorzien met zeer ſte
ke en vaſte Poorten, die ter weder-z
de, behalven de Punten, vier groote
zwaare Bolwerken hebben leggen,
langs de muuren op elkandre flanker
Aan de Noord-zyde van de Stadt l
een breed water, dat door een ande
gracht rondtom de Stadt heenen vlo
en geleid word. Over dit water is e
ſterke Hout-brug geſlagen; die de len
te van honderd en zeven-en-dertig v
ten heeft, en geduurig met een zwe
van menſchen, die uit en in de St
komen. (want langs deze Brug gaat m
over dit water aan de Noord-zyde
de Stadt) bewandelt en betreden wo
Aan de Zuid-zyde heeftze een gro
en heerlyke Voorſtad leggen, die,
opzicht van d'overgroote meenig

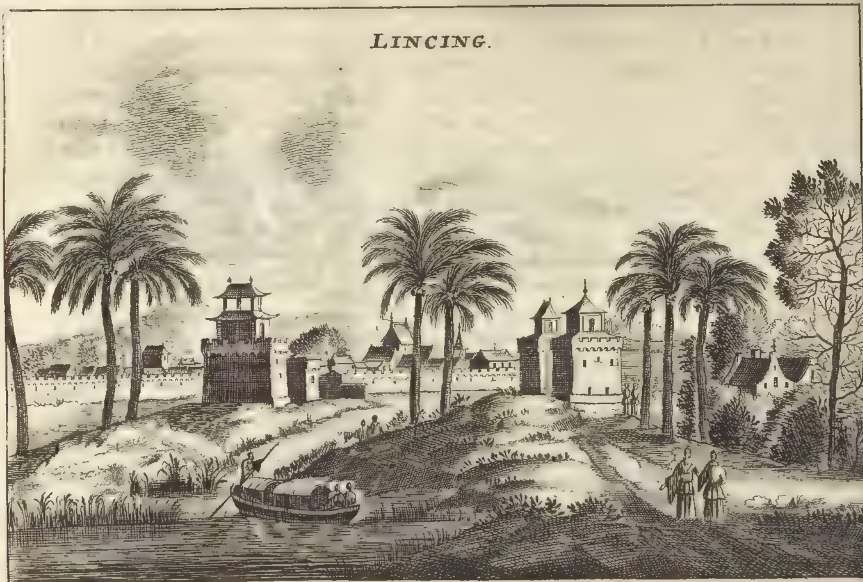
der Inwoonders en grooten koophandel, genoeg voor een tweede Stadt verstrekken kan. De Hooft-stadt zelfs is van binnen doorgaans ook met vry groote en heerlyke burgerlyke Gebouwen zeer dicht en net betimmert, en munt ook zonderling uit in verscheidene Pagoden of Afgoden-kerken. Na den opgang der Zonne, of ten Oosten van de Stadt, toonden ons d'Inwoonders zekre yzere Graf-naalt, die anderhalf vadem dik, en ontrent twintigh voeten in de hoogte hadt. Groote geheimenissen en wonderlyke verborgentheden wisten de Sineezen ons van deze Graf-naalt te verhalen; en onder andere ydele beuzelingen, toonden zy aan den voet eenige vreemde Sineesche Charakters, waar aan, zoo zy zeiden, men zien kon dat deze yzere Graf-naalt aldaar, aan 't Graft van zekren grooten Heer, al over zeven hondert jaar gestaan hadt. D'Inwoonders, zoo veel wy uit de Sineezen verstaan konden, hadden deze Graf-naalt den gemelden Heer ter eere en ter eeuwiger gedenkenis opgerecht; dewyl hy den Lande zeer groote diensten had gedaan, en in den oorlog voor 't Vaderlandt gesneuvelt was.

De landstreek van deze Hooft-stadt leit laeg en vlak, maar valt zeer vruchtbaar in 't voortbrengen van allerlei tamme en wilde Beesten, inzonderheit van allerlei Moes-kruiden, Boom-vruchten en Veld-gewassen; zulks men hier geen gebrek van eenige dingen heeft, die tot 's menschen onderhoudt en nooddruft eenigzins dienstig zyn. Nergens byna in geheel *Sina*, dan in dit Gewest van deze Hooft-stadt, wordt de Zyde in grooter overvloet aangewonnen; zulks d'Inwonders van deze landstreek met de Zyde, daar in hun voornaamste handel en hooft-neering bestaat, op verscheidene Gewesten hunnen handel dryven, waar door de zelve ook geene kleene schatten en rykdommen vergaderen.

Ontrent de landtstreek van deeze Hooft-stadt, en voornamelyk in het gewest van de vierde Hooft-stad *Cingcheu*, ontrent twintigh mylen, na 't Oosten, van dit *Tungchang* gelegen, word (zoo ons de Tolk uit het zeggen der Inwoonders verhaalde) een Steen in de maag der Koeien gevonden, dien de Sineezen *Nieuhoang* noemen, dat op Neêrduitsch luid, het Geel der Koeien: want *Nieu* is een *Koe*, en *hoang* zoo veel als *geel* gezegt. Deze Steen is van onderscheidelyke grootte, en dikwils niet veel kleender als een ey van een Gans. Uitterlyk schynt hy uit een zachte krytachtige stoffe te bestaan; uitgezeid dat hy gemeenlyk geel van kleur valt; invoegen hy veel zachter en weeker als de Bezoar is; daar voor, of ten minsten voor een soort van den Bezoar, zommigen dezen Steen willen gehouden hebben. De Sineesche Genees-meesters pryzen dezen Steen hemel hoog, en wenden groote naerstigheit aan om die te bekomen. De Sineezen schryven, dat deze Steen zeer kout van aart is, en een zonderlinge kracht by zich heeft, om alle zinkingen te genezen en te verdryven. Het stof van deze Steen in ziedend water geworpen, doet het zelve, na het zeggen der Sineezen, terstond stillen, en indien op den zelven een weinigh kout waters gegoten word, zoo komt 'er een rookachtige damp uit trekken.

In de lantstreek van deze Hooft-stad, by de elfde kleene Stadt *Caotang*, leit, onder andere voorname Bergen, ook een Berg, *Mingxe* geheeten, dat op Neêrduitsch zoo veel gezeght is als de Steen des geluits. Op den top van dezen Berg, zoo ons d'Inwoonders van *Fungchau* verhaalden, vertoont zich een Colom van honderd roeden hoog, die, zoo dra men den zelven met den vinger maar aanraakt, een geluit veroorzaakt, als of 'er op eenen Trommel geslagen wierdt, van welk geluit de Berg ook zynen naam bekomen heeft. *Berg Mingxe.*

De Sineezen wisten ons ook te verhalen, dat by *Quonching*, de zeventiende kleene Stad van de boven gemelde Hooft-stadt, een zekre Poel lag, die op Sineesch *Ho* genoemt wierd, daar in de Koning *Guei* met zonderlinge vlyt en zorgvuldigheit eertyds Kraanen gevoed en aangequeekt had. De Sineezen in deze landstreek, als meê door geheel *Sina*, voeden ook noch ten huidigen dage dezen Vogel gemeenlyk in huis, *Poel Ho.*

gelyk ook by wylen de Heeren: want zy beelden zich in, datze, alsze deze dieren, die lang leven, in huis hebben en geduurigh aanschouwen, door der zelver uitwaassеming en aanblazing ook lang zullen leven. Wy hielden onze nachtrust in onze vaartuigen voor deze Hooft-stadt *Tungchang*, en vertrokken des volgenden morgens, met Zonnen opgang, en quamen, langs deze Koninklyke Vaart, voorby den vis-ryken Poel *Nanyang*, en noch dien zelven dagh aan de Stadt LINCING of *Linxinsui*, die honderd en twintigh *Ly* van de boven gemelde Hooft-stadt *Tungchang* gelegen is, en zich ter weder-zyde langs den oever van de Koninklyke Vaart uitstrekt; te weten aan het einde van deze Vaart, ter plaatze daar deze Vaart en de Revier *Guei*, die het Landtschap *Xantung* van *Peking* scheid, haar waters onder elkandre storten en vereenigen.

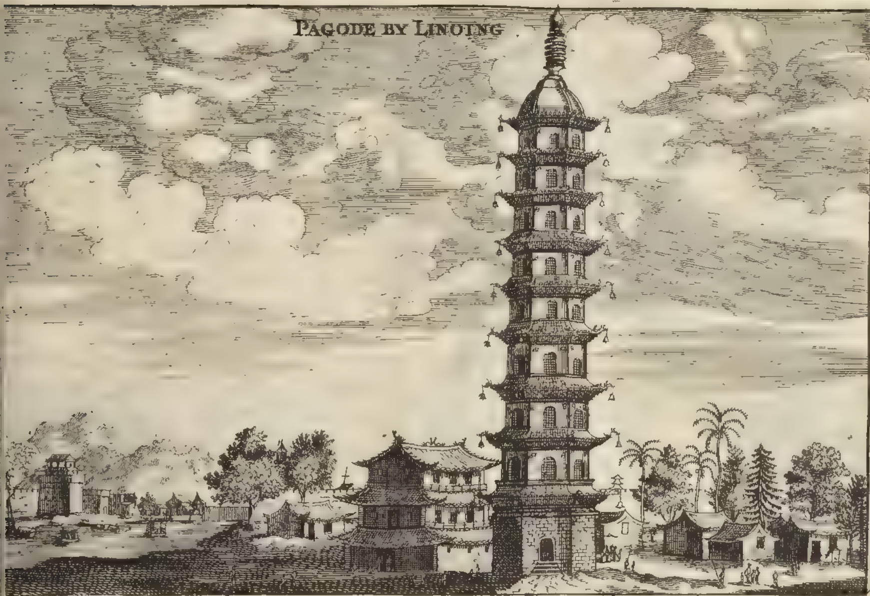
Komen aan de Stadt Lincing.

De Gezanten komen by den Stadthouder.

Zoo dra en waren wy aan deze Stadt niet aangekomen, of de Stadthouder van dit *Lincing* quam terstondt voor onze vaartuigen op de wal verschynen, om de Gezanten na behooren met alle teekenen van heusheden en plichtplegingen te begroeten en verwellekomen. *Pinxentou* en d'andere Mandaryns waren in de voorbaat, en vervoegden zich eerst by hem op de Kay. En na dat de Stadhouder eenige stoelen had laten brengen, en hy met de Mandaryns zich daar op ter zeet gestelt hadt, wierden ook de Gezanten daar by geroepen, en van den Stadthouder zeer vriendelyk verwellekoomt, die hen te verstaan gaf, dat hy hen in zyn Hof (daar over hy zich ook ten hoogsten ontschuldigde) niet moghte onthalen, aangezien zy zich voor den Keizer noch niet vertoont hadden. De Gezanten boden den Stadhouder eenige kleene geschenken aan, die hy om de zelve gemelde redenen afsloeg; doch liet zich verluiden van die, in 't wederkeeren, ten dank te willen aanvaarden.

Dewyl dit *Lincing* aan het eind van de gemelde Vaart, en dicht aan de Revier *Guei* gelegen is, en zoo een gewenschte en bequame gelegentheit ter schipvaart heeft, komen de schepen, met allerlei Waaren en Koopmanschappen, uit het gantsche Sineesche Ryk, aan deze Stadt, die aldaar ook vertollen moeten: waar toe van 's Keizers wegen drie Oversten gestelt zyn, die den tol en de schatting van alle de Waaren en schepen ontfangen. Zoo groot een neering en welvaart veroorzaakt dit

in

n *Lincing*, dat deze Stadt onder alle l'andere achtien kleene Steden (die n de landtstreek van de Hooft-stadt *Tungchang* gelegen zyn) in volkryk-neit, overvloedt van allerlei dingen, overtreffelykheit van Gebouwen, en n vermaardheit van koophandel uit-munt; ja voor weinig Steden, die in het geheele Ryk gelegen zyn, behoeft te wyken. Op beide d'oevers van de Koninklyke Vaart staan dicht voor de Stadt twee sterke en groote Kasteelen, recht tegen malkandre over, die de Stadt geen kleene sterkte byzetten, en ook de Vaart langs heen zoodanig kunnen bestryken en beschermen, dat het minste vaartuigh, zonder den behoorlyken tol te betalen, niet door kan raken. In deze Vaart leggen ook voor deze Stad twee zwaare en sterke Schut-sluizen, die het boven-water, dat uit de Revier *Guei* dikwils eenige voeten hooger, als het binnen-water, tegen deze Sluizen aan staat, ophouden en schutten. Aan de Noord-zyde der Stad vertoont zich een Schip-brugh van negen Ponten, waar over men van d'eene zyde der Stadt tot d'ander gevoeglyk komen kan; een van deze Ponten is zoodanigh gestelt, dat de zelve bequamelyk uit haar plaats kan wyken, en de schepen, na het betalen van den behoorlyken tol, doortocht vergunnen. 'k Zag hier noch ter weder-zyde, op den kant van deze Vaart, een kleen yzer geschutje staan, dat noch heel en goet, en redelyk opgezet was.

De Stadt is van binnen zeer dicht en net met treffelyke en uitsteekende burgerlyke huizen betimmert; en munt, onder andere uitsteekende Gebouwen, zonderling uit in verscheidene groote en kunstig gestichte Pagoden. Zy leit in een heel vlakke en zandtachtige lantsdouw, en is rondtom omcingelt met een aarde Wal, die boven met een steene Borstweering is opgezet. In haar omtrek, die een ongeschikte of ongelykzydige driehoek vertoont, isze ontrent twee uuren gaans groot, zonder hare Voorsteden daar onder te rekenen. Wy hadden hier een groote overvloed van allerlei fruiten, en onder andere zeer schoone en wel smakende Peeren, die lang, zonder te verrotten, duuren kunnen.

Buiten de muuren, ten Noorden van de Stadt, staat ook een zeer schoone Pagode, met een hoogen Toren, die vele Sineesche kunst-werken in heerlykheit van stoffen en in grootte van 't werk te boven gaat. Op deze Toren klimt men by een wendel-trap (die niet in 't midden van den Tooren, maar *Kunstige Toren buiten Lincing.*

tuſſchen twee muuren in ſtaat) na bovenen, van waar men, als men tot aan den top des Torens is geklommen, zeer verre over d'omleggende landeryen, als ook langs de Koninklyke Vaart, en de Revier *Guei*, het oogh kan ſpeelen laten.

Des zelfs geſtalte.

De geſtalte des Toorens valt achtkant, is negen verdiepingen hoogh, en ieder verdieping heeft de lengte van negen ellebogen, zulks de gantſche Toren, van den onderſten voetſtal tot boven aan den top, tnegentigh ellebogen hoogh is, waar by hy ook zyne behoorlyke dikte heeſt. De omtrek van de buiten-muur is van geen groove ſteen-klei, maar van zeer fyne ſtoffe of aarde op geleit, daar af ook het Porcelein gebakken word; de zelve buitenſte omtrek is ook zoodanigh met beeld en loof-werk na 't leven geciert en geſchildert, dat een ieder daar over in 't aanſchouwen als opgetogen en verwondert ſtaat. De muuren van binnen zyn met marmer van verſcheide kleuren opgehaalt, die zoo effen en glad gepolyſt en geſleepen zyn, dat men zich daar in, en voornamelyk in de zwarte marmer, als in een ſpiegel, kan bezien en ſpiegelen. De galderyen, of omgangen, die negen in 't getal zyn, en den Toren rondtom zonderling vercieren, zyn alle van zuiver marmer gemaakt, en doorgaans met allerlei beeld-werk uitgeſneden, en hebben aan de hoeken, of aan de kanteelen, zeer cierlyke kopere klokken hangen, die, zoo dra de wind daar onder komt te ſpeelen, een aangenaam geluit en zoeten toon geven. De luchtgaten of venſters, die zich in 't ronde in dezen Toren vertoonen, zyn meê zeer kunſtigh en cierlyk met vergulde yzere tralien bezet, die ſchitteren en blinken, als de Zon zyne ſtralen daar op ſchiet. Op de hoogſte verdieping, of in den top des Torens, vertoont zich een groot Afgodinne-beeld, aan de welke deze Toren gewyd is. Dit Beeld is van gegoten plaiſter gemaakt, heeft de hoogte van dertigh voeten, en is rondtom verzilvert en vergult. Haar afbeeldzel, na 't leven afgeteekent, wordt in het achtſte Hoofdſtuk van onze Algemeene Beſchryving op pag. 87. vertoont. Rondtom deze Toren ſtonden (gelyk uit deze voorgaande Prent te beſpeuren is) verſcheidene groote en ſchoone Pagoden, die zoodanig met allerlei cier-werken van buiten en van binnen opgetooit waren, dat ook deze Pagoden met recht onder de voornaamſte van geheel *Sina* mogen gerekent worden.

In dit *Lincing* liet *Pinxentou* zyn vrouw en kinderen, met het meeſte deel van al zyn reis-tuigh en omſlagh, blyven; maar hy zelfs trok voorder met ons na *Peking*. Alhier ſtorf ook een van onze Trompetters, genaamt *Verman*, die in een Pagode, met toeſtaan van de Magiſtraat dezer Steede, (want niet gaerne laten de Sineezen eenige uitheemſche in hunne Pagoden begraven) zeer eerlyk ter aarde wierd beſteed. Ter gedenkenis van hem paſte ik op zyn Grafſtede en overlyden deze onder ſtaande Vaerzen:

Dit Marmer dekt Verman, *die meer*
als veertig jaren
Zyn dreunende Trompet deê klinken
by der Zee;
Maar laas! hem kon die kracht niet
voor de dood bewaren,
Toen hem de Wind begaf, begaf hem
't leven meê.

Na dat wy uit de boven gemelde Koninklyke Vaart *Jun*, en voorby de Stad *Lincing* geraakt waren, quamen wy op de Reviere *Guei*, die eenen ſcheidspaal tuſſchen het Lantſchap *Xantung* en *Peking* verſtrekt. Deze Revier neemt haar oorſprong in 't Weſten aan de Weſt-zyde van *Gueihoei*, de vierde Hooft-ſtadt van 't Landtſchap *Honan*, en loopt van daar met veele kromtens en bochten Ooſtwaart op, tuſſchen de Landſchappen *Xantung* en *Peking*, en ſtort haar water in zekren Zee-boezem *Cang*, die ontrent tnegentigh mylen van deze Hooft-ſtadt gelegen is, en van de groote Indiaanſche Zee gemaakt wordt.

Wy voeren dan deze Revier Ooſtwaart op, en quamen den vyf-en-twintigſten aan U C I N of *Vuching*, die voor de veertiende kleene Stadt van de Hooft-ſtadt *Tungchang* gereekent wordt,

wordt, en honderd en twintigh *Ly* van *Lincing* gelegen is. Zy leit op de rechter- of Zuid-zyde van de Revier *Guei*, op d'uitterste grenzen van 't Landschap *Xantung*, en is rondtom met een vierkante muur (naar uitwyzing van deze boven staande Prent) zeer net en bouwkunstigh omringt. Op de linker of Noord-zyde van de Revier heeftze recht tegen haar over een vry groote en volkryke Voorstadt leggen, die met verscheidene aanzienlyke huizen zeer dicht betimmert is.

d'Oude heerlykheit en uitsteekentheit van dit Stedeken, en hoedanigh eertydts het zelve in neering en welvaart heeft gebloeit, daar zyn d'oude en vervallene Gebouwen, die wy hier op verscheidene plaatzen zagen overhoop leggen, noch duidelyke teekenen en blyk-stukken af. Uit d'Inwoonders verstonden wy, dat de Tarter in den laatsten inval al meê op deze plaats zyn gal uit gebraakt, en de zelve jammerlyk met branden, slopen en omver smyten der Gebouwen, mishandelt hadt. De landstreek rontom deze Stadt gelegen valt zonderling lustigh en aangenaam, en ryst en daalt op sommige plaatzen met vermakelyke heuvelen en lustige valeien, die in 't voortbrengen van allerlei Aardgewassen en Boom-vruchten zonderling vruchtbaar en weeligh vallen. De Revier *Guei*, die zyne stroomen dicht voorby deze Stadt zend, en d'omleggende weiden en beemden, door middel van ingeleide slooten en grachten, bewatert, verschaft den Inwoonders een grooten overvloet van meenigerlei visch; invoegen deze landstreek zonderling van de natuur schynt gezegent te zyn.

'k Vind my hier weêr genoodzaakt, eer ik verder tot het beschryven der Steden, die wy in 't reizen door dit Landtschap *Peking* aan deeden, overtreê, de gelegentheit, grens-scheiding, en 't getal der groote en kleene Steden van dit Landtschap, in 't kort voor af te zenden.

Dit Landtschap *Peking*, dat onder alle de vyftien Landtschappen voor 't eerste gestelt wordt, en, ten opzicht van het Keizerlyke Hof, haar alle in waardigheit overtreft, heeft zyn naam van d'eerste Koninklyke Hooft-stad *Peking*, daar in tegenwoordig het Keizerlyke Hof gehouden wordt, bekomen. Zedert een langen reeks van jaren hebben de Sineesche Keizeren (voornamelyk de geene die na Christus geboorte de heerschappy over dit Ryk voerden) den stoel des Ryks in dit Landtschap en in de Hooft-stadt *Peking* geplant. *In het Landschap Peking is het Keizers Hof.*

Dat eertyds in Nanking was.

De Stam *Taiminga* was d'eerste, die het Keizerlyke Hof uit de Hooft-stadt *Nanking* na *Peking* vervoerde, om des te bequamer en zekerder de pogingen en 't invallen der Tarters van naby te kunnen wederstaan. En schoon het Keizerlyke Hof dus van *Nanking* na *Peking* vervoert wierd, zoo is evenwel, tot aan onze dagen, het Hof des Keizers en byna alle Overheden en Magistraten te *Nanking*, gelyk in de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*, onderhouden; hoewel alle de Koninklyke Paleizen van de Tarters in den lesten oorlogh ten gronde gesloopt en vernielt zyn; gelyk zulks ook te vooren in 't kort, in de Beschryving van 't Landtschap *Nanking*, verhaalt is.

Grens-scheiding.

Ten Oosten word dit Landschap met eenen Zee-boezem *Xanchai*, die tusschen d'Eilanden *Korea* en *Japon* gelegen is, bespoelt. Ten Noord-oosten grenst het aan 't Landschap *Leaotung*: na 't Noorden heeft 'et de groote Tartarische Muur, en een gedeelte van 't oud Tartaryen, en na 't Westen het Landschap *Xansi* leggen; daar een lange ry van Bergen, die *Heng* genoemt worden, tusschen beide deze Landtschappen scheids-palen verstrekken. De Geele vloet, die door *Xansi* in komt vallen, scheid dit Landschap ten Zuidwesten van 't Landschap *Honan*; en na 't Zuiden en Zuid-oosten word het door middel van de Revier *Guei* met het Landschap *Xantung* vereenigt.

Peking is zeer groote koude onderworpen.

En schoon dit Landtschap, ontrent *Peking*, maar op de hoogte van twee-en-veertig graden leit, zoo is evenwel de koude en vorst aldaar zoo streng, dat dikwils geheele vier maanden lang alle wateren zoo sterk bevriezen, dat 'er met paerden en gelade wagens vry en onbeschroomt kan over gereden worden. Dezen geheelen tyd over leggen de scheepen zoo vast in 't Ys gemetzelt, datze heen noch weder kunnen, en gehouden zyn vier volle Maanden winter-laag en in 't Ys als geslooten te leggen. De vorst neemt gemeenlyk zyn begin in Slacht-maand, en komt het Ys niet voor in 't begin van Lente-maand, te smelten. Dit bevriezen des waters geschied gemeenlyk in eenen dag, hoewel 'er veele dagen van nooden zyn, eer het Ys weêr te smelten en t'ontdooijen komt.

Het Landschap valt zeer droog, hoewel vlak en gezondt voor d'Inwooners, en is van wegen de groote zandige plaatzen en woestynen, ten opzicht van d'andere Landschappen, vry onvruchtbaar. Doch door dien in dit Landschap het Hof gehouden word, en dat alles na zich trekt, word dit natuurlyk gebrek hier door vry gebetert. In dit Landtschap komt overvloedigh Mais, Tarruw, maar weinigh Rys voort, dat de Hovelingen, die veel in 't getal zyn, zoo wel Mandaryns als eenige duizend Krygs-knechten, met gemak op mogen.

Men vind in dit Landschap spierwitte Katten, die zeer ruig zyn, lang van ooren vallen, en eveneens als de Hontjes van Malta gehouden worden. Zy strekken ook tot vermaak van de Vrouwen, doch willen geenzins muizen, wel licht om datze te lui en lekker gevoed worden. Men heeft evenwel daar te lande andere Katten genoegh, die Muizen vangen, hoewel deze daar in zoo groote waerde niet zyn.

In dit Landtschap is een gevoeglyke en gemakkelyke maniere van te lande te reizen, door middel van een wagen met een eenig wiel. Deze wagen is niet grooter, dan dat 'er effen een mensch in 't midden, en twee ter weder-zyde kunnen zitten. Het voort dryven geschied door eenen Voerman, die den wagen met houte bomen perst en voort dryft, 't welk met een zonderlinge gezwindigheit, zonder gevaar van om te vallen, volbragt word. Dit heeft eenigen doen gelooven, dat in *Sina* wagens zyn, die van de wind voort gedreeven worden.

Ouwelinks was dit Landschap in verscheide deelen gedeelt, en had byzondre namen, als *Jeu*, *Ki*, en meer andere. Hier in leggen tegenwoordig acht ongemeene groote Hoofd-steden; ieder van deze voert de heerschappye over verscheide andere kleene Steden; invoegen een Hooft-stadt alleen, met de kleene, die zy onder haar heeft, zoo goedt als een geheel Landtschap is. In alles (de acht groote Steden daar onder gerekent) telt men in dit Landtschap hon-

hon-

onderd en vyf-en-dertigh Steden, die lle met muuren en grachten omringt yn. Want het getal der onbemuurde laatzen is zoo groot, dat die van de ineezen zelf niet aangetekent, noch hunne Kaarten vertoont worden.

D'acht groote Steden zyn *Xuntien*, nders *Peking*, *Paoting*, *Hokien*, *Chin-ing*, *Xunte*, *Quanping*, *Taming* en *ungping.*

XUNTIEN of PEKING, (de eizerlyke Hooft-stadt, en daar tegen-oordigh de Groote Cham zyn Hof oud,) geeft aan zes-en-twintig Steden, aar zy als 't hooft en Hooft-stadt over ebied, hare wetten; als *Xuntien*, *Xu-y*, *Changping*, *Leanghiang*, *Mieyun*, *oaijo*, *Kugan*, *Jungcing*, *Tungan*, *iangho*, *Tung*, *Sanho*, *Vucing*, *Paoti*, *ho*, *Fangxan*, *Pa*, *Vengan*, *Taching*, *aoting*, *Ki*, *Jotien*, *Fungjung*, *Cun-oa*, *Pingko* en *Que.* Onder deze zyn *ung*, *Cho*, *Pa* en *Ki* de uitsteekenste, n mogen byna in grootte en vermaard-eit tegen de groote Steden op.

PAOTING gebiedt over twintigh leene Steden, als *Paoting*, *Muonching*, *anso*, *Tinghing*, *Sinching*, *Thang*, *oye*, *Kingtu*, *Jungching*, *Huon*, *Ly*, *iung*, *Khi*, *Xince*, *Tunglo*, *Gan*, *aoyang*, *Singan*, *Te* en *Laixui.*

HOKIEN (als of men tusschen de evieren op Neêrduitsch wilde zeggen) ebiedt over achtien Steden, als *Ho-ien*, *Hien*, *Heuching*, *Soning*, *Gin-ieu*, *Kiacho*, *Cing*, *Hingci*, *Cinghai*, *ingcin*, *King*, *Vkiao*, *Tungquang*, *uching*, *Carg*, *Nanpi*, *Jenxan* en *ingyun.* Onder deeze achtien munt *ang* boven al d'andere uit.

CHINTING gebied over twee-en-ertig Steden, als *Chinting*, *Chinking*, *oëlo*, *Lungxeu*, *Khoching*, *Loching*, *ukie*, *Pingxan*, *Heuping*, *Ting*, *Sin-o*, *Kioyang*, *Hintang*, *Ki*, *Nancung*, *inho*, *Caokiang*, *Vuye*, *Cyn*, *Gan-ing*, *Jaoyang*, *Vukiang*, *Chao*, *Pe-iang*, *Lungping*, *Caoye*, *Lincing*, *Gan-oang*, *Ningcin*, *Xin*, *Hengxui* en *uenxe.* Onder deze zyn *Ting*, *Chao* n *Xin* de voornaamste.

XUNTE gebiedt over negen Ste-len, als *Xunte*, *Nanho*, *Pinghiang*, *Quangcung*, *Kiulo*, *Thangxau*, *Niukieu* n *Gin.*

QUANPING gebiedt mede over negen Steden, als *Quanping*, *Kiocheu*, *Fihiang*, *Kice*, *Hantan*, *Quangping*, *Chinggan*, *Guei* en *Cingho.*

TAMING gebied over elf Steden, als *Taming*, *Taming*, *Nanlo*, *Guei*, *Cing-fung*, *Nuihoang*, *Siun*, *Hoa*, *Kai*, (die de voornaamste van de elf is) *Changy-ven* en *Tungming.*

JUNGPING gebiedt over zes Steden, als *Jungping*, *Ciengan*, *Vuning*, *Changly*, *Lo*, en (de voornaamste der zes) *Loting.*

Noch zyn 'er drie Steden buiten d'ordening, als *Tenking*, *Jungping* en *Paogan.* Deze leggen op zeer voordeelige plaatzen, en zyn alleen te dien einde gesticht, om het geweld der Tarters af te keeren, indienze voorby de Muur wilden trekken.

In dit Landschap leggen veertien Vestingen, die meest alle tot bescherming van de Muur gemaakt zyn. De namen van de zelve zyn deze, *Siven*, *Vanciven*, *Hoaigan*, *Caiping*, *Langmuen*, *Chang*, *Gan*, *Cheching*, *Juncheu*, *Vuning*, *Yu*, *Jungping*, *Xangai* en *Tiencin.*

In het Sineesche Reeken-boek, daar in het getal des volks van 't geheele Ryk staat aangeschreven, vind men dat in dit Landschap vier honderd achtien duizend negen honderd negen-en-tachtig Huisgezinnen, en vier-en-dertigh honderd duizend twee-en-vyftigh duizend twee honderd vier-en-vyftigh menschen zyn, zonder de Magistraats-persoonen, Krygs-luiden en andere daar onder te rekenen. *Getal des volks.*

Het opbrengen der schattingen aan den Keizer, bestaat in zes honderd duizend elf honderd drie-en-vyftig zakken Zouts, Rys, Geerst of Tarruw; in twee honderd vier-en-twintig * ponden ongewrocht fyn Lynwaat; in vyf-en-veertigh duizend honderd en vyf-en-dertigh ponden gemaakte Zyde; in dertien duizent zeven hondert acht-en-veertigh ponden Katoens; in honderd en tachtigh duizendt acht honderd en tzeventig † gewigten Zouts. Daarenboven brengt dit Landtschap noch op, tot voer voor 's Konings paerden, zeven-en-tachtig honderd duizend zeven-en-dertig duizend zeven honderd vier-en-tachtigh bundelen Stroo of Hooi. *Schatting.*

** Ieder pond heeft twintig oncen.*

† 100 Gewigten is 24 pond.

Daar

Daar onder evenwel d'andere ſchattingen, die dit Landtſchap aan baar geldt opbrengt, nochte de inkomſten der tollen niet gerekent ſtaan.

Komen te Kuching. 26 Juny.

Des anderen daaghs, den zes-en-twintighſten, quamen wy aan KUCHING, de eerſte Plaats die wy in het Landſchap *Peking* aandeeden, en de veertiende kleene Stadt van de derde Hooft-ſtadt *Hokien* van't Landſchap *Peking*.

Gelegentheit van Kuching.

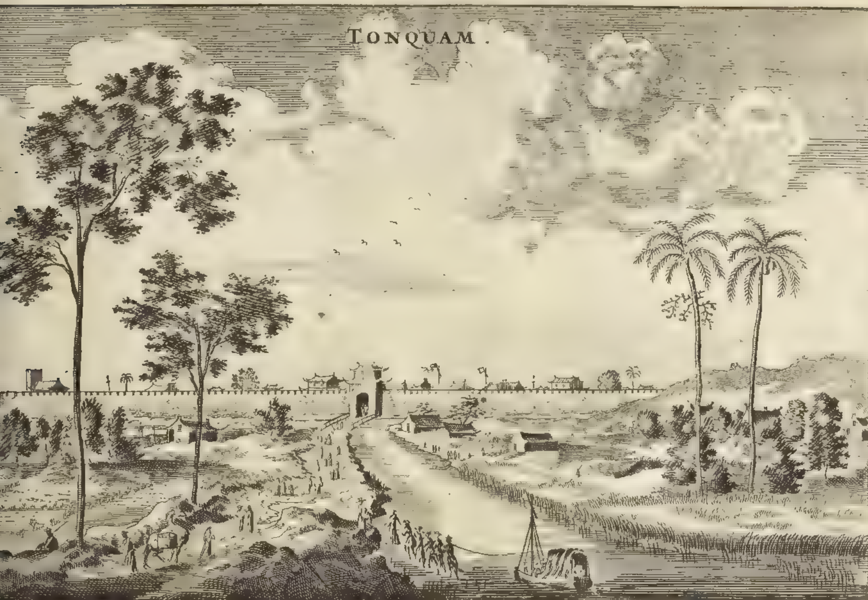
Deze Stadt, die wy op de linker of Noord-zyde van de Revier *Guei* vonden geſticht, leit tnegentigh *Ly* van *Vuching*, in een vlakke en effen landſtreek, die zich van alle kanten zeer luſtigh en vermakelyk op deed. Hare muuren, die vry dik en hoogh zyn opgehaalt, beſlaan een vak van twee uuren gaans groot in haar omtrek. Van binnen is de zelve, na Stads gelegentheit, met zonderlinge ſchoone huizen betimmert, die alle zeer bouwkunſtigh na de Sineeſche wyze geſticht zyn: zy heeft daarenboven noch een volk- en neering-ryke Voorſtadt, die de Stadt geen kleen cieraat en luiſter by zet, en daar af zy ook zonderling by de Sineezen haren roem draagt. Wy maakten het niet lang in deze Stadt, maar trokken op 't ſpoedigſte, dewyl wy nu van dag tot dag de Keizerlyke Hooft-ſtadt *Peking* nader quamen, den zelfſten dagh weder voort, en zagen onder 't varen, ter weder-zyde van de gemelde Revier *Guei*, heele velden en akkers vol boomgewaſſen ſtaan, daar aan het Kattoen of Boom-wol groeit. Dit veroorzaakt een groote neering en welvaart, niet alleen in deze Stad, maar ook in d'omleggende Dorpen; dewyl in deze Stadt alleen zoo veel kattoene Stoffen bereid worden als in alle de Steden van geheel *Sina*.

Den acht-en-twintigſten quamen wy aan TACHU, dat by anderen ook *Ukiao* genoemt, en voor de twaalfde kleene Stadt van de derde Hooft-ſtadt *Hokien* geſtelt word. Deze Stadt, die tzeventigh *Ly* van *Kuching* gelegen is, leit in een vierkante omtrek beſlooten, en op de rechter zyde van de gemelde Revier *Guei*. Rondtom de Stadt loopt een dikke Muur van dertigh voeten hoogh, die zeer cierlyk met Bolwerken en Borſtweeringen doorgaans verſterkt is. Zy is van binnen ook dicht met hooge en treffelyke Gebouwen betimmert, en met verſcheidene Pagoden verciert, en van buiten met een volk-ryke en dicht bewoonde Voorſtadt verrykt, die haar armen ter weder-zyde van de Revier wyd en breed uitſtrekte.

21

ſtrekte. Voor en ontrent deze Stadt lag zoo een groote meenigte van Jonken en allerlei ander groot en kleen vaartuigh, datwe byna den meeſten dag doorbragten, en genoeg te doen hadden, om daar door te geraken.

In deze Stadt is ook de ſtapel van den drank *Sampſou* of *Sanpe*, die uit Rys geperſt, en in plaats van Wyn gedronken wordt. D'Inwoonders vervoeren dezen drank met hun vaartuigen door het gantſche Ryk, 't welk een groote neering en ſchipvaart in deze Plaats veroorzaakt. Ook komen de Tarters en Sineezen van andere plaatzen dezen drank hier opkoopen, om dien door 't gantſche Ryk te vervoeren, en hun koophandel daar meê te dryven.

Onze Sineezen wiſten ons hier te verhalen, dat in de landſtreek van de boven gemelde Hooft-ſtadt *Hokien*, te weten by de tweede kleene Stadt *Hien*, ontrent tien mylen van dit *Tachu*, een zeer diepe Poel was, *Vo* geheeten, wiens water, als men een ſteen daar in werpt, zoo root als bloet word: en dat van de bladen der by ſtaande boomen, die in deze Poel vielen, terſtondt vliegende en levendige Zwaluwen voort quamen, even alleens gelyk men van de Yrſche Endt-vogels verhaalt, die aan de boomen groeijen.

Komen te Tonquam.

Den acht-en-twintigſten voeren wy met goeden voorſpoed, en zeer ſpoedelyk voorby TONQUAM of *Tungquang*, dat meê aan de rechter of Zuid-zyde van de Revier *Guei* (ontrent een musket-ſchoot landwaarts in) gelegen is, en voor de dertiende kleene Stadt van de Hooft-ſtadt *Hokien* gerekent word. Deze Stadt, 't geen in weinig andere Steden meer geſchied, word, met toeſtaan van den Keizer, van de Sineezen bewaart en beſchermt, zonder dat daar in eenige andere bezetting van Tartariſche Krygs-knechten gezonden word. Zy leit byna in een vierkante vorm beſlooten, is een uur gaans groot in haren omtrek, en met dikke en ſterke muuren (als in de boven ſtaande Prent vertoont wordt) verzien, daar, tot meerder ſterkte en Stadts beſcherming, diepe en breede grachten rondtom loopen. D'omleggende velden en landeryen zyn rondtom met allerlei vrucht-dragende boomen, die zich onder 't varen zeer cierlyk opdeeden, redelyk beplant en bepoot.

Het omleggende land van deze Stad, als ook van de Hooft-ſtadt *Hokien*, (onder welks gebiedt dit *Tungquang* gelegen is) valt zeer vet en kleiachtigh. Na 't Ooſten aan den Zee-kant (want de groote Indiaanſche Zee zend zyne

ſtroomen en golven aan dit Landſchap) heeft men ruime en vlakke Velden, in de welke Zout uit het Zee-water in grooten overvloet groeit.

Konnen in de Stadt den yzeren Leeuw niet te zien krygen.

Op het zeggen en aandienen van *Pinxentou*, zonden de Gezanten my, en eenige andere uit ons gevolg, met twaalf Tartariſche Soldaten, na de Stadt, om zekeren Leeuw van gegoten yzer te bezichtigen, die hy zeide boven maten groot en ſchoon te zyn, en midden op het Markt-veld aldaar ten toon te ſtaan. Maar de Sineezen, alsze ons zagen aankomen, ſlooten ons de poort eensklaps voor de neus toe, en gingen zich, uit vreeze voor de Hollanders, in hunne huizen en ſchuilhoeken, en wat ieder het gereedſte kon vinden, verſteeken en verſchuilen; zulks wy, zonder in de Stadt te mogen komen, genoodzaakt wierden, hoewel met groot misnoegen, wederom na de vaartuigen te keeren: waar meê de Gezanten vaſt, zonder ons veel in te wachten, voor wint en ſtroom af dreven, tot datze aan zeeker Dorp quamen, daar zy ons inwachtten, en wy eerſt laat in de nacht daar by hen quamen. *Pinxentou* en d'andere Sineezen verhaalden ons noch veel meer andere uitſteekende vreemdigheden, die in deze Stadt te zien waren; maar dewyl ons d'Inwoonders dus trots en ſpytigh bejegenden, met de poort ons voor de neus te ſluiten en buiten de Stadt te houden, heb ik daar af niets te zien kunnen krygen, en alleen maar hare buitengelegentheit, en hoe de zelve in hare muuren beſlooten lagh, voor de poort kunnen bezichtigen, daar ik de zelve ook na 't leven met haar omleggende landſtreek afſchetſte, volgens het afbeeldzel dat hier in deze voorgaande Prent vertoont word.

Den tweeden van Hooi-maand geraakten wy voor de Stad SANGLO ten anker, die twee honderdt en twintigh *Ly* van *Tonquam*, en op de rechter zyde van de gemelde Revier *Guei* gelegen is. De Stadt, die niet dicht aan de Revier, maar een ſtuk landwaarts in leit, is ter weder-zyde van de Revier met groote en treffelyke Voorſteden verrykt, die zeer volk- en neering-ryk vallen, en wyd en zyd bebouwt zyn. Alhier onthouden zich veel meer deftige Tarters, als wy tot noch toe in onze reize op eenige plaatzen gevonden hadden: want zoo dra en hadden zy onze komſte niet vernomen, of zy vervoeghden zich terſtond aan onze vaartuigen, en bewellekoomden ons zeer ſtatelyk en met zonderlinge hertelykheit. Wy traden, op

op dit beleeft en vriendelyk onthaal, aan land, en gingen in de Stadt, alwaar zich aan d'Oost-zyde vyf oude Triumfpoorten vertoonden, daar wy door gingen. Men zagh hier ook een zeer oude en hooge muur ſtaan, daar ik by een hooge trap op klom, om de Stadt eens te bekyken en t'overzien; maar de Tarters hadden 't hier zoo betimmert, dat ik al door de Stadt heenen was gegaan, en weêr over de muur in 't veld zagh, en zelfs de Stadt in de Stadt niet vinden kon.

De Gouverneurs Vrouw liet my, met eenige andere van ons gevolgh, door zeekren Soldaat by haar ontbieden en halen, die ons met groote heusheit en zonderlinge eerbiedigheit in een zeer grooten en ruimen Zaal braght, daar zy, als een andere Diaan, onder meer als dertigh Tartariſche Nymfjes ten toon zat, en in ſchoonheit van gedaante, en koſtelykheit van gewaad en juweelen uitmuntte. Aan haar linker zyde hadt zy een koſtelyk en kunſtigh gewrocht Alkatyf leggen, alwaar ik my neffens hare zyde moſt neêr zetten, en haar alle gelegentheden van *Olanca*, (zoo noemde zy Holland) op hare voorgeſtelde vragen, verhalen. 't Geen ik haar verhaalde, ſprak ik in Hollandſche rondigheit vrymoedig uit, welke vrypoſtigheit haar zoo wonder wel geviel, datze my daar voor dikwils ſcheen toe te drinken, quanſuis, als ofze my daar door tot ſpreeken wilde noodigen, en de tong gaande maken. En na dat ik haar alle omſtandigheden, na tyds gelegentheit, van Holland in 't kort verhaalt, en zy ons tot dankbaarheit met ſpys en drank en lekkere Confituren wel onthaalt had, bedankten wy haar voor de genooten eere, en namen op 't vriendelykſte en met groote beleeftheit, zoo veel in ons vermogen was, van haar ons afſcheid. In 't uitgaan lietze haar ten hoogſten over het ſlecht onthaal, met het afwezen van haren man, die na *Peking* was vertrokken, ontſchuldigen: en datze ook anders de Gezanten eenen dag of meer zou opgehouden hebben, om hen van zoo een lange en zwaare reize wat te verquikken en t'ontlaſten. En als de Gezanten uit het zeggen der Tolken verſtonden, dat haar man by den Keizer in groote eer en aanzien was, wierd haar een Geſchenk van eenige rarigheden t'huis gezonden, die zy ten dank en met zonderlinge begeerte aan nam.

Den zelven dag vertrokken wy noch van dit *Sanglo*, en quamen tegen den avond aan zeker Dorp TONNAU, tegen over een kleen, doch vaſt Kaſteel gele- *Komen aan zeker Dorp Tonnau.*

gelegen, dat met een ſterke bezetting van Tartariſche Krygs-knechten bezet en bewaart wierd. De meeſte huizen van dit Dorp, als ook van al d'andere hier ontrent gelegen, zagen 'er zeer ſlecht en ſlordigh uit, en waren van leem-aerd op gezet, zulks de zelve beter na Weſtfaalſche Bak-ovens geleeken, dan Boere woonhuizen. Zy hadden (gelyk uit de voorgaande Prent ten deele te zien is, daar in dit Dorp en eenige van deze ſlechte hutten vertoont worden) van binnen alleen maar een ruim vierkant, met een tocht-gat en een venſter, om licht daar door te ſcheppen, en een zydel-deur, zonder eenige andere vertrekken onder of boven of ter zyde.

Ongebondentheit des volks. Het gemeene volk hier ontrent is zoo woeſt, ongebonden en tomeloos, datze elkandre om een haver-ſtroo by de kop vatten. En indien d'een iets heeft daar d'ander gading in heeft, hy blyft daar zelden lang meeſter af, als d'ander, het zy met liſt of geweld, daar achter kan komen: want zy ſteelen als Ravens, en zetten elkandre af als Wolven. Des nachts als wy voor dit Dorp met ons vaartuigh lagen, en ons geruſt te ſlapen hadden begeven, raakte by eenigh ongeval de brand in de Jonk van den Mandaryn des ouden Onderkonings; waar over al 't volk van 't land en de Tartariſche Krygs-knechten (die in het Kaſteel aan d'over-zyde lagen) terſtond op de been en in de wapenen raakten, meenende dat wy van de Rovers en Landtloopers (die zich in deze Geweſten by wylen onthouden, en een inval doen) onverwacht in onze vaartuigen beſprongen en overvallen wierden; maar de vlam, die zeer gezwint voort ſloeg, ontdekte wel haaſt wat 'er gaande was. De Tarters, die in de Jonk waren, hadden d'anker-touwen al af gekapt, om de Jonk buiten de vloot te laten dryven en verbranden; doch wy quamen hen te hulp, en deeden noch zoo veel, dat de brand met een deel natte matten en andere materialen gedempt wierd.

Den derden der zelfſte Maand deden wy het Stedeken SINKICIEN aan, dat, by verkorting en verandering van eenige letteren, van zommige ook *Cing* genoemt wordt, en de zevende kleene Stadt van de Hooft-ſtadt *Hokien* is. Het leit aan de rechter of Zuid-zyde van de gemelde Revier *Guei*, in een vlakke en luſtige lantsdouw, en ontrent veertig *Ly* van *Sauglo*. Dit Stedeken munt wel in grootte niet zeer uit; maar het is evenwel noch vry volk- en neering-ryk, gelyk meeſt al de Steden, die

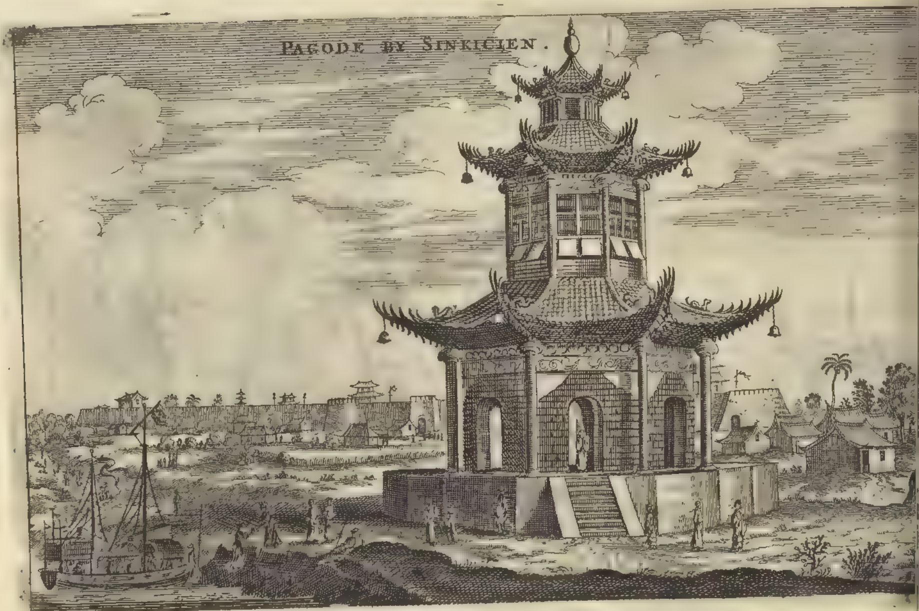
die op den oever van de Revier *Guei* gelegen zyn. Verscheidene aanzienlyke en heerlyke Gebouwen, die zich zoo binnen als buiten de muuren (als ten deele uit de voorgaande Prent te zien is) vertoonden, gaven genoeg te kennen, dat dit eertyds geen slechte en geringe, maar een naamhaftige en vermaarde Plaats moet geweest zyn.

De rondtom leggende landstreek van deze Stadt, die dicht aan de Hooft-stadt *Hokien* komt te grenzen, valt hier zeer vet en kleiachtigh; zulks in de zelve in grooten overvloed allerlei aardgewassen en boom-vruchten voortkomen. Men heeft hier ook een groote meenigte van allerlei tamme beesten, als ook zeer vis-ryke waters, die, onder allerlei slagh van wel gevoede Revier-visschen, overvloet van treffelyke Kreeften verschaffen. In de gantsche overige landstreek van de Hooft-stadt *Hokien*, daar onder deze Stadt *Cing* gelegen is, vind men weinigh Bergen, en die niet hoogh, maar zeer laeg vallen; alleen ontrent deze Stadt (hoewel de Stadt zelf in een vlakte te leggen komt) vertoonen zich vry hooge Bergen. Onder andere Bergen leit ontrent deeze Stadt zeeker aanmerkens waerdige Berg, die van de Sineezen *Si* genoemt word. De top van dezen Berg, die om zyn vette en vruchtbare grondt zonderling by d'Inwoonders geprezen word, verspreid zich in een lange en breede vlakte, daar op een Vlek gelegen is, dat van een groot getal Veehoeders en Bouwluiden bewoont word.

Den volgenden dagh, den vierden, voeren wy met zonderlinge voorspoed voorby het Stedeken SINKOCIEN of *Hingci*, d'achtste kleene Stadt van de gemelde Hooft-stadt *Hokien*, en dertigh *Ly* van *Sinkicien* gelegen. Dit *Sinkocien* is een kleen doch net Stedeken, en leit vry sterk (naar uitwyzing van de boven staande Prent) in zyne muuren beslooten; die doorgaans met verscheidene Wacht-torens en rontom met Borstweeringen versterkt zyn. Het is niet zeer volk- en neering-ryk; maar evenwel met eenige heerlyke en uitsteekende Gebouwen verciert; hoewel de meeste huizen der Inwoonders zeer slecht en kleen vallen. *Komen te Sinkocien. 4 July.*

Binnen de muuren der Stadt zag men verscheidene Pagoden staan, die de Stadt zoo groot een luister en glans by zetten, als de slechte burgerlyke Gebouwen de Stadt verminderden en afzichtelyk maakten.

Maar onder al deze Pagoden muntte in grootte, heerlykheit van stoffe en bouw-kunst, verre uit die essen buiten *Kunstige Pagode.*

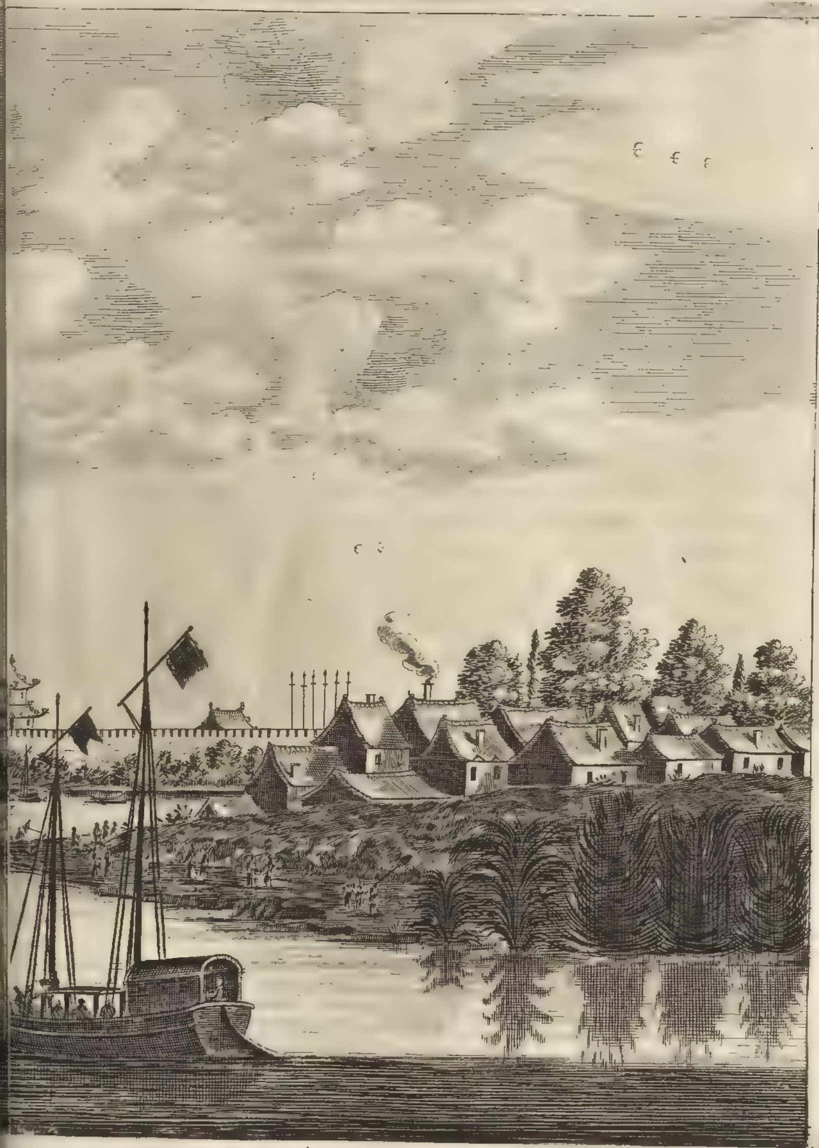

de muuren van dit Stedeken in een lustige en aangename vlakte, en dicht aan den waterkant gesticht stond. Dit was een zonderling kunstigh en aardigh Gebouw, en na de Sineesche Bouwkunst zoodanigh in al hare leden volmaakt, dat de Sineezen aan dit werkstuk getoont hebben, welke kunstige Bouwmeesters hun Vaderland uitlevert. Het bovenste werk, dat in drie verdiepingen of verwelfde bogen onderscheiden was, quam op een steenen voetstál te rusten, daar men aan d'eene zyde by een steenen trap van acht treden op klom. D'onderste verdieping was rondtom van buiten met groote poorten of boogen verciert, en op de hoeken met zeer cierlyke en hooge Kolommen bezet, daar op de punten en hoeken van het dak van d'eerste verdieping te rusten quamen. De tweede verdieping was rondtom met lucht-gaten en vensters, na de Sineesche wyze, zeer aardigh verheerlykt, en meê met ronde Kolommen, daar op het dak van de tweede verdieping onderstut wierd, verciert; desgelyks was ook de derde verdieping met lucht-gaten, vensters, kolommen en dak uitgestreken. Het gantsche werk was van buitenen doorgaans met allerlei loof- en beeld-werk verciert; en op de daken, die aan de hoeken kleene kopere schelletjes hadden hangen, lagen kunstigh gehouwen Draken en andere Landgedrochten. Van binnen was de toestel van deze Pagode nergens na zoo heerlyk en uitsteekend als van buiten, en zagh men alleen maar daar in een groot getal van kleene en groote Beelden langs de muuren, twee en drie ryen hoogh boven malkandre, te pronk staan.

Door 't gantsche Landt moeten hier (een vreemd en ongehoort ding) de Pagoden, zoo wel als de huizen der Ingezetenen, zeer zwaare schattingen en tollen opbrengen, 't geen de Heidensche Offer-priesters niet weinig doet sparen, en hunne jaarlikze inkomsten, die evenwel noch vry hoogh loopen verminderen.

Het schynt dat deze Heidenen hier zoo veel wy uitterlyk aan al hun gedoen merken en bespeuren konden, nergens na, ja niet half zoo yverigh in hunne afgoderye en in 't eeren en dienen der Beelden zyn, als na beneden: want wy zagen hier en daar de Beelden heel verlaten, en op eenzame plaatzen naakt en bloot onder den blooten hemel zonder eenige cieraat, ten toon staan. De Sineezen hadden zommige Beelden ('t zy uit barmhertigheit, om de zelv. tege

egen de koude te beschutten, of om latze des te langer zouden duuren, en loor regen en windt niet bederven) natten om 't lyf geslagen, en den zommigen ook hoeden van stroo op gezet, laar onder zy zoo onnozel zaten te loeen, als ofze nergens af wisten.

Ten zelfsten dage voeren wy voorby iet Stedeken SINGLE of *Cinchai*, le negende kleene Stadt van de derle Hooft-stadt *Hokien.* Dit Stedeken, iat meê dicht aan de gemelde Revier, n tachtigh *Ly* van *Sinko* leit, is met en treffelyke en groote Voorstadt verykt, die haar armen ter weder-zyde an de Reviere verre uitstrekt. Aan de inker of West-zyde der Stadt vertoonle zich een groote en hooge Pagode, ie rondtom met een byzondre muur vas afgeschoten, en daar neffens een choone Thuin, of Boomgaard, lagh, ie met allerlei Sineesche boomen, eesters en kruiden zeer cierlyk bepoot vas. Wy hadden zeer gaerne in deze Pagode en in de Boomgaard geweest, naar de Tolken zeiden ons dat het een ufferen Klooster was, daar in geen nanvolk moghte komen. Desgelyks agh men ook ter rechter zyde der Stadt en lustige en uitsteekende Pagode taan, en daar neffens drie Graft-naalen of Piramiden, die zeekren Landoogt ter eere, die daar begraven lag, an Stads wegen, voor zyne getrouwe ienften, die hy den Lande bewezen iad, opgerecht waren.

Wy zagen tegen den avond, onder varen, een wonderlyk vreemdt geaas en getier, en al het land in rep en oer. Te weten, al d'omleggende Boeen en Huisluiden hadden zich in verheidene troepen verdeelt, en waren net vliegende Vaendels, om hunne anden tegen den inval der Sprinkhaien (daar door dikwils groote dierte n hongers noot ontstaat) te beschernen, opgetrokken. Deeze Sprinkhaien komen alle jaars (op dien tydt ls wy ons daar bevonden) met een Oosten wind zoo geweldig en met zoo groote zwermen over waaien, datze al t aardgewas, dat niet overdekt is, tot len wortel toe af knagen en opeeten; nvoegen men dikwils loof noch gras op de velden ziet. Om dit ongeval en landgebrek voor te komen, trekken te dien tyde de Landtluiden te velde, en stellen zich, met Vlaggen en Vanen door de lucht te zwaaien, daar tegen, waar door zy zoo groot een geraas en getier maken, dat 'er al 't land van wedergalmt. 'k Zal dit verjagen van dit Ongedierte, dewyl het een vreemd en ongehoort dingh is, den Leezer wat duidelyker en naakter voor oogen stellen.

Op wat wyze die verjaagt worden.

Ieder Landman is met zyn gantsche huisgezin, en die hy te hulp kan krygen, op zyn eigen land en akker met dit verjagen bezigh; invoegen men, ten tyde van den inval der Sprinkhanen, geen eenig behouden plaats vind, daar op de Landtluiden niet doende zyn. Zy hebben alle lange stangen, met Vaendels en Wimpels daar aan gebonden, in de handen, daar meê zy, zonder ophouden, in de lucht zoodanig staan te slingeren, en luids keels te schreeuwen, dat de Sprinkhanen, die met heele zwermen en dikke wolken komen over zetten, als verschrikt door dit getier en geraas, zich langer dan na gewoonte in de lucht ophouden, en alzoo met de lucht wat voort zetten. En hoewel zy dus door dit middel van het eene land verdreven worden, zoo vallen zy evenwel op andere akkers door hare zwaarte en meenigte, of ter plaatze, daarze het minste tegenweer vinden, zoo dik ter neêr, datze by wylen op zommige plaatzen een voet hoogh op malkandre leggen, waar door, voor dat jaar, die akkers met hare vruchten zoodanigh bedurven worden, dat daar mensch noch vee, loof noch gras op gevonden word. En de geene, dien dit ongeluk te beurt valt, heeft voor dat jaar geen oogst te verwachten; weshalven doet een ieder zyn best, om het quaad, tot nadeel van zynen Buurman, van zyn eigen hals af te wenden: want beter, spelenze, een goed vriend, als de man zelf bedorven. De Landtluiden van de landstreek, daar wy toen door trokken, hadden zich toen zoo wel geweert, dat deze Sprinkhanen met heele zwermen over hunne landen gevlogen, en in de Revier neêr gevallen waren, daar in zy verdronken en te dryven lagen.

En

En gemerkt wy juist te dien tyde met onze vaartuigen onder deze neêrvallende zwermen lagen; mosten wy dezen storm ook uitstaan, waar door ons vaartuigh ook zoo vol en dik lag, dat men naauwliks den eenen voet voor den anderen kon verzetten, of de vaartuigen gebruiken, voor het meeste deel daar uit, en in 't water gesmeeten was.

Komen te Tiencienwey.

Ten zelven dage raakten wy noch aan de Zee-stadt TIENCIENWEY, die by zommigen ook *Tiencin* genoemt, en voor een van de voornaamste Zee-havens en Koopstadt van geheel *Sina* gerekent wordt. De voornaamste en vermaardste Havens van geheel *Sina* zyn drie; d'eerste is de Hooft-stadt *Kanton* of *Quancheu*, in het Landtschap *Quantung* gelegen; de tweede *Jejencien*, in 't Landschap *Nanking*; en de derde is dit *Tiencienwey*, dat op d'uitterste grenzen na 't Oosten van dit Landtschap *Peking* is gelegen, dicht aan zeekren Zee-boezem *Cang*, en in een hoek, daar drie Revieren van dit Landschap t'zamen loopen, en een driesprong maken, daar op een sterk Kasteel gesticht is. Het omleggende landt valt hier zeer laeg, broekig en moerassigh, en leit, 't geen tot geen kleene versterking van 't Kasteel en de Stadt strekt, 's winters meest onder water.

In geheel Sina zyn drie vermaarde Havens; Kanton, Jejencien, Tiencienwey.

Tiencien is een vermaarde Zee-steiger.

De Stadt *Tiencienwey* zelf is wat grooter als het Kasteel van Batavia op 't Eiland *Java*, leit honderd en twintigh *Ly* van *Singlo*, en in een vierkanten omtrek beslooten. De muuren, die rontom de Stadt lopen, zyn zeer sterk, vyf-en-twintigh voeten hoogh, met een Borstweering van acht treden breed opgezet, en met Bateryen versterkt. Zy is met heerlyke en uitsteekende burgerlyke huizen doorgaans zeer dicht betimmert, en met een groot getal van Pagoden, die alle om 't prachtigste zonderling kostelyk en kunstigh hare kruinen en toppen in de lucht steken, verciert. Zoodanigh een Zeesteiger en Koopstad is deze Plaats, zoo sterk isze in haar omtrek, en munt in meenigte van Inwoonders, groote rykdommen, en pracht en heerlykheit uit, dat byna haars gelyk in geheel *Sina* niet te vinden is. Geen wonder: want alle de schepen, van Zee en uit de Middellandsche plaatzen van *Sina*, die na *Peking* en andere plaatzen willen, moeten hier aan komen: waar door voor deze Stadt geduurigh zoo een groote meenighte van allerlei groote en kleine scheepen of vaartuigen en Jonken leggen, die dageliks af en aan varen, dat zulks allen geloof te boven gaat, en het getal byna ontelbaar is. Alle Waaren, die te scheep na *Peking* en andere Noordsche Landtschappen gevoert worden, moeten voorby deze Stadt trekken: ook is aldaar de stapel van allerlei koopmanschappen, gemerkt een ieder hier handelen mag, zonder eenige tollen of schattingen te betalen.

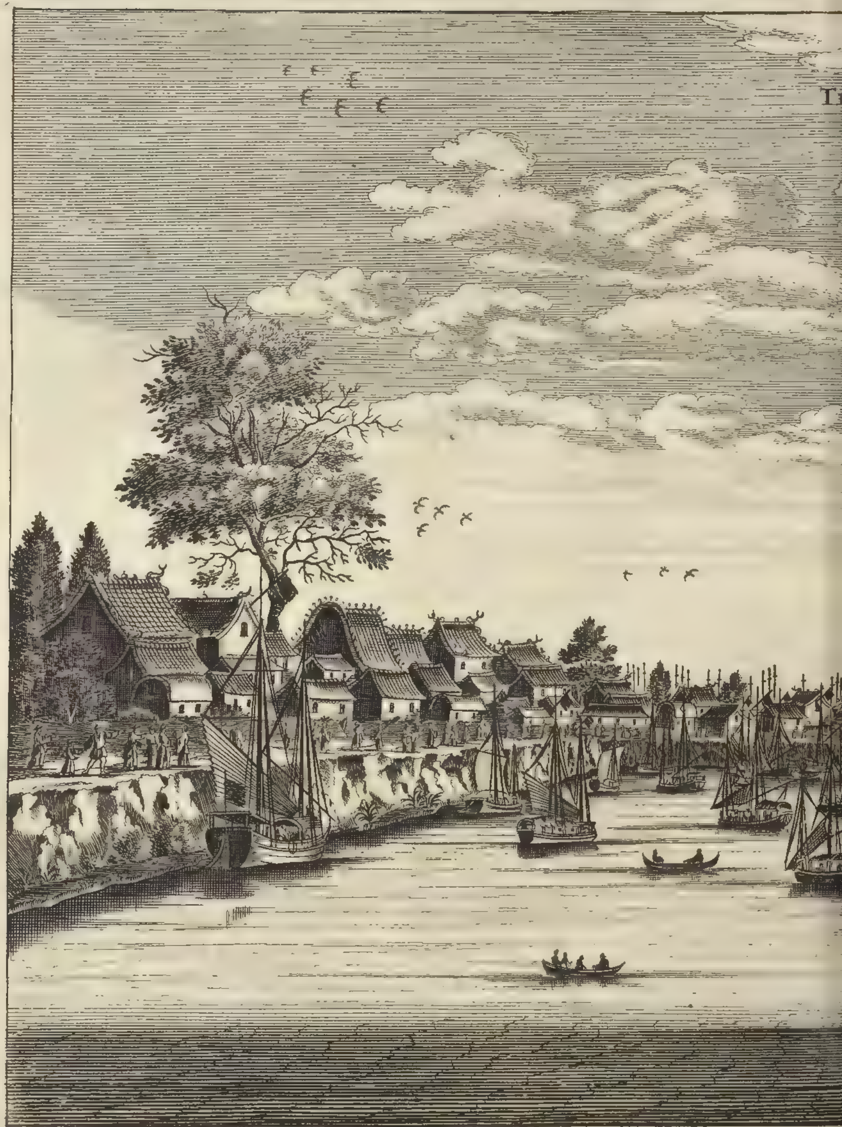
Het Kasteel, dat op de boven gemelde driesprong, die van de drie Revieren gemaakt word, te leggen komt, ryst met zyne muuren, die zeer dik en sterk zyn, zeer hoog (naar uitwyzing van de volgende Prent) in de lucht, en verstrekt niet alleen tot bescherming van de Stadt, maar ook van 't omleggende land. Op dit vermaarde en sterke Slot voegde ik deze Vaerzen:

Is dit het sterke Slot, zyn dit de hooge muuren,
Zoo wydt en zydt vermaard van 't vliegende gerucht?
O Sina! *kalk en steen kost hier geen storm verduuren,*
Al bouwd uw ydel brein tot boven in de lucht.

Wy voeren, in 't aankomen, dicht aan den Wal van deze vermaarde Stadt, om aldaar te vernachten, en voorts op onze vordere reize, na de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*, ordre te stellen; en hoedanig wy onze zaken op 't gevoeglykste, volgens den last van onze Gemachtigers, by zyne Keizerlyke Majesteit hadden voor te dragen.

De Stadtvoogt, met den President van de Burgerye dezer Stede, vervoegde zich terstondt by onze vaartuigen, om de Gezanten, na de statelykheit der zake, met een vriendelyke groetenis t'ontfangen en bewellekomen; maar *Pinxentou*, om te toonen dat hy meê

moeste

oeste geëert worden, wist door zon-
:rlinge listigheit straks zoo veel te
eeg te brengen, dat van de Bezoe-
:rs aan hem allereerst, en daar na aan
: Gezanten, d'eere van groetenis ge-
ıan wierd.

En gemerkt den Mandaryn van den
ıden Kantonschen Onder-koning by
:nomen besluit te laste geleid wierd,
ver land voor af na *Peking* te trekken,
m ten Hove d'aankomste der Gezan-
:n bekent te maken, zoo lieten de Ge-
anten in een lustige en schoone Pa-
ode een scheid-maal aanrechten, om
aar op *Pinxentou* en andere Oversten
: noodigen. Dit geschiede alleen te
ien einde, om aldaar gelykerhand met
lkandre t'overleggen, waar men ten
Iove op te letten had, gelyk zy 't zel-
e alreê den Tolken van langer handt
ıadden ingescherpt; en wel duidelyk
ıelast wat zy voor al te zeggen en te
erzwygen hadden, om niet tegenstry-
elyk, maar alle eenstemmelyk en uit
:enen monde te spreeken; als ook dat-
:e, wanneer men van iets quam te
ıandelen, de zaak met ordre en fon-
lament konden voordragen en beant-
woorden, zonder dat men den Ge-
zanten t'elkens behoefde af te vragen,
of zy regel-recht uit Holland waren
afgezonden; wie den zend-brief, die aan den Keizer hield, ondertekent had; wat voor een hoogen tytel de Gouverneur Generaal van Neêrlands Indiën voerde; hoe de Hollanders aan die plaats gekomen waren; wat een Republyk (in welk woordt uit te leggen, zich naderhandt geen kleene zwarigheit openbaarde, dewyl de Sineezen geen andere dan een Monarchale, of Eenhoofdige regeering, bekent is) te zeggen was, en diergelyke omstandigheden meer; belastende hen voorts wel uitdrukkelyk, datze stil te zwygen hadden, by aldien niet naauwkeurigh daar na gevraagt wierd, om de hoofden der Tartaren met zoo veele vertellingen, die zy in 't eerst niet wel begrypen zouden, te verwerren.

De Mandaryn van den ouden Kantonschen Onder-koning trekt voor af na Peking.

Als hem nu deze en diergelyke bericht-punten van de Gezanten voorgedragen, ook de middelen, om de Grooten op onze zyde te krygen, en den wegh van den vryen handel door 't gantsche Landt en 't Ryk te banen, aangewezen en ingescherpt waren, vertrok hy laat in de nacht te lande na de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*. De Gezanten, met ons gantsche gevolg en omslag, volgden hem te water na, en quamen den elfden der zelfste Maand langs een arm, die uit de Revier *Chaoleang* haren oorsprong

Komen te Joeswoe. neemt, aan JOESWOE of *Jungcing*, d'achtste kleene Stadt van de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*, die op de linker of West-zyde van de gemelde Revier, en honderd en tachtig *Ly* van *Tiencin* gelegen is.

Dit Stedeken, dat vry sterk in zyne muuren, van een half uur gaans in hare omtrek groot, beslooten leit, is met zeer neering-ryke en wel bebouwde Voorsteden verciert, die zich ter weder-zyde van 't water zeer verre uitstrekken. Men zagh hier ook langs den oever zoo veel groote en kleene vaartuigen leggen, dat 'er byna geen end aan te zien was, en men naauwliks, van wegen d'overgroote meenigte der scheepen, het water of den oever bekennen kon. Alle de scheepen, die voorby dit Stedeken varen, en na bovenen of beneden willen, moeten hier tol betalen, 't welk deze Plaats zonderling neering-ryk maakt. Te dien einde is hier een Tolhuis, daar op van 's Keizers wegen eenige Tol-meesters gestelt zyn, om den tol van de voorby gaande scheepen en waaren t'ontfangen.

Van binnen was dit *Joeswoe* zeer net en dicht betimmert, en met meenigh voortreffelyk Gebouw, daar aan de rykdom en het welvaren der Inwoonders niet duisterlyk te bespeuren was verciert. Verscheidene uitsteekende P[...] goden, die, na gelegentheit der Plaa[...] ze, vry bouwkunstig en net waren o[...] gehaalt, vercierden en verheerlykte[...] ook niet weinig deze Plaats.

Wy hebben by ieder Landschap va[...] de vyftien (zoo wel by de tien, die w[...] niet door trokken, en in 't begin vo[...] onze Reis-beschryving in 't kort b[...] schreven staan, als ook by ieder va[...] de vyf Landtschappen, die wy op onz[...] reize aan deeden) gestelt, wat elk jaa[...] liks tot schatting aan den Keizer mo[...] opbrengen, zonder d'opkomsten va[...] de Tolhuizen, daar op van alle de waa[...] ren en scheepen de tol betaalt wordt[...] daar onder gerekent te hebben. Dez[...] Tolhuizen vind men door alle d[...] Lantschappen des gantschen Sineesche[...] Ryks in groote meenigte; maar voo[...] namelyk ter plaatze daar eenige schi[...] vaart en doortocht van scheepen i[...] Wat nu ieder Tolhuis jaarliks aa[...] den Keizer opbrengt (dat buiten twy[...] fel een groote som penningen is) he[...] ik, hoe naerstigh ik daar na vernam[...] niet kunnen te weten krygen; dewy[...] daar af in het meer gemelte Reeken[...] boek, daar in het getal des volks, e[...] wat ieder Landtschap jaarliks aan de[...] Keizer op te brengen heeft, opgete[...] ken[...]

kent ſtaat, geen gewach gemaakt word; gemerkt de Keizer zelf deze tollen aan zich houd, en daar op Ontfangers en Tol-meeſters na zyn welgevallen ſtelt, die hem alleen, of zynen Ryks-raden daar af reekening doen, zonder dat zulks aan iemandt bekent gemaakt wordt.

De Gezanten wierden alhier van den Opper-bevelhebber der Stadt met zonderlinge hertelykheit begroet, en in zyn eigen Logement (op de zelve wyze als te *Nanking*) treffelyk en met zonderlinge genegentheit onthaalt. En om hem de eere niet te laten, dat hy de Gezanten in beleeftheidt zou te boven gaan, zonden zy hem daar-en-tegen eenige Geſchenken toe, die hy, dewyl zy noch voor den Keizer niet geweeſt waren, met groote beleeftheit afſloeg, en niet wilde aannemen; maar eenige fleſjes met Roozenwater, wierden hem, op zyn verzoek, naderhandt toegezonden, die hy met zonderlinge tekenen van dankbaarheit aanvaerde.

Des anderen daags, den twaalfden, voeren wy voorby FOEHEEN, dat van anderen ook *Que* genoemt, en voor de zes-en-twintigſte kleene Stadt der Hooft-ſtadt *Peking* gerekent word. Dit Stedeken, dat aan de linker zyde van de gemelde Revier, niet dicht aan den oever, maar een weinigh landtwaarts in gelegen is, leit ontrent tzeſtigh *Ly* van *Joeswoe*, in een zeer vermakelyke en aangename landtſtreek. Dit *Foeheen* munt in grootte niet zeer uit; maar is evenwel vry dicht betimmert, en met redelyke groote Gebouwen, na Stads gelegentheit, verciert. Het is met vry hooge muuren (als haar boven ſtaande afbeeldzel, na 't leven afgeteekent, duidelyk vertoont) omcingelt, die met Wacht-torens, en andere weêrbare Oorlogs-werken, zoodanigh verſterkt zyn, dat de Stadt hier af haren roem by d'Inwoonders draagt, en meenigh groote Stadt in ſterkte te boven gaat.

Aan d'Ooſt-zyde der Stadt, buiten de muur, vertoont zich ook een zeer cierlyke en ſchoone Pagode, die met eenen Toren van negen tranſſen hoogh, die zonderling bouw-kunſtigh geſticht was, zeer cierlyk pronkte. Men zagh hier ook verſcheidene Triumf-poorten ſtaan, die hare kruinen zeer prachtig om hoogh ſtaken, en met alle vonden van cierlykheden uitgeſtreeken waren.

Den zeſtienden der zelfſte Maandt quamen wy te SANSIANWEY, of *Sanho*, dat vyftig *Ly* van het boven gemel- *Komen te Sanſianwey. 16 July.*

gemelde *Foeheen*, en vier mylen van de Keizerlyke Hooft-ſtadt *Peking* gelegen is. Deze Stad, die de twaalfde kleene Stadt van de Hooft-ſtadt *Peking*, en op de linker of Ooſt-zyde van de boven gemelde Revier geſticht is, valt boven maten volk-ryk, en word met een ſterk en vaſt Kaſteel, tot beſcherming der Stadt, bewaart. In 't midden der Stadt ſtaat een zonderling cierlyke Triumf-poort te pronken, die van graauwe ſteen, na de Gotſche bouwkunſt, zoo overkunſtigh en heerlyk geſticht, en met allerlei prachtige vonden van overdaad doorgaans uitgeſtreeken is, dat de zelve met recht, en zonder opſpraak, onder de voornaamſte Praal-boogen van geheel *Sina* mag gereekent worden. En in dezer wyze, namelyk met het oprechten van dus cierlyk toegeſtelde Praal-boogen, hebben de Sineeſche Vorſten, en Overheden der Steden, d'onderzaten, en alle de geene die den Lande in den Oorlog, met het plengen hunnes bloeds, verplicht, of op eenige andere wyze den Vaderlande dienſten bewezen hadden, tot een ſpiegel en roem der nakomelingen, verheerlykt, en hunnen naam daar door op de vleugelen der fame doen zweven. Na de Zuid-zyde der Stadt zag men ook een breede ſteene

Triumf-poort.

Brugh leggen, die op vyf boogen te ruſten komt, de lengte van twee-en-veertigh treeden heeft, en langs heen ter weder-zyde zeer net met huizen betimmert is.

Deze Stadt *Sanſianwey*, en het volgende *Tongsiou*, grenzen op vier mylen na aan *Peking*, en kan men langs deze Revier niet nader te water aan *Peking* komen, dan tot deze twee Steden, 't en zy men eenige mylen de Revier Noordwaarts op vaart, alwaar de zelve met een arm na *Peking* vloeit. Weshalven worden gemeenlyk de goederen, die na *Peking* gaan, hier te *Sanſianwey*, of een weinig hooger te *Tongſiou* geloſt, en over land op Ezels en Karren, die altyd daar in grooten overvloet gereed ſtaan en te bekomen zyn, na *Peking* gevoert.

Uit wat reden nu de Sineezen van deze Plaatzen recht op *Peking* aan geen gracht gegraven hebben, om te ſcheep dicht aan de Stadt te kunnen komen, (dat met kleene moeite kon verricht worden) ſchynt, myns oordeels, nergens anders by toe te komen, dan dat, met dit over voeren der waaren te lande, een ongelooflyk getal van geringe luiden de koſt verdienen, en vrouw en kinderen daar meê onderhouden; hoewel deze Voerluiden voor zoo een gering loon

loon de waaren over voeren, dat wy ons voorstaan lieten, datze naauwliks het droog brood daar by hebben konden.

In dit *Sansianwey* quam de Mandaryn *Pinxentou*, dien de Gezanten voor uit hadden gezonden, van *Peking* te rug. Daags daar na quamen 'er ook vier-en-twintigh Paerden, en een deel wagens en karren, die de Ryks-raden, om 's Keizers Geschenken, en 't reistuigh der Gezanten, daar op na *Peking* over land te voeren, ons toegezonden hadden. Na dat al het reis-tuig op de wagens gepakt en alles gereed was, sloegen de Gezanten, met een groot gevolgh van volk, in volgende orde te lande langs den Heir-baan na *Peking* op weg.

Twee Trompetters reden voor uit, daar na volghde een Standert-drager met een Prince vaantje. Hier achter quamen de Gezanten, vergezelschapt, na de statelykheit der zake, met eenige Tartarische Heeren, voet voor voet te paerd ryden. De Kapiteinen en Soldaten, die de Gezanten tot dus verre gelei hadden gedaan, en in de vyftigh sterk waren, als ook de karren, die de Geschenken en al den omslagh der Gezanten voerden, quamen, met eenige uit ons gevolgh, en de gemelde Mandaryns, achter aan in goede orde; en wierden van eenen andren Standert-drager, die den gantschen drom en sleep besloot, gevolght. Deze landtweg, die zich na *Peking* strekte, was zoo vol Karren, Kruiwagens, Paerden, Muilen, Ezels, Koeien, Ossen en Menschen, als of 'er een Heir-leger op de been was; doch alles liep ongeschikt, en zonder eenige orde, door malkandre. Daarenboven was de weg doorgaans zoo diep beslykt, oneffen, vuil en slordig, dat de karren met het reis-tuigh en de Voerluiden, als ook de Paerden, en de geene die daar op zaten, zoodanigh toegestelt waren, als ofze uit en door de slyk en modder gehaalt waren.

Des volgenden daags, den zeventienden, trokken wy voorby de Stadt TONGSIOU, die van anderen ook *Tung* genoemt, en voor de elfde kleene Stadt van de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* gerekent word. Zy leit in een zeer laegh en gebrooken landt, op de rechter zyde van de Heir-baan, die na *Peking* loopt, en op de linker zyde van de boven gemelde Revier. Dit *Tongsiou*, dat vry groot is, en rondtom in sterke vestingen en wallen (gelyk uit de boven staande Prent te zien is) beslooten leit, word in 't midden met een muur doorsneeden; maar

Trekken voorby Tongsiou.

het heeft geen ſtraten, doch verſcheide treffelyke Gebouwen en ſchoone Pagoden. In het reizen langs dezen Heirbaan zagh men ter weder-zyde veele fraaie en neering-ryke Dorpen leggen; en dicht aan den weg op de linker zyde vertoonde zich ook een Pagode, alwaar wy met de Gezanten het middagmaal deeden. Wy maakten het hier niet lang, maar trokken in de zelfſte orde weder voort, en zagen ter weder-zyde van den weg een luſtigh veld leggen, dat van de meenigte der menſchen krielde en leefde.

Komen te Peking.

Van hier trokken wy, noch al in de zelfſte orde, weêr voort, en quamen een uur na den middagh in de Voorſtadt van de overtreffelyke en Keizerlyke Hooft-ſtadt PEKING, die voor d'eerſte Hooft-ſtadt van dit Landtſchap *Peking* gereekent wordt, en vyf-en-dertigh *Ly* van *Tongsiou*, en zes duizend een honderd en vyf-en-twintigh *Ly* van *Kanton* gelegen is.

De Gezanten worden bewellekomt van verſcheidene Grooten.

Wy reden door twee hooge en uitſteekende Poorten in de Stadt, en traden voor een zeer ſchoone Pagode af, daar in de Gezanten, om zich uit te ruſten, en hun reis-tuig in te wachten, geleid wierden. De Gezanten waren hier zoo dra niet in gekomen, of zy wierden van 's Keizers *Kapado*, die een Valk op de hand droeg, en van de Agenten der Kantonſche Onder-koningen, die in deeze Stadt hun verblyf hadden, als ook van zommige andere Hovelingen, met groote plichtplegingen hertelyk bewellekomt en begroet. En als de Gezanten zich aldaar met ſpys en drank, verſcheidene fruiten, en, tot verkoeling, met ys-water een weinigh ververſcht hadden, en al het reis-tuigh door den gemelden *Kapado* bezocht was, en de karren en wagens getelt waren, wierdenze van daar in zeeker ander Logement, dat de Keizer daar toe verordent hadt, met groote pracht en ſtatelykheit gebraght. Dit Logement, dat in de tweede Stadt, niet verre van het Keizerlyke Paleis, ſtond, was met een ſteene muur redelyk hoog opgehaalt, en met drie hooge en breede Poorten, tuſſchen ieder van dewelke een groot plein lag, verciert.

De Gezanten deeden 's Keizers Geſchenken en al hun reis-tuig terſtondt ordentelyk binnen brengen, en die ontpakken, en bevonden dat alles wel, en het minſte daar af niet was weg geraakt nochte beſchadigt. Zy dankten voorts den Almoogenden Schepper voor behouden reize, en riepen Hem aan, dat hy zyne voordere zegen tot een zoo groot en heerlyk werk, daar de Compagnie zoo lang na getracht, en zoo groote onkoſten om gedaan had, wilde verleenen. Tegen den avond quamen twee Tartariſche Hooftmannen met twaalf Soldaten, uit laſt van den Keizer, om de Poorten van hun Logement te bewaren, en zorge te dragen, dat d'ordre van zyn Keizerlyke Majeſteit nagekomen wierd, en de Gezanten in alle manieren wel mogten bejegent worden; zulks het ſcheen, dat een ieder over de komſte der Gezanten zich verheugt toonde.

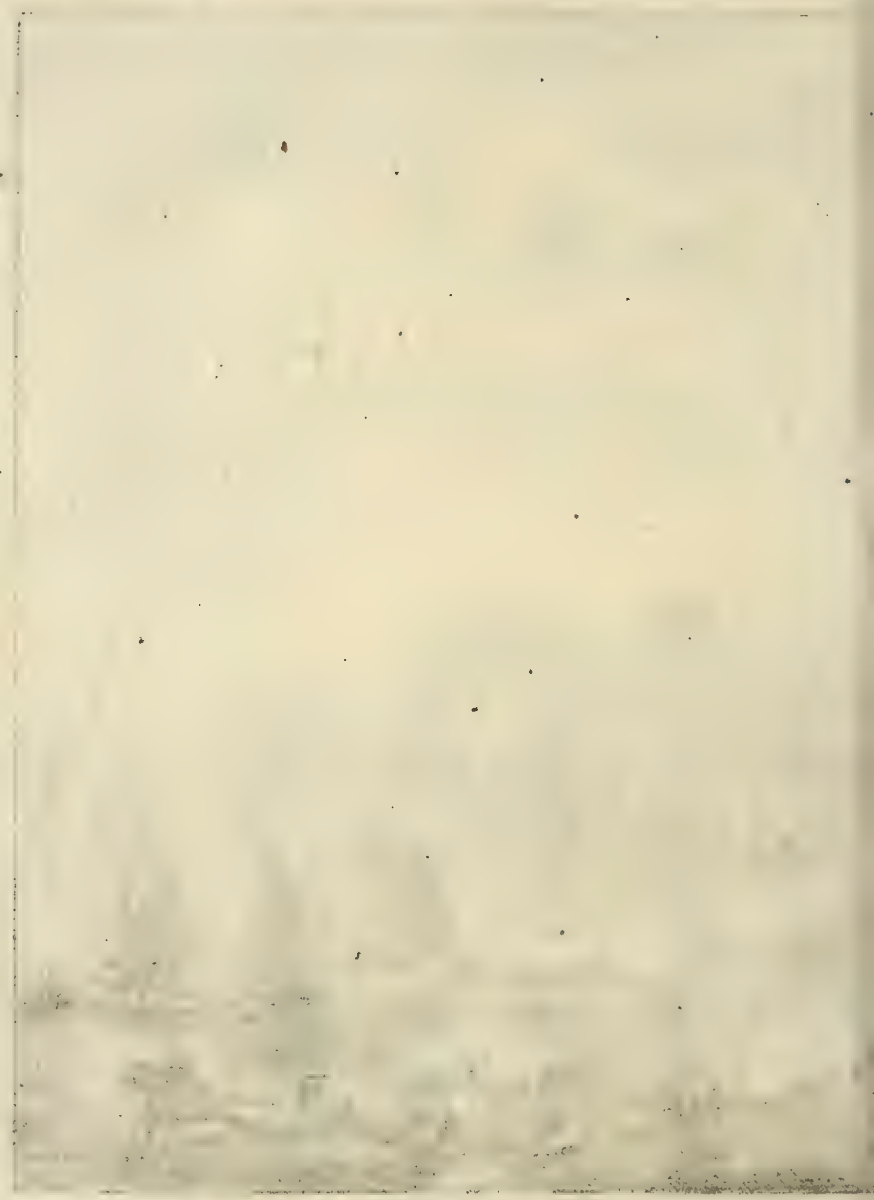
Des anderen daags, vroegh in den morgenſtondt, verſcheen de Mandaryn *Pinxentou*, met twee andere Bevelhebberen, die meê van *Kanton* derwaarts gekomen waren, als ook met twee Agenten van de Kantonſche Onder-koningen, die hier hun verblyf hadden. Na een kleene wyle quamen eenige Ryks-raden, en te gelyk hun eerſte Sekretaris *Thouglouja*, die een gebooren Sinees, maar niettemin een zeer beſcheiden Perſoon was, by zich hebbende twee andere Tartariſche Mandaryns, genaamt *Quanlouja* en *Hoolouja*, verſchynen; waar van de laatſte, *Hoolouja*, de Sekretaris van de gemelde Ryks-raden was, zonder dat hy zich evenwel op de Sineeſche Tale verſtond. Alsze, na het afleggen van gelukwenſching en de groetenis, den Gezanten hadden aangedient, dat zy daar gekomen waren, om hen uit den naam en van wegen zyn Keizerlyke Majeſteit en de hooge Ryks-raden te bewellekomen, als ook te vernemen na hunner gezontheit, en naar 't getal der perſoonen van hun gevolg, naar de meenigte en hoedanigheit van hunne meê gebragte Geſchenken, en eindelyk naar de Perſoonen en Plaatzen, van wien en van waar de zelve eigentlyk waren gezonden, hebben de gemelde afgezondene Mandaryns, als hen door

de

de Gezanten daar op behoorlyk bericht gedaan was, de Persoonen, tot het Gezandschap behoorende, (zynde vier-en-twintigh man sterk, volgens de lyste daar van uit *Kanton* bekomen) gemonstert, en eenen voor eenen by naam en toenaam opgeroepen; maar al d'andere dienaren, die in de lyste niet begreepen stonden, lietenze buiten gaan.

Daar na namen zy de Geschenken, volgens een ander lyste, al te vooren uit *Kanton* bekomen, weder op, bezichtighden de zelve en teldenze na, en vroegen wel scherpelyk en naauwkeurigh, waar elk van daan quam; op wat wyze het gemaakt wierd; waar toe het bequaam was, en in wat Gewest des Werelds de Landen, die deze dingen uitleverden, als ook hoe veel maanden reizens de zelve zoo van Holland als van *Peking*, gelegen waren. En na dat zy door de Gezanten in alles tot genoegen onderricht waren, en de Geschenken ten hoogsten geprezen hadden, met verhaal dat de Geschenken, door de *Liquesen* voorleden jaar daar aangebragt, t'eenemaal bedorven en beschadigt waren, en dien volgens by zyne Keizerlyke Majesteit, zonder bezichtigt te worden, te rugh gezonden waren, vraagden zy wyders of de Hollanders op de Zee voortgeteelt en woonachtigh waren; en in gevalle zy Land hadden, hoe het zelve genaemt, en waar het gelegen was; van wien, en ten welken einde zy nu gezonden waren; hoe hunne Koning genaamt was, en wat ouderdom hy had. De Gezanten beantwoordden volkomentlyk al hunne vragen; maar zy gelieten zich ten hoogsten verwondert te zyn, dat men hen vroeg, ofze op de Zee woonden, en gaven den Mandaryns in bedenken, of het wel mogelik ware, dat men zich, zonder eigen Land te bezitten, geduurigh op de Zee zou kunnen houden en erneeren; met byvoeging, dat de geene, die zulks van hen uitstrooiden, te zyner tydt leugenachtigh zouden bevonden worden, Verklaarden voorts, dat zy Land hadden, dat in't gemeen *Holland* genoemt wierd, en van hen over honderden van jaren bezeten was, zonder dat oit van iemand geroost te hebben. Als d'opgemelte afgezondene Mandaryns den Gezanten weêr vroegen, aan wat oort des werelds hun Land, en hoe verre het zelve te lande van *Peking* gelegen was; of men te lande wel derwaarts zou kunnen reizen, en wat Landtschappen men in dien gevalle zou moeten door trekken, bequamen zy van hen behoorlyk antwoord, 't geen ter zaake diende. Dan dewyl zy hier meê t'eenemaal niet voldaan waren; gemerkt zy niet gelooven konden dat de Hollanders vast Land hadden, maar alleen op Zee zworven, of ten minsten op eenige Eilanden woonden, en, tot meerder bewys, van onze Landen een nette afteekening begeerden, braghten de Gezanten een Wereld-kaart te voorschyn, en toonden hen alle gelegentheden van Hollandt en van d'andere aanpalende Landen, als ook van de plaatzen, daar op de Hollanders hunnen handel dreeven. D'afgezondene Mandaryns, om zulks alles aan den Keizer volkomentlyk te kunnen toonen, schreven de namen van deeze Landen elk op een briefje, en plakten alle de briefjes, ieder aan zyn behoorlyke plaats, op de Wereld-kaart, dien zy zoo na zich namen, om aan den Keizer te toonen.

Ook vroegenze na de Regeering van Holland, en de macht der geenen die hen uitgezonden hadden; daar op de Gezanten tot antwoordt gaven, dat Holland nooit door een eenig Opperhooft bestiert was geweest; maar door een zeeker getal Persoonen, die de voornaamste van den Lande waren. Zy noemden ook de namen der Collegien, door de welke Hollandt bestiert wierd; en zeiden dat buiten deze hooge Collegien aldaar noch een ander Collegie was, die van het hoogste Collegie, en van den Prince van hun Land, haar macht en gezagh bekomen had, om d'Indiaansche zaaken te bestieren: en dat zy Gezanten, op des zelven last, by aanschryven van den Gouverneur Generaal van Batavia gegeven, expresselyk afgezonden waren, om den Keizer van Tartarye over de zeege, in *Sina* bevochten, te begroeten, en hem een lang leven en geluk te wenschen.

Maar

Maar dewyl de Gecommitteerden deze form van Land-bestier niet vatten noch begrypen konden, (gemerkt de Tarters en Sineezen geen andere Regeering kennen, dan daar een eenig Opperhooft de heerschappy voert) en ook niet wisten wat eigentlyk de naam Prins te zeggen was, hadden de Gezanten zonderlinge en groote moeite, om hen in een recht gevoelen van onzen Staat te brengen, waar in de jonkheit van den Prins van Oranje den Gezanten wonder wel te stade quam; invoegen zy de zaak zoodanigh opnamen, als of deze bezending aan den Keizer geschiede uit den naam en van wegen den Prins en den Staat van Holland, met dien verstande nochtans, dat, ten opzicht van de jonkheit van den Prins, alle des zelfs goederen, als ook het gantsche Land, door den Raad en door zyne Moeder bestiert wierd. Zy vroegen wyders, of 't Gouvernement van dezes Princen Vader op een ander overgedragen was, dan of een ander het zelve tot zyne mondige jaren in bewaring hadt. *Hoe zou* (antwoordden de Gezanten) *het geen een Prins toekomt aan eenen ander kunnen overgedragen worden, daar hy zelfs noch een moeder heeft; en schoon zyn moeder al overleden ware, zoo bleven echter zyn erffelyke goederen tot zyne mondige jaren bewaart, om de welke wel te bestieren, eenige Heeren van aanzien zyn moeder zyn by gevoegt.*

De Gecommitteerden vragen de Gezanten, of zy ook met hunnen Prins bemaagschapt zyn.

De Gecommitteerden vroegen de Gezanten noch, of zy ook met hunnen Prins bemaagschapt waren: *Want geene vreemde Gezanten*, zeidenze, *mogen hun hooft voor 's Keizers Throon buigen, die met den geenen, die hen gezonden heeft, van een zelven bloede niet zyn, gelyk de Gezanten van Corea en van de Liquese Eilanden, die voorleden jaar hier quamen, de Broeder en Zwager van de Koningen dier plaatzen waren, zonder het welk zy geen gehoor van den Keizer zouden bekomen hebben.* Hier op gaven de Gezanten tot antwoord, datze in geenerhande wyze met hunnen Prins bemaaghschapt waren: want behalven dat de Regeerders van hun Land van deze gewoonte niet geweeten hadden, zoo mogten ook zoodanige Persoonen zoo verre van de hand niet gezonden worden; maar men gebruikte tot zoodanige zaaken d'aanzienlykste loontrekkende Officieren. De Gecommitteerden oordeelden, dat daar door 's Keizers achtbaarheidt en Majesteit verkleent zou worden; en vraagden wyders: *Wat ampt bekleedt gy-lieden aan 't Hof van uwen Prins? Hoe luid uwe tytel in de Hollandsche tale? Hoe veele menschen staan onder uw gebied, en waar in bestaat dit alles?* De Gezanten gaven hen hier op tot antwoord, 't geen zy voor dezen aan d'Onder-koningen van *Kanton* op de zelve vragen gegeven hadden.

Voorts vroegenze, of al de Geschenken, die dus gepakt waren, regelrecht uit Hollandt gekomen waren? Waar op de Gezanten tot antwoordt gaven, dat zommige goederen van Hollandt quamen, als de Lakenen, Barn-steen, Bloet-kraal, Spiegels, Verre-kykers, allerhande Geweer, 't Harnas en Zadel; maar dat het overige by den Gouverneur Generaal tot Batavie, uit last van de hooge Indische Regeering in Holland, daar by gevoegt was. Hier uit ontstont een andere vraag, te weten, wat voor een plaats Batavie, en wat voor een Persoon de Gouverneur was? De Gezanten antwoordden hier op, dat de Gouverneur Generaal, ten aanzien van zyn gebiedt, met de Kantonsche Onder-koningen kon vergeleeken worden; dan dewyl de Hollanders geenen Koningh onderworpen waren, en hun Landt geen Koninkryk was, hy derhalven den tytel van Onder-koning niet voeren konde; maar alleen met den naam van Gouverneur Generaal moeste genoemt worden, als die het gebied over andere Plaatzen en Landvoogdyen had. En wat de plaats van Batavie aanging, dat was (zeidenze) een plaats, die, om hare goede gelegentheit, tot een algemeene vergader-plaats van alle de schepen, die uit Holland en andere plaatzen quamen, en tot een Hooft-stadt van Neêrlands Indiën gestelt was. Hier op zyn de gemelde Gecommitteerden, alsze al deze dingen door hunne Klerken hadden laten opteekenen, na het nemen van een

n vriendelyk affcheid, wel vernoegt egh gegaan, en kregen ieder van de ezanten een geschenk van vyftigh teil lvers.

Doch het liep niet lang aan, of de lve Gecommitteerde, d'een voor en nder na, quamen weder, om noch nige andere bezonderheden den Gezanten af te vragen. D'eerste quam uit t van zyne Keizerlyke Majesteit en s zelfs Ryks-raden, om de (a) Geoffenis-brieven aan zyne Majesteit te engen, dewelke met zonderlinge stalykheit en behoorlyke eerbienis in n zilvere Fruit-benne geleght, en, erdekt met drie roode Scharlakens, eg gedragen wierd. Een ander quam n het Geweer te bezien; en vroeg, het verguldtzel aan de Roers, en Harnas, als ook of het gevest der Slagvaerden, en de knoop van de Stygugels, en 't Borduurzel, &c. fyn gout zilver was; mitsgaders hoe het genaakt was? De derde vroeg, wat slagh n wapenen de Hollanders in den oorg gebruikten, en tegen wien zy tegenoordig den oorlog voerden; hy vroeg k in 't byzonder, ofze ook met de ortugeezen en die van *Makao* oorlogh vreede hadden, en wiens Landt nar aan *Sina* grensde?

En na dat de Gezanten hen op als bondigh geantwoordt en voldaan adden, gingen zy weder wegh; doch amen voor de zeste en zevende reie wederom, en vroegen, onder andere byzonderheden, na de qualiteien der Gezanten, te weeten, of 'er en hooger qualiteiten in Hollandt aren, en hoe veele trappen men zou oeten opklimmen en wederom afalen, om tot zoodanigh een qualiteit komen, als de Gezanten hadden. e Gezanten gaven hen hier op tot ntwoord, dat men tien trappen hadt p te klimmen, en weder op vier neêr dalen, eer men zoodanig een qualiit bekleeden kon. Eindelyk vertrokenze weder, en ontschuldigden zich n hoogsten, datze de Gezanten zoo ikwils gemoeit hadden, met by brenen, datze zulks uit last van den Keizer eeden, gemerkt de Keizer, die op als zeer naauwkeurig lette, belast had, och dien zelven dagh een schriftelyk vertoog daar van aan hem over te leveren.

De Gezanten worden ter Ryks-vergadering ontboden met de Geschenken.

Als den Ryks-verzorger het bericht der gemelde Gecommitteerden ter ooren quam, zond hy daags daar aan twee uit hen, *Quaalouja* en *Koolouja*, aan de Gezanten, met uitdrukkelyke last, dat de Gezanten zich, neffens de Geschenken, aanstonds ter vergadering der Ryks-raden te vervoegen hadden; maar dewyl het ongemeen hart regende, gingen deze Gecommitteerden, op 't ernstelyk verzoek der Gezanten, die vreesden dat de Geschenken moghten in den regen nat en afzienlyk worden, tot twee reizen, nu d'een en dan d'ander, door dien schrikkelyken slaghregen, ter gemelde Vergadering; met verzoek, of 't niet mogelyk ware dat deze zaak tot bequamer gelegentheit en droogh weder mogte uitgestelt worden; doch alles was vergeefs, wat moeite de zelve ook aanwendden. Hier op reden evenwel beide de Heeren Gezanten, zonder de Geschenken met zich te nemen, derwaarts; maar wierden niet in gelaten, voor aleer zy de Geschenken (die de Keizer, naar men voorgaf, noch ten zelvigen dage wilde bezichtigen) met zich hadden gebragt; als wanneer zy zonder eenigh vertoeven binnen traden, en belast wierden om te gaan zitten, zonder de minste eerbiedigheit aan deze zoo aanzienlyke Vergadering te mogen bewyzen. De Ryks-verzorger zat in deze Vergadering aan 't hooger end, op een breede en verheven zit-bank, met de beenen onder 't lyf geslagen, op de zelve wyze, gelyk d'oude Onder-koning te *Kanton* op pag. 46. staat uitgebeeld. Neffens hem zaten aan de rechter zyde twee Tartarische Heeren, en aan de linker zyde zeker Jesuit, die over de zes-en-veertigh jaren, en al onder de regeering der Sineesche Keizeren, aan 't Pekingsche Hof in eer en aanzien was geweest, en zich liet noemen Adam Schaliger. Hy was, zoo hy zelfs verhaalde, geboortigh uit Keulen, een stok-oud man met een langen baard, en op de Tartarische wyze geschooren en gekleedt. Alle deeze Heeren, die zich hier ter Vergadering bevonden, zaten zonder eenige cier-

lykheit, orde en ſtatelykheit by malkandre. De banken waren zeer ſlecht met een oud wit linnen kleet overdekt; zyn Hoogheit zelfs zat bloots-beens, met een kennippe linne rokje aan 't lyf.

Adam Schaliger, een Hooghduitſcher, begroet de Gezanten.

Toen de gemelde Ryks-verzorger de Gezanten met weinigh woorden bewellekoomt, en, gelyk gezegt is, belaſt hadt te gaan zitten, bewellekoomde ook de gedachte Jeſuit zeer ſtatelyk en beleefdelyk de Gezanten, en dat in de Hoogduitſche tale, die hy noch volkomentlyk konde ſpreken. Hy vroeg de Gezanten, onder anderen, na verſcheidene Rooms-gezinde Perſoonen, die tot Amſterdam woonden; een teeken dat hy wel eertyds daar moeſte verkeert hebben.

De Geſchenken worden binnen gebragt.

Midlerwyle waren de Kantonſche Mandaryns, en zelfs *Pinxentou*, die zich op de reize zoo groot hadden aangeſtelt, bezig met de kaſſen en kiſten, daar in de Geſchenken lagen, aan te voeren, en arbeidden als Waag-dragers, dat hen het zweet tappelings by 't hooft neêr liep; daar over wy niet weinigh verwondert ſtonden.

De Ryks-verzorger vraegt naerſtig na de Geſchenken.

De Ryks-verzorger langde de Geſchenken zelfs uit de kiſten, en vraagde t'elkens waar het van daan quam; op wat wyze het gemaakt, waar toe het bequaam, en waar het gekocht was; als ook hoe veel dagen reizens die Plaats van Holland en *Peking* gelegen was. De gemelde Jeſuit was zyne Taalman, of Tolk, en beveſtighde d'antwoorden der Gezanten, op de vragen van den Ryks-verzorger, met zyn getuigenis. Zoo dikwils als de Ryks-verzorger iet raars uit de kiſten liet voortbrengen, gaf de Jeſuit t'elkens een diepe zucht uit zyn herte. De Ryks-verzorger vroeg onder anderen ook na de waardye van de Alkatyven, en krygende daar op tot antwoordt, dat de zelve twee honderdt realen waerdigh waren, zeide hy, datze heel ſchoon en groot waren, en derhalven neffens het Geweer, den Zadel, Barn-ſteen, en de Bloet-kralen, zonderling aangenaam by zyne Keizerlyke Majeſteit zouden zyn. Alle d'antwoorden, die de Gezanten op de vragen van den Ryks-verzorger gaven, wierden van de twee gemelde Sekretariſſen of Mandaryns, die 's daags te vooren en den zelven dagh aan de Gezanten gezonden wierden, van woord tot woord in geſchrift geſtelt en opgeteekent.

Midlerwyl quam in de Vergadering ordre van zyn Keizerlyke Majeſteit, dat Pater Adam in geſchrift te ſtellen had, en het zelve aan zyne Keizerlyke Majeſteit noch den zelven avondt te behandigen; te weten, of de Hollanders Landt of geen Landt hadden; als ook waar, en hoe verre 't zelve van 't zyne gelegen was. Daarenboven hoe de Hollandſche Prins genoemt was, en wat form van Landt-beſtier de Hollanders hadden. Deze Pater derhalven vroeg, op het bevel van den Ryks-Cancellier, aan de Gezanten, of de Prins van Oranje noch in zynen ouden en voorigen ſtaat was, en of haar Hoog: Moog: de beſtiering der Vereenigde Neêrlanden noch in handen hadden? daar de Gezanten rond uit en zonder eenige bewimpelingen op antwoordden; en hield zich ook de Ryks-Cancellier daar meê vernoeght. Als Pater Adam zyn vertoog ook wydloopigh in geſchrift hadt ingeſtelt, gaf hy dat aan zyn Hoogheit over, om by hem overlezen te worden. Dit Vertoogh hield onder anderen in, *Dat het Land voor dezen den Spanjert hadt toegekomen, of noch met recht toequam, en zoo voorts.* Doch zyne Hoogheit liet Pater Adam het zelve tot twee maal toe verſchryven, en uit doen 't geen hy daar in niet begeerde te hebben, of dat hem dochte onnoodigh of aanſtootelyk te zyn; zeggende, 't is genoegh dat gy weet dat deze Luiden eigen Land hebben, 't welk niet verre van uw Land gelegen is, en hoe dat het zelve geregeert word, als ook dat gy hun ſpraak kent. Als nu Pater Adam het zelve voor de derde maal zou verſchryven, ontſchuldighde hy zich op zynen hoogen ouderdom en zwakheit van gezicht, zulks hy het door eenen van zyne Dienaars liet verſchryven; 't welk van den Ryks-Cancellier voor goet gekent, en, met zyn eigen hand ondertekent, terſtond, beneffens eenige kleinigheden, aan zyn Keizerlyke Majeſteit gezonden wierd.

En gemerkt het wat lang aanliep, eer

r de Klerken gedaan kregen, liet zyn oogheit wat Speks voor hem bren-n, daar af hy zoo smakelyk en hon-rig begon t'eeten, dat hem het bloed vet (want het was maar half gaar) de mond en handen neêr liep, daar hem al d'andere Tartarische Heeren, e by hem zaten, zoodanigh na volg-n, datze beter gulzige en plompe oeren geleeken, dan Ryks-raden van *ina.* Naauwliks was deze ontbyt ge-aan en opgenomen, of zyn Hoog-eit liet den Zoone van den ouden antonschen Onder-koning, *Kokkong* enoemt, die alhier zyn verblyf hadt, oor zynen vaders Agent belasten, dat y ter yl een Schaap, een Verken, &c. slachten en toe te maken hadt, om aar meê met de Gezanten noch een tzoenlyke maaltydt te mogen doen, elyk ook geschiede. En zaten zyn Hoogheit en de gemelde Tartarische Heeren daar al weder even gulzigh en neerigh achter; maar ziende dat de Gezanten, als ook Pater Adam, niet eel lust hadden om van deze raauwe ost t'eeten, liet hy die afneemen, n daar voor eenige fruiten en banket veêr op zetten; ernstelyk verzoeken-e, dat het overschot van de kost door e Gezanten naar huis zou gedragen vorden, daar toe zy zich al zoo gene-en en graag toonden, als om van de elve t'eeten.

De Gezanten verstonden ook van en opgemelten Pater Adam, dat al-aar over vier maanden een Gezandt an der Moskou (verzelschapt met een evolg van honderd man, daar onder enige Mooren waren) aangekomen vas, met verzoek van in 't Ryk van *Sina* alle jaars met d'Onderdanen te omen handelen; maar dat hy tot noch oe geen gehoor hadt konnen beko-nen, ter oorzake de Keizer zomtyds uiten en zomtyds binnen de Stadt Hof ield. En na datze met Pater Adam over dezen Gezandt eenige discoursen gevoert hadden, scheidenze met den avondt, na het nemen van een be-hoorlyk affscheidt van den Ryks-ver-zorger, uit de Vergadering, en keer-den weder in hun Logement. Deze Jesuit, die van vier mannen in een Pa-lakyn gedragen, en van verscheidene aanzienlyke Luiden te paerd gevolght wierd, geleide de Gezanten, met zon-derlinge beleeft- en statelykheit, buiten de poort van 't Hof. Zy hadden onder wegen verscheidene discoursen met den zelven, daar in hy zich, na den aart der Jesuiten, zeer minnelyk en heel geestig gedroeg en aanstelde.

Den volgenden dagh verscheenen d'eerste Sekretaris *Thouglouja*, met de twee andere Tartarische Mandaryns, *Qualouja* en *Hoolouja*, uit den naam en van wegen zyne Hoogheit den Ryks-verzorger, by de Gezanten, om de Ge-schenken, die zy, op 't voorstel der Ge-committeerden uit hunnen eigen naam aan den Keizer, des zelfs Moeder, en eerste Gemalin, ieder in 't byzonder hadden beroemt, op te schryven. Daar na quamen zy terstond wederom, met last, dat de Sekretaris der Gezanten voor zyne Hoogheit, ter vergadering van eenige Ryks-raden, met de Ge-schenken te verschynen had, om aldaar de nader herneming en verklaring van dien te doen; waar op de Sekretaris Baron met hen ging. En na dat alles verricht was, quamen de gemelde Ge-committeerden weder in 't Logement, als ook de Mandaryn *Pinxentou* en de twee andere, die meê van *Kanton* ge-komen waren, mitsgaders de Agenten der Kantonsche Onder-koningen, met bescheid, dat de Geschenken aan zyne Majesteit, des zelfs Moeder, en zyne Gemalinne overgelevert, en alle zeer aangenaam waren, en dat zyne Keizer-lyke Majesteit belast had, te doen ver-nemen of van het wit Lynwaat, daar in zyn Majesteit boven al een zonderling behagen had geschept, by de Gezanten niet noch vyftig stuks of daar ontrent te koop was, of andersints gemist konde worden, dewyl zyne Keizerlyke Ma-jesteit de Huisvrouwen van de Zoonen der Kantonsche Onder-koningen daar meê beschenken wilde. Op dit verzoek bragten de Gezanten noch zes-en-der-tig stukken daar van te voorschyn, daar meê de Tarters zich vernoegt hielden en vertrokken.

De Gecommitteerden en de Mandaryn Pinxentou verschynen by de Gezanten; en verzoeken vyftigh stuks Linnen.

Naderhand verscheenen de gemelde Gecommitteerden verscheide malen by de Gezanten, om van de gelegent-heit van Hollandt eenige nader onder-rich-

De Gecommitteerden verschynen weer by de Gezanten, om nader opening van Holland.

richtinge te mogen bekomen. Maar als de Gezanten hen met woorden niet konden voldoen, namenze, op hun begeerte, een schoon papier, trokken daar in op 't Kompas streken na de vier Hooft-winden des werelds, en tekenden daar op verscheidene Landen in 't ruigh en voor de vuist wegh, om hen als met duim en vinger te kunnen aanwyzen, waar dat Holland lagh: waar uit zy genoegh scheenen te kunnen vatten, dat de Hollanders Landt hadden, en niet op de Zee huis hielden en zworven.

Mogolsche Gezandt is meê te Peking.

Op den derden van Ooghst-maandt verstonden wy dat in deze Hooft-stad *Peking* meê een Gezandt van den grooten Mogol, verzelschapt met een aanzienlyk en statelyk gevolgh, aangekomen was, om de twist en tweedragt, die tusschen deze twee Volken over een wyle ontstaan was, by te leggen; met verzoek daarenboven, dat hunne Papen vry en zonder beletzel in *Sina* zouden mogen preken, 't welk hen voor een tyd lang op hooge straffe verbooden was.

Zyn Geschenken voor den Keizer.

De Geschenken, (want zonder Geschenken verschynt nooit eenigh uitheemsch Gezandt hier ten Hoof,) die hy met zich bragt aan den Keizer, om zyn voornemen des te bequamer uit te werken, bestonden in drie honderd en zes-en-dertigh schoone Paerden; in twee levendige Vogel-struizen; in een Diamant, die de zwaarte van twee maas had, en eindelyk in vyf-en-dertig pikol kostelyke Koleryn-steen. Alle deze Geschenken bevielen den Keizer wonder wel, en waren, niet min als d'onzen, ten Hoof zeer aangenaam; zulks dit den Mogolschen Gezandt een goede uitkomst van het werk deed belooven. Deze gemelde Koleryn-steen heeft (naar men zeid) zoodanigh een zonderlinge kracht, van alle vergiftigheden te wederstaan en tegen te streeven, by zich, dat hy, zoo dra hy eenig vergift verneemt, of gewaar word, terstond afschilfert en aan stukken springt.

Kopje van Koleryn-steen.

Op myn weêrom-reis, van mynen eersten tocht na Indiën, bragt ik uit *Sina* in Holland een Kopje, dat van den gemelden Koleryn-steen gemaakt was, en by den Wel-edelen en Groot-achtbaren Heere Dr. Roeter Ernst, Schepen en Raadt der Stede Amsterdam, in zyn Kabinet van alle uit- en inheemsche rarigheden, noch tegenwoordigh bewaart wordt. 'k Zou den zonderlingen vlyt en groote naerstigheit van dezen Heer, dien hy in 't opspeuren en vergaderen van alle uitstekende buitenlandtsche rarigheden besteedt, veel te kort doen, indien ik des zelfs Kabinet, dat my, in 't doorzien, als opgetoogen hield, en tot stommens toe verwonderen deed, niet uitriep voor een kort-al-begryp van alle uit- en inheemsche rarigheden, die ooit iemand in Europe, Asia, Afrika en Amerika gevonden en bezichtigd heeft.

Op zeekren anderen tydt quamen de Gezanten met een andren Tartarischen Heer, (die, terwyl zich de Gezanten te *Kanton* bevonden, als expresse Commissaris van de Militie, uit *Peking* te *Kanton* was gekoomen, en aldaar hen tot twee maalen bezocht hadt,) mitsgaders met den Mandaryn *Pinxentou*, en andere, die hen van *Kanton* tot in *Peking* geleid hadden, als ook met de Agenten van de Kantonsche Onder-koningen, te woorde. Deeze vertoonden den Gezanten de Geloofbrieven, die zy Gezanten, zoo aan den Keizer als aan de Kantonsche Onderkoningen meê gebragt, en op hun aankomste, zoo in *Kanton* als in *Peking*, overgelevert hadden. En na dat zy de zelve geopent hadden, vraaghden zy wat July te zeggen was? daar op hen geantwoord wierd, dat het de naam was van de zevende Maand, na de Hollandsche reekening, of de leste Maand in 't Jaar na de Tartarische reekening. Zy vroegen daarenboven of de Hollandsche Regeering zestien honderd en vyf-en-vyftigh jaren lang geduurt, en of de zelve van dien tydt af haar aanvang genomen hadt. De Gezanten antwoorden hen hier op, dat Hollandt van dien tydt af, zoo wel als nu, van een en 't zelve volk bewoont en beheert was geworden: maar dat evenwel met het voorschreeven Jaar-getal niet anders wierd te kennen gegeven, dan dat over zoo veele jaren herwaarts Jesus Christus, hun Verlosser en Zalighmaker, in menschelyke gestalte ter wereldt was geko-

gekomen, wiens geboorte-dag de Hollanders in hunne schriften gedachtigh waren. Hier op gingen zy, zonder een woord te spreken, met de gemelde Brieven weêr wegh.

Als de Keizer nu eenige onderrichting, aangaande de zaken der Hollanders, bekomen hadt, zond hy op den een-en-dertighsten van Zomer-maandt aan de Ryks-raden eenen Last-brief, waar in verklaart wierd, dat zyne Keizerlyke Majesteit de Gezanten in hoedanigheit als Gezanten aan nam, en toeliet dat de zelve voor zyn aanschyn zouden mogen gebraght worden, zoo dra zyn Keizerlyke Majesteit in zyn nieuw Hof op den Throon zou gezeten zyn. En na dat zyne Majesteit de Geloof-brieven der Gezanten andermaal door den Jesuit Adam Schaliger hadt doen overzetten, en na den rechten zin van woordt tot woordt vertaalen, en door zyne Filosophen overlezen, schepte hy daar in zoodanigh een genoegen, dat hy een tweeden Last-brief aan den Ryks Opper-schryver afzond, waar by hy belaste, op het verzoek der Gezanten een dienstig besluit te nemen, en zyn Majesteit daar af bescheid te geven en te verwittigen. D'eerste van deze Brieven, die van woordt tot woordt in 't Neêrduitsch vertaalt zyn, komt op dezen zin uit:

Grootachtbare ([a]) Lipeos. *De Hollandsche Gezanten zyn, om den Keizer te begroeten, en hunne gehoorzaamheit aan hem te toonen, met hunne Geschenken alhier gekomen; 't welk men niet kan bevinden, dat zy by menschen gedenken, ja over duizend en duizend jaren aan deze Kroon gedaan hebben. Dewyl het derhalve nu d'eerste reis is, heb ik de zelve voor Gezanten aangenomen, en geve hen verlof, dat zy-luiden, wanneer ik op mynen Throon, in myn nieuw Paleys, zal gezeten zyn, daar in voor myn aanschyn, om eerbiedigheit te toonen, zullen gebragt worden: ten einde zy daar na wel onthaalt, en, op hun verzoek, tot genoegen gehandelt en spoediglyk weder afgevaardigt mogen worden, om te vertrekken. Te meer, dewylze, ten inzichte van myne vermaardtheit, van een onbedenkelyken verren weg over Zee, en dan weer over Landt gekomen zyn; ja gelyk als van de hooge Bergen uit een schaduw hunne voeten tot* Peking *om te rusten, en de klaarte der Zonne in den Hemel met geopende oogen t'aanschouwen, gezet hebben. Hoe zou men zoodanige Persoonen, die van zoo eenen verren wegh komen, kunnen tegenspreeken, en hun verzoek weigeren?*

De tweede Bevel-brief luide byna van woord tot woord aldus:

Tweede Last brief.

Den zestienden dagh van de zeste Maand (dat by ons den zesten van Oogstmaand is) *den Hollandschen Brief andermaal doen lezen, en den zin daar af bekomen hebbende, bevind ik, dat het Gezandtschap der Hollanders, 't welk zy vrywillig en uit hun eigen beweging aangenomen hebben, met een goeden grond en uit een zuiver gemoed begonnen is, en dat van Landen over de groote Zee gelegen; evenalleens gelyk een vogel, die los in de lucht zweeft, en tot het af komen niet te dwingen is. En dewyl ik deze bezending hooger als iet anders achte, en als myn zelven beminne; ja aangenamer als aangenamer houde, Zoo is 't dat ik u Ryks-Cancellier en andere Raden belaste, dat gy-lieden op hun verzoek, 't welk zy by dit Gezandschap doen, om in dit myn Ryk te mogen gaan en komen, een dienstigh besluit maakt, en my daar af verslag doet.*

De Ryks-Cancellier besluit dat de Hollanders den Keizer alle vyf jaren zullen begroeten;

De Ryks-Cancellier deed hier op den Gezanten door de boven gemelde Gecommitteerden voor houden, of zy niet alle jaren, of ten langsten alle drie jaren eens in *Peking* zouden konnen weder komen, om den Keizer plechtelyk te begroeten? Waar op de Gezanten tot antwoord gaven, dat zy, om zeeker te gaan, beter alle vyf jaren eens in *Peking* zouden konnen verschynen; met dit bespreek, dat zy ondertusschen jaarlyks in *Kanton* met vier Scheepen moghten komen handelen. Daar na deed de zelve Ryks-Cancellier de Ryks-vergadering van Tartarye en *Sina* by een komen, en daar in als Raads-hooftman de zaak der Hollanders gunstelyk voordragen, oordeelende dat men hun verzoek, om alle vyf jaren eens den Keizer te komen begroeten, behoorde toe te staan.

Dat de Sineesche Raads-heeren op negen brengen.

Tot dit gevoelen neighden al d'andere Tartarische Raads-heeren; maar de Sineesche Raads-heeren gelieten zich als of zy den Hollanders noch grooter gunste wilden toedragen, en dreeven, dat men de zelve niet als om de negen jaren behoorde wederom te laten komen; dewyl men hen anders door de verheit der reize te veel in de waaghschaal zou stellen. Dan zy hadden hier een achter-deur open, die de Tartarische Raads-heeren niet gemerkt hadden, en verstonden dat de Hollanders middelerwyle in *Kanton* niet zouden moogen komen handelen. Zy gaven den Raadt wyders in bedenken, of onder schyn van Hollanders niet wel Engelschen moghten schuilen; met by brengen, dat d'Engelschen over dertig jaren met vier Schepen in de haven van *Heytamon* Zout-Jonken hadden aangehaalt, den Mandaryn gevangen genomen, een Sterkte omverre geschoten, en voorts zoodanige vuile dingen bedreeven, datze van dien tydt af voor vyanden van den Staat verklaart en gehouden waren, en ook toen beslooten was, dat de Engelsche nooit na dien tydt in *Sina* zouden in gelaten worden; invoegen men nader proeve en beter bescheid van d'oprechtigheit der Hollanders moeste hebben, voor aleer zy in 't Ryk ingelaten wierden. Want behalven het met de gewoonte streed, dat hen de vryen handel in 't Ryk wierd toegestaan, zoo kon men ook niet vernemen dat het zelve in de Geloof-brieven der Gezanten verzocht wierd; zulks zy daar uit vermoedden dat de Gezanten buiten hun last gingen. Wonder vreemd quam dit den Gezanten te vooren, en was hen een donderslagh in d'ooren zulks te hooren; gemerkt zy tot noch toe geen andere gedachten hadden gehad, of de Keizer had, volgens den inhoud van den tweeden Lastbrief, hier bevoorens by de Onderkoningen van *Kanton* bekomen, het verzoek der Hollanders, nopende den vryen handel in *Kanton*, volkomentlyk toegestaan, en dat zy alleenlyk zyne Majesteit daar over in *Peking* zouden komen bedanken. Zy konden wel begrypen, dat Pater Adam, en noch twee andere Jesuiten, die aldaar woonachtigh waren, ontrent drie honderdt teil Zilvers (om den voortgang van dit werk te beletten) verspilt, en noch meer belooft hadden; als ook datze de Tarters hadden wys gemaakt, dat de Hollanders, onder dekmantel van te handelen, niet anders zochten dan voor eerst eenen voet in 't Land te krygen, en daar na te rooven wat zy konden meê sleepen. Hen quam ook ter ooren, dat deze drie Jesuiten geweldigh geklaaght hadden, dat *Makao* door dezen handel t'eenemaal zou verarmen. Dat daarenboven het aanbrengen van den Commissaris, die over drie Jaren in *Kanton* was geweest, als ook het schryven van den *Tutang*, die als toen noch in *Kanton* zich bevond, en te dien tyde van die van *Makao* met zilver omgekocht was, aldaar zulk een gevoelen in de harten van veelen gebragt hadt, dat men hen niet anders hield dan voor een deel t'zamen-gerot volk, dat geen Landt hadt, en zich alleenlyk met rooven en andere ongeoorlofde middelen, inzonderheit ter Zee, erneerde, konden de Gezanten noch wel vatten en bevroeden; maar dat de Ryks-Kancellier en andere Raaden (om den zin van deze woorden, *te mogen gaan en keeren*, in de Geloofnis-brieven der Gezanten vervat, en daar meê niet anders betekent wierd, als te *mogen handelen*, aan den Keizer uit te leggen en te verklaren) met geld mosten worden omgekocht, quam hen wonder vreemt te vooren; nadien zy niet beter wisten, of de vyf-en-dertigh honderd teil Zilvers (die zy by Schuldt-brief aan de Kantonsche Onder-koningen, op hen aangewezen, aldaar te dien einde belooft hadden te betalen) waren aan de Ryks-raden verdeeld en uitgeschooten. Als zy derhalven bevonden dat de zelve Onder-koningen hen hier in hadden bedroogen, wierden zy gedwongen na andere middelen uit te zien, om tot hun oogmerk te geraken. Zy stelden dan voor eerst ter Vergadering, van den tweeden Ryks-Kancellier te dien einde beleid, het punt van den Jaarlykschen handel in *Kanton* in persoon en duidelyk voor, en hielden daar op aan om dien te verkrygen.

Die ook willen en zeggen dat de Hollanders Engelsche zyn.

De Jesuiten zyn de Gezanten ook hinderlyk.

Daar

Daar na zonden zy den Mandaryn van den ouden Kantonschen Onderkoning by den eersten Ryks-Cancellier, met aanbieding van in *Peking* zoo lang te willen verblyven, ter tydt toe zyn Majesteit ten vollen verzeekert was, dat zy Hollanders, en geene Engelschen waren. Zy verzochten ook aan den Keizer en de Ryks-raden, datze hen met een Wapen of Merk, in metaal gesneden, wilden begunstigen, om daar meê alle de Zee-brieven van hunne Schepen, die deze Kust voorby voeren of aan deeden, te verzegelen, en de zelve daar door van de Schepen van andere Volken te kunnen onderscheiden; als ook dat hen een Wimpel ofte een ander teeken moghte gegeven worden, om die op hunne Schepen neffens hunne Vlaggen te laten afwaaien. Eindelyk lieten zy een vertoog door een van de Klerken der Ryks-vergadering instellen, daar by zy uitdrukkelyk verzochten, om als eigen Onderdanen in *Sina* te mogen verkeeren, woonen, gewoonlyke gerechtigheden van 't Lant te betalen, evenalleens als die van *Lieugiouw*, *Amiam*, en *Siam*, volgens d'oude Sineesche wetten, vergunt was. Zy booden daar in ook aan, datze neffens deze drie Volken, tot erkentenis van dien, zyne Majesteit alle drie jaren eens met hunne Geschenken zouden komen begroeten; met dit besprek, dat als dan het Schip, of de Schepen, waar meê de Gezanten aanquamen, op haren tydt weder mogten vertrekken, zonder na de komste der Gezanten te wachten, gemerkt de Schepen in 't zout water gewent waren, en in 't versch water niet konden blyven, zonder te bederven en te verrotten. Maar wat zy voorstelden, daar wierd niet uitgerecht, en voor een doove mans deur geklopt. Tien of veertien duizendt teilen Zilvers was de rechte sleutel, om deze deur t'openen; maar die waren toen niet te vinden; dewyl zy alles alreê verschonken hadden; en de penningen te leenen, daar toe was niemandt te vinden, 't en zy met intrest tegen acht of tien ten honderd 's maands; doch zulks docht den Gezanten ongeraden te zyn, om datze alsdan noch het rechte ooghmerk van de zaak niet zouden getroffen hebben.

De Keizer staat den Gezanten toe datze, in plaats van alle vyf jaren, hem om 't achtste jaar zullen begroeten.

Als de Keizer eindelyk zagh wat de Ryks-raden in deze zaak hadden uitgerecht, en dat zy daar by vertoonden, dat de Hollanders wel genegen waren alle vyf jaren eens in Gezandtschap aan zyne Majesteit te komen, en dat hy daarenboven hadt reekening gemaakt, dat de Hollanders met gaan en keeren vyf geheele jaren van doen hadden; te weten, indien zy alleenlyk des daags reisden, zonder de nachten te reekenen, heeft hy het getal van vyf jaren met zyne eigen handen door gehaalt, en in plaats van vyf, uit een zonderlinge genegentheit tot de Hollanders, 't getal van acht jaren gestelt, om hen niet te veel te belasten. *Want hoe*, zeide hy, *zoudenze dat gaande kunnen houden, en hoe zou men den geenen zoodanige lasten derven op leggen, die my niet van doen hebben, nochte vreezen, en uit eigen genegentheit en een zuiver gemoet met zoo meenigerlei goederen my komen begroeten en beschenken. Gewisselyk, men moet deze Luiden nootzakelyk anders handelen; op datze na het volbrengen der reize twee of drie jaren t'huis mogen blyven, om te rusten.*

Zyn reden daar af.

Antwoord van den Ryks Opperschryver over de zaken der Gezanten.

Hier uit bleek nu, dat hier tegen niet anders te doen viel, als gedult te nemen, en de zaak tot nader gelegentheit uit te stellen. Ook was de Ryks Opper-schryver zelfs van gevoelen, dat al te groote woeling en haasting het werk meer verbrodden als voorderen zou. Onder andre zeide hy ook tegens de Mandaryns van de Kantonsche Onder-koningen, die hem daar over aanspraken, aldus: *Hoe, is het niet genoeg dat zy, die hier, om zyne Majesteit te begroeten, d'eerste reize van hun leven in Gezandtschap zyn gekomen, en, ten aanzien van de quaade geruchten, by veele van de Grootsten in* Sina *in 't oog waren, nu alreê, om in die hoedanigheit dit Ryk te moogen bewandelen, als Vrienden aangenomen zyn. Zoo men te hart op den vryen handel wil dringen, men zou licht het een met het ander bederven. Zy moeten niet denken nochte zich inbeelden, dat men hier na hen heeft staan wachten, en verbonden is, om hen alles met den eersten toe te staan en in te willigen. Datze tegen 't aan-*

staande

ſtaande jaar, of zoo haaſt als zy kunnen, den Keizer voor deze gunſtige aanneming met een Geſchenk komen bedanken, dan zal daar toe zich bequamer gelegentheit opdoen.

De Gezanten moeten eerbiedigheit voor 's Keizers Zegel betoonen, eer zy voor hem verſchynen mogen:

Hierentuſſchen begon de gewenſchte tydt te genaken, op den welken de Keizer d'eerſte intreê in zyn nieuw Paleis zou doen, als wanneer hy ook beſtemt hadt den Gezanten daar in gehoor te verleenen. Doch aleer zy daar toe konden komen, moſtenze te vooren in het oude Hof, daar in 's Keizers waardigheidt en Zegel bewaart wierd, plechtelyk eerbiedigheit bewyzen. Want dewyl, zoo de Sineezen zeggen, deze plaats ouder dan de Keizer, en te dien einde van den Hemel verkoren en geheiligt is, zoo komt haar ook d'oudſte eere toe. Te dezer oorzake mogen alle uitheemſche Gezanten, die zich hier tegen ſtellen, voor den Keizer niet verſchynen, maar moeten onverhoort wegh trekken, gelyk den Gezant van der *Moskou* wedervoer, die onverhoort, en zonder voor den Keizer te verſchynen, weder vertrekken moſt; dewyl hy, om d'achtbaarheit van zynen Heer en Meeſter te bewaren, de gewoonlyke eerbiedigheit hier niet wilde betoonen. Zelfs alle de Grooten van 't Ryk, 't zy datze van lagen of hoogen ſtaat zyn, moeten hier, eer zy voor zyne Keizerlyke Majeſteit mogen verſchynen, eerbiedigheit komen doen. Ja, dat meer is, zelfs de Keizer, eer hy ingehult wordt, is genootzaakt zich hier te komen buigen. En geſchiede dit bewyzen van eerbiedigheit drie dagen voor den beſtemden tydt van ter gehoor te komen.

Waar over de Moskoviſche Gezant vertrekt.

De Gezanten worden van eenige Mandaryns in 't oude Hof gebragt;

22 Auguſt.

Op den twee-en-twintighſten van Oogſt-maandt quamen d'Agenten der Kantonſche Onder-koningen, met de Mandaryns *Pinxentou*, en andere, van *Kanton* gekomen, in de morgenſtond in ons Logement. Kort daar aan verſcheenen ook drie Sineeſche Doctoren en zommige Staats-perſoonen, die alle Staats-gewyze gekleed en met vierkante teekenen op de borſt en op de rugh geborduurt waren. Deeze Heeren braghten en geleiden met zonderlinge ſtatelykheit de Gezanten, en ons gantſche gevolgh, in het boven gemelde oude Hof, 't welk wel een Boekkamer, Pleit-hof, of Hooge School geleek; want men zagh hier niet anders als Lang-rokken en Boek-dragers. En na dat wy aldaar in zeeker Kapelletje, om uit het gedrangh des volks te zyn, een quartier uurs gezeten hadden, wierden wy van daar geleid midden op het plein, onder den blaauwen hemel, over een verheven ingangh, daar in een antyks Throontje ſtondt; maar was rondtom toe geſlooten. Ons wierd belaſt, dat wy, op 't geluit van den Heraut, of Wapen-vooght, driemaal neder te knielen, en 't hooft driemaal na d'aarde te buigen hadden. Na een kleene wyle riep de Wapen-voogt, met luider ſtemme, in de Sineeſche Tale, *Kaſchan*, dat zoo veel op Neêrduitſch gezegt is, als *Godt heeft den Keizer gezonden.* Daar na riep hy, *Quee*, dat is, *valt op uwe knien.* Toen *Kanto*, dat is, *bueght u hooft;* toen weêr *Kee*, *ſtaat op*, en dat tot driemaal achter malkandre, 't geen wy t'elkens ook zoo deeden. Eindelyk riep hy *Koe*, dat is, *gaat ter zyde*, en wy gingen ter zyde.

Alle deze plechtigheden geſchiedden ten overſtaan en in 't bywezen van eenige honderd Sineeſche Schriftgeleerden: waar na wy met de Gezanten weêr na ons Logement keerden. En nu zouden de Gezanten, naar gewoonte, op den vyf-en-twintigſten van Oogſt-maandt voor den Keizer verſcheenen hebben, dan hier quam weder een groote hinderpaal in de weg; te weeten, de ſchielyke en onverwachte doot van des Keizers jongſten Broeder, die, ontrent zeſtien jaren oud, daags daar aan, namelyk den drie-en-twintigſten der zelfſte Maand, was komen t'overlyden, niet zonder vermoeden van vergift. Hy was, na 't zeggen der Tolken, een kleene wyle voor onze aankomſt met den Keizer in woorden geweeſt, en daar in zoo heftig en oplopend geworden, dat hy hem in grimmigheit en toornigen moede hadt aangeraakt; 't welk van de Ryks-raden zoo qualyk opgenomen wierd, datze hem onwaardig achten om langer te leven; en hem derhalven met vergift deeden ombrengen.

Maar

Maar andere leiden de haastige doot van dezen jongen Prins op een andre oorzaak; te weten, dat hy onlangs te vooren van zyne Majesteit vryheit bekomen hadt, om alleen Hof te mogen houden, en aldaar buiten 't oogh van zyne Moeder en Meesters met een jonge Juffrouw of twee zich verhit en vermoeit, en daar op, tot verkoeling, een glas Ys-water gedronken hadt; 't welk hem zoo qualik bekomen was, dat hy na weinigh uuren dezer werelt overleden was. Waar over de Keizer met zoodanigh een droefheit bevangen wierd, dat hy zyne liefste vrienden niet zien nochte hooren spreeken wilde. Ja hy liet opentlyk afkundigen, dat niemant hem binnen den tydt van drie dagen met verzoek-schriften of anders-ints moeijelyk te vallen hadt. Dees overleden jonge Prins wierd een maand ang boven d'aarde gehouden, en op den acht-en-twintighsten van Herfst-naand eerst begraven; 't welk d'oorzaak was, dat de Gezanten niet voor len tweeden van Wyn-maandt ter gehoor voor den Keizer gebraght wierlen.

Den veertienden van Herfst-maandt uam den Gezanten in hun Logement er oore dat den Gezandt van der Mosou, zonder gehoor by den Keizer gead te hebben, vertrokken was, ter ake hy, gelyk gezegt is, voor 't Zegel an den Keizer, om d'eere en achtbaareit van zynen Heer en Meester te bevaren, zich niet had willen buigen. Een it hun gevolg quam des middags, teryl de Gezanten over tafel zaten, en am zyn afscheid uit de naam van hen llen. Hy verzocht ook met een op 't riendelykste een kleen Briefje, om in er Moskou te kunnen toonen, dat hy ns aldaar gevonden hadt; 't welk de leeren Gezanten hem gewilliglyk lieen langen, en wenschten hem voorts eluk op de reis. Naderhandt wierd ons erwittigt, dat deze Gezant in 't Land vierdt opgehouden, en niet vertrekken on, voor dat de Keizer hem een vry elei-brief verleent hadt. Zoodanigh eeft de hooghertigheit zommige menchen bezeten en ingenomen, datze lieer hunne gewoone grootsheit, schoon ot schade en nadeel van hunne eigene zaken, willen staande houden, dan in tydt en gelegentheit het minste daar af te wyken en 't zeil te minderen.

De Keizer geeft last dat de Gezanten te Hoof zullen verschynen.

Daags na de boven gemelde Begrafenis van 's Keizers broeder, zond de Keizer aan den Ryks-Kancellier een schriftelyk bescheid, met last, dat hy de Hollandsche Gezanten, als ook die van den grooten *Mogol*, en uit West-Tartaryen gekomen waren, op den gemelten dagh voor zyn Majesteits Throon te brengen had. Hy liet voorts alle de Grooten in *Peking* by Plakkaten weten, dat zy ten zelven dage in het Hof voor zynen Throon zouden te verschynen hebben.

De Gezanten worden ten Hoof gehaalt om den Keizer op zynen Throon in zyne Majesteit te zien.

Toen nu ten langen leste de lang gewenschte dagh verscheenen was, quam de Mandaryn *Pinxentou*, met d'Agenten en Mandaryns der Kantonsche Onder-koningen, en eenige andere Hovelingen, die alle zeer prachtigh en staats-gewyze gekleed waren, ontrent twee uuren na middernacht, met lantarens in ons Logement, om de Gezanten te geleiden.

Als deze Heeren met de Gezanten buiten quamen, wierdt ons gantsche gevolg in orde gestelt, en, volgens 's Lands gebruik en orde, daar uit zes persoonen (waar onder ik meê gereekent stondt) gekooren, om meê ten Hove te gaan; maar d'overige moesten in ons Logement verblyven. Hier op gingen wy, verzelschapt en geleid van de boven gemelde Heeren, ten Hove, en wierden, als wy daar quamen, eerst door de voor-poort van 't Hof, en daar na over een groot plein, door een andre hooge en kunstig gewrochte poort gebragt, en op de tweede plaats of plein van 't Hof na de linker zyde gestelt; alwaar wy onder den blaauwen Hemel en op de blaauwe steenen moesten zitten, om den dag te verwachten, of ten minsten zoo lang verbeiden, ter tydt zyne Majesteit op zynen Throon zou verschynen.

Na een kleene wyle quam aldaar ook de Gezant van den grooten *Mogol*, die, verzelschapt met vyf Stadhouders, en in de twintig Moorsche dienaars, zich by onze Heeren Gezanten neêrzette. Desgelyks vervoeghden zich ook de Gezanten van de *Lammas* en *Sutad-*

ſen, en andere groote en naamhaftige Heeren van 't Ryk, neffens hunne zyde.

En gemerkt wy hier den dag moeſten afwachten, om de Keizerlyke Majeſteit op zynen nieuwen Throon te zien verſchynen, zal ik desgelyks den Lezer na het verhaal, van 't geen ons op dien heerlyken dag voor viel, een weinigh doen wachten, en midlerwyle den tydt aan 't beſchryven der gemelde uitheemſche Gezanten, die meê met ons aan dit Keizers Hof lagen, beſteeden, en voorts hunne afbeeldzels in Prent vertoonen.

Gezant der Sutadſen. De Gezandt der *Sutadſen* (die wy in onze Tale, ten opzicht van de Landſtreek die zy bewoonen, en daar deze van daan quam, Zuid-Tarters zouden noemen, gemerkt de Sineezen, die hen *Sutadſen* noemen, geen R in 't ſpreeken gebruiken, nochte ook niet kunnen uitſpreeken,) verdient hier d'eerſte en voornaamſte plaats, dewyl hy doorgaans ten Hoof de voor-plaats hadt, en het eerſte met zyne Meeſters zaken by den Keizer vaerdigh raakte. Wat eigentlyk zyn aanbrengen en verzoek was, zou ik voor wis niet weeten te zeggen; maar zoo veel ik vernemen kon, had de Koning der *Sutadſen* hem afgezonden, alleen om den Grooten *Cham*, na 's Lands gebruik, met hem te begroeten en Geſchenken te zenden, de gewoonlyke gehoorzaamheit te toonen; gelyk d'omleggende Grens-volken gemeenlyk aan deezen grooten Heer gewoon zyn te doen.

Hy had een Rok of Wambas aan, dat hem tot over den buik hing, en van ruige Schaaps-vellen gemaakt was, met de wol na buiten gekeert. Met zyne armen ging hy tot aan de ſchouders bloot, (want de Rok was zonder mouwen) en hadt een Muts op, die hem dicht om 't hooft toeſloot, rondtom met een koſtelyke zabele rand bezet, en boven op met paerds-hair (dat deze Volken zonderling cierlyk roodt weten te kleuren, en in ſteê van pluimen gebruiken) verciert was. Aan 't bene den-lyf hadt hy een wyde Pols-broek die hem zoo ſlordigh en ruim om d beenen hing te ſlingeren, niet anders als of'er een zeil om hing. De Laerzen die hy aan de beenen had, waren zoo plomp, zwaar en dik van zoolen, dat ze hem in 't gaan geen kleen beletze gaven; ook hingenze zoo wyd en zob bigh om de beenen, dat hy die zee licht en met kleene moeite zou daar a geſlingert hebben. Op zyne rechte zyde hing, na de Tartariſche en Sinee ſch

sche wyze, een breede zwaare Sabel; zulks hy beter na een Kryghsman als Gezandt geleek. Zyn gantsche gevolg (waar van twee, met den gemelden Gezandt in 't midden, in de voorgaande Prent vertoont worden) waren op de zelve wyze toegedost en uitgestreeken; doch ieder hadt een boog met pyl-koker achter op de rug hangen.

De Mogolsche Gezandt (wiens aanbrengen en verzoek wy te vooren verhaalt hebben,) hadt een kostelyke blaauwe zyde Rok aan, die doorgaans zoo dik met goutdraadt geborduurt was, datze styf van gout stond. Deze Rok, die hem byna tot op de voeten, en los en ruim om 't lyf hing, wierd met een zyde gordel opgeschort, daar zeer cierlyke en kostelyke quasten by neêr hingen. Aan de beenen hadt hy zeer nette en geestige Laersjes, van geel Turks leer, en op het hooft een kostelyke Tulbant met allerlei kleuren geschakeert.

Het Ryk van den Grooten Mogol, die dezen Gezandt met een statelyk en aanzienlyk gevolgh aan den Grooten Cham hadt afgezonden, begrypt eigentlyk het Noorder gedeelte van Oost-Indië, of de Landstreek die tusschen den Berg *Kaucasus*, (nu *Dalanguer* geheeten) de Zee, en tusschen de Revieren *Ganges* en *Indus* gelegen is. Dit eene Ryk, dat het Ryk *Mogor* of *Mogol* genoemt wordt, en van de Tartersche Koningen (die eertyds met een groote macht van volk in dit Gewest vielen en onder gehoorzaamheit bragten) haren naam bekomen heeft, wordt in veel Ryken afgedeelt, hoewel eenige ook onder andere groote Princen staan. Maar de voornaamste Ryken, daar over eigentlyk deze grooten Mogol te gebieden heeft, zyn, *Kambaya*, *Dely*, *Sanque*, *Mandro*, en *Bengala*. Zyn Hof houd deze groote Vorst gemeenlyk in het Ryk *Dely*, in de Stad die meê *Dely* genoemt word, en het gantsche Ryk den naam *Dely* gegeven heeft.

Alle deze Landen, daar over dezen grooten Mogol te gebieden heeft, vallen zeer vruchtbaar in 't voortbrengen van allerlei Aerdgewassen en Dieren: want Rys, Kooren, Was, Suiker, Wierook, en allerlei Speceryen, als ook Katoen en Zyde, komen in deze Gewesten in grooten overvloet voort. In 't gebergte vind men den steen *Onix*, en veele diamanten en andere edele gesteenten.

Men houd voor gewis, dat deeze grooten Mogol te velde kan brengen, en dat (om zoo te zeggen) in een

ommezien, drie hondert duizend Rosvolk, vyf honderd duizend Elefanten, en zoo groot een macht van Voetvolk, dat het getal byna niet te berekenen is.

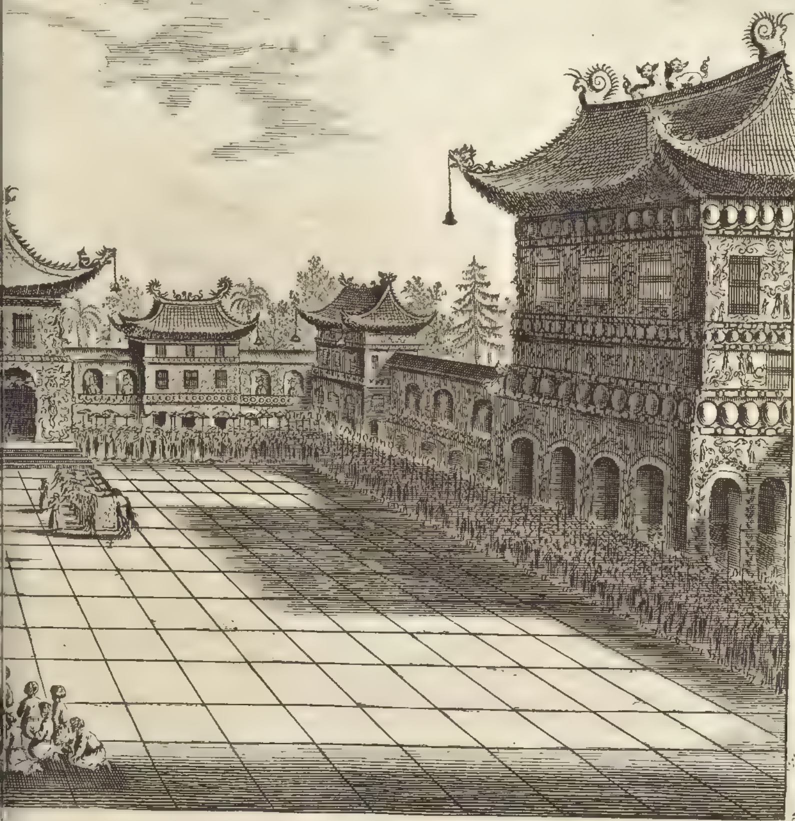
D'Inwoonders omhelzen de Leere en valſchen godsdienſt van Mahomet; daar onder ook veele Afgoden-dienaars gevonden worden. In deze Geweſten bevinden zich ook veele Joden, die aldaar zeer grooten koophandel dryven, als ook eenige Abyſſiner Chriſtenen, die den luſt van koophandel te dryven, en de winſt derwaarts gelokt heeft.

Gezant van de Lammas. De Gezant van de *Lammas* (wiens dragt en wezen hier in de boven ſtaande Prent ſtaat uitgebeeld) was in 't geel gekleed, en hadt zoodanigh een ſlagh van een hoet op, als de Kardinalen gemeenlyk te Romen dragen. Op zyne zyde hing een Pater-noſter, die gemeenlyk deze Geeſtelyken by zich dragen, om daar uit hunne getyen te lezen. Deze *Lammas* zyn een zeekre ſlagh van geeſtelyke Luiden, die een langen tydt in *Sina* hadden huis gehouden; maar de laatſte Sineeſche Keizer, eer de Tarter het Ryk veroverde, hadt hen ten lande uit gedreeven, van waar zy zich na Tartarye hadden begeven, en aldaar hunne godsdienſt vryelyk gepleegt. D'overige verdrevene Geeſtelyken hadden nu dezen Gezant uit hunner aller naam aan den grooten Cham afgezonden, met verzoek van in het Ryk op den ouden voet hunnen godsdienſt te mogen plegen. Wat uitſlagh hunne zaken namen, heb ik niet kunnen vernemen; maar wel, dat hy ten Hoof zeer vriendelyk en minnelyk onthaalt wierd. Dus verre van deze uitheemſche Gezanten, 'k begeef my tot het verhaal van 't geen ons ten Hove voor quam.

Voor de Poort van dit plein, daar wy den dagh zaten af te wachten, vonden wy drie zwarte Elefanten ſtaan, die alle, na de Sineeſche wyze, zeer pracht[igh] een heerlyk waren uitgeſtreeken en, om de ſtaaci des te heerlyker te maken, aldaar als te wacht ſtonden. Zy hadden op hun rugh vergulde Wacht-toorens ſtaan, die koſtelyk en kunſtigh verciert en met allerlei beeld[-]werk opgepronkt waren. Hier achte[r] zwermde zoo een groote meenigte va[n] menſchen dat het krielde, ja niet an[-]ders als of de gantſche Stadt hier o[p] een ſcheen gedrongen te zyn. Ter we[der-]zyde voor de poort van dit plei[n] ſtondt ook een ongelooflyk getal va[n] 's Keizer Lyf-wachten, die alle n[a] de Tarterſche wyze zeer koſtelyk e[n]

ong[e]

1. Palatium in quo Imperatoris solium continetur.
2. Legati Batavorum.
3. Legatus Magni Mogolis.
4. Duodecim albicantes equi.
5. Tartarus cum coriaceo instrumento.
6. Fecialis
7. Imperatoris Somatophylaces.
Interior aula
'T KEYSERS

...atoriæ facies
van binnen
1. 't Palleys daer s'Keysers Throon in staet
2. de twee Nederlandsche Ambassadeurs
3. Een Ambassadeur van den Grooten Mogol
4. Twaelf sneeuw-witte Paerden
5. Een Tarter met een leere wint slangh
6. den Herout
7. Keysers Lyfwachten.

ongemeen prachtigh waren uitgestreeken.

Toen nu het licht des dageraats begon door te breeken, quamen alle de Grooten, die aldaar meê verscheenen waren, rondtom ons staan, en keeken ons met groote verwondering aan, niet anders als of 'er een nieuw wanschepzel uit Afrika gekoomen was, zonder dat evenwel iemand tegen ons eenige teekenen van schimp, smaat of oneerbiedigheit betoonde. Ontrent een uur daar na wierd 'er een teeken gedaan, waar op een iegelyk met zulk een schielyk gedruis opstond, als of'er een alarm geweest was. De twee Tartersche Heeren, die voor deezen gewoonlyk aan de Gezanten waren afgezonden, geleidden de Gezanten met hun gevolg door een andere poort op een tweede plein, dat meê met een zwerm van Tartersche Krygs-knechten en Hovelingen ter weder-zyde bezet was, en van daar door een derde of vierde poort op een derde plein, of in 't binnenste Hof, alwaar het huis van des Keizers Throon stondt, en den Grooten *Cham* met zyn Vrouw en Kinderen zyn woonplaats heeft.

Dit gantsche vierkant of plein, dat de grootte van vier honderd treeden in 't vierkant had, was ter weder-zyde bestuwt en bezet met een sterken drom van Krygs-knechten, die alle zeer kostelyk en prachtig met Rokken van roode gebloemde zyde bekleedt waren.

Het voorste gelit, dat zich aan d'eene zyde van den voet des Throons af na beneden vertoonde, bestondt uit honderd en twaalf koppen, die ieder een byzonder veld-teeken voerden, en ook zoodanige kleur van kleeren droegen, als deze veld-teekenen waren; uitgezeid datze alle zwarte hoeden met geele pluimen en quasten op hadden. Te weten, naast aan den Throon des Keizers stonden twee-en-twintig Mannen, ieder met een kostelyke geele Zonne-scherm in de handt. Daar op volghden tien andre, die elk een vergulde Cirkel, in form van een Zon, op hielden; neffens de welke zes andre stonden, die Cirkels als volle Manen naar omhoogh geheven hadden. Hier na zagh men zestien andre persoonen staan, ieder met een Stang in de hand, daar aan op d'enden groote zyde quasten van allerhande kleuren hingen. By deze stonden zes-en-dertigh persoonen, ieder met een Standaart in de handt, die met vergulde Draken, ('s Keizers wapen) en andere gedrochten zeer geestigh, na de Sineesche wyze, op d'enden verciert waren; waar na zich vier andere vertoonden, ieder met een zeer cierlyke vergulde knods in de handt, die van vier Hellebardiers, en zoo veel Snaakshoofden, gevolgt wierden. En in dezer voege was d'eene zyde van den voet des Throons uitgestreeken en verheerlykt; aan d'andre zyde zag men even het zelfste, en daarenboven een ontelbaar getal van Hovelingen, die ook alle in eenerlei gewaad zeer kostelyk en prachtig waren gekleed en uitgestreeken.

Zes sneeuwitte Paerden staan voor den Throon ter weder-zyde.

Voor de trappen van den Keizerlyken Throon stonden ter weder-zyde zes sneeuw-witte Paerden, die elk met een heerlyk dek-kleed, dat zeer kostelyk geborduurt en vergult was, pronkten, en met toomen, zeer dik met paerlen, robynen en andere edele gesteenten bezet, verciert waren. Terwyl wy hier vast zaten en alle deze dingen met groote verwondering aanzagen, hoorde men het geluit en gespeel van een kleen Klokje, dat een zeer aangenaam en schel geluit gaf, en d'ooren met een zonderlinge zoetigheit streelde en vermaakte.

Wind slang.

Naauwliks was het speelen op dit Klokje ge eindight, of daar quam een Soldaat van achter 't volk voor den dag springen, die een leere Windt-slangh (zoo zou men het mogen noemen, ten opzicht van des zelfs gestalte, hoewel het niet qualik na een Wyn-verlaters pyp geleek, daar meê zy de wyn van 't eene vat in 't ander over blazen) met een zonderlinge vaerdigheit en handgreep in drie bochten wist te slingeren, die hy dan t'elkens zeer gezwint weêr optrok, waar op men dan drie slagen zoo luid hoorde klappen, als of 'er drie Pistoolen te gelyk los gingen. Dit deed hy zeer behendigh, en met een zonderlinge handigheit, tot drie maal achter een, en vertrok toen weder aan een zyde.

De Tutang en andere groote Heeren treden na den Throon om eerbiedigheit te toonen:

Na dit gedoen ſtonden wy alle op; waar op ook d'oude *Tutang* met meer als dertig Perſoonen (die alle aanzienlyke mannen, en de voornaamſte Ryksraden, en zeer prachtig met zyde kleederen, die ſtyf van gout ſtonden, uitgeſtreken waren) zeer ſtatelyk en met groote plechtigheden na den Keizerlyken Throon trad.

Deze *Tutang*, en de geene die hem verzelſchapten, deeden hier, op het roepen van eenen Heraut, voor zyne Majeſteit de gewoonelyke eerbiedigheit, met zich plechtelyk te knielen, en het hooft tot negen reizen achter malkandre ter aarde te buigen. Middelerwyle hoorde men een zeer aangenaam en zoet geluit van allerlei ſpeeltuigh, daat onder op maat met lieffelyke en ſchelle keelen zeer aangenaam gezongen wierd.

Desgelyks doen ook andere groote Heeren.

Zoo dra als deze, na het bewyzen van eerbiedigheit, van den Throon ter zyde vertrokken waren, vertoonde zich weêr een andere trop van naamhaftige en groote Heeren, daar de Ryks-Kancellier met noch twee andere Ryks-raden voor aan gingen, die op de zelfſte wyze hunne eerbiedigheit deeden, gelyk de voorgaande gedaan hadden. Daar na volgde de Gezandt van de *Sutadſen*, en de Gezandt van de *Lammas*, die meê met zonderlinge ſtatelykheidt door den eerſten en tweeden Ryks-Kancellier voor den Throon geleid wierden. En na dat deze hunne behoorlyke plichtplegingen hadden afgeleit, quam de Ryks-Kancellier by onze Heeren Gezanten, en vroegh hen wat qualiteit of waardigheit zy hadden. De Gezanten antwoorden hem, dat zy de qualiteit en waardigheit van *Thiomping* hadden; want met dezen tytel hadden hen al te vooren en van eerſten af de Kantonſche Onder-koningen getytelt, en gequalificeert. Daar na ging de zelve Ryks-Kancellier by den Mogolſchen Gezant, en vroegh hem ook na zyne qualiteit, dewelke antwoordde, dat hy van gelyke qualiteit was als de Hollandſche Gezanten; zulks hy ook met de Hollandſche Gezanten door den zelven Kancellier in een gelyke graad van eere en waardigheit geſtelt wierd; wel niet na den eiſch en qualiteit van Gezanten, maar na de qualiteit van *Thiomping*.

De Ryks-Kancellier vraagt de Gezanten wat qualiteit ieder heeft.

In 't midden van 't plein, recht tegen over de middelſte poort van zyne Majeſteits Throon, ſtonden twintigh byzondre Merk-ſteenen vervolgens achter malkandre, die met Sineeſche Letters in koopere plaatjes (in dier voege gelyk de zelve in de neven ſtaande Prent met Cyfer-getallen ſtaan uitgebeeldt) getekent waren, en de qualiteiten vertoonden, aan welken Merk-ſteen een ieder te ſtaan en te knielen heeft.

De Onder-*Tutang* ging aan de linker zyde, en gaf den gemelden Gezanten met wyzen te kennen, datze aan den tienden graad of Merk-ſteen zich te vervoegen en ſtil te ſtaan hadden. Toen riep, als wy ons daar geſtelt hadden, de Heraut met luider ſtemme, als vooren, toen wy d'eerſte eerbewyzing deeden: *Ga, en voege u voor den Throon.* Waar op wy alle op dit geroep ons na den Throon begaven. Voorts riep de zelve Heraut: *Trede in u plaats.* Waar op wy ook in onze plaats traden. Daar na riep hy: *kniele neder;* en wy knielden neder. Weder, *buige uw hooft drie maal ter aarden*, 't welk wy ook zoo deeden. Eindelyk riep hy: *ryze over end;* en wy rezen over end. En dit geſchiede drie-werf achter malkandre. Ten leſten riep de Heraut, *voege u weder in uw plaats;* waar op wy toen gezwind ter zyde afweeken, en weêr op onze plaats gingen. Onze Heeren Gezanten, en de Mogolſche, wierden hier op na een verheven Tooneel geleid, daar het huis des Throons op ſtondt, zynde twee of drie mans lengte hoogh; en met verſcheide wendel-trappen, en galderyen van Albaſt, of andre witte ſteen, zeer cierlyk opgemaakt. En alsze aldaar noch een maal geknielt, en 't hooft plechtelyk ter aarde geboogen hadden, wierden zy gelaſt, om zich ter zeet te ſtellen, en na een kleene wyle met Tartariſche *Thee*, met melk vermengt, uit houte bakjes luſtigh beſchonken. Maar wy bleven alle beneden, en dronken mede Tartariſche *Thee*, of Boonen-ſop, dat ons van eenige Hovelingen luſtigh geſchonken wierd. Ondertuſſchen hoorde men weêr den klank van 't klokken-

ſpel,

spel, en de gemelde Wind-slang weder klappen en klinken, waar op al het Volk terstond weêr begon te knielen. Wy zagen vast om en om na den Keizer, en wachtten met groot verlangen om dezen grooten Vorst eens persoonlyk in zyne grootste staaci t'aanschouwen; maar hy was zoodanigh met zyn volk omringt en bestuwt, datwe het minste niet van hem te zien konden krygen.

Hy zat ontrent dertigh treeden van de Gezanten in zynen heerlyken Throon, die van goud en edele gesteenten blonk en glinsterde. De leuningen ter weder-zyde van deezen Throon, die de gedaanten van twee groote Draken uitbeeldden, bedekten hem zoodanigh, dat de Gezanten van hem niets bemerken konden dan een weinigh van het aangezicht. Neffens en aan zyne zyde zaten d'Onder-koningen, Princen van den bloede en alle andere Grooten van 't Hof, die meê uit houte bakjes lustigh onder elkandre *Thee* dronken. Deze Heeren waren alle zeer prachtigh uit eenerhande gekleet; te weeten, zy hadden blaauwe zyde Rokken aan, die met goude Draken en Serpenten ('s Keizers Merk en Wapen) zeer kunstigh doorweven waren; en op hun hooft Mutzen met goude tippen, die met verscheidene kostelyke steenen bezet waren, en een ieders staat en hoedanigheit te kennen gaven. Ter zyde van den Throon stond zyn Majesteits lyfwacht, in de veertigh sterk, aan ieder zyde twintigh, die alle met pyl en boogh, doch zonder Livrei-kleederen aan, gewapent waren, en den Gezanten t'eenemaal het gezicht van den Keizer benamen.

Als zyn Keizerlyke Majesteit alhier een half quartier uurs gezeeten hadt, stond hy met zyn gantsche stoet op: en terwyl de Gezanten weder af gingen, zag de Heer Jakob de Keizer dat zyn Majesteit hen achter na keek. Hy was, zoo veel de Heer Keizer hadt kunnen zien, een jong Man, blank van vel, middelmatigh van lenghte, wel in 't vleesch, en van onderen tot bovenen in 't goudt gekleedt, zonder dat men eenige zyde daar aan bekennen kon. Maar ten hoogsten stonden wy verwondert, dat de Keizer de Gezanten zoo liet af gaan, zonder hen een woord toe te spreken, of iets te laten vragen. Dan dit is een gebruik, niet alleen by de Sineezen, maar ook by veele andere Oostersche volken, dat hunne Koningen en Keizeren zich zelden voor hunne Onderdanen, en noch veel minder voor uitheemsche Volken vertoonen; ook is het, van aller geheugenis her, by de Sineesche Keizeren onderhouden, datze zich nooit aan eenige vreemde Gezanten, nochte aan iemand dan aan hunne Hovelingen, zullen vertoonen, alsze in hare Majesteit op den Keizerlyken Throon gezeten zyn. 's Keizers afkomst, zyn gantsche levens-bedryf, en op wat wyze deze Grooten Cham op, en de voorige laatste Sineesche Keizer van den stoel des Ryks geraakt is, zullenwe in onze algemeene Beschryving op 't laatste verhalen.

Onordentelykheit der Lyf-wachten.

Toen de Gezanten weder af quamen, vertrok ook al het Hof-gezin. De Soldaten namen hunne Wimpels en Standaarden op de schouders, en liepen ('t geen vreemdt om te zien was, en ons niet weinigh deed verwonderen) daar meê, als ofze maar een dweil-stok of boots-haak daar op hadden, zonder orde en heel wanschikkelyk ieder zyns wegs. Wy hadden groote moeite en genoeg te doen eer wy door den drang des volks in onze Logementen raakten, schoon onze Wacht-kapiteinen met zes Soldaten voor en ter zyde het volk deeden uit den weg gaan, en ruimbaan maakten.

De Keizer is nieuwsgierigh om Hollandsche kleederen te zien.

Zoo dra en waren de Gezanten niet in hunne Logementen gekomen, of daar verscheenen by hen twee van de voornaamste Ryks-raden, uit last van zyn Majesteit, met verzoek van een pak Hollandsche kleeren, die zyn Majesteit begeerde te zien. De Gezanten gaven hem een zwart felpe kleed, met een mantel van buiten en binnen met felp gevoert, als ook een paar Spaansche laarzen en spooren, een paar zyde kouffen, en kanonzen, een bef, hemt, degen, draag-bandt, en een kastoor; 't welk den Keizer zoo wonder kostelyk in 't oog scheen, dat hy zou gezeid

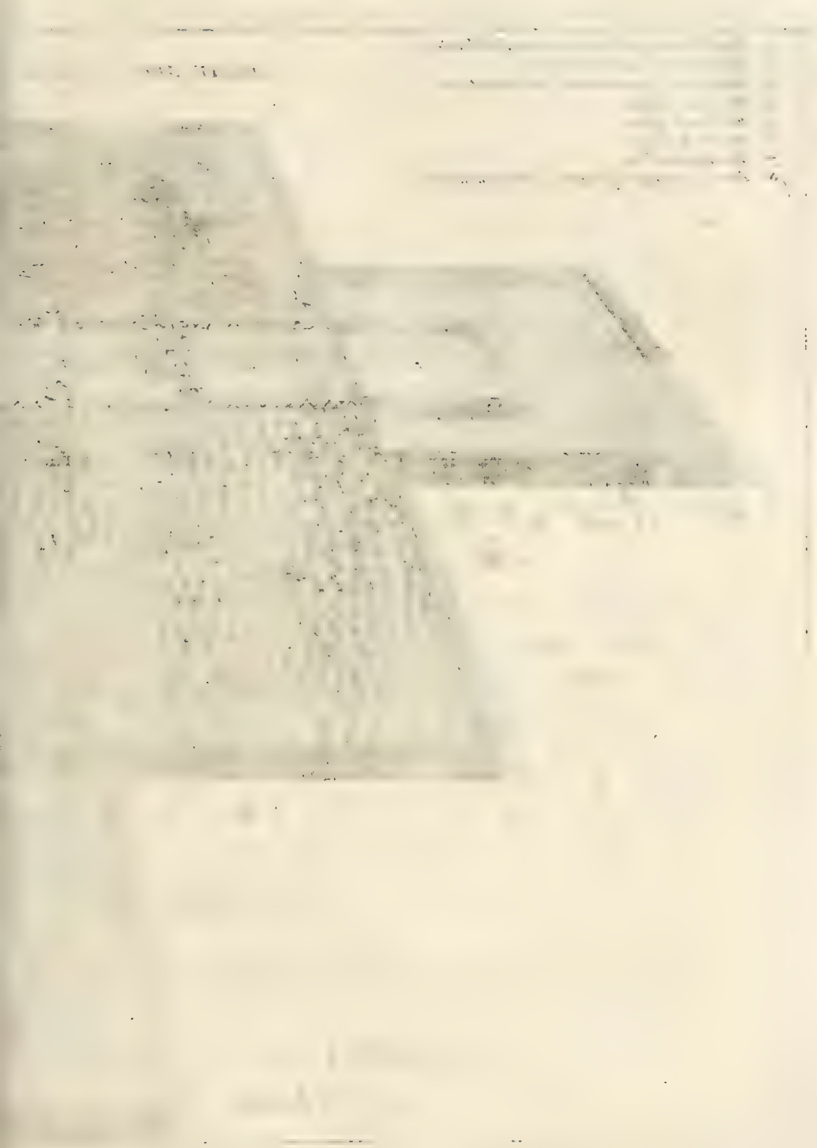
zeid hebben: *Dragen dit de Gezanten, wat moeten de Koningen dan voor kleederen aan hebben!* Het Kleedt met al het ander goedt wierd tegen den avondt door eenen van de Ryks-raden, met hunnen Sekretaris, weder gebragt, die zeer verwondert ſtonden over de ſtoffe van den hoet; en vraagden hoedanig en waar de zelve gemaakt was, en zoo voorts.

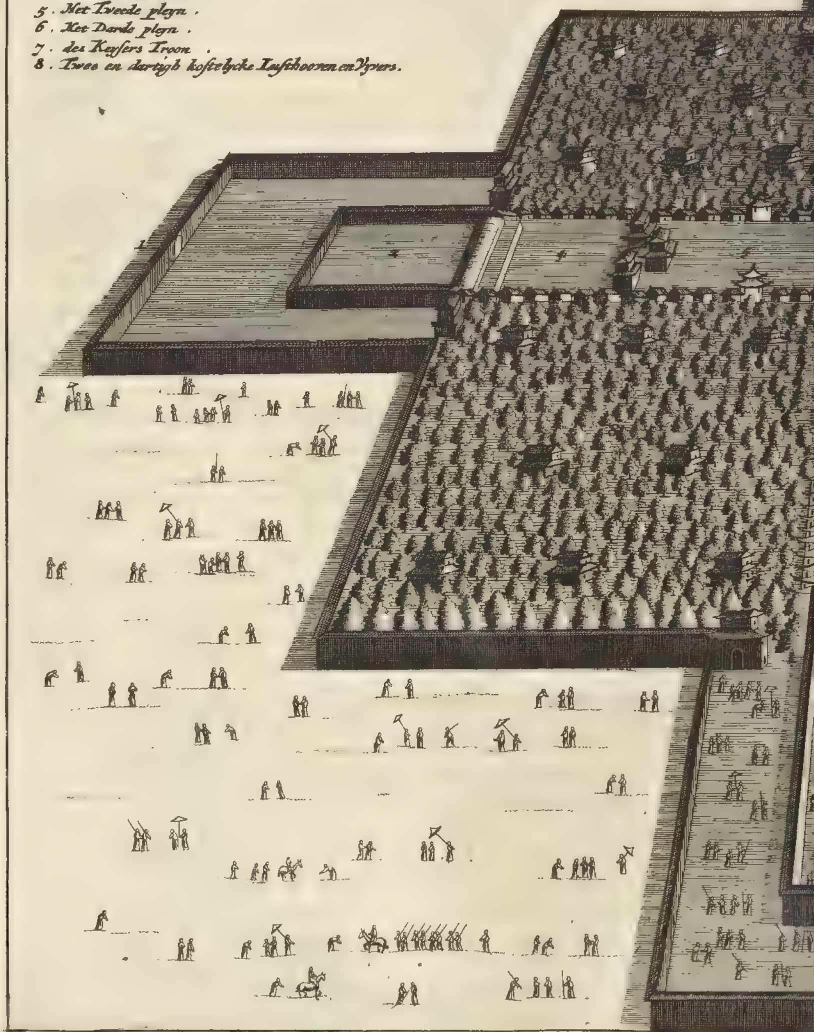
Nader beſchryving van 't Keizerlyk Hof.

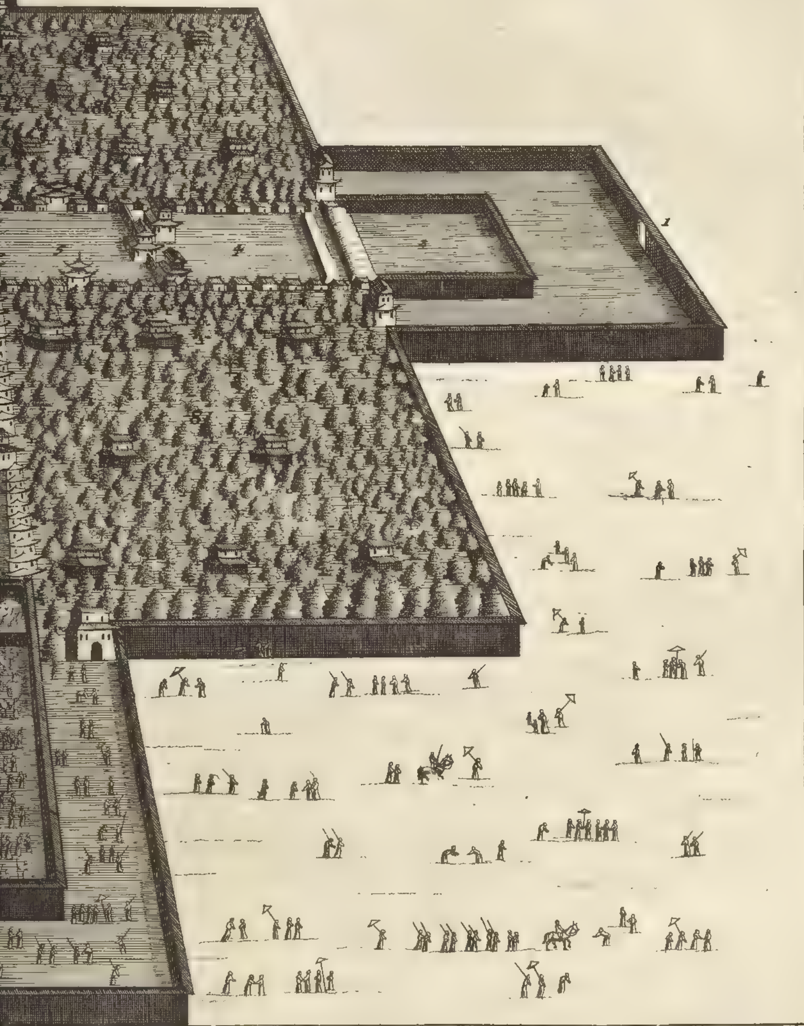
En dewyl de gantſche wereldt van dit gemelde Hof weet te ſpreken, dat in pracht, kunſt, koſtelykheit en verſcheidene Vertrekken, Luſt-hoven en Waranden, alle Koninklyke Hoven in Europe verre te boven gaat, zal ik de gelegentheit en geſtalte, voor zoo veel ik het zelfs gezien en gemeeten heb, wat duidelyker en nader beſchryven, en des zelfs platte grondt in Prent vertoonen; voorts daar by voegende 't geen ik door vlytig navorſſchen uit de Stedelingen heb kunnen verneemen.

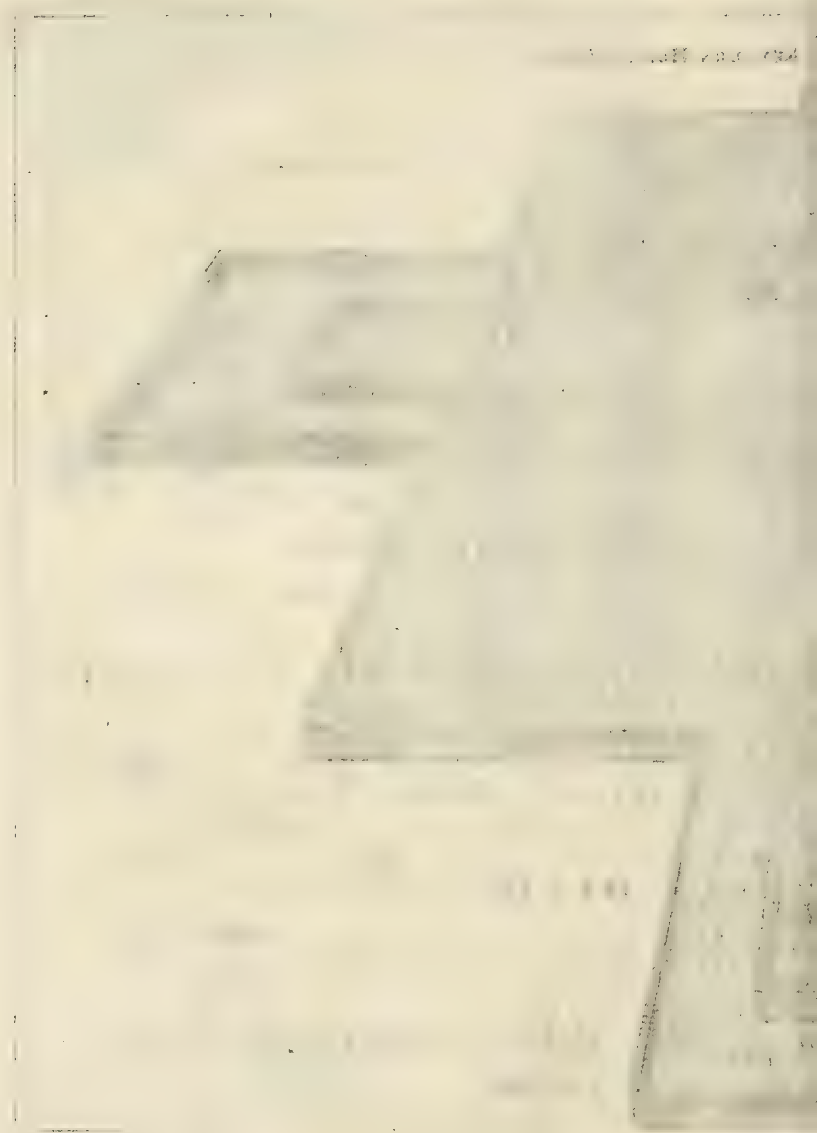
Dit Paleis of Hof, dat recht vierkant van geſtalte is, en in zyn vierkante omtrek de groote van twaalf *Ly* of drie vierendeel uur gaans begrypt, leit binnen de tweede muur der Stadt aan de Noord-zyde. Het is rontom met een zeer ſterke muur omringt, die, meer als vyftien voeten hoogh, doorgaans van roode gebakken tigchel-ſteenen opgehaalt, en boven met geele verglaasde pannen overdekt is. In deze muur, daar in het Hof rontom beſlooten leit, leggen vier poorten, (te weten in 't midden van ieder zyd-muur een) die haar uitzicht na de vier hoeken des werelds hebben, en daar af ieder na een van de vier Hooft-winden genoemt is; maar de geene, die na 't Zuiden ſtaat, en de Zuider-poort genoemt word, is wel de voornaamſte, en word ook het meeſte gebruikt. Wy gingen, toen wy voor des Keizers Throon verſchynen zouden, door deze Zuider-poort, en quamen van daar in 't Voorhof op een geplavaide kruis-weg van vier honderdt treeden. Door 't midden van deze kruis-weg liep een water, of gracht, daar over na de rechter zyde een ſteene brug van veertien treeden lag, die met rigchel-werk zonderling kunſtigh verciert en doorwrocht was. Zeer ongehavend zag 'er deze gracht uit, en was op zommige plaatzen zoo ondiep, dat 'er gras en andere ruichten overal door heenen woſſchen. Voor deze gracht ſtaat ook op het plein een groot getal Tarterſche Ruiters en Krygs-knechten, die aldaar de wacht houden en niemandt door laten. Na het over gaan van deze brugh komt men voor d'eerſte poort, daar voor gemeenlyk ter weder zyde drie zwarte Elefanten te wacht ſtaan. Door deze poort, die vyftigh treeden diep is, en op vyf zeer cierlyke boogen te ruſten komt, gaat men op het eerſte plein, dat meê vier honderdt treeden groot is, en daar op wy van *Pinxentou*, &c. (gelyk te vooren verhaalt is) heel vroegh in den morgenſtondt gebraght wierden, om neffens d'andere Gezanten aldaar den dag af te wachten. Ter weder-zyde was dit plein langs heen met treffelyke huizen bezet, en recht voor uit (volgens het neven ſtaande afbeeldzel) zagh men op dit plein drie heerlyke en groote Gebouwen ſtaan, die met hooge en dikke muuren en borſtweeringen zoo weerbaar verſterkt waren, datze dit heele plein bedwingen en beſchermen kunnen. Van dit eerſte plein gaat men onder door zyd-gewelfzelen van die recht uit ſtaande Gebouwen, en komt op het tweede plein, dat, insgelyks als het eerſte, ter weder-zyde en recht uit, met heerlyke Gebouwen verciert, en meê vier honderdt treden in 't vierkant groot is. Eindelyk gaat men van dit plein weêr onder door de zyd gewelfzelen der gebouwen die recht uit ſtaan, en komt op 't derde en laatſte plein, dat meê vierkant en van een zelve grootte met het voorgaande is. Dit plein, dat recht in 't kruis leit, en met graauwe zarken beleit is, heeft de Groote *Cham* tot zyn verblyf en Hof verkooren. Op deze plaats vertoonen zich overheerlyke en koſtelyke Gebouwen, maar de voornaamſte onder deze zyn vier wooningen, die zonderling antyks gebouwt, en na de Sineeſche bouwkunſt met koſtelyke daken overdekt en verciert zyn. Deze Gebouwen loopen alle met vier trappen na beneden, en beſlaan een derden-deel of de drie zyden van het plein.

Recht uit vertoont zich het Gebouw, daar

1. Vier Poorten nae de vier Hoecken der Werelt,
2. Het Voor-hof daer de Wacht is.
3. Drie Groote Olyphanten de wacht-houdende.
4. Het Eerste pleyn.
5. Het Tweede pleyn.
6. Het Derde pleyn.
7. des Keysers Troon.
8. Twee en dertigh kostelycke Lusthooven en Vyvers.
PLATTE GRONDT VANT
1
4
5

Keysers Hof in Pekin.

daar in zyne Keizerlyke Majesteit op den Throon zat, en dat in pracht en kostelykheidt van allerlei beeld-werk zonderling uitmuntte, en voor met drie breede en overheerlyke boogen in gaat. In de Gebouwen van dit derde plein onthoud zich eigentlyk de Keizer met de Keizerin, en niemandt byna magh hier in komen, dan de Gelubden en Vrouwen, die den Keizer ten dienste staan, en handreiking doen.

De Keizer, na 't gebruik der Heidensche Vorsten, onderhoud zeer veele Vrouwen in deze gebouwen; maar onder alle deze Vrouwen is 'er maar een eenige, die met den tytel van wettige Keizerin pronkt en praalt. Al d'anderen gebruikt hy tot zyne Boelinnen en Dienaressen; waar van zommige den Keizer zelfs bedienen; andere bemoeien zich met de kamers en zalen schoon te houden; zommige nemen toezicht op de kleederen; andere passen op de slaap-kamers, de keuken en 's Keizers tafel: en dusdanige Boelinnen, die de Keizer veel meer in plaats van Dienstboden dan Boelinnen gebruikt, zyn 'er in dit Hof aan de kant van vyf duizend.

De Keizer onderhoud ook in zyn Hof een groot getal van Gelubden, die hem, neffens zyn andere Raaden, 's Rykszaken helpen bestieren en bevorderen. Zommige van deze zyn ook met geringer ampten bezig, als met het opmaken van de Lust-hoven en andere werken; andere verstrekken hem tot Lyf-wachten, of staan hem in alle andere gelegentheden ten dienste.

En in dezer voegen vertoont zich dit Hof van binnen, als men door de Zuider-poort komt, en recht uit na 't derde plein of 's Keizers Hof en verblyf wil gaan. Diergelyk Voor-hof, als tusschen de Zuider-poort en 't eerste plein komt te leggen, en diergelyke drie pleinen, die ter weder-zyde met Gebouwen bezet zyn, vertoonen zich ook, als men door een van d'andere poorten na 's Keizers binnenste vertrek komt gaan: want het gantsche begrip van 't Hof is in 't midden kruisgewys doorsneeden, en in verscheidene plaatzen (als in de by staande Prent te zien is) ordentelyk verdeelt. Buiten het kruis van het bovenste bestek, of buiten het derde plein, dat in 't midden van 't Hof te leggen komt, en daar op 's Keizers Gebouwen staan, heeft men rondtom verscheide Lust-hoven, Waranden, Bosschen, Poelen, Vyvers en treffelyke Gebouwen, die de Keizer alle tot zyn vermaak heeft laten stichten, en waar van ieder zoo groot is, dat dit Hof verscheide Hoven in zyn muur besloten houd. Eenen ieder van 's Keizers kinderen, alsze uit hunne kindsche jaren gekomen zyn, wordt een van deze Hoven toegeleit. De vier Boelinnen, die de Keizer onder al d'andere tot zyne voornaamste verkoren heeft, hebben ook ieder buiten het derde plein een byzonder Gebouw of Hof, daar in zich de zelve onthouden, en die tegen de vier hoeken des werelds, daar uit zich de vier Hooft-winden verheffen, gesticht staan.

Noch zyn 'er in dit Hof, buiten het bestek van 't kruis of derde plein, meenighte van andere huizen en kleene Hoven, daar in de Gelubden, al d'andere Boelinnen en hare Dienst-boden, hare woonplaatzen hebben; als mede verscheidene wooningen voor de Werkluiden, Priesters der afgoden, en diergelyke andere Amptenaren: want my wierd voor de waarheit berecht, dat de gantsche meenigte der geene die zich in dit Hof onthouden, wel ten getale van vyftien of zestien duizend menschen beloopt. Buiten het bestek van het gemelde kruis is noch een ander groot Hof, daar in, als in een Oud-mannenhuis, de Keizer eenige voorname stokoude Luiden en Gryzaarts met kost en drank onderhoud.

Maakzel der Gebouwen van 't Hof.

Alle de Gebouwen, die zich in dit Hof in zoo een groote meenigte vertoonen, zyn zeer prachtigh en kostelyk uitgestreeken, en van buiten met vergulde galderyen, traly- en beeldwerk zoo overkunstig verciert, dat een ieder in 't aanschouwen daar over van verwondering als opgetogen en verstomt staat. De voor-gevels der Gebouwen komen onder op zeer zwaare en dikke pylasters te rusten, en zyn met ruime en breede marmere galderyen, daar onder men zeer gevoeglyk kan

wandelen, doorgaans zeer heerlyk verciert. Al het hout-werk, dat tusſchen het ſteek-werk komt in te leggen, is vergult, of met zeekre lak of lym beſtreeken, die de Sineezen *Cie* noemen, en dit hout-werk zoo een heldere glans en luiſter by zet, dat het gepolyſte marmer niet ſterker glimmen noch blinken kan. Met dit *Cie* weeten de Sineezen al hun huisraat, ſchepen en huizen, zoo glad te beſtryken en verniſſen, datze glimmen en blinken als ſpiegels.

Alle de daken der Gebouwen zyn met geele geglaasde pannen overdekt, die van verre zoo geweldigh ſterk glinſteren en blinken, voornamelyk als de Zon met zyn ſtralen daar op komt te ſpeelen en ſchitteren, dat het blinkenſte gout geen ſterker glans en luiſter van zich geven kan. Dit ſchitteren en blinken van deze geele verglaasde pannen heeft eenige doen gelooven en uitſtrooien, dat de daken van dit Koninklyke Hof met fyn en louter gout overdekt en beleit waren; daarze nochtans in der daadt van klei gebakken, maar zeer kunſtigh dus ſterk geel verglaaſt zyn. Ieder van deze pannen, naar men zeid, is evenwel aan 't dak vaſt gemaakt met een groote ſpyker, waar van de hoofden vergult zyn, op dat men niets aan 't Koninklyke Paleis zou zien, dat de Koninklyke kleur, die geel is, niet vertoont.

Diepe gracht die door 's Keizers Hof loopt.

Behalven de boven gemelde gracht, die zeer ondiep, en met gras bewoſſen was, is in dit Hof noch een andere diepe gracht, die met verſcheiden bochten en kromten door het gantſche Hof loopt, en daar in verſcheide poelen maakt, en de Thuinen, Luſt-hoven en Boſſchen bewatert en beſproeit. Deze gracht ontfangt haar water uit de Revier *Yo*, die zynen oorſprong, in 't Gebergte *Jociven*, uit den Poel *Si* neemt, en is zelfs binnen het Keizerlyke Hof zoo breed en diep, dat daar in groote ſchepen vlotten mogen, zulks de zelve niet alleen tot vermaak, maar ook tot groot gemak en nut verſtrekt; gemerkt geladen Jonken met allerlei Waaren langs de zelve tot binnen in 't Hof kunnen gevoert worden. Deze Revier zend ook hare ſtroomen in dit Hof aan zeekre zoodanige Bergen of Klippen, door kunſt gemaakt, als wy te vooren op pag. 80. beſchreven en in Prent vertoonden, en die in dit Hof, hoewel ik de zelve niet te zien kon krygen, zonderling kunſtigh gemaakt zyn. Nergens doen de Sineezen hunne ingeboorne ſchranderheit klaarder blyken, dan aan deze Bergen, door kunſt gemaakt, die zoodanigh met allerlei toeſtel en geeſtige vonden verciert en opgepronkt zyn, dat de kunſt tegen de natuur in de zelve ſchynt te ſtryden. Deze Bergen worden met een zonderlinge cierlykheit van zeekre ſlagh van Steen, en dikwils van verſcheide marmer toegeſtelt, en doorgaans zoodanig met boomen en bloemen verciert, datze een ieder zonderling in 't aanſchouwen vermaken en doen verwonderen. Ryke luiden, en voorname groote Heeren en Mandaryns, maken dusdanige Bergen gemeenlyk in hunne Hoven en Thuinen, en verſpillen daar aan dikwils hunne meeſte middelen. My wierd voor de waarheit ook berecht, dat elders ontrent *Peking* zoodanige gevonden wierden, die niet alleen met hoolen zeer kunſtig waren uitgehouwen, maar ook kamers, vertrekken, zalen, trappen, vyvers en allerlei ſlagh van boomen beſlooten hielden; 't welk alles zoo net en kunſtigh gemaakt was, dat de treffelykſte kunſt-ſtukken der ſchranderſte Europiſche kunſtenaars by deze Sineeſche kunſt-werken geenſins halen mogten. Deze Kunſt-bergen, met hare kamers en vertrekken, worden gemeenlyk te dien einde gemaakt, om zich daar in des Zomers tegen de hitte en ſteeken der Zonne te verbergen, en de geeſten te vermaken en verquikken. Zy rechten daar in ook gemeenlyk groote maaltyden aan; en de Geleerden houden de zelve des Zomers tot hunne voornaamſte ſtudeer-plaatzen. In sommige zyn ook heele Dool-hoven gemaakt, die dikwils met hunne ommewegen en dwaal-paden zoo verre en krom omloopen, dat men drie uuren aan 't omdoolen van doen heeft.

Indien ik al d'andere overkunſtige werk-ſtukken, zoo van Luſt-hoven, Waranden, Beeken en Poelen, als andere byzonderheden, die dit Hof ver-

vercieren en verheerlyken, in 't byzonder wilde verhalen, 'k zagh my aan een oneindelyk werk vast, en dat veel meer een geheel Boek als eenige weinigh bladen zou vereischen. Lichtelyk zal iemandt de heerlykheit en overtreffelykheit van dit Hof hier uit genoegh kunnen besluiten; gemerkt in 't gantsche Ryk niets gevonden, of van uitheemsche Volken daar in gebraght wordt, 't welk niet terstond na dit Hof gaat, zonder ooit daar weêr uit gebragt te worden.

En in dezer voegen vond ik dit wydberuchte en vermaarde Keizerlyke Hof dus prachtigh gesticht, en in zyn omtrek besloоten leggen. Groote moeite en zonderlinge naerstigheit wendde ik aan, om alle des zelfs aanmerkenswaerdige byzonderheden op te speuren en te vernemen; doch belet door de kortheit des tyds, (dewyl ons maar voor deze eene reize den toegang tot dit Hof vergunt wierdt) heb ik daar af niet naders, dan 't geen ik ten toon gestelt heb, kunnen te weeten krygen. Zonderling bevlytighde ik my, om des zelfs gestalte en voornaamste vertrekken na 't leven af te teekenen en schetzen; hoewel my hier toe ook de tydt, en voornamelyk de gelegentheit van zulks te kunnen uitwerken, rykelyk ontschoot. Want als ik my op 's Keizers binnenste vertrek bevond, (daar wy met de Gezanten voor zynen Throon de gewoonelyke eerbiedigheit betoonden) en een weinigh ter zyde en buiten d'orde trad, om dit gantsche binnenste vertrek, met 's Keizers Throon en rondtom staande Lyf-wachten, op 't netste af te schetzen en op 't papier te brengen, wierdt ik, op 't vermaan van zeekeren Tartarischen Oversten, door den Tolk gewaarschouwt, dat ik my op myn plaats te vervoegen hadt, dewyl dit ter zyde en uit d'orde te treden, in tegenwoordigheit van zyne Keizerlyke Majesteit, zich niet wel schikte, en tegen 's Landts gewoonte streed. Op wat wyze de Regeering hier ten Hove toegaat, en hoe veel Amptgenootschappen daar zyn, die de Ryks-zaken, eveneens als van een wacht-tooren, met den Keizer waarnemen en bevorderen, staat wydloopigh in 't eerste Hoofdstuk van onze Algemeene Beschryving verhaalt.

Alle Gezanten, die voor den Keizer verscheenen zyn, worden drie maal achter een ter maaltyd genood.

't Is te *Peking* een manier en oude gewoonte, dat de Gezanten, (wanneer zy voor den Keizer geweest zyn) tot teeken dat hunne zaken voor dat maal zyn afgedaan, met drie maaltyden, uit den name en van wegen zyne Keizerlyke Majesteit, onthaalt worden; te weeten, om den tienden dag, zulks het een geheele maand aanloopt, eer deze drie gastmalen ge-eindigt zyn. Maar dewyl onze Gezanten zich zoo veel aan een spoedige reize lieten gelegen leggen, zoo hadt de Ryks-verzorger van den Keizer, hoewel niet zonder groote moeite, verkregen, dat men hen deze drie gastmalen op drie achter een volgende dagen zou geven.

Eerste maaltydt.

Twee uuren dan na den middag (ten zelven dage als wy ten Hoof voor den Keizer geweest waren) wierden de Gezanten, nessens den Mandaryn *Pinxentou* en andere, ja ook de Kapiteins en Soldaten, die van *Kanton* tot in *Peking* hen gelei hadden gedaan, uit den naam van den Keizer, ten huize van den Ryks-verzorger of *Lipu*, op d'eerste maaltydt, dat een heerlyk en treffelyk Banket was, genood. Op het zelfste Banket was ook, uit den naam van den Keizer, de Gezandt van den grooten *Mogol*, mitsgaders de Gezanten van de *Sutadzen* en de *Lammas* genood. Onze Hollandsche Gezanten zaten in 't inkomen aan de rechter handt, nessens den Mogolschen Gezant; maar de twee andere zaten tegen hen over, en al 't gevolg achter aan. Daar wierd twee maal zeer heerlyk opgedischt; d'eerste tafel stond vol vruchten en gebakken zuiker-werk; maar de tweede vertoonde verscheidene gerechten van gekookt Schapen-, Ossen-, en Kameels-vleesch. Voor eenen ieder van de Gezanten, en voor twee van hun gevolg, wierd een byzondere tafel gedekt met dertigh zilvere schotelen, die alle op 't heerlykste vol fruiten en gebakken zuiker-werk stonden. De Hofmeester van zyn Keizerlyke Majesteit (die meê op dit maal verscheen, en de plaats van den Keizer bekleedde) zat alleen op een breeden en verheven zitbank, met de beenen kruislings, als

een Snyder op zyn tafel, onder 't lyf geslagen. Neffens hem zaten noch twee andere groote Heeren, die op alles ordre stelden, en de Gezanten lustigh onthaalden. De dienaars, die de spyze opbragten en de tafels bedienden, waren geen slechte en geringe Persoonen, maar alle Edelluiden, en zeer prachtigh en statelyk in 't gout-laken gekleed.

De Gezanten toonen eerbiedigheit aan den Keizer.

Doch eer de Gezanten aan tafel gingen zitten, moesten zy zich alle gelykerhandt na 't Noorden keeren, zoodanigh als de Keizer toen van hen was, en drie maal voor hem eerbiedigheit betoonen, evenalleens gelyk zy voor den Throon des Keizers gedaan hadden.

Als het banket opgenomen was, wierden de gekookte en gebraden vleesch-gerichten op gedischt, doch alleen maar in drie schootels. Deeze gerechten zagen 'er zoo begruist en morssig uit, dat men reden hadt om te twyffelen waar in het gekookt was, en hoedanigh de Tarters daar meê gehandelt en omgesprongen hadden. Toen de maaltyd byna gé-eindigt was, riep de Hofmeester zyn dienaars, en gaf hen alle de schootels die voor hem stonden; alleen behield hy maar eenen schootel, met een gekookt ribben-stuk van een Kameel, daar hy zoo hongerigh en graagh achter zat te kluiven en peuzelen, dat men zou gezeid hebben, dat hy dien dagh niet veel gegeten hadt.

Toen nu deze schoone maaltyd gedaan was, moesten de Gezanten, naar 's Lands gebruik, het overschot van de gerechten in hun zakken steken, om meê naar huis te nemen. 't Was zeer vermakelyk en kluchtigh om te zien, hoe de smeerige Tarters met deeze overgebleven kost in de bocht sprongen, en hunne leere zakken en afgestroopte ruige beeste-vellen daar meê vol propten. Zy gingen daar zoo gruizigh en morssigh meê te werk, dat de soppen van de gekookte spyzen onder door de leeren zakken droopen, zulks hunne kleeren en laarzen styf van smeer stonden. Zoo gulzigh en hongerigh waren deeze menschen in 't toetasten en 't weg nemen van de overgebleven spyze, datze eer by de Boeren op 't landt dan ten Hoof scheenen opgevoed te zyn.

Na de maaltydt bragten de dienaars goude en zilvere potten en ketels vol *Sampsou*-drank. Deze drank gootenze uit de potten in water-bekkens, daar uit zy de zelve met pollepels in goude en zilvere kroezen en kopjes lustigh schepten, en aan de Gast-genoten over langden, om daar uit te drinken. Men zeide tegen ons dat deze drank van zoete-melk gedistilleert was, en uit zyn Majesteits kelder quam, en dat hen dit groot onthaal aangedaan wierd, om dat wy uit zoo verre gelegene Landen gekomen waren, en daar meê de zwarigheit van 't herte moesten drinken. En schoon deze drank byna zoo sterk als Brandewyn was, de Gezanten moesten evenwel den Hofmeester meenig maal bescheid doen, en 't overschot al meê met zich nemen; maar het wierd meest aan de Soldaten, die aan de poort stonden, en aan anderen weg geschonken, die daar meê niet weinigh verblydt en in hun schik waren. Deze maaltydt dus met eeten en drinken geëindigt zynde, moesten de Gezanten weder gelykerhand, gelyk te vooren, na 's Keizers Paleis, tot dankbaarheit van dit onthaal, plechtelyke eerbiedigheit betoonen. Waar op een ieder, zonder eenige andere plicht-plegingen meer te doen, weêr na zyn Logement trok; hebbende dezen dag met knielen en buigen geen kleenen torn uitgestaan.

Daags daar na, den tweeden, quam d'Onder-*Tutang*, of Ryks-verzorger, de Gezanten in hun Logement verzoeken, en vroegh hen onder anderen, of het waar was, dat wy drie dagen en nachten onder water konden leven. Dit hadden onze vyanden, en voornamelyk de Portugeesche Jesuiten, van ons uitgestrooit; als ook, gelyk te vooren alreê gezegt is, dat wy geen Land hadden; maar als rovers by roof en buiten op Zee leefden. De Gezanten voldeeden hem in alles, en zeiden dat zy quamen om hunnen handel met hen te dryven, gelyk zy in verscheidene andere Koninkryken deeden, en wenschten dat hun voornemen wel moghte

uit-

uitvallen. Waar op deeze *Tutang* tot antwoordt gaf, dat hy niet aangenamers zag, en zoude zulks ook met al zyn macht zoeken te bevorderen. Toen de Gezanten zyne Hoogheit vertoonden, dat zy tot noch toe zoo weinigh in hunne zaaken gevordert en uitgerecht hadden, gaf hy hen daar op tot antwoord, dat het tegenwoordigh niet anders zyn kon. Maar by aldien men den Keizer andermaal quam begroeten en bedanken, voor dat zy als vrienden en onderdanen aangenomen waren, hy verzekerde hen, dat den Hollanders den vryen handel door alle 's Keizers Landen zou toegestaan worden. Men behoefde dan ook zoo groote onkosten niet te doen, eenige geringe Geschenken zouden veel te weeg kunnen brengen.

De Gezanten op den eersten dag dus, gelyk gezeght is, zeer vriendelyk en heerlyk onthaalt zynde, gingen op den tweeden dagh des namiddaghs op het tweede Keizerlyke Banket, alwaar de Gezant van den grooten *Mogol*, die tegen onze Gezanten over zat, en andere Mandaryns en voorname Heeren meê verscheenen. De Gezanten bemerkten in 't kort dat de tweede Ryksbezorger den Mogolschen Gezandt en de Mooren en andere gasten vriendelyker en openhertiger onthaalde als hen en hun gevolgh. Zy, die daar over verwondert stonden, en niet wisten waar by zulks toequam, vroegen de Tolken na d'oorzaak, en verstonden uit hen, dat deeze groote Heer noch na behooren met Geschenken niet vereert was. Een zaak, daar op de Gezanten terstont ordre stelden, hoewel hen dit zeer vreemt te vooren quam, en een donder-slagh in d'ooren was; aangezien zy niet beter wisten of *Pinxentou* en de Kantonsche Mandaryns hadden alle de Grooten na behooren beschonken, van het geene hen by de Gezanten tot *Nanking* om wettige redenen in handen was gegeven; maar zorgende datze zoo wel van de knechten als van de meesters bedroogen waren, begosten zy naderhandt reekening te eisschen; 't welk d'anderen weigerden te doen, zeggende, dat zy de Luiden, waar aan de Geschenken gegeven waren, op dat zulks den Keizer niet mogte ter ooren komen, niet noemen dorsten. Uit deze oorzaak, en om dat onze zaak, na 't ontwerp van den Keizer, noch niet na behooren was afgehandelt, wierd het leste Banket tot op den veertienden van Wyn-maandt uitgestelt.

De Gezanten verschynen op het derde maaltyd. 14 Octob.

Op dezen dagh verscheenen weêr de Gezanten met ons gantsche gevolg ter Banket. Daar wierden Paerden voor de poorten van hun wooning gebragt, daar meê zy ten Hove reden, en wierden van den boven gemelden tweeden Ryks-verzorger, die nu van de Gezanten met Geschenken omgezet was, en een ander gevoelen van de zaak hadt, lustigh en vriendelyk onthaalt. Alsze ontrent een uur lang aan tafel hadden gezeten, en eens of twee maal omgedronken hadden, wierdenze voorts in dezer voege met Geschenken van 's Keizers wegen vereert.

De Gezanten en iedet van hun gevolgh worden beschonken.

Aan de linker zyde van de Zaal, daar in de Gezanten onthaalt wierden, stonden twee lange tafels, waar op de Vereeringen op een ry zeer ordentelyk geleght waren. Voor eerst wierd het Geschenk voor den Heer Generaal Johan Maatzuiker over gelangt, dat de Gezanten al knielende op beide hun handen moesten ontfangen. Daar na wierd een ieder, zoo wel de Gezanten, als ons gantsche gevolgh, by zynen naam opgeroepen, en moesten de Geschenken, die aan een ieder geschonken wierden, ook al knielende op hun handen ontfangen. Eindelyk, als de Gezanten zouden wegh ryden, deeden wy na den Throon des Keizers wederom plechtelyke eerbiedigheidt met drie maal te knielen en ons hooft te buigen.

Getal der Geschenken.

De Geschenken, en Persoonen aan wien de zelve geschonken wierden, waren deze volgende.

Aan den Heer Generaal JOHAN MAATZUIKER,

Drie honderd teil Zilvers.
Vier pakjes slechte Damasten.
Vier pakjes zwarte, en vier pakjes blaauwe Satynen.
Vier pakjes blaauwe Damasten.

Vier pakjes goude Lakens, daar onder twee met draken.
Vier pakjes Thuys.
Twaalf pakjes Pelings.
Tien pakjes Hokjens.
Vier pakjes blaauwe gebloemde Damasten.
Vier pakjes Gasen.
Vier pakjes Foras.
Vier pakjes zwarte Fluwelen.

Aan de Gezanten,

Die ieder even veel kregen: Te weten, ieder kreeg

Honderd teil Zilvers.
Vier pakjes Pelings.
Vier pakjes Gazen.
Vier pakjes ruwe Hokjens.
Drie pakjes blaauwe enkelde Satynen.
Drie pakjes zwarte en drie pakjes blaauwe enkelde Damasten.
Twee pakjes goude Lakens met draken.
Een pakje zwart Fluweel.

Aan den Secretaris Baron.

Vyftig teil Zilver.
Twee pakjes Pelings.
Twee pakjes Gasen.
Een pakje Damast.
Een pakje gout Laken.
Een pakje Fluweel.

Ieder van 't gevolgh kreeg even veel, te weten, ieder

Vyftien teil Zilver.
Twee pakjes rouwe Hokjens.
Twee pakjes slechte Kuntowaas.

De Tolk Antoni Karpentier kreegh

Dertigh teil Zilver.

En de Tolk Paul Durette,

Een Damaste Rok met gout laken om den hals.

De Mandaryn Pinxentou kreeg

Een opgemaakte Mandaryns Rok, met goude draken doorwrocht, dien hy terstont moeste aan doen.

Ieder van de twee andere Mandaryns, die Edelluiden of Ridders waren, kreeg

Een Paerd zonder zadel.

Ieder van de twee Kapiteinen, die het bevel over de Soldaten hadden, die ons van *Kanton* tot *Peking* geleidden, kreeg

Een Rok van blaauwe zyde Damast, met gout laken om den hals.

Ieder Soldaat, tot twintig toe, kreeg

Een Rok van zwarte en blaauwe slechte Damast.

Twee dagen daar na, op den zestienden, (de dagh van ons vertrek uit *Peking*) lieten de twee meer gemelte Tartarische Heeren, die dikwils aan de Gezanten van wegen den Keizer gezonden waren geweest, vyftien karren voor het Logement der Gezanten brengen, om der zelver goederen daar op te doen laden.

Ten zelven dage wierden de Gezanten, door den Mandaryn *Pinxentou*, in 't Hof van den *Lipu* ter Ryksvergadering ontbooden, om des Keizers Brief, geschreven aan den Gouverneur Generaal tot *Batavia*, t'ontfangen. Zy gingen te paerde, omtrent de klokke tien uuren, derwaarts; en quamen in een Voor-zaal, alwaar een van de Ryks-raden den gemelden Brief van de tafel (die met een geel tafel-kleedt bedekt was,) op nam, den zelven opende, en den inhoud en alle omstandigheden aan de Gezanten vertoonde. Hy was dubbelt, te weeten eens in de Sineesche en eens in de Tartarische Tale geschreven, aan de kant vergult, en op de rugh met goude en zilvere loveren bestrooit, en rondt-om met goude Draken beschildert. Na het openen rolde hy den Brief weder op, bewondze in een geele sluier, en stakze, om niet te kreukelen noch te vuil te worden, in een lange bamboes-doos, die daarenboven noch met

net geel linnen bewonden wierd. De-
:en dus beslooten Brief langde hy aan
:e Gezanten over, en leideze op hun-
:e armen, die zy al knielende, en
net zonderlinge en groote plichtple-
;ingen aanvaarden. Daar na nam deze
Ryks-raad de Gezanten den Brief we-
ıer af, en bondze op den rugh van een
ler Tolken, die daar meê voor de
Gezanten uitging door de grootste en
niddelste poort van 't Hof, die voor
lezen Keizerlyken Brief geopent moe-
te worden. In deze gantsche handeling
vierdt van niemant een eenigh woordt
;esproken, gelyk ook op alle de maal-
yden van de Neêrlandsche zaken niet
:ens gerept wierd.

Deze Brief luid, in Neêrduitsche
ertaling, byna van woordt tot woordt
ıldus:

De Koningh zend dezen Brief na Hollands Batavia, aan den Gouverneur Generaal Johan Maatzuiker. Onze Landen zyn zoo verre als 't Oosten van t Westen gescheiden, zulks wy elkandre zeer zwaarlyk genaken kunnen. En van veele voorgaande eeuwen, tot dezen tegenwoordigen tydt, zyn de Hollanders by ons niet gezien geweest; Doch gy zyt zeer wys en van een goedt gemoedt, als die tot my gezonden hebt Pieter de Goyer, en Jakob de Keizer; dewelke uit uwen name voor my verscheenen zyn, en Geschenken gebragt hebben. Uw Land is tien duizend mylen verre gelegen: doch gy toont uw oprecht gemoedt, dat gy myner gedenkt. Hier om is myn hert ook zeer tot u genegen. Derhalven zend ik aan u twee rollen Zatyn met Draken, noch twee andere rollen Zatyn. Vier rollen gebloemt Zatyn. Vier rollen blaauwe Zatyn zonder bloemen, noch vier rollen Kin. Vier rollen Gekamelot, tien stuks Pelinx, tien stuks Phansy, tien stuks doorluchtige Stofjes, en drie honderd teil Zilvers. Gy hebt verzocht om in myn Land te komen handelen, Waaren daar in te brengen, en andere Waaren daar weder uit te voeren, waar van de gemeene man groot profyt zou kunnen stryken. Doch aangezien uw Landt zeer verre af gelegen is, en hier zeer harde winden waaijen, waar door de Schepen met groot gevaar over komen, en het hier aan land zeer kout is, zulks het hagelt en sneeuwt, zoo zou het my deeren, en in 't herte zeer doen, indien hier van uw volk quam. Indien het u derhalven behaagt, datze hier komen; zoo laatze alleen om d'acht jaren eens komen, en niet meer als honderd man; waar van twintigh ter plaatze mogen optrekken, daar ik myn Hof houde. En dan kunt gy uwe koopmanschappen aan land in uw Logement brengen, zonder die op Zee voor* Kanton *te verhandelen. Dit heb ik uit goede genegentheit t'uwen besten alzoo goet gevonden, en vertrouwe dat u zulks ook zal aangenaam wezen. Dit is het dat ik u wilde bekent maken.*

In het dertiende Jaar, acht
maanden en 29 dagen,
der Regeering van

SUNGTE.

Wat lager stond,

HONGTER THOEPE.

De Ryks-verzorger was juist ten Hove met eenige Staats-zaken belet, toen de Gezanten hier waren; invoegen zy hem niet en konden spreken; 't welk zy anders zeer gaerne gedaan hadden, dewyl men, dezen Man te vriendt hebbende, alles van den Keizer kon verwerven: want hy was doen en laten by den Keizer. Dit was de zelve Ryks-verzorger, die, daags na hun verschyning voor den Keizer, by hen in hun wooning geweest was, en hen onder andere discoursen, al lagchende, gevraagt had, of de Gezanten ook den Keizer gezien hadden; en of het waar was, dat de Hollanders drie dagen onder water konden leven. Al 't welk hem de Jesuiten hadden wys gemaakt. Toen nu de Gezanten met dezen boven gemelden Brief, die aan den Generaal tot *Batavia* hieldt, in hunne Logementen gekomen waren, wierdenze dapper door de boven gemelde Gecommitteerden aangeprest, om te vertrekken, met by brengen, het een manier in *Sina* was, na het ontfangen van den Brief geen twee uuren meer in de Stadt te mogen blyven, indien

De Gezanten moeten terstondt vertrekken.

indien men in geen groote ongena wil vervallen ; invoegen wy genoodzaakt wierden met den middagh uit deze Keizerlyke Hooft-ftadt *Peking* te vertrekken ; zulks wy geen tydt of gelegentheit hadden, om den omtrek van de Stadt en andere hare beziens-waerdigheden t'aanſchouwen ; dewyl wy, geduurende ons verblyf aldaar, gelyk Kluizenaars in onze Logementen gehouden wierden, zonder eens tot ons vermaak uit te mogen gaan ; hoewel wy des niettemin van den Keizer in alle manieren wel onthaalt, en met een rykelyk rantzoen verzien wierden. Want de Gezanten kreegen dageliks

Zonder eens de Stadt te bezichtigen.

Rantzoen dat den Gezanten en hun gevolg van 's Keizers wegen dagelyks gegeven wierd.

Zes catti verſch Vleeſch.
Een Gans.
Twee Hoenders.
Vier koppen Sampſou.
Twee teil Zout.
Twee teil Tartariſche Thee.
Een teil en twee maas Oli.
Zes teil Miſou.
Een maas Peper.
Zes catti Groente.
Vier catti Meel.
Twee verſche Viſſen.
Twee teil Sutatti.

De Secretaris Hendrik Baron kreeg dageliks

Een catti verſch Vleeſch.
Vyf maas Thee.
Een catti Meel.
Een maat Tauſoe.
Vyf condryn Peper.
Vier teil Sutatti.
Vier maas Oli.
Vier teil Miſſou.
Een catti Groente.
Een kop Arak.

Ieder Perſoon van 't gevolgh kreeg dageliks

Een catti verſch Vleeſch.
Een kop Arak.
Twee teil Groente.
Een catti Rys.

Ook wierd ons beſchaft van 's Keizers wegen een *Picol* brandhout; voorts allerhande ooft, als appelen, peeren, perziken, pruimen, vygen, druiven, meloenen, en diergelyke fruiten in grooten overvloet; als ook porceleine ſchotels en kommen, om daar in de gerechten op te diſſchen. Maar dewyl de Gezanten voor deeze menſchen wilden toonen, hoe men in Hollandt leefde, lieten zy daarenboven op hun eigen beurze alle daagh heerlyk opſchaffen, en inkoopen al 't geen zy van nooden hadden. Ook kregen wy, na datwe voor den Keizer verſcheenen waren, een dubbelde uitdeeling, dat zelden aan eenige andre uitheemſche Gezanten gedaan word.

Eer ik deze overtreffelyke en wydberuchte Hooft-ſtadt *Peking* verlaat, vind ik my hier als gedwongen hare gelegentheit, en andere gedenkwaerdige byzonderheden, die eigentlyk de Stadt aangaan, te verhalen ; maar gemerkt wy, geduurende ons verblyf aldaar, zoo naauw in ons Logement beſlooten wierden gehouden, zal ik den Lezer naauwliks iet anders kunnen voordragen, dan dat ik daar af uit hooren zeggen van onze Sineezen kon vernemen, en in 't gaan en keeren ten Hoof bezichtigde.

Voor eerſt ſtaat aan te merken dat de landſtreek, daar in deze Hooft-ſtadt *Peking* gelegen is, en de Hooft-ſtadt zelf, in verſcheidene tyden verſcheidene namen gevoert heeft; dewyl het een gebruik en zonderlinge gewoonte by de Sineezen is, (gelyk zulks te vooren alreê elders verhaalt is) dat, wanneer de Stam, die over 't Ryk gebied, komt te veranderen, gemeenlyk ook dat de voornaamſte Steden, en zelfs het geheele Ryk, van naam verwiſſelen en veranderen. Ten tyde des Stams *Cheva* wierd deze Landſtreek en deze Hooft-ſtadt *Ieu* genoemt; onder den Stam *Cina*, *Xangko* ; en als de Stam *Hana* regeerde, wierdze *Quangyang*, en onder den Stam *Cyn*, *Fanyang* genoemt. Maar de Stam *Taiminga*, die de Tarters uit het Ryk *Sina* verdreef, gaf het den naam van *Peking* en *Xuntien*, met welke twee namen het ook noch tegenwoordig genoemt word.

D

De Stadt word *Peking* genoemt, (dat
) Neêrduitsch zoo veel als Noordely-
: Hooft-stadt betekent,) om haar van
lanking, dat Zuiderlyke Hooft-stadt
: zeggen is, t'onderscheiden. Maar
aar andere naam *Xuntien*, daar meê zy
ok gemeenlyk by de Sineesche Land-
eschryvers genoemt word, is op Neêr-
uitsch zoo veel gezegt als *den Hemel*
ehoorzaamende. Van de Tarters word-
e *Kambalu* genoemt, 't welk de *Stadt*
es Heeren beduid.

Zy leit op de hoogte van veertigh
raden, Noorder breedte, byna op d'uit-
erste Noordsche grenzen van dit Land-
chap, en 't gantsche Ryk; niet verre
an die hooge Bergen en groote en wyd-
eruchte Muur, die Tartaryen en 't Ryk
an *Sina* om den Noord van elkandre
cheiden.

Zy overtreft de Zuiderlyke Hooft-
tadt *Nanking* in menigte van Inwoon-
lers, en in 't getal van Krygs-luiden en
Overheden; maar wordt in tegendeel
an *Nanking* in grootte, en wel-gerooi-
le straten en Vestingen, overtroffen.
Haar Zuid-zyde leit in twee hooge en
likke muuren beslooten, die zoo ge-
weldigh breedt zyn, dat daar boven
op twaalf paerden neffens malkandre
oopen kunnen, zonder elkandre hin-
lerlyk te zyn. De binnenste van deze
lubbelde muur, die de grootte van
veertigh *Ly* of twee mylen en een half
n haar omtrek heeft, is doorgaans met
zoo veel Bolwerken bezet, dat men
gemakkelyk van het een in het ander
met een steen werpen kan. Deze muur
is boven van gebakken steenen opge-
haalt; maar 't geheele onderste werk,
daar op de last van de geheele muur te
steunen komt, bestaat uit zeer groote
gehouwen steenen. Doorgaans bestaat
deze muur van binnen uit steen; maar
zy is in 't midden in plaats van steenen
met zeer vaste en dichte aerde gevult,
en ryst tot zoo geweldigh een hoogh-
te, dat ik geloof dat in geheel Europe
nergens Steden gevonden worden, die
met zoo hooge muuren omcingelt zyn.
De buitenste muur, daar in de Voor-
of Buiten-stadt beslooten leit, is maar
met gemeene Vestingen versterkt, al-
waar ter weder-zyde van de poorten
drie sterke Bolwerken leggen. In de-
ze Buiten-stadt komt men over een
Brug die over een loopend water leit,
dat langs de muur van de Voorstadt
Noordwaarts aan vloeit, en voor een
gracht verstrekt. Daar na gaat men
door de Zuider-poort, meer als een
half uur lang, eer men aan de Binnen-
stadt komt, alwaar een Dwinger of
Bolwerk van ongemeene hooghte leit.
Hier gaat men ter zyde om in een Ron-
deel, daar twee stukken staan, en komt
van daar door d'oude leste poort in de
Stadt.

In de boven gemelde Bolwerken,
en wacht-torens, die rondtom op de
muuren staan, houden de Krygsluiden
by nacht zoo sterke wacht, als ofze
den vyand voor de poorten hadden, en
't Landt rondtom in de hitte des oorlogs
gloeide. Over dagh houden 's Keizers
Gelubden, die het doen en laten aan
't Hof zyn, de wacht aan de poorten;
hoewel zulks meer geschied om de tol-
len van d'in- en uitgaande goederen in
te vorderen, dan uit inzicht van de poor-
ten te bewaken.

Zeekre Sineesche Keizer *Taicungus*,
die ontrent den jare veertien honderdt
en vier de heerschappy over *Sina* voer-
de, heeft deze Stadt met zonderlin-
ge cieraden verheerlykt, en met ver-
scheidene vryheden begiftigt. Onder
de Keizeren, die aan den Stam *Tai-*
minga hoorden, was deze *Taicungus*
d'eerste, die met het Keizerlyke Hof
uit de Hooft-stadt *Nanking* optrok,
en den stoel des Ryks in deze Hooft-
stadt *Peking* plantte, om de poogin-
gen en het invallen der Tarters, van
zynen Grootvader uit de gebuur-landen
gedreeven, te beletten en te weder-
staan.

De Stadt heeft twaalf poorten.

De Stadt heeft twaalf poorten, die
alle in de boven gemelde buiten- en bin-
nen-muuren te staan komen. Door de-
ze poorten komt, om zoo te spre-
ken, geheel *Sina* instorten, en al wat
in het gantsche Ryk uitstekend en voor-
treffelyk is, wordt door deze poorten
derwaarts gebraght. Alles, 't geen de
wellust kan verzadigen, en tot 's men-
schen onderhoud dienstig is, vind men
hier in grooten overvloet. Etlyke dui-
zenden Keizerlyke Scheepen, (zon-
der die van byzondere luiden daar on-

der te willen rekenen) worden alleenlyk vervaerdigt, om allerhande waaren en kostelykheden voor den Keizer en zyne Ryks-raden, uit alle gewesten des Ryks, ten Hoof te voeren. Na deze Plaats, gemerkt hier 't Hof en 's Keizers Schat-kist is, worden ook alle d'inkomsten en schattingen, die ieder Landschap jaarlyks aan den Keizer heeft op te brengen, uit alle de Landschappen des gantschen Ryks binnen gesleept. En om dit gevoeglyk te kunnen volbrengen, en al deze waaren na *Peking* te vervoeren, wenden de Sineezen groote moeite aan, om alle de Revieren vaarbaar te maken, en door de landen, die van geene Revieren besproeit worden, zoodanige vaarten te graven, waar langs men uit alle de Landschappen te scheep na 't Keizerlyke Hof kan komen. Met recht heeft zich een ieder over deze werken der Sineezen te verwonderen, die eensdeels door de kunst, en eensdeels door de natuur zoodanigh gemaakt zyn, dat men eenige honderd mylen te scheep, uit meest alle de gewesten, na deeze Hooft-stad komen kan. En alle de schepen, die uit de Zuiderlyke en Noordsche Landtschappen met hare waaren derwaarts willen, moeten eindelyk aan de boven gemelde koopryke Zee-steiger *Tiencin* t'zamen komen, van waar zy dan, gelyk ook wy deeden, naar *Peking* op varen.

Deze toevoer uit alle gewesten na deze Stadt, is d'eenigste oorzaak, dat deze Stadt, schoon zy in een onvruchtbare Landtstreek is gelegen, evenwel alles in grooten overvloedt bezit, en de schuur en spys-kamer van het gantsche Ryk mag genoemt worden; invoegen deze Stadt met recht haar dit spreekwoordt kan toe-eigenen, te weten, *dat 'er in* Peking *niets groeit, en evenwel aldaar van geen ding gebrek is.*

Alle Overheden en Amptluiden, zoo wel in burgerlyke als in krygs-zaaken, en die tot den trap van geleertheidt willen verheven worden, moeten zich uit geheel *Sina* na deze Hooft-stadt begeven, gemerkt deze Stadt al d'andere Steden wetten voorschryft; en aan haar, als aan 't Hooft, de geheele bestiering des Ryks hangt; invoegen men hier een overgroot getal van Geletterde en Beamptluiden heeft.

Men ziet in deze Stadt geene straten die met gebakken of kei-steenen beleit zyn; dieshalven is het by slikkerigh weêr, en ook by groote droogh-ten, voornamelyk als 'er Noorde winden waaijen, ongemeen moeielyk langs straat te gaan. Want dewyl de grondt te *Peking* van een zalpeterachtige en lichte stoffe is opgeleit, en het zelden aldaar regent, zoo wordt deze aarde des Zomers by groote droogte tot enkel stof, dat dan, van de minste wind opgeheven, door de gantsche Stad zich verspreid, door alle de hoeken van de huizen henen vlieght, en alles zeer morssig en vuil maakt daar het op valt. De Inwoonders, om dit ongemak eenigsins voor te komen, hebben daar tegen dezen vond bedacht, te weeten: Een ieder, die eenighsins van middelen is, en te voet gaat of te paerd rydt, heeft zeeker kleet of sluier over zyn hooft hangen, dat hem zyn aanzicht bedekt, en tot op de borst hangt, 't welk zoodanigh geweven en gemaakt is, gelyk ons floers of lansers; invoegen zy daar bequamelyk kunnen doorzien, en evenwel het stof daar door niet vliegen, noch 't aanzicht begruizen kan. Deze sluier, en met het aanzicht dus op straat bedekt te gaan, verschaft den Inwoonders noch een ander gemak; gemerkt hen niemandt in het voorby gaan kennen kan: waar door zy zich van alle de gewoonlyke plechtigheden, van elkandre in 't tegenkomen te begroeten, (een werk dat de Sineezen zonderling behertigen, en in 't breed in 't 4. Hooftstuk van onze Algemeene Beschryving verhaalt staat) ontslagen en bevryd vinden. Ten anderen worden hier door ook veele en groote onkosten en toestellingen gespaart: want dewyl het by de Sineezen zeer verachtelyk is in Steden te paerd te ryden, en zich in draagzetels door een zeker getal persoonen te laten torssen aldaar voor den gemeenen man zeer kostelyk valt, (dewyl de draagzetels in deze Stadt veel duurder zyn dan in andere Steden van *Sina*) zoo kan een ieder alleen te paerde of te voet, door het mid-

middel van dezen stof-sluier, zonder eenig gevolg achter zich te hebben, of van iemand bekent te worden, in deze Stadt de straten gebruiken.

Gelyk de wegen en straten in deze Stadt aldus, gelyk gezegt is, by groote droogthe en Noorde winden van stof (dat de Stedelingen geduurigh in d'oogen waait, en alles begruist en vuil maakt) byna wegh stuiven; alzoo vallen in tegendeel de straten by regenachtigh en nat weder zoo geweldigh diep, vuil, modderigh en slykig, datze naauwliks te voet te begaan zyn; gelyk ik zulks in 't inkomen tot myn groot ongemak bevondt: want als ik wat voor uit reed, om ordre te stellen, en ik juist het beste paerd niet beschreed, hadt ik genoegh te doen om door de slik en diepe wegen te raken. Verscheidene Sineezen en Tarters, die my te voet volghden, bleven met hunne Sineesche schoenen, die hen zoo vast niet aan de voeten zitten als d'onze, zoo diep in de slik steeken, datze die naauwliks daar uit konden trekken. Deze slikkige en vuile straten veroorzaken dat men in geheel *Sina* geen Stadt vindt, daar d'Inwoonders meerder gedwongen worden te paerd, of op eenig ander vracht-beest te zitten, dan in deze Stadt.

Deze vracht-beesten vind men door de gantsche Stadt te huur, en overal op de kruis-wegen, aan de bruggen van 't Hof en de Stads poorten, met meenigte, voor eenen ieder die de zelve gebruiken willen, gereed staan, die ook voor een geringe prys een geheelen dag kunnen bereeden worden. En dewyl zich in deze Stadt een ongelooflyk getal menschen bevind, en de straten geduurigh met een zwerm van gemeene luiden te voet betreeden worden, zoo gaan de voerluiden of knechten dikwils voor aan, die deze beesten by den toom leiden, om door den drang des volks te raken, en den weg te banen. Daarenboven weeten deze vracht-beesten met een zonderlinge kennis, door de gantsche Stadt, langs alle wegen en straten te gaan, en zyn op de huizen van alle de Grooten, om zoo te spreken, wonderlyk afgerecht. Tot geryf der vreemdelingen, en zelfs voor de ingezetenen, heeft men hier ook kleene boekjes, waar in zeer duidelyk alle de namen van de stegen, straten en wyken, en ieders woonplaats, geschreven staan, en aangewezen worden; zulks iemandt, schoon hy een vreemdeling is, niet licht verdwalen zal, maar kan met kleene moeite een ieders woonplaats vinden.

Behalven de huur-paerden en andere vracht-beesten vind men hier ook een groote meenigte van draag-zetels en dragers te huur, daar in d'Inwoonders zich na wil en wensch van d'eene plaats na d'ander laten torssen en dragen. Maar deze vallen hier voor de gemeene man, gelyk gezegt is, wat te kostelyk en duur, en worden alleen van de Grootste der Stadt, als Magistraats-persoonen en andere groote Heeren, gebezight. De arbeiders of dragers van deze zetels houden zich altydt ten dienste der Grooten gereed, en bieden hunne dienst hen met een zonderlinge heusheit en dienstwilligheit aan.

Hoedanig de Grootste des Lands en de voornaamste Magistraats-persoonen of Mandaryns zich in deze draag-zetels laten torssen, en met welk een pracht en staat van dienaars zy gemeenlyk, niet alleen in deze Hooft-stadt *Peking*, maar ook in andere Steden, vergezelschapt zyn, zal ik hier met weinigh woorden aanroeren, en in de volgende Prent vertoonen.

Op wat wyze de Grooten in de Palakyns gedragen worden.

De gantsche Palakyn, of Draag-zetel, is zeer aardigh en kunstigh van Bamboezen t'zamen gestelt. Recht in 't midden staat een stoel of zetel opgerecht, die met een Tygers-vel overtrokken is, daar op de geene, die gedragen wordt, zitten gaat, hebbende achter zich een jongen staan, die een kostelyke zonne-scherm, of kouvresol, boven zyn hooft houd. Het gezelschap en de stoet der dienaars, die voor uit gaan en hem by paren volgen, zyn in dezer voege geplaatst en uitgestreeken. Ieder dienaar van het eerste paar, dat de voorgang heeft en voor uit trekt, heeft een roodt verlakt bordt in zyn hand, dat hem achter na sleept. Na deze volgt een ander paar, waar van ieder een groote bamboes op den schouder

heeft leggen, om ordre te ſtellen en een ieder te doen wyken. Na dit tweede volgt een derde paar dienaars, ieder met een vierkant bord op de ſchouders, daar op met groote vergulde Sineeſche Charakters de naam en waerdigheidt van den geenen geſchreven ſtaat, die gedragen wordt, op dat een ieder na zyne waerdigheidt voor hem op de ſtraat wyke en eer bewyze. Na het derde volgt het vierde paar, dat blaauwe zyde vaendels, met franje bezet, op de ſchouders draagt; hier na komt een ander paar, dat ſtangen van bamboezen op de ſchouders heeft leggen, daar aan op d'enden vergulde draken zitten. Na dit vyfde paar volgen twee andere dienaars, die beide aan d'einden van diergelyke ſtangen van bamboezen twee ſnaaks-hoofden hebben. Eindelyk volgen twee van zyne voornaamſte Hovelingen, die, zonder iets te dragen, zeer ſtatelyk voor den Heer gaan. Na deeze twee Hovelingen volgt de Heer zelf, die zomtyds van vier, zomtyds van zes of acht, na des zelfs waerdigheit, (gelyk zulks breeder in het Hooftſtuk van d'Algemeene Beſchryving verhaalt ſtaat) gedragen word. Dicht achter hem volgt een van zyne Hovelingen, die zyn lyf-paerdt beſchryd; en na dezen een troep van zes of acht dienaars, ieder met een bamboes-ſtok op de ſchouder, daar aan lantarens hangen, die van Sineeſch papier, dat geeſtigh beſchildert is, en van omgeboogen rietjes, daar op het papier geplakt is, zeer kunſtig gemaakt zyn. Des daags worden deze lantarens, alleen om de ſtaaci der Grooten te vermeeren, zonder licht, maar by avondt en des nachts met licht daar in gedragen.

Dus, gelyk gezegt is, weeten de Grooten en Ryken eensdeels met ſtof-ſluiers, en eensdeels met vracht-beeſten en draag-zetels de boven gemelde ongemakken, van het ſtuiven des ſtofs, en de ſlikkige en vuile wegen voor te komen; maar gemeene en arme luiden, die hier in groote menighte langs de ſtraten zweven, en hun dageliks brood met paerde-werk verdienen, vinden zich van deze middelen verſteeken, 't welk voor hen zeer moeielyk valt en een ſchrikkelyke plaag is.

Uitſtekende en aanzienlyke burgerlyke Gebouwen, treffelyke Pagoden, hooge en kunſtig geſtichte Torens en Triumf-poorten, vertoonden zich in deze Stadt in groote meenighten, en zetten de zelve ook geen kleene cieraat en glans by; hoewel wy daar af weinigh gezichts hadden, en na behooren

nie

niet bekyken konden, dewyl wy van 's Keizers wegen zeer naauw in ons Logement (als voor dezen gezegt is) bewaart wierden.

Van zekren *Markus Paulus*, eenen Venetiaan, die in den Jare twaalf honderdt vyf-en-tzeventigh in deze Stadt was, toen de Tarters de Zuiderlyke Landschappen van *Sina* verovert hadden, wordze in zyne Schriften, na den voorgangh der Tarters, *Kambalu* genaamt, en in dezer voege beschreven. *De Stadt* Kambalu, *die, in het Landschap* Kathai, *aan een groote Revier leit, en de Stadt des Heeren betekent, is van aller eeuwen her treffelyk en vermaart geweest. De Grooten* Cham *heeft deze Stadt na een ander gewest van de Revier vervoert: want de Starrekykers hadden hem te vooren gespelt, dat deze Stadt tegen hem zou opstaan. Deze Stadt leit in een vierkante omtrek van* * *vier-en-twintig mylen groot beslooten, invoegen ieder zyde zes mylen lang is. Hare muuren zyn wit, twintigh schreden hoog en tien breed; doch vallen in 't ryzen allengs smalder. Ieder zyde der muure heeft drie Hooftpoorten, die in 't geheel twaalf uitmaken, en by ieder der zelve is een heerlyk Paleis gesticht. Desgelyks vertoonen zich ook aan de hoeken der muuren treffelyke Paleizen, daar in de Stads wapenen bewaart worden. In deze Stadt loopen de straten zoo recht, dat men van d'eene poort een onbelemmerde deurzicht heeft, door de Stadt, na de poort die daar tegen over staat, en ter weder-zyde zyn de straten met zeer treffelyke huizen als paleizen bebouwt. In 't midden van de Stadt staat een zeer heerlyke Pagode gesticht, daar een zeer groote klok in hangt, op de welke 's avonds drie maal geslagen wordt: waar na niemand buiten zyn huis mag gaan, tot aan 't begin van den volgenden dagh, 't en zy om kranken, of om d'ouders en vrienden te bezoeken. En de geene, die door noot by nacht door de Stadt te gaan heeft, mag niet zonder licht gaan. Ieder Stads-poort word van duizend menschen bewaakt, niet uit vreeze voor den vyand, maar voor de dieven en roovers: want men wend groote vlydt aan om de roovers en afzetters in toom te houden.* Dus verre de gemelde *Markus*.

Toen wy nu uit deze Keizerlyke en vermaarde Hooft-stadt *Peking*, na het nemen van een behoorlyk afscheidt van alle de Grooten en voornaamste Ryk-raden, vertrokken waren, hielden wy buiten de poort een weinigh stil, om al ons reis-tuigh en omslagh in te wachten. Door dit verbeiden hier, kreegen wy een wenschelyke gelegentheit, om de Stadt wat nader te bezichtigen, en hoe de zelve in haren omtrek en omleggende landeryen beslooten lagh. Aan de linker zyde leggen zommige heuvelen, van waar men al 't landt overzien kan, en hoe die vermaarde en wyd-beruchte Muur, die Tartaryen en *Sina* van malkandre scheid, door 't Geberghte haren loop neemt. De Sineezen verhaalden en zeiden ons voor de waarheit, dat men op eenen dagh heen en weêr kon komen. Op dit zeggen der Sineezen, en 't geen ik zelf met myne oogen aanschouwde, begon ik aan de geloofwaardigheit van zommige Schryvers grooteliks te twyffelen; gemerkt de zelve schryven dat deze Muur dertigh Duitsche mylen van de Hooft-stadt *Peking* gelegen is. *Zien de Stadt van buiten, en de vermaarde Muur door 't Gebergte loopen.*

En aangezien deze Muur eensdeels een werk en gevaerte is, dat door zyn overgroote zwaarte en lenghte de gantsche Wereldt in optocht van verwondering houdt; en ten anderen, eenige Schryvers daar van alleen maar een deel beuzelingen en droomen uit hunnen kruin gestooten hebben, zal ik het werk naaktelyk, voor zoo veel ik te *Peking* van oog-getuigen, en uit geloofwaardige Schryvers daar af heb kunnen vernemen, in 't kort verklaren.

Zoo verre strekt zich deeze Muur van 't Oosten na 't Westen, datze vier Landschappen, als *Leaotung*, *Peking*, *Xansi*, en *Xensi*, na 't Noorden omcingelt. Zy is lang ontrent drie honderd Duitsche mylen, en neemt haar begin uit den Zee-boezem, die tusschen het Landtschap *Leaotung* en het hangend Eilandt *Corea* gelegen is, daar de Revier *Talo* uit het Oosterlyk Tartarye vloeit. Van daar strekt zich de zelve na *Vermaarde Muur, die Tartarye en Sina scheid.*

na 't Westen tot aan het Gebergte van de Stadt *Kin*, in 't Landschap *Xensi*, by den oever van de Geele Revier.

Zy loopt doorgaans niet recht uit, maar valt op zommige plaatzen hoekigh en bochtigh; doch loopt evenwel, zonder ergens gebrooken of gescheiden te zyn, eenpaariglyk voort. Alleen komt in 't Landtschap *Peking*, by de Noordelyke deelen van de Krygsstadt *Hingho*, dicht aan de grenzen van 't Landschap *Xansi*, tusschen deze Muur een kleene enghte van hooge en onopkomelyke Bergen te leggen, waar door de zelve aldaar van elkandre afgesneden word. Zy gaapt ook een stuk weeghs van malkandre ter plaatze daar zy de Revier *Hoang*, of de Geele Revier, doortocht vergunt. Verscheidene meer andere kleene Revieren, die van buiten in *Sina* komen storten, vloeien ook door deze Muur; die evenwel deze Muur niet van elkandre deilen, maar loopen onder door boogen of verwelfzelen, die in deze Muur als boogen van sluizen gemaakt zyn. Anders is hy overal zich zelven gelyk, en op d'eene plaats niet anders van gestalte dan op d'ander, niet alleen op effen vlakten, (die, zoo verre de Muur zich strekt, weinigh zich vertoonen) en ook niet alleenlyk daar hy zynen loop over en langs 't Gebergte neemt, maar ook ter plaatze, daar hy door de Bergen heen zwiert. Zy heeft de hoogte van dertigh elleboogen, of vyf-en-veertigh voeten, en is op zommige plaatzen twaalf, maar veeltyts vyftien elleboogen breed. Boven op heeft deze Muur ook doorgaans zeer sterke en hooge wacht-torens, die een zeekre ruimte van elkandre staan: en om bequaamelyk door de zelve te kunnen gaan, zyn ook op verscheidene plaatzen in de zelve poorten gemaakt. Langs heen binnen de Muur staan ook Vestingen of Sterkten gesticht, die eensdeels tot bescherming van de Muur, en eensdeels tot woonplaatzen der Krygsknechten gemaakt zyn.

Eertydts onderhieldt de Sineesche Keizer, gelyk ook noch tegenwoordigh de Groote Cham, tot bescherming van deze Muur en 't invallen der Tarters, in deze Krygs-vestingen en Sterkten, tien maal honderd duizend mannen, die by beurten in de boven gemelde wacht-toorens by nacht en dagh met een groot getal de wacht hielden.

De stichting van deze Muur wierdt begonnen onder de regeering van zeekeren Keizer *Chius*, die een zeer vermaard Vorst was, en, zoo wel in tydt van vreede als oorlogh, zoodanige groote daden en heerlyke werken verricht heeft, dat voor of na hem nooit eenigh Sineesche Keizer geweest is, die daar in tegen hem op moght. Als deze Keizer de Stam *Cheva* overwonnen, en geheel *Sina* onder gehoorzaamheit gebragt hadt, wierd hy eindelyk tot den Keizerlyken Throon verheven, daar hy te vooren maar een kleen Koninkje was. Hy dus op den stoel des Ryks geraakt, liet, na dat hy de Tarters (d'erf-vyanden van 't Ryk *Sina*) overwonnen hadt, deze groote en geweldige Muur stichten, om in 't toekomende door dit middel het invallen der Tarters in *Sina* te beletten, en hen buiten 't Ryk te houden. Dit groote gevaerte van deze Muur wierdt van hem begonnen in het twintighste jaar van zyn regeering; te weten, twee honderdt en vyftigh jaren voor Christus geboorte, en met zoo groot een getal van menschen daar aan gewrocht, datze in vyf jaren voltooit was. Door geheel *Sina* liet deze Keizer uit tien drie mannen op ontbieden, die aan deze Muur t'arbeiden, en daar af een hecht en sterk werk te maken hadden. Het gantsche werk wierd van key- en andere steenen opgehaalt, en zoo dicht en vast in malkandre gemetzelt, dat men openingen noch scheuren daar in vernemen kon. Ook hadt de Keizer zoodanigh een streng gebodt laten afkundigen, dat de geene aan den halze zoude gestraft worden, indien in de voegen of repen van het werk, daar de zelve aan gearbeid had, een nagel of spyker kon geslagen worden.

Daar deze Muur aan den boven gemelden zee-boezem by het Landschap *Leaotung* eenige mylen met haar begin na 't Westen in Zee loopt, komt zy op schepen te rusten, die aldaar, naar men zeidt, vol klompen en staven yzers,

yzers, om een vaste grondvest te hebben, gezonken wierden. Met recht magh deze Muur voor een wonderwerk van alle wonderwerken verstrekken, niet alleen ten aanzien van hare overgroote lengte, dikte en zwaarte, maar ook ten opzicht van hare onvergankelykheit, gemerkt het alreê zoo veel jaren den al verslindenden tydt verduurt heeft, zonder eenige misstal of bouwvalligheit te krygen; maar vertoont zich noch tot op dezen tydt zoo hecht, vast, en onvergankelyk, als of het eerst gesticht was.

Dit en niet meer heb ik van dit groote gevaerte kunnen vernemen; 'k zal hier tot een besluit by voegen het geen de Jesuit Gonzales van Mendoza, in zyn Beschryving van 't Ryk *Sina*, daar af geschreven, doch de waarheit niet wel getroffen heeft. *In dit Ryk*, zeid hy, *wordt een afsluiting of Muur gevonden van vyf honderdt mylen lang, beginnende van de Stadt* Ochio, *gelegen tusschen twee zeer hooge en rouwe Bergen, en volhert door al den gantschen streek aarde, die daar is van den op- tot aan den ondergang der Zonne. Zy wierd gemaakt van eenen Koning, genoemt* Tzintom, *die oorlog had met de Tartaren, om hen van hun te bescher-men: en dit zyn de geheele grenzen van 't land tegen Tartaryen. Men moet nochtans verstaan: dat vier honderdt en twintigh van deze mylen gemaakt zyn van de natuur, zynde door een streek van zeer hooge Bergen aan een gevoegt, d'andere tachtentigh zyn van muragie met handen gemaakt, om te besluiten en de ledigheit van't midden te vullen, zynde van zeer sterke gehouwen steenen; zeven vademen in de fondamenten breed, en noch eens zoo hoog. Zy begint aan de Zeekant in het Landschap* Kanton, *en loopt door die van* Paghin *en* Kanzai, *eindigende in* Susuan. *De gemelde Koning, om zulk een wonderlyk werk te maken, zond daar heenen het derdendeel van zyne onderdanen, en by wylen van vyf mannen twee; en hoewel d'Inwoonders van ieder Landschap bleven t'arbeiden in de plaatzen dicht aan hunne huizen, niettemin, of door de langheit der reize, of door 't onderscheid des luchts, die in deze Landen is, zy storven evenwel byna alle die daar heenen gingen; zulks dit trots Gebouw oorzaak was dat het Ryk oproerigh, en de gemelde Koning met zyn Zoonen doodt geslagen wierd.* Dus verre Gonzales.

Als wy, na een weinigh wachtens, al ons reis-tuig en ommeslag by ons gekregen hadden, sloegen wy weder, met al ons gevolgh, op wegh, langs den zelfsten Heirbaan of Heeren-wegh, dien wy gekomen waren. Onder het ryden langs deze Heirbaan zagen wy, niet verre buiten deeze Keizerlyke Hooft-stadt, de velden en akkers ter weder-zyde zeer dicht met zoodanige geele wortels bezet, als in de Streek in Noordt-hollandt en ontrent Leiden wassen. *De Gezanten trekken van Peking.*

Des nachts hielden wy ons verblyf in zeeker Dorp *Pekinsui*, en trokken des anderen daags voorby de Stadt *Tongsiou*, en quamen des achtermiddaghs aan de Stadt *Sansianwey*, alwaar des Keizers vaartuigen, waar meê wy van *Nanking* gekomen waren, noch lagen, en onze komste verwachtten. De Schippers quamen de Heeren Gezanten al verre landwaarts in verwellekomen, en lieten al ons reistuigh aan boordt brengen, daar de Mandaryns, die ons de Keizer hadt meê gegeven, om ons tot in *Kanton* te geleiden, zich geweldigh tegen stelden, en wilden dat de Gezanten in de Jonken zouden treden, die hen van 's Keizers wegen op een nieuw vervaerdight en beschikt waren. Deze Jonken waren gevaerten zoo groot en ruim als kasteelen, en hadden verscheidene vertrekken en gemakken van binnen; maar lagen zoo logh en traagh op 't water, dat de Gezanten zich daar in niet dorsten betrouwen, dewyl zy bevreest waren, datze voor het waaien van de *Mousson*, of jaar-winden, daar meê te *Kanton* niet zouden kunnen komen, en derhalven gedwongen wezen den winter aldaar over te blyven. De Gezanten derhalven, om geen haat en tweedraght onder de Mandaryns en onze oude Schippers te maken, namen noch deze nieuwe noch d'oude Keizerlyke Jonken; maar huurden, om des te spoediger voort te raken, heel kleene vaartuigen. En na dat op alles

Komen te Sansianwey. *Zie pag. 155.*

De Gezanten willen in 's Keizers schepen niet varen.

alles ordre was gestelt, en de goederen gescheept waren, gingen wy met de gemelde Tartarische Heeren, die de Keizer den Gezanten hadt by gevoegt, om overal beter ontzagh te hebben, neffens de Kantonsche Mandaryns, weder van dit *Sansianwey* t'zeil, langs de Revier *Guei*, en quamen laat in den nacht by een kleen Dorpje, daar wy bleven leggen, om den dag af te wachten. *Pinxentou*, ondertusschen, scheide hier te *Sansianwey* van ons, en nam zyn wegh over landt na *Lincing*, daar hy in d'opreize zyn Vrouw en Kinderen gelaten had.

In onze af-reize van *Peking* tot aan *Kanton* trokken wy weêr langs den zelfsten wegh dien wy gekomen waren; maar voeren veel Steden en Dorpen, die wy in onze op-reize hadden aangedaan en bezichtigt, voorby, zonder met ons vaartuigh daar eens aan te leggen of vernachten. 'k Zal ook, in 't beschryven van deze af-reize, niet alle de Plaatzen aanroeren die wy aan deeden; maar alleen eenige, en daar ons iet aanmerkens-waerdig te vooren quam.

Komen te Single, en Sinkocien. Zie pag. 149. en pag. 144. 23 Octob.

Op den drie-en-twintigsten van Wynmaand quamen wy te *Single*, en den volgenden dagh te *Sinkocien*. Den vyf-en-twintigsten raakten wy te *Tonquam*, en den zeven-en-twintigsten te *Tachu*. De Mandaryn, die alhier zyn verblyf en 't gezagh over deze Plaats hadt, was op de loop getegen; gemerkt hy voor ons geen nieuwe trekkers kon verschaffen; invoegen wy het zonder trekkers voor de wind lieten af dryven.

Komen te Lincing. Zie pag. 138. 31 Octob.

Op den een-en-dertigsten der zelfste Maandt quamen wy te *Lincing*, alwaar de Heeren Gezanten van den Mandaryn *Pinxentou*, die over land getrokken was, zonderling hertelyk bewellekomt, en heerlyk onthaalt wierden. En na dat de Gezanten alhier twee of drie dagen gewacht hadden, ten believe van *Pinxentou*, en zyn Vrouw, die hen daarom zeer weêmoedigh en met tranen in d'oogen badt, ten einde zy met haren Man moghte klaar raken, trokken wy gelykerhandt met goede voorspoedt en eenen Noorden windt weder voort, die zoo geweldigh guur en kout waaide, dat de water-bakken in de vaartuigen hart toe vrooren. De matten hingen vol ys-kegels, waar van zommige zoo dik als een arm waren; en den gantschen dag over bleven zitten. Deze vorst en koude veroorzaakte een groot ongemak onder ons volk, eensdeels om datwe langh in de warme Landen geweest, en de koude niet gewent waren, en ten anderen, dewyl wy op zoodanige kleene barkjes voeren, daar men zich naauwliks keeren of wenden kon.

Onder 't varen bejegenden ons alle daagh groote vlooten van kleene vaartuigen, vol volks, dat al op het cierlykste gekleed en groote blydschap met zang en snaren-spel maakte. Wy verstonden datze geordonneert waren om vervallene Pagoden en Heirwegen te herstellen; zy hadden ook veel gelds by zich, 't geen zy van langer handt vergaart hadden, om nieuwe Pagoden te laten bouwen, en 't landt over al te verbeteren.

Den vyfden van Slacht-maandt bragten wy het weêr, met veel zukkelens en koude te lyden, aan *Tuncham*, en quamen daags daar na te *Xantsiu*; alwaar de Regeerders der Stadt zich ook t'zoek hadden gemaakt, gemerkt zy ons geen Trekkers konden verschaffen.

De Gezanten, om geen langer tydt by deeze onwillige menschen te verzuimen, prestten den een en den ander, die zy krygen konden, van de straat af, om te trekken. Zeeker Paap, ziende dat een van zyn Knechts onder deze geprešte Trekkers meê voort moest, was zoo geweldigh ontroert en ontstelt, dat hy op de straat op zyne knien viel, en met groote verbaastheit riep: *Hoe kan dit gaan! daar men de dienaars van de Heiligen van zoodanig eenen arbeid niet verschoont.* De Gezanten riepen hem weêr toe: *Dat den dienst des Keizers voor den dienst des duivels ging; en dat zyn knecht hier voor goede kost en betaling zou krygen;* waar meê de Paap hem wat gerust stelde, en zich eenigzins vernoegen liet.

Den achtsten van Slacht-maand zagen wy *Cinning*, en den dertienden daar aan *Taujencien*.

Van

Van daar quamen wy in de Geele vier, en den zeventienden van .cht-maandt aan de Stadt *Jamcefu*, vaar de Gezanten door den Bastert-)eder van den jongen Kantonschen ider-koningh zeer hertelyk bewel-oomt, en in zyn huis met spys drank zeer treffelyk onthaalt wier-n. Na dit vriendelyk onthaal, en t nemen van een behoorlyk af-ieid, vertrokken wy weder voort, quamen den twintigsten van Slacht-aandt in de groote Revier *Kiang*, daaghs daar aan voor de Stadt *anking*.

Wy lagen hier weer met ons vaar-g voor de zelfste Waterpoort gezet, ar voor wy het op onze heen-reis ge-t hadden. En dewyl de Gouverneur r Stadt op zyn vertrek stond, konden y na onze wil zoo haast, als het wel odigh was, geen nieuwe vaartuigen komen, waar door wy gelegentheit egen om de Stadt wat netter te be-chtigen, en ons in 't hartje van *Sina* n zoo een moeielyke en zwaare reize ar t'ontlasten en verfrisschen.

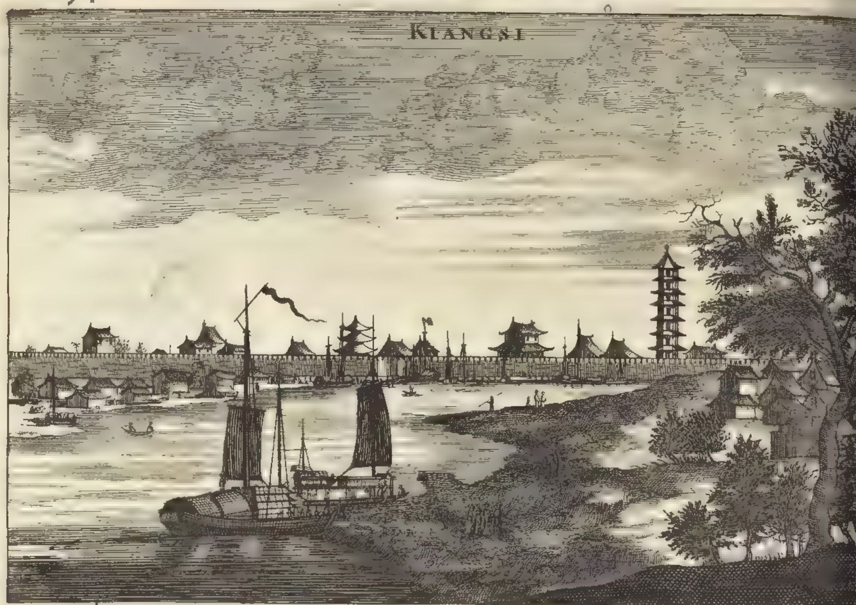
Terwyl wy hier een tydt langh stil gen, en hier door de gelegentheit egen om de Stadt wat nader te be-chtigen, begaf ik my weêr na het rvallen Keizerlyke Paleis, daar in rtydts de Sineesche Keizeren Hof elden, om des zelfs deerlyken staat, omver gehaalde muuren en puin-oopen, noch eens, en buiten twyffel oor het laatste, t'aanschouwen. Ik ond in een van hare vervallen muuren n groot gebrooken gat, daar ik door ad, en raakte van daar, over gewel-ge puinhoopen, op de plaats van het nnen-hof, daar eertydts de voor-aamste Keizerlyke vertrekken gestaan dden. Maar alle Keizerlyke vertrek-en en gebouwen waren ten gronde oo schendigh en jammerlyk gesloopt uitgeroeit, dat'er niet heels en on-eschonden was gebleven, nochte bly-en staan, en alleen maar deze neêr-esmeeten puinhoopen te kennen ga-en, dat wel eer deze vertrekken daar estaan hadden.

Daags daar aan begosten de winter-uien hare hoofden zoo geweldig fel en uur te verheffen, dat wy d'onze naau-liks uit de Barken dorsten steken. Het stof-sneeuwde zoo dicht dat men naau-liks uit d'oogen zien kon, en de sneeuw bleef den gantschen dagh over op de daken der huizen, zonder te smelten, leggen.

De Gezanten bezoeken de twee Tol-meesters.

De Gezanten wierden van verschei-dene Grooten ter maaltydt met zon-derlinge hertelykheit genoodigt; maar dewyl het zoo een ongestuim en guur weêr was, konden zy nergens komen. Alleen gingen zy de twee Opper-tol-meesters, die in de Voorstad hun woon-plaats hadden, en waar van d'een een Sinees en d'ander een Tarter was, en beide twee deftige mannen, bezoeken. Deze twee Heeren haalden de Gezan-ten met gommen en bazuinen zeer statelyk in, en onderhielden hen met verscheidene discoursen tot laat in der nacht.

De Heeren Gezanten zonden my na den Paap of Priester van de vermaarde Pagodè *Paolinxi*, om hun aankomste aan hem bekent te maken, en t'effens een schets en afbeeldzel van deze gant-sche Pagode t'eisschen, die hy hen in d'opreize belooft hadt. Hy hadt den Gezanten ook belooft, of veel meer aan hen verzocht, ter gedachtenisse van hen eenen steen te zullen oprech-ten, met opschrift in 't Latyn, ('t geen ik hem ter handt hadt gestelt) wie, waarom, en wanneer zy daar ge-weest waren. Desgelyks hadt hy ge-zeid, hen ter eere, en ter eeuwiger gedenkenis, hunne afbeeldzels te zul-len oprechten, en onder de *Longas* of voornaamste Heiligen te pronk stellen. Nu wierd ik derwaarts gezonden, om te zien hoedanigh hy zich in dit werk gespoeit hadt. Ik vond, daar komen-de, de gedaanten of afbeeldzels der Heeren Gezanten in een der voor-naamste en aanzienlykste Pagoden in pleister-werk opgerecht, rustende op een voetstal, daar in het gemelde op-schrift met Latynsche letteren stondt uitgehouwen. Hy vroeg my of alles goet was, zeggende: *Oloya pau o Pogsan.* Waar op ik hem tot antwoord gaf, dat de Hollanders de Beelden zeer gaerne zagen, maar niet in de kerken. Na dat ik alles wel bezichtigt, en de aftekening der Pagode van hem bekomen had,

nam ik op 't vriendelykste en beleefstste myn afscheid, en scheide van hem af.

Vertrekken uit Nanking. 10 Decem.

Toen wy ons hier een tydt lang uitgerust, en van volk en vaartuigh, dat hier schaars te bekomen was, wel voorzien hadden, vervaardighden wy ons weder tot de reize, en vertrokken den tienden van Winter-maandt met al ons omslagh uit dit *Nanking*.

Trekken voorby Beekenburg. 15 Decem.

Den vyftienden der zelfde Maandt voeren wy voorby zeekre hooge klip, dien wy, ter gedenkenis van den Heer *Willem van der Beek*, in onze op-reis den naam van *Beekenburg* gaven. De Revier *Kian* valt ontrent deze plaats byna een heele myl breedt, en gaat by ongestuim en winter-weêr dikwils zoo hol, als de bare Zee. Aan de rechter zyde leggen zeer gevaarlyke en scherpe klippen onder water; daar op de Bark van de Tolken vast raakte, en een groot gat in den bodem kreegh, dat in een oogenblik tydts zoo veel nats verzwolgh, dat de Bark byna aan 't zinken raakte: zoo geweldigh verhief zich midlerwyle de wind, dat niemand haar naderen dorst om te helpen. Eindelyk raakte de Bark, na veel arbeids, noch weder daar af, en schrap, en quam laat in der nacht by ons ander vaartuigh te *Anhing*, daar wy haar lagen in te wachten.

Op den negentienden quamen wy met Zonnen ondergang te *Nankang* Zoo fel en sterk waaide het, dat wy de gantsche nacht genoegh te doen hadden om ons vaartuigh vast te maken dat t'elkens door het geweldigh waaien en bulderend onweêr los raakte en tegen malkandren stiet. Dit geweldigh waaien duurde, zonder eens op te houden, tot aan den een-en-twintighsten: als wanneer de windt wat begon te leggen, en wy onze reis vervorderden, en quamen over 't Meir *Poyang*, en van daar aan het scheepryk Dorp *Vcinjeen*, daar wy noodzakelyk moesten aanleggen: om nieuwe trek-luiden te krygen, die ook datelyk vaerdigh en bereidt waren. Wy zagen, met groote verwondering hoe de brand, zedert onze opreize, hier hadt huis gehouden, en meer als honderd schoone huizen in d'assche en aan koolen geleit.

Op den drie-en-twintigsten verwielen wy weêr aan de vermaarde Hooft-stad KIANGSI, en vonden daar al ons vaartuig leggen, dat door 't harde weêr verzeilt, en van ons ander vaartuigh af geraakt was.

In onze opreize heb ik deze voortreffelyke Stadt in 't kort na behooren beschreven, en, zoo als haar die aan d'eene kant met haar muuren en gebouwen

op deed, in Prent in 't groot vertoont; maar dewyl wy hier drie dagen stil lagen, kreegh ik hier door gewenschte gelegentheit, om deze Stadt van een andre kant, daar de zelve een aangenaam gezicht vertoont, af te schetzen, naar uitwyzing van de voorgaande Prent, daar in deze Stad in 't kleen staat uitgebeeld. En na dat wy ons hier van andere Barken (want ons oude vaartuig bleef hier leggen) verzien hadden, gingen wy weder den zes-en-twintighsten voort; maar na een weinigh varens begon het zoo geweldig te waaien en stormen, datwe gedwongen wierden weer de rugh te keeren, en onder de muuren der Stadt te loopen, om aldaar veiligh te vernachten.

Het vroor zoo geweldigh fel en sterk, dat men op verscheidene plaatzen over de binnenste plaatzen aan den waterkant over eene nacht ys kon loopen. Tegens den avondt begon het hard te hagelen, en zoo fel ys te regenen, dat men naauwliks zyn hooft buiten de Barken dorst steken. Des anderen daags, in den morgenstond, trokken wy weder voort, en zagen de Bergen ter wederzyde van de Revier heel wit met sneeuw bedekt leggen. De windt, die zich uit den Noord-Noord-oosten verhief, snerpte zeer fel, en de lucht was zeer vol jacht-sneeuw. En gemerkt het in de voor-nacht ys geregend, en in de na-nacht daar weer op gevrooren hadt, waren de matten, die over de Barken lagen, en de Barken zelfs zoo gladt en glibberigh dat men naauwliks den eenen voet voor den ander verzetten kon, zonder te vallen en achter uit te glyden. Een groot ongemak voor de trekkers, die langs den oever, van wegen de gladdigheit, naauwliks de voeten kosten schrap zetten, en de Barken voort trekken.

Den eersten van Louwmaandt, des Jaars zestien honderd zeven-en-vyftig, quamen wy aan de Stadt *Kinnungam*, alwaar wy daags daar aan met groote moeite, dewyl het zeer kout en guur weer was, en de Sineezen niet gaerne daar uit wilden, nieuwe trekkers kregen; en gingen ontrent twee uuren op den achtermiddag weêr voort, om onze reize te vervorderen.

Den vyfden der zelfste Maandt raakten wy voor de gesloopte en verwoeste Stadt *Vannungam*; daar de Heeren Gezanten zoo dra niet te lande waren gestapt, of de Gouverneur der Stadt quam hen zeer hertelyk begroeten en verwelkomen. Op ons vertrek vereerde hy de Gezanten met eenige geschenken voor de keuken, waar onder een deel kaerssen waren, die van zeker vet der boomen gemaakt worden, en zeer helder branden, gelyk zulks breeder in het 15. Hooftstuk van onze Algemeene Beschryving op pag. 145. verhaalt staat. *Varen voorby Vannungam.* *Zie pag. 76.*

En na dat wy van Trek- en Lootsluiden (want zonder ervaren Lootsluiden is de Revier aldaar niet wel te bevaren) verzien waren, begaven wy ons weder des anderen daaghs op de reize. Wy voeren hier voorby zeer klipachtige en gevaarlyke plaatzen, die wy in d'opreize, vermits het water toen wel drie vademen hooger was, niet konden zien leggen; maar staken nu met haar spitzen en punten eenige voeten boven water. De Bark, daar op de Gezanten waren, raakte evenwel, den negenden, met het draaien en dragen des strooms, op een punt van een scherpen klip, waar door de zelve in korten tydt zoo vol waters liep, datze buiten twyffel zou gezonken hebben, indien wy de zelve niet tegen de wal aan gezet, en met alle man op 't droogh gehaalt hadden. Wy vonden het gat en lek wel voor in de boegh, maar geen gereedtschap om 't zelve te stoppen, gemerkt de Schipper noch boor, noch byl, noch spyker hadt. Evenwel deeden wy noch zoo veel, datwe de Bark ten naasten by weêr dicht kregen, en quamen ten elf uuren ten einde van deze gevaarlyke en scherpe steen-rotzen, die haar begin aan de Stadt *Vannungam* nemen, en recht tegen over zeekere kleene Pagode eindigen, zynde ontrent drie Duitsche mylen wegs. De Sineezen en Tarters, die deze Revier op en af varen, doen gemeenlyk aan den Afgod van deze Pagode offerhande, om een gelukkige en behouden reize te hebben, en veiligh door deze gevaarlyke klippen te mogen raken. *Zie pag. 81.* *De Bark der Gezanten raakt op een klip.*

Op den tienden der zelfste Maandt

Komen te Kancheu. *Zie pag. 75.*

bragten wy het voor de Stadt *Kancheu*, alwaar de Gouverneur, vergezelſchapt met een groot en aanzienlyk gevolgh, de Gezanten uit den naam en van wegen den *Tutang* zeer vriendelyk en hertelyk quam verwellekomen en begroeten. En na dat de Gezanten den Gouverneur, op zyn verzoek, van hunnen gantſchen handel en wedervaren aan 't Hof te *Peking* onderrichting hadden gedaan, vertrok hy weêr in de Stadt by den *Tutang*, om hem het zelfſte bekent te maken. Met hem ging ook den Heer *Jakob de Keizer*, verzelſchapt met een aanzienlyk getal uit ons gevolgh, alleen (want de Heer *de Goyer* bevond zich niet wel) ten Hove om den *Tutang* voor de genooten eere te bedanken, en een eerbiedigh afſcheid van dezen Heer, die hen zoo ſtatelyk hadt laten begroeten, te nemen.

Vertrekken van Kancheu.

Des anderen daaghs, den elfden, vertrokken wy weder van daar, met een klaare en koude lucht; zulks de ſtrandt ter weder-zyde van de Revier zeer wit berypt was. Wy voeren over en voorby verſcheidene Water-vallen en ſteene droogthen, alwaar de trekkers by wylen tot over de middel in 't water moeſten, om de vaartuigen, die dikwils vaſt raakten, te lichten, en met geweld en grooten arbeid over de ſteenen heen te ſleepen en torſſen. Een zwaaren arbeidt voor deze ellendige menſchen, inzonderheit by den winter, wanneer het water zoo onverdragelyk kout was, dat het hen door lyf en leden heen ſneed, zonder dat deze luiden evenwel eenighſins daar in verſchoont wierden; maar moeſten met het natte lyf geduurigh al voort. Onder het varen door deze gevaarlyke en moeielyke plaatzen, raakte het trek-touw van de Bark, daar in de Gezanten waren, by ongeval achter een zeekren heuvel vaſt; en dewyl het touw boven aan de maſt vaſt was, en het zeil daar by ſtond, zoo kon het zelve zoo haaſt niet gelicht worden, of de maſt ſtorte met zeil en al over boord en brak aan ſtukken. De Tarters hadden 't riet langs de Revier in brand geſteeken, dat zoo geweldigh voor de windt voort ſloeg, dat de Bark de vlam ter naauwer noodt ontging, en groot gevaar liep van daar te blyven; maar Godt verzagh het, zoo dat de Bark met draaien en weêr-draaien over ſtuur ſchoot, en aan den anderen kant van de Revier dreef; alwaar de Tarters de maſt, met twee groote Bamboezen boven op het afgebrooken ſtuk te binden, weder vaſt een klaar maakten.

Den vyftienden dezer quamen wy weêr met al ons vaartuigh aan de voortreffelyke Stadt *Nangan*; alwaar de Heeren Gezanten met hun gantſche gevolgh aan de Zuid-zyde van de Voorſtadt in zeeker groot huis gehuisveſt wierden; want het ander huis, daar in de Gezanten in onze opreize hun verblyf hadden, was van de Tarters (die zedert ons vertrek met een vliegend Leger daar door getrokken waren) ten gronde vernielt en geſloopt. Zeer moetwilligh en overdadigh hadden deze Tarters in 't doortrekken hier huis gehouden, en met het neerſmyten van veele voorname Gebouwen, en het wegh dragen der goederen, den Ingezetenen grooten overlaſt gedaan, en jammerlyk geplaagt.

Een uit de Kantonſche Magiſtraten, die ook effen eerſt in deze Stadt met ons aan quam, en gegaan was, om van 's Keizers wegen in een andre Stadt zyn Ampt te bedienen en te gouverneren, quam de Gezanten bezoeken, om te hooren, hoe de handel in *Peking* was afgeloopen. En als de Gezanten hem zulks bekent gemaakt, en van alles onderrichting gedaan hadden, wenſchte hy hen geluk op de reize, en vertrok des anderen daags weder voort; gelyk ook de Gezanten met hun gevolg, den negentienden der zelfſte Maand, zich op de reize begaven.

Wy waren nu de gevaarlykſte en moeielykſte wateren, die wy op onze reize hadden aan te doen, alreê voorby geraakt, en moeſten nu weder met al ons omſlagh een ſtuk weegs te lande over 't Gebergte reizen, om van *Nangan* tot *Nanhung* te komen. De Heeren Gezanten gingen ieder in een Palakyn zitten, die zy te *Nanking* doen maken hadden, en lieten zich daar in, onder 't gelei van dertig Soldaten, zoo ſpoe-

spoedelyk over 't Geberghte dragen, datze noch dien zelven dagh, hoewel laat in den avondt, zonder op 't Gebergte (gelyk in d'opreize) te vernachten, te NANHUNG quamen. De Gezanten namen hier hun verblyf in zeker groote en vermaarde Herberg, die den Onder-koning te *Kanton* toequam, en zyne Majesteit alle maanden vyf-en-twintigh teil zilvers moeste opbrengen.

In 't aandoen van deze Stad, in onze opreize, heb ik des zelfs gelegentheit, zoo veel my de kortheit des tydts toeliet, na behooren beschreven, en hare gestalte, zoo als haar die aan d'eene zyde met haar groote en zwaare brug opdeed, in Prent in 't groot na 't leven vertoont. Maar dewyl deze Stadt aan d'andre kant meê een zeer schoon verschiet en aangenaam gezicht vertoonde, ontzagh ik my de moeite niet, om de zelve ook van die kant in onze afreize af te teekenen, en des zelfs afbeeldzel hier Prentsgewyze in 't kleen voor te dragen.

Na dat wy hier weer nieuwe vaartuigen bekomen, en al ons reis-tuigh daar in gescheept hadden, staken wy weder den een-en-twintigsten van deze Stadt, voeren voorby verscheiden gevaarlyke en schipbreukryke water-vallen, en quamen aan die wonderlyke en vreemde spitzen van *Suitjeen*, en van daar aan het wonderlyke Gebergte, dat wy den naam, op onze heen-reize, van de *Vyf paards-hoofden* gaven. *Zie pag. 66.*

Den vier-en-twintigsten dezer raakten wy met zonderlinge goede spoedt aan de Stadt *Saocheu*. Hier zetten wy weder onze masten op, met de zeilen daar by, dewyl men nu d'engten der Revier en klippen voorby geraakt was, en ruim water had, daar op wy ook na wil en wensch, gemerkt wy ook de vloed te baat hadden, voort raakten. *Komen aan de Stadt Saocheu.* *Zie pag. 65.*

Op den vyf-en-twintighsten voeren wy voorby die wydberuchte en vermaarde Pagode *Kon-jan-sjam*, en quamen des daags daar aan, den zes-en-twintighsten, aan dat wonderlyk en vreemdt Gebergte van *Sang-won-hab*. En gemerkt het water nu wel twintigh voeten lager was, als toen wy in onze heen-reis die door trokken, deeden zich deze Bergen met hunne spitzen en hemel-hooge kruinen nu veel yzelyker en schrikkelyker op, als in de opreize. Wy zagen toen niet alleen welk een gevaarlyken wegh wy in onze heen-reize, met het varen over de blinde klippen, die nu hunne kruinen boven water staken, over getrokken waren; maar ook in welk een groot gevaar wy *Varen voorby de Pagode Kon-jan-sjam,* *Zie pag. 63.* *en 't Gebergte Sangwon-hab.* *Zie pag. 62.*

by dit laagh water ſtaken, en welk een ſchrikkelyke reize wy door dit Gebergte, en over deze klippen noch hadden af te leggen; gemerkt de ſnel afſchietende ſtroom onze vaartuigen zoo geweldigh ſnel en gezwint voort zette, dat ons de hairen van ſchrik te bergh ſtonden.

Komen te Sanyuum, Zie pag. 59. Den zelfſten dagh quamen wy noch laat in den avondt aan het Stedeken *Sanyuum*, daar wy ook vernachtten. Met het kriekjen van den morgenſtondt begaven wy ons weder op de reize, en raakten dien zelven dagh noch voor het Stedeken *Xantſui*. *en Xantſui. Zie pag. 56.* Wy zagen hier al het veld en d'omleggende landtſtreek vol Leger-tenten, en gezadelde paerden ſtaan, met een overgroot getal van Krygs-knechten, die alle tot den optocht gereedt ſtonden.

Komen by het Dorp Faeſan. Na een weinigh varens kregen wy zeker Dorp FAESAN in 't gezicht, dat zich van verre zonderling vermakelyk en plaiſierig opdeed.

In onze opreize, na *Peking*, voeren wy laat in den avond voorby dit Dorp, zulks wy het zelve niet bekendelyk konden zien leggen, en my daar over ook de gelegentheit benomen wierdt van des zelfs geſtalte na 't leven af te ſchetzen, maar nu, op d'afreize, voeren wy op 't midden van den dag daar voorby, waar door ik ook tydt en gelegentheit kreegh van deze plaats op 't netſte (naar uitwyzing van het boven ſtaande afbeeldzel) af te tekenen, en in Prent hier te vertoonen. Dit Dorp *Faezan* is dicht aan de Revier gelegen, en rondtom omringt met vermakelyke en vruchtbare lantsdouwen, die den Landman jaarliks een ryken oogſt van allerlei veldvruchten verſchaffen.

Den acht-en-twintigſten der zelfſte Maandt braghten wy het weêr voor de vermaarde Hooft-ſtad *Kanton*, zeer bondigh, zonder roem geſproken, op pag. 40. &c. beſchreven, en in verſcheidene Prenten na 't leven afgebeeld. De Heer François Landsman, die in deze Stadt, geduurende d'opreize, het opper-bewind van des Compagnies handel aanbevolen, en daar met de twee Schepen en 't overige volk gebleven was, quam, zoo dra hem de komſte der Heeren Gezanten verwittigt wierd, hen met eenige Boots en Sloepen, die alle zeer cierlyk uitgeſtreeken en opgepronkt waren, op de Revier inhalen. Hy hadt den Konſtapels en het overige volk, eer hy wegh trok, laſt gegeven, datze het geſchut, als de Gezanten ter beſtemder plaatze gekomen waren, te gelyk en in goede orde rondtom zouden los branden, daar

in

in zich deze luiden ook geenſins nalatig toonden; maar gaven zoo geweldigh vuur, dat het aardryk daverde en dreunde, en de lucht in vuur en vlam ſcheen te ſtaan.

De Tartariſche Heeren, die de Keizer den Gezanten op de reize, om overal des te meer ontzaghs te hebben, en te ſpoediger te kunnen voortkomen, hadt meê gegeven, ſtonden zeer verwonderdt, eensdeels over dit ſchieten, en eensdeels over onze Schepen, als hebbende nooit zoodanige wel-gemonteerde Schepen meer gezien. Zoo dra de Heeren Gezanten te lande traden, gingen zy weder in hun oude Logement, en vonden 't alles, onder 't beleid van den gemelden Opper-koopman *Landsman*, zoo te ſcheep als te land, in goede orde, waar over zy zich zonderling verheught toonden, en hem voor d'eere en gunſt bedankten.

De Brief van den Keizer, aan den Gouverneur Generaal *Johan Maatzuiker* geſchreven, wierd uit de vaartuigen gehaalt, en door den Onderkoopman *Hendrik Baron* op beide zyne handen, wat verheven onder een Zonne-ſcherm en twee Vanen, zeer ſtatelyk gedragen. Achter hem volgden de Gezanten, na de ſtatelykheit der zake, in goede orde, en wierd daar op, tot teken van vreugde, het Kanon drie maal los gebrand. De wallen waren zoo vol menſchen (hoewel 't avond was) als gras op 't veld; die zich alle uit nieuwsgierigheidt derwaarts begeven hadden, om de Gezanten te zien inhalen, en na den uitſlagh van hunne zaaken te vernemen: want het gaat zeker, dat de Gemeente en Ingezetenen der gantſche Stadt niet lievers gewenſcht hadden, dan dat de Hollanders daar vry moghten komen te handelen.

Daags daar aan, den negen-en-twintighſten, gingen de Gezanten, vergezelſchapt zeer ſtatelyk met hun gantſche gevolgh, d'Onder-koningen, des jongen Konings Moeder, en den *Tutang* begroeten, en den uitſlag en handel van hun wedervaren aan hen bekent maken. d'Oude Onder-koningh onthaalde hen zeer vriendelyk en hertelyk met een kop *Thee*, en eenige diſcourſſen aangaande de reize; desgelyks ook de jonge Onder-koning; die geen andere redenen tegens hen gebruikte, dan van de moeielykheit der reize; mitsgaders van de koude en ongemak, die de Gezanten daar op geleden hadden. Maar de Moeder des jongen Onder-konings quam niet voor den dagh; en liet eenige compliment- of groet-brieven buiten brengen, en den Gezanten voor 't bezoeken daar in zeer hertelyk bedanken. De *Tutang* liet hen ten huize van zynen Sekretaris twee uuren lang wachten, en daar na aanzeggen, dat hy hen gehoor wilde verleenen wanneer *Pinxentou* zou afgekomen zyn.

De Stadthouder van den jongen Onder-koning heeft de Gezanten ter maaltyd.

30 Januar.

Den volgenden dagh wierden de Gezanten, door den Stadhouder des jongen Onder-konings, op een koſtelyk en heerlyk Banket onthaalt. Deze Stadhouder leide de ſchuld op de Portugeeſche Papen in *Peking*, dat onze zaak by den Keizer niet na wenſch was uitgevallen, en geliet zich uitterlyk, als of hy zeer verſtoort op hen was; verhalende dat de zelve doorgaans uitgeſtrooit hadden, dat in Europe maar drie Koningen waren; waar van *Don Johan* de vierde was; als ook dat de Hollanders maar een kleen hoekjen Lands bezaten, en zyne Tributariſſen waren, en diergelyke valſche laſteringen meer.

De Gezanten begroeten Tosu.

De Gezanten gingen den zelven dag den Mandaryn *Toſu* begroeten en bezoeken, die hen zeer vriendelyk en minnelyk onthaalde, en te kennen gaf dat *Poetſienſie* en andere Heeren hen niet en dorſten binnen komen laten, dewyl de *Tutang*, dien zy grooteliks ontzagen, hen Gezanten noch geen gehoor verleent had.

De Gezanten met hun gevolgh worden van den ouden Onder-koning ter maaltyd onthaalt.

1 Februar.

Den eerſten van Sprokkel-maandt wierden de Heeren Gezanten, met den Heer *Landsman*, den Sekretaris *Baron*, en hun gewoonlyk gevolgh, tot in de twintigh perſoonen, door den ouden Onder-koning in zyn Hof zeer heerlyk ter maaltyd onthaalt.

Eerſt wierd de wellekomſt, na 's Lands gebruik, met de Tartariſche *Thee*, uit een houten napje gedronken; en den Gezanten aangezeid dat zy luſtig vroolik

lik te maken, en de zwaarigheit van 't herte te ſpoelen hadden. Na het drinken van de *Thee*, wierd 'er met Trommels en Trompetten een teeken gedaan om de koſt op te brengen; en kreegh een ieder een byzonder Tafeltje vol ſchotelen voor hem; doch eer men tot het eeten quam, liet de Koning eenen gouden kop met Wyn voor hem brengen, en door twee van zyne Edelen aan eenen ieder der Gezanten ook een kopje langen, met plechtelyke bygevoegde dienſt-reden, datze die ten tweeden male ter wellekomſte geliefden uit te drinken. Zoo dra de kroezen in de rondte waren omgegaan en uitgeveegt, viel men, zonder langer te wachten, aan 't eeten. Over de maaltydt liet zyne Majeſteit twee zeekre Hollandſche Matroozen, (die aldaar noch onder zyne bewaring waren) by hem roepen, die met groote eerbiedigheit en al knielende, na de Tartariſche wyze, voor hem verſcheenen. Hy vroeg hen waar zy twee of drie dagen geweeſt waren; en als hy daar op tot antwoord kreeg, datze niet wel te pas waren geweeſt, belaſte hy hen achter de Gezanten te zitten, en verzagh hen met eenige ſchotelen eetens van zyn eigen tafel. D'een van deze Hollandſche Matroozen was voor dezen aan *Kitſiahay*, en d'ander by 't Eilandt *Aniam* gevangen en opgebraght, en waren beide bezoldight, en als die van 's Konings lyf-wachten gehouden. Toen de maaltyd byna geeindigt was, quamen, na 's Landts gebruik, de Speel-luiden en Comedianten voor den dagh, en vertoonden aldaar eenige Sineeſche Speelen, die zy op een zonderlinge wyze en byna al zingende uitſpraken. En na dat men aldaar verſcheidene gezondtheden op den Keizer, den Gouverneur Generaal, den gemelden Onder-koning en onze Heeren Gezanten gedronken, en zich luſtigh vroolik gemaakt hadt, vertrokken de Gezanten met hun gevolg, na genomen affcheidt, van den ouden Onder-koning.

De Gezanten zyn by den jongen Onder-koning ter maaltyd.

Des anderen daaghs daar aan wierdenze insgelyks van den jongen Onder-koning ter maaltydt onthaalt, die hen onder 't geluit van bazuinen en ſchalmeyen liet binnen komen. Hy zat zeer ſtatelyk en prachtigh onder zeer koſtelyke Zonne-ſchermen, en in 't midden van verſcheidene groote en naamhaftige Heeren van *Kanton*, die aldaar meê ter maaltydt genoodigt waren. De Gezanten wierden van dezen jongen Onder-koning op de zelfſte wyze onthaalt, als des daags te vooren van den ouden Onder-koning, uitgezeid datze gantſch geen redenen gebruikten, dan alleen om vroolyk te zyn; 't welk de Heeren Gezanten niet weinigh deed verwonderen, en ook gelooven, dat hy alle de zaken der regeering op zyne Stadthouder moeſte laten aankomen.

Pi... kom... Kan... 3

Den derden quam *Pinxentou* met zyn byhebbend vaartuig en al zyn omſlagh te *Kanton*. Zoo dra de Heeren Gezanten zyn komſte vernomen hadden, gingen zy hem in zyn Logement bewellekomen en begroeten, en vertrokken, na dat zy eenige diſcourſſen ter weder-zyde gevoert hadden, weêr na hun Logement.

De... ten... by... tan... hoo... gaa... ſche... an... gro... da... gr...

Den zevenden quamen de Gezanten, nu *Pinxentou* te *Kanton* gekomen was, by den *Tutang* ter gehoor, en gingen daar na alle de Magiſtraten, na 's Lands gebruik, bezoeken, en met zonderlinge plechtigheden begroeten; doch zy vonden weinige t'huis, dewylze buiten der Stadt beezigh waren met het Feeſt van 't nieuwe Jaar te vieren, dat de Sineezen en Tarters met zonderlingen yver en groote ſtaaci volbrengen, gelyk zulks breeder in 't vierde Hoofdſtuk van onze Algemeene Beſchryving verhaalt ſtaat.

I... ko... ſch...

Dewyl nu de Gezanten, zelfs op 't aanraden van de gemelde Onder-koningen, de Geſchenken, die voor hen ontworpen en toegevoeght waren, en ter ſomme van 16099 guld. beliepen, mede na *Peking* genomen en aldaar t'eenemaal verſchonken hadden, en dienvolgens ter naauwer nood niet meer als een Nieuw-jaars-gift voor de zelve konden by een brengen, zoo toonden zich deze Onder-koningen daar over zeer misnoegt, en eiſchten niet alleen intreſt van veertien honderd teil zilver, die zy aan des Compagnies dienaars, zoo op het vertrek der Gezanten na

Peking,

Peking, als anders, op levering van koopmanschappen, verstrekt hadden; maar begeerden ook dat de Gezanten gezwind en aanstonds hen zouden betalen de vyf-en-dertig honderd teilen zilvers, hen Onder-koningen voor den vryen handel voor hun vertrek na *Peking* te *Kanton* belooft, onaangezien zy zelve hunne toezegging in dat stuk geensins en hadden nagekomen. En of wel schoon de Gezanten zich daar tegen stelden, zoo hebben deze Onder-koningen evenwel met geweld ingehouden een som van veertien honderd teilen zilvers, daar zy intrest van gevordert hadden. Deze som wierd van hen ge-eischt, over de koop en leveringh van eenige goederen, die deze Onder-koningen aan de Compagnie noch schuldigh waren gebleven, en geensins wilden betalen nochte voldoen. Toen nu de Heeren Gezanten voor namen over dit werk met d'Onder-koningen nader mondeling te spreeken, en hunne klachten ernstelyk voor hen uit te storten, begon de Burgerlyke Regeering binnen *Kanton* zich hier tegen te stellen, en den Gezanten, met het een en 't ander by d'Onder-koningen in te brengen, groot beletzel te geven; zulks de Gezanten hier door de weg tot het doen van hunne klachten toegeslooten wierd. De Gezanten evenwel, om te verzoeken wat daar af komen wilde, zonden korts daar aan, den achtienden van Louw-maand, den Heer François Landsman en Hendrik Baron, in een Palakyn, tot den Stadthouder des jongen Onder-konings; maar zy wierden onder weegs van zeekeren Mandaryn bejegent, en door zyn byhebbend volk met zonderlinge wederwaerdigheden en trotzelyk gehoont; invoegen zy gedwongen wierden hun voornemen te staken en weer na hun Logement te keeren. Naderhandt wierdt gezeidt, dat de gemelde Mandaryn zulks uit enkele quaatheit hadt gedaan, om dat de Gezanten hem met geene Geschenken vereert hadden.

En gemerkt korts daar aan een van onze beste Tolken, met namen *Paul Durette*, (die den Gezanten van de Kantonsche Onder-koningen was by gevoegt, en hen met een zeer goeden yver en trouwelyk aan 't Hof gedient hadt) in zyn eigen huis, op 't land over de Revier, om hals gebragt, en zeer deerlyk vermoort wierd, besllooten de Heeren Gezanten, om verdere onheilen voor te komen, by tydts, en zoo haast het doenlyk viel, te vertrekken, en zich op de reize na Batavia te begeven.

De Gezanten gaan by de Onder-koningen om hun afscheid te nemen; maar krygen geen gehoor.

Hier op gingen zy, den een-en-twintighsten, na d'Onder-koningen, om hun afscheidt van de zelve te nemen; maar zy quamen noch by den eenen, noch by den anderen ter gehoor. D'oude Onder-koning liet hem ontschuldigen, dat de tandtpyn hem het hooft en gantsch aanzicht (gelyk het ook de waarheit was) zoo ontsteeken en doen zwellen hadt, dat hy niet kon spreken, nochte de lust niet had zyn tong in de mond te roeren. Voorts liet hy den Gezanten door een van zyne Hof-Jonkers zeer vriendelyk en ten hoogsten voor de genoomen moeite bedanken, en geluk en voorspoet op de reize wenschen.

Van dezen gingen zy na 't Hof van den jongen Onder-koning, die hen deê weten, dat hy van 't onthalen zyner vrienden te ziek en te zeer vermoeit was, om met hen mondeling te kunnen spreken. Hy liet hen ook wel ernstelyk waarschouwen, datze geen Tartarische wapenen of eenigh geweer met zich uit het landt te voeren hadden. In de Voor-zaal, daar de Heeren Gezanten neêrzaten, en hen van zekeren Hoveling, na 's Lands gebruik, de *Thee*, of Boonen-sop, geschonken wierd, lagen de stoelen, tafels, banken en alles over hoop, waar uit men genoegh konde bespeuren en oordeelen, datze het Feest van Bacchus gevierr hadden; ook waren de meeste Heeren, die de Gezanten zeer vriendelyk onthaalden en onderhielden, noch half vol en dronken.

De Gezanten gaan t'zeil.

De Heeren Gezanten, die met hunne bezoekingen niet veel zagen uit te rechten, namen van deze Heeren een beleeft en eerbiedigh afscheid, en quamen tegen den avond weer in hun Logement; doch verbleven daar niet lang, maar gingen noch dien zelven avondt laat aan boord, in meening om des anderen

deren daags vroeg in den morgenſtondt t'zeil te gaan, gelyk wy ook deeden. Maar dewyl, na een weinigh zeilens, de windt begon te leggen en het doot ſtil wierd, moeſten wy het anker ontrent den eerſten Toren voorby *Kanton* in de grondt laten vallen; alwaar wy ook dien nacht bleven leggen.

De Hofmeeſters der Onder-koningen komen de Gezanten te ſcheep onthalen,

Den drie-en-twintigſten quamen de Hofmeeſters van de gemelde Onder-koningen, en de Wacht-kapiteins, die ons Logement bewaart hadden, met de Mandaryns, die de Gezanten in d'op- en af-reize verzelſchapt hadden, aan ons boord, en onthaalden de Gezanten uit den naam van hunne Meeſters met 's Konings eigen ſervice, en den ſterken drank *Sampſou.* Zy wenſchten meenighmaal den Gezanten geluk en voorſpoed op hunne reize, en datze haaſt moghten wederkeeren. Als de gezontheit der Onder-koningen en andere groote Heeren gedronken was, daar onder ook luſtigh op de Trompet geblazen, en 't Kanon geloſt wierdt, vertrokken zy weder, na genomen afſcheid van de Gezanten, na *Kanton;* hen verzekerende, dat d'Onder-koningen, by aldien zy aldaar noch een dagh of twee wilden vertoeven, zulks minnelyk zouden toeſtaan. Doch wy maakten het hier niet lang, maar zetten terſtont onze zeilen by, en quamen den acht-en-twintighſten, met den ondergang der Zonne, in de haven van *Heytamon*, alwaar wy ons anker op vyf vadem ſteek-grondt lieten vallen. De Heeren Gezanten hadden de Gouverneur een Prince-vlagge toegezonden, die hy terſtondt, neffens den Tartariſchen Standert, van 't Fort liet afwaaien, tot teeken dat hem die zonderling aangenaam, en den Hollander by hem wel gewilt was.

die weder na Kanton vertrekken.

Op den eerſten van Lente-maandt, als de nacht alreê ten halven was verlopen, wonden wy ons anker weêr op, en liepen met een Ooſten wind uit de gemelde haven van *Heytamon*, Zuid-Ooſt aan. Naauwliks begon het licht des dageraats door te breeken, of wy kregen den hoek van zeeker treffelyk Dorp LANTAM in 't gezicht, daar wy zoo dicht voorby zakten, dat ik hier door gelegentheit kreegh, om het zelve gevoeglyk na 't leven af te teekenen. Dit Dorp leit op een wel gelegen plaats, en is, naar uitwyzing van de boven ſtaande Prent, met zonderlinge hooge Gebouwen verciert, die zich van verre zeer luſtigh opdoen, en een goet eind uit der Zee kunnen gezien worden.

Zoo ſpoedigh en gezwint voeren wy dien

en dag, datwe noch, met het onder .an van de Zon, buiten d'Oostelyke :landen van *Makao* quamen. Maar :er langzaam was het Jacht Bloemen- al in't zeilen; want tegen den avondt as hy zoo verachtert, dat hy ons, en y hem uit 't gezicht raakten.

Op den vierden dezer zagen wy de oorder Bergen van *Aynam*, die on- ent zes mylen Noorden ten Westen n ons af lagen. Wy smeeten hier het ep-loot uit, en vonden ons op acht- -veertigh vademen steek-grondt. De ind was Oost-Zuid-Oost, en de koers uid-Zuid-West.

Als het ontrent deze kust van *Aynam* geen ook plaats heeft op verschei- ene andere plaatzen van de groote diaansche Zee) wil stormen of on- eeren, kan de Zee-man zulks door n gewis en zeeker teeken te vooren en: te weeten, zoo dra zich in de cht, die hier altydts ('t en zy het eêr wil veranderen) klaar en helder yft, en nooit met wolken betrokken , de minste wolk vertoont, zal 'er ok altydts storm en onweêr op volgen; voegen de Zee-man, zoo dra hy lks verneemt, zich tegen dit bulde- nd onweer, met zyne zeilen in te alen en te verminderen, gevoeghlyk n wapenen en beschermen. 't Geen er rymeloos is gezegt, 't zelfste zal , tot meer geheugen en opmer- ng, den Lezer in 't kort in rym oordragen.

Wanneer de Min-godin, met drift van bruine wolken,
Ontrent de kust Aynam *haar aange- zicht bedekt,*
Zoo roert de gryze Vorst zyn gronde- looze kolken;
Die dan gerustigh slaapt, die werd haast opgewekt.

Op den achtienden der zelfste Maant amen wy weer aan het Eiland *Pulo ymon*, en lieten aldaar het mars-zeil de schoot loopen, om daar door nigh vaartuigh van landt aan boord te ygen, en te vernemen, of'er korts ok scheepen geweest waren. D'Ei- nders wisten ons te verhalen, dat daar, veertien dagen verleden, een Jonk voorby was gevaren na Batavia; en voor vier dagen noch een groot Schip, zonder te weeten van wat plaats het gekomen was. Met dit bescheidt vervorderden wy weder onze reize, hadden aldaar zeven-en-twintig vade- men steek-grondt, een koelte uit den Noord-Oosten, en namen onze koers Zuid-Zuid-Oost.

Zien vliegende Visschen.

Naauwliks waren wy in Zee gestoo- ken en dit Eiland uit 't gezicht geraakt, of wy zagen heele zwermen en schoolen van **VLIEGENDE VISSCHEN** uit het water springen, en in de lucht vliegen en zweeven. Een weinig, eer ik het vervolgh van onze reize eindige, zal ik hier van den aart en eigenschap van deze vliegende Visschen laten vol- gen, en hare gestalte in de volgende Prent vertoonen, 't geen den Lezer niet min vermakelyk als wonderlyk zal te vooren komen.

Nader beschryving der vliegende Visschen.

Deze Visschen vallen bol en rondt, hebben gemeenlyk de lengte van een groote Spiering, en vleugels als de vlerken van de Vleermuizen, die hen onder 't water, in 't zwemmen, als neêrgestrekte vinnen, by 't lyf neêr hangen. Zy verstrekken een aangenaam voedzel voor d'andere visschen; maar inzonderheidt voor de Tonynen, en zommige Zee-vogels, die, zonder op 't land te komen, zich geduurigh by de zelve laten vinden, om hen, zoo dra alsze boven water komen, tot hun aas te gebruiken.

Nooit zwemmen deze Visschen al- leen, maar houden zich by heele schoo- len en scharen by elkandre. Zoo dra zy de visschen, die hen tot aas zoeken en opslokken, verneemen, begeven zy zich met zwemmen op de vlucht, of vliegen met hunne vlerken uit het wa- ter, 't welk dikwils in zoo groot een meenigte geschied, dat men naauwliks het water bekennen kan. Wy zagen deze Visschen ontrent zoo hoog ter Zee uit schieten, als onze mast half lang was; maar in de lengte kunnenze zich niet veel meer dan honderdt en vyftigh schreeden boven water houden: want dewyl deze Visschen met geen drooge vlerken kunnen vliegen, en de zelve terstondt door de hitte der Zonne in de lucht opdroogen, zoo vinden zich de

zelve als gedwongen t'elkens in Zee neêr te ſtorten, en hunne vlerken te natten.

De vliegende Viſſchen lyden groote vervolging. Geen dier byna, dat op 't landt of in 't water zich onderhoudt, lydt grooter vervolging dan deze viſſchen: want onder water wordenze van de Tonynen, Haien, en andre Zee-gedrochten geduurigh vervolght; waar over, om lyf en leven te bergen, zy dus, gelyk gezegt is, by zwermen ter Zee uit ſchieten; maar zoo dra komenze niet boven water in de lucht, of de gemelde Zee-vogels zitten daar achter her, en vervolgenze zoo lang, tot datze de zelve krygen, of deze viſſchen, met zich onder water te begeven, hen ontſnappen, alwaar zy dan weder van de gemelde Tonynen, Haien, en andere viſſchen vervolgt worden; invoegen zy geduurig, zonder eenige ſtilſtand, onder en boven water met hunne vyanden in oorlogh zyn. In 't vliegen houdenze geen roi; maar vallen dikwils, uit vermoeitheit, tegen de zeilen en 't wand aan; ook komenze by wylen op den overloop in groote meenighte neêr te ſtorten, en blyven aan 't wand met hunne vlerken hangen.

Onder het bedenken van dit vreemd en oneigen vliegen der viſſchen, die tot zwemmen alleen geſchapen ſchynen, en d'onmogelykheit weder van zommige vogelen tot het vliegen, die, hoewel gevleugelt, door hare zwaarte zich in de lucht op hunne wieken niet kunnen ophouden, (gelyk ik zulks weleer in de Vogel-ſtruizen, Kazuwarizen, en andere uitheemſche vogelen bemerkte) ontſchooten my deze onderſtaande Vaerſſen:

Wy ſpeuren overal des Heeren wonderwerken,
Te water en te land, waar dat men reizet heen;
De Vogels gaan te voet, de Viſſchen hebben vlerken,
En vliegen in de lucht met honderden by een.

Op den een-en-twintigſten der zelfſte Maandt hadden wy het Eiland *Linga*, op de kuſt van *Sumatra* gelegen, Weſt ten Zuiden, en ontrent negen mylen van ons af leggen. Vroeg in den morgenſtond, en zoo dra het licht des dageraats quam door breeken, zagen wy loefwaarts op een Schip leggen; waar over wy onze Chaloep uitzetten, om te vernemen wat het voor een zeil was, en van waar het quam. Eindelyk wierden wy gewaar, dat het ons afgedwaalt Bloemendaal was:

waar

waar op wy ons by elkandre vervoegden, en gelykerhandt, met een Oost-Noord-Oosten wind, Zuid-Zuid-West aan liepen.

Den vier-en-twintighsten geraakten wy in de Straat *Banka*, tusschen het groot Eiland *Borneo* en *Sumatra*; en den zes-en-twintighsten voorby 't Eilandt *Lucipara*, en met een door de boven gemelde engte.

Den een-en-dertigsten, of laatsten van Lente-maand, landden wy op de lang gewenschte Reede voor Batavia, na dat wy twintigh maanden en zes dagen op de heen- en weêrom-reize hadden uit geweest.

De Heeren Gezanten voeren terstondt na landt, om den E. Heer Gouverneur Generaal, midtsgaders de E. Heeren Hooge Raden van Indiën, verslagh van hun wedervaren te doen, en hoe vruchteloos hunne zaaken te *Peking* by den Keizer waren afgelopen en uitgevallen; schoon zy zich geener moeite ontzien, en de voornaamste Mandaryns, ja den Keizer zelfs, rykelyk met Geschenken, om hen des te rekkelyker te maken, vereert hadden. De Geschenken, die zy in dit Gezandtschap, zoo aan den Keizer en aan andere in *Sina*, gedaan hadden, beliepen in 't geheel — 55552 guld. 16 stuiv. 9 pen. Want

Op hun eerste aanwezen in Kanton *verschonken zy, zo aan de Onder-koningen als andere Grooten*, 4019 : 10 : 1

Op de reize van Kanton *tot aan* Peking — — — 678 : 0 : 12

In Peking, *zoo aan den Keizer, des zelfs Moeder en Gemalinne, als ook aan de Ryks-raden en Mandaryns* — — — 42326 : 17 : 8

Op d'afreize van Peking *na* Kanton — — 2592 : 10 : 10

In Kanton *aan d'Onder-koningen, den* Tutang, *en den gantschen Raad* — — — — 5935 : 17 : 10

In alles — — 55552 : 16 : 9

Boven dien hadden zy in den zelven tydt verteert — 32532 : 9 : 7

Te weeten in Kanton *van Herfst-maandt des jaars* 1655. *tot den zestienden van Bloei-maandt des jaars* 1656. — — 14312 : 13 : 6

Op de reize van Kanton *na* Peking, *van den zeventienden van Lente-maandt tot den zeventienden van Zomer-maand* — — 8541 : 10 : 18

In Peking *tot den zeventienden van Wyn-maand* — — 8483 : 16 : 8

Op d'af-reize van den zeventienden van Wyn-maandt des jaars 1656, *tot den acht-en-twintighsten van Louwmaand des jaars* 1657. — 1194 : 8 : 7

— — — — 32532 : 9 : 7

— — — — 55552 : 16 : 9

Beloopt in alles — 88085 : 6 : 0

En voor al deze Geschenken, en groote moeite van zoo een zwaare en lange reize, wierd 'er anders niet uitgerecht, dan dat de Hollanders in *Sina* by den Keizer als vrienden aangenomen wierden, en om d'acht jaren weder zouden komen mogen den Keizer begroeten, volgens den inhoud van den boven gemelden Brief, die den Grooten *Cham* aan den Gouverneur Generaal tot Batavia geschreven hadt.

En schoon door de listigheden der Portugeesche Jesuiten, gelyk te vooren vermelt is, onze zaak na wensch by den Keizer niet was uitgevallen, zoo staat evenwel te hoopen, dat in 't kort, en eer de tydt van acht jaren zullen verloopen zyn, iet wenschelyks, en tot voordeel van onzen handel, door een kleene Bezending (dat verscheidene Grooten te *Peking* de Gezanten niet duisterlyk te kennen gaven) zal kunnen verricht worden. Want dewyl den Grooten *Cham* met eenige Sineezen (die, onder den vermaarden Zee-roover *Koxinga*, zich geduurig op Zee en 't Ryk in alarm houden) noch oorlogh voert; en wy dezen Monarch met onze schepen, in 't verjagen van dezen Zee-roover, geen kleene dienst kunnen doen, zoo zal deze Vorst, indien hy grondiger kennis en bescheid van onzen Staat en deugdelyk voornemen bekomen heeft, buiten twyffel zich veel rekkelyker tot het toestaan van den vryen handel vinden laten.

Verstaan op Batavia het overgaan van Kolombo.

Onder zoo veel veranderingen, zedert ons vertrek voorgevallen, verstonden wy alhier met groote blydtschap, dat de sterke Stadt *Kolombo*, op 't Eiland *Ceylon*, aan onze zyde was overgegaan.

 gaan.

gaan. Men was by ons vertrek met een aanzienlyke macht derwaarts getrokken, om deze Stadt den Portugeezen, die de zelve in hadden, afhandigh te maken en t'ontweldigen, en door dit middel den vryen handel van Kaneel, die zonderling weeligh in dit Gewest voortkomt, alleen met d'Inwoonders te dryven. Om dit werk te volvoeren, en ten gewenschten einde te brengen, was d'Ed. Heer Gerard Hulft tot Directeur Generaal gestelt, en hem het opper-beleid des oorloghs aan bevoolen. Deeze voortreffelyke Heer, die in voorzichtigheit en kloekmoedigheidt zonderlingh uitmuntte, bragt deze Stadt, door zyn kloek en wys beleid, in korten tyd (hoewel daar binnen een groot getal bezettelingen lagh) tot die benaauwtheit, datze alreê aan 't gypen en 't overgaan was. Verder, buiten twyffel, zou hy zyne zege vervolgt, en noch grooter proef-stukken van zyne manhaftigheit gegeven hebben, indien het nydigh noodlot, in 't midden van zyn zege-pralen, hem niet hadt weg genomen. Want als hy zagh dat zyne zege niet, dan met een overstout bestaan en dappre kloekmoedigheit, te volvoeren was, tradt hy stout en onvertzaagt, met een piek in de vuist, voor aan ten storme; doch wierd, helaas! van een heilloos lood zoodanig getroffen, dat hy binnen weinigh uuren dezer wereld daar aan quam t'overlyden. Zyne dappere Soldaten, ziende zich van zoo eenen uitsteekenden Opper-hooft beroost, ontstaken, in steê van in moed te bezwyken, daar door zoodanigh, datze dit verlies van hunnen Veldt-oversten niet dan met het veroveren der Stadt wilden geboet hebben. Zy vielen, derhalven, zoo onvertzaaght op de Wallen van deeze Stadt aan, dat de bezettelingen zich genoodzaakt vonden van verdragh te spreeken, en op billyke voorwaarden de Stadt aan d'onzen over te geven. Wat groot voordeel de Ed. Compagnie hier af te verwachten heeft, zal een ieder lichtelyk kunnen bevroeden, dien bewust is, dat deze Plaats alleen de beste en fynste Kaneel uitlevert. Met den gemelden Heer Directeur, die door dit stout bestaan eeuwigh op de vleugelen der fame zal zweeven, bleven ook verscheidene andere voorname Helden, die hunnen Oversten in moedt en dapperheit geensins wilden wyken, verslagen; 't welk de vreugde over deze zege niet weinigh deed verminderen en in toom houden.

Wy verstonden hier ook, dat de twistige zaak in *Amboine*, die deeze Plaats met groot gevaar dreigde, door 't kloek beleid van den Ed. Heer Arnold de Vlaming, in vreede was verandert; invoegen men aldaar weder vry en vrank mogte leven, en de koophandel met d'Inwoonders op den ouden voet gedreven wierd.

Eindelyk wierdt ons ook bericht, hoe de Bantamsche Javanen aan 't muiten waren geslagen, en tegen d'onze opgestaan; maar echter nu een tydt lang zich hadden stil gehouden, en 't oorlogen scheenen moede te zyn: dat Godt almachtigh geve, op dat de bloeiende staat van d'Ed. Compagnie hoe langer hoe meer mag bloeien, tot voorspoedt en welvaren van 't lieve Vaderlandt. Want de roem des Hollandtschen naam is merkelyk in top gesteegen, zedert de Hollanders, tot nadeel en grooten afbreuk der Spaansche en Portugeesche gewesten, hunne kielen na den dageraat en d'Oostersche gewesten zonden. Hollandt, en al d'andere Vereenigde gewesten, begosten in macht en mogentheit zonderling aan te groeien, toen de volken der Vereenighde Neêrlanden d'ongebaande streeken van den grooten Indiaansche Zee met hunne stevens gingen beploegen. De Spanjert zagh toen eerst, dat het met zyne Landen in Neêrlandt omgekomen was, als de Vereenighde Neêrlandtsche volken, na het afwerpen van 't jok der slavernye, hem zyne Ryken in d'Oostersche gewesten zochten afhandigh te maken, en die paerle uit zyne kroon te rukken. Na dit bemachtigen en veroveren van Landen, Capen, Eilanden, in de groote Indiaansche Zee gelegen, heeft men zedert dien tydt hier te lande een ooghst van allerlei Speceryen, en in grooten overvloet d'Indiaansche Zydè en Katoene stoffen gehadt. Al deeze Waa-

Vaaren, en andere kostelyke en dier-
are edele Gesteenten, als Diamanten
n Paerlen, die de Neêrlanders eertyds
en Spanjert ten duursten moesten uit
e handen wringen, komen tegenwoor-
igh in groote meenighte jaarliks in den
choot der Vereenighde Neêrlandtsche
ewesten vloeien en zakken.

Deze Compagnie, van kleen opge-
omen, is heden door Gods genade zoo
oogh geklommen en gesteigert, dat
ks ingeleide Hooft-som meenigmaal
erdubbelt is. De zelve Compagnie
cht Krygs-volk op hare eigen kosten,
rengt Legers te velde, slaatze neder,
reekt op, oorlogt in d'andere wereld,
erovert Steden, overweldight Eilan-
en, reed Vlooten toe, en brengt te
ege dingen die niet veel verscheelen
n de macht der allergrootste Vorsten
Koningen. Porcelein, 't welk Sca-
ger en Kardaan meenen der aaloude
Iyrrhina geweest te zyn, wordt alle
ren in groote meenighte met schee-
n herwaarts gebragt. Iemandt mogt
et recht van deeze Vaart zeggen,
geen eertydts Plinius zeide van des
ooten Pompejus zege over Mithri-
ates, dat deeze meest oorzaak was
t de Romeinen, in plaats van hunnen
woonen dagelikschen over-zeeschen
israat, vaten van Parlemoer, en ko-
lyk Gesteente begonnen te gebrui-
n. Welk een aanwas nu, en welke
lukkige voortgangen de Compagnie,
dert haar eerste oprechting, in den
diaanschen handel heeft gedaan, ge-
n de tegenwoordige jaarlikze Retou-
n, die dikwils de rykdommen van een
meen Koninkryk uitmaken, genoeg
kennen.

Tot roem van dezen schat-ryken
osterschen handel, en Schip-vaart,
al ik deze onder staande Vaerzen (eer-
ds van wylen Kasper van Baerle, Pro-
ssor in de Wysbegeerte der doorluchti-
e Schoole hier ter Stede, op de zelfste
aak in 't Latyn ontworpen, en door
. van den Vondel in Neêrduitsche rym
ebragt) hier laten volgen.

Fortuin trok over Zee, en ging na 't Oosten bruizen,
En hield in Indiën ten lange lesten stand;
Daar was zy wellekoom in der Molukken huizen
By Memnons Koningen, verbonden hand aan hand.
De dageraat ontsloot zyn kamers voor ons kielen,
Daar werden Hollanders van Mooren wel onthaalt,
't Was niet genoeg, dat zy in Neêrland 't veld behielen;
Zy zeilden 't aardtryk om, zoo wyd de Zonne straalt.
Vermaakt, om dat de Zon getuigde van hun daden,
Zoo verre en zoo uitheemsch. Ons Holland strekt de schuur
Voor 't Indiaansch Gewas. Het Noorden heeft geladen
Al 't geen het Oosten teelt. Al wat het hemelsch vuur
Des Zomers kookt en braadt, bewaart, in dit geweste,
De kille Winter-vorst, die vuur uit Peper kaauwt.
Arabien geeft ons zyn Wierookvat ten beste.
De handel met den Pers tot noch toe niet verflaauwt.
Hy mangelt zyne Zyde, en zyn Katoene Waaren.
Het groote Java *deelt ons zyne schatten meê,*
En Sina *'t Porcelein. Wy Amsterdammers varen*
Alwaar de Ganges looft zyn wateren in Zee:
Alwaar de winst ons voert, na alle Zeen en Kusten.
Gewinzucht liet tot noch geen Havens onbezocht.

Dus verre heb ik op 't bondighste en kortste verhandelt 't geen ons op de gantsche op- en af-reize, en aan 't Keizerlyke Hof te *Peking* is voorgevallen; daar in, myns wetens, nergens tegen de waarheit ('t geen ik voor al behertight heb) gezondight is. Maar gelyk ik in 't begin voor de Reis-beschryving in 't kort het gantsche Ryk, voor zoo veel het Landt aangaat, beschreven heb, alzoo acht ik niet ongerymt te zyn, tot volkomen kennis van 't gantsche Sineesche Ryk, hier een Algemeene Beschryving te laten volgen,

volgen, en daar in van de Regeering, Letteren, Wetenſchappen, Zeden, Manieren, Dragten der Inwoonders, Dieren, Gewaſſen, Oorlogen, en wat des meer zy, in byzondre Hoofdſtukken, beginnende van de Regeering, te handelen.

In het beſchryven van al deze verhaal- en gedenkwaerdige zaken, zal ik de ſchriften van eenige geloofwaerdige Schryvers, die hunnen arbeid aan 't verhaal der Sineeſche zaaken trouwelyk beſteed hebben, ten deele te hulp nemen: want ik zou den yver en arbeid van deze ſchrandre herſſenen, die deze ſtoffe dus bearbeid hebben, veel te kort doen, indien ik hunne ſchriften onder de myne als eigen voegde, en den Lezer te vooren niet verwittigde, dat ik ook van anderen iets ontleent, en my daar af in dit werk gedient hebbe.

Wie van Sina wel geſchreven hebben.

Onder d'aanzienlykſte en deftighſte Sineeſche Schryvers, verdienen d'eerſte plaats zeekre Jeſuiten, als *Niklaas Trigautius*, *Alvaros Semedo*, en *Martinus Martini*; de twee eerſte, met het beſchryven van een grondigh en bondigh verhaal van gantſch *Sina*, en de laatſte met het beſchryven van den Sineeſchen Atlas. Meeſt al d'andere Schryvers, die voor en na deze Jeſuiten iets van *Sina* op 't papier bragten, hebben meer beuzelingen en ydele droomen uit hunne kruinen geſtooten, dan eenige waarſchynelikke dingen, en di 't lezen waerdig zyn.

Veele dingen, als Pronk-torens, Pagoden, Triumf-poorten, Schepen, Heeren-hooven, &c. die alreê in deze Reis-beſchryving verhaalt ſtaan, en ik zelf bezichtigde, zal ik on-aangeroert voorby gaan, en op nieuw niet weder ophalen, om, door het her-halen en 't zeggen van een zelve ding twee maal, den Lezer niet verdrietig noch moeielyk te vallen; invoegen i in deze Algemeene Beſchryving allee zal voordragen, en ten toon ſteller 't geen, aangaande deeze gemeld Pronk-torens, Pagoden, &c. in c tien overige Landtſchappen, die w op onze reize niet aan deeden, te vin den is. Wat d'overige dingen be langt, als: de Regeering, Letteren, Wetenſchappen, Zeden, Draghte der Inwoonders, &c. die den gan ſchen Ryke in 't gemeen, en niet i der Landſchap in 't byzonder aangaan, en met haar verhaal al te groote ve wildering, en verwerring in de Rei beſchryving zouden veroorzaakt heb ben, daar af zal ik te boek ſlaan, zo wel 't geen ik in onze op- en af-reiz zelfs bezichtigt, als dat ik uit de ſchri ten der geloofwaerdighſte Schryvers en uit hooren zeggen der Inwoonders door vlytigh navorſſchen heb vern men kunnen.

Alg

Algemeene Beſchryving
VAN
't RYK SINA.

EERSTE HOOFTSTUK.

Van de Beſtiering, en verſcheide hooge Amptenaren in SINA.

DRie formen van beſtieringen vind men by de Staatkundigen aangetekent; d'eerſte is daar een menſch alleen te gebieden heeft, en alle andere gehoorzamen; en deze wyze van beſtiering wort by de Grieken *Monarchia*, als of men *eens-regeering* wilde zeggen, genoemt. De tweede is, daar een zekre vergadering van menſchen, daar toe gebooren of verkooren, de heerſchappye voert, en alle andere, die buiten deze vergadering zyn, gehoorzamen; deze wyze van beſtiering wordt op Grieks *Ariſtokratia*, dat zoo veel als *Adel-regeering* gezeid is, genoemt. De derde form van Landbeſtier is, daar alle menſchen, die van natuurs wegen onder een anders voogdye niet ſtaan, als Vrouwen en Kinderen, macht hebben, om in een vergadering te verſchynen, en aldaar met de meeſte ſtemmen, wetten, en uitvoerders der zelve te maken, aan de welke ieder menſch gehoorzaamheit ſchuldig is. En deze beſtiering is op Grieks by de Staatkundigen met den naam van *Demokratia*, als of men op Neêrduitſch *Volks-heerſching* zeide, bekent.

In het Ryk van *Sina* is van aller geheugenis het d'eerſte form van regeering, daar een eenigh perſoon de heerſchappye voert, voor goet gekent: want de naam van Adel-heerſching of Volks-regeering is by de Sineezen heel onbekent; invoegen wy (gelyk zulks te vooren in 't beſchryven van *Peking* verhaalt ſtaat,) geen kleene moeite hadden om hen te verklaren, op wat wyze deze twee laatſte formen van Landbeſtieringen in Europe toegingen. De Koning of Keizer van *Sina* heeft het leven en de goederen van eenen ieder onderdaan in zyne macht; hy alleen is volkoomen Opperhooft van allen, zulks de Sineeſche beſtiering met recht, en zonder opſpraak, een Een-hoofdige of Monarchale beſtiering mag genoemt worden.

Wel is waar, dat eertyds onder eenen Monarch alleen de onderdanen geen minder Eer-tytelen hadden als in Europe de Hartogen, Marquiſaten, Graven, en diergelyke Vorſten; maar zederdt achtien hondert jaren herwaarts, zyn deze tytelen van byzondere heerſchappyen, en deze machten geheel en al den onderdanen benomen.

Het Ryk ſterft van den Vader op den Zone of naaſte vrienden.

De erffenis van 't Ryk ſterft van de Vader op de Zoonen, en indien 'er Zoonen ontbreeken, op de naaſte Bloedverwanten des Konings. Het is ook by de Sineezen een gebruik, dat d'oudſte Zoone de beſtiering des Ryks aanvaerd, en aan dien van d'onderdanen hulde en manſchap gedaan wordt. Alleen leeſt men, dat twee of drie Koningen in oude tyden het Ryk voor hunnen dood niet aan hunne Zoonen, die

die zy tot de heerschappye onbequaam oordeelden, maar aan andere, schoon de zelve hen in bloetverwantschap niet bestonden, overdroegen. Het is ook dikwils gebeurt, dat d'onderdanen den geenen, die te streng heersch-
Trigautius. te, uit ongedult van 't Ryk beroofden, en in diens plaats eenen, die den volke aangenaam was, en in krachten en vroomheit uitmuntte, verkooren, en voor wettigen Vorst aannamen. Zonderling is dit in de Sineezen te pryzen, dat veele onder hen liever eerlyk willen sneuvelen, dan met een ingedrongen Vorst eedt-gespan maken, en dien hulde te zweeren. Want de Sineezen hebben een treffelyk spreekwoort, namelyk: *Dat een eerbare en kuische Vrouw geen twee mannen wil trouwen, noch een getrouw Onderdaan geen twee Heeren dienen.*

Author admirandorum. Wanneer nu d'oudtste Zoon tot den stoel des Ryks is verheven, zoo voeren alle d'andere den schyn van Koninklyke waerdigheit met den naam, tytel en eerbewyzing, en mogen de macht en 't gezag, dat de Koning heeft, geensins gebruiken. Eenen ieder hunner word van den Koning een zeekre Stadt, met een treffelyk Palais, toegeleit, daar in hy een Koninklyken staat houd, en met groote pracht geviert en bedient wordt, zonder dat hy op de Burgery eenigh recht heeft. En om niet teffens zoo veele schatten en geld-middelen te vergaderen, datze een heir zouden kunnen toerusten, zoo ontfangenze alle drie maanden zekere inkomsten van 's Konings Landvoogden. Ook is hen op hals-straf verbooden uit de Stadt te trekken, die hen de Koningh heeft toegeleit.

De Sineezen hebben geen oude Wetten. In dit Ryk vind men geene oude Wetten, gelyk by d'Europers de Keizerlyke Wetten zyn, die van de Romainen haren oorsprong hebben. Maar de geene die allereerst Stichter van een zekeren Stam is, en de heerschappy aanvaerdt, stelt na zyn welgevallen nieuwe Wetten in. Dit is d'oorzaak waarom de Wetten, die voor deezen lesten inval der Tarters, en noch eensdeels van de Sineezen ten huidigen dage onderhouden worden, niet ouder zyn dan zeekeren Keizer *Humvuo*, wiens Stam, om des zelfs treffelyke uitgevoer[de] daden, in 't uitdryven der Tarters [...] *Tamin*, dat *groote helderheit* betekent, genoemt is geworden. Deeze Keize[r] voerde eensdeels andere Wetten in, en bevestigde eensdeels d'oude, die alre[e] van zyne Voorzaten ingevoert waren.

De Sineezen noemen hunnen Keize[r] gemeenlyk *Thiensu*, dat zoo veel o[p] Neêrduitsch gezegt is, als *Zoone de[s] Hemels;* en dezen naam geven zy hun[ne] ne Keizeren, niet om datze geloven da[t] de zelve uit den Hemel geteelt zyn, o[f] van daar haren oorsprong hebben, maa[r] zy noemen hen *Zoonen des Hemels*, de[r]wylze meinen dat de geene van den He[mel] mel vieriger bemint worden, die voo[r] alle andere sterffelyke menschen, om hunne uitsteekende en natuurlyke be[gaaf]gaafstheden, tot zoo hoog een ampt ver[]heven worden. En dewyl deze volke[n] den Hemel voor de hooghste Godthei[t] vieren en eeren, zoo is Zoone des He[]mels by hen even zoo veel gezegt, al[s] of men Zoone Gods zeide. By den ge[]meenen man evenwel wordt de Keize[r] niet *Thiensu* genoemt, maar *Hoangti*, dat *Geele Keizer*, of Keizer van aarde die zy geel van kleur noemen, te zeg[]gen is, om den zelven van *Xangti*, da[t] opperſten Keizer betekent, t'ondersche[i]den. Twee duizent zes hondert zeven en-tnegentigh jaren voor Christus ge[]boorte heerschte d'eerste Keizer die de[n] naam van *Hoangti* voerde, en ter oorza[]ke van des zelfs uitmuntende deugden en treffelyk uitgevoerde daden, hebbe[n] de Sineezen zedert alle hunne Keizer[s] den naam van *Hoangti* gegeven.

Wyders, tot de bestiering des Ryk[s] en 't roer der Regeering, worden alleen[]lyk persoonen genomen en gebeezigt die, na voorgaande onderzoekingh bequaam bevonden worden den tyte[l] van Doctor in de Geleertheit te moge[n] voeren; en tot dit ampt van Landtbe[]stier helpt hen noch de gunst der Ma[]gistraten, noch die van den Koning[h] zelf. Want ieder raakt in *Sina* tot all[e] ampten van Landtbestier door zyn be[]proefde wetenschap, voorzichtigheit deugt en schranderheit, 't zy dat h[y] eerst in 't ampt van Magistraat treed of van te vooren alreê eenige ampte[n] bedient heeft.

All

Alle Magistraten, zoo wel die in den Raadt van Staaten als van Krygs-zaken zitten, worden op Sineesch *Quonfu*, als of men op Neêrduitsch *Voorzitters* of *Raads-hooftmannen* zeide, genoemt. De zelve noemt men gemeenlyk ook, achtbaarheits en niet ampts-halven, *Lavye* of *Lautie*, 't welk Heer of Vader betekent. De Portugezen noemen deze Magistraten in *Sina* Mandaryns, misschien van het Latynsche woordt *mandando*, dat beveelen te zeggen is, met welken naam de Sineesche Magistraten ook by d'Europers verstaan worden.

En schoon ik in 't begin zeide, dat de bestiering van dit Ryk in een Monarchale of eenhoofdige heerschappye bestondt; zoo blykt evenwel uit het boven verhaalde, en 't geen ons noch te verhalen staat, dat de zelve bestiering ook niet weinigh gemeinschap heeft met de Aristokratische, of Adel-regeering. Want hoewel al het geene dat van de Magistraten beslooten word, nootzakelyk van den Koning, met het inleveren van verzoek-schriften, moet bevestigt worden, zoo besluit hy evenwel in geene zaak eer niet, voor dat hy daar toe van de Magistraten verzocht of vermaant word. En indien eenig byzonder persoon den Koningh een verzoek-schrift heeft overgelevert, ('t welk evenwel hierom zelden geschiedt, dewylze alle, eer datze den Koning overgelevert worden, van zeekre Magistraat moeten onderzocht en opgenomen worden) en de Koning zich gelaat dat te willen toestaan, zoo onderschryft hy 't met deze of diergelyke woorden: *Dat het Amptgenootschap, tot wien deze zaak eigentlyk gehoort, dit verzoek-schrift onderzoeke, en my daar af dan onderrichte, wat in de zaak dient gedaan te worden.*

Het gaat ook zeeker, dat het den Koning geensins vry staat, iemand met eenigh Geld-ampt of Magistraatschap te begiftigen, 't en zy iemandt van een der voornaamste Magistraten zulks aan hem verzoekt. Doch is dit alzoo niet te verstaan, als of de Koning uit eigen en byzondere macht zyne Hovelingen met eenige giften niet magh beschenken; want dit doet hy dikwils volgens een oude gewoonte, daar by eenen ieder vry staat op zyne eigene onkosten zyne vrienden te verhoogen; maar zulks word geensins onder de gemeene weldaden gerekent, dewyl deze giften des Konings niet uit 's Lands, maar uit zyn eigene goederen komen.

D'inkomsten der schattingen en tollen worden niet in 's Konings Schatkamer gebragt, en de Koning mag die na zyn welgevallen ook niet aanleggen, maar zy worden alle, 't zy Geld of Rys, in 's Landts Schatkisten en Schuuren gebraght. Van deze penningen worden d'onkosten, die aan 's Konings Vrouwen, Zoonen, Vrienden, Gelubden, en alle zyne Dienstboden, en meer andere dingen gedaan worden, betaalt.

Wyders staat aan te merken, dat in *Sina* tweederlei soorten van Raden zyn; d'eene soort bedient niet alleen het ampt van Hof-rechters of Ryks-raden ten Hove, maar het bestiert ook, eveneens als van een Wacht-toren, 't gantsche Ryk. D'ander soort bestaat in lantvoogdelyke Magistraten, die byzondere Lantschappen of Steden bestieren. *De Raden in Sina zyn tweederlei.*

Van beide deeze rangen vindt men door het gantsche Ryk vyf of zes zeer groote boeken te koop, die alle maanden in de Hooft-stadt *Peking*, daar het Hof is, met groote vlyt verdrukt worden. In deze boeken leest men anders niet dan de namen van 't Vaderlandt, en den staat der geene, die te dien tyde door 't geheele Ryk het Magistraatschap bekleeden. En moeten deze boeken noodzakelyk zoo dikwils herdrukt worden, dewyl in zoo groot een meenigte van Amptenaren dagelyks groote veranderingen voorvallen; want zommige sterven, andere worden van hun ampt beroofd, of tot het bedienen van geringer ampten gezet; ook komen den zommigen hunne ouders te sterven, uit welken laatsten toeval zy terstont, na 's Lands gebruik, gehouden zyn alle ampten af te leggen, naar huis te trekken, en drie geheele jaren rouw te dragen. En om der zelve plaatzen weder te vullen, bevinden zich altydt te *Peking* een groote meenigte van andere persoonen, die zich altyd gereed houden, en 't geluk verwachten. *Boeken, waar in alle de namen van alle Magistraats-persoonen geschreven staan.*

De Ryks-raden zyn in zes Ampt-

In Sina zyn zes Raden.

genootſchappen, of, om beter het Sineeſche woordt *Pu*, dat Raden betekent, uit te drukken, in zes Raden verdeelt.

Sipu, of Raad van Staten.

Het eerſte amptgenootſchap of d'eerſte Raadt wordt op Sineeſch *Sipu* genoemt, dat zoo veel te zeggen is als Raadt van Magiſtraten of Staten. Dit amptgenootſchap, of deze Raadt van Staaten, overtreft alle d'andere Raden. Want hun ampt beſtaat hier in, datze alle de Magiſtraten des gantſchen Ryks van de Filoſofiſche orde, die wel de machtighſte zyn, te noemen hebben; welk noemen in de treffelykheit van ſchryven, daar af by dezen Raadt geoordeelt wordt, voornamelyk beſtaat. En alle klimmenze tot eenen toe van laege ampten allengs tot de hoogſte trappen van eeren, indienze ſlechs in de laege ampten proef-ſtukken van deugt en rechtvaerdigheit gegeven hebben: hebbenze in tegendeel gedaan, zoo wordenze tot laeger Ampten van Magiſtraatſchappen gezet, of geheel en al daar af berooft. Want het is hier te lande een vaſte regel, dat de geene die tot de trappen van geleertheit opgeklommen, en daar in bequaam verklaart is, tot aan zynen hoogen ouderdom na de hooghſte trappen van waerdigheit dingt, en nooit dan door zyn eigen ſchult van de beſtiering des Ryks afgezet word. En indien het gebeurt dat iemandt om zyne misdaadt wordt afgezet, zoo leit hy ook teffens met het Magiſtraatſchap de hoop, van ooit tot de beſtiering des Ryks weder te komen, af.

Hopu, of Raad van Geld-middelen.

De tweede Raad wort *Hopu* of *Hupu*, dat is, de Raadt van Geld-middelen geheeten. Deze Raad heeft het bewint over de Vorſtelyke goederen en inkomſten; vordert des Konings Tollen en Schattingen in, betaalt de Krygs-knechten, en andere onkoſten die in 't Ryk vallen.

De Raad Limpu.

De derde Raad wort *Limpu* genoemt; deze draagt zorge over de gemeene Offerhanden, Tempels, Prieſters, 's Konings Vrouwen, Schoolen, en dat de examens of onderzoekingen der Geleerden na 's Lands gebruik, en in orde mogen toegaan. Ook heeftze opzicht over de Heilige dagen, de gemeene gelukwenſchingen en plichtplegingen, die aan den Koningh op zeekre tyden en voorvallen gedaan worden; zy bemoeit zich ook met den wel verdienden eer-tytels te geven, geeft achting op de Artzen, Wiskunſtigen, op 't weg zenden en ontfangen van Gezandtſchappen, en 't ſchryven van brieven na alle Geweſten. En ſchoon dit Amptgenootſchap zoo veel niet te zeggen, noch zoo veel inkomſten heeft, zoo is 't niet te min vry aanzienlyk; om dat de Magiſtraats-perſoonen van dezen Raadt uit het Koninklyke Amptgenootſchap *Hanlin* geheeten, gekooren worden; en eindelyk hier uit in den Hooger Raadt *Colao* geraken; 't welk de opperſte waerdigheit in *Sina* is.

De vierde Raadt wordt *Pimpu* genoemt, dat op Neêrduitſch Kryghsraadt te zeggen is. Aan dezen Raad ſtaän alle de zaken van Vrede en Oorlog, die de verzekertheit en beſcherming der Landen betreffen, daar in zy evenwel zonder bewilliging des Keizers niet mogen beſluiten. By hen worden ook alle Oorloghs-ampten begeven, den blooden afgenomen, en die weder den manhaftigen gegeven. Deze Raadt verheerlykt ook eenen ieder na de grootte der uitgevoerde daden met verſcheide eer-tytelen en waerdigheden.

De vyfde Raadt wordt *Cumpu* genoemt, als of men de Raadt van d'opzienders over de timmeragie der gemeene Gebouwen zeide. Deze Raad draagt zorgh over 't ſtichten van 's Lands Gebouwen en Paleizen, die van den Koning, zyne Vrienden, en de Magiſtrate bewoont worden. Zy geeft ook achting op 't bouwen van Schepen, en 't uitruſten van Scheeps-vlooten; laat de Stadmuuren ophalen en vermaken, en neem eindelyk op alle andere gemeene Stadwerken toezicht.

De zeſte Raadt, die van het ſtraffe der misdaden *Humpu* genoemt wordt onderzoekt en veroordeelt alle misdadigen, en doet die ſtraffen.

Alle zaaken van het gantſche Ry worden by deze zes Raaden afgedaan Weshalven hebbenze in ieder Land ſchap en Stadt onder zich Magiſtrate en Notariſſen, door wienze van all handelingen, die in ieder Geweſt voor

vallen

vallen, verstendigt worden; invoegen deze Raden met zwaare gewichtige zaken bezigh zyn; maar de meenigte en goede orde der Amptgenootschappen maakt hen dit pak vry dragelyk. Want in ieder Raadt is een Voorzitter of Raadts-hooftman, dienze *Ciam Ciu* noemen. Deze heeft twee Byzitters, eenen ter linker zyde, die *Co xi lam* geheeten, en de voornaamste is; en eenen ter rechter zyde, die *Teu Xilam* genoemt wordt. Deze drie hebben te Hoof en in 't gantsche Ryk de hooghste waerdigheit, uitgenomen de geene die in den Hoogen Raadt *Colao* zitten. Behalven deze drie Raadts-hooftmannen zyn in ieder Raadt noch tien andere Raadts-hooftmannen, die weinigh in waerdigheit van hen verschillen, en alle byzondere ampten verrichten. Daarenboven zyn 'er noch in ieder Raadt verscheide andere groote en kleene beampte Persoonen, als Notarissen, Schryvers, Secretarissen, Oversten der Justitie, en andere ontelbare mindere beamptenaren, die hier te lande by ons niet in 't gebruik zyn.

De P. Jesuit Semedo, in zyn verhaal van *Sina*, stelt boven deze zes Raden noch verscheide andere Amptgenootschappen of Raden, daar onder eenige met zommige van de zes gemelde eenighsins schynen over een te komen. Alle deze worden op Sineesch *Kieu Kum* genoemt, bestaan in verscheide ampten, en hooren in 't byzonder tot het Koninklyke huis, gelyk de zes eerste de voornaamste van 't Hof zyn.

Het eerste Amptgenootschap wordt genoemt *Thai lisu*, dat is, de Raadt van de groote Reekening. Dit Amptgenootschap is gelyk een groot Kancellery van 't Ryk, en worden daar in de laatste vonnissen van den Hof raadt onderzocht, en alle gewichtige handelingen by het zelve afgedaan. Het bestaat uit dertien Mandaryns of Magistraten, eenen Raads-hooftman, twee Byzitters, en tien Amptgenooten.

Het tweede Amptgenootschap is *Quan losu* geheeten, en draagt zorgh voor 's Konings Tafel, de Koningin, de Gelubden, en voor alle d'onkosten van 's Keizers Hof. Het betaalt ook de Hof-amptenaars, en alle andere die aan het zelve komen om iets te verrichten, gelyk als Gezanten die van buiten komen, en diergelyke andere persoonen. Dit Amptgenootschap heeft eenen Raads-hooftman, twee Byzitters, en zes Amptgenooten.

De Raadt Tai po cu su.

Het derde is *Thai po cu su* geheeten, en draagt zorg over de Paerde-tuischery, doch niet alleen over de Paerden die tot 's Konings dienst zyn, maar ook over alle de Post- en andere ontelbare Paerden, die tot gemeene nut van 't Koninkryk gebeezigt worden. Het bestaat uit eenen Raadts-hooftman, en zes Amptgenooten.

De Raadt Colaos.

Behalven deeze Ryks-raden is in 't gantsche Ryk noch een andere Raadt, die hooger dan alle d'andere is, de hoogste waerdigheit van 't Ryk heeft, en d'eerste plaats naast den Koningh bekleedt. De geene die in deezen Raadt verschynen, worden *Colaos* genoemt, en zyn gemeenlyk vier of zes in 't getal, d'opperste Raadts-hooftmannen van alle Raden, en van 't gantsche Ryk; en worden het allermeeste van alle de Magistraten geeert en geviert. Deze bemoeijen zich eigentlyk met geen byzondere zaken, maar dragen zorge voor het gantsche Ryk, en gaan in alle handelingen met den Koning heimelyk te rade. Want aan de boven gemelde zes Ryks-raden staan niet de handelingen van 't geheele Ryk, maar alleen de beraadslagingen; te weeten, zy zyn gehouden, datze te verzoeken hebben, zulks door smeek-schriften aan den Keizer te doen, die hen dan, na 't overwegen der zaaken, aan den Raadt verzend, daarze aan gehooren, om aldaar na behooren onderzocht te worden. Na dat de zaaken wel zyn overwogen, stellen de Byzitters hun gevoelen in geschrift, en leveren dat den Keizer over, die het zelve, na zyn welgevallen, verandert of bevestight. Maar op dat de Keizer op zyn eigen oordeel niet te veel schynt te betrouwen, zoo maakt hy etlyke van de voornaamste Filosofen van 't gantsche Ryk, tot deze *Colaos*, dat zoo veel op Neêrduitsch gezegt is als Helpende bestierders. Deze komen dagelyks in 's Konings Palais; en dewyl de Keizer by 't afhandelen der Ryks-

 zaken

zaken niet tegenwoordig is, ('t geen hy eertydts zelf met de *Colaos* verrichtte) zoo onthoudenze zich heele dagen in 't Paleis, en beantwoorden, na hun welgevallen, de ſmeek-ſchriften, die dagelyks met groote meenigte aan den Koningh of Keizer overgelevert worden. Met dit beſluit, op de ſmeek-ſchriften gegeven, gaanze in tegenwoordigheit (want zelden wordt hy van d'andere Overſten gezien) by hem, van wienze dan met wenken voor goet gekent, verworpen, of verandert worden. Dit laatſte beſluit tekent de Koning met zyn eigen handt op de ſmeek-ſchriften, op dat daar na zyn bevel mag uitgevoert worden.

De Raden Choli en Tauli.

Noch zyn'er twee andere Raden of Amptgenootſchappen, waar van d'eene *Choli*, en d'ander *Tauli* genoemt wordt. Ieder beſtaat uit meer dan zeſtig perſoonen, die alle uitgelezene Filoſofen en wyze Luiden zyn, en den Koning en het Ryk al te vooren geen kleene proeven van trouw en vroomheit bewezen hebben. Deeze twee Raden worden in alle hoogwichtige zaken en beraadſlagingen buiten-ordentelyk van den Koningh gebeezight, en voeren een groote en Koninklyke macht, daar doorze ook niet weinigh by den volke geëert en ontzien worden. Doch hun voornaamſte ampt komt met dat van onze Penſionariſſen hier te lande geheel en al overeen, 't welk hier voornamelyk in beſtaat, datze met ſmeek-ſchriften, zoo dikwils als hen goet dunkt, den Koning verwittigen, indien 'er iets tegens de wetten in 't gantſche Ryk gezondigt is.

En in dit aanbrengen verſchoonenze alleen de Magiſtraten niet, ſchoon dat die boven hen zyn, maar zy zien den Koning zelf en het Koninklyke Huis niet door de vingeren. En hoewel de Koning dikwils hier over qualik genoeght, en hevigh tegen hen uitvaart, zoo houdenze evenwel nooit op den Koning en de Magiſtraten, met het inleveren van ſmeek-ſchriften, te vermanen en te beriſpen, zoo lang men tegen het gemeen quaadt geen bequaam middel gebruikt. Dit zelve is ook alle d'andere Magiſtraten, uit kracht der wetten, geoorloft; en niet alleen de Magiſtraten, maar ook eenen iegelyk byzonder perſoon, daar evenwel do ſmeek-ſchriften der Raden *Choli* en *Tauli*, dewylze zulks ampts-halven doen, het meeſte geacht worden. Het is hier ook een gebruik, dat de afſchriften der verzoek-ſchriften, die aan den Koning gelevert worden, en des zelfs antwoord daar op, door verſcheide luiden door den druk gemeen gemaakt worden, 't welk te weegh brengt dat de handelingen, die ten Hove geſchieden, zeer gezwindt door het gantſche Ryk verſpreit worden. Zommigen binden deze ſmeek-ſchriften by elkandre, en maken 'er groote boeken van, en indien in de zelve ie aanmerkens waerdigh is, dat den na komelingen tot leering kan ſtrekken zoo wordt zulks in 's Ryks jaar-boeken over geſchreven.

Eenige jaren herwaarts is 't gebeurt dat een van de voornaamſte der *Colaos* die zyn ampt niet wel waarnam, i den tyd van twee maanden, door mee als twee honderd ſmeek-ſchriften b den Koning aangeklaagt wierd, ſchoon ze wel wiſten, dat hy wonder wel te Hove by den Koning ſtond. Niet lan daar na overleed de zelve zyn ongeval en dat, zoo de ſpraak ging, van hert zeer.

Buiten het getal van deeze Ryks raden zyn 'er noch verſcheide ander Raden, waar van de voornaamſte *Ha* *Lin yven* genoemt word, daar in ander geen perſoonen gebeezight worden dan uitgeleerde luiden, en die, na voor gaande onderzoeking, den tytel va geleertheit verkregen hebben. D'ampt genooten van dezen Raadt bemoeie zich met geen landtbeſtier, en over treffen de geene, die aan 't roer de regeering zitten, in waerdigheit; in voegen ieder groote moeite aanwend om in deezen Raadt te komen. Hu ampt is, 's Keizers ſchriften by een t vergaderen, Jaar-boeken van 't Ry te maken, Wetten en Willekeuren t ſchryven. Uit deezen Raadt worde ook de Leermeeſters van Koningen e Vorſten gekoren; zy bemoeien zic alleen met de geleertheit, en in di Amptgenootſchap hebbenze ook ver ſcheide trappen van eere, die zy doo ne

net en wel te schryven verkrygen. Daar na wordenze tot de hoogste waerdigheden, doch evenwel niet buiten het Hof, gebeezigt; ook wordt niemand tot het ampt van *Colao* gekoren, die te vooren in dezen Raadt niet geweest is. Zy winnen ook groot geldt met schriften te maken, als Grafschriften, Opschriften en diergelyke, datze hunne vrienden te gevalle doen; en acht zich ieder gelukkigh, die de zelve van hen bekomen kan: want alsze den naam maar hebben datze van deze luiden gemaakt zyn, zoo valt'er niets op te zeggen. Zy zyn ook de Voorzitters en Hoofden in de vergaderingen, daar de Licentiaten en Leeraars, die hen voor hunne Meesters houden, en met geschenken begiftigen, ondervraagt worden.

Alle deze boven gemelde Raden en Magistraten van 't Hof te *Peking* heeft men ook, uitgenomen de Raad *Colao*, te *Nanking;* doch dewyl nu 't Hof te *Peking*, dat eertydts te *Nanking* was, gehouden word, zoo zyn alle de Raden van *Nanking*, ten opzicht van 's Keizers tegenwoordigheit, veel laeger dan die van 't Hof te *Peking*.

Uit wat reden het Hof van *Nanking* na *Peking* is vervoert, staat in de beschryving van 't Landtschap *Nanking* verhaalt.

Dus verre hebbenwe gesprooken op wat wyze het gantsche Ryk in 't gemeen, nu staat ons te verklaren, hoedanigh ieder Landtschap in 't byzonder bestiert wordt. De Steden, die in de Landschappen *Peking* en *Nanking* leggen, daar de opperste Recht-hoven zyn, worden eveneens bestiert als de Steden van d'andere Landschappen. De bestiering van d'overige dertien Landtschappen staat aan een zeker Magistraats-persoon, dienze *Pucinsu*, en aan een ander persoon, dienze *Naganzasu* noemen. d'Eerste bemoeit zich met onlyfstrafbare, en d'andere met lyfstrafbare zaken. Zy hebben beide hunne zitplaats in de Hooft-stadt van 't Landtschap, en voeren een grooten staat. Wyders, in beide deze Raden zyn verscheide Amptgenooten, en zelf ook de voornaamste Magistraten, die *Tauli* genoemt worden. En dewyl deeze over eenige Steden gebieden, en hen niet betaamt datze verre van hun opgeleit ampt zyn, zoo gebeurt het dikwils datze zich buiten de Hooft-stadt begeven en laten vinden.

Alle de vyftien Landtschappen, gelyk ook te vooren vermaant staat, zyn in verscheide andere kleene Landschappen, die de Sineezen *Fu*, en men op Neêrduitsch gevoeghlyk Karspels zouden kunnen noemen, verdeelt. Over ieder Karspel is een byzondre Bestierder gestelt, dienze *Cifu* noemen. Deze Karspels zyn weêr in groote en kleene Steden verdeelt, waar van d'eerste op Sineesch *Ceu*, en de laatste *Hien* genoemt worden, en mogen in grootte tegen onze grootste Steden genoegh op. Ieder van deze Steden heeft ook een Stadhouder, waar van de gene die over de groote Steden gebied, *Ciceu*, en die over de kleene Steden heerscht, *Cibien* genoemt wordt; want *Ci* beteekent op Sineesch *heerschen*. Deze Stadhouders van alle deze Steden zyn noch met drie Amptgenooten of Byzitters versterkt, die hen, als toehoorders en rechters, in hun ampt helpen raden en bystaan. D'Eerste wort *Hun Chim*, de tweede *Chu Phu*, en de derde *Tun Su* genoemt; die hunne byzondere Hoven en Rechtbanken hebben, gelyk ook d'onderhoorige beampte persoonen, als Secretarissen, Schryvers en andere. Maar de Stadthouder over 't gantsche Karspel heeft in zyne verblyf-plaats geen meer gezags, dan in d'overige Steden, die onder zyn gebiedt staan. Hy vermagh wel iemand ter dood te verwyzen, maar evenwel het vonnis niet laten uitvoeren. Doch zoo verre strekt evenwel zyn macht en gezagh, dat aan hem 't eerste beroep gedaan wordt, dewyl de Pleitzaken van de *Ciceu* en *Cibien* beslecht, aan hem, als hooger, in 't eerste beroep te rugh gezonden worden. Want het tweede beroep, voornamelyk in gewichtige zaken, word aan de *Pucimsu* en *Naganzasu*, de voornaamste Magistraten der Hooft-stadt, en aan hunne Stoel-broederen, gedaan. Ja zelfs hebben de Hooft-steden haren *Cifu* en *Cibien*, zoo wel als hare onderhoorige Karspels. En onder alle deeze Magistraten bespeurt men een ongelooffelyke

ke over-een-ſtemming van een wel geſtelde Regeering.

Het Ampt van Tutang. Maar dewyl van de gantſche beſtiering van alle de Landtſchappen in 't Hof te *Peking* kundſchap moet gedaan worden, zoo worden derhalven in ieder Landtſchap, behalven deeze gemelde Magiſtraten, twee andere Magiſtraatsperſoonen uit het Hof gezonden, die in waerdigheit en ampt deeze verre overtreffen. D'eene van deeze twee neemt zyne woonplaats in het Landtſchap, en word *Tutang* genoemt; d'ander word jaarliks uit het Hof te *Peking* gezonden, en *Ciayven* genoemt. D'eerſte heeft een zeer groot gezag over alle de Magiſtraten en onderdanen; gebiedt over de Krygs-zaken, en bekleed de voornaamſte ampten des Ryks; invoegen men hen, ten opzicht van deze macht en dit gezagh, niet qualyk by d'Europiſche Onder-koningen zou kunnen vergelyken. Hy blyft drie jaren in bediening, en heeft geduurig veele Booden op weg, die komen en keeren van 't Hof, geduurende zyn verblyf: dewyl hy reekenſchap moet geven van 't geene in zyn Landſchap voorvalt. Hy word in de Hooft-ſtad van 't Landſchap met zeer groote pracht en toeſtelling ontfangen; en zoo dra hy uit het Hof vertrokken is, begeven zich veele beampte perſoonen, dat zyne Raden zyn, na 't Hof om hem t'ontfangen. D'Inwoonders der Steden, daar hy door trekt, verzelſchappen hem een goedt ſtuk weegs te voet en te paerd. En als hy op drie mylen na aan zyne Hooft-ſtadt gekomen is, zoo trekken hem eenige Hopmannen met een groot getal Krygs-knechten tegen, om hem t'ontfangen. Na deeze volgen alle de Magiſtraats-perſoonen, en eindelyk byna de gantſche Gemeente.

Ciayven, of Viſiteur. Het ampt van den tweeden, die men *Ciayven* of *Chayven*, en op Neêrduitſch, ten opzicht van zyn ampt, Onderzoeker, of Viſiteur, zou kunnen noemen, is mede een hooghwichtigh en zeer geacht ampt, maar eindigt met het jaar. Deze Beamptenaar ontfangt zoo een breedtſtrekkende macht van den Keizer, dat hy allerlei zaaken, zoo lyfſtrafbare als onlyfſtrafbare, en zoo wel die den oorlogh als die 's Konings erfgoederen betreffen, magh nazien en onderzoeken. Hy onderzoekt alle Magiſtraats-perſoonen, ook den *Tutang* zelf, ſtraft en berooft de laege Mandaryns en Rechters van hun ampt. Van den handel der andere Mandaryns, die wat hooger zyn, doet hy den Koning verwittigen, die daar na dan over deze zaak zyn antwoort overzend. Hy alleen, onder alle de Magiſtraten, ſtelt de lyfſtrafbare zaken tot het uitvoeren in het gantſche Landſchap, zulks ieder hem eert en ontziet. Aan den zelven ſtaat ook opzicht te nemen over de Stadts Muuren, Kaſteelen, gemeene plaatzen, &c.

Noch is 'er een andere buiten-ordentelyke Onderzoeker, die mede *Tutang* genoemt wordt. Deeze wordt van de Koningin van tyd tot tyd gezonden, heeft een groote macht en gezag, maar alleenlyk ten opzicht van godtvruchtigheit en barmhertigheit. Hy bezoekt alle de Kerkers van 't Landſchap, verloſt alle de geene die uit een geringe oorzaak in hechtenis zyn geraakt, als ook alle d'ellendigen die zich niet weten vry te maken. Hy bemoeit zich ook met het herroepen der qualik uitgeſproken vonniſſen, is den armen gunſtigh, en, in 't kort gezeid, zyn gantſche ampt ſlaat op 't oeffenen van barmhertigheit.

In ieder Landſchap is ook een Treſorier, die zorgh draagt over de Koninklyke goederen van het gantſche Landtſchap, en van den Ryks-raadt der Koninklyke goederen zynen laſt ontfangt. Hem zyn bygevoegt twee Byzitters, een ter rechter, en een ter linker zyde; waar van ieder in het zelfſte Paleis van den Treſorier zyn huis en rechtbank heeft. Deze Treſorier heeft zes-en-twintigh mindere Mandaryns onder zich, die verſcheide ampten bedienen, als ook meer andere ontelbare groote en kleene Amptenaren. By hem worden alle Tollen, Schattingen en Koninklyke inkomſten ontfangen. Hy let op alle Gewichten en Maten, en beſlecht alle geſchillen en pleitzaken, die uit des Konings inkomſten ontſtaan, of verzend die ten minſten aan hooger rechts-bank. Hy betaalt gewoonelyk alle de Magiſtraten, de

Ouders des Konings, de Hopmannen en Krygs-knechten. By dezen worden alle d'onkosten verschooten, die aan 't ondervragen der Geleerden, en aan 't maken van de gemeene werken, als Bruggen, Straten, Hoven der Mandaryns, en meer andere dingen gedaan worden. In 't kort, dit Amptgenootschap draagt zorge over al 't geene dat uitgegeven of van 's Konings goederen ontfangen wordt; en ontfangt de Koninklyke Tollen van de Rechters, Landvoogden en *Tauli*, ieder in zyn gebied, in louter zilver.

De vierde Raadt word *Gan cha sci* genoemt, en is eveneens als een Raadt van lyfstrafbare zaken. In dezen Raadt zyn Byzitters, Amptgenoten en *Tauli*. Aan deze *Tauli* staat het hanthaven van recht, het straffen der quaatdoenders, als ook acht te nemen op 't Krygs-volk, en over de Zee-zaken, indien het Landschap aan Zee is gelegen.

De vyfde Raadt draagt zorgh over de geleertheit en letteren.

Noch zyn 'er in alle Steden twee Mandaryns der wetenschappen, die *Hioquon* genoemt worden, en mede onder den vyfden Raadt hooren. Hunner gezagh strekt zich niet verder uit dan over de Bakalaurezen van de zelfde Stadt en haar geweest. Deeze kunnen niemand den trap van geleertheit geven of benemen, maar hen wel straffen.

Eer ik deze Sineesche bestiering eindige, dunkt my der pyne waerd te zyn eenige byzondere zeldzaamheden, die voor het meerderdeel eigentlyk de Regeering aangaan, en daar in de Sineezen zeer verre van d'Europische volken verschillen, hier te laten volgen. Voor eerst is aanmerkens waerdigh, dat het gantsche Ryk, gelyk te vooren gezegt is, door Filosofen bestiert wordt, en de zelve een zuivre en vermengde heerschappye bezitten. Deeze Filosofen worden van alle de Krygs-knechten en Oversten met een zeer groote ootmoet en zonderlinge plechtigheden geviert en geëert, en dikwils gebeurt het, datze van hen geslagen worden, als kinderen van hunne Leer-meesters. Door de Filosofen worden ook alle Krygszaken, daar over zy als opzienders gestelt zyn, bestiert; en hunne beraatslagingen en gevoelens hebben meer gezags by den Keizer, dan die van alle d'andere Krygs-oversten; die zelden, uitgenomen eenige weinigen, tot de beraadslagingen over de krygs-zaken geroepen worden. Dit is d'oorzaak dat niemand van de geene, die hoogmoedigh van aart zyn, zich tot de krygs-zaken wil begeven, en liever na de geringste waerdigheden des Filosofischen Raadt staan, dan na 't bedienen van 't hoogste ampt in de krygs-zaken; want zy zien heel wel dat de Filosofen veel hooger by den volke geacht en geëert worden, en ook grooter winst doen dan de Krygs-oversten. Maar 't geen den uitheemschen noch wonderlyker wil te vooren komen, is dit, dat deze Filosofen in grootmoedigheit, in trouwheit tegen den Koningh en 't Ryk, en in 't versmaden van alle gevaren, ten dienste des Vaderlands, de geene, die zich eigentlyk met den krygs-handel bemoeijen, verre overtreffen. Dit komt hier misschien by toe, dewyl door de oeffeningen der letteren een ieder in zynen boezem ontsteken en verhoogt wordt; of om dat, zedert d'eerste grondslagh van dit Ryk geleit wierd, de letteren en geleertheden, by een volk dat geensins begeerigh is om de palen des Ryks uit te breiden, altyd hooger geacht zyn dan de Krygsampten.

De mindere Magistraten bewyzen de meerdere groote eere.

Ten tweeden heeft men zich ook ten hoogsten te verwonderen over de goede over-een-stemmingh en eendraght, die men tusschen de hooge en laege Magistraats-persoonen, als ook tusschen de Landtvoogden en Ryks-raden, en tusschen deze en den Keizer zelf, bespeurt, 't welk zy niet alleen met stipt te gehoorzamen, maar ook met het bewyzen van uitterlyke plechtigheden, gewoon zyn te doen. Want de gewoonelyke bezoekingen, die zy gemeenlyk naar 's Lands gebruik doen, als ook 't vereeren van geschenken, worden nooit van hen verzuimt. De laege Magistraats-persoonen spreken met hunne hooger, 't zy voor den Richterstoel of elders anders, niet als byna op de knien, en dat met zonderlinge beleeftheit en eerbiedigheit.

De zelfste onderdanigheit bewyzen ook d'onderdanen aan d'Overften en Regeerders der Steden, schoon men wel weet datze van geringen afkomft zyn, eer zy tot den graad van geleertheit, en tot het ampt van Magiftraatfchap verheven wierden.

Niemand bekleed langer in Sina een hoog ampt dan drie jaren.

Ten derden bekleed niemand in *Sina* langer als drie jaren eenige waerdigheit, 't en zy hy op nieuw van den Koning in zyn ampt beveftight word, maar raakt byna altydt van hooger tot hooger ampt, doch blyft de zelve nooit op een zelve plaats. Dit gefchied te dien einde, op dat iemandt niet licht met d'Ingezetenen eenige vriendfchap zou maken, en 't recht hier door krenken, of de herten der Inwoonders op zyne zyde troonen, om op fteun van deze gunftelingen eenige nieuwigheden (voornamelyk indien hy aldaar de hooghfte waerdigheden heeft bekleed) te mogen aanrechten. De voornaamfte hoofden der Landtfchappen, Karfpels en Steden, als de *Pucinfu*, *Naganzafu*, *Cifu*, *Ciceu*, *Cihien*, en diergelyke Magiftraten, moeten ook om het derde jaar alle teffens in de Keizerlyke Stadt *Peking* verfchynen, en den Koningh plechtelyk manfchap doen. Ten zelven tyde word over alle de Magiftraten in 't gantfche Ryk onderzoek gedaan, zoo wel over de geene die genootzaakt zyn te verfchynen, als over andere die niet verfchynen, 't welk met de grootfte ftrengheit toegaat. Uit deeze onderzoeking wordt daar na befllooten, wie dat in bediening aan te houden, wie af te zetten, wie te verhoogen, en eindelyk wie te ftraffen zyn, en dat zonder eenig aanzien van perfoonen. Ook is den Koning ongeoorloft iets te veranderen, 't welk van de geftelde Rechters in deze onderzoeking beflooten is. Wyders onder de geene, die geftraft worden, zyn dikwils de voornaamfte Magiftraats-perfoonen, en dat zomtydts in grooten getale. Onder anderen leeft men, dat in den jare zeftien honderdt en zeven zoo ftreng een onderzoeking gefchiedde, dat 'er vier duizend Magiftraten geftraft wierden. Want de gantfche ry der verwezenen word in een zeker boek opgetekent, dat dan gedrukt, en daar na door 't gantfche Ryk verftuurt word.

De Sineefche Magiftraten worden alle drie jaren naau onderzocht,

En geftraft.

De veroordeelden worden, na de verfcheidentheit der misdaden, in vyf rotten of rangen verdeelt. Onder d'eerfte worden de begeerigen gerekent, die zich met gefchenken in 't recht laten omkoopen, of wat te diep in 's Keizers Schat-kift taften, en byzondere luiden van hunne middelen zoeken te berooven. Deeze worden van hunne ampten afgezet, en van alle vryheden en tekenen, die de Magiftraten gemeenlyk voeren, voor eeuwigh berooft. Onder de tweede rot worden de geene geftelt, die de fchuldigen en misdadigen met al te ftrenge ftraffen hebben doen boeten. Deze worden ook van hare waerdigheden, Magiftraats tekenen en vryheden berooft, en als gemeene Leken weêr naar huis gezonden. Onder de derde ftelt men de ftok-oude en bed-zieke luiden, en die te flaauwhertig in 't ftraffen en te flap in 't bedienen van hun ampt zyn. Deze, schoon datze van hun ampt worden afgezet, genieten evenwel alle hunne vryheden in 't voeren van Magiftraats tekenen, zoo lang alsze leven. In de vierde rang ftellenze de geene, die te haaftigh en t'onbedachtzaam in 't vonniffen geweeft zyn, en in 't bedienen van 's Ryks ampten zonder verftand en raad te werk gingen. Deze worden tot laeger ampten gezet, of na die plaatzen verzonden, daar geen zwaare zaaken voorvallen. Onder de laatfte rangh zyn de geene begrepen, die zich zelve, de hunne en hun gantfche geflacht onvoorzichtelyk beftieren, en onbehoorlyk en niet Magiftraatachtigh leven; die ook hierom van hunne ampten en vryheden voor eeuwig berooft worden. De zelve onderzoeking word ook onder de Ryksraden, doch alleen maar alle vyf jaren als ook onder de Krygs-overften, met een groote ftrengheit, op den zelven tydt in 't werk geftelt.

Daarenboven zyn de Mandaryns en Byzitters gehouden alle dagen aan zeeker Stadthouder, met Zonnen opgang van hun eigen en andere luiden bedryf, als ook wat 'er in de ftadt en op 't land is omgegaan, rekenfchap te doen. En indien 'er iets, tot nadeel van 't Land, verzwegen

zwegen wordt, zoo laat hy zoodanige ontrouwe Magistraten, zonder aanzien van persoonen en uitstel, wel strengelyk straffen. Gelyk te *Kanton* gebeurde, als wy ons daar bevonden, dat d'oude Onder-koning zekeren voornamen Mandaryn, om diergelyken misdaadt, in zyn Hof en tegenwoordigheit met knotsen liet dood slaan, en zynen bloedtdorstigen yver zoo langh tyd niet vergunde, dat men een Scherprechter halen kon, om den misdadigen, na 's Landts gebruik, 't hooft voor de voeten te leggen.

Ten vierden magh niemandt ook in't Landschap, daar hy gebooren is, het ampt van een Magistraat bekleeden, maar wel dat van eenen Veld-oversten; 't welk hier om gedaan wordt, op dat d'eerste, die 't Recht bedienen, hunne Bloed-vrienden en Maagen niet zullen verschoonen, maar de laatste uit liefde van hun Vaderland, het zelve mannelyker beschermen. Als ook zeker Heer 't ampt van Magistraat bekleedt, zoo mag niemandt van zyne zoonen of huisgenooten buiten 's huis komen, op dat de zelve zich met geene geschenken zouden laten omkoopen, maar 't geen zy buiten 's huis te verrichten hebben, dat latenze door de dienaars der Magistraten doen.

Ten vyfden staan ook de Sineezen niet toe, dat eenigh Vreemdeling binnen de grenzen des Ryks zich ophoud, die van sins is weder na zyn Vaderland te vertrekken, of die bevonden wordt met d'uitheemsche Ryken eenige onderhandeling te houden. Ook is den Vreemdelingen den toegang, van in 't binnenste des Ryks te komen, geheel en al verbooden. En hoewel de Sineezen eigentlyk hier van geen wet hebben, waar by dit verbooden word, zoo bevind men nochtans dat deze gewoonte van veele eeuwen herwaarts zoodanigh een vreeze en schrik onder d'uitheemsche Volken heeft gebraght, dat die zich nooit, als onder schyn van Gezandtschappen, hebben durven onderwinden om in 't Ryk te komen. En dit is niet alleen van die Vreemdelingen te verstaan, die zeer verre van *Sina* gelegen zyn, of die tegen hen vyandschap dragen, maar ook van hunne vrienden, die aan dit Ryk mede schattingen betalen; gelyk daar zyn de nabuurige Eilanders van *Korea*, die zich voor het meerderdeel aan de Sineesche wetten houden. En indien eenigh uitheemsch persoon heimelyk in *Sina* is doorgeboort, dien makenze niet tot slaaf, noch brengen hem om 't leven, maar verbieden hem 't wederkeeren in zyn Vaderland. Hierom straffenze ook de geene wel strengelyk, die zonder bewilliging van den Keizer eenigen handel met uitheemsche Volken dryven. En indien de noot zulks vereischt, dat iemand buiten 't Ryk met last zal verzonden worden, zoo is byna niemant daar toe te bewilligen. Ook word hy van 't gantsche geslacht, als hy weg trekt, zeer hertelyk beweent, evenens als of hy ter doodt zou gaan; en als hy wederkeert, beschenkt hem de Magistraat, tot belooning, met een zeker waerdig ampt.

Ten zesten magh niemand in de Steden geweer of wapens dragen, ja zelfs de Krygs-knechten noch Krygs-oversten, noch ook de Geleerden niet, 't en zy de zelve monsteren, of zich in de wapenen oeffenen, of ten stryde trekken; hoewel nochtans eenige Adelyke persoonen de Magistraten met geweer verzelschappen. Ook heeft niemandt binnen 's huis eenig geweer, dan alleen by wylen een verroesten Pook, daar zy zich van dienen tegen de Struikroovers op de wegen. Zoo zeer schrikken en vlieden de Sineezen voor gewapende luiden. Hier door komt het dat alle oproeren en kyveryen zelden zoo hoogh ryzen, of zy worden gemeenlyk wel met vuisten beslecht. Geen Sinees is ook zoo bloetdorstigh, dat hy 't ongelyk, hem aangedaan, met de dood zoekt te wreeken; ook wordt de geene die voor een ander wykt, en den zelven niet zoekt te verongelyken, voor eenen voorzichtigen en kloekmoedigen man geprezen.

Niemand mag in Sina geweer dragen.

Alle Magistraten des gantschen Ryks, zoo wel ten opzicht van den Filosofischen als den Krygs-raadt, zyn in negen ordens verdeelt. Eenen ieder, na zyne orde, wordt alle maanden een zekere wedde uit de gemeene Lands middelen aan geld of rys betaalt. 't Welk

Alle de Sineesche Magistraten zyn in negen ordens verdeelt.

in der daad, ten aanzien van de pracht en ſtaaci, die de Magiſtraten daar te lande voeren, zeer weînigh is; want die in de hoogſte orde ſtaat, heeft jaarliks geen duizend kronen van zyn ampt in te komen. En alle de geene, 't zy datze in den Filoſofiſchen of Krygs-raad zyn, ſtryken een even hooge wedde, indienze ſlechts onder een zelve orde ſtaan: want de wedde van een Krygs-overſte en een Geletterde, die beide onder de hoogſte orde ſtaan, 'is even hoog. Doch dit zy verſtaan van de wedde en inkomſten, die aan ieder orde wettelyk is toegeleit, dewyl het geene de Magiſtraten en Krygs-overſten buiten ordentelyk winnen veel meer bedraagt dan hun gantſche jaarlikze wedde. Ook is hier onder niet begrepen 't geen een ieder, zoo door geſchenken, ten opzicht van zyne waerdigheit, als door andere middelen aanwint: want hier door gerakenze dikwils tot ſchatryke luiden.

En dragen zonderlinge kleederen. Alle de Magiſtraten, zoo wel die onder den Filoſofiſchen, als die onder den Krygs-raad behooren, en zoo wel hooge als laege, dragen, tot teken van aanzien en waerdigheit, een zelve ſlach van Hoeden of Bonetten, die niemand anders daar te lande magh opzetten. Deze Bonetten zyn van zwarte zyde gemaakt, en hebben aan beide zyden twee ovaals-wyze lappen of ſtrooken, die byna tot over d'ooren hangen, en zoo vaſt aan de Bonet zitten, datze niet lichtelyk daar af kunnen vallen. Hier door gaanze, zoo men zeidt, zedigh en recht op hun lyf; dewylze, ter oorzake van deze ſtyf ſtaande oorlappen, zoo licht niet kunnen omkyken en 't hooft heen en weder ſlingeren; want de geene, die zulks komen te doen, quetzen en krenken de majeſteit en achtbaarheit des Magiſtraatsſchap. Beide deze ordens gebruiken ook een zelve dragt van kleederen, als ook eenderlei laerzen, die op een zonderling fatſoen, en van een byzondere ſtoffe, te weeten, van ſchoon zwart leer, gemaakt zyn. Alle de Magiſtraten dragen ook, tot een teken om van andere luiden onderſcheiden te worden, een zeekre riem, die, ontrent vier vingeren breedt, hen ruim en los om 't lyf zit, en met allerlei rondt en vierkant beeldwerk zeer cierlyk bezet is. Op de borſt en op de rugh dragenze ook twee vierkante lappen, die zeer kunſtigh met allerlei borduurwerk geſtikt zyn. Maar in deze vierkante lappen en riemen beſpeurt men een groote verſcheidentheit na de achtbaarheit en majeſteit der perſoonen; dewyl d'Inboorlingen hier aan terſtondt kunnen zien of de zelve uit den Filoſofiſchen of Krygs-raadt zyn, en welke waerdigheit een ieder in de zelve bezit. Want op de vierkante borſt- en rugh-lappen ziet men zeer cierlyke en kunſtige gedaanten van viervoetige dieren, vogelen, als ook van bloemen geborduurt en geſtikt. Maar ook aan de ſtoffe der riemen, die de Magiſtraats-perſoonen dragen, kan men terſtont de waerdigheit en ſtaat van eenen iegelyk kennen. Invoegen zommige riemen van gedraait hout, andere van Eenhoorens, andere van het welriekend Kalamba-hout, etlyke van zilver en gout, maar d'allereedelſte en waerdigſte zyn van zeer doorſchynend marmer gemaakt. Ook worden de Magiſtraats-perſoonen in *Sina* onderſcheiden uit de Zonne-ſchermen, die zy zich, alsze uitgaan, tegens de hitte en 't ſteeken der Zonne, boven 't hooft laten houden. Want zommigen gebruiken blaauwe, andere geele Zonne-ſchermen; andere, tot meerder pracht en ſtaaci, gebruiken twee, maar zommigen mogen alleen met een eenige gaan. De Magiſtraten worden ook hier in onderſcheiden, dat de ſlechſte te paerd op ſtraat komen, maar de grootſte worden in een draagbaar op de ſchouders van zeekre luiden gedragen. Maar ook beſtaat in 't getal der dragers een achtbaarheit en majeſteit; want zommigen mogen alleen maar vier gebruiken, andere wel acht. Daar zyn noch veel meer andere cieraadjen van waerdigheden en byzondre tekenen, waar aan de Magiſtraats-perſoonen te kennen zyn, als Vaendels, Ketenen, Wierook-vaten, een ſtoet van Trawanten, die hen altydt verzelſchappen, en 't gemeene volk, als een Magiſtraats-perſoon aankomt, uit de weg doen gaan.

Eindelyk, tot een beſluit van dit Hooft-

Hooft-stuk, staat aan te merken, dat de Sineezen, schoon de Tarters zich meester van dit Ryk hebben gemaakt, evenwel noch overal mede in den Raadt zitten, en hunne oude wetten en vryheden, als voor dezen, gebruiken. Het schynt dat de Tarters den Sineezen hierom deze oude vryheden laten genieten en houden, dewylze meerder verstand hebben om Landt en Luiden te bestieren, dan zy zelfs, die in tegendeel beter op den oorlog zyn afgerecht.

TWEEDE HOOFTSTUK.

Van de Letteren, Tale, 't Schryven, en de Wetenschappen of Geleertheit der Sineezen;

En op wat wyze de Geleerden in Sina tot de verscheidene trappen der Wetenschappen en Geleertheit verheven worden.

DEr Sineezen maniere van schryven verschilt zeer veel van hunne Tale die zy spreken; want niet een eenigh boek vind men in geheel *Sina* dat in hunne moeders Tale geschreven is. Alle de woorden in de Sineesche Tale, zonder een uit te zonderen, bestaan uit een eenige syllaab of letter-greep, en niet een eenige vindt men, die uit twee of veele letter-greepen bestaat; hoewel in de zelve niet weinigh twee-klanken of diftongen van twee en dikwils drie klink-letteren, die in eene letter-greep te zamen komen, te bespeuren zyn. Ik zegh hier twee-klanken, na de gelykenis van onze Tale, want in de gantsche Sineesche Tale weet men noch van klink-letteren, noch meê-klink-letters, maar gelyk ieder zaak, alzoo heeft ook ieder woord een byzondre Charakter. Ook hebben de Sineezen niet weiniger letters als woorden, en by hen is een woord, letter-greep en boek-staaf, een en het zelfde. Indien gy nochtans in dit werk eenige Sineesche woorden vindt, die uit veele letter-greepen bestaan, zoo weet, dat ieder letter-greep op Sineesch een byzonder woordt is, maar dewyl verscheide letter-greepen, om een eenige zaak te betekenen, genomen zyn, zoo zyn de geene, die wy hier in onze Beschryving gebruiken, na de wyze der Europische Talen in een woord t'zamen gesmeed.

En hoewel de Sineezen zoo veel Charakters als zaken hebben, zoo wetenze de zelve nochtans zoodanigh t'zamen te voegen, datze niet over de zeventig of tachtig duizend beloopen. Doch in dit getal der Charakters verschillen de Schryvers van elkandre. De Jesuit Athanasius Kircheer vergroot het getal op tachtig duizend; en in alle deze moet de geene ervaren zyn, die na den hoogsten trap van geleertheit wil dingen; hoewel iemandt, die'er tien duizend weet, de Sineesche Tale volkomen leeren, en daar meê zich in 't Charakter schryven behelpen kan. M. Martinus, in zyne Voorreden der Sineesche Historien, zeid dat de Sineezen over de tzestigh duizendt Charakters; die alle in gestalte en betekenis verschillen, bezitten. Het zelve wordt door Mandelsloo in zyn Persiaansche Reis bevestigt; hoewel andere het getal op honderd en twintig duizend begrooten. Alle deze Charakters vind men in een zeker groot Woord-boek, datze *Halpien* noemen, en op Neêrduitsch zoo veel als de *Zee* gezegt is, geschreven. Van dit verschil in 't getal der Sineesche Charakters kan naauwliks andre reden gegeven worden, dan dat de beginselen der letters van tyd tot tyd geduurigh vermeerdert zyn. Deeze Charakters, gelyk gezegt is, betekenen geen klink-letter of mede-klink-letter, zulks uit der zelver t'zamenvoegingh woorden kun-

Getal der Sineesche Charakters.

kunnen gemaakt worden ; maar ieder is een ken-teeken van een byzondere zaak ; nochte zy bestaan niet uit zekre letters van 't A B C, maar drukken een ieder zaak door een zekre gestalte, die van d'ander verschilt, en niet na de kunst of maat is t'zamen gestelt, maar alleen by geval, om zoo te spreken, tot het betekenen van een zekre zaak genomen is, zeer aardigh en gevoeglyk uit. Tot opening en grondiger kennis van dit schryven der Sineezen, acht ik der pyne waerd te zyn, de gestalten en verscheidentheden dezer Charakters een weinig duidelyker te verklaren.

D'oude Charakters wierden uit verscheidene dingen genomen,

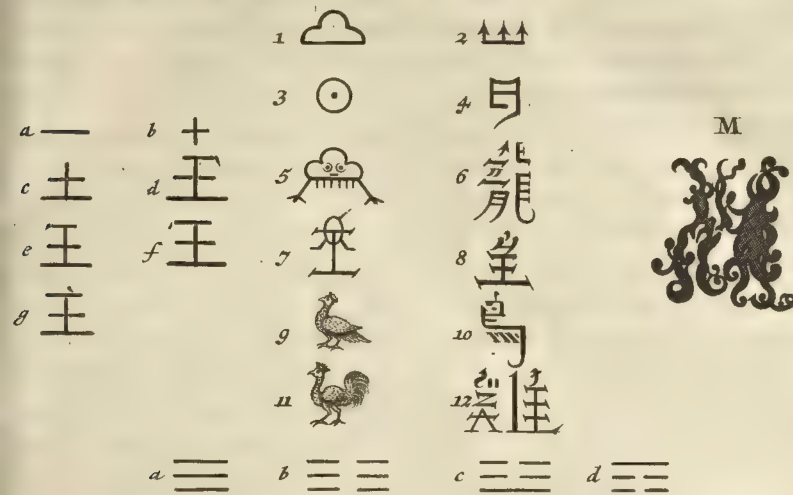
Voor al staat aan te merken, dat de oude en tegenwoordige Sineesche Charakters, of Letteren, zeer veel van elkandre verschillen. Want in 't begin hebben de Sineezen byna uit alle dingen Charakters t'zamen gestelt, als van viervoetige Dieren, Vogelen, kruipende Dieren, Visschen, Kruiden, takken van Boomen, Touwen, Draden, Stippen, Kringen, &c. die alle op verscheide wyzen gestelt en gemaakt wierden. Maar de nakomelingen, door ervarentheit wyzer geworden, bemerkten een groote verwerring in zoo groot een meenigte van Dieren en Gewassen; invoegen zy verscheide oude Charakters met stippen en streepen, om die van elkandre t'onderscheiden, nabootsten, en de zelve in een gevoeglyker orde en onder een kleender getal bragten, gelyk de geene zyn die zy noch tegenwoordig gebruiken.

en waren zeventienderlei,

Van d'oude Sineesche Charakters vind men zeventien soorten : D'eerste en alleroudste soort heeft de Sineesche Keizer *Fobius* gevonden, is uit Slangen en Draken t'zamen gestelt, en vervat verscheide Slangen, die wonderlyker wyze door elkandre gevlochten, en in verscheide gestalten hervormt zyn. Uit deze oorzaak wordt ook het boek, dat Keizer *Fobius* van de Wis-kunst en Hemels-loop beschreeven heeft, het *Boek der Draken* genoemt. Maar ten huidigen dage worden deze (a) Charakters (dewylze door de tydt allengs zyn weg geraakt) byna by de Sineezen niet meer gebruikt. *De tweede soort* is uit dingen, die den Land-bouw aangaan, t'zamen gestelt, en van den Sineeschen Keizer *Xinnung*, in de beschryvingh der dingen die tot den Land-bouw behooren, gebruikt. *De derde soort* bestaat uit de wieken van den Vogel *Fum hoan*, en is van den Keizer *Xauhoan* uitgevonden, die ook met deze Charakters een byzonder boek van de Vogelen geschreven heeft. *De vierde soort* van d'oude Charakters is uit Oesters en Wurmtjes t'zamen gestelt. *De vyfde* bestaat uit wortels van Kruiden, daar meê d'Ouden ook verscheide boeken schreven. *De zeste soort* is van afgekorte vogels pooten gemaakt, en van Koningh *Choam* uitgevonden. *De zevende* bestaat uit Schildt-padden, en heeft tot haren eersten vinder Keizer *Too*. *D'achtste* word in Vogels en Pauwen vertoont. *De negende* is uit Kruiden en Vogel-wieken t'zamen gestelt. *De tiende* is van *Co*, alleen om een gedenkenis in de wereld na te laten, uitgevonden. *D'elfste* bestaat uit vaste en dwaal-sterren, en *de twaalfde* uit byzondere letteren van Willekeuren en Privilegien. Tot *de dertiende* hooren de letteren *Teu*, *Cau*, *Chi*, *Cien*, *Tao*. De Charakters van de *veertiende soort* worden genoemt de letteren van *rust*; *vrolikheit*, *wetenschap*, *redeneering*, *duisternis* en *klaarheit*. *De vyftiende soort* bestaat in Visschen. *De zestiende soort* is tot noch toe niet bekent. *De zeventiende* word in brieven toe te zegelen, en uitstekende opschriften te schryven, gebruikt. 'k Zal de zaak met exempelen duidelyker maken, en eenige van d'oude Charakters met de tegenwoordige verklaren.

(a) Zie de Figuur *M.* in de volgende Prent onder aan, op de rechter zyde.

By voorbeeldt, de Figuur met het cyffer-getal 1. (in 't midden van deze volgende Prent) aangewezen, betekent tegenwoordigh by de Sineezen een Bergh; maar by oude tyden wierd een Bergh met de gedaante van een Berg uitgebeeld, als het cyffer-getal 2. vertoont. De Zon wierd eertydts met een kring en stipje in 't midden, als cyffer 3. aanwyst, afgebeeld, maar tegenwoordigh beelden de Sineezen die met de Figuur van cyffer 4. uit. Een Draak wierd ouwelyks met de Figuur van cyffer 5. maar nu wordze vertoont met de Figuur van 6. Een Scepter met een oog, als Figuur 7. uitwyst, betekende eer-

eertydts des Konings naam, maar tegenwoordigh wordt die met Figuur 8. uitgebeeld. Een Vogel, Hen, of Haan, vertoonden d'oude Sineezen in hare levendige gestalten, naar uitwyzing der letteren 9, en 11; maar tegenwoordigh worden deze dieren met de Figuren, getekent met cyffer 10, en 12, uitgebeeld.

Maar de huidendaagsche Sineezen, gelyk te vooren alreê vermaant staat, gebruiken niet meer zoodanige Charakters, die eenige gestalten van zaken uitdrukken, maar alleen zeekre trekken van streepen, die evenwel niet duisterlyk na de Charakters der Ouden, die de gestalten der dingen vertoonden, zweemen. Tot meerder klaarheit acht ik noodigh zoodanigh een aaloude Sineesche Charakter, genomen uit de tytel van het *Boek der Draken*, in deze boven staande Prent, met de groote letter *M* aangewezen, hier ten toon te stellen.

Uit negen verscheide strepen worden de huidendaagze Sineesche Charakters gemaakt, zulks uit het by doen of aflaten van een streepje een andere betekenis ontstaat. By voorbeeld, een recht streepje als *a*, op de linker zyde van deze Prent, betekent *een* of *d'eerste;* met een streep, als *b*, door gehaalt, *Tsi* of *tien;* en een andere streep daar onder aan gehaalt, als *c*, dan is 't *Thou*, of *aarde* te zeggen. Wederom, noch een andere streep, boven aan de recht op- en neêrgaande streep, als *d*, gezet, beduid *Wang*, eenen *Koning*. Met een stipje ter rechter zyde, als *e*, dan betekent het *Io* of *Iu*, dat een *Paerel* op Neêrduitsch te zeggen is. Maar het zelve stipje aan de linker zyde gestelt, als *f*, zoo betekenen de Sineezen daar meê *Sem*, dat *scheppen* of *leven* te zeggen is. Eindelyk, het stipje recht daar boven op gezet, als *g*, zoo betekent het *Cheu* of *Heer*.

Mystische Figuren van zeker werk Yeking.

Eenighsins komen met de boven verhaalde Charakters overeen zekere Mystische Figuren van een zeker werk, *Yeking* geheeten, dat ter oorzake van eenige geheime dingen, die daar in geschreven staan, zeer hoogh by hen geacht wordt. Hier in word zeer veel gehandelt van de voort-teeling, bederving, 't noodlot en de Sterre-kykery, en van eenige natuurlyke beginselen, die daar in evenwel zeer slecht en mager, zonder d'oorzaken en bepalingen der dingen te geven, verhandelt worden. Noch ten huidigen dage gebruiken de Sineezen dit Boek in verscheide voorzeggingen en wigchelaryen, zonder den rechten zin te vatten,

of

of die niet te willen vatten. Eindelyk schryft men dit boek wonderlyke dingen toe, en dat alleen maar uit die oorzaak, dewyl, zoo zy meenen, in des zelfs verstaan de voorweeting van verborgene dingen en alle uitkomsten hangt. De Figuren en Charakters dezes Sineeschen schrifts worden met een zeker getal en stelling van heele en halve streepjes afgemaalt, en daar door de beginselen, formen en zin-tekenen der natuurlyke dingen, met heele en halve strepen, na de hoedanigheit en aart der zake die te betekenen is, uitgedrukt. By voorbeeld, de Hemel word met de * Figuur *a*, d'Aarde met Figuur *b*, de Blixem met *c*, de Bergen met *d*, en zoo voort, uitgebeeld. Doch hier af staat ons terstont breeder te spreken, daar wy van de Secten en Filosofie der Sineezen zullen handelen.

* Zie de Figuren van de voorgaande Prent, in 't midden, onder aan.

Dubbelzinnigheit in de klank der Sineesche woorden,

In de klank van verscheide Charakters, daar meê de Sineezen de zelve in hunne tale uitspreken, kan men dikwils geen onderscheid hooren, hoewel deze alleens-luidende Charakters in gestalte van elkandre verschillen, ja ook verscheide dingen betekenen. Dit is d'oorzaak dat 'er geen Taal gevonden word, waar in zoo veel dubbelzinnige woorden zyn als in de Sineesche Tale, die alleen door eenige toonen of woordklanken onderscheiden worden. Uit de dubbelzinnigheidt deezer woorden ontstaat ook een groot ongeryf, dewyl niemandt in de Sineesche Tale eenigh schrift op kan schryven dat hem te vooren gelezen word; noch geen boek, als het voorgelezen word, kan van de toehoorders verstaan worden, 't en zy datze het zelfste boek inzien, op dat de dubbelzinnige klanken der woorden, die men door 't gehoor geensins onderscheiden kan, door het zien der Charakters bekent worden. Ja het gebeurt dikwils onder 't spreeken dat d'een den ander, schoon dat hy net en zuiver spreekt, geensins verstaat wat hy zeggen wil, en hy niet alleen genootzaakt is te herhalen 't geen hy gezeid heeft, maar ook zulks te schryven; en indien iemandt geen Schryftuig by zich heeft, zoo worden dikwils de Charakters met water op de tafel, of in de Lucht met de vingers, van den geenen die toeluistert, afgebeeld. Dit geschied dikwils onder de Geleerden, en luiden die anders welsprekend zyn, om zuiverder, cierlyker, en zoo na het schrift der boeken in 't spreken te volgen als 't mogelyk is.

Deze dubbelzinnigheit wordt eenigsins wegh genomen door vyf woordklanken en toonen, die zwaarlyk, dewylze fyn zyn, t'onderscheiden zyn, en eenighsins behulp geven aan de weinigheit hunner toonen of klanken. Door deze verscheidentheit der toonen kryght dikwils een letter-greep (voornamelyk by de vreemdelingen) vyfderlei betekenis, die alle geheel en al van elkandre verschillen. Ook is by de Sineezen geen eenigh woordt, dat niet met een van deze toonen uitgesproken wordt. Weshalven nemen de Sineezen alleen door d'uitspraak de dubbelzinnigheit (waar door dikwils een woordt twintigh of dertigh verscheide dingen betekent) wegh; 't welk hen (die van kinds been af tot deze tale gewent zyn) zoo zeer moeielyk niet valt als den uitheemschen. 'k Zal hier in 't kort een geestige geschiedenis, als heel wel hier op passendé, laten volgen. Als zeeker Italiaan eenen Sinees vertellen wilde, dat in Europe Schepen zoo groot als Torens gevonden wierden, zoo gaf hy het woord, daar meê hy een Schip wilde beduiden, dien toon, dien het woord heeft, daar meê een pan op een huis betekent wordt. De Sineezen stonden derhalven hier over verwondert, en begosten den Italiaan, als die hen dochte ongeloofselyke dingen te verhalen, uit te lagchen, en vroegen hem waar toe dat deze pan zou dienstigh zyn, en dat het een groote Oven moeste geweest zyn daarze in gebakken was. Weshalven is 'er niet aan te twyffelen, of deze verscheidentheden der toonen vallen niet alleen den vreemdelingen, maar ook d'ingezetenen moeielyk te leeren: want om deze dubbelzinnigheit wegh te nemen, en hunne meeninge uit te drukken, zynze gehouden dikwils twee of drie woorden, die alle een zelve ding betekenen, in hunne reden te brengen; daar zomtyds tegenstrydige dingen, met een en het zelve woordt,

alleen

alleen maar den toon te veranderen, uitgedrukt worden. De Jeſuiten derhalven, die tot voortplanting van den Roomſchen Godtsdienſt in *Sina* gezonden worden, hebben vyf punten of tekenen uitgevonden, die zy boven ieder woord ſtellen, en daar door de hoogte en laegte der toonen of woordklanken weten uit te drukken. Deze zyn als volght, ˇ — / ' ˇ. Door behulp van deze tekenen moet een zelve woordt, dat met onze letteren geſchreven, en met die tekenen gemerkt is, verſcheidentlyk uitgeſproken worden, en dan beteekent het ook verſcheide zaken; als by voorbeeldt, *Tâ*, met deeze kap daar boven, betekent *Godt; Tá*, met deze ſchuins opgaande ſtreep, betekent een *Muur; Tà*, met een ſchuins neêrgaande ſtreep, betekent *domheit; Tà*, met deze averechtze kap, een *Gans*. Door hulp van deze kentekenen wordt de Sineeſche Tale, doch evenwel niet zonder groote moeite, geleert. Want de dubbelzinnigheit dezer Tale, als ook dat de zelve geen zeker getal van letteren heeft, maar ieder zaak door een byzondere Charakter uitgebeeldt wordt, geeft den uitheemſchen veel moeite om die te leeren; zulks eenige met het leeren van de Sineeſche Tale te kunnen ſpreken, en de Charakters te ſchryven, tien ja twintig jaren toebrengen. D'oorzaak van deze dubbelzinnigheit ontſtaat, myns oordeels, hier uit, om dat van alle geheugenis her deeze volken meer bezig zyn geweeſt in wel te ſchryven dan in wel te ſpreken. Want hunne gantſche welſprekentheit beſtaat alleen in 't ſchryven en niet in 't uitſpreken der woorden; dit is ook d'oorzaak waarom de gemeene Boden niet met mondtyding, maar met brieven, ook binnen de zelve Stadt, ergens heenen gezonden worden.

Men zeid dat d'Eilanders van Japon, behalven deze Charakters, die zy den Sineezen ontleent hebben, mede het A. B. C. en eenige weinige letteren, eveneens als d'Europers, gebruiken, en hier meê hunne moeders Tale, zonder die ontelbare meenighte der Charakters te behoeven te gebruiken, kunnen ſchryven. Maar by de Sineezen zyn zoodanige letteren niet in 't gebruik, en hierom zyn alle de geene, die zich met de geleertheit bemoeien, met het leeren der Charakters en Figuren, van kinds been af, tot byna aan hunnen hoogen ouderdom, bezigh. En ſchoonze buiten twyffel hier in veel tyds verſpillen, dienze anders aan 't leeren van hooger wetenſchappen konden beſteden, zoo worden evenwel hunne zinnen hier door niet weinig van alle ongebondentheden toomloosheden, die de Jeugt onderwaerig is, afgetrokken. Eindelyk veroorzaakt deze maniere, van met Charakters te ſchryven in plaats van letteren, by de Sineezen een zeer treffelyk ſlach van ſchryven, waar door zy niet alleen met weinig woorden, maar ook door enkele letter-grepen, zeer gevoeglyk weten uit te drukken, dat wy miſſchien nergens na zoo duidelyk, met het omſpreken van veele woorden, zouden kunnen zeggen.

Maar dewyl ik hier van dit Charakters ſchryven geſproken heb, zal ik met weinigh woorden aanroeren, hoedanigh de Sineezen deeze Charakters neffens elkandre ſtellen, daar in zy van d'Europers geheel en al verſchillen. Hier van ſchryft Pieter Jarrikus, in zyne Schat der Indiaanſche dingen, aldus: *De Sineezen*, zeid hy, *ſchryven niet van de linker na de rechter zyde, noch van de rechter na de linker zyde, als de Hebreen, maar zy beginnen van de rechter zyde van bovenen na onderen toe. Zy zetten derhalven d'eene Charakter onder d'ander, en niet ter zyde neffens elkandre als d'Europers. En als de regel van bovenen tot onderen vol is, zoo beginnenze weder ter zyde boven aan een andre regel, en dalen weder na onderen.* In dit vreemt ſchryven verſchillen de Sineezen van alle andre volken: want zy ſchryven niet, gelyk Jarrikus zeid, na de linker of rechter zyde met rechte leggende of dwerſſe regels, maar met recht op ſtaande regels, die van bovenen nederwaarts gaan.

De Sineezen ſchryven van boven na onderen.

Vierderlei manieren van ſchryven, ten opzicht alleen van 't ſtellen der letteren, heeft men tot noch toe bevonden, die in 't gebruik geweeſt zyn. D'eerſte is van de rechter na de linker zyde, zoodanig de boeken der Hebreen,

Vierderlei ſlag van ſchryven.

Chaldeen, Syriers, Arabiers en Egyptenaars geſchreven zyn. De tweede is van de linker na de rechter zyde, zoodanig de Grieken en Latynen geſchreven hebben, en alle d'Europiſche volken noch tegenwoordigh ſchryven. De derde maniere van ſchryven word op Grieks *Buſtrophedon* genoemt, dat zoo veel als Oſſe-voorn gezegt is: want deze maniere van ſchryven wierd eertyds eveneens gedaan, gelyk d'Oſſen met de Ploeg de voorens op 't landt maken, te weten, de tweede regel te beginnen, daar d'eerſte eindigt. Deze maniere van ſchryven, zoo Pauſanias verhaalt, gebruikten d'oude Grieken; ook waren de wetten van Solon zoodanigh geſchreven. De vierde en laatſte wyze van ſchryven is van bovenen na onderen, en dit ſlagh van ſchryven, gelyk gezegt is, gebruiken niet alleen de Sineezen, maar ook de meeſte Indianen.

Inwoonders van verſcheide talen kunnen de Sineeſche boeken lezen.

Wyders, ſchoon deze maniere van ſchryven, waar door ieder dingh met zyne byzondre Charakter wordt uitgedrukt, der geheugenis zeer laſtig valt, en niet wel t'onthouden zy, zoo veroorzaaktze nochtans een groote nuttigheit en voordeel. Want volken, die zeer veel in tale van elkandre verſchillen, kunnen elkanders boeken en letteren lezen, indienze ſlechts in 't ſchryven gemeene Charakters gebruiken, ſchoon d'een den ander in 't ſpreken geenſins verſtaat. In dezer voegen gebruiken die van *Japon*, *Korea*, *Kouchenchina*, &c. een en de zelve boeken, hoewelze, in die overluid te lezen en uit te ſpreken, zoo verre van elkandre verſchillen, dat d'eene ook niet een eenigh woordt van den anderen kan verſtaan; niet te min zy vatten alle den zelven zin van de boeken, ſchoon datze ook geen andre, dan hare moeders tale, verſtaan. Zelf ook in 't Ryk van *Sina* verſchillen de volken van ieder Landtſchap byna in 't ſpreken der tale van elkandre zoo verre, datze met elkandre niet met allen gemeen hebben; nochtans gebruikenze alle een en de zelve boeken en letteren, of Charakters.

In ieder Landſchap van Sina wordt een byzondere tale geſproken.

Behalven die, is door 't gantſche Landt een algemeene tale;

Maar behalven de tale, die aan ieder Landſchap eigen is, word in 't gantſche Ryk noch een andre gemeene taal geſproken, die de Sineezen *Quonhoa* noemen, 't welk Hof-tale of Mandaryns-tale betekent; en is ook alles, wat te vooren van de Sineeſche tale geſproken is, van deze tale te verſtaan. Deze tale heeft hier uit hare oorſprong genomen, dewyl alle de Magiſtraten of Mandaryns in dat Landſchap, daar in zy hun ampt bekleeden, vreemdelingen zyn; en op datze niet zouden genootzaakt zyn een vreemde tale te leeren, zoo is in 't gantſche Ryk deze Hof-taal ingevoert, waar in niet alleen de recht-zaken afgehandelt worden, maar ook alle de gemanierſte luiden of vreemdelingen ſpreken die, met d'Inwoonders in ieder Landſchap, eveneens gelyk de Neêrlanders, Françoizen, Hoogduitſchen, Italianen, &c. de Latynſche tale door gantſch Europe ſpreken. En deze tale alleen leeren d'Europiſche volken: want de tale van ieder Landtſchap te leeren is niet alleen onnoodig, maar de zelve is ook t'onaangenaam, plomp en bot; ook wordtze onder de gemanierſte luiden niet geſproken; dan alleen by geval van huis-genooten t'huis, of buiten 's Lants ter gedenkenis des Vaderlants. Deze laatſte tale weten de kinderen en alle de vrouwen, die door het geduurigh ſpreken de zwarigheit in 't leeren overwinnen, te ſpreken. Zeer naauw is deze Mandaryns-tale bepaalt, en gelykze in meenigte van letteren alle andere talen overtreft, alzoo isze in ſchaarsheit van woorden, die in de zelve gebruikt worden, vry minder; want in de zelve zyn maar drie honderd en zes-en-twintigh woorden, die alle uit een eenige letter-greep beſtaan, en byna in een klink-letter eindigen, en welke weinigen in geen klink-letter eindigen, die komen op een *M* of *N* uit.

De kort- en bondigheit dezer tale maakt de zelve zoo zoet, datze byna alle andere talen, die tot noch toe bekent zyn, overtreft. Want als wy op Neêrduitſch de maniere willen uitdrukken om een zaak aan te taſten, 't zy met de geheele hand of met een zeekre vinger des hands, zoo zyn wy genootzaakt altydt het woordt *vatten* daar by te voegen. Maar heel anders weten dit de Sineezen uit te drukken, want ieder naam betekent het woord, en insgelyks

de

de maniere van doen. By exempel, *Nien* betekent vatten met *twee vingers*; *Tzo*, vatten met de heele vinger; *Chua*, vatten met de gantsche holle hand; *Tcie*, vatten met d'open handt tot aan de vingers. Dit zelve bespeurt men ook in 't woord *staan:* wy zeggen sta in huis, sta eetende, sta slapende; maar de Sineezen hebben een woord dat teffens staan en de wyze van staan betekent. Als wy ook den voet van eenen mensch, of den voet van een vogel, of den voet van een dier willen zeggen, zoo moeten wy altyd het woord *voet* daar by voegen; maar de Sineezen kunnen dit met een eenigh woordt zeggen: want *Kio* is menschen voet, *Chua* een vogels poot, en *Thi* een voet van een iegelyk dier te zeggen.

Onder verscheidene zeer edele kunsten hebben de Sineezen byna alleen maar kennis van de Zede-kunde; want de Natuur-kunde, of de wetenschap der natuurlyke dingen, hebbenze veel meer met verscheide dwalingen verduistert, dan eenighsins verlicht. En zelfs de Zede-kundige grond-regels, dewylze in de reden-kaveling of reden-konst geheel onervaren zyn, stellenze met zeer duistere en verwerde spreuken voor, en gebruiken in 't leeren alleen zoodanige reden-kavelingen, als hen door 't natuurlyk licht zyn aangebooren.

De grootste Sineesche Filosoof van allen word *Konfutius* genoemt, die vier honderdt en een-en-vyftigh jaren voor Christus geboorte op de wereldt quam, en over de tzeventigh jaren zoodanig leefde, dat hy niet alleen door exempelen, maar ook door zyne schriften en omgang eenen ieder tot het oeffenen en leeren der deught aanporde. Met welke maniere van leven hy by de Sineezen zoo veel uitwerkte, dat zy voor vast gelooven dat hy alle de sterffelyke menschen, die ooit elders op d'aarde in deugt en vroomheit hebben uitgemunt, in heiligheit van leven verre te boven is gegaan. En gewisselyk, indien men op des zelfs woorden en werken, die in de Sineesche boeken te lezen zyn, wil achting geven, men zal moeten bekennen, dat hy voor weinige van onze Heidensche Filosofen niet zal behoeven te wyken, maar ook veele overtreffen. Te dier oorzake hebben de Sineezen zoo groot een gevoelen van dezen Man, dat het geene hy gezeidt en voor vast gestelt heeft, van geene Geletterden in *Sina* ten huidigen dage in twyffel getrokken wordt; maar een ieder houdt zyn gevoelen, schoon zulks valsch is, staande. En niet alleen hebben de geletterde Luiden, maar ook de Koningen, zederdt zoo veele eeuwen herwaarts, hem na zynen dood met alle eere geviert, en toonen zich noch dankbaar voor de leere die zy van hem ontfangen hebben. Want na zoo een langen reeks van eeuwen, zyn des zelfs nakomelingen tot noch op dezen huidigen dag by eenen iegelyk in groote eere en aanzien. En de Koningen hebben het Opper-hooft van dezen Stam eeuwigh en erffelyk tytelen van geen kleene eere gegeven, en daar-en-boven vryheit van alle Tollen en Schattingen.

De Sineezen zyn ervaren in de Wis-kunsten.

Zy verstaan zich ook niet alleen wonder wel op de Zede-kunde, maar ook op de Sterre-kykerye of Sterren-kunde, en verscheidene andere Wis-kunstige wetenschappen. Maar in de Reken- en Meet-kunst warenze eertyds veel gauwer; doch dit alles wordt ook by hen geheel verwert en zonder orde geleert. In het tellen gebruikenze in alle winkels een tel-bord met schyven over stokjes, daar zy heel gezwint meê weeten om te gaan, eveneens als de Europische Meesters met de Leg-penningen speelen. In 't verdeilen der gesternten verschillenze zeer veel van d'Europers, en tot het getal der Sterren hebbenze vier honderd, boven de geene die onze Sterre-kykers bekent zyn, by gevoegt; want eenige duistere Sterren, en die niet dan by helder weder verschynen, worden by hen onder dit getal gerekent. Deze Sterre-kykers zyn voor het meerderdeel bezig in het voorzeggen van den tydt van 't verduisteren der Zonne, en in den loop der dwaal- en vaste Sterren. Maar dit alles steekt ook vol dwalingen en misslagen. Eindelyk bestaat hun gantsche wetenschap der Sterren byna alleen in dat gedeelte der Sterre-kunde, dat uit den loop der Sterren ieder eens geluk en

ongeluk, als ook de vruchtbaarheit en onvruchtbaarheit der aanſtaande tyden, belooft te vooren te ſpellen. Want zy gelooven voor vaſt, dat alle dingen, die op deze aardſche werelt geſchieden, aan d'invloejingen der Sterren hangen, en daar door beſtiert worden. In deeze Wiskunſtige wetenſchappen hebbenze nochtans iets van de Sarraceners, die van 't Weſten quamen, ontleent; doch zy beveſtigen niets door oorzaken of 't gezag van bewyzingen, maar hebben alleenlyk eenige Tafereelen nagelaten, daar na zy zich in 't maken der Almanakken, en in 't voorzeggen van de verduiſteringen der twee groote lichten van Zon en Maan, en loop van alle d'andere dwaal-ſterren, richten.

Van het gedeelte der Sterrekunde, dat uit den loop der Sterren ieder eens geluk en ongeluk belooft te vooren te ſpellen, ſchryft de Jeſuyt Trigautius in zyn Beſchryving van 't Ryk *Sina* aldus.

De Stichter van den Stam, die tegenwoordigh in Sina *de heerſchappye voert, heeft laten verbieden, dat niemant de regels en gronden van de Sterrekykerye mag leeren, dan de geene, die by recht van erffenis daar toe geſtelt of gekooren zyn, en dat uit vreeze, op dat de geene uit de kennis der Sterren, als hy die bekomen heeft, geen magt krygt en gelegentheit neemt om eenige nieuwigheden in 't Ryk aan te rechten. Die evenwel tegenwoordig de heerſchappye voert, onderhoudt met groote onkoſten verſcheidene Wiskunſtigen; en deze zyn tweederlei, te weeten de Gelubden, die zich in 's Keizers Paleis ophouden, of de Keizerlyke Magiſtraten, die daar buiten woonen. Beide deze hebben tegenwoordigh te* Peking *twee Rechtbanken, d'eene is de Bank van de Sineezen, die zich met het maken der Almanakken en 't uitrekenen der verduiſteringe van Zon en Maan bemoeien; d'ander is van de Sarraceners, alwaar van de zelve dingen na de grond-regels der Weſterſche Sterrekunde gehandelt word; daar na wordt het oordeel van beide deeze Banken by elkandre vergeleken, en het geene, daar in d'een of d'ander mogte gemiſt hebben, gebetert. Beide deze Banken hebben ook op eenen vry hoogen Heuvel, om de Sterren te aanſchouwen, een groote ruime vlakte, alwaar zy eenige oude Wiskunſtige werktuigen van gegoten kooper by zich hebben, die vry oudt ſchynen te zyn. Op dien Heuvel is altyd een van de Amptgenooten, die des nachts daar waakt, of by geval aan den Hemel eenig ongewoonelyk Geſternte mogt verſchynen, en wat nieuws te vooren ſpellen. En by aldien zulks gebeurt, zoo vermanenze 's anderen daags den Koning by een verzoek-ſchrift, en leggen hem met een uit, of het geluk of ongeluk betekent. De vlakte, daar op de* Nangkinnenſche *Wiskunſtigen de Sterren aanſchouwen, leit mede op een hoogen Heuvel, doch binnen de Stadt; en hunne Wiskunſtige werktuigen overtreffen die van* Peking *verre in ſchoonheit, dewyl te dien tyde de Keizers in die Stadt hun Hof hielden.*

Het ampt van de Pekingſche *Sterrekykers beſtaat hier in, datze de verduiſteringen van Zon en Maan door het gantſche Ryk te vooren zeggen. En by verduiſtering van Zon en Maan worden de Magiſtraten en de Beelden-dienaars, uit kracht van een ingevoerde wet, gelaſt op een zekre plaats by een te komen, en aldaar den Planeet, die verduiſtert word, byſtand te doen, 't welk zy doen, naar hun meening, alsze op maat op kopere ſchelletjes ſlaan, en dikwils op hun knien gaan leggen; te weten, al dien tydt, zoo lang zy gelooven dat de Planeet verduiſtert is. Dit doenze, zoo ik gehoort heb, uit vreeze, datze in dien tyd van d'een of andere Slang of Draak niet mogen opgeſlokt worden.* Dus verre Trigautius. Dat eindelyk de Sineezen een aangeboorne ſchranderheit en ſpitsvondigheit tot deeze kunſten hebben, kan duidelyk genoeg hier by afgenomen worden, dewylze onze meet- tel- en reken-kunſt, en loop der Sterren, met Sineeſche Letteren of Charakters gedrukt, terſtondt, alsze die maar, om zoo te ſpreken, inzien, verſtaan en gezwint leeren kunnen. Men vind daar te lande ook veele boeken van de Bouwkunſt, Ontleed-kunſt, Gezicht-kunde, en van meer andere wetenſchappen, met Figuren gedrukt.

In de grondregels van d'Artzenykunde verſchillenze weinigh van d'onzen, maar

maar overtreffen evenwel, ten opzicht van d'oeffening, d'Europers zeer verre. Het kloppen van den Slag-ader, of de Pols, onderzoeken en voelenze ook eveneens als d'Europers. En zoo ervaren zynze in de kennis van 't bewegen des Slagh-aders, datze by wylen ook door des zelfs beweging de zweeren, die inwendigh in 't ligchaam verborgen zyn, kunnen ontdekken. In ieder hand vernemenze zes onderscheidelyke kloppingen des Slag-aders, te weten, drie hooft- en drie mindre bewegingen, die alle met zeekre deelen des ligchaams, naar zy meenen, eenige verborgene gemeenschappen hebben: want d'eerste klopping, zeggenze, behoort tot het hert, de tweede tot de lever, de derde tot de maag, de vierde tot de milt, de vyfde tot de nieren, en zoo voort. Het onderzoeken van den Slagh-ader der kranken duurt byna een half uur, 't welk met groote stilte van eenen ieder, doch niet zonder verdriet van de kranke, toegaat.

In 't geneezen gebruikenze veel enkele genees-middelen, als Kruiden, Wortelen, en diergelyke Gewassen. Weshalven bestaat de gantsche Sineesche Artzeny-kunde byna meest in de kennis en de grondt-regels der Kruitkunde. In gantsch *Sina* is ook geen openbare of gemeene School, daar in de Artzenye geleert wordt, maar een ieder wordt binnen 's huis van een iegelyk meester geleert. En in beide de Keizerlyke Hooft-steden, te *Peking* en *Nanking*, worden de graden van Doctoorschap in de Artzeny-kunst, na voorgaande onderzoeking, verleent, maar niet als ter vlucht, en byna zonder onderscheid aan eenen ieder. Ook heeft niemandt meer gezags noch aanziens, die tot die graad verheven is, dan de geene, die tot de zelve niet is verheven; 't geen hier by toe komt, dewyl niemandt 't genezen der kranken verboden wordt, 't zy dat hy daar in ervaren of onervaren is. Kennelyk is dit ook eenen ieder, dat niemant zich op de Wis-kunde of Artzeny-kunde zal leggen, die hoope heeft dat hy in de Zede-kunde kan uitstekend worden. Weshalven wil zich byna niemant op deze kunsten leggen, dan die arm van middelen, of dom van hersenen is, en hier door van het leeren van hooger wetenschappen afgeschrikt wordt. Dit is d'oorzaak dat de Artzen in *Sina* byna niet met allen geacht worden.

Konfutius heeft alle de boeken der oude Sineesche Filosofen by een vergadert,

Doch dit geschied heel anders in de Zede-kunde; want een ieder, die tot des zelfs hooghste trappen verheven wordt, heeft, zyns bedunkens, den top der Sineesche gelukzaligheidt beklommen. Doch hier van wat breeder te handelen, dunkt my niet ongeraden te zyn, dewyl het den Lezer niet min aangenaam dan wonder wil te vooren komen. De boven gemelde *Konfutius*, Prins der Sineesche Filosofen, heeft alle de schriften der oude Filosofen in vier groote boeken by een in orde gebragt, en hy zelf een vyfde met zyne eigen handen geschreven. In deeze boeken vindt men de Zede-kunde van wel te leven, en de grond-regels om een gemeenen Staat wel te bestieren; als ook d'aaloude Exempels, Zeden, Offerhanden en verscheide Gedichten van oude Poëten. Behalven deze vyf groote boeken, zyn noch van twee of drie Filosophen, te weeten *Konfutius* en des zelfs Leerlingen, in eene bandt verscheide diergelyke andere gebonden, zonder orde, als ook spreuken, om de Zeden wel te gebruiken, zich zelven, het huisgezin, en eindelyk het gantsche Ryk tot deugt en vroomheit te brengen, by een vergadert. Dit gantsche groote leste boek, dewyl het in vier kleene boeken is afgedeelt, word de *Vier boeken* genoemt. Deze negen boeken zyn d'alleroudste, die men in de Boekeryen van *Sina* te vinden weet, en waar uit byna alle andere boeken gesmeed zyn; ook zynze voor het meerderdeel met Sineesche Charakters geschreven; en zeeker, men vind daar in geboden en grond-regels van de Zedekunde, die de Ryken geen kleenen dienst en voordeel doen. Weshalven is by d'alleroudste Koningen een wet ingevoert, en die van tydt tot tydt bevestigt is, dat die by de Sineezen een gelettert man wil zyn, of daar voor gehouden worden, uit deze boeken nootzakelyk de grond-regels van zyn geleertheit moet scheppen. Ook is het niet genoegh, datze de rechte zin van deze boeken verstaan,

en zelfs een vyfde gemaakt,

uit welke vyf de Sineezen al hun geleertheit scheppen.

maar zy moeten ook, 't welk veel zwaarder is, gezwint van ieder gevoelen en ſpreuk op Sineeſch bequamelyk kunnen ſchryven; te dien einde moet een ieder, om dit te doen, deze vier boeken op zyn duim weten, en die byna van buitenen leeren.

In Sina zyn geen gemeene Schoolen, maar ieder heeft een School in zyn huis.

Wyders, geen gemeene, laege of hooge Schoolen zyn in gantſch *Sina*, (gelyk zulks eenige Schryvers valſchelyk geſchreven hebben) waar van de Meeſters zich onderwinden deze boeken uit te leggen; maar ieder kieſt zich na zyn welgevallen een Leermeeſter, van wien hy op zyne eigene onkoſten in huis onderwezen word. Voorts heeft men een groote meenighte van deeze Leermeeſters daar te lande, eensdeels om dat een eenige Leermeeſter, ter oorzake van de moeielykheit der Sineeſche Charakters, veele perſoonen niet kan leeren; ten anderen, en dat voornamelyk, dewyl het (gelyk ik zeide) een gebruik is, dat een ieder in zyn huis alleen voor zyne kinderen een School opzet, ſchoon hy maar eenen of twee heeft; 't welk, myns oordeels, te dien einde geſchied, om dat door het verkeeren met anderen d'yver tot het leeren niet zou afzoeten.

De graden der Sineeſche Geletterden zyn driederlei,

In deze wetenſchap worden de geene, die zich op 't leeren dezer Zedekunde leggen, en na voorgaande onderzoeking daar in bequaam bevonden zyn, tot drie verſcheidene trappen of graden der letteren verhoogt. D'eerſte trap wordt *Sieucai*, de tweede *Kiugin*, en de derde *Cinfu* geheeten. En dit onderzoeken beſtaat byna alleen maar in ſchrift.

als Sieucai, die d'eerſte is.

D'eerſte trap van geleertheit, *Sieucai* genoemt, wordt in ieder Stadt gegeven, op de plaats, die 't School geheeten wordt, door een zeekeren uitſtekenden en geletterden perſoon, die te dien einde van den Koningh zelf daar toe geſtelt is, en na zyn ampt den naam van *Tibio* voert. Deze *Tibio* doorreiſt alle de Steden van zyn Landſchap, om den Geletterden tot dien graad, na drie voorgaande onderzoekingen, te verheffen. Als deze *Tibio*, die men Kancellier of Onderzoek-meeſter op Neêrduitſch zou kunnen noemen, aangekomen is, zoo komen terſtondt alle de geene, die uit deze Stadt en d'omleggende plaatzen na dien graad ſtaan, t'zamen, en ſtellen zich ter proeve. D'eerſte onderzoeking wordt van die Leermeeſters in 't werk geſtelt, die over de Baccalaurezen, alsze deezen graadt verkregen hebben, zoo lang gebieden, tot datze tot een hooger graadt geraken. Tot deeze onderzoeking wordt eenen ieder toegang vergunt, en dikwils gebeurt het dat 'er vier of vyf duizend uit een eenige Stadt in deze onderzoeking verſchynen. De onderzochte Leerlingen worden daar na van de Leermeeſters, die op 's Konings onkoſten te dien einde gehouden worden, aan de vier Stadthouders der Stadt (die alle geletterde luiden zyn, want geen ongelettert perſoon mag in *Sina* aan 't roer der Regeering zitten) te rug gezonden, die hen dan op nieuw weder aan den *Tibio* of Onderzoek-meeſter vertoonen, maar uit het gantſche getal niet meer dan twee honderd, te weten, die het beſte kunnen ſchryven, en tot dezen graad bequaam geacht worden. De derde onderzoeking geſchied door den Kancellier of Onderzoek-meeſter zelf; deze onderzoeking gaat veel ſcherper toe, dan de voorgaande twee; want van de twee honderd maakt hy niet meer dan twintigh of dertigh, na de grootte van 't Landſchap, en die hy in d'onderzoeking bequaam heeft bevonden, tot Baccalaurezen, en deze voegt hy dan by de Baccalaurezen, die in de voorgaande jaren waerdigh verklaart zyn, om dezen trap te mogen bekleeden. Deze nieuwelingen met d'oude maken het voornaamſte deel der Stadt uit, want zy worden van eenen ieder geëert, uit inzicht van hare toekomende waerdigheit, daar zy allengs by trappen toe geraken. Tot een zonderling teeken van hare waerdigheidt dragenze een Tabbert, Bonnet en Laerzen, in welk gewaat niemandt anders, dan een Baccalaurees, magh gekleedt gaan. In de vergaderingen der Magiſtraten bekleedenze ook geen verachtelyke plaats, en bewyzen de zelve hooger heuſche plichtigheden, als den gemeenen man geoorloft is te gebruiken. Zy genieten ook veele vryheden, en ſtaan byna onder

der niemant, dan onder den Kancellier en hunne vier Leer-meesters; en indienze iets bedreven hebben, daar over mogen d'andere Magistraten hun vonnis niet vellen.

Het ampt van den *Tibio*, of Kancellier, bestaat niet alleen in 't maken van nieuwe Baccalaurezen, maar hy stelt ook weder de geene, die in de voorige jaren tot dezen graad verheven zyn, ter toetze, en onderzoektze wel scherp, wat datze mogen gevordert of geleert hebben. Weshalven, na d'uitstekentheit van schryven, stelt hy hen onder vyf ordens. Die onder d'eerste orde gerekent worden vereert hy met een prys, en geeft hen macht, zonder hen evenwel tot hooger graadt te verheffen, om eenige slechte gemeene ampten te mogen bedienen. De Baccalaurezen van de tweede orde vereert hy ook met een prys, maar die in waerdye geensins tegen d'eerste op magh. Die van de derde orde acht hy geen prys noch straffe waerdigh te zyn. Die van de vierde orde boeten de straffe van hunne luiheit en traagheit met opentlyk geslagen te worden. Maar de geene, die in de leste orde getelt staan, worden van Rok, Bonnet en Laerzen, teekenen des Baccalaureschap, beroofr, en in d'orde, daar onder 't graauw gerekent word, gestelt. Dit begiftigen met pryzen, en straffen met slagen, en beroven van graad, word te dien einde gedaan, op datze hun tydt, alsze tot den graad van Baccalaurezen verheven zyn, niet in lui- en ledigheit toebrengen, en vergeten 't geenze eens geleert hebben.

De tweede trap of graad, tot den welken de geletterde Sineezen verheven worden, en *Kiugin* genaamt is, kan ten deele met den trap vergeleken worden, dien de Licentiaten in Europe bekleeden. Deze graad wordt niet als om het derde jaar in de Hooft-stadt van ieder Landschap, in 't begin der achtste of Herfst-maandt, met veel grooter pracht en praal verleent. Maar tot dezen graad raken niet alle de geene, die zy daar toe waerdig achten, maar alleen een zeker getal onder hen, die het allerwaerdigste om dezen graad te bekleden geschat worden; en dat na de waerdigheidt en voortreffelykheit der Landtschappen, veel of weinigh. Want in beide de Hooft-landschappen, als *Peking* en *Nanking*, worden uit het gantsche getal der Baccalaurezen ontrent honderd en vyftig Licentiaten gemaakt, en in de Landtschappen *Chequiang*, *Quiansi* en *Fokien* vyf-en-tnegentigh, in d'overige, na het getal der Geletterden en waerdigheit van 't Landtschap, wat minder.

Tot deze onderzoeking mogen alleen de Baccalaurezen, doch evenwel niet alle, komen; maar uit ieder Stadt van 't Landschap, of uit de Schoolen, worden ten hoogsten veertig Baccalaurezen uit het gantsche getal, die in 't schryven alreê onderzocht zyn, gekoren. Niettemin beloopt noch zomtydts het getal der geene, die na deze orde der Licentiaten staan, aan de kant van vier duizend. De Magistraten derhalven van *Peking* dragen in het derde jaar, als de Licentiaten verhooght worden, (dat alle drie jaren, gelyk gezegt is, weinig voor d'achtste Maneschyn, dat by ons in de Herfst-maandt is, omkomt,) honderd uitgelezene Filosofen by een verzoek-schrift aan den Koning op, om uit deze dertig (namelyk voor ieder Landtschap twee) te noemen, die over het onderzoeken dezer Licentiaten te staan hebben. Een van deze twee in ieder Landtschap moet noodzakelyk uit het Koninklyke Amptgenootschap *Han-linyven*, welks Amptgenooten men voor de voornaamste persoonen van 't gantsche Ryk houdt, gekooren worden. De Koning noemt ook deeze onderzoekers nooit dan op dien zelven tyd, datze effen met groote dag-reizens in hun Landtschap komen kunnen. Hy geeft hen ook Opzienders meê, die zorge dragen, datze niemant van dat Landtschap uit geenerlei oorzaken eerder aanspreken, voor datze tot Licentiaten verklaart zyn. Uit het zelve Landtschap worden ook van de Magistraten eenige voorname Filosofen ontboden, die de Koninklyke onderzoekers in deze onderzoeking, en eerste toetzinge der schriften, trouwelyk helpen.

Wyders, in ieder Hooft-stad vind men een groot en kunstigh gebouwt Paleis, *In ieder Hooft-stadt is een Paleis,*

dat

dat met zeer hooge muuren omringt, en alleen tot het onderzoeken en ondervragen der Geleerden gesticht is. In dit Paleis zyn zeer veele woonsteden en vertrekken, daar in het zeer stil is, en d'onderzoekers, alsze de schriften op de proef stellen, zich onthouden.

met over de duizend celletjes,

Behalven alle deze vertrekken zyn in 't midden van 't Paleis over de duizendt Celletjes, die zoo kleen zyn, datze alleen maar een kleene tafel met een bank, en een eenig mensch bergen konnen. In deze Celletjes kan niemant met zynen gebuur spreken, nochte ook iemant zien.

daar in de Koninklyke onderzoekers voor 't onderzoeken opgesloten worden.

Als nu de Stads en Koninklyke Onderzoekers in de Hooft-stadt gekomen zyn, zoo wordenze eerst in dit Paleis, een ieder in een byzonder vertrek, opgesloten, eer datze met iemant te woorde mogen komen; ja mogen met elkandre in mondt-gemeenschap niet treden, zoo lang alsze met het onderzoeken der schriften beezigh zyn. En dat noch meer is, een groot getal van Kryghs-knechten en Magistraten bewaakt nacht en dagh hunne vertrekken, en belet dat de geene, die in 't Paleis zyn opgesloten, met de geene die buiten zyn, niet mogen spreken, nochte de schriften inzien.

Hoe naauw de geene bewaart worden die onderzocht worden.

Tot dit onderzoeken worden drie dagen, (dat op een zelven tydt door het gantsche Ryk geschiedt) namelyk de negende, twaalfde en vyftiende dagh van d'achtste maand, genomen. En tot het schryven hebben de Leerlingen den gantschen dagh, van den opgangh der Zonne tot laat in den avondt, tot hun verdoen, zonder dat de deuren eens geopent, maar worden altydt zeer zorgvuldigh toegehouden; alleen krygenze een kleene verquikking van 't een of 't ander, datze daags te vooren, op 's Landts kosten, gekocht hebben. Als de Bakkalaurezen in het Paleis gelaten worden, zoo wordenze zeer naauw onderzocht ofze ook eenige boeken of geschrift met zich brengen, dewylze alleen met zich nemen mogen eenige pencelen, die zy tot het schryven gebruiken, als ook een schryftafeltje, inkt en papier. En op dat 'er geen bedrogh onder schuile, worden hunne pencelen en schryf-bordjes zeer naauw onderzocht. Bevind menze op bedrogh, zoo wordenze niet alleen buiten gesloten, maar ook zeer zwaarlyk gestraft.

Na dat de Bakkalaurezen in 't Paleis zyn ingelaten, de deuren gesloten, en met Stads Zegel bezegelt, zoo stellen de twee Koninklyke Hooft-onderzoekers uit de vier boeken drie spreuken, die zy na hun welgevallen uitkiezen, opentlyk ten toon, die ieder als een proef van zoo veele schriften zich voorstelt. Daarenboven kiest ieder noch uit de vyf leeren vier spreuken, die hen tot een proef van zoo veele andere schriften verstrekken. Deeze spreuken kiest ieder uit die leere, die in de geene te vinden zyn, die hy leert. Ook moeten deze zeven schriften niet alleen met cierlyke woorden, maar ook met deftige en diepzinnige spreuken opgepronkt zyn, en daar in doorgaans de grondtregels van de Sineesche welsprekentheit wel waargenomen worden. Zeer naauw hebben deze Schryvers ook te letten, dat in ieder schrift niet boven de vyf honderdt Charakters komen, waar van ieder een geheel woordt in onze Tale uitmaakt.

Op den derden dagh, na d'eerste onderzoeking, worden deze Schryvers weder eveneens opgesloten, en hen drie dingen, die eertydts gebeurt zyn, uit d'oude Jaar-boeken, of eenige andere dingen, die in 't toekomende kunnen geschieden, voorgestelt. Hier over leit ieder in drie geschriften zyn gevoelen uit, of vermaant den Koningh door een boekje in geschrift, wat tot 's Ryks oirbaar in die voorval te doen staat.

Desgelyks worden hen den vyftienden dag drie geschillen uit de geene, die dageliks in 't bedienen van 's Ryks ampten voorvallen, voorgestelt. Hier over leit ieder ook in drie geschriften zyn gevoelen uit, dat hy in 't beslechten van dat geschil, als hy het ampt van Magistraat bekleede, geven zou.

Na dat in dezer voegen de stoffen der schriften, ieder op zynen dag, gegeven, en, om niet te vergeten, opgeschreven zyn, zoo gaan de Bakkalaurezer ieder in een byzonder Celletje, en schryven aldaar in groote stilte.

Na

Na het schryven schryft ieder zyn
chrift in een byzonder boekje, dat hy
e dien einde gereedt heeft, noch eens
ver, en voegt 'er onder aan de namen
an zynen Vader, Groot-vader, en
Overgroot-vader, by, en sluit dan dit
oekje zoodanig, dat 'et van niemand,
an van de Gevolmaghtighden der on-
erzoekers, kan geopent worden. Als
en iegelyk dit met ieder boekje gedaan
eeft, zoo levert hy die aan de afge-
ondenen over. Alle deze boekjes, eer
latze d'onderzoekers in handen kry-
gen, worden van zeekere Schryvers,
lie daar op passen, overgeschreven;
n, op dat 'er geen bedrogh magh on-
ler schuilen, d'afschriften rood geverft,
laar in tegendeel d'eigen schriften met
nkt geschreven zyn. D'afschriften, en
iet d'eigene schriften, worden, zon-
ler de namen der Schryvers, aan d'on-
lerzoekers, om getoetst te worden,
vergelevert; maar de schriften, met
le hand der Schryvers geschreven, die
an d'afschriften niet verschillen, mid-
erwyle bewaart. Dit word te dien einde
gedaan, op dat de geene, die de schrif-
en toetsen, de namen der Schryvers,
noch de handt der zelve niet zouden
kunnen kennen.

D'opgemelte eerste onderzoekers,
uit de Stadts Magistraten gekooren,
toetsen alle de schriften, verwerpende
het slechtste, zoodanig, datze den Ko-
ninklyken onderzoekers eens zoo veel
schriften overleveren als 'er Licentiaten
zullen gemaakt worden. Weshalven,
indien 'er honderd en vyftigh tot dezen
trap van geleertheidt zullen verheven
worden, zoo worden 'er drie honderd
schriften opgenomen, en in 't vertrek
der Koninklyke onderzoekers, om al-
daar voor het laatste getoetst te worden,
overgelevert, waar uit zy alle de beste
(zoo veele Licentiaten als 'er zullen ge-
maakt worden) kiezen. Uit dit getal
kiezenze daar na d'eerste, tweede en
derde schriften, en stellenze vervol-
gens in goede orde. Hier na vergely-
ken alle d'onderzoekers teffens d'af-
schriften met d'eigene schriften, en le-
zen des Schryvers naam in d'eigen hant-
schrift op. Deze namen, die met lette-
ren van anderhalve voet groot geschre-
ven worden, zettenze op een groot
bord opentlyk ten toon, tegens het uit-
gaan van d'achtste maand, 't welk met
een grooten toeloop van de gantsche
Magistraat geschied, en met een zonder-
linge vreugt en gejuigh der geene, die
deeze nieuw gemaakte Licentiaten in
bloedtverwant- of maaghschap bestaan.
Deze trap des Licentiaatschaps is veel
hooger en aanzienlyker dan d'eerste,
en geniet ook veele andere treffelyke
vryheden, en een zonderlinge cieraat
van waerdigheit. En indien deze Licen-
tiaten de begeerte afleggen van tot de
hoogste graad te geraken, zoo staan ver-
scheide hooge en aanzienlyke ampten
in 't Ryk voor hen open.

Dit bedryf in dezer voegen dus ge-
eindigt zynde, zoo geven de Konink-
lyke Hooft-onderzoekers een boek uit,
waar in de voortgang van de gantsche
onderzoeking, de namen der Licentia-
ten, en d'uitstekenste schriften van al-
le de voorgestelde stoffen, geschreven
staan. Maar allermeest worden de schrif-
ten van die geene gedrukt, die d'eer-
ste naam onder de Licentiaten te beurt
is gevallen. Deze wordt op Sineesch
Quiayuen genoemt. Dit boek word met
zonderlinge nette Charakters gedrukt,
door 't gantsche Ryk verspreit, en daar
af eenige afschriften aan den Koning en
zyne Hovelingen vereert.

Tot deeze onderzoeking wordt den
geenen geensins toegang vergunt, die
Bakkalaurezen in een ander Landschap
gemaakt zyn, maar alleen die van beide
de Hooft-landschappen, te weten van
Peking en *Nanking*. Eenige weinigen
alleen mogen uit andre Landtschappen,
uit kracht van een zonderlinge vryheit,
(te weeten, dewylze in 's Koninghs
school, na datze het Bakkalaureschap
verkregen hebben, aangenomen, en
daar in School-broederen geworden
zyn) tot deeze onderzoeking en dit
amptgenootschap, voor een zeker som
penningen, komen.

De derde graad of trap, daar meê de Geletterden in *Sina* verheerlykt wor- den, en die *Cinsu* geheeten is, komt geheel en al met ons Doctoorschap in de Gods-geleertheit, Rechten en Art- zenye, overeen. Deze graad word ook alle drie jaren, doch alleen maar in de Keizerlyke Hooftstad *Peking*, verleent; *De derde graad Cinsu, en op wat wyze de Geleerden daar toe verheven worden.*

't welk altydt in 't volgende jaar geſchied, na dat de Licentiaten gemaakt zyn. Tot deezen trap kunnen alleen maar drie honderd uit het gantſche Ryk geraken, hoewel alle de Licentiaten uit ieder Landtſchap, die 't onderzoeken willen uitſtaan, volgens recht, tot het onderzoeken gelaten worden. Dit onderzoeken geſchiedt in de tweede Maand, en op de zelve dagen daar in de voorige geſchieden. Geen onderſcheid is ook in 't onderzoeken tuſſchen deeze en de voorgaande, dan alleen dat 'er, uit oorzaak van den trap en waerdigheit, in deeze onderzoekingh grooter naerſtigheit aangewend wordt, om alle bedrog en gunſt, die dikwils hier onder ſchuilen, te weeten. Tot Hooft-onderzoekers van deeze onderzoeking worden ook uit de voornaamſte Magiſtraats-perſoonen, die *Kolaos* geheeten worden, en daar af te vooren geſprooken is, gekooren.

Na dat d'onderzoeking geëindight, en d'onderzochten in het zelve Paleis tot Doctoren verklaart zyn, daar in de Licentiaten ook gemeenlyk gemaakt worden, ſtelt men hen alleen teffens in 's Konings Paleis, en in tegenwoordigheit der voornaamſte Magiſtraten van 't Hof (daar by ook eertydts de Koning zelf verſcheen) een zekre ſtoffe in geſchrift voor, om weder op nieuw getoetſt te worden. Deze onderzoeking geſchiedt met groote pracht en ſtaaci, en beſtaat alleen in een weinigh ſchryven. Die d'eerſte plaats in d'onderzoeking der Doctoren verkryght, dien valt buiten twyffel de derde plaats in deeze tweede onderzoeking ten deele. Maar die in de tweede onderzoeking d'eerſte en tweede plaats verkrygt, die word, zoo lang als hy leeft, met zonderlinge waerdigheit begiftigt, en bekleedt daarenboven de voornaamſte ampten in 't beſtieren des Ryks. Deze waerdigheit zou men gevoeghlyk met den tytel van Hartogh of Markgraaf kunnen vergelyken, indienze by erffenis op de nakomelingen ſtorf. Terſtont genieten deeze Doctoren, na 't verheffen tot deze waerdigheit, een byzonder Kleed, Bonnet, Hoet, Laerzen, als ook andre tekenen van Magiſtraten, en worden tot de voornaamſte en treffelykſte ampten, die de Magiſtraten bedienen, verheven; en dat altydt in de waerdigheit en orde, datze nooit van de Licentiaten overtroffen worden. Zy worden ook onder de voornaamſte des Ryks gerekent, en raken zoo ſchielyk boven d'overige Licentiaten, die Fortuin den voet heeft dwars gezet, dat het zulks allen geloof ſchynt te boven te gaan: want zy bewyzen hen overal de hoogſte eere, en geven hen groote eer-tytelen. Maar de Licentiaten, die in hunne hoope van tot het Doctoorſchap te geraken te leur geſtelt, en wederom geſtuurt zyn, worden tot de beſtiering des Ryks gebeezigt, indienze, uit wanhoop, in 't toekomende niet meer na 't Doctoorſchap willen dingen; en ſchoon datze in waerdigheit onder de Doctoren ſtaan, zy bedienen evenwel geen geringe ampten, zoo binnen als buiten 't Keizerlyke Hof. Indienze hun geluk noch eens op nieuw willen verzoeken, zoo trekkenze naar huis, en oeffenen zich zeer naerſtigh in 't lezen en ſchryven de volgende drie jaren, tot datze na 't verloop van dezen tyd, zich weder ter toetſe ſtellen, 't welk zy zoo dikwils mogen doen als hen goet dunkt. En dikwils gebeurt het datze zich tien maal op de proef ſtellen, zonder evenwel daar door te geraken; 't welk hen ook in zoodanigh een vertwyffeling brengt, datze hun gantſche leven, zonder eenige Magiſtraats-ampten te bedienen, verſlyten, dewylze d'opperſten of niet met allen willen zyn.

Op wat wyze deeze onderzoeking is toegegaan, daar af laten ook d'onderzoekers een byzonder boek drukken, en de namen (eveneens gelyk te vooren van de Licentiaten vermaant ſtaat,) in uitſtekend geſchrift daar by voegen. Behalven dit boek wordt jaarliks noch een ander boek gedrukt, waar in de namen van alle de Doctoren, als ook hun Vaderland, Ouders, Ampten, en op wat plaats datze die bedienen, geſchreven ſtaan. Weshalven kan de geene, die dit Jaar-boek maar opſlaat, terſtondt zien, welke waerdigheit een ieder van het eerſte jaar van zyn Doctoorſchap tot aan zynen doodt, en waar hy dat bekleedt heeft,

heeft, als ook hoedanigh hy verhoogt of vernedert is, 't welk by de Sineezen, na de dienften die ieder doet, zeer gemeen is.

In 't verkrygen van deze graden is dit ten hooghften te verwonderen, welk een groote vriendt- en maaghfchap d'Amptgenooten, die in een zelve jaar tot Doctoren verklaart worden, onder elkandre maken. Want zoo wel de Licentiaten als Doctoren, die in een zelve jaar hunne graad verkregen hebben, beminnen elkandre hun gantfche leven lang als broeders, en helpen elkandre, als ook de vrienden van hunne Amptgenooten, overal met een zonderlinge eendragtigheidt en liefde, waar zy kunnen en mogen. Met d'onderzoekers houdenze ook groote gemeenfchap, niet anders als ofze ouders en kinderen, en leerlingen of meefters waren, en bejegenen die altydt met groote eerbiedenis; hoewel het dikwils gebeurt dat de Leerlingen, met het opklimmen van trap tot trap, hunne Meefters verre te boven gaan.

Deze trappen van eere worden ook den Kryghs-luiden met de zelve eertytelen, op de zelve plaats en in 't zelve jaar, een maand daar na, verleent; maar dewyl de krygszaak by de Sineezen, eer 't Ryk onder den Tarter raakte, weinigh behertigt wierd, zoo ging dit ook met minder ftaaci en pracht toe. Deeze onderzoeking der Krygs-luiden is driederlei. In d'eerfte onderzoeking zittenze te paerd, en loffen in een volle ren, na een zeeker doelwit, negen pylen. In de tweede mikkenze met even zoo veel pylen na 't zelffte doelwit; en die ten minften met vier pylen te paerde, en met twee te voet, het doelwit getroffen heeft, die word in de derde onderzoeking ontfangen. In deze onderzoeking wordenze gelaft in gefchrift een zekre voorgeftelde vraag, nopende de krygszaken, te beantwoorden. De Rechters, na 't vergelyken dezer drie onderzoekingen met elkandre, maken in ieder Landtfchap uit het gantfche getal ontrent vyftigh Licentiaten. Maar in welk jaar te *Peking* Doctors gemaakt worden, zoo worden ook altyd honderd Krygsluiden uit het gantfche getal der Licentiaten des gantfchen Ryks, na drie voorgaande onderzoekingen, tot de waerdigheit van Krygs-doctoren verheven. Uit dit Amptgenootfchap raken veel lichter de Doctoren dan de Licentiaten, niet evenwel zonder groote gefchenken te geven, tot het bedienen van eenigh ampt van Krygs-overfte. Beide, zoo dra alsze met een hooger graad begiftigt zyn, 't zy datze uit den Filofofifchen of Krygs-raad zyn, fchryvenze boven de deur van 't huis, ter eere van 't geflacht, den tytel met letteren van anderhalf voet groot, waar meê aangewezen word, welke waerdigheit een ieder verkregen heeft. Eindelyk ftaat aan te merken, dat alle de Onderzoekmeefters ('t zy dat 'er onderzoek in de Krygs- of Wis-kunftige zaken, of in de Artzeny-kunft gedaan word, en voor al indien zulks in de Zede-kunde gefchiedt) uit den Filofofifchen Raadt gekooren worden, zonder deezen tot Amptgenooten eenige Veld-overften, Wis-kunftigen of Artzen by te voegen. Want zoo groot een gevoelen hebben de Sineezen van de geene, die in de Zede-kunde uitmunten, dat hen dunkt, dat deeze luiden van alle zaken een gezont oordeel kunnen vellen, fchoon zulks zeer verre buiten hun beroep is.

DERDE HOOFTSTUK.

Van verscheidene Sineesche Handwerken, Toneel-speelders, Googchelaars en Bedelaars, &c.

Bouw-kunst der Sineezen,

IN de Bouw-kunst, zoo wel ten opzicht van de kostelykheit als d'onvergankelykheit, mogen de Sineezen geensins tegen d'Europers op; dewyl de Sineezen de huizen, die zy stichten, by de kortheit des menschen leven schatten: want zy bouwen, zeggenze, voor zich zelven, en niet voor andere; maar d'Europers staan, uit een ingeboren begeerte, na de langduurigheit of eeuwigheit. Dit is d'oorzaak waarom de Sineezen niet kunnen begrypen, noch zich inbeelden de kostelykheit en pracht, zoo van de gebouwen van Koningen en Vorsten, als van byzondere luiden in Europe. En als zy zomtydts hooren, dat onze gebouwen dikwils veele eeuwen verduuren, en eenige duizendt, andere twee duizendt jaren blyven staan, zoo staanze tot stommens toe daar over verwondert; indien nu iemant na d'oorzaak van deze langduurigheit en onvergankelykheit der gebouwen mogte vragen, zoo weete dat die alleen maar bestaat in de diepe en vaste fondamenten, welker diepte het overige opstal ondersteunen kan. De Sineezen, in tegendeel, graven geene fondamenten in d'aarde, maar leggen alleen, op d'ingestampte vlakke aarde, eenige groote steenen neder, of indien zy graven, zoo gravenze naauwliks eenige voeten diep, schoon dat daar zwaare gevaerten en zeer hooge Torens op staan zullen, en alzoo kunnen de zelve zelden den tydt van een eeuw verduuren: ja zelfs de Stads muuren niet, of zy moeten dikwils vermaakt worden. Hier by komt noch dat de huizen voor het meerderdeel van hout zyn, of op houte Pylaren komen te rusten; waar in evenwel geen kleen geryf is, en dat hier uit, dewyl de wanden of muuren, zonder het overige opstal aan te raken, vernieuwt kunnen worden; want de daken, die met steene tigchelen gedekt zyn, gelyk hier te lande, rusten niet op de muuren, maar op de houte zuilen. En schoon de Sineesche huizen in pracht en kostelykheit zoo zeer niet uitmunten, zoo zynze van binnen evenwel gemakkelyk, en worden zeer zuiver bewoont. Gemeenlyk zyn ook, als gezegt is, alle de huizen, die veeltyds maar twee zolders hoog zyn, van hout, ook zelf de Koninklyke Paleizen, doch evenwel zoodanigh, dat de wanden voor het meerderdeel van gebakken steen zyn opgehaalt, die ook d'eetzalen en andere vertrekken van elkandre afzonderen. Doorgaans zyn ook de huizen met diepe voorhoven verzien, waar van d'uitterste van de vrouwen, die hier zeer naauw bewaart worden, bewoont word.

en gestalte der Sineesche Gebouwen.

Hunne Pagoden of Kerken zyn met zeer groote pracht en cieraat gebouwt, en staan veeltydts op eenzame plaatzen langs de gemeene wegen, alwaar de reizende man goede herberg vind. De zelve zyn ook vol afgodische Beelden en zwarte Lampen, die geduurig branden, ter gedenkenis van den eenen of den ander, die wel geleeft heeft en gelukkig is overleden.

Met het vroeg uitvinden der Drukkunst hebben de Sineezen geen kleene voortgangen in 't vorderen hunner wetenschappen gedaan. Want hoewel d'Europers den Sineezen in dit stuk niet gaerne willen toegeven, zoo stryden nochtans byna alle de Schryvers der Indiaansche dingen, als Jovius, Maffeus, Mendoza, Trigautius en meer andere, voor de Sineezen. *Het gebruik der Drukkunst* (zeidt Niclaas Trigautius in zyn eerste Boek aan 't vierde Hoofdstuk) *is by de Sineezen veel eerder gevonden dan by d'Europers. Want het gaat zeker dat die zedert vyf eeu-*

eeuwen herwaarts al by de Sineezen in 't gebruik is geweest; eenige willen dat de Sineezen de Drukkunst eerder gebruikt hebben, dan onze Zaligmaker in menschelyke gestalte hier op der aarde verscheen. Mercator, in zynen grooten Atlas, schryft dat de Drukkunst, en 't gebruik van 't grof Geschut, in *Sina* zoo oud zyn, dat men niet weet wie de geene is die 't gevonden heeft. Maar in dit stuk gaan de Sineezen ook vry wat te hoog, invoegen Joan Mendoza, uit het zeggen der Sineezen zelfs, staande houdt, dat de Drukkunst teffens met het Ryk van *Sina* haar begin genomen heeft, en van eenen, dien d'Inwoonders in plaats van een Godt eerden, allereerst gevonden zy. Dat evenwel deze Drukkunst by de Sineezen in d'eerste honderdt jaren niet gevonden is, bevestigen niet alleen de boven gemelde, maar ook andre vermaarde Schryvers. Johan Bolerus Benesius verhaalt in zyne beschryving van *Sina*, dat de Drukkunst meer als voor elf honderdt jaren by de Sineezen is gevonden geweest. Doch de Sineezen gebruiken een heel ander slagh van drukken dan d'Europers; dewylze, ter oorzake van d'overgroote meenigte der Charakters, niet wel, dan met groote moeite, na d'Europische wyze zouden kunnen drukken; maar zy snyden hunne Charakters op een gladt geschaaft Appel- of Peere-boome bordtje. Op dit bordtje plakkenze zachtjes met d'averechtze zyde het uitgeschreven bladt, daar na schrapenze dit bladt, als 't droog is, zeer behendigh zoo langh af, tot dat de Charakters, ter oorzake van de dunheidt, beginnen door te schynen, en dan hollenze eindelyk met een yzere stiletje dit bordje zoodanigh uit, dat alleen de trekken en streepen der Charakters verheven komen te staan. Dit gedaan zynde, drukkenze na hun welgevallen met deeze bordtjes 't geschrift, dat daar op alreê gesneden staat, op andere schoone bladen, met zulk een gezwind en lichtigheit, dat dikwils een Drukker op eenen dagh over de vyf duizend bladen kan afdrukken. In 't uithollen der bordtjes zynze ook zoo vaerdig, datze zoo dra een kunnen uitsnyden als d'onze een form t'zamen kunnen stellen en verbeteren. Deeze maniere van drukken is veel bequamer en gevoeghlyker tot de groote Sineesche Charakters dan tot onze letteren; want onze kleene letteren, myns bedunkens, kunnen zoo gevoeglyk niet op een houten bordje gesneden worden. Wyders, deeze maniere van drukken brengt een wonderlyk groot voordeel en geryf by; want dewyl de bordjes, daar eens op gesneden is, in huis bewaart worden, kan men, na zyn welgevallen, in de zelve altydt iets by en afdoen, en dat niet alleen een eenig woordt, maar ook heele regels, als men de bordjes maar slechts iets verhanselt. Ook is de Drukker niet gehouden teffens of op een zelven tydt een groote meenighte van boeken te drukken, gelyk gemeenlyk in 't drukken van onze boeken geschied; maar hy laat zoo dikwils als hy wil, na zyn welgevallen, weinigh of veele boeken drukken: want de vormen of bordjes, daar in 't schrift gesneden staat, blyven altydt een en de zelve, dewylze uit een heel hout bestaan, en nooit kunnen, gelyk de letteren van onze druk-vormen, te niet gedaan, en in de zet-kassen, na 't drukken van een zeker getal bladen, verdeelt worden. Zoo licht is deze Drukkunst te leeren, dat de geene die dit drukken maar eens gezien heeft, terstondt zulks na kan doen. Ter zake van dit geryf vind men by de Sineezen zoo groot een meenighte boeken, en zoo goet koop, dat men 't de geene, die zulks niet gezien heeft, niet lichtelyk zou kunnen wys maken. Ook vind men op den Bergh *Iungmuen* een zekre Boekery *Siguli*, (zoo geheeten na den Overste, die de zelve aldaar allereerst toestelde) daar in de boeken van dertig duizend Schryvers vertoont worden.

Noch hebben de Sineezen een andre maniere om 't geene, dat op marmer of in hout gesneden is, af te drukken. By exempel: op een zeeker grafschrift of eenig ander afbeeldzel, dat in een vlakken marmer-steen gehouwen staat, leggenze een nat gemaakt blad papier, en daar boven op een wollen lap, hier op kloppenze zoo lang met een hamertje, tot dat het dunne papier in de holle

ſtreepen van 't afbeeldzel en de Charakters komt te zakken. Daar na worden d'uitſteekentheden van dit papier, dat niet in de holligheden gezakt is, zeer behendigh met inkt, of eenige andere verwe beſtreeken, zonder dat de ſtreepen en trekken van 't ingeklopte papier aangeraakt worden, die hare witigheit behouden, en 't geen op de ſteen of in 't hout gehouwen ſtaat zeer aardig vertoonen; byna eenigſins op deze wyze, gelyk de kinderen hier te lande allerlei Beelden, in ſteen gehouwen, met het beſtryken van rootaerd, weten af te ſponzen. Doch ſtaat aan te merken, dat dit afdrukken nergens plaats heeft dan in groove in dikke ſtreepen, want in fyne en dunne trekken of ſtreepen is 't niet wel doenlyk.

Schilderkunſt der Sineezen. *Trigautius.* Tot de Schilderyen en Schilderkunſt, die zy doorgaans veel in hunne kunſten gebruiken, toonen deze volken een groote genegentheit en begeerte: doch mogen evenwel in 't maken van eenige uitmuntende kunſt-ſtukken tegen d'Europers geenſins op; want eensdeels verſtaanze zich noch niet op 't maken van ſchaduwen, en ten anderen wetenze de kleuren niet te temperen en met oly te mengen. Dit is d'oorzaak waarom hunne Schilderyen zeer doods en bleek zich vertoonen, en veel meer na doode lyken dan levendige beelden zwemen; hoewel zy des niet tegenſtaande de ſchoonſte ongemengde en enkele verruwen hebben, die men elders vinden kan, en hier meê Vogelen en Kruiden zeer net na 't leven, als ook met het ſtikken van de naald met zyde, zeer aardigh vertoonen. Kleene kennis hebbenze ook van de Beeldhouwery en Kooper-gietery. *Beeldhouweryen, &c.* De zolders of verwulfzels van hunne huizen beſchilderenze met menſchen en allerlei gedierten, en vercieren de Tempels van hunne valſche Goden met Beelden van gegoten koper. In de Beeldthouwery zyn de Sineezen hierom, myns oordeels, heel ſlecht, dewylze alle gelykmatigheit met het oog willen afmeten, dat dikwils bedrogen, en in groote ligchamen daar door geen kleene dwalingen begaan wordt. Zy maken evenwel van Koper, Marmer en Pot-aerd, verſcheide afgodiſche en yſſelyke gedrochten en wanſchepzelen. Alle de kopere klokken worden met houten kleppels of hamers geſlagen, en kunnen, zoo 't ſchynt, uit oorzake van hare brosheit, het ſlaan met yzere niet verdragen; invoegen datze in klank en geluit tegen d'onzen geenſins op mogen. Waarom nu dit volk, dat anders ſchrander en ſpitsvondigh genoegh is, zoo dom en onervaren in deze handwerken is, komt, myns bedunkens, nergens anders by toe, dan dat 't et nooit eenige handel of wandel met uitheemſche volken heeft willen houden, om door kunſt het gebrek van de natuur, die zy wonderlyk in alle dingen te baat hebben, te helpen.

Men vind in *Sina* ook een groote verſcheidentheit en meenigte van muſicale Inſtrumenten, maar zy hebben geene Orgels of Klavekoorden en dergelyke Inſtrumenten, hoewelze eenige hebben die zeer na met onze Klavecimbaalen over een komen, want hun meeſte ſpeeltuig beſtaat voornamelyk in blaas- en raas-inſtrumenten. Aan alle hun Inſtrumenten gebruikenze ſnaren, die van ruwe zyde t'zamen zyn gedraait: want ſnaren van darmen van dieren zyn by hen niet in 't gebruik, noch zy weten miſſchien niet, datze daar van kunnen gemaakt worden. Hun gantſche Zang-kunſt beſtaat in eenderlei geluit van ſtem en toon, want hunne ſtemmen te breken of te draaien, en een zoete over-een-ſtemming van verſcheide keelen te maken, is by hen geheel en al niet in 't gebruik. Zy roemen niet te min wonderlyk op hunne Zang-kunſt en aangenaamheit van toon, die ons evenwel zeer onaangenaam in d'ooren klinkt. En ſchoon de Sineezen zich laten voorſtaan, datze ons verre in 't maken van zoete over-een-ſtemmingen en muſicale toonen overtreffen, zoo ſtaanze nochtans zeer verwondert over onze Orgels en andere Speeltuigen, die zy tot noch toe gehoort hebben. Het zelfſte zoudenze miſſchien oordeelen van de zoetluidentheit en aangename over-een-ſtemming van onze ſtemmen, indienze de geene, die in dit ſtuk uitmunten, eens hoorden zingen en quinkeleren.

Om de uuren te weten of te wyzen, heb-

hebbenze naauwliks eenige inſtrumenten of werktuigen; en die zy hebben, doen zulks door middel van water of van vuur. D'inſtrumenten die met water d'uuren wyzen, gelyken in fatſoen eenigſins na groote Zandloopers; maar die d'uuren door middel van vuur aanwyzen, zyn van welriekende aſſche gemaakt, en zwemen eenighſins na 't lont, daar gemeenlyk het buſſekruit meê aangeſteken wordt. Eenige weinige andere uurwyzende inſtrumenten vind men ook daar te lande, daar in ratjes zyn, die door zand eveneens als door water omgedreven worden; maar by d'Europiſche uurwerken te vergelyken, zyn het maar ſchaduwen, en miſſen gemeenlyk hier in, datze niet alle te gelyk een zelven oogenblik des tydts uitwyzen. Van eenige Zonnewyzers hebbenze ook eenigſins kennis, doch weeten die na behooren niet te ſtellen.

Tot het vertoonen en zien van Blyen andere Toneel-ſpeelen toonen zich de Sineezen zeer genegen, en overtreffen hier in verre d'Europiſche volken. De Speelders, die de ſpeelen vertoonen, en zich by groote meenigte in dit Ryk ophouden, zyn voor het meerderdeel jonge luiden en rappe gaſten. Zommigen van deze reizen door 't gantſche Ryk van d'eene plaats op d'ander, andere begeven zich na de vermaardſte Koopſteden, om op groote Maaltyden en Bruiloften gebruikt te worden.

De Bly-ſpeelen, die deze Speelders vertoonen, zyn of uit waarachtige Hiſtorien getrokken, of alleen maar bloote vercieringen, en meeſt alle oude ſtukken, want zelden worden 'er nieuwe ſpeelen gemaakt. De Speelders hebben altydt eenige van de gemeene ſpeelen gereed, zulks datze, indienze ergens ontboden worden, die terſtondt kunnen vertoonen. Ook toonenze den Gaſt-houder zeker boek, daar in alle de ſpeelen op Sineeſch geſchreven ſtaan, om daar uit een na zyn welgevallen, en dat hy gaerne zien wil, te kiezen. De Gaſtgenooten zelfs luiſteren en zien onder het eeten en drinken met zoo groot een yver en vermaak toe, datze dikwils het eeten en drinken vergeeten, en heele tien uuren na den eeten, zoo lang zy ook by wylen aan tafel zitten, hier aan beſteden: want dit ſpeelen valt geenſins verdrietig, dewyl 't eene ſpel zoo dra niet gedaan is, of terſtond beginnenze weêr een ander op nieuw. Het gantſche ſpel word byna al zingende uitgeſproken, en naauwliks komt 'er iets door een gewoonelyke en gemeene manier van ſpreken voor den dag.

Wat geestige kluchten de Googchelaars in Sina weten aan te rechten.

Een groote meenigte van Googchelaars vind men ook door gantsch *Sina*, die wonder wel op die kunst zyn afgerecht, en zeer behendigh uit de Googchel-tas weten te speelen. De zommigen hebben eenige Muizen of Rotten aan kleene ketenen vast gemaakt, of in een kooi, die zy, na de maat van een gambe, op een tafel zoo aardig weten te doen danssen, dat men zich daar over ten hoogsten te verwonderen heeft. 'k Heb ook dikwils aldaar gezien, dat een van deze Googchelaars een koker aan zynen gordel hadt vast gemaakt, daar in een groote Bamboes stak, daar op zyn spits-broêr met het eene been zich zoodanigh wist te stellen en vast te houden, als of hy plat op d'aarde hadt gestaan, hoewel de Bamboes in de breedte geen halve voet groot was. Noch heb ik eenen anderen Googchelaar gezien, die het eind van een draad zoodanig in zyn oog-hoek wist te booren, dat het met snuiten in zyn neus uit quam. Daar na vatte hy beide d'einden, en zaagde dan zoo lang, tot dat de tranen hem by zyne wangen neêr biggelden. De zelve kroop ook in een mand, daar hy effen met zyn lyf in kon, en hier op stak zyn makker met de bloote degen zoo vinnigh en yslelyk, dat de geene, die in de mand zat, schreeuwde als of hy vermoort wierd, en 't bloedt tappeling uit de mand quam loopen; doch zoo dra en was de mand niet geopent, of hy sprong daar onbeschadigt en ongequetst uit. Niet weinigh stond ik verwonderd, te weten, dat niet een van alle deze steeken hem getroffen hadt, daar nochtans steek voor steek door en weêr door de mand scheen te gaan.

Zonderling veel gebruiken de Sineezen ook hunne wapens of zegels, en niet alleen zegelenze daar meê hunne brieven toe, maar zy drukken die ook op hunne schriften, gedichten, schilderyen, en meer andere dingen. Doch op deze wapens word anders niet gesneden dan de naam, bynaam, graad en waerdigheit van den eigenaar. Ook is't hen niet genoeg eene zegel daar op gedrukt te hebben, maar dikwils zettenze op het begin en 't eind van hunne werken verscheide zegels. Zy drukken ook de wapens niet in wasch of diergelyke weeke stoffe, maar bestrykenze alleen met zekre roode verwe. Te dien einde hebben ook de voornaamste luiden een doos op de tafel vol wapens, waar op verscheide namen (want ieder Sinees heeft verscheide namen) gesneden staan. De wapens bestaan ook uit geen slechte stoffe, maar zyn van kostelyk hout, marmer, elpenbeen, koper,

koper, kristallyn, koraal of andre edele gesteenten, gemaakt. En van dit handtwerk vind men ook verscheide Kunstenaars, die zich alleen met dit Wapen-snyden, dat by de Sineezen zeer hoogh geacht wordt, erneeren. 't Welk voornamelyk hier door geschied, dewyl de Charakters der wapenen van de gemeene Charakters zeer veel verschillen, en al voor veele eeuwen in 't gebruik geweest zyn, zulks noodzakelyk de geene, die met dit Wapen-snyden omgaan, geen ongeletterde luiden moeten zyn.

Een byzondre en aanzienlyke kunst is ook in *Sina* het Inkt maken, daar meê allerlei schrift op Sineesch geschreven wordt. Deze Inkt wordt uit een zekere stoffe aan harde en langhwerpige vierkante koekjes of broodjes gemaakt, zoodanige ook hier te lande, hoewelze zomtydts vervalscht worden, by de Verf-verkopers te bekomen zyn. En dewyl de Sineezen alle andere volken in cierlyk en net schryven met Charakters overtreffen, zoo wordt niet alleen hier door een kunstig Schryver by hen hoog geacht, en doorgaans alle eere aangedaan, maar ook worden de geene, die deze Schryf-inkt maken, voor geen slechte en geringe, maar voor hooge en edele kunstenaars gehouden. Alsze deze broodjes nu willen gebruiken, zoo wryvenze de zelve op een glad marmer bordje met eenige droppels water, tot dat 'er verf van komt, waar in datze dan hunne schryf-penceelen, die van haze-hair gemaakt zyn, doopen en stippen. Ook zyn 'er in *Sina* byzondere kunstenaars die deze bordjes maken, en dikwils veele kostelyke steenen glad slypen en cierlyk optooien. Alle deze drie dingen, die de Sineezen tot het schryven gebruiken, zyn op 't cierlykst toegemaakt, en worden ook hoog geacht, dewylze tot een zaak, die in zich zelf aanzienlyk is, te weten het Sineesch schryven, van aanzienlyke mannen gebruikt worden.

Noch is in *Sina* een ander handwerk, dat hier in Europe ook eensdeels, doch zoo sterk niet, gepleegt wordt. Dit bestaat in 't maken van waaiers, waar meê de hitte der Zonne des Zomers, met heen en weêr te waaien, verdreven, en 't aanzicht verkoelt word. Een iegelyk, hy zy van hoogen of laegen staat, gebruikt deze waaiers in *Sina*, en niemant komt op straat zonder een waaier in zyne hand te hebben; hoewel het veel beter is by kout weder de wind af te keeren, dan te doen komen; maar 't schynt dat deze luiden grooter zorg dragen om den staat te volgen, dan de noodzakelykheit te voldoen. Deze waaiers worden verscheidentlyk gemaakt: want ten opzicht der stoffe bestaanze uit gespouwen riet, hout, yvoor, ebbenhout, zyde, papier en welriekend stroo; maar ten opzicht van 't fatsoen, vallen eenige rond, zommige ovaals-wyze, en andere weêr vierkant. De geene, die van ryke luiden en de voornaamste des Lands gedragen worden, zyn zeer cierlyk van spier-wit papier, dat verguld is, opgemaakt, die zy ook na hun welgevallen open en toe kunnen slaan. Zy laten ook dikwils in de zelve een zekre uitsteekende en zinryke spreuk, of eenig gedicht schryven. En dus een cierlyk toegestelde waaier is een gemeen geschenkje, dat de Sineezen elkandre, tot teken van een goede genegentheit en onbeveinsde vriendschap, doorgaans vereeren. Met dit maken van waaiers erneeren zich in *Sina* een ongelooflyk getal van handwerks-luiden, die anders niet doen dan deze dingen op te maken en te verkoopen. Gemeenlyk maken ook deze Zonnewaaier-makers de Zonne-schermen, of Kouvresollen, die de voornaamste luiden in *Sina* zich van eenige dienaars boven 't hooft laten dragen. Deze Zonne-schermen worden van een zelve stof gemaakt, en gemeenlyk met gewaschte zyde of lynwaat opgevult. Dus verre van deze Handwerken; nu eens van Roffianen, Bedelaars, en diergelyke Handwerks-luiden.

die ten opzicht van de stoffe en 't fatsoen verscheiden zyn.

Kouvresollen of Zonne-schermen.

Roffianen.

De Roffianen trekken het gantsche land door met eenig vrou-volk by zich, en waar zy eenige jonge dochtertjes, daar wat schoonheit by is, onder de gemeene luiden zien, die zoekenze den ouders voor geldt en schoone woorden af te troonen. Deze Roffianen onderwyzen haar (om aanvallig voor 't manvolk te maken) in dansen, zingen en andere dertele ydelheden. Na datze nu manbaar geworden zyn, doen de Roffianen

fianen hun beſt om de zelve aan den een of anderen voornamen perſoon te verkoopen of te verhuuren, 't welk hen geen kleene winſt aan brengt. Ten dien einde houdenze dikwils acht, tien, en meer dusdanige lichte vrouwen, na datze middelen hebben, om die te voeden. Zelden blyven deeze Roffianen ook in eene Stad, maar trekken, gelyk gezeght is, na verſcheide plaatzen, en voornamelyk ter plaatze daar zy weten datze de meeſte winſt, met 't verhuuren en opveilen van dit vrouw-volk aan mans-perſoonen, weten te doen. Indien nu een Roffiaan een van deze lichte vrouwen aan iemandt, om daar by te ſlapen, voor een zeekre prys verhuurt heeft, zoo zet hy haar op een Ezel, en voert haar, met een zyde doek voor 't aanzicht, (gelyk in deze boven ſtaande Prent na 't leven ſtaat uitgebeeldt) na den gezochten koopman toe. De hoer ter plaatze gekomen zynde, daar de minnaar haar verwacht, trekt haar doek af, en teffens alle ſchaamte uit, en laat zich tot de ſnoodſte geil- en dertelheit gebruiken en beezigen. Het gebeurt ook dikwils, dat deze Roffianen een ruiling van hoeren doen, en die elkandre voor een geringe prys afkopen.

Bedelaars, Zeer overgeven ſtout, en onbeſchaamt ſtellen zich de Bedelaars daar te lande ook aan; want zy bidden niet alleen de luiden, die hen tegen komen, om eenige erbarm-giften, maar perſſen dikwils, door dreigementen en 't vaſthouden by de kleederen, den luiden die af. Deze landloopers zyn zeer wanſchapen en mismaakt: want onder honderd ziet men 'er naauwliks een, of zy zyn alle aan het een of 't ander lidt des ligchaams verminkt, 't welk nergens, myns oordeels, by toekomt, dan dat deze Bedelaars hunne kinderen, zoo dra alsze gebooren worden, d'armen en voeten of eenigh ander lidt des ligchaams verwrikken en verdraaien, en de zelve zoo langh met zwachtels en banden in die geſtalte houden, tot datze begroeit zyn. Daarenboven zynze dikwils ook zoo vol ſtinkende wonden en zweeren, die zy door een zonderlinge handgreep in hun ligchaam weten te krygen, dat men hen zonder de grootſte walging en afkeerigheit niet magh aanzien. En dus plagenze zoo wel zich zelf als hunne kinderen, alleen te dien einde, om de luiden hier door tot medelyden, en 't geven van eenige geringe erbarm-giften, te bewegen. Die hunne gezonde leden hebben, ſtooten, als uitzinnige menſchen, met hunne bloote hoofden zoo ſtyf op elkandre aan, dat de-

de bekkeneelen schynen te zullen scheuren, en aan stukken springen. Dit hardenze zoo lang uit, tot dat men hen iets geeft, of weg gaat; nadienze anders van dit bonzen en hardebollen niet zullen ophouden, schoon zy van te vooren wisten, datze uit machteloosheit zouden neer zygen, of doodt tegen d'aarde aan vallen, gelyk dat aldaar d'inwoonders, zoo zy ons verhaalden, meenigmaal hebben zien gebeuren. Andere, in plaats van dit stooten hooft tegen hooft, kloppen en bonzen met hun bloote voorhooft zoo yssélyk fel en hard op eenen ronden steen van vier vingeren dik, die op d'aarde leit, dat d'aarde daar van davert en dreunt; en zommigen onder hen hier door groote en verheven bulten, en dikwils eelt van een halve vuist dik voor het voorhooft hebben zitten. In de Geele Revier vertoonde zich ons een zekere Weermaker, die aan onze Bark quam in een kleen Sineesch schuitje, *Tsjampam* geheeten, dat is, een open en ongedekte schuit, voor plomp en met een mastje in het midden. Deeze Weermaker (dien wy hier, neffens d'andere, in dit boven staande afbeeldtzel, te lande op een schuitje vertoonen) zat moedernaakt, en hadt alleen maar een dun kleedt om zyne schamelheidt en lendenen, en lilde niet anders als een mensch die van den duivel bezeten was. Hy, om noch vervaardelyker te schynen, stak ('t welk ons allen zeer wonderlyk te vooren quam) een yzere priem door de wang, en gaf daar op zoo een helsch en naar gezicht, als of de duivel uit zyn aangezicht zagh. Hy droeg daarenboven twee scherpe hakmessen by zich, die hy ook zomtyds tegen malkandre aan sloegh, en dreigde zich zelven daar meê te quetsen, en het leven te beneemen, zoo men hem geen Zilver wilde geven. Neffens hem zat ook een Sineesche Paap, die een boek by zich hadt, in form van een stam-boek, daar een iegelyk zynen naam in teikenen moghte, indien hy wat wilde geven; 't welk de Gezanten weigerden te doen. Alle de Tarters, die by ons waren, toonden zich zeer vervaart, en stonden den zommigen de hairen van schrik te berg, over het bedryf van deezen Weermaker, zoo datze hem veele geschenken gaven, om goet weer, en een gelukkige en voorspoedige reize te hebben. Waar over zommigen van d'onzen niet weinigh begosten

ſten te lagchen, en trokken, zonder hem eenig zilver te geven, weg; zeggende datze Godt vreeſden, maar niet den Duivel, nochte met zynen aanhang niet te ſchaffen hadden.

Men vind ook eenige van deze Sineeſche troggelaars, die zekere droogeryen op 't hooft hebben leggen, en die van boven aan brand ſteken, en tot op de bloote huit zoo lang laten afbranden, tot dat de ſtank de omſtaanders in de neus trekt; middelerwyle wetenze met kryten en kermen, en wringen der handen, zoodanige gebaeren te maken, als ofze de grootſte pyne leden; 't welk zy zoo lang uitharden, tot dat men hen wat geeft. Men ziet daar ook doorgaans in alle vermaarde Koop-ſteden, en neeringryke Dorpen, voornamelyk als 'er jaarmerkten gehouden worden, heele troepen en zwarmen, zoo te zeggen, van blinde Bedelaars by elkandre gaan, die zich op de maat van eenige woorden, die zy zelfs binnen 's monds mompelen en prevelen, zoo ongenadigh met ſteenen op de bloote borſt ſlaan, dat hen het zwarte bloedt tappelings by den lyve neer loopt.

Meer andere Ambachten en Handwerken, als onder andere het bakken van Porcelein, 't belakken en beſchilderen van hunne Koffers, Doozen, Kasjes, &c. als ook het weven van Tapyten, Damaſten, Katoenen, en meer andre ſtoffen, die alle gevoeglyk in dit Hooftſtuk hadden kunnen beſchreven worden, heb ik hier met voordacht overgeſlagen: Eensdeels, dewyl de meeſte alreê te vooren in onze Reis-beſchryving verhaalt ſtaan; en ten anderen, om dat de Sineezen zoodanigh in meenigte van allerlei kunſten en handtwerken uitmunten, dat men dagh en tydt aan 't ophalen van alle de zelve zou beſteden. Een groot gebrek en miſſlagh beſpeurt men evenwel in de Sineeſche handwerken: want dewyl de Sineezen zeer deun en ſober leven, zoo veroorzaakt dit, dat de Kunſtenaars hunne werken niet na de kunſt kunnen uitwerken en tot volmaaktheit brengen, maar zyn gedwongen die na des kopers welgevallen toe te ſtellen; 't welk ook d'oorzaak is dat de meeſte Sineeſche werken vervalſcht zyn, en zich alleen maar ſchoon in 't oogh opdoen.

VIERDE HOOFTSTUK.

Van eenige vreemde Zeden en Manieren, die by de Sineezen in 't gebruik zyn.

D'Oude Sineezen noemden hun Ryk by oude tyden na de heusheit of eerbiedigheit, en andere gemanierde zeden: ook word, dat meer is, by de Sineezen de heusheit voor een van de vyf deugden (daar onder, als hooft-deugden, alle andere begrepen ſtaan) gerekent. Het ampt van deze deugt of heusheit beſtaat, zoo de Sineezen zelfs zeggen, in 't bewyzen van onderlinge eerbiedigheit. In 't plegen dezer heus- of eerbiedigheit bevlytigen zich de Sineezen zoodanigh, datze byna hunnen gantſchen tydt daar in verſlyten; en de geene, die de werelt wat meer hebben doorgezien, bedroeven zich, datze dezen uitterlyken en valſchen ſchyn, daar in zy ook verre d'Europers te boven gaan, niet kunnen afwennen en verwerpen.

Weshalven zal ik in dit Hooftſtuk eerſt ſpreken, op wat wyze de Sineezen zich in 't bewyzen van d'ampten van gewoonlyke groeteniſſen, en tekenen van eerbiedigheit, tegen elkandre dragen; daar na ook van andere manieren van heus- en eerbiedigheit, en voornamelyk daar de Sineezen van d'Europers verſchillen.

Het wordt by de Sineezen voor geen teken van heus- of eerbiedigheidt gerekent, den hoed af te nemen; ook toonenze geen eerbiedigheit met het achter uit ſtryken der voeten, veel min met iemand te omhelzen, of de hand te kuſſen, of eenig ander uitterlyk gebaar te maken. De allergemeenſte maniere van eerbiedigheit te bewyzen wordt op deeze wyze volbraght. De handen, die zy altydt onder 't gaan ('t en zy datze iets doen, of met een wind-waaier zich verkoelen) in de mouwen, die zeer ruim zyn, van hun bovenſte rok by elkandre gevoegt houden, voegenze, alsze elkandre tegen komen, dicht aan malkandre, en lichten die daar na met groote zedigheidt teffens met de mouwen om hoog; daar na latenze de zelve met de zelfſte zedigheit weêr vallen, en ſpreken elkandre, met het woordt *Cin* twee maal te herhalen, (dat alleen onder 't groeten doorgaans van de Sineezen gebruikt word, en niet met allen betekent) zeer heuslyk aan.

Als d'een den ander plechtelyk komt bezoeken; als ook d'eene vriend den ander op ſtraat tegen komt, buigenze (met de handen in de mouwen aan malkandre) het gantſche lichaam, en 't hooft driemaal zeer laeg na d'aerde. Deeze plichtpleging van eerbiedigheit wordt van beide, ook wel van veele teffens, en op een zelve tyd gedaan, en *Zoye* op Sineeſch genoemt. In 't afleggen van deze groetenis ſtelt de minder zynen meerder, en de bezochte den bezoeker altydt aan de waerdigſte of rechter zyde; maar in de Noordelyke Landſchappen wordt hy aan de linker zyde geſtelt. Dikwils ook, na 't eindigen van deze plichtpleging, alsze zich hebben weêr over end gerecht, verwiſſelenze wel van plaats, en gaan van de linker op de rechter, en van de rechter op de linker zyde. 't Welk te dien einde geſchied, op dat de geene, die op de waerdighſte plaats is ontfangen, den ander daar voor weder eere bewyſt. Als deze plichtpleging van eerbiedigheit op de ſtraat geſchied, zoo keerenze zich beide, zy aan zy, na 't Noorden, en binnens huis, na 't hooft der zale, recht tegen over de deure; maar ook hebbenze zich dan gemeenlyk na een zelve ſtreek des Hemels gekeert. Want het is by de Sineezen een oud gebruik, dat de drempel der Paleizen, Tempels, en andere gebouwen, of ten minſten de drempel van de hoven of zalen der

en bezoeken.

Burgers huizen, daar in de Gasten gemeenlyk ontfangen worden, na 't Zuiden staat, en dat de geene, die tegen over de deur zitten, zich na 't Zuiden keeren. Weshalven, dewyl deze eerbiedigheden in d'eerste Zaal neffens den drempel geschieden, en zy zich met het aangezicht na de voorgevel van de Zaal hebben gekeert, staanze dan ook na 't Noorden gekeert.

Indien by wylen de Sineezen een grooter plichtpleging van eerbiedigheit willen bewyzen, 't zy datze elkandre nooit van te vooren gegroet, of datze elkandre in langen tydt niet gezien hebben, of dat d'een den ander met iets geluk wil wenschen of bedanken, of uit eenige andere oorzaak, zoo vallenze beide, na de boven gemelde gedaane plichtpleging, op de knien, en met hun voorhooft op d'aarde. Zich opgerecht hebbende, buigenze zich wederom, en vallen, gelyk te vooren, op hun knien, tot twee of drie reizen achter een. Maar als deze gewoonlyke plichtpleging van eerbiedigheidt aan zynen hooger, of aan de ouders, of aan de Magistraat, of aan eenig ander Prins of Vorst gedaan word, zoo ontfangt deze al staande of zittende voor de Zaal deze eere, en buight zich (hebbende de handen te zamen gevoegt) t'elkens, als d'ander zich buigt en op zyn knien valt, ter plaatze daar hy staat of zit alleen een weinig. En de geene, die zich in 't ontfangen van deze eere wat zediger aanstelt, stelt zich niet voor de Zale na 't Noorden, maar ter zyde na 't Oosten. Met de zelve eerbiedigheit eeren en vierenze hunne afgodische Beelden, zoo wel binnens huis als in de kerken voor 't Altaar. Maar als de knechten hunne Heeren, of de gemeene luiden aanzienlyke persoonen komen te groeten, zoo vallenze eerst op de knien, en raken d'aarde drie maal met hun voorhooft aan; de zelve eerbiedigheidt bewyzen de Sineezen ook dikwils aan hunne afgodische Beelden. Wyders, indien de Heer met zyne knechten spreekt, zoo staanze aan zyne zyde, en vallen, op ieder antwoort datze geven, op hun knien; het zelfste doen ook zommige gemeene luiden, alsze hooge Staats-persoonen aanspreken.

Behalven deze maniere van eerbiedigheit in 't groeten, daar in zy noch zoo heel verre van d'Europers niet verschillen, gebruikenze verscheidene andere byzondere manieren onder 't spreken en schryven, die de zwarigheidt van 't leeren der Sineesche tale niet weinigh vergrooten. Want als d'een den ander aanspreekt, zoo gebruikenze nooit *gy* of de tweede persoon, maar 't zy datze iemand in zyne tegenwoordigheit of van eenen afwezigen spreken, zoo gebruikenze altyd verscheidene en byzondere manieren of formelen van spreken. Als zy van zich zelven spreken, zoo mogenze geensins den voornaam van d'eerste persoon gebruiken, 't en zy een Heer zynen knecht aanspreekt, of eenig ander hoog persoon met zynen laeger in mont-gemeenschap treed. Zoo veele spreek-formelen hebbenze ook, daar meê zy zich zelven kunnen vernederen, alsze spreek-formelen hebben, daar meê zy eenen anderen kunnen verheffen: onder welke wel de zedigste maniere van spreken is, zich zelven aan te spreken, te weten, zich zelven by den eigen naam te noemen, in plaats dat wy den voornaam *ik* gemeenlyk gebruiken. En indienze by geval van ouders, broeders, zoonen, ligchamen, ledematen, huis, vaderland, brieven, ja zelf van ziekten (en deze dingen hen vreemt zyn) spreken, zoo gebruikenze eenen hooger en eerwaerdiger naam, maar indien deze dingen hen eigen zyn, en zelfs aangaan, zoo gebruikenze nedrige en slechte woorden. Tot welke maniere van spreken men noodzakelyk zich gewennen moet, niet alleen om niet voor onheus en boerachtig gehouden te worden, maar ook om 't geene te vatten, waar van men spreekt of schryft.

Als zich de naaste en gemeene vrienden, eerbiedigheits halve, bezoeken; zoo verbinden zich de geene die bezocht worden om het zelfste wederom te doen. Deze bezoekingen gaan byna op deze wyze toe. De bezoeker vertoont in 't inkomen een boekje, waar in niet anders als de naam van den bezoeker staat, met zedige eertytelen, na den staat van den bezoeker, en de geene die bezocht word: welk

welk boekje van den Deurwaarder aan zynen Heer gebraght wordt. Maar indien veele luiden van eenen, of een van veelen bezocht wordt, zoo heeft men ook zoo veele boekjes als het getal der bezoekers of bezochten is. Deze boekjes bestaan uit ontrent twaalf witte papiere blaadjes, en zyn een halve hand breed. Op het midden van 't eerste blad wordt een strook rood papier van twee vingeren breed, en zoo lang als 't boekje is, gehecht. Dit boekje stekenze gemeenlyk in een rood papiere zakje, daar buiten op diergelyke roode strook geplaakt staat. In deze boeken is, ten opzicht van de namen en tytelen der bezoekers, een groote verscheidentheit, zulks de Sineezen altydt byna twintig zakjes in huis moeten gereed houden, met verscheidene tytelen. Ook zynze gehouden den Deurwachter te belasten, dat hy in een byzonder boek opschryft de namen der Gasten, en de huizen der geene, die gekomen zyn om te bezoeken, op dat binnen den derden dagh de plicht van onderlinge onderzoeking niet vergeten word; welke maniere noodzakelyk van eenen ieder, die dikwils bezocht word, moet onderhouden worden. Wyders, gelyk de geene die bezoeken (indien de geene die bezocht worden van huis zyn, of om de gasten t'ontfangen niet hebben kunnen voor komen) een boekje aan de deur van 't huis laten, tot getuigenis van de gedaane bezoeking; alzoo is 'et genoeg, alsze de weerzoeking doen, ook aan de deur zoodanigh boekje te leggen: want hier meê achten zich de geene, die weer bezocht worden, datze voldaan zyn. En hoe de bezoeker hooger van staat is, met zoo veel grooter Charakters laat hy zynen naam door zynen Schryver op het boekje schryven; en dikwils gebeurt het, dat deze Charakters de breedte van een vinger hebben, en tien der zelve een regel van onderen tot boven vol maken.

Alsze elkandre met geschenken vereeren ('t geen dikwils geschied), en die toezenden of zelfs brengen, zoo gebruikenze ook 't zelfste boekje; waar in zy, behalven den eigen naam van de geene die de geschenken vereert, ook het getal der geschenken, ieder op een byzondre regel, zeer net opschryven. De geschenken kunnen, zonder eenigh blyk van onheusheidt, eensdeels afgeslagen of verworpen worden, daar de weg-schenker geensins meê beleedigt word. Als dit geschied, zoo word de gever in diergelyk boekje bedankt; of de geschenken worden met groote beleeft- en zedigheit te rug gezonden, of de geene die men aanneemt daar by geschreven; ook is het getal der zelve, die men tot vergelding wederom stuurt, daar by gestelt; 't welk niet zonder verscheidé heusche plichtplegingh toegaat. Het is in *Sina* ook gebruikelyk, 't geen in Europe wat ongemeens is, te weeten, dat de Sineezen zich elkandre met geld-giften beschenken; want dikwils worden laege van hooge persoonen, en hooge van laege, met tien, of vyf, dikwils meer en minder, kroonen vereert.

Kleeden zich in een byzonder kleed alszé iemant bezoeken.

De geene, die eenigh Magistraatschap bedienen, of eenige trappen van eere in de wetenschappen hebben verkregen, kleeden zich, alsze deze bezoekingen plechtelyk volbrengen, ieder na zyn ampt, in een byzondere kleeding, die van hun dagelikschen draght niet weinig verschilt. Die deze eertytelen niet hebben, en evenwel aanzienlyke mannen zyn, kleeden zich ook, alsze de bezoekingen doen, in een byzonder kleed, 't welk van hun dagelikschе kleedt verscheiden is; en zou de geene, die bezocht word, indien zulks niet geschiede, zich dit anders ten hoogsten belgen. Te dier oorzake kleeden zich ook de Jesuiten daar te lande, als 't van nooden is, in een byzonder kleed, om met de voornaamste mannen in mond-gemeenschap te mogen komen. En by aldien d'een den ander by geval tegen komt, die geen kleed van heusheit (gelyk men daar zeid) aan heeft, zoo doenze geensins eenige plechtelyke groetenissen, na de gewoonlyke wyze, voor dat d'ander zich in 't zelve kleed gesteken heeft. Weshalven dragen de dienaars, zoo dikwils alsze uitgaan, hen de rok van heusheit na; en by aldien dit niet kan geschieden, zoo trekt de geene den bezoek-rok, dien hy hadt aangetrokken, weder uit; en doen dan

beide

beide de plicht van de gewoonlyke groeteniſſe ter wederzyde in hunne dagelikſche kleeren.

Op wat wyze de geene, die iemant bezoeken, onthaalt worden.

Indien 'er veele perſoonen in een zelve huis bezocht worden, zoo neemt de voornaamſte onder hen den ſtoel, daar de gaſt op zitten zal, of ook alle de ſtoelen, indien 'er veel zyn, in beide zyne handen, en ſteltze op de waerdigſte plaats van de Zale; daar na ſchud hy de ſtoelen met zyne eigen handen af, ſchoon dat 'er niet een ſtofje op zit. En ſchoon de ſtoelen nu in orde zyn geſtelt, zoo is 't evenwel gebruikelyk de zelve een voor een met beide de handen aan te raken; het zelfſte doet daar na een ieder, die bezocht word, op de zelve wyze. Daar na neemt de aanzienlykſte onder de gaſten den ſtoel van de geene, die hy bezoekt, eveneens op, en ſteltze tegen zynen ſtoel over, en ſchud 'er eveneens het ſtof van, of gelaat zich, als of hy quanſuis dat daar af ſchudde. Dit doen daar na alle d'andere vervolgens, ieder na zynen ouderdom en waerdigheid. Onder dit gedoen ſtaat de geene, die deze eerbiedigheid bewezen word, aan de zy, en bedankt (met de handen in zyne mouwen t'zamen te voegen, en de zelve een weinigh op te heffen en weder te laten vallen) de bezoekers, en ſlaat beleefdelyk de bewezene eere af. Veel ſtribbelens valt daar na onder de gaſten, wie dat in 't aanzitten de waerdighſte en hoogſte plaats bekleeden zal, maar ook is hier een zeekre orde op. Want onder de geene, die uit een zelve ſtadt zyn, worden de oudſte aan 't hooger eind gezet. Ook bekleeden de uitheemſche, voornamelyk die uit vreemde plaatzen komen, d'eerſte en waerdigſte plaats.

Na datze alle zyn gezeten, komt terſtond een van de Dienaars van den huize, die zeer cierlyk toegedoſt, en in een langen rok, die hem tot op de voeten hangt, gekleed is. In zyne handen heeft hy een cierlyk bord, waar op even zoo veele kopjes ſtaan, als 'er gaſten of bezoekers zyn. In deze kopjes is het Boonen-ſop of de drank *Cia*, (daar af te vooren in onze Reis-beſchryving alreê geſproken is) met een ſtukje banket daar in, en by ieder een kleene zilvere lepel, om het zelve bequamelyk te kunnen nuttigen. De Dienaar geeft eenen ieder zyn kopje, doch eerſt de geene die aan 't hooge eind zit, en zoo vervolgens, tot dat hy eindelyk aan zynen Heere komt: want deze zit altyd aan 't eind op de ſlechtſte plaats. Indienze langer blyven zitten, zoo komt de Dienaar altydt met verſche kopjes, tot drie, vier, en meer reizen achter een; ook wordt 'er in ieder kopje, zoo dikwils als hy weder komt, een ſtukje verſch banket geſmeten.

Na dat de gaſten, of bezoekers, dus by de geene, die zy bezoeken, onthaalt zyn, zoo leggenze wederom, eerze uit de Zaal gaan, voor den drempel, gelykze in 't begin deeden, de gewoonlyke groetenis, naar 's Lands gebruik, af; waar op de Heer van 't huis hen dan tot aan den drempel van den huize na volgt, daar zy dan weder met buigen en nygen de groetenis afleggen. Dan verzoekt de Huiswaert aan zyne gaſten, datze te paerd of in een draagbaar, daar in zy quamen, willen gaan zitten; maar dit weigeren zy te doen, en verzoeken hertelyk aan hem, dat hy zich ſlechts in huis wil begeven. Hy hier op zich na den drempel begevende, buigt en nygt zich wederom, waar op de gaſten hem, met het doen van gelyke eerbewyzing, niet ſchuldigh blyven. Eindelyk over den drempel gekomen zynde, buigt en nygt hy zich voor de derde reize, desgelyks doen ook de gaſten op de zelve wyze hem na. En dus ſcheid de Huisheer op den drempel van hen, en laatze te paerd of in een draag-baar weder vertrekken. In 't weg-trekken begeeft hy zich ook ſchielyk na buiten, en doet hen voor het laatſt de groetenis, met het woord *Cin* te gebruiken, en beide de handen in de mouwen om hoog te heffen, en die weêr te laten vallen; 't welk de gaſten zelfs met gelyke heusheit tot het minſte hem na doen, en vervorderen voorts hunne reize. Eindelyk zend de Huis-heer eenen knecht, die de wegtrekkende gaſten navolgt, en uit zyns Heeren naam doet groeten. Het zelfſte doen ook de gaſten, en laten aan hem door hunne knechten de weêrgroet doen.

Dus

Dus verre hebbenwe in dit Hooftstuk, op wat wyze de Sineezen elkandre groeten, bezoeken, en met geschenken vereeren, gesproken; nu staat ons van hunne gastmalen, die zy met groote zorgvuldigheit uitvoeren, en daar af ook groote liefhebbers zyn, te spreeken. Want byna alle hunne handelingen, niet alleen die een welgeregelt leven, maar ook den Godtsdienst betreffen, verrichtenze onder het eeten en drinken; en rekenen t'onthalen van elkandre op gastmalen onder de hoogste bewystekenen van een goede genegentheit. Deze maaltyden worden met recht van de Sineezen geen eetmaalen, maar, na de wyze der Grieken, drinkmaalen geheeten; want hoewel in hunne bekers en kroezen niet meer wyns dan in een dop van een groote noot magh, zoo verzwelgenze nochtans een groote meenighte dranks, dewylze zeer dikwils en geduurig drinken.

Onder het eeten gebruikenze lepels, vorken noch messen, maar ronde stokjes van anderhalve handt breedt lang, waar meê zy met een zonderlinge vaerdigheit allerlei slach van eetwaren in den mond weten te steken, zonder die met de vingeren aan te raken. Deze stokjes zyn gemeenlyk van ebbenhout, yvoir, of eenige andere harde stoffe gemaakt, en alleen op d'enden, daar meê de spyze wordt aangeraakt, met zilver of goudt beslagen. Doch heeft men te weten, dat alle gerechten, aan stukken gesneeden, op tafel gebraght worden, 't en zy het weeke spyzen zyn, als eieren, visch en diergelyke eetwaren: want deze worden met de stokjes zelfs van elkandre gedaan. Zy gebruiken ziedend heete dranken, ook in 't heetste van de Zoomer, 't zy datze Wyn, Boonen-sop, *Cia*, of Water drinken. En gewisselyk, het schynt dat dit heet drinken aan de Mage geen kleen voordeel doet, en de zelve niet weinig daar door versterkt wordt. Want de Sineezen leven doorgaans lang, en zyn ontrent hun zeventighste en dikwils tachentighste jaar noch frisch en sterk van krachten. Hier door, myns oordeels, komt 'et dat niemandt van de Sineezen steenen in de blaaze of nieren krygt, daar d'Europers zeer mede geplaagt worden, en nergens anders, myns bedunkens, uit ontstaat, dan datze geduurig kout water drinken.

Als iemant op een groote maaltydt plechtelyk genoodigt word, zoo zend de geene, die den ander noodigt, een van de boven gemelde boekjes, eenen dagh twee of drie voor den beraamden dagh van 't gastmaal, aan hem. In dit boekje staat, behalven den naam van den nooder, de gemeene zwier van groetenis (gelyk te vooren alreê verhaalt is) met weinigh woorden geschreeven; daar na spreekt de geene, die noodigt, in het zelve zeer cierlyk en heuslyk: te weten, dat hy van moeskruiden een gastmaal bereid, en zyne kroezen gespoelt heeft, om ten bestemden dage en uure ('t geen gemeenlyk in der nacht is) des zelfs leere, dien hy noodigt, te mogen hooren, en van hem iets leeren: daar na bid hy hem, dat hy zich wil gewaerdigen om hem deze gunst te laten genieten. Buiten op het boekje word in de lengte een strook rood papier gehecht, (gelyk te vooren gezegt is) en daar op de waerdighste naam des genooden (want ieder Sineesch laat zich met veele namen noemen) met verscheidene tytelen, na des zelfs waerdigheidt, geschreeven. Op deze wyze word een iegelyk genoodigt. Ten zelvigen dage, als 't gastmaal geschieden zal, zend hy des morgens diergelyk boekje aan eenen ieder, maar hier in wordenze alleen verzocht, datze zich willen haasten en gewaerdigen ter bestemden tydt met hunne tegenwoordigheit op 't gastmaal te verschynen. Eindelyk, tegen het uur van 't gastmaal, zendenze den derden boode, die zy, naar hun zeggen, te dien einde zenden, om de komende gasten op den weg t'ontfangen.

Als men in 't huis, daar het gastmaal zal gehouden worden, gekomen is, en de gewoonlyke plichtplegingen van groetenissen zyn afgeleit, stellenze zich in d'eerste Zaal ter zeet, en drinken hun Boonen-sop of *Cia*; daar na gaat men na de plaats daar 't gastmaal is aangerecht. Deze plaats is gemeenlyk zeer heerlyk verciert, niet met Tapyten, die by de Sineezen niet in 't ge-

bruik zyn, maar met ſchilderyen, bloemen, vaten, en diergelyk ander aalouds huisraat. Een ieder word byzonder aan een langwerpigen vierkanten tafel, van ettelyke voeten lang, zomtyts ook een eenigh perſoon aan twee tafels, ſtaande d'een voor den ander, en die alle met een koſtelyk tafel-kleedt gedekt zyn, gezet. Zelfs de ſtoelen glimmen niet alleen van een zeekre ſoort van gom, die op Sineeſch *Cie* genoemt word, en uit de ſchors van een zeekren boom druipt, (daar meê de Sineezen al hun huisraat, en byna hun gantſche huis beſtryken) maar zy blinken ook van goudt, en zyn met verſcheidene afbeeldtzelen verciert. Voor het aanzitten neemt de gaſt-nooder een van de kroezen, die van gout, zilver, marmer, of diergelyke ſtoffe gewrocht zyn, vol wyns op zyn tafelbord in beide de handen, en groet den geenen die aan 't hooge eind zal zitten, met zich plechtelyk te buigen en te nygen. Daar na gaat hy uit de Zaal in 't voorhuis, en, na dat hy zich eerſt plechtelyk geboogen heeft, offert hy dezen kroes, met zyn aanzicht na 't Zuiden gekeert, aan den Heere des Hemels, en gietze op der aarde uit. En zich weder plechtelyk geboogen hebbende, keert hy weder in de Zaal, neemt een anderen kroes, en groet den zelven die boven aan zal zitten, met zich eens tegen hem te buigen, ter plaatze, alwaar deeze gebruikelyke plechtigheden gemeenlyk vertoont worden. Dan gaanze gelykerhand na den tafel, die in 't midden der Zale ſtaat. In 't midden, daar de tafel op zyn langſte is, ſtelt hy eerbiedelyk met beide de handen op zyn tafel-bord eenen kroes, daar na geeft zeeker dienaar hem de boven gemelde eet-ſtokjes, die hy ter zyde van den kroes leit. Hier na neemt hy eenen ſtoel, ſteltze aan 't midden des tafels, en veegtze met zyne mouwen af, waar op zy dan alle teffens, in 't midden der Zale, zich wederom nygen en buigen. Met de zelfſte eerbiedigheidt ontfangt hy daar na alle de gaſten; en wordt, na 's Lands gebruik, de geene, die de tweede plaats bekleed, geſtelt aan de rechter zyde van de geene, die de waerdigſte plaats op dit gaſtmaal bekleedt. Eindelyk ontfangt de geene, die op de waerdighſte plaats zal zitten, van de knecht van den huize den beker des geenen, die de gaſten genoodigt heeft, en laatze vol wyns ſchenken, en buigt en nygt zich met d'andere gaſten, en met den gaſthouder plechtelyk, en ſtelt den beker op zynen tafel op een tafel-bord. Des gaſthouders tafel wordt in het benedenſte der Zale zoodanigh geſtelt, dat hy met zyn rugh na 't Zuiden, en tegen de deure der Zale, maar met zyn aanzicht tegen over den voornaamſten tafel (daar aan de geene zit die op de waerdighſte plaats geſtelt is) komt te zitten.

En dewyl de Sineezen de ſpyze met de handen niet aanraken, zoo waſſchen zy de zelve ook niet, nochte in 't begin der maaltydt, nochte als de zelve ge-eindight is. Na dat al deze tekenen van heusheit en eerbiedigheit zyn afgelegt, doenze alle teffens voor den gaſthouder, en de gaſten tegen elkandre de laatſte buigingh, waar op dan ieder op zyn plaats aan de tafel zitten gaat. Zoo dikwils als 'er gedronken word, neemt de geene, die de gaſten genoodight heeft, een beker op een tafel-bord in beide zyne handen, waar meê hy, met dien een weinigh om hoogh te lichten en terſtond weêr neder te zetten, alle de gaſten tot drinken noodigt. Ten zelven tyde keert zich ieder na dezen noodiger, en doet het zelfſte; en hier op beginnenze alle gelykerhand te drinken, 't geenze al ſlurpende zoo langzaam doen, datze den beker dikwils vier of vyf maal aan den mond zetten, eer zy dien uitgeveegt hebben. Deze maniere van drinken, te weten al ſlurpende te drinken, onderhoudenze altydt, ſchoon datze water drinken; en nooit drinkenze in eene teug een kroes of beker ledig.

Na het uitdrinken van den eerſten kroes worden allengs de disgerechten opgezet; waar van zy alle te gelyk, (na dat de gaſtnooder met gewoonlyke plechtigheden, te weten, met de eet-ſtokjes in beide de handen te nemen, en de zelve op te lichten en weder neêr te leggen, hen eerſt is voorgegaan) zoo meenighmaal alsze een zeeker gerecht aanraken, een of twee ſtukjes nemen,

en

en die in den mond steken. Met groote zorgvuldigheit nemenze ook in acht, dat niemandt, zoo lang alsze over de maltydt zitten, eer zyn eet-stokjes op de tafel neder leit, voor dat de geene, die op de voornaamste plaats aan de tafel zit, zulks gedaan heeft. En zoo dra als deze zulks komt te doen, zoo gieten de dienaars in ieder beker (beginnende van den geenen die op de voornaamste plaats aan de tafel zit) de warme wyn. Daar na eet en drinkt men weder met de zelve plechtigheit; maar in 't drinken, gelyk te vooren alreê gezegt is, verquistenze meer tyds dan in 't eeten. Wyders, zoo lang als de maaltydt duurt, spreekt men niet anders als van vroolyke dingen, of laat door eenige Speelders een Blyspel, of op Instrumenten speelen: want deze Speelders, op hoope van gewin, dat hen voor dit speelen gegeven wordt, verschynen gemeenlyk ongenood op deze gastmalen.

De Sineezen eeten byna allerlei gerechten die d'Europers eeten, en weten die ook zeer lekker te bereiden; maar van ieder gerecht word maar een weinigh op tafel gezet. De heerlykheit en kostelykheit van een gastmaal bestaat in *Sina* in de verscheidentheit der gerechten; want zy zetten de tafels vol middelmatige en kleene schotels. Ook eetenze, gelyk d'Europers, visch en vleesch niet byzonder, maar mengen en koken visch en vleesch, zonder onderscheid, by malkandre. Een gerecht, dat eens op tafel is gezet, blyft zoo lang staan als de maaltydt duurt; weshalven zettenze de tafels niet alleen vol schotels met gerechten, maar zy zetten schotels op schotels zoodanigh boven malkandre, dat 'er heele Kasteelen op tafel schynen te staan. Geen broodt wordt den gasten op tafel voor gezet, nochte Rys, die de Sineezen in plaats van brood gebruiken, dan alleen op eenige kleene maaltyden, en dat op 't lest van de maaltydt. En by aldien 'er Rys op tafel word gezet, zoo word 'er eerst geen wyn geproeft: want de Sineezen drinken geen wyn voor datze Rys genuttigt hebben. Over de maaltyd speelen de gasten ook verscheide spellen, en is de geene, die verliest, gedwongen te drinken; 't welk met groot gejuigh en handgeklap van al d'andere gastgenooten toegaat.

Op het eind der maaltydt verwisselenze gemeenlyk ook van drink-kroezen; en hoewel eenen ieder een evengroote kroes word voorgezet, zoo perst men evenwel niemand om meer te drinken als hy magh; maar word alleenlyk vriendelyk daar toe genoodight. De wyn, die de Sineezen drinken, word byna eveneens als ons bier in Europe gebrouwen of gekookt, en bevangt de hersenen niet zeer licht, hoewelze de geene, die de zelve wat rykelyk in zwelgen, ook genoegh smoor-dronken kan maken; maar den volgenden dagh bevind men zich by deze Sineesche drank zoo qualik niet als by d'Europische wynen. In 't eeten zyn de Sineezen heel matigh en sober, en dikwils gebeurt het, dat iemandt, die uit de stadt wil trekken, op eenen dagh zich op zeven of acht gastmalen, om alle de vrienden te voldoen, laat vinden; doch dit zyn kleene en geen groote gastmalen; want de groote gastmalen duuren den gantschen nacht over, tot laat in den volgenden morgenstond. Eindelyk worden d'overblyfzelen der gerechten onder de dienaars der gastgenooten met een milde hand omgedeelt.

Spyze, en

De gemeene maaltyden doen de Sineezen zeer vroeg, en achten, als zy tot aan den middagh vasten, dat hen een ongelukkige dag te beurt is gevallen. Zy eeten ook allerlei spyze zonder onderscheid, en meest alle, zoo wel paerde- als ossen-vleesch. Verkens-vleesch houdenze voor een groote lekkernye, 't welk zy voor al ander vleesch het gantsche jaar door zeer gaerne eeten. Het graau ontziet zich ook niet vleesch van doode paerden, muil-ezels, ezels, honden en andere rekels t'eeten. Zeer veel, in tegendeel, houden de Sineezen van Suiker-gebakken, allerlei ingeleide vruchten, en diergelyke smakelyke gerechten, die zy op een byzondre wyze weten te bereiden. De Mandaryns hebben ook over de maaltydt altydt eenige Tooneel-speelders en vrouwen by zich, die hen over de maaltydt met speelen, zingen en snaren-spel, vermaken en onderhouden.

Drank der Sineezen.

Hun gemeene drank, die zy dageliks drinken, is warm water, (want alle hunne drank, 't zy water of wyn, ſlurpenze altyd warm in) daar in *Thee*, waar af wy hier na breeder zullen ſpreken, te weeken heeft gelegen. Van Rys weten zy mede verſcheidene wynen, die een gezonde en heilzame kracht by zich hebben, te maken. Maar de beſte van hunne gemengde dranken is het Boonen-ſop; 't welk aldus bereid wordt. Zy nemen een halve hand vol van 't kruit *Cha*, 't welk zy in zuiver water zieden. By dit water, als 't gekookt is, doenze vier maal zoo veel zoete melk, met een weinig zouts. Dit heet gedronken, heeft, naar hun zeggen, meer kracht als de Lapis Philoſophorum der Chimiſten.

De Koning of Keizer van Sina word zeer hoog geëert.

Wat d'overige zeden en manieren aangaan, die beſtaan, myns bedunkens, meeſt in de plechtelyke eerbewyzingen, die den Keizer of Koning worden aangedaan. De Koningh van *Sina* wordt met meerder uitterlyke plechtigheden geviert dan eenigh ander Prins of Vorſt, hy zy geeſtelyk of wereltlyk, op den gantſchen aardbodem. Niemandt magh met hem te woorde komen, dan alleen de Gelubden, die in de binnenſte vertrekken en zalen van 't Keizerlyke Hof hem bedienen; en zyne naaſte vrienden, als Zoonen en Dochteren, die hunne woonplaatzen by hem in 't zelve Paleis hebben. Alle de Magiſtraten buiten 't Paleis (want de Gelubden hebben ook hunne ordens en trappen van ampten) mogen den Koningh alleen door ſmeek-ſchriften aanſpreken: maar deeze ſmeek-ſchriften begrypen zoo veele formelen en ſoorten van eerbewyzingen, datze niet dan van de wel geoeffenſten kunnen t'zamen geſtelt worden; ook weet een iegelyk, ſchoon hy geleert is, de zelve niet op te ſtellen.

Als het nieuwe jaar is, (dat altydt zyn aanvang neemt met de nieuwe Maan, die voor of na den negenden dagh van Sprokkel-maand komt, van waar ook de Sineezen hunne Lente beginnen) zoo wordt uit ieder Landſchap een Gezant gezonden, om den Koning plechtelyk te bezoeken. Dit zelfſte, gelyk te vooren verhaalt is, word alle drie jaren met groote ſtaaci en plechtelykheit, in maniere van knechtelyke gehoorzaamheit, gedaan.

Wyders, op den eerſten dagh der nieuwe Mane komen ook in alle Steden de Magiſtraten, ieder in zyne Stad, op een zelve plaats te zamen; alwaar de Koninklyke Throon, en Koninklyke Merken, als ook uitgehouwen en vergulde Draken, en ander kunſtigh en cierlyk beeldwerk, te pronk ſtaan. Voor dezen Throon buigen en knielenze zich, naar 's Landts gebruik, zeer dikwils, daar zy hun ligchaam met zonderlinge zedigheit en eerbiedigheit na weten te ſtellen. En op deze by-eenkomſte wenſchen zy hunnen Koningh, met zulks luits-keel uit te roepen, tien duizend jaren levens toe. De zelve eerbiedigheit wordt den Koningh op zyn geboorte-dag door 't gantſche Ryk bewezen; ook verſchynen ten zelven dage de Magiſtraten van *Peking*, en de Gezanten, uit andre Landſchappen afgezonden, als ook des Konings naaſte en hoogſte vrienden, ter zelve plaatze, om den Koning zynen geboorte-dag te vermanen, en dit geluk wenſchen met het vereeren van groote geſchenken te beveſtigen.

Alle de geene die den Koningh tot het bedienen van eenigh Magiſtraatsſchap beroept, of met een ander geſchenk begiftight, worden, volgens de wetten, gelaſt, ('t geen vroegh in den morgenſtond geſchied) voor 's Konings Throon te verſchynen, om hem aldaar voor den bewezen weldaadt te bedanken. En aldaar, op 't voorgaan en vermanen van de Ceremoni-meeſters, bewyzenze voor den Koninklyken Throon (want dan verſchynt de Koning zelfs niet) zeer ordentelyk de plichtplegingen en plechtelyke gedienſtigheden. Die in dit plichtplegen eenige dwaling of ook een kleenen misſlagh begaat, doet zulks ook geenſins ongeſtraft. En wanneerze dit doen, zoo hebbenze roode purpre damaſte kleeren aan, en zilvere vergulde tulbanden op 't hooft. In beide de handen houdenze ook een elpenbeene bordje, van vier vingeren breedt, en twee hand breedt lang, datze voor den mondt houden, wan-

wanneerze voor den Koning of zynen Throon willen spreken.

Als eertydts de Koningh op den Throon voor den dag quam, zoo verscheen hy uit een hooge plaats voor een groot venster, en hadt ook, om zyn aanzicht te bedekken, een elpenbeene bordje in zyn hand, en een ander bordje op zyn hooft, van negen duim breed en een voet lang, dat hy boven zyne Koninklyke Kroon en voorhooft hield. Aan dit bordje hingen zoo veele ketenen met dierbare gesteenten, datze van alle kanten het voorhooft en aanzicht bedekten, en de geene, die by hem stonden, 't gezicht benamen van hem in zyn aanzicht te kunnen zien. Maar hoedanigh zich de *Tartarische Cham*, of tegenwoordige Sineesche Keizer, voor ons, als wy ons te *Peking* bevonden, vertoonde, is te vooren in onze Reis-beschryving verhaalt.

Geele kleederen te dragen komt alleen den Koning toe, en is allen anderen verboden zoodanige kleur te dragen. Zyne kleederen zitten doorgaans ook vol Draken, die daar op met gout-draad gestikt zyn; en niet alleen ziet men deze Draken op 's Konings kleederen, maar ook door 't gantsche Paleis, op de zilvere en goude Vaten, en al het overige Huisraat, die daar op gesneden of geschildert staan. Ook zyn de daken en tigchelen zelfs van 't Palais geel van kleur, en doorgaans vol Draken; 't welk eenigen heeft doen gelooven, dat de tigchelen van 's Konings Paleis van gout of van koper waren, daarze in der daad gebakken zyn; maar de zelve zyn geel van kleur, en ieder is met een groote spyker (want zy zyn wat grooter dan d'onze) aan 't dak vast gemaakt, waar van de hoofden vergult zyn, op dat men niets aan 't Koninklyke Paleis zou zien, dat de Koninklyke kleur niet vertoont. Indien iemant deze kleur, of Draken, zich eigen maakte en gebruikte, hy zou, indien hy uit Koninklyken bloede niet gesprooten was, voor eenen Ryks-verrader en schelm gehouden worden.

Des Konings Paleis heeft vier poorten, die naar de vier hoeken of gewesten des wereldts staan. Alle de geene, die van de reis deze poorten voorby komen, zyn genoodtzaakt van 't paerd te klimmen, indienze te paerd zitten, of indienze gedragen worden, uit de Draag-baar te treden, en te voet te gaan, tot datze deze poorten voorby zyn. Dit doen alle de Sineezen; maar de Grooten veel ordentelyker en netter, en dat alsze noch verre van 't Hof zyn. En dit word niet alleen te *Peking*, maar ook te *Nanking*, de Zetel der oude Keizeren, plechtelyk onderhouden; hoewel zich te *Nanking*, zedert veele jaren herwaarts, geen Koning onthouden heeft.

Welke waerdigheden de Koning by wylen aan zyne onderdanen verleent.

Het gebeurt ook dikwils dat de Koningh, uit zeekre oorzaken, d'ouders der voornaamste Magistraten door een zeeker geschrift, dat de Koninklyke Filosofen uit 's Konings naam maken, eenen zeekren tytel vereert. Zeer hoog achten dit de Sineezen, en sparen, om dien te verkrygen, geene onkosten, en bewaren de zelve onder hun geslacht als een heilige zaak. Immers zoo hoog achtenze ook andere tytelen, die met twee of drie Sineesche Charakters worden uitgedrukt, en de Koning aan Weduwen, die tot aan haren hoogen ouderdom 't hertrouwen hebben verworpen, of aan stok-oude luiden, die een volle eeuw geleeft hebben, en in diergelyke andere voorvallen, verleent. Deze opschriften van eertytelen stellenze boven de deur ten toon. En dit zyn niet alleen de Koningen gewoon te doen, maar ook doen zelfs de Magistraten dit aan hunne vrienden. Den Magistraten die aan 't Ryk groote diensten gedaan hebben, worden ook, op 's Lands onkosten, treffelyke marmere praal-bogen opgerecht. Het zelfste doen ook de Steden met groote staaci en pracht aan haren Burger, die een zekere uitstekende waerdigheit, of d'eerste plaats in d'onderzoekingen der letteren, of in diergelyke voorvallen, verkregen heeft.

Al wat in het gantsche Ryk te vinden is, dat kostelyk of kunstigh gemaakt is, dat word jaarliks met groote onkosten na *Peking* aan den Koningh gezonden. De Magistraten ook, die zich in de Keizerlyke Hooftstadt ont-

houden, verſchynen met minder pracht op ſtraat. Want alle d'andere, uitgenomen de voornaamſte, mogen alleen te paerd zitten, en zich niet in een Palakyn, of Draag-baar, laten voeren. En dien wettelyk vry ſtaat een Draag-baar te houden, mogen ook niet meer als vier dragers gebruiken. Buiten de Keizerlyke Hooft-ſteden mogen de laege Magiſtraten met vry grooter ſtaaci in de Landtſchappen op ſtraat verſchynen. Deze zedigheit en nedrigheit doenze tot teken van eerbiedigheit tegen hunnen Koning; want zy achten datze den Koning, die hen nader is, grooter eerbiedigheit ſchuldig zyn. Alle vier jaren, op vier getyden van 't jaar, komen alle de Ryks-raden by de Graft-ſteden der oude Koningen en Koninginnen t'zamen, en brengen aldaar met gewoonlyke plechtigheden hunne geſchenken; maar de voornaamſte eere word Koning *Humvuus*, die 't gantſche Ryk den Tarter afhandigh maakte en herſtelde, bewezen.

De Magiſtraten worden in Sina zeer hoogh geviert.

De Sineezen bewyzen ook, naaſt den Koning, hunne Overheden of Magiſtraten zeer groote plichtplegingen en heuſche eerbiedigheit. Dit beſtaat meeſt in byzondre formelen en manieren van ſpreken, als ook in ſtaatelyke bezoekingen, tot de welke niemandt toegang vergunt word dan die in 't Ryk eenigh ampt bedient, of elders bedient heeft. Want als deeze in hun Vaderland weder gekeert zyn, ſchoon datze door hun eigen ſchuld uit de bediening zyn geraakt, zoo verſchynenze nochtans dikwils in 't gewaat, dat de Magiſtraten gewoonlyk dragen, en worden van de Magiſtraten zeer heuſchelyk geviert, en hunne plechtelyke bezoekingen met een weêr-bezoek van hen vergolden. Deze Magiſtraten ſtaan hen in veele dingen te wille, alsze hen zien, voornamelyk indienze op de hoogſte trappen van eere, in de geleertheit of 's Landts bedieningen, hebben uitgemunt.

Wat eere den Magiſtraten aangedaan word, die den Ryke dienſten gedaan hebben.

Indien eenige Magiſtraten hun ampt treffelyk hebben bedient, den Ryke groote dienſten gedaan, en tot een ander hooghwichtigh ampt verheven worden, of uit eenige andre oorzaak uit de ſtadt vertrekken, zoo wordenze van 't Landt met groote geſchenken begiftigt; ook latenze aldaar hunne Laerzen, merken der Magiſtraten, ter eeuwiger gedenkenis van dezen weldaad, blyven. Deze Laerzen worden in een gemeene lade of kiſt opgeſlooten, en met verſcheide vaerſſen en opſchriften, t'hunner eere gemaakt, zeer zorgvuldigh en met groote plechtigheit bewaart. Anderen, die hooger van ſtaat zyn, worden op een zeekre gemeene plaats een marmere Zuil, ter gedenkenis van de nakomelingen, opgerecht, en daar op hunne dienſten, die zy den Ryke bewezen hebben, met groote Sineeſche Charakters geſchreven. Den zommigen worden ook op 's Lands onkoſten, tot vergelding van hunne trouwe dienſten, Tempels of Kerken geſticht, en Beelden op d'altaren geſtelt; welke Beelden, zoo veel als de ſchranderheit der kunſtenaars kan uitwerken, zeer na met hunne levendige gedaanten overeen komen. Ook worden hier zeekre luiden toegeſtelt, die gedurigh allerlei reukwerk ontſteeken, en altyts kaerſſen in de brandt houden. Te dien einde worden daar ook groote Wierook-vaten van gegooten kooper geſtelt, en dat op de zelve wyze, en met de zelve plechtigheit, als zy in 't aanbidden en opofferen van hunne afgodiſche Beelden gewoon zyn te doen. Maar tuſſchen deeze en de afgodiſche Beelden-dienſt is een groot onderſcheid: want van de Goden verzoekenze altyds het een of het ander, maar aan deze geſtorvene luiden bewyzenze alleen, ter gedenkenis van de weldaden, eenige gewoonlyke heuſche plichtplegingen. Evenwel is 'er niet aan te twyffelen, of het meerder deel van de gemeene man maakt geen onderſcheidt tuſſchen beide deze plechtelyke dienſten. Na deeze Tempels, die men in alle Steden met groote meenigte ziet, en die dikwils ook door drift der vrienden, den geenen die zulks niet verdient hebben, worden opgerecht, gaat men op zekre tyden, en nygt en knielt daar voor, en offert eetwaren, en andere dingen.

Alle de Sineeſche boeken, daar in van de Zeden geſproken wordt, handelen byna nergens anders van, dan

op

op wat wyze de kinderen hunne ouders zullen gehoorzamen, en hunne voor-ouders eerbiedigheit betoonen. En gewisselyk, indien wy op dien uitterlyken schyn van godtvruchtigheit willen letten, geen volk in de gantsche werelt magh hier in tegen de Sineezen op, 't welk ik met deze volgende bewys-tekenen zal toonen. In het zitten by hunne ouders of voor-ouders onderhoudenze ook een plechtelyke en statelyke wyze; invoegen zy in geenerlei wyze op een gelyk-waerdige plaats, en veel min tegen hen over zitten, maar aan d'eene zyde; welke wyze van doen de leerlingen ook met hunne Leer-meesters onderhouden. Zy spreken hunne ouders ook met groote eerbiedigheidt toe, en die arm van have zyn, voedenze tot aan hunnen doodt (al zoudenze zelfs nacht en dagh daar voor werken) ledig en zeer lekker. Maar in geen ding toonen zy zich godvruchtiger, als wanneerze de zelve ter aarde besteeden; zoo in 't aantrekken van een rouw-kleed, (daar in zy van alle andere volken verschillen) als in het maken van dood-baar en dood-kist, die van zeer dierbare stoffe toegestelt worden.

Een ieder viert in *Sina* zynen geboorte-dag als heiligh, met geschenken aan anderen te geven, en maaltyden en andere tekenen van blydschap aan te rechten. Dit geschied allermeest alsze tot den ouderdom van tzeventig jaren zyn gekomen, na welken tyd zy onder d'oude luiden gerekent worden; als ook, alsze over het tiende jaar gekomen zyn. Op deeze plechtelyke hoogtyden verzoeken de zoonen, indienze onder d'orde der Geletterden hooren, van de vrienden verscheidene gedichten, opschriften en zinne-beelden, die kunstelyk op Sineesch geschreeven zyn, en de lof-reden der ouders vervatten: waar van zommige ook boeken uitgeven. Ook worden de muuren van de kamers zeer cierlyk behangen, en meer andere eertytelen de geene bewezen, die zyn geboorte-dag vermaant word.

Ook word die dag by de Sineezen geviert, op den welken de Jong-gezellen de mannelyke hoet op zetten, eveneens als eertydts de Jongelingen te Romen de mannelyke rok of tabbert aan kregen. Dit opzetten van den hoet in *Sina* geschied ontrent in het twintigste jaar van hunnen ouderdom.

als ook het begin van 't nieuwe jaar.

Maar met zonderlinge staaci wordt het ingaan van 't Nieuwe Jaar door het gantsche Sineesche Ryk van eenen iegelyk geviert, te weten, op den eersten dagh der nieuwe, en wederom op den eersten dagh der volle Maan. Want dan is het Kaers-feest, dewyl een iegelyk in zyn huis eenige kunstigh gemaakte kaerssen aansteekt, die van papier, glas, en doek gemaakt zyn, en in dien tydt op de markt by duizenden te koop komen; waar uit dan een ieder na zyn welgevallen magh kiezen die hen best aanstaan; en dikwils ziet men in de huizen en zalen zoo veele kaerssen ontsteeken, datze in de lichte brand schynen te staan. Ook loopt men in deze dagen by nacht langs de straten als uitzinnige menschen met kaerssen, die Draaks-gewyze in malkandre zyn gevlochten, in de handt. Veele kluchten en aardige Schouw-speelen worden dan ook met het ontsteeken van busse-kruit (daar door de huizen en straten in brand schynen te staan) aangerecht.

De Sineezen laten zich met verscheidene namen noemen.

In d'eigene namen, die een ieder persoon heeft, hebben de Sineezen ook een zonderlinge en vreemde maniere, en die veele hier in Europe vreemdt wil te vooren komen. Zy hebben voor-eerst eenen bynaam, die oudt is en nooit verandert word, maar geenen voornaam: want zy vercieren en smeeden zich altydt een nieuwen naam, die altydt iets betekent, gelyk ook de bynamen het een of 't ander altoos beteekenen. Deeze voornaam wordt met een eenige Charakter geschreven, en met een eenige letter-greep uitgesproken, hoewel de zelve uit twee letter-grepen dikwils bestaan kan. De Vader geeft alleen aan de Zoonen de voornamen; want de vrouwen, 't zy datze jong of oudt zyn, hebben in *Sina* geenen naam, maar zy worden met 's vaders bynaam, en by 't getal, datze ten opzicht van de geboorte onder de zusters hebben, genoemt. Met dezen voornaam noemen alleen d'ouders en voor-ouders de Zoonen of Knechtjes, want andre luiden noemen de zelve na 't getal, datze ten opzicht van hunne ge-

geboorte onder de broeders hebben, eveneens gelyk wy terstondt van de knechtjes zeiden. Zy zelfs noemen zich in de bezoek- en geschenk-boekjes, en in alle andere schriften en brieven, met den eigen naam, die zy allereerst van hunnen vader ontfangen hebben. Indien iemant anders, die even hoog van staat of hooger is, hem met dezen eigen naam, of des zelfs vader of naasten vriend met zyn eigen naam aansprak, het zou niet alleen daar te lande voor onheusheit geacht worden, maar de geene, die zoo genaamt wierd, zou zich ook gehoont achten.

Als eenigh kind eerst ter schoole bestelt word, zoo krygt het van den Meester eenen byzondren naam, de Schoolnaam geheeten: waar meê het ook van de School-genooten en Leermeester genoemt word. Maar als iemant den mannelyken hoet op zet, en een vrouw trouwt, zoo wordt hy van zeker voornaam persoon met een weinigh eerlyker naam beschonken, dien de Sineezen zelfs de *letter* noemen. Met deezen naam magh een ieder daar na hem noemen, uitgenomen de geene die hem dienen, of onder zyne gehoorzaamheidt staan. Eindelyk, als deze nu tot zyne mannelyke jaren is gekomen, zoo krygt hy van zeker aanzienlyk persoon een zeer achtbaren naam, dien zy zelfs den *grooten naam* noemen. Met dien naam mag hem een ieder zonder onderscheid, zoo wel in zyne tegenwoordigheit als in zyn afwezen, noemen en aanspreken; d'ouders achten hem evenwel die eere niet waerdigh, maar zy noemen hem met den eersten naam, die wy zeiden dat de *letter* genoemt wierd.

Indien iemant ook een nieuwe Secte of gezintheit aanvaerd, zoo noemt hem de Doctor, die hem invoert, met een nieuwen naam, dien zy den naam van *Godtsdienst* noemen. En als d'eene den ander plechtelyk komt bezoeken, zoo word hy, schoon deze gast den bynaam en den slechten naam in zyn boekje schryft, nochtans van den bezochte gevraagt, welke zyn heerlykste naam is, op dat hy hem, indien het noodigh is, zonder den zelven te verongelyken, mag aanspreken. Weshalven word ook den Jesuiten aldâar een hooger naam, (behalven den geenen dien zy in den doop ontfangen hebben) daar meê de Sineezen hen noemen en aanspreken, gegeven.

De Sineezen zyn ook zeer groote liefhebbers van allerlei outheden, hoewel men in *Sina* geen oude Beelden vind. Driestallen, van klok-koper gegoten, houdenze, om't kooper-roest; dewyl dat een teken van outheit is, in waerde; als ook oude vaten van kryt en marmer gemaakt. Schilderyen van de uitsteekenste Schilders achtenze boven alle andere dingen, als ook Charakters en Schriften van treffelyke Schryvers, die op papier of doek geschreven, en, op dat 'er geen bedrog onder schuile, met het merk van de Schryver zelfs gemerkt zyn.

Alle de Magistraten voeren een byzonder merk van hun ampt datze bedienen; 't geen Koning *Humvuus* in 't gebruik heeft gebragt. Alle de schriften, die zy van pleit-zaken schryven, bezegelenze ook alleen met root. Dit merk bewarenze met een groote vlyt: want indienze dit verlooren, zy waren niet alleen hun Magistraatschap quyt, maar zouden strengelyk gestraft worden. En hierom dragenze dit merk, zoo meenig maal alsze uit den huize gaan, in een lade, die toe gespykert en met een ander zegel bezegelt is, by zich, en leggen die nooit van zich, ja men zeidt, datze die des nachts onder hun hooft-kussen bewaren.

Aanzienlyke mannen gaan nooit in *Sina* te voet, maar worden in een Draag-baar, op de schouders van eenige mans-persoonen, gedragen. In deze Draag-baar (dewylze rondtom is toegeslooten) kunnenze van de voorby-gaanders niet gezien worden, 't en zy datze die voor open maken; en dit onderscheid is tusschen hen en de Magistraats-persoonen: want deze worden in Draag-baren getorst die rondtom open zyn. De vrouwen worden ook in Draag-baren gevoert, die rondtom toe geslooten zyn, maar zy verschillen in fatsoen van de geene daar in de mannen gedragen worden. Koetzen, Sleeden en Wagens mogen aldaar te lande, uit kracht der wetten, niet gebruikt worden, dan alleen in *Peking*,

king, gelyk te vooren in onze Reisbeschryving verhaalt is.

De Leer-meesters worden in *Sina* veel hooger geëert en geviert dan in Europe; en schoon iemandt zich maar een eenigen dagh voor Leerling by eenen Meester in d'een of ander wetenschap en kunst heeft besteedt, zoo noemt hy hem evenwel, zoo lang als hy leeft, Meester, en eert den zelven in plaats van zynen Meester. Want in alle by-een-komsten magh hy alleen maar neffens zyne zyde zitten, en hy viert hem ook plechtelyk met meesterlyke eer-tytelen.

Het speelen met den Dobbel-steen en Kaart, dat ook in *Sina* gebruikelyk is, wordt alleen maar van 't graauw, en de gemeene luiden, daar te lande, gedaan. Aanzienlyke luiden, om den tyd te verdryven, speelen op het Schaak-bord, daar in zy eenigsins van d'Europers verschillen. Maar het alleraanzienlykste en achtbaarste spel is dit. Zy speelen op een zeeker bordt, dat van binnen een holte, en rondtom drie honderd huisjes heeft, met twee honderd schyven, die eensdeels wit, en eensdeels zwart zyn. Met deze schyven zoekt d'een des anders schyven in het midden van de holte te botsen, om alle de huisjes te winnen; daar in ook het winnen en verliezen van 't gantsche spel bestaat: want die de meeste huisjes in krygt wint het spel. Op dit spel zyn de Magistraten zelfs zeer verzot, en brengen daar dikwils heele dagen meê toe; want een eenigh spel duurt, als het van gaauwe Speelders gespeelt word, byna een geheel uur. Die op dit speelen wel zyn afgerecht, schoon datze in geen andre zaak uitmunten, worden van een iegelyk geviert en geëert. Ja, dat meer is, zommigen nemen zoodanige tot Leermeesters aan, om dit spel net en wel van hen te leeren.

Met zeer groote gebruikelyke plechtigheden volbrengen de Sineezen hunne Huwlikken en Bruiloft-stacien. Het verlooven geschiedt dikwils als de toekomende Echtgenooten noch heel jong zyn; ook lettenze hier zonderling op, dat de Bruidegom en Bruid gemeenlyk in ouderdom niet veel van elkandre verschillen. Dit verlooven doen d'ouders ter wederzyde, zonder datze de bewilliging van Bruidegom of Bruidt, die zulks evenwel altyds toestaan, daar op eens verzoeken. Voorname persoonen trouwen gemeenlyk met voorname persoonen, en in het trouwen van een wettelyke Huisvrouw zoekenze altydt in een even hoogh geslacht te komen. Wat d'overige Byzitten aangaat, die ieder na zyn welgevallen neemt, in die gelegentheit gaan de schoonste van gedaante voor. Want men let niet in 't nemen van deeze Byzitten op de hoogheit van 't geslacht, noch op de rykdommen; dewyl deze Byzitten gemeenlyk voor honderdt kroonen, en dikwils minder gekocht worden. Gemeene en arme luiden koopen zich een vrouw voor geldt, en verkoopen die weêr alsze willen. Maar de Koning en 's Konings kinderen zien niet op de hoogheit van afkomst, maar alleenlyk op de gestalte en schoonheit van ligchaam.

De Koning heeft eene voornaame Huisvrouw, die alleen de wettige mag genoemt worden; behalven deze trout de Koning en Erfwachter des Ryks negen andere, die een weinigh geringer van staat zyn, en daar na noch dertigh andere, die alle zyne Echtgenooten genoemt worden. By deze komt noch een groot getal van andere Byzitten, die den naam van Koninginnen of Echtgenooten niet voeren mogen. De geene, die onder de Koninklyke vrouwen kinderen krygen, raken by den Koningh in groote waerde, en worden zeer van hem bemint; en voornamelyk de geene, die den eerst-geboorne ter wereldt brengt, dewyl deze het Ryk na zyns vaders dood bezit. En dit word niet alleen by den Koningh en 't Koninklyk geslacht onderhouden, maar ook by d'overige Grooten in 't gantsche Ryk.

De voornaamste en wettelyke huisvrouw zit alleen met den man aan tafel; alle d'overige zyn de dienstboden van den huisvader, en kameniersters van de wettelyke huisvrouw, die ook in tegenwoordigheit van den man of wettelyke vrouw niet zitten mogen; maar zyn gehouden altydt te staan. De kinderen van deeze Byzitten dragen

gen alleen over de voornaamſte en wettelyke vrouw, alsze ſterft, drie jaren rouwe, en alsze des zelfs Lyk zullen ter aarde beſteden, zoo onthoudenze zich van alle bedieningen, 't welk zy geenſins doen, als hunne eigen moeder komt te ſterven, die hen ter wereldt heeft gebragt.

By eenen iegelyk in 't gantſche Ryk wordt met groote zorgvuldigheit onderhouden, dat niemandt een vrouw trouwt die met hem een en den zelven toenaam heeft, ſchoon datze elkandre in bloede niet beſtaan. En indienze ſlechs verſcheidene toenamen hebben, zoo lettenze ook weinigh daar op, hoe na bloed- en aangehylikte vrienden dat de Bruidegom en Bruid onder malkandre zyn; invoegen de vaders hunne kinderen aan de vrienden, die de moeder in 't naaſte lidt beſtaan, ten huwelik beſteeden.

De Bruid krygt geen huweliks-goed of bruid-ſchat met zich; en ſchoon zy ten dage, alsze na des mans huis gaat, veel huis-raadt met zich brengt, (dat dikwils met zoo een groote toebereiding geſchied, dat 'er heele ſtraten meê beſlagen worden) zoo wordt nochtans al dit huis-raadt op 's mans onkoſten gekocht, die eenige maanden te vooren haar een groote ſom penningen te ſchenk toeſtuurt. Dit huis-raadt beſtaat gemeenlyk in ſtoelen, banken, ledikanten en paveljoenen. Daarenboven moetze noch by den man brengen een paerd met zadel en toom, vier dienſtmaagden en twee jongens. De Bruidegom verzorght ook de keuken met allerlei ſpyze, vereert de Bruidt verſcheidene zyde ſtoffen en lynwaten. Hy vereert haar ook een krans van gemaakte bloemen, met een goude hairnaald. Zy ſchenkt hem wederom, tot teken van een onverbrekelyke liefde, een koſtelyk kleedt van goude of zyde ſtoffe. De Bruidegom geeft ook aan den vader van de Bruid honderd, en aan de moeder vyftig teil zilvers. Hier op gaat de Bruiloft aan; en vergaſten elkandre eerſt in 't huis van den Bruidegom geheele acht dagen lang, en daar na in 't huis van de Bruid drie dagen; 't welk met groote onkoſten, onderlinge genegentheit, en zonderling met het vertoonen van ſchouw-ſpeelen en danſſeryen zoodanigh volbragt wordt, dat men tot ſtommens toe daar over verwondert ſtaat, en dikwils eeten noch drinken kan.

's Anderen daags na de Bruiloft word de jonge vrouw na haren nieuwen man, met een groote ſtoet van bloedverwanten, vrienden en goede bekenden, zeer ſtatelyk gebragt. Voor haar gaat een groote meenigte van zang- en ſnarenſpeelders, die op allerlei ſpeel-tuig een zeer groot gejuig maken; dat met zonderlinge vreugt en blydſchap van eenen ieder toegaat.

Gebeurt het nu dat de vrouw, na 't overlyden van haren man, weder komt te trouwen, zoo word zy alleen maar van hare kinderen met een kleed uitgezet: want geene Stief-vaders willen de kinderen lyden, veel min gehoorzamen. Dit is d'oorzaak, waarom veele weduwen haar leven, zonder te hertrouwen, in eenzaamheit over brengen, en in groote kuisheit eindigen.

In het ſtraffen der misdaden toonen de Sineezen zich vry ſlap en nalatigh, voornamelyk in 't feit van dieverye; want nooit word iemant in *Sina* om dieverye met de dood geſtraft, 't en zy het ſteelen met kracht of geweld geſchied. Indien iemant voor de tweede reize op diefſtal betrapt wordt, die brandenze met een gloeiend yzer en inkt twee Charakters, tot teken van zynen tweeden diefſtal, op den arm. Word hy voor de derde reize daar op betrapt, zoo kryght hy met het zelfſte brandt-yzer voor 't voor-hooft een brandt-merk; raakt hy eindelyk dan noch weêr in hechtenis, zoo wordt hy wel ſtrengelyk, na de grootte der misdaden, geſlagen, of voor een zekeren tydt op de Galey gebannen. Deze ſlapheit van 't ſtraffen der Dieven veroorzaakt, dat men een groote meenigte van Dieven en Roovers overal door gantſch *Sina* vind; die voor het meerder deel gemeene luiden, en uit het ſchuim der Gemeente voortgekomen zyn.

Het ſchynt evenwel dat 'er geen kleene verandering, zedert de Tarters de heerſchappye in handen hebben gehadt, in dit ſtuk, aangaande het

ſtraf-

straffen van allerlei misdaden, ontstaan is; dewyl, toen ik my in *Sina* bevond, de misdadigen, ter zaake van de minste overtreding, met den zwaarde, dat'er de doodt na volgde, gestraft wierden. En wanneer iemant ter dood verwezen is, zoo bindenze den zelven de handen, en een bord (daar op geschreeven staat wat hy bedreeven heeft) op de rugh. Daar na brengt hem de Geweldige of Provoost binnen of buiten de stadt, op een aanzienlyke plaats, en laat hem door eenen van de Krygsknechten, zonder eenige ceremonie of plechtigheit, 't hooft voor de voeten leggen. De geene, dien zy het leven schenken, wordt van twee sterke persoonen, met twee platte Bamboezen, wel strengelyk op 't plat van zyn beenen geslagen, dat dikwils de zenuwen en aderen heel verplettert en bloot komen te leggen. Zommigen, die dit slaan niet kunnen uitstaan, schieten het leven daar by in; andere verliezen der mate hunne gezondtheit, datze gaan noch staan kunnen. En dit is hunne gewoonlyke wyze van straffen, die aldaar te lande aan eenen ieder, zonder onderscheid, gepleegt word.

Om nu alle ongebondentheden en dieverye te weeren, bewaken ettelyke duizendt mannen des nachts de straten, en gaan, byna eveneens als de Ratel-wachten of Klepper-mannen in de meeste Steden van Neêrlandt, langs de straten, en kloppen op zeekre tyden op een bekken. En schoon zelfs de straten des nachts met balken en draai-boomen worden toegesloten, zoo steelen evenwel deze nachtravens dikwils heele huizen ledigh. 't Welk hier by toe komt, dewyl men de wakers wel diende te bewaken, en de zelve voor het meerder deel zelfs dieven, of makkers en spits-broederen der dieven zyn.

VYFDE HOOFTSTUK.

Van d'Uitvaarten of Lyk-staacien, en Graf-steden.

HOewel de Sineezen in veele dingen, die de maniere van leven betreffen, met d'Europische Filosophen over-een komen, zoo verschillenze evenwel zeer veel in de dingen die het begraven der dooden aangaan. Want d'Europers handelen weinigh of niet van de begraffenis des lighaams; maar de Sineezen achten geen ding hooger, dewylze in hun leven alle naerstigheit aanwenden om die in orde te mogen nalaten; en de zoonen alle hunne godvruchtigheit en gehoorzaamheit toonen, in die na hun ouders sterf-dagh te volbrengen. Het is een gewoonte door 't gantsche Ryk, de Lyken niet bloot in d'aarde te begraven, schoon het een kindt van twee dagen is; maar een ieder, na zyn staat en macht, word in een kist geleit. Te dezer oorzake gaan de ryken, schoon datze zeer spaarzaam zyn, hier in alle mate te boven, dewylze na het kostelykste en dierbaarste hout, om doodtkisten daar af te maken, laten zoeken datze weten te krygen.

D'eerste plechtigheit in 't sterven is deze. Eerst brengt men den Zieltogende op een matras, buiten de zale, om zynen adem aldaar te halen. Uit welke reden de Sineezen dit doen is my onbewust; des niet te min geschied zulks door 't gantsche Ryk; hoewel een persoon van aanzien op zyn bed blyft leggen. In dit adem halen neemt de oudtste der zoonen schielik zyn bonnet en muts van 't hooft, komt met hangend hair voor 't bed, en haalt heel wanschikkelyk de gordynen en 't behangzel des ledikants met scheuren en trekken af; waar meê hy dan het doode Lyk bedekt. Daar na word de doode van man-volk, indien het een man is, en is 't een vrouw, van 't vrouw-

volk, naar 's Lands gebruik, gewoſſen. Het afgewaſſen Lyk bewindenze in zeer fyn lynwaat, indienze dat hebben; maar hebbenze dat niet, in een ſtuk zyden doek. Zommigen vercieren hunne dooden met nieuwe kleederen, en zettenze, na datze gebalſemt zyn, (dat daar te lande by de Grooten ook veel in 't gebruik is) aan eenen tafel, die met allerhande koſtelyke ſpyze en drank rykelyk voorzien is. De voornaamſte vrienden van den overledenen bevinden zich daar dan tegenwoordigh, die dezen dooden dan quanſuis noodigen om vroolik te zyn, eveneens als of hy noch in 't leven was. Midlerwyle zyn de Prieſters ook met zingen en andere gebruikelyke plechtigheden bezigh.

Rouw. De kleur der Rouw-kleederen, die de Sineezen dragen, is niet zwart noch graauw, maar wit. De zoonen, alsze rouw over hunne ouders dragen, kleeden zich in een grof en hard hennippe kleed, voornamelyk in d'eerſte maanden. Zelfs het fatſoen van den ſleep-tabbert, van hoet en ſchoenen, is vry vreemt, en droevigh om aan te zien. Ook hebbenze een touw om 't lyf gegord, eveneens als de Monniken van Franciſcus orde. Het is in *Sina* een onverbreekelyke gewoonte, dat de kinderen drie volle jaren over den vader of de moeder rouw dragen. D'oorzaak hier van, na 't uitwyzen hunner boeken, is deze; te weeten, op datze hunne ouders, die in d'eerſte drie jaren hen op d'armen droegen, en met zoo groot een moeite opvoedden, dezen weldaadt met het bewyzen van deze eerbiedigheit vergelden. De tydt van rouwe te dragen over d'andere vrienden is vry korter: want zomtyds duurt de rouw een jaar, zomtyds alleen maar drie maanden, na datze elkandre na of verre in bloede beſtaan.

De wettelyke tyd van rouw te dragen over de doodt des Konings of der Koninginne, die wettelyk is, was eertyds drie jaren, en dat zoo verre zich de palen des Ryks uitbreidden. Maar nu worden, met bewilliging des Konings, 't geen opentlyk afgekundight wordt, de maanden voor dagen gerekent, invoegen men in 't gantſche Ryk maar een eenige maandt rouwe over des Konings doodt draaght. Alle de plechtelyke lyk-ſtacien, die de Sineezen den dooden bewyzen, vind men in een zeeker groot boek geſchreeven; als iemandt derhalven in een zeeker geſlacht komt te ſterven, zoo ſlaan d'overgeblevenen, dien het Lyk aangaat, dit boek op, op dat de lyk-ſtaci met gewoonlyke pracht en gebruikelyke plechtigheden magh toegaan. In dit boek worden niet alleen de rouwkleeden, hoeden, ſchoenen, gordels, en alle andere gebruikelyke plechtigheden voorgeſchreeven, maar men vindze daar in ook na 't leven afgetekent.

Als eenigh voornaam perſoon dezer wereldt is overleden, zoo maakt zulks de zoon of naaſte bloed-vriendt des overledene, by een boekje, daar in de rouwe met plechtelyke woorden geſchreeven ſtaat, binnen den derden of vierden dagh, aan d'andere naaſte vrienden en goede bekenden bekent. Te dien tyde word 'er ook een doodkiſt gemaakt, om het Lyk daar in te leggen. De zaal of kamer bekleedenze met wit doek, of matten, en in des zelfs midden rechtenze een Altaar op, daar op de dood-kiſt en het beeltenis des overledene geſtelt wordt. In deze zaal komen binnen zeekre beſtemde dagen ('t geen by naamhaftige luiden gemeenlyk binnen den vierden of vyfden dagh geſchiedt) de naaſte bloedten alle andere verre vrienden t'zamen, die ook alle in de rouw gekleedt zyn. Zy komen ook op alle uuren van den dagh, d'een na den ander, en ſtellen, den dooden ter eere, op den Altaar reuk-werken, en twee waſſchen kaerſſen. Als deze beginnen te branden, zoo bewyzenze den geſtorvene, met zich vier maal te buigen en op de knien te vallen, plechtelyke eerbiedigheit; doch eer zy dit doen, leggenze in een gloeiend wierook-vat, recht tegen over de dood-kiſt en het beeltenis, een weinigh wierooks. Midlerwyle deze gebruikelyke plechtigheden gedaan worden, ſtaan een of twee zoonen des overledene, ter zyde van de dood-kiſt, in wit rouw-gewaat met groote zedigheit,

digheit, en schreijen zeer beweeghlyk. Achter de doodt-kist zit de gantsche stoet der huisvrouwen, die mede in rouw-gewaadt gekleedt, maar met een gordyn bedekt zyn, en zonder maat luids-keel huilen en schreeuwen. In de voor-zaal staan ook ter weder zyde twee Trompetters, en aan de groote poort van 't Hof, van binnen, twee Trommel-slagers. Buiten de poort hangt aan een hout een langh papier tot op d'aarde, 't geen een teeken is, dat men de rouw aanneemt, en de bezoeking toestaat. Voor de deur van 't huis worden ook verscheidene papieren aangeplakt, waar in men ziet, wie dat 'er overleden is, en wat de doode in zyn leven gedaan heeft. Het is ook een gemeen gebruik, (dat van d'afgodische Priesters is ingevoert) papier, dat op een zonderlinge wyze is gemaakt; als ook witte zyde lakens, te verbranden. En hier meê, zoo zy meenen, verschaffen en makenze den gestorvenen, 't geenze ook tot een teken van weldadigheidt en eerbiedigheidt doen, kleederen.

Dikwils gebeurt het ook dat de kinderen hunne ouders lyken drie of vier jaren in de dood-kist binnens huis bewaren; want zy weten met hun klaar Joden-lym de naden en spleeten der kisten zoodanigh te bestryken, dat 'er de minste stank niet door kan trekken. Dezen gantschen tydt over, zoo lang de lyken binnens huis staan, offerenze aan de zelve dageliks spys en drank op, eveneens als ofze noch leefden. Ook zitten de zoonen te dier tyde niet op hunne gewoonelyke stoelen, maar op een laeg bankje, dat met een wit kleed overtrokken is. Zy slapen ook geensins op de bedsteden, maar op matrassen van stroo, die zy op de bloote vloer neffens de dood-kist neêr leggen. Zy eeten ook dan geen vleesch of eenige andere wel toegemaakte gerechten, nochte zy nuttigen ook geen wyn, of gebruiken baden; ja dat meer is, zy onthouden zich van by hunne vrouwen te slapen. Op gastmalen mogenze ook niet komen, nochte binnen zeekre maanden op straat uitgaan. En by aldienze dit komen te doen, zoo gaanze in een draag-baar zitten, die met een rouw-kleed is overtrokken. Evenwel binden de Sineezen zich zoo stipt aan deze plechtigheden niet, datze zommigen van die niet alleen maar ten ruighsten onderhouden, maar zy laten ook eenige geheel en al achter, en des te meer, hoe datze nader aan het einde van den rouw-tydt komen.

Op wat wyze d'uitvaart toegaat.

Ten dage als de uitvaart geschiedt zoo komen alle de vrienden, die by een ander boekje genoodigt zyn, weder t'zamen, in wit rouw-gewaat, om de lyk-staaci en uitvaart met hunne tegenwoordigheit te vereeren. Deze uitvaart geschied byna met de zelve toestel en staaci als de Rooms-gezinden hunne ommegangen op zeekre tyden van 't jaar doen. Verscheidene beelden van Mannen, Vrouwen, Olifanten, Tygers en Leeuwen, die alle van papier, maar met meenigerlei kleuren afgemaalt en vergult zyn; worden voor aan gedragen, dat daar na alles by het graft verbrand word. De Beelden-dienaars, en de geene die de Heidensche Gebeden opzeggen, volgen het Lyk ook achter aan; deze rechten verscheidene plechtigheden aan, en speelen op Trommels, Fluiten, en diergelyk ander speel-tuig. Voor hen gaan ook zeekre luiden, die op hunne schouders Wierook-vaten van gegooten klok-koper torssen en dragen. Daar na volgt de Baar, die met groote pracht en staaci verciert is; want de zelve word onder een verwulfden hemel, die zeer kunstigh gesneeden, en met fluweel behangen is, van veertigh, en dikwils van vyftigh (in welke meenighte van dragers ook een zonderlinge pracht en majesteit bestaat) dragers gedragen. Achter de Baar volgen de zoonen te voet, maar met een stokje in de handt, als of hen quansuis de rouw en droefheidt dus hadt afgemartelt en geteest. Hier na volgen de vrouwen, die zoodanigh in een draag-baar, met een wit kleed behangen, zitten, datze van niemant kunnen gezien worden; ook worden d'andere vrouwen, die hem zoo na in bloede niet bestaan, in draag-baren, die in de rouw zyn, gedragen.

Indien het gebeurt dat de zoonen, als hunne ouders dood zyn, van huis

zyn, zoo word de gantsche lyk-staaci, of uitvaart, tot hun komste, opgeschorst. Wyders, als de zoone kundschap van 's vaders overlyden heeft gekregen, zoo recht hy, ter plaatze daar hy zich dan bevind, (indien hy een voornaam persoon is,) een lykmaal aan, en ontfangt de rouw-klachten der vrienden. Daar na keert hy met d'eerste gelegentheit na zyn Vaderland, en vernieuwt de zelve plechtigheden vervolgens, gelyk wy terstondt verhaalt hebben. En een zoon is, uit kracht der wetten, gehouden, schoon hy de hoogste waerdigheit van 't Ryk bekleed, en een van de *Kolaos* is, na huis te trekken, en aldaar den tydt van drie jaren rouw te dragen; ook magh hy eer niet tot zyn voorige ampt keeren voor dat de drie jaren om zyn. Doch dit is alleen van de rouw te verstaan, die zy over hunne ouders, en niet over d'andere vrienden dragen. Ook zyn deze wet de Krygs-oversten, schoon hunne ouders gestorven zyn, niet onderworpen.

Indien het gebeurt dat iemandt buiten zyn Vaderlandt komt te sterven, zoo doet de geene, op wien het aan komt zorge voor 't Lyk te dragen, zyn uitterste vlyt, om het doode Lyk in des zelfs Vaderlandt te brengen, op dat het zelve in het graf by zyne voor-ouders magh ter aarde besteed worden.

Kostelykheit der Graft-steden.

Ieder Sineesch, die de macht heeft, sticht Graft-steden voor zich zelven en zyne nakomelingen, buiten de muuren der stadt, in de voor-steden; want het is by ryken niet gebruikelyk binnen de stadt eenige Graft-steden te maken. Deze Graft-steden zyn van gehouwen marmere en andere steenen, met groote pracht, konst en kostelykheit toegestelt; ook laten zommigen in de zelve verscheidene vertrekken en zaalen maken. Van buiten zynze gesloten, en van binnen vol oude Cipresseboomen, die zeer net op een ry gepoot zyn, en daar aan niemandt eenigh mes of byl mag zetten. Op den top des Grafts stellenze gemeenlyk kunstigh gehouwen steenen; en voor aan den gevel schilderenze afbeeldtzels van steenen, en dieren, als Harten, Olifanten, en boven al eenige Graft-schriften, die zeer net geschreeven zyn, en de lof des dooden vermelden. Schatryke luiden, en voornamelyk de Gelubden, doen noch grooter onkosten aan deeze Graft-steden: dewylze in de zelve eenige kostelyke Paleizen met zaalen, en voor de zelve Praal-boogen maken laten.

In het Landtschap *Xansi*, op de Bergen, omtrent *Taiyven*, heeft men verscheidene uitsteekende Graft-steden. By de Stadt *Taming* is een zeer oudt Graft, van Keizer *Kavus*, dat omtrent vier duizend jaren gesticht is geweest. Ook vind men by de Hooftstadt *Cinon* op de Bergen zeer kunstigh gestichte Graft-steden, zoo wel van Koningen als van andere groote Heeren.

Zelfs heb ik op verscheidene eenzame Bergen zeer aardige en wonderlyker wyze gestichte Graft-steden (gelyk u hier een der zelve in de volgende Prent vertoont wordt) gevonden. Deeze Bergh was aldaar niet uit de natuur, maar, om het werk meer aanzien en luister te geven, met de spa opgeworpen, en tot die hooghte gebragt.

In 't midden ging men in deze Graftstede door een groote poort, (zoodanige drie gemeenlyk in ieder Graft-stede zyn,) en klom van daar by een trap op na den mont van 't Graft. Van binnen vertoonde zich dit Graft als een laeg verwulfde Kapel; en was met wit plaister bestreeken, en twee kunstige zit-banken verzien. Men zag hier ook een ongemeen kunstige vergulde kist; waar by het Beeltenis van den overledene, met des zelfs gewaat, uit een zekre stoffe zeer net na 't leven nagebootst, ten toon stond.

Op zeekre tyden van 't jaar komen de Sineezen ook deeze Graft-steden met allerhande spyze en drank bezoeken; alwaar zy dan, met het storten van tranen, en 't bedryven van allerlei rouw- en jammer-klachten, over hunne liefste vrienden, groot misbaar en droefheit toonen. En nemen dit zommigen zoodanigh ter herten, datze daar niet van daan te trekken zyn,

en

en onder de dooden gereekent worden.

Buiten de Stadt *Nanking*, daar eertyds de Zetel en 't Hof der oude Keizeren plach te zyn, dicht onder de wallen, vertoont zich een zeer vermakelyk Pyn-boomen-bosch, dat rondtom met een muur omringht, en in zyn omtrek twaalf Italiaansche mylen groot is; en een Bergh, daar op verscheidene Graf-steden zyn, in zich besluit. Onder andere uitsteekende werken, die zich op dezen Berg vertoonen, kan men aan zeker Kerk, die in dit bosch staat, genoegh bespeuren, in welk een achting en waerdigheit de Graf-steden by de Sineezen gehouden worden. Ten opzicht van de zwaarte en kostelykheidt is dit een meester-stuk van alle gebouwen. Het staat op eenen hoogen heuvel, en is, uitgezeid de muuren, die van gebakken steenen zyn opgehaalt, doorgaans van hout. By vier marmere trappen, die verscheidene treeden hoogh zyn, en zich na de vier gewesten des wereldts strekken, klimt men in dit gebouw. Men heeft hier ook vyf Portalen of Galderyen, die ter weder-zyde met langwerpige ronde en glad geschaafde houte pylaren bezet zyn, die in de dikte naauwliks van twee mannen kunnen omvademt worden, en zes-en-dertigh voeten in de hoogte hebben; op deze pylaren komen dwars-balken te leggen, die andere kleene pylaren onderschragen, daar op eindelyk het dak, dat van binnen kostelyk doorwrocht en met gout verciert is, te rusten komt. De deuren zyn met beeldwerk van laurier-loof en vergulde platen zeer kunstigh doorwerkt en beleit. De buitenste galderyen en vensters zyn met gevlochten draadt-werk bekleedt, op dat de vogelen daar op niet zouden kunnen zitten, nochte de zelve vuil maken. Zoo dun en fyn is evenwel dit draad-werk, dat het licht genoeg daar door kan speelen. In 't midden of in de holte der Kerke ziet men twee Throonen, die zeer kunstigh gemaakt, en met allerlei edele gesteenten verciert zyn. Boven op deze Throonen staan ook twee stoelen, op den eenen zit de Koning, als hy offerhande doet; 't welk hem alleen geoorloft is in deeze Kerk te mogen doen. D'andere stoel staat ledigh; quansuis voor de Godtheit, als of zy, om d'offerhande t'ontfangen, zich daar tegenwoordig bevond; hoewel geen Beeldt evenwel voor deezen stoel, die voor de Godtheit ledig staat, gestelt is. Onder den blaauwen Hemel, buiten de Kerk, vertoonen zich veele

Alta-

Altaren van rootachtigh marmer, daar meê de Sineezen de Zon, Maan, Bergen en Vloeden willen te kennen geven. Deze dingen, naar 't zeggen der Sineezen, zyn te dien einde buiten de Kerk geftelt, op datze van niemandt zouden aangebeden worden, en een ieder weeten moghte, datze van die geene gefticht zyn, dien de Keizer zelfs in de Kerk eert en aanbid. Rondtom de Kerk ftaan ook verfcheide Kamers, of veel meer Cellen, die eertydts, zoo de Sineezen zelfs zeggen, Baden zyn geweeft, daar de Keizer, als hy t'offeren placht, en zyne hulpgenooten zich eerft afwosfchen. Men vind hier ook zeer breede wegen, die zich na deze Kerk en de Koninklyke vaarten ftrekken, en ter weder-zyde met vyf ryen Pyn-boomen bezet zyn. Op pene van aan den hals geftraft te worden, mogt eertyds niemant eenig tak daar af fcheuren. Ook ziet men naauwliks op deezen gantfchen Bergh een eenigen boom die met de handt niet gepoot is. Veel meer zou 'er van de Graft-fteden, die in de Keizerlyke Hooftftadt *Peking* zich vertoonen, te zeggen vallen, dewyl de Sineefche Keizers zich zedert eenige eeuwen daar tegenwoordigh hebben bevonden. Dan deze, en meeft alle andre, zyn van de Tarters vernielt en gefloopt, alle boomen omver gehouwen, de Graft-fteden opgedolven, en de Kerken, Paleizen, en alle andere treffelyke Gebouwen ter neder gefmeten.

Dus gaat gemeenlyk, gelyk te vooren verhaalt is, d'uitvaart en 't begraven der Grooten toe; en met zoo groote onkoften, pracht en cieraat, laten fchatryke luiden en groote getytelde Heeren zich hunne Graft-fteden buiten de ftadt ftichten; maar gemeene luiden, die een plaats binnen de ftadt hebben, daar op zy hunne dooden begraven, doen alles met minder pracht en ftaaci.

ZESTE HOOFTSTUK.

Van de geftalte des Ligchaams, en draght der Kleederen.

Gedaante des ligchaams der Sineezen.

DE Sineezen zyn byna over hun gantfche ligchaam wit van verruwe, gelyk d'Europers; hoewel eenige, die in de Zuiderlyke Landfchappen woonen, door dienze zeer na aan den middag-linie komen te leggen, en door de hitte der Zonne eenighfins gezengt en gerooft worden, bruinachtigh van kleur vallen. Het hair van den baard, die dun en kort valt, is ftyf, wreet, ongekrult, en loopt ook zeer laat uit; want Sineefche Jongelingen van dertigh jaren, zien 'er zoo jong uit als d'Europifche van twintigh jaren. De kleur van den baard, als ook van 't hair op 't hooft, is zwart; en 't is ook een oneer in *Sina* lang root hair te dragen. D'oogen vallen fmal, langwerpig rond, zwart, en puilen hoogh uit. De neus is hen zeer kleen, en verheft zich niet zeer hoogh; maar d'ooren vallen middelmatigh, en daar in, als ook in 't overige aanzicht, verfchillen de Sineezen weinig van d'Europers; maar in zommige Landtfchappen vind men Sineezen die plat en byna vierkant van aangezicht vallen. In de Landtfchappen *Quantung*, en *Quangsi*, hebben de meefte luiden aan ieder kleenen toon twee nagels, 't welk ook by die van *Kochinchina* gemeen is; ter oorzake misfchien datze eertydts aan ieder voet zes toonen hadden.

Alle de vrouwen vallen kleen van geftalte, en hare voornaamfte fchoonheit achtenze dat in de kleenheit der voeten beftaat. Te deezer oorzaake bewinden en bewoelenze van kindts been af de voeten zeer ftyf met zwachtels, om door dwang van deeze banden, (die zy ook haar gantfche leven aan

aan de voeten houden,) te beletten dat de voeten hare natuurlyke grootte niet krygen, maar zeer smal en kleen blyven. Het schynt dat deze vond van den eenen of anderen schrander persoon bedacht is, alleen te dien einde, om het vrouw-volk in huis te houden, en haar het loopen langs de straaten te beletten, 't geen daar te lande voor het vrouw-volk een groote schande, en tot kleenachting van de mannen is.

Dit knellen en prangen der voeten veroorzaakt in jonge en tengere ligchamen dikwils zoodanigh een pyn en ongemak, dat de groei uit de voeten raakt, en de zelve heel verkrimpen en kreupel worden; des niet tegenstaande weetenze heel kunstigh en aardigh te danssen, en veele schermutzels met de bloote armen, dat zeer vermakelyk staat, aan te rechten. Men zegt dat 'er eertydts een zeekre Koningin in *Sina* is geweest, die niet zeer wel te voet, maar andersins aangenaam, schoon van gedaante en minvalligh was. Het vrouwen-timmer, om haar te behagen, volghde haar in 't eerst met gemaakte mynen en gebaeren, en hinkte haar eenigsins dus na. En heeft hier in het gebruik zoodanigh daar na d'overhand genomen, dat de kreupelste vrouwen by de Sineezen voor de volmaaktste geschat wierden. Maar, myns oordeels, (gelyk hier boven ook alreê gezegt is) hebben de Sineezen dezen vond uit jaloersheit bedacht, om de vrouwen, die zeer gaerne op de been zyn, het uitgaan te beletten.

In 't gemeen is ook het Sineesche vrouw-volk zeer minlyk, aangenaam van geest, en minvalligh, en overtreft in schoonheidt van ligchaam alle Heidensche vrouwen des gantschen aardbodems. Blank zyn ook de Sineesche vrouwen van vel, en bruin van oogen; weinige vercieren hare natuurlyke schoonheit met gout, doch gebruiken by wylen wel blanketzel. Nooit kortenze aan de linker handt de nagels; en zelfs heb ik in de Hooft-stadt *Peking* een Jonkvrouw gezien, die hare nagels in een Bamboes-dooze bewaarde, om die niet te breken. De geene, die ryk van middelen zyn, worden zeer lekker en sober opgetrokken: en deze eeten noch drinken evenwel op gezette tyden niet meer als haar by 't gewicht en maat wordt toegeleit, waar door zommige zeer tenger en schoon van gedaante worden.

Vreemde maniere in 't scheeren van 't hair.

De Sineesche mannen, zoo wel als de vrouwen, droegen eertyds lang hair op 't hooft, en lieten dat nooit afscheeren; alleen wierd den knechtjes en meisjes, alsze noch jong waren, 't hair afgeschooren, en droegen deze alleen op den kruin des hoofts een lange bos hair, tot aan hun vyftiende jaar. Na dien tydt lietenze het groeijen, zonder eenigh scheermes daar aan te zetten, en tot aan hun twintighste jaar (om welken tydt zy den mannelyken hoed op zetten) los en ongebonden over de schouders heenen hangen en zwieren. Ook lieten de meeste Priesters eertyds hun hooft en baard ook om den achtsten dagh met een scheermes afscheeren of schrapen. Als nu jonge luiden over hun twintigh jaren gekomen waren bondenze het hair op, en droegen daar een hoedje of mutsje over, dat van paerde of menschen hair, of van zyde netsgewyze gebrait was. Dit hoedje hadt boven een opening of gat, waar door de langste hairen, die zeer cierlyk en aardigh in malkandre geknoopt waren, gesteeken wierden. De vrouwen droegen zoodanige mutsjes niet; maar gingen, gelyk zy ook noch tegenwoordigh gaan, met opgevlochten hair, datze zeer net en cierlyk met gout, zilver, edele gesteenten, en allerlei slach van gecierde bloemen weten op te tooien en te vercieren. Maar zedert het Ryk onder den Tarter raakte is in 't scheeren en dragen van 't hair groote verandering gekomen; want dit laten nu alle de Sineezen, na de wyze der Tarters, heel afscheeren, en houden alleen maar een tuit of vlecht achter aan 't hooft. En gebruikten de Sineezen eertyds zoodanig een cieraat en hovaerdye in 't hair, dat zich eenige duizenden om dit afscheeren van 't hair hebben laten om 't leven brengen. Ook gebruiktenze groot waangeloof in dit lang hair, dewylze geloofden datze by het hair ten Hemel zouden opgetrokken worden.

Eer ik van de dragt en 't fatſoen der kleederen, daar meê de huidendaagze Sineezen tegenwoordigh in *Sina* gekleed gaan, kom te ſpreken, zal ik eerſt (op dat des te klaarder blyke dat zoo wel de Sineezen als d'Europers niet altydt by een zelve fatſoen van kleederen blyven, maar by wylen daar in eenige verandering maken) voor af laten volgen, 't geen de Jeſuit Gonzales van Mendoza al voor eenige jaren met deze woorden van de Sineeſche dragt geſchreeven heeft: *De kleederen, die d'Edelluiden en groote Heeren dragen, zyn van meenigverwige zyde gemaakt. De middelbare en arme luiden gebruiken andere zyde lakenen van minder prys, of van vlas, of boomwol, daar af men daar te lande groote overvloet heeft. Te dezer oorzake worden in* Sina *geen lakenen geweven, hoewel daar groote overvloet van wolle, en die voor een geringe prys te bekomen is. Zy gebruiken palsrokken, gelyk onze voor-ouders deeden, met lange ſlippen, en vol kreuken, met zommige groote ſneden, en ſluiten die met knoopen op de linker zyde; daar aan ook zeer wyde mouwen by neêr hangen. Over deze palsrokken dragenze lange rokken, ieder na zynen ſtaat en vermogen, die wel d'onze gelyk zyn, dan hebben alleen langer en wyder mouwen. Die uit Koninklyken bloede geſprooten, en van hogen ſtaat zyn, dragen kleederen, die van de kleederen der Edelluiden verſchillen; want d'eerſte dragen een palsrok met gout en zilver tot aan den riem toe geſtikt, en d'andere bezetten die alleen tot aan de boord. Zy gebruiken wel gemaakte gegeſpte neêrhoozen, en brooskens en ſchoenen van fluweel, zeer fraai gemaakt. 's Winters dragenze de palsrokken gevoedert met vellen van dieren, en inzonderheit van Sabels, die zy daar te lande met groote meenigte hebben, en altydt om den hals dragen. De kleeren der vrouwen zyn met groote naerſtigheit gemaakt, en zommige dragen kleene rokskens met wyde mouwen. Zy kleeden haar met borduur-werk, met gout en zilver laken, en zyde.* Dus verre Mendoza. Waar uit, en uit het geene ons nu van den tegenwoordigen dragt te verhalen ſtaat, een iegelyk genoegh zal kunnen afmeten hoe veel de voorgaande en de huidendaagze Sineezen in 't fatſoen der kleederen van elkandre verſchillen.

Op wat wyze de Sineezen eertyds gekleed gingen.

De mannen zoo wel als de vrouwen dragen tegenwoordigh rokken of tabberden, die hen tot op de voeten hangen, en gemeen blaauw van kleur, en met Draken geborduurt zyn. De mannen ſlaan deze rokken in 't gaan voor

de

de borst over malkandre, en hebben d'onderste slip of zyde van de tabbert, die dus over malkandre is geslagen, met een band of snoer onder de linker, en de bovenste zyde met een band onder de rechter oxel gebonden; maar de vrouwen binden hare rokken met een band rondtom de borst toe, zonder de zyden des tabberts over malkandre te slaan. Aan deze rokken, zoo wel van de vrouwen als mannen, zyn wyde en lange mouwen; doch op de handen hebben de vrouwen die wyd, maar de mannen vry naauwer, en niet wyder dan datze effen de hand daar door kunnen steeken. De rokken der Grooten zyn gemeenlyk van blaauwe doorluchtige zyde, en doorgaans vol geborduurde Draken; maar de gemeene luiden dragen katoene rokken.

Hunne schoenen verschillen zeer veel van d'onzen, zoo wel in fatsoen als in de stoffe. Gemeenlyk maken de vrouwen die zelfs met eigene handen van blaauwe of roode armozyn, en bezettenze voor aan, daar de zelve zeer spits toeloopen, met paerlen en robynen; ook wordenze doorgaans met allerlei cier- en bloem-werk van zyde gestikt. Schoenen van leer, dat gemeenlyk geel leer is, worden alleen van 't graauw en 't schuim der gemeente gedragen; en zelden gebruiken de ryken ook leer aan de zolen, maar hechten gemeenlyk lakenze zolen onder aan de schoenen.

De Geleerden of Filosofen dragen vierkante Hoeden of Bonetten op 't hooft; maar ongeleerde luiden mogen geen andere dan ronde dragen, die, gelyk gezegt is, van paerdshair gebrait zyn; maar des winters hebbenze wolle of armozyne mutsen op, daar aan ook gemeenlyk een sabele randt zit. Zy hebben (gelyk hier te lande in Europe) geen hembden aan, maar dragen een wit katoene linnen rok over hun bloote ligchaam, datze boven de enkels met een breed lyfkleurig lint en kanonzen toebinden. *Hoeden.*

Hun ligchaam wasschenze zeer dikwils af, en verslyten alle morgens in 't hair te kemmen, en op te tooien, ten minsten een half uur. Alsze uitgaan laten zy zich, tegens de hitte der Zonne en voor den regen, een groote Zonne-scherm, of Kouvresol, boven 't hooft houden; maar gemeene luiden komen met een kleene op straat, die zy zelfs gemeenlyk in de handt houden.

De Boeren, of Huisluiden, dragen mede, gelyk alle de andere Sineezen, kort hair, dat hen rondt om 't hooft *Sineesche Boeren;*

is afgeschooren; alleen hangt hen een tuit of vlecht by 't achter-hooft neêr. Zeer arbeidtzaam en vlytigh toonen zich de Sineesche Boeren en Landtluiden in den landt-bouw, en trekken zelfs voor aan, met een ezel en vrouw, die tegen elkandre trekken, achter hen, (gelyk ik zelf in *Sina* op d'akkers zulks meenighmaal gezien heb) den ploeg, daar een ander achter aan volgt, die den ploegh te recht stuurt. En wat den landt-bouw aangaat, die hebben de Sineezen, na de verscheidene getempertheit der landen, tot zeekre regelen gebragt. Zeer verheffenze dit bebouwen der landen, en beschenken en vereeren de Landt-bouwers met groote vryheden en voorrechten. Ook porrenze deeze luiden zoodanigh tot dezen arbeid aan, dat men naauwliks een voet breed lands in *Sina* onbebouwt vind leggen. Akkers en landen, die uit den aart onvruchtbaar vallen, en geene weelige gewassen willen voortbrengen, wetenze met slik en mest zoodanigh te queeken en te koesteren, datze, schoon de zelve twee maal 's jaars bebouwt worden, niet te min een ryken oogst van vruchten, zonder uitgemergelt te worden, kunnen voortbrengen. Gebeurt het ook, dat eenige landeryen, uit gebrek van water, zeer droogh vallen, en door de hitte der Zonne ('t geen voornamelyk in de Zuiderlyke Landtschappen geschiedt) te veel geroost en gezengt worden, zoo wetenze ook dit gebrek, met het graven en delven van slooten of grachten, waar door zy het water een verren wegh na de dorstige landen uit de vloeden leiden, wonder wel te helpen. Dit graven en delven der grachten veroorzaakt dat men byna door gantsch *Sina*, van het Zuiden tot het Noorden, en van het Oosten tot het Westen zeer gevoeghlyk (tot groot voordeel van den reizenden man, en den koophandel) met schuitjes kan trekken. Een zonderlinge wetenschap en handeling, daar in zy ook d'Europische volken verre overtreffen, en dat den Landt-bouw niet weinigh voortzet, hebben ook de Sineezen om het water uit valeien en laege naar hooge plaatzen te brengen, door middel van een kleen gereedschap, dat uit vierkante plankjes bestaat, en 't water met groote gezwindigheit in grooten overvloet op haalt, en naar om hoogh brengt. Hoe schrander eindelyk de Sineezen in andere dingen zyn, kan genoegh aan 't uitvinden en oeffenen van verscheidene treffelyke kunsten en wetenschappen, daar af wy te vooren in

die in Sina hoog geacht worden,

in 't breede gesproken hebben, bespeurt worden.

De Boerinnen in *Sina* dragen broeken, die zy om de beenen toe binden; andere gemeene luiden, om geen tydt te verliezen, gaan gemeenlyk al spinnende met een spinrok (gelyk de zelve hier ook na 't leven staan uitgebeeld,) langs de straat, en spinnen (daar meê zich eenige duizenden in *Sina* erneeren,) allerlei slach van gewerkte en ongewerkte Zyde.

ZEVENDE HOOFTSTUK.

Van eenige waangeloovige Zeden, en andre dwalingen die by de Sineezen in 't gebruik zyn.

IN het volgende Hooftstuk zullenwe handelen van waangeloovige Zeden, die eene iegelyke Secte eigen zyn; maar in dit in 't kort van eenige spreken, die alle de Sineezen zonder onderscheid onderhouden.

Geen waangeloovige Zede of gewoonte heeft weeliger looten door het gantsche Sineesche Ryk geschooten als de geene die in 't waarnemen van gelukkige en ongelukkige dagen of uuren onderhouden wordt; invoegen de Sineezen den tydt in alle handelingen, eveneens als een richt-snoer, voor oogen houden. Te dien einde worden jaarliks tweederlei Registers of tafels van Almanakken gedrukt, die van 's Konings Sterrekykers, uit 's Ryks last, ('t welk deeze bedriegery geen kleene glimp en schyn van waarheit by zet,) geschreeven zyn. Deze Almanakken worden in zoo groot een meenigte verkocht, dat men die by meenigte in alle huizen vind. In deze vind men van dag tot dag geschreeven, wat men doen, en wat men niet doen moet, of tot hoe lang men een ieder handeling, van de geene die eenen ieder binnen 't jaar kunnen overkomen, op te schorten heeft.

Behalven deeze Almanakken heeft men in *Sina* noch andre boeken, die van grooter verborgene dingen han-

delen; als ook bedriegelyker meesters, die zich nergens anders meê erneeren, dan den geenen, die hen om raadt vragen, dagh en uure voor te schryven, wanneer datze iets doen zullen. Ook gebeurt het dikwils datze, by aldienze eenigh gevaerte of gebouw willen stichten, of zich ergens heenen op de reize begeven, veele dagen het begin van 't werk, of het aanvaerden der reize opschortzen, en dat alleen te dien inzichte, om van het voorschrift dezer Waarzeggers het minste niet te wyken. En hoewel het dikwils gebeurt dat op den zelven dagh een groote slagregen valt, en een tegenspoedige wind waait, zoo belet hen nochtans geen onweêr, of zy beginnen op een zelven dag, of op de zelve uur, die zy achten dat gelukkigh zal zyn, het werk. Want om een begin der reize te maken, zoo trekkenze dan alleen maar vier schreeden verre, of indienze bouwen willen, zoo gravenze alleen maar een voet of twee in d'aarde, op dat het heeten magh, datze hun werk ter bestemder tydt begonnen hebben; en alzoo, met dit te doen, ('t geen een groote verblindheit van deze volken is) achtenze dat hen alles na wil en wensch gelukken zal.

Immers zoo zeer bevlytigen en slooven de Sineezen zich af, uit de stonde van een ieders geboorte het gantsche beloop, en voor- of tegenspoedt van iemandts leven te vooren te spellen: weshalven speurt een iegelyk die stonde na, en merktze wel duidelyk en net aan. Ook geven zich in deeze kunst verscheidene luiden voor meesters uit. Immers zoo groot een meenigte vind men van de geene die uit den loop der sterren, of uit zeekre waangeloovige getalen of cyffers, d'aanstaande dingen beloven te voor te spellen. Andere wikken het toekomende te vooren uit zeekre woordjes, die zy onder 't spreken in acht nemen; andere uit het stellen des ligchaams, of alleen uit de verscheidentheit van zitten, en uit ontelbare meer andere manieren: en dit gaat, huns bedunkens, zoo wis, dat by hen daar geensins aan getwyffelt word. En zoo veele listen schuilen onder dit werk, en zoo veele nieuwe bedriegeryen ontstaan 'er dageliks, dat de lichtgeloovigen licht bedroogen worden. Want deeze meesters zenden dikwils onbekende Landtloopers ter plaatze daar een groote meenighte van menschen by een is vergadert, die opentlyk bevestigen, dat hen alles vervolgens, zoo als hen te vooren was gespelt, wedervaren is. Waar door geschiedt dat veele luiden, die hun geluk en ongeluk van hen te vooren willen gezeid hebben, en, 't geen zy van hen hooren, voor orakels aannemen, bedrogen worden. Ook zoeken deeze Waarzeggers, door een andere list, de schyn en glimp van waarheidt te verkrygen. Men vind in *Sina* geschreeven Registers, waar in de huisgezinnen van een gantsche stadt in 't kort staan opgeschreeven. Deze Registers schryven de Waarzeggers uit, of zienze voor een kleen geldt te koopen, en alzoo, schoon datze uitheemsche zyn, zoo wetenze evenwel, door behulp van deze boekjes, eenen ieder te verhalen in wat geslacht datze tot dus lang geweest zyn, wat hen zedert veele jaren herwaarts is wedervaren, en diergelyke dingen meer; en hebbende zich dus, door het weeten van 't geen te vooren is geschied, in geloof gebragt, zoo wordenze, in het te vooren zeggen van aanstaande dingen, des te meer gelooft. Wyders, zoo veel schryven veele luiden deze Waarzeggers toe, dat de vreeze de zaak waar maakt. Want indien hen te vooren is gespelt, datze op zoodanig eenen dag met een ziekte zullen bevangen worden, zoo vallenze uit enkele vreeze en inbeelding, als die dag aan komt, in ziekte, en dikwils zoodanig, datze gevaar loopen van het leven daar by in te schieten.

Maar alle deze dingen hebben ook d'Europische Heidenen, gelyk zulks hunne schriften vermelden, met de Sineezen gemeen gehadt. Alleen het volgende mag men zeggen dat den Sineezen eigen toekomt. Dit bestaat in 't verkiezen van een plaats, daar op een byzonder of een gemeen gebouw zal gezet, of doode lyken zullen begraven worden; en deze plaats waerdeeren en vergelykenze by het hooft, den staert, en by de voeten van verscheidene

dene Draken, die, volgens hunne vercieringen, onder onze aarde leggen, en aldaar leven. En dat hier aan niet alleen het voor- en tegenspoed der byzondere huisgezinnen, maar ook dat van Steden, Landschappen, en eindelyk van 't gantsche Ryk hangt, geloovenze vastelyk. Te dezer oorzaake zyn ook in deze verborgene, om zoo te spreken, wetenschap veele voorname mannen bezigh, en worden van andere plaatzen, als 't van nooden is, ontboden; voornamelyk als 'er 's Lands Torens of andere nieuwe gevaerten en gebouwen zullen gesticht worden; op dat het geluk magh ingehaalt of ingeroepen, en 't ongeluk magh uitgebannen worden. Want eveneens gelyk de Sterrekykers, uit het gade slaan der Sterren, alzoo meeten, of veel meer liegen deze Landtkykers, om zoo te spreken, uit de gelegentheidt der Bergen, Revieren en Landen, het aanstaande noodtlot der Landtschappen af; dat men gewisselyk voor 't ongerymste werk magh houden daar af men ooit gehoort heeft. Want dat een deur op deze of geene zyde staat, dat het regenwater door 't voorhuis na de rechter of linker zyde geleid word, dat een venster van buiten of binnen open gaat, of dat het tegen over staande dak hooger is, daar aan meenenze dat de behoudenis van 't geslacht, goederen, eere, en al hun geluk hangt.

Alle straaten, steegen, kroegen en markten, zyn vol van deeze Sterrekykers, Plaats-waarnemers, Wigchelaars, en, om met een woordt te zeggen, Bedriegers. Overal ventenze het geluk met ydele beloften op; en zyn dikwils luiden die van hun gezicht berooft zyn: en niet alleen bemoeien zich de geringste mansperſoonen, maar ook verscheide vrouwtjes met deze kunsten en bedriegeryen. Ook steeken niet alleen de kleene en gemeene Steden vol van deeze bedriegers, maar ook zyn de grootste Hooft-steden, en de Keizerlyke Hoven met deze smet vergiftigt. En alleen met deze kunst t'oeffenen erneeren zich veele luiden, kunnen een groot huisgezin daar lekker op voeden, en groote schatten daar meê by een vergaderen. Want hooge en laege, edele en onedele, geletterde en ongeletterde luiden, als ook de Koning zelfs, de gantsche Magistraat, en de grootste des Ryks, eeren en vieren deze Waarzeggers, of veel meer Bedriegers, boven mate.

Uit deze boven verhaalde dingen is genoeg te besluiten, wat al voortekenen zy ook uit het gegier en geluit der vogelen nemen, hoe zorgvuldigh zy d'eerste ontmoetingen in den morgenstond, en met welk een waangeloof zy de schaduwen der Zonne-straalen, die op de daken van byzondere huizen vallen, waarnemen. En, om met een woord te zeggen, al wat ongeluk eenen ieder in 't byzonder, en in 't gemeen de Steden, Landtschappen, en 't gantsche Ryk over komt, dat schuivenze alles op hun ongelukkigh noodtlot, of op eenig ding, dat in de huizen of in de Stadt, of Keizerlyke Hooft-stadt, averechts gestelt is; in plaats datze d'oorzaak van hun onheil op hunne zoo meenigvuldige schelmeryen, waar door zy de wraake uit den Hemel over Stadt en Land halen, wel rechtvaerdelyk behoorden te leggen. Eenige andere vreemde gewoonten, daar over de Sineezen kleene zwaarigheit maken, ja, magh men 't zeggen? zich die tot lof rekenen, zal ik in 't kort hier ook laten volgen.

De Sineezen verkopen hunne eigen kinderen tot slaven.

Zeer veele luiden vind men in *Sina*, die, om datze het gezelschap van een vrouw niet kunnen ontbeeren, en arm zyn, zich zelven by ryke luiden tot slaven maken, op datze een van de dienstboden mogen ten wyve nemen; waar door geschiedt, dat ook hunne kinderen voor eeuwigh de slavernye aannemen. Andere, die geldts genoegh hebben om een vrouw te koopen, koopen 'er een voor een zeeker stuk geldts; maar alsze hun huisgezin, dat in getale toeneemt, daar na niet langer kunnen onderhouden, zoo verkopenze zoonen en dochteren, byna voor de zelve waerde, waar voor men een zwyn of eenigh vee kan koopen, te weten, voor twee of drie kroonen, 't welk zy ook doen, schoon het geen duuren tydt is. En voor eeuwigh worden dikwils de zoonen van hunne ouders gescheiden; het staat ook den koper

per vry den slaaf te gebruiken waar toe dat hy wil. Dit is d'oorzaak dat dit Ryk zoo vol knechten is; dat geene knechten zyn die in den oorlogh gevangen, of van andre plaatzen daar in gebraght zyn, maar het zyn inboorlingen en burgers. Met groote meenighte worden deze ook van de Portugeezen en Spanjerts buiten de grenzen des Ryks in een eeuwige slavernye, buiten hun Vaderland, gevoert. Hoewel men zou kunnen zeggen, dat Godt voornamelyk dit middel gebruikte, om de meeste Sineezen uit het afgodische Heidendom in de Christelyke vryheit te brengen.

Maar van dezen klad, in 't verkopen der kinderen, kunnen de Sineezen zich vry zuiveren, en dat ten aanzien van drie dingen, te weeten, de meenigte des graauws, die niet dan met zweet en schranderheit aan de kost kan raken: en de wyze van dienen, die veel gemakkelyker en lichter is by de Sineezen dan by eenigh ander volk. En ten derden, dewyl zich een ieder voor de zelve prys kan lossen, daar voor hy verkocht is, indien hy slechts de macht heeft.

Verdrenken de jonge kinderen.

Maar een veel grooter quaadt en boosheidt is dit volgende. Want in zommige Landtschappen verdrenkenze de jonge kinderen, voornamelyk de meisjes, uit wanhoop van de zelve groot te kunnen maken. Deze verduivelde gewoonte heeft ook by 't graauw en 't schuim der gemeene d'overhandt genomen, en dat alleen uit vreeze, dat de nood hen daar na niet moghte dwingen, hunne kinderen op te veilen, en aan onbekende luiden over te geven; zulks deze luiden liever wreedt dan weinigh godvruchtigh willen zyn. Maar ten aanzien van de dwalingh, die de verhuizing der zielen genoemt word, dunkt hen deze wreetheit ook gantsch niet afgryzelyk te zyn. Want dewyl zy meenen dat de zielen der sterffelyken in andere ligchamen over varen, zoo verschoonenze deze yselyke wreedheidt met den dek-mantel van godtvruchtigheit, zeggende, datze den kinderen, met die om 't leven te brengen, groot voordeel doen; dewylze op deze wyze, uit hunnen deerlyken en gebrekkelyken staat, zoo veel t'eerder tot een hooger staat geraken. Te dezer oorzake wordt dit ombrengen der kinderen geensins in 't heimelyk, maar voor eenen ieder in 't openbaar gedaan.

Ve-gen zel-lev-

Maar behalven deeze onnatuurlyke wreetheit hoort men in *Sina* noch van een onmenschelyker en veel ysselyker wreetheit, waar door zich veele zelfs om 't leven brengen; 't zy uit vertwyffeling van voorspoedt, of datze al te groote tegenspoed lyden; of meenen datze hunne vyanden, dewylze anders niet kunnen, hier mede quaad doen. Want naar men zeid, brengen zich zelfs veele duizend mannen en vrouwen op de velden, of voor de deuren hunner tegenpartyen, met een strik om de keel te binden, of in de Revieren te springen, of eenigh vergift in te drinken, om 't leven. Want door dien de zelve zeer strengelyk by den Gerechte gestraft worden, die van de naaste vrienden des overledene aangeklaagt worden, datze d'oorzaak van zyn doodt zyn, zoo is dit ook d'oorzaak, waarom zy meenen, datze zich op geen andere wyze kunnen wreeken. Evenwel vind men veele Magistraten die zich veel wysselyker in dit stuk aanstellen, dewylze, uit kracht der wetten, zich met de zaak van de geene, die zich zelfs om 't leven heeft gebraght, niet willen bemoeien; waar door ook veele zich ontzien de handen aan zich zelven te slaan.

L- de kne-

Een ander slach van onmenschelykheidt bedryvenze in de Noordelyke Landtschappen tegen de jonge knechtjes, met hen te lubben, om onder het getal der Koninklyke dienaars gerekent te worden; want geen andere luiden dan Gelubden dienen den Koning; hy heeft ook geen andere luiden tot Ryks-raden, noch niemandt anders komt met hem te woorde dan de Gelubden; ja dat meer is, byna de gantsche bestiering des Ryks staat in 't gewout van deze Half-mannen. Van deze Gelubden onthouden zich aan 't Keizerlyke Hof aan de kant van tien duizend, die byna alle geringe luiden, ongelettert, en in een geduurige slavernye opgetogen zyn. Deze zyn ook einde-

eindelyk plomp, dom, en heel onmachtigh en onbequaam om iets te verzinnen, veel min om iets uit te werken.

Wyders, hoewel de wetten, nopende het straffen der misdaden, niet te streng zyn, noch bóven de billikheit gaan, zoo worden 'er, myns bedunkens, evenwel al zoo veel tegen de wetten om 't leven gebraght, als die hun leven wettelyk verliezen; 't welk by een vast ingewortelde gewoonte her komt. Want van een ieder Magistraat worden d'onderdanen, zoo dikwils haar zulks in de zin komt, onverhoort, en zonder hem zyn vonnis te vooren te leezen, geslagen. Op d'openbare richterstoel leggenze met hun aanzicht plat tegen de vloer op hun knien, met de bloote beenen onder de billen gehaalt, en in dier gestalte wordenze met een hard doorgespouwen riet, of bamboes, (gelyk alreê te vooren in 't straffen der misdaden verhaalt is) wel strengelyk geslagen. Want zoo groot en fel is de heerschzucht, dat naauwliks iemandt meester van zyn eigen goederen kan zyn; maar zy leven alle in een geduurige vreeze; dat hunne goederen hen niet door list ontrooft worden.

Eer ik dit Hoofstuk eindige, zal ik hier twee groote uitzinnigheden, om zoo te spreken, die door alle de Landschappen des Sineeschen Ryks verspreid, en daar meê voornamelyk de Grootsten des Lands bevangen zyn, laten volgen, en ten toon stellen. D'eene, daar van ook d'Europers niet vry zyn, poogt uit een zeeker ander metaal zilver te maken; d'ander dingt na een onsterffelyk leven, zonder ooit de sterffelykheidt onderwaerigh te zyn. De grondt-regels van beide deeze valsche kunsten zyn, na hun verciering, van zeekre aaloude Geleerden, die zy onder de Heiligen rekenen, allereerst uitgevonden, en daar na van hand tot hand aan de nakomelingen over gegeven. Ook stoffen de Sineezen, dat d'eerste vinders van deze heilzaame zaken, na datze veel treffelyke en nuttige werken op der aarde hadden uitgerecht, teffens met ziel en ligchaam, als hen 't leven hier op der aarde begon te verdrieten, ten Hemel gevaren waren. In deeze tegenwoordige eeuwe heeft men in *Sina* een ontelbare meenigte van boeken, die de Sineezen van deze beide wetenschappen, of, om beter te zeggen, bedriegeryen, geschreeven hebben; waar van zommigen gedrukt, andere met de handt geschreeven zyn; maar den geschreeven word veel meer gezags en geloofs gegeven.

Alchimie.

En van d'eerste razernye of uitzinnigheidt kan niet gevoeglyker gezeidt worden, dan dat die geldzuchtige Alchimisten al hunne middelen die zy hebben in den rook verquisten, en geensins de geene verkrygen daar zy na staan. Want d'allerrykste, na het doorbrengen van eenige duizenden in deze bedriegelyke kunstenarye, vervallen, ten aanzien van eenen ieder, tot d'uitterste armoede. Maar de geene, die in dit werk alles voor de wind gaat, en de wel geoeffenste wel zyn, weten zoodanigh het zilver te vervalschen, datze niet weinigh onervarene luiden verleiden. Te dien einde leggen deze luiden, zonder zich met de geleertheidt of eenige deughdelyke leere te bemoeien, nacht en dagh voor den vuure, om andere of zich zelven te bedriegen. Zy schryven ook met groote onkosten verscheidene boeken over, en stellen meenighte van gereedschappen toe, die hen in deze kunst noodigh zyn. En de geene, die met de dolheit van deze kunstenarye bezeten zyn, vervallen dikwils tot die razernye, datze, schoonze een groot deel van hunne middelen daar by hebben ingeschoten, evenwel hierom hunne handen niet t'huis willen houden, maar laten zich met schoone woorden en groote beloften weder van andere Landloopers, die in de kunst van deze bedriegerye wat gaauwer zyn afgerecht, op nieuw verleiden en bedriegen; zulks zy hun gantsche leven in deze hoop met zorge en droefheit, ten aanzien van 't geene daar zy na staan, over brengen, zonder na eenige heilzaame vermaningen van vrienden of goede bekenden te willen luisteren.

Razernye der Sineezen in 't streven na d'onsterffelykheit.

De geene, die met de gemelde eerste razernye, of Alchimie, bezeten zyn, vinden zich ook dikwils met de tweede of volgende bevangen. En dewyl

de onsterffelykheidt, daar deeze verdwaalde menschen na staan, in der daadt een gewichtige zaak is, en het veele voeten in d'aarde heeft om die te verkrygen, alzoo vervallen ook de voornaamste luiden, en die de hoogste ampten in de Magistraat bekleeden, tot deeze uitzinnige razernye. Want na dat deze in dit leven alle goederen en waerdigheden, die voor hen te bedenken zyn, verkregen hebben, zoo achtenze dat hen tot de gelukzaligheit niet anders ontbreekt dan op wat wyze zy deeze, neffens de onsterffelykheit, mogen bezitten; invoegen zy hun uitterste best doen, en al hunne krachten te werk stellen, om die te bekomen. En in de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* vind men weinigh Magistraten, Gelubden, of andere voorname persoonen, die aan deze razende ziekte niet krank leggen. En dewyl 'er geene leerlingen ontbreeken, alzoo heeft men ook geen gebrek van Leer-meesters, die by de Grooten zoo veel t'aangenamer zyn, hoe de moeite van d'onsterffelykheit te verkrygen in zich zelf grooter is, en hoe de geene, die daar na streeven, vuuriger daar door ontsteeken worden: en de geene, die deze razernye eens bezeten heeft, word 'er alzoo zwaarlik van geneezen als van de boven verhaalde. En schoon deze luiden, die pochchen en snoeven datze d'onsterffelykheit weeten te weegh te brengen, dageliks komen te sterven, en uit het leven worden wegh gerukt, zoo kan evenwel hun sterven zoo veel niet uitwerken, dat deeze ellendige menschen hun gevoelen en moeite, van tot d'onsterffelykheit te geraken, laten varen: want zy meinen dat hen misschien een beter geluk zal te beurt vallen, en, 't geen anderen schadelyk is geweest, hen tot groot profyt zal strekken. Ook kunnenze geensins zoo verre gebragt worden, datze gelooven, dat zulks de palen van 's menschen verstant en macht te boven gaat.

Men leest in de Sineesche Jaar-boeken, dat een van d'oude Keizeren met deze razernye zoodanigh bezeten was, dat hy, met gevaar en tot nadeel van zyn sterffelyk leven, na een onsterffelyk leven stondt; 't welk dikwils gebeurt, datze in 't staan en dingen na een onsterffelyk leven, hun sterffelyk leven verkorten. Deeze Keizer hadt zich, door zekre listige bedriegers, een drank laten bereiden, waar aan hy niet twyffelde, of de zelve zou hem, als hy die quam te drinken, onsterffelyk maken; en hier van was hy ook niet af te krygen, met wat voor heilzame vermaningen en wyze redenen zyn getrouwste vriend hem onderging. En als deze persoon dit bemerkte, zoo nam hy heimelyk den kroes, als de Koning by geval eens omzagh, en dronkze in eene teug uit. De Keizer ontstak terstond hier door zeer van gramschap, trok zyne degen en dreighde hem te doorstooten, om dat hy hem van den drank der onsterffelykheit beroofd hadt. Maar deze vriend antwoorde hem met een onvertzaagt herte aldus: *Meent gy, dat gy my van 't leven kunt berooven, nu ik den drank van onsterffelykheit heb uitgedronken? En kunt gy my daar van berooven, zoo heb ik niets misdaan? want met dit te doen heb ik u de onsterffelykheit niet benomen, maar van list en bedrogh verlost.* De Koning dit hoorende, bedaarde terstond van zyne gramschap en hevigheit, en prees des vriends wysheidt, waar door hy hem uit deze dwaling geredt hadt, boven mate. Maar hoewel in *Sina* nooit gebrek van wyze mannen is geweest, die deeze boven gemelde ziekten des gemoets, die wy een razernye en uitzinnigheit noemen, gepoogt hebben uit de gedachten der menschen te brengen, en hen daar van te zuiveren, zoo hebbenze evenwel nooit kunnen beletten, dat deze dwalingen zich van tydt tot tyd niet verder onder 't volk verspreiden, en nu veel meer als ooit te vooren meenigte van luiden zich met dien klad besmet vinden.

ACHT-

ACHTSTE HOOFTSTUK.

Van verscheidene Secten in Sina, nopende de Filosofie en den valschen Godsdienst.

VAn alle Heidensche Secten, die tot kennis der Europers zyn gekomen, heeft men tot noch toe geene gelezen, die tot weiniger dwalingen is vervallen, als de Sineesche Secten, in d'eerste eeuwen of in den beginne des wereldts. Want in de Sineesche boeken leest men, dat de Sineezen al van den beginne af de hoogste en een eenige Godtheit hebben aangebeden, die zy zelfs den Koningh noemden, of met een anderen naam, den Hemel en d'Aarde. Hier uit blykt, dat d'oude Sineezen van gevoelen geweest zyn, dat den Hemel en Aarde bezielt waren, en datze der zelve ziele voor de hooghste Godtheit geëert hebben. Beneden deze Godtheit eerdenze ook verscheidene Geesten van Bergen, Revieren, als ook de geene, die over de vier gedeelten des werelts staan en te gebieden hebben. In alle handelingen zeiden d'oude Sineezen, dat men na het aangeboorne licht des vernufts moeste luisteren; welk licht zy bekenden van den Hemel ontfangen te hebben. Maar van de hoogste Godtheit, en van de Geesten, die haar ten dienste staan, leest mèn in geene Sineesche boeken, dat de Sineezen ooit zoodanige wanschepzelen van ondeughden aan den dagh gebragt hebben, als de Romeinen, Grieken of Egyptenaars (die, in 't bedryven van alle ondeugden, bystandt aan hunne Goden verzochten) uit hunne kruinen stieten. Men bespeurt ook niet duisterlyk uit hunne Jaar-boeken, die de geschiedenissen van vier duizendt jaren herwaarts vervatten, dat de Sineezen veele goede werken, ten dienste des Vaderlandts en 't gemeene beste, hebben uitgericht. Het zelfste wyzen ook de boeken der oudste en wyste Filosofen uit, in welke boeken (die noch voor den laatsten Tartarischen inval in *Sina* te vinden waren, maar toen meest verbrand en vernielt zyn) veele heilzaame geboden en leeringen stonden, daar door de menschen tot het oeffenen en najagen des deughts gesticht en onderwezen wierden. In welke dingen het schynt datze onze beroemste Filosofen geensins toegeven. Maar dewyl de bedurvene natuur, zonder hulp en bystandt der genade, altydt verslimmert, zoo is ook, by verloop van tydt, daar na dit licht des vernufts zoodanigh verduistert, dat de geene, by aldien zich noch eenige van den afgodischen Beelden-dienst onthouden, weinigh zyn, die niet dieper in 't Heidendom verwerre raken.

Driederlei Secten of ketteryen zyn in Sina. De Sineesche boeken vermelden alleen maar van drie Secten, die ooit in de gantsche wereldt in zwang zyn gegaan; want van andre Secten wordt in deze boeken het minste gewach niet gemaakt. De eerste Secte is de Secte der Geleerden of Geletterden; de tweede wordt op Sineesch *Sciequia*, en de derde *Laucu* genoemt. d'Eerste van deze drie Secten dryven alle de Sineezen en d'overige gebuur-volken, die mede de Sineesche Charakters gebruiken, als d'Eilanders van *Japon*, *Korea*, en die van *Cochinchina*. De Secte der Geleerden wordt van geene volken geleert en gedreeven dan alleen van deze, en de Sineezen, die ook d'alleroudste van alle de Secten is, daar af men ooit in *Sina* gehoort heeft. Aan deze Secte, daar in eenige duizendt boeken zyn geschreeven, staat de bestiering des Ryks, en de zelve wordt boven alle andere Secten hoog geacht en geëert. *D'eerste heeft Confutius ingevoert.* De leere dezer Secte verkiezen de Sineezen niet; maar zy drinken die allengs in onder

'tleeren van leezen en schryven; ook houdenze alle, die zich op de geleertheit leggen, of de eer-tytelen en trappen van geleertheit verkrygen, deeze Secte staande. De geene, die deeze Secte allereerst heeft ingevoert, was *Confutius*, Prins der Sineesche Filosofen; daar af alreê ook te vooren, in 't beschryven der Sineesche wetenschappen, ten deele gesproken is. Van dezen; als d'uitvinder der gantsche Sineesche geleertheit, acht ik niet ongerymt te zyn noch iets hier by te voegen. Deze *Confutius* wordt tot noch op dezen huidigen dagh onder alle de Filosofen met den bynaam van den Allergrootsten genoemt. Hy was, zoo de Jesuit Semedo in zyn verhaal van *Sina* schryft, een man van een goede natuur, zeer genegen tot deugt, voorzichtigh, diepzinnigh, en een groot liefhebber van 't gemeene beste. Jarrikus, in zyn Schat der Indiaansche dingen, aan het tweede Hooftstuk, schryft aldus van zyne schriften. *De Sineezen waardeeren zeer hoogh de schriften van eenen zekeren Filosooph, dien zy* Confutius *noemen, wiens leere zy alle, zonder eenigē tegensprekinge, omhelzen; des zelfs uitleggers, op dat zyne schriften van den gemeenen man kunnen verstaan worden, toetzen, tegen het gevoelen datze willen uitleggen, diergelyke andere gevoelens, en vergelyken verscheidene leezingen tegen elkandre. Ook zyn de Sineezen alzoo zorgvuldigh om de leere en schriften van dezen* Confutius *onvervalscht en ongeschonden te houden, als wy de heilige schriften des Bybels.*

In welke groote achtinge die by de Sineezen is.

De Geletterden rechten ook, dezen *Confutius* ter eere, een byzondere Kapel op, in ieder Stadt, ter plaatze daar het School is; en dat uit bevel van 's Ryks wetten. Deze Kapel wordt zeer kostelyk en met groote onkosten gesticht, neffens het Paleis van die Magistraat, die over de geene het gezagh en gebied heeft, die den eersten trap in de geleertheit verkregen hebben. Nopende het Beeltenis van *Confutius*, dat in deeze Kapel zou opgerecht staan, daar in verschillen de Schryvers niet weinigh van elkandre. Trigautius, in het eerste boek van den Christelyken Tocht na *Sina*, aan het eerste Hooft-stuk, schryft, dat men des zelfs Beeldt op de aanzienlykste en vermaardste plaats des Kapels ziet, neffens eenige aaloude gedenk-tekenen zyner leerlingen. Ook staan neffens zyne zyde de beeltenissen zyner leerlingen, die de Sineezen onder het getal der Heiligen hebben gerekent. Maar de Jesuit Martyn Martynzen, in het vierde boek der Sineesche Historien, schryft van het Beeltenis van dezen *Confutius* aldus: *Zy maken noch rechten hem ter eere geen Beeldt op, maar zy schryven alleen zynen naam met groote goude letteren aan den voorgevel van de hooge School; en de Sineezen eeren hem eveneens als hunne noch levende Leermeesters.* In deze Kapel, als 't nieuwe en volle Maan is, vergaderen alle de stadts Magistraten, vergezelschapt met de nieuw gemaakte Bakkalaurezen, om hunnen Leermeester met plechtelyke buigingen, voetvallen, wasse-kaerssen en rook-werk te vieren en te eeren. De zelve Magistraten offeren aan hem jaarliks, op zyn geboorte-dag, en op zeekre andere gezette tyden, verscheidene gerechten, die met groote kosten en toebereiding zyn toegestelt; alleen te dien einde, om hier door te toonen, datze dankbaar voor zyne leere zyn, die zy uit des zelfs boeken gezogen hebben, en door wiens hulp zy de trappen van hunne geleertheit, en de hoogste ampten des Ryks verkregen hebben.

Men vind ook verscheidene andere Kapellen van deeze zelfste Secte, die den Geesten ter eere, (in wiens gewoud, zoo de Sineezen zeggen, ieder Stadt gestelt is) en ter eere van ieder Magistraat of Rechtbank eigentlyk gesticht zyn. In deze Kapellen leggen de Magistraten plechtelyk den eedt af, met beloften datze de billikheit in alles volgen, 't recht niet quetzen, maar hun ampt wettelyk verrichten zullen. En is een ieder Magistraat gehouden dit te doen zoo dra als hy in zyn ampt treed. Deze Geesten offerenze ook gerechten op, en ontsteeken hen welriekende reuk-werken; maar niet met de zelve eer-bewyzing die zy voor het Beeltenis van *Confutius* betoonen. Want zy bekennen dat in deze Geesten een Goddelyke

delyke macht is, van de meineedigen te straffen, en de vroomen met geschenken te vergelden.

Wat voor een treffelyke en uitsteekende Filosoof de boven gemelde *Confutius* is geweest, blykt ook uit des zelfs Lyk-reden van eenen zeekren *Tenyuenius; Hoe wy onze oogen des vernufts hooger op hieven, zoo veel te verder waren wy van* Confutius *deugt; hoe dieper wy daar in raakten, zoo veel te vaster en ondoorkomelyker was de zelve. Die de zelve ter vlucht eens over zagen, meenden datze gemeen en naby was, maar wy vernamen wel haast datze van onze deugt zeer verre was gelegen. Onze Leermeester leerde zeer schoon en ordentelyk de luiden, maakte onze wetenschap geduurig minder, en stelde zeer kort en beknoptelyk alle Zeden te vooren. Ik wenschte dikwils van zyne leere af te wyken, maar kon zulks niet doen, en stelde al myne krachten te werk om eenige dingen van zyne leere te verstaan. Niemant kan tot de deugt van* Confutius *geraken, gelyk niemant by een ladder, al was hy noch zoo hoogh, in den Hemel kan klimmen.*

Wat zyne schriften aangaan; vier groote boeken (gelyk te vooren alreê verhaalt is,) heeft hy uit de schriften der oude Filosofen by een vergadert, en een vyfde zelfs uit den grond opgemaakt. Behalven deze boeken van *Confutius* vind men in *Sina* noch vier andere groote boeken, daar in zich de Sineezen nacht en dagh oeffenen, en die de Filosoof *Mensiu*, na d'orde van *Confutius*, t'zamen heeft gestelt. Men heeft daarenboven noch een ontelbare meenighte van andere boeken, die de Sineesche Leeraars hebben geschreeven, en door den druk gemeen gemaakt. Wy zullen hier den inhoud en de tytels van eenige boeken, die uit *Sina* in Europe zyn gebraght, op dat des te klaarder blyke, waar in de Sineesche geleertheit voornamelyk bestaat, laten volgen, en in't kort ten toon stellen. D'eerste tytel komt op dezen zin uit, te weeten:

De eerste handelt van den oorsprong des gantschen werelts; van den eersten Schepper van de voortteelende en behoudende zaken. En uit dit boek zyn de meeste dingen genomen die de Natuurkunde aangaan.

De tweede tytel spreekt van het eeuwige middel.

De derde van de leere der volwassenen. En deze twee boeken worden van de Sineezen in plaats van de Natuur-weet gehouden. Ook houdenze voor vast, dat niemant anders dan zy-luiden bequaam zyn om't merg en pit dezer geheimenissen te vatten; hoewel deze boeken niet zwaarder te verstaan zyn dan de schriften van Titus Livius en Cicero.

De vierde tytel is van den loop, gelegentheit, invloeijing en werkingen der dwaal-sterren, als ook van d'andere hemelsche lichten.

De vyfde is van lotwerpingen en voorspellingen, die men in dingen, die een onzeekre en twyffelachtige uitkomst hebben, gebruikt.

De zeste is van waarzeggerye uit de streepen der handt en des aanzichts, en van meer diergelyke beuzelingen.

De zevende is van de natuurlyke tover-kunde, voorweeting en tekenen der aanstaande dingen.

De achtste is van den oorsprong, namen, en't dienen der Goden.

De negende van de daden, mirakelen, sterven en begraffenis der Sineesche Heiligen.

De tiende is van d'onsterffelykheit der Ziele, van des zelfs toekomende staat, als ook van de rouwe, en op wat wyze men rouw moet dragen.

De elfde is van veele boeken in de Artzeny-kunst, zoo wel die van oude als van nieuwe Artzen geschreven zyn. En wordt in deze boeken gehandelt van de kracht en't gebruik der kruiden, van de gezontheit te bewaren en te herstellen, van't geneezen der kranken, en eindelyk van alle andere dingen, die zoo wel d'Artzen als de kranken in acht hebben te nemen.

De twaalfde tytel is van den staat en gelegentheit der kinderen in's moeders lichaam, als ook van de dingen die de baring kunnen helpen of beletten.

De dertiende is van de Reken- en Meet-kunde.

De veertiende van de Bouw-kunst, en verscheidene manieren van bouwen, en van de gelykmatigheit die men in de

de Bouw-kunst heeft waar te nemen.

De vyftiende is van de Paerde-tuisscherye.

De zestiende is van de Krygs-bouwkunde, en van Instrumenten die men in den oorlog gebruikt.

De zeventiende is van den Landtbouw, en van de tekenen daar aan men een vruchtbaar landt kennen kan.

De achtiende is van de kunst van schryven en Charakters te maken.

De negentiende is van een naauwkeurigè beschryving van alle de Landtschappen in geheel Sina.

De twintighste is van d'outheit des Sineeschen Ryks.

De een-en-twintighste is van 't gezag, de majesteit, inkomsten, paleizen, &c. des Keizers.

De twee-en-twintigste is van d'ampten en wedden der Koninklyke dienaars.

De drie-en-twintighste is van de wetten en willekeuren des Ryks.

De vier-en-twintighste is van d'uitgevoerde daaden der Sineesche Keizerey, als ook van 't vervolg der geslachten, van 't bemachtigen en 't bestieren des Ryks.

De vyf-en-twintighste is van de Volken die tot kennis der Sineezen zyn gekomen.

De zes-en-twintighste is van de Zang-kunde en Snaren-spel.

De zeven-en-twintighste is van de Dicht-kunde, en van 's menschen genegentheden of driften.

En eindelyk de acht-en-twintighste tytel is van verscheidene soorten van Spellen.

Wyders, deze eerste Secte der Geleerden, daar af wy dus verre gehandelt hebben; houdt van geen Beeldendienst; noch wil de zelve ook niet gedoogen noch opgerecht hebben. D'aanhangers dezer Secte eeren een eenige Godtheit, en dat te dezer oorzaake, om datze voor vast gelooven dat alle deze aardsche dingen van hem bewaart en bestiert worden. Zy eeren ook Geesten, maar met minder eerbewyzing, en dragen de zelve ook minder gezagh toe. De rechtmatige Geleerden leeren, dat de wereldt geenen Schepper noch tydt gehadt heeft; maar van aller eeuwigheit her geweest is. Dit is, gelyk ik zegh, 't gevoelen der rechtmatige Filosofen, dewyl zommige onvermaarde Filosofen droomen, beuzelingen en onwaarschynelyke dingen voorstellen, die geensins eenig geloof verdienen.

In de Leere dezer Secte wordt ook veele gesproken van de belooning der goeden en straffen der quaden; maar d'aanhangers gelooven voor vast, dat die in dit leven verleent worden, en datze, na verdienste, de geene, die zulks doet, of des zelfs nakomelingen te beurt vallen. Het schynt dat d'oude Sineezen aan d'onsterffelykheit der zielen naauwliks getwyffelt hebben; want van de gestorvene, en die in den Hemel zyn, maken de Sineezen lang na den doodt van deze Hemel-luiden noch gewach; maar van de straffe der godtloozen in de Hel wetenze niet met allen te spreken. Maar de tegenwoordige Sineesche Geleerden dryven, dat de zielen teffens met het ligchaam, of een weinigh daar na, uitgaan of uitgebluscht worden; ook leggenze den godtloozen de straffe der helle niet op. Den zommigen dunkt dit wat hart te zyn; hierom willenze dat alleen de vroomen in 't leven blyven; en dat te deezer oorzake, dewylze zeggen dat 's menschen ziele door 't oeffenen des deugts versterkt, en zoodanigh vereenigt wordt, datze daar na lang kan leven en den tyd verduuren; en dat hierom ook de zielen der godtloozen, dewyl zulks voor de zelve onmogelyk is, terstond, zoo dra alsze uit het ligchaam scheiden, te niet gaan, en eveneens als in rook verdwynen.

En hoewel de Geleerden en aanhangers deezer Secte de hooghste en een eenige Godtheit erkennen, zoo rechtenze de zelve evenwel geen Tempel op, nochte zy hebben ook geen byzondre plaats daar toe verordent, waar in zy de zelve eeren en dienen. Zy hebben ook geene Priesters en Offer-Papen, nochte geene plechtelyke manieren of geboden, die zy niet overtreden mogen, t'onderhouden. By hen is ook geen Hoogenpriester, die zich met het uitleggen en 't verbreiden dezer leere, en met het straffen der geene,

ne, die tegen dezelve gezondigt hebben, bemoeien. Derhalven zeggenze voor de zelve geene getyen op, nochte in 't heimelyk nochte in 't openbaar. Maar zy zeggen, dat het alleen den Koning vry staat en geoorloft is dezen Koningh der Hemelen offerhande te doen, en te vieren en te eeren. En by aldien iemant anders deze offerhanden quam te gebruiken, hy zou als een Ryks-verrader en roover der Koninklyke eere en ampt gestraft worden. Te dien einde heeft de Koningh twee treffelyke en kunstigh gebouwde Tempels in beide de Keizerlyke Hooftsteden, te *Nanking* en te *Peking*. De eene is aan den Hemel, en d'ander aan d'Aarde toegewyd. In deze Tempels deed eertydts de Koning zelfs offerhande; maar tegenwoordigh nemen d'aanzienlykste Magistraten dit ampt voor hem waar, en slachten aan den Hemel en d'Aarde meenighte van Ossen en Schapen, en bewyzen aan de zelve ook veel andere plechtelyke gebruikelykheden. Alleen doen de voornaamste Magistraten en Grootsten des Ryks aan d'overige Geesten der Bergen, Revieren, en vier gewesten van deezen geheelen Al (dat geenen byzonderen persoon vry staat) offerhande. De grondt-regels en geboden deezer leere vind men in zeeker Vier-boek, als ook in de boeken der vyf Leeren; van de welke te vooren in het Hooftstuk van de Wetenschappen gesproken is. Behalven deze boeken, vind men ook geen andere goede boeken die van deze dingen handelen, dan alleen eenige uitleggingen over de zelve.

Het voornaamste, daar meê zich d'aanhangers deezer Secte bemoeien, en dat zich het veerste uitstrekt, (want dit gaat zoo wel den Koningh als den geringsten onderdaan aan) bestaat in 't houden van Lykstacien en Uitvaarten, die zy jaarliks den overledenen ouders en voor-ouders, (gelyk zulks ook te vooren alreê verhaalt is,) bewyzen. En hier in achtenze dat hunne gehoorzaamheit en dienstvaerdigheit bestaat, te weeten, den overledenen ouders te gehoorzamen, als ofze noch in 't leven waren. Evenwel zyn deze luiden zoo verblind niet, datze meinen, dat de dooden de voorgestelde gerechten eeten, of die van nooden hebben; maar zy zeggen, datze hen te deezer oorzake deze dienstvaerdigheit bewyzen, dewylze, huns bedunkens, op geen andere wyze hunne liefde t'henwaarts kunnen doen blyken. De meeste onder hen zeggen ook, dat deze gewoonten zyn ingevoert, meer om de levendige dan om de dooden; te weeten, op dat de zoonen en andere slechte luiden hier door geleert worden, op wat wyze men den ouders, alsze noch in 't leven zyn, te gehoorzamen heeft, die, gelyk zy zien, ook na hun doodt van d'aanzienlyke en wyste mannen met zoo veele dienst-bewyzingen geëert en geviert worden. En dewyl zy in deze overledene luiden de minste Godtheit niet erkennen, nochte iets van hen verzoeken, zoo schynt dit eer-bewyzen aan de dooden verre van alle afgoderye, en zuiver van alle smet van waangeloof te zyn.

Maar waar in de gevoelens van dezen *Confutius*, die by de Sineezen zoo hoog geacht word, en deze eerste Secte, die zoo wel d'Eilanders van *Japon* en *Korea*, en andere omleggende volken, als de Sineezen staande houden, eigentlyk bestaan, staat ons nu vervolgens te verklaren. Een kort begryp van alle de gevoelens, die ooit *Confutius* gedreeven heeft, stelt de Jesuit Martyn Martynzen, in zyn vierde boek der Sineesche Historien, met deze woorden, uit het eerste boek van *Confutius*, ten toon.

Kort begryp van de Filosofie van Confutius.

De groote leere, of de leere van groote mannen bestaat hier in, dat een ieder zich zelven eerst, daar na ook anderen tot volmaaktheit brengt, op dat alzoo alle menschen tot het bezit van't hoogste goet mogen geraken. Maar de volmaaktheit zyns zelfs bestaat hier in, dat een iegelyk het natuurlyke licht in zich zelven ontsteekt en klaar maakt, op dat hy nooit van de wet der natuure, en van de geboden, die den mensch uit de natuur zyn aangebooren, afdwaalt. En dewyl zulks zonder de kennis en wetenschap der dingen niet geschien kan, zoo heeft men zich derhalven dan op de Filosofie te leggen, waar door wy de wetenschap krygen, wat men doen en wat men

men schuwen moet. Door hulp van deze wetenschap stieren wy onze raadslagen te recht; door deze wetenschap volbrengen wy onze wil; zulks wy niet gevoelen noch willen dan dat met de reden overeen komt. Hier uit ontstaat ook de volmaaktheit des ligchaams en der zinnen, en in alle uitterlyke handelingen een bequaame gesteltenis des deugts; de welke nooit verschynen zou, indienze niet uit een goet gemoed, eveneens als uit een vruchtbare moeder, voort quam.

Dit allervolkomenste kort begryp der Sineesche Wysbegeerte vervat in zich de beginselen, middelen, rechtsnoer, en de nuttigheit (die eindelyk daar uit ontstaat,) der volmaaktheit, zoo van ons zelfs als van andere menschen. D'eerste beginselen der volmaaktheit, wordt hier gezeidt, dat uit het aangeboorne licht ontstaan, dat door een vlytige opmerkinge van natuurlyke en aangeboorne grond-regels ontsteeken, en tot volkomentheit gebraght wordt. Waar op de middelen terstondt in dit kort begryp bygevoegt worden, te weten, de kennis der dingen, ('t welk de rechte zaden en queekzelen der beschouwige ([a]) Wysbegeerte zyn) en de volmaaktheit zoo wel van de werkingen als van de wil, de beginselen der zedige Wysbegeerte. Maar de *richtsnoer* of *onfeilbare* regel van beide wordt hier de reden genoemt; namelyk, dat wy niets zullen gevoelen, nochte willen, dan het geene dat met onze reden overeen komt. Eindelyk worden de bykomende voordeelen, *met de volmaaktheit van 't ligchaam en de zinnen*, te kennen gegeven. Dingen, gewisselyk, die waerdigh zyn dat men daar over zyne gedachten wat nader gaan laat. Maar voor al staat aan te merken, dat de Sineezen de hoogste volmaaktheit geensins binnen zoo enge palen besluiten, eveneens als of de zelve alleen in de werking, die na de allerbeste en volkomenste deugt geschied, bestaan zou; maar de zelve begrypt ook daarenboven d'allervolkomenste kennis der natuurlyke dingen; zulks het hoogste goet of de hooghste volmaaktheit, indien wy na den styl der Europische Filosofen willen spreken, de volmaaktheit des verstands en der wille begrypt. Maar deze gantsche leeringe, na 't gevoelen van *Confutius*, bestaat zoo wel in 't ontsteken des natuurlyken lichts, als in d'opmerking der grond-regelen, die den mensch van natuur zyn aangeboren. Beide deze dingen drukt ook de Schryver van zeeker Sineesch boek, dat van de Zeden handelt, met deze woorden uit: *'s Menschen volmaaktheit bestaat in het natuurlyke licht te kennen, en dat te volgen.*

([a]) Philosophie.

Wat het eerste aangaat, zoo is den Sineeschen Filosofen niet verborgen, dat het vernuft of de reden in den mensch eveneens als een licht is, waar door 's menschen verstand, in het onderscheid der dingen te vatten en t'oordeelen, verlicht wordt. Want gelyk het licht van een kaers d'oogen helpt en te recht stuurt, op dat de mensch, waar hy te gaan heeft, voor zich kan zien, alzoo kan alleen door dit middel het verstant de duisternissen, daar meê het betogen is, verdryven en verjagen. Gelyk ook geensins eenige kleur in zich zelfs de macht heeft om gezien te worden, maar daarenboven het behulp van 't licht van nooden heeft; alzoo vatten wy ook door het natuurlyke licht de kennis van 't waarachtigh, en onderscheiden al wat valsch is. Uit deeze oorzaak is tusschen het waarachtigh, dat in 't vernuft of de reden is, en tusschen 's menschen verstand zoo groot een overeenstemming, dat het verstand, 't geen de reden bewyst valsch te zyn, niet kan oordeelen dat zulks waarachtigh is; en dat de reden toont dat schandelyk en quaad is, het zelfste kan ook het verstand niet voor eerlyk en goed navolgen. En wanneer de mensch bedroogen wordt, met het valsch voor waarachtigh te keuren, zoo valt en dwaalt hy te deezer oorzake, dewyl hem het valsch eveneens als het waarachtigh te vooren komt. Weshalven, op dat hy niet bedroogen wordt, zoo heeft hy noodigh met het oog des verstands scherp te zien en te waken, en de verscheidentheden der dingen, met behulp der reden, t'overwegen, om alzoo door behulp der reden, eveneens als door de glans van 't ware licht, t'oordeelen, of het waar-

waarachtigh of valsch is 't geen 'er gezeid wordt, en of het quaad of goed is dat 'er geschiedt; op dat alzoo 't geen de natuurlyke reden leert dat waarachtigh is, en 't geen zy toont dat goed is, magh omhelst en gehouden, en 't geen zy oordeelt dat valsch en quaadt is, magh gantschelyk mispreezen en verworpen worden. Maar op wat wyze dit licht, dat den mensch van natuur is aangebooren, tusschen de duisternis dezes sterffelyken levens opgespeurt, ontdekt en bekent is geworden, leggen de Sineezen in het boven gemelde boek, dat van de Zeden handelt, zeer bondigh met deze woorden uit: *Die in 't begin*, zeggenze, *het licht der natuure wilden doorsnuffelen, hebben eerst een ryk opgerecht. Maar de geene die een ryk met d'allerbeste wetten en willekeuren wilden temperen en regelen, hebben hun huisgezin wel bestiert. De geene die hun huisgezin recht hebben willen bestieren, hebben zich zelfs na de regelen en geboden der reden aangestelt; en die zochten geheel en al na de reden te leven, hebben het binnenste, namelyk den staat des herts en des gemoeds, met groote vlyt en naerstigheit te recht gestiert. De geene die zochten uit het herte alle smettelykheit te bannen, hebben des zelfs begeerte, en een zeekere drift, van t'omhelzen en te schuwen, geordent; en om dit te doen, hebben zy zich bevlytigt d'oorzake en natuure van een iegelyk ding te kennen.* Welke dingen, zeker, niet alleen geensins te verwerpen zyn, maar eenen iegelyk wel dikwils voor te houden.

Dat derhalven uit deze algemeene kennissen, en natuurlyke voorweetingen, de voorstellen en slot-redenen des werkenden of oeffenenden verstands gemaakt worden, word niet alleen in de Sineesche, maar ook in onze Filosofie vast gestelt. Want dat het natuurlyke licht zoodanigh moet ontsteeken en bebouwt worden, dat het nooit van de *wet der natuure*, *en van de geboden, die den mensche van natuur zyn aangebooren, af dwaalt*, bevestigt *Confutius* in zyn boven gemelt kort begryp. En *deze natuurlyke gebooden* zyn anders niet dan de lasten en beveelen van dat recht, dat van den beginne des werelts d'allerheiligste Godtheit in de herten van alle menschen ingeplant, geschreeven en ingestort heeft. Want hier in bevinden wy dat de natuur zeer voorzichtig is geweest, datze ons van alles overvloedig verschaft heeft, waar meê wy, om rechtvaerdigh en eerlyk te leven, kunnen begaaft worden.

Tot dus verre hebbenwe de eerste beginselen en oorsprong der volmaaktheit, uit het kort begryp van den Sineeschen *Confutius*, ter loop aangeroert. Nu staan ons voortaan de middelen, die ons tot de volmaaktheit zeer na brengen, te bezichtigen. Deze middelen staan alleen onder den naam van Filosofie begrepen; *Waar door wy weten* ('t zyn des boven gemelden *Confutius* woorden) *wat dat men doen, en wat dat men schuwen moet. Hier door sturen wy onze raadslagen te recht, en volbrengen onze wil; zulks wy niets gevoelen, nochte willen, dan dat met de reden overeen komt.* Van twee dingen wordt hier voornamelyk gewach gemaakt, waar van 't een op het *verstand*, en 't ander op de *wil* slaat; het eerste hoort tot de *beschouwelyke*, en het tweede tot de *oeffenende Filosofie*, die beide tot de *volmaaktheit*, volgens het gevoelen der Sineezen, zeer noodig zyn. En zeer wel komen deze middelen met de Platonische middelen, waar door men tot de volmaaktheit geraakt, overeen. Want Plato (eveneens als de Sineesche *Confutius*) dreef dat men tot de volmaaktheit door twee dingen kon geraken; te weten, door de kennis van het allervolmaakste wezen, welke kennis hy de ware wysheit noemde, wanneer dit wezen in alle zyn deelen en wezens gevat en verstaan wordt; en ten tweeden, door de gelykmatigheit, die hy de ware deugt noemde. Evenwel verschilt Plato hier in van *Confutius*, dewyl *Confutius* staande houdt, dat door deeze middelen de gantsche menschelyke volmaaktheit, maar Plato dreef dat door de zelfste middelen ook de Goddelyke volmaaktheit kon verkregen worden. Zommigen, volgende daar in de voetstappen van Pythagoras, hebben deeze volmaaktheit zoo hoogh verheven, datze de zelve een gelykenis of gelykmaking van

Godt zelfs genoemt hebben. Eindelyk ſchieten 'er noch overigh de bykomende voordeelen, en andre ontelbare nuttigheden, die in het opgemelde kort begryp met deze woorden uitgedrukt worden: *Daar na ontſtaat hier uit de volmaaktheit van ligchaam en zinnen, en in alle uitterlyke werkingen een gevoeglyke geſteltenis uit de deugt, die nooit ontſtaan zou, indienze niet uit het gemoedt of uit de reden, eveneens als uit een vruchtbare moeder, voort quam.* Doch dat men niet alleen zyn eigen, maar ook de volmaaktheit van andere moet zoeken te weeg te brengen, leeren niet alleen de groote Sineeſche, (gelyk uit het boven gemelde kort begryp gebleeken is,) maar ook de Europiſche Filoſofen. Zeer gevoeglyk en diepzinnigh drukt een zeekre Michaël Pſellus, in zyne Filoſofiſche bepalingen, dit met deze woorden uit: *Met drie kentekenen word de Goddelyke Majeſteit by de Poëten gemerkt: te weten, met de goedertierentheit, wetenſchap en macht; alzoo munt ook een uitſteekende Filoſoof met deze drie kentekenen uit. In goedertierentheit munt hy uit, dewyl, gelyk de Goddelykheit eenen iegelyk verzorgt, alzoo draagt ook een volmaakt Filoſoof zorg voor d'onvolmaakte zielen, met de zelve door de kennis tot volmaaktheit te brengen; maar in wetenſchap munt een Filoſoof uit, dewyl, gelyk Godt alles weet, alzoo poogt ook een volmaakte Filoſoof d'oorzaken aller dingen te weten. En in macht munt hy uit, dewyl, gelyk Godt alles kan wat hy wil, alzoo kan ook een volmaakte Filoſoof alles wat hy wil.* En gelyk het gevoelen van Pſellus met dat van *Confutius* geheel en al overeen komt; alzoo worden die geene van hen beide voornamelyk gemerkt, die te dien einde geenſins Filoſoferen, datze andere tot volmaaktheit brengen, maar alleen te dien inzichte, om tot glori, eere, aanzien en gezagh te geraken. En dus verre zy geſproken van het kort begryp van *Confutius.*

Byzondre verklaring der Sineeſche Filoſofie,

Na deeze algemeene uitlegging, of verklaring der Sineeſche Filoſofie, zullen wy van een byzondere ſpreken, te weeten van de deelen der algemeene Filoſofie. Want zeer gevoeglyk (wat ook d'andere Filoſofen daar tegen mogen inbrengen,) kan de Filoſofie in een Natuur- en Zede-kunde verdeilt worden. Welke verdeeling niet alleen met de Sineeſche Filoſofie overeen komt, maar wordt in het opgemelde kort begryp van *Confutius* zeer treffelyk uitgedrukt. Weshalven zullen wy ook de gantſche Sineeſche Filoſofie in de Natuur- en Zede-kunde verdeilen; waar van d'eerſte aller dingen oorſprong, beginſelen, hooft-ſtoffen, en wat des meer zy, vertoont; maar de Zedenkunde (daar af wy hier weinigh of niet zullen ſpreken) verklaart en ſchryft te vooren d'ampten van wel en deugdelyk te leven.

En gelyk byna de gevoelens van alle de Filoſofen, nopende den oorſprong en de beginſelen der natuurlyke dingen, verſchillen, alzoo leggen de Sineezen hier in met elkandre ook wonderlyker wyze over hoop. Hoe groot het geſchil der oude Filoſofen in deze zaak is geweeſt, zal ik met weinigh woorden hier ten toon ſtellen. Pythagoras ſtelde voor d'eerſte beginſelen, waar uit alle andere Elementen en dingen zouden ontſtaan zyn, getallen; Kalliſtratus hoedanigheden; Alkmeon tegenſtrydigheden; Anaximander een zeekere onmeetelykheit; Anaxagoras even-gelykheden der deelen; Epicurus ciertjes; Diodorus deelloosheden; Asclepias gezwellen; Democritus zinnebeelden; Tales water; Parmenides aarde; Ariſtoteles een vyfde Element of Hooft-ſtof, dat hy het naamlooze noemde. Maar de voornaamſte van deze gevoelens, indien niet alle, houden ook de Sineeſche in hunne boeken en ſchoolen ſtaande.

En dat d'aaloude Sineezen een zeker beginſel van alle dingen geſtelt hebben, verhaalt de Jeſuit Martyn in zyn Sineeſche Hiſtorie; maar in het zelve uit te leggen verſchillenze zoo verre van elkandre, dat byna ieder Europiſche Sect haar navolgers onder de Sineezen heeft. Want men vind ook in *Sina* Geleerden, die dryven dat de wereld van alle eeuwigheit geſtaan heeft. Andere, die ſtellen dat alles romp-ſlomp en by geval ontſtaan zy, dryven met Democritus en de Epicuriſten dat dit

groote

groote gevaerte van den gantschen Al, zonder verstandt of gemoet, te zamen is gerolt. Ook zyn 'er, volgende daar in wel de gezondste Filosofie der Sineezen, die willen, dat een zeekre verwarde Klomp, of Chaos, het beginsel aller dingen is geweest, waar uit het geestelyk opperste dat geene voort gebragt heeft dat uit stoffe bestaat. Eveneens als de Stoische Filosofen, die geloofden dat Godt, eveneens als een eeuwig vuur, uit een rouwe stoffe den kloot des aardryks en waters, de lucht en 't gesternte, en alzoo de gantsche werelt gemaakt heeft.

En hier in komenze met de Platonische Filosofen overeen, die den opperften Godt voor den Bouw-meester van den gantschen Al erkenden. Maar van den eersten Autheur of maker der dingen wordt by de Sineezen gantsch geen gewach gemaakt. In een zeeker oudt gedenk-teeken, dat, zoo men meent, van een zeekren Doctor, die een half Christen en een half Sinees was, gemaakt, en in *Sina* gevonden is, en van den Jesuit Kircheer in een zeeker boek is uitgegeven, vind men evenwel iets daar van aangeteekent: want in het zelve wordt gezeid, dat de geene, die altydt waarachtigh, gerust, beginneloos, en van groot verstand is geweest, met zyn uitsteekende macht de dingen heeft geschapen, door zyne oneindelyke majesteit en heiligheit de Heiligen gemaakt, den verwarden klomp bewoogen, twee *kissen*, of verwerde klompen gewrocht, de duisternissen verandert, Hemel en Aarde gesticht, en te weeg gebragt, dat de Zon en Maan door hare bewegingen de nacht en dagh maakten, en eindelyk, dat deze alle dingen gesticht heeft.

Maar de Sineezen, die eenen zeekeren verwarden klomp, of Chaos, voor het beginsel aller dingen stellen, deilen dien in twee hoedanigheden: te weten, in *Yn*, dat zy *verborgen* en *onvolmaakt*, en in *Yang*, dat zy *openbaar* en *volmaakt* noemen. Met het woord *Kis* worden deeze beginselen in het boven gemelde gedenk-teeken uitgedrukt. Uit deeze, door de zelve met elkandre te vermeenigvuldigen, zeggenze, dat vier beelden of teekenen, en weder door de twee eerste deze vier te vermeenighvuldigen, dat acht formen, en eindelyk deze acht door elkandre te vermeenigvuldigen, dat vier-en-tzestigh Symbolen voort komen. Hier uit blykt dat dit werk niet zoo zeer op de waarheit van de zaak zelfs gegrond is, als dat het zelve uit de reken-kunst gehaalt, en door toedoen van de vermeenigvuldiging bevestigt is. Uit die twee beginselen derhalven, door twee vermeenigvuldight, komen vier formen; en deeze wederom door *Yn* en *Yang* vermeenigvuldigt, komen acht formen; eindelyk is uit deze acht, na 't gevoelen der Sineezen, een aangenaame verscheidentheidt aller dingen ontstaan. Maar wat de Sineezen nu door een iegelyk van deze dingen verstaan, dat staat ons nu te verklaren. De Jesuit Martyn, in zyne Sineesche Historien, vertrouwt dat de Sineezen door deze formen de vier Hooft-stoffen, of Elementen, en de Hooft-hoedanigheden verstaan. Maar of dit evenwel met d'andere gevoelens der Filosofen overeen komt, dat heeft grootelyks zyn bedenken. Martyn bekent zelfs, dat zy niet alleen vyf Elementen stellen, maar hy schryft ook datze, zonder de Hooft-hoedaniheden eens te kennen, de tweede hoedanigheden, als dikte, dunte, zwaarte, &c. en de verscheidentheden der smaaken, uit de t'zamenvoeging der Elementen halen. Ja dat meer is, d'aarde, 't vuur en water, vind men in de rang dezer formen. Maar wat de Sineezen in der daadt door dit vier-getal der beelden of teekenen verstaan, zal misschien blyken, indien men let dat de zelve elk beginsel, zoo wel het openbare als het verborgen, in een volmaakt en onvolmaakt gedeilt hebben: invoegen by hen het openbaar of 't volmaakte of 't onvolmaakte is; zoo ook 't verborgen, dat of 't volmaakte of 't onvolmaakte is. Doch hier tegen kon iemandt opwerpen, dat het openbare, als volmaakt, zottelyk in 't onvolmaakt en volmaakt, en het verborgene, als onvolmaakt, in 't volmaakte en onvolmaakte verdeilt word; 't welk nochtans verschoonbaar is, indien in deeze verdeiling de volmaaktheit en onvolmaaktheit niet enkelyk,

maar verlykelyk verstaan word: te weten, met den naam van 't openbaar en verborgen verstaanze alle dingen, die in de werelt zyn; dewyl zommige der zelve openbaar en zommige verborgen zyn; en de openbare dingen schynen, ten aanzien van de verborgene dingen en ons verstand, veel volmaakter te zyn. Nochtans worden zoo wel onder de openbare als verborgene eenige volmaakte en eenige onvolmaakte dingen gevonden. Grooter zeekerheit hebbenwe van d'acht formen; te weten, dat door de zelve zeekre algemeene wezens, waar aan de voortteeling en bederving hangt, betekent worden; als de Hemel, Aarde, Blixems, Bergen, Vuur, Wolken, Water en Winden: die alle hierom den naam van formen niet gekreegen hebben, om datze zonder stoffe zyn; maar buiten twyffel hierom, dewylze uit de vier beelden van het geestelyke opperste gemaakt zyn. Eindelyk door de vier-en-tzestigh Symbolen verstaan de Sineezen, myns oordeels, niet anders als d'overige bezielde en onbezielde dingen, en d'aangename verscheidentheit aller dingen. Maar op dat een ieder deze duistere wyze van spreken des te grondiger magh verstaan, zoo staat voor al aan te merken, dat de Sineezen door deze reken-kunstige vermeenigvuldiging niet anders verstaan dan een wonderlyke vermenging en t'zamenvoeging der dingen, en een voortbrenging van 't een uit het ander. En op dat het blyke, hoe verre een ieder ding aan dezer dingen beginselen deelachtigh is, zoo drukkenze die op een zonderlinge wyze uit. By voorbeeld, het verborgen volmaakt drukkenze met twee dubbelde streepen uit, op deeze wyze ⚏ ⚏; maar het onvolmaakt met een eenige streep in 't midden door gesneeden, als — —; Het openbaar volmaakt met deeze ⚌; het onvolmaakt met twee even wyd van elkander staande streepen, als ⚌: Wyders, een ieder form gevenze ook met een zonderlinge figuur van streepen te kennen; by exempel, den Hemel met deze drie ☰; d'Aarde met deeze zes ☷; de Blixem met deeze ☳; de Bergen met deze ☶; het Vuur met deze ☲; de Wolken met deeze ☵; het Water met deeze ☱; de Wind met deze ☴: Eindelyk worden ook de vier-en-tzestigh Symbolen byna met de zelfste verscheidene streepen onderscheiden, maar nochtans zoodanigh, dat een ieder Symbolum zes streepjes, ten deele heel, en ten deele gedeilt, toegeschreeven worden. En niet anders, naar myn gissing, hebben de Sineezen door deze kentekenen willen te kennen geven, dan hoe veel een iegelyk form en Symbolum van de twee beginselen *Yn* en *Yang* ontfangt. By voorbeeldt, dewyl den Hemel zonder alle onvolmaaktheit is, te dezer oorzake wordt de zelve met drie heele streepen, die de volmaaktheit te kennen geven, afgemaalt. Het zelfste magh van alle d'overigen geoordeelt worden; te weten, dat de Sineezen een ieder Symbolum, na de verscheiden vermenging der beginselen, met heele of gedeilde streepjes uitbeelden. Hebbende dus verre van de beginselen der dingen gesproken, zullenwe hier op het onderzoeken der Elementen of Hooftstoffen laten volgen.

De Sineezen, die in dit stuk eenen zekren *Sujus* volgen, stellen vyf Hooftstoffen, als *Metaal, Hout, Water, Aarde* en *Vuur*. Dit gevoelen stelt Martyn, in zyne Sineesche Historien, uit een zeker Sineesch boek *Xuking* geheeten, wat duidelyker en wydtloopiger met deze woorden ten toon. *Daar zyn vyf Elementen, als Water, Vuur, Hout, Metaal en Aarde. Het Water bevochtigt en daalt naar omlaeg; het Vuur droogt op en klimt naar omhoog; het Hout word recht en krom genoemt; het Metaal kan met een hamer uitgeklopt en gladt gemaakt worden; d'Aarde ontfangt zaden en brengt vruchten voort. Het bevochtende en neêrdalende Water geeft zoutigheit; 't opdroogende en opklimmende Vuur veroorzaakt het bitter; het rechte en kromme Hout verwekt de zuurte; het slaagbare en gladbare*

bare Metaal maakt scherpte; d'Aarde, die zaat ontfangt en vruchten voortbrengt, veroorzaakt zoette.

Maar om in 't kort te weten wat de Sineezen door den naam van een Element verstaan, als ook op wat wyze zy de boven gemelde hoedanigheden daar uit halen, zoo heeft men te letten, dat de beduiding van 't woordt Element op tweederlei wyze kan verstaan worden: want de zelve worden of als de beginselen der vermengde ligchamen, of als deelen des werelts betracht. En dewyl de Sineezen het woordt *Element* in den eersten zin geheel en al niet in acht nemen; zoo hebbenze ook van de vermenging der Elementen, nochte van de daar uit ontstaande Hooft-hoedanigheden iets geschreeven. Vermits nu by de Sineezen het woordt Element in den laatsten zin altydts verstaan is, zoo hebbenze, na datze de werelt in vyf deelen gedeelt hadden, ook een getal van vyf Elementen voor den dagh gebraght; of, om met drie woorden de meening der Sineezen klaarlyk uit te leggen, zy verstaan door het woordt Element wel d'eerste ligchamen, maar niet de beginselen der eerste ligchamen. Wyders, deeze Hooft-hoedanigheden die zyn niet gehaalt uit een verscheide t'zamenvoeging, maar uit d'eigenschap van een ieder Element, en neffens de vyf verscheidentheden der smaake gestelt. En veel bequamer, misschien, zouden het Hout en 't Metaal plaats onder de vier-en-tzestigh Symbolen (indienze zoodanigh waren) gekregen hebben.

En indien men recht uit zal zeggen, zoo als de zaak in der daad is, ik zou zeggen, dat de Sineezen door dit vyf getal der Elementen geensins verstaan dat wy met ons vier getal te kennen geven. Ook word ik in dit myn gevoelen des te meer bevestight, dewyl het Vuur, d'Aarde, en 't Water onder d'acht formen gevonden worden, die niet voor d'eerste, maar, gelyk te vooren ook alreê gezegt is, voor wezens, die uit de beelden gehaalt zyn, gehouden worden. Daarenboven als de Sineezen de meenigerlei invloeijing der hemelsche ligchamen in deze aardsche ligchamen bemerkten, zoo pastenze de zelfste Elementen ook op de Dwaalsterren of Planeten, te weten, d'Aarde op *Saturnus*; het Hout op *Jupiter*; het Vuur op *Mars*; het Water op *Merkuur*; het Metaal op *Venus*. Evenwel worden de namen dezer Dwaal-sterren onder de Sineezen niet gebruikt, dewyl deze Sterren tot noch op dezen tegenwoordigen dagh met de zelve namen verklaart of beduidt worden, daar meê d'Elementen beteekent worden; want zy noemen *Saturnus* de Sterre der aarde; *Jupiter* de Sterre des houts; *Mars* de Sterre des vuurs; *Venus* de Sterre des metaals; *Merkuur* de Sterre des waters; alle welke dingen sterk bekrachtigen, dat de Sineezen met den naam van Element geheel iets anders verstaan. Maar de Jesuit Matthys Riccius heeft evenwel door geheel *Sina* de leere onzer vier Elementen, (hoe diep en lang dit gevoelen van de vyf Elementen in de herten der Sineezen gewortelt was) in een byzonder boek, dat in de Sineesche Tale gedrukt, en van de Sineezen niet alleen zeer begeerigh aangenomen, maar ook dikwils herdrukt wierd, bevestigt en staande gehouden. Eenige Sineezen kreegen zoo groot een behagen in dit boek, datze aan Riccius verzochten, om in 't byzonder daar in onderwezen te worden, en stonden in 't leeren over d'Europische Filosofie tot stommens toe verwondert. Toen hoordenze eerst dat d'Aarde rond was; daarze van te vooren voor vast geloofden dat den Hemel rondt en d'Aarde vierkant was. Zy wisten van te vooren niet dat alle zwaare dingen na des zelfs middelpunt neigden en helden. Nooit haddenze gehoort dat de Zon het gantsche gevaerte des aardryks zoo meenigmaal in grootte overtrof. Zy verstonden ook niet, ja hadden nooit daar aan gedacht, dat de Hemel uit een vaste stoffe bestond, en luiden onder ons met de voeten tegen ons aan woonen. Zy konden het zich geensins inbeelden, dat de Staert-sterren branden, en al brandende verteert wierden, dewyl zy de zelve onder het getal der Sterren rekenen. Het docht hen buiten alle waarschynelykheit te zyn, dat de verduistering der Mane hier uit ontstond, dat het aardryk tusschen de Zon en Maan quam.

De Sineezen hebben veele dingen van d'Europers geleert.

quam. Zy geloofden ook geenſins dat de Sterren, die zoo kleen in 't oog ſchynen, de gantſche vlakte des aardryks in grootte te boven gaan. Hen was toen ook noch onbekent d'ongelykheit van dagen en nachten buiten de middaglinie.

Noemen de werelt een Ei.

Een ander vreemd gevoelen hebben noch de Sineezen van d'oorſprong der natuurlyke dingen. Zy noemen den *Chaos*, of *verwerden klomp*, (waar uit alles voort gekomen is) een Ei; en zeggen, dat van de ſchaal of dop den Hemel, van 't wit de Lucht, en van de dooier d'Aarde quam; en dat zulks in 't midden der nacht, by winter, als de dagen op het kortſte waren, geſchiedde. Zy dryven ook, dat eerſt de Hemelen voltooit zyn, daar na het Aardryk vaſt raakte, en hier na de Geeſten, en eindelyk de Menſchen voort quamen. Maar met de Sineezen dryven ook die van *Cochinchina*, dat de werelt een Ei geweeſt is, en van des zelfs dop het Firmament, van 't wit de Lucht, en van de dooier het Aardryk gemaakt is. Dat evenwel niet alleen de Cochinchiners en Sineezen, maar ook verſcheidene andere volken, eertydts door een Ei de werelt hebben verſtaan, getuigen veele andere Schryvers. Behalven deze hebben de Sineezen noch verſcheidene andre gevoelens, aangaande de voortbrenging, bewaring, en beſtiering der natuurlyke dingen. Want voor eerſt dryven zommigen dat de gantſche wereldt in den beginne uit water is gemaakt, en dat, na een groote beweging, uit het ſchuim en de bellen de Hemel, en uit de dikſte en onderſte deelen d'Aarde zou voort gekomen zyn. En indien men hen afvraagt, wie in den beginne de beweging in dit water heeft gebragt, zoo antwoordenze: *Dat in dit water een kracht, van zich zelfs te bewegen, geſtort is.* Vraagt men hen wederom, van wien het water die kracht ontfangen heeft, zoo lachchenze daar om, eveneens als of men behoorde hier ſtil te blyven ſtaan, en de zaak niet verder t'onderzoeken.

Andere komen met noch een veel vreemder gevoelen voor den dagh, en zeggen dat deeze geheelen Al uit een eenige en zelve ſubſtantie is voort gebragt, en dat de wereldt, en des zelfs Bouw-meeſter, teffens met Hemel en Aarde, menſchen, beeſten en gewaſſen, een eenigh ondeilbaar en verknocht ligchaam uitmaken, en ieder ding van dit groote ligchaam een byzonder lit is. En uit de eenheit van deze ſubſtantie leeren de Sineezen, met welk een liefde alle deze ledematen met elkandre moeten vereenigt worden, en dat een iegelyk tot de gelykeniſſe Gods kan komen, dewyl hy met den zelven een en 't zelve ligchaam uitmaakt. Dit gevoelen dryven ook de *Cochinchiners* met zommige Sineezen; want deze zeggen, dat de werelt niet anders is dan een zeeker groot menſch of een Reus, wiens hooft by hen de Hemel, d'oogen de Sterren, het hair de Boomen, en de beenen de Metaalen zyn.

Na 't voorſtellen deezer gevoelens, aangaande den eerſten oorſprong des werelts, zal 't gevoeglyk zyn, iets van 't voort brengen en 't ſcheppen van den eerſten Menſch, na 't gevoelen der Sineezen, (die ook in deeze zaak van elkandre verſchillen,) te laten volgen. Zy ſtellen wel alle eendragtelyk eenen zeekeren *Puoncuus* voor den eerſten menſch, die, na het zeggen van zommigen, uit de boſſchen te voorſchyn quam, en zelfs bekende niet te weten van waar hy zyn geboorte-plaats had; maar de meeſte evenwel zeggen, dat hy uit den verwerden klomp, als uit een Ei, voort gekomen is; welke dwaling men ook in de ſchriften der oude Filoſofiſche Heidenen beſpeurt. Zelf Ariſtoteles, in zyn vierde boek van de voortteeling der Dieren, aan het tweede Hooftſtuk, zeid dat de menſchen en beeſten of uit een Ei, of uit een Wurm allereerſt voort gekomen zyn, indien de zelve een begin van voortteeling gehad hebben.

Maar veel nader zouden de Sineezen aan de waarheit van de Heilige Schrift komen, indienze den oorſprong van den eerſten menſch zoodanigh ſtelden, als Mendoza, na het gevoelen der Sineezen, in dezen zin verhaalt; te weten, *Tayn* ſchiep den man *Panſon*, en de vrouw *Panſone* uit niet. *Panſon* geſchapen zynde, ſchiep, uit de macht die *Tayn* hem gaf, eenen anderen menſch, geheeten *Tanhom*, met twaalf broe-

broeders. *Tayn* schiep daarenboven noch *Lositzam*, die uit twee hoornen een zeer lieffelyken reuk gaf, en een groote meenigte van man- en vrouwvolk voort bragt; en des zelfs eerstgeboorne was *Asalon* geheeten, die over de negen honderdt jaren leefde. Daar na quam 'er een zeekre *Atsion* voor den dag, zoo geheeten na een leeuws hooft, dat zyne moeder in de lucht zagh, alsze zwanger van hem ging. Als de wereldt overal vermeenigvuldigt was, leerde een zekre *Usao* de wilde en woeste menschen het bouwen van huizen; daar na vond *Huntzui* het vuur en veele andere noodige dingen. Hier na baarde een zeekre vrouw *Hautsibon Ochieutei*, die den Echten-staat en de Zang-kunst invoerde, en eenen zone *Etzolom* kreeg, die de Artzenye en Sterre-kunst uitvond, en de vader van den eersten Keizer *Fohius* was.

Dus verre hebbenwe de gevoelens der Sineesche Filosofen, nopende den oorsprong en de beginselen van dezen geheel Al, in 't kort voorgestelt; met weinig woorden zullenwe ook des zelfs ondergang aanroeren.

Want den ondergang van den gantschen Al moeten zy noodzakelyk meê toestaan, indienze willen dat de wereldt op een zeekren tydt uit dien verwerden klomp is voort gekomen. Martyn, in zyn eerste boek der Sineesche Historien, schryft uit een zeeker Sineesch boek, dat van de Natuur handelt, dat d'op- en ondergang des gantschen werelts in twaalf uuren volbraght word; zulks zy een ieder uure tien duizendt en acht honderdt jaren toeschryven. Dat in de negenste uure, die by ons de zeste na de middagh is, in de gantsche werelt een groote verwarring en ontsteltenis aller dingen zal zyn, tot dat alles eindelyk weder tot den eersten klomp keert, waar uit het gekomen is. En gelyk de Sineezen, die tot waangeloof zeer genegen zyn, uit de minste aardbeving 's Ryks ondergang te vooren spellen; alzoo is 't ook waarschynelyk dat de zelve, uit diergelyke voorspooken, den ondergang des werelds besluiten.

De tweede Secte *Sciequia*, of *Omtofe* geheeten, word by de Japonners *Sciacca* en *Amidaba* genoemt. Deze Leere, of Secte, is tot de Sineezen in het vyfen-tzestighste jaar voor Christus geboorte uit het Westen gebraght; te weten, uit de Ryken *Tiencio* en *Scinto*, die beide ten huidigen dage alleen maar met een eenigen naam *Indostan* (dat tusschen de Revieren Indus en Ganges is gelegen) genoemt worden. Men leest in de Sineesche boeken, dat de Sineesche Koning zelf in den slaap vermaant wierd, om Gezanten te dien einde daar heenen te zenden. De Gezanten braghten uit dit Ryk in *Sina* de boeken, en Uitleggers, of Tolken, met zich, die deze boeken in Sineesch vertaalden; want de geene, die deze Secte allereerst uitgevonden hadden, quamen niet mede, dewylze toen dezer werelt al overleden waren. En dewyl hier uit klaarlyk blykt, dat deze leere van de Sineezen tot de Japonners is gekomen, zoo kan ik niet wel verstaan, met welke waarschynelykheit de Japonners, die deze leere volgen, kunnen zeggen, dat zy deeze Secte (*Sciacca* en *Amidaba* by hen geheeten) in *Sina* gebraght hebben; en de zelve allereerst uit den Ryke *Siam* is gekomen; want dit Ryk *Siam* is den Sineezen van aller geheugenis her bekent geweest, en de boeken der geene, die deze leere volgen, wyzen klaarlyk uit, dat het Ryk *Siam*, en het Ryk dat zy *Tiencio* noemen, twee byzondere Ryken zyn.

Uit het boven verhaalde blykt dat deze leere te dien tyde in *Sina* is gekomen, als het Nieuw Verbond door d'Apostelen in de wereldt verkondight wierd; als in Opper-Indië (waar door het Ryk *Indostan* en andere omleggende plaatzen verstaan worden,) d'Apostel Bartholomeus het licht dezes Verbonds ontstak; als d'Apostel Thomas in d'onderste gewesten van Indië na 't Zuiden de straalen des Euangeliums omher voerde. Men zou hier uit ook kunnen besluiten, dat de Sineezen, ontsteeken door 't gerucht der Euangelische Waarheit, dit Nieuw Verbond uit het Westen hebben gezocht te krygen, maar datze, 't zy dat de Gezanten hun ampt niet wel verrichtten, of dat de luiden, daar zy quamen, hen bedroogen, *Trigautius.*

gen,

gen, in plaats van de waare, een valſche leere gekregen hebben. Het ſchynt dat d'invoerders deezer leere in eenige leer-ſtukken onze Europiſche Filoſofen gevolgt hebben; want zy dryven mede, dat 'er vier Elementen of Hooftſtoffen zyn; maar de Sineezen, die de voorgaande Secte ſtaande houden, hebben 'er vyf ingevoert, als Vuur, Water, Aarde, Metaal en Hout; waar uit zy meinen dat deze aardſche wereldt, de menſchen, beeſten, gewaſſen, en andere gemengde ligchamen, gelyk in de voorgaande Secte verhaalt is, beſtaan. Zy ſtellen, volgende daar in het gevoelen van Democritus en andere oude Filoſofen, meenigte van werelden; maar allermeeſt hebbenze uit de leere van Pythagoras de verhuizing der zielen gezoogen, waar by zy, tot blanketzel der waarheit, verſcheidene andere verdichtzelen voegen. Maar het ſchynt datze niet alleen deze dingen uit de ſchriften van onze Filoſofen hebben gezoogen, maar ook eenigſins met het licht des Euangeliums beſtraalt zyn. Want deze leere ſpreekt ook op een zeekre wyze van de Drievuldigheit, en leert beuzelachtiger wyze, dat drie Goden in eene Godheit zich vereenigen en t'zamen groeijen. Den vroomen worden in deze leere belooningen in den Hemel, maar den godloozen in de Helle ſtraffen bereid. D'aanhangers dezer leere verwerpen den Huwelyken-ſtaat, en pryzen het ongetrouwt te blyven.

Wreede ſtraffen over de Papen, om hunne hoerderye.

Gebeurt het nu dat zich iemant onder hen in het ſtuk vergrypt, die word niet alleen van eenen ieder gelaſtert, maar ook wel ſtrengelyk geſtraft. Onder andere heb ik te *Kunningan* gezien, datze zoodanigh eenen Paap, die by 't lichte vrouw-volk was geweeſt, met een gloeiend yzer onder door 't hals- of ſleutel-been hadden geboort, waar aan een yzere keten van tien vademen lang, met zwaare en dikke ſchakels, geklonken was. Met deze keten moeſt hy, tot een ieders ſpot en ſchimp, zoo lang door de ſtadt ſleepen, tot dat hy tien teil zilvers, tot voordeel van zyn Klooſter, gebeedelt hadt. In 't ſleepen van dezen keten ſtond hem ook niet vry zyne handen, tot verlichting, daar eens aan te mogen ſlaan, maar was gehouden de keten los achter aan te laten ſlepen, en al dien laſt op het door geboorde ſleutel-been te laten aankomen. En op dat hier op mogte gelet worden, en het uitvoeren der ſtraffe na behooren geſchieden, ging een van zyn mede-broederen neffens hem, die met een zweep ſlag op ſlag op zyn bloote lichaam ſloeg, dat het bloed daar by neder liep. Ook prangde en knelde, door haar zwaarte, de keten hem zoodanig, dat hy naauwliks eenen voet verzette, of het zilte water en bloet quam hem tappelings ten wonde uitloopen. Groote deernis hadden de Heeren Gezanten met dien armen bloet, zulks zy hem ook noch een vereering gaven.

Een ander, die den kap over den tuin gehangen, en zich aan wereltſche zaken vergreepen had, zag ik te *Linſing* in een geſchildert huisje zitten, dat van binnen met lange ſcherpe yzere nagels, eveneens als van Velzens ſpykervat, bezet was; en daar in hy vyf dagen, zonder eenige ſpys of drank te nuttigen, moeſte zitten. Zy verlaten ook dikwils hunne goederen en vrienden, en gaan op vreemde plaatzen hunne koſt bedelen. De Heidenſche gewoonten en ceremonien of plechtigheden, die in deeze Secte onderhouden worden, hebben groote gemeenſchap met die van de Roomſche leere. Want hunne getyen, die zy al zingende opzeggen, gaan geheel en al op zyn Gregoriaans. Ook vercierenze hunne Pagoden, of Kapellen, met meenigte van Beelden. Onder het opzeggen en zingen der getyen herhalenze dikwils een zeeker woordt, dat zy zelfs niet weeten wat dat te zeggen is, en klinkt als of men *Tolome* zeide. Eenige willen dit op den naam van den Apoſtel Thomas duiden, en datze met het gezagh van dezen man hunne leere hebben willen groot maken.

Maar deze ſchaduw en 't ſlikker-licht der Euangeliſche Waarheit hebbenze men de vuilſte dampen van leugenen verſtikt en uitgebluſcht. Want zy maken tuſſchen de Hel en den Hemel, de plaatzen der beloonigen en ſtraffen, weinig onderſcheid; en willen ook niet dat in een van beide de zielen eeuwigh zullen leven, maar zy zeggen, dat de

zelve,

zelve, na een zeker verloop van jaren, op nieuws in eene der werelden, die veele by hen zyn, herbooren worden; aan de welke zy ook berouw en leetwezen van hare voorige misdaden en schelmeryen toestaan, indien zy zich gebetert hebben. Vleesch, noch gerechten van eenigh ander levendigh gedierte, zettenze niet op tafel; weinige evenwel onthouden zich van spyze die van eenigh levendigh gedierte gekomen is. Ook sprekenze den boetvaerdigen van deze en diergelyke zonden zeer licht vry, indien hen daar voor maar een stuk gelds gegeven word; ja zy pochchen datze, met het opzeggen van hunne getyen, alle de geene, die zy willen, uit de Hel verlossen kunnen.

In den beginne wierd deze Secte met groot gejuig en gebaer in gevoert, en dat te dezer oorzake, dewyl d'aanhangers zeer duidelyk d'onsterffelykheit der ziele, en de belooningen van een ander leven voor stelden. Maar gelyk de Sineesche Geleerden der eerste Secte zeer wel in hun schriften zeggen: *Hoe nader deze Secte voor d'andere aan de waarschynelykheit komt, zoo veel te schandelyker smet heeft ze ook door hare bedriegeryen, zonder dat zulks gemerkt wierd, verspreid.* Doch deeze Secte heeft hier door hare grootste krak gekregen, ('t welk de Geleerden den aanhangers dezer Secte ook dikwils verwyten) dewyl die Koningen en Princen, die allereerst deze leere aannamen, zeer jammerlyk om hals raakten, en hunne natuurlyke doodt niet quamen te sterven; dat ook 's Ryks zaken toen vervielen, en, in plaats dat hen alles voor de wind zou gaan, 't geen de aanhangers hoogh en dier beloofden, het gantsche Ryk tot meenigerlei ongelukken en jammernissen quam te vervallen.) Van den beginne dat deze Secte opquam, tot op dezen tegenwoordigen tydt, is het geduurigh met de zelve eb en vloed geweest; want nu wasze eens heel gedempt, dan ontstondze weêr schielyk, en wierd veel sterker als ooit te vooren gedreeven. En schoon d'aanhangers dezer leere den meesten tydt onder den voet lagen, zoo is de zelve evenwel geduurigh, door de groote meenigte van boeken, vermeerdert; 't zy deze boeken uit het Westen nieuw gemaakt over quamen, of in 't Ryk van Sina zelfs, 't geen waarschynelyker is, gesmeed wierden. En door behulp van dit tondel flikkerde altyd de vlam dezer Secte weder op, en wierd van tyd tot tyd weeldiger; zulks de zelve ook nooit heeft kunnen gedempt

dempt worden. Uit deeze meenighte en verscheidentheit der boeken zyn allengs in deze leere zoo veele verwerringen en dwalingen gesprooten, dat zelfs de Leeraars die niet weten op te lossen en uit te leggen. D'outheit dezer leere geven de groote meenigte der Kapellen, die men noch ten huidigen dage in *Sina* vindt, en kostelyk en prachtigh gebouwt zyn, te kennen. In deeze Tempels ziet men yslelyke groote wanschepzelen van afgodische Beelden; waar van zommige van koper en marmer, andere van hout en plaister gemaakt, en met Torens van gehouwen of gebakken steen verciert zyn.

De Priesters dezer Secte zyn Osciamen, en in kleene achting.

D'Offer-Priesters dezer Secte worden op Sineesch *Osciamen* genoemt, en laten, tegen 't oud gebruik der Sineezen, hun hair en baard geduurigh afscheeren. Zy reizen, gelyk ik gezegt heb, ten deele buiten 's Landts, om hun kostje bedelen, en ten deele brengenze hun leven in eenzaamheit en groote armoede, op 't Gebergte en in Spelonken over; maar het grootste gedeelte leeft in de Kloosters van de Kapellen, die aldaar van d'inkomsten der Kloosters en van de erbarm-giften onderhouden worden; hoewel zy ook de kost met hunne handen verdienen. Deze Priesters worden voor de geringste luiden gehouden, en zyn ook in der daad het schuim en uitschot des gantschen Ryks; want zy zyn alle uit het graauw en schuim der gemeente voort gekomen, en worden, alsze noch jong zyn, aan deeze oude Priesters voor knechten verkocht, en van knechten hunne leerlingen gemaakt; en eindelyk ook zelfs, als hunne Leermeesters komen te sterven, voor meesters aangenomen. En door dit middel groeien deze Priesters aan, en vermeerderen hun getal: want naauwliks vind men iemant in geheel *Sina*, die zich uit zyn vrye wil, om een heiligh leven te leiden, in het gezelschap van deze godtlooze Klooster-luiden wil begeven. Uit onwetentheit en quaade opvoeding ontaardenze ook zelden van hunne meesters, en gelyk de mensch altydt van natuur tot quaad genegen is, alzoo worden ook deeze luiden van tydt tot tydt slimmer; invoegen zy zich tot geene zedige gewoonten of manieren begeven, of eenige geleertheit bekomen, dan by geval eenige weinigen, die uit de natuur tot de geleertheit genegen zyn, en iets van zelfs leeren. En schoon zy geen vrouwen hebben, noch niet mogen trouwen, zoo hebbenze evenwel tot het byslapen zoo een groote genegentheit, datze niet dan met de zwaarste straffe daar af kunnen gehouden worden.

Dr... Sine... Prie...

Op een zonderlinge wyze gaan ook deze Sineesche Priesters (waar van u hier vier, ieder in een byzondre dragt, in deze neven staande Prent vertoont worden) gekleed. Zommigen, gelyk hier d'eerste op de linker zyde, gaan in een zwarten langen Rok gekleed, met een vierkante Bonet op 't hooft, en een Pater-noster of Roze-krans in de hand. Andere, als de volgende, dragen een heel ander slach van rokken, en hebben een zeer vreemde slach van mutzen op 't hooft. Maar in een zonderling gewaat vertoonen zich hunne Bedel-Papen, die gemeenlyk een kleed aan hebben dat vol meenigh-kleurige lappen zit. Op 't hooft hebben deze een muts, die ter weder-zyde met uitsteekende vleugels (die hen ook tegen den regen een Zonne-scherm verstrekken) bezet is. In de linker handt houdenze veeltyds ook een geele bel, daar op zy met een stokje zoo lang slaan, tot dat men hen wat geeft, of uit het gezicht raakt. Zelden staanze ook over eind, maar zitten (gelyk de zelve hier zeer net na 't leven vertoont wordt) plat op d'aarde neêr, met de beenen, eveneens als de Snyders, onder 't lyf, en kruisling over malkandre geslagen. Onder andre vreemde maakzels van Bedel-Papen, vind men ook eenige die zeer lang van achter-hooft vallen; dat hen geduurigh, alsze noch jong zyn, om het zelve tot die gestalte te brengen, uitgedrukt word. Zoodanigh een, dat by hen wat heiligs is, vertoont zich hier bloots hoofts achter den gevleugelden Bedel-Paap, op de rechter zyde.

en ... Pape...

De Kloosters van deze *Osciamen*, of Priesters, worden in verscheidene vertrekken, na datze groot zyn, afgedeelt. In ieder vertrek is altydt een Opziender,

ziender, in wiens ampt zyne leerlingen by erffenis treden. Boven dezen hebben de Kloosters geenen hooger. Ieder sticht in zyn vertrek, dat hem toegeleit word, zoo veele Celletjes als hy kan, en dit is zoo door 't gantsche Ryk in 't gebruik, maar allermeest in de Keizerlyke Hooft-stad. Deze Celletjes verhuurenze daar na voor woonhuizen, om een zeker stuk gelts, aan de vreemdelingen; waar door geschied dat deze Kloosters veel meer opentlyke Herbergen schynen te zyn dan stichtelyke Gods-huizen.

En schoon deeze Klooster-luiden in een zeer geringen en verachtelyken staat zyn, zoo wordenze evenwel van veele ter begraffenis, of tot het vieren van lyk-stacien, en by andre plechtigheden, als by het vry maken van wilt gedierte, vogelen, viervoetige beesten, of visschen, gewins halven, gebeden en genoodight. Zommige van de godtvruchtigste aanhangers dezer Secte kopen deze dieren levendig, om de zelve in de lucht, op 't land, of in 't water los te laten en in vryheit te stellen: want met dit te doen meinen zy datze groote diensten uitrechten. Niet weinigh is in deze en de voorgaande eeuwe deze Secte weder aangegroeit, en eveneens als van nieuws herbooren; veele Kerken hebben des zelfs aanhangers ook laten herstellen, en van nieuws oprechten. De meeste van deze aanhangers bestaan uit Gelubden, Vrouwen, en een deel onervaren graauw.

Byzondre Kloosters zyn 'er ook voor de vrouwen, daar in deze, van de mannen afgezondert, woonen. Deze vrouwen, die zich in de Kloosters begeven, laten ook 't hair op haar hooft af scheeren, verwerpen den Huwelyken staat, en worden op Sineesch *Nicu* geheeten.

De derde Secte, *Lauzu* geheeten, heeft haren oorsprong van eenen zekeren Filosoof, *Confutius* tydgenoot, gekregen. De Sineezen vercieren dat deze tachtigh jaren in zyn moeders buik gedragen wierd eer hy ter werelt quam, uit welke oorzaak hy ook *Lauzu*, dat is, *d'oude Filosoof*, genoemt wierd. De Jesuit Martyn, in zyn vierde boek der Sineesche Historien, schryft dat deze *Lauzu*, *Laotanus* is genoemt geweest, en dat de zelve geleert had, dat na de dood niets van ons over bleef; als ook dat hy 't hoogste goedt van den mensch in de wellust had gestelt. De Fabel, nopende zyne geboorte, heeft zynen oorsprong genomen uit het getal van negen: want dewyl dit getal voor het allervolmaaktste gehouden wordt, en, door

De derde Secte Lauzu.

door negenen vermeenigvuldigt, een-en-tachtigh uitmaakt, zoo heeft ook de natuur in het voort brengen van dezen uitſtekenden man, na het gevoelen der Sineezen, zoo veele jaren in arbeid gezeten en bezigh geweeſt. Deze Filoſoof heeft niet een eenigh boek van zyne leere nagelaten; zulks het ſchynt dat hy geen nieuwe leere heeft willen invoeren; maar na zynen doot hebben des zelfs navolgers verſcheidene boeken uit verſcheidene Secten geraapt, en in een cierlyken ſtyl geſchreeven. Deze luiden leven ook ongetrouwt in hunne Kloosters, koopen mede hunne Leerlingen, en zyn al zoo weinigh geacht en goddeloos als d'aanhangers van de boven gemelde Secte. Andere onder hen begeven zich in den huwelykenſtaat, leeren binnens huis met groote godvruchtigheit hunne Secte, en zeggen voor zich zelven en voor andere zekere gebeden op.

Onder het eeren van verſcheidene afgodiſche Beelden eeren zy ook den Heere des hemels, maar dien maken zy ligchamelyk, en zeggen dat den zelven veel onrechts wedervaren is. Zy beuzelen, onder meenigte van andere grillen, in hunne boeken aldus van dezen Koning: te weten, dat de Koning, die nu regeert, *Ciam* genoemt word, en de geene, die eerſt regeerde, *Ieu* genoemt was, en dat deze op een zeekren tydt op een ſpier-witten Draak op d'aarde quam. Dat *Ciam*, dien zy voor eenen wichchelaar houden, dezen *Ieu* ter maaltydt had ontfangen, en dat hy, middelerwyle *Ieu* over den maaltyd zat, op den witten Draak was geklommen. Dat deze *Ciam* daar meê ten hemel was gevaren, 't Ryk der hemelen bemachtigt, en *Ieu*, als hy weder in zyn Ryk wilde keeren, buiten geſlooten had; maar dat deze *Ieu* evenwel zo veel van den nieuwen Koning verkregen had, dat hy in dit Ryk over eenen Berg het gebied kreeg, alwaar hy, naar der Sineezen zeggen, nu noch, van zyn waerdigheit en Ryk berooft, in 't leven is. Invoegen zy zelfs bekennen, datze eenen Ryks-beroover en Tyran in plaats van eenen Godt eeren.

Behalven deezen Godt des hemels vercierenze noch driederlei andere Goden, en maken *Lauzu*, 't Hooft deezer Secte, daar eenen van; invoegen deze twee Secten, ieder op een byzondere wyze, een drie-getal van Goden vercieren. In deeze Secte wordt ook geleert van de plaatzen, waar op de menſchen na hun doodt de belooningen en ſtraffen zullen ontfangen; maar in de wyze van ſpreeken is tuſſchen deeze en de voorgaande Secten geen kleen onderſcheidt. Want d'aanhangers dezer Secte belooven den hunnen, datze den Hemel met ziel en ligchaam zullen bezitten, en ſtellen tot bewys in hunne Tempels beelden van verſcheidene menſchen ten toon, die, naar hun verciering, op deze wyze ten Hemel zyn gevaren. Om het bezit des Hemels te verkrygen, gebiedenze eenige oeffeningen, die in verſcheide wyze van zitten, en in zeekre gebeden beſtaan, als ook in zeekre genees-middelen; en belooven daar by dat d'aanhangers daar door, en door de genade hunner Heiligen, een onſterffelyk leven in den Hemel verkrygen kunnen, of ten minſten in het ſterffelyke ligchaam een langer leven, zulks hier aan lichtelyk d'ydelheit en dwaling der Secte te beſpeuren is.

Het ampt van d'Offer-Prieſters dezer Secte beſtaat hier in voornamelyk, datze de duivelen met godlooze gebeden en bezweeringen uit de huizen dryven. Dit zoekenze gemeenlyk op tweederlei wyze te doen; voor eerſt malenze op geel papier met inkt yſſelyke gedaanten en wanſchepzelen van duivelen, en laten die aan de muuren van de huizen plakken; daar na gillenze en ſchreeuwenze zoo yſſelyk en onbeſchoft binnens huis, datze zelfs wel duivelen ſchynen te zyn. Noch ſchryven zy zich een ander ampt of kunſt toe: want zy beroemen zich datze by droogh weêr ſlag-regens kunnen maken, en de zelve weder doen ophouden; en meer andere onheilen, zoo wel den gemeenen man als den gantſchen Ryke weten te berokkenen. Deze Prieſters zitten in de Koninklyke Tempels, die aan den Hemel en d'Aarde zyn gewydt, en vinden zich tegenwoordigh by de Koninklyke offerhanden, ('t zy de Koning die zelf by woont, of door zeekre Magi-

Magistraten laat uitvoeren) waar door zy in geen kleen gezagh en aanzien by den volke raken. Zy worden ook genoodigt, om op d'uitvaarten der Grooten te komen, en de Lykstacien te helpen vieren; alwaar zy dan, kostelyk gekleed en toegedost, voor aan gaan, en op de Fluit en andere musicale Instrumenten speelen. Zy laten zich ook bezigen tot het inwyen van nieuwe huizen, en leiden de staaci van den omgang der Smeekelingen, die de voornaamste luiden van een straat, op zeekre tyden van 't jaar, met gemeene onkosten aanrechten, langs de straaten omher.

Alle d'aanhangers van deeze Secte staan onder eenen Prelaat of Kerkvoogt, *Ciam* geheeten; welke waerdigheit altydt op eenen van des voorgaande nakomelingen sterft, dat al zedert duizend jaren herwaarts dus onderhouden is. Het schynt dat deeze waerdigheit of dit ampt zynen oorsprong genomen heeft van eenen zeekeren Waarzegger, die zich in een zeekere Spelonk, in 't Landschap *Quangsi*, ophield, waar in des zelfs nakomelingen zich ook noch tegenwoordigh ophouden, en de bedriegeryen van hunne kunst aan hun kinderen over doen. Deze hunne Kerkvoogt *Ciam* onthoud zich den meesten tyd in de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*, en wordt van den Koning hoogh geëert: want hy magh in 't binnenste van 't Paleis komen, om de Zalen te zegenen en te bewyen, indien men vermoed dat de zelve van booze geesten bestormt worden. Langs de straat wordt hy in een open draagbaar gedragen; voert voorts eenen staat als gemeenlyk de grootste Magistraten voeren, en krygt van den Koning jaarlyks eenen grooten inkomst. Maar zoo dom en onervaren zyn tegenwoordigh deze Kerkvoogden; datze naauwliks hunne gebeden en kerkelyke plechtigheden meer weeten. Zy hebben ook over het gemeene volk niet met allen te zeggen, maar alleen over de *Tausi*, hunne Leerlingen, en over hunne Kloosters, daar over zy het hooghste gezagh voeren. De meeste van deeze Klooster-luiden, gelyk zy de geboden van lang te leven navolgen en onderhouden, alzoo leggen zich de zelve ook op de Alchymie, na den voorgang hunner Heiligen, die, naar hun zeggen, de grond-regels van deze kunst geleit hebben.

Deze drie Hooft-secten begrypen over de drie honderd.

En hier in bestaan de drie Hooft-Secten des valschen Sineeschen Godsdienst. Maar hier by laten het ook deze ydele en waangeloovige menschen niet rusten; want uit ieder Hooft-bron, om zoo te spreken, hebben deze valsche Leeraars zoo veele Reviertjes geleid, dat onder deze drie Secten wel drie honderd verschillende Secten schuilen, die ook noch dagelyks toenemen, en van tyd tot tyd verergeren.

Keizer Humvuus heeft wettelyk laten afkundigen deze drie Secten t'onderhouden.

Keizer *Humvuus*, de Hooft-tak van 't geslacht dat in 't begin van deze eeuwe de heerschappye over *Sina* voerde, stelde wettelyk vast, dat deze drie Secten, tot bescherming van 't Ryk, in wezen zouden blyven; 't welk hy alleen te dien einde deed, om de herten der navolgers te winnen; maar evenwel schikte hy het zoodanigh, dat de Secte der Geleerden 's Ryks bediening had waar te nemen, en over de twee andere te gebieden. En dit is d'oorzaak waarom ook d'eene Secte d'ander niet zoekt te dempen en te gronde te helpen. De Koningen eeren een ieder Secte zonder onderscheid, en gebruiken de zelve alsze die van nooden hebben. Zy herstellen ook dikwils, zoo voor d'eene als voor d'ander, d'oude Tempels, en laten zomtydts ook nieuwe stichten. Maar de Sineesche Koninginnen begunstigen allermeest de Secte, die den Beelden-dienst staande houd; zy vereeren d'aanhangers dezer Secte en Beelden-dienaars ook dikwils met geschenken, en onderhouden heele Kloosters buiten het Keizerlyke Hof, om in de gebeden van deze Afgodische dienaars beslooten te worden.

Meenigte van afgodische Beelden in Sina.

De groote meenighte der afgodische Beelden, die men overal in *Sina* vind, gaat byna allen geloof te boven: want niet alleen ziet men de zelve in de Tempels, daar in dikwils eenige duizenden te pronk staan, maar ook byna in alle huizen van byzondere burgers, op de straaten, schepen, en in de gemeene Paleizen. Dit is een van de gruwelen, die eenen ieder in *Sina* terstond te voo-

renkomt. Evenwel is het zeker, dat 'er zeer veele zyn die geen geloof aan die yſſelyke vercieringen dezer beelden geven; maar zeggen rondt uit, dat hen deze uitterlyke Beelden-dienſt, by aldien de zelve hen geen goet doet, ook geen quaad zal doen.

Afgodt der onſterffelykheit. Onder meenigte van andere Afgoden eeren en vieren de Sineezen een Afgodt der onſterffelykheit. Deze Afgod word vertoont in de gedaante van een diklyvigh en vet perſoon, met de beenen kruislings over malkandre, en een buik die onder wel anderhalf voet voor uit ſteekt. Aan de rechter zyde ſtaat gemeenlyk een Hart, een lang'levend dier, dat zynen Heer over dwars met lonkende oogen zeer vriendelyk aanziet; aan de linker zyde vertoont zich ook gemeenlyk een Oyevaar, die zyn kromme en omgebogen ſneb na zynen Heer uitſteekt. D'Afgodt zelf zit met zyne handen in de mouwen, en met de borſt een weinigh open, op dat men des te beter zyn vette en poezelige leden mag zien. Hy ziet 'er ook zeer ſtatig en grys uit, en heeft een zeer koſtelyk en koninklyk gewaat aan. Dit Beeldt wordt op zommige plaatzen aangebeden, en voor een teken van voorſpoed en gelukzaligheit gehouden.

De Sineezen eeren en vieren ook (voornamelyk d'aanhangers der Secte *Lauzu*) het Beeldt of den Afgodt der wellust, dat zy *Ninifo* noemen, en byna op de zelve wyze, en in de zelve gedaante vertoont wordt, als het Beeld der onſterffelykheit. Dit Beeldt, dat gemeenlyk van geel koper is gegooten, is van binnen hol, en omtrent twintigh voeten hoogh, maar naauwliks heeft het koper de dikte van een rugh van een meſch. Een heel minzaam en vriendelyk gelaat toont deze Afgodt, en is mede zeer dik en vet van ligchaam, en ongemeen grof van onder-buik, die hem, eveneens als den Afgodt der onſterffelykheit, zeer poezeligh by 't lyf neêr hangt. Om zyne poezelige en vette leden des te bequamer te kunnen zien, zit hy met zyn gantſche voor-lyf, van onderen tot bovenen, (zoodanigh hy hier ook na 't leven ſtaat afgebeeld) byna moedernaakt.

Het ander afgodiſch Beeldt, dat in deze Prent neffens den God der wellust op den ſtoel zit, is een Beeld van dertigh voeten hoogh, van pleiſter gemaakt. Dit Beeld heeft een kroon op 't hooft, is doorgaans vergult en verzilvert, en zeer koſtelyk met verſcheidene andere vreemde verciersſelen uitgeſtreeken. De Sineezen noemen dezen Afgod den Grooten *Kingang*, dien *D… Ki…*

zy

zy zonderlinge eere bewyzen, en in groote waerde houden.

Behalven deze twee zal ik hier noch twee andere Beelden in Prent ten toon ſtellen; d'een is d'Afgodin die te *Lincin* (gelyk alreê te vooren in onze Reisbeſchryving verhaalt ſtaat) boven op den Tempel, of Kapel, die aan deze Afgodin is gewyd, te pronk ſtond. Dit Beeld, dat alleen zes-en-tnegentigh jaren op de Kapel had geſtaan, is dertigh voeten hoogh, en doorgaans vergult en verzilvert.

Het ander Beeldt, dat hier neffens dus prachtigh uitgeſtreeken en koſtelyk gekleed op den ſtoel zit, vertoont eenen van de Sineeſche Landtvoogden, die den Lande groote dienſten heeft gedaan; waar voor de nakomelingen hem ook na zyn dood, met het oprechten van zyn Beeltenis, dus eeren en vieren. Onder zyne voeten, tot teeken van zyne overwinninge, heeft hy zeker Land-gedrocht, en in zyne hand, om daar door zyne heerſchende macht te kennen te geven, een Ryksſtaf.

In 't Landtſchap *Quantung*, by de Hooft-ſtadt *Chaoking*, ziet men ook, in een zeer uitmuntende Tempel, het Beeltenis van eenen zekren Landvoogt opgerecht, die dit gantſche Landſchap door een zesjarige regeering zeer groote dienſten gedaan, en wyſſelyk beſtiert had. Tot teeken van dankbaarheit hadden hem d'Inwoonders, naar 's Lands gebruik, dit Beeld en den Tempel, daar het zelve in ſtond, opgerecht en toegewyd.

In *Cuhiung*, by de Stadt *Nangan*, bedekkenze eenen grooten Steen jaarlyks geheel met gout over, dien zy dan vieren, en waangeloovigh aanbidden. Deze Steen is over de honderdt voeten hoog, en *Xinxe* geheeten, dat zoo veel als de Geeſtelyke Steen te zeggen is; en is dit aanbidden van dezen Steen onder de regeering der Keizeren *Mung* opgekomen.

By de Stadt *Cioking* is, op den Berg *Xepao*, een groote ſteene Kolom, en het Beeldt van den Afgodt *Fe*, als ook een Olifant, Leeuw en Trommel, dat alles uit eenen ſteen is gehouwen: ieder Beeldt is van verſcheiden kleur; maar wie deze Kolom hier heeft laten ſtellen, dat weet niemant te zeggen.

In 't Lantſchap *Suchuen*, by de Hooftſtadt *Chunking*, is een ongemeen wonderlyke Bergh op den oever van de Revier *Fu*, tuſſchen deze Stadt en de Stadt *Tunchuen*. Want van dezen Berg hebbenze niet alleen, om zoo te ſpreken, een wanſchepzelachtigen Afgod,

maar

maar ook een bergachtigen Afgodt gemaakt, dien zy *Fe* noemen. Deze zit met zyne voeten kruislings over malkandre, en heeft zyne handen in zynen boezem over malkandre geslagen. Hoe vervaerlyk groot en onbeschoft de zelve is, kan men hier by afmeeten, dewyl men zyne oogen, ooren, neus en mond twee mylen ver kan zien.

NEGENDE HOOFTSTUK.

Van Pagoden of Kerken der Afgoden.

Op wat wyze de Kerken der Afgoden in Sina gesticht zyn.

EEn groote meenigte van Pagoden, of Kerken der Afgoden, vind men door geheel *Sina*, die voor het meerder deel zeer kunstig en met groote onkosten gesticht zyn. Buiten de Steden staanze gemeenlyk op eenzaame plaatzen langs de wegen, alwaar de reizende man van alles vol op, en goede huisvesting vind. Neffens de zelve staat byna altyd een Toren, daar by men ook veeltyds een Tempel ziet, die niet min kunstigh als kostelyk is opgehaalt. Deze Kerken der Afgoden staan gemeenlyk vol Beelden en zwarte Lampen, die ter gedenkenis van den eenen of den ander, die wel geleeft en gelukkigh overleden is, nacht en dagh branden. Als eenige Landvoogden in hun ampt zullen treden, leggenze gemeenlyk ook in deze Tempels, die aan de bewaring der Stad zyn gewyd, den eedt af, met beloften datze hun ampt trouwelyk zullen bedienen.

Om nu 't fatsoen en 't maakzel dezer Pagoden des te grondiger te verstaan, zal ik u hier een der zelve, zoo als die zich van binnen vertoont, ten toon stellen, en in 't kort op 't bondighste beschryven. Boven en ter zyde was deze Kerk doorgaans met planken beschooten en opgehaalt, en het dak met pannen gedekt. De vloer was op zommige plaatzen van aerde, en op zommige plaatzen met groote graauwe vierkante steenen beleit. Ter weder zyde stonden op een ry meenigte van groote Beelden. Maar voor aan, in 't inkomen, vertoonde zich, 't geen vervaerlyk om te zien was, ter wederzyde een gehoornt duivels of grypend Beeldt. Dit Beeldt speerde yslelyk zyn bek open, en greep, quansuis, met zyne handen, die niet qualyk na Griffioens klaauwen geleeken, als of het eenen ieder in 't inkomen had willen aantasten en verscheuren. In 't midden stond een Altaar, daar een groot Beeldt van dertigh voeten hoogh boven op zat, en achter dit groote en voornaamste Beeld stonden meenigten van andere kleene beelden. Voor dit Beeldt stond op d'Altaar een dikke holle bamboes, vol rietjes en pennetjes, daar op eenige Sineesche Charakters geschreeven stonden, die d'aanstaande dingen te vooren spelden. Ter weder-zyde branden eenige rook-werken, en in 't midden stond een houten schootel met verscheidene offer-gaven, die de Offer-Priesters, alsze eenige aanstaande dingen willen weeten, aan dit Beeldt ten offer brengen.

Als nu eenigh Offer-Priester iemants noodtlot wil te vooren spellen, zoo brengt hy eenige offer-gaven, als Rys, Wyn, of eenig ingewand van beesten, en ontsteekt verscheide rook-werken op dezen Altaar. Daar na trekt hy eenige rietjes uit de bamboes doos, en zoo het gebeurt dat hy eenige rietjes trekt, die eenigh ongelukkigh noodlot te vooren spellen, zoo trekt hy weder andere; 't geen hy zoo dikwils doet, tot dat hy eenige kryght, die eenigh gelukkigh noodlot inhouden en te vooren spellen. Midlerwyle het rook-werk vast smeult en rookt, valt dikwils d'Offer-Priester op zyn knien, en revelt en mompelt geduurigh uit een opgerolt papier het een of 't ander, daar meê hy den Afgodt

Interior facies
34.

godt meent te verzoenen en op zyne zyde te krygen.

In 't Landschap *Peking*, by de Stadt *Chingting*, is een groote en prachtige Tempel, den Afgoden toegewyd, waar aan achter een groot Hof staat, dat in negen eetzalen of vertrekken is afgedeelt. Vyf verdiepingen, die honderd vyf-en-tzestigh voeten uitmaken, is deze Tempel hoogh. Binnen in den Tempel staat een dik en groot Beeld, van honderd zes voeten en een half, (dat met groote kunst doorwrocht is, en *Quonin* genoemt word) in de gedaante van een Maagt ten toon.

In 't Lantschap *Xansi*, binnen de stad *Taiyuen*, staat een Kapel, aan *Siangus*, die d'allerwyste Keizer, en uit den geslachte *Chaus* gesprooten was, gewyd. De Sineezen schryven dat des zelfs beeld, dat van dierbaar gesteente gehouwen was, zich van zelf, als 't voltooit was, over end rechte, en na de plaats ging, daar men het verordent had te staan.

Te *Lugan*, op den berg *Peco*, (dat op Neêrduitsch zoo veel gezegt is als de *Berg aller vruchten*) vertoont zich een Kapel van Keizer *Xinnungus*. By deze Kapel is ook een Put, by den welken, naar 't zeggen der Sineezen, *Xinnungus* van eenen zeekren persoon (wie het was weet men niet) zaat van koorn, geers en veld-vruchten ontfangen had; deze had den Keizer ook geleert op wat wyze hy het zelve zoude zaaien, en den oogst vergaderen; *Xinnungus* leerde deze kunst daar na zyne onderdanen, die hem, ter gedenkenis van dezen weldaad, deze Kapel met groote onkosten gingen stichten.

In 't Landtschap *Xensi*, in de Stadt *Hanchung*, zyn vyf Kapellen, waar van d'een aan Keizer *Changleangus*, om dat hy eenen weg door 't gebergte en valeïen had laten maken, ter eeuwiger gedenkenis van zoo groot een werk, gewyd is.

In de Hooft-stadt *Kingyang* zyn drie treffelyke Kapellen, waar van een, die zeer kostelyk en groot is, zelf in de Stadt is. In d'eene zaal van dezen Tempel, die op zwaare kolommen rust, ziet men geschilderde afbeeldzelen van over de zeven-en-dertigh Koningen, die alle uit den stam *Cheva* gesprooten zyn.

In 't Lantschap *Xantung*, in de Hooftstadt *Cinan*, ziet men onder veele Helden-Tempels tien uitsteekende; maar zeer verre overtreft de Kapel *Tungo*, van Keizer *Hoangtius* gesticht, haar alle in pracht en kostelykheit. De Sineezen verhalen, dat wel twee-en-tzeventig Koningen, die rust en vreede beminden, en den Godsdienst aanhingen, in den zelven geleeft hebben; te dezer oorzaake is de zelve ook met prachtige en heerlyke gevaerten, en uitsteekende gebouwen verciert. De Offer-Priesters, *Bonzien* geheeten, hebben aldaar jaarliks groote inkomsten.

By *Tencheu*, in de Stad *Ceu*, zyn vyftien voorname Kapellen, die ten deele tot een gedenkenis aan *Confutius*, en ten deele aan andere Helden gewydt zyn.

In 't Landschap *Suchuen*, in de Hooftstadt *Chingtu*, is een Kapel aan Koning *Cancungus* gewyd, om dat hy de kunst van Zyde te bereiden, en Zy-wurmen aan te queeken, den Inwoonders van dit Landschap allereerst geleert had.

In 't Landschap *Huquang*, by de stad *Kiun*, is een groote berg, *Vutang* geheeten, waar op veel Heidensche en prachtige Tempels zyn, met Kloosters voor d'Offer-Priesters. Hier ontfangen alle de Priesters hunne inwyding, die d'inwendige leere van 't verhuizen der zielen, waar door zy een zedige scheiding van ziele en ligchaam verstaan, volgen en leeren.

In 't Landtschap *Nanking*, by de Hooft-stadt *Ningque*, vertoont zich een prachtige Kapel, die *Hiangsin*, dat is, *het welriekende Hert*, geheeten, en aan vyf Maagden gewyd is. Deze vyf Maagden wierden van Landroovers geschaakt, en wilden liever sterven, en van deze Schakers om 't leven gebragt worden, dan met het verliezen van haren maagdelyken staat geschandvlekt te worden; waar voor d'Inwoonders aan haar ook, ter eeuwiger gedenkenis, deze Kapel gewyd hebben.

In 't Landschap *Chekiang*, in de Stad *Hangcheu*, vind men een onuitsprekelyke meenigte van afgodische Tempels, zoo wel binnen als buiten de Stadt, en aan de kant van vyftien duizend Priesters, die zich daar omtrent onthouden.

Te *Nanking* is een Bergh *Ni*, waar op een afgodische Tempel staat, daar in men over de duizend Beelden ziet.

By *Hoaigan* is een eenige Bergh, na Zee toe gelegen, waar op een wonderlyk prachtige en kostelyke Tempel staat, en daar by een Klooster, alwaar meenigte van vreemdelingen, die tot den waangeloovigen Sineeschen Godsdienst genegen zyn, uit geheel *Sina* by een komen.

Op den Berg *Xinus*, by de Stadt *Taigan*, zyn zeer veele Afgoden Tempels, en ontelbare Offer-Priesters, die aldaar hun leven in eenzaamheit over brengen, eveneens als in Europe de Kluizenaars.

In 't Landschap *Chekiang*, by *Hangcheu*, is een Bergh *Funghoang*, die op twee zeer hooge toppen, die tegen malkandre over staan, twee Afgoden-Tempels heeft.

Op den Bergh *Vutang*, by de Stadt *Kiun*, is een Klooster, daar in de Offer-Priesters woonen.

Ontrent *Kienchang*, dicht by *Quanchang*, is een Berg *Chunghoa*, daar op een prachtige Afgoden-Tempel staat.

By de Stadt *Chinting*, op den zeer hoogen Bergh *Canguien*, is een zeer heilzame en gezonde Bron, alwaar een zeekre Koningin *Xayanga* een prachtig Afgoden-klooster heeft laten stichten, daar in zeer veele Priesters leven. Dit Klooster had deze Koningin tot een gedenkenis laten stichten, om datze van een langduurige en ingewortelde ziekte was verlost geworden, alsze zich in dit Bron-water gebaad had.

By *Chaoking* zyn twee Kapellen, aan de verloofde Maagt gewyd.

By de Stad *Tengchuen*, in 't Lantschap *Junnan*, is een Berg *Kico*, die door de groote meenigte van afgodische Tempels en Kloosters zeer vermaart is. Uit deze plaats is eerst de leere van den Afgodt *Fe* tot kennis der Sineezen gekomen; van waar de Stam *Hana*, teffens, na 't veroveren van 't Ryk, ook den Godsdienst van 't veroverde volk aannam: want de Sineezen eerden te vooren niemant anders dan *Xangti*, dat zoo veel als opperste Keizer te zeggen is, door welken naam veele niet onwaarschynlyk Godt willen verstaan hebben.

In het Landtschap *Chekiang*, by de Hooft-stadt *Hangcheu*, leit een Berg *Tiencho*, en daar op een uitgeholde Steen-klip, *Filafung* geheeten, waar in uitsteekende Kerken der Afgoden en Kloosters zyn, en daar in zich, naar men zeid, over de drie duizend Offer-Priesters onthouden. Meenighte van deze begeven zich al willens in de hoolen in een eeuwige gevangenis, en worden daar in van d'andere onderhouden. Deze Kluizenaars halen het voedzel, dat hen gegeven wordt, by een touw naar omhoog: want zoo hoogh en steil leggen deze hoolen, dat men naauwliks daar by kan komen. Byna op de zelve wyze krygenze van de geene, die deze plaats komen bezoeken, aalmoessen, dat dikwils geene geringe giften zyn. Een zonderlinge zucht van waangeloof dryft de Sineezen uit alle de gewesten des Ryks na deze plaats, om die te bezoeken, dat het geheele jaar door, maar voornamelyk in Bloei-maand, gedaan wordt.

In het zelve Landschap, dicht by de Stad *Cuki*, is een Berg *Lu*, waar op een prachtige Afgoden-Tempel staat, daar in de waangeloovige Sineezen met meenigte verschynen, om gelukkige droomen te hebben, en, na 't volbrengen van eenige plechtigheden, d'uitlegging hunner droomen verzoeken.

In 't Landschap *Fokien*, by de Stadt *Cunggan*, leit een Bergh *Vuy* geheeten, waar op men zeer veele Afgoden-Tempels, Kloosters, en Kluizenaars heeft. Veele van deeze voornaamste Kluizenaars dienen deze Afgoden met kaal geschooren hoofde, en verachten en verwerpen alle goederen des werelts, en waerdigheden. Maar onder deze slaven en knechten des duivels heeft Godt ook zyne dienaars verkooren; zulks men zich ook niet weinigh te verwonderen heeft over d'uitkomst van dit volgende, dat zich daar by wylen heeft toegedragen. Onder deze Offer-Priesters was een zeekre, om zoo te spreken, Opper-Kluizenaar, *Chang* geheeten, die twee Kapellen onder zyn gebiedt hadt. Als deze nu tot zyne jaren was gekomen, zoo maakte hy van zyne valsche afgodische Kerken twee waare Gods kerken, ja hy sloegh ook zelfs alle de Beelden der Afgoden met een byl aan stukken.

Want als hy in zyne jonkheit by een andere Opper-kluizenaar woonde, en die zeer vlytigh en naerstigh diende, om achter alle de geheimenissen zyner Secte te raken, zoo gebeurde het by geval dat deze ziek wierd, en des zelfs sterf-dagh, door dien hy oudt en afgeleeft was, zeer begon te naderen. Weshalven vroegh deze Leerling *Chang* zynen kranken Leermeester, of hy geloofde dat de leere, die hy tot dus lang geleert hadt, krachtigh genoegh was om iemant tot de zaligheit te helpen, of niet? waar op d'oude man geantwoord hadt, geensins myn zoone; maar wy weten geen beter leere: zyt evenwel goedts moeds, want na het verloop van veertigh jaren zal 'er een komen, die u den waren wegh tot de zaligheit zal wyzen. En hier op was hy dezer werelt overleden. Maar *Changus* hield zich niet vernoeght met de laatste woorden van zynen Meester, eveneens als Orakels van een hooge Godtheit, blootelyk der geheugenis te beveelen, maar hy stelde die ook wel naerstigh en duidelyk in geschrift. Als niet lang hier na d'Overste der Stadt *Puching* met zyn gantsche huisgezin de Christelyke leere hadt aangenomen, en een zekren Jesuit, Simon de Kunha, uit de Stadt *Kienning* ontbood, om den Christelyken Godsdienst aldaar t'oeffenen, zoo gebeurde het op een zeekren tydt, dat deze Overste den Jesuit Kunha, na het oeffenen van den Godtsdienst, na den berg *Vuy* leide, om die te bezien. De Priesters, waar onder ook *Changus* d'eerste en voornaamste was, trokken den Oversten tegen, om hem t'ontfangen: en als onder 't spreken by wylen van de Christelyke leere opgehaalt wiert, stont deze *Changus* in 't eerst verslagen; eindelyk sprak hy den Overste aldus aan: *Gewisselyk dit is deze wet, en dit is deze man, (wyzende met den vinger op den Jesuit) die my den weg tot de zaligheit zal wyzen, gelyk my myne meester al lang te vooren voorzeid heeft.* Men sloeg hier op het boek op, daar in hy zulks, om niet te vergeten, had opgeschreeven; en vond dat het effen veertigh jaar geleeden was zedert hy dit opgeschreeven had. *Changus* derhalven smeet hier op, zonder lang te toeven, alle de beelden der Afgoden af, en tegens de aarde, trapte die met voeten, en voer met bitze scheld-woorden tegens de Priesters hevigh uit, datze hem zoo lang bedroogen en gedroelt hadden.

In 't Landschap *Fokien*, by de Stadt *Civencheu*, is een Afgoden-kerk, *Caiyven* geheeten, die verhalens en verwonderens waerdig is, dewylze in twee Gebouwen komt te leggen, die zeven verdiepingen hoogh zyn; van welke verdiepingen ieder de hooghte van honderd zes-en-twintigh roeden heeft. De buiten-werken en uitsteekzels der omgangen of transsen, die alle van louter marmer zyn, steeken zoo verre uit, dat men van buiten rondtom de Toren kan gaan. Binnen in den Toren staat, in ieder verdieping, een kopere of marmere Beeld opgerecht van den Afgodt *Fe*, alle welke beelden zoo kunstigh en net gehouwen zyn, dat de Sineezen zelfs roemen, datze met geene menschen handen gemaakt zyn, maar van eenen der geene, die zy d'onsterffelyke noemen.

Buiten de Keizerlyke Hooft-stadt *Nanking* ben ik in een zekre Afgoden-kerk geweest, alwaar de Hel (zoo als Virgilius de zelve in zyn zeste boek beschryft) zoo levendigh met kunstige beelden van pleister-werk stond uitgebeeld, dat ik tot stommens toe daar over verwondert stond.

TIENDE HOOFTSTUK.

Van Torens en Zeege-boogen.

Torens. PRachtigh en kunſtigh gebouwde Torens vertoonen zich door geheel *Sina*, waar van zommige negen, andere zeven verdiepingen hoog zyn. Eenige van deze zyn alleen tot pronk en praal geſticht; op andere, die *Ceuleu* genoemt worden, ſtaan Sineeſche uurwerken; en op zommige, als voornamelyk te *Nanking*, worden groote wiskunſtige gereedſchappen bewaart. Op de uurwerks Toren komen dikwils de Landvoogden by elkandre, om aldaar maaltyd te houden, en zich onderling te vergaſten. Op ieder van deze Torens ſtaat een water-looper die d'uuren wyſt: want het water, loopende van 't een vat in 't ander, licht een bordje, daar op de kentekenen der uuren en tyden gemerkt ſtaan, naar omhoog. Op de Toren bevind zich ook altydt een zeeker perſoon, die op het gewezen uur achting, en alle uuren, met het ſlaan op een grooten trommel, dat den volke te kennen geeft; de zelve ſteekt ook terſtondt een bordje buiten den Toren, daar op met letteren van anderhalf voet groot, wat uur het van den dagh is, geſchreeven ſtaat. Deze zelfſte perſoon geeft ook achting op den brand; en dewyl hy van den Toren over de gantſche Stadt kan zien, zoo roept hy, als 'er by geval in eenigh huis brand ontſtaat, met het ſlaan op den trommel, alle de luiden t'zamen, om den brandt te helpen bluſſchen. De geene, door wiens onachtzaamheit eenigh huis in den brand raakt, word daar over aan den hals geſtraft; en dat uit oorzaake van 't gevaar dat de naaſte huizen daar by te lyden hebben. Want dewyl alle de huizen zeer dicht by malkandre ſtaan, en doorgaans van hout zyn, zoo loopen de naaſte huizen groot gevaar van mede in den brand te raken.

Op den kruin van den Berg *Hiaikeu* vertoont zich een zeer oude Toren, die wel voor het meerder deel van ouderdom vervallen, maar evenwel noch honderd en tachtigh treden hoogh is. Wonderlyker wyze is deze Toren geſticht, ten aanzien van het opbrengen van kalk en ſteen op zoo eenen zeer hoogen Berg.

In 't Landſchap *Huquang*, by de Stad *Hanyang*, is een Toren, *Xeleuhoa* geheeten, die alle andere gebouwen in kunſt en koſtelykheit verre overtreft. Dit gebouw, naar men zeidt, wierd uit deze oorzaake geſticht. Daar was een zeekre ſnaar, die hare ſchoonmoeder zeer gehoorzaam en gedienſtigh was; als deze ſnaar op een zeekren tyd deze haar ſchoonmoeder op een lekker toebereid Hoen te gaſt hadt genoodt, vielze doodt op d'aarde neder, zoo dra alsze daar af proefde. De ſnaar wierd voor 't Recht gehaalt, en beſchuldigt datze haar ſchoonmoeder vergeven had; en voorts ter doodt verwezen. Alsze nu na 't ſchavot geleid wierd om te ſterven, gingze by geval voorby een granaat-boom, dien zy by een tak vaſt hield, en bad aldaar, naar men zeid, aldus: Heb ik myne ſchoonmoeder vergift gegeven, zoo verwelke de bloem van dezen tak; maar ben ik hier in onſchuldigh, dat de tak dan met den eerſten vruchten krygt. Naauwliks had zy dit geſproken, of men zag, ô wonder! den tak vol Granaat-appelen. En ter gedenkenis van deezen wonderdaadt, hadden de Burgers, uit een gemeene beurs, dezen Toren geſticht, die ook te deezer oorzake *Xeleuhoa*, dat zoo veel als Granaat-bloem te zeggen is, genoemt wierd.

In 't Landrſchap *Chekiang*, in de Hooft-ſtad *Hangcheu*, zyn vier Torens van negen verdiepingen hoogh; en in het zelfſte Landtſchap, op beide de kruinen van den Berg *Funghoang*, is een Toren van negen verdiepingen hoogh, met een Afgoden kerk. In de Hooftſtadt

ſtadt *Niencheu* vertoont zich een Toren van zeven verdiepingen.

By de Hooft-ſtadt *Vencheu* leit een Bergh *Paocai*, op wiens toppunt een Toren van negen verdiepingen ſtaat, die een baak voor de ſcheepen in zee verſtrekt.

In 't Landtſchap *Chekiang*, by de Hooft-ſtadt *Hangcheu* of *Quinſai*, leit een Berg *Funhoang*, die twee zeer hooge kruinen heeft, die tegen malkandre over leggen, en daar op twee Torens ſtaan van negen verdiepingen hoogh, dat een wonder om te zien is, hoe dat men zoo hoog heeft konnen bouwen.

Triomf- of Zeege-boogen.

GEen kleene cieraat zetten ook de Triomf-boogen de groote en kleene Steden by, die men, als ook verſcheidene Praal-toorens, by meenigte op veele plaatzen, (gelyk te vooren alreê in onze Reis-beſchryving verhaalt is) van gehouwen ſteen of marmer, met groote kunſt en prachtigh van beeldwerk, ziet opgerecht. Deze worden den geenen opgerecht, die aan de Steden of den Ryke eenige groote dienſten hebben gedaan, byna op de zelve wyze als eertydts te Romen geſchiede; zomtyds ook wel den Burgeren en Geleerden, die een groote waerdigheidt in de geleertheit verkrygen; by wylen ook den Magiſtraten, die hun ampt met groote lof bedient hebben. Gemeenlyk wordenze ook geſtelt in de voornaamſte ſtraten, en op de volkrykſte plaatzen, en geſticht na de wyze der Gotſche bouw-kunſt. Zy beſtaan uit drie welfzelen; de grootſte ſtaat in 't midden, en ter weder-zyde een kleene, daar men onder door gaat, eveneens als door zeer breede poorten. De zyden zyn ter weder-zyde met gehouwen marmere Leeuwen, en ander cierlyk beeldwerk geſtoffeert; en boven aan ziet men overal mom-aanzichten, vogels, bloemen en ſlangen, die zoo kunſtigh geſneeden zyn, dat een ieder in 't zien ten hooghſten daar over verwondert ſtaat. De plaatzen, die met geen beeldwerk bezet ſtaan, zyn zeer cierlyk doorboort, en zomtydts met kleen uitgeſneden beeldwerk, dat eveneens als in de lucht ſchynt te hangen, verciert. En ten hoogſten heeft men zich te verwonderen, op wat wyze datze groote ſteenen zoodanig weten door te booren en uit te ſnyden, dat de zelve veel meer loſſe ketens van veele ſchakels aan malkandre ſchynen te zyn, dan enkle doorgeboorde ſteenen. De gantſche boogh wordt gemeenlyk in drie verdiepingen onderſcheiden, en is van vooren en van achteren eveneens van fatſoen; zulks men niet beter weet, of men ziet van beide zyden een en de zelfſte boogh. Ieder verdieping is met marmere friezen, architraven en lyſten zeer kunſtig opgehemelt en onderſcheiden. Boven op den toppunt ſtaat onder een verguld dak een blaauwe ſteen, daar op met goude letteren 's Keizers naam, onder wiens regeering zoodanigh gevaerte is opgerecht, te lezen is. In 't midden is ook een zeer groote platte ſteen, daar op de naam, 't vaderland, de waerdigheit, vaerſſen en lof-dichten van de geene, wiens halven dit gevaerte is opgerecht, met vergulde of blaauwe letteren geſchreeven ſtaan.

In het Landtſchap *Chekiang*, in de Stadt *Hangcheu*, ziet men overal deze Zeege-boogen opgerecht, en in eene ſtraat, de Groote ſtraat geheeten, telt men 'er over de drie honderd.

ELFDE HOOFTSTUK.

Van Waterleidingen, gemeene Wegen, Bruggen, Scheepen, &c.

EEr ik tot het beſchryven der Sineeſche natuurlyke dingen over treê, en 't verhaal der dingen, die door kunſt en met de hand gemaakt zyn, eindige, zal ik in dit Hooftſtuk eerſt van eenige Waterleidingen, gemeene Wegen, Bruggen, Scheepen, Huizen, en wat des meer zy, op 't kortſte en bondigſte verklaren.

In 't Landſchap *Suchuen* loopt de Revier *To* tot aan *Sinfan*, en is als een tak, die uit de Revier *Kiang* geleid is; deze Revier liet Keizer *Yvo* graven, om 't over vloeien en 't over wateren der Reviere *Kiang* te beletten.

In 't Landtſchap *Chekiang* zyn de meeſte Revieren, die uit het Noorden komen, door de kunſt tot 's menſchen nut zoodanigh gebraght, als ofze van de natuur zelf daar toe gemaakt waren: zwaarlyk is het te begrypen en te verſtaan, hoe 's menſchen handen zulks hebben kunnen uitwerken. Men ziet daar zeer veele breede en diepe Grachten, die zeer verre landwaart in gegraven, en langs heen ter weder-zyde, van onderen tot bovenen, met een wal van vierkante gehouwen ſteenen opgehaalt zyn. Over deze Revieren zyn zwaare en hooge Sluizen met verſcheide boogen geſlagen; zulks men door het gantſche Landtſchap te water en te voet kan reizen, ſchoon het zelve byna aan ontelbare Eilanden geſneeden en verdeelt is.

In *Ningpo*, de negende Hooft-ſtadt van 't Landtſchap *Chekiang*, zyn d'oevers der gemaakte Revieren met gehouwen ſteen dertigh ſtadien verre opgehaalt. Op het eind leit een Schut-ſluis, die belet dat het water in de Revier niet loopt; door de zelve moet ook al het vaertuig ſchutten, eer het in de Revier kan komen.

In de Stadt *Jenping* is dit iet zonderlings: te weten, dat ſchier na ieder huis, door gooten of buizen, het water uit het Gebergte geleid word.

In de Landſtreek van de Stadt *Xaohing* vaart men door een Waterleiding na 't Ooſten drie dagen reizens; des zelfs oever is ter weder-zyde met een wal van vierkante gehouwen ſteen opgehaalt. Op het eind leit een ſteene Beer, die belet dat het water niet wegh loopt. Geduurigh onthoud zich hier een groote meenigte arbeiders, die de ſchepen over halen, en in de volgende waterleiding brengen. Door deze laatſte waterleiding kunnen de kleene ſchepen tot aan de Stadt *Ningpo* komen, middelerwyle de groote ſchepen door zee varen.

Gemeene Wegen.

TEn hoogſten heeft zich een ieder over de gemeene wegen te verwonderen, die, tot geryf van den reizenden man, zoo veel in 's menſchen macht is, in *Sina* gemaakt zyn. Deze wegen zyn byna in alle de Zuiderlyke Landtſchappen, daar het gebruik van wagens en paerden zoo groot niet is, geëffent en beſtraat; 't welk men ook op d'allerhoogſte bergen ziet, die reisbaar gemaakt worden, met ſteen-rotzen en heuvelen der bergen gelyk der aarde te maken en wegh te graven, en valeyen aan te hoogen, tot groot gerief van 't gantſche Ryk. Op deze wegen zyn een zeker ſtuk weegs van elkandre, te weten, by ieder merk-ſteen, (daar aan ſtaat geſchreeven hoe verre d'eene plaats van d'ander is gelegen) die tien ſtadien van malkandre leggen, zekre Loop-boden geſtelt, door wien in korten tydt de brieven en de beveelen des Konings en der Landvoogden zeer gezwind

gezwind worden over gebraght. Dit veroorzaakt dat'er niet vreemts noch nieuws geschiedt, of zulks is binnen weinig dagen door 't gantsche Ryk verspreid.

By ieder achtsten steen, 't geen een dag reizens verre is, vind men gemeene Koninklyke huizen gesticht, daar in de Landvoogden en Magistraten ter herbergh, en op 's Konings onkosten ontfangen worden; doch eer zy daar aan komen zendenze eenen brief voor af, daar by zy hun komst en waerdigheit, en den gezetten dag, op den welken zy op ieder plaatze zullen aan komen, bekent maken. Als 'er nu een Landvoogt is aangekomen, zoo vindt hy daar alles gereed, niet alleen de spyze, maar ook paerden, draag-zetels, dragers, en ook schepen, indien hy die van nooden heeft: want alles wat hy begeert, laat hy by eenen brief, die op Sineesch *Pai* geheeten wordt, van te vooren weten.

De oevers der Revieren zyn niet min als de gemeene wegen cierlyk opgemaakt; en op acht voeten na aan 't water magh geen boom, noch eenige andere belemmering gelaten worden, op dat de schepen, die met een lyn voort getrokken worden, niet verhindert worden. Ook zyn de stranden of wallen, dat meer is, op veele plaatzen met een wal van vierkante gehouwen steen uit de grond opgehaalt, en over de Grachten, daar de noodt zulks vereischt, worden steene Sluizen met veele boogen geleit en geslagen; invoegen het schynt dat de Sineezen in dit stuk niet alleen met de Romainen, maar ook met alle andere volken om den palmtak mogen stryden.

In 't Landschap *Fokien*, by de Hoofstadt *Hinghoa*, zyn alle de wegen met vierkante steenen, wel vier Duitsche mylen lang en een roede breed, geplaveit; 't welk het netste en uitsteekenste is, dat men door geheel *Sina* vind.

By de Stadt *Hoanting* is een diepe, smalle en duistere valei, waar door een gemeene wegh loopt, die twee mylen verre bestraat is.

In 't Landschap *Queicheu* zyn, in de vierde groote Stadt *Ganxun*, drie Sluizen, waar van de derde, die *Tienseng*, dat is, de Natuurlyke, genoemt word, wel duizend roeden lang is; en ter weder-zyde van deeze Sluis is de wegh eveneens uitgeholt als een boogh van een Sluis.

Op den bergh *Mehi*, die doorgaans zeer woest leit, is een zeer lange weg, die zoo smal is, dat'er geen twee neffens elkandre te paerd kunnen ryden; ter weder-zyde ryzen de zyden des bergs, eveneens als muuren, recht naar omhoog.

Op den bergh *Co* is een zeer steile weg, die tien Duitsche mylen lang is.

Na den berg *Fangnien* klimt men by een groote steenen trap op. Desgelyks klimt men ook na den berg *Hinglang* by een steenen trap op, die zeer zorgvuldigh bewaart word.

Dicht by de Stadt *Kiangxan* leit een bergh *Civen*, die zich over de drie honderd stadien ver uitstrekt. Hier over reist men na *Fokien*, meest door zeer hooge heuvelen en bergen; maar de steilste en hooghste heuvel is *Sienhoa* geheeten, die zy in form van eenen wentel-trap, met drie honderdt en tzestigh treden, gemaakt hebben, om des te lichter daar by te kunnen op klimmen: want zoo veele effene vlakten heeft men aan de zelve, die alle met steenen bestraat zyn. Boven op den kruin vind men een prachtige Kapel, en Herbergen.

Bruggen of Sluizen.

IN 't Landtschap *Xensi*, in 't Karspel *Sigan*, leggen over de Revier *Guei* drie Sluizen: te weten, een na 't Oosten, de tweede in 't midden, en de derde na 't Westen, die alle met zeer veele en hooge boogen van vierkante gehouwen steenen zyn opgehaalt. D'uitsteekzels, yzere balken, beelden van Leeuwen, die zich aan deze Sluis vertoonen, zetten het werk geen kleene sterkte en cieraat by. Diergelyke Sluis leit ook in de Stadt *Lantien*.

In het zelfste Lantschap, by de Hoofstadt *Hanchung*, vertoont zich een over wonderlyk werk-stuk, desgelyks of een tweede men in de gantsche wereldt niet licht vinden zal. Tusschen deze en de Hooft- *Wonderlyke Brug.*

Hooft-ſtad was de weg eertyds zeer onbruikbaar, en liep zeer verre om: want naauwliks had men ergens, van wegen de hooge en rouwe bergen, en diep neêr zinkende valeien, een eenigh voetpad dat recht uit liep. Te dezer oorzake waren d'Inwoonders altyd genootzaakt verre na 't Ooſten om te reizen, tot heel aan de grenzen van 't Landtſchap *Honan*, en dan weder na 't Noorden op te trekken; invoegen zy eenen weg van twee duizend ſtadien moeſten afleggen, daar de weg over 't gebergte naauwliks acht honderd ſtadien lang was. Weshalven, op het einde des Stams *Cina*, als *Licupangus* met *Hiangyus* om 't Ryk oorloogde, wierden door *Changleangus*, Veld-overſte van *Licupangus*, alle deze ſteile bergen en diepe valeien, om den vluchtenden vyandt t'onderſcheppen, geëffent en geſlecht. Met een ongelooffelyke gezwindigheit en grooten arbeidt wierd dit effenen en ſlechten der bergen volbraght; en eenige hondert duizent menſchen en zyn gantſche Heir liet hy daar aan arbeiden, om den wegh effen en gelyk te krygen. Ter weder-zyde gaan de muuren, die van deze bergen gemaakt wierden, regelrecht op en neêr, en zyn zoo hoog, datze met hunne bovenſte ſpitzen tot boven in de wolken reiken, èn naauwliks het licht van den Hemel den wegh kan beſchynen en verlichten. Op zommige plaatzen liet hy dwars-balken en planken leggen, en van den eenen berg tot den anderen bruggen maken; en, op dat d'enden der balken ſteun zouden vinden, in de ſpleten en reten der bergen en ſteenrotzen gaten houwen, daar in de balken te ruſten quamen. Op andere plaatzen, daar de valeien te breed vielen, liet hy kolommen of zwaare palen zetten: en met dusdanige bruggen is byna een derde deel des wegs beſlagen; ook leggen hier en daar deze bruggen zoo hoogh, dat een ieder de hairen te berg ſtaan, als hy naar omlaeg ziet. De wegh is zoo breed, dat 'er vier te paerd neffens elkandre kunnen ryden; en wort tot op dezen huidigen dagh, tot gerief van den reizenden man, (ten welken einde onderweegh ook eenige Dorpen geſticht, en Herbergen gemaakt zyn) heel en goed onderhouden, en dikwils vermaakt en verhanſelt. Deeze gantſche wegh is ook doorgaans met aarde bedekt; en op dat de geene, die over de bruggen trekken, niet van boven neder zouden vallen, zoo zyn 'er ter weder-zyde yzere of houte leuningen gemaakt. Des zelfs lengte ſtrekt zich van deze Stadt *Hanchung* tot aan het Weſtelyke gedeelte der Hooft-ſtadt *Sigan*, alwaar zy met haar eene eind dertigh ſtadien van de Stadt af leit. De Sineezen noemen deze Brug *Cientao*, als of men op Neêrduitſch den *Wegh der ſchragen* zeide.

In 't zelfſte Landtſchap, by de Stadt *Chegan*, aan den oever, is een Brug, *Fi* geheeten, die zich van den eenen berg tot den ander ſtrekt, en uit een eenige boog, daar door de Geele Revier vloeit, beſtaat. De zelve is lang zes honderd voeten, maar hoog over de zeven honderd. Drie jaren wierd 'er aan geſticht eer datze voltooit was; en word de zelve, niet zonder groote eigenſchap, van de Sineezen de *Vliegende Brug* genoemt.

In 't Landſchap *Honan*, in de Hooftſtadt *Queite*, leit een Sluis over 't Meir *Nan*, die van vierkante gehouwen ſteen gemaakt is.

In 't Landtſchap *Huquang*, by de Hooft-ſtadt *Sianyang*, is een Sluis van gehouwen ſteen over de Revier *Han* geſlagen, die uit verſcheidene boogen beſtaat, en van de Koning *Guei* geſticht is.

In het zelfſte Landſchap, by de Stad *Changte*, is een groot Hol, *Lungmuen* geheeten, voor het welk een vierkante Sluis leit van den eenen berg tot den ander, die van de natuur aldaar geleit, en aan d'eene zyde omtrent twee ſtadien lang is; onder de zelve vloeit een Beek door.

In 't Landſchap *Kiangsi*, in de kleene Stadt *Gangin*, leit een verhalens waerdige Brugh, die de *Brugh van onderdanigheit en gehoorzaamheit* genoemt word. Men zeid dat een zeekre dochter van ſchatryke ouders haren man, alsze eerſt getrouwt was, verlooren had; en dewyl het hertrouwen voor eerlyke vrouwen, gelyk deze was, in *Sina* voor een ſchand en oneer gehouden wordt, zoo gingze, om de droefheit wat te verzetten, by haren vader en moeder woonen.

nen. Maar na dat deze ook overleden waren, en zy nu aan niemant heul noch troost had, lietze deze Brugh, die op veele verwelfzelen en boogen rust, stichten; en, na datze de zelve voltooit, en hare meeste middelen daar aan te koste geleit had, sprong zy van deze Brugh in 't water, en verdronk haar zelf. De Sineezen schryven beide deze dingen hare godtvruchtigheit toe; maar veel meer behoordenze die der wreetheidt tegen haar zelf, en der kleinmoedigheit toe te schryven.

In het zelfste Landschap, in de Stadt *Cancheu*, ter plaatze daar de Revieren *Chang* en *Can* in een vloeien, is een zeer lange Brug, die op honderd en dertigh scheepen rust. De scheepen zyn alle met yzere ketenen aan malkandre vast gemaakt, daar de planken en balken, daar de brug uit bestaat, boven op leggen. Op deze brug is een Tolhuis; en een van de scheepen is zoodanigh gestelt, dat dit licht kan geopent en gesloten worden, om de scheepen doortocht te vergunnen, alsze de tol betaalt hebben.

In 't Landschap *Nanking*, in de groote Stadt *Siucheu*, is een groote Schipbrugh van vyf-en-dertigh scheepen, die met groote yzere ketenen aan malkandre zyn vast gemaakt.

In 't Landschap *Chekiang*, in de vyfde Hooft-stadt *Kinhoa*, op den top van den berg *Fangnien*, is over een valei een zeer groote Brug geslagen.

In het zelfste Landschap, in de tweede kleene Stadt *Cuki*, onder de Hooftstad *Ningpo* gelegen, leit een Brug van steene pylaren en houte balken, die honderd roeden lang is. Noch leit 'er een andere, die zeer hoog is, en uit drie boogen bestaat.

In 't Landtschap *Fokien*, in d'eerste Hooft-stad *Focheu*, is een zeer prachtige Sluis, van honderd en vyftig roeden lang en een halve roede breed, over den inham der Zee geslagen. Zy bestaat geheel en al uit witte steen, en telt honderdt zeer hooge boogen: ter wederzyde isze bezet en verciert met leuningen en uitsteekzelen, en op verscheide plaatzen staan langs heen, op steene voetstallen, kunstigh gehouwen steene Leeuwen. Diergelyke Brug is ook by de achtste kleene Stad *Focing*, die, naar 't schryven der Sineezen, honderd en tachtig roeden lang is.

In de tweede Hooft-stadt *Civencheu* leit een Brug, *Loyang* geheeten, die haars gelyk in de gantsche werelt niet heeft. Deeze wordt van zeekren Sineeschen Schryver aldus beschreeven: *By de Stad* Burrolibicum *leit, over de Revier* Loyang, *de Brug* Loyang, *die ook* Vangan *geheeten is. De Stadt-overste* Kayang *liet deze Brug stichten, die over de drie honderd en tzestig roeden lang, en een half breed is. Eer deze Brug hier noch lag, ging men op schepen over de Revier, maar dewyl 'er jaarliks door storm en onweer zeer veele scheepen met volk en al bleven, besloot* Kayangus, *tot behoudenis van veele menschen, en voornamelyk der zyne, een Brug te stichten; maar als hy zag dat dus een werk geensins met menschen handen was uit te voeren, en de grond te diep onder water lag, om daar op fondamenten te kunnen leggen, aanbad hy den Geest, die over de Zee gebied, en verzocht dat hy het woedende water wilde bedwingen, 't geen hy ook, zoo men het gelooven wil, verkreeg. Na dat alle de Zeën gestilt waren, en d'oplopentheit der Reviere was gaan leggen, leide hy de fondamenten, en veertien duizend kroonen aan 't gebouw te koste.* Dus verre de Sineesche Schryver. De gantsche Brug bestaat uit zwarte gehouwen steen, en rust op geene boogen; maar heeft over de drie honderd zwaare steene voetstallen of kolommen, die alle schips-gewyze gemaakt zyn, en voor spits toe loopen, om met zoo veel te minder ongemaks de kracht van 't aankomende water te kunnen uitstaan. Aan de bovenste t'zamenvoeging der steenen leggen, van kolom tot kolom, vyf even groote steenen langs heen in de breedte. Ieder deezer steenen is achtien schreeden lang, twee breed, en ook zoo dik. Weshalven beloopen deeze steenen, die eveneens als steene balken zyn, ten getale van duizend en vier honderdt. Dit is gewisselyk een overwonderlyk werk-stuk, niet alleen, om dat zoo zwaare gevaerten op deze voetstallen komen te rusten, maar allermeest hier om, dat men steenrotzen en steenen heeft konnen vinden,

daar uit zoo een groote meenigte van even-groote ſteenen konden gehouwen worden. En op dat 'er, in 't gaan over deze Brug, geen gevaar zou wezen van daar af te vallen, zoo zyn 'er ter weder-zyde ſteene leuningen gemaakt: ook ſtaan langs heen ter weder-zyde op voetſtallen, neffens andere cierwerken, verſcheide Leeuwen. Maar hier ſtaat aan te merken, dat dit het gedeelte der Brug is, daar af wy hier geſproken hebben, dat tuſſchen de Stadt *Logan* en 't Slot, dat boven op de brug ſtaat, gelegen is. Want voorby dit Slot komt men aan een ander gedeelte der brugge, dat niet veel kleender is als het voorgaande, maar verſchilt geenſins van 't zelve in fatſoen en maakzel. Wat d'onkoſten aangaan, die zullen miſſchien den Europers, ten opzicht van zoo groot een werk, weinig dunken te zyn; doch heeft men hier te weten, dat de meeſte Arbeids-luiden by de Sineezen aan de werken, die van 's Lands wegen gemaakt worden, voor niet arbeiden, en de dag-huur der geene, die geldt winnen, zoo ſober valt, dat een Europer op eenen dagh zoo veel winnen kan als een Sinees in tien.

In de derde Hooft-ſtadt *Cangcheu* leit een zeer prachtige Brug, die doorgaans van gehouwen ſteen is gemaakt, en zes-en-dertig zeer hooge en groote boogen heeft. Deze Brug is zoo breed, dat 'er langs heen ter weder-zyde kramers huizen ſtaan, die alle dagen met hun waaren voorſtaan.

In *Kienning*, de vierde Hooft-ſtadt van het zelfſte Landſchap *Fokien*, leit een zeer cierlyke Brugh over de ſnelle Revier *Nin*, die met een verwelfzel overdekt is, en ter weder-zyde kramers huizen heeſt. De voetſtallen zyn alle van gehouwen ſteen, maar het overige is van hout.

In de kleene Stad *Xa*, die onder 't gebied van *Jenping* (de vyfde Hooft-ſtadt van 't zelve Landtſchap,) is gelegen, ziet men een prachtig gebouwde Brug, waar op te weder-zyde meenigte van kramers winkels ſtaan.

By *Liping*, de zevende Hooft-ſtadt van 't Landſchap *Queicheu*, is een Brug *Tienſem* geheeten, dat zoo veel te zeggen is, als *de Brug van den Hemel gemaakt*. Deze beſtaat uit een eenigen ſteen, leit over de Beek *Tanki*, en is twee roeden breed en twintig lang.

Ten Weſten van *Piecie*, d'eerſte Sterkte van het boven gemelde Landſchap, hebben de Sineezen over een diepe valei, waar door een ſnelle Beek van bovenen met groot gedruis komt afvallen, etlyke ringen met yzere ketenen, aan houvaſten en ankers, ter weder-zyde van de bergen zoodanigh vaſt gemaakt en geſchooren, datze met het opleggen van planken een brugh daar op, en daar door een bequamen reisbaren wegh gemaakt hebben. Deze ketenen zyn twintigh in 't getal, en ieder heeft de lengte van twaalf roeden. Als 'er veel te gelyk over de brugh gaan, zoo ſchud en beeft de zelve, 't geen, ten aanzien van de ſteilte, ſchrikkelyk om te zien is.

In de zevende Hooftſtad van 't Landſchap *Junnan* heeft Keizer *Mingo* diergelyke Brugh, in het vyf-en-tzeſtigſte jaar na Chriſtus geboorte, laten ſtichten. Diergelyke Brug is ook in *Liking*, de zeſte Hooft-ſtadt van 't Landſchap *Junnan*.

By de groote Stadt *Chincheu*, in 't Landtſchap *Suchuen*, leit een uitſteekende ſteene Brugh, die uit veele boogen beſtaat, geheel en al van gehouwen ſteen is gemaakt, en over de honderdt roeden lang is.

By de Stadt *Quangsin*, by den bergh *Paofung*, is een zeer oude Brug, die de lengte van zeven honderd en vyftigh voeten halen magh.

Scheepen.

HOedanig in *Sina* de Koninklyke Scheepen der Landvoogden, onder alle andere ſcheepen, uitmunten, zal zwaarlyk iemant kunnen gelooven, die de zelve niet gezien heeft: want in geen vergelyking komen d'Europiſche by de Sineeſche Scheepen. Zy leggen eveneens op 't water als hooge huizen, zyn ter weder-zyde in verſcheidene vertrekken afgedeelt, en hebben in 't midden een vry groote ruime zaal, waar in allerlei huisraadt, als tafels en kunſtig gemaakte ſtoelen, te pronk ſtaat.

De

De vensters en deuren zyn met houte tralien bezet, en met verscheide krullen en zwieren van sny-werk doorwrocht. In plaats van spiegel-glas gebruikenze voor de vensters d'allerdunste vliezen of schillen van oesters, of doek van zeer fyne en dunne zyde, die zy met klaar wasch bestryken, en met verscheidene schetzen van bloemen, boomen en andere dingen vercieren; waar door de minste wind niet speulen kan. Buiten rondtom 't schip zyn galderyen en leuningen gemaakt, waar langs het scheeps-volk, zonder de reizigers eenigh ongemak aan te doen, hun werk verrichten kan. Het gantsche schip is met een zeekre slach van Gom bestreeken, die zy *Cie* noemen, waar door het zelve zeer glad en blinkend word. Het is ook van buiten doorgaans met meenigerlei slach van kleuren zeer plaisierigh beschildert, en van binnen ziet men vogels, steden en diergelyke dingen, met gout-geele verf afgemaalt; 't welk alles waerdigh om te zien, en zeer geryffelyk is. Ook zyn de balken en planken dezer scheepen zoodanigh met zwaluwe-staerten in malkandre gevoegt en gelast, dat men naauwliks aan 't gantsche schip een eenige spyker verneemt. In lengte komen de Sineesche scheepen met de Europische Galeien overeen, maar vallen zoo hoog en breed niet; en men klimt in de zelve by een trap of leer van twaalf voeten hoogh. De voorsteven der scheepen, alwaar de Trompetters en Trommelslagers op de maat tot vermaak geduurig lustigh opblazen en trommelen, heeft de gedaante van een Kasteel. Als dit geluit van d'andere scheepen gehoort wordt, zoo wykenze ter zyden; maar komt 'er een schip van een anderen Landvoogt, zoo wykenze, na de waerdigheit van ieders ampt, voor elkandre. Hier valt in dit stuk niet te twisten noch te harrewarren: want alles is by willekeuren, daar na zich een ieder heeft te schikken, vast gestelt. Te dezer oorzaak staat ook aan de voorsteven, met vergulde letteren van anderhalf voet groot, de waerdigheit van ieder Landvoogt; en ter zyde waaien meenigverwige zyde wimpels en vlaggen.

Als het stil weder is, en de zeilen (die van matten gemaakt zyn, en als een waaier t'zamen gevouwen worden) niet vol kunnen staan, heeft men zekere luiden, die de scheepen, indien het tegen stroom is, by een lyn voort trekken, of met riemen voort roeijen, of wrikken. En weten deze luiden de riemen, eveneens als de visschen hunne staerten, met een zonderlinge vaerdigheid,

heid, zonder de zelve uit het water te lichten, ('t welk geen kleen blykſtuk der Sineeſche ſchranderheid is,) te bewegen en voort te krygen; hoewel dikwils ook maar door een eenige riem, gelyk hier te lande de Matroozen de booten, een ſchip voort gewrikt word.

De Scheepen, die de viſſchen, *Saul* geheeten, en de Zyde ſtoffen na 't Keizerlyke Hof voeren, zyn zoo ongemeen kunſtigh en prachtigh, dat niets by de zelve te vergelyken is: want van binnen en buiten zyn de zelve vergult, en doorgaans rood geſchildert; invoegen deeze ſcheepen met een zonderlinge glans en cieraat pralen. Voor de zelve moeten ook, zoo wel ten aanzien van koſtelykheit als waerdigheit van plaats, alle de ſcheepen der Landvoogden, indienze by geval deze Koninklyke ſcheepen tegen komen, uit den weg wyken en ſtryken.

In 't Landſchap *Nanking*, by de derde Hooft-ſtad *Sucheu*, vind men zeer veele Speel-jachten, die d'Ingezetenen alleen tot hun vermaak houden, en zeer koſtelyk vergult, en met verſcheidene kleuren na 't leven geſchildert zyn; invoegen men de zelve veel meer prachtige huizen dan ſcheepen mag noemen. In grooten overdaat verdoen op deze ſchepen de ſlempers en drinkebroers, met drinken en vrouweeren, zich zelfs en hunne middelen.

Een ongelooflyk getal van Scheepen, die van d'eene plaats op d'ander varen, vind men in *Sina*. Ook is het geryf der Vloeden zoodanig, dat men heel van de Stadt *Makou* tot aan *Peking* (op eenen dagh reizens na te lande over 't Gebergte,) te ſcheep kan komen. Ook kan men uit het Landtſchap *Chekiang*, door het gantſche Landtſchap *Suchuen*, van 't Ooſten tot het Weſten te ſcheep reizen: en naauwliks is 'er een groote of kleene Stadt, daar men te ſcheep niet kan aan komen: want overal zyn door de natuur of 's menſchen handen Vaarten gemaakt. Daar men de ſcheepen voor de Steden op de Reê ziet leggen, is 't niet anders als of men heele beweeghbare Steden ziet; en op deeze ſcheepen woonen de zommigen (gelyk zulks alreê te vooren in onze Reisbeſchryving verhaalt is) niet alleen met hunne huisgezinnen, maar zy houden en voeden daar op ook allerlei eetbaar Vee, voornamelyk Varkens, Hennen, en Eenden.

By *Hangcheu*, d'eerſte Hooft-ſtadt van 't Landſchap *Chekiang*, is een zeer vermakelyk Meir, *Si* geheeten, waar op ſcheepen varen, die men met recht vergulde paleizen zou mogen noemen; zoodanig blinkt in de zelve alles van goud, en met zoo meenigerlei ſlag van kleuren is alles beſchildert. Groote Gaſtmaalen, Schouwſpeelen en andre vermakelykheden worden in de zelve aangerecht; invoegen de ſlempers en drinkers in deze ſcheepen van alles vol op hebben. De ſcheepen, ondertuſſchen, die van alles wel voorzien zyn, varen zonder zorgh van ſchipbreuk te lyden over 't Meir; hoewel 'er meenig, door dit goet cier maken, by ſtorm en onweêr komt te blyven.

In 't Landſchap *Fokien* zyn zoo veele Scheepen, dat d'Ingezetenen den Sineeſchen Keizer, als hy de Japonners wilde beoorlogen, aanboden een Brug te maken van ſcheepen, die zy van dit Landtſchap, indien de Zee hun werk niet quam ſtooren, tot aan 't Eilandt *Japon* aan malkandre wilden hechten en binden.

By *Focheu*, d'eerſte Hooft-ſtadt van dit zelfſte Landſchap, vloeit de Revier *Min*, die haren oorſprong op de grenzen van *Chekiang* neemt; daar na vloeitze voorby de Steden *Buching*, *Jemping* en *Xuikeu*. Voorby deze Steden begintze zeer waterryk te worden, ſchiet in de landſtreek van deze Hooft-ſtad, en valt daar na in Zee. Van de Stadt *Puching*, tot aan de Stadt *Xuikeu*, vloeitze met groote ſnelte en kracht door de valeien en ſteenen; hier na begintze zeer zacht te vloeien. En hoe ſterk deze Revier ook vloeit, zoo wordze evenwel van de Sineezen, door hunne aangeboorne ſchranderheidt en wonderlyke kunſt, met kleene ſchuitjes bevaren. Want deze ſchuitjes hebben geen een roer, gelyk andere ſcheepen, maar twee zeer lange roeren, een aan de voor- en een aan de achter-ſteven. Met hulp van deze roeren wetenze door de ſteenen en uitſteekende klippen, eveneens als ofze een paerd by den toom hielden,

den, zeer licht en gezwind hunne scheepen te stieren; hoewel dikwils de Vaart zoo eng schynt te zyn, dat 'er de schuit naauwliks door kan, en de steenen de zelve rondtom omcingelen, waar door dikwils ook de scheepen aldaar schipbreuk komen te lyden. Deze moeielyke Vaart, en schranderheit der Matrozen, heeft by de Sineezen dit spreekwoord, *De Scheepen zyn van papier, en het Bootsvolk van yzer*, ingevoert. Want de schuitjes bestaan uit zeer buigbare en dunne deelen, die met geen spykers, maar alleen met een taaije tien t'zamen zyn gehecht; 't welk ook veroorzaakt dat deze schuitjes, schoon datze tegen de steenen aan stooten, geensins scheuren, maar de deelen in 't stooten meê geven.

Een zeekre Zee-roover *Iquan* heeft dikwils, in 't Landtschap *Fokien*, omtrent de Vestingen *Hiamuen* en *Ganhai*, een Vloot van drie duizendt groote scheepen by een gehad. Wat voor ander kleen en groot vaartuig, en allerlei slach van Speel-jachten, men in *Sina* al vind, en op wat wyze zy op hun vlottende Dorpen, met heele huisgezinnen, van d'een op d'ander plaats varen, is wydloopig te vooren in 't beschryven van onze Reis verhaalt.

Hoven der Landvoogden.

IN ieder Hooft-stad heeft men vyftien, twintig, en dikwils meer Hoven, of Huizen der Landvoogden, die, ten aanzien van hare groote pracht en kostelykheit, met recht wel Koninklyke Paleizen mogen genoemt worden. In ieder van d'andere Steden zyn 'er ten minsten acht, en in ieder kleene Stadt vier, die alle in fatsoen elkandre gelyk zyn, uitgezeid dat d'een grooter is als d'ander; te weten, na de grooter waerdigheit der Landtvoogden. De grootste Paleizen hebben vier of vyf zalen, en ook zoo veele huizen, die voor de zalen te staan komen. Aan de voor-gevel van ieder Paleis staan drie poorten, waar van de grootste in 't midden staat, en ter weder-zyde zyn de zelve met groote marmere Leeuwen verciert. By de grootste poort leit een groote leege plaats of plein, rondtom met een leuning omheint, die met zeekre Sineesche Gom, *Cie* geheeten, zeer glad bestreeken is. Op dit plein staan twee Torentjes, verzien met allerlei Speel-tuig en Trommels; daar op, zoo dikwils als de Landvoogt uit en in gaat, of na den Richter-stoel treed, gespeelt en geslagen wordt. Binnen in de poort is een ruime zaal, daar in de geene zich vertrekken, die eenigh geschil voor den Landvoogt hebben uitstaan, of van hem iets te eischen. Ter weder-zyde van deze zaal staan celletjes, of kleene huisjes, die van de laeger Hof-richters bewoont worden. Ieder Paleis heeft ook twee kleener Hoven, waar in alle aanzienlyke gasten ontfangen worden, die den Landtvoogt komen bezoeken: in deze Hoven staan ook stoelen en andere dingen, tot het ontfangen der gasten gereed. Als men deze Hoven voorby is geraakt, vertoonen zich drie andere poorten, die gemeenlyk niet geopent worden dan als de Landtvooght op den Richter-stoel gaat zitten: de middelste van deeze poorten is ongemeen groot, en daar door mogen alleen d'Edelluiden en groote Heeren gaan; alle andere luiden gaan door de poorten die ter zyde staan. Hier na volgt weêr een groote leege plaats, alwaar op het eind een zeer groot Hof staat, dat op groote kolommen rust, en *Tang* geheeten is. In dit Hof zit de Landvoogt te recht, en ter weder-zyde hebben de Hof-richters en mindere dienaars hunne woonplaatzen; deze luiden verhuizen nooit met de Landvoogden, maar blyven daar altydt woonen, dewylze op 's Lands onkosten gehouden worden, en van den eenen Heer tot den ander over gaan, zonder ooit van woonplaats te veranderen. Hier na volgt een Binnen-hof, dat dit voorige ver overtreft, en *Sutang*, dat is, *het heimelyk*, geheeten is. In dit Hof mogen alleen de grootste vrienden met den Landvoogt te woorde komen, en de groetenissen afleggen. Na dit Hof volght een groote poort, en de wooning van den Landvoogt en zyne kinderen, dat alles zeer cierlyk en geryflyk gemaakt is. By deze Paleizen heeft men ook Waranden, Tuinen, Meiren, en andere dingen die tot ver-

maak en pleizier gesticht worden, 't welk alles op 's Konings onkosten gesticht word, en niet alleen verschaft de Keizer den Landvoogden deze Paleizen, en ook de Scheepen daar af hier te vooren gesproken is, maar ook allerlei noodwendig huisraat, leeftocht en knechten: en als 'er een Landtvoogt, 't geen aanmerkens waerdig is, na een ander Landschap komt te vertrekken, of zyn dienst af te leggen, ('t welk dikwils binnen een half jaar geschied) zoo staat den zelven vry ook al het huisraat met zich te nemen; en wordt dan voor den nieuwen Landvoogt op nieuw weêr huisraat gemaakt.

In *Cingtu*, d'eerste Hooft-stadt van 't Landschap *Suchuen*, dat een treffelyke Koopstadt is, woonde eertyds zeekre Koning, uit den geslachte *Taminga*, die in rechts-gebied en Keizerlyke tytel alleen voor den Keizer week, maar in 't overige voerde hy eenen Koninklyken staat. Deze Koning hadt een groot en prachtigh Paleis, dat vier Italiaansche mylen in zynen omtrek had, met vier poorten verciert was, en in 't midden der stadt stond. Voorby dit Paleis liep ten Zuiden een groote breede straat, waar in veele kostelyke en kunstig gewrochte Triomf-boogen stonden.

In *Tali*, de tweede Hooft-stadt van 't Landschap *Junnan*, staat een prachtig en kostelyk Paleis, dat alleen tot vermaak gesticht is, en heeft in zyn omtrek vyf stadien; en 't gantsche gevaerte is tien roeden hoog.

By *Hinghoa*, de zevende Hooft-stad van 't Landtschap *Fokien*, neffens den voet des bergs *Chinyven*, leit een Meir *Chung*, op welks oever een groot Paleis staat, dat met tien Hoven verciert is: in dit Paleis hoort men, als 't wil regenen of waaien, een geluit, eveneens als of 'er op een klok geslagen wierd. Hoe kunstigh en prachtigh het Keizerlyke Hof te *Peking* gesticht is, zulks hebben wy te vooren heel wydloopigh in onze Reis-beschryving verhaalt.

TWAALFDE HOOFTSTUK.

Van Revieren, Water-vallen en Bronnen.

NA 't afhandelen der voornaamste dingen, die de hand der sterffelyke menschen heeft voort gebragt, zullen wy tot het verhaal der dingen, die de natuur uit haren milden schoot den Sineezen verschaft heeft, overtreden. Onder den naam van natuurlyke dingen (die ons in deze volgende Hooftstukken te verhandelen staan) begryp ik, Revieren, Water-vallen, Bronnen, Bergen, Aarde, Gewassen of Planten, Dieren, en diergelyke dingen.

Voor eerst heeft men in *Sina* twee groote en vermaarde Revieren, te weten, de Revier *Kiang*, en de *Geele Revier*.

Loop der Reviere Kiang. De Revier *Kiang*, die ook *Tangcu Kiang* genoemt wordt, als of men de Zoone der Zee zeide, deilt gantsch *Sina* in een Noorder en Zuider gedeelte, vloeit van 't Westen na 't Oosten, en kryght verscheidene namen van de Landschappen die zy bewatert. Na de bergen *Min*, daar zy haren oorsprong uit neemt, wordt zy eerst *Minkiang* genoemt. Deze bergen strekken zich, ten Westen van 't Landtschap *Suchuen*, zeer verre na Priester Jans land, en komen ten Noorden niet verre van de Hooft-stadt *Guei* te leggen. Na dat hy uit dit Gebergte is geraakt, vloeit hy met een groot geweld van water voorby deze Hooft-stad, deilt zich daar na aan verscheidene takken, en doorkruist het grootste gedeelte van 't Landschap zoodanigh, dat het zelve byna Eilands-gewyze in der zelver stroomen te leggen komt. By de Stadt *Sincin* krygt hy een anderen naam, en wordt *Takiang* geheeten;

heeten; daar na ontfangt hy zeer veele kleene Vlieten in zynen boezem; en vloeit by de Stad *Sui* in de Revier *Mahu*. Voorby de Stadt *Liucheu* krygt hy den naam *Liukiang*, en vloeit van daar na de Stad *Chungking*, en de groote Revier *Pa*, welke naam hy ook aan neemt. En voorby de Stad *Queicheu* geraakt zynde, valt hy in 't Landtschap *Huquang*, en krygt niet verre van de Stadt *Kingcheu* weêr den naam *Takiang*. Tot dus verre schiet hy met veele kromme stroomen, en een groot geweld van water, door kromme valeien, gevaarlyke klippen en ysselyke steilten, die de Sineezen evenwel, in 't varen, met een zonderlinge vaerdigheit weeten te myden en te schuwen. Voorby de Stadt *Kingcheu* begint hy allengs zachter te vloeien, valt aldaar ten Noorden in 't Meir *Tungting*, en treed voorby dit Meir en de by leggende Hooft-stadt in 't Landschap *Kiangsi*, alwaar hy uit het Meir *Pengsi* of *Poyang* een groot geweld van water, en den naam *Tangcu Kiang* ontfangt. Van de Stadt *Kieu Kiang* tot aan de Zee *Foum*, dat over de honderd Leuksche mylen verre is, stroomt de Revier zoo zacht en zoet, dat de scheepen zoo wel voor als in de wind met volle zeilen daar op kunnen varen. 't Is een wonder om te verhalen, dat men zoo verre landwaart in, voornamelyk in de nieuwe en volle Maan, eb en vloed in deze Revier verneemt, en de Zee-visch tegen stroom zoo verre op zwemt. Alhier strekt zich de zelve tot de breedte van twee mylen uit, en bewatert en maakt het gantsche Lantschap *Nanking* vruchtbaar. Eindelyk, na dat hy de Stad *Nanking* en *Chinkiang* is voorby geraakt, stort hy door een grooten mond in den Oceaan zelf. In dezen mond leit een Eiland en Stadt, dat met krygsvolk en scheepen wel voorzien is. Ter weder-zyde op den oever van deze Revier vind men doorgaans zeer veel groote en kleene Steden staan.

De Geele Revier, zoo geheeten na de kleur des waters, dat door de geelheit der grond veroorzaakt word, is op Sineesch *Hoang* geheeten, en schynt in 't eerste wel een Moeras te zyn, maar de snelheit en 't groot geweld des stroomenden waters wyzen heel anders uit: want zoo ongelooflyk snel komt hy afschieten, dat de scheepen den stroom niet op kunnen zeilen, maar moeten met een groot getal van trekkers, en wel eens zoo veel als op andre plaatzen, tegen stroom op getrokken worden. Op eenige plaatzen is hy een halve myl breed, en op zommige wat breeder: maar in de lengte strekt hy zich tot over de acht honderd mylen ver. De Sineezen beschryven de zelve met deze of diergelyke woorden: *De Revier* Hoang *neemt zynen oorsprong uit de Zuiderlyke Gebergten* Quenlun, *die d'Inwoonders* Otunlao *noemen. Het water, dat meer als uit honderdt Bronnen vloeit, zied boven op het Meir, dat uit deze Bronnen ontstaat, en* Singcieu *genoemt word, en tachtig stadien in 't vierkant beslaat. Uit dit Meir loopt het water door een Waterleiding, en maakt een ander Meir, dat een weinig kleinder als de voorgaande is. Hier van daan vloeit de Revier* Hoang *na 't Noorden, en keert zich allengs na 't Oosten. Na een weinig vloeiens valt hy in 't Landschap* Xensi, *en zet zynen loop recht na 't Oosten. Daar na schiet hy na 't Noorden voorby de zandige vlakten of woeste wildernis, en raakt hier van daan na 't Zuiden weêr in* Sina, *en valt by 't Landtschap* Xantung *in Zee.* En dit is 't geene de Sineesche Schryver van deeze Revier schryft.

Hier uit blykt dat deze Revier, naast de Revier *Kiang*, de grootste en vermaardste van gantsch *Sina* is. En schoon hy als een uitlander van uitheemsche volken in *Sina* treed, zoo vreest hy evenwel de Sineesche wetten niet, die niet toestaan dat eenigh vreemdeling in hun Ryk komt; maar hy wreekt zich hier over aan de Sineezen, met hunne Landtschappen dikwils deerlyk onder water te zetten. Want hy ryst dikwils ten bedde uit, en jaagt slik en water over landen en akkers heen. De bergen *Quenlun*, daar hy zynen oorsprong uit neemt, zyn, myns oordeels, de Amasische bergen, en niet zeer verre van het Ryk *Laor* of *Tibet* gelegen. Ja, dat noch meer is, de gelegentheit der plaatzen en gewesten wyst uit, dat uit de zelve bergen de Revier *Ganges* in *Bengale*, de Revier *Meson* in *Laor*,

en

en meer andere vermaarde Revieren, die de gewesten *Sion* en *Pegu* bewateren, haren oorsprong hebben. Want de Sineezen bewyzen dat zeer veele en groote Revieren, die na 't Zuiden vloeien, uit dit Gebergte haren oorsprong nemen. Wyders, na dat deze Geele Revier de onmeetbare landstreeken van *Sifan* en *Taniju*, die geensins onder de Sineezen staan, voorby is geraakt, valt hy by de Stadt *Lingao*, niet verre van de Stadt *King* in 't Landschap *Xensi*, in 't Ryk *Sina*, ter plaatze daar zich de groote Muur na 't Oosten strekt, dien hy ook bekabbelt en bespoelt. Daar na schiet hy snel en gezwind, zoo wel na 't Noorden als na 't Oosten, voorby de woeste Wildernis *Samo*, twee duizend stadien verre, en keert zich voort na 't Zuiden, alwaar hy door de poort *Se*, die in de groote Muur is gelegen, komt te vallen; en verstrekt voorts een scheids-paal tusschen de twee Landschappen *Xensi* en *Xansi*. Hier van daan treed hy in 't Landschap *Honan*, daar na in *Xantung*, en loopt zeer verre in 't Landtschap *Kiangnan*, tot dat hy by de Stad *Hoaignan* met groot gedruis en zeer grondig water in Zee stort. Eertyds liep hy ook door *Peking* en *Xantung*; maar de schrandere en naerstige Sineezen hebben met grooten arbeid des zelfs kil na eenen anderen weg zeer verre afgeleid: 't welk zy hierom deeden, dewyl hy die gewesten, die zich zeer verre in de vlakte uitstrekten, met het overwateren eindelyk zou wegh en afgespoelt hebben. Evenwel hebben de Sineezen noch een kleenen kil gelaten, waar aan men zien kan dat de Geele Revier eertydts hier haren loop gehadt heeft. Het water van deeze Revier is zeer grondig en drabbig, en heeft, gelyk te vooren alreê gezegt is, eenen geelen kleur. De Sineezen willen dat dit water binnen de tydt van duizend jaren niet klaar kan worden; zulks zy ook deze woorden, *Wanneer de Geele Revier zal klaar worden*, voor een spreekwoord gebruiken, alsze van een zeer zwaare of onmogelyke zaak spreken. De bootsluiden, die op deze Revier varen, maken dit water, alsze het willen gebruiken, met Aluin daar in te smyten, zeer klaar en helder: want als dit water hier meê gemengt word, zoo zakt de slik terstond onder na de grond.

Water-vallen.

IN 't Landschap *Xansi*, by *Pingjao*, is een groote Water-val, waar af men 't gedruis eenige mylen verre kan hooren.

In 't Landschap *Kiangsi*, by d'eerste Hooft-stadt *Nanchang*, is een berg *Pechang*, dat zoo veel als de Berg van honderd roeden gezegt is, dewyl het water met een sterken val honderd roeden ver afschiet.

In de Revier *Chuem*, die by *Xunking* door steenen en steile klippen vloeit, leggen zes-en-dertig Water-vallen, waar van, met een ysselyk gedruis en geraas, 't water neêrwaarts stort.

By de tiende Hooft-stadt van 't boven gemelde Landtschap *Kiangsi*, is een Revier *Xemuen* of *Heng* geheeten, die met groot geweld uit een Water-val komt storten, die de Klok genoemt word, om datze een geweldigh groot geluit geeft.

De Revier *Tao* vloeit by de Stadt *Linijao*, met zoo groot een gedruis en geraas, als of het donderde.

In 't Karspel *Chunking*, by de kleene Stadt *Chung*, is een Beek *Mingyo*, die uit het gebergte, door steile klippen, over de vyf roeden met groot gedruis komt afschieten: beneden langs den oever staan oude en hooge boomen.

Uit het gebergte *Taye* komt het water omtrent vier honderd roeden hoogh afvallen.

By de Stadt *Tau* is een groote Waterval, waar uit een Meir ontstaat.

By de Hooft-stadt *Choxang* is een Revier *Xangyung*, waar in een groote Water-val is, die, zoo men slechts maar eenen steen daar in smyt, terstond donder en regen veroorzaakt.

By de Stadt *Hoeicheu* is een Revier *Singan*, die, tusschen valeien en steenklippen, drie honderd en tzestig Watervallen heeft.

In 't Landschap *Fokien*, by de Hooftstad *Tingcheu*, is een Revier waar langs men na *Jenping* vaart; in de zelve leggen

gen veele Water-vallen en zeer gevaarlyke Zand-platen. Als de scheepen met het afvallende water hier voorby zakken, zoo stuuren de Schippers, om geen gevaar te loopen van aan stukken te stooten, eenige bondels stroo voor af, waar tegen de scheepen zeer zacht komen aan te stooten; zulks de zelve door dit middel behouden, en zonder letzel daar voorby raken.

In 't Landtschap *Quangsi*, by de Hooftstad *Pinglo*, is een Revier, *Ly* geheeten, die tusschen zeer enge en diepe valeien, en dikwils door klippen en steenen met groot gedruis voort rolt; in de zelve leggen ook drie honderd en tzestigh Water-vallen, zulks in de zelve naauwliks scheepen varen kunnen.

In 't Landschap *Queicheu*, by de stadt *Ganchoang*, vertoont zich een Waterval van twaalf roeden hoog.

By de Stad *Kiegan* leit de Revier *Kan*, alwaar die gevaarlyke Steen-klippen, *Xetapan* geheeten, haar begin nemen. Van deze Stadt is het zeer gevaarlyk te scheep de Revier af te zakken, dewyl daar zeer veele scheepen schipbreuk komen te lyden, en dat van wegen de blinde klippen en banken, waar over de Revier zeer snel en gezwind heenen rolt. Achtien plaatzen zyn'er, daar men het meeste gevaar loopt; uit welke oorzake deze Revier ook *Xetapan*, dat zoo veel als achtien Water-vallen te zeggen is, genoemt wordt. Gemeenlyk nemen de meeste scheepen uit deze stadt eenen ervaren Stuurman of Lootsman in.

By de Stadt *Ce* is de Revier *Tan*, dat root te zeggen is: want des zelfs water ziet 'er zoo root als bloet uit. De Sineezen schryven dat het water eertyds zeer klaar was, maar dat het van *Pei*, eenen zeer trouwen Landvoogt der Koningen *Chao*, die roode kleur (dewyl hy zich zelven by den oever om 't leven bragt) gekregen, en tot dus lang behouden hadt.

In *Chingtu*, 't eerste Karspel van 't Landtschap *Suchuen*, vloeit voorby de kleene Stadt *Cu* een Revier, die gemeenlyk de Revier der Paerlen genoemt wort; dewyl des nachts in de zelve lichten glinsteren, die de Sineezen voor Karbonkels houden, en *Ieming* noemen, dat is, Nacht-lichten.

Voorby de Stadt *Iungcheu* loopt de Revier *Siang*, die water heeft zoo klaar als een kristal, zulks men, schoon de zelve eenige roeden diep is, op den grond steentje voor steentje tellen kan.

By *Foning* vloeit een Reviertje uit den bergh *Talao*, welks water in den Herfst-tydt blaauw van kleur is: d'Inwoonders wasschen dan hunne kleederen daar in af, die dan mede blaauw van kleur worden.

De Revier *Kiemo*, by *Paogan*, heeft, naar men zeid, zoo licht water, dat 'er geen hout noch schip op dryven kan, maar zoo dra alsze daar op komen, zakkenze te gronde, eveneens als ofze in de lucht gezet wierden.

De Revier *Io*, by *Kancheu*, word de Zwakke Revier genoemt, ter oorzake van haar water, dat zoo licht en dun is, dat het geen kaf dragen kan.

By *Chingtien*, op den bergh *Cucai*, is een kleen Reviertje, dat zeer zoet en welriekend water heeft.

By de Stadt *Han* vloeit de Revier *Co*, welks water zonderling bequaam is, en gezocht wordt om 't yzer daar meê te scherpen.

By *Choxan* is de Revier *Cungyang*, welks water alle vlekken en plekken uit de kleederen wegh neemt; ook is het zeer bequaam om het yzer daar meê te scherpen, dewyl het eenige scherpigheit by zich schynt te hebben.

In *Hoquang* is de Revier *Han*, die uit het gebergte van de Hooftstad *Vuchang* vloeit; des zelfs water, dat meer als gemeen kout is, tempert in de Hondsdagen de hitte der lucht. Te dezer oorzake hebben de Koningen over de Revier een Paleis laten stichten, daar in zy zich des Zomers, om de groote hitte te schuwen, gemeenlyk onthouden.

In 't Landtschap *Honan* vloeit de Revier *Ki*, by de Stadt *Hooiking*, uit den berg *Vanguo*, daar na begeeft zy zich onder d'aarde, maar komt terstond weêr te voorschyn, en maakt het Meir *Taye*, uit dit Meir vloeitze weêr in een enge gracht, en word de Revier *Ci* genoemt.

De Revier *Kinxa* wordt de Goudtryke Revier genoemt, om dat d'Inwoon-

O ders

ders een groote meenigte gouts daar uit rapen.

Voorby de Stad *Pexan* vloeit de Revier *Che*, die ook *Hoanglung*, dat is, de Geele Draak, genoemt word: want de Sineezen vercieren datze daar in een geelen Draak, ten tyde van 't geslachte *Hana*, gezien hebben.

De Revier *Siangyn*, die voorby de Stadt *Mielo* vloeit, is hier door vermaard geworden, om dat zy oorzaak is dat de Sineezen het Feest *Tuonu* vieren. Dit Feest word door gantsch *Sina* op den vyfden dagh der vyfde maand, ter gedenkenis van een zekren trouwen Landtvooght, die zich zelven in deze Revier verdronk, als eenige verraders na zyn leven stonden, met groote pracht, gejuig en blydschap geviert. Hy was by den volke, daar hy over gebood, zeer bemint en wel gewilt; te dezer oorzake worden ook t'zyner eere te scheep schouwspeelen met groote gastmaalen aangerecht, van de geene die hunnen Landtvoogt noch schynen te zoeken. En zoo geweldigh is het vieren van dit Feest in 't gebruik geraakt, dat zulks nu door gantsch *Sina* gedaan wordt, daar het te vooren alleen maar op een eenige plaats geschiede. Zy vertoonen op verscheidene vergulde scheepen, die Draaks-gewyze gemaakt zyn, met heen en weêr te loopen, verscheidene spiegel-stryden. Ook krygen de overwinnaars zeekre pryzen, die uit het gemeen gegeven worden, en dikwils vry hoog te staan komen.

In 't Landschap *Kiangsi*, by de Stad *Vucheu*, loopt de Revier *Lienfan*, daar uit de Sineezen water halen, dat in de waterloopers (die zy in plaats van zandloopers gebruiken,) gebeezigt wordt; want dit water is het minste van alle andere waters de verandering van tydt en weêr onderworpen.

By *Kiegan* is een Revier, *Senting* geheeten, dat op Neêrduitsch een Fluit te zeggen is, om dat des zelfs water, in 't snel vloeien door steenen, een zoet geruis en aangenaam geluit van zich geeft.

By *Xincheu* is de Revier *Xo*, waar van men voor wis vertelt, dat des zelfs water veele ziekten geneest.

In 't Landschap *Junnan*, by de Stadt *Likiang*, verspreit zich de Revier *Kinxa* in een groote breedte, en maakt een Meir van dertig stadien, het welk zoo diep is, dat 'er geen grond te krygen is.

In 't Landtschap *Chekiang*, by de Hooftstad *Hangcheu*, loopt een Revier, die, ten opzicht van haren loop, nu *Che*, dan *Cientang*, en op zommige plaatzen *Cingan* genoemt wordt. Deze Revier verwekt op den achtienden dagh der achtste maandt (die by d'Europers de Wynmaand is) by deze Stadt een hoog Zee-gety; invoegen de Filosofen hier uit stoffe van te twistredenen kunnen halen. Men verneemt het gantsche jaar door wel een groot en hoog gety; maar dit, dat in Wynmaand geschied, overtreft alle d'andere in kracht en geweld van water: want groote golven werpt de Revier dan op, die zoo hoog als bergen gaan, een groot gedruis en geraas maken, en scheepen, die over dwars leggen, doen vergaan en te gronde helpen. En zoo berucht is deze dagh, dat de gantsche Stadt en de Landvoogden, omtrent vier uuren, zich na de Reviere begeven, om deze wonderlyke beweging te dien dage oogenschynlyk te aanschouwen.

Bronnen.

IN *Chinting*, de vierde Hooftstad van 't Landtschap *Peking*, leit een Meir die uit twee bronnen haren oorsprong neemt; van de welke d'een zeer kout, en d'ander zeer warm water heeft, daarze nochtans dicht by malkandre staan.

Op den berg *Ganlo*, by de Stad *Jungchang*, is een steen, die de gedaante van een menschen neus vertoont: uit de neusgaten springen twee bronnen, waar van d'een warm en d'ander kout is.

In *Tengcheu*, de vyfde Hooftstad van 't Landschap *Xantung*, is een bron, *Hanuen* geheeten, dat een recht mirakel der nature is: want teffens welt hy kout en warm water op.

In 't Landschap *Xensi*, in *Linchang*, de vierde kleene Stadt van d'eerste Hooft-stadt *Sigang*, is een bron als kristal, en heeft naauwliks vyf voet water, welk bovenste zeer kout is, maar op den

den grond is 'et zoo warm, dat niemant de voeten daar in kan houden.

In 't Landschap *Quangsi* is een bron, wiens eene helft troebel en d'ander helft helder en klaar is: en schoon het troebel en klaar water onder malkander gemengt en geschud wordt, zoo scheiden zich deze deelen evenwel weêr van malkandre, en krygen terstond haar voorige kleur.

In 't Landschap *Queicheu*, in de zeste kleene Stadt van de zeste Hooft-stadt *Tunggin*, is een bron, die door een zelven mond tweederlei water van zich geeft: te weten, klaar en helder, en troebel en drabbigh. Als het water uit d'ader is gesprongen, zoo gaat ieder een byzondren weg, eveneens als of 'er een onderlinge vyandschap was. Het klaar water wordt gebruikt tot den drank die van Rys gemaakt word.

By *Iungping* is een bron, wiens water zoo heet is, dat men daar in een Ei kan gaar koken.

By de Stadt *Hiaoy* is een berg *Caotung*, waar op men zeer veele warme baden en heete bronnen heeft.

In *Hoangcheu*, de vyfde Hooft-stadt van 't Landschap *Huquang*, is een berg gelegen, daar op een bron is, die zeer warm water uitlevert. Zoo een bron is mede by de Stadt *Iu*, die hierom *Ven* geheeten is.

By *Iuencheu* vloeit uit den bergh *Nang* een bron, wiens water het gantsche jaar door zoo kout is, dat niemant het zelve kan drinken, 't en zy het zelve eerst een weinigh in de Zon heeft gestaan.

By *Chenning* is een bron, *Caikus* geheeten, die zeer kout water heeft, daar nochtans het gantsche omleggende land door de hitte des onderaardschen vuurs zeer heet is.

By de Stadt *Iengan*, in 't Landschap *Xensi*, vloeit uit het gebergte een Jodenlymachtige vocht, die *Peterolie* genoemt, en aldaar tot het geneezen van de Schurftheit gebruikt word.

By *Hoaiking*, de vyfde Hooft-stadt van 't Landschap *Honan*, spleet eertyds met groot gedruis de bergh *Tai*, en maakte een hol van drie honderd roeden diep. Hier uit vloeit nu een Jodenlymachtige dikke en vette vocht, die in veele dingen in plaats van oly gebruikt wordt, en zeer aangenaam van smaak valt.

In 't Landtschap *Suchuen*, in *Nuikiang*, d'elfde kleene Stadt van d'eerste Hooft-stadt *Chingtu*, is een Water-bron, die nu opklimt en dan weêr neêrdaalt; en is bevonden dat de zelve, schoon hy zoo verre van Zee is gelegen, evenwel het gety van eb en vloet der Zee onderhoud.

In 't Landschap *Fokien*, by de Hooftstad *Hinghoa*, is op den kruin des bergs *Hucung* een Put, wiens water, met op en af te loopen, het gety van eb en vloet der Zee waarneemt.

By *Iungchang* is een bergh *Gailo*, waar op een zeer diepe Put is, die den Inwoonders een voorteeken van een vruchtbaar of een onvruchtbaar jaar verstrekt, indienze slechts maar letten of des zelfs water hoog of laeg staat.

By *Iunking* is een bron *Tieju*, de Melk-bron geheeten, van wegen de zoetigheit des waters.

By *Vuting* is een bron, *Hiangxui* geheeten, die zonderling welriekend water in de Lente heeft: op welken tydt d'Inwoonders (dewyl zulks wat meer als gemeen is) aan dezen bron komen offeren, en Rys-water, datze met wyn mengen, drinken. Dit water, naar hun zeggen, geneest zeer veele ziekten.

In 't Landtschap *Honan* is een zeer schoone bron, *Ping* geheeten, daar by een steene kolom, op dat een ieder dezen bron met aandacht zou aanschouwen, opgerecht staat.

In 't Landtschap *Huquang*, by de Hooft-stadt *Hoangcheu*, is een bron, *Loyu* geheeten, die de stadt *Kinxui* zeer vermaart maakt: want om de drank *Cha* daar van te maken is dit water het beste naast het tweede.

In 't Landtschap *Junnan* is een bergh *Xang*, daar op een zeer koude bron is, die evenwel de Jicht zonderling geneest.

In *Quangnan* is een beek *Nanmo*, die altydt warm water uitlevert, dat zeer goet is om zich daar in te baden, en heeft ook den naam dat het veele ziekten kan geneezen.

By *Çioking* is een bron, die warm water heeft, waar in de geene gewassen wor-

worden, die benauwt van borst zyn, en eenige verstoppingen in 't ligchaam hebben, daar af zy dan op deze wyze zeer licht genezen worden.

By de Stad *Lingan*, op den berg *Sieu*, schryft men dat een Bron is, wiens water, als men daar dikwils af drinkt, het vleesch wit maakt, en een zonderlinge kracht heeft om magre luiden vet te maken.

By *Xunte* is een holle bergh *Tang*, (dat op Neêrduitsch zoo veel als een Badstoove te zeggen is,) die warm water uitlevert, dat goet voor de schurftheit is.

By *Chelo*, op den berg *Manglo*, is een Bron die vergiftigh water heeft; en waar aan de menschen en beesten, schoon datze noch zoo weinigh daar af gedronken hebben, terstondt dood op d'aarde neêr vallen.

Niet verre van *Yaogan* is een groote Put met zout water, daar af zout gemaakt word, dat door 't gantsche Landschap verbeezigt wordt.

By *Penxui* is een berg *Fonien*, waar op zeer veele Zout-putten zyn, als ook by de Stadt *Queicheu*, op 't rouwe gebergte. In *Hengman* zyn acht-en-dertigh Water-bronnen; en in *Nanmin* negen Zout-putten.

By *Jangcheu* zyn zeer veele Zoutpannen, waar in het Zout eveneens gemaakt word, als in Europe van Zeewater.

In 't Landtschap *Kiangsi*, by *Nanking*, is een Bron, *Lien* geheeten, wiens water in 't vallen zich eveneens vertoont als een laken dat van zilverdraadt geweven is. Uit deezen Bron vloeien dertigh kleene Reviertjes, en des zelfs water word zeer gezond gehouden.

By *Sintien* komt het water uit den berg *Caimiao* vallen, dat een geduurige Regen-boog vertoont, als de Zonnestralen daar op komen vallen.

By de Stadt *Iaocheu*, is een berg *Xehung*, de *steenige Regen-boog* geheeten, om dat het water, dat uit den zelven komt vallen, aan een iegelyk een geduurige Regen-boog vertoont.

DARTIENDE HOOFTSTUK.

Van Bergen.

Wonderlyk waangeloof in de Bergen.

ZEer zorgvuldigh en waangeloovig zyn de Sineezen in 't uitkiezen der Bergen; dewyl, naar hun meening, al hun voor- en tegenspoed daar in gelegen is, en die van de Draken, dien zy d'oorzaak van al hun geluk toeschryven, bewoont worden. Dit is ook d'oorzaak waarom de Sineezen, indienze eenige Graf-steden willen bouwen, (dat gemeenlyk van schatryke luiden op 't Gebergte geschied) de gedaante des bergs zeer naerstelyk onderzoeken, alle d'aderen door snuffelen, en zich kosten noch moeite ontzien, om een gelukkige aarde, namelyk 't hooft, den staert of 't hert van een Draak, te verkrygen: want zy achten dat hier uit, naar wensch, alle geluk den nakomelingen van den overledene ontstaan zal. Veele, die zich voor ervaren in deze kunst uitgeven, en in 't uitkiezen op de gedaanten der bergen letten, ziet men door geheel *Sina* zwerven, eveneens als de Sterrekykers en Hand-bezienders, die uit den loop der Sterren, en de trekken en gedaante der handen, een ieders aanstaande noodlot belooven te vooren te spellen. Wyders, in 't betrachten der bergen, zullen wy letten op der zelver grootte, hooghte, kruinen, valeien, heuvelen, hoolen, artzenyachtige kracht, gestalte, wonderdaaden, gedierten, naerstigheidt der menschen, geschiedenissen en Inwoonders.

De berg *Lungciven*, by *Kungyang*, is ontrent twee mylen en een half groot.

De berg *Suming*, by *Xaohing*, beslaat een plaats van zeven mylen en een half.

De

De berg *Lofeu*, by *Polo*, is in zynen omtrek achtien mylen en een half groot.

De berg *Tiengo*, by *Pingkiang*, is een-en-dertigh mylen groot; zoo groot is ook de berg *Quanghia* by *Nankang*.

De berg *Heng*, by *Hoenyuen*, is vyftig mylen groot; even zoo groot is ook de berg *Vncung*, die omtrent *Kiegan* dicht by *Ganfo* leit.

De berg *Yen* begint by *Iotyen*, en ſtrekt zich drie-en-tzeſtig mylen verre; zoo groot is ook de bergh *Quan*, die by de Stadt *Chingchang* haar begin neemt; als ook de bergh *Caoleang*, by de Stadt *Leangxan*.

Te *Kinhoa* by *Yu*, leit de bergh *Kiming*, die de grootſte van alle bergen in gantſch *Sina* is.

By *Cingcheu* leit de bergh *Langsie*, die zich tot aan de Zee uitſtrekt: op de zelve leggen veele Dorpen, die Keizer *Xio* liet ſtichten, als hy verordende dat dertigh duizendt menſchen zich op dezen berg onthouden en die bewoonen zouden.

By *Linkiang* is een zeer groote berg, *Mung* geheeten, die vol boſſchen en aangename weiden is.

De bergh *Ximus* by *Taigan* heeft de hoogte van derde halve myl. Men zeid dat men op des zelfs kruin in d'eerſte Hanekraai de Zon kan zien op gaan.

De bergh *Piu*, by de Stadt *Guei*, is zoo hoog, dat de Sineezen den zelven de hoogte van drie mylen en twee derde deelen toeſchryven. Van des zelfs kruin kan men de Hooft-ſtadt *Chingtu* zien, over alle d'andere bergen heen.

De berg *Tientai*, als ook de berg *Suming*, by *Xaohing*, is vyf mylen hoog.

De berg *Venpi*, in 't Landſchap *Queicheu*, reikt met zyn kruinen boven de wolken.

By de Stadt *Chingtu* leit een berg *Ieking*, die hooger als de wolken is.

Te *Sintien* leit de berg *Pie*, die d'allerhoogſte van alle bergen is, en zeer verre boven de wolken reikt.

By de Hooft-ſtadt *Lingkiang* is een zeer hooge berg, *Mung* geheeten, die mede zeer verre boven de wolken ryſt.

By de Stadt *Xefan* leit de bergh *Tafung*, die tot aan den Hemel ſchynt te reiken.

By *Cangki* is een zeer hooge bergh *Iuntai*, die hierom by de Sineezen de Throon des Hemels genoemt word.

De berg *Hocang* is zoo hoog, datze tien duizendt voeten boven der aarde ryſt.

By de Stadt *Van* leit een Eiland *Tocheu*, van honderd ſtadien groot, waar op een bergh leit, die tot in de wolken ſteigert.

In 't Landſchap *Quantung*, by de Stad *Hoeicheu*, is een berg, *Lofeu* geheeten, die over vier mylen hoog is.

By *Liencheu* leit een bergh *Loyang*, die zoo hoog is, dat men naauwliks in twee dagen op des zelfs kruin kan klimmen.

De berg *Kiming*, by de Stadt *Yn* gelegen, is zoo hoogh, dat men negen dagen reizen moet, eer men op des zelfs kruin kan komen.

In 't Landſchap *Suchuen* leggen d'alderhoogſte bergen.

By de Stadt *Kienning* is de berg *Xin*, waar op men over alle bergen de Zon in Zee kan zien op gaan.

Omtrent *Sintien* is de berg *Pie*, die met zynen kruin boven ſpits toe loopt, in form van een Graft-naalt; hierom word hy ook *Pie*, dat is, de Penceel, geheeten. *Kruinen der Bergen.*

De berg *Tulie*, by de Stadt *Van* gelegen, verheft een zyner kruinen zoo hoogh, dat nooit eenigh vogel daar op durft vliegen.

De bergh *Fan*, by de Stadt *Lincheu* gelegen, heeft een kruin, die boven in form van eenen dobbel-ſteen toeloopt.

De kruin van den berg *Hocang* is zoo hoog, dat 'er nooit regen of ſneeuw op valt, nochte men hoort daar op nooit donderen.

De berg *Latung* heeft een zeer ſpitzen kruin van twee honderd roeden.

De berg *Ki* heeft eenen kruin die over de honderd roeden hoog is.

De berg *Sienye*, by *Lincheu*, heeft eenen zeer hoogen kruin, die, gelyk een muur van eenen ſteen gemaakt, regelrecht op en neêr gaat.

De berg *Cu*, by *Xunte*, die het Weeskind geheeten is, om dat hy alleen maar een eenigen kruin opſteekt, overtreft alle andere in hoogte.

In *Quangsi*, by de ſtadt *Ieyang*, leit de berg *Paofung*, op wiens kruin, die tot aan de wolken reikt, een ſteene huis ſtaat.

By *Lieucheu*, op den berg *Sienye*, is een zeer hooge kruin, die eveneens als een muur recht op en neêr gaat, en boven op den top een ſteene huis heeft ſtaan.

By *Vnting* is de berg *Hingkieu*, die doorgaans ongebaant en ſteil is; maar op den kruin is hy effen. Men klimt daar by eenen weg op, die zoo ſmal is, dat 'er geen twee neffens malkandre kunnen gaan; ten tyde van oorlog verſtrekt de zelve den Inwoonders een ſchuil- en vry-plaats.

Te *Changte* is een berg *Tyang*, die zoo ſteil en hoog is, dat men naauwliks daar op kan klimmen; op des zelfs kruin is evenwel een groote vlakte, waar op by tyd van oorlog zich veele begeven, om 't gevaar t'ontgaan.

De berg *Tapien*, by *Txui* gelegen, heeft zoo een vlakken kruin, dat zich daar op een effen vlakte van vier mylen en een half vertoont.

De berg *Xin* heeft eenen kruin, op wiens toppunt een Paleis ſtaat, dat zich tot in de wolken verheft.

In *Paoking* leit een berg *Chingcang*, wiens kruin de gedaante van een Kalkoen uitbeeld.

De berg *Xintang* is zoo hoog en ſteil, dat men 'er naauwliks op kan klimmen: op des zelfs kruin leit evenwel een vermakelyk en vis-ryk Meir, dat rondtom met boomen en bloemen omcingelt is.

By *Pingo* is de kruin *Monien*, of de Kruin der oogen, om dat hy op den toppunt twee groote ſteene oogen heeft.

In 't Landſchap *Chekiang*, by *Hangcheu*, leit de bergh *Funghoang*, die twee zeer hooge kruinen heeft, die tegen elkandre over ſtaan, en zoo hoogh zyn, datze tot in den Hemel ſchynen te reiken.

De berg *Ciexe*, by de ſtadt *Ho*, heeft twee zeer hooge kruinen, waar door, eveneens als door een poort, de Geele Revier vloeit.

De berg *Tien* word het Oog des Hemels genoemt, om datze op twee zeer hooge kruinen twee Meiren heeft.

By de Stadt *Paoking* leit een bergh *Lung*, die vier even hooge kruinen zoodanigh in de hoogte opſteekt, dat het ſchynt dat men van alle kanten een en den zelven kruin ziet.

De berg *Vhoa* word de Berg der vyf bloemen genoemt, na de vyf even hooge kruinen, waar van een ieder duizend roeden hoog is.

De berg *Nanmin* ryſt met twaalf zeer hooge kruinen naar omhoog.

By *Iuenkyang* leit de zeer groote berg *Totai*, die met vyf-en-twintig kruinen ten Hemel ſtygt, en zoo ſchoon en vermakelyk is, datze den naam van *Schoone Toren* verkregen heeft.

By *Kiun* is de bergh *Vutang*, die zeven-en-twintigh kruinen in de lucht verheft.

By *Hoeicheu* is de berg *Hoang*, waar uit twee-en-dertigh zeer hooge kruinen ſchieten.

De groote berg *Iunglin* heeft over de zes-en-dertigh kruinen; zoo veel heeft ook de berg *Talao*; maar de berg *Heuki* ryſt met tzeventig, de berg *Heng* met twee-en-tzeventigh, de berg *Hiana* by *Sinfung* met tnegentig, en de berg *Suming* by *Xaohing* met honderd acht-en-tachtig kruinen naar omhoog.

By *Hoating* is een Valei van twee mylen groot, dat zoo diep en ſmal is, dat het licht van den dag daar naauwliks in kan vallen, evenwel loopt 'er noch een weg door.

By de Hooft-ſtadt *Focheu* is een berg *Fang*, waar op een Valei van derdehalf myl is, alwaar rondtom op de heuvelen Oranje, Citroen en Limoen-boomen groeien.

By *Gucheu* leit een zeer diepe Valei, daar niet wel door te reizen is, en loopt daar door ook maar een eenige wegh: langs dezen wegh reiſt men na 't Ryk *Tungkin*, alwaar onderweegs veele luiden, eer zy daar komen, door de moeielykheit des wegs te ſneuvelen komen. Zommigen noemen dezen wegh *Tienmuen*, dat is, de Poorte des Hemels; andere *Queimuen*, dat is, de Poorte der duivelen.

By de Stadt *Paotung* is een Valei, die rondtom met zeer hooge kruinen van bergen beſlooten leit, en waar in men alleen maar door een zeer ſmallen wegh kan komen. In tyd van oorlog begeven zich,

zich, veiligheits halven, meenigte van menschen daar na toe.

By *Chinyven* is de berg *Polung*, wiens heuvelen zich allengs zoodanigh hooger en hooger verheffen, dat de zelve zich eveneens vertoonen als of men de golven van een hol gaande zee zag.

By *Kienyang* is een berg *Vlung*, waar op vyf heuvelen den zesten in 't midden beslooten houden; de Sineezen heeten dezen eenen de Perel, en de vyf andere de Draken.

By de Stadt *Queilin* is een steile weg door 't gebergte, waar op zeven heuvelen de gedaante van den grooten Beir, die men aan den Hemel ziet, vertoonen.

By *Tegan* leit de berg *Tungting*, waar op een groot Hol leit, daar in geen grond te vinden is.

By de Stadt *Liping* is een berg *Taiping*, en daar in een vierkant hol, *Tungni* geheeten, dat in form van een vierkant huis uitgeholt is; ieder zyde is zes honderd en acht-en-veertigh roeden lang, en in 't midden vloeit 'er een Reviertje door.

Op den berg *Iungte* ziet men vier-en-twintigh steene huizen of diepe holen; en op den berg *Ximo*, by de Stad *Taigan*, zyn ook zeer veele hoolen.

By *Mengyang* leit de berg *Queikiue*, die zoo moeielyk te beklimmen en zoo vol hoolen is, dat de spraak onder de Sineezen gaat, datze van den boozen Geest uitgeholt is.

By de Stad *Iengan* leit de berg *Chengleang*, daar op een Hol is, daar in veele Afgoden staan.

Op de berg *Cokien* leit een groot Hol, dat eveneens als een afgrond is, en daar in staan twee beelden.

In 't Landschap *Quangsi*, by de Stadt *Quielin*, op den berg *Hayang*, is een waterigh Hol, daar in viervoetigh gedierte en gehoornde visschen leven.

By de Stadt *Cinting* is, op den bergh *Canguien*, een heilzame en gezonde bron.

Op den berg *Pao*, by de groote Stad *Lieucheu*, is de lucht zoodanig van natuur, dat des zelfs Inwoonders nooit voor de Koorts vreezen, en schoon zy die krygen, zoo wordenze ook zeer licht daar af geneezen, voornamelyk in de Lente- en Grasmaand: want die in deze maanden met de Koorts worden aangetast, kunnen door geen geneesmiddel daar af geholpen worden.

By de Krygs-hoofdstadt *Cintien* leit de berg *Into*, daar op zoo een gezonde lucht is, dat de geene, die daar op leven, van geene ziekten weten die door de koude wind of lucht veroorzaakt worden.

De berg *Cokieu* wordt de geduurige Lente genoemt, om dat hy het gantsche jaar door de minste verandering van weêr of wind niet gewaar word, en altyd groen is.

By *Kaocheu* is een berg, *Kaoleang* geheeten, die zoodanig van natuur is, dat d'Inwoonders nooit des Zomers hitte, noch des Winters koude gewaar worden; invoegen het daar op, na der Sineezen zeggen, altyd Lente is.

By de Stadt *Iungking* leit de bergh *Liunglai*, waar op des Zomers ys gevonden word.

In 't Landschap *Xansi*, by de Stad *Pu*, is een berg *Lie*, by den welken de zeer vroome en vermaarde Keizer *Xunus*, eer hy by dit volk tot Keizer verkoren was, een Boer of Landbouwer geweest was. Deze berg brengt tot noch op dezen dagh geen doornen noch quaade of schadelyke heesters voort; 't welk, na hun verciering, by 's mans groote deugden en verdiensten is toegekomen.

De heuvelen des bergs *Vmuen* vertoonen zich eveneens als ofze in de lucht hingen. *Gestalte der bergen.*

In 't Landschap *Quangsi*, by *Quielin*, leit een berg *Ly*, die de gedaante van een Olifant heeft.

De berg *Vtung* beeld een mensch uit, die over end staat en met zyn hooft voor over bokt.

De berg *Tienmo* wordt het oogh des Hemels genoemt, om datze op beide kruinen twee oogen heeft.

De berg *Mingyue* heeft zynen naam van een onderaardsch Hol, waar meê de zelve zoo regelrecht doorboort is, dat dit gat, als men daar tegen over staat, zich eveneens als een blinkende of heldre Maan vertoont. *Wondere zeldzaamheden in de bergen.*

By *Paoki* is een berg *Chincang*, wiens hoolen, als het wil onweeren of donderen, zoo een ysselyk geluit en geloei geven,

geven, dat men het over de twee mylen ver kan hooren.

By *Sinyang* is een zeer hooge en vermakelyke berg, wiens kruin, als het wil regenen, altydt met een wolk bedekt word.

By *Pingchai* leit een bergh *Pequi*, waar aan men bevonden heeft dat het ſmelten van den Winter-ſneeuw op des zelfs kruin een teken van een goet en vruchtbaar jaar is; maar blyft de ſneeuw den Zomer over, zoo is 't een quaad teken.

Men ſchryft dat de bergh *Fang*, by *Changyang*, zoodanigh van natuur is, dat men in de Lente noch in den Herfſt geen wind daar op verneemt, en des Zomers geduurigh wind uit de hoolen blaaſt; en dat in tegendeel des Winters op de zelve wyze de winden door de hoolen trekken.

Op den berg *Keſin*, die by de Krygsſteden leit, zeid men dat het ongemeen kout is.

By *Nankang* leit de berg *Quanglin*, die by ſchoon en helder weêr altydt met wolken en nevels bedekt is; invoegen men de zelve uit het by gelegen Meir naauwliks zien kan, ſchoon men daar dicht by is.

By *Xaicheu* leit de bergh *Lingfung*, waar op, als het daags geregent heeft, des nachts altydt een groote vlam verſchynt; maar niet als 't droog weêr is.

De berg *Hoo* wordt de Vuurige berg genoemt, om dat nacht op nacht zekre lichten, eveneens als ontſteeken kaerſſen, op de zelve verſchynen. De Sineezen willen dat het diertjes zyn, die Nacht-muggen genoemt worden, en dat deze uit de Revier na den berg klimmen, en aldaar zoo glinſteren.

By *Munghoa* leit de berg *Tienul*, het Oor des Hemels geheeten: want hier op hoort men zoo eenen fynen en aangenamen weerklank, dat men den weêrgalm, ſchoon iemandt noch zoo zacht ſpreekt, hooren kan.

Gedierten op de Bergen.

Op den bergh *Quan* worden zeer ſtoute en kloeke Valken en Gieren gevangen, die ter jacht gebruikt worden.

De Sineeſche Landbeſchryvers verhalen dat by *Sinfung* een zeer groote en dikke berg leit, waar op wilde beeſten en menſchen leven, die nergens anders te vinden zyn.

Op den bergh *Fungcao* heeft, naar men zeid, de vogel Phenix zyn neſt: ook ſchryvenze dat onder dit neſt een zeer edele & koſtelyke ſteen gevonden is.

In 't Landſchap *Xenſi*, op den bergh *Holan*, onthouden zich veele wilde Paerden.

Op 't gebergte, by de Stadt *Linijao*, onthouden zich wilde Oſſen, en dieren als Tygers.

In 't Landtſchap *Chekiang*, op den berg *Cutien*, zyn Tygers die geen ſchade doen; en de wilde Tygers van d'omleggende Landſchappen worden tam alsze hier op gebragt worden. Het zelfſte wedervaart ook den Slangen.

By *Cinyven*, in 't Landſchap *Junnam*, is de berg *Nilo*, waar op zich veele Tygers en Luiparden onthouden.

In 't Landſchap *Suchuen*, by de Stadt *Cungking*, leit een berg *Toyung*, waar op men Apen vind, die den menſchen zeer gelyk zyn.

Vre kunſ ken de B gevo wor

By de Stadt *Changcheu* leit de bergh *Cio*, waar op men ſchryft dat een ſteen leit van vyf roeden hoogh, en achtien dik, die lilt en beweegt wordt als 't wil ſtormen.

By *Lioyang* leit de berg *Tōinu*, dat is, *de Berg van de koſtelyke Vrouw:* want op den zelven ziet men een beeld van een zeer ſchoone Vrouw, dat niet door de kunſt gehouwen, maar uit de natuur aldaar gegroeit is.

By de Stadt *Iengan* leit de bergh *Chingleang*, alwaar men in een zeeker Hol een zeldtzaam heir van Afgoden ziet; te weeten, een heir van omtrent duizend beelden, die alle uit een harden ſteen gehouwen zyn, en op 't bevel van een zeekren Koning, die op dezen berg zyn leven in eenzaamheit over bragt, gemaakt wierden.

By *Vucheu* leit een bergh *Vangkiu*, waar op een wonderlyk beeld ſtaat, dat een menſch vertoont, en na den verſcheiden temper des luchts verſcheidene kleuren aanneemt, waar aan de Inwooners kunnen zien of het helder weêr zal zyn, dan of het regenen zal.

Den berg *Fang* heeft Keizer *Xius*, door hulp van vyf duizend mannen, laten

ten doorgraven: want hy hadt gehoort van die boven gemelde bedriegelyke Berg-kykers, die eenen ieders voor- en tegenspoed uit de gedaanten der bergen belooven te vooren te spellen, dat deze Berg te vooren spelde, dat een andere Keizer het Ryk bezitten zou; weshalven, om den voortgang van dit aanstaande noodlot te beletten, liet hy dezen Berg doorgraven.

Op den berg *Cokieu* is een groot Hol, en zoo diep als een afgrond, waar in men een beeltenis van een mensch en zeker gedierte ziet. De Sineezen schryven, dat by aldien iemant dit beeld aanziet, en luits-keels spreekt, terstondt donder en onweêr daar door t'ontstaan komt.

Op den berg *Fiyun* staan in de steenrotzen voetstappen van menschen gedrukt, waar van zommige de lengte van vier palmen van een hand hebben.

By de Stadt *Cing* leit de berg *Loyo*, waar op een groot Leeuwen-beeld staat, uit wiens mond een Bron vloeit.

By de Stad *Xeu*, in 't Landschap *Nanking*, leit een berg *Cuking*, waar op een groot stuk gout gevonden is, dat zeer veele ziekten kan genezen; 't welk ook een ieder aldaar doet gelooven dat het door de Chimische kunst gemaakt is.

De berg *Kieuquan*, dat is, *de Berg van negen Paleizen*, is alzoo geheeten, om dat de Zoonen van Koning *Cyngan* daar op voor zich negen Paleizen hadden laten stichten, waar in zy zich in de geleertheit en letteren oeffenden.

De berg *Lin*, by de Stadt *Taulieu*, is hier door zeer vermaart geworden, om dat *Heyus*, die wonder wel met de Boog wist om te gaan, op den zelven zeven vogelen met zeven pylen, d'een na d'ander, in de vlucht schoot.

By *Kiayu*, op den oever van de Revier *Kiang*, leit een berg *Chepie*, die door den neêrlaagh, die aldaar *Kacay* van *Chenijaos* kreeg, zeer vermaart is geworden.

By de Stadt *Ceu* leit de berg *Changping*, die hier door zeer beroemt is geworden, dewyl de Filosoof *Confutius* daar op zyn geboorte-plaats heeft. Op dezen berg ziet men puinhopen en vervalle muraadjen van een zeer oude Stad.

By de Stad *Kioheu* leit de berg *Fang*, dien de Graf-steden van d'ouders, die dezen *Confutius* ter wereld hebben gebragt, niet weinigh vermaart hebben gemaakt.

De berg *Kieuchin*, by *Hanyang*, heeft zynen naam van de negen Maagden, om dat negen zusters op dezen berg altydt maagt bleven, en aldaar de Alchemi-kunst oeffenden.

De berg *Moyung*, by *Hiutai*, word de Herders-berg geheeten, om dat op dezen berg, zoo de Sineezen schryven, eertydts een zeer schoone Maagt het herderschap geoeffent heeft.

By de Stadt *Cu* leit de berg *Cu*, waar op Koning *Ci* veel goudts begroef, en liet de werk-luiden, die het zelve begraven hadden, op dat zulks niemand zou gewaar worden, om 't leven brengen; dit merkte evenwel een jong zoontje van eenen der zelve, die ook het gout, als hy tot zyne jaren gekomen was, weg nam.

Dorpen op de bergen.

By de Stadt *Cuching*, op den berg *Langsie*, zyn zeer veele Dorpen, die, zedert Keizer *Xius* dertig duizend mannen daar op gebraght hadt, gesticht zyn.

By *Ienchang* leit een berg, *Tocheu* geheeten, die woest, hoog, en rondtom zeer steil is, zoo dat 'er qualik op te klimmen is, en een hand vol volks een groot heir zou kunnen afslaan; maar van binnen leggen verscheidene Dorpen en vlakke weiden.

Op de zeer hooge bergen van 't Lantschap *Suchuen*, daar het zelve aan 't Landtschap *Honan* komt te grenzen, leit zeker Koninkryk, *King* geheeten, dat op zich zelfs is, en geensins onder gehoorzaamheidt van den Sineeschen Keizer staat, alleen ontfangt het, eershalven en wel-staans wille, van den Sineeschen Monarch de Kroon en Scepter. Deze Berg-luiden willen den Sineezen geensins toegang tot hunne bergen vergunnen, ja naauwliks toe spreken. Dit Ryk is gesticht van de volken van *King*, en d'omleggende Landtschappen, die uit het Landschap *Huquang* quamen vluchten, en zich, om den oorlog en de moetwil der Krygs-knechten t'ontgaan, ten tyde der Koningen op het einde des Stams *Cheva*, na deze

hooge bergen begaven. Op dit gebergte leggen ontelbare valeien, en treffelyk bebouwde landen, die voor den inval en 't roven der vyanden bevryd zyn.

By de Stadt *Queicheu* zyn zeer hooge steen- en klipachtige bergen, voornamelyk in 't Noorder-gedeelte, daar berg aan berg leit, en waar op noch tegenwoordigh wilde en woeste menschen woonen, die geensins onder de heerschappye der Sineezen buigen willen. Op deze bergen heeft men Zoutputten, en vind aldaar Oranje-boomen, Citroen-boomen, Muschus en Veldthoenders in grooten overvloet.

By *Suming* leit de berg *Changno*, die zoo breed en onnaakbaar is, dat zich daar op wilde menschen onthouden, die van de Sineezen niet onder gehoorzaamheit kunnen gebraght worden; maar zy leven daar in vry en veiligh op zich zelfs.

De Landschappen *Kiangsi*, *Quantung* en *Fokien* grenzen met de wortels en ruggen der bergen dicht aan malkandre. Op dit geberghte woont een wild en woest volk, dat tot noch onder de gehoorzaamheidt der Sineezen niet wil buigen; ja, dat meer is, het verstout zich dikwils uit hunne hoolen en schuil-hokken te springen, en uit de naast gelegene plaatzen een roof te halen; hoewel deze wilde Berg-luiden niet gewichtigs noch groots in 't werk durven stellen, dewyl overal Kasteelen en Sterkten zyn opgeworpen, die vol Krygs-volk leggen, om 't invallen en heimelyke aanslagen deezer Bergluiden te beletten. En schoon de Sineezen dikwils gepoogt hebben deeze Luiden te temmen en onder gehoorzaamheit te brengen, zoo hebbenze evenwel nooit iets kunnen uitrechten, en dat van wegen d'enge openingen der bergen, en onaankomelyke toegangen; waar in men evenwel vermakelyke valeien en wel bebouwde landen vind leggen.

VEERTIENDE HOOFTSTUK.

Van Berg-werken, als Metalen, Steenen en diergelyke dingen, die het Aardryk in Sina verschaft.

DOor geheel *Sina* vind men een ontelbare meenigte van Mynen, die allerlei Metalen in grooten overvloet bezitten. Gout of zilver uit de Mynen te graven is in *Sina* uit kracht der wetten verboden; dewyl de Sineezen voor vast gelooven dat de menschen, wiens leven veel meer dan het gout en zilver (daarom d'Europers d'ingewanden des Aardryks door snuffelen en ontledigen, en de vlakte des Aardryks van menschen ontblooten) van Keizeren en Koningen behoorde geacht te worden, doorgaans in de mynen door de schadelyke uitwaassemende dampen verstikken en om 't leven raken. Evenwel staat eenen ieder vry gout aan d'oevers der Revieren te zoeken, dat ook aldaar in groote meenigte gevonden word, en daar meê de Sineezen veel meer koophandel dryven, als datze het zelve in betaling voor andere Waaren geven. Verscheidene andere Berg-werken, als Quikzilver, Koper, Yzer, Tin, Vermiljoen, Lazuur, Vitriool, worden ook in 't gebergte gevonden. Door 't gantsche Landtschap *Suchuen* vind men ook zeer uitmuntende Zeil-steen, en d'allerbeste by de groote Stadt *Liucheu*, als ook in 't Landschap *Huquang*. Op 't gebergte *Yocheu* vind men een groene steen, die, fyn gestooten, den Schilders een treffelyke groene verf verschaft. In 't Landtschap *Quantung*, in 't gebied van *Kaocheu*, als ook by *Tali*, de tweede Hooft-stadt van 't Landschap *Iunnan*, word Marmer-steen uit de steen-klippen gehouwen, daar af, tot bladen gezaagt, tafels en diergelyk huisraat gemaakt worden: want dit Marmer is zoodanigh met allerlei kleuren gevlamt, dat zich in de zelve gedaanten

ten van bergen, waters, boomen, bloemen, en dikwils heele Landtschappen vertoonen, niet anders als of al deze dingen zeer kunstig met de Penceel daar op geschildert stonden.

In 't Landtschap *Peking* wordt zeer doorluchtige Kristal, en wit en roodt Marmer gegraven: en op 't geberghte *Xaitung*, in 't Landschap *Xansi*, vind men den steen Jaspis van verscheidene kleuren.

In 't Landschap *Xensi*, behalven andere kostelyke juweelen, vindmen ook op 't gebergte de steen Jaspis, en noch een anderen steen, die by de Sineezen in groote waerde en achting gehouden wordt. De Koopluiden, uit den Ryke *Tarken*, komen dien hier opkoopen; en verkoopen den zelven met groot gewin op andere plaatzen. Deze steen gelykt zeer wel na den Europische Jaspis, uitgezeid dat hy helderder, en hier en daar met bleek-blaauwe streepen doormengt is. Men zou kunnen zeggen, dat dit een van de steenen is, daar af in de Bybel gesproken wordt, en die onder de twaalf dierbare steenen getelt worden, die aan het kleed van den Priester Aaron hingen; indien men slechts zoo een groote vierkante steen kon vinden, dat des zelfs eene zyde een palm van een hand breed was; dusdanigh een steen is ook voor geldt niet te koop, en dien krygt, als 'er een gevonden word, de Keizer.

In 't Landschap *Xensi*, by *Chingyven*, op den bergh *Io*, worden zeer klaare steentjes gevonden, die na Diamanten gelyken.

Op den bergh *Kiun* heeft men root Marmer.

In 't Landschap *Huquang*, by *Kingcheu*, als ook te *Quenlin*, in 't Landschap *Quangsi*, worden zeer schoone steenen gevonden, waar meê de Sineezen hun inkt zoodanig weten te temperen, als d'Europische Schilders hunne verruwen.

In 't Landschap *Quantung*, by *Nanhing*, is een steen, die de Sineesche inkt zeer gelyk is, daar meê de Sineezen, gelyk d'Europers met kryt, op geschaafde en witte bortjes schryven. Aldaar is ook een zeker slach van een steen, zoo hardt, dat d'Inwoonders daar af steene bylen en messchen maken.

In 't Landtschap *Peking* vind men toets-steenen, en meer andere steenen, die om de kleur en hartheit hoog geacht worden.

In 't Landschap *Honan*, by de Stadt *Changte*, is een bergh die de *Zeil-steen* geheeten word, van wegen de groote meenigte der Zeil-steenen, die aldaar gegraven worden.

By de Stadt *Paoning* leit de bergh *Io*, daar uit zeer kostelyke gesteenten gegraven worden; maar men kan daar niet wel op klimmen.

In 't Landschap *Suchuen*, by *Kienchang*, leit een berg, *Tiexe* geheeten, uit wiens steenen, alsze in 't vuur gesmolten worden, yzer druipt, dat zeer bequaam is om sabels en degens daar af te maken.

In 't Landtschap *Huquang*, by de Hooft-stad *Hoangcheu*, leit de berg *Pao*, daar op men steentjes vind, waar van zommige, alsze in de Zon geleit worden, root, andere geel worden, en ook een tyd lang die zelve kleur behouden.

By de Stadt *Chingtien* leit de bergh *Cucai*, waar op alle boomen en steenen root van kleur zyn.

In 't Landschap *Huquang*, by de Stad *Ganhiang*, leit de bergh *Hoan*, die de Geele berg genoemt word, om dat des zelfs gantsche aarde en de steenen byna gout-geel van kleur zyn. Desgelyks heeft ook de berg *Tayven*, by de Stadt *Vuchang* gelegen, steenen en aarde die een gout-geele kleur hebben.

In 't Landtschap *Iunnan* leit by de Stadt *Cioking* de bergh *Kinhoa*, wiens kruin zich gout-geel van kleur vertoont.

By *Chungchang*, de vyfde Hooft-stad van 't Landschap *Xensi*, vind men bruinachtige blaauwe steentjes, die met witte streepen onderscheiden zyn, en by de Grooten in groote waerde gehouden worden: want een ieder gelooft dat de kalk, die van deze steenen gebrand word, zeer krachtigh is om 't leven te verwylen, indienze, fyn gestoten, in plaats van een genees-middel ingenomen word.

In 't Landtschap *Huquang*, op den bergh *Uxe*, worden zwarte steentjes

gevonden; het poeder daar af gebruiken d'Artzen tegen de ziekte der keele, en voornamelyk tegen de Squinancie.

By *Hencheu* leit de berg *Xeyen*, die de *Steene Zwaluwe* genoemt wort, om dat daar op, als 't geregent heeft, steenen gevonden worden die wonder wel na Zwaluwen gelyken: Ja d'Artzen weten, uit de verscheidentheit der kleure, de mannetjes van de wyfjes t'onderscheiden, en maken van de zelve ook genees-middelen.

By *Tochi* leit de berg *Ciepuon*, waar op men allerlei slach van steenen vind.

In 't Landtschap *Chekiang*, by *Taicheu*, leit de bergh *Gueyu*, waar op alle de steenen, zoo groot als kleen, vierkant zyn. En by de Stadt *Siaoxan* is een Steen-myn, die aan meest alle de plaatzen van geheel *Sina* steenen verschaft.

In 't Landschap *Xensi*, by de Stadt *Lantien*, op den bergh *Vutu*, als ook by de Stadt *Cungchang*, word een bergwerk gegraven, dat een zeer krachtigh en goet genees-middel is tegen alle vergift, quaataardige koortzen, en schadelyke hitte der Honds-dagen. Het is rootachtig geel van kleur, met zwarte stipjes besprenkelt, en zomtydts zeer hoogh root; zulks dat het weinigh in kleur van 't Vermiljoen verschilt, hoewel men daar meê niet schilderen kan. Dit zelfste berg-werk vind men ook in 't Land *Suchuen*, by de Krygs-stadt *Po*. Men drinkt het met wyn in, als het eerst daar in een weinigh te weeken heeft gelegen. By d'Europers is het niet bekent; ook word in geene boeken daar af vermelt.

Uit den berg *Fangtai* wordt Moscovisch Glas gegraven; in grooten overvloet vind men dit ook op den bergh *Jumo*. De Kalk, die daar af gebrand word, is, na der Sineezen zeggen, zeer krachtigh om 't leven te verlengen, indienze met wyn ingenomen word. Dit Glas word ook in 't Landschap *Nanking* by *Fungyang* gegraven.

In 't Landschap *Quangsi*, by de Stad *Cincheu*, wordt een zeekre geele aarde gegraven, die een krachtigh tegen-gift tegen alle vergiften is.

In 't Landschap *Huquang*, by de Stad *Changte*, wordt Manna geraapt. Dit wordt ook gezamelt by *Minxan*, op d'allerhooghste kruin van den bergh *Minxan*. De Sineezen houden dit Manna voor een bevroozen dauw.

In 't Landschap *Xansi*, op den bergh *Tape*, word een zeekre aarde gegraven, die zoo root is, datze voor Vermiljoen, daar meê de Sineezen hunne roode Zegels drukken, gebruikt word.

In 't Landschap *Xansi*, op den bergh *Nieuxeu*, wordt een zeer witte aarde gegraven, die de vrouwen in plaats van lootwit gebruiken; dewyl de zelve de schoonheit zeer vermeerdert, en alle zwarte plekken en vlekken des lighaams verdryft, indienze met water gemengt, en over 't aangezicht gestreken word. Op Sineesch word deze aarde *Queiki* genoemt, dat zoo veel als *d'edele Vrouwe* te zeggen is.

In 't Landschap *Xensi*, by *Lantien*, op de bergh *Jo*, word een blaauw bergwerk gegraven, daar meê de kleeren eveneens als met Pastel blaauw geverft worden.

In 't Landtschap *Xansi* graaft men Koolen, die weinig verscheelen van de geene die te Luik in Neêrlandt gegraven worden; in de Noordelyke Landschappen gebruikenze de zelve aan 't vuur, en stooken de kagchels daar meê. Langzaam raken deze koolen in de brand, maar alsze in de glim zyn geraakt, zoo gevenze zeer groote hitte, en houden ook zeer lang vuur.

In 't Landtschap *Peking*, dicht by *Pingco*, leggen de bergen *Kie* en *Sui*, alwaar koolen, eveneens als turf, gegraven worden, die d'Inwoonders in plaats van hout op den haert gebruiken.

In *Sina* heeft men ook een zeeker slach van Joden-lym, die uit de schors van een zeekren boom geperst word, en taai en lymachtig als pik is: hier af wort een zekre slach van Sandarache of rootzel gemaakt, dat de Portugeezen *Ciaro*, en de Sineezen *Cie* noemen. Met dit *Cie* bestrykenze de ledekanten, huisraat, ja zelfs de huizen en scheepen, die daar af glimmen als een spiegel, en met haren glans d'oogen in 't zien zonderling vermaken; en hier by komt het toe, dat de huizen in *Sina* en op 't Eilandt *Japon* zoo sterk glimmen en glinsteren, datze een ieder, om zoo te spreeken, schy-

schynen toe te lachchen. Want met dit *Cie* wetenze, eveneens als met verf, allerlei hout een blinkende kleur te geven. Uit deze oorzaak gebruiken de Sineezen veel minder dan andre volken, by wien deze lym niet in 't gebruik is, op den tafel over de maaltydt Servetten of Tafellakens. Want schoon op hunne glimmende en blinkende tafels eenigh vet komt te storten, dat kan met een weinigh schoon regen-water, zonder verlies van glans, zeer licht daar af gewischt worden; dewyl in deze tafels, die zeer hart en glad zyn, niets kan indrinken. Behalven deze lym heeft men in *Sina* noch een oly, die uit de vrucht van een zekren boom geperst word, en de boven gemelde gom of lym niet zeer ongelyk is. Het kookzel van deze olie wordt mede gebruikt om allerlei huisraat glad te maken; doch geeft zoo groot een glans niet, hoewelze veel meerder gebruikt word.

Van de stoffe, daar af het Porcelein gemaakt wordt, en van meer andere Berg-werken, is te vooren wydtloopigh in onze Reis-beschryving gesproken.

VYFTIENDE HOOFTSTUK.

Van Wortels, Kruiden, Heesters, Bloemen, Riet, Boomen en Vruchten.

De zeer groote en wyd strekkende Landstreek des Sineeschen Ryks, dat zich niet alleen zeer verre van 't Oosten na 't Westen, maar ook van 't Zuiden na 't Noorden uitstrekt, veroorzaakt dat in geen Gewest des gantschen Aardbodems zoo een groote verscheidentheit van Aardgewassen, onder de lucht van een zelve Ryk, voort komt als in *Sina*. Want de verscheiden temper des luchts (die nootzakelyk uit deze overgroote Landstreek moet volgen) is d'oorzaak van meenigerlei slach van vruchten; dewyl zommige weliger onder een heete, andere onder een koude, en andere onder een getemperde lucht voort komen.

De Sineezen zelfs verhalen wydloopigh in hunne boeken van de Landbeschryving, wat ieder Landschap voort brengt. En dit kan in 't gemeen met waarheit gezeid worden, ('t welk ook alle Schryvers bevestigen) dat alle dingen, die tot 's menschen onderhoud, ja tot wellust van nooden zyn, niet uit andere plaatzen in *Sina* gebragt worden, maar in grooten overvloet aldaar binnen 's lands voort komen. Ook mag ik wel stoutelyk uit zeggen, dat alles, wat men in Europe heeft, ook in dit Ryk gevonden word. En indien men hier eenige dingen gebrek heeft, zoo heeft de natuur dit gebrek met veel meer andere dingen, die Europe ontbeert, vergolden. Op dat nu een ieder des te duidelyker magh weten, met welk een oogst van Aardvruchten, en groot getal van redenlooze schepzelen, de milde natuur dit Ryk en Inwoonders gezegent heeft, zal ik in dit en de volgende Hooftstukken, op 't kortste en bondigste, deze stoffe afhandelen.

In *Iungping*, d'achtste Hooftstad van 't Landtschap *Peking*, groeit een zeer edele Wortel, die door gantsch *Sina* zeer vermaard is, en van de Sineezen *Ginseng*, maar van d'Eilanders van *Japon Nisi* genoemt word. De Sineezen noemen dezen wortel *Ginseng*, na hare gestalte; dewylze de gedaante van een mensch, (die op Sineesch *Gin* genoemt wordt) die met de beenen wyd van malkandre staat, zeer aardigh vertoont. Hy gelykt niet qualyk na onze Europische Mandragora, uitgezeidt dat hy veel kleender is; ook twyffel ik niet of de zelve is een soort van Mandragora, dewyl hy een en de zelve gedaante en kracht heeft. Deeze wortel gedrooght, is geel van kleur, heeft zeer dunne vezeltjes, waar door hy zyn voedzel zuigt, en is rondtom met

In Sina vallen verscheidene heilzame wortels.

met zwarte aartjes besprenkelt, die zoo fyn zyn, als ofze met een fyne schryfpen gehaalt waren. In 't kauwen verneemt men daar in een onaangename zoetigheit, met eenige bitterheit vermengt, maar die zeer weinigh is. Hy vermeerdert zeer veel de levendighmakende geesten, schoon men daar af maar het twaalfste deel van een once inneemt; maar neemt men een weinigh meerder in, zoo versterkt hy de krachten van zwakke luiden, en veroorzaakt een aangename warmte des ligchaams. De geene, die sterk en heet van natuur zyn, brengen zich, met de zelve te gebruiken, gemeenlyk in levens gevaar, dewyl de geesten daar door te zeer vermeerdert en vermeenigvuldigt worden; maar luiden, die door een langduurige ziekte, of uit een andere oorzaak verzwakt, afgemat en uitgeput zyn, doet hy zeer groot voordeel. Den zieltogenden herstelt hy zomtydts de krachten zoodanigh, datze dikwils noch tydt krygen om andere genees-middelen te nuttigen, en tot hun gezondheit te raken. En zoo duur is deze wortel, dat een pond tegen drie pond zilver word opgewogen.

In 't Landschap *Xansi* word mede deze wortel *Ginseng* gevonden, die de Stadt *Leao* zeer vermaart maakt.

Rabarber. Het Landschap *Xensi* verschaft zeer veele en treffelyke genees-middelen, voornamelyk Rabarber, op Sineesch *Taihoang* geheeten, die niet in 't wild groeit, gelyk zommige meenen, maar wil in tegendeel met groote naerstigheit en zonderlinge vlyt aangequeekt worden. De wortel is niet hol, maar doorgaans vry vast, en hier en daar met knobbelen en bulten bezet. De bladen komen in gestalte eenighsins met onze kool-bladen overeen, maar vallen grooter. Door de wortels steeken de Sineezen een gat, en hangenze buiten de Zon te droogen; want alsze in de Zon gedrooght worden, zoo verliezenze hunne kracht. Uit dit Landtschap, en 't Landtschap *Suchuen*, komt voor het meerder deel al de Rabarber, die tot ons in Europe over Zee, of door de Ryken *Caskar*, *Tebet*, *Mugor* en *Persie* gebragt wordt. Want niet zeer is de geene in zaaken ervaren, die wil dat de Rabarber in die gewesten voort komt; maar men zeid dat wy de zelve uit die gewesten krygen om datze van die volken over gebragt en verkocht word, en niet weet datze uit *Sina* gebragt is.

By *Xunking* wast een Wortel *Scorzoner*, die door een zonderlinge kracht het vergift wederstaat.

In 't Landschap *Queicheu*, by *Liping*, groiet d'allerbeste wortel Sina.

In 't Landtschap *Kiangsi* groeit een Bloem, *Lien* geheeten, wiens wortel zeer treffelyk is, en mede ook al haar nuttigheit heeft. Deze wortel heeft dikwils de dikte van een mans arm, schiet by wylen drie of vier voeten diep in zeer fyne aarde, en is doorgaans met knietjes of leedjes, eveneens als riet, onderscheiden. Des zelfs buitenste schors is heel en goet, maar het merg of vleesch is van binnen zeer pypigh en hol. Dit vleesch is spier-wit, en gelykt na de stoelen van onze aartjesjokken, hoewel het zelve wat onsmakelyker is. Des Zomers, dewyl hy verkoelende is, word hy in groote waerde en voor een lekkernye gehouden.

In 't Landschap *Suchuen*, by *Liping*, groeit d'oprechte wortel Sina; maar door geheel *Sina* de wilde, die beide op Sineesch *Folin* genoemt worden. Geen andre byna als de wilde word tot ons gebragt, die van binnen eenighsins rootachtigh van kleur is, maar valt nergens na zoo groot als d'oprechte of tamme, nochte bezit ook zoo groote krachten niet. De tamme of oprechte groeit en komt voort onder d'aarde, byna op de zelve wyze als de Patatas in Indiën voort komen; en dat voornamelyk in oude Pynboome losschen: uit welke oorzaak de Sineezen schryven, dat deeze Wortel uit een Gom of Pik van den Pynboom allereerst voort komt, die, van deeze boomen op d'aarde vallende, in de zelve wortelt, en een kruit voort brengt dat zich al kruipende wyd en zyd over d'aarde heenen verspreid, en geduurig met knobbelachtige wortels onder d'aarde voort schiet. Deeze knobbelachtige wortels zyn by wylen zoo groot als een kinder hooft, en komen in grootte en gestalte met de Indiaansche Kokos-

Kokos-nooten overeen ; ook verschilt der zelver kleur niet veel van de kleur der Kokos-nooten, hoewel de zelve zoo hard en dik niet is, maar weeker, en veel dunder. Onder dezen schors leit een kern of een wit en voosachtig vlees, dat de Sineezen zeer hoogh achten , en in hunne genees-middelen gebruiken ; hoewel zy ook de wilde niet verwerpen, indien zy deze oprechte niet hebben, maar vinden evenwel in de wilde zoo groote krachten niet.

Deze Wortel Sina is eerst in den jare vyftien honderd vyf-en-dertig den Europers bekent geworden, als wanneer de Sineezen in de Stadt *Goa*, in Indiën, de zelve te koop bragten. En niet alleen groeit de zelve in *Sina*, maar ook in *Cochinchina*, aan de Malabaarsche kust, en op verscheiden andere plaatzen van Indiën, ja ook in Westindië ; hoewel deze laatste , die in Westindië voort komt, niet voor d'oprechte, na 't gevoelen van zommige Schryvers, maar alleen voor een soort van den valschen Wortel Sina gehouden word. Voor de beste word gehouden, die smakeloos, vet, zwaar, niet hol, doorgaans vast is , en geen wurm-steek noch verrotting heeft.

Door een zonderlinge kracht, volgens het schryven van Garcias, wederstaat en geneest deeze Wortel de Spaansche pokken, en niet alleen deze pokken, maar ook de jicht, beeving, pyn in de leden , 't voet-euvel of podagra. Zeer goet is ook de zelve voor een zwakke maag, ingewortelde hooftpyn, steen in de blaas, en diergelyke gebreeken , die uit koude haren oorsprong nemen. Zeker Schryver Akosta meld in zyne schriften, dat deze wortel zoo weinig letzel veroorzaakt, dat de geene, die de zelve tegen de pokken gebruiken, allerlei spyze, als visch en vleesch, mogen eeten, zonder datze daar af eenigh ongemak zullen gewaar worden. De Sineezen en Indianen gebruiken deze wortel gemeenlyk op deze wyze : zy nemen vier loot wortels, een loot peterceli , en kooken dat in omtrent tien mingelen waters, tot op een derde deel ; het overige afziedzel bewarenze in een verglaasde aarde pot, daar de kranken daags een lustige teugh laauw af drinken , en gaan dan daar op twee uuren te bedde leggen. Twee uuren voor het avondmaal drinkenze weder zoo een laauwe teug ; maar voor hare dageliksche drank drinkenze de zelve kout in. Zommige nemen ook alle daagh, 's morgens en 's avondts, een vierendeel loots gestooten wortel met wyn in , daar op zy , zonder

eenig ongemak, uitgaan en hunne dingen doen.

Gember. In grooten overvloet heeft men in *Sina* ook de Gember: want op geene plaatzen valt de zelve zoo goet, en groeit zoo weelig voort, als in deze gewesten; hoewel de zelve, des niet tegen staande, in verscheidene andere gewesten, als in *Bengale*, op d'Eilanden van *Molukken*, en meer andere plaatzen in Indiën, weeligh tiert en voort komt; en deze ook voornamelyk hier te lande gebruikt wordt. Men vind 'er tweederlei soorten van Gember: te weten, een mannetje en een wyfje, welk laatste veel kleender van bladen en wortel is als het mannetje. De bladen gelyken wonder wel na de bladen van riet; zulks de geene, die nooit Gember heeft zien groeien, de zelve voor riet zou aanzien, dat eerst uit der aarde schiet. De bladen van de mannetjes Gember, daar door in de lengte een eenige groote zenuwe of ader loopt, schieten niet over de drie voet hoogh boven d'aarde, zyn wreed in 't aantasten, en zitten hier en daar zonder steeltje aan den stengel, onder alleenigh, maar boven aan tops gewyze by malkandre. De wortels zyn van verscheide zwaarte en grootte, waar onder zommige de lengte van vier span hebben, maar vallen alle nochtans bros en knobbelachtigh, en schieten niet diep in d'aarde, maar groeien eveneens als riet, effen onder en over d'aarde heen. Een of twee van deze knobbels of klaauwen laat men, in 't uitgraven, in de vooren leggen, daar dan aarde over gesmeeten, en eveneens als zaat gemest word. Deze klaauw, die in d'aarde blyft leggen, word ook een weinigh, na de drooghte der landen, met zoet water besproeit, en de vrucht daar van (die de weêr uit geschooten wortel of klaauw is, te weten, de Gember zelf) in 't naast volgende jaar, na de planting of zaajing, uit d'aarde gegraven. Dit uitgraven der wortels word gedaan als de bladen verdorren en verwelken, 't geen in 't midden van de Zomer is. Zommige queeken deeze Gember op een andere wyze voort; te weten, in 't najaar, als de Gember zyn vollen wasdom heeft, halen zy den stronk uit d'aarde, en snyden den wortel, die de Gember is, daar af; daar na steekenze den zelven stronk weêr in d'aarde, waar aan dan in 't volgende jaar weder een wortel groeit, die weder, gelyk in 't voorgaande jaar, afgesneden word. De frissche wortels, van wegen d'overtollige vochtigheit, zyn nergens na zoo heet van smaak als de gedroogde; en alsze een weinigh in de

Zon

Zon te droogen hebben gelegen, zoo wordenze onder de klei begraven, op datze, door het wegdroogen der natuurlyke vochtigheit, geen wurmsteek zouden krygen, daar anders de Gember zeer veel noods af heeft. De Gember tiert weeligh, gelyk ook alle andere Speceryen, op aan zee gelegene plaatzen. En schoon de Sineezen en andere Indiaansche volken de Gember gemeenlyk onder de Moes-kruiden planten, zoo groeit die nochtans van zelf ook in 't wild, hoewel de wilde zoo goet niet is. Als de Sineezen of andere volken, by wien deze Gember voort komt, de zelve willen inleggen of konfyten, zoo schillenze die eerst, en smytenze terstond in pekel of edik, daar in de zelve een uur of twee dan te weeken leit, daar na wordze uit deze pekel genomen, en mede een uur of twee in de Zon te droogen gelegt, en wederom in huis met matten of eenige andere dekzels dicht toe gedekt, tot dat alle de vochtigheit daar uit is getrokken. Indienze nu deze wortels van d'eene op d'ander plaats willen vervoeren, zoo doenze de zelve in kasten, besprenkelenze met water, en bedekkenze des nachts met aarde, maar over dagh wordenze in d'open lucht gezet. Dit alles dus na behooren gedaan zynde, zoo wordenze in zuiker geleit, doch niet alleen in zuiker, maar ook in edik en pekel, 't geen deze wortels zoodanigh tempert, datze geensins heet noch onaangenaam van smaak in den mond vallen. Maar indien de zelve ook al te veel worden afgewosschen, zoo verliezenze dikwils hare speceryachtige kracht en scherpte.

Behalven dat de versche of groene Gember by de Sineezen en andere volken voor Moeskruiden gebruikt wordt, zoo verstrekt de zelve ook een treffelyk genees-middel tegen den buikpyn, kolyk, langduurige loopen, die uit koude ontstaan, en diergelyke andere ziekten. Doch in 't gebruiken van de Gember moet hier op wel achting gegeven worden, dat de geene, die hettig bloed by zich hebben, 't zy zieken of gezonden, de zelve zeer spaarzaam gebruiken; dewyl de Gember het bloed ontsteekt, en de monden der aderen opent.

Kruiden.

WEeligh en vruchtbaar zyn ook meest alle de Landtschappen van *Sina* van verscheidene Kruiden, die wonderlyke en heilzame krachten by zich hebben. *Kruiden.*

In 't Landschap *Xensi*, by de zevende Hooft-stad *Kingyang*, groeit een kruid, *Kinsu* geheeten, dat zich eveneens vertoont als een bos geel hair; waarom het ook van de Sineezen goude zyde, of de goude draden van Zy-wurmen genoemt word. Dit kruid is bitter van smaak, en heeft evenwel veel meer een verkoelende dan een verwarmende kracht by zich. Het geneest ook zeer zuiver alle schurftheden des lighaams.

In 't Landschap *Xensi*, voornamelyk op den berg *Nieuxeu*, is een zeker slach van kruid, dat de droefheit verdryft, en 't lachchen en blydschap veroorzaakt, indien men het zelve eet; de Sineezen noemen het *Quei.*

By de Stad *Cin*, op den berg *Pochung*, groeit, na 't schryven der Sineezen, een kruid, *Hoako* geheeten, 't welk de menschen, alsze dat eeten, onvruchtbaar maakt.

By *Cingcheu*, de zeste Hooft-stadt van 't Landschap *Quantung*, leggen Eilanden, waar op een zeker kruit groeit, *Lungsiu* geheeten, dat de paerden sterk en snel in 't loopen maakt alsze dat eeten.

By de Stadt *Kincheu* groeit een kruid, dat de Sineezen het Kruid van duizendt jaren noemen; ja, dat meer is, zy schryven dat het onsterffelyk is, en nooit verdort. Het water, daar in dit kruid te weeken heeft gelegen, in gedronken, maakt het wit hair zwart, en is zeer krachtig om het leven te verlangen.

In 't Landschap *Quangsi*, by *Liencheu*, groeien zeer veel heilzame kruiden, en onder andere vind men daar een kruid, *Pusu* geheeten, dat is, onsterffelyk, dewyl het zelve 't geheel jaar door, als hier te lande de Aloë, in huis groen kan gehouden worden.

In 't Landschap *Huquang* groeit, op den berg *Vutang*, een kruid dat winter en zomer altydt groen is.

By de Stadt *Hoang* groeit witte Alssem, die van de Sineesche Artzen, van wegen zyne voortreffelykheit, *Heu* genoemt word; en in *Fungyang* vind men roode Alssem, die beide van de Sineezen tot verscheidene gebreeken gebruikt worden, maar zonderling tot de verbrandheit.

In 't Ryk *Tanyu* groeit een zeeker kruit op de steenen, dat niet verbranden kan, schoon het in 't vuur gesmeeten word, en daar in lang blyft leggen. Het word wel eenigsins gloeiend, maar zoo dra komt het niet uit den vuure, of het krygt zyn oude asgraauwachtige zwartheit weder. Dit kruid schiet zeer hoog op, en word tot slik, en bederft terstond zoo dra als het in 't water gesmeeten word.

In 't Landschap *Quantung*, by *Kiuncheu*, groeit een zeker kruid *Chifung*, zoo geheeten om dat het den windt, die 'er waait, aanwyst. De Schippers kunnen ook uit de leedjes of kniedjes van dit kruid zien, hoe veele stormen in een maand, en in 't gantsche jaar ontstaan zullen: want hoe weiniger zy in 't zelve tellen, zoo veel te weiniger stormen zullen 'er dat jaar ontstaan; maar aan de wydte der kniedjes, van den wortel af te rekenen, kunnen de Sineezen, zoo zy meinen, te vooren zien, in welke maand een ieder onweêr ontstaan zal.

In 't Landschap *Quangsi*, by *Cincheu*, maken d'Inwoonders, uit een zeeker kruid *Yu*, Laken, 't welk de Zyde zelf te boven gaat, en is ook duurder als de Zyde.

In 't Landschap *Queicheu*, by *Liping*, maken d'Inwoonders doek of laken uit ruwe Hennip, of uit een zeker kruid dat de Hennip zeer gelyk is, en *Co* geheeten word: in de Zomer is het een zeer schoone en gemakkelyke dragt.

De Sineesche Artzen roemen dat op den bergh *Tiengo* over de honderd verscheidene kruiden groeien, die zonderlinge heelzame krachten by zich hebben.

Eigen is ook den Ryke *Sina* zeeker kruid of heester, die op Sineesch *The* en *Tha* genoemt word, en daar af de Sineezen en andere gebuur-volken hunnen drank *The* of *Cha* maken, die met het kruid een en den zelven naam voert.

Het kruid of de heester The. Op geene plaats in geheel *Sina* groeit deze Heester weeliger, en in grooter overvloed, dan in 't Landschap *Nanking*, by de negende Hoofdstad *Lucheu*. Ook vind men de zelve in geen andere gewesten dan in *Sina*, *Siam*, en op 't Eilandt *Japon*. Wonder wel gelyken de bladen na de bladen van de Smak; en dat de *The* een soort van Smak is, daar aan heeft niemant te twyffelen; evenwel is hy niet wild, maar tam, en geen boom of kruid, maar een heester, dewyl hy zich op veele takjes en rysjes verspreid en verdeelt. Deze heester word op de velden gepoot op heuveltjes, ontrent drie voet van elkandre, en schiet op tot de hoogte en breedte van een Europische aalbezie- of rozenboom. De takken van dezen gantschen heester zitten, van onderen tot boven aan den kruin, doorgaans vol bloemen en dunne bladen die voor spits toe loopen, rondtom zaagsgewys getant of ingekerft, en donker groen van kleur zyn als de palm-bladen, maar vallen wel zo breed en spits. En schoon deze bladen in gedaante van elkandre niet verschillen, zoo zyn de zelve evenwel van zoo een verscheidene grootte, dat zich aan een zelven heester vyf verscheidene bladen vertoonen. De eerste en grootste, die geheel en al in gestalte met de bladen van de Tuin-balssem overeen komen, zitten aan d'onderste takken. Na deze volgen de geene die van de tweede grootte, en veel kleender dan d'eerste zyn; invoegen deze vyfderlei bladen vervolgens kleender en kleender worden. Maar zoo veel deze bladen opwaarts in grootte verminderen, zoo veel vermeerderenze ook in prys: want een pond van de gedroogde en bereide bladen van d'eerste grootte geld vyf schellingen; die van de tweede grootte, vyftigh schellingen; maar die van de derde, vyf gulden; die van de vierde, vyftien; en die van de vyfde en leste grootte, vyftig, ja dikwils honderdt en vyftig gulden, indienze wel bereid zyn. Aan de takjes zitten groene knopjes, daar uit bloemtjes met witte bladjes voort kómen, die van binnen geel zyn, en in grootte, fatsoen en kleur den

den bloem of rooze van een Egelantier zeer gelyk zyn, maar verschillen van de zelve in reuk. Na dat deze bloemtjes zyn afgevallen, volght 'er een navel, waar in zwartachtig zaat zit, dat, in d'aarde gezaait, binnen den tydt van drie jaren nieuwe heesters voort brengt, uit welker bladen jaarliks een ryken oogst komt, ook op die plaatzen in *Sina* en *Japon*, daar het hagelt en sneeuwt, eveneens als in Hollandt. Invoegen daar groote hoope is, dat dit kruit hier te lande ook gelukkelyk zou kunnen aangequeekt worden, by aldien het zaad, in een kasje dicht toe gesloten, daar van daan over gebragt, en op schaduwachtige en vruchtbare plaatzen gezaait wierd. De wortels zyn veezelachtig, en in kleene stukjes verdeelt, die niet diep in d'aarde gaan, maar loopen byna boven over d'aarde heen, en zyn nergens toe nut: zulks de voortreffelykheit van dezen heester alleen in de bladen bestaat. Deeze bladen plukkenze alle daagh, droogenze in de schaduw, en bewarenze tot den drank *Cia*, dien zy byna geduurigh in plaats van hunnen dagelikschen drank gebruiken; niet alleen over tafel, maar ook wanneer d'eene vriend den ander in zyn huis komt bezoeken. Ook wordt eenen iegelyk, die aan de Hoven der Grooten iets te verrichten heeft, terstondt, zoo dra als hy gaat neêr zitten, een kop van dezen drank geschonken. Deze drank word altydt warm in gedronken, of veel meer in geslurpt, na de wyze der oude Romeinen, die veel meer van warm als van kout water hielden. Dien deeze drank wat bitter op de tong valt, die mengen somtyds een weinig suiker daar onder, dat de gezonden dan zoo met groote smaak opslurpen, om den slaap te verdryven; maar zonderling wel bevinden zich de geene by deezen drank, die hunne maag met eeten overladen, en de hersenen door anderen sterken drank ontstelt hebben: want hy verdroogt en neemt wegh alle overtollige vochtigheden, en verdryft de dampen die den slaap veroorzaken; sterkt de geheugenis, maar vermeerdert, indien men te veel daar af drinkt, de gal. De Sineezen pryzen de krachten en deugt van dezen drank hemel hoog, en schryven den zelven voornamelyk toe, dat zy van geen voet-euvel noch steen in de blaas of nieren weten; 't welk wy hierom te meer gelooven, dewyl ons in *Sina*, op onze heen- en wederom-reize, niemant te vooren is gekomen die daar meê gequelt was.

In 't bereiden en gebruiken van de-

zen drank is tusschen de Sineezen en Japonners ook groot onderscheid. Want de Japonners stooten deze bladen tot een zeer fyn poeder, en mengen dat met ziedend heet water in een kroesje, daar in omtrent twee of drie lepelen nats magh, datze dan met elkandre al slurpende zoo heet indrinken. Maar de Sineezen smyten etlyke bladen in een kroesje met heet water, datze dan zoo warm, als de kracht der bladen in 't water is getrokken, mede al slurpende indrinken, zonder het minste van de bladen te proeven of in de maag te krygen. Zommige Tarters en Sineezen, inzonderheid voorname persoonen en groote Heeren, bereiden het op deze wyze. Zy nemen een hand vol van deze *Thee*-bladen, en smyten die in ziedend heet water, daar na nemenze vier maal zoo veel van dit water als gekookte zoete melk, en mengen daar een weinig zouts onder, datze dan zoo teffens warm uit houte koppen, die van binnen met zilver beslagen zyn, al slurpende indrinken. En niet alleen word deze drank in *Sina* en d'omleggende plaatzen, maar ook hier te lande in Europe by veele voorname persoonen zeer veel gebruikt: want dewyl de gene, die dezen drank in *Sina* en ook hier te lande gebruiken, alle eendrachtelyk verklaren, datze zich daar wonder wel by bevinden, zoo is dit d'oorzaak, dat nu de gedroogde bladen overal in tinne doozen te koop gebragt, en zeer duur verkocht worden. Maar indien deze drank misschien in d'Europische gewesten de gewoonelyke slaperigheit zoo wel niet verdryft, en de geene, die dezen drank gebruiken, van 't graveel en de steenen in de nieren, en andere ziekten, zoo krachtig niet bevryd, gelyk dat de Sineezen in hun Vaderland bevinden, zoo weete een ieder, dat zulks niet zoo zeer by 't kruit zelfs, als by de wyze van dat te bereiden en te gebruiken, en by de gesteltenis onzer ligchamen en andere beletzelen, toekomt. Die ook de schriften der oude en nieuwe Schryvers by elkandre wil vergelyken, zal bevinden datze alle veel meer in 't gebruik, waerdigheit, en wat werking deze drank in 's menschen ligchaam uitwerkt, overeen komen, dan in des zelfs krachten en hoedanigheden. Want wat de smaak der bladen aangaat, behalven de bitterheit en warmte, zoo schynenze ook een speceryachtige kracht, en veel meer een overgroote dunheidt der deelen, dan een t'zamen trekkende kracht by zich te hebben. Daarenboven heeft men bevonden, dat het dikwils gebruik van dezen drank de wei des bloeds en 't zweet eenigsins uitdryft, en teffens het water overvloedigh afzet. 't Welk my doet gelooven datze het beletzel, dat de dampen, die den gewoonelyken slaap veroorzaken, van den zelven ontfangen, niet zoo zeer met de maag te sluiten, dan met de winden te verdryven, de geesten te verdunnen, en de herssenen op te droogen en te versterken, volbrengt. Dit gevoelen geven ook alle d'openbare werkingen, die deze drank in 's menschen ligchaam uitwerkt, te kennen: want de Sineezen en Japonners hebben door ervarentheit bevonden, dat de zelve een water afdryvende kracht by zich heeft, en de drooge en dikke sluimen verdunt en uitdryft. Wyders, de vraag is onder verscheidene Schryvers, of dit zeer edele kruid, en des zelfs gebruik, van over ouds her by de Sineezen al bekent is geweest, dewyl men in d'oude Sineesche boeken geene Charakters (die de Sineezen in plaats van letters gebruiken) vind, daar meê dit kruidt betekent of uitgedrukt wordt. Hier op geven zommige, die zich lange jaren in die gewesten hebben opgehouden, tot antwoord, dat dit kruid wel zedert veel eeuwen herwaarts in 't wild, en zonder aangequeekt te worden, gegroeit heeft; maar dat des zelfs aanqueeking, uitsteekende krachten, wyze van te bereiden, en waerdigheden, die dageliks noch toenemen, zoo heel lang by de Sineezen niet bekent zyn geweest.

In 't Landschap *Xensi*, by de Stad *Hocheu*, komt de Hennip in grooten overvloet voort; maar in geheel *Sina* vind men nergens Vlas.

In 't Landschap *Kiangsi*, by de Stadt *Kienchang*, groeit Rys, die zoo verre al d'andere, die in geheel *Sina* voort komt, overtreft, dat de Keizer zelf die van daar laat ontbieden. Om deze hare

hare uitstekentheidt noemen de Sineezen de zelve de *Zilvere Grainen.*

In 't Landschap *Xensi*, by de Stadt *Kingyang*, groeit een zeekre soort van Rys, die zeer bequaam is om 't lig-chaam te zuiveren en stoelgang te maken; zy zet en dryft ook zeer krachtig het water uit de blaas.

In 't Landtschap *Chekiang*, op den berg *Tienno*, by de Stadt *Hangcheu*, groeien in grooten overvloed duivels stoelen, die door gantsch *Sina* verzonden worden, en een geheel jaar, alsze gedroogt en gezouten zyn, goet kunnen blyven. Als de Sineezen die koken willen, zoo leggenze de zelve eerst een weinig in water, waar doorze dan weêr zoo frisch worden, als ofze eerst geplukt waren.

In *Sina* groeit ook in zeer grooten overvloed de Katoen, waar van het zaat ontrent voor vyf honderdt jaren uit andere gewesten daar in gebragt is. En hoewel dit gewas ook op andere plaatzen voort komt, als in Arabie, op d'Eilanden Cyprus, Maltha en Cicilie, als ook in Egypten, daar het eertyds alleen maar (gelyk zulks zeker Schryver Lakuna getuigt,) placht gequeekt te worden, zoo zal ik evenwel het zelve (dewyl de vrucht, dat is, de Katoen, byna een van de Sineesche hooft-neeringen is,) hier in prent ten toon stellen, en met weinigh woorden in 't kort beschryven. Voor eerst staat aan te merken, dat het gewas, daar aan de Katoen groeit, tweederlei is: want het een is een kruid, en groeit byna in *Sina* gelyk hier te lande de Boekweit; en 't ander groeit boomsgewyze, en schiet met een vry dikken stam op.

Het Katoen-kruid schiet met eenen houtachtigen steel van anderhalf of twee voeten naar omhoog, die met een rootachtige en wreede schors bedekt is, en zich in verscheidene korte takken verdeelt. De bladen, die aan lange en ruige steelen hangen, komen in gestalte met de wyngaarts bladen overeen, zyn voornamelyk aan drien verdeilt, en mogen ontrent in grootte tegen de bladen van den kleenen Ahornboom op. De bloemen zyn geel, in 't midden root, na de welke ronde vruchten volgen, die zoo groot als een kleene appel zyn, en stersgewyze van elkandre gapen; waar in, alsze ryp zyn, de wol verborgen leit, die daar na vergadert, en bereid of onbereid verkocht en tot verscheidene dingen gebeezigt word.

De bladen van de Katoen-boom zyn byna van een zelve gestalte, maar vallen gladder, zachter en effender; ook is de Katoen van den boom zoo goed

en zoo fyn niet als die van het kruid.

In 't Landschap *Xantung* groeien allerlei slach van Boonen.

By de Stad *Changchang* vind men een zeeker slach van Boonen, dat een zeer krachtigh genees-middel is tegen alle vergiften.

Op zommige plaatzen in *Sina* groeien de Boonen aan de boomen.

Byna door het gantsche Landtschap *Quantung* komen ook zeer vreemde taaie Rys-takken voort, die de Sineezen *Teng*, en de Portugeezen *Rota* noemen, en niet anders als touwen schynen te zyn, die van de natuur t'zamen zyn gedraait. Zeer verre spreiden zich deze teenen wyd en zyd uit, en kruipen eveneens als een Xou over landt en bergen heen. Zy zyn doorgaans bezet met steekelige doornen en langwerpige bladen, en hebben in de dikte naauwliks een vinger, maar strekken zich in de lengte dikwils wel een geheele stadië ver. Zommige bergen staan zoo dik met deze teenen begroeit, dat de wegen daar door onbruikbaar worden, en niet te bereizen zyn. Gemeenlyk, dewylze zeer taai zyn, en niet licht breken, word daar af scheeps touw-werk gemaakt. Zy worden ook gesplist en gespleeten aan fyne draden of vezelen, daar af men dan horden, manden, stoelen en diergelyke dingen maakt; maar zeer bequaam zyn de zelve om zachte matrassen daar af te maken, waar op de meeste Sineezen, ja de Koning zelf, naakt gaan leggen alsze zich ter slape willen begeven. Zeer rein en zuiver is dit gewaad, en in den Zomer koel. En schoon deze matrassen maar op de bloote vloer zyn neêr gespreid, zoo dunkt het den Sineezen evenwel een bequaame legerplaats te zyn, dewylze van ouds het die gewoonte van leggen onderhouden hebben. Van dezen buigbaren teen worden ook bedden en kussens gemaakt, die zy met eenige welriekende stoffe, vermaaks halven, opvullen. Het geheel Eiland *Hainan* is vol van dezen teen, en voornamelyk van de beste, die de Portugeezen de witte *Rota* noemen.

Bloemen.

MEnigerlei slach van verscheidene geurige en wel-riekende vreemde Bloemen, die den Europers onbekent zyn, heeft men ook in de gewesten des Sineeschen Ryks. Bloeme

In 't Landschap *Suchuen*, by de Stadt *Chungking*, vind men zeekre bloemen, *Meutang* geheeten, die aldaar in grooten overvloedt groeien. De zelve komen ook in 't Landschap *Xensi*, by de Stad *Jengan*, voort. Deze bloem word zeer hoog van de Sineezen geacht, en hierom de *Koning der bloemen* genoemt. In fatsoen verschilt hy weinig van onze Roos, maar is vry grooter, spreid zyn bladen ook breeder uit, en is wel schoonder, doch zoo welriekend niet: heeft geene doornen, valt witachtig van kleur, daar onder een weinig purper vermengt is, hoewel 'er ook roode en geele gevonden worden. Deze Bloem groeit op een heester, die onze Vlier-boom niet zeer ongelyk is, en word door geheel *Sina* in de Hoven en Lustgaarden der ryke luiden met groote kunst en naerstigheit aangequeekt: want op heete plaatzen, die wat te veel van de Zon gezengt en geroost worden, wordt de zelve tegens de hitte der Zonne beschaduwt en bedekt.

In 't Landschap *Huquang*, by de Stad *Tau*, is een groote Water-val, waar uit terstondt een groot Meir ontstaat, daar in bloemen groeien, die saffraangeel van kleur zyn, en niet licht ergens anders in geheel *Sina* van die kleur gevonden worden. In 't Landtschap *Kiangsi* groeien deze bloemen (die van de Portugeezen *Fula de Golfo* genoemt worden,) in stil staande wateren of poelen met groote meenigte, aan harde en sterke steelen, die drie of vier voeten hoogh boven uit het water steeken. Uit een eenigen wortel schieten dikwils verscheidene bloemen, die onze Leliën in grootte te boven gaan, maar zyn veel schoonder, doch zoo geurigh en welriekend niet, en byna van fatsoen als onze groote Tulpen. Als deze bloem zich opent, vertoontze de gedaante van een Lely, wiens

wiens bladen achter over zyn geboogen; de zelve zyn ook gevlamt, en onder smalder als boven, en rondtom op d'enden achter over geboogen. De bladen van dezen heester vallen zeer groot en gemeenlyk rond, leggen en dryven boven op het water aan lange steelen, eveneens als de water-plompen hier te lande. Deze gedroogde bladen gebruiken de Kramers en Kruideniers in plaats van papiere huisjes, daar in zy hunne verkochte Waaren steeken. Men ziet dikwils heele poelen, (dat zeer vermakelyk om te zien is,) die vol van deze bloemen staan, die daar in van zelfs in 't wildt niet groeien, maar worden daar in met menschen handen gezaait; 't welk jaar op jaar onderhouden en vernieuwt word, met het zaat alleen maar in 't water te smyten. Ja, dat meer is, groote Heeren houden en queeken deze bloemen tot hun vermaak in hunne Thuinen en Lusthoven, en in de zalen der Paleizen, in groote aarde potten, die vol slik en water gedaan worden. Van de vrucht deezer bloemen zullen wy in het beschryven der Sineesche vruchten spreken.

In *Sina* munt ook onder alle andere gebloemte uit de Sineesche Roos, die alle daagh twee maal van kleur verandert: want nu is de zelve geheel purper van kleur, en dan wordt hy weêr heel spier-wit: de reuk van de zelve valt niet aangenaam.

De Hooft-stadt *Queilin*, in 't Landschap *Quangsi* gelegen, heeft zynen naam van de bloemen *Quei*, die, hoewel de zelve door geheel *Sina* gevonden worden, evenwel nergens overvloediger voort komen dan in dit Landtschap, en allermeest onder 't gebiedt van deze Hooft-stadt. Deze bloemen groeien op een zeer hoogen boom, die bladen heeft als de Laurier- of Kaneelboom; zyn zeer kleen, geel van kleur, zitten tropsgewyze by elkandre, en hebben een zeer lieffelyken en geurigen reuk. Na dat de zelve zyn open gegaan blyvenze zeer lang, zonder te verwelken of af te vallen, op de boomen zitten; en na 't afvallen schieten de boomen binnen den tydt van een maand weêr uit, en krygen in den Herfst-tyd weêr nieuwe bloemen. Zoo een welriekende en aangename reuk geven deze bloemen van zich, datze het gantsche gewest, daar deze boom ontrent groeit, met de lieffelykheit van hare reuk verquikken en vervullen. De Turken leggen deze bloem in Limoen-sap te weeken, daar meê zy dan het hair hunner paerden kleuren en verwen. De Sineezen weten ook van deze bloem verscheidene lekkernyen, die zeer aangenaam van smaak en lieffelyk van reuk vallen, toe te stellen.

By *Kinhoa*, in 't Landschap *Chekiang*, vind men een zekre bloem, die de Portugeezen in Indiën *Mogorin* heeten; deze groeit op een zeer kleen boomtje, is spier-wit van kleur, en den Jas-myn-bloem niet ongelyk, uitgezeid datze uit meerder bladen bestaat; maar hy geeft een veel lieffelyker en edeler reuk van zich als de Jas-myn-bloem; invoegen dat een eenige bloem een geheel huis met haren reuk vervullen kan. Deze bloem word, niet zonder groote reden, by de Sineezen zeer hoog geacht, ook bewarenze des zelfs boom tegen de koude in zeekre groote potten met groote naerstigheit.

By de Stadt *Pingyve*, in 't Landschap *Queicheu*, valt in grooten overvloet de welriekende Jas-myn-bloem.

Riet.

ZEer weelig zyn ook verscheidene gewesten in *Sina* in 't voort brengen van verscheidene soorten van byzonder Riet. *Riet.*

In 't Landschap *Xantung*, by de Stad *Tengcheu*, groeit Riet dat vierkant is, 't geen buiten den gemeenen loop der natuure, en vry wat vreemts is.

In 't Landschap *Huquang*, by de berg *Co*, groeit een zeker slach van Riet, dat alleen maar drie jaren duuren kan; doch eer het uitgaat en sterft, schiet 'er uit den ouden wortel een nieuw Riet, dat weder binnen de drie jaren uit gaat.

In 't Landschap *Nanking*, by *Hoaigan*, leit een groot Meir of Poel, waar in zeer groot en hoog Riet groeit, dat d'Inwoonders van 't gantsche gewest in plaats van hout gebruiken.

In

In 't Landschap *Quantung*, by de Stad *Lochang*, op den bergh *Chang*, groeit zwart Riet, daar af de Sineezen hunne fluiten, en veel andere dingen maken, die alle zoo zwart en blinkend zyn, datze van Ebben-hout schynen gemaakt te zyn.

In 't zelfste Landschap, op den berg *Lofeu*, groeit zeer lang en dik Riet, dat byna alle ander Riet in lengte en dikte te boven gaat. De stammen zyn dikwils in de rondte tien en meer palmen van een hand dik.

In 't Landtschap *Chekiang*, onder 't gebied van de zevende Hooft-stadt *Chucheu*, by de tiende kleene Stadt *Kingning*, loopt een Reviertje, waar in heele bosschen met verscheidene soorten van Riet groeien. Al dit Riet is byna zoo hard als yzer, en dikwils zoo dik, dat het met geen twee of drie handen kan omspannen worden. En schoon dit Riet van binnen hol, en met leedjes en knoopen doorgaans onderscheiden is, zoo is het evenwel zeer sterk, en kunnen daar aan zwaare lasten, zonder te breeken, gedragen worden, het grootste groeit dikwils tot de hoogte van drie en vier roeden, maar het kleene schiet naauwliks een halve roede hoogh op. Zommigh van dit Riet is groen van stam en hout, ander is pik-zwart, dat ook gemeenlyk van binnen niet hol, maar doorgaans vast is, gelyk de Indiaansche mannetjes *Bamboes*. Zeer aangenaam en vermakelyk vertoont zich dit Riet, eensdeels van wegen de bladen, die langwerpigh vallen, en aan d'enden zich een weinigh ombuigen en krommen; en ten anderen, dewyl dit Riet het geheele jaar door groen loof heeft. En schoon dit Riet zoo hard als yzer is, zoo kan het evenwel zeer licht in zeer dunne draden, en als vliezen, van handgaauwe luiden gespleeten en gespouwen worden; waar af dan Matrassen, Korven, Kasjes, Kannen, en diergelyke dingen zeer aardigh gevlochten worden. Zy stichten van dit Riet ook hunne huizen, en maken daar de stylen van kleene huizen af; van het dunne en kleen Riet makenze pieken en lancien, die voor met een yzere punt beslagen worden. Zeer bequaam is ook dit Riet, dewyl het uit de natuur alreê doorgeboort is, tot buizen en water-gooten, als ook zonderling tresfelyk om daar af de pypen van verrekykers te maken, dewyl het zeer licht, recht, dik en vast is. Als dit Riet, zoo dra als 't afgehouwen is, op 't vuur gelegt word, zoo loopt 'er water uit, dat daar te lande van d'Artzen zonderling begeert wordt: want dit water, ingedronken, dryft het verrotte bloed, dat door vallen of slaan uit d'aderen is geraakt, uit het ligchaam. De jonge spruiten van dit Riet, eer het zelve bladen krygt, worden, eveneens als Rapen, by vleesch gekookt en voor spyze genuttigt: de zelve worden ook in edik gelegt, en 't gantsche jaar door, eveneens als in Europe de Agurkjes, bewaart, en voor naspyze met groote smaak van de Sineezen gegeten.

Het Landschap *Suchuen* brengt ook een groote meenighte van Suiker-riet voort, waar uit zeer veel Suiker, en niet van de slechtste, geperst word. En schoon al van ouds het Suiker-riet in dit Landschap gegroeit heeft, zoo hebben d'Inwoonders evenwel daar uit nooit geen Suiker weten te koken of te trekken, voor dat een zeekre Indiaansche Priester hen deze kunst leerde. Want als des zelfs Ezel, daar hy op zat, by geval op een Riet-akker liep, en d'eigenaar van den Riet-akker den Ezel vast hield, en dien niet wilde los laten voor dat de Priester hem zyne schaade vergoed had, zoo leerde de Priester, om zynen Ezel weder te krygen, dezen eigenaar van den Riet-akker de kunst van Suiker uit Riet te koken. Suik

Dit Suiker-riet groeit zeer weeligh aan d'oevers der moerassen en poelen, en heeft bladen eveneens als ons gemeen Riet, die scharp-snydend zyn en in 't asplukken de handen bezeeren, indien zulks niet voorzichtelyk gedaan word. Het schiet zes of zeven voeten in de hooghte, heeft omtrent de dikte van twee duim in de rondte, en is doorgaans vol knien of litten, die ruim een hand breed van malkandre zitten. Boven aan den top zit een bos bladen, die niet qualik na het loof van ons Riet gelykt. De pypen van dit Riet zitten van binnen vol wit en zappigh mergh, waar uit de zoete Suiker geperst

geperst wordt. In het pooten en aanqueeken van jong Riet, gaan de Sineezen, gelyk ook de Brazilianen in Westindië, (daar ik dit Riet dikwils in grooten overvloedt heb zien groeien) gemeenlyk op deeze wyze te werk. D'akkers worden eerst met een kouter omgeploegt, en aan voorens gesneeden, die recht loopen en even wyd van elkandre staan. In deze voorens worden de jonge scheuten van 't Riet zoodanigh gesteeken, dat de bovenste enden van twee scheuten elkandre raken; waar over, als de voorens langs heen zyn vol gepoot, de zelfste uitgeploegde aarde weder gesmeeten wordt. Des Zomers wordenze dikker met aarde bedekt, op dat de hitte der Zonne-stralen tot aan de jonge scheuten niet dringt, en de zelve uitdroogt; maar 's Winters minder, op dat 'er de vochtigheit des te beter magh door dringen. Hoe het Riet vochtiger staat, zoo veel t'eerder en weeliger schiet het naar omhoogh, en gemeenlyk binnen den tyd van tien, of ten hoogsten twaalf maanden, word een jonge scheut ryp, en kryght zyn behoorlyke lengte. Het rype Riet word afgesneeden, maar zomtyds ook wel tot in het volgende jaar op den Riet-akker gelaten, en dan het oude Riet genoemt. Midlerwyle schiet weêr het nieuw gepootte Riet op, en wordt dan teffens, als 't ryp is, met het oude afgehouwen. Indien het binnen twee jaar niet afgehouwen wordt, zoo is 'et Riet niet met allen waerd, en kan daar ook geen Suiker uit getrokken worden: want allengs verwelkt het op den Akker, en gaat door de droogte uit. De jonge eerst gepoote scheuten worden ook zeer onder gehouden van 't onkruid, dat van zelf uit der aarde opschiet; zulks de Riet-akkers alle jaren drie of vier maal, en zomtydts meer, van dit onkruid moeten gezuivert worden; 't welk zoo lang onderhouden word, tot dat deze scheuten haar volkomen wasdom hebben, en 't onkruid wederstaan, en onder kunnen houden. Vyftigh jaren magh dit gewas, zonder verplant of vernieuwt te worden, in d'aarde staan, indien de grond goet is, en de wortel van 't Riet door de wurm niet bedorven word; want op een dorren en schralen grondt blyvenze naauwliks vyf jaren in 't leven.

Onder het Riet kan ook gevoeglyk gerekent worden zeker gewas, dat op zommige bergen in *Sina* met groote meenigte groeit, en van d'Indianen in hun moeders tale *Rotang*, maar hier te lande, met het veranderen van eenige letteren, *Rotting* genoemt wordt. *Rotting.*

En ſchoon deze Rottings hier te lande uit Indiën te koop worden gebraght, om die tot ſteun en cieraat in plaats van wandel-ſtokken te gebruiken, zoo worden nochtans de zelve jonge ſtruiken, die vol aangenaam zap zitten, van de Sineezen raauw gegeten. Van binnen, gelyk zulks eenen ieder kenbaar is, zyn deze Rottings voosachtig; en indien de zelve, alsze gedroogt zyn, ſtyf tegen malkandre worden aan geſlagen, zoo ſpringt'er vuur uit, byna eveneens als uit twee vuur-ſteenen, die tegen elkandre geſlagen worden; ook wordenze op zommige plaatzen in Indiën in plaats van vuur-ſteenen, daar de zelve niet te bekomen zyn, gebruikt. Dit gewas is zeer taai en buigbaar, zulks men alles gevoeglyk daar meê kan vaſt binden: want d'Inwoonders gebruiken deze Rotting in plaats van touw, en binden daar meê de balken en planken van hunne huizen, (die van groot Riet gemaakt zyn, dat de Portugeezen Bambous noemen,) in plaats van die met ſpykers aan malkandre te ſpykeren, t'zamen. Dit taai gewas word gemeenlyk, eveneens als hier te lande de teene water-wilgen, in vieren geſpouwen, en daar af manden en korven gemaakt. De Javanen, Japonners en andere Eilanders, maken van de zelve ook Anker-touwen, die veel langer in 't zoute water duuren dan de touwen die van Hennip geſlagen worden; en als d'Europers in Indië gebrek van hennippe Anker-touwen hebben, zoo gebruikenze deze touwen, die van dit gewas gemaakt worden, en de zwaarſte ankers kunnen uithouden. De vrucht van deze Rotting, die eetbaar, vry ſmakelyk, en met een aangename zuurigheit vermengt is, valt rond, en heeft de grootte van een kleene bal; de ſchil is kaſtanie-bruin van kleur, hard, maar bros, en doorgaans met ſtreepen bezet, die kruisgewyze over malkandre loopen. Uit ieder knoop, van onderen tot boven aan den top, ſchieten in plaats van bladen takken of rysjes uit, die taai en eveneens als een touw in malkandre gedraait zyn; hier aan hangen de vruchten, die zelden alleen zyn, maar zitten gemeenlyk tropsgewyze by malkandre. Van binnen in deze vruchten zit een harde kern, waar uit een olie geperſt wordt, die niet alleen eetbaar, maar ook zeer dienſtigh is in 't geneezen van allerlei wonden en quetzingen der zenuwen, indien de beſchadigde plaatzen daar meê beſtreeken worden; invoegen de Indiaanſche Slaven, indienze eenigh quetſuur of letzel van deze Rottingen ontfangen,

gen,

gen, (want hier meê wordenze daar te lande gemeenlyk geslagen) zich gevoeglyk met d'olie van deze vrucht weêr geneezen kunnen.

Onder meenigerlei soorten van Rieten, die in gestalte en grootte van elkandre verschillen, vind men ook in *Sina*, en in verscheidene andere gewesten van Indiën, op onbebouwde plaatzen, twee soorten, die van d'Indianen *Mambu*, en van de Portugeezen, doch valschelyk, *Bambu* genoemt worden. De kleenste van deeze twee soorten zit van binnen vol merg; maar d'andere, die veel grooter, doch minder van binnen gevult is, overtreft in grootte en vastigheit van hout zoo verre alle andere rieten, dat ik my geheel niet verwonder, dat eenige oude en nieuwe Schryvers de zelve zomtydts een Boom, en zomtyds een Riet genoemt hebben. Dit Boom-riet *Mambu* groeit op moerasachtige plaatzen in 't wild, en schiet recht opwaart; hoewel de zelve onder 't groeien dikwils door kunst krom geboogen wordt, op dat daar af des te bequaamer draag-zetels kunnen gemaakt worden; der zelver stammen worden ook gemeenlyk voor staken gebruikt, daar de Peper by opklimt. Onder hebbenze omtrent de dikte van een mans dye, en onder de zelve worden 'er by wylen gevonden die zoo breedt en vast van hout zyn, dat d'Indianen en Sineezen daar kleene Schuitjes af maken, die d'Indianen met riemen zoo gezwind en vaerdigh weten voort te roeien, datze het snel afloopen der Reviere overtreffen. Doorgaans zit dit Riet vol knoopen, die de lengte van een palm van een hand van elkandre af staan, waar uit eenigsins rechte takken schieten, maar worden zomtyds door kunst krom gemaakt. De bladen zyn de bladen van den Olyfboom gelyk, maar vallen veel langer, staan zomtyds alleen en zomtyds tegen malkandre over. Dit Riet, als 't jong is, zit vol licht, voosachtig en dun merg, dat den gemeenen man daar te lande, dewyl 'et zeer zoet is, met groote smaak uitzuigt. D'eerst-uitschietende scheuten, die zeer zappigh en lekker van smaak zyn, worden in Indiën zoo wel van de vreemdelingen als Indianen zeer hoog geacht, om datze het voornaamste zyn van zeker toebereide lekkernye, die *Achar* genoemt word, en hier ook in Europe wel gebraght, en voor een groote lekkernye gehouden word. Maar wanneer dit Riet oudt geworden en hoog is opgeschooten, zoo verandert de kleur, smaak en kracht van deeze vocht, en wordt allengs na buiten uit gedreeven, en stremt aldaar door kracht der Zonne neffens de knoopen, en word zoo hard als witte puim-steen. Terstondt hier na verliest zy haar natuurlyke zoetigheit, en krygt een zonderlinge smaak, die een weinig t'zamentrekkend is; en word van d'Inwoonders *Sacar-Mambu* genoemt. Hoe deze vocht lichter, gladder en witter is, zoo veel te beter is de zelve; maar hoe de zelve oneffender en asverwiger van kleur wordt, zoo veel te slechter isze.

Boomen.

Zeer ryk van Boomen is ook de Sineesche Lantsdouw, en niet alleen van Boomen, die in Europe voort komen, maar ook van meenigerlei slach van andere uitheemsche Boomen, die in Europe niet te vinden zyn. *Boomen.*

In 't Landschap *Suchuen*, in de kleene Stadt *Kien*, staat in een zeekre Afgoden Tempel een Boom, *Ciennien* geheeten, dat is, de Boom van duizend jaren, die zoo groot is, dat twee honderd schapen onder een eenigen tak kunnen staan en rondtom loopen, zonder dat iemant de zelve kan zien, schoon men dicht voor den tak staat.

In 't Landschap *Suchuen*, by de vierde Krygs-hooftstadt, wast een soort van Boonen aan de boomen, die de Sineezen, van wegen hare hardigheidt, de Steene boonen noemen.

In 't Landschap *Huquang* groeit een zeekre Boom, die eveneens als onze Klim-op naar omhoogh kruipt, en bleek-geele bloemen krygt; des zelfs enden der takken zyn zoo dun en fyn als zyde draden. De Sineezen zeggen, dat een takje, aan 't bloote vleesch gebonden, een zeer lieffelyken en aangenamen slaap veroorzaakt; hierom hebbenze dezen Boom ook den naam van

Manghoa, dat is, de Bloem des ſlaaps, gegeven.

In 't Landſchap *Chekiang*, by de kleene Stadt *Singhiang*, (dat zoo veel op Neêrduitſch gezegt is als d'Aarde der Pynboomen,) groeien zoo geweldige groote boomen, dat tachtigh menſchen de zelve in de dikte niet omvademen kunnen: ja men vind 'er die in de holte van eenen ſtam acht-en-dertigh menſchen kunnen bergen.

In de Stadt *Makao* groeit een boom, die van de Portugeezen het yzere Hout wordt genoemt, om dat des zelfs hout in kleur, zwaarte, en hardigheit het yzer zeer gelyk is, en niet op 't water kan dryven, maar terſtondt te gronde gaat. Dusdanige boomen groeien ook in *Chaoking*, op den berg *Caoleang*, in groote meenigte.

In 't Landſchap *Quantung*, in 't gebied van de zeſte Hooft-ſtadt *Chaoking*, komt zeer veel welriekend hout voort, als Arents-hout en Roozen-hout, waar af d'Inwoonders gemeenlyk kasjes, tafels, ſtoelen en diergelyke dingen maken. Dit hout overtreft byna alle ander hout, valt rootachtig zwart van kleur, en doorgaans loopen 'er zeer veele ſtreepen en aderen door, eveneens als of de natuur die door kunſt daar op geſchildert hadt.

In 't Landſchap *Quangsi* wordt doek of laken gemaakt van de bladen van de roode Muſen.

In 't Ryk *Gannan* druipt uit de boomen een zeer zoete vocht, die de Portugeezen Roſomalie noemen.

In 't Lantſchap *Chekiang* groeien heele boſſchen met Moerbeziën-boomen. d'Inwoonders ſnoeien alle jaar deeze boomen, gelyk d'Europers de wynſtokken, en laten de zelve tot geen hooge boomen opſchieten; dewylze door ervarentheit van veele jaren bevonden hebben, dat de bladen van de kleene boomen de beſte Zyde geven. En hier uit wetenze ook d'eerſte ſpinning der Zyde van de tweede zeer wel t'onderſcheiden, dewyl d'eerſte van de zachte en tengere bladen, die in 't voorjaar uitkomen, en van de Zy-wurmen gegeten worden, voort komt; maar de harde en wreede zomerſche bladen geven de tweede zy-ſpinning. Alleen veroorzaakt de verſcheidentheit van ſpyze in deze kleene diertjes zoo groot een verandering van werk. In dit Landſchap heeft men zoo veele Zy-wurmen, en zoo groot een overvloet van Zyde, dat men aldaar tien pakken zyde kleederen veel goeder koop kan hebben, als in Europe een eenig wollen kleed.

In 't Landſchap *Quangsi*, in 't gebied van de zeſte Hooftſtad *Chincheu*, groeit ook in grooten overvloedt de Kaneelboom, wiens Kaneel alleen maar van de Ceilonſche Kaneel hier in verſchilt, dat deze ſterker van reuk is, en heeter op de tong valt. *Kaneel-boom.*

De boom, daar aan de Kaneel waſt, groeit tot de hooghte van een Oranjeboom, en heeft veele, lange, dikke, quaſtelooze en rechte takken, die in goede orde neffens elkandre ſtaan. Uit deze takken ſchieten andere kleene takjes, waar aan de bladen zydelings zitten, die vry groot, en de bladen van den Laurier-boom niet zeer ongelyk zyn; maar hangen aan korte en dunne ſteelen, en vallen achter breed en voor ſpits, en in de lengte loopen 'er drie of vier zenuwen door, eveneens als in de Weegbre bladen. Uit deze takjes, daar aan de bladen zitten, ſchieten ook hier en daar kleene, ſneeuw-witte en welriekende bloemen. Na deze bloemen volgen kleene vruchten, die de grootte en de gedaante van een Olyf hebben, en eerſt groen zyn, maar ryp geworden, blinkenze van zwartheidt, en worden van d'Apen en Vogelen afgeplukt eer datze geheel ryp op d'aarde vallen. Uit deeze vruchten druipt, door de kracht der Zonne, of door 't vuur, een groene, ſcherpe, bittere, en vette olyachtige vocht, die (eveneens gelyk de vocht die door kunſt uit de bloemen getrokken wordt,) de reuk en ſmaak van 't Kaneel heeft, maar is zoo krachtig niet; zulks de zelve uit deeze oorzaak ook niet veel gebruikt word. Het hout van den boom is ſmakeloos en reukeloos; invoegen de natuur de gantſche kracht van dezen boom aan alle de deelen ſchynt geweigert, en alleen de ſchors daar meê beſchonken te hebben, om daar uit zoo veel te grooter vrucht te trekken. Deze boom, gelyk ook meeſt alle de boomen, heeft een

een dubbelde schors; d'eerste schors is een welsmakend vliesje, en zoo dun, dat het niet anders als groen van d'onderste schors kan geschilt worden: want daar na, als dit vliesje droog word, zit het zoo vast aan de binnenste schors, dat het niet kan gezien noch geproeft, noch met de hand daar af geschilt worden. De groene binnenste schors, als 'er dit buitenste vliesje, dat asverwigh van kleur is, afgedaan word, is slibberigh en glad, en lymachtigh op de tong. De zelve, dus geschilt en gezuivert zynde, word aan vierkante stukken gesneeden en in de Zon te droogen gelegt, die dan door de droogte in pypen, zoodanigh de zelve hier te lande gebragt wordt, in malkandre rolt, en kryght een rosverwige kleur; te weten, na dat door de hitte der Zonne al de vochtigheit, die de schors by zich had, verteert is. Na het afschillen van de schors blyft de boom, zonder schors te krygen, dikwils twee en drie jaren bloot staan; maar na dien tydt krygt hy weêr een nieuwe schors, en wordt weêr bequaam om geschilt te worden. D'Inwoonders zeggen, dat de wortel van dezen boom een zeeker zap uitzweet, dat de Camfer niet ongelyk is. De Sineezen en d'Eilanders van *Ceilon* trekken gemeenlyk uit de groene schors en versche bloemen (byna op de zelve wyze gelyk d'Europers, uit de gedroogde schors of kaneel, kaneel-water,) een zeekre vocht, die zy tot verscheidene nuttigheden weten te gebruiken. Zy perssen ook uit de vrucht een zekre olie, daar af de gemeene man, alsze van zelf hard is geworden, broodjes maakt, en die tot verscheidene inwendige en uitwendige ziekten gebruikt.

In zeer grooten overvloed, en bosch aan bosch, groeien deze Kaneel-boomen op 't Eilandt *Ceilon*; en komen de zelve daar zoo weeligh voort, dat de gantsche wereldt de schors, die de Kaneel is, niet zou kunnen vertieren, indien d'Inwoonders by wylen geen heele losschen met Kaneel-boomen aan brant staken. En gelyk dit Eiland zeer vruchtbaar is in 't voortbrengen van Kaneel, alzoo willen,in tegendeel, aldaar Nagel- en Noote-muskaat-boomen niet wel tieren en voort komen.

Men vind ook op zommige plaatzen in *Sina* de boomen, daar aan de Kruit-nagels, Peper en Noote-muskaten groeien; doch niet in zeer grooten overvloed, dewyl deze Speceryen gemeenlyk uit andere plaatzen daar in gebragt worden. Dewyl evenwel het beschryven deezer boomen en vruchten den Lezer niet onaangenaam wil te

vooren komen, inzonderheit door dien ik, myns oordeels, noch iets daar in heb aangemerkt, daar af by de Schryvers geen gewagh gemaakt word, zal ik de zelve met weinigh woorden ten toon ſtellen.

Nagel-boom. De boom, daar aan de Kruit-nagel (die ook op Neêrduitſch Geroffel-nagel, en van de Turken *Kalafur*, van d'Arabiers *Karumfel*, van de Javanen *Syanke*, en van andere Indiaanſche volken *Chamque* genoemt wordt) groeit, heeft de grootte van eén Europiſchen Peerboom, en ſchiet met eenen ſtam, die de dikte van een mans middel heeft, en daar aan een ſchors zit als aan den Olyf-boom, zomtyts recht en zomtyts krom naar omhoog. De bladen, die zomtyts alleen en zomtyts veel by elkandre zitten, gelyken na onze Peerboome bladen, hangen aan langachtige ſteelen, en hebben in 't midden in de lengte een zenuwe, waar uit ter weder-zyde veel aartjes ſchieten. De boom heeft zeer veele groote en kleene takken, welke laatſte in zeer dunne ſcheutjes eindigen, uit welks toppen kleene ſteeltjes ſchieten, daar aan de Kruit-nagels by tien en twintigh tropsgewyze by elkandre zitten. Van binnen in 't hooft van de Kruit-nagel zit ook de bloem, die uit veele t'zamengevoegde draaden of ſtyltjes beſtaat, en in 't begin onder 't bloeien witachtigh is, maar wordt daar na groenachtigh, dan rosverwig, en eindelyk hard; en geeft, eveneens als de vrucht zelfs, een zeer ſterken reuk van zich, doch ſterker by helder dan by regenachtigh weêr; waar aan ook de vruchtbaarheit of onvruchtbaarheit hangt: want als het een droogh jaar is heeft men dikwils veel meer vruchten aan de boomen als bladen. Evenwel brengen de boomen alle jaren, ſchoon het een goet en 't zelfſte weêr is, niet altydt een even ryken oogſt voort: want om het tweede of derde, en zomtyds om 't zevende jaar, valt d'oogſt vry ſchraalder, eveneens als of de natuur hare krachten dan weder by een vergaderde, die door het al te weeligh voortbrengen van vruchten uitgeput waren. Van deze Nagels groeit eindelyk een vrucht, die, zoo lang als de zelve groeit, vry taai is, maar zeer hard, alsze haar volle wasdom heeft. De Nagels zyn in 't eerſt root van kleur, maar daar na nemenze een zwarte kleur aan, en worden eens in 't jaar, van Wynmaandt tot Sprokkelmaandt, geleezen. Zommige worden met de hand afgeplukt, en zommige met een lang riet of met een vlegel af geſlagen; doch eerze die af ſlaan, makenze d'aarde

onder

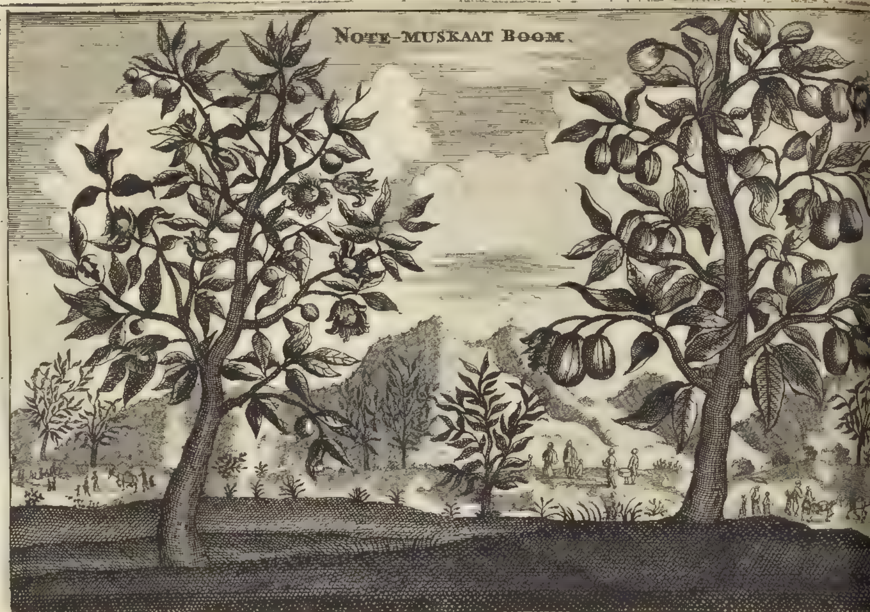
onder den boom rondtom schoon, en trekken alle groente uit, op dat d'afgeslagene nagels niet verlooren gaan. De geene, die aan den boom blyven hangen, worden onder 't rypen al grooter; invoegen datze d'afgeslagene in dikte en grootte verre te boven gaan, en vallen in 't volgende jaar van zelfs af; die ook, schoon datze zoo scherp van smaak niet zyn, duurder gehouden en tot het zaaien gebruikt worden, uit welke oorzaak d'Indianen de zelve *de moeders der vruchten* noemen. Indien eenige van deze van zelfs afgevallene nagels op d'aarde blyven leggen, en van de Bouw-luiden niet opgeraapt worden, die schieten wortel en loof, indienze op een weeligen grond vallen, en groeien binnen d'acht of negen jaren tot een volwassen boom, en brengen dan ook neffens d'andere vruchten voort. D'eerste af-geplukte Nagelen zyn rosverwigh, en een weinigh zwartachtigh, die, op datze heel zwart worden, in de Zon gedroogt worden; de zelve leggenze ook, tot bevryding van wurmsteek, een weinigh in zee-water te weeken, en droogenze daar na dan weêr in de Zon. En dus bereid om te duuren, wordenze door de gantsche werelt verzonden. En hoewel de Nagel-boomen alleen maar om de vruchten gepoot en aangequeekt worden, zoo is evenwel by de bladen, bloemen en takjes, als ook in de gom, die deze boomen uit-tranen, een speceryachtige en heilzame kracht. Doch wat krachten deeze vruchten by zich hebben, zulks is onnoodigh hier te verhalen, dewyl de zelve eenen ieder te bekent zyn, en daar af by andere wydloopigh geschreeven is; alleen zal ik dit eenige, dat aanmerkens waerdig is, hier by voegen. Te weten, als d'Indianen de Nagelen zullen verkoopen, of de verkochte leveren, zoo zettenze gemeenlyk in de Nagel-schuuren een groot vat met water, dat alles in korten tydt weg en in de Nagelen trekt, en de zelve, tot hun groot gewin, zeer verzwaart. Ja, dat meer is, men bevind de Nagelen byna zoo veel verzwaart te zyn als 't water zwaar is.

Uit de bloemen en groene Nagelen trekken d'Indianen, door kracht van 't vuur, een water of geest, die zeer lieffelyk riekt, en zonderling krachtig tegens alle gebreeken der herssenen is. Zonderling geneest dit water ook een zeekre ziekte of lamheit, die d'Indianen *Beribery* noemen. Byna op geen andere plaatzen, dan op de Molukker Eilanden, wil de Nagel-boom tieren en weelig vruchten voort brengen. Deze boomen beminnen het Geberghte, en groeien zomtyds zoo dicht by malkandre, dat 'er de Zon niet door kan schynen.

Noote-muskaat-boom.

Gelyk nergens de Kaneel-boom zoo weeligh voort komt als op 't Eilandt *Ceilon*, alzoo komt ook nergens de Noote-muskaat-boom in zoo groot een overvloet voort als op 't Eiland *Banda*, dat een van de voornaamste Molukker Eilanden is.

De boom, daar aan de gemeene Note-muskaat (van d'Inwoonders *Bongopala* geheeten) groeit, heeft de gedaante van eenen Appel- of Peerenboom, komt dikwils van zelfs, zonder aan te queeken of de hand daar aan te slaan, in 't wild voort; is veeltyds oud, altydt groen, vol bloeisem, en met Noten beladen, waar van zommige heel en andere half ryp zyn. De schors van de stam is asverwigh, 't hout pypig, en 't mergh, dat 'er van binnen in zit, bruin-rood. De bladen, die zydelings en by bosjes, maar zelden alleen, aan kleene steeltjes zitten, zyn vrolikgroen van kleur, dun, glad, en hebben in de lengte een eenige zenuwe, waar uit veele schuinse adertjes schieten. De zelve, tusschen de vingeren gewreven, rieken niet alleen zeer sterk, alsze noch groen zyn, maar zy behouden ook, alsze verdort zyn, hare scherpe en uitsteekende speceryachtige kracht. De bloemen of bloeisem zyn in grootte en kleur de bloemen van den Peer- of Kerssen-boom gelyk, vallen zeer licht af, en rieken niet zeer sterk. De vrucht, die na de bloeisem volgt, en aan de steel eenigsins tol-rond, maar doorgaans schyf-rond is, groeit niet aan de toppen der takken, gelyk de groote Noten, maar hier en daar aan de litten of knoopen der takken. Na dat de bloeisem van de vrucht is afgevallen, is d'eerste schil of bolster van de

de Noot in 't begin groen, rimpeligh, ruig en vry dik; maar alsze begint ryp te worden, komt de zelve vol geele, purpere en gout-geele plekken. Deze ruige schil splyt en scheurt terstondt, en toont de Noot, daar om de Foli netsgewyze zit; daar na, als de vrucht ryp is, splyt deze ruige dop geheel en al van malkandre, eveneens als de bolster van onze groote Noten, als de Noot van binnen ryp is; waar na de netsgewyze schil of Foli zich in 't begin zeer schoon rood, maar terstondt daar na gout-geel vertoont, en besluit den dop, waar in eigentlyk de kern zit, die wy de Note-muskaat heeten. Zulks deze Note-muskaat met drie doppen of bedekzelen overtrokken is; te weeten, met een groene en dikke bolster, die de buitenste is, en met een dunner, maar die gout-geel van kleur, zeer duur, en de middelste is; en eindelyk met een harden dop, die d'onderste of de laatste en derde is. By wylen vind men ook Noten zonder Foli, 't welk hier by toe komt, wanneer, door 't schielik zwellen der Nooten, het netje breekt en vergaat eer dat het zyne behoorlyke dikte krygt en sterk wordt. Deeze vrucht wordt van verscheidene vogels aldaar opgegeeten, maar allermeest van zeker slach van Duiven, die wit en kleen zyn. Deze Duiven, die zeer groote smaak in de Foli hebben, nemen deeze Noten, als de buitenste bolster van malkandre splyt, weg, en slokkenze met de Foli op; ook scheidenze eerder niet uit voor dat haar groote krop vol is: en te dezer oorzake wordenze ook van onze Koopluiden aldaar Neut-eeters genoemt. Maar de Noten, die zy ingeslokt hebben, lossenze van onder weder heel uit, die ook daar na schielyker, dewylze door de groote hitte der maage eveneens als geweekt zyn, uitloopen en loof schieten. De boomen, die van deze Noten voort komen, zyn de bederving en vergankelykheit zeer onderworpen, en brengen veel slechter vruchten voort dan d'andere; ook worden de vruchten van deze boomen weinigh geacht, en alleen maar geplukt om de Foli, daar meê de beste Foli vervalscht word.

Wyders, deeze boomen brengen in een zelve jaar altyd twee maal, dikwils drie maal vruchten voort. D'eerste vergadering of oogst der vruchten geschied in Oogstmaandt en Herfstmaandt; de tweede ontrent in Lentemaand; maar de derde in d'een of d'ander maand, na dat de tydt van 't jaar geweest is. Deze Noten moeten niet, dan wanneerze overryp zyn, afgeplukt worden; dikwils wor-

worden hier in de Noot-plukkers door de rosverwige kleur, die deze Noten gemeenlyk hebben, en ook een teken van volkomene rypheit is, bedroogen; zulks de zelve voor den tydt afgeplukt worden. Want de Noten, die onryp afgeplukt worden, (*Rumpi* van d'Indianen geheeten,) kunnen van wegen de weinigheit van zap en raauwheit niet lang duuren, en worden uit deze oorzaak ook licht wurmsteekig. Maar de geene die ryp afgeplukt zyn, worden uit hare bolsters genomen, en eerst in de Zonne-schyn te droogen gelegt, daar na, alsze gedroogt zyn, van de Foli ontbloot, en eindelyk de kernen, die wy Note-muskaten noemen, met kalk afgewosschen; welk laatste haar tegens de bederving, en alle uitterlyke verandering van weêr en windt beschermt; invoegen de zelve dan door de gantsche wereldt over Zee te scheep kunnen gevoert worden. Voor de beste Nooten worden gehouden die asverwig en een weinigh rootachtigh zyn, en daar eenige witachtige streepen door loopen. Het gebeurt ook dikwils dat zommige Noten, buiten den gemeenen loop der natuure, in grootte, gestalte en kleur van d'andere verschillen, gelyk ook zulks by wylen in de kleene en groote Europische Noten te zien is. Dusdanige Noten worden van d'Indianen *Pala-Java* genoemt, en van hen niet over de spyze, maar voor genees-middelen gebruikt.

Maar de Foli, die de Note-muskaat nets-gewyze bekleed, leggen d'Indianen gemeenlyk, eer datze volkomen ryp, en dewylze noch zeer schoon en hoog-root van kleur is, in zout en edik, en zettenze in plaats van voorrechten, om een grage maag te maken, op tafel. Maar na dat de Foli is ryp geworden, wordze van de Noot genomen, in de Zon gedroogt, en met groote toeverzicht weg geleit en bewaart. D'Indianen willen dat zoo wel de Noot als de Foli de verkoude en ingekrompen zenuwen geneest; te dien einde heeft ook de gemeene man altydt in huis olie gereed, die uit de versche vrucht geperst is. En gelyk uit de Foli veel minder olie komt dan uit de Noot, alzoo is in tegendeel d'olie van de Foli veel krachtiger dan d'olie van de Noot. D'Inwoonders achten de Foli zoo veel hooger als de Noot, datze de Foli wel zestig maal duurder verkoopen. De groene en onrype Noten worden van de Grooten in Indiën ingeleit, zommigen in edik, en zommigen in suiker, en in plaats van banket op tafel gezet. Deze dus ingeleide Noten zyn ook zedert eenige jaren herwaarts in Europe over gebragt, en worden niet alleen in de Artzenye, maar ook voor een lekkernye gebruikt. Zommigen leggen ook de buitenste bolster in suiker in, en houden daar veel meer af dan van de Noot zelfs, eensdeels om de lieffelyke reuk, en eensdeels om d'aangename temperheit. Dus verre is van de gemeene ronde en beste Note-muskaat gesproken; nu zullenwe ook met weinigh woorden de langwerpige Note-muskaten, die van d'Indianen *Pala-Metsiri*, en hier te lande Mannetjes-nooten genoemt worden, aanroeren. Deze worden van de gemeene man, doch zonder reden, voor de beste gehouden: want zy overtreffen de gemeene Noten hierom in waerdigheit en kracht niet, om datze Mannetjes genoemt worden, quansuis als of de natuur met de grootte en lengte hare voortreffelykheit te kennen had willen geven, maar zy zyn in tegendeel de slechtste. Want zoo veel zy de gemeene Noten in grootte overtreffen, zoo veel worden deze weer van de gemeene Noten in speceryachtige kracht en andere deugden, die by de zelve zyn, overtroffen. En wat den naam van Mannetjes-noot aangaat, dien hebbenze van 't gemeene volk, dat voor vast gelooft, (niet uit reden, maar uit enkel waan-geloof,) dat de langwerpige Noten den mannen, alsze die in de spys gebruiken, het zaat verwekken en vermeerderen. De Foli evenwel van deze Noten, schoon datze zeer schoon van kleur is, heeft zoo weinigh krachten by zich, datze by d'Indianen zelf in geene waerde gehouden word; zulks de boomen, daar aan deze Mannetjes-noten groeien, onder d'ontaarde en wilde boomen gerekent worden: want deze wassen op de grenzen van *Banda*, zonder dat'er iemant de hand aan slaat, en verschillen van de gemeene

Note-muskaat boomen meer in aart en kracht, dan in gedaante en geſtalte. En dewyl d'Inwoonders bevinden dat deze Noten zeer krachteloos zyn, zoo achtenze de zelve ook zoo weinigh, datze die om 't plukken niet willen hebben. De boom zelf, daar deze Mannetjes-noten aan groeïen, krygt langer, dikker en zenuwachtiger bladen. De Noten vallen niet alleen langwerpig, maar ook zomtydts byna vierkant, en ſchieten niet uit de knoppen der takken, gelyk de gemeene, maar aan d'uitterſte enden der takken, en zitten, eveneens als de groote Okernoten, t'effens by drie en vieren by malkandre.

De voornaamſte ſoorten van Peper zyn tweederlei, d'een wordt de ronde, en d'ander de lange genoemt.

Ronde Peper. De ronde Peper, die voornamelyk op *Malakka*, d'Eilanden *Java* en *Sumatra* weeligh voort komt, wordt niet verre van de Zeekant gepoot, neffens de wortels van zeekre boomen, *Faufel* geheeten, of neffens palen in d'aard geſteeken, daar zy eveneens als een Wyngert by op klimt. Zoo hoogh ſchiet dit gewas naar omhoog, als de boom of paal is, daar om het zich ſlingert; en als het oudt is, en met aſch en meſt gemeſt wordt, zoo klimt het boven den top van haar ſteunſels; zulks dit gewas, als het niet hooger kan klimmen, eveneens als de Hop, weêr naar omlaegh daalt. Het geeft ook veele ſcheuten van zich, die vol leedjes en knoppen zyn, taai, en zoo zwak en buigbaar, datze, eveneens als de Hop of Turkſche boonen, langs der aarde kruipen, indienze geen boom of eenigh ander ſteunſel vinden, daarze by op klimmen. Indien dit gewas van zaat in een vruchtbaren grond gezaait word, zoo brengt het binnen het jaar een ryken Oogſt van vruchten voort; maar ſtaat het op een barren grond, zoo ſchiet het langzamer op, en krygt langzamer vruchten; ook wordt het van jaar tot jaar, na den aart des gronds, min of meer vruchtbaarder. Het ſchiet in d'aarde met een wortel, die vol kleene en taaie vezelen zit. De bladen, die de Klim-ops bladen niet zeer ongelyk zyn, en in 't midden een zenuwe met aderen ter zyde hebben, ſchieten uit de knoppen der takken, en zyn aan de buiten zyde vry groen, maar aan de binnenſte zyde bleek-groen. De vruchten hangen tros-gewyze, eveneens als d'Aal-beziën by malkandre, maar de tros of 't bos is veel langer, en zit ook voller beziën of Peper-korens, die aan den ſtengel zonder ſteel zitten. Deze boſſen of troſſen met Peper-korens

zitten

zitten niet alleen in 't midden aan de takken, maar ook boven aan d'enden.

De Beziën of Peker-korens zyn in 't begin groen, maar zwart van kleur alsze ryp geworden zyn, 't welk daar te lande voornamelyk in de Zomermaanden geschied, als 't hier Winter- en Louwmaandt is. De rype Beziën worden terstont afgeplukt en in de Zon gedroogt, waar door de zwarte schil vol rimpelen komt. Als deze zwarte schil by tyds en voor het droogen in de Zon afgeschilt wordt, zoo komt hier een ander soort van Peper af, die witte Peper genoemt wordt; die scherper, duurder en ook aangenamer van smaak is, als de zwarte Peper, en van de Grooten in Indiën in plaats van zout veeltyds op de tafel gebruikt word. Deze afschilling van de buitenste zwarte schors geschied als de Peper overryp is, en in zee-water te weeken heeft gelegen. Want door dit weeken zwelt de buitenste schil, en berst, zulks dan met kleene moeite de witte Peper-kooren, die van binnen zit, uitgenomen, en weder, gelyk te vooren, in de Zon gedroogt wordt. En indien de gemakkelyke Indianen dezen arbeidt zich zoo zeer niet ontzagen, men zou, ten aanzien van de zwarte Peper, een grooter overvloed van witte Peper hebben. Wyders, d'onkundigheit deezer schilling en toebereiding veroorzaakt dat zommigen ook nu noch voor vast gelooven, dat de witte Peper (die alleen maar in rypheit, en om datze van de zwarte rimpelige schil berooft is, van de zwarte Peper verschilt) en de zwarte twee byzondere en verscheide soorten van Peper zyn. En niet alleen hebben de Beziën, die eigentlyk Peper genoemt worden, maar ook de bladen en het gantsche gewas een vuurige scherpigheit by zich. Want de bladen, takken en wortel, indienze gekaauwt worden, branden in de keel en op de tong, en verwekken het speekzel, niet anders als de wortels van *Kostus* en *Berethram*.

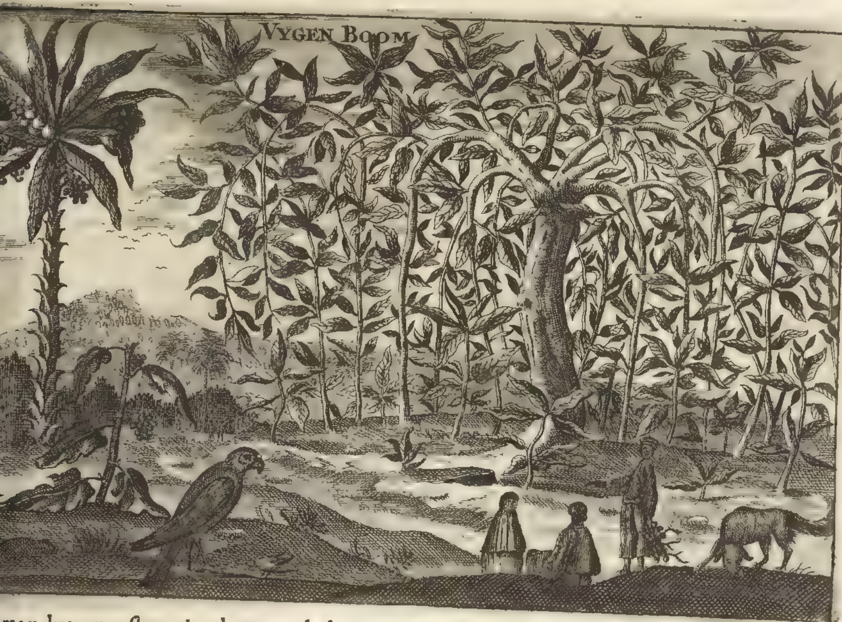
Behalven deze ronde Peper valt 'er in Indiën een soort van lange Peper, die d'Indianen *Pimpilim* noemen. Deze word over de spyze niet gebruikt, maar zeer veel onder de genees-middelen gemengt, voornamelyk in de Theriakel en andere tegen-giftige genees-middelen, 't welk ook niet zonder groote reden geschied, dewylze zeer edele en groote krachten by zich heeft; waar door de zelve ook veel duurder koop is. Deze Peper valt in grooten overvloet in *Bengale*, en wordt ook van daar na Europe over gevoert. In gestalte, uitgezeid de vrucht, komt dit gewas met de ronde Peper overeen, dan alleen kruipt het langs d'aarde, of slingert zich maar om laege palen. De bladen vallen eenighsins tengerder, en donkerder groen, en zitten aan lange steelen; voorts is het onderscheid tusschen beide deze gewassen zeer kleen, en byna niet kenbaar. De vruchten, die in gestalte met de bloeisels van de Hazenoote-boomen overeen komen, en uit veele graintjes of beziën bestaan, schieten uit ieder litje, tegen over 't litje daar de bladen aan zitten, en hangen aan redelyke lange steelen. In 't begin zyn de vruchten groen, maar in 't droogen wordenze asverwigh, en hebben niet alle een en de zelve lengte; hoewel de Peper-korens in gestalte niet verschillen, en alle op een zelve wyze neffens malkandre zitten. De stengels van deze Peper-rist, daar aan de gemelde graintjes zitten, hebben zomtyts van binnen veel vochts by zich, 't welk ook de Beziën wurmsteekigh maakt, indien deze vocht komt te verdwynen. Deze lange vruchten worden afgeplukt en gedroogt, eer datze ryp worden; en hoewelze, alsze eerst gedroogt zyn, zoo heet op de tong niet vallen, zoo wordenze evenwel daar na alzoo heet van smaak als de ronde Peper, schoon datze maar effen op de tong geproeft worden.

d'Indianen doen deeze lange Peper in bestrykingen of zalf, die zy tegen de pyn der gewrichten, die uit koude ontstaat, gebruiken. Zy gebruiken de zelve ook met groot voordeel tegen 't vergift, duizeling en zinkingen des hoofts, en ster in d'oogen. Het graauw in Indiën gebruikt het water, daar in een goet deel Pepers te weeken heeft gelegen, tegen een langduurige verzwakking der mage.

Hoewel de Sineezen een afschrik heb- *Betele.*

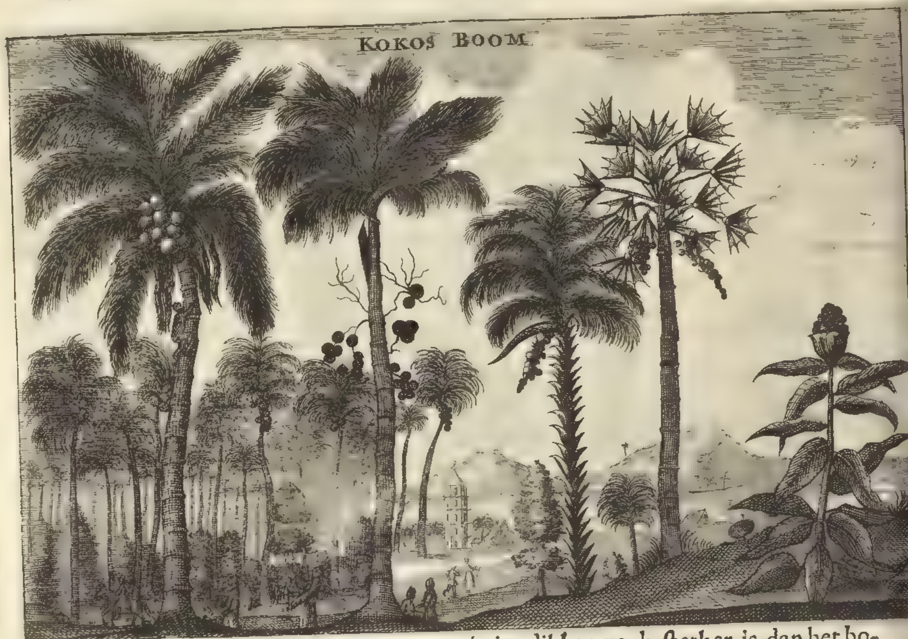
hebben van uitheemſche zeden aan te nemen, zoo hebben evenwel d'Inwoonders van zommige geweſten, van de Indiaanſche gebuur-volken, de gewoonte, van de bladen *Betel* geduurigh in den mond te kaauwen, ontleent. Deze bladen, die door geheel Indiën van d'Indianen gekaauwt worden, tieren weeligh onder een getemperden Hemel, maar willen in de koele Sineeſche geweſten en in *Mozambique* niet aarden. Het gewas, daar aan de zelve groeien, is een heeſter, en ſlingert zich, en kruipt eveneens als de Peper of Europiſche Hop, by een ſtok of paal opwaart; invoegen men van verre het zelve van de Peper niet wel onderſcheiden kan. De bladen, die aan een langen ſteel hangen, en in geſtalte zeer na met de bladen van d'Oranjeboomen overeen komen, maar voor zoo ſpits niet toe loopen, zyn gladt, donker groen, dun, gelyk de bladen van het Fontein-kruid, en met vyf, zes en zomtyds zeven zenuwen bezet, die ten deele recht, en ten deele bochtigh loopen; komen licht te bederven, indienze, alsze verſch afgeplukt zyn, te veel en lang gehandelt worden. Als men de zelve kaauwt, is 't eveneens als of men met de tanden op zant byt. De vrucht, die aan dit gewas groeit, en eenige gelykenis met de witte en langachtige Peper of met een Muize-ſtaert heeft, wordt van d'Indianen *Siry-boa* genoemt, en van hen, om de rarigheit, in grooter waerde gehouden dan het blad *Betel* zelf. Deze bladen worden in zommige zuiderlyke Landſchappen van *Sina*, en door geheel Indiën van d'Indianen 's morgens, na den middag en 's avonds, ja des nachts, gekaauwt, en geduurig van hen in de handen gehouden. Doch zy gebruiken de *Betel* niet alleen, dewyl de zelve bitter van kaauw is, maar mengen daar by, om deze bitterheit te verdryven, Areka, en een weinigh Kalk; en aldus bereid, is de zelve, na het zeggen der Sineezen en Indianen, zeer zoet van ſmaak. Zommigen doen by de *Betel Lycium;* ryke en wel-gegoede luiden *Caphur de Burneo;* andere hout van Aloë, Muſchus en andere Speceryen. En dus toebereid, heeft de *Betel* een lieffelyken ſmaak, en veroorzaakt zoo een aangename en welriekende adem, dat ryke luiden die geduurig in den mond knauwen, en ook gemeene luiden, na datze macht hebben. Op plaatzen, die diep landwaard in gelegen zyn, worden deze bladen zeer duur verkocht. Als de Sineezen elkandre komen bezoeken en groeten, hebbenze gemeenlyk het bladt *Betel* in de hand, en wordt het zelve met Areka en Kalk overal, tot teken van een grooten weldaadt, in een houte ſchootel aangebooden. In 't gebruiken nemenze eerſt een weinigh Areka, datze kaauwen, en terſtondt daar op een blad *Betel*, datze eerſt met Kalk beſtryken, na dat 'er de zenuwen met den nagel van den duim (dien zy te dien einde altydt ſcherp houden) zyn uitgenomen. Van dit kaauwen der bladen komt een zap of quyl in den mond, 't welk eerſt bloed-root is, en uit geſpogen wordt. Dit is een van de drie dingen, die de Sineezen voor een ſpreekwoordt van 't Landſchap *Quantung* gebruiken, te weeten, dat 'er drie ongewoone dingen in dit Landtſchap zyn; de Hemel zonder ſneeuw, de Boomen altydt groen, en d'Inwoonders altydt bloed-ſpuwend; om dat men hier nimmer ſneeuw ziet, de boomen nooit van bladen ontbloot, en de menſchen bladen van *Betel* en *Areka* kaauwen, 't welk, gelyk gezegt is, hun ſpeekzel root maakt. Hier na volgt een ander zap, maar dit zwelgenze door de keel. D'Indianen en Sineezen gelooven dat het kaauwen van de *Betel* het tandtvleeſch vaſt maakt, en de maag verſterkt. De bladen zyn verwarmend en verdroogend byna in den tweeden graad. Zommige houden de rype en gout-geele bladen voor de beſte; andere de dorre, om datze in 't kaauwen grooter geluit van zich geven. d'Indianen, (zeid *Akoſta*) alsze op ſtraat gaan, hebben gemeenlyk *Betel*-bladen in den mondt, en voornamelyk alsze iemant van de Grooten willen gaan ſpreeken; want hier door makenze eenen zeer lieffelyken adem, 't welk hen anders tot groote oneer zou ſtrekken, indienze zulks niet deeden. Op zeekre tyden evenwel houdenze van dit kaauwen der *Betel*-bladen op: te weten, als een

van

van hun naaste vrienden overleden is; en ook op zeekre vast-dagen.

Op zommige plaatzen in *Sina* groeit ook een zeer wonderlyke en vreemde Boom, die van zommigen, om dat hy vruchten als Vygen krygt, d'Indiaansche Vyge-boom genoemt word, maar andere noemen hem den Boom van *Goa*, om dat hy daar allereerst van d'Europers gevonden is, en nergens zoo weelig voort komt als op 't Eilandt *Goa*. Deze boom schiet met een eenigen dikken stam zeer hoogh op, en spreid zyne takken in de rondte, na alle kanten; uit deze takken schieten naar omlaeg tot op d'aarde zeekre dunne vezelen of draden, die, alsze noch jong en frisch zyn, een gout-geele kleur hebben, en in d'aarde schieten, en alzoo jonge boomen voortbrengen: want deze neêrschietende vezelen worden allengs zeer dik, en veranderen in nieuwe stammen van boomen, uit welke stammen boven aan wederom nieuwe takken na alle kanten schieten, die zich dan wederom als te vooren, met het uitwerpen van nieuwe vezelen na d'aarde, voortplanten. En op deze wyze schieten uit deze vezelen, als die tot dikke stammen geworden zyn, zonder ophouden weder nieuwe takken; zulks somtyds een eenige boom met hare afzetzels een heele Italiaansche myl in de rondte beslaat, en het zeer zwaarlyk te kennen is, welk dat de oorspronkelyke boom, of welke de moeder van alle deze afzetzelen is, dan alleen uit de dikte des stams, die zomtydts in dezen oorspronkelyken boom zoo dik is, dat drie mannen naauwliks den zelven omvademen kunnen. En niet alleen werpen d'onderste takken dusdanige vezelen uit naar d'aarde, maar ook de bovenste takken van den boom; waar door een eenige boom dikwils een dicht en groot bosch maakt. Als nu d'Inwoonders onder deze boomen een doorgang willen maken, zoo houwenze gemeenlyk de dunste vezelen, die alreê in stammen verandert zyn, weg, en maken op deeze wyze daar onder verwelfde kamers of vertrekken, daar in zy voor de hitte der Zonne gaan schuilen. Want d'andere groote takken schieten zoo veele dichte kleene takjes uit, dat 'er de stralen der Zonne in 't minste niet kunnen door schynen. En welk een plaats deze boomen met hunne takken en loof beslaan, kan een ieder hier genoegh by afmeeten, dat onder eenen boom drie duizend menschen staan kunnen. De bladen van de jonge takjes, die de bladen van de Quee-boom zeer gelyk zyn, en met

groote ſmaak van d'Olifanten gegeten worden, vallen aan de bovenſte zyde groen, en aan de onderſte witachtigh, en een weinigh wolachtig, eveneens als de Quee-peere-boomen bladen. De vrucht, die de grootte van een lidt van een duim heeft, en in fatſoen met de kleene Vygen overeen komt, is van buiten en binnen bloet-root, vol graintjes, gelyk de gemeene Vygen, en ook wel zoet en eetbaar, maar zoo aangenaam van ſmaak niet als de gemeene Vyg.

Kokos-boom. Weeligh groeit ook op veele plaatzen in *Sina* de Kokos-boom, die door geheel Indiën *Coquoeiro* genoemt word. Deze boom ſchiet zelden met een rechten, maar gemeenlyk met een krommen ſtam opwaart, die vier, en dikwils zeven voeten dik, en by wylen over de vyftigh voeten hoog is; maar des zelfs wortel is kort, dun, en naauwliks met d'aarde bedekt; invoegen het ten hoogſten te verwonderen is, dat de ſtammen van deze boomen zich op zulke korte en dunne wortels in de lucht over end kunnen houden, en niet door hare eigen, en der vruchten zwaarte, (behalven datze dikwils noch van ſterke winden gebeukt worden,) ter aarde vallen. Hier by komt noch dat het onderſte van den ſtam, neffens der aarde, niet dikker noch ſterker is dan het bovenſte daar de vruchten zitten. De ſchors des ſtams is asverwigh van kleur; 't hout, dat tot weinigh dingen dienſtig is, dewyl het alleen maar uit vezelen of draden beſtaat, is zoet, en vol melkachtigh zap, waar door het van de Mieren, als de boom afgehouwen is, zeer gezocht wordt. Aan den ſtam zitten geen takken, maar boven aan vyftien, twintigh, en meer veers-gewyze groote bladen in de rondte, die ten deele naar omhoog ſtaan, en ten deele naar omlaeg hangen. Ieder blad, dat omtrent zeſtien voeten lang, en dicht aan den ſtam omtrent eenen voet dik is, beſtaat uit veele andere bladen, die op een ry tegens elkandre over ſtaan. Tuſſchen de veers-gewyze bladen komt aan den top van den boom een ſcheede van twee voeten lang, die op 't end ſpits toe loopt, eerſt groen is, en daar na root word, en zich van zelf opent. Eer dat deze ſcheede zich opent, vertoont zich van binnen een zeer ſchoone ſteel van een voet lang, en van drie of vier vingeren dik, die uit veele takken beſtaat van een voet of een half lang, die zeer behendelyk van de natuur t'zamen zyn gevoegt, en een groote air vertoonen. Aan deeze takken zitten zeekre driehoekige dingen,

gen, zoo groot als een Amandel, die wit van kleur, en de beginzelen van de bloemen en nooten zyn: want als deze scheede berst, zoo spreiden zich de takken van malkandre, en vertoonen geele bloemtjes. Na deze bloemen volgt de vrucht, die ieder aan een byzonderen steel zit, die kort en zoo dik als een Ganze-schaft is, en uit rosverwige schubben bestaat. De vruchten van deezen boom, die Kokos-nooten genoemt worden, zyn hard, zwaar en dikwils grooter als een mans hooft, en hangen by troppen zeer vast boven aan den stam. Buiten om deze nooten zit een dikke, draatachtige en taaie schil, waar na een houtachtige kelk volgt; indien men deeze houtachtige kelk, als de vrucht noch onryp is, doorsteekt, zoo loopt 'er zeer veele zoete en aangename vocht uit, die, versch in gedronken, het water zeer krachtigh af dryft, en, als de Nooten zyn ryp geworden, gelyk stremsel stolt, en een schryf-pen dik zich binnen aan dezen houtachtigen kelk of schil gaat zetten. Deze pit is zoo zoet en aangenaam van smaak, datze ook d'allerzoetste Europische nooten in aangenaamheit van smaak verre te boven gaat; zy geeft ook zeer goet voedzel, en verquikt de afgematte leden wonderlyker wyze. Te deezer oorzake wordt de zelve van de zeevarende luiden, die, door het lang zwerven op zee, van scheurbuik en andere ziekten zwak en machteloos geworden zyn, zeer gezocht en met groote smaak gegeten. Zy is warm en vochtigh in den eersten graad, en daar uit word een olie geperst, die geensins in deught en kracht voor d'olie van zoete Amandelen heeft te wyken, en word ook over de spyze en onder genees-middelen daar te lande, als ook door geheel Oosten Westindiё, gebruikt. Van binnen ingenomen, geneest deze olie de gebreeken der borst, en veroorzaakt loslyvigheit, indien men wat veel daar af inneemt; zonderling isze ook goet voor de geene, die zich inwendigh door vallen beschadight hebben, en dryft zeer krachtigh het water af. Wyders, boven uit den kruin van den stam spruit, eveneens als een jong boomtje, een spier-wit en bolachtigh mergh, dat in een scheede of huisje beslooten leit, en, als het daar uit schiet, byna van de zelve hoedanigheit en smaak is, als de boven gemelde gestremde vocht of kern der noote. Dit merg wordt niet alleen raauw, maar ook gekookt onder andere gerechten op tafel gezet, en is zoo goet van smaak als blom-kool. Als dit boomtje niet heel ryp is heeft het een grooter verkoelende kracht by zich; zulks het dan in plaats van salade en latuw gebruikt kan worden. Maar als dit merg wordt afgeplukt, zoo gaat de boom uit, 't welk zoo licht niet geschied, als men een stuk van d'onderste wortel quetst of af snyd; dit doet veele Inwoonders gelooven, dat dit boomtje niet by d'aarde of vocht der aarde, die door de wortels ingezogen word, maar by de lucht, die dit boomtje uit den kruin des booms trekt, gevoed wordt en leeft.

Van de buitenste veezel of draatachtige schil, die om de Kokos-noten zit, worden op verscheide plaatzen in Indiën kleene en groote scheeps-touwen gemaakt, die zeer lang in zout water duuren, en byna onverganckelyk blyven. Ook zyn alle d'anker- en andere kleene touwen ('t geen aanmerkens waerdig is) van de Koninklyke vrachtscheepen te Portugaal, van de vezelen of draden van deze buitenste schil gemaakt. Zeeker Schryver *Lakuna* vermeld, datze op zommige plaatzen in Indiën van de vezelen der buitenste Kokos-noote schillen Tapyten weven. In *Sina*, en verscheidene andere gewesten in Indiën, worden deze vezelen in plaats van werk gebruikt, daar meê de repen en spleeten der scheepen dicht gedreeven worden; ook zyn deeze vezels veel beter als werk, dewylze zoo licht niet verrotten, en in 't zout water opzwellen en dicht worden. Van de binnenste houtachtige dop worden kroezen en drink-bekers gedraait, en die by wylen met gout of zilver beslagen. De bladen van deze boomen worden ook in plaats van papier gebruikt, en daar af ook by d'Indianen redelyk sterke en vaste kleederen gemaakt. Eindelyk verschaft deze eenige boom alles wat tot een schip van nooden *Klusius.*

den is, zoo wel ten aanzien van gereedschappen als ladinge. Want van de stam en takken worden in Indiën masten, planken en stuuren gemaakt; van het loof of bladen zeilen; van de vezelen der buitenste schil touwen, en eindelyk verstrekken de vruchten, of Kokos-noten, de lading. Weshalven, indien men op al de nuttigheden, die uit dezen boom en des zelfs vrucht voort komen, wil achtingh geven; (daar af wydtloopigh by andere alreê geschreeven is) men zal, gewisselyk, geen gering mirakel der natuure in dezen boom bespeuren; en moeten bekennen, dat geen boom in de gantsche wereldt gevonden wordt, die den menschelyken geslachte meerder nuttigheden verschaft.

By *Kingyven*, in 't Landtschap *Quangsi*, groeit een boom, *Areka* geheeten, die uit Indiën aldaar overgebragt is, en komt in fatsoen eenigsins met de Kokos-note-boom overeen; maar is zoo dik niet, en heeft ook kleender bladen. De vrucht, die aan dezen boom groeit, word mede Areke geheeten, is zoo hard, datze niet als met een mesch of schaer kan van malkandre gesneeden worden.

Vruchten.

Vruchten in Sina.

BEhalven de Vruchten, die ook in verscheidene gewesten van Europe voort komen, levert de Sineesche lantsdouw jaarliks eenen ryken Oogst van allerlei uitheemsche Boom-vruchten of Oosten uit.

Pompelmoes.

Byna nergens, als in 't Landtschap *Quantung*, komt ook een zekre vrucht voort, die van de Sineezen *Venku*, van de Portugeezen *Jamboa*, en van de Hollanders Pompel-moes genoemt wordt. Deze vrucht groeit aan eenen boom, die met doornen bezet is, gelyk de Limoen-boom, maar overtreft den Limoen-boom in grootte. De bloemen zyn de bloemen van den Limoen-boom zeer gelyk, wit, welriekend, en daar uit wordt ook een zeer welriekend water gedisteleert. De vruchten overtreffen in grootte ook d'allergrootste Limoenen; dewylze zoo groot en dikwils grooter als een menschen hooft zyn. De schil is den Gulde-appelen in kleur gelyk. 't Merg is van binnen rootachtigh, en zoetachtigh zuur, en smaakt als een Druif die niet heel ryp is; zulks uit de zelve veeltydts ook een drank geperst word, eveneens als in Europe uit de Kerssen en Peeren.

In 't Landtschap *Peking* vallen zeer schoone Appelen, Peeren, Pruimen, Koren, Geerst, byna allerlei slach van hauw-vruchten, als ook Vygen en Druiven; waar uit d'Inwoonders evenwel geen wyn perssen, om datze meer smaak vinden in hun drank, die uit de Rys getrokken wordt, en zeker ook treffelyk van smaak is; invoegen ook d'Europers den wyn niet zoeken. In 't Landtschap *Xansi* vallen zeer zoete Druiven, waar uit d'Inwoonders zeer veel en schoone wyn zouden kunnen perssen; maar zy droogen de Druiven alleen tot Razynen, die dan door geheel *Sina* te koop worden gezonden.

In 't Landtschap *Peking* groeien zeer schoone en groote Kastanien; maar in 't Landschap *Suchuen*, in 't gebied van de Hooft-stadt *Xunking*, zulke die in den mond als suiker smelten, indienze daar in een weinigh gehouden worden.

In 't Landschap *Honan*, onder 't gebied van de Hooftstadt *Quiete*, groeien allerlei slach van Gulde appelen, en voornamelyk zeer schoone Granaat-appelen, waar van de laatste kleene Stad *Xeching*, die in 't gebied van deze Hooft-stadt gelegen is, haren naam gekregen heeft: want *Xeching* is zoo veel gezegt, als de Wallen der Granaat-appelen.

In 't Landschap *Huquang*, onder het gebiedt van de Hooft-stadt *Changte*, groeien Gulde-appelen, waar onder men vind, die van de Sineezen de Winter Gulde-appelen genoemt worden. Want als d'anderen al zyn afgevallen, zoo worden deeze eerst in den Winter ryp, en vallen ook ongemeen zoet van smaak.

In 't Landschap *Fokien*, in 't gebiedt van de steden *Chivencheu* en *Changcheu*, komen d'alleredelste Gulde-appelen in grooten overvloet voort, die in zwaarte en grootte van de grootste Europische niet verschillen; maar zy overtreffen de zelve verre in reuk en geu-

rige

rige smaak. Het gewas verschilt ook zeer weinigh in gestalte van ons Europische; alleen verschillen de vruchten van elkandre hier in, dat de Sineesche Gulde-appelen eveneens als de Muschatel-druiven smaken: want zy rieken en smaken eveneens; invoegen in Italie noch Spanje tot noch toe nooit iemand beter Gulde-appelen gezien of geproeft heeft. Deze vrucht is zoodanigh van aart, dat des zelfs gulde en dikke schil licht af valt. Het merg is ook week van binnen, en leit in byzondere vliesjes beslooten, die zeer licht in stukken van elkandre te scheiden zyn. Deze vrucht, na dat d'overtollige vocht tusschen twee bortjes is uitgeperst, leggen de Sineezen in suiker, en bewarenze het gantsche jaar door. En niet alleen worden deze ingeleide vruchten binnen 's lants vertiert, maar ook buiten 's lants verzonden.

In 't Landschap *Chekiang*, by *Kinhoa*, komt uit de boomen een zeeker Vet, waar van, eveneens als van Talk, zeer schoone en spier-witte kaerssen gemaakt worden, die de handen in 't aanraken niet smeerigh maken noch bezoetelen, nochte zy geven ook geen vuilen stank van zich, alsze uitgebluscht worden. De boom is vry groot, komt in bladen en fatsoen met onze Peer-boom overeen, en kryght witte bloeisem als de Kersse-boom. Na de bloem volgt een ronde bezië, zoo groot als een Kers, waar om een zwart en dun vlies zit, daar onder wit vleesch verborgen leit, dat te voorschyn komt als de bezië ryp is en de schil berst. De Sineezen vergaderen deze beziën, en kookenze in warm water, waar door het vleesch van binnen smelt, maar als het kout is, zoo stolt het wederom, eveneens als Talk. Van binnen in 't vleesch zit een kern, die vol olie zit, en eveneens als d'Olyven in Europe geweekt word; maar d'olie, die daar uit geperst word, gebruiken de Sineezen niet over de spyze, maar in de lampen. De bladen van dezen boom, die zeer vet zyn, verstrekken den Schapen en Koeien een aangenaam voedzel; die daar af ook zeer dik en vet worden.

In 't Landtschap *Peking* valt een vrucht, *Linkio* geheeten, die byna de gedaante van een Minkyzer heeft, is van fatsoen als een driehoekige Grafnaald, en rondtom oneffen. De schil, die 'er rondtom zit, is groen, dik, en aan de verheven punten rootachtigh; maar in 't droogen wordze zwart. Het vleesch van binnen, dat zeer wit is, smaakt eveneens als een kastanie; doch aan eene vrucht is wel zoo veel t'eeten als aan drie of vier kastanien. Het gewas heeft kleene bladen, die verre boven over 't water heenen kruipen, en de meeste vruchten zitten aan de steelen onder water. In stil staande waters wordt dit gewas door geheel *Sina* gezaait.

In 't Landschap *Xantung* groeit een zeekre Appel, *Sucu* geheeten; die wel in d'andere Landtschappen ook gevonden wordt, maar evenwel hier in grooter meenigte voort komt. De zelve gedroogt, eveneens als de Vygen in Europe, kan 't geheele jaar duuren, en wordt door geheel *Sina* van de Koopluiden te koop gevoert. Hy is wat grooter dan onze gemeene Europische Appel, byna rondt van gestalte, en hoogh-root van verruwe. Binnen in 't vleesch zitten steentjes, of platte en ronde kernen, die alle in een harde schil beslooten leggen. Deeze kernen zitten niet recht in 't midden van den Appel, maar aan d'eene zyde, leggen niet plat neêr, maar staan recht naar omhoogh. In eene vrucht vind men zomtyds tien, zomtyds vyf, minder en minder, na datze groot zyn; by wylen krygt men ook eenige daar in geene steentjes zitten. Het vleesch is van binnen root, en wordt, als d'Appel ryp is, week, en krygt een zeer aangename smaak. Om den gedroogden Appel komt eveneens als een korst van honing of suiker; invoegen de zelve in suiker schynt ingeleit te zyn. Men vind ook appelen, die groen van schil zyn, die ook in 't rypen niet week worden, maar worden, eveneens als onze appelen, met de tanden of een mesch, als men die wil eeten, aan stukken gesneeden en geschilt. Deze vrucht vind men nergens buiten de grenzen van *Sina*, en groeit aan eenen middelmatigen boom, zonder dat de zelve eenige queeking van nooden heeft.

Appel Sucu.

In 't Landschap *Suchuen*, in 't gebied van de Hooftstadt *Chunking*, groeit in grooten overvloet de vrucht *Lichi*, die daar van daan ook, als de zelve ryp is, versch, door zeekre boden of lopers, die hier toe gestelt zyn, na 't Keizerlyke Hof gezonden word. Maar in noch veel grooter meenighte groeit deeze vrucht in de Zuiderlyke gewesten van 't Landschap *Fokien*, en voornamelyk in 't gebied van de Hooft-stadt *Focheu;* hoewel de geene, die ontrent *Hinghoa* groeit, de beste is. De Portugezen te *Makao* noemen deeze vrucht *Lichias.* De zelve groeit aan zeer groote hooge boomen, die bladen als Laurieren hebben. Uit de toppen der takken schieten trossen of bossen, waar aan, gelyk de druiven aan hare trossen, de vrucht zit, doch niet dicht by malkandre, en hangt ook aan langer steelen. Deeze vrucht gelykt in fatsoen geheel en al na een kleen hartje, is zoo groot als een Okernoot, en vertoont een kleene Pynappel met haar schobbige en schilferige schil, hoewelze zoo dik niet is, dewylze niet dikker als een vlies is, en ook licht, alleen met de handt, kan afgenomen worden. Van binnen zit een kern die vol zaps, wit van kleur, zeer aangenaam van smaak, en eveneens als een roos riekt. Als de vruchten ryp zyn, zoo krygenze een purpere kleur, en vertoonen de boomen zich dan niet anders, als of de zelve rondtom vol purpere kleene hartjes hingen; 't welk zeer aangenaam en vermakelyk om te zien is. Van binnen in 't vleesch zit een steentje; en hoe kleender dit steentje is, zoo veel te beter en treffelyker word de vrucht gehouden. Met groote reden zou men deeze vrucht den Koning der Vruchten mogen noemen, die, eveneens als ofze alleen maar voor 't oog en den buik scheen gegroeit te zyn, zoodanigh vermaakt, en zoo groot een aangenaamheidt in 't zien en 't eeten geeft, dat men nooit van die te zien zat word. Des zelfs kern smelt eveneens gelyk suiker in den mond.

Nergens in geheel *Sina*, dan in 't Landtschap *Suchuen*, omtrent de derde Krygs-hooftstadt, vallen Pyn-appels.

Lungyen. Noch vind men in *Sina* een zeekre andere ronde vrucht, die in schil de voorgaande niet ongelyk is, en *Lungyen*, dat is, *Draaks-oog*, genoemt wordt. Deze is een weinigh kleender en ronder dan de voorige vrucht *Lichi*, en ontrent zoo groot als d'Europische Kerssen; maar zyn evenwel harder van schil, en die ook schilferachtiger is. De Sineezen droogen ook deeze vrucht, en brengenze gedroogt voor een lekkernye door geheel *Sina* te koop; die evenwel op geenerlei wyze met de versche te vergelyken zyn, dewyl uit de gedrooghde dat edele zap byna geheel en al verdweenen en uitgetrokken is. Uit de versche vrucht wordt ook een zap of vocht geperst, die de Sineezen wyn noemen, zeer lieffelyk van smaak, maar zelden te bekomen is.

In het zelfste Landtschap groeit ook een vrucht *Muiginli*, dat is, de Pruimen van de schoone Vrouw, geheeten. Deze vrucht of Pruimen, die rond vallen, zyn zoo groot datze de Pruimen van Damas in grootte en treffelykheit verre te boven gaan.

In 't Landschap *Quantung* vind men overal Indiaansche groote en kleene Nooten, als ook zekre vrucht, die van eenen ieder voor de grootste vrucht van alle vruchten gehouden wordt, en van d'Indianen *Jaka*, van d'Arabiers *Panaix*, en van de Persianen *Funax* genoemt wordt. Deeze vruchten, ter oorzake van haar grootte, groeien niet aan de takken der boomen, hoewel die ook zeer groot zyn, maar aan den stam, eveneens als ofze vreesden dat de takken, hoewelze vast en sterk zyn, zoo een zwaaren last, zonder te breeken, niet zouden kunnen uitstaan. De schil van deze vrucht is zoo hard en dik, datze niet anders dan met een byl kan geopent worden. Van binnen zitten ontallyke huisjes, die vol geel merg zitten, en daar in een noot of kastanie besloten leit, die, alsze ryp is, zeer zoet en eveneens als een gebraden Europische kastanie smaakt.

Behalven deze vind men noch een andere soort van deze vruchten, die niet aan den stam zitten, maar aan de takken hangen. De boom, waar aan deze laatste groeit, schiet hoog op, en spreid zich

zich in de breedte en wydte zeer verre uit; heeft bladen als d'Eiken-boom, maar zyn niet gefchaert. Deze vrucht word eigentlyk van d'Indianen *Champidaica* genoemt, en is veel beter van fmaak en gezonder van zap dan de *Jaka*. D'afch van de fchillen van deeze fteekelige vruchten gebruiken de Indianen in plaats van loogh, om daar meê wolle en linne kleederen te wasfchen.

Zeker Schryver Kriftoforus Akofta befchryft deeze vrucht en den boom, daar aan de zelve groeit, aldus: De boom, daar aan de vrucht *Jaka* groeit, fpreid zich zeer wyd en breed uit, en heeft bladen die de grootte van een palm hebben, en bleek-groen zyn; waar door in de lengte een dikke en harde zenuwe loopt. De vruchten zitten niet aan de kleene fcheuten neffens de bladen, gelyk in alle andere boomen, maar aan den ftam of aan de groote takken; en zyn lang, dik, donkergroen, hard en dik van fchil, en rondtom met fpitze punten bezet, die met een korte, groene en zwarte doorn eindigen; maar deeze doorn is niet fcherp noch fteekend, fchoon datze fteekend fchynt te zyn. De kleenfte van deze vruchten overtreft in grootte (voornamelyk op de Malabaarfche kuft, daar de befte vallen) d'allergrootfte Kawoerde: want die op *Goa* voort komen zyn kleender, flechter en fmakeloozer. De rype vrucht geeft een lieffelyke reuk. Tweederlei flach vind men van deze vruchten, d'een wordt *Barka* genoemt, en is de befte; d'ander *Papa* of *Giralfal*, en is flechter. Van binnen vertoonen zich deze vruchten, indienze in de lengte opgefneeden worden, fpier-wit, en zyn eveneens als in huisjes of laatjes afgedeelt, die vol kaftanien zitten, die langer en dikker zyn als Dalen. Deze kaftanien, die van binnen wit en met een asverwige fchil overtrokken zyn, worden eveneens gegeeten als de gemeene kaftanien, vallen zwaar en fcherp van kaauw indienze verfch gegeeten worden, en veroorzaken veele winden. Maar indien de zelve, als de Spaanfche kaftanien, gebraden worden, zoo hebbenze een aangename fmaak, en vermeerderen het zaat; waarom de zelve alleen maar van 't gemeene volk gegeeten worden. Ieder kaftanie zit van binnen vol geelachtigh en taai merg, dat zonderling aangenaam van fmaak is, maar zwaar om te verteeren valt, en byna weder, zoo als 't gegeeten is, van onderen geloft word.

In *Sina* groeien ook op verfcheidene plaatzen zekre vruchten, *Duriones* geheeten, *Duriones.*

heeten, die wel in 't eerst een walgachtige smaak by zich hebben, en eveneens als stinkende knof-look rieken, maar verdienen evenwel met recht datze onder de gezondste en heilzaamste vruchten gerekent worden.

Deze vrucht is warm en droogh van hoedanigheden, 't geen uit de werkingen, die de zelve in 's menschen ligchaam doet, lichtelyk te vernemen is. Want de zelve zet niet alleen krachtigh het water af, maar zy breekt en verdryft ook de winden, en doet zweeten. Evenwel kan men de zelve bequaamelyk onder de vruchten rekenen, die geneesbare en voedbare vruchten genoemt worden; invoegen men de zelve in den Herfst zeer spaarzaam behoorde te gebruiken. Want het veel en onmatigh eeten deezer vruchten veroorzaakt een ontsteeking in de lever en 't bloed, en maakt het aanzicht vol puisten. En indien de geene, die d'Indiaansche schurftheit heeft, van de Japonners *Kourap* geheeten, deze vrucht eet, die krygt terstont zoo een groote jeukte op de huit, dat hy geen hand van zyn lyf kan houden zonder te krauwen en krabben. Zeeker Schryver *Akosta* beschryft deze vrucht aldus: De vrucht *Duriones* is warm en vochtig, en wort gemeenlyk van de geene, die de zelve wil eeten, met de voet gebroken; dewylze doorgaans met doornen bezet is, die de handen, in 't aantasten, beschadigen. Die nooit deze vruchten gegeten hebben, meinen datze verrotte Uyens rieken, alsze de zelve eerst voor de neus houden; maar alsze die geproeft hebben, zoo achtenze dat de zelve het zoetste van alle spyzen smaken en rieken. Deze vrucht is by de lekker-tanden in zoo groote achting, datze voor vast gelooven dat niemand zich aan deze vruchten zat kan eeten, waarom zy de zelve ook verscheidene toenamen en als eer-tytelen geven. Het bladt of gewas *Betel* heeft van deeze vrucht een zonderlinge afkeer, die zoo groot is, dat alle de vruchten bederven en verrotten, indien iemant eenige bladen *Betel* in een schip of huis smyt, daar in deze vruchten bewaart worden. En indien iemant, door het veel eeten dezer vruchten, zyn maag ontsteeken en overladen heeft, die kan terstondt d'ontsteeking verdryven, en de maag te recht helpen, indien hy slechts maar eenige bladen op den mond van de maag leit. Geen letzel, hoe veel vruchten dat men ook eet, zal men vernemen, indien men na het eeten van deeze vruchten eenige bladen *Betel* eet. En dit is, als ook dat hy zeer aangenaam van smaak is, myns oordeels, d'oorzaak, waarom men gemeenlyk zeid, dat zich nooit iemant aan deze vruchten zadt kan eeten.

In *Sina* valt ook een zeekre wel-smakende vrucht, *Ananas* geheeten, die allereerst uit Westindië in Oostindiën gebragt is, alwaar de zelve nu in verscheidene gewesten zeer weeligh voort komt en tiert. De vrucht, die ontrent de grootte van een Citroen heeft, is hoog-geel van kleur en welriekend, alsze ryp is; invoegen men in 't voorby gaan de reuk gewaar word daar zelve in huis leggen. Boven op isze gekroont met een tros van bloemen en bladen, valt ook zeer zappigh en aangenaam van smaak, en schynt van verre wel een Aartjesjok te zyn, maar heeft geen stekende angels. De grootste middelste stronk, daar aan de vrucht groeit, is ontrent twee voeten hoog, en met vyftien of zestien bladen bezet, die niet qualik na Aloës-bladen gelyken. Rondtom dezen middelsten stronk zitten weêr andere kleene stronken, waar van ieder ook een jonge vrucht heeft. De geene, die nu deeze rype vruchten afplukken, steeken de jonge stronken terstont in d'aarde, waar af dan groote stronken groeien, die binnen het jaar rype vruchten krygen, gelyk de voorige oude, daar af de zelve genomen zyn. In wortel en bladen gelykt dit gewas niet qualyk na een Aartjesjok. Als deze vruchten in Indiën gebragt wierden, warenze zoo duur, dat het stuk voor tien dukaten verkocht wierd: de zelve hebben een zeer aangenaame smaak, en smaken byna zoo lekker als Aard-beziën met wyn en suiker. Die deze vrucht wil eeten, neemt eerst den buitensten schil daar af, en snyd het overige aan schyven, die men in wyn of water te weeken moet leggen, om de bytende kracht,

ANANAS

MUSA

die by de zelve is, daar uit, en in den wyn te doen trekken, dewylze anders blaren op de tong byten. Invoegen een ieder zich wel te wachten heeft, dat hy, bedroogen door de zoete smaak, niet veel van deze vruchten eet, dewylze lichtelyk door hare scherpheidt een ongeneeslyken rooden loop veroorzaken. En hoewel deze vrucht heet van aart is, gelyk zulks hare werkingen genoegzaam uitwyzen, zoo hebben evenwel de bladen van dit gewas een verkoelende kracht by zich; dewylze een zuure en t'zamentrekkende smaak by zich hebben; die alleen in verkoelende gewassen gevonden word. En zoo een edele en aangename smaak heeft deeze vrucht, datze in 't eeten als suiker in den mondt smelt, en in zoetigheit van smaak byna geen weêrga heeft.

In *Quantung* groeit ook een zeekre vrucht, *Musa* geheeten. De boom, daar aan de vrucht *Musa* groeit, die ook van zommigen d'Indiaansche Vyg genoemt word, is een zeer schoone boom, en schiet tot de hoogte van achtien en twintigh palmen. De stam van dezen boom bestaat uit verscheidene schorsen, die dicht op malkandre leggen, en heeft de dikte van een mans been. De wortel is rond, dik, en verstrekt een aangenaam voedzel voor d'Olifanten. De bladen, die negen palmen lang en twee en een half breedt zyn, hebben in de lengte een vry dikke zenuwe, zyn aan de bovenste zyde donker, en aan d'onderste bleek groen. Uit den top van den boom schiet een tros bloemen, die eveneens als de schobben of schilferen van den Pyn-appel by malkandre zitten. Daar na brengt de boom een eenigen tak voort, die zoo dik als een arm, en in veele knoppen onderscheiden is; aan ieder van deeze knoppen hangen tien of veertien Vygen; invoegen aan eenen tak dikwils honderd of twee honderdt Vygen zitten. Deeze vruchten worden in verscheide soorten onderscheiden: want zommige zyn geel, langwerpigh, aangenaam van smaak, en wel-riekend; andere groen, lang, en mede aangenaam van smaak. Deze vrucht is in 't gemeen week, vet, taai, zoet, en smaakt den geenen zeer zoet, die de zelve gewoon zyn t'eeten; maar zy valt zwaar om te verteeren, geeft evenwel goet voedzel, en geneest zonderling de hoest en zinkingen. De gedroogde schillen van de vruchten versterken d'ingewanden en 't hert. Het water of afziedzel, daar in deze schillen gekookt zyn, is zeer goet tegen alle quaataardige koortzen; en het poeder van de schors geneest alle gebreeken des herten.

SESTIENDE HOOFTSTUK.

Van Gedierten.

GElyk de milde natuur de gewesten van *Sina* dus met allerlei slach van Boomen, Heesters, Kruiden en Vruchten heeft gezegent, alzoo heeftze de zelve ook niet min vruchtbaar gemaakt in 't voortbrengen van allerlei bezielde redenlooze schepzelen, als viervoetige Gedierten, Visschen, Vogelen en Ongedierte, daar af ik in dit Hooftstuk vervolgens op 't kortste en bondigste zal handelen.

Viervoetige Dieren.

MEn vind door geheel *Sina* zeer veele zoodanige Schapen als in Persie en Tartarye; te weten, met lange en dikke staerten, die haar naslepen, dikwils de zwaarte van veertigh pond hebben, en ongemeen zoet van vleesch vallen. *Schapen.*

By de Krygs-hooftstadt *Tieki* vallen zeer treffelyke Koe-beesten, die zeer lange, dikke en krult-hairde staerten hebben, die de Sineesche Krygs-knech-

ten tot cieraat, in plaats van pluimen, op hunne hoofden dragen.

Steen Nieuhoang. By de Steden *Cingcheu* en *Tengcheu*, vind men in de maag der Koeien een Steen, *Nieuhoang* geheeten, dat is, *De geelte der Koeien*, om dat hy gemeenlyk geel van kleur is. Deze Steen is van verſcheide grootte, en heeft zomtyds de grootte van een Ganze-ei; is zoo vaſt niet als de Bezoar-ſteen, en derhalven ook veel lichter; hoewel hy van de Sineeſche Artzen hooger geacht en meer gezocht word als de Bezoar. Uitterlyk aan te zien, ſchynt hy uit weekachtigh kryt, dat geel en droogh is, te beſtaan. De Sineezen willen dat deze Steen van een zeer koude hoedanigheit is, en de zinkingen, die uit het hooft komen ſchieten, zonderling opdroogt. Zy zeggen ook, dat des zelfs poeder het kookend en ziedend water terſtondt ſtilt en uit de kook helpt, indien het daar in geſmeeten wordt; en dat hy daarenboven ook eenen damp uitwaaſſemt, indien maar het minſte dropje kout water daar op geleit wordt, als ook dat het water terſtondt in den zelven trekt.

In 't Landſchap *Quantung*, by *Luicheu*, is een dier, dat de Sineezen de *Gezwinde Koe* noemen, dewyl het zoo gezwind in 't loopen is, dat het op eenen dagh meer als drie honderd ſtadiën kan ver loopen. Boven op den kruin is het met een langwerpige ronde hoorn gewapent.

Zout-Koe. In *Cincheu* is een gehoornt dier, dat niet qualik na een Koe gelykt, en hoornen op 't hooft heeft, die in wittigheit het Elpenbeen overtreffen. Dit dier is zeer verzot op zout, waarom ook de Jagers het zelve zakken met zout voor zetten, daar het zoo hettigh en graag na is, dat het zich zelf, om zoo te ſpreken, vergeet, en zich liever wil laten vaſt binden, dan met de tong aan deze zout-zakken niet te likken, en op de zelve wyze wordt dit dier ook gevangen en gedood.

Varkens. In 't Landſchap *Kiangsi*, voornamelyk by de Stadt *Nanchang*, meſtenze buiten en binnen de Stadt de Zwynen met groote naerſtigheit; en in zoo groot een meenigte vind men de zelve binnen de Stad, dat men naauwliks van wegen de meenigte der Zwynen de ſtraten begaan kan. De ſtraten zyn evenwel hier door niet vuil noch drekkigh: want allerlei drek, ook van de Varkens, vergaderen de Sineezen zeer zorgvuldelyk, en verkopen dat voor miſt op de landen.

Katten. In 't Landtſchap *Peking* heeft men Katten, die ſpier-wit en lang hair met neêrhangende ooren hebben. Groote Juffers houden deeze Katten tot haar vermaak; maar zy willen geenſins muizen, miſſchien om datze al te lekker worden opgevoed. Evenwel ontbreeken daar geen andere, dat goede Muiskatten zyn, hoewel de zelve zoo lekker niet (daarom zy miſſchien ook des te beter zyn) opgevoed worden.

Paerden. Nergens vallen zoo goede en veele Paerden als in 't Landtſchap *Junnan*, en in 't Landtſchap *Suchuen* by de kleene Kryghs-ſtadt *Po*. In 't Landtſchap *Xenſi*, op den bergh *Holan*, die drie honderdt ſtadiën groot is, vind men veele wilde Paerden. De Sineeſche Paerden vallen doorgaans niet zeer hoog, maar zyn wel in 't vleeſch, breed van billen, en zeer ſterk en arbeidzaam, gelyk wy zulks in onze op-reis bevonden. Zy laten haar met een water-toom gemakkelyk beſtieren, en doen, zonder datze geſlagen worden, alle dingen zeer wel.

Geele Muizen. Ontrent de Veſting *Siven* vallen geele Muizen, die vry groot zyn, en hebben vellen die van de Sineezen zeer gezocht worden.

Door geheel *Sina*, voornamelyk in 't Landtſchap *Quantung*, vind men Harten, Hazen, Reen, en diergelyk wild; in 't reizen ziet men de zelve op de wegen dikwils by heele troepen loopen.

In 't Landtſchap *Xantung* zyn Wolven, die de menſchen en de vruchten aantaſten.

Beeren. In 't Landſchap *Xenſi* vind men veele Beeren, waar van de Sineezen de voorſte voeten in groote waarde en voor een groote lekkernye houden.

Ontrent de Hoofſtad *Linyao* leggen bergen, waar op zich wilde Oſſen en dieren als Tygers onthouden; van de vellen van deze laatſte maken de Sineezen kleeren.

In

ceros s- In 't Landſchap *Suchuen*, by de kleene Stadt *Po*, heeft men ook zeker dier, dat op Grieks Rhinoceros, en op Neêrduitſch *Neus-hoorn*, dewyl het een hoorn op de neus heeft, genoemt word. Dit dier is donker asverwigh van huit, gelyk de Olifanten, glad van ligchaam, en op 't lyf niet met hair bezet. De huit is ook vol rimpelen en kerven, die over malkandre ſchieten, en het vel is zoo hard, dat het naauwliks met een Japonſchen ſabel door te houwen is. Want dit beeſt is niet met ſchobben (gelyk het by ons geſchildert wordt) gewapent, maar deze kerven verbeelden zoodanige ſchobben of ſchilden. Heeft een ſmuil als een Varken, doch zoo ſtomp niet, maar ſpitzer, en boven de neusgaten vertoont zich (gelyk gezegt is) een hoorn, waar na dit dier ook op Grieks Rhinoceros, en op Neêrduitſch *Neus-hoorn* genoemt is. Deze hoorn is gemeenlyk zwart, dikwils asverwig, en zomtyds, hoewel zelden, wit van kleur, die ook veel duurder dan d'andere verkocht wordt. D'een is ook grooter dan d'ander, na den ouderdom van den Rhinoceros.

In grootte en dikte van ligchaam verſchilt de Rhinoceros weinigh van den Olifant, maar hy valt veel korter van voeten; waar door hy ook zoo aanzienlyk niet is. Dit dier is zoodanigh van aart, dat het niemant ſchade zal doen, indien het niet eerſt aangeranſt en geterg word: want dan ſtelt het zich yſſelyk en wreed aan, en niet alleen tegen de geene die het quaad hebben gedaan, maar het taſt ook alles aan wat hem tegen komt, en velt heele boomen met groot geweld ter aarde. Als de Rhinoceros eenen menſch ter aarde heeft geſmeeten, zoo doot hy den zelven met het lekken van zyne tong, die zeer ſcherp en rouw is; daar na knaagt hy de huit en 't vleeſch tot het gebeente af. Een gedenkwaerdigh exempel van zyn overgroote wreedheit ſtelt zeeker Schryver Jakob Bontius in deze woorden ten toon: Als de Sekretaris van onze Stad *Batavie*, op 't Eiland *Java*, Dirk Jemming, onlangs, verzelſchapt met noch twee andere, te paerd uit vermaak in 't boſch was gereden, quam hy op een moerasachtige plaats by een Rhinoceros met zyn jong, die, als hy hen zag, op ſtond, en langzaam te rug trad, en zyn jong voor zich na 't boſch dreef, en geduurigh met de ſnuit voort ſtiet als het by wylen ſtaan bleef. Middelerwyle vervolgde een onder hen te paerd dit beeſt, en ſloeg het van achteren met een Japonſchen ſabel; doch de houw drong niet door, van wegen

de dikte der huit, en quamen alleen eenige witte ſtreepen op de rugh en achter op de billen. Zeer lydzaam verdroeg hy dit, tot dat hy zyn jong onder de heeſters en doornen hadt verborgen: want toen ging hy met yſſelyk geknor en geraas op den Ruiter los, vatte hem by zyn broek, en ſcheurde die met den bek aan flarzen. Maar het paerd, miſſchien een weinig wyzer dan d'opzitter, ſprong te rugh, en vluchte weg; waar op de Rhinoceros hem met al zyn macht vervolghde, en ſcheurde heele boomen, en al wat hem in den wegh ſtond, met een groot gedruis ter neder. Als de Ruiter weêr ter plaatze was gekomen, daar hy zyne makkers gelaten had, en de Rhinoceros de zelve zag, verliet hy den Ruiter, en taſte d'anderen aan; die zich, om zyne verwoedheit t'ontgaan, achter twee boomen ſchuilden, die naauwliks met de ſtammen twee voeten van malkandre ſtonden. En juiſt, t'hunner geluk, wilde dit domme beeſt tuſſen deze boomen door, en ſchudde en beweegde de boomen niet anders als of 't riet was geweeſt. Ondertuſſchen kregenze tydt en plaats om hunne roers te loſſen, en troffen het beeſt met een koegel door de herſſenen, dat het neder viel. Hy eet ſteekeligh loof en doornige takken, die hem op de tong geen letzel geven, dewyl de zelve zeer hard is. Hy voert groote vyandtſchap met den Olifant, en als hy vechten zal, ſlypt hy eerſt zynen hoorn tegen de ſteenen. Allermeeſt zoekt hy den Olifant in den buik te treffen, dien hy weet dat het allerweekſte is, en als hy hem dien open geſcheurt heeft, zoo laat hy hem leggen en doodt bloeden. Hy volgt in geluit de Varkens, dewyl hy mede knort. De Mooren eeten zyn vleeſch, 't welk zoo peesachtigh is, dat het ſtale tanden vereiſcht om dat te byten. De wyn, daar in de huit van een Rhinoceros te weeken heeft gelegen, is een krachtigh genees-middel tegen alle quaataardige koortzen. Zommigen geven ook den hoorn tegen het vergift in. By de dertele Romeinen wierd eertydts deeze hoorn in de baden voor een Oly-kruik gebruikt: want daar in wierdt d'olie, die om te waſſchen bereid was, bewaart. Dit dier was ten tyde van Ariſtoteles nochte aan de Grieken, nochte aan de Romeinen, DCLXIV jaren voor d'opbouwing der Stadt Romen, bekent. Wie hem eerſt te voorſchyn heeft gebragt, daar over is onder d'oude Schryvers een groot verſchil. Dio zeid, dat de Rhinoceros allereerſt in 't zege-pralen van Auguſtus is over gebragt; maar Plinius verhaalt, dat hem Kneus Pompejus eerſt in de ſchouw-ſpeelen gebruikt heeft. Daarom heeft ook Solinus geſchreeven, dat voor den tyd van Kneus Pompejus de ſchouw-ſpeelen den Rhinoceros niet gekent hebben.

Door het gantſche Landtſchap *Chekiang* onthouden zich Tygers; maar op den berg *Kutien*, ontrent de Stadt *Kiucheu*, heeft men Tygers, die de menſchen geen quaad doen; hoewel de geene, die in de aangrenzende geweſten vallen, zeer wild en wreed zyn; maar indien de wilde op dezen bergh komen, zoo wordenze tam; invoegen datze niemant dan ſchade doen. *Tamme Tygers.*

Op verſcheidene plaatzen in *Sina* vind men ook Olifanten; maar de beſte in de Landſchappen *Nanquing* en *Junnan*. Een weinigh, dewyl zulks van andere alreê wydloopig is beſchreeven, zal ik van dit dier hier by voegen. De grootte der Olifanten is verſcheiden. Te Konſtantinopelen is 'er een gezien, die van d'oogen tot het uitterſte van den rugh elf voeten, en van de oogen tot het einde van de ſnuit acht voeten lang was. In hoogte ryzen zommige tot twaalf, andere tot dertien, eenige tot tien maal negen duimen. Alayzius Kamuſtus ſchryft eenen gezien te hebben, die meer vleeſch als vyf van onze Stieren hadt. Zy zyn alle zwart, behalven d'Etiopiſche. Dat nochtans de Koning van *Narzinga* een witten Olifant gehad heeft, getuigen de Schryvers van de Ooſtindiſche Scheepsvaart. Zy hebben een gereete of gekerfde huit, en die van een vaſte hardigheit ſchynt te zyn, daarom gebruiken de Mooren die voor ſchilden, en de Peguanen in plaats van wapenen: de zelve is nochtans harder op den rugh als aan den buik. Om te kaauwen hebben zy binnen vier tanden, behalven die voor uit ſteeken, in de Mannetjes krom geboogen, *Olifant*

boogen, en in de Wyſjes recht neêrwaarts. Het onderſte kakebeen wordt alleen in 't kaauwen beweegt, en het bovenſte ruſt altyd. Op die plaats, daar in andere dieren de neus ſtaat, hebben d'Olifanten een lang, ſmal en hangend deel, de ſnuit geheeten; dit reikt tot op d'aarde, heeft op 't eind een opening, is ſchorachtigh, buigzaam en ſlibberigh. Deze ſnuit gebruiken zy in plaats van een hand; want zy vergaderen daar mede zoo wel drooge als vochtige ſpyze, en brengen die tot aan den mond.

Van de zonderlinge leerzaamheidt der Olifanten vind men verſcheidene exempelen by d'oude en nieuwe Schryvers aangetekent. Plinius ſchryft datze wapenen in de lucht werpen; datze met malkandre ſchermen, en op de wys van een wapen-dans met malkandre ſpeelen. Een te Romen, die geleert was eenige naauwliks losbare knopen te maken, van zynen meeſter beſtraſt zynde, vond men dat hy zich by Maneſchyn daar in zelf oeffende. Augerius Busbequus ſchryft, in zyne Turkſche Brieven, gezien te hebben, dat een jonge Olifant, op het zingen van een ander, al danſſende de voeten by beurte beweegde; dat de zelfde ook met de bal ſpeelde, en de ſnuit voor een kolf gebruikte. Van den tydt en wyze van paren word by de Schryvers verſcheidentlyk geſprooken. Plinius zeid, dat het Mannetje op zyn vyf, en 't Wyſje op haar tien jaren begint te verzamelen; maar Ariſtoteles eigent nu beide twintigh, dan het Wyſje twaalf jaren toe, als zy heel haaſtigh, en vyftien als zy heel traag beginnen te verzamelen. Zy zoeken voornamelyk in 't water te verzamelen, en dat meent men zoo voor het Wyſje als Mannetje gemakkelyk te zyn, dewyl hy in 't beginnen lichter door 't water opgeheven wordt, en na het werk bequamer afzakt. Zy verzamelen nooit als in 't verborgen, en het Mannetje hervat de verzameling nooit als in 't verborgen, en maar alle drie jaren eens, en gebruikt daarenboven nooit het zelfſte Wyſje. Ten einde van haar verzameling zynze heel wild, en ſmyten de ſtallen der Indianen onder de voet. Hoe lang zy zwanger gaan, daar af heeft men ook geen zekerheit. Eenige ſtellen een jaar en zes maanden, andre drie jaren, zommige tien. Daar zyn 'er die zeggen datze op haar acht jaren werpen. Zy baren al perſſende met pyn, en op haar achterſte beenen neêrhuikende. Zommigen ſchryven datze maar een eenig jong voort brengen, andere vier. Zoo dra het jong gebooren is, ziet en gaat het,

Haar teeling.

en zuigt met den mond, en niet met den ſnuit, tot acht jaren. De Olifant voert vyandſchap met den Rhinoceros, Leeuwen, Slangen, Tygers, Rammen, Varkens en Draken, als ook met zommige verwen, en met het vuur. Van den Rhinoceros ſpreekt Plinius aldus: In de ſchouw-ſpeelen van den grooten Pompejus is een Rhinoceros gezien, een gebooren vyand van den Olifant. Hy bereid zich, met zyn hoorn tegen de klippen te ſlypen, ten ſtryd, en tracht in 't vechten meeſt na den buik, dien hy weet in den Olifant allerzachtſt te zyn.

Tygers. In 't Landſchap *Junnan*, ontrent *Chinyven*, leit een berg, *Nalo* geheeten, waar op zich zeer wreede Tygers en Luiparden onthouden. In 't Landſchap *Quangsi*, op den bergh *Xepao*, by de Hooft-ſtadt *Gucheu*, vallen mede zeer wreede Tygers. De Tygers zyn wreeder dan de Leeuwen, en zoeken vierig na de menſchen, ja achtervolgenze tot in de hutten en huizen, en indienze de deuren niet vaſt geſlooten vinden, zoo komenze heimelyk binnen, en nemen den een of den ander, en ſleepen hem weg, niet anders als de Kat de Muis. Zy klimmen ook op de boomen, en halen de geene daar af die daar op gevlucht zyn, om hare wreedtheit t'ontgaan. Evenwel word zyn wreedheidt ook dikwils getemt en gebrooken, als hy met eenen ſtok ontrent de nieren geſlagen wordt, waar door hy bezwykt en overwonnen word; en is ook niet wel op een andere wyze te temmen. De Tyger is op menſchen en dieren, die hem tegen komen, even fel gebeeten, maar de natuur heeft zoodanigh verderf eenighſins te vooren gekomen: want hem verzelſchapt altydt een ander kleen dier, dat met zyn geduurigh blaffen zyn tegenwoordigheit te kennen geeft, op welk geluit de andere dieren of weder keeren, of zich verſchuilen; maar de menſchen vluchten. Hy is ook zeer graagh na menſchen-vleeſch. Het is niet te zeggen hoe zeer die van *Bengale* den Tyger vreezen, en noemen hem daarom ook met verſcheide namen, vreezende datze anders terſtondt zouden verſcheurt worden, indien zy hem altyd met zyn eigen naam noemden. De Tygers en Rhinoceros, ſchryft Bontius, dragen elkandre een zonderlinge groote vrientſchap toe: want alwaar de Rhinoceros zich by geval onthoud, daar houd de Tyger gemeenlyk ook zyne legerplaats, en veeltydts ziet menze by elkandre gaan. Als ik dit den Javanen naerſtigh afvroeg, gavenze my hier af geen

geen onwaarschynelyke reden; te weten, dat de Tyger, door dien het een vleesch-eetend dier is, dikwils veel dingen gulzigh inslokt, waar door hy nootzakelyk dikwils een zwakke maag moet krygen. Maar de Rhinoceros eet alleen groente en loof, en wordt hierom alleen van den Tyger gevolgt, op dat hy zyn drek voor een genees-middel magh gebruiken, eveneens als de Katten nip of katte-kruid, de Honden honds-gras, en de Herten diktamnus voor een genees-middel eeten. Want dat zy elkandre maar een geveinsde vriendtschap toedragen, kan men hier aan bespeuren, om dat het wyfje van de Rhinoceros, als het haar jong voed, niet lyd dat de Tyger neffens haar gaat.

In 't Landtschap *Quangsi* vind men zeer groote Yzere Varkens, met pennen van anderhalf voet lang, die zy, met een zonderlinge beweging des ligchaams, op eenen ieder weten uit te schieten, en dat niet zonder groote schade van de geene die zy treffen.

In 't Landtschap *Xensi* (gelyk ook te vooren in 't beschryven van 't Landschap *Xensi* verhaalt staat) vind men het dier *Xe* geheeten, daar af de Muskus komt. Als dit dier uit den Ryke *Lu* in 't aangrenzende Ryk *Laos* gebragt wordt, zoo sterft het terstondt, gelyk de visch buiten 't water. Dit dier onthoud zich ook in 't Landschap *Suchuen*, ontrent de Stadt *Paoning*, op het gebergte.

In den Ryke *Gannan* is een zeeker dier, *Fese* geheeten, dat byna de gedaante van een mensch heeft: is lang van armen, zwart en ruigh op 't lyf, snel te voet, en lacht luidruchtigh, eveneens als een mensch; maar het verslind den zelven als het dien kan krygen.

In 't Landtschap *Suchuen*, by de Hooft-stadt *Cunking*, leit een bergh, *Toyung* geheeten, waar op Apen gevonden worden, die in grootte en gestalte zeer na met de menschen overeen komen. Ongemeen zyn deze beesten op de vrouwen verslingert, die zy ook dikwils trachten wegh te nemen, om daar meê haar lust te boeten. Diergelyk wanschepzel beschryft de Heer Niklaas Tulp, een man van uitsteekende geleertheit, in zyne Genees-kundige Aanmerkingen met deeze woorden: *By onze tydt is uit Angola gebragt een Indiaansche Satyr, die aan zyne Hoogheit den Prince van Oranje, Fredrik Hendrik, geschonken wierd. Het was een viervoetig gedierte, zweemde zeer wel na den mensch, en word by d'Indianen* Oran-Outang, *dat is, een wildt mensch, genoemt. Had de lengte van een driejarig, en de dikte van een zesjarig kint, 't lyf vet noch mager, maar was vierschotig, zeer wakker en gauw, en van zoo dicht gevoegde leden en groote spieren, dat het meest al konde doen wat het wilde. Van vooren overal kaal, van achteren overal zwart hair, het aanzicht ruig, en als van een tandeloos oudt wyf, met een ingedrukte breede of platte neus. Het had ooren als een mensch, de borst (zynde een wyfje) met twee verheven mammen, de buik hadt wat dieper ingaande navel, de boven en onder leden den mensche zoo gelyk, als het een Ei het ander. D'elleboog hadt haar vereischte t'zamenvoeging, de handen perfecte vingeren, de duim rechte menschelyke gedaante; voorts d'onderleden haar braaien, en de voeten natuurlyke hielen. En door deze geschikte en fatsoenlyke gestalte kon het recht over end gaan, en lichtelyk een redelyk zwaar gewicht heffen en dragen. Als het dronk, nam het met de eene hand het oor van de kan, en met de ander lichte het de zelve op: gedronken hebbende, wiste het bescheidelyk de mond en lippen af te vegen, als een manierlyk mensch; het was zoo behendelyk in 't slapen, dat het zyn hooft hooger, en als op een kussen leide, 't ligchaam zoo bequaam dekkende, als of 'er een zacht en teer mensch gelegen hadt. De Koning van Sambaces heeft aan mynen buurman, Samuel Blommert, vertelt, dat deze Satyrs, inzonderheit de mannetjes, op 't Eiland* Borneo *zoo stout en kloekmoedig zyn, en zoo sterke spieren hebben, dat zy wel tegen gewapende mannen dorsten aangaan, als ook tegens vrouws-persoonen, die zy zomtyds met hitte tocht ontschaakten en verkrachten; invoegen d'Indiaansche vrouwen de bosschen, daar deze onbeschaamde beesten zich onthouden, als de pest vlieden.* *Satyr.*

Vogelen.

IN 't Landtschap *Xantung* zyn de Hennen, als oók de vette Kapoenen, ongemeen goedt koop; en men kan ('t geen op andere plaatzen zelden gebeurt) hier de groote en vette Hennen en Kapoenen voor veel minder prys te koop krygen dan de kleene en Kuikens. In dit Landschap zyn ook de Phezanten, Velthoenders en ander kleen gebeent, veel goeder koop als op andere plaatzen.

In 't Landschap *Quangsi* is een zeker slach van Hoenderen, die katoen aan lange draden, gelyk gemeenlyk van de katoen gesponnen worden, uit de bek braken; maar indien men deze katoen terstond niet op raapt, zoo slingerenze die weder in.

In 't Landschap *Xensi*, ontrent *Mincheu*, als ook by de Krygs-stadt *Tienciven*, vallen Velthoenders en Hennen, die, in plaats van veeren, wol op 't lyf hebben als de Schapen. Deze Hennen zyn kleen, zeer kort van beenen, maar moedig en strydbaar, en worden aldaar van 't vrouw-volk tot vermaak en wellust gehouden en aangequeekt. Dusdanige kleene Hennen met korte beenen (die ook in Europe by wylen van daar over gebragt worden,) heeft men op verscheidene plaatzen in Oostindië, als in Siam &c. maar deze zyn met veeren, en niet met wol bedekt.

Eenden, In 't Landschap *Quantung* heeft men een ongelooflyken overvloet van Eenden; en zyn oók d'Inwoonders, in die aan te fokken en op te queeken, zonderling naerstigh en vaerdigh. Want alhoewel d'Eenden door gantsch *Sina* overal gehouden worden, zoo wordenze evenwel nergens meer aangefokt als in dit Landschap. Zy laten nooit d'Eenden d'eyeren uitbroeden, maar steeken die zeer behendigh in een Oven, die een weinigh warm is gemaakt, of begraven die onder de mist; byna op de zelve wyze gelyk men zeid dat d'Egyptenaars doen. De Sineezen voeden dikwils op hunne scheepen heele kooien met Eenden, die zy aan strand of aan de oevers der Revieren brengen, om aldaar, met het afloopen van 't water, haar aas en voedzel, als Oesters, Kreeften en diergelyk ongediert, op 't drooge strand te laten zoeken. Dikwils bevinden zich zeer veele scheepen met Eenden by elkandre, en verscheidene troppen vermengen zich in 't water en op strand onder malkandre; maar tegens den avond keert evenwel ieder trop, op 't geluit van een bekken, na zyn schip. Deze Eenden, om langer goet te blyven, worden ook veeltydts gezouten, zonder haar voorige smaak te verliezen.

Op wat wyze die in Sina aangefokt worden.

In 't Landschap *Huquang*, by de Stad *Hanyang*, worden in groote meenigte de wilde Ganzen gevangen. In 't Landschap *Chekiang*, by *Vencheu*, leit op den bergh *Tentang* een Meir van tien stadiën groot, het *Bad der Ganzen* geheeten, om dat de wilde Ganzen, die, na den tyd van 't jaar, van plaats veranderen, aldaar in 't voorby vliegen altyd rusten.

In 't Landschap *Quantung*, by *Chaoking*, als ook in de Landtschappen *Quangsi* en *Junnan*, heeft men op 't gebergte tamme en wilde Paauwen, die zeer weinigh in d'andere Landschappen vallen, en geen andere dan die van daar in deze gebragt worden.

In 't Landtschap *Nanking*, by *Taiping*, leit het Eilandt *Hiao*, dat niet anders als een doorgaande uitgeholde steen schynt te zyn. In dezen steen, of op dit steenigh Eiland, nestelen en onthouden zich ontelbare meenighte van Nacht-Uilen, waar van het ook den naam bekoomen heeft.

In 't Landschap *Suchuen*, by de Krygsstadt *Yemui*, onthouden zich veele zoetzingende Leeuwerken.

Op 't rouwe gebergte van 't Landtschap *Suchuen*, by de tweede Krygshoofstadt, vind men zeer stoute en kloeke Gieren.

Op den berg *Locung*, in 't Landschap *Huquang*, by de groote Stadt *Xincheu*, zeid men dat zich een Vogel onthoud, die nooit eenig geluit geeft dan als het wil regenen; 't welk den huisluiden een zeeker voorteken verstrekt.

In 't Landschap *Chekiang*, by de Stad *Kiahing*, vangen de Sineezen in den Herfst zekre vogeltjes, *Hoangcio* geheeten,

ten, die zy in hun wyn, van Rys gemaakt, leggen, en het gantsche jaar door verkopen.

In 't Landtschap *Quangsi*, ontrent *Quielin*, vind men zeer schoone en meenigverwige Vogelen; de Sineezen weven deze veeren, die zeer schoon en aangenaam in 't oog zyn, onder hunne zyde stoffen of lakenen.

In 't Landtschap *Xensi* leit de Stadt *Fung-Ciang* geheeten, welken naam zy bekomen heeft van den vogel Phenix, of van dien vogel, dien de Sineezen voor een teeken van groote voorspoet houden, en die, na hun zeggen, zeer zelden gezien wordt. Want *Fung* is een vogel, en *Ciang* zoo veel als geluk of voorspoet gezegt. Zy malen deezen Vogel met meenigerlei slach van kleuren af, doch nooit by andere vogels, maar altydt alleen, om dat hy zeer zelden, en niet als tot een gelukkigh voorteeken des gantschen Ryks, verschynt. Buiten twyffel is dit de Phenix, of een zeker onbekende slach van Arenden, zoodanig de Sineezen dikwils tot cieraat op hunne tapyten en kleederen weven.

In 't Landschap *Junnan*, in 't gebied van de Hooft-stadt *Kiocing*, worden steene Zwaluwen gevonden, die kleene en groote witte plekken onder 't lyf hebben. Van deeze Zwaluwen weten de Sineesche Artzen een zeer krachtigh oog-water toe te stellen, dat alle gebreeken der oogen wonderlyker wyze geneest.

By *Vuting* is een poel *Hoeiniao*, die rondtom met boomen omcingelt, en vyf stadiën groot is; deze poel zeid men dat Vogelen maakt, om dat de bladen, (doch niet alle, maar alleen de bladen van een zeekren boom) die in de zelve vallen, in zwarte Vogelen verandert worden, waar over d'Inwoonders zich zoodanigh tot stommens toe verwonderen, datze deze Vogelen voor Geesten houden.

Door geheel *Sina* vind men ook een vogel, *Louwa* geheeten, die kleender dan een Gans, en den Rave niet zeer ongelyk is. Hy heeft een langen hals, en een bek als een Arent, die voor aan zeer krom is omgeboogen. De Sineezen leeren dezen vogel (gelyk zulks te vooren wydtloopigh in onze Reis-beschryving verhaalt is) visschen te vangen, eveneens als men hier te lande de Honden Hazen leert vangen. Indienze deezen Vogel op de vischvangst stuuren, zoo sluitenze hem eerst den krop met een yzere ring toe, om de groote visschen niet door te slokken, die de Visscher hen dan uit den hals duwt. De visschen, die zoo groot zyn datze in den krop niet kunnen, halenze by den sneb uit het water, 't welk zy den Visscher met groot geluit bekent maken, om hen die af te halen. Ieder Visscher moet voor dezen Vogel een zeekere schatting jaarliks aan den Keizer opbrengen.

Visschen.

IN 't Landtschap *Xantung* vallen de Meiren, Revieren en Zeên zoo vischryk, dat men aldaar voor de waerde van een stuiver wel tien pond visch kan koopen.

In 't Landschap *Kiangsi* is een grooten overvloet van allerhande Visschen, voornamelyk van Salm, Voorn en Steur.

Schoon de Hooft-stadt *Kieukyang*, in 't Landschap *Kiangsi*, eenige mylen van Zee af leit, zoo wordt evenwel ontrent de zelve zeer veel Zee-visch gevangen, als Steur, Dolphyn en Salm.

In 't Landtschap *Huquang*, by de kleene Stadt *Xeu*, worden in de Reviere *Lofeu* zeer treffelyke Lampreien gevangen.

In de Geele Revier valt, onder meenigerlei ander slach van visschen, een zeekere visch *Xehoa*, zoo geheeten na de steenachtige plekjes die op de huit zyn. Deze visch word nergens gevangen dan by de Stadt *Paiote*, en is by de drinkebroers en zuipers in groote waerde.

In 't Landschap *Fokien*, by *Hinghoa*, worden de beste Bleyen gevangen.

By de Stadt *Ningpo* word in 't voorjaar een visch *Hoang* gevangen, zoo geheeten na de geele kleur die deze visch heeft: want *Hoang* is geel te zeggen. Deze visch is zoo tenger en week, datze buiten het water naauwliks een half uur kan goet blyven. Maar dewyl de zelve zeer aangenaam en lekker van smaak

 is,

is, en zeer van de Sineezen begeert word, zoo ſteekenze de zelve in zakken met ys, en brengenze zoo te koop; te dien einde bewarenze ook het wintervs tot in den zomer.

Ontrent de Stad *Kiagan* leit een Meir *Mie*, zoo geheeten na de zeer zoete viſſchen die daar in gevangen worden, en zoeter als honigh zyn.

In 't Landtſchap *Chekiang* leit, in 't gebied van de Hooft-ſtadt *Hangcheu*, by de kleene Stadt *Canghoa*, een berg *Cienking* geheeten, waar op een Meir leit dat twee honderdt bunderen groot, en door de gout-geele viſſchen, die daar in gevangen worden, zeer vermaard is. Deze viſſchen zyn geel van kleur, en glinſteren en blinken op de huit, hier en daar met gout-geele ſtreepen; ook glinſtert de gantſche rug zoodanig, als ofze met een gout-geel poeder beſprenkelt was. Naauwliks zyn de zelve veel grooter dan een vinger, en evenwel gewapent met een ſtaert, die in drien of tween geſpleeten, en zomtyds ook wel ongeſpleeten en breed is; invoegen deze viſſchen zich heel aangenaam in 't oog vertoonen. De Sineezen houdenze in groote waerde, en voedenze in hunne Luſt-gaarden met groote naerſtigheit in zeer ſchoone groote vaten, die daar eigentlyk toe gemaakt worden. Zelfs groote Heeren in *Sina* voeden dikwils deze viſſchen, met hen aas uit de hand toe te ſmyten, die dan (eveneens als ofze wiſten wien datze toe hoorden, en welk een vermaak zy hunnen eigenaar, met zich te laten zien, aan doen) t'zamen ſpeelen, en op en neêr in 't water dobberen. Als deze viſſchen heel en gaef, en in alle deelen na wenſch volmaakt zyn, zoo geld een eenige dikwils drie en vier kroonen.

In 't Landſchap *Honan*, by de Hooftſtadt *Namyang*, loopt de Revier *Tan*, waar in heel roode viſſchen gevangen worden, doch alleen maar in 't begin van de Zomer: want voor en na dien tydt zynze niet te bekomen, dewylze zich dan verbergen.

In 't Landtſchap *Huquang*, by de Hooft-ſteden *Changxa* en *Nanking*, worden in de groote Revier *Kiang*, die dicht voorby de ſtadt loopt, in Gras- en Bloei-maand zeer veele viſſchen gevangen, die de Sineezen *Xiyu*, en de Portugeezen *Sauel* noemen. Te dien tyde ſtelt de Keizer aldaar eenen van de voornaamſte Gelubden, die de viſſchen met groote zorghvuldigheit onder 't ys begraaft, en levendig in byzondre ſcheepen na de Keizerlyke Hooftſtad *Peking* aan den Keizer zend.

In 't Landtſchap *Xenſi*, by de Stadt *Pingyang*, word een viſch gevangen, dien de Sineezen den Steen noemen. Deze gedroogt en fyn geſtampt, en over de Zyde ſtoffen geſtrooit, houd de mot daar uit.

By het Eilandt *Hainan* vangen de Sineezen op de zelve wyze de Walviſſen als de Hollanders in 't Noorden onder Groenland. De Sineezen kooken uit de zelve ook Traan, die daar na tot verſcheidene dingen gebeezigt word. *Walv*

Met weinigh woorden zal ik hier iets van de geſtalte, teeling, en op wat wyze dit dier gevangen wordt, ten toon ſtellen. Gemeenlyk zyn deze viſſchen ontrent de tachtig, by wylen ook wel honderdt en twintigh voeten lang; hoewel eenige ſchryven dat 'er in de Indiaanſche Zee een gezien is, die over de negen honderd en zeſtig voeten lang was. De hoofden zyn zoo lang en groot, datze een derden deel van 't gantſche ligchaam uitmaken; boven op den ſnuit ſtaan twee ronde gaten, waar door zy zeer veel waters weten in te ſlurpen, en dat met groote kracht in de hoogte weêr uit blazen. In plaats van oogen hebbenze twee uitſteekzels of dunne ſpaanders, die drie ellen lang, en anderhalf voet breed, en met lange vlokken verzien zyn. Ter weder-zyde van 't hooft zit een oor, dat van buiten veel kleender dan van binnen is, en daar meê zy wonder ſnel hooren kunnen. Haar bakhuis is zoo groot en wyd, datze dat wel vyf vademen kunnen opſpalken, en zoo dik en grof zyn de lippen, dat 'er by wylen vyf of zes duizend pond ſpeks aan zit. De tong, die omtrent achtien voeten lang en tien breed is, ruſt op acht honderd zoo kleene als groote baleinen, die alle met zacht hair, gelyk Paerden-hair, bezet zyn, op dat de tong in 't ruſten op de ſcherpe baleinen niet zou gequetſt worden. Men vind in haar rob niet anders als eenige

eenige handen vol Zee-spinnen en Zee-mosch, dat de Zee opwerpt, zulks iemant hier uit zou kunnen besluiten, datze alleen maar van zee-water leven. Maar in der daad eetenze ook visschen: want daar is 'er een gezien, die veertig Kabeljauwen in hadt. Zommigen ontkennen datze kaauwende eeten, en zeggen datze de visschen geheel inschokken, en dat alleenlyk kleine, om dat het binnenste klapvlies van de keelgaten niets groots laat inschieten. De staert is op 't einde wel acht-en-twintig voeten breed en twee dik. Het Mannetje heeft een pees, of teel-lidt, ontrent van veertien voeten lang. Van haar zameling en baring wordt gezeid, dat de Walvisschen met een gemaakte maatschappy en onderlinge liefde (die zy met t'zamenvoeging, sprongen en andere teekenen, elkandre te kennen geven) verzamelen; datze daarom altydt t'zamen zwemmen, en haar begonnen vriendschap onderhouden, tot dat het Wyfje, met geiligheit ontsteeken, het lyf recht op den staert om hoogh verheffende, het Mannetje, dat op de zelve wyze tegen haar opgerecht is, met haar vinnen, als met armen, omhelst, en blyven alzoo met onderlinge omhelzing een half of een heel uur t'zamen hangen. De Wyfjes baren in den Herfst, tusschen Wynmaandt en Louwmaandt, alleen maar een eenigh jong, dat niet kleender dan een Stier is, ja dikwils grooter. Dit jong onthoudt zich veiligh by de moer onder de bescherming van de vinnen, en verlaat haar eer niet voor dat het gespeent is. Hy voert vyandschap met de Tonynen, Dolphyns en Orka, en vreest boven maten de Zwaertvisch, die hem met haar scherpe zaag geduurig tracht den weeken buik op te halen. Daar na, zoo men zeid, kruipt hy haar in de bek, en knaagt hem aan de tong, en eet die op; 't welk des te meer geloof verdient, dewyl men dikwils doode Walvisschen dryven vind, die de tong zyn uitgegeeten.

Op wat wyze de Walvisschen gevangen worden.

Het vangen der Walvisschen gaat op deze wyze toe: Zoe haast zy een Walvisch in Zee vernemen vallenze in den sloep, met een Harponier (dat is de geene die den visch zal treffen) voor op. Alsze dicht by den visch gekomen zyn, schiet den Harponier zyn harpoen den Walvisch ter zyde in den kop, datze daar in blyft steeken. Deze harpoen is een yzer van ontrent drie voeten lang, voor aan scherp, met eenige weêrhaken bezet, en aan 't achterste end is een touw of lyn vast gemaakt, van ontrent twee honderd vadem lang,

dat

dat in den sloep klaar leit. Als de visch nu met dit yzer getroffen is, en zich gequetst voelt, zoo schiet hy terstondt met een groot geweldt naar de grondt, waar op de lyn dan geviert wordt. Gebeurt het nu dat de visch dieper schiet als de lyn lang is, zoo moeten zy die laten slippen: want by aldien de lyn aan de sloep vast was, of in 't bot-vieren quam te haperen, de Walvisch zou den sloep 't onderste boven trekken. Zomtydts makenze aan 't end van de lyn een ledige ton vast, die veeltydts boven dryft, of daar na weder op komt, die zy al roeijende vervolgen; zomtyds gebeurt het wel dat de Walvisch daar meê deur gaat, en zy die nooit weder zien. De visch, in de diepte woelende, wordt met der tydt machteloos, en komt weer boven, doodt of levendigh, waar op de sloep dan weder by hem komt, en niet dood zynde, lensen zy hem, dat is, zy steken hem met stokken als halve lancien lang, die voor met een yzere punt zyn beslagen, in de zyde, waar doorze dikwils in gevaar zyn om van den Walvisch omgesmeeten te worden: want hy slaat zoo afgryzelyk met zyn staert en vinnen, dat de zee zoo wit als schuim word. De visch doot zynde, wordt met lange messen het spek daar uit gesneeden, en voorts daar af traan gekookt. Als dit spek van de Walvisschen is gesneeden, laten zy die dryven, alwaar dan meenigte van Meeuwen op komen zitten, om haar aas te vinden. En zoo groot zyn deze krengen en rompen, daar uit dit spek gesneeden word, datze dikwils van verre voor een levendige Walvisch aangezien worden.

In 't Landtschap *Junnan*, by *Chinkiang*, wordt een zeeker treffelyk slach van visch gevangen, waar uit d'Artzen een zeer krachtigh genees-middel trekken, dat allerlei schurft- en rappigheit geneest.

In 't zelfste Landschap leit een Meir, *Ming* geheeten, waar in een zwartachtige visch gevangen word, die, na 't zeggen der Sineezen, verscheidene ziekten geneest.

Kruipende of sleepende Dieren.

BY *Fungciang* vind men een zeeker slach van zwarte Slangen, waar af de Sineezen een tegen-giftigh genees-middel maken, dat zeer dienstig tegens zeer veele ziekten is.

In 't Landtschap *Honan*, by de Stadt *Nangang*, vind men Slangen die een huit hebben, die gevlekt, en doorgaans met witte plekken onderscheiden is. De wyn, daar in deze Slang te weken heeft gelegen, is een krachtig genees-middel tegens de lamheit.

In 't Landschap *Huquang*, in 't gebied van de Hooftstad *Hoangcheu*, vind men een zeker slach van Slangen, die wonderlyker-wyze de melaatsheidt en schurftheit genezen.

In 't Landschap *Chekiang*, by de Stad *Kincheu*, onthouden zich op den bergh *Cutien* Slangen, die onschadelyk zyn, en geen vergift by zich hebben.

Ongedierte.

HEt Landschap *Xensi* is dit ongeval onderworpen, dat het veel meer gebreks van regen heeft als d'andere Noordelyke Landtschappen. Dit veroorzaakt door het gantsche Landschap zoo een overgroote meenighte van Sprinkhanen, dat alles, wat op het veld staat, opgegeten word. En schoon alle d'Inwoonders, zoo wel hooge als laege, van de Magistraten gepreſt en gedwongen worden, om op 't veldt te gaan, en deze Sprinkhanen te vangen en te dooden, zoo knagenze en bytenze evenwel alles zoodanig af, dat men loof noch gras op de velden ziet. Dikwils ziet men buiten op de velden zulke dikke en groote zwermen springen, datze het licht der Zonne benemen, en een verduistering op d'aarde maken. De Sineezen, evenwel, hebben geen afschrik van 't eeten der Sprinkhanen, en veele kooken die, en eetenze voor een groote lekkernye.

In 't Landschap *Huquang*, onder 't gebiedt van de Hooft-stadt *Tegan*, valt wit Wasch, dat byna op de zelve wyze van kleene Wormtjes toegestelt wordt, als de Byen hare honingraten. Maar de

de honingraten van deeze Wurmtjes zyn veel kleender en ſpier-wit, noch de Wurmtjes worden ook niet aangequeekt, maar zy komen in 't wildt voort. Uit de vergaderde honingraten worden kaerſſen gemaakt, eveneens als uit ons gemeen waſch, maar zy zyn veel witter, en worden alleen maar van groote Heeren, om datze veel duurder zyn, gemeenlyk gebruikt. Behalven dat deeze kaerſſen dus ſpier-wit zyn, zoo gevenze ook in 't branden een lieffelyke reuk van zich; ook makenze de kleederen niet morſſig noch vuil, ſchoon eenige geſmolten droppels daar op vallen; en zy branden ook zeer helder en geſtadig. Dit Waſch valt ook in 't Landſchap *Quangsi*, onder 't gebiedt van de Hooft-ſtadt *Pinglo.*

Nergens in geheel *Sina* heeft men zoo een groote meenighte van Zywurmen als in 't Landſchap *Chekiang.* De teelt en aanqueeking van Zy-wurmen is in dit Landtſchap geheel en al eveneens, en ook zoo veel moeite onderwaerdig, ja vereiſcht ook zoo groote naerſtigheit, als daar aan op zommige plaatzen in Europe gedaan wordt. Invoegen het valſch en verciert is, dat alle de Zyde in dit Landtſchap van de Zy-wurmen op de boomen, van zelfs en zonder arbeid van menſchen handen, voort gebragt word.

In 't Landſchap *Xantung* komen van zelf de zyde draden aan de boomen en op de velden voort, die niet van tamme Zy-wurmen, maar van Wurmen, die den Ruſpen niet zeer ongelyk zyn, geſponnen worden. Deze zyde wordt niet van deeze Wurmen in form van een bal of ei, maar op zeer lange draden geſponnen, die wit van kleur, en van de windt op de boomen en huizen (daar aan de zelve hangen en afgehaalt worden) heen en weder geſlingert worden. En van deeze Zyde, eveneens als d'oprechte Zyde, worden zyde Stoffen geweven, die wel eenighſins groover zyn als de Zyde die van de tamme Zy-wurmem geſponnen word, maar zy vallen in tegendeel weêr hechter en ſterker.

Half-ſlachtige Dieren.

IN *Sina* vind men ook meenigerlei half-ſlachtige Dieren, dat is, Dieren die teffens in 't water en op 't landt leven.

In 't Landtſchap *Huquang* loopt de Revier *Siang*, waar in zich een Dier onthoud, dat zeer wel na een Paerd gelykt, uitgezeid dat het ſchubben op 't lyf, en klaauwen als een Tyger heeft. Het is zeer wreed van aard, en taſt menſchen en andere dieren aan, voornamelyk in den Herfſt-tyd; want dan komt het dikwils uit het water, en loopt door 't gantſche land.

In 't Landtſchap *Quantung*, by de Stadt *Hoeicheu*, onthoud zich een dier, *Hoangcioya* geheeten, dat is, de Geele Viſch. Dit dier is viſch noch vogel, maar van beids: want den gantſchen Zomer over is het een vogel, die geel van kleur is, en op 't gebergte vliegt; maar omtrent den Herfſt-tydt begeeft het zich in zee, en word weêr een viſch, dien zy alleen in den Herfſt vangen. Hy word van de Sineezen met groote ſmaak gegeeten.

By de Stadt *Chaocheu* onthouden zich, in de Revier *Co*, Krokodillen, die ook de menſchen ſchaade doen. De Krokodil word van d'Indianen *Kaiman* genoemt, heeft de gedaante van een Hagedis, is ſaffraan-verwigh, uitgenomen den buik, die witachtigh is. Zyn huid is onder aan den buik zacht, en kan daar zeer lichtelyk gewond worden; invoegen het valſch is, 't geen Plinius van dit gedrocht ſchryft; te weten, dat des zelfs huit niet kan door gehouwen worden. Hy heeft een breed voorhooft en een verkens ſnuit, en de mondt is hem tot d'ooren toe opgeſpeert. De tanden, die groot, wit en ſterk zyn, ſtaan hem kams-gewyze in den bek, en roert alleenlyk maar het bovenſte kakebeen: want het onderſte heeft hy onbeweeglyk. Heeft geen tong, en alleen maar een vlies, dat aan 't onderſte kakebeen vaſt zit, en de gedaante van een tong heeft, maar kan dat evenwel niet oplichten. Hy is groot en rond van oogen, en zwart

Krokodil of Kaiman.

van oog-appel. De rugh-graad bestaat uit zestigh wervel-beenderen: de beenen en voeten zyn met heel scherpe nagels gewapent, en hellen een weinigh ter zyde; en de staert komt in lengte met het overige ligchaam overeen. Men zeid dat hy vier maanden zonder eeten kan leven, en dat hy huilt als een mensch, als hy honger heeft. Zy zyn zeer snel in 't loopen, maar kunnen zich niet wel keeren en omzwaaien, dewylze een zeer styve rugh-graad hebben, waar door zy ook dikwils hun roof, dat zy najagen, quyt raken. Markus Scaurus heeft allereerst te Romen, ten tyde van zyn Kerkmeesterschap, vyf Krokodillen in de speelen vertoont. Zy worden ook in Afrika, Asia en Amerika gevonden, voornamelyk in de Nyl, en by gelegene Poelen; als ook in de Zwarte Revier, in den *Ganges*, ontrent Bengale, en in de Revier *Bambot*, ontrent den Atlas. Zommige zeggen datze van slyk leven, maar zy eeten in der daad visch, en ook graag menschen-vleesch. Zy loeren te lande op de dieren. Petrus Martyr schryft in zyn Babylonische Gezandschap, dat 'er een gevangen is, die drie jonge kinderen in had. In 't gewest van Arsinoë was hy eertydts heiligh, en wierd met brood, vleesch en wyn van de Priesters gevoed. Zy teelen op deze wyze: Het mannetje leit het wyfje op de rug, dewyl hy anders, om de kortheit der voeten, niet kan verzamelen. Het wyfje baart zestigh eyeren, die zoo groot zyn als d'eyeren van een Gans, en broeit die ook zestig dagen; en na 't verloop van zestigh dagen is de vrucht volmaakt. Eenige willen, datze d'eyeren in 't zand begraven, en alzoo de jongen, zonder uit te broeden, voort komen. Geen dier groeit van kleender beginsel tot volslagener grootheit; want men vind 'er die over de dertig voeten lang zyn. Hy voert onder de viervoetige dieren vyandtschap met de Ichneumon, Buffel en Tyger; onder de vogelen met den Havik, en onder de visschen met den Water-slangh, Verken-visch, Dolfyn, en andere, als ook met den Scorpioen, en met de menschen. De Ichneumon vertreed zyn eyeren, en kruipt hem, als hy in de zon slaapt, in den mondt, en tracht hem 't ingewand op te eeten. Van den Buffel word hy verslagen. In Amerika is gezien, dat een Tyger den Krokodil, die op den rugh lagh, den buik opscheurde. Zy hebben, daarentegen, vriendtschap met de Verkens, en den vogel Trochilus. De Verkens loopen langs

langs den oever van den Nyl, daar zich de Krokodil veel onthoud, onbeschadight. Van den vogel Trochilus schryft *Plinius* aldus: By daagh leeft hy op het landt, en by nacht in 't water, ten aanzien van beider tydt. Als hy zat van visch is, en met zyn mond vol spys zich tot slapen heeft begeven, verzoekt hem een kleen vogeltje, dat Trochilus, en in Italië de Koning der vogelen wordt genoemt, tot gapen, om aldaar zyn kost te zoeken. Dit vogeltje zuivert hem eerst den mond in 't ruw, daar na ook de tanden tot binnen in de keel-gaten, en om de aangenaamheit van dit schrabben, gapen zy ook zoo veel als zy kunnen. Zeeker Schryver *Leo Afrikanus* vermeld, dat deeze vogeltjes de wormen eeten, de welke tusschen de tanden van de Krokodil, door al het visch eeten, voort groeien; en dat hy, als hy voelt dat die uitgegeten zyn, deze vogeltjes tracht in te slokken; maar van den scharpen angel, die zy op het hooft hebben, gesteken zynde, opent hy den mond en laat haar weg vliegen. De Sineezen en andere Indiaansche volken eeten des zelfs vleesch met groote smaak; en in zommige plaatzen in Indiën wordenze gebraden. Het water, daar in haar vleesch gekookt is, geneest de beeten van Spinnekoppen; en haar bloet verklaart het gezicht, en geneest de wonden der Slangen. Zyn huit verbrand, en met oli-droezem gemengt, dooft zoodanigh de leden, datze het snyden niet gevoelen. Zy wierden eertyds by zommige Indianen tot straf bewaart, en de misdadigers wierden haar met gebonden handen en voeten voor geworpen. *Firmus*, de Koning van Egypte, zwom onbeschadigt, met haar vet bestreeken, midden onder de Krokodillen.

In de Revier *Chaoking* is een visch, die de Sineezen de Zwemmende Koe noemen. Deeze komt dikwils uit de Revier op 't landt, en vecht en stoot met de hoornen tegen de tamme Koeien. Maar indien de zelve buiten het water blyft, zoo worden des zelfs hoornen week en geel, en alle hare hardigheit vergaat; invoegen de zelve gedwongen is weêr in 't water te gaan, alwaar zy dan weêr een visch word, en de hoornen in 't water de voorige hardigheit krygen.

Ontrent *Kaocheu* onthoud zich een dier in Zee, dat een hooft als een vogel, een staert als een visch, en van binnen in 't lyf eenige dierbare steentjes heeft.

Tusschen deeze Stadt en 't Eilandt *Hainan* worden in 't water Zee-kreeften gevangen; deze gaan, en verschillen in gestalte niet veel van d'andere Kreeften; uitgezeidt datze, zoo dra alsze uit het water komen en de lucht gewaar worden, terstond, zonder evenwel haar oude gedaante te verliezen, in steen veranderen, en eenen zeer harden steen vertoonen. Diergelyke worden ook gevangen in een zeeker Meir op 't Eilandt *Hainan*. De Portugeezen en Sineezen gebruiken deze Kreeften voor de koortzen.

In 't Landschap *Quangsi*, by *Quelin*, is op den bergh *Haiyang* een waterigh Hol, waar in zich viervoetige en gehoornde visschen onthouden.

In 't Landtschap *Honan*, by de Stadt *Changte*, is een visch, *Hajul* geheeten, dat op Neêrduitsch zoo veel gezegt is als een Kindje, om dat hy, gevangen zynde, een geluit van een schreeuwend kind geeft. In gedaante verschilt deze visch weinigh van een Krokodil, is lang van staert, en gaat op vier voeten. Als des zelfs vet eens in de brant is geraakt, zoo kan het met water, noch door eenigh ander middel uitgebluscht worden.

In 't Landschap *Xantung*, by de Stad *Tengcheu*, vind men d'Oesters in grooten overvloed.

In 't Landtschap *Chekiang*, by *Vencheu*, komen ('t welk wat vreemts en wonders is) zeer kleene Oesters voort, die aldaar op waterige velden gezaait worden: want zy stampen eerst eenige van deze Oesters, en strooienze dan eveneens als zaat over de velden, waar uit daar na Oesters voort komen, die zeer zoet van smaak zyn.

In *Sina* vind men ook Land- en Water-Schildpadden.

In 't Landtschap *Suchuen*, onder het gebiedt van de Hooft-stadt *Chunking*, vind men de Schildpadden in grooten

overvloedt; die in 't Landtſchap *Huquang*, ontrent de Hooftſtadt *Hancheu*, zeer groot vallen; maar ook vind men aldaar andere kleene en zeer ſchoone, die d'Inwoonders om vermaaks halven in huis houden, en zomtyds niet grooter zyn als zeeker Vogeltje, *Loman* geheeten.

In 't Landſchap *Quantung*, by *Hoeicheu*, vind men aan de Zee zulke groote Schildpadden, datze van verre wel heele ſteen-rotzen ſchynen te zyn. Zommige ſchryven, dat 'er gevonden zyn, die heele boomtjes en kruiden op de Schilden gegroeit waren. De Landt- zoo wel als de Zee-Schildpadden teelen op de wyze van d'Adderſlangen, en het Mannetje klimt op het Wyfje. De Wyfjes, om datze geen vermaak in 't verzamelen gevoelen, laten de Mannetjes tragelyk op komen, en niet eer voor datze geterght zyn. Zy leggen eyeren als die van de Hoenders, maar kleinder en langwerpiger, die ook wit en dooier hebben; van haar aart ſchryft men dit: Datze 's winters onder d'aard zonder eeten leven. Datze, wanneer zy uit komen, traag voort gaan, 't zy of om datze met haar laſt bezwaart, of uit de natuur traag zyn. Datze altydt met de Veldthoenders twiſten. Datze voor den Arent ſchrikken, die haar opneemt en te barſten laat vallen. Datze een klein geluit, wat hooger als de Slangen geven. En ten leſten, dat zy haar, alsze met Adders en Slangen zullen vechten, met Saturei en Quendel verſterken. Of zy onder de viſſchen of vleeſſige dieren moeten gerekent worden, zulks wordt onderzocht. Eenige ſtellen haar onder de Viſſchen, gelyk zeeker Schryver *Kaſtor*: waarom zy ook in de Vaſten voor viſch gegeeten worden. Andere niet: want zy hebben beenders, en halen aaſſem, om van d'Eyeren niet te ſpreeken.

De Land-Schildpadden hebben zeer harde Schilden, ja zoo hard als yvoor of elpenbeen, die zich ook niet laten buigen, gelyk de Schilden van de Zee- of Water-Schildpadden. De Schilden der Land-Schildpadden zyn gemeenlyk heuveligh of knobbeligh boven op, en zommige zeer aardig met geele en bruine kleuren getekent, als ofze met een penceel geſchildert waren, met kruiſſen, ſtarren of ronden, die op en over en rondtom de knobbelen heen loopen. Zy ſteeken het hooft en de voeten uit een groot gat: achter heeft de ſtaert, en ieder voet een byzonder gaatje. Zy kunnen alle de voeten, hooft en ſtaert, binnen trekken, alsdan ſchynenze onbeweeghlyk. Zy verſchillen zeer veel in grootte, en daar zyn 'er die niet grooter zyn als een vuiſt, en nooit grooter worden.

In *Virginia* vind men Land-Schildpadden van drie en vier voeten lang, en zommigen met twee hoofden, die zeer boos en tot byten genegen zyn.

Op 't Eilandt *Mauritius* heeft men Schildpadden, die zoo groot zyn, dat op een eenige vier perſoonen ſtaan kunnen, die dan noch met hen kan voort kruipen. De Schilden zyn zoo groot datze met hun tienen in een Schild kunnen zitten. Deze Schildpadden weten de Krabben, als zy op 't land komen, te verraſſen, en tot haar ſpyze te gebruiken.

De Zee-Schildpadden zyn gemeenlyk veel grooter als de Land-Schildpadden. Jan de Lery ſchryft, dat 'er een onder hun vloot gevangen wierd, waar aan tachtig perſoonen een maaltyd deeden, en zich zat aten; en het bovenſte ſchildt was meer als twee en een half voet breed.

De Schilden van de Zee-Schildpadden zyn effen, en vlakker als die van de Land-Schildpadden, en zeer aardig gewolkt: in heet water laten zy haar buigen en rechten, dat men die van de Land-Schildpadden, om haar hardigheit, niet doen kan; hier van maakt men Kammen, Doozen en Kasjes. In plaats van voeten hebben zy vinnen, daarze meê zwemmen als de viſſchen; doch zy leggen meeſt op haar rugge, en dryven al ſlapende boven op Zee, alwaarze dan by goet en klaar weder met haken, die men tuſſchen het ſchild en 't vleeſch ſlaat, gevangen worden; hun vleeſch is zeer zoet, en ſmaakt als kalfsvleeſch, is met vet doormengt, en wat geelachtigh, byna eveneens als kalfsvleeſch.

Men vind eenige Zee-Schildpadden,

die

die over de twee honderdt en vyftigh Eyeren by zich hebben, die alle in darmen beslooten leggen, zyn zoo groot als een gemeene Kaats-bal, en hebben geen harde schalen, maar een wit en taai vlies. Men krygt ook by wylen nesten te zien, daar in over de twee en drie hondert jongen leggen. De Wyfjes leggen de Eyeren by nacht op strand, en begravenze onder 't zand, die dan binnen de zes weken door de hitte der Zonne worden uitgebroeit.

In 't Landschap *Quantung*, by *Kaocheu*, is een zeeker vreemde slach van visch, die vier oogen, zes voeten, en eenigsins de gedaante van een levervisch heeft. De Sineezen schryven, dat deze visch ook Paerlen uitbraakt, behalven de geene die in d'Oesters gevonden worden: maar misschien zyn dit de Paerlen, die zy teffens met d'Oesters in hebben geslokt.

By *Kuicheu* is een kleen Meir *Pehiai*, dat haren naam van de witte Kreeften bekomen heeft, die aldaar in grooten overvloet vallen.

ZEVENTIENDE HOOFTSTUK.

Van eenige Over-natuurlyke Dingen, en wonderlyke Poelen.

IN de laatste zeven Hooftstukken heb ik van dingen gesprooken die niet buiten den gemeenen loop der natuure zyn; maar dit zeventiende Hooftstuk zal ik beslaan met het verhaal van eenige Wonderdaden, daar aan veele evenwel geen geloof zullen geven; hoewel de Sineezen, die zonderling licht van geloof, en tot waan-geloof zeer genegen zyn, het alles voor vol aanneemen.

yke In 't Landtschap *Xensi*, by de Stadt *Vucung*, leit een berg, *Taipe* geheeten. De Sineezen schryven, dat door het trommmelen op dezen bergh terstond blixem, donder en onweêr ontstaat; invoegen de Magistraat aldaar op lyfstraf heeft laten verbieden geen trommel aldaar te mogen roeren, noch in de hand te nemen.

In 't zelfste voor gemelde Landschap *Xensi* leit, by *Chinning*, de vyfde kleene Stadt van de zevende Hooft-stadt *Kingyang*, de berg *Lo*, waar in, zoo de Sineezen vercieren, zeventien menschelyke gestalten na 't leven staan uitgedrukt, niet door kunst, maar door de natuur.

De Revier *Tan* heeft roode visschen. De Sineezen schryven en beuzelen, dat iemant, zonder te gronde te gaan, over 't water kan wandelen, indien hy de voeten met het bloet van deze visschen bestreeken heeft. Zy voegen daar by, dat al de visschen, indien het water geroert wordt, terstondt boven komen, en het water in de Revier vuurigh en bloet-rood maken; waar van ook de Revier haren naam bekoomen heeft: want *Tan* is rood te zeggen.

In 't Landschap *Xantung* by *Niuyang*, de derde kleene Stadt van de Hooftstadt *Tencheu*, is een Bron die water uitlevert, dat by de Sineezen zeer hoogh geacht word; dewylze voor vast gelooven dat het de geene, die daar uit drinken, lang doet leven.

In 't Landtschap *Sucheu*, by de twaalfde kleene Stadt van de Hooftstadt *Chingtu*, begint een zeekre berg *Chingching*, en beslaat een vak van duizend stadiën: daar op, na 't vercieren der Sineezen, de *Xinsien*, dat is, d'onsterffelyke menschen by elkandre komen en verkeeren.

Zy strooien ook uit, dat in 't boven gemelde Landschap, by de vierde Hooftstadt *Siucheu*, eertyds zeekre uitheemsche volken een Papegai kochten, om die van daar in hun vaderland over te voeren; maar dat de zelve, alsze die uit *Sina* wilden vervoeren, aldus gesprooken had: *Ik ben een vogel die* Sina *eigen toekomt, en houde my te waer-*

dig en groot om by uitheemsche volken te gaan. Op welk zeggen deze vogel terstond zou gestorven zyn.

By *Kiating*, de derde groote Stadt van het Landschap *Suchuen*, vloeit een kleene Revier, *Chocung* geheeten, de welke verdient dat men daar aan gedenkt, dewyl de Sineezen daar af iet zonderlings weeten te verhalen. Want zy melden in hunne schriften, dat zeekre Vrouw, die aan des zelfs oever ging wandelen, een lidt van een bamboesriet in't water vond, waar uit zy hoorde dat eenigh geluit quam. In dit riet, datze uit het water haalde, hadze een jong kind gevonden, 't welk zy met haar naar huis nam, en voor haar eigen kind opvoede en groot maakte. Ziet hier een tweede Mozes!

In't Landschap *Huquang*, by de Stad *Vuchang*, leit een berg, meê *Vuchang* geheeten; waar op, zoo de Sineezen verhalen, eertyts (te weten ten tyde des Stams *Cina*) een man verscheenen was, die over zyn gantsche ligchaam ruig, en tien ellebogen hoog was.

In de Revier *Kiang*, recht tegen over de Stadt *Hoangcheu*, leit een Eilandt, *Pequey* geheeten, dat op Neêrduitsch zo veel als 't Eiland van de witte Schildpad gezegt is; alwaar zeekren Soldaat, na 't zeggen der Sineezen, een groot wonder wedervoer. Want als hy van zyne vyanden onverziens in de Revier geworpen was, wierd hy van een Schildpad, als een tweede Arion op eenen Dolphyn, op 't land gevoert. Zy voegen daar by, dat deze Schildpad zulks deed tot teeken van een beweezen weldaad; dewyl de Soldaat deze Schildpad lang gevoed, en daar na al willens vry en los gelaten had. Hoewel dit beuzelachtig is, en van loutre vercieringen aan malkandre hangt, zoo kan evenwel niet geloochent worden, dat ontrent dit Eilandt zeer groote Schildpadden gevonden worden.

De Landstreek ontrent de twaalfde Hooft-stadt *Xincheu*, in 't Landtschap *Huquang*, ryst doorgaans met zeer hooge Bergen, die met hunne toppen de wolken schragen en onderstutten. Een gedeelte van deze bergen wort van woeste, wilde en onbeschaafde menschen bewoont, die, volgens d'uitstrooijingen der Sineezen, van zeeker gedierte (zy willen dat het een hond was) en 's Konings dochter gesprooten zyn. Zy voegen daar by, dat deze dochter, in den tydt van drie jaren, drie knechtjes en drie meisjes ter werelt hadt gebragt, de welke met onderling huwelikken, en kinderen voort te teelen, d'eerste beginselen en opkomst van deze wilde en onbeschaafde menschen geweest waren.

In 't Landtschap *Nanking*, by de Hooftstadt *Changcheu*, leit een bergh, *Chin* geheeten, waar op, zoo men de vercieringen der Sineezen gelooven wil, een Vrouw van een Hinde ter wereldt is gebragt.

In 't zelfste Landtschap, by d'eerste groote Stadt *Quangte*, leit een bergh *Ling*, die boven de wolken ryst, en een top heeft van vyftien stadiën hoog. Op deezen bergh is een Spelonk, in wiens ingang een steene Beeld van zekeren Offer-priester staat, die daar in verandert is.

In de Landtstreek van de negende Hooft-stadt *Ningpo*, in 't Landtschap *Chekiang*, eeten al d'Inwoonders zeer gaerne gezouten spys; waar over van hen gezeid, en hen tot spot wordt nagedreeven, ***datze ook na hun doodt niet zullen verderven; gemerkt zy zich by levendigen lyve zoo rykelyk gezouten hebben.***

By *Tinghai*, de vierde kleene Stadt van de gemelde Hooftstadt, ryst uit de Zee een glad gepolyste steen, in form van een Kolom. Als de scheepen hier voorby varen, zoo smyten de Schippers, uit een zeker waan-geloof, iets in Zee; en by aldienze dit niet doen, zoo gelooven zy voor vast, dat hen een ongelukkige reis te beurt zal vallen.

By *Funghoa*, de derde kleene Stadt van de gemelde Hooftstad, is een kleen, maar diep Meir, wiens water, indien de Stad eenen vroomen Stadhouder gekreegen heeft, zeer klaar, en helderder als glas word; maar indien daar een onrechtvaerdige Stadhouder in komt, zoo wordt het water terstond troebel en drabbig.

By *Liencheu*, de achtste Hooftstadt van 't Landtschap *Quantung*, leit een groote bergh, *Vhoang* geheeten, die

vol

vol hoolen, kuilen en omwegen is. Op dezen berg worden vruchten gevonden, die nooit op andere plaatzen gezien zyn, en daar af een ieder zoo veel eeten mag als hy wil, maar geene daar af met zich nemen: want die zulks komen te doen, kunnen nooit den wegh vinden om daar af te raken.

Luicheu, de negende Hooftstadt van *Quantung*, heeft haren naam van den Blixem bekoomen, om dat een Bron van aangenaam water uit den bergh vloeit, alwaar d'Inwoonders een treffelyke Afgodische Kerk, den Geest des blixems ter eere, gesticht hebben. Want de Sineezen vercieren dat zeekre Geest over de blixem het gebied heeft, en dat de blixem een stuk van een gebroken hamer is als hy neêr valt. Zy verdichten ook, dat met dezen hamer op groote trommels geslagen wordt, en daar door het gedruis en geraas des donders t'ontstaan komt: en men hoort hier 't gantsche jaar door zeer hard donderen.

In 't Landschap *Junnan*, by de vyfde Hooft-stadt *Chinkiang*, ziet men noch ten huidigen dage een groote steen, alwaar *Sinulo*, die het Koninkryk van *Mung* bezat, de Gezanten van eenen anderen Koning ontfing; en, als zy hem niet voldeeden, met zyn bloote zwaart zoo geweldigh op eenen steen sloeg, dat de slagh drie ellebogen diep door den steen drong, en met dreigende woorden de Gezanten daarenboven aldus aansprak: *Ga, en verkundige uwen Koning hoedanige zwaarden ik heb.* Dit gebeurde onder de regeering van *Hiaouvus*, de grondlegger van den Stam *Hana*, die het machtigh Koninkryk *Mung*, dat ook *Nanchao* van de Sineezen genoemt word, den Ryke van *Sina* inlyfde.

By *Munghoa*, de zeste Hooft-stadt van 't Landschap *Honan*, leit een bergh *Funghoang*, die zynen naam van den vogel Phenix bekomen heeft, om dat hy op dezen berg gestorven is, als hy een tyd lang zeer lieflyk en aangenaam gezongen had. De Sineezen verhalen, dat al de vogelen van het omleggende gewest, op het einde der Herfst, jaarliks op deezen bergh vergaderen, en den doodt van den Phenix aldaar beweenen en betreuren. D'Inwoonders nemen ook deeze dagen waar, en klimmen des nachts met licht op den bergh, alwaar zy dan een groote meenighte van de treffelykste vogels vangen.

By de twaalfde Hooftstadt *Xunning*, in 't zelfste Landtschap, is een Put, *Quonin* geheeten, ('t welk de naam van een vermaarde Afgod is, die in de gedaante van een Vrouw vertoont word) daar af de Sineezen verhalen, dat ontrent de zelve zeker oud man met zyn stok op d'aarde heeft geslagen, en daar uit deze Put ontstaan was; dewyl het land te vooren waterloos was. En dit word by de Sineezen voor een groote wonderdaad gehouden; te meer, aangezien na dien tyd deze oude man nooit meer te voorschyn is gekomen.

Aan de West-zyde van d'eerste Krygs-stadt *Kiocing*, in 't Landtschap *Junnan*, leit een berg, *Fukin* geheeten; daar in, na 't schryven der Sineezen, een Bron is, welkers water 't verstandt der kinderen versterkt en vermeerdert.

By *Gucheu*, de vyfde Hooftstadt van 't Landschap *Quangsi*, voede, na 't verdichten der Sineezen, zeeker Koning *Pego*, in eenen kleenen poel *Po*, tien Krokodillen, dien hy de misdadigen, en die den hals verbeurt hadden, gaf te verslinden. De Sineezen zeggen, dat de onschuldigen het minste letzel van deze Krokodillen niet gedaan wierden; zulks de geene, die van deze Krokodillen niet omgebragt wierden, vry en vrank los gelaten wierden, zonder eenige straffe te lyden.

By de Stadt *Luching* leit een bergh *Funieu*, dat op Neêrduitsch zoo veel gezegt is als de Koe-verberger. Want de Sineezen melden in hunne schriften dat hier een zeekre tochtige en razende Koe is geweest, die berucht was van veele menschen om 't leven gebraght te hebben, en eindelyk van zeker onbekent persoon in de holte des bergs weg gesleept was, zulks de Koe noch de Man nooit weêr te voorschyn was gekomen.

By de Stadt *Fuencheu* leit een bergh, *Vanheu* geheeten, die de hoogste van alle bergen is, en den naam van tien duizend

zend menschen heeft, die, als ten tyde van de Zund-vloed 't aardryk onder water lagh, zich op den kruin van dezen berg begaven, om 't gevaar van te verdrinken t'ontgaan.

In 't Landtschap *Sucheu*, in 't gebied van de Hooftstad *Chingtu*, leit een berg, *Tienchi* geheeten, waar in een Poel is, wiens water, als 't regent, niet vermeerdert, noch by droogte niet vermindert. Diergelyke Poel, die niet zeer groot, en *Funghoang* geheeten is, heeft men ook by de Stadt *Linkiang*.

By de kleene Stadt *Cin*, in 't zelfste Landschap, is een Poel *Tienxui*, dat is, de Poel van hemelsch Water, om dat het water in dezen Poel door een zonderlinge en verborgene kracht veele ziekten geneest.

In 't Landschap *Honan*, by de vierde Hooftstadt *Queihoei*, is een berg *Cingnien*, en daar op een Hol, waar in zoo krachtigh water is, dat al het hair van 't hooft valt, indien het hooft daar meê gewassen word.

By de Hooft-stadt *Chaoking* leit een berg *Tienlu*, die zeer hol en yslelyk om aan te zien is. De Sineezen schryven dat op den zelven een Poel is, die, als daar in een steentje gesmeeten wordt, een gekrysch een geloei van zich geeft, niet anders als of het donderde; en dat daar op de lucht terstondt betrekt, en regen valt.

By *Tingcheu* is een berg *Kin*, waar op drie Poelen zyn, die het ruw yzer, dat daar in komt, terstondt in kooper veranderen.

Meenighte van andere vermaarde visryke Poelen vind men door geheel *Sina*, die by de Revieren en Bronnen hunne plaats verdienden, en aldaar niet ongevoeglyk konden hebben beschreeven worden; maar dewyl eenige, en byna de meeste, eenige overnatuurlyke krachten en eigenschappen, na 't schryven der Sineezen, in zich behielden, en dieshalven hier eigentlyk plaats hadden, heb ik al d'andere aldaar met voordacht over geslagen; invoegen ik in dit Hooftstuk eenige der voornaamste, die in de vyftien Landschappen te vinden zyn, hier by zal voegen.

By de Zuid-zyde der Hooft-stadt *Hungquan*, in *Xensi*, is een poel *Fan*, die uit de t'zamenvloeijing der Revieren ontstaat. En na 't Zuid-Oosten is een andere Poel, dien Keizer *Hiaovus* tot zyn vermaak liet graven, en uit de Revier *Guei* het water door grachten daar in leiden. Hy stichte ook neffens dezen Poel een heerlyk Paleis, met bosschen en bloem-perken, daar in hy zich grooteliks vermaakte, en dikwils voor zyne vrienden groote maaltyden en schouw-speelen liet aanrechten. Noch hield zich deeze Keizer hier meê niet vernoegt, maar hy liet ook ten Zuidwesten van de Stadt een anderen Poel graven, en dien *Quenming* noemen; daar in hy door zyn Kryghs-knechten scheeps-stryden deê vertoonen, om hen allengs te brengen tot de gewoonte van te scheep te vechten. Na 't Zuiden der Stadt wierd ook op zyn bevel een andere groote Poel gegraven, en daar neffens een aangename vlakte gemaakt, *Silen* geheeten, daar hy zich na het speelen uitruste. In den zelven Poel deê hy ook een groote visch van steen, gelyk een blinde klip, onder water oprechten, op dat de bootsluiden, met dezen steenen Visch in 't heen en weêr varen te myden, hier door ook de banken en blinde klippen in Zee zouden leeren myden. Deeze Visch, na de Sineezen verhalen, geeft een groot getier en geraas als 't wil regenen; 't welk buiten twyffel door den weêrklank van 't een of 't ander weêrom stuitend geluit ontstaat. De Sineezen zeggen ook, dat dezen Keizer op zeekren tydt in zynen droom docht, dat deze Visch met een angel gevangen wierd, en hulp aan hem verzocht; en dat den volgenden dagh in der daad een visch in dezen Poel met d'angel gevangen wierd, waar op de Keizer, zyn droom gedenkende, de Visch zou vry gelaten hebben. Zy voegen daar by, dat de Keizer, onder het visschen, in zyn net twee Paerlen vond, die de Sineezen *Mingyne* heeten, dat is, Steenen van de heldre Maan, om datze, met het wassen en afneemen van de Maan, meê wassen en afneemen. Eenige Sineezen dryven, dat 'er dusdanige Steenen noch in *Sina*, ja in 't Keizerlyke Paleis gevonden worden;

maar

maar zoo duur zyn, datze met geen geld te betalen zyn. Wanneer den Keizer deze Steenen worden ter hand gestelt zoo spreekt hy aldus: *Dit is de gift en geschenk van de dankbare visch, die door my van den angel verlost is.*

In 't Landschap *Quangsi*, by d'eerste Hooftstadt *Queilin*, leit een Poel, *Si* geheeten, die tzeventig bunderen lands beslaat, en eenen heuvel, in form van een Eiland, in 't midden heeft leggen.

By de vyfde Hooft-stadt *Sucheu*, in 't Landtschap *Nanking*, leit een Poel, *Tai* geheeten, die zes-en-dertigh duizend bunderen lands beslaat.

In 't Landschap *Peking*, in de Landstreek van de tweede Hooft-stadt *Pingyang*, leit by den bergh *Xeuyang* een redelyke groote Poel, daar in, na 't schryven der Sineezen, Keizer *Xunus* veeltyds vischte.

De Poel *Jeu*, die zyn begin neemt by de groote Stadt *Kiang*, en zich tot aan het land van *Ganye* (de negentiende kleene Stadt van de Hooft-stadt *Pingyang*) strekt, is in zyn omtrek veertig stadiën groot, en des zelfs water is zoo zout als Zee-water, invoegen d'Inwoonders in grooten overvloet daar af Zout maken.

By *Taitung*, de derde Hooft-stadt van 't Landschap *Peking*, leit een Poel, *Kiuncu* geheeten, dat zoo veel gezegt is als de Poel van eenen vroomen man; want ontrent dezen Poel woonde, zoo de Sineezen zeggen, zeeker persoon, die het gout weer gaf.

Dicht by *Ching*, de negende kleene Stad van de zelfste Hooftstadt, vertoont zich een kleene Poel, die zonderling cierlyk met boomen en allerlei bloemen bewossen is. De Stedelingen komen dikwils op dezen Poel met allerlei cierlyk vaartuig, en rechten aldaar groote maaltyden en gasteryen aan.

Ontrent *Xancheu*, de derde Krygsstadt van 't Landtschap *Xensi*, is een Poel, *Hungyen* geheeten, dat is, van root Zout, dewyl van 't water, dat in deezen Poel is, roodt Zout gemaakt wordt.

Aan de West-zyde van d'eerste Hooft-stadt *Caifung*, in 't Landtschap *Honan*, leit een Poel, *Kinning* geheeten, dien de Keizerlyke Stam *Sunga* liet graven, om het Scheeps-volk daar op in de scheeps-stryden t'oeffenen; 't welk van Keizer *Taicungus* zonderling behertigt wierd. Deze Poel is zonderling vermakelyk en plaizierig, en rondtom den zelven staan Paleizen en Afgoden-kerken in groote meenighte opgerecht. Overal vertoonen zich ontrent deezen Poel groote marmere Pronk-zuilen, daar in zin-ryke vaerssen, van verscheidene Poëten, die den lof des Poels vermelden, staan uitgehouwen.

In de Landtstreek van de gemelde Hooft-stadt leit noch een Poel, *Tungmuen* geheeten, ter oorzaake van de klaarheit des waters: want mosch noch eenigh ander ruighte wast in deezen Poel.

In de Landtstreek van *Queite*, de tweede Hooft-stadt van 't Landtschap *Honan*, leit een Poel, *Choking* geheeten, dat het wassen van zyde Damast beteekent; want het water van dezen poel heeft zoodanigh een wonderlyke kracht by zich, dat alle Zyde stoffen, die daar in gewasschen worden, een helderen glans en luister krygen; waar over een groote meenighte Zy-wevers zich ontrent dezen poel met der woon hebben ter neer gezet.

By *Jensu*, de tweede kleene Stadt van de zeste Hooftstadt, in 't Landschap *Honan*, leit een Poel, die des Zomers kout, en des Winters warm water heeft.

By *Nanchang*, de derde kleene Stadt van de Hooftstad *Siangyang*, in 't Landschap *Huquang*, is een Poel, *Cinchu* geheeten, dat de Poel der Paerlen gezegt is. Indien de geene, die langs den oever van dezen poel wandelen, styf toe treeden, zoo springen terstondt van alle kanten ronde water-bellen uit d'aarde, die de gedaante van Paerlen hebben, waar van ook deze poel den gemelden naam bekomen heeft.

By *Hencheu*, de tiende Hooft-stadt van het boven gemelde Landschap, leit een zeer diepe Poel, wiens water zoo groen als gras is. Dit water wordt zonderling van de Sineezen begeert, en daar af de drank of wyn van rys gemaakt.

By *Taiping*, d'elfde Hooft-stadt van

't Landtschap *Nanking*, leit een Poel, *Tanyang* geheeten, die drie honderdt stadiën groot is.

By *Hangcheu*, d'eerste Hooft-stadt van 't Landtschap *Chekiang*, leit een Poel, *Si* geheeten, die den Inwoonders tot groot vermaak en geluk strekt. Tusschen deze, en de wallen der Hooftstadt, loopt en weg van zeven stadiën lang, die doorgaans bestraat, en zeer bequaam om te bewandelen is. In zyn omtrek is deeze Poel veertigh stadiën groot, en van alle kanten met vermakelyke bergen omringt, uit de welke verscheide beeken in deezen Poel komen storten. Rondtom deze bergen leggen Afgoden-kerken, Kloosters, Paleizen, Bosschen en Graft-steden. Langs den oever loopen breede wegen, die met vierkante steenen bestraat zyn, en in den Poel zelfs leggen wegen, die op zommige plaatzen openingen hebben, daar bruggen over geslagen zyn, zulks men den geheelen Poel te voet bekyken kan. Langs heen staan ook op de wegen allerlei Ooft- en andere wilde boomen, als Peer-boomen, Perzik-boomen, Wilge-boomen, en diergelyke, die zeer ordentelyk op een ry gepoot zyn, en den wandelaars een aangename schaduw verstrekken. Deze wandel-wegen zyn ook overal, tot gemak en geryf der wandelaars, met tralien en leuningen bezet, 't welk aan deze wegen geen kleene cieraat en aangenaamheidt veroorzaakt. Zoo overheerlyk kunstigh, prachtigh en kostelyk is hier alles, dat men in twyffel staat, wat men hier eerst zal pryzen, of de wonderlyke heerlykheit en aardigheit van de natuur, of d'uitstekentheit van de kunst, die 't werk van de natuur vermeerdert, of veel meer overtreft. Het water in dezen Poel is zoo helder, klaar en door-schynend als kristal, zulks men het kleenste steentje op den grond kan zien leggen. Langs den oever, op ondiepe plaatzen, vind men de bloemen *Lien* (op pag. 118. beschreeven) in groote meenighte. Met welke kostelyke scheepen deze poel van d'Ingezetenen dezer Hooft-stadt bevaren wordt, staat op pag. 100. wydloopigh verhaalt.

Omtrent *Vuping*, de vierde kleene Stad van de zeste Hooftstadt *Tingcheu*, in 't Landtschap *Fokien*, leit een Poel *Loxui*, dat is, de Poel van Groen water: want het water is zoodanigh met groene verf ingedronken, dat het alle dingen, die in het zelve gewossen worden, groen maakt.

ACHTIENDE HOOFTSTUK.

Van de Sineesche Koningen en Keizerlyke Stammen, die het Ryk Sina voor en na Christus geboorte geregeert hebben.

Er ik overtreê tot het verhaal der oorlogen, die de Sineezen en Tarters in deze eeuw onder elkandre gevoert hebben, zal ik in 't kort de gantsche Sineesche tydt-rekening der Koningen, en Geslachten of Stammen, wiens ranken het Ryk *Sina* voor en na Christus geboorte bestiert hebben, vervolgens optellen.

Voor eerst staat aan te merken, dat zedert het jaar, voor Christus geboorte, twee duizendt negen honderdt en twee-en-vyftigh, tot aan het jaar twee duizend twee honderd en zeven, acht Keizeren over *Sina* vervolgens geregeert hebben, die het Ryk van elkandre niet by erf-recht over namen; maar na het overlyden van den eenen wierdt, by gemeen goedtvinden en de meeste stemmen, een ander in des zelfs plaats gekooren. Na dien tydt wierd de heerschappy erffelyk gemaakt; invoegen toen niet meer de Keizeren tot den stoel des Ryks by keure of verkiezing verheven wierden; maar aan den naasten, uit het geslacht des voorigen Keizers, wierd

wierd het Ryk by erffenis opgedragen.

D'eerste acht Keur Keizeren waren *Fohius*, *Xinnungus*, *Hoangtius*, *Xaohanus*, *Chuenhious*, *Cous*, *Taus* en *Xunus*. Al 't geen zich onder de regeering van deze acht Keur-Keizeren en de volgende Sineesche Keizerlyke geslachten, voor en na Christus geboorte, heeft toegedragen, daar aan word by de Sineezen zelfs geensins getwyffelt, maar voor vol by hen aangenomen; dewyl de historien, die in deze tyden gebeurt zyn, zeer trouwelyk, voornamelyk ten aanzien van de jaarrekening, van de Sineesche Schryvers beschreeven zyn. Want het is van ouds her, en ook noch, by deze volken een gebruik, dat de navolger, of nieuwe Keizer, eenige van de geleerdste Philosofen stelt, met last, van de daaden des voorigen Keizers, zonder eenigh bedrog en pluimstrykery, op te schryven; 't welk by de Sineezen voor een zeer geacht ampt gehouden, en van de deftighste en naamhaftighste luiden des Ryks bedient wordt. Dit veroorzaakt dat de Sineesche Historien in zoodanig een gelykformigheit aan een geschakelt en vervolgt zyn, dat maar een eenige Schryver het gantsche werk schynt gemaakt te hebben; hoewel het van verscheiden Schryvers in verscheiden tyden t'zamen is gestelt. En gewisselyk dit werk, dat uit zeer veele en groote boeken bestaat, zyn geen verscheidene werken, maar een eenig werk; dewyl nooit iemant anders daar aan doende heeft geweest dan de gemelde Koninklyke Schryvers. Uit dit groot werk, dat alle de geschiedenissen des gantschen Ryks vervat, hebben zich de Sineezen, tot verlichting der geheugenis, een kort begryp gemaakt. Maar aan de geschiedenissen, die voor de tyden der gemelde acht Keur-Keizeren gebeurt zyn, twyffelen, en niet zonder groote reden, de Sineezen zelfs. Want zeer veele belachchelyke en ongerymde dingen steeken in de Sineesche Jaar-boeken, die deze aaloude geschiedenissen vervatten, zoo wel ten aanzien van den ouderdom der volken, als de jaren der Regeerders. En de werelt zou, volgens de schriften van deze Schryvers, veel duizenden van jaren voor de Zund-vloed gestaan hebben: ja dryven eenigen onder de Sineezen, dat 'er van de Schepping der werelt tot aan den tydt van den Philosoof *Confutius* (die in het vyf honderd en een-en-vyftigste jaar voor Christus geboorte ter werelt quam) drie maal duizendt twee honderdt en zeven-en-zestig duizend jaren verloopen zyn.

Met weinigh woorden, eer ik het leven en bedryf der gemelde acht Keizeren ga beschryven, en de Sineesche Keizerlyke Stammen vervolgens oprekene, zal ik hier voor af zenden, wat Vorsten en Koningen voor de regeering van den eersten Keizer *Fohius* de Sineesche gewesten bestiert hebben.

De Sineezen verdichten dat d'eerste mensch, dien zy ook voor hunnen eersten Oversten erkennen, *Puoncuus* genoemt, en uit een verwerden klomp, als uit een Ei, gelyk zulks breeder op pag. 78. verhaalt staat, gesprooten was; hoewel eenige Europische Filosofen, *Kainan* of *Kenan*, den zoone van Enos, voor den eersten mensch en inwoonder van *Sina* stellen, en dat van dien al d'andere Sineezen haren oorsprongh zouden genomen hebben. Zy voegen daar by, dat deze Kenan in zynen ouderdom van vyf honderdt jaren van deeze volken tot Opper-hooft en Koning verheven wierd, en na hem de boven gemelde acht Keizeren, van tyd tot tydt, de landen en ingezetenen bestiert hebben. Doch wat hier van zy dat laat ik op zyn beloop staan, en beroep my in deze en diergelyke dingen op de Schryvers, die zulks hebben op 't papier gebragt; 'k begeef my tot het geen, 't welk de Sineezen zelfs van hunne eerste Oversten geschreeven hebben.

Puoncuus was d'eerste mensch en Overste.

Na het overlyden van dezen *Puoncuus* regeerde zeekere *Tienhoangus*. Van d'eeuw van dezen Vorst *Tienhoangus* spreekt zeekre Sineesche Schryver aldus: *Te dien tyde zweefde de Geest des Hemels overal, en voerde allengs stichtelyke zeden in, en braght de menschen, die anders leerzaam waren, met kleene moeite tot de heusheit en beleeftheidt, voornamelyk als die*

Tienhoangus de tweede Overste.

groote Draak (misschien speelt de Schryver op den Leviathan van den verduldigen Job) *om 't leven was gebragt, die de gantsche werelt, met den Hemel en d'Aarde onder malkandre te mengen, ontroert had. Want na dat deze Draak was omgebraght, verkreeg ieder ding zynen trap en waerdigheit.*

De Sineesche schriften melden, dat daar na zeekre *Thoangus* over de luiden heerschte, en dat deze zonderling ervaren in den loop der Sterren was, de dagen en nachten met namen onderscheiden, en ieder Maand op dertigh dagen gebragt hadt. Na dezen schryvenze, dat negen andere Vorsten waren gevolgt; doch van deze weeten de Sineezen niet verhaals waerdig te zeggen; ja, dat meer is, de namen niet eens te noemen.

Na deze negen volgde *Ginhoangus*, met negen andre Vorsten uit zyn geslacht, die de landen in negen deelen verdeilde. Het eene gedeelte wierd den menschen gegeven om te bewoonen, en d'acht overige verordende hy tot den Land-bouw; invoegen deze *Ginhoangus* de luiden, die eerst wildt en verstrooit onder elkandre leefden, by elkandre op een zelve woonplaats bragt. Zy dryven dat het onder zyn regeering een goude Eeuw was; want d'aarde, alsze slechts een weinigh bebouwt wierdt, braght byna van zelfs vruchten voort, en de Koning beminde zyne onderdanen met meerder als vaderlyke liefde, die hem wederom, als gehoorzame kinderen hunnen vader, eerden en dienden. Alle dingen waren toen gemeen, alle menschen vrye luiden, en bejegenden elkandre met zonderlinge liefde. Het is gelooffelyk dat de Lantmeetery uit dit verdeilen der landen en akkers haren oorsprong genomen heeft.

Goude Eeuw.

Regeering van Yeus.

Na deze volgde zeekre *Yeus*, die de luiden, die tot dus lang in de holen en spelonken der bergen gewoont hadden, hokken en hutten van hout leerde stichten, om zich daar in tegen het geweld der wilde dieren te beschermen. Te dien tyde hadden de Sineezen geen kennis van eenige dingen, die de menschen tot geryf en onderhoud van hun leven gebruiken: want zy verstonden zich niet op den Landt-bouw, nochte wisten het vuur niet uit de keijen te slaan, om daar meê de spyze te kooken, en 't ligchaam te koesteren; maar zy leefden by kruiden en vruchten, die in 't wild groeiden, en aten het raauwe vleesch van wilde dieren, en dronken het bloedt voor den dorst. Zy hingen wilde dieren vellen, die onbereid waren, zoodanigh om 't lyf, datze met het meeste lyf evenwel naakt gingen.

Rege[ering] van S[ujus]

Na het overlyden van deezen *Yeus*, begon *Sujus* te heerschen, die zich wonder wel op de Sterre-kykery verstond. Hy was d'eerste die uit het aanschouwen der Sterren, en onze Werelt, leerde dat 'er vyf Elementen of Hooftstoffen waren, als Metaal, Hout, Water, Aarde en Vuur: welk laatst hy in de lucht vernam. Hy was ook d'eerste, die het vuur, met het eene hout tegen het ander te wryven, aan den dagh bragt. Deze kunst van vuur te slaan, is by de Sineezen noch ten huidigen dage in 't gebruik, en zy gebruiken, na het verscheiden saizoen van 't jaar, verscheiden slach van hout, dat te dien tyde het bequaamste is om vuur te geven; hoewel zy ook zeer gevoeglyk met een staale Vuurslagh vuur uit de keijen weten te slaan. De zelve *Sujus* was ook d'eerste, die, in plaats van Charakters en letteren, knoopen van touwen vond, om daar by de geschiedenissen t'onthouden, en leerde ook in de schoolen de maniere en wyze van de zelve recht en behoorlyk te gebruiken. Men wist toen van geen geldt, noch de gout-honger hadt toen de herten der menschen niet bezeten. Hy voerde evenwel Jaar-merkten in, daar op alleen maar ruiling van Waaren voor Waaren geschiede, en geene Waaren voor geld verkocht wierden. Wanneer eigentlyk deze Vorsten geregeert hebben, en deze dingen gebeurt zyn, weten de Sineezen zelf niet te zeggen, en twyffelen (gelyk te vooren alreê gezegt is) aan de waarheit van de toen gebeurde dingen. Het is evenwel gelooflyk, dat het voor den Zund-vloed geweest is: want het gaat zeker, dat voor de Zund-vloed dit uitterste Asie, of *Sina*, van menschen is bewoont geworden.

worden. Dus verre zy uit de Sineesche Jaar-boeken gesprooken van deze onzeekre tyden; in 't kort zal ik hier het leven en bedryf der gemelde acht eerste Keizeren, daar af de Sineezen met meerder zekerheit weten te spreeken, laten volgen, en van den eersten Keizer *Fobius* beginnen.

Deze *Fobius* was d'eerste der Keizeren dien de Sineezen *Thiensu*, dat is, Zoon des Hemels, noemen, met welken naam zy (gelyk zulks op pag. 4. verhaalt staat) al hunne Keizeren beschenken. De Sineezen verhalen, dat deze *Fobius* van zyne moeder zonder vader ter werelt gebragt was: want als zy by geval aan den oever van den poel, die de stad *Lanthien*, in 't Landschap *Xensi*, besproeit, ging wandelen, tradze, zoo de Sineezen verdichten, in een groote voetstap van een mensch, die in 't zant stond uitgedrukt: waar op zy daar na, bedekt met Iris of de Regenboog, was zwanger geworden, en in 't zelfste Landtschap dezen *Fobius* zou gebaart hebben, de welke in den jare voor Christus geboorte, twee duizend negen honderd en twee-en-vyftigh, in het Landtschap, daar in hy gebooren was, de heerschappye aanvaerde, en aldaar den stoel des Ryks plantte, en honderd en vyftien jaar regeerde.

Deze Keizer muntte boven alle andere menschen in deugt en vroomheit uit, verstond zich wonder wel op de Sterre-kykery, en bemoeide zich zoo wel met hemelsche als aardsche zaaken. Want aan den Hemel sloegh hy den loop der Sterren gaâ, en was d'eerste die de groote ronden of loopkringen des Hemels, en andere Figuren, na de regels der Wis-kunst, op kaarten afteekende. In 't Ryk voerde hy wetten en willekeuren in, daar meê hy d'onderdanen in toom en onder gehoorzaamheit zeer wysselyk wist te houden, en vond ook d'oude Sineesche Charakters, daar af op pag. 14. gesprooken is.

Tot aan de regeering van dezen Keizer was in *Sina*, onder de vrouwen en mannen, in de kleeding en zeden geen onderscheid. Men wist toen noch van geen wettelyke Echten-staat, maar leefden als beesten onder malkandre. In beide deze dingen voorzagh deze *Fobius*: want hy voerde den Echten-staat in, en verordende dat het Man-volk in kleeding van 't Vrouw-volk verschillen zou. In het huwelikken voerde hy ook een wet in, waar by een ieder Mans-persoon verboden wierdt, geen dochter te moogen ten wyve nemen, die met den vryer een en de zelve toenaam hadt; welke wet ook noch ten huidigen dage zeer zorgvuldelyk onderhouden wordt, gelyk zulks op pag. 50. verhaalt staat. Om de herten en herts-tochten der onderdanen te streelen, en tot een eerlyk vermaak, vond hy zeeker muzikaal Instrument, dat met zes-en-dertigh snaren speelde. Zoo hoogh en treffelyk wierd te dien tyde de muzyk al gehouden, als of de Sineezen, zonder des zelfs overeen stemming, in een gemeene vergadering en eendraght niet konden gehouden worden.

Regeering van Xinnungus.

Als *Fobius*, na een regeering van honderdt en vyftien jaren, dezer werelt quam t'overlyden, raakte *Xinnungus*, door zyne uitstekende godvruchtigheit en goedertierentheit, aan het roer der regeering, en bestierde het honderd en veertigh jaren. Als in dezen tydt zich een groote meenigte van menschen in 't Ryk *Sina* bevond, die het lyf alleen by vleesch en wilde kruiden hielden, en byna al 't wild gedierte vertiert was, begon het voedzel t'ontbreeken, dat tot levens onderhoudt van nooden was. De Keizer, by dit gebrek van levens-middelen, quam de natuur, die van zelfs zoo veele vruchten niet konde aanwinnen, als de menschen wel van nooden hadden, met kunst en queeking te hulp, en vond allereerst den Ploeg en ander gereedschap, dat tot den land-bouw noodig was. Zulks d'Ingezetenen d'aarde begosten te beploegen, die hier door vyfderlei vruchten, als Tarruw, Rys, Geerst, Turks koorn en Hauw-vruchten, voort bragt. Te dezer oorzaake noemden zy dezen Keizer *Xinnungi*, dat op Neêrduitsch den geestelyken Bouwman beteekent. Hy onderzocht ook naerstigh de krachten van al de kruiden, en nam daar af de proef, niet in andere, maar in zyn eigen lig-

chaam. Als hy nu honderd en veertigh jaren geregeert had, wierd hy van een ander Koninkje, *Hoangtius* geheeten, die hem in zyn Ryk volghde, beoorlogt en overwonnen, daar in hy ook te sneuvelen quam. Deeze neêrlaagh geschiede op den berg *Fano*, ter plaatze daar nu de Stadt *Teking*, in 't Landschap *Peking*, gelegen is. D'Inwoonders dier plaatze dragen noch geheugen van dezen oorlogh, die, na het gevoelen der Sineezen, d'eerste oorlogh was die in de wereldt gevoert is. En in dezer voegen raakte *Hoangtius*, met geweldt en de wapenen, op den stoel des Ryks, die niet te min zyns gelyken in vroomheit niet hadt, en boven maten schoon van gedaante en ryzigh van gestalte was. Deze Keizer vermeerderde het Ryk grooteliks met wetten en willekeuren, vond gewichten en maten, en was d'eerste van al de Keizeren die een Krygs-heir onderhield, waar meê hy de weêrspannige en muitelingen in zyn Ryk zonderling wist te bedwingen. En niet anders was in hem te lasteren, dan dat hy met dit zelfste Heir den voorgaanden Keizer verradelyk om zyn Ryk en leven geholpen had. Hy bestierde evenwel het Ryk, daar hy dus onrechtvaerdigh was aangeraakt, zeer wysselyk, en beminde d'onderdanen en het land met zonderlinge hertelykheit. En om de landen, tot geryf der reizigers, reisbaar en aangankelyk te maken, liet hy verscheidene heuvelen en bergen doorgraven, en daar door gemeene wegen of heir-banen maken, en zette daarenboven de palen van het Ryk wyder uit.

Hoangtius heeft verscheiden dingen gevonden.

Hy was d'eerste die de Keizerlyke Kroon en andere cieraden en merken der Keizeren invoerde, en blaauwe en geele kleeren gebruikte, om de twee kleuren des Hemels en der Aarde in de dracht na te bootzen. Uit het aanschouwen der bloemen vond hy de kunst en 't gebruik van met verscheidene kleuren te verwen, en wilde dat ryke en gemeene luiden byzondre kleur van kleeren zouden dragen. Zyne Ryksraden leerden, op zyn bevel, den Ingezetenen het maken en bakken van allerlei vaten en kruiken, en 't hout te houwen en te schaven. Hy deed stammen van boomen scheeps-gewyze uithollen, om daar meê over groote Revieren te steeken; maar over kleene Revieren liet hy Bruggen slaan. Om den koophandel voort te zetten liet hy penningen van koper munten; en om 't geweld der vyanden af te weeren, leerde hy den Ingezetenen niet alleen den wapen-handel door zeekre regels, maar bragt dien ook in 't gebruik; invoegen deze voorzichtige Keizer, zoo wel in tyde van oorlogh als vreede, op 't heil en welvaren der onderdanen uit was. Het verdient plaats onder de mirakelen, 't geen hier zal volgen, te weten, dat in de zaal van zyn Paleis zeeker kruid groeide, dat die aart en kracht by zich had, dat het zich, indien een onvroom mensch in zyn Paleis quam, terstondt, als een Zonnebloem na de Zon, na den inkomer neigde en wendde.

Hy kreeg by zyne vrouwen vyf-en-twintigh zoonen, waar onder veertien uit wettelyke huwelyken hem veel meer neven verschaften, die hy alle by zyn leven zag opgroeien. De Sineezen dryven, dat hy nooit gestorven, maar onder den staat der geene ontfangen zy, die zy *Xinsien*, dat is, d'onsterffelyke, noemen. Zy verdichten dat deze *Xinsien* op de hoogste vlakten der bergen in weelde en wellust leven, en met de onsterffelykheit begiftight zyn. Maar schoon dit, noopende zyn onsterffelyk leven, een verdichtzel en vercierfel is, zoo is evenwel des zelfs naam, van wegen zyne uitsteekende en treffelyke daden, onsterffelyk gebleven. Want na hem hebben zich alle de Sineesche Keizeren met eenen gemeenen naam *Hoangtius* laten noemen, gelyk de Roomsche Keizers, na den eersten *Cæsar*, naderhandt den naam van *Cæsar* aangenomen hebben. *Zie pag.*

Regeering van Xaohanus.

Na het overlyden van dezen *Hoangtius* trad zyn zoon *Xaohanus*, die in alle deugden uitmuntte en van een voortreffelyke inborst was, in het twee duizend vyf honderdt en zeven en-tnegentigste jaar voor Christus geboorte, in 's vaders plaatze, en regeerde vier-en-tachtigh jaren. Hy was d'eerste van al de Keizers die de trappen en waerdigheden der

der Mandaryns of Magiſtraten, door meenigerlei ſlach van vogelen en kleuren, deed onderſcheiden. Want dit is by de Sineezen van outs her altyds onderhouden, datze den trap van het ampt, dat iemant bekleed, op de kleederen te kennen geven. Dieshalven naaijenze eenen vogel, of eenigh ander teken, dat met gout en zyde geborduurt is, achter op de rugh en voor op de borſt; waar aan een ieder, die hen tegen komt, terſtond kan zien wat waerdigheit iemant bekleed. Doch zy dragen niet alle eenerlei ſlach van merken: want de geene, die eenige ampten in de burgerlyke regeeringh bedienen, hebben altydts tot hunne merken zeekre vogels gevoert; maar de Krygs-overſten en Kolonellen hebben, in plaats van vogelen, Draken, Leeuwen, Tygers en diergelyke andere Land-gedrochten, die de verwoedheidt des oorloghs te kennen geven, op hunne kleederen gedragen. Keizer *Xaohauus* heeft te dezer oorzaake vogelen voor alle andere gedierten gekooren, dewyl in 't begin zyner heerſchappye de vogel der Zonne verſcheen, door wiens komſte, na 't gemeen gevoelen der Sineezen, den Ryke geluk en heil te vooren wordt geſpelt. En by aldien deze vogel in lang niet gezien is, zoo willen de Sineezen, dat hier door den Keizerlyken geſlachte d'ondergang en aanſtaande oorlogen te vooren worden geſpelt. Wat dit nu voor eenen vogel is, heb ik niet kunnen verneemen; maar uit de gedaante en geſtalte, daar in hy vertoont en afgemaalt word, zou men mogen zeggen dat het een Arent was, uitgenomen dat de veeren wonderlyker wyze met kleuren geſchakeert, en meenighverwigh zyn. Dan dewyl hy zich zoo zelden laat zien, zou men vermoeden dat het de vogel Phenix was; de Sineezen noemden hem *Fughoang*.

Als deze Keizer het Ryk veele jaren godvruchtigh en rechtvaerdigh beſtiert had, en van wegen zynen hoogen ouderdom 's Ryks zaaken niet langer konde gade ſlaan, vervoerde zeekre bedrieger *Kienlius*, door zyne bedriegelyke toveryen, ſchrikkelyke ſpooken en nacht-geeſten, het domme en onvoorzichtige volk van den wegh der waarheit, tot ſchandelyke en ongeoorlofde offerhanden; zulks hier door de herten van byna al d'onderdanen met de vuilſte en ſchandelykſte afgodery en waan-geloof beſmet wierden. Waar over de Hemel een geweldige vlaagh en ſtorm van alle jammerniſſen en ellenden op deze volken uitſtortte, en 't gantſche Ryk deed daveren en dreunen.

Regeering van Chuenhious. Na hem raakte *Chuenhious*, neef van *Hoangtius* van broeders wegen, door zyne uitſteekende kennis in den loop der Sterren, in den jare voor Chriſtus geboorte twee duizendt vyf honderdt en dertien, op den ſtoel des Ryks, en heerſchte acht-en-tzeventig jaren. Hy rechtte het allereerſte de vervallen Godsdienſt weder op, en herſtelde de godvruchtigheit zyner Voor-ouderen; zulks al d'onderdanen alleen den eenigen opperſten Keizer des Hemels met gewoonelyke kerkelyke gebaeren en plechtigheden weder begoſten te vieren en eeren. Onder andere wierd zekre wet ingevoert, waar by niemant anders, dan den Keizer, geoorloft was offerhande te doen. Zoo waerdigh en hoogh hielden zy toen hunne offerhanden, datze de Prieſterlyke waerdigheit, die by hen voor het hoogſte ampt gehouden wierd, niemandt dan den Keizer wilden laten bedienen.

Regeering van Cous. Zoo dra was *Chuenhious* dezer werelt niet overleden, of des zelfs neef *Cous*, dat *Opperſten* beteekent, (welken naam hy door zyne uitſteekende deugden en vroomheit verkreegh) wierd, met gemeen goetvinden, (in den jare, voor Chriſtus geboorte, 2435.) tot Keizer verheven. Hy trouwde, 't geen toen wat nieuws was, vier Vrouwen, en kreeg daar by ook vier zoonen. Een van deze vier verworf, met beloften te doen, van den opperſten Keizer des Hemels eenen zoone, die *Cieus* genoemt wierd. D'ander baarde eenen zoone, *Kius* geheeten, dien zy meê, naar men zeid, van *Xangti*, dat is, van Godt, met gebeeden verkreeg, daarze te vooren altyds onvruchtbaar was geweeſt. De derde Vrouw baarde, in de vierde maand na d'ontfankenis, eenen zoone *Taus*, na datze eerſt in den ſlaap eenen rooden

rooden Draak, die by de Sineezen voor een teeken van groote voorſpoed en geluk gehouden wordt, gezien had. De vierde kreeg eenen zoone, *Cheus* geheeten. Deze wierd van zynen vader *Cous*, na het verloop van eenige jaren, voor al d'anderen op den Throon verheven, dewyl hy te dien tydt deed blyken dat hy van een treffelyke inborſt, en iets goets van hem te verwachten was. Maar hy ſtond niet lang op dien trap van voorſpoed; want zoo dra hy na 's vaders dood alleen heerſchte, veranderde hy wel haaſt van zeden, en verviel tot alle onbehoorlyke dertelheden; zulks hy, by levendigen lyve, 't welk nooit eenig Keizer voor hem wedervaren was, van zyn Ryk berooft wierd. Want tot dronkenſchap en vrouwêren gaf hy zich zoodanigh over, dat hy 's Ryks-zaken in 't wild liet loopen, en niet met allen gade ſloeg. En als hy van zyne Landt-voogden dikwils vermaant wierd, om zyn ampt waar te nemen, maar zulks in de windt ſloegh, oordeelden d'onderdanen, die tot dus lang van vroome Keizeren geregeert waren, dat hy onweerdigh was langer het Ryk te bezitten; zulks zy hem in het negenſte jaar zyner regeering van den Throon in ballingſchap verdreeven, en zynen broeder *Yaus* in des zelfs plaatze verkooren.

Regeering van Yaus.

Deze *Yaus*, die in het twee duizend drie honderd en zeven-en-vyftigſte jaar voor Chriſtus geboorte het Ryk aanvaerde, en tnegentigh jaren heerſchte, word in al de Sineeſche boeken voor den allergodvruchtighſten Keizer uitgeroepen. En gewiſſelyk, indien men des zelfs uitgevoerde daden, en gantſchen loop des levens wel overwegen wil, hy heeft niet alleen de Sineeſche, maar byna al de Koningen des gantſchen aardbodems, zoo wel in vroomheit als roemrykheit, of overwonnen of gelyk geweeſt. Zeker boek, *Xu* geheeten, dat onder zyne regeering in 't licht wiert gegeven, meld in 't kort zyne lof, met deze treffelyke lof-reden. *De vroome daden van* Yaus *hebben de gantſche werelt vervult. By hem was een zonderlinge groote naerſtigheit, en hy eerde eenen ieder na zyne waerde. Hy was verſtandig, zedig, gaauw van begrip, en werkte alles door een ingeboorne deugt en ſchranderheit uit.*

De Sineeſche boeken melden, dat onder zyn regeering de Zon in den tydt van tien dagen niet onder ging, en de menſchen vreesden dat de werelt verbranden en in vuur vergaan zou; dewyl 'er overal groote brand was ontſtaan. De Sineezen dryven ook, dat te dien tyde geweldige en verſcheidene wanſchepzelen van Slangen uit de aarde voort quamen; en dat deze *Yaus* in deze qualen en onheilen, met zyne gewoonelyke godtvruchtigheit en goede zorge, tot heil en welvaren der Ingezetenen, zoodanig daar in voorzag, dat hy voor den rechten verloſſer en weldoender des vaderlands van eenen ieder uitgeroepen wierd.

De zelve Keizer ſchepte ook groot vermaak in 't gade ſlaan en 't betrachten der Sterren. Hy verbeeterde de jaarreekening, die eenige dwalingen onderworpen was, en gebruikte daar toe den arbeidt van twee voortreffelyke mannen, *Hius* en *Hous*, die zonderling in den loop des Hemels ervaren waren. Midlerwyl de Keizer met deze dingen zich bemoeide, leerde zyne Gemalin, de Keizerin, d'andere vrouwen het aanqueeken van Zy-wurmen, en de kunſt van Zy te bereiden, en Zyde ſtoffen te weven. Deeze *Yaus* verfde zyn wynbraauwen met verſcheidene kleuren, zulks de zelve blonken en glinſterden als een Regenboog, die zich aan de lucht by regenachtigh weer vertoont. Daar na veranderde hy den ſtaat der regeering, en voerde de zes hooge Recht-banken in, als *Sipu*, *Hopu*, *Limpu*, *Pimpu*, *Cumpu* en *Humpu*, daar af op pag. 4. in 't breed geſprooken is.

Yaus draagt Ryk aan een ander over.

Na dat hy dus alles in orde hadt gebragt, droeg hy het Ryk by levendigen lyve aan eenen ander over, daar in hy ook meer op 't gemeen, dan op 't welvaren en de liefde van de zyne zag. Want hy ging zyne zoonen, die evenwel van hem in deugt en vroomheit niet ontaarden, al willens voorby, en droeg het Ryk aan zeekren perſoon op, die hem in bloedverwantſchap niet beſtond, en daar in hy niet koninklyks zag, dan alleen de deugt en vroomheit.

En

En als hy by geval met eenen van zyne Ryks-raden te woorde quam, en zeide dat hy zeer bekommert was, wien hy het hoogh gezag der regeering zou aanbeveelen, antwoorde hem deeze Ryks-raadt, *Fangius* geheeten, met deze woorden: *In uw Keizerlyk Hof en geslachte is'er een, dien gy de heerschappye gerustelyk mooght overdragen. Uwe oudste zoone* Chus *is van een goede inborst, zonderling voorzichtigh, gaauw van verstand, en die van u geensins ontaart: dezen en geen ander, indien gy na my wilt luisteren, zult ghy het Ryk overdragen.* Maar *Taus*, zyne reden onderscheppende, sprak tot hem aldus: *Weet ghy niet*, Fangius, *dat ik immers zoo groot een mishagen neem in't pryzen van quaade, als in't luisteren van goede luiden? Myn zoone is mond-gaauw en wreveligh; en zyne woorden komen met zyne werken niet overeen. Hy weet zich uitterlyk als een wys en vroom man aan te stellen, maar inwendigh is niets by hem.* En in deezer voegen bejegende hy deezen Ryks-raadt, die hem 't honigh zocht om den mond te smeeren, en stelde het afstaan des Ryks tot op eenen anderen dag uit.

Na een kleene wyl, als hy den stoel des Ryks tzeventig jaren bezeten hadt, ontbood hy by zich zeekren *Sungous*, een van zyne getrouwste en voornaamste Raden, en hief tot hem aldus aan: *Aan uw denk ik myn Ryk over te dragen; want ik zie dat gy alleen, door uwe wysheit en deught, daar toe bequaam zyt.* Maar *Sungous* sloeg zulks ernstelyk af, en zeide dat hy met die deugden niet verciert was, daar mede een Keizerlyke Majesteit moeste verzien zyn; ten anderen, dat hy die eere ook niet verdient hadt, nochte niet machtig was zoo een last te dragen. Als *Taus* over 's mans stantvastigheit, in 't afslaan van de heerschappy, zich verwonderde, vroeg hy hem, indien hem niet aanstond 't Ryk t'aanvaerden, wien hy dan deze eere waerdigh achte. Toen hief *Sungous*, in tegenwoordigheit van alle de Magistraten en Ryks-raden, aldus aan: *Aangezien gy my, ô Keizer, aanspreekt over eenen bequaamen navolger in 't Ryk, daar voor ghy my, hoewel t'onrecht, aanzaagt, zoo zal ik evenwel niet verzwygen dat tot uw eigen, en's Ryks welvaren zal strekken. In uw gebied is een Huisman, die ongetrouwt is, en by eenen ieder voor een vroom man gehouden, en, om zyn godtvruchtigheit en liefstaligheit, van al de nabuurige huisluiden ge-eert en bemint word; want zy leenen en geven hem, zonder vragen, hunne landen en huizen te gebruiken. Het gevoelen, datze van zyne oprechtigheit hebben, doet hen zoodanigh na hem luisteren, datze in alle voorvallen zyn raadt volgen. Zyn naam is* Xunus, *zyn vader, die zot is, word* Cuseus *geheeten; des zelfs moeder valt ongemeen klapachtig, en zyne broeders zyn hovaerdig en halsstarrig. Deze* Xunus *heeft evenwel door dienstwilligheit en nedrigheit hen alle; die in driften en herts-tochten zoo veel van elkandre verschillen, zoo bedwongen en in toom gehouden, datze niet alleen zich met elkandre, maar ook met de deugt verdragen hebben. En 't is hem niet genoeg andere tot vroomigheit en verbetering te brengen, maar hy kastydt zich zelven ook dageliks, poogt den top des deugts te bereiken, en is een gezwooren hater van't quaad gezelschap.* Dit sprak *Sungous* tot den Keizer *Taus*. De Sineezen voegen daar by, dat deze zelfste *Xunus*, den gantschen tyd over, zoo wel toen hy achter de ploegh ging, als ten Hoof het Ryk bestierde, nooit af liet de deughden van eenen ieder zich eigen te maken. Als Keizer *Taus Sungous* gehoort had, zeide hy, *'k Zal den man verzoeken, of hy daar toe bequaam is.* En het leed ook niet lang aan, of hy zond aan *Xunus* twee dochters, die alreê huwbaar waren, en *Xunus* daar na ten wyve nam: als ook negen zoonen, die onder zyn gehoorzaamheit en t'zynen beveele staan zouden. Midlerwyle droeg hy hem ook de Landt-vooghdye van het Gewest, daar in hy woonde, volkomentlyk op, om eerst een proef van zyne deugt en vroomheit, in 't gezagh van een kleen ampt, te neemen. Maar hier in droeg *Xunus* zich zoodanigh, dat een ieder, en voornamelyk *Taus*, zich over hem verwonderde. *Taus*, die zich verheugt toonde over zoo een vroomen en

deugdelyken navolger, nam *Xunus*, na 't verloop van drie jaren, tot ampt-genoot aan, maakte hem meê deelachtigh aan 't Koninkryk, en liet de gantsche regeering alleen op hem aankomen; welk ampt hy, by levendigen lyve van *Taus*, volle acht-en-twintigh jaren, met grooten lof van vroomheit, tot heil en welvaren der gemeente, bekleede. En blykt hier uit, dat ook een eenigh Koninkryk twee Opperhoofden kan lyden, indien hen beide de deugt verzelschapt.

Reden van Taus aan Xunus.

Toen nu *Taus* oud en afgeleeft was, vermaande en moedigde hy *Xunus* op zyn dood-bedde, ('t welk ontrent den jare, voor Christus geboorte, twee duizendt twee honderdt en acht-en-vyftigh was) om 't roer der regeering t'aanvaerden, met deze woorden: *Treede tot my* Xunus: *'k heb teekenen genoegh van uwe trouw en vroomheit bespeurt; en uwe daden komen met uwe woorden wel overeen. Wel aan dan, aanvaerde den Ryks-staf, dien men uwer deught en verdiensten schuldigh is. Draag zorg, dat gy uwe onderdanen in plaats van eenen vader zyt; en gedenke, dat gy het volk en niet het volk u moet dienen. Want hierom munt een Koning boven al zyne onderdanen uit, om dat hy alleen behoort voor hen allen zorge te dragen en te waken.* Na dit zeggen overleed *Taus* deezer wereldt: over wien *Xunus*, niet anders als een zoone over zynen vader, groote droefheit en rouwe bedreef. En op dat hy des te bequamer en vryer zyne rouwe konde bedryven, liet hy zyne Ryks-raden met de regeering geworden, en bleef drie volle jaren by het graft van *Taus*, zonder ooit daar af te gaan: want zoo lang dragen de zoonen over hunne ouders rouwe, gelyk zulks op pag. 52. breeder verhaalt staat.

Deze *Xunus* was een zeer voorzichtigh en zachtmoedigh Keizer, en die van zyne onderdanen zonderling bemint wierd; 't geen hy door zyne overgroote liefde, daar meê hy d'onderdanen bejegende, te weeg bragt. Men zeid dat hy in ieder oogh twee oog-appels had, 't welk by de Sineezen voor een teeken van ongehoorde voorspoed gerekent word.

De zelve *Xunus* verdeilde d'Ingezetenen in verscheiden orders of Gilden, verzag eenen ieder, na zyne waerdigheit, met eenige ampten, en voerde in 't Ryk nieuwe gewoonten en wetten in. De zes Recht-banken, onder de regeering van Keizer *Taus* ingevoert, braght hy tot een gevoeglyker form, en voegde veel ampt-genooten in, die eensdeels het recht als Byzitters met de Magistraat zouden helpen bevorderen, en eensdeels met gelyke macht, in steê van de Magistraten of Mandaryns, heerschen. Daar na verdeilde hy het gantsche Ryk in twaalf Landschappen, bezichtigde die ook jaarliks zelfs in persoon, en queekte en beminde, boven alle andere menschen, geleerde en wyze luiden. Hy belaste ook alle de Landvoogden en Mandaryns in ieder Landtschap, datze in den Landtbouw, met den Bouwluiden eenigh ander werk of arbeid op te leggen, geen verhindering of beletzel zouden brengen; maar hun uitterste vlyt aanwenden, dat de Land-bouw voor alle andere werken mogte behertigt worden, op dat de landen eenen ryken oogst van vruchten mogten uitleveren. Hy deed hen ook wel ernstelyk belasten, datze de reizigers, die van verre quamen reizen, minnelyk zouden onthalen: luiden, die vroom en bequaam waren, alleen ampten laten bedienen; eerlyke en goede luiden geloof geven, en quaade en onvroome te laten gaan.

Nutt[e] wetten [van] Xunu[s].

Hy voerde ook vyfderlei soorten van straffen in; waar by de misdadigen, na de grootte der misdaden, of met het afhouwen der neuze, of teen, of voet, of handt, of hooft gestraft wierden. Doch hy belaste daar by, dat de Rechters, indienze twyffelden wat straffe zy den misdadigen zouden opleggen, tot goedertierentheit en zachtigheidt zouden neigen.

Vyf[derlei] straff[en].

Hy voerde ook, na de grootte der feiten, driederlei ballingschappen in, waar van d'allerzwaarste was, voor balling buiten het Ryk *Sina* by uitheemsche volken gebannen te worden. De ban-paal van de middelmatighste was duizendt *ly*, of Sineesche stadiën, buiten het Ryk te blyven; maar de derde en zachtste, bande de misdadigen alleen maar buiten

Dri[ederlei] ballin[g]schap[pen].

ten het Ryk, zonder de lengte van plaats daar by te voegen.

Maar het gedenkwaerdigste dat deze Keizer, geduurende zyne regeering, ooit verricht heeft, is dit volgende; te weeten, dat hy liet verbieden, dat niemant hem, om dat hy Keizer was, zou gehoorzamen; maar om dat hy belaste 't geen billik en recht was: want als hy op zeekren tydt zyne Ryks-raden iets hadt te belasten, sprak hy hen aldus aan: *Dan volge mynen last, als ik u iets kom te belasten dat goet en billyk is.*

Onder de regeering van dezen *Xunus* vielen de Tarters (daar af nergens voor deezen tydt in de Sineesche schriften gewach gemaakt wordt) in *Sina*, en roofden en stroopten door 't gantsche landt. Maar *Xunus*, dien het welvaren zyner onderdanen ter herten ging, trok hen met zyne Oversten tydelyk tegen, en bragt het Ryk weêr in rust. Hoewel, zedert zoo veel eeuwen, de Tarters nooit hebben afgelaten het Ryk *Sina* te quellen, plagen en beoorlogen; en eindelyk, by onze dagen, daar af meester geworden zyn, en 't zelve bemachtigt hebben; gelyk zulks in het volgende Hooftstuk in 't breed zal verhandelt worden.

Als te deezer tydt Keizer *Xunus* in groote bekommering stak, op wat wyze hy het hooge water, dat de vlakste gewesten des Ryks dreigde blank te zetten, zou stuiten, gaf hy eenen zekeren *Quenius* last, om een dyk daar tegen op te werpen; maar als deeze *Quenius* zynen last na behooren niet naquam, (dat hem ook op zyn leven te staan quam) beval hy dit werk aan des zelfs zoone *Yvus*. Deez, nemende aan 's vaders straffe en leering, behertigde, in den tydt van dertien jaren, het werk met zoodanigh een naerstigheit, dat het eindelyk, tot groot geryf der Ingezetenen, tot volkomentheidt gebragt wierd. Men zeid dat hy, geduurende dezen arbeid, dikwils zyn eigen huis voorby ging, zonder daar in te gaan; om geen tydt vergeefs te verspillen, maar 's Konings bevel op 't spoedighste te volbrengen. Overgroote en wonderlyke werken rechte deze *Yvus* uit, en ik twyffel of in de gantsche wereldt diergelyke al gevonden worden. Ook vind men daar af noch ten huidigen dage d'overblyfzelen en kenteekenen. Daar wierden grachten of Koninklyke Vaarten met de spa gegraven, daar in groote scheepen vlotten moghten: men groef 'er heele bergen door, en maakte op andere plaatzen Meiren en Poelen droog; en elders, met het water rondtom te bedyken, weêr nieuwe Poelen. Groote Revieren wierden in twee en drie kleene Revieren verdeilt, of in Zee geleid; waar door groote vlakten en laege streeken landts, dat voor dezen onder water lagh, boven water quamen te leggen. *Yvus* verplichte deezen *Xunus* (met deeze werken tot volkomentheit te brengen, als ook door zyne deughden, daar in hy zonderling uitmuntte) zoodanigh aan hem, dat *Xunus* zyne eigene zoonen voorby ging, en hem tot Ryks-genoot aannam: zulks zy beide (een vreemt en ongehoort ding) zeventien jaren met gelyke macht en gezag regeerden. *Zie pag.* 94.

Als, na het overlyden van *Xunus*, des zelfs oudste zoone qualik opnam dat *Yvus* voor hem ging, dewyl hy zich voorstaan liet dat het Ryk van rechts wegen hem toequam, zocht hy dat met de wapenen te bemachtigen. Maar wat list hy aanwende, en hoe groot een geweld hy te werk stelde, zoo kon hy evenwel niet met allen uitrechten. *Yvus* verliet wel den Keizerlyken Throon; maar de voornaamste 's lands Ingezetenen, ziende de redelykheit en zedigheit van dezen Vluchteling, verlieten den zoone van *Xunus*, en verhieven dezen *Yvus*, als die de heerschappye waerdigh was, en zyns gelyken in treffelyk uitgevoerde daden en verstand in 't gantsche Ryk niet had, op den Keizerlyken Throon.

Yvus d'eerste grondlegger van den eersten Stam Hiaa.

Deze *Yvus* was de grondtlegger van d'eerste Sineesche Keizerlyke Stam, die hy *Hiaa* liet noemen; ook was hy de laatste die van de zyne tot Keizer verkooren wierd: want als de Ryks-stoel na zyn overlyden leedig stond, wierd zynen zoone, met gemeen goetvinden der Ryks-standen, (gaande zeker *Yeus* voorby, dien *Yaus* zelf eerst tot navolger gekooren hadt) de heerschap-

pye opgedragen; zulks, van dien tyd af, de wyze en gewoonte van verkiezing in een erffelyke navolging, tredende de zoone in des vaders plaats, verandert wierd.

Deze Stam, of dit geslacht, dat zyn aanvang nam met dezen *Yvus*, (in den jare, voor Christus geboorte, twee duizend twee honderd en zeven) bekleede den Keizerlyken Throon vier honderd en een-en-veertig jaren; zulks daar uit zeventien Keizeren voort quamen, die elkandre by erffenis geduurigh volghden, en 't Ryk *Sina* beheerden. Niet ongevoeglyk zou hier vervolgens by gevoeght kunnen worden, wat ieder Keizer, geduurende zyne regeering, verricht en uitgevoert heeft; maar dewyl, behalven het gebrek van goede Schryvers, dit werk veel meer eenige boeken, dan deze weinigh bladen zou vereischen; en ten anderen, ons voornemen alleen is, 't verhaal der laatste oorlogen, daar in de Tarters geheel *Sina* afgeloopen hebben, den Leezer voor te dragen, zal ik alleen maar blootelyk de Stammen, te weten, wanneer ieder opgekomen en onder is gegaan, vervolgens ten toon stellen; 't welk tot geen kleene opening en ontdekking van d'aanstaande oorlogen, daar in dikwils van de stammen gerept word, wil strekken.

Tweede Stam Xanga.

Na dit geslacht *Hiaa* t'onder was gebragt, ontstond het geslacht *Xanga*, waar af de Keizer *Tangus*, in den jare, voor Christus geboorte, duizend zeven hondert en zes-en-zestig, d'eerste grontlegger en stichter was; die het zelve, na zyne Heerlykheit van *Xanga*, *Xanga* noemde. Dit geslacht heeft acht-en-twintigh Keizeren uitgelevert, en zes hondert jaren (te weten, tot aan den jare, voor Christus geboorte, elf honderd en twee-en-twintigh) op den Keizerlyken Throon gezeten.

De derde Stam Cheva.

Na dezen Stam ontstond in den jare, voor Christus geboorte, elf honderdt en twee-en-twintig, de derde Stam *Cheva*, die tot hunnen grondtlegger hadt zeekren *Faus*, die zich in 't begin van zyne heerschappye *Vvus*, dat strydbaar te zeggen is, liet noemen. En hier uit, myns oordeels, is ook in 't gebruik gekomen, dat ook op dezen huidigen dagh de Sineesche Keizeren van namen veranderen, alsze tot den top der Keizerlyke waerdigheit verheven worden. Gelyk gemeenlyk de geene, die tot Paus van Romen verkoren wordt, ook eenen anderen naam aanneemt. De ranken van dezen Stam, die ten getale van zeven-en-dertigh beliepen, zaten op den Ryks-stoel acht honderd en zes-en-tzeventigh jaren; te weten, tot aan den jare, voor Christus geboorte, twee honderdt en zes-en-veertigh, als wanneer, na het vernietigen van dit geslacht, de vierde Stam *Cina* opstond, wiens eerste grondlegger *Cin* of *Chingus* genoemt was; maar hy liet, in 't aanvaarden zyner heerschappye, zich *Xius* noemen. Deeze Stam *Cina*, daar af het Ryk haren naam bekomen heeft, (gelyk zulks in 't begin van onze Reis-beschryving op pag. 5. gemeldt is) en daar uit alleen maar drie Keizeren gesprooten zyn, regeerde veertigh jaren, tot aan den jare, voor Christus geboorte, twee honderd en zes.

Vierde Stam Ci[na].

Vyfde St[am] Hana.

Na het dempen van deezen Stam raakte de vyfde Stam, *Hana* geheeten, in den jare, voor Christus geboorte, twee honderdt en zes, op den Ryks-stoel. De grondlegger van dezen Stam was een zeekre *Leupangus*, die van een eervergeten Rover eerst Veld-overste gemaakt wierd, daar in hy zich zoo dapper wist te quyten, dat hy daar na tot de Keizerlyke waerdigheit verheven wierd. De ranken van deezen Stam hebben de heerschappye over *Sina* gevoert, tot aan den jare, na Christus geboorte, twee honderdt en vier-en-zestigh.

Zeste [ge]slacht Cy[na].

Dit vyfde geslacht t'onder gebraght zynde, ontstondt het zeste geslacht, *Cyna* geheeten, 't welk duurde tot aan den jare, na Christus geboorte, vier honderd en negentien. Onder de regeering van dit geslacht waren 'er vyf Koningen teffens, die *Vtai* genoemt wierden, en over de vier honderd jaren zoo fel onder elkandre oorlog voerden, tot datze alle t'onder gebraght waren: waar na de zevende Stam *Tanga* volgde; die de gantsche heerschappy van *Sina* bemachtigde, en met hare ranken, tot aan den jare, na Christus geboorte,

Zeve[nde] Stam T[an]ga.

zes

zes honderdt en achtien, loffelyk regeerde.

Zoo dra de Stam *Tanga* was te gronde gegaan, ontstond in den jare negen honderd en drie-en-twintigh de achtste Stam *Sunga*; waar aan de heerschappye verbleef tot den jare, na Christus geboorte, twaalf honderd en acht-en-tzeventigh. In dit jaar veroverden de Tarters, na datze drie-en-tzeventigh jaren met den Stam *Sunga* oorlogh gevoert hadden, het gantsche Sineesche Ryk, bragten dezen Stam t'onder, en eenen nieuwen op den Sineeschen Throon, dien zy *Ivena* noemden, die tot het jaar dertien honderd en acht-en-zestigh den stoel des Ryks bezat, en over de Sineezen de heerschappye voerde. Maar in het zelfste jaar stond op zeeker Sineesche Offer-Paap, *Hu* geheeten, die, met hulp van zyne Landsluiden, de Tarters weer uit *Sina* verdreef. Hy zelfs klom op den Throon, liet zich *Hunguvus*, dat is, de strydbare Soldaat, noemen, en rechtte de Stam *Taiminga* op, die twee honderd en tachtigh jaren regeerde. Maar eindelyk wierd ook deze Stam, in den jare zestien honderd vier-en-veertigh, van de Tarters weer uitgeroeit, de welke het gantsche Sineesche Ryk bemachtigden, en een nieuwen Stam, *Taicinga* geheeten, onder des zelfs eersten grondlegger *Xunchius*, gebooren Grooten Cham van Tartarye, oprechten. Op wat wyze nu deze Tarters by onze dagen 't Ryk *Sina* verovert, en 't gantsche geslacht *Taiminga* gedempt hebben, zullen wy in het volgende Hooftstuk op het kortste en bondighste gaan verklaren. Dan om in een gevoeglyke orde voort te gaan, acht ik hoog noodig, het werk van wat hooger op te halen, en d'oorzaak, waar uit d'eerste, en deze laatste oorlog ontstaan zy, een weinigh nader t'onderzoeken.

De Tarters, die in oudtheidt alle volken in Asie overtreffen, en waar uit veele en verscheidene volken gesprooten zyn, hebben zedert den jare, voor Christus geboorte, duizend twee honderdt acht-en-vyftigh, doorgaans felle en bloedige oorlogen tegen de Sineezen gevoert. Dikwils hebbenze op de Sineezen de zegen bevochten; maar zyn in tegendeel by wylen, na 't bevechten der zege, van hen weder verovert en uit den Ryke gedreeven. Onder den naam van Tarters verstaan ik hier deze volken, die hunne woonplaatzen hebben aan de Noordzyde, over die wydberuchte en vermaarde Muur, die de Sineezen tegen het invallen der Tarters lieten stichten, en zich van 't Oosten tot het Westen drie honderdt Duitsche mylen verre strekt, gelyk daar af breeder op pag. 189. gesproken is. By gebrek van de letter R hebben de Sineezen zelf deze volken al van outs her *Tata* genoemt; 't welk oudt Tartarye, zoo na 't Oosten (den Europers noch weinigh bekent) als na 't Westen bewoont, daar de Ryken *Samarkand*, *Taniju*, *Niuche*, *Niulhan*, en andere Ryken, die deze volken bewoonen, gelegen zyn: welke Ryken zich van 't kleen Tartarye en 't Ryk *Kaskar* tot de Oostzee boven *Japon* strekken.

Oorzaak der oorlogen tusschen de Tarters en Sineezen.

Uit wat oorzaak deeze volken zoo een geweldige reeks van eeuwen dus vyandlyk tegen elkandre gewoed hebben wordt by de Schryvers der Sineesche Historien verzwegen. Maar gevoeglyk kan d'oorzaak van deze langduurige twist en ingewortelde haat op d'ongelykheit der zeden en manieren van beide deze volken gelegt worden: want gelyk de evengelykheit der zeden van twee volken een verborgen beginsel en aanleiding van onderlinge vriendschap is, alzoo is ook in tegendeel d'ongelykheit van zeden en manieren een beginsel en rechte oorsprong van vyandschap. Hoe verre nu de Tarters en Sineezen in zeden en manieren van elkandre verschillen, blykt genoeg aan hunne dagelikze oeffeningen en werken, die een ieder van kinds been af behertigt. De Sineesch is een vreêminnend volk, genegen tot den Land-bouw en alle goede kunsten, en bemoeit zich met de Filosophie; maar de Tarter, in tegendeel, is genegen tot de Jacht, gaat met listigheden en bedriegeryen te werk, jookt na den oorlogh, en is zeer wreed, woest en ongebonden van zeden. Beide zoekenze de ledigheit te schuwen; maar ieder

heeft daar in zyn byzonder oogmerk. De Sinees tracht de ledigheit te schuwen, om eerlyk te leven; maar de Tarter, om verwoed en beestachtigh te leven. Beide deze oeffeningen drinken deze volken van kinds been af in, houden die gestadig voor oogen, en pryzen de zelve zoodanig, als ofze zonder die den top van gelukzaligheit niet zouden bereiken kunnen.

En schoon de Tarters en Sineezen onder elkandre, door een onderlinge haat en wrok, zoo lange jaren deeze bloedige oorlogen hebben gevoert, zoo leest men evenwel niet dat 'er ooit schrikkelyker en zwaarder ontstaan zyn dan in deze onze eeuwe, daar meê de Tarters niet alleen 't gantsche Ryk hebben afgeloopen, maar ook de laatste Sineesche Stam zoodanigh uitgeroeit, dat de geringste overblyfzelen daar af niet meer te vinden zyn; doch om des te grondiger d'oorzaak van dezen laatsten oorlog te verstaan, zal ik twee andere veroveringen van 't Ryk *Sina* in 't kort voor af zenden.

De Tarters veroveren Sina, 1278.

Voor eerst staat aan te merken, dat de Tarters van West-Tartarye, na datze byna geheel Asie, het gezegentste deel des bewoonden wereldts, onder hun gebied en maght gebragt hadden, toen ook het Ryk *Sina*, omtrent den jare, voor Christus geboorte, twaalf honderd en zes, gingen beoorlogen, en daar in geheele drie-en-tzeventigh jaren met zoo een overfelle dapperheit volharden, datze eindelyk in den jare duizend twee honderd en acht-en-tzeventigh, na het dempen en te gronde brengen van den Keizerlyken Stam *Sunga*, het gantsche Ryk bemachtighden en onder gehoorzaamheit bragten. De Tarters, na het vernietigen van den Sineeschen Stam *Sunga*, bragten toen een nieuwen Tartarischen Stam op den Throon, dien zy *Ivena* noemden; uit de welke negen achter een volgende Keizers, die het Ryk by erffenis van elkandre over namen, en rustelyk en vreedelyk regeerden, voort gekomen zyn.

De Tarters, die dus vreedelyk alles bezaten, en zoo wel met de veroverde Sineezen, als rondtom leggende Grensbuuren in vreê en eendragt zaten, wierden eindelyk door de Sineesche wellusten zoodanig ontaart en gezwakt, datze der Sineezen zeden en manieren allengs aannamen, hunne Sterkten en Vestingen lieten vervallen, ja zelfs hunne sterkten en krachten verleerden; zulks zy eindelyk, door al te groote voorspoed, en 't genieten der vreede van zoo veele jaren, van mannelyke en strydbare Tarters in verwyfde Sineezen ontaarden en veranderden.

Mompel[...] onder de [...]neezen o[...] 't jok der Tarters [...] te schudden.

En schoon de ranken of Keizeren van dezen Stam *Ivena* met groote bescheidentheit en zeer pryzelyk de Sineezen regeerden, zoo lagh evenwel den Sineezen, die de Tarters in 't bezit van 't Ryk zagen, de groote neêrlaagh hunner voor-ouderen, en 't ombrengen en bloetvergieten van zoo veel duizenden in hunne gedachten. Zy voelden daarenboven zich geprikkelt door een innerlyke liefde en drift tot de vryheit, invoegen een ieder de zelve alreê in zyne gedachten hadt opgeslokt, die noch verre te zoeken was. Dies ging daar voor eerst onder eenigen, die een weerzin in het Tartarische jok hadden, en dat hunne Landsluiden zochten van den halze te smyten, eenigh heimelyk mompelen om; met by brengen: *Hoe vroolyk en gewilligh men zou buigen en gehoorzamen, indien zy van een hunner inboorlingen geregeert wierden: dat het hen tot een eeuwige schande en oneer strekte, zich van luiden overheert te zien, dien zy zelfs eertyds de wetten stelden en overheerden. Dat zy hunne Voor-ouders, die altyds hunne landen in vryheit bewoont, en de Tarters zoo mannelyk uit den Ryke gehouden hadden, in deugt, strydtbaarheit en vroomheit geensins behoorden te wyken.* Deeze en diergelyke redenen lieten de overheerde Sineezen zoo stoutelyk en onvertzaagt geduurigh uit hun mond vallen, datze gereed tot het muiten scheenen te staan, en alleen maar na eenigh vermaardt en strydtbaar Overste te wachten, die 't werk te beleiden en uit te voeren hadt; maar wat de gemeente met onderling mompelen te kennen gaf, niet een van al de Sineesche Vorsten was 'er te vinden, dien 't heil van den gemeenen man ter herten ging; invoegen het scheen de Si-

neezen

neezen den Tarters voor eeuwigh te zullen dienen. Maar de Heere des Hemels, en bestierder der Ryken, die Nimrod, om de Babylonische mogentheit te stichten; David, om den Reuze Goliad te verbryzelen; en Cyrus, om de Persianen, een slecht en gering volk, uit het voetzandt op te heffen, met een geest van dapperheit en strydbaar herte begiftighde, verkoos zich ook, om dit uit te werken, een zeer slecht en gering gereedschap, om hier door te doen blyken, dat de Koninkryken van den Hemel opgerecht, van den Hemel gekastyd, van den Hemel uitgeroeit, en eindelyk van den Hemel herstelt worden.

...echt ...n ...aap ...en ...ers

Want onder dit mompelen van het Tartarische jok van den halze af te schudden; en midlerwyle de Tarters vast dus, gelyk te vooren gemelt is, van hun dapperheidt ontaart waren, stond (een wonderlyke bestiering en beschikking des Hemels) tegen de Tarters op zeeker slecht en zeer veracht mensch, *Chu* geheeten, die een onnozele en arme knecht van eene afgodische Offer-Paap was. Deze *Chu*, die deernis met den ellendigen staat der verdrukte Sineezen hadt, en een mishagen in zyn eigen en slechten staat kreegh, (dewyl hy hoogdravend van geest, en zyn lust tot heerschen hem wat groots beloofde) verliet zyn Klooster, hing den kap over den tuin, en begaf zich uit zyn Kapel, dien hy tot dus lang op het gebergte bewoont hadt. Hy, dus den geestelyken staat verworpen hebbende, begaf zich terstond onder de Struikrovers en Landloopers, daar onder hy, met rooven en alle onbehoorlyke moetwilligheden te bedryven, zoo overgeven stout en baldadigh te werk ging, dat een ieder hem voor den geenen aanzag, die hun verdrukte Vaderlandt van de Tartarische slavernye verlossen zou. En gemerkt hy strydbaar van aart, stout in de bek, gaauw van handen, schrander en doortrapt van geest en verstand was, heeft hem nooit de moed, beleid, gezelschap, nochte geluk ontbrooken; waar door hy zich van tydt tot tydt in macht en mogentheit zoodanig zag aangegroeit, dat hy verscheidene Legers van eenige duizendt man kon uitmaken en te velde brengen. Hy, zich dus met een groot aantal van volk versterkt ziende, dacht nu dat zyne krachten voor de Tarters, die de Sineezen dus lang gefoolt en onder 't jok der slavernye gehouden hadden, toonbaar waren; zulks hy de bergen en schuil-hoeken, daar in hy zich met zyne spits-broederen dus lang had opgehouden, begon te verlaten, en met zyn Leger op de vlakten te komen. Naauwliks hadt hy zoo een aanzienlyk heir, dat zich in verscheidene troepen verdeelde, en met rooven en stroopen het platte land rondtom kaal maakte, by een vergadert, of hy wierd van hen allen, met gemeen goedvinden, voor hunnen Veld-oversten aangenomen en verkoren. Door het rooven en stroopen ten platten lande vergaderde hy een ongemeene ryke buit, die hy zeer milddadigh, zonder de zelve alleen voor hem te behouden, onder zyne schepzelen en aanhangers uitdeelde: dewyl hem wel bewust was, dat hy nergens meerder dan door dit middel de herten zyner Krygs-knechten konde winnen, en zoodanigh na hem trekken, datze hem en geenen anderen tot hun Veld-overste zouden begeeren. En op dat niemandt over hem zou te klagen hebben, liet hy de verkreegen roof, die zyne Kryghs-knechten hem dagelyks rykelyk verschaften, in dier voegen uitdeelen, dat niemant, 't zy hy ziek of een afgesleeten Soldaat was, en hem slechts maar wilde volgen, van zyn behoorlyk deel versteeken bleef; zulks hy zonderling hier in de rechtvaerdigheit behertighde. Hy liet ook door zyne Krygs-knechten de bergen, daar op hy zich dus lang met de zelve hadt onthouden, beploegen en bebouwen, om in geen hongers noot en gebrek van leeftocht te vervallen, indien het mogte gebeuren dat hy door een sterker macht uit de vlakte, en weder in de engte der bergen gedreeven wierd. Dingen, die genoeg te kennen gaven, dat by hem geen gebrek van verstandt en overlegh was; maar hy alleen tot de heerschappye scheen gebooren en opgewiegt te zyn.

Chu eindelyk, na het verrichten van

zoo veel helden-daden, en dit ſtout beſtaan, rukt met zyn Leger op de Tarters, taſt hen nu opentlyk voor de vuiſt aan, en bevocht op hen, na dat 'er ter weder-zyde veele en bloedige ſchermutſingen waren gevallen; veele en verſcheidene overwinningen. In dit aanvallen beſprong hy alleen de Tarters, en verſchoonde d'ingeboorne Sineezen, met voorwenden en beloften, dat hy d'oude vryheidt herſtellen wilde, indien zy den Tarters af, en hem wilden toevallen. Hy zond door 't gantſche Ryk verſpieders uit, om na d'aanſlagen en pogingen der Tarters te vernemen, en vervolgde en achterhaalde hen eindelyk zoodanig met neêrlaag op neêrlaag, datze overwonnen en gedwongen wierden uit het gantſche Ryk van *Sina* te wyken, en dat den ouden bezitters weder over te leveren; 't welk was in den jare duizend drie honderd en acht-en-zeſtig.

Chu verdryft de Tarters uit het Ryk;

En laat zich Hunguvus noemen.

Als deze *Chu*, de knecht van den Offer-Paap, de Tarters dus uit den Ryke gedreeven had, ſtelde hy in 't zelfſte jaar eenen nieuwen Stam in, dien hy *Taiminga* noemde, en veranderde ook zelfs, na 't gebruik der Sineeſche regeering, van name: want hy gaf zich den naam van *Hunguvus*, dat op Neêrduitſch zoo veel als een *groote Krygsman* te zeggen is.

Hier op quamen de volken uit alle de Landſchappen des gantſchen Sineeſchen Ryks na dezen nieuw-gekoren Keizer om ſtryd toeſchieten, om hem voor hunnen rechten verloſſer en bevryder des Vaderlands te begroeten en t'erkennen. En toonde zich een ieder verheught en verblydt, nu zy weder eenen inboorling, ſchoon hy van geringen afkomſt was, tot hunnen Opper-Vorſt en Heer verkregen hadden: want zoodanigh zyn de Sineezen van aart, dat zy alle vreemdelingen zonderling haten en tot niet toe verachten: maar hunne eigene Landtsluiden ten Hemel verheffen en daar veel af houden. Zy verzochten zeer eerbiedelyk op hem, dat hy, als hunne inboorling, hunnen vaderlyken Sineeſchen Throon met die voorzorge en bekommernis wilde bekleeden en beſchermen, datze voortaan niet zouden benootzaakt zyn, om eenige uitheemſchen van buiten in te roepen, maar dat hy hen voor 't invallen der Tarters wilde bevryden en beſchermen. *Hunguvus*, die hen voor hunne heuſche begroeteniſſen en beleefde vermaningen bedankte, aanvaerde hier op de heerſchappye, en plantte zynen Ryks-ſtoel in de Hooft-ſtadt *Nanking*, daar hy in korten tydt de Ryks-zaken zoodanigh wiſt te ſtellen en te ſchikken, dat de Sineezen onder hem in groote zeekerheit en vryheidt leefden. Dan *Hunguvus* hield zich niet vernoegt met de Tarters dus uit den Ryke te verdryven, en zich op den Throon geſtelt te hebben; maar hy vervolgde zyn geluk, en de vluchtende Tarters, om hen het verzamelen van grooter macht te beletten, tot in Tartaryen, verſloegze in verſcheidene neêrlagen, en verwoeſte hun land op 't ſchrikkelykſte, met branden, roven, ſtroopen en ſchenden. Hier door wierden de verwonnen Tarters in zoodanigh een benaauwtheit en verwerring gebragt, datze hunne zaaken ten einde zagen loopen; en gedwongen wierden de wapenen, met beloften van aan hem ſchattingen te brengen, neêr te leggen, en ſmeekender wyze de vreede te verzoeken. Dit deeden voornamelyk de Tarters van zeeker Landtſtreek, *Niuche* geheeten, waar na zich de meeſte Tarters, die door *Hunguvus* uit het Ryk *Sina* verdreeven waren, hunne toevlucht genomen hadden. Na dat de Tarters van *Niuche* zich op deze voorwaarden met den Sineeſchen Keizer verzoent hadden, quamen zy jaarliks door de gebuur-landen van 't Landſchap *Leaotung* (dat ten Noordooſten van *Sina*, en tuſſchen den Zeeboezem *Cang* en de groote Muur beſlooten leit,) in *Sina* aan den Keizer, als onderdanen en vrienden, geſchenken brengen. Hen wierd ook toegeſtaan door 't gantſche Ryk met hunne koopmanſchappen en waaren te mogen handelen, en die als eigen onderdanen daar in te brengen. Zedert dachten deeze Volken nooit op oorlogen; ja hadden een ſchrik van daar aan te gedenken: want door deze laatſte neêrlagen, die zy tegen de Sineezen geleeden

Hunguvus vervolgt de Tarters.

den hadden, warenze tot d'uitterste armoede gebragt. Ellendigh en deerlyk nootlot des oorlogs! De Tarters, die onlangs met een groot gezagh over de Sineezen volkomentlyk heerschten en geboden, zagh men nu tot die ellende vervallen, datze als onderdanen den Sineeschen Monarch met geschenken quamen begroeten, en zyne vrientschap en bescherming verzoeken.

Na verloop van tydt groeiden evenwel deze volken van *Niuche* in macht en meenigte van Inwoonders zoodanig weder aan, datze besllooten een Republyk op te rechten, en een deel van hunne Ingezetenen na andere vreemde gewesten te zenden, om die te laten bewoonen. Eindelyk verdeilden zy het gantsche gewest *Niuche* in zeven Landvoogdyen of Gouvernementen, die eigentlyk Horden genoemt worden; maar deze, na datze een tyd lang vreedelyk, zonder elkandre te beoorlogen, geregeert hadden, vervielen ten laatsten tot tweedragt, en rechtten, na lang onderling oorlogen, in den jare, na Christus geboorte, duizend zes honderd, onder een eenigen Opper-hooft, een Koninkryk op, 't welk zy 't Ryk van *Niuche* noemden. Dewyl deze Tarters geduurigh voortaan in 't spel zullen komen, acht ik noodig dit Ryk, en den aart der volken, eer ik verder voort vare, wat nader te beschryven.

Tot Grens-palen heeft dit *Niuche* (dat eigentlyk Oosterlyk Tartarye, en tot noch toe den Europers weinigh bekent is) ten Noorden en Noord-oosten zeeker ander Koninkryk der Tarters, *Niulhan* geheeten; naar 't Oosten het Koninkryk *Tupi*, 't welk meê onder de Tarters staat, en van de Zee, die tusschen *Japon* en 't Oosterlyk Tartarye gelegen is, omringt wordt. Ten Zuiden komt het aan 't hangend Eiland *Corea* te grenzen, en door de groote Muur wordt het van 't Landtschap *Leaotung* afgescheiden; maar na 't Westen leit tot grens-paal de groote Revier *Linhoang*, die tusschen dit Ryk *Niuche* en *Kilangho* vloeit. De oudtheit der volken van dit Ryk blykt hier aan voornamelyk; dewyl daar af al gewach gemaakt wordt onder den Stam *Hana*, die in den jare, voor Christus geboorte, twee hondert en zes, opstond. D'Inwoonders zyn by de Sineezen en Grens-buuren met den naam van *Kin* bekent; dat Goudt op Neêrduitsch te zeggen is. Gemeenlyk wordenze ook de Heeren en Meesters van de goude Bergen genoemt, dewyl het een gemeen gevoelen onder de Sineezen is, dat hun Landschap, datze bezitten, zeer goutryke Mynen in zich beslooten houd, en daarenboven Revieren heeft, aan welker oevers het gout in grooten overvloet gevonden word.

Die van Niuche zyn altyds grootte vyanden van de Sineezen geweest.

Onder al d'andere Tarters, die ooit den Ryke van *Sina* den oorlogh hebben aangedaan, zyn de volken van dit Ryk altyds de grootste vyanden der Sineezen geweest. De Sineezen leden, onder de regeering van den Keizerlyken Stam *Sunga*, van hen zoo zwaare neêrlagen en ongevallen, datze zich genoodtzaakt vonden uit de Noordtsche Landtschappen in de Zuiderlyke gewesten te vertrekken, na dat deze volken van *Niuche* de Landtschappen *Leaotung*, *Peking*, *Xansi*, *Xensi* en *Xantung* verovert, en onder hun gehoorzaamheit gebragt hadden. En buiten twyffel zouden deze Tarters te dien tyde 't gantsche Ryk afgeloopen en onder hun heerschappy gebragt hebben, indien de gebuurige Tarters van 't Ryk *Samarkand*, die hunne zeegpralende wapenen met nydige oogen aan zagen, na het bemachtigen van een groot deel van Asie, niet door de Zuiderlyke en Westerlyke Landtschappen in 't Ryk *Sina* gevallen waren, en hen met bloedige en zwaare oorlogen hadden afgemat. Deze Tarters van 't Ryk *Samarkand* dreeven de Tarters van *Niuche* uit geheel *Sina*, ja vervolgden hen tot in 't Oosterlyk Tartarye, datze, na langh tegenweer te bieden, voor het meerder deel veroverden. Na dien tydt hebben de Tarters van *Samarkand*, die de Noordsche Landschappen in behielden, veele en scherpe oorlogen tegen de Keizers van het Zuiderlyke *Sina* gevoert, en eindelyk, tot loon van hunne zeege, geheel *Sina*, in den jare twaalf honderd negen-en-tzeventig, bemachtigt, en eenen nieuwen Stam, *Ivena* geheeten, opgerecht; de welke duurde tot aan den jare dertien hondert en acht-

en-zestig, als wanneer deze Stam door den gemelden *Hunguvus* gedempt en t'onder gebragt wierd, gelyk zulks alreê te vooren verhaalt is.

Woonplaatzen der Tarters.

De Sineezen, die met recht op de Tarters van *Niuche* zeer gebeeten zyn, verdichten en dryven hen tot spot na, datze in holen en onderaardsche kuilen woonen; 't welk valsch is: want zy onthouden zich in zeer schoone en cierlyke Tenten, die zy in plaats van hunne huizen of hutten gebruiken. Zeer cierlyk zyn deze Tenten opgemaakt, en bestaan gemeenlyk uit zyde stoffen of lakens, die met helder en doorschynend wasch zoo aardigh en kunstigh bestreeken zyn, datze in de Zon glinsteren en blinken als een spiegel, en van de regen niet doorslaan.

Groote en naamhaftige luiden hebben verscheidene Hutten of Tenten; die evenwel zoodanigh gemaakt zyn, datze maar een eenige Tent of vertrek schynen te zyn. In zommige van deze hutten onthouden zich de Gemalinnen en kinderen, andere zyn tot verblyfplaatzen der knechten verordineert, en eenige tot de keuken.

De Tarters verhalen, dat, onder de regeering van de Stam *Ivena*, in dit Oosterlyk Tartarye honderd en vier-en-twintigh Steden lagen: dan of de zelve noch tegenwoordigh daar te vinden zyn, zou ik voor de waarheit niet derven nazeggen; gemerkt my de Tarters zelfs in *Sina* zulks niet wisten te zeggen; maar wel, dat'er meenighte van laege hutten en aarde wallen waren. Zy hebben, zoo te zeggen, beweeghlyke en verplaatzelyke Steden; want zy zwerven met hun vee en huisgezin van d'eene plaats op d'ander, om na de gelegentheidt des tydts van weide te veranderen, en de beste te zoeken.

Kleeding der Tarters.

De kleederen, die deze Tarters dragen, zyn voor den gemeenen man gemeenlyk van vellen gemaakt; maar voorname en ryke luiden gaan veeltydt in 't zyde en 't katoen gekleedt; hoewel in 't gantsche Ryk *Niuche* geen zyde noch katoen valt; maar de Tarters komen dat van de Sineezen koopen of ruilen, en verwisselen daar aan verscheidene pelteryen, als huiden van Wolven, Vossen, Bevers, Otters, Sabels, en diergelyke andere Beesten-vellen. Zy dragen lange rokken, die hen tot op de hielen hangen, met enge mouwen daar aan, die voor in form van een Paerds-klaauw eindigen. Om hunne lendenen dragenze eenen breeden gordel, daar twee katoene doeken of lappen by neêr hangen,

gen, daar meê zy de handen en 't aanzicht zuiveren en reinigen. Op de zyde hebbenze ook een mesje en twee beursjes hangen, daar in zy voornamelyk Tabak, die by hen met groote smaak gedronken wordt, en allerlei andere snuistery bewaren. De geene die hen komen bezoeken onthalenze gemeenlyk met een pyp Tabak, die den Gasten, van de knechts aangesteeken, wordt overgelevert. Op de linker zyde hebbenze een Houwer of Sabel hangen, met het scherp na vooren en 't gevest na achteren gekeert, in der voegen, datze te paerd den Sabel, met de rechter handt aan 't gevest te slaan, met een zonderlinge vaerdigheit, zonder de scheede eens vast te houden of aan te raken, van achteren over de rugh weeten uit te trekken. Des Zomers, om de luchtigheit, dragenze hoeden van stroo of matten gevlochten; maar des winters hebbenze mutzen op, die hen dicht om 't hooft en d'ooren sluiten, en rondtom met een sabele rand zeer cierlyk bezet zyn. Maar het gedeelte des hoeds, dat boven de sabele randt uitsteekt, is met root lynwaat, of zyde, of met zwarte of purpere manen der Paerden, die zy zeer aardigh weten te kleuren, overtrokken en bekleed.

Dragt der Tartarische Vrouwen.

De Tartarische Vrouwen dragen gemeenlyk zwarte kleederen, die haar los en ruim (naar uitwyzing van deze boven staande Prent) om 't lyf zitten. De middelste, die hier vertoont word, is wat grooter van staat als de twee andere, en by gevolgh ook kostelyker gekleed: want hare kleederen zyn van zyde, in plaats gemeene en slechte vrouwen in 't katoen gekleedt gaan. Het hair hebbenze zonderling aardigh en geestigh opgetooit en gehult: want ryke en voorname Vrouws-persoonen, die het hair vry lang by 't hooft neêr hangt, hebben d'onderste einden en tippen (zoodanigh de middelste hier staat uitgebeeld) in kokers, als in een papiere peperhuisje, gestooken en bewonden; maar de bovenste einden en lokken zwieren en slingeren wat losser met krullen, dat zonderling cierlyk staat, om 't hooft heenen. Groote en voorname Vrouwen dragen ook op den kruin des hoofts zeer aardige en geestige hoetjes, in plaats geringe en slechte vrouwen het hair dikker en dichter in malkandre vlechten en winden; daar uit evenwel de gekrulde lokken, met d'einden in de gemelde kokers, zeer cierlyk by neêr hangen.

Dragt der Soldaten.

De Tartarische Krygs-knechten, of Soldaten, gaan gemeenlyk met zoo-

danig een yzere ſtorm-hoet op 't hooft, als hier in de neven ſtaande Prent vertoont word. Weinigh verſchelen deze ſtorm-hoeden van d'onze, uitgezeid dat 'er geen kasket aan is, daar meê onze Krygs-knechten het aangezicht bedekken. In plaats van pluimen hangt 'er achter een Paerde-maan ofte ſtaert by neêr te ſlingeren, die zeer ſchoon en hoogh-root geverft is. Zy hebben ook gemeenlyk yzere borſtharnaſſen aan, die niet van een eenige plaat gemaakt zyn; maar beſtaan uit verſcheidene ſtukken van platen, die met yzere nagels aan malkandre gehecht en vaſt gemaakt zyn; zulks daar uit een groot gerammel en gedruis ontſtaat, als de Tartariſche Ruitery wat ſterk komt voort zetten. Hunne voornaamſte wapenen is een Boogh, Pyl, en Houwer: want Roers of Musketten zyn by deze volken niet in 't gebruik. De Ruiters zyn doorgaans in 't zwart gekleed, en hebben laerzen aan, die van Paerde-leer gemaakt, en met dikke zoolen gevult zyn; doch zonder ſpooren.

Weinigh voet-volks heeft men onder de Tarterſche Kryghs-knechten; maar zyn meeſt alle Ruiters. En ſchoon zy geduurigh te paerd zitten, en hun heel Kryghs-heir in Ruiterbenden beſtaat, zoo beſlaanze evenwel hunne Paerden niet met hoef-yzers, nochte weten zulks ook niet te doen. In het te velde trekken word onder de Tartariſche Ruitery deze ordre onderhouden.

Krygs-order in 't te Velde trekken.

Eerſt trekken twee Ruiters te Paerde, met Vaentjes aan een ſtok op de rug, voor aan.

Na deze komen twee andere, meê met Vaentjes aan ſtokken op de rug.

Daar na volgen twee naamhaſtige Tarters, zonder Vanen.

Na deeze volgt de Overſte of Ritmeeſter van de gantſche Ruiter-bende.

Daar na komen vyf andere in 't gelid volgen; waar van de middelſte de groote Keizers Vaan op de rugh heeft.

Dan volgen verſcheidene geleeden, zoo veel als 'er zyn, by vyven neffens malkandre in ieder gelid.

Daar na komen weder twee kleene Vaantjes; en eindelyk de geene die den gantſchen Troep ſluit, volgens de neven ſtaande afbeelding, daar in de gantſche ordening na 't leven vertoont word. En in dezer voegen trekken de Tarters, gewapent met Sabel, Pyl en Boog, te velde.

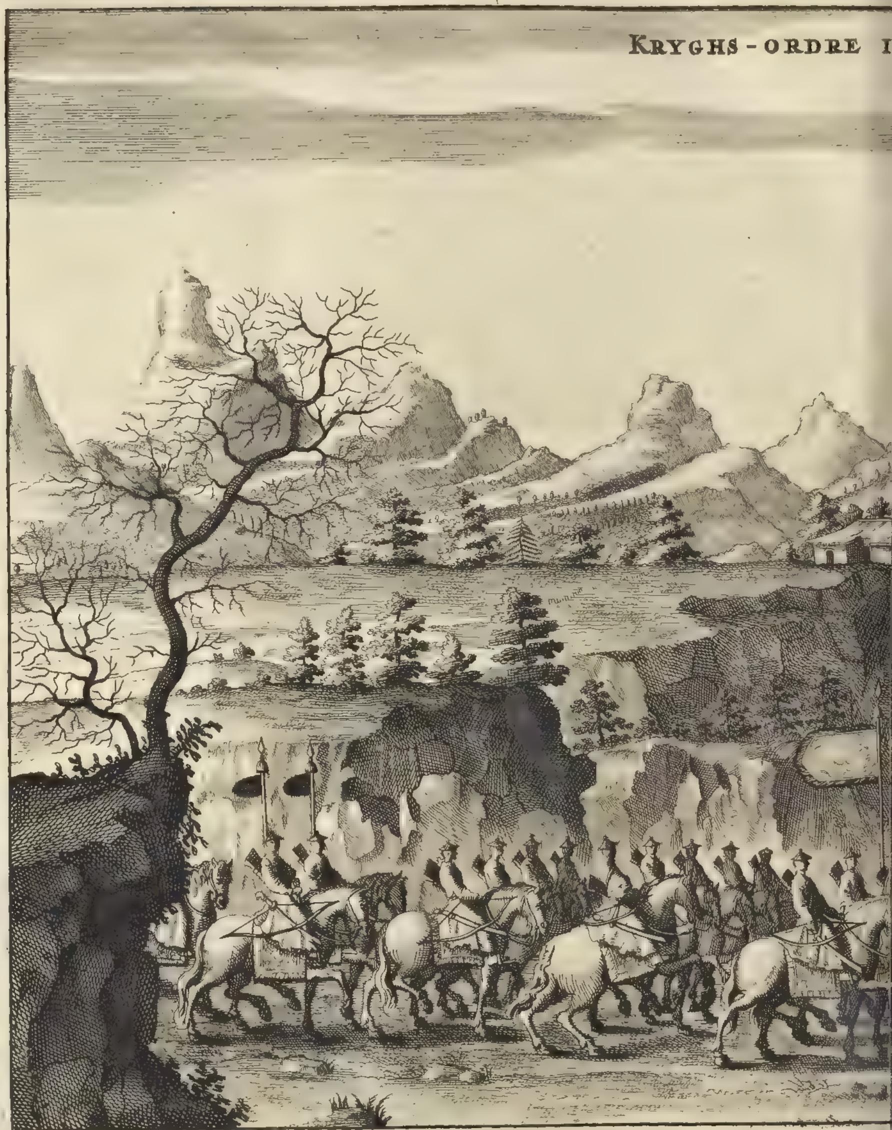
Aart der Tarters.

De Sineezen geven deze Tarters na, datze in krachten en ſterkten zonderling uitmunten; 't welk waar is, ten aanzien van de Sineezen zelfs; maar indien men hen by alle andere volken in 't gemeen wil vergelyken, zoo aardenze na al d'Aſianen, en mogen in ſterkte geenſins tegen d'Europers op. Zy vallen witachtigh van verruwe, niet klapachtigh, maar ſtemmigh en bedaart. Van kinds-been af wordenze in de wapen-handel zoodanigh geoeffent, (daar in zy voornamelyk van de Sineezen verſchillen) en leeren zoo treffelyk met geweer om te gaan, datze tydelyk goede en brave Soldaten worden. Maar zonderling wordenze van jongs af op het ſchieten der booge (daar in ook hunne voornaamſte wapen-handeling beſtaat) zeer vaerdig afgerecht. Want geen volk vind men op den gantſchen aardbodem dat wiſſer en ervarender is in 't ſchieten met de boogh na een opgerecht doelwit, als de Tarters. Hoe verre deze Tartariſche Boog-ſchieters, in 't ſchieten en mikken na een zeeker doelwit, van andere volken verſchillen, is te vooren in onze Reis-beſchryving verhaalt; maar om hun zonderlinge zwier en geſtalte van ſchieten des te duidelyker voor oogen te ſtellen, teikende ik een zekren ſchietenden Tarter na 't leven af, volgens d'afbeelding in de neven ſtaande Prent, aan de linker zyde.

Spyze der Tarters.

Deeze Tarters eeten allerlei ſpyze, zonder onderſcheid, voor de vuiſt wegh; hoewel hun meeſte ſpyze in vleeſch beſtaat, datze gemeenlyk maar half gaar kooken of braden, en evenwel met groote ſmaak nuttigen. Zy ſlachten ook Kemels, Paerden, en andere laſt-dragende Beeſten, die by hen voor lekkere disgerechten gehouden worden. Zy ſcheppen groot vermaak in de Jacht, en hebben ſnelle en treffelyke Jacht-honden; maar in plaats

KRYGHS-ORDRE I

IET MARSEREN.

plaats van Valken gebruikenze Gieren. Tot rooven en afzetten vallenze zeer genegen, en zullen nooit de gelegentheit van zulks te doen verzuimen, indien hen die voor komt.

Zeer weinigh behertigen deze Tarters den Godtsdienst, hoewel men onder hen noch eenige teekenen van Godtsdienst bespeurt; want zy onderhouden en beminnen zeekere Priesters, die zy *Lama* noemen, daar af in de Beschryving van 't Keizerlyke Hof van *Peking* gesprooken is. Zy hebben een afschrik van de leere van *Mahometh*, en dragen den Turken, die zy *Hoei Hoei* noemen, een zonderlinge haat toe. 't Welk buiten twyffel hier uit ontstaan is, dewyl de boven gemelde *Hunguvus*, de stichter van de Stam *Taiminga*, de Tarters, met hulp der Turken, uit *Sina* verdreef.

Zy verbranden ook, na de wyze der Indianen, op zeer hooge hout-stapels de gestorvene ligchamen; daar op ook de vrouwen, knechten, paerden en wapenen der overledenen gelegt worden. Groote bekommernis en zorge dragenze evenwel over den staat hunner zielen; te weeten, of die na dit leven een ander leven zullen te verwachten hebben; dan of zy met het ligchaam terstondt sterven en te niet gaan. Zommigen toonen zich zeer gewilliglyk tot het ontfangen des Christelyken Godsdiensts, en hebben eenige alreê, na het veroveren des Sineeschen Ryks, den Roomschen Godtsdienst, en den Doop (daar aan de Jesuiten daar te lande een zonderlinge arbeidt en vlyt besteeden) aangenomen en ontfangen.

Wat de Tale dezer volken aangaat, die zy in dit Ryk *Niuche*, en 't veroverde *Sina* spreeken, de zelve valt nergens na zoo zwaar te leeren als de Sineesche Tale, en schynt eenighsins met de Persiaansche Tale over een te koomen. Zy hebben eenige letters, die eenige gelykenis in maakzel en uitspraak met zommige Arabische letters hebben; invoegen zy een heel ander Alphabet als de Sineezen hebben, en geene Sineesche Charakters gebruiken. Hunne letters, die ten getale van over de zestigh beloopen, verschillen in uitspraak en spelling niet van d'onzen, maar zeer veel in gedaante en maakzel. In 't leezen en schryven klimmenze van bovenen naar beneden, in dier wyze als de Sineezen; en gaan niet van de linker na de rechter zyde, als d'Europers, maar van de rechter na de linker zyde, daar zy de Arabiers, Hebreen, en ook de Sineezen in volgen.

Onder verscheidene Bergh-werken, en edele gesteenten, worden in dit Ryk *Niuche* ook Robynen en kostelyke Paerlen gevonden, die zonder twyffel uit de Zee-boezem, tusschen Tartarye en 't Eilandt *Japon* gelegen, gevischt worden. Men heeft daar ook Koebeesten, die in grootte d'Europische Koeien verre te boven gaan, en by wylen de lengte van een roede hebben; maar zyn hoornloos. In dit Tartarye onthoud zich ook zeeker slach van een Gier, die zy *Haitungcing* noemen. En hoewel dit dier veel kleender van lyf is dan de Gieren in Europe, zoo heeft het evenwel die stoutheit by zich, dat het dikwils groote Ganzen durft aantasten en vangen.

Bergen in Tartarye.

Het gewest van dit Landt valt doorgaans zeer bergachtigh en rouw, hoewel daar in, en tusschen de bergen, aangename en zeer vruchtbare vlakten komen te leggen. 't Allergrootste Gebergte van dit geheel gewest voert den naam van *Kin*, dat *Goudt* te zeggen is: waar van buiten twyffel ook het volk, gelyk alreê te vooren vermelt is, den naam bekomen heeft.

Men heeft daar noch zeeker ander Gebergte, *Changpe* geheeten; 't welk zich tot duizend stadiën verre uitstrekt. In dit Gebergte leit een Binnen-zee van tachtig stadiën, waar uit twee vloeden haren oorsprong nemen; d'eene, *Talo* geheeten, zet zynen loop na 't Zuiden; en d'ander, die den naam *Guenthung* voert, loopt na 't Noorden. Dus verre zy gesprooken van 't Oosterlyk Tartaryen, of 't Ryk *Niuche*. 't Is tydt ik my weêr begeef tot het verhaal van onze voorgestelde stoffe.

En in deezer voegen, gelyk te vooren verhaalt is, hield de Sineesche Keizer de Inwoonders van dit Oosterlyke

Tartarye in toom; maar aan de Westersche Tarters, die zeeker Ryk *Tanyu* bezaten, zonden de Sineesche Keizers jaarliks schattingen en geschenken; op datze hen niet zouden komen beoorlogen, maar zich van de wapenen onthouden. Want het wordt by de Sineezen geensins voor schande gerekent, den oorlogh (die zy, volgens het gevoelen van hunne Leeraars en Wysgeeren, verwerpen, en voor zeer schandigh houden) in dezer wyze van hen af te keeren en voor te komen. Ja zy achten dat het onbehoorlyk is in oorlogh te treden, zoo lang de landen door andere middelen voor 't invallen der vyanden kunnen bewaart en beschermt worden.

De Sineezen brengen aan hunne veroverde Volken geschenken.

En schoon de Sineezen aan den eenen kant hunne vyanden dus met de schrik der wapenen verbluften en t'onder hielden; en aan den anderen kant de zelve, met het zenden van geschenken, in vreede hielden, zoo zaten zy evenwel geduurigh in groote schroom en vreeze, en betrouwden hunne Erfvyanden zeer weinigh; invoegen zy de groote Muur, die 't Ryk *Sina* en *Tartarye* scheid, en van de Sineezen tegen 't invallen der Tarters gesticht is, nooit zonder sterke wacht lieten; maar onderhielden geduurigh, tot des zelfs bescherming, zoo verre haar die van 't Oosten na 't Westen strekt, een getal van tien honderd duizend Krygsknechten.

Vanlieus word Keizer.

Na dat het gebouw des Sineeschen Ryks dus met sterke zuilen, onder den Stam *Taiminga*, onderstut was, zat het in een geduurige rust en vreede ontrent den tydt van twee honderd en vyftigh jaren. Midlerwyle raakte *Vanlieus*, de dertiende Keizer uit den Stam *Taiminga*, in den jare, na Christus geboorte, duizendt vyf honderdt drieen-tzeventigh, op den Ryks-stoel, dien hy, tot den jare duizendt zes honderdt en twintigh, met zonderlinge lof van vroomheit, billikheit en rechtvaerdigheit, bekleede. Maar hier in was hy al t'ongelukkigh, dat hy zyne Landvooghden al te veel betrouwde, en op dien het gewicht der Ryks-zaken volkoomentlyk liet draaien en aankomen.

Hier en tusschen waren de Tarters van *Niuche* (die onder de regeering van *Vanlieus*, tot aan den jare zestien honderd, onder zeven byzondre Landvooghdyen gebleven waren, en onder elkandre oorlogh gevoert hadden) van tydt tot tydt zoodanigh vermeert, datze een Ryk, in den jare zestien honderd, onder een eenhoofdigh Opper-hooft, gingen oprechten, die het zelfste met zulk een kloek beleid en voorzichtigheit wist te bestieren, dat de Grensbuuren, en voornamelyk de Sineezen, daar voor begosten te schrikken en te vreezen.

De T[arters] zoeke[n het] Ryk S[ina te] beoor[logen].

De Tarters, die dus in 't bezit van voorspoedt waren geraakt, en hunne zaken dus voor de wind zagen gaan, begosten nu d'ooren wat hooger op te steken, en hunne schade, die zy geleeden hadden, te overdenken, en hoe schandigh zy eertydts uit dat machtige Ryk *Sina* verdreeven waren. Zy bespeurden ook genoegh de dwalingen en misslagen, die de Sineezen zoo in de bestieringh der Burgerlyke als Krygs-zaken begingen; al 't welk, by hen overwogen, geen kleene opwekzelen gaf van iet wichtigs te bestaan, en tegen de Sineesche Regeering aan te vangen. Dit moght evenwel by de Tarters zoo veel niet uitwerken, datze hierom terstondt de vreede wilden breeken, of de gewoonelyke schattingen niet betalen; maar gelyk zy eerst als lyf-eigen slaven alles verdroegen en over zich lieten gaan, alzoo begostenze nu, ziende hoedanigh zy in macht en mogentheit toenamen, het jok van gehoorzaamheit by wylen af te schudden, en hunne schattingen wat tragelyk op te brengen. Het ongelyk en 't verdrukken, datze te vooren van de Sineesche Landtvoogden geleeden, maar met stilzwygen ingekropt hadden, leidenze hen nu t'elkens te vooren, en lieten zich verluiden, hen dit wel haast te zullen betaalt zetten, en onder het zelfste jok van slavernye te doen buigen, daar zy zelfs onder gebogen hadden.

De Sineesche Landtvoogden (waar van de meeste in 't Landtschap *Leaotung*, dat het naast aan 't Ryk *Niuche* grenst, Kryghs-oversten zyn) dit ter

oore

oore koomende, beſlooten, na onderlinge beraadſlaging, buiten kennis van den Koninklyken Raadt, de Tarters met allerlei onverdragelyke moetwilligheden te quellen en te plagen, om door dit middel hen tot het aanvaerden der wapenen tegen de Sineezen op te hitzen. Maar een diep geheim van ſtaat ſchuilde daarenboven by de Sineeſche Landtvooghden onder dit werk; want hun voornaamſte ooghmerk draaide hier op uit, datze by dezen oorlogh zochten gelegentheit te krygen, van zoo wel op de Tarters als op d'onderdanen des Sineeſchen Ryks te rooven.

Doch niemant heeft zich te verwonderen dat de Sineeſche Landtvooghden van 't Landtſchap *Leaotung* zich zoodanige zaaken dorſten onderwinden, en tot die vermetelheit komen; gemerkt deeze Landtvooghden, door hunne wetenſchap in Kryghs-zaken, zoodanigh een macht en gezagh bezitten, datze alleen onder 's Keizers geheime Raden ſtaan, en byna hun leven lang in dienſt blyven. Ten anderen is de macht van alle de Sineeſche Landvooghden zoo groot, datze, ſchoon zy als ſlaven na 's Keizers oogwenk leven, evenwel hun aanbevoolen ampt als met volkomen macht bedienen, 't en ware zy daar in van den Keizer of door andere hooger macht belet wierden. Dieshalven wordenze van de Portugeezen Mandaryns genoemt; 't welk eigentlyk Gebieders of Beveelers betekent; dewyl het beveelen en gebieden hen zoodanigh eigen is, als ofze met d'opperſte macht des Keizers verzien waren. D'eerſte oorzaak, derhalven, van deze Oorlogh, die in deze eeuwe onder de Tarters en Sineezen gevoert wierd, is een t'zamenzweering of eedgeſpan der Landvoogden, die de grensplaatzen bewaarden.

De tweede oorzaak, waar door de Sineeſche Landtvooghden de Tarters tot het beoorlogen der Sineezen zochten te brengen, was het mishandelen der Koopluiden van 't Ryk *Niuche*, in 't Landtſchap *Leaotung*; een zaak, die de Koningen van *Niuche* zonderling ter herten namen. Het Ryk *Sina* bezit alle dingen in grooten overvloedt, en kan haar eigen goederen niet vertieren; waar door de Sineeſche Keizers eertydts verlof en vryheit gaven van de waaren en koopmanſchappen, die in *Sina* vallen, uit te mogen voeren; maar deze vryheden van het uitvoeren der waaren wierd van de Landtvooghden, die op de grens-plaatzen van 't Ryk leggen, geweldigh beſnoeit, en na hun welgevallen vermeerdert en vermindert. Het ſtond den Landtvooghden ook vry de Sineeſche waaren eerſt in *Sina* op te kopen, en die dan aan de uitheemſche Koopluiden weêr te verhandelen; of d'uitheemſche Koopluiden zelfs, en zoo veel als zy wilden, in *Sina* te laten komen: eindelyk mochtenze ook de pakken, kaſſen en kiſten der Koopluiden, die met hunne opgekochte waaren uit het Ryk weder-keerden, openen en bezoeken; op dat 'er niets tegen de keuren en wetten van 't Landt uitgevoert wierd. De Ingezetenen van 't Ryk *Niuche*, dat een zeer vruchtbaar geweſt is, maar voor het meerderdeel onbebouwt leit, gemerkt het volk zich meeſt tot den wapen-handel begeeft, kregen derhalven dan byna alle waaren en levens-middelen uit het Ryk *Sina*. Dan dewyl zy, zoo wel als andere uitheemſche volken, met zoo naauwe wetten van de Sineeſche Landtvooghden bepaalt wierden, zoo vervoegden zich de Koopluiden van *Niuche*, onder ſchyn van knechts, (om des te bequamer hun koophandel in 't Ryk te dryven) by de Gezandtſchappen, die van verſcheidene nabuurige Koningen en Vorſten, tot teken van eerbewys, of gehoorzaamheit, gedaan wierden; maar zwaarlyk wierden deze Koopluiden geſtraft, indien men bevond datze met bedrog te werk waren gegaan, en koophandel gedreeven hadden. De gemelde Landtvooghden dan, van de grens-plaatzen in 't Landtſchap *Leaotung*, die onderling een eedgeſpan hadden opgerecht, om de Tarters van *Niuche* tot de wapenen tegen de Sineezen op te hitzen, begoſten nu de Koopluiden van *Niuche* (die jaarliks, onder ſchyn van knechts, met verſcheidene uitheemſche Gezanten den Ryke van *Sina* indrongen) lagen te leggen, en beroof-

beroofden hen niet alleen, uit kracht der Sineesche wetten, van hunne goederen, maar lieten hen ook dikwils zonder schult, door struikroovers en afzetters op de wegen, in 't wegtrekken met hun waaren, berooven en stroopen. Groote klachten quamen, zoo van de Koopluiden als van de Koningen van *Niuche*, geduurig ten Hoof; maar alles was vergeefs, dewyl de Sineesche Landvoogden vast beslooten hadden, den Ingezetenen van *Niuche* te mishandelen en qualik te bejegenen.

Derde oorzaak.

De derde oorzaak, waar door de Sineesche Landtvooghden de Tarters tot den oorlogh zochten op te hitzen, ontstond uit zeeker huwelik. Want als de Koningh van *Niuche*, of Grooten *Cham*, een huwbare Dochter had, en die aan zeekren anderen Tartarischen Koning, zynen bloedverwant, wilde ten huwelyk geven, zochten de Sineesche Landtvoogden zulks te beletten; met voorwenden, dat het tot vermindering en kleenachting zyner Keizerlyke Majesteit gedyde, dat een Koning, die zyn Ryk te leen bezat, en jaarliks schattingen daar voor moeste opbrengen, buiten kennis van den Leenheer zyne dochter ging uithylikken; en dat ten anderen dit huwelik, met zoo na eenen bloetverwant, een verre ziend werk was, en de Koning van *Niuche*, gestyft door dezen band des huweliks, buiten twyffel eenige nieuwigheden tegen 't Ryk *Sina* zou aanvangen en in 't werk stellen.

Vierde oorzaak.

De Sineesche Landvoogden brengen den Koning van Niuche om 't leven.

Maar de vierde oorzaak, waar door de Tarters tot het beoorlogen van 't Ryk *Sina* gedreeven wierden, overtrof verre al d'andere in onmenschelykheit en wreedheit; en was deze het ombrengen van hunnen Koning. Want als de Sineesche Landtvooghden den aanwas van 't Ryk *Niuche* met nydige oogen aanzagen, en beduchten dat de Koning van *Niuche* hen de boven verhaalde overlasten, die zyne onderdanen zedert eenige jaren van de Sineezen geleeden hadden, in tydt en wyle zou betaalt zetten, beslooten zy, om zulks voor te koomen, hem heimelyk en met list om 't leven te brengen. Om dit gevoeghlyk te kunnen uitwerken, vervoeghden zich de Sineesche Landtvooghden, met een geveinsde genegentheit, by den Koning van *Niuche*, die ter werelt op hun geen quaad vermoeden hadt, kregen hem met list gevangen, en benamen hem eindelyk het leven; hoewel zy gingen uitstrooien, dat hy schielyk met een ziekte bevangen was geworden, en daar aan overleden was.

Met het ombrengen van dezen Koning van *Niuche*, die, na hun meening, iets groots en wichtighs tegen 't Sineesche Ryk scheen te zullen brouwen, lieten de Sineesche Landtvoogden zich voorstaan, datze den hoek te boven waren geraakt, en alle zwaarigheden overwonnen hadden. Dan wierden in hun voornemen niet weinigh bedroogen. Want zynen zoone, die een kloekmoedig en strydbaar Koninklyke spruit was, en tot navolger in 's Vaders plaatze gekooren was, verzamelde, na dat hy eerst zyn eigene Ryks-zaken hadt vast gestelt, en met de nabuurige Koningen en Vorsten een vaste vreede en verbond gemaakt, een sterk heir, in meening om in 't Ryk *Sina* een inval te doen; en zich over zyn Vaders doodt te wreeken. De voornaamste Hoofden en Grooten des lands, die zich over de doot van hunnen Koning niet weinigh beleedight vonden; en ten anderen, na de groote rykdommen en schatten van 't Ryk *Sina* geweldigh haakten, moedighden en hitsten dezen jongen Vorst tot dit stout bestaan geduurig op.

De T[...] sche [...] van [...] komt zyn h[...] over Muu[r] 1616.

De Koningh van *Niuche*, nu een machtigh en sterk heir van verscheiden Land-aart vergadert hebbende, komt daar meê in den jare zestien honderdt en zestien op de groote Muur, die 't Ryk *Sina* en *Tartarye* scheid, trotzelyk aanzetten, op hoope van daar over, en in 't Ryk *Sina* te raken; 't welk hy ook met zoo een gelukkige aanslagh en overstoute dapperheidt volbraght, dat het hem, na eenige kleene schermutzingen, (want de Sineezen begaven zich terstondt op de vlucht, en lieten hunne hielen zien) gelukte, met zyn gantsche heir daar over te raken. Voorts viel hy in 't Landtschap *Leaotung*, en veroverde de Stadt *Tuxung* of *Cayiven*, die dicht aan

aan *Tartarye*, en den Zee-boezem van de Revier *Talous*, (ter plaatze daar de groote Muur zyn begin neemt) gelegen is; en plante daar in den stoel des oorlogs. Dit deê hy buiten twyffel te dien einde, om ter Zee veiligh te kunnen wegh vluchten, indien de Sineezen hem van achteren te lande quamen bestooken, en den wegh van te rug te trekken afsneden, en beslooten hielden; maar zoo hy kon standt houden, om uit zyn eigen Ryk en van andere verplichte gebuur-Vorsten, langs dien zelven wegh, des te gevoeglyker zoo veel hulp-troepen te kunnen bekomen, waar meê hy 't Ryk *Sina* zou kunnen bemachtigen en veroveren.

ning uche enen an ee- Kei-

De Koning van *Niuche* was nu wel met zyn Heir op 's vyands bodem geraakt; maar bezeffende hoe te kleen een macht hy noch had, om zoo een machtigh Ryk aan te tasten, en te veroveren; en dat hy ten anderen van de Krygs-bezettingen, die in de Steden van de Landschappen *Leaotung* en *Peking* lagen, zeer lichtelyk kon overvallen en verovert worden, eer hy te degen ter weêr raakte, zond hy eenen Brief aan den Sineeschen Keizer, in de Tartarische Tale; doch niet onhebbelyk, maar zeer beleeft gestelt, met klachten over de godlooze moort van zynen Heer Vader; over de bedriegelyke zydgangen der Landtvooghden; over d'onbillikheden van ten Hove geen gehoor te kunnen krygen, en diergelyke ongerechtigheden meer, die hem van de Sineesche Landtvooghden wedervaren waren. Hy liet daar in ook verzoeken, dat de Keizer, met een billik en rechtvaerdigh oordeel, zynen handel en doen wilde overwegen, en zyne Landvoogden na recht en verdienste straffen; dies beloofde hy weêr, de veroverde Stadt *Tuxung* aanstondts te verlaten, en met zyn Heir buiten de Muur te trekken. Eindelyk deed hy ook verzoeken, dat de Keizer hem de jaarlikze schattingen, die hy moeste opbrengen, wilde quyd schelden, om daar uit de zwaare onkosten van dezen oorlog te kunnen verhalen; dit doende, zouden d'Ingezetenen van 't Ryk *Sina* als vrienden en bondgenooten in *Niuche* weêr ontfangen en aangenomen worden.

Welk Europische Vorst en Koningh kon ooit rechtvaerdiger en billyker verzoek instellen? Men zou hier uit besluiten, dat deze Tarters, die 't Ryk *Sina* wel eer een volle eeuw geplaagt, en geregeert hadden, van hunnen wreeden aart nu verandert, en tot geschikter zeden en alle menschelykheit gebraght waren: datze hunne drift en zucht tot den oorlogh geheel en al hadden uitgeschud, en met de Sineezen, een vreedzaam en oorlog hatend volk, in rust en eendraght zochten te leven. Tot den brenger van den gemelden Brief verkoos de Koning van *Niuche*, om het verzoek des te smakelyker te maken en meer gezags te geven, zeekren Indiaanschen Offer-Paap, dien de Tarters *Lama* noemen; met last, daarenboven, van op 't nedrighste en demoedigste 's Konings verzoek by den Keizer in te stellen, en hem en den Ryks-raden wel ernstelyk voor te dragen, datze zich van het plengen en storten van zoo veel onnoozel bloeds wilden wachten, en de Sineesche zedenstichtende lessen, die meest op vreede en rust sloegen, behertigen en indachtigh zyn.

De Keizer *Vanlieus*, (aan wien de *Cham*, of Koning van *Niuche*, eenen Brief van zoo een beleefden inhoudt afzond) schoon hy een zeer schrander en ervaren Vorst was, gebruikte evenwel in dit werk ('t zy dat hy door den hoogen ouderdom begon te suffen, of 't gezagh zyner mogentheidt zyne herssenen bedwelmt hadt,) zyne gewoonelyke schranderheit niet. Want hoewel hy niet duisterlyk uit den Brief bespeurde, dat de klachten van den Koning van *Niuche* op gewichtige redenen steunden, zoo nam hy evenwel de zaak zoo weinigh ter herten, en oordeelde die van zoo een kleen belang te zyn, dat hy de zelve niet waerdigh achte ten Hoof in zyne tegenwoordigheit te laten verhandelen; maar stelde die in handen van zyne Ryks-raden of eenige zyner Oversten; waar uit de vyfde oorzaak des Tartarischen oorlogs ontstont.

Vyfde oorzaak des Tartarischen oorlogs.

Deze Oversten, die door een zonder-

Opgeblazentheit der Sineeſche Overſten tegen de Tarters.

derlinge liſtige ſtreek het werk dus ten Hoof gebrouwen, en 't bewint van 't afhandelen der zaken in handen gekregen hadden, wierden door hunne gewoonelyke hooghmoet der maate opgeblazen, datze zich te waerdigh kenden de Brief van den Tartariſchen Koning, als van eenen Barbaar, te beantwoorden: ja toonden zich, dat meer is, zeer misnoegt, dat luiden, die onder hen ſtonden, en jaarliks ſchattingen aan 't Sineeſche Ryk moeſten betalen, zich onderwonden over ongelyk by hunnen Keizer te komen klagen. Zy braveerden daarenboven den Koningh van *Niuche* met bitze ſchimp-woorden, en overhaalden hem in zyn afwezen zeer ſchandelyk, zonder te overdenken met welk een macht van volk deze Monarch, dien zy alle daagh in 't Ryk hadden te verwachten, op hunne grenzen lag.

De Tarter zweert het ongelyk te wreeken.

De Tarterſche Koning, zich dus gehoont en veracht ziende, en dat de Sineezen zich niet gewaerdighden zyn billik en rechtvaerdigh verzoek te beantwoorden, veranderde zynen toorn in dolheidt, borſt uit met dreigen en vloeken, en zwoer by zyn deel hemelryks, dat hy de dood van zynen vermoorden Vader, met het ombrengen van twee honderd duizend Sineezen, zou verzoenen. Want het is een gewoonte by de Tarters; datze, als 'er eenige naamhaftige perſoonen komen te ſterven, dan ook, ter eere van den dooden, in 't zelfſte vuur, daar in de overledene verbrandt worden, eenige knechten, vrouwen, paerden, boogen en pylen verbranden; als of hen, dooden, deze dingen ook na hun overlyden noch dienſte zouden kunnen doen. Dan deze verduivelde en onmenſchelyke gewoonte hebben de Tarters, na het veroveren des Sineeſchen Ryks, vry achter weege gelaten; invoegen zy nu in *Sina* (hoewel zich de Tarters in hun Vaderland noch by de oude gewoonte houden) hunne lyken na de Sineeſche wyze ter aarden beſteden, zonder de zelve te verbranden.

De Tarter komt met zyn Heir voor Leaoyang.

De Koning van *Niuche*, dus verhit en van toorn ontſteeken, rukt hier op met zyn gantſche Heir voort, en belegert zeer ſpoedelyk *Leaoyang*, de Hooft-ſtadt van 't Landſchap *Leaotung*. Binnen de Stadt, die tamelik in zyne veſtingen en bolwerken beſlooten lagh, was een ſterke bezetting van Sineeſche Kryghs-knechten, die meeſt alle met Musketten gewapent waren; in plaats de Tarters niet als Sabel, Pyl en Boog gebruiken, daar meê zy zoo wis en vaerdigh weten om te gaan, datze de Sineezen in 't ſchieten met Musketten verre overtreffen. Dan dewyl de Tarters voor de koegels der Musketten (want dit ſlach van wapenen was hen te dien tyde noch onbekent) zeer bevreeſt waren, ſtelden zy zeekren liſtigen vond en kryghs-ſtreek in 't werk, waar door zy de ſcheuten en ſlagen der koegels vruchteloos maakten en ontweeken. Te weten, de Tartariſche Koning hadt een deel dikke planken laten gereed maken, en deed een ieder van het Voet-volk, dat de voortocht hadt, een daar af voor zich in plaats van een ſchild dragen; om daar in de koegels t'ontfangen, en de Ruiters, die achter hen volgden, en met deze planken, als met een houte muur, bedekt waren, ſcheut-vry te maken.

De Tar[ter] beſtormt Leaoyan[g].

Toen nu het Tartariſche Leger een wyle voor de Stadt gelegen hadt, en de Stedelingen zich aan den Koningh van *Niuche* niet wilden overgeven, beſloot de Tarter de Stadt ſtormenderhandt aan te taſten en te beſpringen. Hy ſchaard dan zyn Heir in vieren, in meening om de Stadt op vier plaatzen teffens te beſtormen. Voor aan beval hy 't Voet-volk met de gemelde planken te trekken; daar na ſtelde hy de ſlechte Ruitery, en na deze de geene die ſtorm-leeren droegen om de wallen te beklimmen; eindelyk volghde het puik des Heirs, dat uit de trotſte en ſtrydbaarſte Tartariſche Ruiters beſtondt. Zyn Heir dus in ſlagh-orde geſtelt hebbende, taſte hy de Stadt, zonder lang te zammelen, met een overſtoute dapperheit, en yſſelyk geſchreeuw van 't gantſche Heir, op vier plaatzen aan. Het eerſte geweld, dat de Sineezen van binnen tegen de beſtormers met hunne Musketten baarden, maakte het voorſte Tartariſche Voet-volk met hunne planken krachteloos. Na het uitſtaan van dezen aanval

...adt ...ver.

val raakten de Tarters gezwind dicht onder de wallen, en braghten met de vlucht de ſtorm-leeren aan, zulks zy de muuren beklommen, en, na een weinig tegenweêr te bieden, de Stadt veroverden. In dit beſpringen en veroveren der Stadt *Leaoyang* gebruikten de Tarters zoo een overgroote gezwindigheit, (want daar in munten zy zonderling uit, en ſtellen daar op ook hun meeſte vertrouwen) datze den Sineezen de tydt niet gaven van hunne Roers te herladen. Invoegen de bezettelingen, door het ſchielyk overrompelen der Tarters, met zoodanig een ſchrik bevangen wierden, datze de Stadt verlieten en zich op de vlucht begaven; maar weinigh quam dit vluchten hen te ſtade, dewyl de ſtrydbare Tarterſche Ruiters met hunne gewoonlyke gezwindigheit zeer ſluks achter hen her zaten, en, met ſchieten en neêrhouwen, al de geene in koelen bloede afmaakten die zy achterhalen konden.

...rter ...t ...ide ...Ste- ...t ...hap ...ng.

Na het veroveren van deeze Stadt *Leaoyang* rukte de Tarter met zyn Heir, zonder lang te zammelen, weder voort, en verovert ſtormenderhand veel andere Steden van kleen belang. Onder andere Steden legerde hy zich ook voor de ſterke en treffelyke Stadt *Quamquing*, die hy aanſtondts deed opeiſſchen. De Stedelingen, die zich aan de ſtraffe van hunne gebuuren, in het tegenweêr te bieden, een ſpiegel hadden genomen, ſtelden zich gewilliglyk t'zynen beveelen en onder zyn gehoorzaamheit; waar tegen de Tarter ook zoodanig een beſcheidenheit en zachtigheit gebruikte, dat niet eene Burger in de gantſche Stadt aan lyf of leven verkort wierd.

Toen nu de Koningh van *Niuche* de ſchrik met zyn Heir onder d'Inwoonders van 't Landtſchap *Leaotung* gebragt, en dat geheel en al verovert had, rukte hy van daar met de bloem en 't puik des Heirs in 't naaſt gelegen Landtſchap *Peking*. Dan de Koning, gemerkt hy alreê op omtrent zeven mylen na aan de Keizerlyke Hoofdſtadt *Peking* gekomen was, en dageliks van alle kanten ſterke Sineeſche Legers te velde zag komen, ſloeg zich met zyn Leger in zeekre vette landſtreek neer; niet durvende zich onderwinden dieper landwaarts in te trekken. Hadt evenwel de Tarter met een gezwindigheit, en zyn gantſche Heir weeten voort te trekken, en de wallen van de Keizerlyke Hooft-ſtadt *Peking* durven naderen, hy zou buiten twyffel toen al de Stadt verovert hebben; ten aanzien van de groote verſlagenis en vreeze, die niet alleen onder al de Ingezetenen, maar ook onder den Keizer zelfs, door het ſchielyk opdonderen des Tartariſchen Heirs, ontſtaan was. Want de Keizer had alreeds beſlooten de Hoofdſtadt *Peking* te verlaten, en zich met zyn gantſche Hof-gezin na de Zuiderlyke Landſchappen te begeven: dan dit rieden hem zyne Ryks-raden wel ernſtelyk af, en hielden hem voor, *Wat het in had, dus een Stad, daar aan de behoudenis van het gantſche Landt hing, van haren Opper-vorſt ontbloot te zien. Dat dit waar de kans verloopen, den vyand moed, en zyne Ingezetenen vertwyffelt maken. Dat de noodt minder was dan men hem inprente: en zoo zy grooter bleek, wilden zy eer het leven dan hem in laſt laten.* De Ryks-raden, die den Keizer het oorbaarlykſte ſcheenen te raden, wiſten hem deze vermaningen, die eensdeels met dreigementen vermengt waren, zoo diep ter herte in te boezemen, dat hy daar na begon te luiſteren, en zyn voornemen ſtaakte.

De Keizer wil de Hooft-ſtadt Peking verlaten.

De ſchrik had de herten der Inwoonders en Krygs-knechten, zoo wel in 't Landſchap *Leaotung*, als in *Peking*, daar de Tarters met hun ontzaghlyk Heir-leger door trokken, zoodanig bevangen, datze hunne ſteden en huizen ten beſten lieten, zich met hun tilbare goederen op de vlucht begaven, en in dichte boſſchen en op onaankomelyke bergen gingen verſteeken. Want de Tarter ſchond niet alleen de Steden, die weerſtand booden, met plonderen en weg torſſen van goederen, maar verdelgde die ook ten gronde, met branden, ſchenden en ſloopen der voornaamſte gebouwen. Dan de Steden, die haar, zonder tegenweer te bieden, gewilligh over gaven, deed hy alleen uit plonderen, en hield d'Ingezetenen by den lyve.

Hoe de Tarter de veroverde Steden handelt.

De Tarter trekt uit Peking.

De Tarterſche Koning, die het niet wagen wilde op de Keizerlyke Hooftſtadt *Peking* aan te trekken, en nu een ryken buit uit de veroverde Steden by een geſchraapt hadt, brak met zyn Leger op, en keerde, na het veroveren van zoo veele voorname Steden, na de Hooft-ſtadt van 't Landſchap *Leaotung*. Een ſchoone Stadt was deze Hooftſtad, en lagh rondtom in zyne muuren, na de regels der Bouveſt-kunſt, zeer ſterk beſlooten. Dan dewyl hy van zyne Wichelaars, Teken- en Droom-bedieders verſtaan hadt, dat het niet als ongeluk en konde by brengen, de muuren van een veroverde ſtadt in wezen, en de ſtadt in hare voorige omtrek en geſtalte te laten, liet hy d'oude muuren omverre ſmyten, de ſtadt vergrooten, en met nieuwe muuren rondtom ophalen.

Het Landt *Leaotung*, dat een zeer groot geweſt, en tuſſchen de groote Muur en den Zee-boezem *Cang* beſlooten leit, heeft nooit den naam van Landtſchap met recht, ſchoon het in grootte en volkrykheit dien naam wel dubbeld waerdigh is, durven voeren. Want ten geenen tyde heeft de Stam *Taiminga* dit geweſt met die waerdigheit willen beſchenken; dewyl de ranken van deezen Stam ſchier door het gantſche Land den naam van Hooft-ſteden en kleene Steden uitroeiden, en maakten daar Krygs-veſtingen af, die onder het beſtier en regeering der Krygs-overſten te ſtaan hadden. Alleen lieten zy daar in een kleen getal van Hooft- en andere kleene Steden, in de welke de Landvoogden, te weten, d'Onder-koning en andere voorname Perſoonen, hunne woonplaatzen zouden nemen. Dit geſchiede te dien einde, vermids de Sineeſche Keizeren zich eertyds genootzaakt vonden op alle plaatzen van dit geweſt ſterke Krygs-bezettingen, dewyl het zeer na aan de Tartariſche Ryken, *Niuche* en *Niulhan*, gelegen is, t'onderhouden.

Grens-palen van Leaotung.

Tot grens-palen heeft dit Land ten Ooſten de Revier *Tlao*, en de Zee-boezem *Cang*, die een ſcheids-paal van dit *Leaotung* en 't hangend Eilandt *Korea* verſtrekt: want deze Revier, die uit *Tartarye* komt ſtorten, deilt *Korea* en *Leaotung* byna in twee gelyke deelen. Na 't Noorden word dit Landt met de groote Muur bepaalt; want ſtrekkende haar van 't Ooſten na 't Weſten, ſcheid zy deze Landen van *Tartarye*. Ten Weſten komt het aan 't Landſchap *Peking* te grenzen, hoewel de Revier *Linohang* deeze Landen van elkandre deilt. Het overige gedeelte van dit geweſt, dat na 't Zuiden komt te leggen, wordt van den Zee-boezem *Cang* bekabbelt en bevryd.

Leaotu[ng] heeft e[en]tyds ve[r]ſcheide[n] namen g[e]hadt.

Dit Landt heeft zoo voor als na, volgens de Sineeſche gewoonte, verſcheide namen gehadt: want onder de Regeering der oude Koningen voerde het den naam van *Ten*; maar *Xuus*, de grondtlegger van den Stam *Cina*, beſchonk het met den naam *Leaoſi*. Toen *Hiaovus*, een rank van den Stam *Hana*, na het veroveren van 't Eilandt *Korea*, veele vreemdelingen van dit Eiland in dit Land bragt, om het zelve van hen te laten bewoonen, en met trouwen en hertrouwen, en kinderen aan te teelen, volkryk te maken, veranderde hy den voorigen naam, en gaf het den naam van *Caokiuli*. Dan den naam, dien dit Landt tegenwoordigh voert, heeft het van den Stam *Taiminga* bekomen.

Men vind in dit gantſche Landt, zoo groot als het is, niet meer dan twee groote Steden, en eenige kleene en mindere Steden; maar het getal der Krygs-veſtingen, die in het zelve gelegen zyn, en in grootte en rykdom van Inwoonders eenige der voornaamſte Steden te boven gaan, zyn zeer veel.

De twee grootſte Steden zyn deze, als *Leaoyang* en *Ningyven*. De kleene Steden zyn *Tcheu, Caiyven, Quangning, Ningyuen*, *Chinyang*, *Kincheu* en *Cai*. De mindere Steden zyn, *Hai*, *Tieling*, *Chungcu*, *Puho*, *Kin*, *Fo*, *Luixun*, *Chekiao*, *Chekai*, *Quangning*, *Tingleao*, *Ganlo*, *Piegang* en *Sanuan*. Maar d'andere mindere Steden, of die van de derde ordening, zyn deze vyf, *Chungtung*, *Co*, *Ieu*, *Heutun* en *Teutun*. Over eenige van deze Steden, als *Kin*, *Fo*, en *Luixun*, die dicht aan het Landtſchap *Xantung* grenzen, hebben d'Overſten der Krygs-luiden van dit Landſchap het gebied en gezag.

D'In-

[...]na-
[...]r In-
[...]ren.

D'Inwoonders van dit Landtschap, die plomp van geest, en tot het leeren der wetenschappen onbequaam zyn, vallen voor het meerder deel gezondt van ligchaam, vierschootig en vast van leden. In krachten en sterkten muntenze verre boven de Sineezen uit, zyn overgeven stout om iets gewichtighs aan te vangen, en tot den arbeidt en oorlogh van kinds-been af opgewiegt. Geen wonder, dewyl dit Landt, uit oorzaak van de nabuurschap der Tarters, van aller geheugenis her den oorlogh onderwaerig is geweest, en, zoo te zeggen, in een vlam van geduurige oorlogen geblaakt heeft. Want na dat de Tarters, met invallen, rooven en stroopen, de Ingezetenen veele jaren geplaagt en gefoolt hadden, raakten eindelyk de Sineezen, onder de regeering van zeekren Keizer *Kiacingus*, het Oosterlyke gedeelte van dit landt quyt; zulks de Tarters, met deze verovering, een groote zeege en winst, hoewel met groot verlies van veel volks, bevochten. Dan het leed niet lang aan, of de Tarters vielen met een sterk heir, onder de regeeringh van den Sineeschen Keizer *Vanlieus*, weêr in dit land, en bragten dat geheel en al onder hun gehoorzaamheidt. Door dit winnen en herwinnen, en 't handelen en omgaan met de Tarters, hebben d'Ingezetenen de Tartarische zeden en manieren ten meesten deele aangenomen, inzonderheit de volken van dat gedeelte, 't welk zeer dicht na 't Oosten gelegen is. D'Inwoonders van dit Oosterlyke *Leaotung*, die dus allengs, door het gebuurschap der Tarters, de Sineesche zeden en gewoonten afleerden, begaven zich zedert op de zyde der Tarters, en gingen de Sineezen dikwils beoorlogen. Toen de Tarters het Oosterlyk gedeelte van dit gewest met de wapenen verovert hadden, maakte de Keizer van *Sina*, in steê van de Hooft-stadt *Leaoyang*, die de Tarters bezaten, een andere kleene Stadt tot Hooft-stadt, en beschonk die met den naam van *Ningyuen*.

[...]cht-
[...]eit
[...] Leao-
[...]

Zonderling vruchtbaar is dit gewest in 't voortbrengen van allerlei tamme en wilde beesten, als ook in boom- en veldt-vruchten, die d'Inwoonders tot voedtzel en onderhoudt van nooden hebben. Onder andere wortels groeit hier ook de zeer edele en voortreffelyke wortel *Ginseng*, daar af op pag. 117. gesproken is. Men heeft hier ook zeer kostelyke en schoone pelteryen, als van Bevers, Sabels en diergelyke, die deze volken eensdeels zelfs tegens de koude gebruiken, en eensdeels daar meê in de Landtschappen van *Sina* koophandel dryven. Nergens in geheel *Sina* groeien de wilde hazenooten weeliger, en in grooter meenigte, dan in dit gewest. Dit gewest verschaft ook zeer schoone en groote pyn-appelen, als mede tarruw en geerst, maar geen rys; doch allerlei moes-kruiden, inzonderheit kool, die byna op geen andere plaatzen in geheel *Sina*, dan in deze Landstreek, te vinden is. Vygen, Appelen, Peeren, Druiven, en meer andere smakelyke vruchten komen in deeze gewesten veel weeliger en in grooter overvloet voort dan op verscheidene vruchtbare plaatzen in Europe. Deeze overgroote vruchtbaarheit van alle levens-middelen veroorzaakt dat dit gewest met recht voor een schoon, vruchtbaar en heerlyk gewest magh uitgeroepen worden; inzonderheit dewyl het op veele plaatzen vlak en effen is, en geene bergen noch heuvelen heeft. Het kryght daarenboven ook te scheep uit der Zee, daar aan het zeer dicht gelegen is, allerlei waaren, en wat tot onderhoud der Ingezetenen dienstig en noodig is. Waren zoo wel d'Ingezetenen wat zeediger en gemanierder van aart, en beminden zy wat meer de vreede, dit Landt zou gewisselyk een van de gezegentste en rykste Landtschappen van geheel *Sina* zyn. Maar het woedend oorlogh, dat Vorsten en Koningen om landt en luiden helpt, en dit gewest in een geduurige alarm van wapenen tot dus lang heeft gehouden, geeft den huisluiden niet weinig beletzel in den landbouw waar te nemen; daar evenwel het land uit de natuur zeer vruchtbaar is.

Wat den Godsdienst aangaat, dien deeze volken onderhouden, daar in verschillen zy weinig van de Sineezen, en onderhouden, met uitterlyke ker- *Godsdienst.*

kelyke gebaeren en andere Heidensche plechtigheden, byna een en den zelven Godsdienst. Zy dryven ook sterk de leere van de verhuizing der Zielen van 't een ligchaam in 't ander. Een zonderling vreemt en ongehoort ding, en daar in zy van de Sineezen en andere Volken verschillen, heeft men ook daar te lande; te weeten, huppelende of danssende Priesterinnen, die met huppelen, danssen en springen, zonderlinge vreemde potzen weten aan te rechten. Want deeze Priesterinnen vermeeten zich, en belooven de ziekten uit de huizen te kunnen verdryven, eenigh ongelukkigh nootlot af te keeren, en allerlei spooken en weêr-geesten wegh te jagen. Alsze nu haare kunsten in 't een of 't ander huis, dat met spookery, na d'inbeelding der Inwoonders, geplaagt word, willen in 't werk stellen, zoo kloppenze en slaanze by nacht en dagh op trommels, vellen, en andere geraas-makende instrumenten, zoo geweldigh, dat alles davert en dreunt wat 'er ontrent is. Onder dit kloppen en slaan staanze ook geduurig en zonder ophouden te danssen, huppelen en springen; 't welk zy eenige uuren achter malkandre uitharden, en niet eer ophouden, voor datze gelooven dat de ziekten, spookeryen en andere ydelheden, verdreeven en weg gejaagt zyn. Ten hoogsten heeft men zich te verwonderen, op wat wyze deeze luiden zoo een lange wyle achter een kunnen springen en danssen, en hoe de kranken zoo een groot gerammel en geraas, van het slaan op de trom en 't danssen, kunnen uitstaan en verdragen.

Bergen. Hoewel ik terstondt zeide dat dit gewest op veele plaatzen zeer effen en vlak is, en geene Bergen of Heuvelen heeft, zoo vind men daar in evenwel op verscheidene plaatzen zeer aangename en hooge Bergen leggen. Onder andere leit by de Stadt *Quanning* zekre berg, *Vanjung* geheeten; en by de Stad *Tielung* de berg *Lungxeu*. Ten Oosten van de Hooft-stadt *Leaoyang* steekt de bergh *Fungheang* hunne spitzen in de lucht; by de Stadt *Chuntung* vertoont zich de bergh *Hunglo*, en omtrent *Ningyven* de bergh *Taluon*. De bergh *Changpe*, die zeer groot en hoogh is, begint by de groote Muur, en strekt zich van daar tot diep in *Tartarye*. In dit gewest is ook zeekre Poel, die over de tachtigh stadiën groot is, en zoo diep, dat daar in geen grond te peilen is. Uit deezen Poel komen twee Revieren schieten; waar af d'een, die haren loop na 't Zuiden zet, *Talo* geheeten is; maar d'ander, die eerst Noordwaarts en daar na Oost-waarts vloeit, heeft den naam *Quentung*, daar af alreê te vooren in 't beschryven van 't Ryk *Niuche* gesproken is.

De Sineezen wapenen zich om de Tarters weer te verdryven. Toen nu de Tarter zich dus vast met zoo een aanzienlyk Heir in *Leaotung* hadt neêrgeslagen, en gelegentheit had om van daar alle oogenblikken ten Ryke van *Sina* in te rukken, scheen de tydt en noodt te vereischen, om middelen by der handt te nemen, op wat wyze de Sineezen den erf-vyandt uit den Ryke houden, en uit het Land *Leaotung* verdryven zouden; dan om dit op 't spoedigste en ten minste afbreuk des Sineeschen Ryks te doen, daar aan was geen kleene arbeidt en moeite vast. Middelerwyle zoo leggen de Sineesche Oversten en Ryksraden over dit werk een vergadering, en besluiten eindelyk, na veel overlegs, zes honderd duizend uitgelezene Krygs-knechten uit alle de Landschappen, by aanschryvingh, op t'ontbieden, om daar meê op den Tarter los te gaan. De Koning van 't Eiland *Korea* zond daarenboven aan den Sineeschen Keizer een bystandt van twaalf duizend strydbare koppen, die alle op boog en pyl, trots den Tarter, wel afgerecht waren, en in strydbaarheidt verre de Sineesche Kryghs-knechten overtroffen, en voor den Tarter geensins bezweeken. Middelerwyle zat de Tartersche Koning, *Thienming*, ook niet leedig, maar liet zoo veel machts na hem toe op de Sineesche grenzen voeren, als hy uit zyn Ryk missen en by een kon schrapen. De Sineezen, zich dus ten stryde toegerust hebbende, gaan in den jare zestien honderdt negentien, in 't begin van Lente-maand, met dat vervaarlyk en machtigh Heir op de Tarters aan, die hen stout te gemoet en onder d'oogen trokken.

Daar

Daar wierd ter weder-zyde heftelyk gevochten, en lang met twyffelachtige uitkomſte en gelyke neêrlaag ter weder-zyde geſtreeden, tot dat ten leſten het Sineeſche heir aan 't deizen en op de vlucht raakte. Zedert was het neêrhouwen en doodtſlaan aan de Tarterſche zyde geen einde, en wierden in koelen bloede afgemaakt die ſtandt hielden en weêrſtand booden. Vyftig duizend mannen, waar onder verſcheidene Overſten en luiden van naame waren, bleven op de plaats des gevechts verſlagen; de reſt ontſnapten het met de vlucht, en waren de booden van de neêrlaag aan den Sineeſchen Keizer. De Tarters, na het bevechten dezer zege, (hoewel zy naauwliks een tegen tien waren) vervolgden, na hun gewoonte, ter vlucht hunne verwinning, veroverden ſtormender handt dien zelven dagh noch twee Steden, leiden die aan koolen, en hieuwen de Stedelingen, waar onder zich veele Sineeſche Krygs-knechten bevonden, die den laatſten veldſlagh by gewoont hadden, tot eenen toe ter neêr. Veel andere plaatzen van kleen belang, als Dorpen en Gehuchten, wierden in 't voorby trekken op 't ſchrikkelykſte verwoeſt en in d'aſſche gelegt, en d'Inwoonders gedwongen den zegepralenden Tarter, in dit ſchenden en woeden, de hand te bieden, of, indienze zich daar quamen tegen te ſtellen, op ſtaande voet ter neêr geſabelt; invoegen men heele ſtreeken landts, daar het Tarterſche Krygs-heir was door getrokken, volkloos en onbewoont zagh leggen.

Na dit ſtorten van beeken bloets, en 't ſloopen van Steden en Dorpen, gaan de Tarters op den roof, en komen tot onder de wallen van de Koninklyke Hooft-ſtadt *Peking* ſtroopen en rooven. Dan die te belegeren docht hen meer een ſtuk van roekeloosheit als ſtoute voorzichtigheit te zyn; gemerkt daar binnen een ontelbaar getal van grof geſchut en ander oorlogs-tuig was, en de Stadt met een bezetting van tachtigh duizend Krygs-knechten, alle oud en wel geoeffend volk, bewaart wierd.

En ſchoon de Stadt dus met oorlogstuig en een ſterke krygs-bezetting wel voorzien was, zoo belyden evenwel de Sineezen zelf, dat de verſlagenheit en verbaaſtheidt onder de Stedelingen zoo groot was, dat de Keizer weer, als te vooren, voorſlagh maakte om de Stadt te verlaten, en zich na de Zuiderlyke Landſchappen te begeven. Dan hier ſtelden zich eenige der Overſten en Ryks-raden tegen, met by brengen, dat het vluchten van den Keizer den Tarters moed geven, den onderdanen beneemen, en 't geheele Ryk ontſtellen zou; dewyl met dit vluchten niet anders zou verricht worden dan den vyand het landt inruimen. De Sineezen voegen daar by, dat de Tarters, indienze 't beleg begonnen, en de Stadt ſtormender hand hadden aangetaſt, zy de zelve zonder bedenken zouden verovert hebben: doch deeze lieten zich meer aan den buit gelegen leggen; want zy plonderden wyd en zyd de Dorpen, Steden, en Veſtingen, die zy tegen quamen, en bragten duizenden van Sineezen jammerlyk om 't leven. Zy keerden dan eindelyk, overladen met buit, weer in het uiterſte deel van *Leaotung*, en lieten al d'andere veroverde plaatzen zonder bezetting.

Verbaaſtheit over het naderen der Tarters in de Stadt Peking.

De Tarters keeren weer na Leaotung.

Na dit beloop der dingen, en wereldtſche veranderingen, quam de Keizer *Vanlieus*, in den jare duizend zes honderdt en twintigh, dezer wereldt t'overlyden. Na zyn overlyden wierd zyn zoone *Taichangus*, een dapper en ſtrydbaar Vorſt, op den Ryks-ſtoel verheven, die, met het vergaderen van nieuwe macht tegen de Tarters, genoegh deed blyken, wat dienſte hy den Vaderlande, indien hy door een ontydige doodt uit het leven niet was weg gerukt, zou kunnen gedaan hebben: want binnen de vierde maandt zyner heerſchappye quam deeze moedige en jonge Vorſt aan een haaſtige ziekte te ſterven. Na dezen *Taichangus* ſtapte zynen zoone *Thienkius*, die in deugt en dapperheit van zynen Vader geenſins ontaarde, op den ledigen Throon. Deze Monarch behartighde geen ding meer, dan met een ieder in vriendtſchap te treden, en zyn Ryk met de gunſt en genegentheit

Vanlieus ſterft;

Taichangus komt in zyn plaats;

Na dezen Thienkius.

heit zyner gebuur-Vorsten te styven en te bevestigen; dewyl hy alreeds gezien hadt, en byna tot 's Ryks ondergang, wat schade en afbreuk de Sineezen van den Tarterschen Koningh van *Niuche*, door de nabyheit van dit Ryk, geleeden hadden. Onder andere zocht hy zich voornamelyk in de vriendschap en gunst van den Koning van *Korea* te wikkelen. En gemerkt deze Koningh aan zyn Groot-vader een getal van twaalf duizend strydbare Krygs-knechten (die meest alle gesneuvelt waren) tegen den Tarter te hulp gezonden had, en de Keizer van *Sina* begon te vreezen, dat de Koning van *Korea* hem af, en den zeeg-pralenden Tarter moghte toevallen, zoo zond hy aan hem een Gezandt, by den welken hy hem ten hoogsten deed bedanken voor den bystand, dien hy aan zynen Groot-vader gezonden had; met bygevoegde troostredenen over den neêrlaag, die de zynen, in den dienst der Sineezen tegen de Tarters, geleeden hadden. Hy zond hem daarenboven ook zeer heerlyke geschenken toe, als van zoo een Monarch te verwachten was; beloofde hem zyne gunst, waar hy kon en mogt; 't welk hy alleen te dien inzichte deed, om met dit verplichten den Koningh grooter hulp en bystand af te perssen. En zeeker, niet zonder groote reden zocht hy de gunste van dezen Koningh van *Korea* inzonderheit te bejagen; dewyl de volken van dit Eilandt, dat zeer na aan *Japon* gelegen is, uit de nabuurschap vry meerder sterkte dan de Sineezen hebben.

Die den Koning van Korea zoekt te verplichten.

En vermits te vooren op verscheidene plaatzen van dit hangend Eilandt *Korea* gewach gemaakt is, en des zelfs Inwoonders, in 't beschryven van deze Sineesche Oorlogen, dikwils meê in 't spel zullen komen, zal ik in 't kort dit Gewest, en wat daar in aanmerkens waerdigh te vinden is, tot grondiger uitleg van 't geen ons te verhandelen staat, den Lezer voor af ten toon stellen.

Korea is een hangend Eiland.

Het wordt by d'Europische Volken in twyffel getrokken, of *Korea* een Eiland of vast land is. Maar het gaat zeeker, volgens het gevoelen der ervarenste Land-beschryvers, dat het een hangend Eiland is, dat is, zoodanigh Eiland, dat rondtom in 't water leit, uitgenoomen zeker uitterste eind, daar meê het aan 't vaste land gehecht is, en, zoo te zeggen, daar by aan 't vaste land in Zee hangt. Want het kan, gelyk d'ervarentheit zulks heeft bevestight, rondtom niet bevaren worden; hoewel eenige zeggen, datze te scheep daar rondtom gezeilt zyn. Dan deze dwaling heeft hier uit haaren oorsprong genoomen, datze meenen, dat zeker groot Eiland, *Fungma* geheeten, ten Zuiden tegen over *Korea* gelegen, dit *Korea* zou zyn. Maar alle de Sineesche Land-beschryvers stellen, dat *Korea* een vast landt, en aan 't Ryk *Niuche* in *Tartarye* vast is; in dier voegen, dat het, gelyk gezegt is, een hangend Eiland is. De Sineezen noemen dit hangend Eiland niet *Korea*, maar *Chaosien*; welke naam van de Japonners herkomstigh is, en word daar meê ook by hen genoemt.

Na 't Noorden grenst dit *Korea* aan 't Ryk *Niuche*; ten Noord-westen heeft het tot grens-paal de Revier *Yalo* leggen, en 't overige word met de Zee bespoelt en omringt.

't Gantsche hangend Eiland *Korea*, zoo groot als het is, wordt in acht Landschappen verdeelt. Het middelste en eerste van deze acht voert den naam van *Kinki*, daar in de voornaamste Stadt *Pingjang*, het Hof der Koningen, gelegen is. Het tweede Landtschap, na 't Oosten gelegen, is *Kiangyuen* geheeten; hoewel het in oude tyden den naam *Gueipe* voerde. Het derde Landtschap, na 't Westen gelegen, dat den naam van *Hoanchai* heeft, had eertyds den naam *Chaosien*, die nu het gantsche Eilandt eigen is. Het vierde Landtschap, na 't Zuiden gelegen, is *Ciuenlo* geheeten; maar wierd voor dezen *Pienhan* genoemt. Het vyfde, na 't Zuid-oosten gelegen, is *Kingxan* genaamt, en was eertyds by d'uitheemschen en Inwoonders met den naam *Xinhan* bekent. Het zeste, dat na 't Zuid-westen leght, is tegenwoordigh *Changcing* geheeten; maar voor deezen voerde het den naam *Mahan*. Het zevende, na 't Noord-oosten gelegen, en dat in voorige tyden *Kaokiuli* genoemt

Korea is acht Landschappen verdeelt.

Namen zelve.

noemt was, heeft nu den naam *Hienking*. Het achtste of leste, na 't Noordwesten gelegen, is met den naam *Pingan* bekent. Keizer *Vuus*, die den Stam *Cheva* allereerst oprechte, gaf dit gewest, ontrent den jare, na Christus geboorte, elf honderd en een-en-twintig, aan zeekren *Kicius*, die den Keizer uit den Stam *Xanga* in bloedverwantschap bestond, te leen.

...viden ...ing ...rea. Onder de regeering van den Stam *Cina*, voerde dit *Korea* den naam van *Leaotung*. *Hiaovus*, een rank van den Stam *Hana*, wist den Koning van *Korea* zoo te dwingen en te ringelooren, dat hy zich genoodzaakt vond dit gewest van hem, die het weêr met den ouden naam van *Chaosien* beschonk, te leen t'ontfangen. Toen zeekre Koning uit den Stam *Cina*, op des zelfs einde, overwonnen was, vluchte hy na *Korea*, en verworf, met bewilliging van dat Landt, om het vierde Landtschap *Civenlo* te bewoonen: waar over den stichter van den Stam *Tanga* zoo geweldigh verstoort wierd, dat hy den Koning van *Korea*, *Kaolien*, door een Heraut den oorlogh deed aanzeggen, en de Hooft-stadt *Pingjang* veroverde, en den Koningh overwon, dien hy evenwel het Ryk te leen liet behouden. Maar toen de Hooft-rank des Stams *Taiminga*, met naame *Hunguvus*, de Tarters uit *Sina* verdreef, zond de Koning van *Korea*, die van de Tarters veel ongevals hadt uitgestaan, en jammerlyk verdrukt was, Gezanten aan dezen *Hunguvus*, tot een bewys van dat hy zich over zyne bevochten zeege met hem verblyde, en zich gewillighlyk, als een Leen-heer, onder zyne zeegpralende wapenen wilde buigen. De Keizer, tot erkentenis van deze onderdanigheidt, beschonk hem met een goudt Zegel, 't welk, volgens een oude gewoonte, de Sineesche Keizeren aan hunne Leen-koningen vereeren.

Op dit *Korea* leggen zeer veele en volkryke Steden; hoewel ik eigentlyk het getal der zelve niet heb kunnen te weten krygen. In maakzel, sterkte en stand, verschillen de zelve zeer weinig van de Sineesche Steden, en vallen ook meest alle vierkant van omtrek.

Zeden der Inwoonderen. Het Landt wordt doorgaans met een groote meenighte van menschen bewoont, die een zelve form van Regeering, eenerlei dragt van kleeren, een zelve Tale en wyze van schryven, te weten, met Charakters, met de Sineezen onderhouden. Zy omhelzen ook een zelven Godsdienst, te weten, de leere, die de verhuizing der zielen van 't eene lichaam in 't ander staande houd, en bidden een zelven Afgodt aan, *Fe* geheeten, daar af te vooren gesproken is. De lyken hunner dooden begravenze niet dan na het verloop van drie jaren, te rekenen van den eersten dagh datze gestorven zyn. Zy leggen de zelve, na de wyze der Sineezen, in doodkisten, die zonderling cierlyk toegemaakt, en waar af de reeten en spleeten met zeekre gom of lym *Cie*, tegen het uitwaassemen der stinkende dampen, bestreeken zyn.

Hunne Vrouwen bewarenze zoo naauw en zorgvuldigh niet in huis als de Sineezen, (daar in deze volken voornamelyk van hen verschillen,) maar laten die ook veeltyds in 't gezelschap van 't manvolk verschynen; invoegen zy van de Sineezen voor ongemanierde en ongezedigde volken uitgescholden worden. Zeer groot onderscheid is tusschen deze volken en de Sineezen in Zoonen en Dochters uit te hylikken. Een ieder neemt zich een vrouw na zyn welgevallen, zonder de bewilligingh van vader of moeder, of Bloedtverwanten, daar in te verzoeken; 't geen in tegendeel heel anders by de Sineezen onderhouden wordt, gelyk zulks op *pag.* 49. wydtloopigh verhaalt is.

Aart van 't Land, en wat daar in voort komt. Wat d'aart en natuur van 't Land aangaat, zonderling vruchtbaar is het zelve in 't voortbrengen van alle dingen, die tot 's menschen onderhoud van nooden zyn. De landeryen brengen Tarruw en Rys, twee maal 's jaars, in grooten overvloed voort.

Men maakt in dit gewest verscheide slach van Papier, en kostelyke Penceelen van Wolven-hair, die de Sineezen en deze volken in 't schryven gebruiken; hoewel de Sineezen hunne Schryf-penceelen gemeenlyk ook van Haze-hair maken. In dit gewest komt

ook in grooten overvloedt de wortel *Ginſeng* voort; en heeft men daar ook verſcheidene goudt-ryke Bergen. Nergens valt beter *Sandaracha*, of *Cie*, (daar af hier voor geſproken is) dan op dit *Korea*, daar meê d'Inwoonders, na de wyze der Japonners en Sineezen, allerlei huisraat beſtryken, en op-potzen. Schoon dit geweſt allerlei dingen dus in grooten overvloed bezit, zoo dryven evenwel des zelfs Inwoonders met andere uitheemſche volken geen handel, dan alleen met de Sineezen en Japonners. Dus verre zy geſprooken van dit hangend Eilandt *Korea*; 'k treede weêr over tot het verhandelen van onze voorgeſtelde ſtoffe.

De Sineeſche Keizer ruſt toe om de Tarter te verdryven.

De Sineeſche Keizer, daarenboven, (om 't verder inbreeken der Tarters, en d'aanſtaande onheilen des te zeekerder te wederſtaan) deed uit alle de vyftien Landtſchappen van 't Ryk nieuwe hulp-troepen vergaderen, en zond, om d'andere Landtſchappen voor het invallen der Tarters te bevryden, groote Krygs-heiren in *Leaotung*. En om deze ſterke Legers van eetwaren, en andere nootzakelykheden, des te bequaamer te kunnen voorzien, deed hy in de vermaarde Zee-haven van *Thiencin*, daar in, (als in onze Reis-beſchryving verhaalt is) zoo over Zee als over de Revieren, uit geheel *Sina* de Scheepen kunnen aankomen, een groote vloot Scheepen toeruſten. Van dit *Thiencin* zond de Keizer dan tot de gemelde Legers, die aanſtonds op zyn bevel na *Leaotung* trokken, in korte reizen over Zee, zeer licht al wat hy wilde. Want het Landt *Leaotung* word ten Weſten byna t'eenemaal van de Zee beſpoelt, en legt maar twee dagen reizens ter Zee van de Koopſtad *Thiencin*, daar men te lande veel meer tyds van nooden heeft.

Strydbare Sineeſche Vrouw.

Onder verſcheidene Overſten en Landvoogden, die dit geweldigh heir met hulp-troepen ſtyfden, bevond zich ook zeekere Vrouw, die met recht den naam van de Sineeſche Amazone zou mogen voeren: want zy quam met een heir van drie duizend mannen uit *Suchuen*, het uitterſte Landtſchap van 't Ryk *Sina*, na 't Weſten; en toonde niet alleen met haar ſtout beſtaan een mannelyk herte, maar hadt zich ook in Krygsmans gewaadt geſteeken, en zoodanige eertytelen aangenomen, die meer op den aart van eenen man, dan van een vrouw, paſten. Zy ging dikwils op de Tarters los, en gaf, met verſcheidene overwinningen op hen te bevechten, geen kleene blykſtukken van overſtoute dapperheit. In verſcheidene veldſlagen ginghze den muitelingen en weêrſpannigen, die tegen den Sineeſchen Keizer waren opgeſtaan, mannelyk te keer, en baarde, met ſchieten en neêrhouwen, by wylen een yſſelyke moort onder hen. Deze moedige en ſtrydbare mannin hadt zich, in plaats van haar kleen Zoontje, datze om zyn jonkheit t'huis hadt gelaten, ten dienſte des Konings in den oorlog vervoegt.

Thienkius jaagt de Tarter uit Leaotung.

De Keizer *Thienkius*, na dat hy nu zelfs by 't Leger in *Leaotung* was gekomen, in alles wel voorzien, en 't Heir in ſlag-orde geſtelt hadt, valt met zyn gantſche macht op den Tarter aan, ſlaat hem uit den velde, en bemachtight het gantſche Landtſchap *Leaotung*; 't welk hem des te gemakkelyker gelukte, vermits d'Ingezetenen, die jammerlyk van de Tarters mishandelt en geplaagt waren geweeſt, de wapenen tegen de Tarters aannamen, en den Sineezen in 't uitdryven te hulpe quamen. Wonder wel ſloegh hier ook toe, dat d'Inwoonders in 't Ryk *Niuche* te dien tyde aan 't muiten waren geſlagen, zulks de Tartariſche Koning zyn heir, dat vry verloopen was, na behooren geen nieuwe hulp-troepen konde toevaerdigen. D'Ingezetenen, derhalven, van *Leaotung*, die de groote wreedheit der Tarters verfoeiden, openden de poorten gewilliglyk voor de Sineezen, en dreven overal de Tartariſche Krygs-bezettingen uit de Steden. En in dezer voegen verlieten de Tarters, die door inwendige beroerten in hun Land overhoop lagen, en door de Sineezen, met neêrlaag op neêrlaag, geweldigh verzwakt waren, niet alleen geheel *Sina*, maar ook het Land *Leaotung*, en weken buiten de groote Muur.

NEGENTIENDE HOOFTSTUK.

Laatste Sineesche en Tartarische Oorlogh, waar in de Tarters het gantsche Ryk Sina verovert hebben.

rters den en voor-

En hoewel nu de wisselvalligheit der wereldtsche zaaken, met het ontledigen des Sineeschen bodems van de Tarters, den Ryke van *Sina* een zeer schoon gelaat toonde, en als scheen toe te lachchen, zoo veranderde Fortuin, na haar gewoonlyke aart, wel haast van gedaante, en begon den Sineezen in 't kort der mate den voet dwars te zetten, dat (als uit dit volgende verhaal zal blyken) de Tarters het gantsche Sineesche Ryk bemachtigden, en onder hun gehoorzaamheidt bragten.

De Sineezen, die niet duisterlyk zagen dat de Tarters, meer uit nood van hun eigen Ryks zaaken gaâ te slaan, en om de muitery en tweedraght in hun Landt te dempen, dan door hunne macht en wapenen, uit den Ryke van *Sina*, en over de groote Muur geweeken waren, hielden nooit op van tot den oorlog toe te rusten, en de Muur en Grens-plaatzen met sterke Kryghsbezettingen te bewaren; dewyl zy wel bevroeden konden, dat de Tarters hen hun Ryk zoo in rust en vreede niet zouden bezitten laten; maar heden of morgen met nieuwe krachten, na het beslechten der binnenlandsche beroerten, weêr komen beoorlogen. Gelyk aan d'uitkomste wel duidelyk gebleeken is. Want zoo dra had de Tartarische Koning den brand van opstending in zyn Ryk niet gedempt, of hy viel weêr met zyn Heir in 't gewest van *Leaotung*, en gaf last aan tzeventigh duizend Ruiters, die hy voor af zond, de Hooft-stadt *Leaoyang* te berennen, en hem met meer volks in 't kort daar voor te verwachten. Maar deze voor afgezondene Tartersche Ruiters staken zoo vol moets en dapperheits, datze, zonder hunnen Koning, die met het gros van 't Heir quam aanzetten, te verwachten, de Stadt, binnen veertig uuren tyds, stormender hand veroverden. Men vocht ter weder-zyde zeer heftig en fel, en bleven daar aan de Sineesche zyde dertig duizend verslagen; hoewel den Tarters deeze verovering op niet weinigh koppen te staan quam. Nooit te vooren hadden de Tarters tegen de Sineezen zoo groot eenen neêrlaag geleden; dewylze in dit beleg aan den kant van twintig duizend mannen verlooren: want zoo trouwelyk en mannelyk queet zich hier de Sineesche bezetting, dat de Beleggers de Stad geensins zouden verovert hebben, 't en zy datze eenigh verraad daar binnen gebrouwen hadden.

'arter Leao- beoor-

Want zeker Overste, (na het zeggen der Sineezen zelfs) die met geld, en groote beloften, van hem met een waerdiger ampt te zullen begiftigen, by de Tarters omgekocht was, deed de Poorten op zeekren bestemden tydt voor den vyandt open, die daar op met de gantsche Ruitery en het meeste Voetvolk ter Stadt quam in stuiven, en, zonder veel tegenweers te vinden, die binnen den tydt van weinigh uuren veroverde. Binnen de Stadt wierd ysselyk gewoed, en met branden, scheuren en schenden der voornaamste gebouwen, tot wraake van den geleeden neêrlaag, zeer jammerlyk huis gehouden, en de Stadt tot een deerlyke puinhoop gemaakt. De *Tutang*, of Landvoogt, die dit verradelyk te werk gaan van deezen Sineeschen Oversten zeer na ter herte nam, hing zich zelven, uit mistroostigheit, en om die droefheidt niet te overleven, terstondt in 't overgaan, op. 's Keizers oppersten *Sineesche Overste verraad de Stad.*

 Raad,

Raadt, die den *Tutang* als opziender was by gevoegt, zou buiten twyffel zich zelven het zelfste gedaan hebben, dan de Tarters kregen hem terstondt levendig in handen, die hem, op hoope van hen dienste te kunnen doen, en 's Lands gelegentheit te openbaren, by den lyve lieten. Doch deze Heer behertigde beter zyn trouw en eed, dien hy den Sineeschen Keizer gezwooren had; gemerkt hy den Tarter niet gewaerdigde om aan hem den Koninklyken tytel te geven, en zich eenen Barbaar (zoo noemen de Sineezen gemeenlyk de Tarters) t'onderwerpen. De Tarters, die zich over de trouwheit en standvastigheit van dezen Man ten hooghsten verwonderden, stelden hem daar over in vryheit, en schonken hem 't leven; om hier door te toonen, dat ook by hen de deugt en vroomheit, na waerdye, geloont wierd. Dan hy, die zyne vyanden in wreedheidt wilde overtreffen, en wel wiste wat loon, volgens de Sineesche wetten, hem te beurt zou vallen, heeft zich zelven het leven, dat de vyand hem geschonken had, met zich aan een strop te verhangen, benoomen: Want het was by de Sineezen van aller geheugenis her een onverbreekelyke wet en gewoonte geweest, dat alle Veld-oversten, niet alleen die zich niet wel gequeeten, maar ook de geene, die ongelukkigh gevochten hadden, den halze en 't leven verbeurden.

Standtvastigheit van eenen Sineeschen Oversten.

De Tarters, na datze de Stadt in deezer voege verovert, en onder hun gebied en gezagh gebragt hadden, lieten aanstonds opentlyk een verbod en bevel afkundigen, dat niet eene Stedeling of Burger aan lyf of leven verkort zou worden, indienze hun hair, na de Tartersche wyze, wilden doen afscheeren, hunne Sineesche kleeren afleggen, en de Tartersche dragt aanneemen. Want de Sineezen droegen, gelyk zulks op *pag.* 57. verhaalt is, eertyds lang hair; maar de Tarters scheeren hun hair geduurig kort af, alleen laten zy een lange tuit of lok aan 't achter-hooft groeien, die zy zeer cierlyk weten te krullen en op te tooien. Den baart trekken zy zich ook geheel uit, maar houden groote en lange knevels. Wat nu de overige draght of kleeding, en aart en zeden dezer volken aangaat, daar af is te vooren op *pag.* 186. wydloopig gesprooken.

Gelyk dit streng gebodt eenighsins verschoonbaar was, alzoo haalden in tegendeel de Tarters, met een andere vuiler daad te begaan, een vuilen klad op den hals, die hen by de Sineezen in groote haat en nyd bragt. Te weten, in deeze Stadt bevonden zich te dien tyde zeer veele en ryke Koopluiden uit d'andere Sineesche Landschappen, die daar na toe getrokken waren om hunne koopmanschappen te verhandelen, en andere, die in *Leaotung* vallen, op te koopen. De Tarter gaf deeze Koopluiden, op hun verzoek, vry gelei, van met hunne waaren te mogen vertrekken; waar op deeze slechte luiden, (die 't bedrogh en de lagen der Tarters niet bemerkten,) met alle hunne rykdommen en waaren, blydelyk ter Stadt uit trokken; doch naauwliks warenze drie mylen weegs van de Stadt af, of zy wierden van de Tarters, die zich heimelyk in zeeker heester-bos versteken hadden, op 't onverzienste overvallen, en tot den laatsten man ter neêr gehouwen en om 't leven gebragt. Toen de Tarters aan 't plonderen en rooven der goederen, en 't uitschudden der doode lyken, die op de plaats, daar deeze moordt geschied was, tot aas der vogelen en wilde dieren, onbegraven bleven leggen. D'overwinners van dezen onweerbaren hoop quamen, overladen met roof en buit, wel trotzelyk en bly ter Stadt in ryden, en braghten onder de Burgers en Ingezetenen groote schrik en vreeze; dewyl die dageliks niet als diergelyke overvallen en listigheden van de Tarters te verwachten hadden.

Bedrog der Tarters.

Aangezien nu de Tarters het veroveren dier Stadt, met verlies van zoo veel volks, verkregen hadden, en die zeege hen dus dier te staan quam, dorstenze, verschrikt door den neêrlaagh der hunnen, niet verder te lande in rukken, nochte andere plaatzen van eenig belang aantasten, dewylze zorghden datze het zelfste tegenweer zouden vinden, en den zelven neêrlaag lyden, die zy voor deeze Stadt *Leaoyang* gevonden

De Tarters durven hunne zege niet volgen.

den hadden. Niet weinigh deed hen ook het vervolgen van hunne zeege afschriken, dat alle de plaatzen van Sineesche Oversten wel voorzien waren; en daarenboven Keizer *Thienkius* niet alleen al d'oude plaatzen met nieuwe vestingen en bolwerken hadt doen versterken, maar ook in d'engste en bequaamste wegen veel kleene Vestingen laten opwerpen. Maar onder al d'andere van deze nieuwe opgeworpene Vestingen was wel de sterkste en grootste, die de Keizer op 't Eilandt *Cu* hadt doen stichten, en, om den Tarters den doortocht te beletten, met een sterke bezetting van Sineesche Krygs-knechten bewaren.

Maar onder al d'andere Sineesche Krygs-oversten, die den Tarters eenige afbreuk deden, muntte uit zeker strydbare Sineesche Overste, *Maovenlung* geheeten, die met een sterke vloot Scheepen het naaste Eiland aan *Korea*, in de mond van de Revier *Yalo* gelegen, bemachtigt en ingenoomen hadt. Deeze kloekmoedige Held wiste de Tarters, met neêrlaag op neêrlaag, zoo geweldig van achteren te quellen en af te matten, datze alle andere plaatzen onaangeranst lieten, en alleen hunne krachten te werk stelden, op wat wyze zy hem dit bespringen, en afbreuk doen, zouden beletten en verleeren.

Deeze *Maovenlung* was geboortigh van het Landtschap *Quantung*, alwaar hy, door het omgaan en verkeeren met de Portugeezen van de Stadt *Makao*, veele dingen, noopende den Kryghshandel, geleert hadt. Van daar had hy ook veel Hollands geschut, van zeeker gestrand Schip, met zich gebragt, en dat voor het meerder deel op de wallen van de Hooftstadt *Ningyven* doen planten. De Sineesche Keizer, na dat hy alreê het Oosterlyke gedeelte van *Leaotung*, en de Hooft-stadt *Leaoyang* quyt was, had deze Stadt, in steê van *Leaoyang*, met den eernam van Hooft-stadt beschonken; en bevonden zich daar binnen, te dien tyde, de *Tutang* of Onder-koning, en de Koninklyke opziender van *Leaotung*, met de macht van 't gantsche Sineesche Leger. De Tarters, die van *Maovenlung* verscheidene reizen dus heftelyk, en t'elkens met groote neêrlaag, besprongen wierden, en met tegenweer te bieden niets tegen hem zagen uit te rechten, leiden eindelyk op list toe, en zochten 's Mans vroomheidt en deught, met schoone woorden en hooge beloften, te quetzen. Zy booden hem dan aan, by eenige heimelyke brieven, het halve Ryk van *Sina*, indien hy met den bloem zyns Heirs den Sineeschen Keizer wilde afvallen, en 't Ryk helpen veroveren. Maar *Maovenlung*, die eer en eed niet wilde breken, maar deugt en vroomheit behertigen, sloeg hunne hooge beloften en toezeggingen kloekmoedigh af, met bygevoegde reden, van liever als balling te willen zwerven, of voor 't Vaderland te sneuvelen, dan zynen Heere af te vallen, en trouwloos het Ryk, daar aan hy geen eigendom hadt, te bezitten.

De Tarters belegeren Ningyven.

De Tarters, zich dus van alle kanten in hunne hoope te leur gestelt vindende, hielden, (dewyl zy weinigh zagen uit te rechten) tot in den jare zestien honderd en vyf-en-twintig, hunne rust, die zy eindelyk met het aanvallen en belegeren der Hooft-stadt *Ningyven* quamen breken. Dit gaf onder de Sineezen, die zich alreeds hadden ingebeeld de voornaamste zwaarigheit te boven geraakt te zyn, weêr nieuwe ontsteltenis en onlust. Dan *Maovenlung* quam met zyne Krygs-knechten de Stadt wel tydelyk ontzetten, en sloeg de Beleggers met zoo een overstoute dapperheit op, dat de Tarters voor deze Stadt aan de kant van tien duizend mannen verlooren, en voorts van 't beleg opbraken. Onder de verslagene Tarters ging ook zelfs de Zoone van hunnen Koningh niet vry, maar quam aldaar in 't bloeienste van zyne jaren te sneuvelen. Geweldig speet den Tarters de dood van 's Konings zoone, en sloegen uit boosheit in zoo een razernye, datze over 't ys (want 't was in 't hartje van de Winter, en de vorst had alle wateren gebrught,) op zeeker Eilandt *Thaoyven* quamen vallen, en tien duizend mannen van de bezetting, en daarenboven al d'Inwoonders, zonder kinderen of vrouwen te sparen, zeer jammerlyk en deerlyk om 't leven bragten.

Maar moeten het verlaten.

Vallen op 't Eilandt Thaoyven.

De Tarters zich dus, met het ombrengen van zoo veel duizend zielen, over hunnen neêrlaag gewrooken hebbende, verlieten weêr het Land *Leaotung*, en begaven zich na *Tartarye*, niet met voornemen om zich tot ruſt en ſtilte te begeven; maar om hunne krachten met meerder macht van volk te ſtyven, en dan weêr ter gelegener tydt ten Ryke in te ſpatten.

Doodt van den Sineeſchen Keizer, en Tarterſchen Koning.

En in dezer voegen wierd het onderling doodtſlaan en oorlogen voor een tydt geſtaakt: want de dingen bleven in ſtilte tot den jare zeſtien honderdt zeven-en-twintigh, als wanneer de Sineeſche Keizer *Thienkius*, in het groenſte zyner jaren, dezer wereldt quam t'overlyden, wiens dood byna het gantſche Sineeſche Ryk ten val bragt. De Tarterſche Koning van *Niuche*, *Thienming*, die zoo veel duizenden van onnoozele zielen door vuur en zwaerd zeer jammerlyk om 't leven had doen brengen, volgde wel haaſt dezen *Thienkius*, en quam in 't zelfſte jaar dezer werelt te overlyden.

Na het overlyden van *Thienkius*, wierd, tot navolger in des zelfs plaats, zynen broeder op den Keizerlyken Throon verheven, dien het geluk den voet wonder dwers zette, en door de ontrouw en liſtigheden zyner onderdanen een ongelukkige regeering en ſterfdag te beurt viel, als uit het vervolgh der aanſtaande geſchiedeniſſen breeder blyken zal.

Na de doodt van den Tarterſchen Koning *Thienming*, betrad, als navolger, des zelfs zoone *Thienzung* 's Vaders Throon, die een heel andere wyze op de regeering ſtelde, en zyns Vaders gewoonte van ſtreng te heerſchen veranderde; invoegen hy de Sineezen zoo fel niet vervolghde, maar begon hen wat beleefder t'onthalen, en vriendelyker te bejegenen; waar uit een groote verandering ontſtond, en de zaken der Tarters zich veel behaaglyker lieten aanzien. En zeeker, deeze voorzichtige en ſtaatkundige Vorſt zou hier door groote dingen by de Sineezen hebben kunnen uitwerken; indien hy door een ontydige dood uit dit leven niet was weg gerukt. Hy wracht evenwel, met de Sineezen dus minzaam en beleefdelyk te handelen, noch zoo veel uit, dat hy zynen zoone een exempel na liet, waar aan hy konde beſpeuren, dat de Sineezen veel eer met zachtigheit en beleeftheit, dan met het geweld der wapenen, zouden overwonnen worden.

Die van Korea worden door de moetwilligheit der Sineeſche Soldaten getergt.

In dit zelfſte loopende jaar van zeven-en-twintigh begoſten de Kryghsknechten van den ſtrydtbaren Veldtoverſte *Maovenlung*, die, met het ſtil zitten der Tarters, geenen vyand hadden, en by gevolg niet vonden te rooven, d'Inwoonders van *Korea*, hunne vrienden en bondgenooten, met rooven en andere overlaſten te doen, geweldigh te plagen. Zy deeden de geweſten, die onder hun bezetting lagen, en voornamelyk d'Inwoonders van 't Landtſchap *Hienkien*, zoo groot een ſpyt en overlaſt, dat de meeſte van hen, uit wraak en haat, zich niet alleen onder het beſcherm van den Tarter begaven, maar rieden hem ook, dat hy met een ſterk getal van zyne Krygs-knechten, in Koreaanſche kleederen geſteeken, het Koreaanſche Leger (dat geen quaad vermoeden op zyn eigen volk zou hebben) zou aantaſten; ja, dat meer is, zy lieten zich zelfs, als verraders van hun Vaderland, Koning, en Sineeſchen Keizer, tot dezen aanſlag gebruiken. Wonder wel ſtond den Tarterſchen Koning dezen raad aan; en zond, zonder lang te zammelen, den Onder-koning, met een groote macht van volk, na het Sineeſche Leger, met de Koreanen voor aan, die den Tarter, als onbekent in dit geweſt, den wegh wezen. Het Sineeſche Leger, dat, zonder zorg en vreeze, wyd en zyd door 't vaſte land ging ſtroopen en rooven, kreeg ten eerſten, door deze verſtrooitheit, een zwaare neêrlaagh. *Maovenlung*, des niet tegenſtaande, bemerkende het bedrog, en dat het Tarters waren, verzamelt zyne verſtrooide troepen ter yl, ſtelt hen in ſlag-orde, om den Tarter voorts het verder inbreeken en neêrhouwen te beletten.

Maovenlung moet vluchten.

Daar wierd een geruimen tydt zeer fel met twyffelachtigen uitkomſte gevochten; maar eindelyk bevocht de Tarter de zeege, en liet *Maovenlung* de moed zinken, en ſtelde het op 't vluch-

vluchten. Dan om dit ten minste afbreuk zyns heirs te doen, deed hy een deel volks zoo lang met vechten den Tarter ophouden, tot dat hy met het gros des heirs in alle veiligheit den strand zag te winnen, en van daar te scheep te vertrekken; 't welk hem ook zoo wel gelukte, dat hy met de meeste macht des heirs behouden daar af raakte.

En hoe groot een neêrlaag de Tarters, met deze listige krygs-streek, onder de Sineezen gebaart hadden, zoo achtten zy evenwel hunne overwinning zeer weinigh, ja niet met allen, alsze verstonden dat *Maovenlung* behouden daar af gekomen, en hen ontsnapt was; want dan dochtenze eerst de zeege bevochten te hebben, indienze hem van kant geholpen of gevangen gekreegen hadden. De Tarters derhalven, zich dus ziende in hunne hoope te leur gestelt, en meenende datze van de Koreanen in 't net geleid waren, (want de zeege quam hen ook op niet weinigh bloets te staan) vervielen tot die dul- en verwoedheit, datze de Koreanen, die Vaderlands verraders, zelfs aanvielen, en, met schieten en neêr-sabelen, tot den laatsten man afmaakten en om 't leven braghten: welk schandelyk bedryf de Tartersche Koning, die uit den toeval der Koreanen zich wat groots beloofst hadt, zelf namaals schandelyk verfoeide en misprees. Na het neêrhouwen der voornaamste Koreanen, die dezen aanslag gebrouwen hadden, trokken de Tarters in de zelfde verwoedheit na de vier Noordsche Landschappen van *Korea*, die dicht aan *Tartarye* grenzen, en van hen ten gronde met rooven, plonderen en aan brand steeken der voornaamste Steden en Dorpen, verdelght en verwoest wierden. Dit, en 't voorgaande mishandelen der Koreanen, dwong den Koningh van *Korea* zich te wapenen, en met een aanzienlyk heir tegen den Tarter te velde te trekken.

...sting ...rea.

Middelerwyle zat *Maovenlung* meê niet stil, maar hebbende weêr een aanzienlyke macht van krygsvolk by een vergadert, trekt hy daar meê na *Korea*, om zich over den zege-pralenden Tarter te wreeken, en zyne geleden schade op hem te verhalen.

De Tarters, die vast Landschap voor Landtschap na in *Korea* verwoestten, waren nu in 't aantrekken op de Koninklyke Stadt van *Korea*, in meening om die aan te tasten en t'overrompelen; maar komende aan 't begin der bergen, (waar langs de wegh na de Koninklyke Hooft-stadt loopt) ontrent zeven mylen van de Hooft-stadt, troffen zy in d'engte den Koning van *Korea* aan, die zich aldaar met zyn heir, om de Tarters t'onderscheppen, hadt neêrgeslagen. Dan te Tarters, die het herte in den lyve zood van aan den man te raken, vielen den Koreaanschen Koningh, zonder den eersten aanval te verwachten, zelfs met een overstoute kloekmoedigheidt en onvertzaagtheit op 't lyf. Naauwliks waren deze twee vyanden op elkandre los gegaan, of de dappere *Maovenlung* komt met zyn heir aanzetten, en valt den Tarter met gelyke felheit van achteren in de hinderhoede. De Tarters, die zich dus van vooren en van achteren tusschen twee sterke Heirlegers beklemt, en geen uitkomste zagen, dan die de Sabel hen zou verschaffen, hieuwen van vooren en van achteren, als dolle en uitzinnige menschen, op bei de Legers geweldigh aan. Daar viel een hard en bloedigh gevecht, en zoo geweldig fel wierd 'er, met neêrhouwen en bloedt vergieten, tegen elkandre gewoed, als of ieder zyn eigen met eens anders ondergang zocht te boeten; invoegen de Sineezen in hunne Schriften vermelden, dat nooit feller noch schrikkelyker Veldslagh tusschen deze twee volken in *Sina* voorgevallen zy. Met recht magh het voor een wonder en vreemde zaak gerekent worden, dat van drie Heiren niet een de zege bevocht; maar wierden byna, met gelyke neêrlaagh, meest alle verdelgt en vernielt. Vyftig duizend bleef aan de Tartersche zyde verslagen; de Koreanen verlooren tzeventig duizend mannen; maar de neêrlaag der Sineezen was zoo groot, dat zeer weinigh daar af quamen; 't welk voornamelyk hier door ontstond, dewyl de Tarters tegen de Sineezen de felste aanvallen deeden, om een opening en ruimte tot vluchten te maken; want zoo dra en hadden de Tarters,

Bloedig gevecht van drie Legers.

met

met het neêrhouwen van eenige duizendt Sineezen, geen ruim baan gemaakt, of zy vluchtten met groote verwerring en verbaaftheidt na *Tartarye.* En in dezer voegen verdelgden deze drie Heiren zich onderlingh, zonder dat een van allen de zeege heeft kunnen bevechten, en zynen vyand vervolgen, 't en zy men zulks den Koning van *Korea* wil toefchryven; niet ten aanzien van de Veld-flagh, (want die quam hem meê vry dier te ftaan) maar ten aanzien van het herwinnen zyner veroverde Landen. Want deze, na het verzamelen van zyne troepen, raakte weêr aan zyne Landfchappen, die de Tarters, met het vluchten en weg trekken na *Tartarye*, geruimt hadden, zonder groote moeite.

De Tarter verovert het Oofterlyk gedeelte van Leaotung.

De Tarters, die dus een zwaaren neêrlaag, zoo wel van de Koreanen als Sineezen geleeden hadden, begoften nu vry wat omzichtiger te worden, om deze volken weêr zoo licht aan te taften en op 't lyf te vallen. Zy vielen evenwel, na dien tydt, meenigh maal met fterke Heirlegers in 't Landt *Leaotung*, en bragten eindelyk het Oofterlyk gedeelte van dit Landfchap geheel en al onder hun macht en gehoorzaamheit. Na het veroveren van dit Oofterlyk gedeelte gingenze ook d'andere gewe-ften van dit *Leaotung* aantaften, en roofden en ftroopten het gantfche Land door; dan nooit warenze zoo ftout, datze zich daar neêr durfden flaan. Doch dit rooven en ftroopen verging hen zoo gelukkig niet, of zy leden daar by zeer groote neêrlagen, en wierden meenig maal daar in belet en verjaagt; waar in zeven Portugeefche Konftapels (zoo wel zelfs met fchieten tegen den Tarter te keer te gaan, als de Sineezen daar in t'onderrechten) den Sineefchen Keizer geen kleene byftand en dienfte bewezen.

De Keizer zend Tvenus aan den Tarter om vreede te verzoeken.

In dit beloop der dingen, terwyl de Tarters zich vaft in 't Oofterlyk gedeelte dus hadden neêrgeflagen, en dageliks weer eenen nieuwen inval poogden in 't Ryk te doen, zond de Sineefche Keizer, *Zungchinius*, zekren Veld-overften *Tvenus*, met een fterk heir, en volkomen macht, na *Leaotung*, en belafte hem vreede met de Tarters te maken, indien zy daar toe verftaan wilden, en zich genegen toonden; of met hen een beftand van wapenen op te rechten; of, indienze dit quamen af te flaan, hen aanftonds te beoorlogen. Tot dit verzoek wierd de Keizer door hooge nood gedwongen: want daar waren Rovers door 't gantfche Sineefche Ryk opgeftaan, en zoo fterk in getal toegenomen, dat het fcheen datze het geheele Ryk zouden afgeloopen hebben; invoegen de Keizer grooter vreeze voor hen dan voor de Tarters had.

Deeze *Tvenus*, dien de Keizer dit hoogh gezagh hadt opgedragen, was fchrander van geeft, op Hooffche treken zonderling afgerecht, wel ter tale, en daarenboven in 't fchryven (een dingh dat by de Sineezen zeer hoogh geacht word) zoo vaerdig, dat hy aan 't Hof daar in zyns gelyken niet hadt. En niet alleen wift hy den Keizer, maar ook d'aanzienlykfte en deftigfte Overften, en Ryks-raden aan 't Hof, zoodanig met liftige krygs-ftreken te belezen en te blind-doeken, dat de Keizer byna op hem alleen 's Ryks gewigtigfte zaaken liet aankomen. Treffelyke en groote dienften zou deze *Tvenus* den Ryke van *Sina* ook gedaan hebben, en de Keizer zich, na zynen raadt te luifteren, niet bedroogen hebben gevonden, indien de gelt-zucht hem zyn herte niet bezeten, en hy de vergankelyke wereldtfche rykdommen niet meer dan zyn trouw en 't welvaren des Vaderlands behertigt had. De Tarters dan kregen dezen geltzuchtigen *Tvenus*, die hen de rechte man fcheen te zyn, om iets gewichtigs uit te werken, met hooge beloften en gefchenken zoo verre op hunne zyde, dat hy eindelyk met hen eens wierd, en hen beloofde de hand te bieden, waar hy kon en mogt.

Tvenus laat zich omkoopen.

Maovenlung wordt vergeven.

Voor eerft (dus verleid door de Tarterfche liftigheidt) belooft hy den dapperen en kloekmoedigen Veldt-overften *Maovenlung* (die een fchrik voor de Tarters was) heimelyk om 't leven te brengen; om 't welk behendelyk uit te werken, noodigt hy hem ter maaltydt, en helpt hem, door zeekren vergiftigen drank, van kant.

Dit

Dit dus heimelyk besteeken hebbende, recht hy met de Tarters, na hun eigen wil en wensch, en op zeer onbillikke voorwaarden voor den Sineeschen Keizer, een verbond van vreede op; dat de Keizer, zoo dra hy dat te leezen kreegh, krachteloos en van geener waerde hield. *Tvenus*, die wel zagh dat aan het vernietigen van het verbond dezer vreede zyn eer en gezagh by de Tarters zoude hangen, ging hen, om den Keizer tot het aanvaarden van deze vreede te dwingen, zeer stoutelyk, in den jare zestien honderdt en dertigh, tot het beoorlogen des Sineeschen Ryks ophitzen en aanraden, met beloften van tegens hen het minste niet te zullen aanvangen, nochte zich verroeren, indien zy door eenen anderen wegh, als daar hy het gezagh en gebied had, een inval wilden doen. Zoo geraden, zoo aangevangen: want de Tarters twyffelden zoo weinigh aan de beloften van *Tvenus*, ter zaake van zyne overgroote gierigheit, datze zonder zorge, en lang te zammelen, in 't Landschap *Peking* vielen. De plaatzen, daar zy voorby trokken, plonderdenze uit, leiden meenigte van Steden aan koolen, en quamen eindelyk, na datze met rooven, branden en stroopen, veel moetwils ten platten lande en in de Steden bedreeven hadden, de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* zelf berennen.

ters n de yke adt Dit braght groote schrik en ontsteltenis niet alleen onder de gemeene Burgers en Stedelingen, maar ook onder de voornaamste Ryks-raden, die in dit gewricht der zaken den Keizer wel ernstelyk rieden, dat hy de Stadt verlaten, en zich tot na de Zuiderlyke Landschappen begeven zou. Dan hier toe was hy niet te brengen; maar zeide, dat hy zich liever aan honderdt stukken wilde laten houwen, of in een uitval met de zynen zich doodt vechten, als, uit vreeze voor de Tarter, de minste voetstap te wyken, en uit de Noordelyke Landtschappen te trekken. Daarenboven beval hy zyne Kryghs-oversten op den halze aan niemandt verlof te geven om uit de Stadt te trekken; maar datze eenen ieder tot blyven wilden vermanen, en een herte in den lyve spreeken. De Tarters middelerwyle begosten dikwils op de Stadt ten storm te trekken; maar wierden t'elkens met groot verlies van volk afgeslagen; zulks zy besllooten het werk voortaan wat zachter op te nemen, en liever de Stadt met een langduurigh belegh zoeken te veroveren, dan met domme kracht, tot groot afbreuk van hun Leger, te werk gaan. De Keizer deed ook, by eenen afgezondenen brief, *Tvenus* met zyne Krygs-knechten op ontbieden, om de Tarters (want zyn verraad was toen noch aan den dagh niet gekomen) op te slaan en weêrstand te bieden. *Tvenus*, op dat de Keizer op hem geen achterdenken zou krygen, vervoegde zich tot onder de wallen van *Peking* met zyn Heir, dat zich een groot stuk weegs van het Tartarische Leger neêrsloeg.

*Tvenus hier-en-tusschen toonde tegen het Tartarische Leger ter wereldt geen vyandtschap; maar ried in tegendeel den Keizer de voorwaarden, daar op het vreê-verbondt met den Tarter geslooten was, t'aanvaarden; 't welk hy den Keizer alleen te dien einde zocht op te dringen, om door dit middel met groote schatten en rykdommen, die hem de Tarters, indien de vreede voortging, daar voor belooft hadden, naar huis te trekken. *Tvenus word door list gevangen en om 't leven gebragt.* Nu begon *Zungchinius* lucht van 't geen te krygen dat *Tvenus* zoo lang in zynen boezem, tot verderf en ondergang van 't Ryk, gebroed had, en liet hem door een van zyne getrouwste Kamerlingen weeten, dat hy zich in persoon alleen, zonder groote nasleep, in de Stadt wilde vervoegen, om in den Krygs-raad te verschynen, en aldaar met d'andere Krygs-oversten t'overleggen, wat in deze gevaarlyke tyden, tot heil en welvaren van 't gantsche Ryk en de belegerde Stadt, te doen stond. De Keizer, die geen poort wilde geopent hebben, onder schyn dat de Tarter te dicht onder de wallen lagh, en met het openen der poorte iets vyandlyks moghte onderwinden, hoewel zulks meer geschiede, op dat *Tvenus* met zyn gantsche Leger ter Stadt niet zou indringen, beval dat hy zich

by een koorde over de muur zou laten halen, en dus bedektelyk in de Stadt komen. Van al dit gedoen wierd *Tvenus* van niet eenen der Ryks-raden, die hy in groote meenighte ten Hoof op zyn hand had, in 't minſte iets verwittigt; dewyl de Koning het ſtil gehouden, en dit zyn voornemen aan niemandt geopenbaart hadt; maar alleen aan de Ryks-raden laten weten, dat hy met hem van eenige zaaken van groot belang, die het heil en welvaren der Stadt betroffen, te ſpreeken hadt. Want hadt de Keizer zich het minſte daar af laten ontglippen, zyn ſchepzelen en aanhangers, die hem uit het Hof alle geheimeniſſen terſtondt overbriefden, zouden hem dit terſtondt ook, het hadt gekoſt wat het wilde, door hunne verſpieders hebben verwittight. *Tvenus* dan komt, zonder ſchroom en eenigh achterdenken, over de muur in de Stadt, en begeeft zich by den Keizer; maar zoo dra raakte hy voor 's Keizers aanſchyn niet, of hy wierd gevangen, en op ſtaande voet, zonder veel woorden te mogen gebruiken, om 't leven gebragt. Zoo dra de Tarters kundſchap van zyn ombrengen en overlyden kregen, braken zy van 't belegh op, en verlieten de Keizerlyke Hooft-ſtadt *Peking*, uit vreeze van overvallen te worden, indien de Keizer eenen anderen nieuwen trouwen Veld-overſte, in plaats van den omgebragten, over 't Leger quam te ſtellen. In 't wegh trekken hieldenze op al de plaatzen, daar zy door trokken, zeer ſchendigh huis, en plonderden en verdelgden de Steden en Dorpen tot in het Landtſchap *Xantung*, en keerden eindelyk weêr, overladen met roof en buit, in *Leaotung*.

Na het ryzen en dalen van deze dingen hebben de Sineezen en Tarters tot aan den jare zeſtien honderdt zes-endertigh onder elkandre weêr verſcheidene en felle oorlogen gevoert, waar in nu de Sineezen, en dan weêr de Tarters op elkandre de zeege bevochten; doch queeten zich evenwel de Sineezen doorgaans zoo mannelyk, dat de Tarters tot aan dien tydt naauwliks in *Sina* den voet hebben durven zetten, of zy wierden terſtond, en dikwils met groote neêrlaag, daar weer uit gedreeven. In het gemelde jaar quam ook de Tarterſche Koning *Thienzungus* dezer werelt t'overlyden, in wiens plaatze zyn zoone *Zungteus* (de Vader van den tegenwoordigen Keizer, die nu 't Ryk *Sina* bezit) op den Ryks-ſtoel raakte. In 't kort, eer ik het beſpringen en veroveren des Sineeſchen Ryks, door de Tarters, voorders ga verhalen, zal ik iets van dezen Tarterſchen Koning *Zungteus* voor af ſpreken.

Uit de natuur ſcheen deeze Vorſt met alle volmaaktheden begaaft te zyn; en waar in de natuur hem ſcheen misdeelt te hebben, die gebreeken wiſt hy door kunſt en oeffening zoodanigh te regelen, dat hy verre zyne voorzaten in ſchranderheit en voorzichtigheit te boven ging. Eer hy noch op den Keizerlyken Throon klom gaf hy geen kleene kenteekenen van voorzichtigheidt. Hy bezat heuſchelyke beleeſtheidt, en andere Koninklyke deugden meer, als ooit eenige van zyne voorzaten. Toen hy noch in zyne kindſche jaren ging, wierd hy al van zynen Vader, onder 't opzicht van eenige zyner Ryks-raden, in Sineeſche kleederen na *Sina* gezonden, alwaar hy in 't heimelyk eenen geruimen tydt leefde. Hy leerde aldaar, niet alleen door een ingeboorne ſchranderheit, in zyne jonge jaren de Sineeſche Tale zeer vaerdig, maar nam ook in 't kort hunne heuſche zeden zoodanig aan, dat hy de Tarterſche rouw- en woeſtheit geheel en al ſcheen verleert te hebben. Als hy op den Ryks-ſtoel trad, veranderde hy de wreede wyze van heerſchen zyner Voorzaten in een zachter en beter; toonde zich meewarigh en geſpraakzaam tegen zyne onderdanen; in 't welk hy de voetſtappen van zynen Vader niet alleen gevolgt, maar ook verre te boven is gegaan. Want als hy niet duiſterlyk beſpeurde, dat niet alleen zyne onderdanen, maar ook de Sineezen, liever zachtelyk dan wreed wilden gehandelt wezen, en d'al te groote wreedheit in 't handelen der Sineezen hen belet had iets gewichtighs te verrichten, veranderde hy van aart, en nam andere zeden

Aart en gaafth[eid] van [den] nieuwen Tarterſchen Koning Zungteus.

zeden en manieren aan, om zich niet zoo zeer door de wapenen, als door de liefde der onderdanen, op den nieuwen Throon te vestigen. De Sineezen, die hem quamen toevallen, bejegende hy met zonderlinge hertelykheit, en handelde hen als zyne eigene onderdanen. De geene, die hy in den oorlogh gevangen kreeg, droegh hy zonderlinge gunst, en ontfongze in zynen dienst, indienze zich daar toe gewilligh toonden, of lietze vertrekken, die vertrekkens gezint waren. Hoopen van herten won de Koning met dit vriendelyk onthalen en beleeft handelen, en verspreide zich het gerucht daar af in 't kort door d'omleggende gebuur-landen der mate, dat veele Vorsten en Oversten, van de Sineezen verstooten, hunne toevlucht tot hem namen: door wiens bystand hy geen kleene dingen daar na verrichtte in 't bemachtigen van 't Ryk *Sina*. Hy verzagh ook de geene, die boven d'anderen eenigsins uitmuntten, met hooger ampten en geschenken als zy ooit by de Sineezen te verwachten hadden; 't welk alles hem zonderling bemint onder de Sineezen maakte. Want als de Sineesche Oversten, die in 't Ryk *Sina* iets misdaan hadden, bemerkten dat zy niet alleen vrye toevlucht, maar ook gunst by den Tarter verworven, quamen veele Oversten, om de straffe t'ontgaan, tot hem over loopen.

...ige ge- ...e der ...zen.

Want de Sineesche Regeering, tot vermyding van veeler trouwloosheit en gierigheit, heeft een vaste Wet ingevoert, waar by de Vorsten of Oversten, onder wiens beleid iet ongelukkigs geschied, zonder genade aan den halze gestraft worden; dewyl zy het ongelukkig uitvallen van eenigen aanslagh, of wat het zou mogen wezen, niet op eenig nootlot, of op de veranderlykheidt van 't ongestadigh geval, maar op een ieders verzuim en onachtzaamheit, of verraad, schuiven en wyten. Komt iemandt ongelukkigh een Veldslagh te doen; raakt iemandt een Landtschap, daar hy tot Landtvoogt overgestelt is, t'zyner ongeluk, quyt; komt daar oploop onder 't Volk, of muitery onder de Soldaten t'ontstaan, d'Overste, aan wien het gezagh van deze dingen staat, zal zelden het verliezen van zyn lyf ontgaan; zulks de Sineesche Oversten geen kleene keure hadden, om den Sineeschen Keizer af, en den Tarter toe te vallen; dewyl zy onder de Sineesche Regeering met de grootste bits- en grimmigheit, maar onder den Tarter met alle minnelykheit en beleeftheit gestreelt en ontfangen wierden.

Ondertusschen liet het zich aanzien als of deeze Tartersche Oorlogh daar na scheen in slaap geraakt te zyn; invoegen de Sineezen zich vast inbeeldden, datze het meeste gevaar te boven waren geraakt: want schoon de Tarters het Westerlyke gedeelte van *Leaotung* in hadden, zoo was evenwel het Oosterlyk gedeelte met Krygs-bezettingen en Vestingen zoo wel bewaart, dat de Tarters zich wel wachten zouden verder van die kant een inval te doen. Ook was in de omleggende plaatzen een machtigh Heir tegen de Tarters op de been, 't welk zich eindelyk op 't Eiland *Cu* neêrsloeg, om hen het verder invallen in *Leaotung* te beletten.

Maar het Ryk *Sina* hadt inwendigh in haren boezem gebrouwen dat haar ten valle braght, en van Opper-hooft deed veranderen. Te weten, het meeste en grootste gevaar hadt zy van de Roovers te verwachten, die zich te dien tyde in groote meenigte in 't Ryk ophielden, en dat verniet en aan de Tarters hebben overgelevert; doch op dat des te klaarder blyke, op wat wyze de Tarters, door het opstaan en muiten van deze Roovers, aan 't Ryk geraakten, zal ik het werk van wat hooger ophalen, en den oorsprong op 't duidelykste voorstellen.

De Roovers zyn d'oorzaak van 't verlies van 't Ryk.

De eerste opstending van deze Roovers en Verraders vernam men in 't Landschap *Suchuen*, dat in hare bergen een deel wild en woest volk beslooten houd; zulks deze en andere Ryks-verraders allereerst het jok van gehoorzaamheit begosten af te schudden, en tegen hunne Overheit op te staan. Toen gingh het op een rooven en buiten, en tasten zy alles aan, zonder geestelyk of wereltlyk te verschoonen, wat hen voor quam. Het geluk en de stout-

heit, dat beide waaghalzen maakt, hadt hen der mate de herssenen bedwelmt en opgeblazen, datze, na het veroveren van veel andere Steden, *Chingtu*, d'eerste Hooft-stadt van het Landtschap, gingen beleggen, en die zoo geweldig met aanval op aanval bestormen, datze de zelve buiten twyffel zouden verovert hebben, indien de boven gemelde Sineesche Amazone, en strydbare Mannin, de Stadt niet tydelyk had komen ontzetten. Want het gerucht van hare dappere strydbaarheid hadt onder deze roovers zoo groot een schrik gebraght, datze, op hare aankomste, terstond van 't belegh opbraken, en met groot verlies de Stadt verlieten. Dan hier door warenze evenwel niet geheel en al uitgeroeit; maar zy begaven zich weder na het Gebergte, (want hun gantsche hoop bestond meest uit wilde en woeste Bergluiden, van 't Landschap *Suchuen*) om nieuwe krachten te vergaderen, en d'overige struik-roovers, die zich noch op 't Gebergte onthielden, aan hunne snoer te krygen. En deze was d'eerste opstending, die van de roovers en ingezetenen aangevangen wierd, en geen kleene aanleiding tot de tweede gaf, die aldus haar begin, op- en voortgang nam.

Tweede opstending.

In 't Landtschap *Queicheu* was een onrechtvaerdig vonnis, in zeker pleitzake, tusschen twee voornaamste Oversten uitgesproken, zulks de geene, die zich daar by beledigt vond, het gesproken vonnis zocht te herroepen; maar kon, wat moeite hy aanwende, geen gehoor en verzet van zyne schade verwerven. De roovers, die zich ook in groote meenigte op het gebergte van dit Landtschap onthielden, en zich tot dus lang noch stil gehouden hadden, gingen dezen verongelykten Oversten aan boord, met beloften, van hem met goedt en bloedt te willen bystaan, en zyn ongelyk te helpen wreeken, indien hy zich tot Overste over hen wilde laten gebruiken, en hunne aanslagen helpen uitvoeren. Niet lang liet zich deze Overste tot een werk noodigen, dat hem het bequaamste docht te zyn, om zich over zyn geleeden ongelyk te wreeken; dies stonden de gemelde roovers onder het gebied van hem opentlyk op, en bragten ten eersten aanvange de gemelde Oversten, die het vonnis onrechtvaerdigh hadden uitgesproken, om 't leven. Dit verricht hebbende, vielenze op het Leger van den *Tutang*, of Onder-koning, en sloegen hem in de vlucht; de welke, na het verzamelen van zyne verstrooide troepen, daar na zoo fel op deze roovers los ging, datze weêr van hem voor het meerder deel overwonnen, maar evenwel niet geheel en al uitgeroeit wierden; zulks zich deze roovers, als de voorige, meê op 't gebergte begaven, om nieuwe krachten aan te winnen, en de tydt en gelegentheit af te wachten.

De Honger.

Daarenboven heeft de honger en dieren tydt, die te dien tyde (ter zaake van de meenigte der Sprinkhanen, die loof noch gras op 't veldt lieten blyven, maar alles vernielden) in de zeven Noorder Landschappen van *Sina* geweldigh in zwang ging, een groote aanleiding tot het opstaan aan veele roovers gegeven; 't welk men voornamelyk zag geschieden in de Landtschappen *Xensi* en *Xantung*. En gemerkt de Keizer *Zungchinius*, die vrek en gierigh van aart was, de gewoonelyke jaarliksche schattingen evenwel wilde opgebraght hebben, als of het een vruchtbare en goede tydt was, zoo sloegh de Gemeente, en andere, die dus lang noch stil gezeten hadden, uit ongedult, hier over zoo geweldigh in deze Landschappen aan 't muiten, dat de roovers in 't kort acht sterke Legers te velde braghten. De geene, die in moed en dapperheit onder hen allen uitmuntte, maakten zy tot Veldoversten over de Legers, en hielden zoodanig een krygs-tucht onder dezen rouwen en baldadigen hoop, dat de geene wel strengelyk, en dikwils aan den halze, gestraft wierd, die het bevel van zynen Overste niet terstondt in 't werk stelde.

De gierigheit des Kei zers vermeerdert d Roovers.

De Roove zoeken he Ryk te ve overen.

Toen nu deze Roovers en muitelingen zich dus met kracht van volk en macht van wapenen gesterkt, en, met lang te rooven en stroopen, groote rykdommen by een vergadert hadden, wierdenze in hunne geest zoodanigh opgeblazen, datze het zich tot schande

de en oneer rekenden langer byzondere Landschappen te bezitten; maar begosten na 't gantsche Ryk te dingen, en zochten den Keizer van den Throon te helpen. Dan deze brok hadt zich ieder Veld-overste in zyne gedachten opgeslokt; en beelde zich ieder in bequaam te zyn om dien last te dragen; invoegen d'een den ander, op hoope van d'overwinning te krygen, en 't Ryk alleen te bezitten, ging beoorlogen; 't welk zoo lang duurde tot dat alleen maar twee van al de voornaamste Veld-oversten, *Licungzus* en *Changhienchunzus*, twee der snoodste en stoutste verraders, by den lyve bleven. Onder deze twee ontstak weêr een groote jalousie en na-yver, gemerkt d'een voor den ander niet zwichten wilde, en d'oudste in dienst zich voorstaan liet het hoogh gezagh over den ander, en al de krygs-macht, te moeten hebben. Weshalven zocht elk om stryd de krygsknechten van de geblevene Veld-oversten, met schoone woorden en groote beloften, op zyne zyde te winnen, om zyn standerdt en geluk te volgen. De krygs-knechten, die op geen lyfs genade te hoopen hadden, maar wel wisten, aan een galge opgehangen te worden, indien zy in handen der Sineesche Oversten raakten, volghden, zonder veel overleghs te maken, d'een den eenen, en d'ander den anderen Veld-overste.

En dewyl deeze twee Oversten nu gezien hadden hoe ongelukkigh hunne spitsbroederen het onderling vechten en na-yveren was afgeloopen, besloten zy, om elkandre uit jalousy niet in den grond te ryden, ieder met hun Leger zeer verre van elkandre af te wyken, en hun geluk te vervolgen. *Licungzus* derhalven storte met zyn aanhang en vervaerlyk Heir in de Landtschappen *Xensi* en *Honan*; maar d'ander dacht uit de Landschappen *Suchuen* en *Huquang* de vetste buit te halen; en ging zich ook met zyn Heir daar in legeren; invoegen deze twee Hooftroovers, trekkende d'een na 't Zuiden, en d'ander na 't Noorden, verre genoegh van elkandre quamen te leggen.

Middelerwyle begosten 's Keizers zaken van tydt tot tydt geweldigh te vervallen, zulks het scheen byna met het Ryk omgekomen te zyn: want de Tarters, die dit treurspel nu met blyde oogen aanzagen, en daar over in hunne vuist niet weinigh lachten, hadden het Ryk onlangs zoo geweldigh, met het ombrengen van eenige duizend zielen en getrouwe Oversten, mishandelt en gehandthaaft, dat de Keizer naauwliks wiste werwaarts hy zich keeren, en goede Oversten vinden zou. Wat nu voorders deezé gemelde twee Hooft-roovers in hun opstending verricht hebben, zal ik vervolgens gaan verhalen; doch op dat zulks met orde magh geschieden, acht ik noodigh eerst van het geene te spreken, dat *Licungzus* met zyn opstendigen hoop heeft uitgerecht. Gemerkt deeze de voornaamste oorzaak is geweest, dat de Tarters aan het Ryk *Sina* raakten, dat hy alreeds verovert hadt, en ook voor zich zelven zou kunnen behouden hebben, indien hy tucht en beleefdheit had weten te gebruiken, en zich in die mogentheit te matigen.

Het Landschap Xensi en Honan word van de Roovers geplaagt.

Voor eerst viel in den jare zestien honderdt een-en-veertigh deze Hooft- en vermaarde Roover *Licungzus*, met zyn krygs-knechten en spitsbroederen, uit het Landtschap *Xensi* (na datze in 't zelve een groote meenigte van Steden en Krygs-vestingen uitgeplondert en aan koolen hadden gelegt) in 't vruchtbare en lustige Landtschap *Honan*, en trokken van daar, zonder lang te zammelen, eens loefs op het uitstekende en voortreffelyke *Caifung* aan, d'eerste Hooft-stadt van dit Landschap, die zy terstondt met hun Ruitery en Voetvolk zoo sterk bezet en belegert hielden, dat 'er niemandt uit nochte in kon. Een sterke Kryghs-bezetting lag, dat pas, in de Stadt, en een groot getal van grof geschut, waar meê de belegerden de roovers zoodanig wisten te begroeten, datze, na het belegh eenige dagen geduurt hadt, zich genoodzaakt vonden van 't belegh op te breken; hoewel niet zonder groot verlies van volk. Naauwliks quamenze dus vruchteloos van deze Stadt op te breeken, of zy gingen byna op alle d'omleg-

leggende Dorpen rooven en ſtroopen; en, zich op nieuw van macht, voorraad van leeftocht en oorlogs-tuig verrykt hebbende, vielen weer met een deel t'zamen geraapt ſchuim, en uitſchot van volk, gelykerhandt op de Hooft-ſtadt *Caifung* aan, in meening om die op het onverzienſt t'overrompelen. Dan dewyl de Burgers en Krygsbezetting de Stadt met goede voorzorge bewaakten, en geduurigh op alles wel achting gaven, ontdekten zy tydelyk 's vyands aanſlagen, en keerden hem buiten.

De Stadt Caifung word belegert.

De vyand, ziende zich nu voor de tweede maal in zyne hoope te leur geſtelt, en geen middel om deze Stadt met het geweld der wapenen te dwingen, of ſtormender hand te veroveren, beſloot de zelve met een langduurig en knellend beleg tot overgeven te dwingen. En hoewel deze Stadt zeer groot was, en in haren omtrek een vak van drie mylen beſloegh, zoo omringden evenwel deze Roovers de zelve van alle kanten zoo naauw, dat 'er niets uit nochte in mogt.

De Stadhouders, die van 's Keizers wegen het gezagh over deeze Stadt aanbevolen was, hadden wel, terwyl de Roovers zedert het eerſte beleg de Stadt verlaten hadden, en op andere plaatzen waren gaan rooven en vrybuiten, een groote voorraat van allerlei leeftocht by een vergadert; maar aangezien de Kooren-oogſt van dat jaar zeer ſchraal gevallen, en 't gewas meeſt door 't hooge water was wegh gedreeven, konden zy naauwliks, en met groote moeite, meer by een ſchrapen, dan daar zulk een ontelbaar getal volks meer als zes maanden genoegh aan had. Ruim zes maanden lagh de Stadt dus ſterk van alle kanten belegert; en hoewel in al dien tyd de Krygs-bezetting groote hongers-noot leed, en byna ten einde van adem gebraght was, zoo hieldenze evenwel de Stadt, op hoope van door den Keizer ontzet te worden, ten uitterſte toe, en wilden de zelve niet over geven. Het wil by de nakomelingen geen geloof vinden, hoe groot een honger de belegerden leeden en uitſtonden. Een pondt Rys was 'er zoo duur, datze ter naauwer noodt voor een pondt zilvers te bekomen was; een pondt oud verrot leer wierd voor tien guldens verkocht, en het doode menſchen-vleeſch in 't openbaar, als verkens-vleeſch, opgeveilt. De geene wierd voor goethertigh geprezen, die een doodt lyk van zynen bloedverwant op ſtraat, tot ſpyze voor anderen, ten beſten gaf, die korts daar aan weer voor andere, na hun dood, lekkere dis-gerechten zouden verſtrekken.

Hongers-nood.

Dit *Caifung* komt in een groote vlakte te leggen, aan de Zuid-zyde van de Geele Revier, die evenwel niet dicht voorby de Stadt ſtroomt; maar de Stadt is ontrent een uur verre landwaarts in van deze Revier gelegen. En aangezien het water van de Revier veel hooger leit als de vlakte, daar in deze Stadt gelegen is, zoo is langs heen voor deze vlakte een groote dyk van vierkante gehouwen ſteen gemaakt, om het overloopen der Reviere te beletten.

De Keizer eindelyk, die vernam dat de Stadt aan 't gypen was, en van dagh tot dagh, uit hongers-nood, in 's vyands handen moeſte vallen, ſloeg met een ſterk Heir op wegh, om de Stadt t'ontzetten, en quam met zyn Leger voor den gemelden ſteenen dyk, in meening, om met het doorſteken van den zelven 't geheel vyands Heir te doen verdrinken en verſmooren. Maar hier uit bleek welke ervarene Ingenieurs de Keizer in zyn Leger hadt, dewyl daar niet eens overſlagh wierd gemaakt, dat ook het doorſchietend water zoo hoogh kon oploopen, dat het niet alleen over de Stadt, maar ook over de hooge wallen der Stadt kon heenen ſtryken, en Stadt en Ingezetenen ten val ſleepen. Daar waren juiſt te dien tyde, in de Herfſt, groote en zwaare ſlag-regens gevallen; invoegen de laege landen rondtom niet alleen blank lagen, maar de Revier was ook, door het van boven af komend water, zoo hoog gewoſſen, dat het tot boven aan den kant van den dyk ſtond, 't welk by menſchen gedenken, ja ſchier nooit te vooren geſchied was.

De Stadt Caifung word met water verdelgt.

De Keizer, om tot zyn voorneemen te komen, deed onvoorzichtelyk

zoo

zoo een wyde openingh in den dyk maken, dat, in den tydt van weinigh uuren, daar door zoo veel waters quam in ſtorten, dat niet alleen het meeſte Heir van den vyandt verdronk, maar ook de geheele Stadt onder water raakte, en met Inwoonders en al vernielt wierd; invoegen dat meer als over de drie maal honderd duizend menſchen door dit inſtorten des waters te ſneuvelen, en deerlyk om 't leven quamen. En in dezer voege wierd deze heerlyke en voortreffelyke Stadt, die eertyds een woonplaats en Hof der oude Keizeren verſtrekte, den negenden van Wyn-maand, des jaars zeſtien hondert twee-en-veertig, met het omleggende land, in een poel en waterplas verandert. Door het ſterk ſtroomen en inſtorten des waters wierden alle gebouwen, zoo Burgerlyke huizen, als Kerken, Torens en andere gevaarten, ten gronde geſloopt en om verre gehaalt. Boomen, die ſcheenen eeuwen te zullen verduuren, met wortel en al uit d'aarde gerukt, en over landen en akkers wegh geſleept; zulks deze Stadt met hare gebouwen zoodanig vernielt wierd, dat niets daar van over is gebleven. En ſchoon *Licungzus*, met dit verdrinken, een groot deel van zyn Heir quam te verliezen, zoo vond hy zich evenwel zoo machtigh, en hadt noch zoo een groot betrouwen van den Keizerlyken Throon te zullen bekleeden, dat hy zich met den tytel van Koning, door zyne gebroedzels en aanhangers, deed huldigen, en den naam van *Xunnang*, 't welk zoo veel als Gelukkig Koning op Neêrduitſch te zeggen is, aannam.

…ngzus …zich …oning …gen.

…overt …an.

Toen nu deeze nieuw-opgeworpen Koning het Landtſchap *Honan* onder zyn gehoorzaamheit gebragt, en d'Ingezetenen met rooven, ſtroopen, en plonderen ellendigh geſoolt en geplaagt hadt, trok hy met zyn gantſche macht daar uit, en quam terſtondt weêr in 't Landtſchap *Xenſi* vallen. Hy viel in 't intrekken *Xigan*, d'eerſte Hooft-ſtadt van dit Landtſchap, aan, en kreegh in 't begin en d'eerſte ſtormen wel eenig tegenweer van de bezettelingen, die daar binnen lagen, maar binnen den tydt van drie dagen de Stadt in zyn geweld. D'Ingezetenen, die, na het uitſtaan van verſcheidene ſtormen, geen ontzet voor handen zagen, gaven zich vrywilligh op genade en ongenade aan dezen Roover over, die alle van hem by den lyve gehouden en geſpaart wierden; maar de Stadt en de rykdommen der Burgers gaf hy zyne Krygs-knechten, tot loon van hunne bevochten zeege, ten beſten, en verlof van drie dagen achter elkandre de zelve te plonderen. In deze Hooft-ſtad *Xigan* plantte hy daar na den ſtoel des oorloghs, en deed daar in allerlei voorraat van leeftocht en krygstuig uit het geheele Landſchap inſleepen, eensdeels om het volk onder gehoorzaamheit te houden, en eensdeels om het Leger van den Sineeſchen Keizer alle levens-middelen t'onttrekken.

De Overſte Licungzus neemt den tytel van Keizer aan.

Eindelyk heeft hy ook, als hy nu niet meer aan 't bezit van 't Ryk begon te twyffelen, en dat alreê in zyne gedachten had opgeſlokt, den eertytel van Keizer aangenomen, en het geſlacht, dat hy uit zyne Nazaten dachte op te rechten, met een bevalligen en ſchoonen naam van *Thienxun* geheeten; 't welk zoo veel gezegt is, als Gehoorzaam aan den Hemel: want met deezen cierlyken naam, dien hy tot eenen dekmantel van zyne ſchelmſtukken gebruikte, wilde hy zyne Krygsknechten doen gelooven, dat de Hemel beſlooten hadt, en des zelfs wille was, dat hy op den Throon des Ryks zou treden; en dat het Ryk hem van den Hemel gegeven wierd, om d'onderdanen van d'overgroote gierigheit des Keizers te verloſſen, de quaade Landvoogden, die 't volk met onverdragelyke laſten geweldigh plaagden en afmatten, van kant, en eindelyk het Ryk aan ruſt en vreede te helpen. Met een zonderlinge drift van genegentheit en liefde t'hemwaarts namen d'opſtendige Sineezen, die *Licungzus* van wyd en zyd gevolgt waren, dezen eertytel van Keizer aan, en ſchepten daar in zeer groot behagen en welgevallen: want de Sineezen gelooven voor vaſt, dat de Hemel, door een zonderlinge voorzienigheit en beſtiering, de Koninkryken aan dezen of geenen opdraagt, om beſtiert te worden,

en

en niemandt door lift of geweldt op eénen Koninklyken of Keizerlyken Throon kan verheven worden, die van den Hemel daar toe niet verkooren is.

Licungzus regeert zachtelyk.

Hy handelde, op dat zyne werken en daden van zynen naam niet zouden verschillen, maar met elkandre overeen komen, zyn volk en gunstelingen zeer zachtelyk, en strafte de geene, die eenigh geweldt aanrechtten, niet aan den lyve, maar met minnelyke woorden en deftige vermaningen. Alle de Sineesche Oversten, die hy bekomen konde, en hem niet wilden toevallen, deed hy om 't leven brengen; en d'oude Oversten, ter zake van hunne rykdommen en middelen, groote schattingen betalen. Alle schattingen, die, onder de regeering des wettigen Sineeschen Keizer, de luiden tot het gebeente uitmergelden, schafte hy t'eenemaal af, zette in de Steden, van hem verovert, d'oude Oversten af, en nieuwe weêr in de plaats, dien hy wel scherpelyk belaste, datze de luiden niet trotzelyk noch wreed, maar met groote beleeftheit en meêwarigheit handelen zouden. En in dezer voegen wist deze Roover de gewesten, die hy met kleene moeite, en byna zonder een droppel bloeds te verliezen, verovert had, onder zyn gezagh en gehoorzaamheit te brengen. Want by den gemeenen man was hy zonderling wel gewilt, ieder had geduurigh den mond vol van hem, en beminde de nieuwe wyze van heerschen.

Voornaamste oorzaak van 't verlies van 't Sineesche Ryk.

Onder het opstaan van deeze twee gemelde Hooft-roovers, met hun aanhang, die den Keizer en den Ryke geen kleene moeite en onrust brouwden, ontstond 'er ten Hoof een andere onlust en verwerring, die wel de grootste en voornaamste oorzaak van den ondergang van 't Ryk is geweest, en al weeligh wortelen en koolen onder de regeering van Keizer *Thienkius* geschooten hadt. Dit was het vuur van tweedragt, die d'Oversten onder en tegen elkandre voedden, als ook hunne jalouzie en haat over de groote macht en 't gezag dat zeeker Kamerling of Gelubde van den Keizer verkregen hadt: want niet alleen hadt de Keizer hem met volkomen macht van te regeeren beschonken, en tot de hoogste waerdigheit in 't Ryk verheven, maar hy hield hem ook in plaats van zynen vader. Dan op deezen trap van voorspoed wist hy zich niet wel met mate te houden, maar stelde zich al te verwaant en hooghmoedigh aan; want om beuzelingen en geringe oorzaken deed hy verscheidene persoonen, die de hoogste en waerdigste ampten bedienden, met de doot straffen, of zond hen in ballinghschap buiten 't Ryk. Zwaarlyk deed hy ook de geene straffen, die hem door geene groet-brieven of woorden, of andere eer-tytelen en pluim-strykende woorden quam vleien; 't welk evenwel veele geweldigh tegen de borst stiet, dewyl ieder wist van waar de man zyn oorsprong hadt, en in welk een slechten staat hy eertyds geweest was. Hier door raakte deeze *Gueji* by veele in grooten haat, en zelf ook by den Prins *Zungchinius*, want hy ontzag zich niet tegen hem te kanten, en zou, had hy zulks kunnen te weegh brengen, belet hebben dat *Zungchinius*, als *Thienzius* zyne broeder zonder zoonen quam t'overlyden, niet op den Keizerlyken Throon verheven was geworden.

Uit dit werk ontstond een groote tweespalt en twist onder d'Oversten en Ryks-raden, zulks de zelve zich in twee gezintheden of factien verdeelden, die van tyd tot tyd zoo geweldigh in getal toenamen, en zoo weelige looten schooten, dat naauwliks eenigh voornaam persoon in 't gantsche Ryk gevonden wierd, die d'een of d'ander party niet begunstigde, en zyne tegenparty in 't ongelyk zocht te stellen: want d'een poogde den ander met alle zyne krachten van kant te helpen, en alle namenze tot dekmantel van hun doen, het welvaren van 't gemeen; hoewel in der daad het minste daar op gelet wierd. Alleen draaide het oogmerk van eenen ieder hier op uit, om hunne spits-broederen en aanhangers groot te maken, en hunne tegenstreevers in de grond te ryden. Wel zagen eenige verreziende luiden, dat deze onderlinge verdeeltheden, indien niet tydelyk daar in voorzien wierd, schier heden of

morgen in een bloedige en openbare inlandschen oorlog zouden uitbersten, en 't Ryk 't onderste boven keeren; maar vonden geen middelen om den twist by te leggen en te slechten. Keizer *Zungchinius* bevlytigde en pynde zich wel ten uittersten om den brand van deezen oproer in zyn geboorte te smooren; dan als hy de vlam van deze tweespalt met geweld, en het straffen der aanhangers, zocht te dempen, ontstak hy het vuur der tweedraght noch felder, en verbitterde veel van de aanzienlykste Oversten, en Gelubden of Kamerlingen.

[K]eizer [doet] Guei [en d]e [aanha]ngers [ste]rven.

Want toen *Zungchinius* op den Ryksstoel was getreden, en aan 't roer der regeering geraakt, deed hy d'aanhangers en vrienden van den gemelden *Guei* door 't gantsche Ryk vervolgen, en wel strengelyk straffen. Zelf deed hy *Guei*, die onlangs zoo groot een gezag by alle Grooten ten Hoof had, met een groot getal der geene, die met hem eene lyn trokken, om 't leven brengen; dat in deezer voegen, volgens een oude Sineesche gewoonte, toeging. De Keizer dan, om deezen *Guei* van kant te helpen, zond hem, onder schyn van de Keizerlyke Graftsteden zyner Voor-ouderen te laten bezoeken, en te zien of daar iets tot cieraad mogte aan ontbreken, op de reize. *Guei*, die deezen heerlyken last (gemerkt die van niemant dan van de voornaamste Ryks-raden verricht wordt) zeer gaerne en gewillig aanvaerde, begaf zich terstond, met een aanzienlyk gevolg van Gelubden, op weg; maar leerde wel haast ten welken einde hy uitgezonden was: want naauwliks was hy een myl of twee buiten de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* gekomen, of zag hem van zeekren 's Keizers looper gevolgt en achterhaalt, die hem een goud doosje, daar in een zyde koorde lag, van 's Keizers wegen ter hand stelde, met last, om zich daar aan op te hangen; gelyk hy zulks ook aanstonds onvertzaagdelyk in 't werk stelde. En dus te sneuvelen word by de Sineezen voor een heerlyke dood geacht, en niemant zal licht, die eenigsins d'eere van zyn Geslacht ter herte gaat, deze strenge last afslaan of verwerpen.

Weinig rechtte de Keizer, met het ombrengen van deze *Guei* en zyn aanhang, uit; maar gaf oorzaak dat uit beide de oproerige gedeeltheden duizenden van verraders opstonden, die met de roovers heimelyk verstand begosten te houden, en zwoeren, hem dit ombrengen van zoo veele voorname persoonen betaalt te zetten, gelyk ook aan d'uitkomste genoegh gebleeken is. De meeste Heiren, derhalven, die in 't veld voortaan gezonden wierden, om de roovers te keer te gaan, en tegens haar te vechten, quamen, zonder iets verricht te hebben, met groot verlies, reis op reis weêr t'huis; zulks nu 's Keizers zaaken van dagh tot dagh geweldig begosten te verloopen. Want alle de Kryghs-oversten, die de zyde van *Guei* begunstigden, waren op den Keizer en Ryks-raden geweldig gebeeten, en verwaarloosden dikwils al willens de gelegentheit van den vyandt aan te tasten, om door dit middel den Keizer en 't gantsche Ryk ten gronde te helpen.

Licungzus breekt op.

Als *Licungzus*, die nooit in 't verspieden van 's Keizers zaken oog look, van dezen toestand der dingen verwittight was, dachte hy nu dat het tydt was om de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*, die dus geweldigh verdeelt, en overhoop lag, met zyn gantsche macht aan te tasten. Hy rukt dan met zyn gantsche Heir (na dat hy in 't Landtschap *Xensi* alle de veroverde Sterkten wel verzorgt hadt,) na 't Oosten, en komt met kleene moeite over de Geele Revier, die van niemant bewaart wierd. Dit over trekken had hem zeer licht en met weinig volk kunnen belet worden; gemerkt deze Revier tusschen de Landtschappen *Xensi* en *Xansi* met een groot geweldt van water komt afschieten; zulks het over trekken aldaar zeer gevaarlyk is; maar dewyl zich niemandt daar ontrent bevond, die hem in 't over trekken weêrstand kon bieden, maakte hy, zonder de minste afbreuk te lyden, daar over, en veroverde, ten eersten aanval, de heerlyke en groote Stadt *Kiangcheu*, die dicht aan de Geele Revier, en aan de Zuid-zyde van 't Landschap gelegen is.

De andere Steden, daar deze Roo-

vers met hun ſchrikkelyk Heir door trokken, gaven zich meê, zonder den ſtorm te verwachten, vrywillig aan hem over: 't zy datze hier door den vyand rekkelyker dachten te vinden, en van hem genadiger gehandeld worden; of datze al meê een weêr-zin in 's Keizers bedryf gekregen hadden, en, na den aard van veele volken, na nieuwigheden, en veranderingen in de Regeering verlangden. Wat beter queeten zich d'Inwoonders van *Thaiyven*, (d'eerſte Hooft-ſtadt van 't Landſchap *Xanſi*) die, met mannelyke weêrſtand te bieden, en verſcheidene ſtormen af te ſlaan, den vyand ettelyke dagen, in het voortvaren van zyne zeege, verwylden en ophielden. Dan eindelyk wendden zich de Stedelingen, na den voorgang van hunne gebuuren, over de zelfſte boeg, en gaven de Stadt aan de Roovers over; die hen dit tegenweêr bieden zuur deeden opbreken: want d'Overſten, die zich daar binnen bevonden, wierden alle om 't leven gebragt, en de Burgers op zwaare ſchattingen geſtelt; hoewel de meeſte ook in 't ſtormen en over gaan der Stadt ter neêr geſabelt waren.

Toen nu den Keizer *Zungchinius* verwittight was dat de Roovers alreê over de Geele Revier getrokken waren, en in 't Landſchap *Xanſi*, dat zeer na aan 't Keizerlyke Hof *Peking* leit, met hun Heir gevallen waren, deed hy een ſterk Heir ter yl by een verzamelen, onder het beleit van eenen zyner opperſte Veld-overſten, *Lius* geheeten, met laſt, van de Roovers in hunne aantocht ſlechts te ſtuiten, indien hy hen niet geheel en al kon uit den velde ſlaan en overwinnen. Maar dit machtige Leger rechte niet met allen uit; want zoo dra en quam het den vyandt niet onder d'oogen, of de meeſte Kryghs-knechten verlieten hunne Vane, en liepen, zonder eed of eer te betrachten, tot den vyand over. Zoo geweldig ſpeet dit den Overſten *Lius*, dat hy, op dit over loopen van zyn volk, terſtondt den moed liet zinken, en zich zelven uit mistrooſtigheidt aan een boom verhing. Het gerucht hier af vervulde terſtondt de Hooftſtadt *Peking* met groote ſchrik, en beklemde het herte des Keizers zoo geweldig, dat hy beſloot de Stadt te verlaten, en zich met al zyn tilbare have na de Hooft-ſtadt *Nanking* te begeven; doch dit rieden hem zyne Ryks-raden en Overſten, zoo wel die hem trouw, als die hem ontrouw waren, wel ernſtelyk af, en dat hy voor al te blyven had. De geene, die den Keizer, onder ſchyn van vrienden, ontrouw en vyanden waren, rieden hem tot blyven, om des te bequamer en lichter, eer het verraad aan den dag quam, hem aan de Roovers over te leveren; maar de geene, die het wel met den Keizer meenden, en hem trouwe gezwooren hadden, rieden hem, tot 's Ryks heil en welvaren, het blyven aan. Want deze bragten by, dat het vluchten, en de Hooft-ſtadt, daar aan byna de gantſche behoudenis van 't Ryk hing, van zyne tegenwoordigheidt t'ontblooten, de zaken van 't Ryk in groote verwerring zou brengen; den vyandt moed geven, en den onderdanen beneemen zou. Daarenboven maakten zy zich ſterk genoeg om de Stadt, indien ieder eer en eed wilde betrachten, voor 's vyands invallen en ſtormen te kunnen beſchermen, dewyl daar binnen een geweldige ſterke Krygs-bezetting lag, en de Stadt van allerlei voorraat van leeſtocht en krygs-tuigh rykelyk voorzien was. Zy ſtelden den Keizer ook te vooren, dat hy geenſins zou te twyffelen hebben, of d'Inwoonders van al d'andere Landſchappen zouden zich met al hunne macht derwaarts vervoegen, als zy verſtonden dat de Keizer zelfs de Stadt niet wilde verlaten, maar die tot den uitterſten adem met zyne tegenwoordigheit bywoonen. Deze raad van de trouwe en ontrouwe raders, die hem wyſſelyk ſcheenen te raden, indien zulks ſlechts met een oprechte meening geſchied was, wierd by den Keizer voor zoo wichtigh geoordeelt, dat hy eindelyk beſloot in de Stadt te blyven, en die tot den leſten druppel bloeds te beſchermen.

De Roover *Licungzus*, hier-en-tuſſchen, die niet min ſchrander van herſſenen, als gaauw van handen was, nam boven zyne krachten ook de liſtigheidt te baat, en zond een groot getal

Lius verhangt zich zelven.

Den Keizer word het vluchten uit Peking afgeraden.

Groote ſtigheit de Roov[ers]

getal krygsknechten, die alle in vreemt en Sineesch gewaat gestooken waren, in de Hooft-stadt *Peking*. Dan op dat het bedrogh niet aan den dagh zou komen, vaardighde hy hen niet teffens af, maar nu den eenen, en dan den ander. Den zommigen verzagh hy van geld, om aldaar heimelyk koophandel te dryven; maar anderen belaste hy datze kroegen opzetten zouden, of eenige andere neering van kleen belang doen, ter tyd toe hy met zyn gantsche Heir voor de wallen van de Stadt zou gekomen zyn; en datze dan, met brand-stichten en andere listigheden, oproer in de Stadt te maken hadden. Wonder wel gelukte hem en zyne aanhangers dit bedrogh, en wierd het zelve met zoo groot een stilte onder deze Roovers gedreeven, dat nooit het minste daar van quam uit te lekken, noch de Sineesche Keizer iets daar af te weten kreeg.

[Licu]ngzus [ha]lt hei[mel]met [S]ineesche [Overst]en.

Maar met dit bedrog in de Stadt dus gebrouwen te hebben hield zich deze Roover niet vernoegt, nochte waande daar door zekerlyk tot zyn oogmerk te kunnen komen; zulks hy noch een grooter aanslagh in 't werk stelde, te weeten, een heimelyke en verborgen handeling met de Oversten van den Krygs-raad, die zich met schoone woorden en hooge beloften aanstondts daar toe lieten verspreeken. Want als deeze Oversten begosten te bemerken dat 's Keizers zaaken dageliks ten achteren gingen en op 't heft liepen, hadden zy, naar men zeid, met den Roover *Licungzus* een verbond gemaakt, waar by zy zich verbonden, de Stadt aan hem, op beraamde tydt en uure, te zullen overleveren: dan wat hier van zy, en wat uitslagh deze handeling genomen heeft, is my niet gebleeken; maar wel dat de Roovers begosten van dien tydt af de Stadt met hun gantsche Heir te naderen, op hoope van daar binnen te raken. Daar lag, dat pas, een sterke Krygs-bezetting in de Stadt, en de wallen stonden rondtom bezet met een groote meenigte van grof geschut, dat de Keizer eenige dagen te vooren zelfs had wezen bezichtigen. Maar ter plaatze daar de Roovers (want de verraders binnen de Stadt hadden hen wel duidelyk daar af verwittigt) ten storm trokken, deed dit grof geschut, gemerkt het maar met loos kruit en zonder koegels geladen was, geen voordeel; invoegen de bestormers, zonder schroom of eenigh gevaar, in den jare zestien honderdt vier-en-veertig, in Gras-maand, voor Zonnen opgang byna met hun gantsche Heir door zeekre poort, die hen verradelyk geopent wierd, in de Stadt trokken. Weinigh weêrstand kon tegen dit schielyk overrompelen de Krygs-bezetting bieden; want schoon de zelve den Keizer getrouw was, en haar ten uitterste pynde, en groote naerstigheit aanwende, om de alreeds ingetrokkene verraders weder ter Stadt uit te dryven, zoo maakten daarentegen de boven gemelde ingesloopene Krygsknechten (daar onder zich ook een deel verraders bevonden, die met deze Krygs-knechten een onderling eedgespan hadden gemaakt) t'elkens met voorbedachten opzet groote beroerten en oploopen in de Stadt: waar door alles zoodanig overhoop raakte, en zoo groot een ontsteltenis, verwoesting en neêrlaag ontstond, dat niemandt wiste werwaarts hy zich te keeren, en met wien hy te doen had. Als *Licungzus* met dus een slinger-slagh, en zonder weêrstand te vinden in de Stadt was geraakt, trad hy als overwinner, en vergezelschapt met het puik zyns Heirs, midden door de verwoeste en gesloopte Stad, regelrecht na het Keizerlyke Hof, en veroverde dat (met hoe groot een weêrstandt eenige van 's Keizers getrouwste Gelubden, of Kamerlingen, in het bestormen zich daar tegen stelden) binnen weinig uuren.

[R]oovers [raake]n in [de Sta]dt.

De vyand was nu alreê door de tweede Poort van 's Keizers Hof getrokken, zonder dat zyne Keizerlyke Majesteit (een vreemd en wonderlyk bedryf) ter wereldt iets daar af verwittigt wierd: want de Gelubden, die het doen en laten ten Hoof waren, en den Keizer aan den vyand verradelyk zochten over te leveren, wachtten zich wel van den Keizer het gevaar tydelyk bekent te maken; maar stelden, om hunnen slag wis te nemen, het waarschouwen zoo lang uit als hen op 't gevoeghlykste

doenlyk viel. Toen zy nu buiten vreeze waren, dat de Keizer het niet zou kunnen ontkomen, en wel wiſten dat alle wegen van de roovers met drommen van krygs-knechten geſtopt waren, traden zy tot den Keizer, ontdekten hem 't aanſtaande gevaar, en rieden hem te vluchten, en Stadt en Hof te verlaten. De Keizer, die zich grooteliks over deze onverwachte tyding ontſtelde, vroegh hen met groote verbaaſtheit, of 'er geen kans was (zoo vleide hem de hoope van 't leven) om de handen der roovers t'ontkomen; waar op deeze booswichten hem tot antwoord gaven, dat het met de Stadt, Hof, en hen allen omgekomen was, en de vyandt alreeds binnen de tweede poorte van 't Hof gekomen was. Zoo dra de Keizer deeze droevige tyding uit den mondt zyner Gelubden vernam, ſchreef hy eenen Brief met zyn eigen bloedt, en beſchuldigde in den zelven zyne Gelubden, datze hem het verraad niet tydelyker ontdekt hadden; maar kende zyne onderdanen onſchuldigh aan 't verraad: en verzocht op *Licungzus*, dat hy, dewyl de Hemel hem 't Ryk gegunt had, zynenthalve deze meineedige en trouwlooze Gelubden met de ſtrengſte ſtraffe achtervolgen wilde.

De Keizer doorſteekt zyn Dochter, en verhangt zich zelven.

Naauwliks had hy dezen Brief geſchreeven, of doorſtak in zyne ſlaapkamer zyne dochter, die alreê huwbaar was, op datze niet tot ſchimp en ſpot van de roovers zou zyn. Waar op hy, om dit droevigh ongeluk niet lang te overleven, na den Tuin trad, en zich zelven aldaar met zyn eigen kouſſeband aan een Pruim-boom verhing, en met dus droevig een uitgang zyn leven eindigde.

Deze Keizer *Zungchinius*, die veel tegenſpoeds, geduurende zyn regeering, geleeden had, en een zeer ongelukkig Vorſt in alle zyn aanſlagen was, word voor den laatſten Keizer van den Stam *Taiminga* gerekent: want ſchoon naderhand noch eenige andere Keizers (gelyk ons zulks terſtondt breeder te verhalen ſtaat) uit den zelven Stam gekooren zyn, zoo worden zy evenwel, van de Sineezen zelfs, onder de ranken en Keizeren van den Stam *Taiminga* niet gerekent; dewyl deze Keizers, na de doodt van *Zungchinius*, nooit het gantſche Ryk, maar alleen zeeker gedeelte, bezeten hebben. En in dezer voegen is het geſlacht, dat door den Roover *Chu* (de eerſte grondlegger van den Stam *Taiminga*) opgerecht wierd, weêr door eenen anderen Roover, *Licungzus*, vernietigt en gedempt.

dempt. Dezen uitgang van zyn leven genoot deze Keizer, en dus jammerlyk raakte deeze Vorst uit alle zyne rykdommen, en machtigste Ryk des aardtbodems; en eindighde eindelyk alle zyne wellusten, met zich onder een slechten Pruim-boom te verhangen.

Op dit jammerlyk en deerlyk sneuvelen van dezen Vorst paste ik deze Vaerssen.

De vyand heeft de Stadt en't Landt al ingenomen
Eer dat de Keizer weet haar schrikkelyk gewelt.
De wanhoop is zyn hoop: waar kan't een Vorst toe komen?
Hy zorgt niet die zyn zorg op valsche vrienden stelt.

's Keizers doodt verwekte zoo groot een medelyden onder den opperften Overste der Stad, dat hy zich niet waerdigh achte langer te leven; maar zich op de zelfste plaats meê aan eenen boom ophing. Het zelfste voorbeeld volghden ook de Keizerin, en eenige trouwe Kamerlingen, die liever dus ellendigh wilden sneuvelen, dan levendig in 's vyands handen vallen. En dus verschaften nu die vermakelyke en heugchelyke boomen, daar onder de Keizer, Keizerin, en andere Grooten zoo meenigmaal hunne rust plachten te nemen, en zich te vermaken, deerlyke en droevige treur-tooneelen. Gelyk het woeden en ombrengen van zich zelfs in 't Keizerlyke Hof, buiten de kerf, en alle menschelykheit te boven ging, alzoo bragten zich ook in de Stadt duizenden van hooge en laege Persoonen, met in poelen en putten te springen, of, na 's Lands gebruik, zich aan een strop te verhangen, om 't leven. Want het word by de Sineezen voor eere, en een stuk van groote trouwheit gerekent, in dier wyze met den Keizer te sneuvelen; maar voor oneer en ontrouwheit, zich, op hoope van in 't leven te blyven, aan den vyand over te geven.

Roover ... op den ...-stoel. Middelerwyle deze droevige treurtooneelen tegen de intreê van *Licungzus* bereid wierden, om hem daar op t'ontfangen, komt hy met een geweldige stoet en drom van Krygs-knechten in 't Paleis stuiven, en steld zich ter zeet op den Keizerlyken Stoel. De spraak ging dat hy in 't eerst met groote verbaastheid en ontsteltenis zat, en naauwliks een woordt zonder stameren kon uit de mondt laten gaan; invoegen het scheen dat deze plaats te waerdigh was, om van zoo eenen Roover bekleed te worden; en dat zulks tot een voorspellingh wilde strekken, dat zyn geluk haast uit zou hebben, en hy deezen Throon niet lang beheerschen zou.

's Anderen daaghs ging het op een woeden aan tegen het doode Lyk des Keizers, 't welk *Licungzus* deerlyk mishandelde, en deed het aan kleene stukken kappen; nemende tot dekmantel van deezen gruwel-daadt, 's Keizers wreedheit, in 't mishandelen van zyne onderdanen by zyn leven. Quansuis als of deze Booswicht, en snoode Roover en Verrader, vry beter en bezadigder te werk had gegaan: daar het nochtans kennelyk was, dat hy duizenden van menschen om 't leven had doen brengen, en zoo veele Landen op 't deerlykste, met branden en rooven, verwoest.

Drie Zoonen had de gemelde Keizer *Zungchinius*, daar af d'oudste (na de Vader zich had omgebragt, en de Roover het Paleis en de Stadt in had) nooit weêr te voorschyn is gekomen, schoon deze Verrader groote weêr deed om hem levendig of dood in handen te krygen. Zommigen willen dat hy 't ontvlucht was, en zich op 't Gebergte by d'andere Sineezen, die het noch voor den Keizer hielden, begeven had. Maar andere zeggen, dat hy aanstonds, na zyns Vaders dood, in een poel gesprongen was, en zich zelven verdronken had.

Behalven dezen had de Keizer noch twee andere kleene Zoontjes, die jong van jaren waren, en levendigh in des Roovers handen vielen. Deze twee jonge spruiten, die niets misdreeven noch misdaan hadden, wierden, uit last van deezen bloedt-dorstigen geweldenaar, op den derden dagh zeer wreedelyk onthooft; 't welk groote deernis en ont- *Twee kleene Zoontjes van den Keizer onthalst.*

ontſteltenis door de gantſche Stadt veroorzaakte.

De Roover verandert zyn zachten aart in wreedheit.

Tot dus langh was 't woeden alleen maar byna tegen 't Keizerlyke Geſlacht geſchied; en ſcheen deeze Roover in 't begin zich eenigſins meêlydigh tegen de gemeente te toonen, om miſſchien des te minder weêrſtand te vinden; maar nu, als hy 't hecht in de vuiſt, en de Stadt in zyn macht hadt, begon hy eerſt zynen wreeden aart t'ontdekken, en dien dekmantel van meêdogentheit en minzaamheidt, daar meê hy 't volk zoo lang verſtrikt had gehouden, af te werpen. Voor eerſt deed hy alle de voornaamſte Overſten, onder ſchyn van iet gewichtigs met hen te willen verhandelen, in de Stadt by elkandre vergaderen. Deze ſlechte luiden, die door het gerucht van zyne goedtaardigheit en meêwaarigheidt d'oogen verblindt waren, begaven zich, zonder eenigh achterdenken of quaadt vermoeden, derwaarts; maar zagen wel haaſt op wat moer het aangeleit was. Want na een weinigh wachtens quamen ter plaatze, daar zy vergadert ſtonden, een groot deel van de ſnoodtſte en wreedſte roovers, die de bloetdorſtigheidt ten oogen uit zagh, op hen aanvallen, en braghten de meeſte met de ſchrikkelykſte en onverdragelykſte pynen, die te bedenken waren, om 't leven: maar d'andere, die rykelyk hadden om in de beurze te taſten, kochten hun leven met groote ſommen gelds vry.

Daar na gaf deze Roover zyne Krygsknechten, die hem zoo trouwelyk overal hadden bygeſtaan, deze heerlyke en ſchat-ryke Stadt ten beſten, om die uit te plonderen; 't welk met zoo een overgroote wreedheit, en alle vonden van de ſnoodſte moetwilligheden volbraght wierd, dat den Inwoonders noch de hairen te berg ſtonden als zy daar aan begoſten te denken.

Onder veel andere Overſten, die hy gevangen had gekregen, bevond zich ook zeker ſtok-oud man, met naame *Vs*, wiens zoone, *Vſanguejus* geheeten, het opper-gezagh van 't gantſche Sineeſche Leger, dat op de grenzen van *Leaotung* tegen de Tarters te velde lag, aan bevoolen was. De Roover *Licungzus*, die niet duiſterlyk beſpeurde, dat *Vſanguejus* hem met zyn Heir groote afbreuk zou kunnen doen, dreigde deezen ouden man wreedelyk, en met d'onverdragelykſte pynen te zullen doen ſterven, indien hy zynen zoone niet aanſtondts belaſte en dwong (want groot gebiedt en gezagh hebben d'Ouders in *Sina* over hunne kinderen) zich met zyn Heir derwaarts te vervoegen, en aan hem den eed van getrouwigheidt te doen. Deeze weldaadt beloofde hy hen met groote geſchenken en waerdigheden te beloonen, en dat zyn zoone, als ook hy, indien hy zoo lang in 't leven bleef, geen kleen gedeelte van 't Ryk, zoo hy dat geheel quam te veroveren, zouden hebben. De ſtok-oude *Vs*, op hoope van vry te raken, en verblindt door deze groote en hooge beloften, ſchreef hier op aan zynen zoone eenen Brief, die op deezen zin uit quam: *Door d'Aarde, den Hemel en 't Noodlot, kunnen de veranderingen en wiſſelvalligheden, die wy in deze wereldt aanſchouwen, te weegh gebragt worden. Ik doe u dan, ô Zoone, verwittigen, dat de Keizer* Zungchinius *en de heerſchappy van 't geſlacht* Taiminga *ten gronde gedempt zyn. De Hemel, die alles rechtvaerdiglyk uitwerkt, heeft het Ryk aan* Licungzus *overgegeven. Het is noodwendigh dat wy ons na den tydt ſchikken, en van de nood een deugt maken, indien wy alle ongevallen en een wreede dood willen ontgaan, en de gunſt en milddadigheit van* Licungzus *genieten. Hy belooft u met een Koninklyke waerdigheit te willen beſchenken, en alle eere en vriendtſchap te betoonen, indien gy zyne zyde wilt volgen, en hem met u volk hulde zweeren en voor Keizer erkennen. Aan uw toezeggen hangt myne behoudenis, en gy kunt my nu ſparen of om 't leven brengen. Overleg by u zelven, hoe veel gy aan den geenen verplicht zyt die u 't leven gegeven heeft.*

Vs ſchryft aan zynen zoone.

Antwoort van Uſanguejus aan Us.

Vſanguejus, die zich grooteliks over dit ſchryven beleedight vond, en aan den Sineeſchen Keizer by eede verplicht kende, antwoordde zynen Vader met weinigh, doch diep-inkervende woorden,

den, in dezer voegen: *Ik ken hem voor mynen Vader niet, die den Keizer niet getrouw wil zyn. Hebt gy de trouw, die gy den Keizer schuldig zyt, vergeeten, wie zal my kunnen berispen, indien ik ook de gehoorzaamheit, die ik aan u schuldig ben, vergeete. Veel liever heb ik te sterven, dan eenen Ryks-verrader ten dienste te staan.*

Naauwliks had *Usanguejus* deezen brief aan zynen Vader afgevaerdigt, of hy zond aanstondts een Gezandt aan den Tartarischen Monarch, met verzoek van hulp en bystandt tegen den Roover *Licungzus*, die 't Sineesche Ryk zoo onrechtvaerdiglyk zocht te bemachtigen. En om de Tarters des te gewilliger tot den optocht op te hitzen, beloofde hy hen een groote meenigte fyn Lynwaat, zyde Lakenen, Gout, Zilver, en een groot getal schoone jonge meiskens, daar in de Tarters, dewyl zy daar schaars van voorzien zyn, en veel meer man- als vrouw-volk hebben, groot vermaak scheppen. De Tarter, die lang op dus een gelegentheit geloert had, en de zelve nu geensins wilde verzuimen, slaat hem den koop toe, met toezegging van met een groot getal Krygs-knechten, die in de bezettingen van *Leaotung* lagen, hem by te komen. En het leed ook niet lang aan, of hy sloegh met een Heir van tachtigh duizend mannen op wegh, na de plaats daar *Usanguejus* met zyn Heir zich gelegert had, dien hy aldus aansprak: *Om in onze verwinning niet te mogen te leur gestelt worden, zoo acht ik oorbaar, en rade u wel ernstelyk, dat gy alle uwe Krygs-knechten gebied Tartarische kleederen en mutzen te dragen, en 't hair te korten, op dat de Roover, door deze krygs-streek bedroogen, ons alle voor Tarters aanziet: want uit myn Ryk, om de verre gelentheit, en gestrooitheit van myn volk, dat wyd en zyd in bezetting leit, kan ik u ter yl zoo groote hulp-troepen niet toevaerdigen.*

Usanguejus, dien de lust en begeerte van wraake te nemen d'oogen en 't herte geweldigh verblind had, bewillighde den Tarter alles in wat hy op hem verzocht, zonder te overdenken of t'overwegen, dat hy Tygers, volgens het spreekwoort der Sineezen, zelfs in 't Ryk bragt, om Honden daar uit te jagen. Dit onderling handelen, en toerusten ten stryde tegen *Licungzus*, ging in zoodanig een stilte niet toe, of hy kreegh wel haast kundschap van hun voornemen en toelegh; ook leed het niet lang aan, dat de Tarters, gevolgt van *Usanguejus* en zyn heir, quamen aantrekken; 't welk zoo groot een schrik onder den Roover braght, dat hy, zonder weêrstandt te durven bieden, de Hooft-stadt aanstondts op dit gerucht verliet, en de zelve zoo licht over gaf als hy die verovert hadt. Dan in 't uittrekken verzag hy zich wel van al 't kostelykste en dierbaarste, dat uit alle gewesten daar binnen gesleept was: hy roofde en nam ook weg alle de rykdommen van 't Paleis, en begaf zich met zyn gantsche aanhang na 't Landtschap *Xensi*, en plantte zynen Stoel in de Hooft-stadt *Sigan*, daar wel eer 't Hof en de Stoel der oude Keizeren was geweest. Zoo een groote meenigte van de voornaamste rykdommen en allerlei kostelykheden wierden uit dit *Peking* door dezen Roover en zyn aanhang met Wagens, Paerden, Kameelen en andere last-dragende beesten wegh gesleept, dat volle acht dagen daar meê door liepen, hoewel de schielyke overval der Tarters en haastigheidt hen dwong noch veel dingen te laten staan, die zy niet met zich op wegh konden nemen. En in deezer voegen wierden de overgroote rykdommen van Gout, Zilver, en andere dierbare kostelykheden, die zestien Keizerlyke ranken van den Stam *Taiminga*, zedert twee hondert en tachtig jaren, aldaar vergadert hadden, verstrooit en wegh gevoert. Dan in het vluchten met de roof wierd de Roover van den Tarter achterhaalt, en van al deze t'zamen geschraapte rykdommen (die *Licungzus* in 't weg spoeden geen kleen beletzel gaven) berooft. Maar wel wachte zich de Tarter van over de Geele Revier te trekken, om de Hooft-stadt *Peking*, die alreê vol schrik en aan 't deizen was, niet quyt te gaan. De Tarters, den Roover dezen buit dus afgezet hebbende, begaven zich na de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*, alwaar de Sineezen, zonder eenige

De Roover vlucht uit Peking met de rykdommen van 't Paleis.

ontſteltenis door de gantſche Stadt veroorzaakte.

De Roover verandert zyn zachten aart in wreedheit. Tot dus langh was 't woeden alleen maar byna tegen 't Keizerlyke Geſlacht geſchied; en ſcheen deeze Roover in 't begin zich eenigſins meêlydigh tegen de gemeente te toonen, om miſſchien des te minder weêrſtand te vinden; maar nu, als hy 't hecht in de vuiſt, en de Stadt in zyn macht hadt, begon hy eerſt zynen wreeden aart t'ontdekken, en dien dekmantel van meêdogentheit en minzaamheidt, daar meê hy 't volk zoo lang verſtrikt had gehouden, af te werpen. Voor eerſt deed hy alle de voornaamſte Overſten, onder ſchyn van iet gewichtigs met hen te willen verhandelen, in de Stadt by elkandre vergaderen. Deze ſlechte luiden, die door het gerucht van zyne goedtaardigheit en meêwaarigheidt d'oogen verblindt waren, begaven zich, zonder eenigh achterdenken of quaadt vermoeden, derwaarts; maar zagen wel haaſt op wat moer het aangeleit was. Want na een weinigh wachtens quamen ter plaatze, daar zy vergadert ſtonden, een groot deel van de ſnoodtſte en wreedſte roovers, die de bloetdorſtigheidt ten oogen uit zagh, op hen aanvallen, en braghten de meeſte met de ſchrikkelykſte en onverdragelykſte pynen, die te bedenken waren, om 't leven: maar d'andere, die rykelyk hadden om in de beurze te taſten, kochten hun leven met groote ſommen gelds vry.

Daar na gaf deze Roover zyne Krygsknechten, die hem zoo trouwelyk overal hadden bygeſtaan, deze heerlyke en ſchat-ryke Stadt ten beſten, om die uit te plonderen; 't welk met zoo een overgroote wreedheit, en alle vonden van de ſnoodſte moetwilligheden volbraght wierd, dat den Inwoonders noch de hairen te berg ſtonden als zy daar aan begoſten te denken.

Onder veel andere Overſten, die hy gevangen had gekregen, bevond zich ook zeker ſtok-oud man, met naame *Us*, wiens zoone, *Uſanguejus* geheeten, het opper-gezagh van 't gantſche Sineeſche Leger, dat op de grenzen van *Leaotung* tegen de Tarters te velde lag, aan bevoolen was. De Roover *Licungzus*, die niet duiſterlyk beſpeurde, dat *Uſanguejus* hem met zyn Heir groote afbreuk zou kunnen doen, dreigde deezen ouden man wreedelyk, en met d'onverdragelykſte pynen te zullen doen ſterven, indien hy zynen zoone niet aanſtondts belaſte en dwong (want groot gebiedt en gezagh hebben d'Ouders in *Sina* over hunne kinderen) zich met zyn Heir derwaarts te vervoegen, en aan hem den eed van getrouwigheidt te doen. Deeze weldaadt beloofde hy hen met groote geſchenken en waerdigheden te beloonen, en dat zyn zoone, als ook hy, indien hy zoo lang in 't leven bleef, geen kleen gedeelte van 't Ryk, zoo hy dat geheel quam te veroveren, zouden hebben. De ſtok-oude *Us*, op hoope van vry te raken, en verblindt door deze groote en hooge beloften, ſchreef hier op aan zynen zoone eenen Brief, die op deezen zin uit quam: *Us ſchryft aan zynen zoone.* *Door d'Aarde, den Hemel en 't Noodlot, kunnen de veranderingen en wiſſelvalligheden, die wy in deze wereldt aanſchouwen, te weegh gebragt worden. Ik doe u dan, ô Zoone, verwittigen, dat de Keizer* Zungchinius *en de heerſchappy van 't geſlacht* Taiminga *ten gronde gedempt zyn. De Hemel, die alles rechtvaerdiglyk uitwerkt, heeft het Ryk aan* Licungzus *overgegeven. Het is noodwendigh dat wy ons na den tydt ſchikken, en van de nood een deugt maken, indien wy alle ongevallen en een wreede dood willen ontgaan, en de gunſt en milddadigheit van* Licungzus *genieten. Hy belooft u met een Koninklyke waerdigheit te willen beſchenken, en alle eere en vriendtſchap te betoonen, indien gy zyne zyde wilt volgen, en hem met u volk hulde zweeren en voor Keizer erkennen. Aan uw toezeggen hangt myne behoudenis, en gy kunt my nu ſparen of om 't leven brengen. Overleg by u zelven, hoe veel gy aan den geenen verplicht zyt die u 't leven gegeven heeft.*

Uſanguejus, die zich grooteliks over dit ſchryven beleedight vond, en aan den Sineeſchen Keizer by eede verplicht kende, antwoordde zynen Vader met weinigh, doch diep-inkervende woorden, *Antwoord van Uſanguejus aan Us.*

den, in dezer voegen: *Ik ken hem voor mynen Vader niet, die den Keizer niet getrouw wil zyn. Hebt gy de trouw, die gy den Keizer schuldig zyt, vergeeten, wie zal my kunnen berispen, indien ik ook de gehoorzaamheit, die ik aan u schuldig ben, vergeete. Veel liever heb ik te sterven, dan eenen Ryks-verrader ten dienste te staan.*

Naauwliks had *Usanguejus* deezen brief aan zynen Vader afgevaerdigt, of hy zond aanstondts een Gezandt aan den Tartarischen Monarch, met verzoek van hulp en bystandt tegen den Roover *Licungzus*, die 't Sineesche Ryk zoo onrechtvaerdiglyk zocht te bemachtigen. En om de Tarters des te gewilliger tot den optocht op te hitzen, beloofde hy hen een groote meenigte fyn Lynwaat, zyde Lakenen, Gout, Zilver, en een groot getal schoone jonge meiskens, daar in de Tarters, dewyl zy daar schaars van voorzien zyn, en veel meer man- als vrouw-volk hebben, groot vermaak scheppen. De Tarter, die lang op dus een gelegentheit geloert had, en de zelve nu geensins wilde verzuimen, slaat hem den koop toe, met toezegging van met een groot getal Krygs-knechten, die in de bezettingen van *Leaotung* lagen, hem by te komen. En het leed ook niet lang aan, of hy sloegh met een Heir van tachtigh duizend mannen op wegh, na de plaats daar *Usanguejus* met zyn Heir zich gelegert had, dien hy aldus aansprak: *Om in onze verwinning niet te mogen te leur gestelt worden, zoo acht ik oorbaar, en rade u wel ernstelyk, dat gy alle uwe Krygs-knechten gebied Tartarische kleederen en mutzen te dragen, en 't hair te korten, op dat de Roover, door deze krygs-streek bedroogen, ons alle voor Tarters aanziet: want uit myn Ryk, om de verre gelentheit, en gestrooitheit van myn volk, dat wyd en zyd in bezetting leit, kan ik u ter yl zoo groote hulp-troepen niet toevaerdigen.*

Usanguejus, dien de lust en begeerte van wraake te nemen d'oogen en 't herte geweldigh verblind had, bewillighde den Tarter alles in wat hy op hem verzocht, zonder te overdenken of t'overwegen, dat hy Tygers, volgens het spreekwoort der Sineezen zelfs in 't Ryk bragt, om Honden daar uit te jagen. Dit onderling handelen, en toerusten ten stryde tegen *Licungzus*, ging in zoodanig een stilte niet toe, of hy kreegh wel haast kundschap van hun voornemen en toelegh; ook leed het niet lang aan, dat de Tarters, gevolgt van *Usanguejus* en zyn heir, quamen aantrekken; 't welk zoo groot een schrik onder den Roover braght, dat hy, zonder weêrstandt te durven bieden, de Hooft-stadt aanstondts op dit gerucht verliet, en de zelve zoo licht over gaf als hy die verovert hadt. Dan in 't uittrekken verzag hy zich wel van al 't kostelykste en dierbaarste, dat uit alle gewesten daar binnen gesleept was: hy roofde en nam ook weg alle de rykdommen van 't Paleis, en begaf zich met zyn gantsche aanhang na 't Landtschap *Xensi*, en plantte zynen Stoel in de Hooft-stadt *Sigan*, daar wel eer 't Hof en de Stoel der oude Keizeren was geweest. Zoo een groote meenigte van de voornaamste rykdommen en allerlei kostelykheden wierden uit dit *Peking* door dezen Roover en zyn aanhang met Wagens, Paerden, Kameelen en andere last-dragende beesten wegh gesleept, dat volle acht dagen daar meê door liepen, hoewel de schielyke overval der Tarters en haastigheidt hen dwong noch veel dingen te laten staan, die zy niet met zich op wegh konden nemen. En in deezer voegen wierden de overgroote rykdommen van Gout, Zilver, en andere dierbare kostelykheden, die zestien Keizerlyke ranken van den Stam *Taiminga*, zedert twee hondert en tachtig jaren, aldaar vergadert hadden, verstrooit en wegh gevoert. Dan in het vluchten met de roof wierd de Roover van den Tarter achterhaalt, en van al deze t'zamen geschraapte rykdommen (die *Licungzus* in 't weg spoeden geen kleen beletzel gaven) berooft. Maar wel wachte zich de Tarter van over de Geele Revier te trekken, om de Hooft-stadt *Peking*, die alreê vol schrik en aan 't deizen was, niet quyt te gaan. De Tarters, den Roover dezen buit dus afgezet hebbende, begaven zich na de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*, alwaar de Sineezen, zonder eenige

De Roover vlucht uit Peking met de rykdommen van 't Paleis.

eenige weêrſtand te bieden, voor hen de Poorten openden, en gewillighlyk in lieten. En door dit middel, en in deezer wyze, raakten de Tarters aan 't Ryk *Sina*, daar om zy zoo veele eeuwen den oorlogh met de Sineezen gevoert hadden.

En hoewel de Tarterſche Koningh *Zungteus* terſtondt, 't geen aanmerkens waerdig is, quam te ſterven, zoo dra de Tarters in 't Ryk vielen, zoo hielden zy evenwel niet op van hunne zeege te vervolgen, maar arbeidden vaſt met liſt en bedrog de herten der Sineezen te winnen en op hunne zyde te krygen. Want ſchoon met de doodt van *Zungteus* de zaaken der Tarters eenigſins verachterden, zoo was hen evenwel, door zyn ingeboorne ſchranderheit en kloek beleit, de wegh geopent, waar door zy met kleene moeite het gantſche Ryk zagen te veroveren. Hy liet een Zoontje van zes jaren na, dat hy, op zyn dood-bedde, tot navolger van 't Ryk verklaarde, en beval daarenboven zyne broeders, datze, dezes kinds halven, 's Ryks zaaken wel zouden gade ſlaan, en alles wyſſelyk beſtieren. D'oudſte deezer broederen kreegh het bewint der zaaken, en de voogdye over dit zesjarigh Zoontje, die ook alles, tot verwondering van alle Europiſche Vorſten en Koningen, zeer trouwelyk verrichtte, en groote dingen uitwerkte.

Uſanguejus zoekt de Tarters uit Sina te krygen;

Na dit beloop der dingen, en 't verdryven van den Roover *Licungzus*, zocht *Uſanguejus* het naaſte Koninkje uit den geſlachte *Taiminga* weêr op den Sineeſchen Throon te helpen. Hy dan, om dit op 't gevoeglykſte te kunnen uitwerken, bedankte de Tarters zeer hoogelyk voor hunne trouwe dienſten, verhefte hunne kloekmoedigheidt ten Hemel, die zy, in 't uitdryven van den Roover *Licungzus* uit *Sina*, getoont hadden. Na deze Lof-rede bood hy hen de beloofde Geſchenken aan, met verzoek, om, na het aanvaerden der zelve, uit den Ryke *Sina*, en na Tartarye te willen trekken, en voortaan het oude ongelyk, daar over zy zich nu genoeg gewroken hadden, te willen vergeeten. *Uſanguejus* kreeg op dit zyn verzoek een heel ander antwoord van de Tarters als hy zich ingebeeld had: want deze, die al lang te vooren hun antwoord op dit verzoek hadden vervaerdigt, antwoordden hem in dezer voege:

maar dat ſlaan zy hem liſtig af.

Het dunkt ons, 't en zy gy het anders geraden vind, noch veel te vroegh, om van u, en uit het Ryk Sina *te ſcheiden. Het ingewand des Ryks is van Roovers noch niet gezuivert; maar noch grootelyks daar meê beſmet. Gy kond zelfs overwegen wat groot onheil u over 't hooft hangt, dewyl de Roover* Licungzus *nu den Keizerlyken Stoel in* Sigan, *de Hooft-ſtadt van 't Landſchap* Xenſi, *heeft geplant. Wy hebben de ſchrik en vreeze onder dezen Verrader gebragt; word hy van ons vertrek verwittigt, hy zal met grooter macht het Ryk op nieuw in onruſt zoeken te helpen, en geheel en al veroveren; doch dan zal de verre gelegentheit der plaatzen ons beletten uw zoo ſchielik byſtandt te kunnen toevaerdigen. Weshalven is het beter datwe nu, voor ons vertrek, eerſt de Ryks-roovers tot den wortel uitroeyen, en u een geruſt en vreedigh Ryk overleveren, op dat uwen nieuw gekooren Koning des te weiniger weerſtands vinde. Wilt om de beloften, die gy aan ons gedaan hebt, niet eens denken; want die zyn by u zoo wel als by ons bewaart. Dan zoo gy, tot welvaren van 't Ryk, iet wilt uitrechten, trekt gy met een groote macht van Sineezen en Tarters op* Licungzus *aan, en zoek dien in de Hooft-ſtadt* Sigan *te verneſtelen. Wy zullen met d'overige macht der Tarters de Roovers uit het Landſchap* Xantung *doen ruimen; en dus doende zal het gantſche Ryk gezuivert worden, en in ruſt en vreede raken.* *Uſanguejus*, die hun toeleg en liſtige ſtreeken niet bemerkte, of zich zoo geliet, om hen niet te vertoornen, bewilligde eindelyk in hun voorſlag, en ſtond hen toe in 't Ryk te blyven.

De Tarters, eer zy, op het verzoek van *Uſanguejus*, met hun Heir in *Sina* trokken, om den Roover *Licungzus* daar uit te dryven, hadden eenige van de haare na hun eigen en de omleggende Landen gezonden, om op het haaſtighſte een groote macht van volk te preſten, tot het veroveren van 't Sineeſche Ryk. Dan geen geweldt gebruikten de Tarters op de Sinee-

Sineezen, maar ſtreelden hen vaſt met lieftalige en liſtige woorden, zoo lang deeze macht uit *Tartarye* niet aangekomen was. Middelerwyl dit dus vaſt aanſloerde, quamen de uitgezondene Tarters, met een groote macht van Tarters, uit de Ryken *Niuche* en *Niulhan*, als ook uit Weſt *Tartarye*, en uit Ooſt *Tupi*, (welke Ryken alle aan d'Ooſt-zee en boven *Jupon* gelegen zyn) en braghten ook met zich het zesjaarig Zoontje van hunne overleden Koning *Zungteus;* invoegen zy toen eerſt klaarlyk deeden blyken, datze na het Sineeſche Ryk dongen, en dat begeerden. En naauwliks haddenze met hunne gantſche macht den voet in *Sina* gezet, of zy riepen het zesjaarig kind voor Keizer van *Sina* uit, gaven hem den naam van *Xunchi*, en noemden het Keizerlyke Geſlacht, dat onder hem zyn begin zou nemen, *Taicung*. Dit kind, dat noch tegenwoordigh den Sineeſchen Throon bekleed, en nu ontrent den ouderdom van negen-en-twintigh jaren heeft, zette zich met een zonderlinge ſtemmigheit en majeſteit, die hem ten oogen uit zag, op den ouden Ryks-ſtoel, dien wel eer voor twee eeuwen zyne volken bezeten hadden. Deze jonge Vorſt, dus in volle kracht gezeten, hief in tegenwoordigheit van zyne Oomen en naaſte bloedverwanten, en al de zyne, met een mannelyke en geen kinderlyke reden, aldus aan: Uw geluk en deugt, en niet de myne, heeft my, lieve en ſtrydbare Oomen, en gy myne andere Princen, deze ſtandvaſtigheit gegeven, die gy in my ziet, en daar meê ik tegenwoordigh dezen Throon betreê. De veiligheit en zekerheit, daar meê ik op dezen Throon zit, zal ons zoo veel goeds te vooren ſpellen, als de vreeze en beſchroomtheit van *Licungzus* quaad en onheil te vooren ſpelde. Gy aanſchouwt hier d'eerſtelingen en beginſelen, die het veroveren van 't Ryk alreê verſchaft heeft. Dan ik houde my wel verzekert, dat gy in deugt en kloekmoedigheit zoodanig uitmunt, dat ik van nu af vertrouw meeſter van geheel *Sina* te zyn, ja, de geheele werelt niet alleen verwonnen, maar ook verzeekert ben te hebben. Tot loon van uwe trouwe dienſten en deughden (hoewel die na waardye niet te beloonen zyn) zal ik u met de rykdommen van 't veroverde Ryk en Koninklyke waerdigheden beſchenken en vereeren. Ieder quyte zich derhalven vroomelyk en ſtryde dapper.

...jonge ...rſche ...gh ... voor ...r van ...uitge...s.

Met groote verwondering wierd deeze reden van een zesjaarigh kindt van de gantſche vergadering aangehoort, en het gantſche Hof ſtond daar over als opgetoogen en tot ſtommens verwondert; invoegen een ieder uitborſt, *Dat de Hemel en noodlot dit kind tot Keizer verkooren had.* Ten zelven dage nam dit kind zynen oudſten Oom, na 't gebruik der Tarters, voor zynen Vader aan; zulks hy van dien tyd af van de Tarters met den tytel van *Amahan*, (de Sineezen zeggen *Amavang*,) 't welk in de Tarterſche tale 's Konings Vader betekent, genaemt wierd. Dezen wierd van hem ook het hoogſte en opperſte bewint des oorlogs aan bevolen; daar in hy zich zoodanig wiſt te quyten en te dragen, dat de Tarters hem voornamelyk voor 't bezit van 't Ryk hebben dank te weten: want hy muntte niet alleen uit in wyze raadſlagen en voorzichtigheit, maar ook in dapperheit en getrouwigheit; invoegen de ſchranderſte en wyſte der Sineezen over zyne raadſlagen en redenen verwondert ſtonden. Hy was daarenboven beleeft, minzaam en rechtvaerdigh; waar door hy de herten der Sineezen zonderling wiſt te winnen en op zyne zyde te krygen. Niet weinigh hulp hier toe de gunſt en vlyt der Sineeſche Overſten, die, (gelyk te vooren alreê verhaalt is) om den toorn en gramſchap van den Sineeſchen Keizer t'ontgaan, zich op de zyde der Tarters begeven hadden, en hunne Landsluiden, tegens eed en trouw, daar meê zy aan hun Vaderlandt verplicht waren, met ſchoone woorden en hooge beloften tot afvallen zochten te brengen.

's Keizers Oom krygt den tytel van Amavang.

Op den zelven dag wierden ook, uit laſt van den nieuwen Keizer en *Amavang*, eenige Regimenten Tarters aan *Vſanguejus*, die na 't Landſchap *Xenſi* was getrokken, om *Licungzus* op te ſlaan, met bezegelde brieven gezonden; waar in hy door den Keizer Koningh *Pingsi* (dat zoo veel als een bevree-

diger van het Westen beteekent) gemaakt wierd; en zou tot zyn Hof de Hoofdstad *Sigan*, in't Landschap *Xensi*, hebben; doch, tot erkentenis van onderdanigheit, jaarliks aan den Keizer schattingen brengen. Dezen streek had *Amavangus* bedacht, om *Vsanguejus*, die veel te weeg kon brengen, en de zaaken der Tarters in verwerring helpen, te vernoegen, en des te beter op hunne zyde te krygen. *Vsanguejus*, die van den Sineeschen Keizer nooit zoodanig een ampt zag te verwachten, en de Tarters met zoo een groot Heir op hem aan komen, dat hy geen kans noch middel zagh om hen weêrstandt te konnen bieden, breekt zyn trouw, die hy tot dus lang behertigt had, ontfangt de nieuwe eere, en erkent den Tarter voor rechtmatigen Keizer van *Sina*.

Vsanguejus valt den Sineezen af.

En in dezer voegen wierd de geene, die een weinig te vooren, tot bescherming der Sineezen, tegen de roovers te velde trok, gedwongen en genoodzaakt tegen de Sineezen, en zyne eigen Landsluiden, te vechten, en met de Tarters het Ryk *Sina* te helpen veroveren. *Vsanguejus*, die een strydbaar Prins was, heeft, met bystand der Tarters, zeer lichtelyk de roovers uit het Landschap *Xensi* verdreeven, en daar na zyn Hof, uit last van den Keizer, in de Hooft-stadt *Sigan* gaan houden. En dus verhieven de Tarters dezen Heer, die zoo meenig maal tegen de Tarters te keer was gegaan, en hen groote afbreuk had gedaan, tot de hoogste eere en waerdigheit; doch benamen hem alle bedieningen van krygs-zaken; wel wetende wat zoo een ervaren Veldt-overste, indien Fortuin de voet den Tarters quam dwers te zetten, in tydt en wyle zou kunnen uitrechten.

Wat uitgang den Roover *Licungzus* te beurt is gevallen heeft niemant ooit kunnen vernemen, noch te weten krygen; maar wel dat zyn gantschen opstendigen hoop, en krygs-macht, van *Vsanguejus* verrast en ter neer gehouwen wierd. Eenige willen dat hy van *Vsanguejus* in een gevecht van kant geholpen wierd; hoewel hy nooit levendigh of doodt weêr te voorschyn is gekomen.

D'andere Tarters, die, volgens het besprek van *Vsanguejus*, na *Xantung* en *Peking* met hunne heirkrachten waren getoogen, veroverden deze Landschappen in korten tydt zonder slagh of stoot, en versterkten hunne Legers geweldigh met Sineesche Oversten en Krygs-knechten, die by heele troepen, dewylze zeer vriendelyk ontfangen wierden, tot hen quamen over loopen. Want zy gaven eenen ieder, zonder onderscheid, verlof van hunne Vaendels te volgen, zelfs ook hunne overwonnelingen, indienze slechts maar hun hair na de Tartersche wyze wilden laten scheeren, en als de Tarters gekleed gaan. Ook lieten de Tarters zich hier aan zoo veel gelegen leggen, datze het zelfste wel uitdrukkelyk door 't gantsche Ryk opentlyk, en op straffe van hoog verraat, deeden afkundigen; een werk dat de Tarters, in 't bevorderen van hunne zeege, dikwils geen kleen beletzel veroorzaakt heeft; gemerkt de Sineezen te dien tyde met hun hair groote hovaardye bedreeven, en toen heftiger, tot behoudenis van 't hair, dan van 't Keizerryk en hunnen Keizer, vochten; invoegen duizenden liever hun geheel hooft, dan het bloot hair, te verliezen hadden.

Tarters krygen grooten aanhang.

In dit veroveren der Steden en Landen ging het den Tarters zoo geweldigh voor de wind, datze, binnen den tydt van een jaar, vier Noordtsche Landtschappen, als *Peking*, *Xansi*, *Xensi* en *Xantung*, (zonder *Leaotung* daar onder te rekenen) onder hunne gehoorzaamheit en geweldt braghten. Dan een wonderlyke streek en vond van herten te winnen stelde ook de Tarter, in 't veroveren van al deeze plaatzen, in 't werk: want d'oude wyze van de Sineesche regeering hield hy in wezen, nochte bragt daar in geene verandering, en, daar over men zich noch meer heeft te verwonderen, liet de bestiering der Steden en Landschappen in handen der Sineesche Philosofen, die de zelve te vooren bedient hadden. In het onderzoeken der Geleerden, daar af op *pag.* 24. gesproken is, wierd ook geene verandering gemaakt, maar doorgaans de zelfste zwier en orde gehouden, 't welk niet

De Tarters maken geen verandering in de regeering.

niet min liftig als wyffelyk van de Tarters was aangeleit: want dewyl zy dus d'Inboorlingen, en luiden die zy zelfs verheven hadden, met de heerschappye lieten geworden, zoo begoften de Sineezen de Tarters met zonderlinge gunft en vriendschap te bejegenen. Alleen behielden de Tarters het bewind en opper-gezag der Krygszaken aan zich; hoewel zy ook de getrouwfte Sineezen voor Overften daar in gebruikten, en tot d'aanzienlykfte Ampten bezigden. Zelf in de Keizerlyke Hooft-ftadt *Peking* wierd ook de zelffte orde der Ryks-raden onderhouden, en in de zes hooge Recht-banken, die van aller geheugen her onder de Sineefche Keizers geweeft waren, alleen die verandering gemaakt, dat d'een helft der regeerende Perfoonen uit Tarters, en d'ander helft uit Sineezen zou beftaan.

Midlerwyle hadden de Landvoogden en Overften van de Zuiderlyke Landschappen, (daar uit, met het opftaan van de Roovers, d'oproer eerft haren oorfprong genomen had) alsze de nood, daar in de Keizer ftak, verftonden, groote hulp-troepen en krygs-benden by een vergadert, en waren alreê op den weg in 't aantrekken, om den Keizer met al hun macht te komen ontzetten en verloffen. Maar als zy 's Keizers overlyden, en 't overgaan der Stad vernamen, deeden zy alle hunne krygsbenden te rugh roepen, als ook alle de vaartuigen en fcheepen, daar in jaarliks d'eetwaren en andere nootzakelykheden na 't Keizerlyke Hof te *Peking* gevoert wierden. En niet lang leed het aan, of zy verftonden ook, hoe de Tarters in 't Ryk gevallen, en dat verovert hadden; 't welk hen tot d'uitterfte droefheit en verflagentheit bragt.

-quan-vord eizer oren. Zeer groot was ook de fchrik en vreeze onder de Sineezen te *Nanking*, d'eerfte Hooft-ftadt van 't Landtschap *Nanking*: want de verbaaftheidt had de herten van deeze luiden der mate bevangen, datze niet wiften werwaarts zy zich te keeren hadden. Eindelyk fchepten evenwel d'Overften weêr moed, en verkooren, na lang onderling beraadflaan, zekeren Koning, uit den geflachte *Taiminga*, tot Keizer, en noemden hem *Hunquang*. Deze Vorft, die wel de naafte aan de Sineefche Kroon fcheen te zyn, dewyl hy een zoons zoone van den Keizer *Vanlieus*, en neef van den Keizer *Zungchinius* was, had altyds zyn Hof in 't Landtschap *Honan* gehouden; maar zich nu, uit vreeze voor de Roovers, daar van daan na *Nanking* begeven, alwaar d'inwoonders hem met groote ftaaci en heerlykheit de Sineefche Kroon op zetten, met hoope, van wat gewichtigs onder hem, dewyl hy een ftrydtbaar Vorft was, te zullen uitrechten. Naauweliks was hy tot den Keizerlyken Throon verheven, of hy zond eenen Gezandt aan de Tarters, met verzoek van vreede, en aanbieding van al de Noordfche Landschappen, die zy verovert hadden. Dan de Tarters konden wel bevroeden waar op dit verzoek van vreede gemunt was; dewyl de Sineezen alleen maar zochten tyd te winnen, en 't oorlogh uit te ftellen, tot datze weêr nieuwe krachten van geldt en volk by een zouden vergadert hebben. Derhalven gaven de Tarters den afgezondenen Gezandt dit kort, doch bondigh antwoord: *Datze van een ander geenfins wilden ontfangen 't welk hen zoo veel bloeds gekoft had, en zy alreeds in hun geweld hadden. De Overften, die den Keizer gekroont hadden, zouden hun befte doen om den zelven wel te befchermen: dat zy het gantfche Ryk of niet met allen wilden hebben, en ook niet eer de wapenen neêrleggen, voor datze tot hun lang gewenfcht oogmerk gekomen waren.* *De nieuwe Keizer begeert vreede, dat de Tarter afflaat.*

Midlerwyle de afgezondene Sineefche Gezandt dus onverrichter zaake van den Tarter weder keerde, en beide de partyen zich vaft ten oorlogh toeruftten, verfcheen in de Stadt *Nanking* zeker Jongeling, die zich uitgaf voor den oudften Zoone van den Keizer *Zungchinius*, en dit zyn zeggen met geen kleene teekenen van waarheidt fcheen te beveftigen; ook hadden ('t geen zyn zeggen noch meer geloof gaf,) veele Gelubden of Kamerlingen, die in 's Keizers Hof verkeert hadden, kennis aan hem. Dan *Hunquang*, die met de zucht van heerfchen te zeer ingenoomen was, en de fmaak van 't Ryk alreeds weg had, wilde hem, *De Zoon van Zungchinius komt tot Nanking.*

om niet uit de heerſchappy en van den Throon te raken, nooit voor wettigen zoone van *Zungchinius* erkennen noch aannemen. Hy deed hem daarenboven gevangen nemen, om hem, als een verrader, te doen ſterven, waar door deze nieuwe Keizer *Hunquang* by d'Overſten, die zich hier tegen ſtelden, en dezen Jongeling zyn zeggen geloof ſcheenen te geven, geweldigh in den haat raakte. Dit werk ſcheen groote oproer te zullen veroorzaken, en ſchoot de twiſt eindelyk zoo weeligh looten, dat de Tarters midlerwyle gelegentheidt kregen van 't Landtſchap *Nanking* te veroveren; waar in zy zeer weinig weerſtand vonden, dewyl veele Overſten hem het inkomen niet beletten; maar in tegendeel, tot afbreuk van *Hunquang*, met raad en daad zochten te ſtyven. De Tarters quamen hier op terſtond in het gebied van *Hoaigan*, d'eerſte Hooft-ſtadt van 't Landtſchap *Nanking*, namen, zonder lang te zammelen, den Ooſterlyken oever van de Geele Revier in, en voeren aanſtonds met ſcheepen daar over; hoewel d'andere oever met zoo een groot getal Sineeſche Krygs-knechten bezet ſtond, datze, zoo te zeggen, eenen dyk van hunne laerzen of ſchoenen zouden kunnen opgeworpen, en daar meê de Tarterſche Ruitery het voort trekken belet hebben. Maar hier bleek de waarheit van het ſpreekwoord: te weten, dat de moed en dapperheit in den oorlog veel meer kan uitrechten dan de meenigte der Krygs-knechten: want naauwliks hadden zich de Tarters te ſcheep begeven, om over de Revier te trekken, of de Sineeſche Krygs-knechten verlieten den oever van de Reviere, en liepen op de vlucht, als een deel Schapen, die den Wolf van verre zien aan komen. De Tarters, dus zonder weerſtand te vinden, over de Geele Revier geraakt, vallen, met het gros van hun Heir, in dat overtreffelyke Landſchap *Nanking*, en veroveren en nemen alles wegh wat zy aan de Noord-zyde van de Reviere *Kiang* vonden leggen. Alleen bood het ryke en ſchoone *Jangcheu*, de zevende Hooft-ſtadt van 't Landtſchap *Nanking*, een tydt lang weerſtand, en deed meenige ſterke uitval op de Tarters; waar in ook een zoon van zeeker Tarters Koninkje te ſneuvelen quam. In de Stadt was tot Overſte geſtelt van Keizer *Hunquang* zeker *Zuus Colaus*, die hem zeer getrouw was, en daar binnen met een ſterke krygs-bezetting lag, om de Stadt ten uitterſte te beſchermen. Maar hoe trouw deze Heer, ten dienſte van den Keizer en 't Vaderland, zyn eer en eed betrachtte, en hoe mannelyk hy zich ter weer ſtelde, moeſte hy evenwel ten leſten voor het groot geweldt der Tarters zwichten, en de Stadt laten veroveren. Alle de Krygsknechten en Burgers wierden ter neer gehouwen, de huizen uitgeplondert, en de doode lyken daar na boven op de huizen (op datze door den ſtank, en het uitwaaſſemen der verrotte dampen, geen peſt zouden veroorzaken) gelegt, en dus met de gantſche Stadt, en des zelfs Voorſteden, tot aſſche verbrand.

Word gevangen gezet. — *Waar door de Sineeſche zaken verachteren.* — *De Sineezen vluchten.* — *De Stadt Jangcheu word verovert.*

De Tarters groeijen in macht aan.

Geweldigh groeiden de Tarters hier in macht en moogentheit aan, en verſterkten, met het veroveren van zoo veele plaatzen, grooteliks hunne Krygsmacht; ten anderen deed dit hunne krachten ook niet weinigh vermeerderen, dat de Krygs-overſten van andere Steden en Krygs-benden tot hen quamen overloopen, waar af de meeſte hunne zelve ampten behielden, die zy onder de regeering van den Sineeſchen Keizer bekleed hadden; de zommigen wierden ook tot hooger ampten en waerdigheden verheven, als zy ooit by den Sineeſchen Koning gehadt, of te verwachten hadden. En dewyl de Tarter de geene, die vrywillig hem toevielen, zeer beleeft en vriendelyk bejegende, en in tegendeel de Steden, die hem weerſtand booden, en zyne macht tegenſtreefden, zeer wreedelyk handelde, zoo bragt hy hier door te weeg, dat een ieder, om de ſtraffen en 't mishandelen t'ontgaan, het eerſte omhelsde en verkoos; invoegen de Tarter door dit middel, zonder eenige moeite, alle de plaatzen, die in 't Noorden over de Revier *Kiang* zyn gelegen, onder zyn geweld en gehoorzaamheit bragt. Na het veroveren van deze plaatzen hield de Tarter zich niet ſtil, maar zocht zyn zeege te vervolgen, en voor eerſt de Hooft-ſtadt *Nanking*, daar in eertyds

tyds de oude Sineeſche Keizeren hun Hof plachten te houden, aan te taſten. Deze Stadt leit op den Zuiderlyken oever van de Revier *Kiang*, die het gantſche Ryk *Sina* in een Zuider en Noorder gedeelte verdeelt, en 't Landſchap *Nanking* in 't midden door klooft. Derhalven moeſten de Tarters, om deze Stadt te krygen, en by den nieuwen Keizer te komen, die zich daar binnen bevond, met ſcheepen over de Revier trekken, daar toe zy een groot getal by een vergadert hadden. Met geen kleen getal van ſcheepen waren ook de Sineezen voorzien, die met hun Vloot, onder 't bevel van zeekeren ſtrydtbaren Vorſt *Hoangchoang*, aan d'overzyde van den oever lagen. De Tarters beſprongen de Sineezen met felle aanvallen, en wierd aldaar ter weder-zyde mannelyk gevochten, met een groote neêrlaag der Tarters; invoegen *Hoangchoang* deed blyken, dat de Tarters van de Sineezen konden overwonnen worden. Dan niet lang wilde hem het geluk hier dienen; maar wierd, na een wyle vechtens, door een van zyne eigene Overſten, met een ſchicht verradelyk geſchoten, die hem binnen weinig uuren het leven benam. De verrader, die dit verraad lang in zynen boezem gebrouwen had, en daar toe van de Tarters met groote beloften, van een ampt te zullen verkrygen, gebragt was, was *Thienus* geheeten, en in 't Landſchap *Leaotung* gebooren, hoewel hy van kinds-been af onder de Sineezen gedient had. Door dit ſneuvelen van dezen Veld-overſte raakten de zaken der Sineezen geweldig weêr in 't voetzand, en liep 't geheele Ryk verlooren; daar aan noch eenige hoope van behoudenis waar geweeſt.

De verrader *Thienus*, die zich niet vernoegt hield met deeze vuile daadt begaan te hebben, begaf zich, om noch iet van meer belang uit te rechten, met zyn volk op de vlucht, en binnen de Stadt *Nanking*, onder ſchyn van eenen trouwen Overſten, by den Keizer *Hunquang*, die, na het ombrengen van *Hoangchoang*, meê van daar gevlucht was. Zoo dra de Tarters met hunne ſcheepen en macht over de Revier waren geraakt, en verſtonden dat de Keizer het op 't vluchten had geſtelt, vervolgden zy hem gezwind, en als een blixem, achter na. Als *Thienus* de Tarters zag aankomen, deed hy den Keizer door zyn volk in verzeekering nemen, en leverde hem aan de Tarters over; 't welk zich toedroeg in Zomermaand, des jaars duizend zes honderd en vyf-en-veertig. De Tarters bragten den Keizer niet terſtondt om 't leven, maar zonden hem, tot een zeegepraal der Tarters, naar de Keizerlyke Hooftſtadt *Peking*, alwaar hy voor de Stadts wallen, ten aanzien van den Tarterſchen Keizer, met een pees van een booge geworgt wierd; welke doot by de Tarters zeer edel en hoog geacht word. En dus quam deze Keizer *Hunquang*, als hy noch geen jaar geregeert hadt, door liſt en verraad van dezen ſnooden *Thienus*, te ſneuvelen. Desgelyks bragten de Tarters ook den boven gemelden Jongeling, die zich voor den zoone van *Zungchinius* uitgaf, en in de gevankenis gevonden wierd, met een peze om 't leven; en niet alleen wierden deze, maar ook al de geene, die zy uit den Keizerlyken geſlachte in handen kregen, van kant geholpen. Want het is een gebruik in *Sina*, en ook in geheel *Aſia*, dat al de vrienden der Koningen, als een Ryk verovert word, door den verwinner ten gronde uitgerooit en verdelgt worden.

Keizer Hunquang word verradelyk aan de Tarters overgelevert, en gedoot.

Na het volbrengen van deze dingen ſtortten de Tarters met hun Heir in de Hooft-ſtadt *Nanking*, veroverden de zelve zonder ſlag of ſtoot, en maakten het Keizerlyke Hof, (daar in eertydts d'oude Sineeſche Keizeren zich onthielden,) en de Keizerlyke Graftſteden, uit een oude en ingebooren haat, tot deerlyke puinhoopen, zonder evenwel de burgerlyke huizen in 't minſte te beſchadigen. Voorts veroverdenze, zonder eenige weêrſtand te vinden, al d'andere Steden van dit Landſchap, de welke haar, om de wreedheit en 't mishandelen t'ontgaan, willig en bereid aan de Tarters over gaven.

De Tarters veroveren Nanking.

Naauwliks hadden de Tarters het geheele Landtſchap *Nanking* onder gehoorzaamheit gebragt, of een gedeelte van het Tarterſche Heir begaf zich na *Hangcheu*, d'eerſte Hooft-ſtadt van 't

Landschap *Chekiang;* maar het ander gedeelte trok over de Revier *Kiang*, om de Zuiderlyke Landschappen, als *Kiangsi*, *Huquang* en *Quantung*, te veroveren. Ontrent deze Stadt was de bloem, en het puik der gevluchte Sineesche Krygs-knechten en Veld-oversten by een vergadert, om eenen nieuwen Keizer, *Louangus* geheeten, uit den geslachte *Taiminga* te verkiezen. Dan deze Vorst sloegh het aanvaerden van de Keizerlyke waerdigheit beleefdelyk af, en hield zich vernoegt met den Koninklyken tytel; 't welk hy misschien te dien inzichte deed, om, met het dalen van zoo hoog een trap, niet al te groot een slag te geven, en de smerte van zynen ondergang des te minder te gevoelen. Den geenen die hem gunstig waren, en met den Keizerlyken tytel zochten te vereeren, gaf hy dit tot antwoord: *Dan zal ik de Keizerlyke waerdigheit aanvaerden, als myne Krygs-knechten de Tarters verdreeven, en maar een eenige Keizerlyke Stadt verovert hebben. Stryd derhalven veel dapperder als gy gewoon zyt te doen.* Zyn Ryk had geen drie dagen geduurt, of hy zagh de Tarters op hem aan komen, om hem en zyn volk op te slaan, en uit den Ryke te verjagen. Hy, een strydbaar en moedig Vorst, porde en moedighde zyne Krygs-knechten tot vechten, en weêrstandt te bieden; 't welk zy alle beloofden te doen, indien men hun hunne verdiende wedde betalen wilde; te weten, hun oogmerk draaide hier op uit, om te dien tyde (nu men hen ten hoogste van doen had) zoo wel hunnen Koningh, als de Burgers, geld af te perssen, en daar na stil te zitten en hunne handen t'huis te houden.

Louangus word Sineesch Koning gekoren.

Groote liefde van Louangus tot zyne onderdanen.

Louangus, die in beleeftheit en goedertierentheit onder de Sineezen byna zyns gelyken niet had, en den ondergang van deeze vermaarde Stadt niet konde lyden, en met de burgers, die alle oogenblik de doot voor hunne oogen zagen, zeer groote deernis had, bewees toen hoe zeer hy zyn volk beminde, en hunner behoudenis hem ter herten ging. Te weten, hy vervoegde zich op de vesten der Stadt, en badt met geboogen knien den Tartarischen Veldoverste, dat hy de Stadt en Burgery wilde verschoonen; *Maar doet*, zeide hy, *met my wat gy wilt: ik zal my aan u tot een offerhande voor myne onderdanen overgeven.* Hy dit zeggende, gaf zich al willens aan de Tarters over, en liet zich vangen, zonder te overdenken wat hem zou mogen over komen. De Tarters, die niet weinig hier over verwondert stonden, belastten aan de burgers, datze de poorten van de Stadt te sluiten hadden, op dat noch hunne, noch de Sineesche Krygs-knechten van *Louangus* daar binnen zouden komen. Toen ging het op een neêrhouwen, en vervolgen der Sineesche Krygs-knechten van *Louangus*, die buiten de Stadt lagen, en hunnen Oversten niet gehoorzamen wilden; dan weinig quamen 'er evenwel door sabels en pylen der Tarters om, maar by duizenden verdronken 'er in 't water. Voorby de Zuider Poort der Stadt stroomt zeekre Revier *Cienthang*, die meer als een myl breed is, en daar over de vluchtende Krygsknechten, die vol schriks en verwarring staken, met schuiten wilden varen, om hun lyf te bergen; maar sprongen met zoo groot een meenigte te gelyk in de schuiten, datze door de zwaarte aan 't zinken raakten, waar door veel duizenden van Krygs-knechten te verdrinken quamen.

Veele duizenden Soldaten verdrinken.

Hangcheu gaat over.

Na dit verjagen en dood slaan der Sineesche Krygs-knechten quamen de Tarters (dewyl zy geene schuiten hadden om d'overige vluchtelingen over de Revier t'achtervolgen,) de Stadt *Hangcheu* weêr naderen, en veroverden de zelve, zonder datze evenwel de Stadt eenige afbreuk, of den burgeren eenig geweld aan deeden.

Zoo dra de Tarters deze Stadt verovert hadden, haaldenze uit zeekere Vaart, aan de Noord-zyde van de Stad gelegen, die haar water door het Noorder gedeelte van dit geheele Landschap zend, en alleen door een dyk van de Revier *Cienthang* gescheiden word, alle de schuiten, die in de zelve lagen, over dezen dyk, en bragtenze in de Vaart. Zy met dit vaartuig dus voorzien, staken daar meê, zonder eenigh belet of tegenweer te vinden, over de Revier *Cienthang*, en rukten voorts op *Xaoking*, de schoonste en

netste

netste Stadt van geheel *Sina*, aan, die haar, zonder slagh of stoot, vrywillig aan de Tarters over gaf. De Tarters kregen deze Stad, zonder eenig geweld daar op te plegen, gewilliglyk in, en zouden op den zelfsten voet lichtelyk al d'andere Zuiderlyke Steden van 't Landtschap *Chekiang* verovert hebben; dan alsze opentlyk deeden afkundigen en gebieden, dat ieder zyn hair op de Tartersche wyze te scheeren had, begosten de Sineesche Krygs-knechten en Burgers (dien meer hun hair als hun Land ter herte ging) na de wapenen om te zien, en dreeven de zeegpralende Tarters niet alleen weer uit de Stadt, maar ook tot aan de Revier *Cientang*, ja dwongen hen, met neêrhouwen van eenige honderden, datze over de Revier moesten trekken. En gewisselyk hadden de Sineezen de Revier terstondt weten over te trekken, en de Tarters t'achtervolgen, zy hadden niet alleen de veroverde Hooft-stadt, maar ook al 't overige weder gekregen; doch zich wel vernoegt houdende, datze alleen hun hair behouden hadden, staakten zy het vervolgen hunner zeege, en booden alleen weêrstand aan den Zuiderlyken oever van de Reviere, alwaar zy, met het opwerpen van verscheide Bolwerken, zich versterkten. En in dezer voegen wierden de lang zeegpralende Tartersche wapenen zoodanig bedwongen, dat de Tarters een geheel jaar stil zaten, zonder iet gedenkwaerdigs op de Sineezen te verrichten.

[Sinee-]sche [Kr]ech[ten v]oor [h]air, [ver]jagen [Ta]rters.

De Sineezen, die nu hunnen getrouwen *Louangus* dus onnoozel waren quyt geraakt, zochten nu weêr een Opperhooft op te rechten, dryvende de meeste dat men zeekren *Lu* (een Koning, uit den geslachte *Taiminga* gesprooten,) tot Keizer behoorde te verkiezen; dan deze voortreffelyke Vorst sloeg dien hoogen tytel en Keizerlyke waerdigheit af, en wilde alleen maar den naam van Herstelder des Ryks aanvaerden.

[Lu] neemt [ty]tel van [Hers]telder

De Tarters, die hunne Krygs-heiren vry van volk gezwakt, en niet gewichtigs daar meê uit te rechten zagen, ontbooden midlerwyle nieuwe Krygsbenden uit de Hooft-stad *Peking*, waar meê zy groote vlyt aanwendden om over de Revier *Cienthang* te raken; maar wat moeite zy aanwendden, het liep hen alles tegen en vruchteloos af. Dus begosten de vervallen Sineesche zaken het hooft een weinigh weer uit het voetzand op te heffen, en 't liet zich aanzien als ofze groote overwinningen op de Tarters zouden bevochten hebben, indienze hunne krachten by een hadden gehad; maar de lust en begeerte van te heerschen, en de nyd en na-yver van elkandre de kans af te kyken, deeden deeze goede hoope en alle aanslagen in rook verdwynen. Want de Krygs-knechten en Veldt-oversten van 't Landschap *Fokien*, die zich met de vlucht uit *Chekiang* begaven, hadden zeker Koninkje, *Tangus*, uit den geslachte *Taiminga* gesprooten, met zich genoomen, en riepen hem in 't Landschap *Fokien*, dat dicht aan *Chekiang* grenst, voor Keizer uit. Deez, die trots van aart was, en zich niet wel in die moogentheit wist te matigen, wilde terstond dat het Koninkje *Lu* afstand van 't Ryk zou doen, en de heerschappy neêr leggen; met voorwenden, dat hy weinig Steden verovert had, en ook den Sineeschen Kizeren zoo na in bloede niet bestond als hy. *Lu* braght daar tegen in, dat d'onderdanen hem allereerst verkooren hadden, en zyne overwinningen uitweezen wat dienste hy den Vaderlande beweezen had. Met blyde oogen zagen de Tarters deze twist aan, en lachten daar over niet weinigh in hunne vuist, als hebbende daar door gelegentheit bekomen om iet gewichtigs, tot afbreuk der Sineezen, uit te rechten, en 't Ryk in hun geweld te brengen; even alleens gelyk de Visscher, (na 't zeggen der Sineezen) terwyl het vogeltje en 't mosseltje tegen elkandre vechten, hen beide weg neemt, en alleen met de winst gaat stryken. Nooit hebben deze twee nieuw-gekooren Koninkjes hunne wapenen willen vereenigen, noch d'een den ander wyken, om met gelyke macht op den Tarter los te gaan, maar lagen geduurig, tot elkanders onderling verderf, overhoop. En dewyl *Lu* maar acht Steden onder zyn gebied had, en deze de soldye van zoo veel Krygs-knechten, als hy wel van nooden had, om den Tarter aan

Tangus word tot Sineesche Keizer verheven.

Tweedragt tusschen Lu en Tangus.

aan te vallen, niet konde opbrengen, zoo leide hy alleen maar op zyn eigen bescherming toe, en dorste nooit met dus een kleene macht over de Revier trekken. De Tarters midlerwyle spitsten verstand en zinnen, op wat wyze zy met hun gantsche Heir over de gemelde Revier *Cienthang* zouden raken: want met scheepen daar over te steeken, dachte hen te groote stoutheit te zyn, gemerkt zy wel wisten dat *Lu* zelf zeer veele scheepen, die hy uit der zee had gebragt, en van grof geschut wel voorzien waren, by zich hadt; maar het geluk heeft den Tarters in dit werk zonderling gedient, en al deeze zwarigheden weg genomen. Het was juist te dien tydt (als of niet alleen de menschen, maar ook de Hemel zich tegen de Sineezen gekant had) een zeer drooge en heete Zomer, en de Revier aan 't Zuiden (niet verre van de Stadt *Tunglieu*, daarze haaren loop door de bergen neemt, en weinigh waters van de zee ontfangt) zeer ondiep geworden.

De Tarters trekken over de Revier Cienthang.

De Tarters hier af door eenige ontrouwe Sineezen verwittigt, vonden hier een waadbaren wegh voor hunne Ruitery; zulks de paerden met gemak daar over kosten, en naauwliks tot aan de knien in 't water stapten. Naauwliks waren 'er twintig van het voetvolk over gekomen, zonder eenig tegenweer te vinden, (want ter zaake van de scherpe en steile bergen waren aan deeze kant geene Sineesche Krygs-knechten gestelt) of de Sineezen, die zich daar in d'omleggende gewesten bevonden, en door de huisluiden van het over trekken der Tartersche Ruitery verstendigt wierden, begaven zich op de vlucht, om hun lyf te bergen. Het Koninkje *Lu* kreeg door deze tyding zoo groot een schrik op den hals, dat hy zelf de Stadt *Xaoking* verliet, en met de scheepen (want hy betrouwde zich niet op het vaste land) na het Eiland *Cheuxan*, 't welk recht tegen over *Ningpo* (de negende Hooft-stadt van 't Landtschap *Chekiang*) gelegen is, vluchte; en heeft zich, zedert dien tyd, eenige jaren daar op onthouden.

Het Eiland Cheuxan word een Ryk.

Dit Eiland, dat toen byna van geen ander volk, dan van een deel arme Visschers en Boeren, bewoont wierd, is nu, door den toeloop van veele Sineezen, die tot dezen *Lu*, als een beschermer en voorstander van hun hair, hunne toevlucht namen, een groot en machtig Ryk geworden, daar in tegenwoordigh twee-en-tzeventig Steden getelt worden. En in dezer voegen hebben de Tarters, zonder slagh of stoot, zeer lichtelyk al d'andere Steden van 't Landschap *Chekiang* verovert en onder hun geweld gebragt; de Stadt *Kinhoa* alleen, daar in de Tutang, of opperste Overste van 't gantsche Landtschap, woonde, heeft de zege der Tarters eenige maanden verwylt en opgehouden; maar de Tarters, om hunne andere overwinningen, met het veroveren van deze eene Stadt, niet te beletten, gingen hun Leger in drie schaaren verdeilen, en zonden d'eene schaar door de Stadt *Khiucheu*, en het gebergte; de tweede door *Vencheu* en langs de strand, na het Landschap *Fokien*; maar de derde bleef het beleg van *Kinhoa* by woonen. De Overste van deze Stadt, die toonen wilde dat zyn Vaderlandt mannen uitleverde, deê den Tarters in het beleg zeer veel afbreuk, en groote neêrlagen: want hy speelde zonder ophouden met het grof geschut op hun Leger, zulks hy eindelyk hen dwong, datze met het Leger wat verder van de Stadt moesten gaan leggen, wildenze voor het donderen van 't geschut bevryd wezen. Eindelyk, om de Stadt te dwingen, deeden de Tarters uit de Hooftstadt *Hangcheu* meê grof geschut in 't Leger brengen: waar meê zy in de wallen in korten tyd zoo groot een opening maakten, datze daar door met hun gantsche Heir ter Stadt in drongen, en de zelve te vuur en te zwaerde deerlyk verdelgden. De Overste zelf, om niet in 's vyands handen te vallen, deed zich, en zyn heele huisgezin, met een ton bussekruit in zyn Hof in brand te steeken, levendig verbranden.

De Stadt Kinhoa gaat over.

Het een Leger van de boven gemelde drie, dat in 't Landtschap *Fokien* zou vallen, om het zelve te veroveren, was nu alreê in 't aantrekken; maar vond zich in geen kleene zwarigheit, op wat wyze het, ten minste afbreuk des Heirs, daar in zou raken; en dat ter oorzake van de steile en spitze bergen,

die het in 't intrekken voor de borst kreeg. Want tusschen het Landtschap *Fokien*, en de Landtschappen *Quantung*, *Kiangsi* en *Chekiang*, leit een onophoudelyke ry van hooge en steile Bergen, die dit *Fokien* van deze drie Landschappen afscheiden: en om daar over, en in *Fokien* te komen, heeft men eenen ongemakkelyken weg van drie dagen reizens, over 't gebergte, af te leggen. Zeer lichtelyk hadden de Sineezen de Tarters in het door trekken kunnen stuiten, indienze slechts de sterkste en onbegankelykste plaatzen met een klein getal Boeren bezet hadden. Maar de Sineezen waren voor d'aankomst der Tarters met zoo groot een schrik bevangen, datze byna door het zien der Tartersche paerden een beroerte op 't lyf kreegen, en zich uit het gebergte, datze onbezet lieten, op de vlucht begaven; zulks de Tarters, hoewel met groote moeite, daar over geraakten, latende veel wagens en ander omslag achter, als ook eenige paerden, die, door de steilte der wegen, van boven neêr te storten quamen.

...wort ...Tar... ...ro-

Als de Tarters op de vlakte, en in 't Landtschap *Fokien* gekomen waren, veroverdenze het zelve met kleene moeite; want naauwliks wierd daar aan zoo veel tydts besteed, als men van doen zou hebben om het zelve op zyn gemak te doorwandelen.

Dewyl dit Landtschap zich dus gemakkelyk liet veroveren, deeden de Tarters daar voor d'Ingezetenen ook weinigh overlast, alleen lichtten zy uit het zelve eenige Sineesche Krygsknechten, tot versterkingh van hun Leger, en trokken daar meê in de zelve voorspoedt na het Landtschap

...ntung ...vero-

Quantung. D'andere Veldt-overste, (een wonderlyk en vreemd beloop,) dien belast was de binnenlandtsche plaatzen onder gehoorzaamheidt te brengen, hadt de zelve naerstigheidt in 't door trekken over 't gebergte gebruikt, en 't zelve geluk gehad; want ten zelven tyde quam hy al zegepralende door de Landschappen *Huquang* en *Kiangsi* in het Landtschap *Quantung* trekken, en had aldaar d'eerste Stadt, die tegen hem op stondt, te vuur en te zwaerd verdelgt. En in dezer wyze wierd het Landschap *Quantung* zeer licht door twee Heiren verovert en t'onder gebragt. Dan 't eene Leger vertrok, met roof en buit overladen, op 's Keizers bevel, na *Peking*; en stelde in 't door trekken in ieder Stad sterke Krygs-bezetting en Overheden, zoo wel over de burgerlyke als krygszaken, uit den naam van den Tartarischen Keizer.

Maar dat de Tarters het Landschap *Fokien* dus met kleene moeite veroverden, daar af geven zommigen een andere, en deze reden.

Vermaarde Zee-roover Iquon.

Te dien tyde vertoonde zich een vermaard Zee-roover, geboortig van *Fokien*, met name *Chinchilung*, maar d'uitheemschen en vreemdelingen noemen hem *Iquon*. Deze, die zeer bekent by de Hollanders en Spanjerts, en van slechte afkomst was, diende eerst voor knecht den Portugeezen in *Makao*, en den Hollanders op 't Eilandt *Formosa*, of schoone Eilandt; maar verdriet krygende om langer onder eens anders voogdye te staan, wist hy eindelyk een deel onnoozele luiden zoodanigh te belezen, dat hy die op zyne zyde kreeg, en met hen, en een kleen getal scheepen, op Zee ten roof ging. *Iquon*, dus van kleen opgekomen, vergaderde eindelyk een groote Vloot scheepen, waar door hy zoo machtigh wierd, dat hy den Sineeschen Keizer in scheeprykheit en rykdom byna overtrof. Want hy trok den gantschen handel van geheel *Indiën* alleen na zich, en handeldė met de Spanjerts op de *Philippinen*, met de Hollanders op *Formosa*, en in *nieuw Batavia*, en met de Portugeezen van *Makao*. Hy dreef ook groote handel met die van *Japon*, en andere Ryken en Eilanden, in de groote Indiaansche Zee gelegen. Hy alleen had de macht door zyn volk de Sineesche waaren uit *Sina* te laten voeren, en d'Europische koopmanschappen weer in 't Ryk te brengen. Na dat deze *Iquon* zich met den Sineeschen Keizer, daar meê hy een langen tydt in twist was geweest, verzoent had, groeide zyn macht zoo geweldigh aan, dat hy een Vloot van drie duizendt Scheepen op Zee kon brengen.

Dan hier meê hield zich deze Zeeroover niet vernoeght, maar ſtak den Keizer heimelyk na de Kroon. En dewyl hem wel bewuſt was, dat 'er voor hem niet uit te rechten was, zoo lang iemandt van den geſlachte *Taiminga* noch leefde, (want de Gemeente, noch de Sineeſche Kryghs-overſten zouden hem nooit voor hunne Keizer erkent hebben) kreegh hy hoope, om, met hulp der Tarters, dit geſlacht te verdelgen en uit te roeijen. Weshalven beſloot hy, onder ſchyn van deugt, (op dat ieder hem volgen zou,) tegens de Tarters, als tegen de vyanden der Sineezen, te velde te trekken. En 't is ook zeeker dat alle de Sineezen onder dien dekmantel hem byſtandt zouden geboodcn, en, als een verloſſer des Vaderlands, geholpen hebben.

Midlerwyle beraadſlaaghde hy zich in 't verborgen met de Tarters, en was hen in al hun doen, waar hy kon en mogt, tot voordeel van zyne eigen zaken, behulpzaam en gunſtig. Ten zelven tyde, als de Tarters in 't Landſchap *Fokien* waren gevallen, had *Lunguvus* hem Veld-overſte over 't geheele Leger gemaakt; daarenboven waren alle d'Overſten, en Bevelhebbers van 't Leger, zyne Broeders of bloetvrienden, en de gemeene Krygs-knechten ſtonden t'zynen beveele. En door dit middel liet deze *Iquon*, die 't hecht in de vuiſt had, de Tarters in 't Landtſchap *Fokien* komen; invoegen het geen wonder is, dat de Tarters hem, alsze in *Fokien* gekomen waren, met de Koninklyke waerdigheidt vereerden, en hem den eertytel van Konink *Pingnan* gaven, 't welk op Neêrduitſch zoo veel gezegt is, als de geene die 't Weſten in vreede ſtelt. Dit alles wierd van de Tarters te dien einde in 't werk geſtelt, om hem des te lichter te bedriegen, en in 't net te krygen; dewyl hen zyn oogmerk miſſchien wel bewuſt was, of, ten aanzien van zyn groote macht, wel vermoedden 't geen hy in zynen boezem gebrouwen had: te weten, dat hy na de heerſchappy ſtond, en de beſtiering van 't Ryk na hem zocht te trekken. De Tarters, evenwel, ſchoon hen zulks genoeg bekent was, hebben nooit met geweldt tegen dezen man durven aangaan, maar zyne macht altyds ontzien; en zoo lang eenigh Tarters Koninkje het gebiedt in *Fokien* over de Krygs-knechten had, is hy altydts by den zelven heerlyk op koſtelyke maaltyden onthaalt, en met giften en geſchenken beſchonken geworden; met beloften daarenboven, van hem het gebied en 't gezagh van de Landſchappen *Fokien* en *Quantung* te zullen laten houden. *Iquon*, die zyne aanſlagen dus voor de wind zag gaan, en by de Tarters, na zyn meening, in groot aanzien was, twyffelde nu niet, of hy zou de beſtiering van de Zuiderlyke Landſchappen behouden, doch wierdt grooteliks in zyne hoope bedroogen, en te leur geſtelt. Want als het Tarterſche Koninkje in 't Landtſchap *Fokien* na *Peking* wilde trekken, en de Sineeſche Overſten, na 's Lands gebruik, zich alle op zyn vertrek daar tegenwoordig bevonden, om hem geluk op zyne reize te wenſchen, en een ſtuk weegs gelei te doen, zoo wilde *Iquon*, die geen quaat vermoeden had, dit Koninkje meê deeze eere aan doen. Hy, dan, laat de vloot met weinigh volk in de haven van de Hooft-ſtadt *Focheu* bezet, en vervoegt zich meê by het gezelſchap, om het Koninkje uitgelei te doen; doch in 't nemen van zyn afſcheid verzocht het Koninkje zeer vriendelyk op *Iquon*, dat hy hem tot in *Peking* wilde verzelſchappen, beloovende hem aldaar groote eere voor zyne beweezen weldaadt aan te doen. *Iquon*, die wel zag waar op het aangeleid was, bragt nu dit en dat voor, en trachtte de reize op veelerlei wyze af te ſlaan; maar wat hy ook voorwendde, hy moeſte eindelyk het Koninkje vergezelſchappen, en zich met hem op de reize begeven. En dus wierd deze ſnoode Zee-roover met liſt gevangen, die met geen wapenen te dwingen noch te vangen was. Hy wierd een geruimen tydt tot *Peking* in hechtenis gehouden, en eindelyk met vergift heimelyk om 't leven gebragt. Zyn zoon en broeders, als zy hoorden dat hy gevangen was, begaven zich weder op hunne Scheeps-vlooten, waar meê zy zedert dien tydt den Sineezen grooten afbreuk hebben gedaan, en noch tegenwoordigh niet weinig quellen en plagen.

Iquon word met liſt van de Tarters gevangen.

Midler-

Tarters ... in ... si den ... ag.

Midlerwyle trok het ander Leger, dat door de binnenlandtsche gewesten in *Quantung* was geraakt, in 't Landschap *Quangsi*, om het zelve meê onder het gebied en macht van den Tarterschen Keizer te brengen. Dan de macht der Tarters leed in dezen aanslagh een groote afbreuk van de Sineezen; invoegen de Tarters in hunne zeege en overwinningen het meeste belet vonden, daar zy geen belet dachten te vinden.

Te dien tyde was zeekre *Khiu Thomas* (die van de Jesuiten gedoopt, en de Christelyke Leere aangenomen had) Onder-koning van 't Landschap *Quangsi*, maar over 't Krygsvolk had *Ching Lucas* het beleid en opper-bevel. Deze twee strydtbare mannen hadden een sterk Heir van Sineesche krygs-knechten en Oversten, die uit andere Landschappen na *Kiangsi* gevlucht quamen, verzamelt, en op de been gekreegen; waar meê zy zoo fel op den Tarter aanvielen, datze hem, na dat hy alreeds eenige plaatzen verovert had, uit den velde dreeven, met verlies van eenige duizend Tarters. Met deze vlaagh van voorspoed rukken zy met hunne verzamelden hoop na het Landschap *Quantung*, verslaan aldaar desgelyks met groote neêrlagen de Tarters, en veroveren weer de voornaamste Plaatzen en Steden, die na 't Westen leggen.

...glieus ... Keizer ... akt.

Een wyle daar na verkooren deeze zeegpralende Sineezen, met goetvinden hunner Oversten, uit den geslachte *Taiminga*, zeeker Koninkje, *Junglieus* geheeten, (die een zoons zoone van den Keizer *Vanlieus* was, en zyn Hof in *Queilin*, d'eerste Hooft-stadt van 't Landtschap *Quangsi*, hield) tot hunnen Keizer, met voorgeven, van hier door d'andere Sineezen tot gemeene bescherming van 't Vaderlandt te moedigen, en des te vlytiger, tot het aanvaarden der wapenen tegen de Tarters, te maken. De nieuwe gekooren Keizer ging zyn Hof in de vermaarde Stadt *Chatking*, in 't Landschap *Quantung*, houden, en deed, na het verheffen tot deeze Keizerlyke waerdigheit, den Tarters in verscheidene veldslagen groote afbreuk. Dan niet lang behield hy de voorspoed van zyne zeegpralende wapenen, maar wierd in 't kort door de macht der Tarters uit *Quantung* en *Quangsi* verdreeven; van waar hy zich na de grenzen van *Tungking* begaf, gelyk ons zulks daar na breeder te verhalen staat.

Nieuwe ontsteltenis in Fokien.

Het liet zich nu weer aanzien als of de Sineezen, in 't Landschap *Quangsi* en *Fokien*, weer nieuwe moed geschept hadden; want zoo dra en was het Tartersche Leger, dat uit *Fokien* na *Peking* ontbooden was, niet vertrokken, of daar ontstondt een groote verandering in de Tartersche zaken. Te weten, zekere *Vangus*, een Afgoden Offer-paap, die eertyds voor Krygs-overste in den oorlogh gedient had, stelde met een groot getal volks het gantsche Landt in rep en roer, veroverde de Stadt *Kienning*, en verscheidene andere Steden, en bragt de Tartersche bezettingen om 't leven. Het zelfde spoor volgden ook andere Sineezen, die, door de gelukkige voortgangen van zyne wapenen, uit het gebergte zich begaven, daar op zy zich, uit vreeze voor de Tarters, versteeken hadden, en holpen hem veele plaatzen veroveren. Te dien tyde hadt zeekre Tarter, *Changus* geheeten, die Onder-koning van twee Landtschappen was, het hoogste en opperste gebiedt over het Landschap *Chekiang*; maar zo dra vernam deze Veldheer het geweld en oproer niet, dat in *Fokien* ontstaan was, of hy trok met een groote macht in den zelven nacht derwaarts; hoewel hy grooteliks, en niet zonder reden, vreesde dat de Sineezen den ingang van de bergen, en doortochten, met krygsvolk bezet hadden: waar door zy, met kleene moeite, het geheele Landschap konden behouden hebben. Maar als *Changus* aan den mond van de Bergen quam, en nergens geen krygs-volk vernam, riep hy: *My is de zeege, en d'opstendigen zyn veeg.* En in dezer voegen trok hy, zonder eenige weerstand te vinden, door 't gebergte, en belegerde, na het door trekken, aanstonds de Stad *Kienning*, daar binnen zich d'Offer-Paap *Vangus* met een groote macht van volk begeven had. De Stadt bleef eenige maanden belegert, en kon de Veldoverste *Changus*, hoe dikwils hy de

Een Tartersche Overste belegert de Stad Kienning.

gg 2 zelve

zelve deed beſtormen, niet veroveren; invoegen hy voor nam het ſtormen (dat niet zonder groot verlies van volk afliep) te ſtaken, en de Stad liever met een langduurend en knellend beleg tot over geven te dwingen. Hy rechte evenwel met zyn Heir zoo veel uit, dat *Vangus* zich met d'andere Veldt-overſten niet konde vereenigen; invoegen hy niet macht genoeg had, en zich te zwak bevond, om op de beleggers uit te vallen.

Toen nu de Tarters, die in de Keizerlyke Hooft-ſtad *Peking* zich bevonden, deze onluſt en oproeren vernamen, vervaerdigden zy terſtondt een nieuw Leger, en zonden dat na *Fokien*, om d'opgerezene onluſten in ruſte en ſtilte, en d'opſtendigen onder gehoorzaamheit te brengen. Eindelyk, na dat de Stad *Kienning* ettelyke maanden met een verſch Heir belegert was geweeſt, kreegen zy in de muuren der Stadt, met ſchieten uit grof geſchut, datze, met een zonderlinge vaerdigheit, door het ſteile en ſcherpe gebergte, na deze Stadt hadden doen brengen, een wyde opening, waar op zy terſtond ten ſtorm trokken, en de Stadt veroverden. Toen ging 't op een woeden en neêrhouwen, en wierden de krygs-knechten en burgers, zonder de vrouwen en jonge kinderen te verſchoonen, deerlyk mishandelt en vermoort; invoegen in deze eene Stadt aan de kant van over de drie maal honderd duizend menſchen om 't leven raakten. De Stad en al hare gebouwen wierden met neêrſmyten, omver rukken en branden, ten gronde geſloopt, en tot deerlyke puinhoopen gemaakt. Na het verwoeſten van deze Stadt bragten de Tarters het gantſche Landtſchap *Fokien* zeer licht onder hunne gehoorzaamheidt; waar op zommige Sineezen, die hunne zaken ten einde zagen loopen, zich weer op 't gebergte begaven; maar andere trokken met hunne ſcheepen op zee. De beroerte dus geſtilt, en de voornaamſte belhamels t'onder gebragt zynde, trok het nieuwe Leger al zeegpralende weer na *Peking*, alwaar het met groot gejuig en blydſchap van de Tarters ontfangen wierd.

Kienning gaat over.

Zeer voorſpoedigh waren de zaaken der Tarters tot dus lang gegaan, maar nu ſcheen het als of Fortuin hen den voet wilde dwers zetten, 't welk by zeeker verraat toe quam, dat byna al hun gantſche werk verbrod had. Want ſchoon de Tarters groote vlyt en naerſtigheit aanwendden, en, zoo te zeggen, het onderſte boven keerden, om alle gelegentheden tot oproer wegh te nemen, zoo quamen 'er des niet te min dageliks veele nieuwe onruſten in hun nieuw verwonnen Ryk t'ontſtaan. De Tarters, gemerkt het Sineeſche Ryk in zoo veele Landſchappen is afgedeelt, en zoo wyd en zyd zich uitſtrekt, moeſten de Sineezen zelfs, wildenze ſterke Legers te velde brengen, en de Steden na behooren met krygs-bezettingen verzien, in hunne dienſten gebruiken, dewyl zy niet machtig zyn zoo groot een Ryk met hun eigen volk te beſchermen. En ſchoon by hen met groote zorghvuldigheidt onderhouden wierd, dat zy nooit Sineeſche Overſten, noch Krygs-knechten, lang in de Landſchappen lieten blyven, daar in zy geboren waren, zoo kondenze evenwel niet beletten dat 'er veele verraders in 't Ryk op quamen. Het verdeelen hunner krygs-bezettingen gaat in dezer wyze toe; in ieder Hooft-ſtadt wordt een algemeene Overſte over Krygs-knechten geſtelt, die een ſterk Leger onderhoud, en aan wien al d'andere laege Overſten en Krygs-knechten gehouden zyn gehoorzaamheit en onderdanigheit te bewyzen. Zoo dra nu deze Opperveldheer verneemt dat elders in zyn Landſchap eenigh groot oproer komt t'ontſtaan, moet hy tydelyk zulks zoeken te dempen, en den aanwas in zyne geboorte ſmooren. Ieder kleene Stadt heeft ook haren byzonderen Stadhouder, die, na de groote en ſterkte der Stadt, een zeker getal Krygs-knechten onder zich heeft; doch met dit onderſcheid, dat de geene, die tot Overſten over de Hooft-ſteden geſtelt worden, meeſt Tarters, en d'andere, die in de kleene Steden leggen, voor het meerder deel Sineezen zyn. Dan dewyl de kloekſte raadſlagen en de wel geſteltſte heerſchappyen door verraders, daar af de Tarters (als blyken zal) geen gebrek hadden, te niet gebragt, en bedorven worden, zoo heeft men ook dit zelfſte onder de Tarters zien gebeuren.

Op wat wyze de Tarters de Sineeſche Steden met Krygs-bezettingen bewaren.

De

De voornaamste van allen, en die den Tarters het eerste verraad brouwde en van hen afviel, was zekre Landvoogt van *Kiangsi*, *Kinus* geheeten, geboortig uit *Leaotung*, op welks ingezetenen de Tarters, om datze zeer na aan hun Land grenzen, en in zeden en manieren zeer na met hen overeen komen, een groot betrouwen stellen. Het gebeurde nu (uit wat reden, zou ik niet weten te zeggen,) dat deeze *Kinus* met den Opziender van 't gantsche Landtschap in krakeel raakte, 't welk van tyd tot tyd zoo geweldig toenam, tot dat tusschen dit paar volks een verborgen haat en wrok t'ontstaan quam; hoewel zy, na den aart der Sineezen, dien wonder wel wisten in te kroppen, en elkandre met een geveinsde vriendschap doorgaans zeer minnelyk te bejegenen. Na dat dit vuur van oneenigheit een tyd lang tusschen hen beide dus bedektelyk gesmeult had, brak evenwel eindelyk de brand, tot verderf van 't gantsche Landtschap, opentlyk uit. Want dewyl zy met hun beide een zelve Landschap bestierden, en den een het gezag over de burgerlyke, en den ander over de krygs-zaken aan bevolen was, verscheenen zy meenig maal by elkandre, en noodigden zich dikwils onderling ter maaltyd.

...staat ... de ...rs op.

...aak ...op-...

De Sineesche Landtvooghden hebben veel voor een gewoonte, (gelyk zulks op *pag.* 31. verhaalt is) geduurende de maaltydt, door zeekre speelders eenige Treur- of Bly-speelen, tot vermaak en tydverdryf van zich zelfs en hunne gasten, te doen speelen. Als nu deze twee Veld-heeren, by geval, op zoodanige maaltyden eenige Bly-speelen zagen, waar in de speelders niet in Tartarisch, maar in Sineesch gewaat verscheenen, dewyl de Sineesche dragt daar toe veel dienstiger is, zeide *Kinus* tot den Opziender: *Staat deze dragt niet veel beter en statelyker dan de Tarтersche dragt?* Uit dit zeggen oordeelde d'Opziender, dat hy, eers halven, gedwongen was, zulks den Keizer by brieve bekent te maken; dewyl hem dochte dat *Kinus* met deeze woorden deed blyken, dat hy eenige nieuwigheden, tot verderf van 't Ryk, scheen te willen brouwen. Hy deê derhalven aanstondts by eenen brief den Keizer daar af verwittigen, en beschuldighde *Kinus* daar in, dat hy op het bevel der Tarters, van de Sineesche kleederen te veranderen en af te leggen, zeer smaalde, en klaare tekenen gaf, dat hy grooter genegentheit tot de Sineesche dan Tartersche kleeding had. *Kinus*, dien het nooit aan list gebrak, hadt den Secretaris van den Opziender, met groote beloften en geschenken, zoodanigh op zyne zyde gekregen, dat hy aan hem van alle woorden en schriften, die in 't Hof van den Opziender omgingen, deed verwittigen. Zoo haast dan *Kinus* vernam dat dusdanigh een brief aan den Keizer afgevaerdigt was, liet hy den Brief-drager door de zynen onderscheppen, en hem den brief afnemen; waar op *Kinus*, na het lezen van den brief, met een deel gewapende krygs-knechten in het Paleis van den Opziender trok, en den zelven onverziens om 't leven bragt.

Kinus valt de Tarters af.

Dit dus beschikt hebbende, valt hy met het gantsche Landtschap *Kiangsi* den Tarter af, en erkent den Keizer *Junglieus*, met den zelven hulde en manschap te zweeren, voor wettigen Keizer van *Sina*; daar over zich al d'Ingezetenen niet weinig verblydden. De Stadt *Chancheu* alleen, daar over te dien tyde zeer trouwe Tartersche Oversten het gezag en bestier hadden, bleef den Keizer van *Sina*, of Grooten Cham van Tartarye, (met welken naam deze Vorst en zyne nazaten gemeenlyk bekent zyn) getrouw, en wilde haar op de zyde van *Kinus* niet begeven. Dit volharden van deeze eene Stadt bragt zoo veel te weeg, dat de Tarters (gelyk hier na te verhalen is) de Landschappen *Kiangsi* en *Quantung* weer bemachtigden, en onder hun geweld bragten; 't welk in dezer voegen toeging.

Verscheide plaatzen vallen de Tarters af.

Het Opper-hooft over het Kryghsvolk in het Landtschap *Quantung*, *Likungzus* geheeten, was ten zelven tyde de Tarters meê afgevallen, en had dat gewest aan Keizer *Junglieus* overgegeven; desgelyks erkenden de Zuiderlyke plaatzen den zelven *Junglieus* voor wettigen Vorst en Keizer van *Sina*. D'Overste *Likungzus* zocht zyn

macht met die van *Kinus* te vereenigen, om dus gelyker hand op de Tarters los te gaan, en hen uit den Ryke te dryven; 't welk ook buiten twyffel hen wonder wel zou gelukt hebben, indien de Overste van de Stadt *Cancheu*, door zonderlinge krygs-streken en dapperheit, al hunne hoope niet te leur had gestelt. Want zoo dra hem ter ooren quam, dat *Lihuzus* den Tarters meê afgevallen, en met zyn Heir in aantocht was, zond hy hem dezen brief toe. *Tot dus lang heb ik onder* Kinus *niet willen buigen, om dat ik niet kon gelooven dat hy de wapenen der Tarters zou wederstaan kunnen. Dan dewyl ik zie, dat gy, strydbare Vorst, meê de wapenen tegen hem aanschiet, zoo kan ik niet wel bevroeden wat heil ik voortaan van hen te verwachten heb. Ik houde my derhalven aan u, en zal uwe standerdt volgen; en zoo dra zult gy zelfs, of uwe Krygs-knechten hier niet gekomen zyn, of ik wil u deze Stadt in handen leveren.* Na het afvaerdigen van dezen listigen brief verzocht midlerwyl het Opper-hooft van *Cancheu* van de Tartersche Oversten, die in 't aangrenzende Landtschap *Fokien* lagen, zoo veele hulp-troepen, als hy krygen kon, en bragt de zelve by nacht, om dezen smuik-handel niet aan den dagh te brengen, in de Stadt. *Lihuzus*, die geen quaat vermoeden hadt, komt hier op met zyn volk aantrekken, en vind de poorten geopent; maar in 't intrekken wierd hy, daar hy weinigh op verdacht was, van de Tarters van alle kanten overvallen, en weêr te rug gedreeven. Zyne krygs-knechten, die op zoo een groet en wellekomst weinigh gedacht hadden, gingen, zonder weêrstand te bieden, terstond op de vlucht, en lieten een groote meenighte van dooden achter. Zelfs *Lihuzus* meent men dat meê in deeze neêrlaagh zou gebleven zyn; dewyl hy na dien tydt nooit weer te voorschyn is gekomen.

List van den Oversten der Stadt Cancheu.

Deze ramp bragt de zaken van den Keizer *Junglieus* in groote verwerring en ontsteltenis; zulks hy door dezen schielyken neêrlaag geweldigh in zyne goede hoope te leur gestelt wierd. *Kinus* evenwel bevocht naderhand veele overwinningen op de Tarters, en verzwakte hen niet weinig, met neêrlaagh op neêrlaagh; 't welk aldus toeging. De *Tutang*, of algemeene Landvoogt der Zuiderlyke Landschappen, die zyn Hof te *Nanking* hield, hadt een groote macht van Krygs-volk by een verzamelt, om *Kinus* uit den Ryke te verdryven, en te verdelgen; dan rechte weinig daar meê uit, dewyl hy zelfs het doorgaans te quaadt hadt, en met groote nederlaag verslagen wierd. En had deze *Kinus* zyn zeege weten te vervolgen, hy had zeeghaftig tot in de Hooft-stadt *Nanking* kunnen door booren, en die veroveren; maar de groote zorge en bekommernis, die hy voor de Stadt *Cancheu* droeg, deed hem het vervolgen van zyne overwinningen staken, en den hertred nemen. Want het was voor hem onveilig, en om zyn gantsche Heir gewed geweest, eenige vyanden achter zich te laten; dewyl hy van eetwaren, en andere behoeftigheden zeer schaars voorzien was, en de zelve van *Junglieus* niet kon bekomen, dan met een voor-stroom langs de Reviere, door de Stadt *Cancheu*. Weshalven, als hy de nederlaag van *Lihuzus* verstaan had, trok hy met zyn gantsche Heir na deze Stadt, en ging de zelve rondtom zeer sterk belegeren; maar naauwliks had hy eenige weinige dagen voor de zelve gelegen, of een nieuw Heir, dat uit Tarters bestond, komt uit de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*, met last, van het Landschap *Kiangsi* te herwinnen; invoegen *Kinus*, bevreest van in de klem te raken, van het belegh opbrak, en met zyn macht na de Noordelyke gewesten van *Kiangsi* trok, om die te bewaren, en de Tarters het inkomen te beletten. In 't begin, dewyl hy een sterk Krygsheir by zich had, dat de Tartarische wapenen en wyze van vechten wel gewent was, bevocht hy doorgaans de zeege met groote dapperheit; maar als de Tarters hem eindelyk te machtig wierden, en hy hen niet langer kon tegen staan, begaf hy zich, veiligheidts halve, na de Hooft-stadt *Nanchang*; de welke, na een langduurig beleg, van de Tarters verovert wierd; maar *Kinus* raakte daar levendigh uit, en begaf zich op 't gebergte, gelyk zulks breeder in onze Reis-beschryving, in het

Kinus verzwakt de Tarters.

Kinus begeeft zich binnen Nanchang; dat van de Tarters verovert word.

het beschryven van deeze Hooft-stadt *Nanchang* verhaalt staat. Na het veroveren van de Hooft-stadt *Nanchang* bragten de Tarters met kleene moeite en zeer lichtelyk het gantsche Landtschap *Kiangsi* in hun geweld en stilte, leiden in 't zelve nieuwe Krygs-bezettingen, en trokken met hun Heir zeeghaftig na *Peking*.

Midlerwyle wierd in de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* met het toerusten ten oorlogh zeer sterk voortgevaren; en wierden daar drie nieuwe Legers te gelyk vervaardight, om *Quantung* en d'andere Landtschappen, die het noch voor den Keizer *Junglieus* hielden, weer te herwinnen, en met sterker Krygs-bezettingen te verzien. Als nu *Amavang*, de Voogt en Oom van den Grooten Cham, of Tartarischen Keizer *Xunchi*, die noch tegenwoordigh de heerschappy over 't Ryk *Sina* voert, en andre naamhaftige Oversten, zoo groote oproeren en opstendigen in de Zuiderlyke Landschappen gewaar wierden, wierd, na veel overlegs, by hem besloten, over deze Landschappen, om d'onderdanen des te beter in toom te houden, eenige Tartarische Koninkjes te stellen, die met volkomen macht over de zelve gebieden zouden, doch gehouden zyn schattingen daar voor jaarliks aan den Keizer op te brengen. Dit raadslot, in dezer voegen genomen, wierd ook terstond in 't werk gestelt, en in den jare duizend zes honderd en negen-en-veertig (toen het vuur van oproer in 't Landtschap *Kiangsi* in lichte brand stond) drie Koninkjes met drie nieuwe Legers, die ten deele uit Tarters, en ten deele uit Sineezen bestonden, uit *Peking* gezonden. D'een kreeg het bewind en opper-gezagh over het Landschap *Fokien*, d'ander over *Quantung*, en de derde over *Quangsi*, met voorwaarde en last, datze gelyker hand *Quantung* weer zouden zien te veroveren, en Keizer *Junglieus* uit den Ryke verjagen; doch hier af zullen wy terstond breeder handelen.

...e nieu-... oninkorden ... drie le-... tegen ... glieus ... nden.

Dus verre is gesprooken van 't geen zich voornamelyk in de Zuiderlyke Landschappen, aangaande het afvallen van de Tarters, heeft toegedragen: nu staat ons te verhandelen, op wat wyze de Noordsche Landschappen den Tarters afvielen.

In dit beloop der dingen deeden de Sineezen, niet alleen in 't Zuiden, maar ook in 't Noorden, genoegh blyken, hoe zeer hen de vryheit, en het welvaren des Vaderlands ter herten ging: want d'Oversten van de Noordtsche Landtschappen, zoo wel die het gezag over de burgerlyke als krygs-zaken hadden, en van de Tarters wel overwonnen, maar niet gevangen waren, hielden heimelyke raadslagen, op wat wyze zy de Tarters uit den Lande zouden dryven, en verzamelden in de veiligste en verborgenste plaatzen van de Landtschappen zoo veele Kryghsknechten als hen doenlyk viel. Drie van de voornaamste zworven, om aanhang te krygen, en de luiden tot het afvallen van den Tarter te belezen, door het Gebergte van 't Landschap *Xensi*. Toen nu d'eerste, met name *Hous*, een groot getal van volk (want zyn heir beliep ontrent ten getale van drie-en-twintig duizend man,) op zyne zyde gekregen had, deed hy aan d'anderen door een afgezonden boode verzoeken, datze hunne krachten by de zyne zouden vervoegen, om zoo gelyker handt op den Tarter aan te gaan, en het verdrukte Vaderland uit de noot te helpen. In dit verzoek bewillighde de tweede, doch de derde scheen te schoorvoeten; maar hy vaardigde *Hous* evenwel een bystand van twee duizend mannen toe, die alle flukze gasten, stout van herten, en wel ten oorlogh waren afgerecht. *Hous*, zich dus met een heir van vyf-en-twintigh duizend mannen versterkt ziende, liet zich voorstaan, dat zyne krachten nu toonbaar waren; invoegen hy daar meê van het geberghte quam afzakken, en sloeg zich op de vlakte neder. Zeeker geen versmadelyk getal, om iet van belang op de Tarters te verrichten, indien slechts de Krygsknechten genoeg moeds en dapperheits by zich hadden gehad, om op de Tarters te willen aanvallen. Hy zond, om de Tarters tot vechten uit te eisschen, eenen Heraut, met bezegelde brieven, en dreigde hen te vuur en te zwaard te zullen vervolgen; maar de Sineezen zocht hy, met beloften van vryheit, en

Hous staat tegen de Tarters op.

affchaf-

afschaffingen van schattingen, op zyne zyde te winnen; waar op veele Steden de Tartersche Krygs-bezettingen uitdreeven, de poorten openden, en hem en zyne Krygs-knechten gewillighlyk ontfingen. *Xigan* alleen, d'eerste Hooftstad van het Lantschap *Xensi*, weêrstond het geweld van *Hous*: want daar binnen lag een sterke Krygs-bezetting van drie duizend Tarters en twee duizend uitgezochte Sineesche Krygs-knechten, die zich in dienst van den Tartarischen Cham, of Keizer, begeven hadden.

Zoo dra de Opper-veldheer van de Krygs-bezetting het opstaan van *Hous* vernoomen hadt, zammelde hy niet lang om zich te versterken; maar deed van alle kanten zoo veel machts by een vergaderen, als hy te weeg kon brengen, en verzag zich daarenboven van alle noodwendigheden, daar meê hy het belegh zoo lang hoopte te verduuren, tot dat de Tarters met nieuwe hulp-troepen hem quamen ontzetten. Hy besloot ook, als hy zagh dat de Sineezen de Steden aan hunne Landsluiden van zelfs en vrywillig over gaven, om zulks in de Hooft-stadt *Sigan* te beletten, alle de Sineesche burgers om 't leven te brengen. En tot het afstaan van dezen gruweldaad te begaan, was hy door geen smeeken noch bidden in 't eerste te beweegen; maar als d'Onderkoningh van 't gantsche Landtschap hem wel ernstelyk voor hield, met welk eenen lasterlyken en schrikkelyken naam hy den Tarters, met het ombrengen van zoo veel duizendt onnoozele zielen, zoude schandvlekken, staakte hy wel haast, op deeze trouwe waarschouwing van den Onder-koning, (die zich tot gyzelaar voor de trouwe der burgers uitbood) dit zyn yslelyk en schrikkelyk voornemen. Middelerwyle deed hy een gebodt afkundigen; waar by een ieder op nieuw belast wierd, het hair na de Tartersche wyze af te scheeren, en dat op pene van verraat, die bleek zulks niet gedaan te hebben. Dit stelde hy te dien einde in 't werk, op dat hy de burgers van de vreemdelingen, die misschien zich heimelyk daar binnen moghten vervoegen, om de Stadt af te loopen, zou kunnen onderscheiden. Daarenboven beval hy

De Overste der Stadt Sigan wil al de burgers dooden;

maar staakt zyn voornemen.

zyne Krygs-knechten, waar zy in de Stadt meer dan twee met elkandre zagen spreeken, datze die terstondt om 't leven, en van kant zouden helpen. Hy deed ook wel strengelyk verbieden, dat niemand van de burgers zich vervorderen zou op de stads wallen te klimmen, of by nacht over straat te gaan, of vuur of licht in zyn huis t'ontsteeken. Hy dwong ook de burgers, datze hem allerlei slag van wapenen, die zy in huis hadden, zouden overleveren. En die deze gebooden quamen t'overtreden, wierden met hun gantsche huisgezin ter doodt verwezen.

Voert verscheiden strenge gebooden

Om kennis van de krachten zynes vyands te krygen, zond deze Tartersche Overste aan alle kanten ettelyke Ruiters op kundschap uit; dan deeze wierden veeltyds van de Sineezen, die scherpe wacht in hun Leger hielden, zoodanigh ontfangen, dat de meeste daar af te sneuvelen quamen, en alleen eenige weinige al vluchtende weêr binnen de Stadt quamen, met tyding van de nederlaagh hunner spitsbroederen. Hy belaste daarenboven, (om met het toonen van zyne macht en zeekerheit den vyand te verbluffen, en een schrik op den lyve te jagen,) de poorten der Stadt niet te sluiten, en de valbruggen niet op te halen. *Hous*, des niet tegenstaande, komt met zyn Heir op *Sigan* aanrukken, en belegert de Stadt, die drie mylen in zyn omtrek groot is. En dewyl hy meê niet weinigh op krygsstreeken was afgerecht, had hy alle de Huisluiden, die hy krygen kon, om aan den Tarter meer machts te toonen als hy in der daadt hadt, onder zyne Krygs-knechten verdeelt; zulks hy met deze Boeren een Heir van over de drie maal honderd duizend mannen by malkandre had. Toen de Tartersche Overste van de wallen zoo een groote meenigte van menschen zag, ontstelde hy zich niet weinig daar over, dewyl hy zich vast inbeelde dat het alle Krygsknechten waren; invoegen hy weêr over den boven gemelden gruweldaad, en 't yslelyk voornemen, van de burgers om 't leven te brengen, zyne gedachten liet gaan; maar dit werk staakte hy voor de tweede maal, als hy van de wallen af zag, dat de Sineesche Krygs-knechten,

Hous belegert de Hooft-stadt Sigan.

die hem dienden, en van hem uitgezonden waren, tegen de Krygs-knechten van *Hous* kloekmoedelyk vochten. Want als hy dat zagh, riep hy, al lachchende en met een vroolyken geest, *Hoo Manzu*, 't welk op Neêrduitsch te zeggen is, *goede Barbaren:* en met den naam van Barbaren worden de Sineezen gemeenlyk van de Tarters, tot spot en kleenachtingh, genaamt. Dit schimpen en spotten verdubbelde hy noch met deze woorden, *Manzuxa Manzu;* dat is, *Barbaren slaan Barbaren doot.* Dan deze Barbaren, die zich hier zoo trouwelyk queeten, verhief hy niet alleen met hunne daaden te pryzen, maar hy beschonk hen ook met zilver, dat hy op de stads wallen, tot prys der geene die zich wel gequeeten hadden, ten toon deed stellen.

[…]breekt […] be-[…] Dit sterk tegenweer bieden, en dat *Hous* geen oproer, gelyk hy gehoopt had, in de Stadt van de burgers vernam, belette dat hy met zyn geweldigh groot Heir niets op de Stadt kon uitrechten. Ten anderen, quam ook een sterk Tartarisch Heir de Stadt zeer tydelyk ontzetten; invoegen *Hous*, die van d'aankomste van dit Heir door zyne verspieders verwittight wierdt, zich met alle zyne Kryghs-knechten en Boeren op de vlucht begaf; doch de Tartersche Ruiters achterhaalden zyne achterste benden, hieuwen die ter neêr, en verkregen zeer groote buit, die de Tartersche Overste van *Sigan* zoodanig onder zyne Krygs-knechten uitdeelde, dat de gequetste met de rykste buit gingen stryken. Wat *Hous* naderhandt wedervaren is, heeft men niet kunnen vernemen, dewyl hy niet weer te voorschyn quam; zulks het gelooffelyk is dat hy in 't gevecht gesneuvelt is, of zich met zyn volk op 't gebergte heeft begeven. En in deezer wyze rechtten de Sineezen in de Noordtsche Landtschappen, met het aanrechten van oploopen en muiteryen tegen de Tarters, immers zoo weinigh uit, als de Sineezen in de Zuiderlyke Landtschappen: want hier op volgde niet anders dan een verwoesting en ondergang van Menschen, Landen en Steden, die van de Tarters in 't heroveren, tot wraak van hun geleeden afbreuk en smaat, ellendigh verdelgt en vernielt wierden.

De Tarters, die nu, met zich dapper tegen de boven gemelde oproeren ter weer te stellen, alle zwarigheden byna te boven waren geraakt, ver vielen weer, door hunne eigen moetwil en dertelheit, in veel grooter onlusten en zwarigheden, die aldus haaren oorsprong en begin namen. Als in den jare zestien honderd negen-en-veertigh de jonge Groote Cham en Tartersche Keizer *Xunchius* nu een jongeling begon te worden, en in zyn twaalfste jaar te treden, sloegh hy by zynen Oom *Amavang* voor, om de dochter van den Koningh van West-Tartarye, dat is, van 't Ryk *Taniju*, ten wyve te willen nemen, om, door dezen huweliks band, met den zelven Koningh in vriendtschap te mogen leven, en door zyn macht, die *Xunchius* grooteliks vreesde, den grondt van zyn nieuw en onbesturven Ryk te vestigen, en dus zyn staat en aanzien te vergrooten. Te dien einde wierd *Amavang*, zyn Oom en Voogt, met een statelyk en aanzienlyk gevolgh aan den Koningh van *Taniju*, om dit huwelik voor zynen neef te verzoeken, als Gezandt en met brieven van geloofnis afgezonden. Hy nam, om spoedigh wegh te voorderen, zyn reize door *Taitung*, de derde Hooft-stadt van 't Landschap *Xansi*, daar af deze Stadt de sleutel genaamt word; want zy verstrekt een borg en sterke Vesting tegen het invallen der Westersche Tarters, heeft veele Sterkten onder haar, en onderhoud sterke Kryghs-bezettingen, die de wegen en bergen beschermen. Deze Stadt, zoo men zeid, draaght zonderling haaren roem van de schoonheidt der vrouwen, die zich in de zelve bevinden: want nergens vind men in geheel *Sina* vrouwen, die schoonder van gedaante, en liestaliger van wezen vallen, dan in deeze Stadt. De Tarters, die *Amavang* op wegh gezelschapten, schaakten eenige van deeze vrouwen, en onder andere zeeker jonge Bruidt van hoogen staat, die by geval langs straat naar het huis van haren Bruidegom

De Tarters raken door hunne eigen dertelheit in groot gevaar.

hh gom

gom gevoert wierdt. Een werk, dat nooit by de Sineezen gepleegt wordt, en by de burgers van *Taitung* voor een gruweldaad opgenomen, en hooger als land-verraad geacht wierd. Te dien tyde was zeeker Kryghs-overste *Kiangus*, uit den naam der Tarters, tot Landtvooght over dat gewest gestelt, by wien de vrienden en nabuuren van deze geschaakte dochter, met tranen in d'oogen, over de moedtwil en 't geweldt quamen klagen. Kiangus, die deernis met deze luiden had, ten aanzien van d'onrechtvaerdigheit van 't werk, zond terstondt iemandt van de zynen aan Koningh *Pauang*, met last, om aan hem op 't eerbiedelykste te verzoeken, dat hy in dit werk wilde voorzien en ordre stellen, dat deze Bruid den Bruidegom, die door het wegh voeren van zyne Bruidt alreeds in een razernye geslagen was, moghte weder beschaft, en zyn volk het plegen van alle dertelheden verboden worden. Koning *Pauang* sloeg dit ernstelyk verzoek in de windt, en liet de verzoekers, zonder de geroofde Bruidt, weêr vertrekken; 't welk d'Overste Kiangus zoo na ter herten nam, dat hy zich zelven derwaarts by *Pauang* vervoegde; dan hy wierd noch veel onwaardelyker bejegent, en niet alleen ongehoort weêr wegh gezonden, maar ook schendigh gehoont, en eindelyk uit het Hof, daar in *Pauang* met zyn volk gehuisvest was, verjaagt.

Kiangus valt de Tarters af.

Kiangus, die van spyt op zyne tanden beet, en door het lyden van dezen hoon zyne zinnen dacht te verliezen, zwoer dat hy dit ongelyk met het bloedt der Tarters zou wreeken. En het leed ook niet lang aan, of hy komt met een groot getal zyner Krygs-knechten in 't Hof van *Pauang* vallen, en brengt byna alle de Tarters en het gantsche gevolg van *Pauang* om 't leven; maar *Pauang* baatte het zyn leven, dat hy zich by een touw over de muur der Stadt liet neêrzakken, en voorts met een gezwind Tartersch paerd het ontvluchte. Kiangus, die wel zagh dat hy hier door by den Tarters, indien hy in hunne handen raakte, lyveloos was, rechtte een Standerdt op, en erkent zich den Ryke *Han*, dat is, den Sineeschen Keizer, te willen onderwerpen; doch hy noemde geen byzonderen Keizers naam, dewyl hy niet wiste dat *Junglieus*, die zich zoo verre van daar bevond, nieuwelings tot Keizer van *Sina* door de zynen verkooren was. Voorts zond hy overal heimelyke booden uit, en zocht de Sineezen met schoone woorden en hooge beloften op zyne zyde te krygen, en vermaande hen wel ernstelyk, datze, tot voorstand van hun Vaderlandt, en om de Tarters uit den Ryke te dryven, kloekmoedelyk wilden stryden. Veele Krygs-knechten en Veld-oversten quamen, op dit gerucht, Kiangus van zelfs toevallen; zelfs de Westersche Tarters, tegen wien hy tot dus lang met zyn volk gestreeden had, zonden hem, op zyn verzoek, sterke hulp-troepen toe. Dit afvallen en opstaan van Kiangus bragt in 't Hof te *Peking*, en onder al de Tartersche Oversten, een groote ontsteltenis en verslagentheit te weegh; dewyl zy niet twyffelden of de Westersche Tarters, die op hen zeer gebeeten waren, zouden met Kiangus aanspannen, om het Ryk te veroveren. Zeer wel was hen ook bewust, dat de Westersche Tarters een sterker macht van Krygs-knechten te velde konden brengen dan zy Oostersche Tarters. En daar zy het meeste voor vreesden, was het gebrek van paerden; gemerkt in West-Tartarye een groote overvloed van paerden is; maar in Oost-Tartarye heeft men weinig paerden; invoegen d'Oostersche Tarters, willenze sterke Ruitery te velde brengen, gedwongen zyn die van de Westersche Tarters te koopen.

Om dan deeze ontsteltenis en opstending van Kiangus met zyn aanhang in haare geboorte te smooren, wierd ter yl, en zoo dra des doenlyk viel, een sterk Tarters Heir in de Hooft-stadt *Peking* vervaardight, en hem tegen gezonden. *Kiangus*, die niet min in schranderheit als in sterkte uitmuntte, en den aart der Tarters, dewyl hy lang met hen verkeert hadt, wel kende, stelde zich in 't eerst aan, als of hy, uit schrik voor 't aankomend Tarters

ters Leger, het op 't vluchten ſtelde, maar zyn voornemen was, om door dezen loozen ſchyn van vluchten den Tarter te verſchalken: want hy hadt in zyne hinder-tocht een groot getal wagens doen ſtellen, en die zoo dicht en zorgelyk doen bedekken, als of'er groote koſtelykheden op waren; hoewelze niets dan groot en kleen geſchut (met de trompen achter af,) geladen hadden. De Tarters, die *Kiangus* met zyn volk dus ſchielyk zagen de vlucht nemen, en niet dochten of het was hem ernſt, vielen met grooten yver op de wagens aan; maar vonden zich wel haaſt in hunne hoope bedroogen; want zyne Kryghs-knechten, die heimelyk achter 't geſchut op wagens waren geſtelt, wiſten dat zoo vaerdigh op d'aanvallers te loſſen, dat de meeſte quamen te ſneuvelen. *Kiangus*, zoo dra hy 't geſchut hoorde los gaan, zwenkt zich met zyn Heir om, en brengt de Tarters, die alreeds door deze onverwachte groet aan 't deizen waren geraakt, in wan-orde en op de vlucht. De Tarters, die dus gehavent waren, verſtoutten zich evenwel weer hun Heir te herſtellen; waar tegen *Kiangus*, die niet alleen toonen wilde dat hy door liſt, maar ook door dapperheit en voor de vuiſt hen kon overwinnen, met zyn volk zoo fel los ging, en zoo mannelyk vocht, dat hy in korten tydt het gantſche Tarterſche Leger verſtrooide en op de vlucht dreef. Dit baarde weer nieuwe ontſteltenis en groote vreeze in de Hooft-ſtadt *Peking*; die niet weinigh vergroot wierd, als kort daar na een gerucht ten Hoof quam, dat *Kiangus* een Heir van honderd en veertigh duizend Ruiters, en vier maal honderd duizend voetknechten by zich had. Geen wonder, dewyl een ieder zich over zyne verwinning verblydt toonde, en zyn zege-vanen, tot beſcherming van 't Vaderland, gezint was te volgen.

Als Koningh *Amavang* over het gevaar en d'aanſtaande onheilen, die zynen neef, den Keizer, en den Ryke, door het zegepralen en gelukkigh oorlogen van *Kiangus*, overquamen, zyne gedachten liet gaan, zagh hy niet duiſterlyk dat het nu tydt was, om dezen *Kiangus* met de gantſche macht van het behouden Ryk tegen te gaan. Hy zelf dan trok in perſoon, dewyl hy niemand zoo een gewichtige zaake, daar aan de behoudenis van 't gantſche Ryk hing, toe vertrouwde, tegen *Kiangus* te velde, om d'uitterſte kans van het Tarterſche geluk te wagen. *Amavang*, derhalven, deed alle d'acht Standaarden, daar in de gantſche Tarterſche Krygs-macht beſtaat, die in *Peking* leit, ten oorlog vervaerdigen en te velde komen. Maar eer ik verder ga verhalen wat uitſlag deze veldtocht van *Amavang* nam, zal ik in 't kort, tot meerder opening, de verdeeling van de gantſche Tartariſche krygs-macht voor af zenden. Alle de Krygs-knechten, 't zy Tarters of Sineezen, die in dienſt van den Grooten Cham zyn, zoo wel die in *Peking*, als in d'andere Landſchappen van *Sina* leggen, ſtaan onder acht Standaarden.

De gantſche Tarterſche Kryghs-macht beſtaat in acht Standaarden.

D'eerſte, die des Keizers Standaart genoemt word, is wit; de tweede, root; de derde, zwart; en de vierde, geel van kleur. Over de drie leſten hebben 's Keizers Oomen de beſtiering; maar d'eerſte word door den Keizer zelf gevoert. Gelyk ieder van deze vier eerſte Standaarden van een enkele en byzondere kleur is, alzoo is in tegendeel ieder van de vier overige Standaarden van een gemengelde kleur, die van de vier eerſte kleuren gemaakt worden; invoegen ieder Krygs-knecht weet onder wat Standaard hy hoort, en na wat Leger-plaats, of hoek van de Stad, hy gaan moet. Als nu de Keizer of d'andere Veldt-overſten, aan wien de beſtiering van deze Standaards ſtaat, eenige troepen willen te velde, of op d'een of d'ander aanſlagh uit zenden, zoo kunnen zy binnen de tyd van een half uur, met het blazen op een zee-hoorn, alles vaerdigh krygen. Want na de verſcheidentheit van het geluit, dat uit het blazen op dezen hoorn ontſtaat, of na de verſcheidentheit van de plaats, daar van daan het geluit komt, kan ieder Kryghs-knecht en Overſte terſtondt hooren of zyn Standaard, daar onder hy ſtaat, te velde moet; zulks alle de Kryghs-knechten van d'een of d'ander Standaard terſtond, op het ſte-

ken van den hoorn, op de been en gereed zyn, en den Standerdt, die een Ruiter achter op de rugh is gebonden, gezwindelyk volgen; hoewel zomtyds niemand, dan de opperste Veldheer, en de geene, die den Standerd voert, bekent is, waar op het gemunt, of wat aanslagh dat 'er op handen is, voor dat het op een vechten gaat. Dit geheim en verborgen houden der aanslagen, die de Tarters tegen de Sineezen op handen hadden, heeft den Sineezen altydts tot groote afbreuk gestrekt, en hen veeltyds in hunne hoope te leur gestelt; want als de Sineezen meenden dat het op deze of geene plaats gemunt was, zoo trokkenze dikwils met hunne troepen na een heel andere plaats.

Amavang dan, om *Kiangus* tydelyk tegen te gaan, en hem dat opstaan te verleeren, nam uit de boven gemelde acht Standaarden het puik en bloem der Kryghs-knechten, en versterkte zich daarenboven met een gedeelte van het volk, dat hy, onder het beleidt der drie Koninkjes, na de Zuiderlyke Landschappen gezonden had, hen voorts belastende, dat zy uit de Krygs-steden, daar zy door trokken, zoo veel Kryghs-knechten met zich zouden nemen, als hen zou komen t'ontbreeken. En hoewel Amavang met een sterk en geweldigh Kryghs-heir tegen Kiangus te velde quam, zoo wilde hy evenwel hem geen slagh wagen, om het nieuwe Tartarische Ryk, waar af de grondt noch onbesturven was, door het wagen van een enkelen veldslagh, niet in de waag-schaal te stellen; schoon Kiangus zich dikwils met zyn Heir bloot, en hem tot het vechten schoon spel gaf. Invoegen *Amavang* t'elkens den veldslagh zocht t'ontwyken, en het werk zoo langh dragende hield, tot dat Kiangus, door gebrek van leeftocht, daar af hy schaars voorzien was, het veld zou moeten ruimen. Ten anderen hadt hy ook voorgenomen geen veldslag te wagen, voor dat hy bescheidt van de Westersche Tarters gekregen hadt, aan wiens Koning hy eenen Gezandt met groote geschenken gezonden, en zyne dochter voor zynen

Amavang wil Kiangus geen slagh leveren.

neeve ten huwelyk verzocht had, met verzoek, daarenboven, van geen bystand aan *Kiangus* te willen zenden; 't welk de Koning van *Taniju*, of Westerlyk Tartarye, bewoogen door de groote giften van goudt, zyde, zilver, en schoone Sineesche Vrouwen, daar af dit Ryk niet wel voorzien is, den Gezandt, zonder eenigh uitstel, toestond, met beloften van voortaan in vreede en vriendtschap met den Grooten Cham te willen leven. Kiangus, die zich dus in zyne hoope vond te leur gestelt, en van de Tarters verlaten was, zagh voor het oorbaarlykste aan, om niet onverziens van den Tarter overvallen te worden, zich weer na de Stadt Taitung te begeven; waar af hy daar na, doch al te spaâ, groot berouw en leetwezen kreegh. Want naauwliks was hy in de Stadt geraakt, of Amavang komt met eenige duizend opgeprefte Boeren de Stadt belegeren, en doet de zelve, met een gracht van tien mylen in 't rond, binnen den tyd van drie dagen omcingelen. Toen kost Kiangus zyn misslagh wel bemerken, en genoegh bevroeden, dat hy met de zynen van honger, dewyl hy van den vyand, als een vogel in de kouw, gevangen wierd gehouden, versmachten moeste; invoegen hy van spyt en boosheit op zyne tanden beet, en uit verbolgentheidt tegen zyn Krygs-knechten met deze woorden uitvoer: *Ieder wage zyn leven na zyn welgevallen, het zy met zich doodt te vechten, of van honger te vergaan; wat my aangaat, indien ik sterve, 'k heb liever met den sabel in de handt al vechtende, dan van honger, te sterven.* Dus sprak deze dappere Veldheer, en rukte, op dit zeggen, met zyn gantsche Leger, zonder eenen Krygs-knecht achter te laten, op de gegraven gracht aan. Ter weder-zyde wierd zeer heftigh gevochten; d'uitvallers queeten zich mannelyk om over de gracht te raken; en de beleggers vergaten geensins hunne oude strydtbaarheidt, om zulks te beletten. Lang wierd 'er dus heftig met twyffelachtigen uitkomste gestreeden, en scheen Fortuin te twyffelen, op wiens zyde zy de zeege wilde laten over zwenken; 't welk duurde

Belegert Kiangus in Taitung.

tot

tot dat Kiangus, die zich dapperlyk queet, met een pyl zoodanig getroffen wierd, dat hy doodt ter aarde viel, en met dit vallen den Sineezen de hoope benam, van door het Tartersche Leger te slaan. Toen zyne Krygs-knechten zagen dat hunne Overste gesneuvelt was, riepen de zommigen, met het afleggen van hunne wapenen, om lyfs genâ, en gaven zich aan den Tarters over; maar de andere stelden het op 't vluchten, en begaven zich op het geberghte. De geene, die zich vrywilligh over gaven, wierden van de Tarters in 't minste geen quaadt gedaan, maar zeer vriendelyk onthaalt; dewyl de Tarters genoegh dachten gewonnen te hebben, nu zy zoo groot een gevaar van 't gantsche Ryk te verliezen te boven waren geraakt, en zoo groote vyanden, die na de Tartarische Kroon dongen, overwonnen hadden. Na het bevechten van deeze zeege trokkenze in de Stadt Taitung, en plonderden de zelve zeer deerlyk uit. Het zelfste lot viel ook de Stadt Pucheu te beurt, dewelke daarenboven, na het uitplonderen, aan koolen wierd gelegt. D'andere rondtom leggende Steden gaven zich, zonder eenige wederstandt te bieden, aan den Tarter vrywilligh over, 't welk de zelve ook zoo veel baatte, datze voor het plonderen van de Tarters bevryd wierden. En in dezer voegen trok Koning *Amavang*, na het dempen dezer beroerten, met het voornaamste deel des Heirs, (want met het overige liet hy de plaatzen van eenigh belang bezet) dat met roof en buit zeer rykelyk overladen was, weer na *Peking*, alwaar hy met groot gejuig en tekenen van blydschap wierd ingehaalt.

Amavang leide, zedert dien tydt, na dat dus alles in ruste en stilte was gebragt, alle zyne gedachten te werk, om het huwelik van den Grooten Cham, zynen neef, met de dochter van den Koning van West-Tartarye te voltrekken; ten welken einde hy zich ook na Tartarye begaf, en brogt aldaar, door zyne listige streeken en ingeboorne schranderheit, zoo veel te weegh, dat hy het huwelik eindelyk voltrok, en een groote meenigte van paerden van de West Tartersche verkreeg. De bruiloft van deezen Keizer wierd met zoodanige ongemeene groote staaci en pracht gehouden, als de grootheit van zulk een Ryk vereischte. De Keizerlyke Bruidt wierdt met een groote luister en grootdadigheit ingehaalt, en een ontallyke meenigte van menschen, die alle op 't kostelykste waren uitgestreeken en toegerust, verzelschapten en vereerden haare komste. De Tartersche Koningen ('t geen hier in 't voorby gaan staat aan te merken,) onderhouden in het trouwen de zelve gewoonten als die van Europe, dewyl zy de dochters van de hoogste staat en afkomst tot hunne gemalinnen nemen; maar de Sineesche Keizeren, in tegendeel, kiezen uit een groot deel jonge maagden de schoonste, zonder achting te geven, of de Bruidt van de geringste ouders geboren is, indien slechts hen de gedaante maar aanstaat: want de vader van de jongste Sineesche Keizerin onderhield zyn huisgezin met schoenen van stroô te maken.

Midlerwyle trokken de drie boven gemelde Koninkjes, die van de Tarters tot Landtvooghden over de drie Landtschappen, *Fokien*, *Quantung* en *Quangsi*, gestelt waren, en met drie volkomen Legers afgezonden wierden, om *Quantung* met gemeene macht te herwinnen, en *Junglieus* te verdryven, na deze Zuiderlyke Landschappen, om d'opgerezen onlust en beroerte, volgens hunnen last, te dempen en te stillen. Zy namen hunne reize door 't Landtschap *Xantung*, en voeren langs de Reviere *Guei*; maar als zy aan zeeker landtstreek quamen, 't welk de Tartarische Keizer aan eenige Tarters (want d'ingeboorne Sineezen waren, ter oorzaake van zeker verraat, om 't leven gebragt) had gegeven om te bebouwen en te bewoonen, verzochten deeze Tarters dat zy hen mogten op wegh verzelschappen, en een zelve geluk met hen uitstaan; want deeze luiden hadden een afkeer van den landbouw, en beminden veel meer den oorlogh als de ploegh of schop. Maar twee van deze drie Koninkjes wachtten zich wel, om dat

uitvoeren van deze Tarterſche Bouwluiden, zonder verlof des Keizers, op zich te nemen; de derde alleen, *Kengus* geheeten, was zoo verwaant en opgeblazen, dat hy hen hun verzoek toeſtond, en hen verlof gaf van achter aan te volgen. Dies verlieten zy hunne Landen, en veranderden hunne ſpa, ploegh, en andere gereedtſchappen, tot den landtbouw noodigh, in oorloghs gereedſchappen, en trokken met groot gejuigh en vroolykheit hunne Landsluiden achter na. Zoo dra den Keizer zulks ter ooren quam, deed hy aan *Kengus* eenen brief ſchryven, met laſt, van hen weer na hun Landt te zenden, om den landtbouw waar te nemen; maar *Kengus*, die deezen laſt in de windt ſloegh, en veel dingen tot zyner verſchooning wiſte in te brengen, liet de bouw-troepen vaſt achter aan volgen, zonder den Keizer te willen gehoorzamen: waar over de Keizer, in toornigen moede, aan den *Tutang*, of Opper-landvoogt der Zuiderlyke Landtſchappen, die zyn Hof tot *Nanking* hield, volkoomen laſt over zond, om *Kengus* in hechtenis te doen ſtellen, of om 't leven te brengen.

Kengus wil 's Keizers bevel niet gehoorzamen.

Deeze *Tutang* was den Keizer hier in te wille, en volbragt, zonder deezen laſt aan een van zyne Stoel-broederen bekent te maken, 's Keizers bevel. Want als deeze drie Koninkjes tot *Nanking* waren gekomen, wierdenze met heerlyke Sineeſche ſpeelen en maaltyden van dezen *Tutang*, die ook zynen laſt den twee anderen niet ontdekt hadt, op 't prachtighſte onthaalt. Als 't nu op een ſcheiden ging, en de Koninkjes hunne reize langs de groote Revier *Kiang* wilden vervorderen, quam de gemelde *Tutang* hen weer bezoeken, en onthaalde hen op een van de Keizerlyke vaartuigen, onder ſchyn van het ſcheidmaal te geven, met allerlei koſtelyke disgerechten en toneel ſpeelen; waar toe deeze Keizerlyke vaartuigen, die beter vergulde paleizen als ſcheepen gelyken, zonderling bequaam zyn. Midlerwyle hield hy hen zoo lang op, tot dat hunne Kryghs-knechten een ſtuk weegs alreeds vertrokken waren; en opende toen aan *Kengus* den laſt, dien hem de Keizer hadt toe gezonden. *Kengus* dit ziende, ſtondt daar over geweldig in 't eerſt verſtelt, doch greep weer moed, en geliet zich dien aanſtonds te willen gehoorzamen, alleen verzocht hy maar zoo veel uitſtels, dat hy op zyn Jonk, die hem niet verre van daar lagh te wachten, mogte gaan, om zyne zaken een weinigh in ordre te ſtellen. Dit, onder beloften van terſtondt weer te keeren, en met den *Tutang* na *Nanking* te gaan, wierd hem toegeſtaan; maar als hy in zyn Schip quam, bragt hy zich zelven, met zich aan een ſtrop te verhangen, om 't leven; dat hem buiten twyffel ook te *Nanking* zou hebben benoomen geworden. Uit laſt van den Keizer wierd de zoon van dezen *Kengus*, die hem in den oorlogh verzelſchapte, terſtondt van de *Tutang* in 's vaders plaatze geſtelt. Na dat deze twee Koninkjes de drie Landtſchappen, als *Xantung*, *Kiangsi* en *Nanking* waren deur gereiſt, quamen zy eindelyk in 't Landtſchap *Quantung*, met voornemen, om dat Landtſchap onder gehoorzaamheit te brengen, en den Keizer *Junglieus* uit den Lande te dryven. Zoo dra het gerucht van deze drie Tartariſche Heiren zich door het Landtſchap verſpreide, toonden zich de meeſte Steden geneegen tot den Tarters, en gaven zich vrywillig aan hen over. Dan de Hooft-ſtadt *Kanton*, of *Quancheu*, liet het op een knellend belegh aankomen, en bood lang weerſtand; maar eindelyk raakten de Tarters door verraadt, in den jare duizend zes honderd en vyftig, op den vyfden van Winter-maand, daar binnen, en bragten alles byna deerlyk om 't leven, gelyk zulks breeder in 't begin van onze Reis-beſchryving verhaalt ſtaalt.

Verhangt zich zelven.

Na het overgaan van *Kanton* zonden alle d'omleggende Steden aan het Koninkje, dat over *Quantung* geſtelt was, Gezanten, met beloften van zich willigh te willen overgeven, indien zy 't leven moghten behouden; 't welk hen, onder toezegh van groote geſchenken te geven, toegeſtaan wierdt. Daar na trok het Koninkje

van

van *Quantung* met zyn Heir na de Stadt *Chaoking*, daar in Keizer *Junglieus* te dien tyde zyn Hof hieldt; maar zoo dra *Junglieus* hoorde dat het Tartariſch Heir in aantocht was, verliet hy, uit vreeze voor de macht der Tarters, en dewyl hy zich te zwak bevondt om weerſtandt te bieden, met zyn huisgezin en gevolg de Stadt en 't Landt, en begaf zich na 't Landſchap *Quangsi;* doch wierd daar na zoo fel van deze drie Heiren teſſens achtervolgt, dat hy zich genoodzaakt vond na de grenzen van 't Ryk *Tungking* te wyken; invoegen hy dus uit het gantſche Ryk verjaaght en verdreeven wierd. Andere willen, dat deze *Junglieus*, als hy een groote macht der Tarters op hem zag aankomen, het vaſte land verlaten, en zich op zee begeven hadt, om niet in de handen der Tarters te vallen. Dan wat dezen *Junglieus* eindelyk wedervaren is, en of hy met zyn Heir weer tegen de Tarters aan ging, heeft men niet kunnen vernemen.

Onder zoo veele overwinningen, die de Tarters op de Sineezen bevochten, deed het jaar van zeſtien honderdt een-en-vyftigh een droevige intreê, met het overlyden van *Amavang*, 's Keizers Oom en Voogt. Deezen Vorſt, die zeer ervaren in den oorlog was, en in voorzichtigheit en oprechtigheit zonderlingh uitmuntte, hebben de Tarters te danken datze het Sineeſche Ryk verovert, en den Sineezen afhandigh gemaakt hebben. Niet alleen de Tarters, maar ook de Sineezen zelfs, beminden en vreesden deezen man, om zyne krygs-kunde, beleefstheit en oprechtigheit. Naauwliks was hy dezer wereldt overleden, of het Hof raakte in groote ontſteltenis en verwarring, dewyl 's Keizers andere broeder, met naame *Quintus*, uit eigen hoofde, en tegen wil en dank der Tarters en Sineezen, de voogdye over den jongen Keizer *Xunchius* aanvaerden wilde. Want de Tarters en Sineezen dreeven dat *Xunchius*, die nu tot zyn ouderdom van zeſtien jaren gekomen was, zelfs in 't bewind der heerſchappye moeſte treden, en de regeering aanvaerden. Maar *Quintus* liet zich voorſtaan, dat *Xunchius* noch onmondigh was, en deze tedre jaren niet bequaam waren om zoo hoogh een laſt en bediening te kunnen waarnemen; zulks hy geraden vond, dat hem de vooghdy, tot dat de Keizer tot zyne mondige jaren gekomen was, opgedragen wierd. Over dit werk vervoegden zich alle de Tarterſche en Sineeſche Overſten, die te dien tyde te Hoof waren, in het Keizerlyke Paleis, alwaar zy alle hunne ampten en waerdigheden afleiden, met verklaring, van de zelve van niemandt, dan van *Xunchius*, weer te willen ontfangen. Als *Quintus* deeze ſtandvaſtigheidt in alle d'Overſten beſpeurde, en met zyn dwersdryven niet zagh uit te werken, hield hy zich, om de herten der Tarters en Sineezen niet meer te verbitteren, te vreede, en liet zyne broeder zelf, met toeſtaan van alle de Ryks-raden, de beſtiering aanvaerden.

Naauwliks was deeze jonge Vorſt, en Grooten Cham van Tartarye, gekroont, of hy gaf geene kleene proeven van een ryp oordeel, met ernſtige luſt tot de gerechtigheit; want als de gevaarlyke raadtſlagen, die zyn Oom *Amavang* zocht uit te werken, na zyn overlyden quamen uit te breeken, wierd deeze nieuwe Vorſt, door des zelven ontrouwigheit, der maten vertoornt, dat hy het graf van deezen *Amavang*, 't welk zeer prachtigh en heerlyk gebouwt was, deed openen, en hem opgraven. *Amavang word opgegraven,* Dit openen der graven, en uitgraven der Lyken, wordt by de Sineezen voor d'allerſtrengſte en ſchrikkelykſte ſtraffe gehouden; dewylze het ſchenden en ſloopen der graf-ſteden voor een grouweldaad achten; ten anderen toonenze ook, ter gedenkeniſſe der overledenen, aan de zelve jaarliks zonderlinge eerbiedigheit. Het doode Lyk, uit het graf gehaalt, *en deerlyk mishandelt.* wierd eerſt met ſtokken, daar na met roeden geſlagen, en ten leſten onthooft, en voorts de grootſte ſmaat en hoon aangedaan; niet anders als of het een Lyk van den ſnoodſten Landverrader en booswicht was geweeſt. En dus verging de praal en heerlykheit van zyne graf-ſteede tot ſtof, en viel

viel dezen *Amavang* na zyne dood te beurt 't geen zyn levendigh ligchaam verdient hadt. Alle d'Overften, die *Amavang* in 't bloedtverwantfchap beftonden, en kennis van zyne aanflågen hadden, wierden ook met de ftrengfte ftraffen achtervolght, en de zommige van 't leven, en andere van hunne ampten berooft. Dus verre is verhaalt op wat wyze de Roover *Likungzus* het Sineefche Ryk veroverde, en na het verjagen van deze *Likungzus*, de Tarters het zelve eindelyk bemachtigden en t'onder bragten; nu ftaat ons het bedryf van den anderen Roover *Changchienchus*, daar af op *pag.* 240. gefprooken is, ten toon te ftellen. De hairen ftaan my te bergh, en de gruwelyke moorderyen verbyfteren de gedachten, als ik aan het ftorten van beken bloets, en het ombrengen van zoo veel onnoozele zielen, die deeze Roover met d'onverdragelykfte pynen om 't leven deed brengen, begin te denken. Schaamte en berouw komt my over, dat ik gewach van dezen Roover moet maken; dewyl zyne gruweldaden en fchelmftukken zoo groot zyn, datze naauwliks geloof by den Lezer zullen vinden. 'k Zal evenwel eenige gruwelftukken van dezen bloetdorftigen Tyran in 't kort hier verhalen, waar aan een ieder, die eenige menfchelykheit en medogentheit by zich heeft, naauwliks, dan met fchrik en fchroom, zal kunnen gedenken.

Deze Roover *Changchienchus* heeft met zyne Krygs-knechten en opftendigen hoop veele Landtfchappen met rooven, ftroopen en branden, deerlyk mishandelt en bedurven, en de meefte meenigte der Ingezetenen met allerlei moetwil, en den oogen onverdragelyke pynen, geplaagt en mishandelt, en eindelyk hen om 't leven doen brengen. Zyn voornemen was geheel *Sina* van menfchen t'ontblooten, en alles te verdelgen en vernielen, om geene luiden achter te laten die hem uit den Ryke zouden kunnen dryven, of eenigh weerftand bieden; alleen wilde hy zyne Kryghsknechten fparen, om met hen, zonder vreeze en fchroom, over geheel *Sina* te heerfchen. Dan deze wierden ook dikwils, als hy de buien in 't hooft kreegh, om een kleene beuzeling en misflag, van hem, met hangen en onthoofden, om 't leven gebraght. Nergens heeft hy zynen wreeden aardt meerder doen blyken, en yffelyker tooneelen van wreedtheden op doen rechten, dan in het groote en volkryke Landtfchap *Suchuen;* waar in hy met geweldt den Koninklyken tytel aannam, en voorts yffelyk met het ombrengen van meeft alle d'Ingezetenen woedde. Want als hy de Landtfchappen *Huquang*, *Honan*, en de voornaamfte geweften van *Nanking* en *Kiangsi* deerlyk mishandelt en geplaagt had, viel hy met zyn opftendigh en bloetdorftig Heir, in den jare zeftien honderdt vier-en-veertigh, in dit *Suchuen*, en deed des zelfs eerfte Hooft-ftadt *Chingtu*, met het ombrengen van zeeker Koninkje, uit den geflachte *Taiminga*, zyn eerfte razernye en wreedtheit blyken. Kort voor het ombrengen van dit Koninkje, dat in de Hooft-ftad zyn Hof hield, had hy noch zeven andere Vorften, mede uit den geflachte *Taiminga* gefprooten, aan een wreeden doodt doen fterven; invoegen dit bloetftorten van deze edele Vorften een voorfpel verftrekte van 't bedryven der aanftaande treurfpeelen; waar af ik d'uitkomften vervolgens nu ga verhalen.

Overgeven wreedheit.

Zoo geweldigh voortvarend en haaftigh was deeze Roover in 't volbrengen van zyne wreedheden, dat hy de geene, die maar het minfte tegen hem misdaan had, of daar alleen maar eenigh bedenken op viel van misdaan te hebben, aanftonds aan den hals deed ftraffen: want het moorden was hem in de mondt befturven, en de moordzucht zag hem ten oogen uit. Hy deed dikwils een geheel geflacht, indien flechts een eenig perfoon daar af zynen laft en bevel na zynen zin niet wel volbragt had, ten gronde uitroeien en vernielen; en dat met zoo een overgeven wreedheit, dat ook de jonge kinderen en zwangere buiken niet verfchoont wierden. Ja hy floegh tot die wreedheit over, dat hy by wylen, met onthalzen en hangen, een gantfche ftraat ont-

ontvolkte, in de welke iemandt woonde die hem in 't een of 't ander vertoornt had; in voegen hy zoo wel den ontschuldigen als den schuldigen zyne wreedtheit deed proeven. Als hy op zekeren tydt een post ('t welk hy veeltydts deedt) na het Landtschap *Xensi* zondt, en de zelve, om de wreedtheit van deezen Roover te ontgaan, en uit zyne handen te geraken, niet wilde wederkeeren, ontstak hy daar over zoo geweldigh van toorn, dat hy een groot gedeelte der Stadt, daar in deeze boode gewoont had, ten gronde vernielde, en al de burgers om 't leven braght. En als by geval de Scherprechter, die hem in 't plegen van deeze wreedtheden diende, aan een ziekte quam te sterven, deedt hy terstondt den Arts, die in zyne ziekte over den zelven gegaan hadt, ontbieden, en niet alleen hem, maar noch hondert andere Artzen met hem om 't leven brengen.

Uitterlyk bejegende hy zyne krygsknechten met zonderlinge beleeftheit, was zeer gemeenzaam en spraakzaam, en speelde en dronk met hen, als of hy een van de slechte kryghs-knechten was geweest. Hy beschonk hen ook dikwils, als zy hunne dingen wel uitgerecht hadden, met groote geschenken, als Zyde en Zilver, en hy schaamde zich niet het zelve met zyne eigen handen aan hen over te langen; maar als hem luste zyne wreedt- en bloedtdorstigheit te toonen, deed hy, om de geringste misslagh, etlyke van zyne kryghs-knechten, voor zyn aanschyn, met de strengste straffe om 't leven brengen: dit viel voornamelyk den kryghs-knechten van het Landtschap *Suchuen* te beurt, dewyl alle d'ingezetenen van dit Landtschap by hem zeer in 't oogh waren; want hy beelde zich vast in, dat deeze volken zyne Koninglyke maght zochten uit te rooijen en te dempen. Al zyn bedryf, 't geen hy opentlyk aanrechte, quam gemeenlyk op een treur-spel uit. Zagh hy by wylen een kryghs-knecht die sober in de kleederen was, en zich wat wildt aanstelde, dien deedt hy terstondt om het leven brengen. Als een zyner kryghsknechten, op zekeren tydt, een stuk Zyde van hem gekreegen had, en deeze kryghs-knecht aan zyne spits-broederen klaaghde dat het geschenk te slecht was, hoorde dit by geval een van zyne verspieders, die dat terstondt aan hem over briefde: waar over hy zoo toornigh wierdt, dat hy het gantsche regement, sterk in de twee duizent koppen, daar onder ook de gemelde krygsknecht behoorde, voor zyne oogen deed neêr sabelen.

Zoo fel woedde deeze Roover tegen de Mandaryns, of Magistraten van *Chingtu*, d'eerste Hooft-stadt van het Landtschap *Suchuen*, dat 'er van zes hondert, in den tydt van drie jaren, naauwlyks twintigh in 't leven bleven. Hy deed den President, of Raadtshooft-man, het vel levendigh van den lyve halen, om dat hy zonder last eenen Sineeschen Filosoof verlof gegeven had, uit de Hooft-stadt na zyn huis te mogen trekken.

Als deeze bloetdorstige Tyran *Hanchung*, de derde Hooft-stadt van het Landtschap *Xensi*, die, ten aanzien van de sterkte der Plaats, de sleutel van de Landtschappen *Suchuen* en *Xensi* genoemt wordt, wilde onder zyne gehoorzaamheit brengen, om alle d'andere Plaatzen des te lichter te veroveren, zondt hy, in den jare zestien honderdt vyf en veertigh, een groot heir voor af, waar in zich hondert en tachtigh duizent krygs-knechten alleen van *Suchuen* bevonden, zonder d'andere kryghs-knechten daar onder te rekenen. Toen nu het belegh een lange wyle geduurt had, zonder iet (want de belegerden queeten zich wel) te konnen uitrechten, liepen veertigh duizendt Suchuensche kryghs-knechten uit het leger tot den Stadthouder van *Hanchung* over; 't welk oorzaak was dat de rest van zulk een sterk heir eindelyk, vruchteloos, en met groot verlies, zich weer na den Tyran moeste begeeven. Dit verdroot en speet den Tyran zoo geweldigh, dat hy d'overige honderdt en veertigh duizendt Suchuensche krygs-knechten door d'andere kryghs-knechten deed om 't leven brengen. Het woeden en moorden duurde geheele vier dagen; veelen deed hy de huidt af-stroopen, en het afgestroopte

ſtroopte vel, daar de kop noch aan hing, met ſtroo opvullen, en dat, dus opgevult, na ieder Stadt zenden, om de burgers hier door een ſchrik op den lyve te jagen.

Doet 18000 *ſtudenten vermoorden.*

Daar na liet hy opentlyk afkundigen, dat alle de ſtudenten van 't gantſche Landtſchap zich ter proeve en toetze te ſtellen hadden; en dat de geleerdtſten met groote ampten en geſchenken zouden begiftight worden. De Sineezen, bekoort door deze hooge beloften, waaren zoo verblindt, dat ze de liſt en 't verraadt van den Tyran niet bemerken konden; maar zy begaven zich, wel ten getale van achtien duizendt, met grooten yver derwaarts. Als ze ter gewoonelyke plaatze, daar d'onderzoeking gemeenelyk geſchiedt, gekomen waren, deed hy hen alle door zyne Kryghs-knechten om 't leven brengen; neemende tot verſchooning en dekmantel van deezen gruwel-daad, hunne valſche twiſtredenen en ſofiſteryen, waar meê zy, zoo hy voor gaf, het volk tot oproer ophitſten.

Toen hy nu hoorde dat de Tarters, in den jaare zeſtien honderdt en zesen-veertig, in 't Landtſchap *Xenſi* waren gevallen; vondt hy zich genootzaakt, van wegen de nabyheidt, om tegen hen aan te gaan. Maar om zyn ſlag wis te neemen, en niemant achter te laaten die hem eenige afbreuk zouw kunnen doen, beſloot hy alle d'ingezetenen van 't Landtſchap *Suchuen* te verdelgen, uitgezeidt de geenen die na 't Noord-ooſten lagen, om zyn legers in geene ontledigde en verwoeſte plaatzen te brengen, dewyl ze door deeze geweſten moeſten trekken, invoegen hy toen deeze volken by 't leven hield, om hen ter gelegener tydt tot aas van zyne wreedheid te gebruiken. Hy rukte dan voor eerſt met zyn bloed-dorſtigh Heir op *Chingtu* aan, d'eerſte Hoofſtadt van het Landtſchap *Suchuen*, en deed alle d'ingezetenen, zoo hooge als laege perſoonen, die wel ten getale van zes-maal honderdt duizent beliepen, door een gedeelte van zyn Heir vaſt binden. Hy zelf reedt rontom deezen geknevelden en vaſtgebonden hoop, die, met tranen op de wangen en een naar gekerm, hem hunnen Koning en Heer noemde, en met gebogen knien hem t'elkens te voet viel, en bad dat hy toch deernis met zyn onnozel volk wilde hebben, en dat verſchoonen. Doch weinigh keerde hy zich aan dit gekerm en jammerlyk misbaar; maar riep, na een weinig wachtens, uit die vervloekte keel, *Sla doodt, en verdelgt deeze opſtendige booswichten:* invoegen deze gantſche drom volks, als een deel onnozele ſchapen, tot eenen toe, omgebragt wierden. De Sineezen ſchryven, dat het bloedt van de geſlachte burgers het water van de groote revier *Kiang*, die voorby deeze Stadt vloeidt, deedt hoogen en ryzen. De lyken, om de lucht met verrotte en ſtinkende dampen niet te beſmetten, wierden in de revier geſmeeten, die, voor ſtroom afdryvende, aan de andere Steden wel haaſt deeze droevige tyding bragten, en boodſchapten, dat haar het zelfſte ongeval over 't hoofdt hing. En het leedt ook niet lang aan of het zelfſte ongeluk viel al d'andere Steden van dit Landtſchap te beurt: want de Tyran verdeelde zyn leger aan troepen, en zondt die overal heenen; waar door alle de inwoonders van de andere Steden desgelyks om 't leeven gebraght wierden; 't welk een onbeſchryvelyk bloedbadt veroorzaakte. En op deeze wys raakte het Landtſchap *Suchuen*, dat eertyds van menſchen krielde, tot een woeſte en deerlyke wildernis. Na dit droevig treur-ſpel en yſſelyk woeden tegen de onnozele burgers van *Chingtu*, deedt hy alle zyne Kryghs-knechten buiten de Stadt, op een groot Plein, vergaderen, en ſprak hen daar aldus aan: *Na het verdryven der Tarters uit den Ryke, zal uw dappere ſtrydbaarheidt my aan 't gebiedt en gezagh over de gantſche wereldt helpen. Maar ik wenſchte, dat gy u vaerdiger en gaauwer toond, als gy tot noch toe geweeſt zyt. Ik zelf, gelyk u allen ook bekent is, heb tzeſtigh ſcheepen vol zilvers in de revier Kiang doen zinken, 't welk aan eenen ieder, na zyne verdienſten, als ik door uwe dapperheid het Ryk verovert zal hebben, zal uitgedeelt worden.*

Zes maal honderdt duizent burgers van Chingtu om 't leven gebragt.

Aanſpraak tot zyne Kryghs-knechten.

Dit was de waarheit; maar op dat niemant de plaats zou weten, had hy het bootsvolk om 't leven doen brengen.

den. Dan de vrouwen, waar meê wy alle belemmert zyn, zullen ons een groot beletzel op de reize geven. Ieder quyte zich trouwlyk, en breng de zyne van kant. Als het Ryk verovert is, zullen wy geen gebrek van de schoonste vrouwen hebben. Ik zelf zal u, als een trouwe voorstander, voor gaan; hoewel ik, als Keizer, hier in iets voor uit behoorde te hebben.

t ieder Vrou- om't n zal gen.

Naaulyks had hy dit gesprooken, of hy koos uit drie honderdt zeer schoone jonge dochters, die hy tot zyn wellust gebruikte, alleen twintigh, die op zyne drie Koninginnen zouden passen; en deed al d'andere op de Vergaderplaats om 't leven brengen. Zyne moortdadige Krygs-knechten, die hunnen bloetdorstigen Oversten dus zagen voor gaan, deeden terstont hunne gehoorzaamheidt t'hemwaarts, met het slachten van hunne vrouwen, blyken: want zy bragten de zelve, met schieten en nederhouwen, als een deel schaapen, om 't leven.

Toen hy nu alle d'ingezetenen van *Suchuen* van kant had geholpen, en geenen mensch meer vondt aan wien hy zyn helsche razernye en verwoetheit konde lesschen, moesten het de steden en huizen ontgelden. Hy leide een zeer prachtigh en kostelyk Paleis, dat hy voor zich zelven hadt doen stichten, aan koolen; en met een ook de groote en vermaarde Hoofdtstadt *Chingtu*. Hy deed alle de boomen, op dat niemant daar af eenigh genot zou hebben, af-kappen; en in deezer wyze sloegh hy met een gezuivert leger (gelyk hy zeide) op weg, en verdelghde, waar hy quam, alle de menschen, die te vooren zyne bloedtdorstigheid ontgaan waren. Dan hier meê hiel hy zich niet vernoegt; maar deed ook menigten van Krygs-knechten, die te loom volgden, of te gezwint voort gingen, of eenige andere kleene misdaden beginnen, om 't leven brengen. De kranken, of die zwak waren, en het leger niet wel volgen konden, moesten het mede met den hals boeten, op dat deeze hun leven (dus sprak hy al spottende) in ellende, en op geen quaade en verwoeste plaats zouden over brengen. Ontelbaare en afgryffelyke meer andere wreedtheden heeft deeze Roover bedreeven; maar ik kryg een afkeer in 't ophaalen van zoo veel deerlyke treur-spelen, en ga d'allerwreedtste dingen met stil zwygen voorby. Alleen zal ik tot een besluit hier by voegen, hoedaanig deeze Roover, na het bedryven van zoo veel ongehoorde gruwelen, aan zyn eindt raakte.

t zyn s en adt gtu an-

De Veldt-heer der Tarters trekt tegen de Roovers te velde.

Zoo dra deze Roover met zyn oproerigen hoop in 't Landtschap *Xensi* was gevallen, zat hem de Veld-overste der Tarters, 's Keizers Oom, met een Heir van vyf duizendt Tarters op de hielen, daar meê hy voor uit getrokken was, om geen tyd met het inwachten van 't gantsche leger, dat vast volgde, te verspillen. De Veldt-heer zond, na 's landts gebruik, vyf ruiters voor uit, om te verneemen of de Roovers gezint waren vrede te maken, of te oorlogen. Want de Tarters zenden gemeenlyk, als ze tegen iemant te velde trekken, en dicht by hunnen vyandt gekoomen zyn, eenige ruiters voor uit; en indien deeze wel bejegent worden, zo neemen zy dat voor een teken van onderdaanigheidt en vreede aan; maar komt den zelven eenigh geweldt te geschieden, zoo strekt hen zulks tot een teken van vyandtschap, en dat de vyand gezint is slagh te wagen. Zoo dra de verspieders van deezen Roover de vyf voor uit gezondene Tartersche ruiters in 't gezicht kreegen, namen zy terstont de hertret, en braghten daar af de tyding gezwint aan hunnen Opper-hooft *Chanchiengungus*, die hen daar over uitlachte, en met een lachchende mont vroegh, of zy waanden *dat 's vyandts Heir een schaar vogelen was*, *die door de lucht quam vliegen*. Maar als hem kort hier na van zyne voornaamste Oversten het zelfste verwittigt wierd, sprong hy ter vlucht, zonder borstharnas en helm, met een speer in de vuist, uit zyn tent, en tradt, van weinigen gevolght, buiten zyn legerplaats, om t'ontdekken wat 'er schuilde. Naaulyks was hy buiten zyn leger getreeden, of kreegh de gemelde vyf Tartersche ruiters in 't gezicht, die

De Roover wordt geschooten.

hem aanstonts op 't lyf vielen. D'eerste pyl, die van hen geschooten wierdt, trof deezen moorder dwers door het herte. Zulks aan deze scheut, die niet alleen de Tarters, maar ook den Sineezen zelfs tot groot geluk strekte, die mensch quam te sneuvelen, die alle menschen wilde van kant helpen, en zich zelven tot de Koningklyke waerdigheid, daar hy maar een snoode verrader was, met geweldt verheven had. Na dat dit wanschepsel, en dit schuim van alle schelmen gesneuvelt was, versloegen de Tarters het gantsche leger, dat nu van hunnen Opper-hoofdt ontbloot was, zeer licht. De zommigen van deze Roovers begaven zich op de Tartersche zyde; andere wierden ter neder gezabelt, en eenige, die twyffelden aan het verwerven van genâ by den Tarter, begaven zich op de vlucht. Op dit gerucht van de zeege, by de Tarters op deze Roovers bevochten, ontfingen de weinigh overgeblevene ingezetenen van 't Landtschap *Suchuen* de Tarters met groote blydtschap en gejuich, en riepen hen voor hunne verlossers en bevryders uit. En in deezer wyze stelde zich dit Landtschap ook onder het gebiedt der Tarters, die, na dat ze de voornaamste Steden van dit Landtschap met Tartarische Krygs-bezetting wel verzien hadden, onder hunnen Veldtoversten weder na de Stad *Peking* trokken.

's Keizers Oom word van zynen broeder Amavang qualik onthaalt.

De Veldt-overste, evenwel, schoon hy zoo een groote zeege op de Tarters bevochten had, wierd van zynen broeder *Amavang* zeer onwaerdelyk onthaalt, en daar hy meende met zeege-staatsien, en groot gejuich ontfangen te worden, viel hem een bittere sterfdag te beurt; 't welk hier uit ontstont: Als hy, door koude en geduurigh ongemak, op een reize van etlyke maanden, meer Krygs-knechten, dan met vechten verlooren hadt, wierdt hem te last geleidt, dat hy slof was geweest, en zyn ampt niet wel had waargenomen; 't welk in hem, die meende groote lof verdiendt te hebben, zoo groot een gramschap ontstak, dat hy uit ongeduldt zyn Tarters hoedtje tegen d'aerd smeet, 't welk by dit volk voor een teken van groote kleenachting en onwaerdigheidt opgenoomen wordt; waar over hy ook verwezen wierdt, om in een gevangkenis gesteldt te worden, die de Sineezen *Caociang* noemen: waar in de Sineesche Keizers al de geenen pleegen te zetten, die uit Keizerlyken bloede gesprooten waren, en d'een of d'ander misdaad begaan hadden. Dan hier in verzag deeze dappere Veldtheer, met zich zelven om te brengen, tydelyk: want om onder de Tarters d'eerste niet te zyn, die zo groot een schande zou over komen, verhing hy zich zelven te vooren in zyn Paleis aan een koorde. En dus quam deeze brave Veldtheer, die een heerlyker sterfdag en beter geluk verdiendt hadt, jammerlyk, in 't bloeijenst zyner jaaren, te sneuvelen.

De Tartersche Veldtheer verhangt zich zelven.

En in deezer voegen, na het verjagen van den eenen Roover *Licungzus*, en het sneuvelen van den anderen vervloekten Roover *Changhienchungus*, bragten de Tarters allengs het gantsche Ryk ten deele in rust en vrede. Want schoon naderhandt in 't Landtschap *Suchuen*, en op andere plaatsen, weder nieuwe oproeren quamen t'ontstaan, en de nakomelingen van den boven gemelden vermaarden Zee-roover *Ixion*, de Tarters geduurigh met hun Scheeps-macht, voornaamelyk in het Landtschap *Fokien*, quelden en plaagden, zoo waren evenwel deeze nieuwe oproeren meer aangeleidt op 't rooven en buiten, dan om de Tarters geheel en al uit den Ryke Sina te verdryven. Weshalven dunkt my ook der pyne waert niet te zyn, wat zedert den jare zestien hondert een en vyftig, na het veroveren van 't Ryk Sina, door de Tarters, tot op deezen tydt aldaar is voorgevallen, hier vervolgens by te voegen; dewyl alleen myn voorneemen was, geen verhaal van de gantsche Sineesche historien; maar alleen een kort begryp van den Tartarischen oorlog, en op wat wyze het Ryk Sina van Opperhooft by onze dagen verwisselt is, der geheugenis over te leveren. Het is aanmerkens waerdigh ('t welk ik tot een besluit hier by voeg) dat

dat de Tarters, in den tydt van zeven jaren, meer landts verovert hebben, als een heel leger in de lengte en breedte in dien tydt zou kunnen doorwandelen: namentlyk, twaalf Sineesche Landtschappen, en 't hangend eilandt *Korea*, en 't landt *Leaotung*, beide twee groote Gewesten.

Kort en bondigh VERHAAL van 't overgaan van 't RYK SINA, AAN DEN GROOTEN CHAM VAN TARTARYE.

Het gantsche bedryf van deezen laatsten oorlogh, en inwendige opstending en droevigh treur-spel van 't Ryk Sina, was by na vervaerdight, als ik onverziens onder myne schriften, die ik met my uit Sina bragt, zeker lang verhaal vond, 't welk d'oorsprong van d'inwendige beroerte, en door wat list de Tarters aan 't bezit van 't Ryk Sina raakten, zeer kort en bondigh verhandeldt. En dewyl daar in d'oorsprong der inwendige beroerte, en des zelfs voortgang, met eenige verandering word voorgesteld, acht ik noodig, het zelve in 't geheel, als een aanhangzel en byvoegzel van 't voorgaande, van woordt tot woordt in de Nederduitsche tale, (want het wierd ons van zekeren Jesuit, in de Keizerlyke Hooftstad Peking, in de Sineesche tale ter handt gesteldt) hier te laaten volgen, en luidt aldus:

...lke Tar- ...het Ryk ...a ver- ...rt heb-

DEze Tarters, die nu het Ryk *Sina* bestieren, zyn de geenen niet, dewelke grenzen aan het West-Tartarye, en over drie honderdt en zestigh jaaren uit *Samarcan*, met den grooten Tamerlaan over de groote muur in Sina vielen, het zelve in-namen, den Keizer van Sina, en Koning van *Tchampe* en *Kouchinchine* gevangen kregen, en dat tachtig jaaren gerustelyk bezaten, en eindelyk van de Sineezen weer verjaagt wierden, en na hun land *Samarkan* weken: deeze Tarters, zeg ik, zyn de geenen niet, die tegenwoordig het Ryk *Sina* bestieren; maar zy grenzen aan het Oosterlyk Tartarye. Het landt, daar in deeze Tarters woonen, wordt van de Sineezen *Niuche* genaamt, en leit om de Noordt van de Equinoctiaal-linie op vier en veertigh graden, en van de Oostzee bykans zeventigh mylen. Het is zoo een kleen Landtschap, dat het naulyks twintig en eenige Duitsche mylen kan uitmaken. Aan de Zuidzyde komt het aan *Leaos*

(een Landtſchap van het Sineeſche Koningkryk) te grenzen; en ten Weſten heeft het de Weſt-Tarters leggen, daar af te vooren geſprooken is, en die ook *Scyten* genaamt worden; ten Noorden komt het aan zekere andere Tarters te grenzen, die by de Tarters van *Niuche*, *Tupitacen* genoemt worden. Deeze *Tupitacen* gaan in vellen van viſſchen gekleet, leven geheel barbaarſch, gantſch beeſtachtig, en zonder eenigen Godsdienſt of Politie. Uit dit Landtſchap *Niuche* is *Nolhache*, d'eerſte wortel der Tarters, die Sina tegenwoordigh beſtieren, geſprooten. Syn Vader wierd *Taxe*, en zyn Grootvader *Xiachan* genaamt, die beide met de Sineezen een langen tydt gehandelt hebben. *Nolhache*, de zoon van *Taxe*, was een man van grooten en ſcherpzinnigen verſtande, en van treffelyke inborſt, en zeer gelukkigh in alles uit te voeren, wat hy maar in 't werk ſtelde. Deze, die zonderling groote weetenſchap en kennis van het Sineeſche Ryk had, ſtelde zich eerſt, in het gemelde kleene Landtſchap *Niuche*, over dertig geſlachten (meer vermoght toen dit Landtſchap niet) tot eenen Gouverneur. En als hy begon te zien dat het geluk hem diende, kreeg hy hier door moedt; zulks hy na een kleene wyle op brak, en met zyn leger in het Sineeſche Landſchap *Leaotung* viel, en daar uit met rooven en plonderen een groote buit haalde. Eindelyk ging hy de Steden en vaſte Plaatzen belegeren, waar door hy in korten tydt het gantſche Landtſchap onder zyn geweld en beſtiering bragt; invoegen hy over de twee Landtſchappen tot Gouverneur verklaart wierdt, en van dagh tot dagh in moedt en mogentheit aangroeide. Toen nu de Sineezen hoorden dat hun uitterſte en laatſte Landtſchap hen van zoo een kleenen en ſlechten hoop volks ontnoomen was, en vreeſden dat zy dieper in 't Ryk mogten komen vallen, gingen zy de Grens-plaatzen met een magtig en ſterk Heirleger bezetten. *Nolhache* daar-en-tegen vreeſde niet met allen het Sineeſche leger, en trooſte zich altyds hier mede, dat de Sineezen zich weinig met krygs-zaken, maar altyds met de boeken en afgoden-dienſt bemoeiden, en den tydt met het zien van komedie-ſpelen door bragten. Weshalven maakte hy een beſluit, dát een volk, alleen tot de boeken genegen, en onervaren in de wapen-handel, lichtelyk door de wapenen t'ondergebragt zou kunnen worden; maar de doodt, die hem al te tydigh by quam, belette zyn wenſch en voorneemen. Hy liet tien zoonen na, waar af de vierde, *Manſueu* genaamt, by 's vaders levenden lyve, tot navolger in zyne plaatze verklaart wierd. Eer hy deezer werelt quam t'overlyden, veranderde hy den naam van zyn Ryk *Kienchieu* in *Moncheu*, waar af ten huidigen dage de Tarters, die tegenwoordigh Sina bezitten, hunnen naam voeren, en van de Sineezen de volken van *Moncheu* genoemt worden. Deeze vierde zoon *Manſueu*, dien hy tot erfgenaam van 't Ryk verklaart had, toonde zich altyds zeer genegen tot de vrede, ſchreef zynen onderdaanen wetten en ſtaatkundige leſſen voor, en liet geleerde luiden uit Weſt-Tartarye halen, die zyne onderdaanen in hunnen Godsdienſt onderwezen, en andere goede zeden en manieren leerden. Dan hy zat niet lang aan 't roer der regeering; maar quam haaſtelyk te ſterven, na laatende tot erfgenaam zynen kleenen zoone, dewelke tegenwoordigh de groote en magtige Keizer van 't Ryk *Sina* is. Over deezen, die noch kleen was, en zich op 't landt-beſtier noch niet verſtont, hadt hy op zyn doodt-bedde eenen vooght, te weten, zynen negenden broeder, geſtelt, en d'andere broeders tot treffelyke Oorlogs-officieren gekooren; die dagelyks, na des broeders overlyden, met ſterke invallen, de grenzen van het Sineeſche Ryk geweldigh verwoeſtten; dat daar-en-tegen de Sineezen, onder het beleid van den dapperen Veldt-overſten *Uſanguejus*, beſchermden.

De Tarters van Niuche worden magtigh.

Als deeze dingen ontrent voor veertig jaren ('t welk was ontrent den jare zeſtien honderdt) onder de Sineezen en Tarters gebeurden, zoo zyn de Weſterlyke Landſchappen van 't Ryk *Sina*, en voornamentlyk het Landſchap

Xenſi,

Xensi, door groot gebrek van levensmiddelen, om de onvruchtbaarheidt der voorgaande jaren, zeer zwak en verarmt geworden; des niet tegenstaande hebben de Officieren en Amptluiden des volks, zonder aanschouw op de groote noot en armoede der onderdaanen te neemen, de Keyzerlyke tollen en inkomsten zeer strengelyk den volke afgeperst. Invoegen al de geenen die niet betaalden in zware gevangenis gevoert, en tot slaaven verkocht wierden. Nu was in het zelve Landtschap *Xensi* een voornaam man, met naame *Li*, of *Licungzus*, die zeer ryk, en ten dien tyde noch eerlyk en vroom was, en den titel van Magister in de Sineesche Filosofie verkreegen had. Als deeze *Li* zag dat iemant van 't gemeen volk om de Keiserlyke schattingen en tollen gevangkelyk wegh-gevoerdt en gestraft wierden, verloste hy voor zyn eigen middelen de gevangenen en verdrukten, en betaalde de schattingen voor het volk met zyn eigen gelt; 't welk hem zoo bemindt onder het graauw maakte, dat zy hem voor hunnen vader uitriepen. Als deeze zaak voor de Ryks-raden en andere Grooten gekoomen was, gaf het oorzaak van quaat vermoeden op deezen *Li*, die daar over, uit last van den Keizer, gevangen en naauw bewaart wiert. Het graauw dit hoorende, dat hunnen vader, die hen zoo veel goets beweezen had, gevangkelyk wierdt wegh gevoerd, ontstak daar over met gramschap, ging met een groot getal volks het gevangenhuys opbreeken, en stelde hem op vrye voeten. Het Gouverneurs huys wierd daar na van hen geplondert, en hy met alle zyne kinderen deerlyk vermoort. Toen *Li* nu zagh dat'er geen wegh van genade meer voor hem open was, en het zekerder als zeker was, dat de Keizer, indien hy *Li* gevangen hadt, hem om dit feyt zouw doen sterven, nam hy, uit wanhoop, dit uitterste middel ter handt: Hy ruste een groote meenighte volks uit, die hem met grooten toeloop, om de beweezen weldaadt, quam toe vallen; en ging daar meê de Steden en Landen der mate verwoesten, dat hy in zeer korten tydt alle de Westerlyke Landtschappen van Sina onder zyn gebied braght. En naar dien fortuin hem zoo gunstig was, en zyne wapenen zoo een gelukkigen voortgangh namen, wierdt hy daar door zoo hooghmoedigh en opgeblazen, dat hy zich openbaar Keizer van Sina verklaarde, en daar voor uitroepen deed.

Ondertusschen regeerde in de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* de laatste Sineesche Keizer, *Xunchi* of *Xunchinius* genaamt, die een wys en grootmoedigh Vorst was, doch in alle zyne daden en aanslagen zeer ongelukkigh: en hier om noch ongelukkiger, om dat zyn aanstaande ongeluk hem zoo na, en evenwel onbewust was; want zyne geheimste Raden, dien de zorgh over het gantsche Ryk en Paleis aanbevolen was, verbergden alles voor den Keizer, en verkleinden de groote gevaren: invoegen deeze Keizer *Xunchi* eerst tydinge van deezen nieuwen opgeworpen Keizer *Li* kreeg, als hy met een machtig heir voor de poorte van *Peking* was. Zoo dra de Keizer dit hoorde, nam hy alle middelen by de handt; doch alles liep vruchteloos af, dewyl het te laat was. Als nu de Keizerlyke Stadt, en de Keizer zelf belegert was, en den Keizer zagh dat'er geen middel of eenige bystandt op handen was, stelde hy dit uitterste middel, uit wanhoop, in 't werk: Eerst riep hy in zynen Koninglyken Tuyn zyne vrouw en kinderen by zich, en hield haar daar voor, hoe dat het met haar geschapen stondt; dat zy verraden waren, en geen bystandt te verwachten hadden, zulks hy voor nam, haar zelf veel liever het leven te benemen, dan dat het zyn vyandt zoude doen. Als hy deeze reden voleindight hadt, heeft hy eerst zyne vrouw, en daar na zyne kinderen, d'een voor en d'ander na, den kop afgeslagen, en daar na hem zelven aan eenen boom met een koorde verhangen; maar hy schreef eerst op de pandt van zyn onder-kleedt deeze naarvolgende reden: *Zyt gegroet nieuwe Keizer Li, ik verzoek op u, verschoond myn volk, doch gebruyk noch vertrouw myne Raadtsluyden niet.* De Keizerlyke schat-kamers wierden terstondt geopent en geplon-

De Keizer verhangt zich.

plondert, en de voornaamste ten Hoof omgebraght.

Onder veel mannen van groot gezagh en name wierdt in *Peking* gedoodt de vader van *Usanguey*, die, als Veldtmaarschalk, op de grens-plaatzen van Sina tegen de Tarters oorlogh voerde. Deeze *Usanguey*, hoorende dat het Keizerlyke huis geheel uitgeroeit, de Stadt *Peking* ingenomen en verwoest, en daar-en-boven zyn vader verradelyk vermoort was, wierdt daar over met gramschap en toorn ontsteeken, doch kon evenwel niets uitrechten, dewyl zyn macht zoo groot niet was. Om evenwel zich over zyn vaders doodt te wreeken, dwong hy de Sineezen, met dewelke *Li* in 't oorlogh was, en daar over hy als Generaal te vooren geboden had, om den tegenwoordigen in *Peking* residerenden Keizer te beoorlogen; waar in de Sineezen hem terstont gehoorzaamden, en quamen daar op gelyker handt voor de Hooft-stadt *Peking*.

Zoo haast de Tarters dit vernamen, en den inwendigen oorlogh (dat hen te dien tyde wonder wel te pas quam) gewaar wierden, trokken zy met hun heir op, en quamen regel-recht op *Peking* aan. De Sineezen, die onder *Usanguey* lagen, deezen opbreuk der Tarters hoorende, namen terstondt de vlucht, verlatende *Li*, en de Stadt *Peking*; waar op ook *Li* met zyn volk (die mede, als *Usanguey*, voor het Tartersche heir vreesde) zich op de vlucht begaf, en met al de Pekingsche schatten na het Landtschap *Xensi* vertrok: in voegen de Tarters, die na *Peking* trokken, niet eenen Sineeschen oorloghs-man, nochte van *Li*, nochte van *Usanguey*, hoorden of zagen.

De broeder van *Nolhache*, vader van den jongen Koning van Tartarye, regeerde te dien tyde, als Vooght, het Tartarische Ryk, onder den naam van *Beschermer des Ryks, en des jongen Konings:* hy was een schrander man, en zeer ervaren in het beloop der wereltsche zaken, en politie, zulks men zoude gemeent hebben dat de gantsche staatkunde in deezen eenen Tarter gehuisvest was. Als nu deeze broeder van *Nolhache*, die als Voogt over den jongen Tartarischen Koning stondt, zagh dat de Sineezen niet verder konden komen, en hy het Ryk meest, van wegen de oneenigheden, die onder hen ontstaan waren, in zyne handen had, trachte hy met list, (hoewel hy zulks ernstelyk zocht) onder eenen schoonen dek-mantel, zonder vyandtschap, (om des te meer de herten der ingezetenen te winnen) het Ryk te bemachtigen. Want als het Tartarische heir-leger tot voor *Peking* was gekomen, quamen hem terstondt de Opperste en Hoofden der Stadt te gemoet, boden hem de sleutels met de gantsche heerschappy aan, en verzochten dat hy den nieuwen opgeworpen Keizer *Li* wilde vervolgen, en het ongelyk der Sineezen aan hem wreeken; maar hy sloeg zulks in 't eerst af, met voor te wenden, dat het een zaak van groot belang, onkosten en gevaar was, en dat het hem ongelegen quam, zyn eigen voor een anders vaderlandt te verlaten, hoewel het hem aan macht en geweldt niet ontbrak, om zich over 't ongelyk van *Li*, aan het Sineesche Ryk gedaan, te wreeken. Eindelyk bood hy aan zulks te doen, op voorwaarde, dat zy aan zyn neef, den jongen Koning van Tartarye, het gantsche Sineesche Ryk, als aan hunnen verlosser, zouden opdragen, en den zelven voor Keizer over het geheele Sineesche Ryk verklaren; en by aldien eenige Landtschappen zich daar tegen quamen te stellen, dat zy als dan met handt en daadt hem zouden bystaan, en na vermogen hulpe verleenen. Daar-en-tegen beloofde hy hen, uit den naam van zynen neef, den jongen Koning, dat hy alle hunne voorrechten en handtvesten, als een genadig en rechtmatigh Keizer, zoude beschermen en verdedigen. De inwoonders in *Peking* deeze woorden hoorende, merkten wel dat al deeze redenen uit een geveinst herte van hem bygebragt wierden, hoewel zy nochtans, zonder veel tegenstribbelen, (want zonder dat waren zy doch in zyn geweldt) in zyn voorslag bewillighden. Dit verdragh wiert den jongen Koning van Tartarye, *Cham Xunchi* geheeten, door zynen Oom voorgedragen.

Op den derden dagh na het overleveren

veren van dit verdrag, trok de gantsche Burgery uit *Peking*, met alle de overgebleevene Officieren, den nieuwen Keizer te gemoet, droegen hem het het Keizerryk plechtelyk op, en riepen hem opentlyk voor Keizer van *Sina* uit. Zy verzochten ook zeer hertelyk aan hem, dat hy hun Vaderlandt wilde beschermen, en van de straatschenders zuiveren en reinigen. Hier op vertrok des Keizers Oom in de Koninklyke Stadt *Peking*, en verklaarde zynen neve, die noch jong was, Keizer van *Sina*, en gaf hem eenen nieuwen naam *Xunchi.* Hy veranderde ook den naam van 't Ryk, en zond zyne broeders om *Li* met machtige Heirlegers te beoorlogen, die hem ook binnen korten tyd versloegen. Hy zond de zelve ook met een groote magt na de Zuiderlyke deelen van *Sina*, de welke noch twee andere Koningen, uit den geslachte *Chu* gesprooten, die zich voor Keizer verklaart hadden, overwonnen, en alle de Zuiderlyke Landtschappen onder het Tartarische gebied bragten; begevende de Noorderlyke Landschappen zich, zonder eenige tegenstant, onder de gehoorzaamheidt der Tarters. In de Zuiderlyke gewesten had zich noch een andere Koning uit den geslachte *Chu*, met name *Vanlieus*, voor Keizer opgeworpen; om den zelven te veroveren, zond hy drie sterke Heiren. Als de Vooght en Oom van deezen jongen Keizer het Ryk ten deele in vrede gebraght had, quam hy te sterven; maar na zyne dood wierden verscheidene schriften gevonden, daar in bevonden wierd, dat hy een verraad tegen zynen neve, den jongen Keizer, voorgenomen had; waar over de Keizer zeer vertoornt wierdt, en deed' zyne kinderen, en 't gantsche geslacht met den swaerde onthoofden. Na het overlyden van deezen Oom, nam de Keizer, in zynen ouderdom van vyftien jaaren, de heerschappye zelfs aan, de welke nu alles met een manlyke wysheidt gelukkigh bestierd. Hier meê heeft het gebiedt der Sineezen, te gelyk met het geslacht *Chu*, 't welk over de 276 jaaren, na het uitdryven der Westerlyke Tarters, geregeert heeft, een openbaar oordeel aan de gantsche wereldt na-gelaten, dat zoo een magtig, en van melk en honig vloeijend Koningryk, in zoo een korten tyd, van zoo een slechten, geringen en kleinen hoop volk verwoest is, dat het nu meer geen schyn daar af draagt. Alle Steden en Dorpen zyn ten gronde vernield, veel honderd duizend menschen dood geslagen, en jammerlyk om het leven gekomen; daar de Sineezen eertyds zoo groots, hoovaerdig en hoogmoedig waren, dat zy zich voorstaan lieten, alleen in de werelt te zyn, maar zyn nu in dienstbaarheit en kleinachting gekomen.

Hier eindigt dit kort verhaal van deezen laatsten Sineeschen oorlog met de Oostersche Tarters, waar uit, als ook uit het voorgaande, waar in wy den op- voort- en ondergang van dien wydtloopigh en ten breedtsten hebben ontvoudt, klaarlyk te zien is, met welk een verraadt en bedriegelyke middelen de in-geboorene Sineesche Roovers, zonder twyffel, uit een hoogh-dravende heersch- en staatzucht, hunnen eigen ingeboorenen en wettelyken Heer hebben om land en luiden geholpen. Felle en bloedige oorlogen hebben, zedert veele eeuwen, d'Europische volken gevoerdt; maar nooit evenwel zoodaanige, die in het verwoesten van Landen, sloopen en branden der voornaamste Steden, en in het ombrengen van menigte van menschen, en storten van beken bloets, by deeze laatste oorlogen, die de Sineezen en Tarters, en de Sineezen tegen elkander gevoerd hebben, te vergelyken zyn. Want met zoo een fel en bloedtdorstig woeden was tegen hooge en laege, oude en jonge persoonen, te werk gegaan, dat de stoutste en strydtbaarste Sineezen, die in den beginne de muitery der Sineesche Roovers, en het invallen der Tarters in het Ryk *Sina*, uit een ingeboorene trotsheit, voor spel en jok achtten, nu noch in het ophaalen hunner uitgestaane ellenden

den en jammernissen, de hairen schynen van schrik te berg te staan, en naauliks, zonder beken van tranen te storten, daar aan kunnen gedenken. Zoo dat met recht, en niet ongevoeglyk, deeze onder staande vaerzen op deezen wydtberuchten en bloedigen oorlogh konnen gepast worden:

O Krygs-heldinne groot van moedt,
Gy zyt den onervaar'nen zoet;
Maar die de oorloghs-kunst hanteert,
Word haast het tegendeel geleert.

Verhaald hebbende, op wat wyze de Tarters het Ryk Sina, met het ombrengen van veel duizend onnoozele zielen, verovert en onder hun gehoorzaamheid gebragt hebben, en ten einde van hunnen langduurigen oorlog, dien zy zoo veele eeuwen tegen de Sineezen gevoert hebben, geraakt zyn, zal ik ook hier een eind van myn gantsche verhaal en beschryving deezes Gezandschaps maaken, waar in alles, wat ons onder des zelfs verrichting is voorgevallen, en wat ik voorders, door naaukeurigh na-vorsschen en opspeuren, onder het reizen, van geheel *Sina* heb kunnen verneemen, op 't grondigste en bondigste, zonder ergens, myns weetens, tegens de waarheid gezondigt te hebben, verklaart is.

EINDE.

BLAD-

BLAD-WYZER

Der gedenkwaerdigste en voornaamste dingen,

Die in de

REIS-BESCHRYVING

Des

GEZANDTSCHAPS,

En in de

ALGEMEENE BESCHRYVING

verhandelt worden.

De Leezer heeft te letten, dat het Syffer-getal, daar de letter r. (*het welk* Reis-beschryving *betekent*) *achter volgt, in de* Reis-beschryving des Gezantschaps, *of eerste gedeelte deezes werks, te vinden zy; en het Syffer-getal, daar* a. (*'t welk* Algemeene Beschryving *beduidt*) *achter volgt, in de* Algemeene Beschryving, *of tweede gedeelte, te vinden is; want zoo wel de* Reis- *als de* Algemeene Beschryving, *begint met een bezonder of nieuw Syffer-getal.*

A.

B.

C.

H.

Sucu,

T.

V.

W.

X.

Y.

Z.

E I N D E.

AANWYZING,

Voor de

BOEK-BINDERS,

Waar na zich de zelve, in het inbinden der groote Platen, te schikken hebben.

In de Reis-Beschryving, of eerste Deel.

In d'Algemeene Beschryving, of tweede Deel.

EINDE.

